L.N. TOLSTOY

SAVAŞ VE BARIŞ
-II-

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: TANSU AKGÜN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 3678

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmeşiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY
SAVAŞ VE BARIŞ

ÖZGÜN ADI
ВОЙНА И МИР

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
TANSU AKGÜN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, KASIM 2016, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-901-5 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-332-900-8 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
MİMOZA MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ
MERKEZ EFENDİ MAH. DAVUTPAŞA CAD. NO: 123 KAT: 1-3
ZEYTİNBURNU / İSTANBUL
(0212) 482 99 10
SERTİFİKA NO: 33198

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

L. N. TOLSTOY

SAVAŞ VE BARIŞ
-II-

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
TANSU AKGÜN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Birinci Bölüm

I

Batı Avrupa 1811 yılının sonundan itibaren silahlanmaya ve kuvvetlerini toplamaya başladı; bu kuvvetler, milyonlarca insan (askerî kuvvetleri nakledenler ve besleyenler de dâhil) 1812 yılında, Batı'dan Doğu'ya, Rus kuvvetlerinin de 1811 yılından itibaren toplanmaya başladıkları Rusya sınırına doğru ilerlediler. Batı Avrupa kuvvetleri, 12 Haziran'da Rusya sınırını geçti ve savaş başladı, yani insan aklına ve insan doğasına aykırı bir olay gerçekleşti. Milyonlarca insan birbirine karşı, dünyanın bütün mahkemelerinin asırlarca uğraşsalar kayıt altına alamayacakları sayısız suç işledi, birbirini aldattı, ihanet etti, hırsızlık, sahtekârlık, kalpazanlık, yağma, kundakçılık yaptı, cinayet işledi ve bunları yapan insanlara suç işlemiş gözüyle bakılmadı.

Bu olağanüstü olaya ne yol açmıştı? Sebepleri neydi? Tarihçiler saf bir inançla bu olayın sebeplerinin Oldenburg dükünün aşağılanması, kıta sistemine[1] uyulmaması, Napolyon'un hırsı, Aleksandr'ın katı tutumu, diplomatların hataları vb. olduğunu söylüyorlar.

1 Fransa'nın kendi ekonomisini korumak, Büyük Britanya'nın ticari ve askerî anlamda gelişmesinin önüne geçmek için önayak olduğu, Rusya'nın da 1807 Tilsit Barış Antlaşması'nın şartları gereği katılmak zorunda kaldığı kıtasal ambargo. Ama bu ekonomik ambargo gerek Rusya gerekse Fransız iş çevreleri tarafından sık sık delinmişti.

O halde savaşın olmaması için Metternich, Rumyantsev ya da Talleyrand'ın, bir kabul töreniyle ziyafet arasında, biraz gayret edip, ustaca bir not kaleme almaları ya da Napolyon'un Aleksandr'a "Monsieur mon frère, je consens à rendre le duché au duc d'Oldenbourg,"[2] yazması yeterli olacaktı.

Çağdaşlarının meseleyi böyle görmesi anlaşılabilir. Savaşın sebebinin Napolyon'a (Saint Hélène Adası'nda da söylemiş olduğu gibi) İngiltere'nin entrikaları gibi gelmesi anlaşılabilir; savaşın sebebinin İngiliz meclisi üyelerine Napolyon'un hırsı, Oldenburg Dukalığı prensine kendisine karşı zor kullanılması, tüccarlara Avrupa'yı mahveden kıta sistemi, eski asker ve generallere kendilerine iş bulma ihtiyacı gibi gelmesi de anlaşılabilir; o dönemin meşrutiyetçilerine les bons principes'i[3] yeniden tesis etme ihtiyacı, dönemin diplomatlarına her şeyin nedeninin, 1809 yılındaki Rusya-Avusturya ittifakının yeterince iyi gizlenememesi, 178 numaralı memorandumun beceriksizce yazılmış olması gibi gelmesi de anlaşılabilir. Çağdaşlarımızın karşısına, bunların ve bunlar gibi sayısız, sonsuz nedenin, sayısız farklı bakış açısına dayanan nedenin çıkması anlaşılabilir; ama bizim, yaşanan olayı engin kapsamı içinde gören, onun basit ve korkunç anlamının derinliklerine inen sonraki kuşaklar için bu nedenler yetersiz görünmektedir. Milyonlarca insanın, Hristiyanın, Napolyon'un hırsı, Aleksandr'ın katı tutumu, İngiltere'nin kurnaz politikası, Oldenburg dükünün aşağılanması nedeniyle birbirini öldürmesi, birbirine işkence etmesi bizim için anlaşılabilir değildir. Bu koşulların öldürme, şiddet uygulama gerçekleriyle ne bağlantısı olduğunu, dükün aşağılanması nedeniyle Avrupa'nın diğer ucundan gelen binlerce insanın Smolensk ve Moskova'daki insanları neden öldürdüklerini, neden zarar verdiklerini ve onlar tarafından neden öldürüldüklerini anlamamız mümkün değildir.

---

2 Sevgili kardeşim, dukalığı Oldenburg düküne geri vermeyi kabul ediyorum.

3 İyi prensipleri.

Bizim gibi tarihçi olmayan, araştırma sürecinin cazibesine kapılmayan ve bu yüzden olaya gölgelenmemiş bir sağduyuyla bakan sonraki kuşaklar için sayısız neden vardır. Bu nedenleri ararken ne kadar derine inersek o kadar fazla sayıda neden karşımıza çıkar ve her neden tek başına ya da nedenler dizisi içinde, bize eşit derecede geçerli; olayların engin kapsamıyla karşılaştırıldıklarında önemsizlikleri nedeniyle eşit derecede yanlış; gerçekleşen olayı doğurmadaki yetersizlikleri (diğer uygun düşen nedenleri bir kenara bırakacak olursak) bakımından da eşit derecede yanlış görünürler. Napolyon'un birliklerini Vistül'ün gerisine çekmeyi ve Oldenburg Dükalığını geri vermeyi reddetmesi gibi bir neden bizim için ikinci kere orduya katılma ya da katılmama seçimini yapan ilk Fransız onbaşısının kararı kadar önemlidir; çünkü o orduya katılmak istemeseydi bir ikincisi, üçüncüsü, binlerce onbaşı ve er de istemeyecekti, Napolyon'un birliklerinde daha az asker olacak ve savaş çıkmayacaktı.

Napolyon Vistül'ün gerisine çekilme talebini hakaret olarak görmeseydi ve birliklerine taarruz emri vermeseydi savaş olmayacaktı, ama bütün çavuşlar ikinci kez orduya katılmak istemeselerdi de savaş olamayacaktı. İngilizlerin entrikaları olmasaydı, Oldenburg dükü olmasaydı, Aleksandr kendini hakarete uğramış hissetmeseydi, Rusya'da otokratik bir yönetim olmasaydı, Fransız Devrimi ve ardından gelen diktatörlük ve imparatorluk olmasaydı, Fransız Devrimi'nin getirdikleri ve bunlar gibi bir sürü şey olmasaydı savaş da olamayacaktı. Demek ki hiçbiri, tek başına olayın nedeni değildir ve olay, gerçekleşmesi gerektiği için gerçekleşmiştir. İnsani duygularını ve akıllarını bir kenara bırakmış milyonlarca insanın Batı'dan Doğu'ya gitmesi ve kendileri gibi insanları öldürmesi gerekiyordu, birkaç yüzyıl önce Doğu'dan Batı'ya giderek kendileri gibi insanları öldüren insan yığınları gibi.

Olayın gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi, onların bir sözüne bağlıymış gibi görünen Napolyon ve Aleksandr, yap-

tıklarını yapmayı, bu sefere kurayla ya da zorunlu olarak katılan bir asker kadar az istiyorlardı. Bunun aksi olamaz, çünkü Napolyon ve Aleksandr'ın (olay onlara bağlıymış gibi görünen kişilerin) arzularının gerçekleşmesi için, bir tanesi bile eksik olsa olayın gerçekleşmeyeceği sayısız koşulun çakışması gerekiyordu. Gerçek gücü ellerinde tutan milyonlarca insanın, ateş eden, erzak ve silah nakleden askerlerin, tek başlarına ve güçsüz olan bu iki bireyin bu arzularını yerine getirmeye rıza göstermiş ve buna da sayısız karmaşık, farklı nedenden dolayı mecbur kalmış olmaları gerekiyordu.

Tarihteki akla sığmayan (yani akılcılıkla anlamadığımız) olguları açıklarken kadercilik kaçınılmazdır. Tarihteki bu olguları ne kadar çok akılla açıklamaya çalışırsak bizim için o kadar akıldışı ve anlaşılmaz bir hal alırlar.

Her insan kendisi için yaşar, kişisel amaçlarına ulaşmak için özgürlükten faydalanır ve şu ya da bu eylemi, şu anda gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğini tüm varlığıyla hisseder; ama onu, o eylemi zamanın belli bir anında gerçekleştirir gerçekleştirmez bu eylem artık geri alınamaz olur, tarihin bir parçası haline gelir, özgürlüğünü kaybeder ve önceden belirlenmiş bir anlam kazanır.

Her insanda hayatın iki yönü vardır: ilgileri ne kadar soyutlanmışsa o kadar özgür olduğu kişisel yaşam ve onun için belirlenmiş yasalara zorunlu olarak uyduğu doğa, kovan yaşamı.

İnsan bilinçli olarak kendisi için yaşar ama tarihsel, evrensel hedeflere ulaşılması için bilinçsiz bir alet olarak hizmet eder. Yapılan bir iş geri alınamaz ve insanın, milyonlarca başka insanın eylemiyle aynı zamana denk gelen bir eylemi tarihsel bir anlam kazanır. Bir insan toplumsal merdivende ne kadar yukarıda duruyorsa, ne kadar çok insanla bağlantısı varsa, başka insanlar üzerinde o kadar nüfuzu vardır, her eyleminin önceden belirlenmişliği ve kaçınılmazlığı da o kadar aşikârdır.

"Çarın kalbi Tanrı'nın elindedir."

Çar, tarihin kölesidir.

Tarih, yani insanoğlunun bilinçsiz, genel, kovan hayatı, çarların hayatlarının her dakikasını kendisi için, kendi hedefleri için bir alet olarak kullanır.

Napolyon, 1812 yılında, verser ya da ni verser le sang de ses peuples[4] kendi elinde olduğuna (Aleksandr'ın son mektubunda ona yazmış olduğu gibi) her zamankinden çok inanıyor olmasına rağmen, onu ortak gaye için, tarih için yapılması gerekenleri yapmaya zorlayan (ona, bunları kendi iradesiyle yapıyormuş gibi geliyordu) kanunlara asla o zamanki kadar boyun eğmemişti.

Batı'nın insanları başka insanları öldürmek için Doğu'ya doğru hareket etti. Pek çok şey, sebeplerin denk gelmesi kanununa uyarak kendi kendine oldu ve bu hareket ve savaş için gerekli binlerce küçük şey bu olayda denk geldi: kıta sistemine uyulmamasına edilen sitemler, Oldenburg dükü, barışın silahla sağlanabilmesi için (Napolyon'a böyle geliyordu) birliklerin Prusya'ya girmesi, Fransız imparatorunun, halkının eğilimine denk düşen savaş sevgisi ve alışkanlığı, hazırlıkların ihtişamından duyulan heyecan, hazırlık masrafları, bu masrafları karşılayacak geliri elde etme ihtiyacı, Napolyon'un Dresden'de aklını başından alacak kadar onurlandırılması, çağdaşların görüşüne göre barışı sağlamak için samimi bir arzuyla yapılan ama sadece iki tarafın da onurunu yaralamakla sonuçlanan diplomatik görüşmeler ve yaşanan olay nedeniyle ortaya çıkan, ona denk gelen milyon kere milyonlarca başka sebep.

Elma olgunlaşınca düşer... Peki neden düşer? Yerçekimi yüzünden mi, sapı inceldiği için mi, güneşten kuruduğu, ağırlaştığı, rüzgâr salladığı için mi, altında duran çocuk onu yemek istediği için mi?

---

4 Halkının kanını akıtmanın ya da akıtmamanın. "Verser" fiili Fransızca değil, Rusça olumsuzluk öneki "ne" ile olumsuzlanıyor. (ç.n.)

Sebep hiçbiri. Bunların hepsi sadece bütün hayati, organik, doğal olayın meydana geldiği şartların denk düşmesidir. Elmanın, hücresel dokusu ayrıştığı için düştüğünü söyleyen botanikçi de, ağacın altında onu yemek isteyen ve bu amaçla dua ettiği için düştüğünü söyleyen çocuk da eşit derecede haklıdır. Napolyon'un Moskova'ya, gitmek istediği için gittiğini ve Aleksandr, mahvolmasını istediği için mahvolduğunu söyleyen kişi de haklı ve haksız olacaktır: Milyon pud ağırlığındaki, altı oyulmuş bir dağın, son işçi son kazmayı vurduğu için devrildiğini söyleyen kişinin haklı ve haksız olacağı gibi. Tarihsel olaylarda büyük olarak adlandırılan insanlar, olaya isim veren etiketlerdir ve bütün etiketler gibi olayın kendisiyle çok küçük bir ilgileri vardır.

Onlara, kendi istekleriyle yapmışlar gibi görünen bütün eylemler, tarihsel anlamda istemsizce yapılmıştır, tarihin akışına bağlıdırlar ve sonsuzluk içinde önceden belirlenmişlerdir.

II

Napolyon, 29 Mayıs'ta,[5] etrafı prenslerin, düklerin, kralların, hatta bir imparatorun oluşturduğu saray halkıyla çevrili bir halde üç hafta kaldığı Dresden'den ayrıldı. Napolyon ayrılmadan önce övgüyü hak eden prensleri, kralları ve imparatoru övdü, memnun kalmadığı kralları ve prensleri azarladı, Avusturya imparatoriçesine kendi özel, yani başka krallardan aldığı incilerinden ve elmaslarından hediye etti ve Paris'te başka bir karısı olmasına rağmen karısı gözüyle bakılan İmparatoriçe Marie-Louise'ye, kendi tarihçisinin anlattığına göre, kibarca sarılarak ona, dayanmaya gücü yetmeyecekmiş gibi göründüğü bir ayrılık acısıyla bıraktı. Diplomatların barış olasılığına hâlâ güçlü bir şekilde inanmalarına ve bu amaçla canla başla çalışmalarına rağmen,

5 Bu tarih yeni takvime göre verilmiştir.

İmparator Napolyon, İmparator Aleksandr'a şahsen, Monsieur mon frère[6] diye hitap ettiği ve savaş istemediğini, onu her zaman sevip sayacağını samimi olarak temin ettiği bir mektup yazmış olmasına rağmen orduya katılmak üzere yola çıktı ve her durduğu yerde ordunun batıdan doğuya ilerleyişini hızlandırması için yeni emirler verdi. Altı atın koşulduğu bir uzun yol kupa arabasında, etrafı beyzadelerle, yaverlerle, muhafızlarla çevrili bir halde Posen, Torun, Danzig, Königsberg güzergâhında ilerliyordu. Bu şehirlerin her birinde binlerce insan onu heyecan ve coşkuyla karşılıyordu.

Ordu batıdan doğuya doğru ilerliyordu ve belirli aralıklarla değiştirilen altı at da onu aynı yöne götürüyordu. 10 Haziran'da[7] orduya yetişti ve geceyi Vilkoviski ormanında, Polonyalı bir kontun çiftliğinde kendisi için hazırlanan dairede geçirdi.

Napolyon ertesi gün, orduyu ardında bırakıp kaleskayla Neman'a gitti ve ordunun geçeceği yeri incelemek için Leh üniforması giyip nehir kıyısına indi.

Napolyon, karşı kıyıda Kazakları (les Cosaques) ve ortasında, Büyük İskender'in gittiği İskit Devleti'nin başkentini andıran Moscou la ville sainte[8] bulunan geniş bozkırları (les Steppes) görünce, hiç beklenmedik bir şekilde, bütün stratejik ve diplomatik görüşlere ters düşen saldırı emrini verdi ve ertesi gün birlikleri Neman'ı geçmeye başladı.

Ayın on ikisinde, sabahın erken saatlerinde, Neman'ın sarp, sol kıyısına o gün kurulmuş olan çadırından çıktı, tek gözlü dürbünüyle Vilkoviski ormanından denize dökülen nehir gibi çıkıp, Neman üzerindeki üç köprüden akarcasına geçen birliklerini izledi. Birlikler imparatorun orada olduğunu biliyor, gözleriyle onu arıyorlardı ve tepenin üzerindeki çadırın önünde, maiyetinden ayrı duran, redingotlu

6 Sevgili kardeşim.

7 Bu tarih eski takvime göre verilmiştir.

8 Kutsal şehir Moskova.

ve şapkalı bir silüet görünce kalpaklarını havaya atıp "Vive l'Empereur!" diye bağırdılar ve o ana kadar onları saklayan kocaman ormandan, birbiri ardınca, bitip tükenmeden, akın akın çıkıyorlar, üç köprüye doğru ayrılarak nehrin karşı kıyısına geçiyorlardı.

Karakterleri ve toplumdaki yerleri birbirlerinden çok farklı genç, yaşlı insanların "On fera du chemin cette fois-ci. Oh! quand il s'en mêle lui-même ça chauffe... Nom de Dieu... Le voilà!.. Vive l'Empereur! Les voilà donc les Steppes de l'Asie! Vilain pays tout de même. Au revoir, Beauché; je te réserve le plus beau palais de Moscou. Au revoir! Bonne chance... L'as tu vu, l'Empereur? Vive l'Empereur!.. preur! Si on me fait gouverneur aux Indes, Gérard, je te fais ministre du Cachemire, c'est arrêté. Vive l'Empereur! Vive! vive! vive! Les gredins de Cosaques, comme ils filent. Vive l'Empereur! Le voilà! Le vois tu? Je l'ai vu deux fois comme je té vois. Le petit caporal... Je l'ai vu donner la croix à l'un des vieux... Vive l'Empereur!.."[9] diyen sesleri geliyordu. Bütün bu insanların yüzlerinde uzun süredir beklenen seferin başlamasından dolayı sevinç, heyecan ve tepede duran gri redingotlu adama bağlılık ifadesi vardı.

13 Haziran'da, Napolyon'a küçük, safkan bir Arap atı getirdiler, ata bindi ve kendisine duyulan sevginin ifadesi olan, belli ki sadece, engel olmak imkânsız olduğu için katlandığı, ardı arkası kesilmeyen, kulakları sağır eden, coşkulu bağırışlar eşliğinde Neman üzerindeki köprülerden birine

9 Bu sefer ilerleyeceğiz. Oh! İşin içinde kendisi de olunca heyecan artıyor... Tanrı aşkına... İşte orada!... Yaşasın İmparator! İşte Asya bozkırları! Ne berbat bir ülke! Güle güle Beauché; Moskova'nın en güzel sarayını sana ayıracağım. Güle güle! Şansın açık olsun... İmparatoru gördün mü? Yaşasın İmparator!.. tor! Gérard, beni Hindistan'a vali yaparlarsa seni de Kaşmir'den sorumlu bakan yaparım, karar verilmiştir. Yaşasın İmparator! Yaşasın! Yaşasın! Yaşasın! Kazak serserilere bak, nasıl da kaçıyorlar. Yaşasın İmparator! İşte orada! Görüyor musun? Ben onu iki defa böyle seni gördüğüm gibi görmüştüm. Küçük onbaşı... Ben onu yaşlılardan birine haç nişanı verirken görmüştüm... Yaşasın İmparator!..

doğru dörtnala ilerledi; ama ona her yerde eşlik eden bu bağırışlar onu rahatsız ediyor, birliklere katıldığından beri onu sarmış olan askerî düşüncelerden uzaklaştırıyordu. Sandallar üzerinde sallanan köprülerden birinden karşı kıyıya geçti, aniden sola döndü, önünde hızla, birliklerin arasından ona yol açan, mutluluktan kendinden geçmiş, coşkulu atlı muhafız avcılarını geçerek dörtnala Kovno yönüne doğru ilerledi. Geniş Viliya Nehri'ne gelince kıyıda konuşlanmış Leh mızraklı süvari alayının yanında durdu.

Onu görebilmek için cephelerini bozup, birbirlerini ezen Lehler de aynı coşkuyla "Yaşa!" diye bağırıyorlardı. Napolyon nehri gözden geçirdi, atından indi ve kıyıda duran bir kütüğün üzerine oturdu. Ses çıkarmadan yaptığı bir işaretle dürbün getirdiler, dürbünü koşup yanına gelen, mutlu bir beyzadenin sırtına dayadı ve karşı kıyıya bakmaya başladı. Sonra, kütüklerin arasına yayılmış olan bir haritayı incelemeye daldı. Kafasını kaldırmadan bir şeyler söyledi ve iki yaveri Leh mızraklı süvarilerine doğru dörtnala ilerledi.

Bir yaver dörtnala yanlarına gidince Leh mızraklı süvari saflarından, "Ne? Ne dedi?" gibi sesler duyuldu.

Sığ bir yer bulunup karşı kıyıya geçilmesi emri verilmişti. Yakışıklı, yaşlı Leh mızraklı süvari albayı, yüzü kıpkırmızı kesilmiş bir halde ve heyecandan kelimeleri şaşırarak, yavere, sığ bir yer aramak yerine mızraklı süvarileriyle birlikte nehri geçmesine izin verilip verilmeyeceğini sordu. At binmek isteyen bir çocuk gibi, reddedilme korkusuyla, nehri imparatorun gözü önünde yüzerek geçmesi için izin verilmesini rica etti. Yaver, imparatorun bu aşırı hevesten büyük ihtimalle hoşnutsuz olmayacağını söyledi.

Yaşlı, bıyıklı subay, yaver bunu söyler söylemez, mutlu bir yüz ve parlayan gözlerle, "Yaşa!" diye bağırdı ve mızraklı süvarilere kendisini takip etmelerini emrederek atını mahmuzladı ve nehre doğru dörtnala sürdü. Altında huy-

suzlanan atını öfkeyle dürttü, akıntının fazla olduğu yere doğru yönelip suya daldı. Yüzlerce mızraklı süvari dörtnala peşinden gitti. Nehrin ortası ve akıntının fazla olduğu yer soğuk ve tekinsizdi. Süvariler birbirlerine tutunuyor, atlarından düşüyorlardı, atlardan bazıları boğulmuştu, insanlar da boğulmuştu, geri kalanlar kimi eyer üzerinde, kimi yeleye tutunarak yüzmeye çalışıyorlardı. Karşı kıyıya yüzmeye çalışıyorlardı ve yarım verst ötede geçebilecekleri bir yer olmasına rağmen, kütüğün üzerinde oturmuş, ne yaptıklarına bile bakmayan bu adamın gözleri önünde, nehirde yüzdükleri ve boğuldukları için gurur duyuyorlardı. Geri dönen yaver uygun bir anda, imparatorun dikkatini Lehlerin kendisine olan bağlılıklarına çekmeye cüret edince gri redingotlu, ufak tefek adam ayağa kalktı, Berthier'yi yanına çağırttı ve ona emirler vererek, ara sıra dikkatini dağıtan, boğulan mızraklı süvarilere memnuniyetsizlikle bakarak, kıyı boyunca bir ileri bir geri yürümeye başladı.

Varlığının Afrika'dan Moskova bozkırlarına kadar dünyanın her köşesinde insanları etkilemesi, kendilerini hiç düşünmeden feda etmelerini sağlaması onun için yeni bir durum değildi. Atının getirilmesini emretti ve ordugâhına döndü.

Yardım için kayıklar gönderilmesine rağmen kırk mızraklı süvari nehirde boğulmuştu. Çoğu nehre girdikleri kıyıya geri dönmüştü. Albay ve birkaç kişi nehri geçip, zar zor karşı kıyıya ulaşmışlardı. Üzerlerindeki sırılsıklam giysilerle, Napolyon'un az önce durduğu ama artık terk ettiği yere heyecanla bakarak, "Yaşa!" diye bağırdılar; o anda kendilerini mutlu hissediyorlardı.

Napolyon o akşam iki emrin, Rusya'ya sokulacak sahte Rus banknotlarının mümkün olduğunca çabuk hazırlanıp getirilmesi ve ele geçirilen mektubunda Fransız ordusuna verilen emirler hakkında bilgi bulunan bir Saksonun kurşuna dizilmesi emirlerinin arasında, hiç gerekmediği halde

nehre atılan Leh albayın başında kendisinin olduğu şeref kohortuna (Légion d'honneur)[10] dâhil edilmesine dair üçüncü bir emir verdi.

Quos vult perdere – dementat.[11]

III

Bu arada Rus imparatoru bir aydan fazladır Vilnius'taydı, teftiş ve tatbikatlar yapıyordu. Herkesin beklediği ve hazırlıklar için imparatorun Peterburg'tan geldiği savaş için hiçbir şey hazır değildi. Genel bir eylem planı yoktu. Teklif edilen planlardan hangisinin kabul edilmesi gerektiği konusundaki kararsızlık, imparatorun genel karargâhta geçirdiği bir aydan sonra daha da artmıştı. Üç ordunun hepsinin başkomutanı vardı ama tüm orduların bağlı olduğu bir komutan yoktu ve imparator da bu sorumluluğu üstlenmemişti.

İmparatorun Vilnius'ta kalışı uzadıkça, beklemekten yorulanlar savaş hazırlıklarını gitgide gevşetiyordu. Hükümdarın çevresindekilerin tüm isteği sanki hükümdarın hoşça vakit geçirmesini ve yaklaşan savaşı unutmasını sağlamaktı.

Leh zenginlerin, saray mensuplarının ve bizzat hükümdarın verdiği çok sayıda balo ve ziyafetten sonra, haziranda hükümdarın Leh general-yaverlerinden birinin aklına, general-yaverlerin hükümdar onuruna bir yemek ve balo vermesi geldi. Bu fikir herkes tarafından sevinçle kabul edildi. Hükümdar da bu fikri kabul etti. General-yaverler katılacaklardan para topladılar. Baloyu vermesi, hükümdarın en çok hoşuna gidecek ev sahibesine davette bulunuldu. Vilnius ilindeki toprak sahiplerinden Kont Benigsen bu eğlence için

10 Hem lejyon hem kohort Roma İmparatorluğu'nun askerî birimlerindendir. Légion d'honneur ayrıca bir Fransız liyakat nişanıdır. (ç.n.)

11 Kimi mahvetmek isterse – aklını başından alır. (Lat.) Özgün hali şöyledir: Quos deus perdere vult, dementat prius (Tanrı kimi mahvetmek isterse, önce aklını başından alır). (ç.n.)

şehir dışındaki evini teklif etti ve Kont Benigsen'in Zakret'teki evinde düzenlenecek yemek, balo, sandal gezintisi ve havai fişek gösterisi için 13 Haziran tarihi belirlendi.

Aleksandr, Napolyon'un Neman'ın geçilmesi emrini verdiği, öndeki birliklerin Kazakları püskürterek Rus sınırını geçtikleri günün gecesini Benigsen'in yazlık evinde, general yaverlerin verdiği baloda geçiriyordu.

Neşeli, gösterişli bir eğlenceydi; işi bilenler, bu kadar çok güzel kadının nadiren bir araya geldiğini söylüyordu. Hükümdarın peşinden Peterburg'tan Vilnius'a gelen kadınlardan biri olan Kontes Bezuhova da bu balodaydı, Rus kadınlarına özgü denilebilecek oturaklı güzelliğiyle narin Leh kadınlarını gölgede bırakıyordu. Hükümdar onu fark etti ve dansa kaldırarak onurlandırdı.

Karısını Moskova'da bırakan ve kendi deyimiyle *en garçon* (bekâr) olan Boris Drubetskoy da bu balodaydı ve general-yaveri olmamasına rağmen balo için toplanan paraya büyük katkıda bulunmuştu. Boris artık itibar yolunda epey ilerlemiş, kendine hami aramayı bırakmış, kendi akranlarıyla aynı seviyede olan, zengin bir adamdı.

Gece saat on ikide hâlâ dans ediyorlardı. Uygun bir kavalye bulamayan Elen, Boris'i mazurkaya kendisi kaldırdı. Üçüncü çifttiler. Boris, Elen'in altın işlemeli, koyu renk, tüllü elbisesinden taşan göz kamaştırıcı, çıplak omuzlarına ilgisizce bakarak eski tanıdıklardan bahsediyor ve kendisi de, başkaları da farkında olmadan, aynı salonda bulunan hükümdarı gözlemeyi bir saniye bile bırakmıyordu. Hükümdar dans etmiyordu; kapının yanında durmuş, sadece kendisinin söyleyebileceği tatlı sözlerle, bir onu bir bunu zapt ediyordu.

Boris mazurka daha yeni başlamışken, hükümdarın en yakınındaki insanlardan biri olan general-yaver Balaşev'in ona yaklaştığını ve Leh bir kadınla konuşan hükümdarın yanında saray adabına uygun olmayan bir şekilde durduğunu gördü. Hükümdar kadınla konuşmasını bitirince sorar

gözlerle baktı ve Balaşev'in önemli gerekçeleri olduğu için böyle davrandığını anladı; kadını başıyla hafifçe selamlayıp Balaşev'e döndü. Balaşev konuşmaya başlar başlamaz hükümdarın yüzünde bir şaşkınlık ifadesi belirdi. Balaşev'in koluna girdi, insanların, geçmeleri için iki kenara açılarak onlara üç sajenlik geniş bir yol açmasını hiç fark etmeden, onunla birlikte salondan geçti. Boris, hükümdar Balaşev'le giderken Arakçeyev'in yüzünde beliren telaşı fark etmişti. Hükümdara somurtarak bakan ve kızarmış burnunu çeken Arakçeyev, hükümdarın kendisine bir şey söylemesini beklermiş gibi kalabalıktan sıyrıldı. (Boris, Arakçeyev'in Balaşev'i kıskandığını ve görünüşe göre, önemli bir haberi hükümdara kendisinin iletmemesinin pek de hoşuna gitmediğini anlamıştı.)

Ama hükümdar Arakçeyev'i fark etmeden, Balaşev'le birlikte çıkış kapısından aydınlatılmış bahçeye çıktı. Arakçeyev kılıcını tutup öfkeyle çevresine bakınarak, yirmi adım geriden peşlerinden gidiyordu.

Boris mazurka figürünü yapmaya devam ederken Balaşev'in getirdiği haberin ne olduğu ve bunu başkalarından önce nasıl öğrenebileceği düşüncesi içini yiyordu.

Dam seçmesi gereken bir figürde Elen'e, Kontes Pototskaya'yı almak istediğini, onun da galiba balkona çıktığını fısıldadı, parke üzerinde kayar gibi adımlar atarak çıkış kapısından bahçeye koştu ve hükümdarın Balaşev'le birlikte terastan geldiğini fark edip durdu. Hükümdar ve Balaşev kapıya yöneldiler. Boris alelacele, kenara çekilmeye vakit bulamamış gibi saygıyla kapının pervazına yanaştı ve başını eğdi.

Hükümdar şahsen hakarete uğramış bir insan huzursuzluğuyla şunları söylüyordu:

"Savaş ilan etmeden Rusya'ya girmek. Ancak topraklarımda tek bir silahlı düşman kalmayınca barış yaparım." Boris'e, bu sözleri söylemek hükümdarın hoşuna gitmiş gibi gelmişti: Düşüncelerini ifade edişinden memnundu ama Boris'in bunları duyması hoşuna gitmemişti.

Hükümdar kaşlarını çatarak, "Kimse bilmesin!" diye ekledi. Boris bu sözün kendisine söylendiğini anlamıştı ve gözlerini kapatıp başını hafifçe eğdi. Hükümdar tekrar salona girdi ve yaklaşık yarım saat daha baloda kaldı.

Fransız birliklerinin Neman'ı geçtiği haberini ilk Boris öğrenmişti ve bu sayede bazı önemli kişilere, başkalarının bilmediği pek çok şeyi bildiğini gösterme, böylece onların gözünde yükselme fırsatını yakalamıştı.

Fransızların Neman'ı geçme haberi, beklentilerin yerine gelmediği bir aydan sonra, hem de bir baloda gelmesi hiç beklenmeyen bir haberdi! Hükümdar haberi aldığı ilk anda, kızgınlığın ve gücenmişliğin etkisi altındayken, sonradan meşhur olacak, çok hoşuna giden ve duygularını eksiksiz ifade eden o vecizeyi bulmuştu. Balodan kaldığı eve dönen hükümdar, gece saat ikide sekreter Şişkov'a adam yolladı, birliklere emir ve Feldmareşal Prens Saltıkov'a, içinde Rus topraklarında tek bir silahlı Fransız askerî kalmayana kadar barış yapmayacağı sözünün de mutlaka geçmesini istediği bir ferman yazmasını emretti.

Ertesi gün Napolyon'a şu mektup yazıldı:

"Monsieur mon frère. J'ai appris hier que malgré la loyauté avec laquelle j'ai maintenu mes engagements envers Votre Majesté, ses troupes ont franchis les frontières de la Russie, et je reçois à l'instant de Petérsbourg une note par laquelle le comte Lauriston, pour cause de cette agression, annonce que Votre Majesté s'est considérée comme en état de guerre avec moi dès le moment où le prince Kourakine a fait la demande de ses passeports. Les motifs sur lesquels le duc de Bassano fondait son refus de les lui délivrer, n'auraient jamais pu me faire supposer que cette démarche servirait jamais de prétexte à l'agression. En effet cet ambassadeur n'y a jamais été autorisé comme il l'a déclaré lui-même, et aussitôt

que j'en fus informé, je lui ai fait connaître combien je le désapprouvais en lui donnant l'ordre de rester à son poste. Si Votre Majesté n'est pas intentionnée de verser le sang de nos peuples pour un malentendu de ce genre et qu'elle consente à retirer ses troupes du territoire russe, je regarderai ce qui s'est passé comme non avenu, et un accommodement entre nous sera possible. Dans le cas contraire, Votre Majesté, je me verrai forcé de repousser une attaque que rien n'a provoquée de ma part. Il dépend encore de Votre Maiesté d'éviter à l'humanité les calamités d'une nouvelle guerre.

Je suis, etc
(signé) *Alexandre*" [12]

IV

Hükümdar 13 Haziran gecesi, saat ikide Balaşev'i çağırdı, Napolyon'a yazdığı mektubu ona okuduktan sonra bu mektubu almasını ve Fransız imparatoruna bizzat vermesini emretti. Hükümdar, Balaşev yola çıkarken, Rus topraklarında tek bir silahlı Fransız askerî kalmayana kadar barış yapmayacağı sözünü ona tekrar söyledi ve bu sözü Napolyon'a

12 Sevgili kardeşim. Majestelerinize verdiğim taahhütleri sadakatle yerine getirmeme rağmen birliklerinizin Rus sınırını aştıklarını dün öğrendim ve Peterburg'tan şimdi aldığım bir notta, Kont Lauriston bu tecavüzün sebebi olarak, Majestelerinizin, Prens Kuragin pasaportlarını istediği andan itibaren kendinizi benimle savaş halinde saymanız olduğunu bildiriyor. Bassano dükünün pasaportları vermeyişini dayandırdığı sebepler, bu diplomatik eylemin saldırı için bir bahane oluşturabileceğini aklıma bile getirmezdi. Gerçekten de bu elçiye, kendisinin de beyan etmiş olduğu gibi, böyle bir yetki asla verilmemişti ve ben de bu konuyu öğrenir öğrenmez, bunu onaylamadığımı kendisine bildirdim ve görevinin başında kalınası emrini verdim. Eğer Majesteleri böyle bir yanlış anlaşılma yüzünden halklarınızın kanını dökme niyetinde değilseniz ve birliklerinizi Rus topraklarından çekmeye razı olursanız bu olanlara yaşanmamış gözüyle bakacağım ve aramızda bir uzlaşma mümkün olabilecek. Aksi takdirde Majesteleri, hiçbir şekilde benim sebep olmadığım bir saldırıyı püskürtmek zorunda kalacağım. Yeni bir savaşın insanlık için doğuracağı felaketleri önlemek Majestelerinizin elinde. (İmza) Aleksandr

kesinlikle söylemesini emretti. Hükümdar bu sözü mektuba yazmamıştı, çünkü ince karakterinin de etkisiyle, uzlaşma için son bir girişimde bulunurken bu sözü yazmanın hoş karşılanmayabileceğini hissetmişti, ama Balaşev'e, bu sözü Napolyon'a şahsen iletmesini kesin bir dille emretti.

Balaşev, 13 Haziran'ı 14'üne bağlayan gece, bir trompetçi ve iki Kazakla beraber yola çıkarak şafak vakti, Neman'ın bu yakasındaki Rıkontı köyünde kurulmuş olan Fransız ileri karakollarına ulaştı. Fransız nöbetçi süvarileri tarafından durduruldu.

Koyu kırmızı üniformalı ve tüylü kalpaklı Fransız süvari astsubayı yaklaşan Balaşev'e bağırarak durmasını emretti. Balaşev hemen durmadı ve yavaş adımlarla yoluna devam etti.

Astsubay kaşlarını çatıp birkaç küfür homurdanarak atını Balaşev'e doğru sürdü, kılıcına davrandı ve Rus generale saygısızca bağırarak, sağır olup olmadığını, söylenenleri duyup duymadığını sordu. Balaşev kendini tanıttı. Astsubay, subaya bir er gönderdi.

Astsubay, Balaşev'e aldırmadan ve Rus generale bakmadan arkadaşlarıyla kendi alay meseleleri hakkında konuşmaya başladı.

Üst düzey otoritelerin ve yetkililerin yanından gelen, üç saat önce hükümdarla konuşan, bulunduğu görev dolayısıyla saygı görmeye alışık olan Balaşev'e, burada, Rus topraklarında böyle düşmanca ve hepsinden önemlisi, saygısızca kaba kuvvete maruz kalmak fazlasıyla garip geliyordu.

Güneş bulutların arasından yeni yeni yükseliyordu; hava serin ve nemliydi. Köy yolundan bir sürü geliyordu. Tarlakuşları tarlalardan cıvıldayarak, sudaki kabarcıklar gibi birbiri ardına yükseliyorlardı.

Balaşev köyden gelecek subayı beklerken çevresine bakınıyordu. Rus kazakları ve trompetçiyle Fransız süvariler bazen sessizce birbirlerine bakıyorlardı.

Belli ki yataktan yeni kalkmış olan Fransız süvari albayı, iki süvarinin eşliğinde güzel, besili, gri bir atın üzerinde köyden çıktı. Subayda, erlerde ve atlarında hallerinden memnun ve gösterişli bir hava vardı.

Seferin, birliklerin hâlâ düzenli oldukları, neredeyse teftiş ve barış döneminde davrandıkları gibi davrandıkları, giysilerinde savaş şıklığının nüanslarının hissedildiği, seferin başlarında hep görülen neşe ve atılganlık duygularının hâkim olduğu ilk günleriydi.

Fransız albay esnememek için kendini zor tutuyordu ama kibardı ve belli ki Balaşev'in önemini anlıyordu. Onu askerlerinin arasından hattın arkasına geçirdi, bildiği kadarıyla imparatorun kaldığı yer uzakta olmadığı için, takdim edilme isteğinin muhtemelen hemen yerine getirileceğini söyledi.

Rıkontı köyünün içinden ve Fransız süvarilerin atlarını bağladıkları direklerin, kendi albaylarına selam duran ve Rus üniformalılara merakla bakan nöbetçi ve erlerin arasından geçerek köyün diğer tarafına gittiler. Albayın dediğine göre, Balaşev'i karşılayacak ve istediği yere götürecek tümen komutanı iki kilometre uzaktaydı.

Güneş artık yükselmişti ve parlak yeşilliklerin üzerinde neşeyle ışıldıyordu.

Tam hanı geçip tepeye doğru giderlerken tepenin eteğinde, kendilerine doğru gelen, önlerinde, kuzguni bir ata binmiş, koşumları güneşte parlayan, uzun boylu, şapkası sorguçlu, siyah, kıvırcık saçları omuzlarına dökülmüş, kırmızı pelerinli, ayaklarını Fransızların ata binerken yaptıkları gibi öne uzatmış bir adam olan küçük bir atlı grubu göründü. Sorgucu, değerli taşları ve altın sırmalı şeritleri parlak haziran güneşinde parlayıp ışık oyunları yapan adam dörtnala Balaşev'e doğru geliyordu.

Balaşev, Fransız Albay Julner ona saygıyla, "Le roi de Naples"[13] diye fısıldadığında, yüzünde yapmacık bir ciddi-

13 Napoli kralı.

yet olan, bilezikli, sorguçlu, altın kolyeli atlıdan sadece iki at boyu uzaklıktaydı. Gerçekten de bu atlı, artık Napoli kralı denen Murat'ydı. Neden Napoli kralı olduğu kesinlikle anlaşılmaz olmasına rağmen ona böyle deniliyor, kendisi de buna inanıyordu ve bu yüzden eskisinden daha ağırbaşlı, daha kibirli bir tavır takınmıştı. Gerçekten Napoli kralı olduğuna o kadar inanıyordu ki, Napoli'den ayrılmadan bir gün önce, karısıyla birlikte Napoli sokaklarında gezerken birkaç İtalyan ona, "Viva il re!"[14] diye bağırmış, o da karısına dönüp, yüzünde hüzünlü bir gülümsemeyle, "Les malheureux, ils ne savent pas que je les quitte demain!"[15] demişti.

Ama Napoli kralı olduğuna iyice inanmasına, geride bıraktığı tebaası üzüldüğü için hayıflanmasına rağmen, tekrar ordu hizmetine dönmesi emredildikten ve özellikle Napolyon'la Danzig'de görüşüp aziz kayınbiraderi ona, "Je vous ai fait Roi pour régner à manière, mais pas à la vôtre,"[16] dedikten sonra iyi bildiği işe keyifle dönmüş ve iyi beslenmiş ama semirmemiş, ordu hizmetine girmeye uygun bir at gibi koşumlarını geçirip, arabanın okunda huysuzlanmaya başlamış, mümkün olduğu kadar renkli ve çok şeyle süslenip, neşeli ve halinden memnun bir halde, nereye ve neden gittiğini kendisi de bilmeden Polonya yollarında at koşturuyordu.

Rus generalini görünce, kıvırcık saçları omuzlarına düşen başını krallara özgü, azametli bir tavırla geriye attı ve Fransız albaya merakla baktı. Albay adını telaffuz edemediği Balaşev'in görevini, majestelerine saygılı bir tavırla anlattı.

"De Bal-macheve!" dedi kral, albayın karşılaştığı zorluğu azmiyle alt etmişti; sonra krallara özgü hoşgörülü bir tavırla ekledi: "Charmé de faire votre connaissance, général."[17] Kral yüksek sesle ve hızla konuşmaya başlar baş-

14 Yaşasın Kral! (İt.)

15 Zavallıcıklar, yarın onlardan ayrılacağımı bilmiyorlar!

16 Ben sizi, benim isteklerim doğrultusunda saltanat sürün diye kral yaptım, kendi istekleriniz doğrultusunda değil.

17 Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum general.

lamaz, krallık meziyetleri bir anda onu terk etti ve farkına bile varmadan doğal, cana yakın, samimi tavrına döndü. Elini Balaşev'in atının omuz başına koydu.

Yargıda bulunamayacağı bir durumna üzülüyormuş gibi, "Eh, bien, général, tout est à la guerre, à ce qu'il paraît,"[18] dedi.

Balaşev, "Sire,"[19] diye karşılık verdi ve unvanı hâlâ yeni olan birine hitap ederken, bu unvanın kullanılması o kişiyi kaçınılmaz olarak etkileyeceği için *Votre Majesté*'yi her fırsatta kullanarak, "l'Empereur mon maître ne désire point la guerre, et comme Votre Majesté le voit,"[20] dedi.

Murat'nın yüzü, monsieur de Balachoff'u dinlerken aptalca bir memnuniyetle parlıyordu. Ama royauté oblige:[21] Aleksandr'ın elçisiyle, bir kral ve müttefik olarak, devlet meselelerini konuşma zorunluluğu hissediyordu. Atından indi, Balaşev'in koluna girip saygıyla bekleyen maiyetinden birkaç adım uzaklaştı, önemli biriymiş edasıyla konuşmaya çalışarak, onunla bir ileri bir geri yürümeye başladı. İmparator Napolyon'un, birliklerinin Prusya'dan çekilmesi talebini, özellikle bu talep artık herkes tarafından bilindiği ve bunun da Fransa'nın onurunu zedelediği bir durumda hakaret saydığını söyledi. Balaşev, "Bu talepte herhangi bir hakaret yok çünkü..." diye devam ederken Murat onun sözünü kesti.

Beklenmedik bir şekilde, yüzünde aptalca, samimi bir gülümsemeyle, "Demek siz savaşı İmparator Aleksandr'ın kışkırttığını düşünmüyorsunuz?" dedi.

Balaşev ona, neden savaşı asıl başlatanın Napolyon olduğunu anlattı.

Murat, "Eh, mon cher général," diyerek yeniden sözünü kesti ve efendileri arasındaki kavgaya rağmen dost kalmak isteyen uşakların tavrıyla, "Je désire de tout mon cœur que les

18 Ne yapalım general, her şey savaş çıkacağını gösteriyor.

19 Majesteleri.

20 Efendim imparator, siz majestelerinin de gördüğü gibi savaş istemiyor.

21 Krallığın zorunlulukları vardır.

Empereurs s'arrangent entre eux, et que la guerre commencée malgré moi se termine le plutôt possible,"[22] dedi. Grandükü, sağlığını sordu; Napoli'de onunla birlikte geçirdiği neşeli, eğlenceli zamanları hatırlattı. Murat sonra, bir anda krallık asaletini hatırlamış gibi ciddiyetle doğruldu, taç giyme törenindeki pozu takındı, sağ elini sallayarak, "Je ne vous retiens plus général; je souhaite le succès de votre mission,"[23] dedi ve işlemeli kırmızı pelerinini, sorgucunu dalgalandırıp takılarını parıldatarak kendisini saygıyla bekleyen maiyetine doğru yürüdü.

Balaşev, Murat'nın bu sözleri üzerine kısa sürede Napolyon'a takdim edileceğini umarak yoluna devam etti. Ama Napolyon'la hemen görüşmek yerine, ilerideki köyde Davout'nun piyade kolordusuna bağlı nöbetçiler tarafından, aynı ön hattaki gibi durduruldu ve çağrılan kolordu komutanı yaveri onu Mareşal Davout'nun bulunduğu köye götürdü.

V

Davout, İmparator Napolyon'un Arakçeyev'iydi, onun kadar korkak değildi ama görevine sadık, gaddar, sadakatini ancak gaddarlığıyla ifade edebilen bir adamdı.

Kurtların doğanın işleyişi için gerekli olması gibi, devlet mekanizmasının işleyişi için de bu adamlar gereklidir; hep vardırlar, hep ortaya çıkarlar ve varlıkları, yönetimin başına olan yakınlıkları ne kadar uygunsuz görünürse görünsün yerlerini korurlar. Zalim, humbaracıların bıyıklarını kendi elleriyle yolan, sinirlerinin zayıflığı yüzünden tehlikeyi göze alamayan, eğitimsiz, saraylı olmayan Arakçeyev'in şövalye, asil ve yumuşak karakterli Aleksandr'ın yanındaki yerini bu kadar sağlam koruyabilmesi ancak bu gereklilikle açıklanabilir.

---

22 İmparatorların bu meseleyi kendi aralarında halletmelerini ve hiç istemediğim halde başlayan bu savaşın mümkün olan en kısa sürede sona ermesini tüm kalbimle istiyorum.

23 Sizi daha fazla alıkoymayayım general; dilerim görevinizde başarılı olursunuz.

Balaşev, Mareşal Davout'yu bir köylü kulübesinin ahırında, bir fıçının üzerinde oturmuş, yazı işleriyle meşgulken (hesapları kontrol ediyordu) buldu. Yaveri yanında, ayakta duruyordu. Daha iyi bir yer bulabilirdi elbette, ama Mareşal Davout, kasvetli olma hakkını kazanabilmek için kendini kasten en kasvetli şartlara sokan insanlardan biriydi. Bu insanlar, yine bu sebeple daima işlerini aceleyle ve ısrarla görürler. Yüzündeki ifade, "Gördüğünüz gibi, pis bir ahırda bir fıçının üzerine oturmuş çalışıyorum, insan hayatının mutlu yüzünü nerede, burada mı düşüneyim?" diyordu. Bu insanların başlıca zevki ve ihtiyacı, yaşamın keyfini çıkartan insanlarla karşılaştıkları zaman, sürekli yaptıkları, kasvetli işlerini onların gözüne sokmaktır. Davout, Balaşev'i yanına getirdikleri zaman bu zevki içinde hissetti. Rus generali içeri girince işine daha çok daldı, Balaşev'in güzel bir sabahın ve Murat'yla konuşmanın etkisiyle canlanmış yüzüne gözlüklerinin ardından baktı, ayağa kalkmadan, yerinden bile kımıldamadan kaşlarını daha çok çattı, öfkeyle sırıttı.

Balaşev'in yüzünde bu karşılamanın kötü etkisini fark edince başını kaldırdı ve ona soğuk bir tavırla ne istediğini sordu.

Balaşev, Davout'nun bu tavrının nedeninin ancak kendisinin İmparator Aleksandr'ın general-yaveri, hatta Napolyon'un karşısında onun bir temsilcisi olduğunu bilmemesi olabileceğini varsayarak hemen kendini tanıttı ve görevini söyledi. Beklediğinin aksine, Davout onu dinledikten sonra daha da sertleşip kabalaştı.

"Mektubunuz nerede?" dedi, "Donnez-le moi, je l'enverrai à l'Empereur."[24]

Balaşev mektubu imparatorun kendisine bizzat verme emrini aldığını söyledi.

Davout, "Sizin imparatorun emirleri sizin orduda geçer, burada," dedi, "size söylenileni yapmak zorundasınız."

---

24 Bana verin, ben imparatora göndereyim.

Ve Davout kaba kuvvetin kontrolü altında olduğunu Rus generale hissettirmek ister gibi yaverini nöbetçiyi çağırmaya gönderdi.

Balaşev içinde hükümdarın mektubu olan zarfı çıkarttı ve masanın üzerine koydu (masa, iki fıçının üzerine yerleştirilmiş olan, kopmuş menteşeleri sallanan bir kapıydı). Davout zarfı aldı, üstünde yazanı okudu.

Balaşev, "Bana saygı gösterme ya da göstermeme hakkına kesinlikle sahipsiniz," dedi, "ama izninizle size şunu da hatırlatayım, majestelerinin general yaveri olma sıfatını ve onurunu taşıyorum..."

Davout hiçbir şey söylemeden ona baktı, Balaşev'in yüzünde beliren heyecan ve şaşkınlıktan belli ki zevk alıyordu.

"Gereken saygı gösterilecek," dedi, zarfı cebine koyup ahırdan çıktı.

Birkaç dakika sonra mareşalin yaveri Bay de Castres geldi ve Balaşev'i, kendisi için hazırlanan odaya götürdü.

Balaşev o gün yemeğini aynı ahırda, fıçıların üzerine yerleştirilmiş aynı tahta kapının üzerinde, mareşalle birlikte yedi.

Davout ertesi sabah erkenden yola çıktı; Balaşev'i yanına davet edip, buyurgan bir tavırla burada kalmasını, emir gelirse bagajlarıyla birlikte ayrılmasını ve Bay de Castres dışında kimseyle konuşmamasını rica etti.

Balaşev, dört günlük bir yalnızlığın, can sıkıntısının, son günlerde içinde bulunduğu iktidar çevresinden sonra daha fazla hissettiği bağımlılık ve değersizlik duygularının ardından, mareşalin bagajları ve tüm bölgeyi işgal etmiş Fransız birlikleri eşliğinde yaptığı birkaç intikalin ardından, Fransızlar tarafından işgal edilmiş Vilnius'a, dört gün önce yola çıktığı sınır karakoluna getirilmişti.

Ertesi gün imparatorun mabeyincisi Monsieur de Turenne geldi ve Balaşev'e, İmparator Napolyon'un onu huzuruna kabul etme şerefini bahşetmek istediğini söyledi.

Balaşev'i götürdükleri, dört gün önce önünde Preobrajenski Alayı'nın nöbetçilerinin durduğu evin önünde şimdi tüylü kalpaklı, mavi üniformalarının önü açık iki Fransız humbaracı, süvarilerden ve mızraklı süvarilerden oluşan bir muhafız takımı, sundurmadaki binek atının ve Memluk Rustan'ın etrafında toplanmış, Napolyon'un çıkmasını ayakta bekleyen yaverler, beyzadeler ve generallerden oluşan parlak maiyeti vardı. Napolyon, Balaşev'i Vilnius'taki, Aleksandr'ın ona bu görevi tebliğ ettiği evde kabul edecekti.

VI

Balaşev saray ihtişamına alışık olmasına rağmen, İmparator Napolyon'un huzuruna çıkarken gördüğü lüks ve görkem onu çok etkilemişti.

Kont Turenne onu çok sayıda generalin, mabeyincinin ve Balaşev'in çoğunu Rus imparatorunun huzurunda da gördüğü Polonyalı toprak sahibinin beklediği büyük kabul salonuna götürdü. Duroc, İmparator Napolyon'un Rus generali, gezintisine çıkmadan önce kabul edeceğini söyledi.

Birkaç dakikalık bir beklemeden sonra nöbetçi mabeyinci büyük kabul salonuna geldi ve Balaşev'in önünde saygıyla eğilerek kendisini takip etmesini rica etti.

Balaşev, bir kapısı Rus imparatorunun ona bu görevi tebliğ ettiği çalışma odasına açılan küçük bir kabul salonuna girdi. Bir iki dakika ayakta bekledi. Kapının ardından hızlı adımlar duydu. Kapının iki kanadı hızla açıldı, mabeyinci saygıyla selam vererek durdu, beklemeye başladı, her yer sessizliğe bürünmüştü ve çalışma odasından başka birinin sert, kararlı ayak sesleri geldi: Bu Napolyon'du. At gezintisi için giyinmeyi yeni bitirmişti. Yuvarlak göbeğine inen beyaz yeleğin üzerine önü açık mavi bir üniforma, dolgun kalçasını ve kısa bacaklarını sıkıca saran beyaz, güderi bir pantolon

ve uzun çizmeler giymişti. Kısa saçlarının yeni tarandığı belli oluyordu ama bir tutam saç geniş alnının ortasına düşmüştü. Beyaz, kalın boynu üniformasının koyu renk yakasından taşmıştı; kolonya kokuyordu. Genç görünen, sivri çeneli tombul yüzünde bir imparator kabulünün müsamahakâr, haşmetli ifadesi vardı.

Kafasını hafifçe arkaya atmış bir halde, vücudu her adımda titreyerek, hızlıca girdi. Omuzları geniş ve kalın, karnı ve göğsü elinde olmadan öne fırlamış tombul vücuduyla, rahat bir yaşam süren, kırk yaşlarındaki iri yapılı, endamlı insanlara benziyordu. Ayrıca o gün çok keyifli olduğu her halinden belliydi.

Balaşev'in saygıyla eğilerek verdiği selama başını sallayarak karşılık verdi ve yanına gelip, zamanının her dakikasına değer veren, söyleyeceği sözü önceden hazırlamaya gerek görmeyen, her zaman güzel konuşacağından, söylenmesi gereken şeyleri söyleyeceğinden emin biri gibi hemen söze başladı.

"Merhaba general!" dedi, "İmparator Aleksandr'dan getirdiğiniz mektubu aldım, sizi gördüğüme de çok sevindim." İri gözleriyle Balaşev'in yüzüne baktı, sonra birden Balaşev'in arkasında bir yere bakmaya başladı.

Balaşev'in orada olmasıyla hiç ilgilenmediği açıkça görülüyordu. Sadece kendi yüreğinden geçenlerle ilgilendiği belliydi. Onun dışında gelişen hiçbir şeyin onun için önemi yoktu çünkü dünyadaki her şey onun isteğine bağlıymış gibi geliyordu.

"Ben savaş istemiyorum ve istemiyordum," dedi, "ama savaşa mecbur kaldım. Bana yapacağınız tüm açıklamaları dinlemeye *şu anda* (bu sözcükleri özellikle vurguladı) bile hazırım." Ve Rus yönetiminden duyduğu memnuniyetsizliği açıkça ve kısaca ortaya koymaya başladı.

Balaşev, Fransız imparatorunun ılımlı, sakin, dostça bir üslup kullanmasından, onun da barış istediğine ve müzakerelere başlama niyetinde olduğuna iyice ikna olmuştu.

Napolyon kendi konuşmasını bitirip Rus elçisine meraklı gözlerle bakınca, Balaşev uzun süredir hazırladığı konuşmasına, "Sire! L'Empereur, mon maître,"[25] diye başladı; ama imparatorun, gözlerine dikili bakışları şaşırmasına neden oldu. Napolyon belli belirsiz bir gülümsemeyle Balaşev'in üniformasını ve kılıcını süzerken "Şaşırdınız, toplayın kendinizi," der gibiydi. Balaşev kendini toplayıp konuşmaya başladı. İmparator Aleksandr'ın, Kurakin'in pasaportları istemesini savaş için yeterli bir neden olarak görmediğini, Kurakin'in kendi başına, hükümdarın rızasını almadan hareket ettiğini, İmparator Aleksandr'ın savaş istemediğini, İngiltere'yle hiçbir ilişki kurulmadığını söyledi.

Napolyon, "*Henüz* kurulmadı," diye araya girdi ve duygularına teslim olmaktan korkar gibi kaşlarını çattı, başını hafifçe sallayarak Balaşev'e devam edebileceğini hissettirdi.

Balaşev emredilen her şeyi söyledikten sonra İmparator Aleksandr'ın barış arzu ettiğini ama müzakerelere... Balaşev bu noktada tereddüt etti: İmparator Aleksandr'ın mektupta yazmadığı ama Saltıkov'a gönderdiği fermana eklenmesini kesin bir dille emrettiği, Napolyon'a da iletilmesini emrettiği cümle aklına geldi. "Rus topraklarında tek bir silahlı düşman kalmayıncaya kadar" cümlesini Balaşev'in aklındaydı ama anlaşılması zor bir duygu ona engel oldu. Söylemek istemesine rağmen söyleyemedi. Tereddütle, Fransız birliklerinin, Neman'ın ötesine çekilmesi şartıyla başlanabileceğini söyledi.

Napolyon, Balaşev'in bu son sözleri söylerken hissettiği rahatsızlığı fark etmişti; yüzü seğirmiş, sol baldırı ritmik bir şekilde titremeye başlamıştı. Yerinden kıpırdamadan daha yüksek ve aceleci bir tonda konuşmaya başladı. Balaşev bu konuşma boyunca birkaç defa bakışlarını indirerek Napolyon'un sesi yükseldikçe titremesi de artan bacağını elinde olmadan seyretti.

---

25 Majesteleri, imparator, hükümdarım.

Napolyon, "Ben de barışı en az İmparator Aleksandr kadar istiyorum," dedi ve kaşlarını çatıp, küçük, beyaz, tombul elini hızlı hızlı, soru sorar gibi hareket ettirerek devam etti: "Barışı sağlamak için on sekiz aydır her şeyi yapan ben değil miyim? On sekiz aydır bir açıklama bekliyorum. Ama müzakerelere başlamak için benden ne talep ediyorlar?"

Balaşev, "Birliklerinizi Neman'ın ötesine çekmenizi hükümdarım," dedi.

Napolyon, "Neman'ın ötesine mi?" dedi. Gözlerini Balaşev'e dikerek tekrarladı: "Demek siz şimdi Neman'ın ötesine çekilmelerini istiyorsunuz, sadece Neman'ın mı?"

Balaşev saygıyla başını eğdi.

Dört ay önce Pomeranya'dan çekilmesi talep edilirken şimdi sadece Neman'ın gerisine çekilmesi talep ediliyordu. Napolyon hızla döndü ve odada dolaşmaya başladı.

"Müzakerelere başlamak için Neman'ın gerisine çekilmemi talep ettiklerini söylüyorsunuz; ama iki ay önce de, yine aynı şekilde Oder'in, Vistül'ün ötesine çekilmemi talep etmişlerdi; buna rağmen müzakerelere başlamaya razısınız."

Hiçbir şey söylemeden odanın bir köşesinden diğerine gitti ve yine gelip Balaşev'in karşısında durdu. Yüzündeki sert ifade âdeta taş kesilmiş, sol bacağı daha hızlı titremeye başlamıştı. Sol baldırındaki bu titremeyi Napolyon iyi bilirdi. Daha ileriki bir tarihte, "La vibration de mon mollet gauche est un grand signe chez moi,"[26] demişti.

Napolyon kendisinin de hiç beklemediği bir ses tonuyla, neredeyse çığlık atar gibi, "Oder ve Vistül'den çekilmek ancak Baden prensine teklif edilebilir, bana değil," dedi, "Bana Peterburg ve Moskova'yı da verseniz bu şartları kabul etmem. Savaşı benim başlattığımı mı söylüyorsunuz? Orduya ilk olarak kim katıldı? İmparator Aleksandr, ben değil. Benim milyonlar harcadığım bir zamanda, siz İngiltere'yle ittifak yapmışken bana müzakere teklif ediyorsunuz, duru-

26 Sol baldırının titremesi benim için önemli bir işarettir.

munuzun kötü olduğu bir zamanda bana müzakere teklif ediyorsunuz! Peki İngiltere'yle ittifakınızın sebebi nedir? Ne verdi size?" Hızlı hızlı ve belli ki artık barışın faydalarını anlatmak ve mümkün olup olmadığını tartışmak için değil kendi haklılığını, kendi gücünü, Aleksandr'ın haksızlığını ve hatalarını göstermek için konuşuyordu.

Konuşmaya başlarken amacı avantajlı olduğunu ve buna rağmen müzakerelere girişmeyi kabul ettiğini göstermekti. Ama konuştukça sözlerini kontrol edemez hale geliyordu.

Konuşmasının amacı artık, belli ki sadece kendini yüceltip Aleksandr'ı aşağılamak, yani konuşmaya başlarken yapmayı en az istediği şeyi yapmak haline gelmişti.

"Türklerle barış yaptığınızı söylüyorlar?"

Balaşev başını eğip onayladı.

"Barış yapıldı..." diye söze girdi. Ama Napolyon konuşma fırsatı vermedi. Sadece kendisinin konuşmak istediği belliydi ve şımarık insanlar gibi sinirlenince kendisine hâkim olamadan devam etti.

"Evet, biliyorum, Moldova ve Eflak'ı almadan Türklerle barış yaptınız. Finlandiya'yı verdiğim gibi bu bölgeleri de hükümdarınıza verebilirdim. Evet İmparator Aleksandr'a söz vermiştim ve Moldova'yla Eflak'ı verecektim ama artık bu güzel bölgelere sahip olamayacak. Oysa oraları kendi imparatorluğuna katabilir ve hükümdarlığı döneminde Rusya'yı Botniya Körfezi'nden Tuna ağzına kadar genişletebilirdi. Büyük Katerina bile daha fazlasını yapamazdı." Napolyon gittikçe hararetleniyor, odanın içinde geziniyor ve Aleksandr'a Tilsit'te bizzat söylediği sözlerin aşağı yukarı aynılarını Balaşev'e de söylüyordu. Birkaç kere, "Tout cela il l'aurait dû à mon amitié... Ah! quel beau règne, quel beau règne!"[27] dedi, cebinden altın bir enfiye kutusu çıkardı, açgözlülükle burnuna çekti.

---

27 Bütün bunları benim dostluğuma borçlu olacaktı... Ah! Ne hoş saltanat, ne hoş saltanat!

"Quel beau règne *aurait pu* être celui de l'Empereur Alexandre!"[28]

Üzgün bir ifadeyle Balaşev'e baktı ve tam Balaşev bir şey söylemek üzereyken yine sözünü kesti.

Napolyon şaşkınlıkla omuz silkerek, "İstediği, aradığı, benim dostluğumda bulamadığı ne olabilir?" dedi ve devam etti: "Yo, etrafının düşmanlarımla sarılmasını tercih etti, hem de kimlerle? Steinları, Armfeldtleri, Wintzingerode'yi, Benigsenleri yanına çağırdı. Stein kendi vatanından kovulmuş bir hain, Armfeldt bir zampara ve entrikacı, Wintzingerode kaçak bir Fransız, Benigsen ötekilerden biraz daha asker ama 1807'de hiçbir şey yapamayan ve İmparator Aleksandr'ın aklına korkunç hatıraları getirmesi gereken bir aciz... Yetenekli olsalardı onlardan faydalanmak mümkün olabilirdi." Napolyon ona haklılığını ya da gücünü (onun kafasında ikisi aynı şeydi) kanıtlayacak düşüncelerini peş peşe sıralamaya güçlükle yetişerek devam etti: "Ama o da yok: Ne savaş döneminde ne de barış döneminde işe yararlar. Barclay hepsinden daha faydalı diyorlar; ama onun da ilk eylemlerine bakarak bunu söyleyemem doğrusu. Peki ne yapıyorlar? Bütün bu saray mensupları ne yapıyorlar? Phull teklif ediyor, Armfeldt karşı çıkıyor, Benigsen gözden geçiriyor, harekete geçmeye davet edilen Barclay de ne karar vereceğini bilmiyor ve zaman geçiyor. Bir tek Bagration asker. Kalın kafalı ama tecrübesi, keskin bir gözü var ve kararlı... Peki genç hükümdarınızın bu korkunç topluluk arasındaki rolü ne? Kendileriyle uzlaşmasını sağlıyorlar ve bütün olup bitenlerin sorumluluğunu onun üzerine yıkıyorlar." Belli ki doğrudan doğruya hükümdara meydan okumak için, "Un souverain ne doit être à l'armée que quand il est général,"[29] dedi. Napolyon, İmparator Aleksandr'ın bir komutan olmayı ne kadar çok istediğini biliyordu.

---

28 İmparator Aleksandr'ın saltanatı çok güzel bir saltanat olabilirdi!

29 Bir hükümdar ancak generalse orduda bulunmalıdır.

"Sefer başlayalı bir hafta oldu, Vilnius'u savunmayı beceremediniz. İkiye bölündünüz ve Polonya illerinden de püskürtüldünüz. Ordunuz homurdanmaya başladı..."

Kendisine söylenenleri aklına yerleştirmekte zorlanan ve bu kurşun gibi sözleri zor takip edebilen Balaşev, "Aksine majesteleri," dedi, "Birlikler büyük bir arzuyla yanıp tutuşuyor..."

Napolyon onun sözünü keserek, "Her şeyi biliyorum," dedi, "Taburlarınızın sayısını kendi taburlarımın sayısını bildiğim kadar iyi biliyorum. İki yüz bin askeriniz bile yok ama benim askerlerim bunun üç katı." Napolyon şerefi üzerine söylediği sözün hiçbir anlamı olmadığını unutarak, "Şerefim üzerine söylüyorum," dedi, "size ma parole d'honneur que j'ai cinq cent trente mille hommes de ce côté de la Vistule.[30] Türklerden size fayda yok; hiçbir işe yaramazlar ve bunu da sizinle barış yaparak gösterdiler. İsveçliler, onların kaderinde de çılgın krallar tarafından yönetilmek var. Kralları deliydi; onu değiştirdiler ve başka birini, Bernadotte'u getirdiler ama o da hemen çıldırdı çünkü bir İsveçlinin Rusya'yla ittifak yapabilmesi için çılgın olması gerekir." Napolyon kötü kötü sırıttı, enfiye kutusunu yine burnuna götürdü.

Balaşev, Napolyon'un her sözüne cevap vermek istiyordu, verecek cevabı da vardı; sürekli bir şeyler söylemek isteyen bir insan gibi davranıyordu ama Napolyon sözünü kesiyordu. Örneğin İsveçlilerin deli olduğu iddiası karşısında, Rusya yanında olduğu müddetçe İsveç'in bir ada olduğunu söylemek istedi; ama Napolyon onun sesini bastırmak için öfkeyle bağırdı. Napolyon haklı olduğunu kendi kendine kanıtlamak için konuşmak, konuşmak, sürekli konuşmak ihtiyacı duyan sinirli bir insan gibiydi. Balaşev rahatsız olmuştu: Bir elçi olarak haysiyetinin zedelenmesinden korkuyor, itiraz etmek istiyordu, ama bir insan olarak Napolyon'u ele

30 Şerefim üzerine söylüyorum, Vistül'ün bu tarafında beş yüz otuz bin adamun var.

geçirdiği belli olan nedensiz öfke karşısında ruhen ezilmişti. Napolyon'un söylediği hiçbir şeyin bir önemi olmadığını, kendine gelince bunlardan utanacağını biliyordu. Balaşev ayakta durmuş, başını eğip Napolyon'un seğiren kalın bacaklarına bakıyor, onunla göz göze gelmemeye çalışıyordu.

Napolyon, "Sizin müttefiklerinizden bana ne?" dedi, "Benim de müttefiklerim var, Polonyalılar seksen bin kişi, aslan gibi dövüşüyorlar. Ve iki yüz bin olacaklar."

Muhtemelen, söylediğinin açıkça yalan olduğunu fark ettiğinden ve kaderine razı olmuş Balaşev sessizce karşısında durduğu için daha da öfkelendi, sertçe önüne döndü, Balaşev'in yüzüne iyice yaklaştı, beyaz elleriyle enerjik, hızlı hareketler yaparak âdeta haykırdı:

"Şunu unutmayın: Prusya'yı bana karşı kışkırtırsanız onu Avrupa haritasından silerim." Yüzü öfkeden sararmış, çarpılmıştı, küçük elini hızlı hızlı diğerine vuruyordu. "Sizi Daugava'nın, Dnyeper'in ötesine atacağım ve Avrupa'nın yıkılmasına izin vererek suç işlediği, yıkılmasına göz yumduğu bariyeri tekrar inşa edeceğim. Evet, başınıza gelecek olan, benden uzaklaşmakla kazandığınız şey bu işte," dedi ve odanın içinde sessizce, kalın omuzlarını titrete titrete birkaç kez gitti geldi. Enfiye kutusunu yeleğinin cebine koydu, tekrar çıkarttı, birkaç kez burnuna götürdü ve Balaşev'in karşısında durdu. Konuşmuyor, alaycı gözlerle Balaşev'in gözlerine bakıyordu, alçak sesle, "Et cependant quel beau règne *aurait pu avoir* votre maître!"[31] dedi.

Balaşev itiraz etme ihtiyacı hissederek, işlerin Rusya tarafından bu kadar kötü görünmediğini söyledi. Napolyon karşılık vermedi, alaycı gözlerle ona bakmaya devam ediyor ve belli ki onu dinlemiyordu. Balaşev Rusya'da, savaştan iyi sonuçlar beklendiğini söyledi. Napolyon başını hoşgörüyle, "Böyle konuşmakla görevli olduğunuzu biliyorum, ama buna siz de inanmıyorsunuz, sizi ikna ettim," demek ister gibi salladı.

---

31 Ama yine de hükümdarınızın çok güzel bir saltanatı olabilirdi!

Balaşev konuşmasını bitirince Napolyon yine enfiye kutusunu aldı, içinden bir tutam alıp burnuna çekti ve ayağını iki kere yere vurarak bir işaret verdi. Kapı açıldı, saygıyla eğilen bir mabeyinci imparatora şapkasını ve eldivenlerini verdi, bir başkası burnu için mendil getirdi. Napolyon onlara bakmıyordu, Balaşev'e döndü.

Şapkasını alarak, "İmparator Aleksandr'ı benim adıma temin edin ki," dedi, "ona eskisi kadar bağlıyım. Onu çok iyi tanıyorum ve onun yüksek meziyetlerini çok takdir ediyorum. Je ne vous retiens plus, général, vous recevrez ma lettre à l'Empereur."[32] Napolyon hızla kapıya doğru yürüdü. Kabul salonundaki herkes öne atılıp merdivenlerden aşağı koştu.

VII

Balaşev, Napolyon'un ona söylediklerinden, öfke patlamalarından ve soğuk bir tavırla "Je ne vous retiens plus, général, vous recevrez ma lettre" demesinden sonra, Napolyon'un artık onu görmek istemediğinden, hakarete uğramış bir elçiyi ve hepsinden önemlisi haksız öfkesinin bir tanığını görmemeye çalışacağından emindi. Aynı gün, Duroc aracılığıyla, imparatorun masasına bir davet alınca çok şaşırdı.

Yemekte Bessiéres, Caulaincourt ve Berthier vardı.

Napolyon, Balaşev'i neşeli ve kibar bir tavırla karşıladı. Sabahki parlamasından dolayı utanç ya da pişmanlık belirtisi göstermek şöyle dursun, tersine Balaşev'i neşelendirmeye çalışıyordu. Napolyon uzun süredir hata yapmasının imkânsız olduğuna inanıyordu belli ki; ona göre yaptığı her şey iyiydi, değerlendirmeyi iyilik ve kötülük kavramlarını dikkate alarak yapmıyordu, *o* yaptığı için iyiydi.

---

32 Sizi daha fazla alıkoymayayım general, imparatora yazdığım mektubu alacaksınız.

İmparator'un keyfi, Vilnius'ta yaptığı, halk kalabalıklarının onu coşkuyla karşılayıp peşinden koştuğu atlı gezintiden sonra yerine gelmişti. Geçtiği bütün sokaklarda pencerelere halılar, bayraklar, onun arması asılmış, Polonyalı kadınlar onu mendillerini sallayarak selamlamışlardı.

Yemekte Balaşev'i yanına oturttu ve ona karşı sadece kibar değil, Balaşev'i kendi saray mensuplarından, onun planlarına sempatiyle bakan ve onun başarılarından mutlu olması gereken insanlardan biri sayıyormuş gibi davrandı. Diğer konuşmaların arasında Moskova'dan bahsetti, Balaşev'e Rus başkenti hakkında, ziyaret etmeyi planladığı yeni bir yer hakkında sorular soran meraklı bir gezgin gibi değil, Balaşev'in bir Rus olarak bu ilgiden dolayı koltuklarının kabarması gerektiğine inanıyormuş gibi sorular sormaya başladı.

"Moskova'da kaç kişi yaşıyor, kaç ev var? Moscou'ya, Moscou la sainte[33] dedikleri doğru mu? Moscou'da kaç tane kilise var?" gibi sorular sordu.

Moskova'da iki yüzden fazla kilise olduğu yanıtını alınca, "Neden bu kadar çok kilise var?" diye sordu.

Balaşev, "Ruslar çok dindardır," diye yanıtladı.

Napolyon, "Ama çok sayıda manastırın ve kilisenin olması daima halkın geri kalmışlığının göstergesidir," dedi ve bu tespitini onaylaması için Caulaincourt'a baktı.

Balaşev saygıyla Fransız imparatorunun bu görüşüne katılmadığını söyledi.

"Her ülkenin kendine has özellikleri var," dedi.

Napolyon, "Artık Avrupa'da hiçbir yerde böyle bir şey yok," dedi.

Balaşev, "Majestelerinin affına sığınarak," dedi, "Rusya haricinde İspanya'da da hâlâ çok sayıda kilise ve manastır var."

Balaşev'in, Fransızların kısa süre önce İspanya'da uğradıkları bozguna gönderme yapan bu yanıtı, Balaşev'in anlat-

33 Kutsal Moskova.

tığına göre, sonradan İmparator Aleksandr'ın sarayında çok takdir edilmişti ama o anda, Napolyon'un yemeğinde pek takdir görmemiş, fark edilmeden geçmişti.

Mareşallerin, Balaşev'in ses tonunu değiştirerek yaptığı iğneleme karşısında şaşırdıkları, yüzlerindeki kayıtsız ve şaşkın ifadeden belliydi. Mareşallerin yüzlerindeki ifade, "Bir iğneleme varsa biz anlamadık, ya da o kadar da zekice bir şey yok," diyordu. Bu yanıt o kadar az takdir görmüştü ki Napolyon bile kesinlikle fark etmemiş ve Balaşev'e safça, doğrudan Moskova'ya giden yolun hangi şehirlerden geçtiğini sormuştu. Yemek boyunca hep tetikte olan Balaşev "Comme tout chemin mène à Rome, tout chemin mène à Moscou,[34]" yanıtını verdi, çok yol olduğunu, bu yollar arasında XII. Karl'ın seçtiği, *Poltava* üzerinden gelen yolun da bulunduğunu söyledi.[35] Balaşev'in yüzü bu başarılı cevabın verdiği keyifle elinde olmadan kızardı. Balaşev "Poltava" der demez Caulaincourt Peterburg-Moskova arasındaki yolların kötülüğünden ve kendi Peterburg hatıralarından bahsetmeye başlamıştı.

Yemekten sonra kahvelerini içmek için dört gün önce İmparator Aleksandr'ın çalışma odası olan Napolyon'un çalışma odasına geçtiler. Napolyon otururken Sevr porseleni fincanındaki kahvesini sarstı ve Balaşev'e kendi yanındaki sandalyeyi işaret etti.

İnsanların, karınları doyduktan sonra kendilerini mutlu hissetmeye ve herkesi arkadaşı olarak görmeye diğer bütün mantıklı sebeplerden daha fazla zorlayan bir ruh haline girdiği malumdur. Napolyon işte bu ruh hali içindeydi. Etrafı onu taparcasına seven insanlarla çevriliymiş gibi geliyordu. Balaşev'in, onunla yemek yedikten sonra dostu olduğuna ve onu taparcasına sevdiğine emindi. Onunla, yüzünde hoş ve hafif alaylı bir gülümsemeyle konuşuyordu.

---

34 Bütün yollar Roma'ya çıktığı gibi bütün yollar Moskova'ya çıkar.

35 İsveç Kralı XII. Karl, 1709 yılında, Moskova'ya Ukrayna üzerinden ulaşmaya çalışmış ve Poltava önlerinde bozguna uğramıştı.

Belli ki söylediğinin, kendisinin, Napolyon'un, Aleksandr'dan üstün olduğunu kanıtladığı için arkadaşının hoşuna gideceğinden emin bir tavırla, "Söylediklerine göre bu oda İmparator Aleksandr'ın odasıymış. Garip, değil mi general?" dedi.

Balaşev buna bir cevap veremedi ve sessizce başını eğdi.

Napolyon yüzünde aynı alaycı, kendine güvenen gülümsemeyle, "Ya, bu odada, dört gün önce Wintzingerode ve Stein'le görüşme yapıyordu," diye devam etti. "Benim anlayamadığım, İmparator Aleksandr'ın benim düşmanım olan herkesi etrafına toplaması. Bunu... anlamıyorum." Balaşev'e dönerek, "Benim de aynısını yapabileceğimi düşünmedi mi?" diye sordu, belli ki bunu hatırlaması sabahki, hâlâ taze olan öfkesini geri getirmişti.

Napolyon fincanını eliyle itip ayağa kalkarken, "İyi bilsin ki bunu yapacağım," dedi, "bütün akrabalarını, Württembergleri, Badenleri, Weimarları Almanya'dan süreceğim... Evet, onları süreceğim. Onlar için Rusya'da sığınacakları bir yer hazırlasın!"

Balaşev veda edip ayrılmak istediğini, kendisine söylenenleri sadece zorunluluktan dinlediğini gösteren bir tavırla başını eğdi. Napolyon bu tavrı fark etmemişti; Balaşev'e bir düşman elçisine değil, artık ona tamamen bağlanmış ve eski hükümdarının aşağılanmasından memnun olması gereken bir insan gibi davranıyordu.

"Hem İmparator Aleksandr orduların komutasını neden üzerine aldı? Neden? Savaş benim mesleğim, onun mesleği hükümdarlık etmek, ordulara komuta etmek değil. Neden böyle bir sorumluluğu üzerine aldı ki?"

Napolyon yeniden enfiye kutusunu çıkarttı, odanın içinde birkaç kez hızlıca, konuşmadan gitti geldi, aniden, hiç beklenmedik bir anda Balaşev'e yaklaştı, yüzünde hafif bir gülümsemeyle ve Balaşev için sadece önemli değil aynı zamanda hoş bir şey yapıyormuş gibi, elini kendinden emin,

hızlı ve olağan bir hareketle kırk yaşındaki Rus generalin yüzüne doğru kaldırdı, kulağını, sadece dudaklarıyla gülümseyerek hafifçe çekti.

"Avoir l'oreille tirée par l'Empereur"[36] Fransız sarayında en büyük onur ve sevgi belirtisi sayılırdı.

Napolyon, huzurunda kendisinden başka birinin *courtisan* ve *admirateur*'ü[37] olmak gülünç bir şeymiş gibi, "Eh bien, vous ne dites rien, admirateur et courtisan de l'Empereur Alexandre?"[38] dedi.

Balaşev'in başıyla verdiği selama, o da hafifçe başını eğerek karşılık verirken, "Generalin atları hazır mı?" diye sordu.

"Ona benim atlarımı verin, *yolu uzun*..."

Balaşev'in getirdiği mektup, Napolyon'un Aleksandr'a gönderdiği son mektup oldu. Konuşma en ince ayrıntısına kadar Rus imparatoruna aktarıldı ve savaş başladı.

VIII

Prens Andrey, Piyer'le Moskova'daki görüşmesinden sonra, ailesine iş için olduğunu söylemesine rağmen, aslında mutlaka karşılaşması gerektiğini düşündüğü Prens Anatol Kuragin'i bulmaya Peterburg'a gitti. Peterburg'a varınca Kuragin'i soruşturdu ama artık orada değildi. Piyer, Prens Andrey'in peşinden geldiğini kayınbiraderine bildirmişti. Anatol Kuragin hemen savaş bakanından bir görev almış ve Moldova ordusuna gitmişti. Bu sırada Prens Andrey, Peterburg'ta, hep yanında olmasını isteyen eski generali Kutuzov'la karşılaştı ve ihtiyar general, başkomutan tayin edildiği Moldova ordusuna kendisiyle birlikte gelmesini teklif etti. Prens Andrey genel karargâh kurmaylığında bir göreve tayin emrini alıp Türkiye'ye gitti.

---

36 Kulağın imparator tarafından çekilmesi.

37 *Hayranı* ve *dostu*.

38 Neyse, İmparator Aleksandr'ın hayranı ve dostu, bir şey söylemeyecek misiniz?

Prens Andrey, Kuragin'i mektupla düelloya davet etmenin uygun olmayacağını düşünüyordu. Yeni bir neden bulmadan düelloya davet etmeyi de Kontes Rostova'ya taviz vermek olarak gördüğünden bir neden bulma niyetiyle Kuragin'le şahsen görüşebilme fırsatı kolluyordu. Prens Andrey'in Türk ordusuna gelişinden kısa bir süre sonra Rusya'ya dönen Kuragin'le Türk ordusunda da karşılaşamadı. Yeni bir ülkede ve yeni hayat koşullarında yaşamak Prens Andrey'e daha kolay geldi. Sözlüsünün, etkilerini saklamaya çalıştıkça daha güçlü hissettiği ihanetinden sonra, içinde mutlu olduğu hayat şartları artık ona ağır gelmeye ve eskiden o kadar önemsediği özgürlük ve bağımsızlık ise çok daha ağır gelmeye başlamıştı. İlk olarak Austerlitz savaş meydanında gökyüzüne baktığı zaman içine doğan, Piyer'le birlikte geliştirmenin hoşuna gittiği, Boguçarovo'daki ve sonra İsviçre ve Roma'daki inziva hayatını dolduran düşünceleri aklına getirmemekle kalmıyor, sonsuz ve parlak ufuklar açan bu düşünceleri hatırlamaktan bile korkuyordu. Artık sadece en acil, geçmişle bağı olmayan bir işin halledileceği meselelerle ilgileniyor ve geçmişteki meselelerden uzaklaştıkça onlara daha büyük bir açgözlülükle sarılıyordu. Bir zamanlar başının üstünde yükseklere uzanan sonsuz gökkubbe sanki birden alçak, sınırları belli, onu ezen, her şeyin belirgin olduğu, hiçbir şeyin sonsuz ve gizemli olmadığı bir kubbeye dönüşmüştü.

Yapabileceği işlerin en basiti ve en iyi bildiği askerlikti. Kutuzov'un karargâhında, nöbetçi generallik görevinde, işini komutanını şaşırtacak kadar hevesli ve düzgün yaparak, canla başla çalışıyordu. Prens Andrey, Kuragin'i Türkiye'de de bulamayınca peşinden tekrar Rusya'ya koşmaya gerek görmedi; bununla birlikte, aradan ne kadar zaman geçerse geçsin, Kuragin'le karşılaşınca (onu hor görmesine, onunla dövüşmeye tenezzül etmeye bile değmeyeceğine dair kendi kendine ileri sürdüğü tüm kanıtlara rağmen) aç bir insa-

nın yemeğe saldırmaktan kendini alamayacağı gibi, onu düelloya davet etmekten kendini alamayacağını gayet iyi biliyordu. Hakaretin intikamının daha alınmadığının, hıncını yüreğinden daha söküp atamadığının bilincinde olmak Prens Andrey'in Türkiye'de kendine, kaygılı, gayretli, biraz hırslı ve mağrur faaliyetler görünümünde sağladığı yapay rahatlığı zehirliyordu.

1812 yılında, Napolyon'la savaşa girildiği haberi Bükreş'e (Kutuzov'un iki aydır günlerini ve gecelerini Eflaklı bir kadınla geçirdiği yere) ulaşınca, Prens Andrey, Kutuzov'dan Batı ordusuna gönderilmeyi rica etti. Bolkonski'nin, kendi tembelliğine bir sitem gibi görünen çalışkanlığından, yaptığı hizmetlerden zaten bıkmış olan Kutuzov ona seve seve izin verdi ve Barclay de Tolly'nin yanında görevlendirdi.

Prens Andrey, mayıs ayında Drissa'da kamp halinde olan orduya katılmadan önce, Smolensk yoluna üç verst uzaklıkta olduğu için yolunun üstünde sayılan Lısiye Gori'ye uğradı. Son üç yıl içerisinden Prens Andrey'in hayatında o kadar çok büyük değişiklik olmuş, o kadar fazla düşünmüş, o kadar çok şey hissetmiş, o kadar çok yer görmüştü ki (hem batıya hem doğuya gitmişti) Lısiye Gori'deki her şeyin, en ufak ayrıntısına kadar aynı olduğunu, hayatın aynı şekilde akıp gittiğini görmek onu çok şaşırtmış, beklenmedik bir etki yaratmıştı. Büyülü, uykuya dalmış bir şatoya girer gibi dar yola saptı ve Lısiye Gori çiftliğindeki ana binanın taş kapısından içeri girdi. Evde aynı ciddiyet, aynı temizlik, aynı sessizlik hüküm sürüyordu; mobilyalar aynıydı, duvarlar aynıydı, sesler aynıydı, koku aynıydı, ürkek suratlar da aynıydı, sadece biraz yaşlanmışlardı. Prenses Marya hayatının en iyi yıllarını korku, sonu gelmez manevi ıstıraplar içinde, boşu boşuna ve neşesiz geçiren, aynı ürkek, çirkin, giderek yaşlanan kızdı. Bourienne hayatının her dakikasının tadını çıkartan, kendisi için güzel ümitleri olan, halinden memnun, aynı cilveli kızdı. Prens Andrey'e,

onun kendine olan güveni artmış gibi gelmişti. İsviçre'den getirdiği eğitmen Dessalles, Rus kesimi bir redingot giymişti, hizmetkârlarla bozuk bir Rusçayla konuşuyordu ama hâlâ aynı dar kafalı, eğitimli, erdemli ve ukala eğitmendi. İhtiyar prenste fiziksel olarak değişen tek şey, bir dişini yitirmesi sonucunda ağzının kenarında oluşan boşluktu; karakteri hâlâ eskisi gibiydi ama dünyada olup bitenlere artık daha öfkeli ve şüpheli yaklaşıyordu. Sadece Nikoluşka büyümüş, değişmiş, yüzü pembeleşmiş, kıvırcık, koyu renk saçları uzamıştı ve nedenini kendi de bilmeden gülüp eğlenirken güzel, küçük ağzının üst dudağını, merhum küçük prenses gibi yukarı kaldırıyordu. Bu büyülü, uyuyan şatodaki değişmezlik kanununa tek uymayan oydu. Ama görünüşte her şey eskisi gibi olmasına rağmen, bu insanların aralarındaki ilişkiler, Prens Andrey'in onları görmediği sürede çok değişmişti. Aile üyeleri, sadece onun yanında, ona her şeyin olağan devam ettiğini göstermek için birbirlerine dostça yaklaşan, birbirlerine yabancı ve düşman iki kampa bölünmüştü. Bir yanda ihtiyar prens, Mademoiselle Bourienne ve mimar, diğer yanda Prenses Marya, Dessalles, Nikoluşka, bütün dadılar ve bakıcılar.

Lısiye Gori'de kaldığı süre boyunca bütün ev halkı birlikte yemek yedi ama hiçbiri rahat değildi ve Prens Andrey, hatırına böyle davranılan bir misafir olduğunu, orada bulunmasıyla herkesi sıkıntıya soktuğunu hissediyordu. Prens Andrey bunu ilk gün yemek yerlerken, elinde olmadan hissedip hiç konuşmamış, yaşlı prens de onun bu doğal olmayan halini fark edince suratını asıp sesini çıkarmamış ve yemekten hemen sonra odasına çekilmişti. Akşam Prens Andrey yanına çıkıp, onu canlandırmak için genç Kont Kamenski'nin seferini anlatmaya başlayınca ihtiyar prens birden Prenses Marya'dan bahsetmeye başladı, onu hurafelere inanmakla, kendisine gerçekten bağlı tek insan olan Mademoiselle Bourienne'i sevmemekle itham etti.

İhtiyar prens hastalığının tek nedeninin Prenses Marya olduğunu, kasten ona işkence edip kızdırdığını, küçük prens Nikolay'a, şımartarak ve aptalca sözler ederek zarar verdiğini söyledi. İhtiyar prens kızına işkence ettiğini, yaşamını çekilmez hale getirdiğini gayet iyi biliyordu ama ona işkence etmeden duramayacağını, onun bunu hak ettiğini de biliyordu. İhtiyar prens, "Neden Prens Andrey bunu görüyor da bana kız kardeşi hakkında bir şey söylemiyor?" diye düşünüyordu. "Ortada hiçbir neden yokken kızını uzaklaştırıp Fransız bir kadını yanına çeken, acımasız ya da ihtiyar bir budala olduğumu mu düşünüyor? Anlamıyor, ona anlatmak gerek, dinlemesi gerek." Kızının bu mantıksız karakterine katlanamamasının nedenlerini açıklamaya koyuldu.

Prens Andrey babasına bakmadan, "Bana sorarsanız," dedi (babasını hayatında ilk kez suçluyordu), "bu konuda konuşmak istemezdim ama madem soruyorsunuz bütün bunlar hakkındaki düşüncemi size açıkça söyleyeyim: Maşa'yla aranızda anlaşmazlık ve geçimsizlik varsa, bunun onun suçu olduğunu söyleyemem, sizi ne kadar sevdiğini ve saydığını biliyorum." Prens Andrey, son zamanlarda öfkelenmeye her an hazır olduğu için öfkelenerek devam etti: "Tek bir şey söyleyebilirim: Ortada bir anlaşmazlık varsa, bunun sebebi kız kardeşimle arkadaşlık etmeye layık olmayan o değersiz kadındır."

İhtiyar önce gözlerini oğluna dikti ve yüzünde beliren yapay gülümseme, Prens Andrey'in bir türlü alışamadığı, yeni diş boşluğunu ortaya çıkarttı.

"Hangi arkadaş? Ha? Konuşmuşsunuz bakıyorum! Demek öyle?"

Prens Andrey hırçın ve sert bir ses tonuyla, "Babacığım hakem olmak istemezdim," dedi, "ama beni siz zorladınız, ben Prenses Marya'nın hatalı olmadığını söyledim, her zaman da söylerim, hatalı olanlar... hatalı olan o Fransız kadın..."

İhtiyar sessizce ve Prens Andrey'e göre, sanki biraz da utanarak, "Yargılıyor bir de! Yargılıyor!" dedi, sonra yerinden sıçrayarak bağırdı: "Defol, defol! Gözüm görmesin seni!"

Prens Andrey bir an önce ayrılmak istiyordu ama Prenses Marya bir gün daha kalmasını rica etti. Prens Andrey o gün, odasından dışarı çıkmayan, Mademoiselle Bourienne ve Tihon'dan başkasını kabul etmeyen, birkaç kez oğlunun ayrılıp ayrılmadığını soran babasını hiç görmedi. Ertesi gün, yola çıkmadan önce evin, oğlunun kaldığı bölümüne gitti. Sağlıklı, annesi gibi kıvırcık saçlı çocuk babasının kucağına oturdu. Prens Andrey ona Mavi Sakal'ın hikâyesini anlatmaya başladı ama daha bitirmeden düşüncelere daldı. Kucağına oturttuğu güzel oğlanı değil, kendini düşünüyordu. İçinde babasını kızdırdığı için bir üzüntü, ondan ayrılacağı için (hayatında ilk defa kavgalı olarak ayrılıyordu) bir pişmanlık arayıp bulamayınca endişeye kapıldı. Her şeyden önemlisi oğluna karşı önceden hissettiği ve onunla ilgilenip, dizine oturtarak içinde yeniden uyanacağını ümit ettiği sevgiyi de arıyor ama bulamıyordu.

Oğlu, "Hadi anlatsana," dedi. Prens Andrey ona karşılık vermedi, dizinden indirdi ve odadan çıktı.

Prens Andrey günlük işlerini bırakır bırakmaz ve özellikle mutlu olduğu zamanlardaki, eski hayat şartlarına döner dönmez hayatın hüznü onu eski şiddetiyle sarmıştı, bu hatıralardan bir an önce uzaklaşmak, kendine bir an önce yapacak bir iş bulmak için acele ediyordu.

Kız kardeşi, "Gitmeye kararlı mısın André?" diye sordu.

Prens Andrey, "Tanrı'ya şükür gidebiliyorum," dedi. "Gidemediğin için sana çok acıyorum."

Prenses Marya, "Neden böyle söylüyorsun?" dedi, "Korkunç bir savaşa gidiyorsun ve babam da artık çok yaşlı! Mademoiselle Bourienne seni sorduğunu söyledi..."

Bunları söyler söylemez dudakları titredi, gözleri yaşardı. Prens Andrey ona arkasını döndü ve odanın içinde gezinmeye başladı.

"Ah, Tanrım! Tanrım!" dedi ve Prenses Marya'yı korkutan bir öfkeyle ekledi: "Bir şeyin ve birinin, böyle değersiz bir varlığın insanlara bu kadar sıkıntı verebileceği insanın aklına gelir miydi?"

Prenses Marya, ağabeyinin değersiz derken, sadece onu mutsuz eden Mademoiselle Bourienne'i değil, kendi mutluluğunu yıkan adamı da kastettiğini anlamıştı.

Prens Andrey'in dirseğine dokunup, gözyaşları arasında ışıldayan gözlerle ona bakarak, "André, senden tek bir şey rica ediyorum, sana yalvarıyorum," dedi, "seni anlıyorum (bakışlarını kaçırdı), acıya insanların neden olduğunu düşünme. İnsanlar, onun aletidir." Bir portrenin bildiği bir yerine bakar gibi güvenli, alışık bakışlarla Prens Andrey'in başından biraz yukarıya baktı. "Acıyı gönderen odur, insanlar değil. İnsanlar onun aletidir, onların bir suçu yoktur. Birinin sana karşı suç işlediğini düşünüyorsan, bu suçu unut ve bağışla. Bizim cezalandırmaya hakkımız yoktur. Affetmenin mutluluğunu sen de anlayacaksın."

Prens Andrey, "Kadın olsaydım bunu yapardım Marie. Ama bu kadınlara özgü bir erdem. Ama erkek unutmamalı ve affetmemelidir, unutamaz ve affedemez," dedi ve o ana kadar Kuragin'i düşünmemiş olmasına rağmen yüreğini birden öcünü almamış olmanın öfkesi doldurdu. "Prenses Marya hâlâ beni affetmem için ikna etmeye çalışıyorsa, onu uzun süre önce cezalandırmam gerekiyormuş," diye düşündü. Ve kardeşine daha fazla karşılık vermeden, orduda olan (bunu biliyordu) Kuragin'le karşılaşacağı o mutlu, ama korkunç anı düşünmeye başladı.

Prenses Marya, barışmadan giderse babasının ne kadar üzüleceğini bildiğini söyleyerek, bir gün daha kalması için ağabeyine yalvardı; ama Prens Andrey buna cevap olarak,

ordudan muhtemelen kısa sürede döneceğini, babasına kesinlikle yazacağını, şu anda ne kadar fazla kalırsa bu anlaşmazlığın o kadar artacağını söyledi.

Kardeşine veda ederken, ondan duyduğu son sözler, "Adieu, André! Rappelez-vous que les malheurs viennent de Dieu, et que les hommes ne sont jamais coupables"[39] oldu.

Prens Andrey Lısiye Gori'nin dar yolundan ayrılırken, "Demek ki böyle olması gerekiyormuş!" diye düşünüyordu. "O zavallı, masum kızcağız, aklını kaçırmış bir ihtiyarın pençesinde kalıyor. İhtiyar suçlu olduğunu hissediyor ama kendini değiştiremiyor. Benim oğlan büyüyor, herkes gibi aldatan ya da aldatılan bir insan olarak yaşayacağı hayattan zevk alıyor. Ben de orduya gidiyorum ama niçin? Nedenini ben de bilmiyorum. Beni öldürme ve bana gülme şansı vermeye bile layık bulmadığım o adamla karşılaşmak istiyorum." Hayat şartları eskiden de aynıydı ama eskiden birbirlerine bağlıyken artık hepsi dağılmış durumdaydı. Prens Andrey'in zihninden sadece, anlamsız, birbirleriyle ilgisi olmayan görüntüler art arda geçiyordu.

IX

Prens Andrey genel karargâha haziranın sonunda ulaştı. Hükümdarın da olduğu birinci ordu birlikleri, Drissa'daki müstahkem ordugâha yerleşmişti; ikinci ordu birlikleri, birinci orduyla birleşebilmek için geri çekiliyordu ama söylenilenlere göre yolları büyük Fransızlar tarafından kesilmişti. Rus ordusunda hiç kimse savaşın genel gidişatından memnun değildi; ama Rus illerinin işgal edilme tehlikesi kimsenin aklına gelmiyor, kimse savaşın Polonya şehirlerinin batısından daha öteye geçebileceğine ihtimal vermiyordu.

---

39 Güle güle, André! Acıların Tanrı'dan geldiğini, insanların hiçbir zaman, hiçbir suçu olmadığını unutma.

Prens Andrey yanında görevlendirildiği Barclay de Tolly'yi, Drissa'nın kıyısında buldu. Sayıları çok fazla olan generallerin ve orduya eşlik eden saray mensuplarının büyük bir bölümü, ordugâhın civarında tek bir büyük köy ya da kasaba olmadığı için, nehrin her iki yakasında, on verst çapında bir daire içindeki en iyi köy evlerine yerleşmişlerdi. Barclay de Tolly hükümdara dört verst mesafedeydi. Bolkonski'yi sakin ve soğuk karşıladı ve Alman şivesiyle, görevinin belirlenmesi için hükümdara başvuracağını söyledi ve bu arada kendi kurmayında kalmasını rica etti. Prens Andrey'in orduda bulacağını ümit ettiği Anatol Kuragin burada değildi; Peterburg'taydı ve bu haber Bolkonski'nin hoşuna gitmişti. İlgisini asıl olarak, devam etmekte olan büyük bir savaşın merkezine verecekti ve Kuragin'i düşünmenin verdiği rahatsızlıktan bir süreliğine de olsa kurtulacağı için mutluydu. Prens Andrey hiçbir yerden talep edilmediği ilk dört gün boyunca müstahkem ordugâhın her yerini dolaştı, bilgisinin ve yetkili kişilerle yaptığı konuşmaların yardımıyla ordugâh hakkında fikir edinmeye çalıştı. Ama ordugâhın avantajlı mı yoksa avantajsız bir durumda mı olduğu sorusu Prens Andrey için cevapsız kaldı. Kendi askerlik deneyiminden, savaş söz konusu olduğunda en ince düşünülmüş planların hiçbir anlama gelmediğine (bunu Austerlitz'de görmüştü), her şeyin düşmanın beklenmedik ve öngörülemeyecek hareketlerine nasıl karşılık verileceğine ve her şeyin, söz konusu savaşı kimin, nasıl yöneteceğine bağlı olduğuna ikna olmuştu. Prens Andrey, bu son soruya kendince yanıt bulabilmek için, konumunu ve tanıdıklarını kullanarak, ordunun yönetiminin ve onunla ilgilenen kişilerin, grupların karakterlerini anlamaya çalıştı ve durum hakkında, kendince aşağıdaki sonucu çıkardı:

Ordu, hükümdar daha Vilnius'tayken üçe ayrılmıştı: 1. Ordu Barclay de Tolly'nin, 2. Ordu Bagration'un, 3. Ordu Tormasov'un komutası altındaydı. Hükümdar birinci ordu-

daydı ama başkomutan sıfatıyla değil. Emirlerde hükümdar komuta edecek diye değil, sadece hükümdar orduda bulunacak diye geçiyordu. Ayrıca hükümdarın başkomutanlık kurmayı yoktu, imparatorluk genel karargâh kurmayı vardı. Yanında imparatorluk kurmay başkanı, general-levazım subayı Prens Volkonski, generaller, imparator yaverleri, diplomatik memurlar ve çok sayıda yabancı vardı ama ordu kurmayı yoktu. Ayrıca hükümdarın yanında belli bir göreve atanmamış kişiler de vardı: eski Savaş Bakanı Arakçeyev, generallerin rütbe bakımından en kıdemlisi Kont Benigsen, Grandük Çareviç Konstantin Pavloviç, Şansölye Kont Rumyantsev, Prusya eski bakanlarından Stein, İsveçli General Armfeldt, sefer baş plancısı Phull, Fransız ordusundan Rus ordusuna geçen, Sardunyalı general-yaver Paulucci, Wolzogen ve daha pek çok kişi. Bu kişilerin orduda askerî bir görevleri olmamasına rağmen mevkilerinin getirdiği bir nüfuzları vardı; çoğu zaman kolordu komutanı, hatta başkomutan, Benigsen'in ya da grandükün ya da Arakçeyev'in ya da Volkonski'nin hangi sıfatla soru sorduğunu ya da tavsiyede bulunduğunu bilmezdi; tavsiye biçiminde verilen emirlerin onu söyleyenden mi, yoksa hükümdardan mı geldiğini, emri yerine getirmesinin gerekip gerekmediğini bilmezdi. Ama durum dışarıdan böyleydi, imparatorun ve bütün bu insanların orada olmalarının asıl nedeni, saray mensuplarının bakış açısından açıktı. O da şuydu: Hükümdar başkomutanlık unvanını üzerine almamıştı ama bütün orduların düzenlemesini o yapmıştı. Çevresindeki insanlar onun yardımcılarıydı. Arakçeyev sadık bir düzen sağlayıcısı ve koruyucusu, hükümdarın muhafızıydı; Benigsen, Vilnius şehrinde, bölge için les honneurs[40] yapmış bir toprak sahibiydi ama aslında tavsiyelerinden faydalanılan ve Barclay'in yerine geçmesi için hazır bulundurulan iyi bir generaldi. Grandük orada olması daha uygun olduğu için oradaydı.

40 Gurur duyulacak şeyler.

Eski bakan Stein tavsiyelerinden faydalanılması ve İmparator Aleksandr onun yeteneklerine çok değer verdiği için oradaydı. Armfeldt, Napolyon'un can düşmanı, kendine güvenli bir generaldi ve bu durumun Aleksandr üzerinde daima etkisi olmuştu. Paulucci konuşmalarında hep cesur ve kararlı olduğu için oradaydı. General-yaverler hükümdarın hep yanında oldukları için oradaydı ve son olarak, hepsinden önemlisi Phull, Napolyon'a karşı savaş planını hazırladığı, Aleksandr'ı bu planın uygulanabilir olduğuna ikna ettiği ve savaşla ilgili tüm işlerin başında olduğu için oradaydı. Sert, kendisine herkesi küçümseyecek kadar güvenen, masa başı teorisyeni Phull'un yanında, onun düşüncelerini ondan daha anlaşılır bir şekilde anlatan Wolzogen vardı.

Adları geçen bu Ruslardan ve yabancılardan (özellikle yabancı bir çevrede çalışan insanlara has bir cesaretle her gün yeni ve beklenmedik fikirler sunan yabancılardan) başka, amirleri orada olduğu için orduya eşlik eden çok sayıda ikinci dereceden kişi vardı.

Prens Andrey bu kocaman, telaşlı, parlak ve gururlu dünyadaki bütün fikirler ve seslerin keskin bir şekilde aşağıdaki gruplara ve eğilimlere ayrıldığını görmüştü:

Birinci grup, Phull ve taraftarlarının oluşturduğu, savaşın bir bilim olduğuna, bu bilimin kendine has yasaları, çapraz ilerleme, muhasara vb. yasaları olduğuna inanan savaş teorisyenleri grubuydu. Phull ve taraftarları, ülkenin içlerine geri çekilmeyi, sözde savaş teorisinin kanunlarına uygun olarak geri çekilmeyi talep ediyorlar ve bu teoriden her türlü uzaklaşmayı barbarlık, cehalet ve kötü niyet olarak değerlendiriyorlardı. Bu grupta Alman prensler, Wolzogen, Wintzingerode ve çoğu Alman olan başka insanlar vardı.

İkinci grup birincinin tam karşısında konumlanmıştı. Her zaman olduğu gibi, bir aşırılığın karşısında diğer bir aşırılığın temsilcileri vardı. Bu gruptakiler daha Vilnius'tan beri Polonya'ya saldırmayı ve daha önce hazırlanmış bütün

planları bir kenara bırakmayı talep ediyorlardı. Ayrıca bu gruptakiler cüretkâr eylemlerin ve milliyetçiliğin temsilcileriydi ve bu nedenle tartışmalarda daha tek taraflı kalıyorlardı. Bunlar Ruslardı: Bagration, öne çıkmaya başlayan Yermolov ve diğerleri. O dönemde Yermolov'un, hükümdardan tek ricasının kendisini Alman yapması olduğuna dair şakası pek ünlüydü. Bu gruptakiler, Suvarov'u anarak, düşünmek, haritaya iğneler saplamak değil dövüşmek, düşmanı vurmak, onun Rusya'ya girmesine izin vermemek, birliklerin cesaretini kırmamak gerektiğini söylüyorlardı.

Hükümdarın en çok güvendiği üçüncü grupta, iki karşıt grup arasında uzlaşma sağlayan saray mensupları vardı. Bu grubun, aralarında Arakçeyev'in de bulunduğu ve çoğunluğu asker olmayan mensupları hiçbir görüşü olmayan, ama öyle görünmek istemeyen insanlar gibi düşünür ve konuşurlardı. Savaşın, özellikle Bonaparte (yeniden Bonaparte demeye başlamışlardı) gibi bir dâhiyle yapılan savaşın, kuşkusuz, derinlemesine düşünme, kapsamlı bilimsel bilgi gerektirdiğini ve Phull'un bu alanda bir dâhi olduğunu, bununla birlikte teorisyenlerin çoğunlukla tek taraflı düşündüklerini kabul etmek ve bu nedenle onlara tamamen güvenmemek gerektiğini, Phull'un muhaliflerinin savaş alanında bulunmuş, savaş deneyimi olan kişilerin söylediklerini de dinlemek ve orta yolu bulmak gerektiğini söylüyorlardı. Bu grubun mensupları Drissa ordugâhının, Phull'un planı uyarınca elde tutulması, diğer orduların manevralarının değiştirilmesi konusunda ısrarlıydılar. Gerçi bu yapılırsa her iki hedefe de ulaşılamıyordu ama bu grubun mensuplarına öylesi daha iyi olurmuş gibi geliyordu.

Dördüncü görüş başını, Austerlitz'de Fransızları yiğitçe ezip geçme niyetiyle, muhafızların önünde, geçit törenindeymiş gibi başında miğferi, sırtında kısa ceketiyle ilerlerken aniden kendini ilk hatta bulup, o karışıklık içinde zar zor kaçtığı zaman yaşadığı hayal kırıklığını unutamayan

grandük, veliaht çareviçin çektiği görüştü. Bu grubun mensuplarının görüşleri nitelikliydi, ama samimiyet sorunları vardı. Napolyon'dan korkuyorlar, onu güçlü, kendilerini de zayıf görüyor ve bunu açıkça söylüyorlardı. "Bütün bunlardan acı, utanç ve yıkımdan başka bir şey çıkmayacak! Vilnius'dan çekildik, Vitebsk'den çekildik, Drissa'dan da çekiliyoruz. Yapacağımız akıllıca tek bir şey kaldı, o da mümkün olduğu kadar çabuk, Peterburg'tan da çıkartılmadan barış imzalamak!" diyorlardı.

Ordunun yüksek çevrelerinde oldukça yaygın olan bu görüş Peterburg'ta da destek bulmuştu ve Şansölye Rumyantsev de, devletle ilgili başka nedenlerden ötürü, barış imzalanması tarafındaydı.

Beşinciler, yeteneklerinden ziyade savaş bakanı ve başkomutan olduğu için Barclay de Tolly'yi destekleyenlerdi. Şunları söylüyorlardı: "Ne kadar eksikleri olsa da (hep böyle başlarlardı) dürüst, değerli bir insan ve elimizde ondan daha iyisi yok. Ona tam yetki verin çünkü savaş, komuta birliği olmadan başarıyla sürdürülemez ve o da neler yapabileceğini Finlandiya'da gösterdiği gibi yine gösterecektir. Eğer ordumuz düzenliyse, güçlüyse ve Drissa'ya kadar hiçbir yenilgi almadan çekilmişse, bunu sadece Barclay'e borçluyuz. Eğer şimdi Barclay'in yerine Benigsen getirilirse her şey mahvolur çünkü Benigsen ne kadar yetersiz olduğunu 1807 yılında gösterdi."

Altıncılar, Benigsenciler ise tersine, Benigsen'den daha işbilir ve tecrübeli biri olmadığını, dönüp dolaşıp sonunda yine ona gelineceğini söylüyorlardı. Bu grubun mensupları Drissa'ya çekilmemizin utanç verici bir yenilgi ve art arda yapılan hatalar zinciri olduğunu iddia ediyorlardı. "Ne kadar çok hata yapılırsa o kadar iyi," diyorlardı, "en azından işlerin böyle gitmeyeceği daha çabuk anlaşılır. Bize Barclay gibi herhangi birisi değil, Benigsen gibi, 1807'de kendini göstermiş, Napolyon'un bile hakkını teslim ettiği birisi la-

zım, otoritesi seve seve kabul edilebilecek birisi ve bu niteliklere sahip tek kişi Benigsen."

Yedinciler her zaman rastlanan, özellikle genç hükümdarların yanında her zaman rastlanan, İmparator Aleksandr'ın yanındaysa fazlasıyla bulunan, hükümdara sadece imparator olarak değil bir insan olarak da tutkuyla bağlı, onu, Rostov'un 1805 yılında sevdiği gibi içtenlikle, çıkar gözetmeden seven, onda sadece bütün erdemleri değil bütün insani meziyetleri gören insanlardı. Bu insanlar, ordunun komutasını reddederek gösterdiği tevazuya her ne kadar hayran olsalar da bu aşırı tevazuyu eleştiriyor, tek bir şeyi, tapılmaya layık hükümdarın kendi kendine haddinden fazla güvensizlik duymayı bırakıp, etrafında bir başkomutanlık karargâh kurmay heyeti toplayarak ordunun başına geçeceğini, gerektiğinde teorisyenlerin ve savaş görmüş komutanların deneyimlerine başvurarak orduya bizzat komuta edeceğini ve böylelikle şevki en yükseğe çıkaracağını açıkça beyan etmesini istiyor ve bunda ısrar ediyorlardı.

Sekizinci ve en büyük grup, diğer bütün grupların toplamı yüzde 1'i oluştururken kalan yüzde 99'u oluşturan, ne barış, ne savaş, ne saldırı, ne Drissa'da ya da başka bir yerde savunma amaçlı ordugâh, ne Barclay, ne hükümdar, ne Phull, ne Benigsen isteyen, sadece tek ve en önemli şeyi, kendileri için en fazla çıkarı ve keyfi isteyen gruptu. Kesişen ve çatışan entrikaların, hükümdarın genel karargâhında anafor yaratan bulanık suyunda, başka zamanlarda akla bile gelmeyecek yöntemlerle başarılı olmak mümkündü. Avantajlı konumunu kaybetmek istemeyen birisi bugün Phull'la, yarın onun karşıtıyla aynı fikirde olabilir, ertesi gün sadece sorumluluktan kaçınmak ve hükümdara yaranmak için bilinen bir konu hakkında hiçbir fikri olmadığını ileri sürebilirdi. Kendine avantaj sağlamak isteyen bir başkası, hükümdarın dikkatini çekmek için, hükümdarın bir gün önce ima ettiği bir şeyi konseyde yüksek sesle, bağıra

çağıra, göğsüne vura vura, aynı görüşte olmayanları düelloya davet ederek ve böylece genel çıkarlar için kendini feda etmeye hazır olduğunu göstererek savunabilirdi. Bir üçüncüsü iki konsey toplantısı arasında ve düşmanlar yokken, reddedilmesine yetecek kadar vakit olmadığını da bilerek, kusursuz hizmeti için kendisine bir defalığına bir ikramiye verilmesi için yalvarabilirdi. Bir dördüncüsü imparatorun gözüne tesadüfen hep çok çalışırken takılırdı. Bir beşincisi uzun süredir arzuladığı bir amaca ulaşmak, hükümdarın sofrasında bulunmak için yeni ortaya atılan bir fikrin doğruluğunu ya da yanlışlığını ısrarla savunur ve bunun için az çok güçlü ve makul deliller sunardı.

Bu grubun bütün mensupları ruble, nişan, rütbe peşinde koşarlar ve bu koşuyu sadece çarın lütfunun yelkovanı hangi yönü gösteriyorsa o yöne doğru yaparlardı; ordudaki bu ahali yelkovanın bir yöne döndüğünü fark eder etmez o yöne doğru, arı sürüsü gibi öyle bir hücum ederdi ki hükümdar bile yelkovanı başka yöne çevirmekte zorlanırdı. Bu sekizinci ve en büyük grubun, kendi kişisel çıkarlarıyla ilgilenen, farklı milletlerden gelen mensupları, belirsiz bir durumda, her şeye korkutucu bir hava katan tehditkâr, ciddi bir tehlikenin karşısında, bu entrika, kibir, farklı görüş ve duyguların çatışması girdabının ortasında genel meseleye büyük bir kargaşa ve muğlaklık katıyorlardı. Nasıl bir sorun belirirse belirsin, bu arı sürüsü daha bir önceki konuyu bitirmeden yenisinin üzerine uçuyor ve vızıltılarıyla, gerçekten tartışan sesleri boğuyor, bastırıyordu.

Prens Andrey orduya katıldığı sırada, bu grupların arasında dokuzuncu, yeni bir grup daha doğuyor ve sesini yükseltmeye başlıyordu. Bu, yaşlı, aklı başında, devlet işlerinde deneyimli ve becerikli, bu karşıt görüşlerin hiçbirini paylaşmayan, genel karargâhta olup biten her şeye uzaktan bakan, bu belirsizlik, kararsızlık, karışıklık ve zayıflıktan çıkış yolu düşünen insanların grubuydu.

Bu grubun mensupları bütün olumsuzlukların her şeyden önce hükümdarın asker saray mensuplarıyla birlikte orduda bulunmasından kaynaklandığını, sarayda yeri olan, ama ordu için zararlı, belirsiz, şartlı, değişken ilişkilerin orduya taşındığını, hükümdarın orduyu yönetmesi değil çarlık etmesi gerektiğini, bu durumdan tek çıkış yolunun hükümdarın saray erkânıyla birlikte ordudan ayrılması olduğunu, hükümdarın orduda bulunmasının onun kişisel güvenliği için gerekli elli bin askerî devre dışı bıraktığını, en kötü ama bağımsız bir başkomutanın, hükümdarın orada olmasından ve otoritesinden etkilenen bir komutandan daha iyi olacağını düşünüyor ve söylüyorlardı.

Bu grubun en önemli temsilcilerinden biri olan devlet sekreteri Şişkov, Prens Andrey'in Drissa'da, yapacak hiçbir işinin olmadığı bu sırada hükümdara, Balaşev ve Arakçeyev'in de altına imza atmayı kabul ettiği bir mektup yazdı. Bu mektupta, hükümdarın işlerin genel gidişi hakkında akıl yürütmek için kendisine verdiği izinden faydalanıp, saygıyla ve hükümdarın başkent halkının savaş heyecanını yükseltmek zorunda olduğunu bahane ederek ordudan ayrılmasını öneriyordu.

Hükümdarın halkın heyecanını yükseltip onları vatanlarını korumaya çağırmasının, (hükümdarın Moskova'da bizzat yapacağı çağrı halkın heyecanını yükseltecekti) Rusya'nın zaferinin başlıca yolu olacağı hükümdara arz edildi ve hükümdar da bunu ordudan ayrılmak için bir bahane olarak kabul etti.

X

Barclay yemekte Bolkonski'ye, hükümdarın Türkiye hakkında sorular sormak için Prens Andrey'i şahsen görmek istediğini ve Prens Andrey'in akşam saat altıda Benigsen'in dairesinde olmasını söylediğinde, bu mektup daha hükümdara iletilmemişti.

Aynı gün hükümdarın dairesinde Napolyon'un, ordu için tehlikeli olabilecek yeni bir manevrasına dair, sonradan doğru olmadığı anlaşılacak bir haber alınmıştı. Aynı sabah Albay Michaud, hükümdarla birlikte Drissa istihkâmlarını dolaşarak hükümdara, Phull tarafından kurulmuş ve o ana kadar Napolyon'u bozguna uğratacak bir taktik chef-d'œuvre[41] gözüyle bakılan bu müstahkem ordugâhın bir saçmalık olduğunu ve Rus ordusunun bozguna uğramasına neden olacağını göstermişti.

Prens Andrey, General Benigsen'in nehrin tam kıyısında, küçük bir toprak sahibinin evindeki dairesine geldi. Ne Benigsen ne de hükümdar oradaydı; hükümdarın yaveri Çernışev, Bolkonski'yi kabul etti ve ona hükümdarın General Benigsen ve Marki Paulucci'yle birlikte bugün bir kez daha, uygunluğu konusunda güçlü şüpheler oluşmaya başlayan Drissa istihkâmlarını teftişe çıktığını söyledi.

Çernışev elinde Fransızca bir romanla birinci odanın penceresinin kenarında oturuyordu. Bu oda eskiden, muhtemelen bir salondu; üstüne birtakım halılar yığılmış bir org hâlâ duruyordu, bir köşede Benigsen'in yaverinin katlanır yatağı vardı. Yaver de oradaydı. Eğlenceden ya da çalışmaktan yorgun düşmüş gibiydi, dürülmüş döşeğin üstünde oturmuş, uyukluyordu. Salonda iki kapı vardı: Tam karşıdaki eski misafir odasına, sağdaki çalışma odasına açılıyordu. Sağ taraftaki kapıdan Almanca ve ara sıra Fransızca konuşma sesleri geliyordu. Eski misafir odasında, hükümdarın isteğiyle bir askerî konsey değilse (hükümdar belirsizlikleri severdi) de, yaklaşan zorluklar hakkında görüşlerini almak istediği bazı kişiler toplanmıştı. Bu bir askerî konsey değildi, ama hükümdara bazı konuları şahsen anlatmak için toplanmış konsey gibi bir şeydi. Bu yarı-konseye İsveçli General Armfeldt, general-yaver Wolzogen, Napolyon'un kaçak Fransız dediği Wintzingerode, Michaud, Toll, askerlikle hiçbir ilgisi

41 Şaheser.

olmayan Kont Stein ve Prens Andrey'in bütün meselenin la cheville ouvrière'i[42] olduğunu duyduğu Phull davet edilmişti. Prens Andrey, ondan hemen sonra geldiği ve misafir odasına geçerken bir dakika durup Çernışev'le konuştuğu için Phull'u inceleme fırsatı yakalamıştı.

Phull, Prens Andrey'e, onu daha önce hiç görmemiş olmasına rağmen, üzerindeki kötü dikilmiş, hırpani duran, tam oturmamış Rus general üniformasıyla tanıdık gelmişti. Onda Weyrother, Mack, Schmidt'te ve Prens Andrey'in 1805 yılında görme fırsatı bulduğu çok sayıda teorisyen generalde olan bir şeyler vardı ama hepsinden daha tipikti. Prens Andrey Almanlardaki her şeyi kendinde toplamış böyle bir Alman teorisyeni hiç görmemişti.

Phull kısa boylu, çok zayıf ama iri kemikli, sağlıklı, leğen kemiği geniş, kürek kemikleri belirgin bir adamdı. Yüzü çok kırışık, göz çukurları derindi. Kafasının ön tarafında ve şakaklarındaki saçları fırçayla alelacele düzelttiği belli oluyordu, arkadaki saçları ise püskül püskül, masum masum sarkıyorlardı. Büyük odadaki her şeyden korkuyormuş gibi, etrafına telaşlı ve öfkeli gözlerle bakarak girdi içeri. Kılıcını beceriksizce tutarak Çernışev'e döndü ve Almanca olarak hükümdarın nerede olduğunu sordu. Odalardan mümkün olduğu kadar çabuk geçmek, selamlaşmaları bir an önce bitirerek kendini evinde hissettiği haritanın başına oturup işe başlamak istermiş gibi bir hali vardı. Çernışev'in söyledikleri üzerine başını hızlı hızlı salladı, hükümdarın, Phull'un teorisine göre hazırlanmış istihkâmı teftiş ettiğini duyunca alaylı alaylı gülümsedi. Kendine güvenli Almanlar gibi, kalın ve sert bir sesle, kendi kendine homurdanarak, "Dummkopf..."[43] ya da "zu Grunde die ganze Geschichte..."[44] ya da "s'wird was gescheites d'raus werden..."[45] dedi. Prens Andrey ne dediğini

42 Kilit adamı.
43 Budala...
44 Bütün iş cehennemin dibine...
45 Saçma bir şeyler çıkacak...

tam duyamadı ve kendi işine bakmak istedi ama Çernışev, Prens Andrey'in savaşın mutlu sonla bittiği Türkiye'den geldiğini söyleyerek onu Phull'la tanıştırdı. Phull, Prens Andrey'den çok onun arkasına doğru baktı ve gülerek, "Da muss ein schöner taktischer Krieg gewesen sein,"[46] dedi. Küçümseyici bir tavırla gülerek seslerin geldiği odaya geçti.

Alaycı öfkesini sergilemeye zaten hep hazır olan Phull'un, kendisi olmadan ordugâhının teftiş edilmesi ve eleştirilmesi cüreti gösterildiği için o anda özellikle sinirlendiği anlaşılıyordu. Prens Andrey, Phull'la yaptığı bu tek ve kısa görüşmeden sonra, Austerlitz tecrübelerinin de yardımıyla, bu adamın karakteri hakkında belli bir fikir edinmişti. Phull, sadece Alman olduğu için, özellikle de Almanlar soyut düşünceyi de, bilimi, yani mutlak doğrunun görünür bilgisini de temel aldıklarından, her konuda, her zaman, uğrunda canını bile verecek kadar kendine güvenen insanlardan biriydi. Bir Fransız, hem akıl hem beden olarak, kadınlara olduğu kadar erkeklere de dayanılmaz ve büyüleyici geldiğini düşündüğü için kendine güvenlidir. Bir İngiliz'in kendine güveninin temelinde, dünyadaki en iyi organize olmuş devletin vatandaşı olması, bu yüzden bir İngiliz'in her zaman ne yapması gerektiğini bilmesi, bir İngiliz olarak yaptığı her şeyin şüphesiz doğru olduğunu bilmesi yatar. Bir İtalyan kendine güvenlidir çünkü heyecanlıdır, kendini de başkalarını da çabucak unutur. Bir Rus ise özellikle hiçbir şey bilmediği ve bilmek istemediği, çünkü herhangi bir şeyin tamamen bilinebileceğine inanmadığı için kendine güvenlidir. Bir Alman'ın kendine güveni hepsininkinden daha kötü, hepsininkinden daha sağlam, hepsininkinden daha rahatsız edicidir, çünkü kendi ürettiği ama kendisi için mutlak olan doğruyu, bilimi bildiğini varsayar. Phull da böyle biriydi belli ki. Kendi bilimi, Büyük Friedrich'in savaşlarının tarihinden çıkarttığı çapraz ilerleme teorisi vardı ve Büyük Friedrich'in yakın zamandaki savaşlarının tarihinde

46 Orada çok güzel bir taktik savaşı olmuş olmalı.

karşılaştığı her şey, ona iki tarafın da çok sayıda hata yaptığı, savaş bile denilemeyecek, mantıksız, barbarca, berbat çarpışmalar gibi görünüyordu: Teoriye uymuyorlardı ve bilime konu olarak hizmet edemezlerdi.

Phull 1806 yılında, Jena ve Auerstedt'te sona eren savaşın planını hazırlayanlardan biriydi; ama bu savaşın sonuçlarında, teorisinin yanlış olduğunu gösteren en ufak bir şey bile görmemişti. Tersine, onun görüşüne göre, onun teorisinden sapılması tüm başarısızlığın tek nedeniydi ve kendine has neşeli alaycılığıyla, "Ich sagte ja, daß die ganze Geschichte zum Teufel gehen wird,"[47] demişti. Phull teorisini, teorinin amacını, onu pratiğe dökmeyi unutacak kadar seven teorisyenlerdendi; teori sevgisi yüzünden her türlü pratikten nefret eder ve onları bilmek istemezdi. Başarısızlık hoşuna bile giderdi çünkü pratikte teoriden ayrılma nedeniyle karşılaşılan başarısızlık, ona sadece kendi teorisinin doğruluğunu kanıtlardı.

Prens Andrey ve Çernışev'e, her şeyin kötü gideceğini önceden bilen, ama bundan pek de hoşnutsuz olmayan bir adam edasıyla, içinde bulundukları savaşla ilgili birkaç kelime etti. Ensesine yapışmış, taranmamış saç püsküllleri ve şakaklarındaki alelacele taranmış saçlar pek de hoşnutsuz olmadığını gayet iyi kanıtlıyordu.

Diğer odaya geçti ve kalın, homurtulu sesi oradan da duyulmaya başladı.

XI

Prens Andrey, gözleriyle Phull'u izlemeye fırsat bulamadan, Kont Benigsen hızla odaya girdi, Bolkonski'yi başıyla selamladı, hiç durmadan yaverine bazı emirler vererek çalışma odasına geçti. Onun arkasından hükümdar geliyordu, Benigsen bazı hazırlıklar yapıp hükümdarı karşılayabilmek

47 Bütün işin berbat olacağını ben zaten söylemiştim

için aceleyle önden gelmişti. Çernışev ve Prens Andrey sundurmaya çıktılar. Hükümdar yorgun bir halde atından indi. Marki Paulucci hükümdara bir şeyler söylüyordu. Hükümdar başını sola eğmiş, yüzünde pek memnun olmadığını gösteren bir ifadeyle, hararetli hararetli konuşan Paulucci'yi dinliyordu. Hükümdar, belli ki konuşmayı sona erdirmek için birkaç adım attı ama kızarmış, heyecanlı İtalyan görgü kurallarını unutup, hükümdarın peşinden konuşarak gelmeye devam etti.

Paulucci, hükümdar merdivenleri tırmanıp, fark ettiği Prens Andrey'in tanımadığı yüzüne bakarken, "Quant à celui qui a conseillé ce camp, le camp de Drissa,"[48] dedi ve umutsuzlukla, gücü kalmamış gibi, "Quant à celui qui, Sire,"[49] diye devam etti, "qui a conseillé le camp de Drissa, je ne vois pas d'autre alternative que la maison jaune ou le gibet."[50] Hükümdar, Bolkonski'yi tanıyınca İtalyan'ın sözlerini sonuna kadar dinlemeden ve söylediklerini sanki duymuyormuş gibi nazikçe, "Seni gördüğüme çok sevindim, toplandıkları odaya gidip beni bekle," dedi.

Hükümdar çalışma odasına girdi. Onun arkasından Prens Pyotr Mihayloviç Volkonski, Baron Stein da girdiler ve arkalarından kapılar kapandı. Prens Andrey, hükümdarın verdiği izinden faydalanarak, Türkiye'den tanıdığı Paulucci'yle birlikte, konseyin toplandığı misafir odasına girdi.

Prens Pyotr Mihayloviç Volkonski, hükümdarın kurmay başkanı gibi bir konumdaydı. Volkonski çalışma odasından çıktı, misafir odasına haritalar getirip onları masanın üzerine yayarak, toplananların fikirlerini duymak istediği meseleleri anlattı. O gece, Fransızların Drissa ordugâhını kanatlardan çevirme manevrası yapacağına dair bir haber gelmişti (sonradan bu haberin doğru olmadığı ortaya çıkmıştı).

---

48 Bu kampı, Drissa kampını tavsiye edene gelince.

49 O kişiye gelince, majesteleri.

50 Drissa kampını tavsiye edene gelince, onun için tımarhane ya da darağacından başka bir alternatif görmüyorum.

Konuşmaya ilk başlayan General Armfeldt, beklenmedik bir şekilde, kendini gösteren güçlüklerden kaçınmak için tamamen yeni, (bir fikri olabileceğini gösterme isteğinden başka) hiçbir açıklaması olmayan bir öneri getirerek, Peterburg ve Moskova yollarının uzağında bir yerde mevzilenilmesini söyledi, onun görüşüne göre ordu birleşmeli ve düşmanı beklemeliydi. Armfeldt'in bu planı uzun süre önce yaptığı belliydi ve onu şimdi, yöneltilecek ve planın cevap vermediği sorulara cevap vermekten çok planını dile getirme fırsatından faydalanmak için öne sürüyordu. Savaşın nasıl bir karaktere bürüneceği belli olmadan yapılabilecek milyonlarca tekliften biri olan bu teklif en az diğerleri kadar sağlamdı. Bazıları bu görüşe karşı çıktı, bazıları destekledi. Genç Albay Toll, İsveçli generalin görüşüne diğerlerinden daha hararetli karşı çıktı, tartışma devam ederken yan cebinden notlarla dolu bir defter çıkardı ve okumak için müsaade istedi. Toll oradakilere okuduğu bu notlarında başka, Armfeldt'in planına da Phull'un planına da tamamen zıt bir sefer planı öneriyordu. Paulucci, Toll'a itiraz ederek, ilerleme ve saldırma planı önerdi ve söylediğine göre, bizi içinde bulunduğumuz bilinmezlik ve kapandan, –Drissa ordugâhını böyle adlandırıyordu– ancak bu çıkartabilirdi. Phull ve tercümanı Wolzogen (saray mensuplarıyla ilişkilerinde köprüsü), bu tartışmalar sırasında hiçbir şey söylemedi. Phull sadece aşağılayan bir tavırla homurdanıyor, o sırada duyduğu saçmalıklara itiraz etmeye hiçbir zaman tenezzül etmeyeceğini göstermek için başını çeviriyordu. Ama tartışmayı yöneten Prens Volkonski onu kendi görüşünü ortaya koymaya davet edince sadece şunu söyledi:

"Bana niye soruyorsunuz ki? General Armfeldt gerisi açık, harika bir mevzi önerdi. Ya da von diesem italienischen Herrn[51] hücumu, sehr schön![52] Ya da geri çekilmek. Auch

51 Şu İtalyan beyefendinin.

52 Çok güzel!

gut.[53] Bana niye soruyorsunuz ki?" dedi. "Zaten her şeyi benden daha iyi biliyorsunuz." Ama Volkonski kaşlarını çatarak, görüşlerini imparator adına sorduğunu söyleyince Phull ayağa kalktı ve birden canlanarak konuşmaya başladı:

"Her şey dağıldı, her şey birbirine karıştı, herkes benden daha iyi bildiğini sandı ama şimdi bana geldiniz: Nasıl düzeltelim? Düzeltilecek bir şey yok." Kemikli parmaklarını masanın üzerinde tıkırdatarak, "Belirttiğim esaslara harfiyen uymak gerekiyor," dedi. "Bunda ne zorluk var? Saçma, Kinderspiel."[54] Haritanın başına geçti, hızlı hızlı konuşmaya ve kemikli parmağını haritanın üzerine koyup Drissa ordugâhının elverişli durumunu hiçbir ihtimalin değiştiremeyeceğini, her şeyin hesaba katılmış olduğunu, düşman gerçekten kanatlardan çevirmeye kalkarsa kesinlikle imha edileceğini kanıtlamaya koyuldu.

Almanca bilmeyen Paulucci ona Fransızca sormaya başladı. Wolzogen, Fransızcası iyi olmayan üstünün yardımına koştu ve her şeyin, sadece olan her şeyin değil, olabilecek her şeyin planında hesaba katıldığını, şimdi bazı güçlüklerle karşılaşılmışsa hatanın her şeyin harfiyen yerine getirilmemesinde yattığını anlatan Phull'un sözlerini, güçlükle yetişerek çevirmeye başladı. Phull sürekli alaylı alaylı gülümseyerek konuşuyordu ve sonunda, doğruluğu çeşitli yollarla kanıtlanmış bir problemi kanıtlamaktan vazgeçen bir matematikçi gibi, küçümser bir tavırla anlatmayı kesti. Wolzogen, Phull'un düşüncelerini, onun kaldığı yerden Fransızca ve arada bir ona, "Nicht wahr, Exellenz?"[55] diye sorarak anlatmaya devam etti. Phull, kavgada öfkeden kendini kaybetmiş bir adamın kendi tarafındakilere vurması gibi, Wolzogen'e sertçe bağırdı:

"Nun ja, was soll denn da noch expliziert werden?"[56]

---

53 O da iyi.

54 Çocuk oyuncağı.

55 Öyle değil mi, ekselansları?

56 Tabii ki, bunda açıklanacak daha ne var?

Paulucci ve Michaud, Wolzogen'e iki koldan, Fransızca saldırıyorlardı. Armfeldt, Phull'a dönmüş Almanca konuşuyordu. Toll, Prens Volkonski'ye Rusça açıklıyordu. Prens Andrey sessizce dinliyor, gözlemliyordu.

Bütün bu adamlar arasında Prens Andrey'i en çok etkileyen öfkeli, kararlı ve kendine çılgınca güvenen karakteriyle Phull olmuştu. Burada bulunanlar arasında kendisi için bir şey istemeyen, kimseye düşmanlık beslemeyen tek kişi oydu, sadece tek bir şeyi, yıllarca emek harcanarak ortaya konulan teoriye uygun planının uygulanmasını istiyordu. Tuhaftı, alaycılığı hoşa gitmiyordu ama fikrine olan sonsuz bağlılığıyla, bilerek olmasa da saygı uyandırıyordu. Ayrıca Phull dışındaki herkesin konuşmalarında, 1805 yılındaki savaş konseyinde olmayan, ortak bir özellik vardı, belli etmemeye çalışsalar da Napolyon'un dehası karşısında bir panik, bir korku, her itirazda kendini belli eden bir korku hissediyorlardı. Napolyon için her şeyin mümkün olduğunu varsayıyorlar, onu her yönden bekliyorlar ve birbirlerinin varsayımlarını onun korkutucu adını anarak çürütüyorlardı. Bir tek Phull'un, teorisine karşı çıkan herkes gibi Napolyon'u da barbar sayan bir hali vardı. Ama Phull, Prens Andrey'de saygıdan başka acıma duygusu da uyandırmıştı. Saray erkânının ona karşı takındığı tavırdan, Paulucci'nin imparatora söylemeye cüret ettiği sözlerden, ama en çok da bizzat Phull'un bazı umutsuz ifadelerinden düşmesinin yakın olduğunu başkalarının bildiği ve onun da bunu hissettiği belliydi. Kendine güvenine, Almanlara has homurdanarak, alaycı konuşmasına rağmen, şakaklarındaki taranmış saçları ve ensesine yapışmış püsküleriyle acıklı bir hali vardı. Bu kızgın ve küçümser görüntüsüne rağmen sanki teorisini büyük bir deneyle doğrulamak ve doğruluğunu tüm dünyaya göstermek için elinde kalan son fırsatı kaçırdığı için hayal kırıklığına uğramıştı.

Tartışmalar uzun süre devam etti ve süre uzadıkça hararetlenip bağrışmalara, kişiselleştirmelere dönüştü ve bütün

söylenenlerin sonucunda ortak bir karara varma olasılığı azaldı. Prens Andrey bu farklı dillerdeki konuşmaları, varsayımları, planları, yalanlamaları ve bağrışmaları dinlerken söylenenler karşısında şaşkınlıktan başka bir şey hissetmemişti. Askerî hizmete girdiğinden beri, uzun süredir ve sık sık aklına gelen, savaşın bir bilimi olamayacağı ve bu yüzden askerî deha denilebilecek bir şeyin de olamayacağı görüşü şimdi karşısında, son derece açık bir gerçeklik halini almıştı. "Koşulları, durumu belirsiz ve belirlenemeyecek olan, savaşan taraflarının gücününse hiç belirlenemeyeceği bir olayda nasıl teori ve bilim olabilir? Bizim durumumuzun ve düşman ordusunun durumunun bir gün sonra nasıl olacağını kimse bilemiyor ve bilemez, şu ya da bu müfrezenin gücünü kimse bilemez. Ön tarafta 'Bölündük!' diye bağıran bir korkak değil de 'Hurra!' diye bağırarak ileri atılan heyecanlı, cesur bir adam olduğunda bazen beş bin kişilik bir müfreze, Schöngrabern'deki gibi otuz bin kişiye bedeldir, ama bazen de elli bin kişi, Austerlitz'de olduğu gibi, sekiz bin kişiden kaçar. Bütün pratik işlerdeki gibi hiçbir şeyin kesin olmadığı ve her şeyin, kimsenin ne zaman geleceğini bilmediği bir anda önemleri anlaşılan sayısız koşula bağlı olduğu bir işin nasıl bilimi olabilir? Armfeldt ordumuzun ikiye bölündüğünü, Paulucci Fransız ordusunu iki ateş arasına aldığımızı söylüyor; Michaud, Drissa ordugâhının nehrin arkasında kaldığı için elverişsiz bir konumda olduğunu, Phull kampın gücünün buradan geldiğini söylüyor. Toll bir plan, Armfeldt başka bir plan öneriyor; ikisi de iyi ve ikisi de kötü, tüm önerilerin değeri ancak olay gerçekleştiğinde anlaşılabilir. Öyleyse neden hepsi askerî dehadan bahsediyor? Dâhi gerçekten de peksimetlerin zamanında gelmesini, kimine sağa kimine sola gitmesini emreden adam mıdır? Askerî şahsiyetler sadece şatafat ve güç elbisesi giydirilmiş oldukları ve şarlatanlar sürüsü, onlara hak ettnedikleri dâhi sıfatını vererek güçlerini pohpohladıkları için kendilerine dâhi diyorlar. Tanıdığım en

iyi generaller bunun tersine kalın kafalı ya da dalgın insanlar. En iyisi Bagration'dur ki bunu Napolyon da kabul etmiştir. Ve Bonaparte'ın kendisi! Austerlitz'deki halinden memnun, ihtiyatlı yüz ifadesini hatırlıyorum. İyi bir komutanın dehaya ve başka kendine has özelliklere ihtiyacı yoktur, tersine sevgi, şairanelik, hassaslık, felsefi şüphe gibi en yüksek insani özelliklerden mahrum olması gereklidir. Dar görüşlü, yaptığı işin çok önemli olduğuna kesinlikle inanan (yoksa sabır gösteremez) biri olmalıdır, ancak o zaman cesur bir komutan olabilir. Eğer birini seven, üzülen, haklı olup olmadığını düşünen biriyse, Tanrı yardımcısı olsun. Tarih boyunca onlar hakkında deha teorisinin uydurulmuş olması anlaşılır bir şeydir çünkü güç onların elindedir. Ama savaşta başarılı olmak onlara değil saflardaki adamın 'Mahvolduk!' diye mi yoksa 'Hurra!' diye mi bağırdığına bağlıdır. Ve sadece bu saflarda, faydalı olduğundan emin bir halde hizmet edilebilir!"

Prens Andrey konuşmaları dinlerken bunları düşünüyordu ve ancak Paulucci ona, herkes dağılırken seslendiği zaman kendine geldi.

Ertesi gün, hükümdar teftişte Prens Andrey'e nerede görev almak istediğini sordu ve Prens Andrey, hükümdarın yanında kalmak yerine orduda görev almak için müsaade isteyince, saray dünyasındaki yerini ebediyen kaybetti.

XII

Rostov sefer başlamadan önce anne babasından, Nataşa'nın hastalığının ve Prens Andrey'le ayrıldıklarının (bu ayrılık, Nataşa'nın sözlüsünü reddetmesi şeklinde anlatılmıştı) kısaca anlatıldığı, ondan yine istifa edip eve dönmesini istedikleri bir mektup aldı. Nikolay bu mektubu alınca izin istemeye ya da istifa etmeye kalkışmadı ve anne babasına, Nataşa'nın hastalığına ve sözlüsünden ayrıldığına çok üzül-

düğünü, arzularını yerine getirmek için elinden gelen her şeyi yapacağını yazdı. Sonya'ya da ayrı bir mektup gönderdi.

"Yüreğimin taptığı dostum," diye yazıyordu. "Onurdan başka hiçbir şey beni köye dönmekten alıkoyamazdı. Ama şu anda, sefer başlamak üzereyken, kendi mutluluğumu vatanıma olan borcuma ve sevgime tercih edersem sadece silah arkadaşlarımın karşısında değil kendi gözümde de onursuz bir duruma düşerim. Ama bu son ayrılık. İnan bana, savaştan hemen sonra, hâlâ hayattaysam ve sen beni hâlâ seviyor olursan, seni alev alev yanan göğsüme sonsuza dek basmak için her şeyi bırakıp yanına koşacağım."

Gerçekten de Rostov'u, söz verdiği gibi, eve dönmekten ve Sonya'yla evlenmekten sadece seferin başlaması alıkoyuyordu. Otradnaya'da avcılıkla geçen sonbahar, Noel eğlenceleri ve Sonya'nın aşkıyla geçen kış, önüne önceden bilmediği ama artık onu kendine çağıran sakin köy eğlencelerinin ve huzurunun manzarasını sermişti. "Mükemmel bir eş, çocuklar, iyi bir av köpeği sürüsü, güzel on, on iki tazı, çiftlik, komşular, seçimleri kazanıp devlet hizmeti!" diye düşünüyordu. Ama artık sefer başlıyordu ve alayda kalması gerekiyordu. Böyle davranması gerektiğinin bilincinde olan Nikolay Rostov, alayda sürdürdüğü hayattan da karakterine uyduğu için memnundu ve bu hayatı da kendisine hoş kılmayı başarmıştı.

İzinden dönünce arkadaşları tarafından sevinçle karşılanan Nikolay ikmal için gönderilmiş ve Ukrayna'dan kendisinin de çok beğendiği, komutanlarından da takdir görmesini sağlayan harika atlar getirmişti. Yokluğunda yüzbaşılığa terfi etmiş ve alay, artan mevcuduyla savaş durumuna geçince tekrar eski süvari bölüğünde görevlendirilmişti.

Sefer başladı ve çift maaş verilen alay Polonya'ya hareket etti, yeni subaylar, yeni insanlar, atlar geldi; en önemlisi, savaşın başlangıcında hâkim olan o heyecanlı, neşeli ruh hali herkesi etkisi altına aldı; alaydaki avantajlı konumunun farkında olan Rostov, er geç ayrılacağını bilmesine rağmen kendini ordu hizmetinin zevkine ve keyfine tamamen kaptırdı.

Birlikler çeşitli, karışık, devletle ilgili, siyasi ve taktiksel nedenlerle Vilnius'tan geri çekildi. Geri çekilmenin her adımına, genelkurmaydaki karmaşık çıkar oyunları, akıl yürütmeler ve hırslar eşlik etti. Pavlograd süvarileri içinse yazın en iyi zamanında, yeterli erzakla gerçekleştirilen bu geri çekilme basit ve neşeli bir işti. Umutsuzluğa, endişeye kapılmak, entrika çevirmek ancak genel karargâhta mümkündü, orduda kimse kendi kendine nereye ve neden gittiklerini sormuyordu. Geri çekilmelerine sadece alıştıkları evlerden, güzel kızlardan ayrıldıkları için üzülebilirlerdi. Birisinin aklına işlerin kötü gittiği gelecek olursa, aklına böyle bir şey gelen iyi bir askerin yapacağı gibi neşeli olmaya, genel gidişatı değil, en yakında yapacağı işini düşünmeye çalışıyordu. İlk başta Vilnius yakınlarında, Polonyalı toprak sahipleriyle arkadaşlık ederek, hükümdarın ve diğer yüksek komutanların teftişini bekleyip teftişten geçerek, neşe içinde konaklamışlardı. Sonra Sventsyan'a geri çekilme ve götürülemeyecek erzakın yok edilmesi emri geldi. Sventsyan süvarilerin, orada kamp yapan tüm askerler *sarhoşlar kampı* dediği ve erzak alma emrinden faydalanan birliklerin, Polonyalı toprak sahiplerinden erzakın yanı sıra atlar, arabalar, halılar aldıkları gerekçesiyle Sventsyanlılar tarafından şikâyet edildikleri için unutamadıkları bir yerdi. Rostov, Sventsyan'ı, bu küçük kasabaya geldikleri ilk gün süvari başçavuşunu değiştirdiği ve beş fıçı eski birayı onun haberi olmadan içip sarhoş olmuş bütün bir süvari bölüğüne hâkim olamadığı için hatırlıyordu. Sventsyan'dan da iyice geriye, Drissa'ya kadar çekildiler ve Drissa'dan da çekilip Rus sınırına iyice yaklaştılar.

Pavlogradlılar ilk kez 13 Temmuz'da ciddi bir çarpışmaya girdiler.

Çarpışmanın arifesinde, 12 Temmuz gecesi yağmur ve doluyla karışık şiddetli bir fırtına vardı. 1812 yazı, genel olarak fırtınalarıyla meşhurdur.

İki Pavlograd süvari bölüğü, çiftlik hayvanlarının ve atların tamamen ezdiği, yeni başaklanmış bir çavdar tarlasında açık ordugâh kurmuştu. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu ve Rostov himayesine aldığı genç subay İlyin'le birlikte alelacele yapılmış bir çardağın altında oturuyordu. Onların alayından, bıyıkları yanaklarına kadar uzanan, kurmaydan dönerken yağmura yakalanmış bir subay Rostov'un yanına geldi.

"Kurmaydan geliyorum kont. Rayevski'nin kahramanlığını duydunuz mu?" dedi ve Saltanovka çarpışması hakkında karargâhta duyduğu ayrıntıları anlatmaya başladı.

Rostov, içine yağmur giren boynunu kısmış çubuğunu içiyor, arada bir iyice sokulmuş genç subay İlyin'e bakarak ilgisizce dinliyordu. On altı yaşındaki, alaya yeni katılmış bu genç subayın Nikolay'la ilişkisi, Nikolay'ın yedi sene önce Denisov'la olan ilişkisi gibiydi. İlyin her konuda Rostov'u taklit etmeye çalışıyor ve onu bir kadının sevebileceği kadar seviyordu.

Uzun bıyıklı subay Zdrjinski tumturaklı bir konuşmayla, Saltanovka bendinin Rusların Termopylae'si[57] olduğunu, General Rayevski'nin olağanüstü, eski uygarlıklarda görülebilecek bir cesaret örneği sergilediğini anlattı. Zdrjinski, Rayevski'nin, iki oğlunu korkunç bir düşman ateşi altında bende gönderip, onlarla birlikte kendisi de saldırıya katılarak büyük bir cesaret örneği sergilediğini anlattı. Rostov hikâyeyi dinledi, Zdrjinski'nin keyfini destekleyecek bir şey söylemek şöyle dursun, karşı çıkmak niyetinde olmasa da anlatılanlardan utanmış gibi bir tavır takındı. Rostov, Austerlitz ve 1807 seferlerinden sonra, bizzat kendi deneyimlerden, savaşta yaşanılanlar anlatılırken hep yalan söylendiğini biliyordu; ikincisi, savaşta her şeyin bizim düşünebileceğimiz ve anla-

57 Sparta Kralı Leonidas'ın, M.Ö. 480 yılında, 300 Spartalı'yla, Pers Kralı Kserkses'in binlerce kişilik ordusu karşısında direndiği ve onların dağ geçidinden geçmesine izin vermediği savaş.

tabileceğimiz gibi gelişmediğini bilecek kadar tecrübeliydi. Bu yüzden ne Zdrjinski'nin hikâyesinden, ne de yanaklarına kadar uzanan bıyıklarıyla, alışkanlığı gereği hikâyeyi anlattığı kişinin yüzüne kadar eğilen, kendisini daracık çardakta iyice sıkıştıran Zdrjinski'den hoşlanmıştı. Rostov sessizce ona bakıyordu. Zdrjinski'yi dinlerken aklından, "Birincisi, Rayevski kendi oğullarını gönderdiyse, saldırılan bentte kesinlikle büyük bir karışıklık ve sıkışıklık yaşanmıştır ve bu da en yakınındaki on kişiden başka kimseyi etkilememiştir. Geri kalanlar Rayevski'nin kimi, nasıl gönderdiğini görememiştir bile. Ama görenlerin de aşırı bir coşkuya kapılmaları mümkün değil çünkü kendi postları tehlikedeyken Rayevski'nin ince babalık duygularını mı düşüneceklerdi? Ayrıca, vatanın kaderi, verdiği Termopylae örneğinden farklı olarak Saltanovka bendinde başarılı olunup olunmamasına bağlı değil. O zaman neden kendi çocuklarını kurban etsin? Hem sonra, burada, savaşta çocuklarını neden işe karıştırıyor? Ben sadece kardeşim Petya'yı değil İlyin'i, akrabam olmayan o iyi çocuğu bile öne sürmez, korunaklı bir yere sokmaya çalışırdım," diye geçiriyordu. Ama kendi düşüncelerini söylemedi: Bu konuda deneyimliydi artık. Bu hikâyenin ordumuzu yüceltmeye katkısı olacağını, bu yüzden onlardan şüphe etmiyormuş gibi davranmamız gerektiğini biliyordu. O da öyle yaptı.

Zdrjinski'nin anlattıklarının Rostov'un hoşuna gitmediğini fark eden İlyin, "Islanmadık yerim kalmadı," dedi. "Çoraplar, gömlek; sırtımdan aşağı su akıyor. Gidip sığınacak bir yer arayacağım. Yağmur biraz dinmişe benziyor." İlyin çıktı, Zdrjinski de gitti.

İlyin beş dakika sonra, çamur sıçrata sıçrata koşarak alaçığa geldi.

"Hurra! Rostov, çabuk gidelim. Buldum! Şurada, iki yüz adım ötede bizimkilerin toplandığı bir meyhane var. En azından üstümüzü başımızı kuruturuz, Marya Genrihovna da orada."

Marya Genrihovna alay doktorunun karısıydı; doktor bu genç, güzel Alman kadınla Polonya'da evlenmişti. Doktor ya başka imkânı olmadığı, ya da evliliğinin daha başında genç karısından ayrılmak istemediği için süvari alayıyla birlikte nereye giderse onu da götürüyordu ve kıskançlığı süvari subayları arasında şaka konusu olmuştu.

Rostov pelerinini sırtına attı, Lavruşka'ya seslenerek eşyaları da alıp peşlerinden gelmesini istedi ve İlyin'le birlikte, kâh çamurda kayarak, kâh hafifleyen yağmurun altında sulara dalıp çıkarak, gecenin arada sırada uzaklarda çakan şimşekle yırtılan karanlığında ilerlemeye başladılar.

"Rostov, neredesin?"

"Buradayım! Şimşeği gördün mü!" diye konuşuyorlardı.

XIII

Önünde doktorun kibitkası duran virane meyhaneye beş subay gelmişti bile. Etine dolgun, sarışın bir Alman kadını olan Marya Genrihovna sırtında ince bir ceket, başında gece bonesi, ön köşedeki geniş bir sırada oturuyordu. Kocası doktor arkasında uyuyordu. Neşeli bağırışlar ve kahkahalarla karşılaşan Rostov, İlyin'le birlikte odaya girdi.

Rostov gülerek, "Vay! Burada epey eğleniyorsunuz," dedi.

"Ya siz niye sadece bakıyorsunuz?"

"Şu hallerine bak! Sırılsıklam olmuşlar! Misafir odamızı ıslatmayın."

"Marya Genrihovna'nın elbisesini de kirletmeyin," diyenler oldu.

Rostov ve İlyin hızla, ıslak giysilerini, Marya Genrihovna'nın edebine zarar vermeden değiştirebilecekleri bir yer aradılar. Giysilerini değiştirmek için arkadaki bir bölmeye geçeceklerdi ama boş bir kutunun üzerine dikilmiş mumun ışığında kâğıt oynayan üç subay, küçük kilerde hiç boş yer

kalmayacak şekilde oturmuşlardı ve yerlerini bırakmaya pek niyetleri yoktu. Marya Genrihovna, perde olarak kullanmaları için bir süreliğine kendi eteğini verdi ve Rostov ile İlyin bu perdenin arkasında, çantaları getiren Lavruşka'nın da yardımıyla, ıslak giysilerini çıkarıp kuru giysiler giydiler.

Kırık dökük bir sobada ateş yaktılar. Bir tahta parçası getirip iki eyerin üzerine yerleştirdiler, üzerine at çulu örttüler; küçük bir semaver, şarap sandığı ve yarım şişe rom getirdiler, Marya Genrihovna'dan ev sahipliği yapmasını rica edip onun çevresinde toplandılar. Kimi güzel ellerini silmesi için temiz bir mendil teklif ediyor, kimi ıslanmasınlar diye küçük ayaklarının altına sırmalı asker ceketini seriyor, kimi rüzgâr girmesin diye pelerinini pencereye geriyor, kimi uyanmasın diye kocasının yüzünden sinekleri kovalıyordu.

Marya Genrihovna ürkek, keyifli gülümseyerek, "Bırakın onu," dedi, "uykusuz geçen bir geceden sonra öyle de uyur."

Subaylardan biri, "Olmaz Marya Genrihovna," diye karşılık verdi, "doktora hizmet etmek gerek. Belki kolumu ya da bacağımı keseceği zaman o da bana acır."

Sadece üç tane bardak vardı; su o kadar bulanıktı ki çayın açık mı koyu mu olduğunu söylemek mümkün değildi ve semaverde sadece altı bardaklık su vardı, ama bardağı kıdem sırasıyla Marya Genrihovna'nın tombul, pek de temiz olmayan, kısa tırnaklı, küçük elinden almak, o esnada çok hoşlarına gidiyordu. Bütün subaylar o gece, Marya Genrihovna'ya gerçekten âşık olmuş gibiydi. Arka bölmede kâğıt oynayan subaylar bile kısa bir süre sonra oynamayı bıraktılar ve Marya Genrihovna'ya kur yapılan genel havaya katılmak üzere semaverin başına geldiler. Marya Genrihovna çevresinde toplanmış bu parlak ve kibar gençleri görünce, saklamaya çalışsa da, arkasında uyuyan kocasının her hareketinden ürkse de mutluluk ışıkları saçmaya başlamıştı.

Sadece bir tane kaşık vardı, şeker her şeyden fazlaydı ama karıştırmaya yetişemiyorlardı, bu yüzden Marya

Genrihovna'nın sırayla herkesin şekerini karıştırmasına karar verdiler. Rostov bardağını aldı, rom ekledi ve Marya Genrihovna'dan karıştırmasını rica etti.

Marya Genrihovna hem kendinin hem başkalarının söyledikleri çok komik, başka anlamlar da taşıyan şeylermiş gibi sürekli gülümseyerek, "Yoksa şekersiz mi içiyorsunuz?" dedi.

"Ben şeker istemiyorum, sadece çayımı küçük elinizle sizin karıştırmanızı istiyorum."

Marya Genrihovna kabul etti ve birinin aşırmış olduğu kaşığı aramaya koyuldu.

Rostov, "Küçük parmağınızı kullanın Marya Genrihovna," dedi, "daha da güzel olur."

Aldığı hazdan yüzü kızaran Marya Genrihovna, "Sıcak!" dedi.

İlyin su dolu kovayı aldı, içine rom damlattı ve Marya Genrihovna'nın yanına gelip küçük parmağıyla karıştırmasını rica etti.

"Bu da benim fincanım," dedi, "sadece parmağınızı içine sokun, hepsini içeyim."

Rostov, semaver boşalınca iskambil destesini aldı ve Marya Genrihovna'yla kral oynamalarını önerdi. Kimin onunla oynayacağını belirlemek için kura çektiler. Rostov'un önerisiyle belirlenen kurallara göre, kral olan kişi Marya Genrihovna'nın elini öpmeye hak kazanacak, sonuncu olan kişiyse doktor uyanınca, semaveri onun için yeniden hazırlayacaktı.

İlyin, "Peki ya Marya Genrihovna kral olursa?" diye sordu.

"O zaten kraliçe! Onun emirleri kanundur."

Tam oynamaya başladıkları sırada, Marya Genrihovna'nın arkasından birden doktorun yüzü, saçı bozulmuş kafası yükseldi. Uzun süredir uyumuyor, konuşulanları dinliyordu ve belli ki söylenenlerin, yapılanların hiçbirinde neşeli, eğlenceli ya da gülünecek bir şey bulamamıştı. Yüzü üzgün ve mahzundu. Subaylarla selamlaşmadı, kaşındı ve yolunu kapat-

tıkları için geçme izni istedi. O çıkar çıkmaz bütün subaylar gürültülü birer kahkaha koyverdiler, Marya Genrihovna ise kıpkırmızı kesilmişti, neredeyse ağlayacaktı ama bu hali onu bütün subayların gözünde daha çekici kılmıştı. Avludan geri dönen doktor, karısına (keyifle gülümsemeyi bırakmış, kocasına bakıyor ve korkuyla ne söyleyeceğini bekliyordu) yağmurun dindiğini, geceyi kibitkada geçirmeleri gerektiğini yoksa her şeyin çalınacağını söyledi.

Rostov, "İki asker gönderirim... iki tane!" dedi. "Yeter mi doktor?"

İlyin, "Ben bizzat gider nöbet tutarım," dedi.

Doktor, "Hayır beyler, siz uykunuzu aldınız ama ben iki gecedir uyumuyorum," dedi ve yüzünde kasvetli bir ifadeyle karısının yanına oturdu, oyunun bitmesini bekledi.

Subaylar, yan gözle karısına bakan doktorun yüzündeki kasvetli ifadeyi görünce daha da neşelendiler, birçoğu kahkahasına engel olamadı ve kahkahalarına alelacele makul sebepler göstermeye çalıştılar. Doktor, karısıyla çıkıp kibitkaya yerleşince, ıslak kaputlarını üzerlerine alıp meyhanede yattılar; ama kâh doktorun korkusunu ve karısının neşesini hatırlayarak, kâh sundurmaya koşup kibitkada olup bitenleri rapor ederek uzun süre uyumadılar. Rostov birkaç kez kaputunu başına çekip uyumaya çalıştı; ama söylenilen bir şey yine ilgisini çekti, konuşma yeniden başladı ve nedensiz, keyifli, çocukça kahkahalar yeniden yükseldi.

XIV

Süvari başçavuşu, saat üçte, Ostrovno kasabasına hareket emriyle geldiğinde daha hiçbiri uyumamıştı.

Subaylar konuşup gülüşmeye devam ederek hızla toparlanmaya başladılar; semavere yeniden bulanık su koydular. Ama Rostov çayı beklemeyip süvari bölüğüne gitti. Gün

ağarmıştı; yağmur dinmiş, bulutlar dağılmıştı. Hava nemli, soğuktu ve soğuk kurumamış giysilerin içinde daha fazla hissediliyordu. Meyhaneden çıkan Rostov ve İlyin, şafağın alacakaranlığında doktorun, yağmurdan ıslanan deri kaplaması parlayan kibitkasına baktılar; doktorun bacakları önlüğünün altından çıkmıştı, ortada, minderin üzerinde doktorun karısının gece bonesi görülüyor, uykuda soluk alıp verişleri duyuluyordu.

Rostov kendisiyle birlikte çıkan İlyin'e, "Çok hoş bir kadın doğrusu!" dedi.

İlyin, on altı yaşın ciddiliğiyle, "Çok güzel bir kadın!" diye karşılık verdi.

Süvari bölüğü yarım saat sonra yolun üzerinde sıraya dizilmişti. "At bin!" emri duyuldu ve askerler haç çıkarıp atlara binmeye başladılar. Rostov öne geçip "Marş!" komutunu verdi ve süvariler dörtlü sıra halinde, atlarının toynakları ıslak yolda sulara bata çıka, kılıç şakırtıları arasında alçak sesle konuşarak iki tarafında çalılar olan geniş yolda, piyadelerin ve topçu bataryalarının arkasından ilerlemeye başladılar.

Dağınık, mavi, leylak bulutlar, gündoğumunun kızıllığında rüzgâra kapılmış hızla ilerliyorlardı. Hava giderek aydınlanıyordu. İki tarafta, köy yollarının kenarlarında her zaman görülen ve bir gün önceki yağmurdan dolayı hâlâ ıslak olan kıvır kıvır otlar vardı; huş ağaçlarının sarkık, ıslak dalları rüzgârdan sallanıyor, parlak damlalar ağaçların yan taraflarına dökülüyordu. Askerlerin yüzleri gittikçe daha fazla belli oluyordu. Rostov, yanından ayrılmayan İlyin'le birlikte yolun kenarından, iki sıra halindeki huş ağaçlarının arasından ilerliyordu.

Rostov seferde cephe atına değil, bir Kazak atına binme ayrıcalığını vermişti kendine. Atlardan anlayan bir binici ve avcı olarak, kısa süre önce güzel, iri, iyi, alaca bir Don atı edinmişti ve bu ata bindiğinde kimse onu geçemiyordu. Bu ata binmek Rostov için zevkti. Atı, sabahı, doktorun

karısını düşünüyordu, yaklaşan tehlike bir kere bile aklına gelmemişti.

Rostov eskiden muharebeye giderken korkardı; şimdiyse en ufak bir korku hissetmiyordu. Korkmamasının nedeni ateş altında olmaya alışması değil (tehlikeye kimse alışamaz), tehlike karşısında kendine hâkim olmayı öğrenmiş olmasıydı. Muharebeye giderken, kendisini en çok ilgilendirmesi beklenecek şeyden, yaklaşan tehlikeden başka bir şey düşünmeye alışmıştı. Orduya ilk katıldığı zamanlarda ne kadar denerse denesin, kendini korkaklıkla ne kadar suçlarsa suçlasın bunu yapmayı başaramamıştı; yıllar geçtikçe kendi kendine olmuştu. Şimdi, İlyin'le yan yana, huş ağaçlarının arasında bazen dallardan eline gelen yaprakları kopartarak, bazen ayaklarıyla atın kasığına dokunarak, bazen içip bitirdiği çubuğu dönüp bakmadan arkasından gelen süvariye vererek, dolaşmaya çıkmış gibi sakin ve kaygısız bir tavırla ilerliyordu. Çok ve telaşla konuşan İlyin'in heyecanlı yüzüne acıyarak bakıyordu; korkuyu ve ölümü beklemenin kornete verdiği azabı kendi tecrübelerinden biliyordu; zaman dışında hiçbir şeyin ona yardım edemeyeceğini de biliyordu.

Güneş bulutların altındaki açık gökyüzü şeridinde belirince rüzgâr, fırtına sonrası yaz sabahının güzelliğine zarar vermeye cüret edemiyormuş gibi dinmişti; hâlâ damlalar düşüyordu ama artık diklemesine değildi ve her şey sakinleşmişti. Güneş ufukta tamamen belirmiş, dar ve uzun bir bulutun ardında kaybolmuştu. Birkaç dakika sonra bulutların üstünde, bulutun kenarını yırtarak daha parlak ortaya çıktı. Her şey aydınlanmaya ve ışıldamaya başladı. Ve bu ışıkla birlikte, sanki ona yanıt verir gibi, ileriden top sesleri duyuldu.

Rostov düşünmeye ve bu atışların ne kadar uzaktan yapıldığını belirlemeye vakit bulamadan Kont Osterman-Tolstoy'un yaveri Vitebsk'den dörtnala gelerek, yol boyunca tırısla ilerlenmesi emrini getirdi.

Süvari bölüğü daha çabuk ilerleyebilmek için, kendileri gibi hızlarını artırmış olan piyadeleri ve topçuları geçti, tepeden aşağı indi ve boş, terk edilmiş bir köyün içinden geçerek tekrar tepeye tırmandı. Atlar köpük köpük terlemeye, insanların yüzleri kızarmaya başlamıştı.

Ön taraftan tümen komutanının, "Dur, hizaya gel!" emri duyuldu. "Sol kol ileri, adi adım marş!"

Süvariler asker sıralarının arasından sol kanat mevzisine geçerek, ilk hatta duran mızraklı süvarilerimizin arkasına yerleştiler. Sağda, sık bir saf halinde piyadelerimiz duruyordu, bunlar yedek kuvvetti; daha yukarıda, tepenin üzerinde, apaçık havada sabah güneşinin parlak ve yandan vuran ışığı altında, ufuk çizgisinin tam üzerinde toplarımız görünüyordu. İleride, vadi boyunca düşman kolları ve topları vardı. Vadiden muharebeye başlamış, düşmanla birbirine girmiş ileri hattımızın heyecanlı sesleri geliyordu.

Uzun süredir duymadığı bu sesler, hareketli bir şarkı gibi, Rostov'un içini kıpır kıpır etmişti. Kâh bir anda, kâh birbiri ardına hızla, "trap-ta-ta-tap!" diye silah sesleri duyuluyordu. Sonra hepsi kesiliyor, sonra yine üzerlerine basılan kestane fişekleri gibi patlıyorlardı.

Süvariler oldukları yerde yaklaşık bir saat durdu. Top ateşi başladı. Kont Osterman, maiyetindekilerle birlikte süvari birliğinin arkasına geldi, durdu, alayın komutanıyla konuştu ve tepedeki topların oraya gitti.

Osterman gidince, mızraklı süvarilere verilen bir emir duyuldu:

"Kol halinde hücuma hazır ol!"

Ön taraftaki piyadeler, süvarilerin geçebilmesi için takımlara bölündüler. Mızraklı süvariler, mızraklarındaki küçük bayrakları dalgalandırarak, tepenin sol eteğinde görülen Fransız süvarilere doğru tırısa kalktılar.

Mızraklı süvariler tepeden aşağı iner inmez, süvarilere topçuların önünü kapatmaları için tepeye hareket emri ve-

rildi. Süvariler mızraklı süvarilerin yerini alınca, ileri hattan vızıldayıp ıslık çalarak gelen kurşunlar, uzaklarından, hiçbir şeye isabet etmeden geçip gitti.

Uzun süredir duymadığı bu ses, Rostov'un üzerinde bir önceki silah seslerinden daha neşelendirici ve heyecanlandırıcı bir etki yaratmıştı. Doğrulup, tepede önüne iyice açılan savaş meydanını inceledi ve mızraklı süvarilerin hareketlerine tüm yüreğiyle ortak oldu. Mızraklı süvariler Fransız dragonlarına yakından saldırıyorlardı, orada toz duman içinde bir şeyler oldu ve mızraklı süvariler beş dakika sonra, daha önce durdukları yerin biraz daha soluna doğru hızla geri çekildiler. Al atlar üzerindeki turuncu mızraklı süvarilerin aralarında ve arkalarında büyük bir kitle halinde, kır atlar üzerindeki mavi Fransız dragonlar görülüyordu.

XV

Rostov, keskin avcı gözleriyle, mızraklı süvarilerimizin peşinden gelen bu mavi Fransız dragonlarını ilk görenlerden biriydi. Düzensiz mızraklı süvari kalabalığı ve peşlerindeki Fransız dragonlar gittikçe yaklaşıyorlardı. Tepenin eteğinde küçücük gözüken bu insanların çarpışmalarını, birbirlerini kovalayıp yakalamalarını, kollarını ya da kılıçlarını sallamalarını artık rahatlıkla görebiliyordu.

Rostov önünde olup bitenleri, bir avı seyredermiş gibi seyrediyordu. Sezgileriyle, süvariler Fransız dragonlarına o anda saldırırsa, dragonların karşı koyamayacaklarını hissediyordu ama saldırı tam o anda yapılmalıydı yoksa geç kalınacaktı. Etrafına baktı. Yanında duran yüzbaşı da gözlerini aşağıdaki süvarilerden ayırmıyordu.

Rostov, "Andrey Sevastyanıç," dedi, "görüyorsunuz, onları mahvedebiliriz..."

Yüzbaşı, "Güzel olurdu," dedi, "aslında..."

Rostov onu sonuna kadar dinlemeden atını dürttü, dörtnala süvari bölüğünün önüne fırladı, manevra emrini vermeye vakit bulamadan, onunla aynı duyguları paylaşan tüm birlik peşine takıldı. Rostov bunu nasıl ve neden yaptığını kendisi de bilmiyordu. Bütün bunları, avda da yaptığı gibi düşünmeden, tasarlamadan yapmıştı. Dragonların yakında olduklarını, düzensiz bir halde ve dörtnala hareket ettiklerini görmüştü; karşı koyamayacaklarını biliyordu, kaçırırsa geri gelmeyecek yalnız bir dakikası olduğunu biliyordu. Kurşunlar yanından öyle heyecan verici bir vızıltıyla, ıslık çalarak geçiyor, atı öyle istekli ileri atılıyordu ki kendine hâkim olamadı. Atına dokundu, emrini verdi ve o an arkasından, yayılmış bölüğünün ayak seslerini duyup, tam tırısla, tepeden aşağı, dragonlara doğru inmeye başladı. Tepenin eteğine varmak üzereyken, atların adımları içgüdüsel olarak tırıstan dörtnala geçti ve mızraklı süvarilerimizle onların peşindeki Fransız dragonlarına yaklaştıkça hızlandı. Dragonlar yakındaydı. Öndekiler süvarileri görünce geriye dönmeye başladı, arkadakiler durakladı. Rostov kurdun yolunu hızla keserken hissettiği duyguyla, Don atının dizginlerini serbest bırakarak, Fransız dragonlarının bozulmuş saflarının yolunu kesmek için dörtnala atıldı. Mızraklı bir süvari durdu, bir piyade ezilmemek için kendini yere attı, binicisi olmayan bir at süvarilerin arasına karıştı. Neredeyse tüm Fransız dragonları dörtnala geri gidiyorlardı, Rostov aralarından kır atlı bir tanesini seçip peşine takıldı. Yolda önüne bir çalı çıktı; iyi atı üzerinden atladı ve eyer üzerinde zar zor düzelen Rostov, hedef olarak belirlediği düşmana yetişmek üzere olduğunu gördü. Üniformasından muhtemelen subay olduğu anlaşılan bu Fransız, üzerine eğildiği atı dörtnala, elinde kılıçla sürüyordu. Bir an sonra, Rostov'un atı subayın atının arkasına göğsüyle çarptı, neredeyse düşürüyordu ve o anda Rostov nedenini kendi de bilmeden kılıcını kaldırdı ve Fransız'a vurdu.

Rostov'un heyecanı, bunu yaptığı anda birden kayboldu. Subay kolunu dirseğinin yukarısından hafifçe kesen kılıç darbesinden çok atın sallanmasından ve korkudan düştü. Rostov, atının dizginlerini çekip kimi mağlup ettiğini görmek için gözleriyle düşmanı aradı. Fransız dragon subayının bir ayağı üzengiye takılmıştı, diğerinin üzerinde sekiyordu. Her an yeni bir darbe bekliyormuş gibi korkuyla gözlerini kırpıştırıyor, yüzünü buruşturmuş, korku dolu bir ifadeyle, aşağıdan yukarı Rostov'a bakıyordu. Solgun, çamur bulaşmış, sarışın, genç, çenesi çukur, gözleri açık mavi ve yüzü, savaş meydanlarına uygun bir düşmanın yüzü değil, son derece sıradan bir ev çocuğunun yüzüydü. Rostov ona ne yapacağına karar vermeden subay bağırdı: "Je me rends!"[58] Telaşla ayağını üzengiden kurtarmaya çalışsa da beceremiyor, korku dolu, mavi gözlerini ayırmadan Rostov'a bakıyordu. Hızla gelen süvariler ayağını üzengiden kurtarıp onu eyere oturttular. Süvariler her yanda dragonlarla boğuşuyordu: Bir tanesi yaralanmış, yüzü kan içinde kalmıştı ama atını vermiyordu; bir başkası, bir süvariyi kucaklamış atının sağrısına oturtuyordu; bir üçüncüsü, bir süvarinin atına binmesine yardım ediyordu. Fransız piyadeleri önlerinde, ateş ederek kaçıyordu. Süvariler esirleriyle birlikte dörtnala geri dönüyordu. Rostov da diğerleriyle birlikte, kalbini sıkıştıran kötü bir duygu hissederek, dörtnala geri döndü. Bu subaya darbeyi indirdikten ve onu esir aldıktan sonra anlaşılmaz, garip, açıklayamadığı bir duyguya kapılmıştı.

Kont Osterman-Tolstoy geri dönen süvarileri karşıladı, Rostov'u çağırdı, ona teşekkür etti ve yaptığı bu yiğitçe hareketi hükümdara bildireceğini, onun için Georgiyev nişanı rica edeceğini söyledi. Rostov, Kont Osterman'ın yanına çağrıldığı zaman, saldırıya emir almadan başladığını hatırlamıştı ve komutanın, yetkisiz yaptığı bu eylemden dolayı onu cezalandırmak için çağırdığından emindi. Bu nedenle,

58 Teslim oluyorum!

Osterman'ın övgü dolu sözleri ve ödül vaadinin Rostov'u çok sevindirmesi gerekirdi ama o nahoş, belirsiz duygu onu manen rahatsız ediyordu. Generalin yanından ayrılırken kendi kendine, "Ama bana bu kadar işkence eden ne?" diye sordu, "İlyin mi? Yoo, ona bir şey olmadı. Kendimi utandıracak bir şey mi yaptım? Hayır. Hiçbiri değil." Pişmanlığa benzer bir şey ona işkence ediyordu. "Evet, evet, şu çenesi çukur Fransız subayı. Kolumu kaldırdığım zaman, kolumun nasıl donup kaldığını iyi hatırlıyorum."

Rostov götürülen esirleri gördü ve esir aldığı, çukur çeneli Fransız'a bakabilmek için dörtnala peşlerinden gitti. Üzerinde yabancı üniforma, bir süvari yük atına binmiş, endişeli gözlerle çevresine bakınıyordu. Kolundaki yaraya yara bile denemezdi. Rostov'u yapmacık bir gülümsemeyle elini sallayarak selamladı. Rostov hâlâ kendini rahatsız, bir şeylerden utanmış hissediyordu.

Rostov'un arkadaşları ve bölüğündekiler, o gün bütün gün ve ertesi gün, onun canı sıkkın ve kızgın değilse de suskun, düşünceli ve dalgın olduğunu fark etmişlerdi. Gönülsüzce içiyor, yalnız kalmaya çalışıyor ve sürekli bir şeyler düşünüyordu.

Rostov kendisine, hiç beklemediği halde, Georgiyev nişanı kazandıran, hatta cesaretiyle ünlenmesini sağlayan parlak başarısını düşünüyor ve hiçbir anlam veremiyordu. "Demek ki onlar bizden daha çok korkuyorlar!" diye düşünüyordu. "Kahramanlık dedikleri bu kadarcık bir şey mi? Ben bunu gerçekten vatanım için mi yaptım? Çukur çeneli, mavi gözlü çocuğun suçu ne? Ne kadar da korktu! Onu öldüreceğimi sandı. Onu neden öldüreyim ki? Elim titredi. Bir de bana Georgiyev nişanı verdiler. Hiçbir şey, hiçbir şey anlamıyorum!"

Ama Nikolay kendi kendine bu soruları sorup, onun kafasını bu kadar karıştıran şeyin ne olduğu konusunda belirgin bir cevap bulamazken, çarkıfelek çoğunlukla olduğu gibi yine onun yararına dönüyordu. Ostrovno muha-

rebesinden sonra dikkatleri çekmiş, ona bir süvari taburu vermişlerdi ve ne zaman cesur bir subaya ihtiyaç duyulsa, görev ona veriliyordu.

XVI

Nataşa'nın hastalandığı haberini alan kontes, kendisi de daha tam iyileşmemiş ve kuvvetsiz olmasına rağmen, Petya ve evdeki tüm hizmetlilerle birlikte Moskova'ya gitti ve tüm Rostov ailesi Marya Dmitriyevna'nın evinden kendi evlerine geçip Moskova'ya yerleşti.

Nataşa'nın hastalığı o kadar ciddiydi ki hastalığına neden olan düşüncelerin, yaptıklarının ve sözlüsünden ayrılışının ikinci plana düşmesine neden olmuştu ve bu da hem onun için hem de anne babası için sevindirici bir durumdu. O kadar hastaydı ki yemek yemezken, uyumazken, fark edilir derecede zayıflarken, öksürürken ve doktorlar onlara durumunun tehlikeli olduğunu hissettirirken, olup bitenlerde onun ne kadar suçlu olduğunu düşünmek o anda imkânsızdı. Tek düşünmeleri gereken ona nasıl yardım edebilecekleriydi. Doktorlar Nataşa'ya hem ayrı ayrı, hem de birlikte gelip konsültasyon yapıyorlardı, uzun uzun Fransızca, Almanca, Latince konuşuyorlar, birbirlerini suçluyorlar ve bildikleri bütün hastalıklar için çeşit çeşit ilacın olduğu reçeteler yazıyorlardı; ama canlı bir insanın bilinemez bir hastalığı olamayacağı için hiçbirinin aklına Nataşa'nın hastalığını bilemeyebilecekleri gelmiyordu: Ama her insanın kendine has özellikleri vardır ve her zaman kendine has yeni, karmaşık, tıp tarafından bilinmeyen bir hastalığı, tıp kitaplarına geçmiş akciğer, karaciğer, deri, kalp, sinir vb. hastalığı değil bu organlardaki hastalıkların sayısız kombinasyonunun neden olabileceği bir hastalığı olabilir. Bu basit düşünce doktorların aklına gelemez (bir büyücünün aklına büyü yapamayacağının gelememesi gibi)

çünkü onların bu hayatta yaptıkları iş tedavi etmektir, çünkü bunun için para almaktadırlar, çünkü hayatlarının en iyi yıllarını bu iş için harcamışlardır. Ama bu düşüncenin doktorların aklına gelmemesinin başlıca nedeni kesinlikle faydalı olduklarını görmeleriydi ve gerçekten de bütün Rostovlar'a faydaları dokunmuştu. Faydalı olmalarının nedeni hastayı, çoğu zararlı olan maddeyi (bunların neden olduğu zarar fazla hissedilmiyordu çünkü az miktarda veriliyorlardı) yutmaya zorlamaları değildi, faydalı, gerekli, vazgeçilmezlerdi çünkü hastanın ve hastayı sevenlerin manevi ihtiyaçlarını da karşılıyorlardı (yalancı doktorların, üfürükçülerin, homeopatların, alopatların her zaman, bugün ve gelecekte de var olmalarının nedeni de budur). Onlar insanın acı çekerken hissettiği ebedî, insani rahatlama ümidi ihtiyacını, ilgi ve bir şeylerle meşgul olma ihtiyacını gideriyorlardı. Onlar ebedî, insani, çocuklarda en ilkel biçiminde görülen, berelenen yeri ovma ihtiyacını gideriyorlardı. Çocuk bir yerini, bir yere çarpınca acıyan yerini öpsünler ve ovuştursunlar diye annesinin, dadısının kollarına koşar ve acıyan yeri öpülünce ya da ovuşturulunca rahatlar. Çocuk, tanıdığı en güçlü ve en bilgili kişinin, ağrısına bir çare bulamayacağına inanmaz. Rahatlama ümidi ve annesinin onun şişini ovuştururken gösterdiği ilgi çocuğu yatıştırır. Nataşa için doktorlar, onun *uf olan yerini* öpüp ovuşturdukları, Nataşa'yı, arabacı Arbatskaya'daki eczaneye gidip, bir ruble yetmiş kapiğe, güzel bir kutu içinde, toz ve haplar alırsa ve Nataşa da bu tozları kesinlikle iki saatte bir – ne daha önce ne daha sonra,– kaynamış suya karıştırıp içerse *ufunun* geçeceğine ikna ettikleri için faydalıydılar.

Belli bir saatte içilmesi gereken bu haplar, ılık içecekler, tavuk köfteleri, yaşamın, doktorların aile üyelerine, bir meşgale ve rahatlama sağlaması için ilgilenmelerini emrettikleri tüm ayrıntıları olmasa Sonya, kont ve kontes ne yaparlardı, Nataşa'nın zayıflamasını, günden güne erimesini hiçbir şey yapmadan nasıl izlerlerdi? Aile üyeleri bu emirlere uymak-

ta ne kadar çok zorlanırlarsa o kadar çok rahatlıyorlardı. Kont, Nataşa'nın hastalığının kendisine binlerce rubleye mal olduğunu, onun yararına olacaksa binlerce ruble daha harcamaktan pişman olmayacağını bilmese, hastalığı düzelmezse binlerce ruble daha harcayarak yurt dışına gönderip orada konsültasyon yaptırmaya pişman olmayacağını bilmese, Metivier ve Feller'in hastalığı anlamadığını, Frise'in anladığını, Mudrov'un daha iyi teşhis ettiğini ayrıntılarıyla anlatına fırsatına sahip olmasaydı çok sevdiği kızının hastalığına nasıl dayanırdı? Kontes arada bir, hasta Nataşa'yla, doktorun talimatlarına harfiyen uymuyor diyor atışmasa ne yapardı?

Üzüntüsünü unutup öfkeyle, "Sen böyle doktoru dinlemez, ilaçlarını zamanında almazsan," derdi, "hiçbir zaman iyileşemezsin! Şakaya gelmez bu, pnömoniye çevirir sonra!" Ne kendisinin ne de diğerlerinin anlamını bilmediği bu kelimeyi telaffuz edince büyük bir rahatlama hissederdi. Sonya, doktorun tüm emirlerini harfiyen yerine getirmeye hazır olmak için ilk zamanlar üç gece giysilerini çıkartmadığının, yaldızlı kutulardaki az zararlı hapları vereceği saatleri kaçırmamak için geceleri uyumadığının bilinciyle mutlu olmasa ne yapardı? Nataşa'nın kendisi bile, hiçbir ilacın onu tedavi etmeyeceğini ve bütün bunların saçmalık olduğunu söylemesine rağmen, kendisi için bu kadar fedakârlık yapıldığını, ilaçları belli saatlerde alması gerektiğini görmekten mutlu oluyordu, hatta emirleri yerine getirmeyi ihmal ederek tedaviye inanmadığını, hayatına değer vermediğini gösterebilmekten de mutlu oluyordu.

Doktor her gün geliyor, nabzını kontrol ediyor, diline bakıyor, bitkin yüzüne aldırış etmeden onunla şakalaşıyordu. Ama öbür odaya geçince kontes hemen arkasından gelir, doktor ciddi bir tavır takınıp başını iki yana sallayarak, tehlike hâlâ devam etse de bu son ilacın etkili olacağını umduğunu, bekleyip görmek gerektiğini söylerdi; dediğine göre hastalık daha çok psikolojikti ama...

Kontes doktorun eline, hem kendinden hem ondan saklamaya çalışarak bir altın sıkıştırır ve hastanın yanına her defasında yüreği ferahlamış olarak dönerdi.

Nataşa'nın hastalığının belirtileri iştahsızlık, uykusuzluk, öksürme ve daima halsiz, neşesiz olmasıydı. Doktorlar hastanın tıbbi yardımdan uzakta kalmaması gerektiğini söylüyorlar ve bu yüzden onun şehirde, şehrin boğucu havası içinde tutuyorlardı. Rostovlar 1812 yazında köye gitmediler.

Pek çok hap yutulmasına, Madame Schoss'un pek meraklı olduğu ve geniş bir koleksiyonuna sahip olduğu küçük şişe ve kutular içinde gelen damlalara, tozlara rağmen, alışkın olduğu köy yaşamından mahrum olmasına rağmen gençlik galip geldi: Nataşa'nın acısı, hayatta gördükleriyle yavaş yavaş dinmeye başladı, yüreğini işkence eder gibi sıkıştırmayı bıraktı, sönmeye yüz tuttu ve Nataşa fiziksel olarak düzelmeye başladı.

XVII

Nataşa daha sakindi ama daha neşeli değildi. Neşenin dış koşullarından, balolardan, gezintilerden, konserlerden, tiyatrolardan uzak durmakla kalmıyor, içinde gözyaşı olmayan bir gülmesine, kahkahasına da rastlanmıyordu. Şarkı söyleyemiyordu. Gülmeye başlar başlamaz ya da tek başınayken her şarkı söylemeye kalktığında gözyaşları onu boğuyordu: Pişmanlık gözyaşları, geri getirilemez, saf zamanların hatıralarının gözyaşları; çok mutlu olabileceği gençliğini boşuna mahvetmiş olmaktan kaynaklanan hüsranın gözyaşları. Kahkaha atmak ve şarkı söylemek, yaşadığı acının karşısında küfür gibi geliyordu. Cilve yapmak bir kere bile aklına gelmemişti; bundan kaçınmayı da düşünmemişti. O sırada kendisi için bütün erkeklerin soytarı Nastasya İvanovna'dan farklı olmadıklarını söylüyor ve hissediyordu. İçindeki bir

bekçi onu her tür eğlenceden uzak tutuyordu. Kaygısız olduğu, yaşama ümitle baktığı genç kızlık hayatının tüm o eski ilgilerini de kaybetmişti. En sık aklına gelen ve ona en çok acı veren hatıralar, Otradnaya'da Nicolas'la birlikte geçirdikleri sonbahar ayları, av, dayı ve Noel Yortusu hatıralarıydı. O dönemin bir gününü bile geri getirmek için neler vermezdi. Ama buna benzer bir dönem sonsuza kadar olmayacaktı. O dönemdeki her türlü eğlence için özgür ve hazır olma halini bir daha yaşayamayacağı önsezisi onu yanıltmamıştı. Ama yaşamak gerekiyordu.

Eskiden düşündüğünün aksine herkesten, dünya üzerindeki herkesten daha iyi olmadığını, daha kötü, çok daha kötü olduğunu düşünmek hoşuna gidiyordu. Ama bu yeterli değildi. Bunu biliyor ve kendi kendine, "Peki başka?" diye soruyordu. Ama başka bir şey yoktu. Hayatta hiçbir mutluluk kaynağı yoktu ve hayat geçip gidiyordu. Nataşa görünüşe göre kimseye yük olmamaya, kimseye engel olmamaya çalışıyor ve kendisi için hiçbir şey istemiyordu. Evdeki herkesten uzak duruyor, sadece kardeşi Petya'nın yanında kendini rahat hissediyordu. Onunla olmayı diğerleriyle olmaktan daha çok seviyordu; bazen onunla baş başayken yüzü gülüyordu. Evden neredeyse hiç çıkmıyordu ve onlara gelen misafirler arasından da sadece Piyer'i görmek hoşuna gidiyordu. Ona karşı Kont Bezuhov'dan daha hoşgörülü, daha özenli ama bununla birlikte daha ciddi davranabilecek kimse olamazdı. Nataşa bu hoşgörüyü bilinçli olarak hissetmese de onunla birlikte olmaktan büyük zevk alıyordu. Ama bu hoşgörüsünden dolayı ona müteşekkir de değildi: Ona, Piyer, yaptığı iyi hiçbir şey için özel bir çaba harcamıyormuş gibi geliyordu. Ona göre Piyer'in herkese karşı iyi davranması o kadar doğal bir şeydi ki, bu bir meziyet sayılamazdı. Bazen Nataşa, Piyer onun yanındayken ve özellikle onun için hoş bir şey yapmak istediği zaman, ya da konuştukları herhangi bir şeyin Nataşa'nın aklına kötü hatıraları

getirmesinden korktuğu zaman, Piyer'in utandığını, rahatsız olduğunu fark ederdi. Bunu fark eder ve kendisinin yanında olduğu gibi herkesin yanında da öyle olduğunu düşündüğü genel iyiliğine, utangaçlığına verirdi. Piyer belli bir niyeti olmadan, Nataşa'nın çok huzursuz bir anında söylediği, bekâr olsa diz üstüne çöküp, elini ve kalbini isteyeceği sözlerinden sonra, Nataşa'ya karşı hissettiği duygular hakkında hiçbir zaman, hiçbir şey söylememişti ve bu teselli edici sözler, belli ki Nataşa için de, ağlayan bir çocuğu teselli etmek için söylenen, özel bir anlamı olmayan sözlerdi. Piyer evli olduğu için değil, Nataşa kendisiyle onun arasında, Kuragin'le arasında olduğunu hissetmediği ahlâki bir bariyer olduğunu güçlü bir şekilde hissettiği için, onunla arasındaki ilişkinin, hem kendi açısından hem de daha az olmakla birlikte Piyer açısından bir aşka, hatta birkaç örneğini gördüğü, bir erkekle kadın arasındaki hassas, iki tarafın da durumun bilincinde olduğu, şiirsel dostluğa dönüşebileceği aklına hiç gelmemişti.

Rostovların Otradnaya'dan komşusu Agrafena İvanovna Belova, Pyotr orucunun sonlarında Moskova'daki kutsal yerleri ziyarete gelmişti. Nataşa'ya kutsal komünyona hazırlanmasını önerdi ve Nataşa bu öneriyi sevinçle kabul etti. Nataşa, doktorlar sabah erken saatte dışarı çıkmasını yasaklamış olmalarına rağmen, komünyona hazırlanmak ve Rostovların evinde genellikle hazırlanıldığı gibi, yani evde üç dua dinleyerek değil, Agrafena İvanovna'nın hazırlandığı gibi, yani bütün hafta boyunca tek bir akşam, öğle, sabah ayinini kaçırmadan hazırlanmakta ısrar etti.

Nataşa'nın bu hevesi kontesin hoşuna gitmişti; başarısız tıbbi tedaviden sonra, tüm samimiyetiyle duanın ona ilaçlardan daha fazla yardım etmesini umuyordu; doktorlardan korkmasına, gizlemesine rağmen Nataşa'nın isteğini kabul edip onu Belova'ya emanet etti. Agrafena İvanovna, Nataşa'yı uyandırmak için gece saat üçte geliyor ve onu çoğunlukla uyanık buluyordu. Nataşa uyuyakalıp sabah du-

asını kaçırmaktan korkuyordu. Nataşa hızla yıkanıp, tevazuyla üzerine en kötü elbisesini ve eski püskü şalını geçirip, sabah serinliğinde ürpererek, şafağın parlak ışığının aydınlattığı boş sokaklara çıkardı. Kutsal komünyona Agrafena İvanovna'nın tavsiyesiyle kendi kiliselerinde değil, dindar Belova'nın söylediğine göre, rahibinin dinî kurallara sıkı sıkıya bağlı bir hayat sürdüğü kilisede hazırlanıyordu. Kilise hiçbir zaman kalabalık olmazdı; Nataşa, Belova'yla birlikte sol tarafta koroya ayrılmış bölümün arkasındaki Meryem Ana ikonasının karşısındaki alışıldık yerlerinde dururdu ve sabahın bu alışık olmadığı saatinde, Meryem Ana'nın, önünde yanan mumların ve pencereden vuran sabah güneşinin aydınlattığı siyah yüzüne bakıp, söylenenleri anlayabilmek için takip etmeye çalıştığı ayini dinlerken, daha önce hiç hissetmediği yüce ve sırrına erişilmez bir şey karşısında boyun eğme duygusunu hissederdi. Söylenenleri anladığı zaman, Nataşa'nın duyguları da kendilerine has nüanslarıyla ayinde okunan duaya karışırlardı; anlamadığı zaman, aklına hoşuna giden düşünceler, her şeyi anlamak istemenin kibir, her şeyi anlamanın da imkânsız olduğu, sadece o dakikalarda ruhuna egemen olduğunu hissettiği Tanrı'ya inanması ve kendini ona adaması gerektiği gelirdi. Haç çıkarır, secde eder ve anlamadığı zaman, yaptığı kötülükler karşısında dehşete kapılarak, Tanrı'dan her şey için kendisini bağışlamasını ve kendisine merhamet etmesini dilerdi. Kendini en çok verdiği dualar, tövbe dualarıydı. Nataşa sabahın, sadece yürüyerek işlerine giden taş ustalarına, sokağı süpüren temizlikçilere rastladığı, herkesin hâlâ evinde uyuduğu erken saatlerinde eve dönerken, daha önce hiç hissetmediği, hatalarını düzeltme fırsatı bulabileceği yeni, temiz bir hayat ve mutluluk fırsatının olduğu duygusunu hissederdi.

Bu şekilde geçirdiği bütün hafta boyunca bu duygu her gün biraz daha arttı. Komünyona katılma ya da kelime oyunu yapmayı seven Agrafena İvanovna'nın deyimiyle, o gün

komünyonu kayırma, gözüne o kadar yüce görünüyordu ki o kutsal pazara kadar yaşayamayacakmış gibi geliyordu.

Ama o mutlu gün geldi ve Nataşa, kendisi için unutulmaz olan, beyaz muslin elbise giydiği o pazar günü ayinden dönünce, aylardan sonra ilk kez kendini rahat hissetti ve önünde uzanan hayatın kendisi için bir yük olmayacağını düşündü.

Doktor o gün gelip Nataşa'yı muayene ettikten sonra, iki hafta önce yazdığı toz ilaca devam etmesini emretti.

Başarısından çok memnun olduğu belli bir halde, "Kesinlikle devam etsin, sabah ve akşam," dedi, "yalnız, lütfen buna çok dikkat edin." Altını avcunun içine ustaca alıp, şakayla karışık ekledi: "Rahat olun kontes, kısa sürede yeniden şarkı söylemeye, gülüp oynamaya başlar. Son ilaç ona çok iyi geldi. Rengi iyice düzeldi."

Kontes tırnaklarına bakıp tükürdü ve neşeli bir yüzle misafir odasına döndü.[59]

XVIII

Temmuzun başında, Moskova'da savaşın gidişatıyla ilgili insanları telaşlandıran söylentiler yayılmaya başlamıştı: Hükümdarın halka bir duyuru yapacağından, ordudan ayrılıp Moskova'ya dönmesinden bahsediliyordu. 11 Temmuz'a kadar bir bildiri ya da duyuru gelmeyince, bu konu ve Rusya'nın durumu hakkında abartılı söylentiler yayılmıştı. Hükümdarın ordu tehlikede olduğu için döndüğü söyleniyordu, Smolensk'in düşmana teslim edildiği, Napolyon'un bir milyon askeri olduğu, Rusya'yı ancak bir mucizenin kurtarabileceği söyleniyordu.

59 Eski bir Rus halk inancına göre, bir insana kendinin ya da başkasının nazarı değmesin diye tırnaklara bakması ya da tükürmesi gerekirdi. (ç.n.)

11 Temmuz Cumartesi günü bildiri geldi ama henüz basılı değildi; Rostovlar'da olan Piyer ertesi gün, pazar günü yemeğe geleceğine ve Kont Rastopçin'den alacağı bildiri ve duyuruyu getireceğine söz verdi.

Rostovlar o pazar günü, her zamanki gibi, öğle ayini için Razumovların özel kilisesine gittiler. Sıcak bir temmuz günüydü. Saat daha onda, kilisenin önünde kupa arabalarından indikleri zaman sıcak havada, seyyar satıcıların bağırışlarında, kalabalığın parlak ve açık renkli yaz kıyafetlerinde, bulvardaki ağaçların tozlu yapraklarında, müzik seslerinde, geçit törenine giden bir taburun beyaz pantolonlarında, taş döşeli yoldan gelen gürültülerde, sıcak güneşin parlak ışıklarında bu berrak sıcak günde şehirde hissedilen yaz yorgunluğunun getirdiği hoşnutluk ve hoşnutsuzluk vardı. Moskova'nın bütün tanınmış kişileri, Rostovların bütün tanıdıkları Razumovların kilisesindeydi (yazları genellikle köye giden pek çok zengin aile o yaz, sanki bir şey bekliyormuş gibi şehirde kalmıştı). Annesiyle birlikte, üniformalı uşağın onlara açtığı yoldan ilerleyen Nataşa, kendisi hakkında yüksek sesle bir şeyler fısıldayan genç bir adamın sesini duydu:

"Rostova bu, hani..."

"Ne kadar zayıflamış ama yine de güzel!"

Kuragin ve Bolkonski isimlerinin geçtiğini duydu ya da ona duymuş gibi geldi. Zaten ona hep öyle gelirdi. Ona bakan herkes sadece başından geçenleri düşünüyormuş gibi gelirdi hep. Nataşa leylak rengi, siyah dantel işlemeli ipek elbisesiyle, kalabalık içindeyken her zaman olduğu gibi yüreğinde acı ve bitkinlik hissederek, bu acı ve utancı daha çok hissettikçe daha sakin ve gururlu yürümesini beceren kadınlar gibi ilerliyordu. Güzel olduğunu biliyordu, bundan emindi, ama bu onu artık eskisi gibi mutlu etmiyordu. Tersine bu ona son zamanlarda, özellikle şehirde geçirdiği bu güneşli, sıcak yaz gününde işkence gibi geliyordu. Geçen pazar da burada olduğunu hatırlayıp kendi kendine, "Bir pazar

daha geldi, bir hafta daha geçti," diyordu. "Yine aynı hayata benzemeyen hayat, yine aynı eskiden daha kolay gelen koşullar. Gencim, güzelim ve eskiden kötü olduğumu ama artık iyi olduğumu biliyorum, artık iyiyim, biliyorum," diye düşünüyordu. "Hayatımın en iyi yılları boş yere, kimseye bir faydam olmadan geçiyor." Annesi de yanında duruyor ve yakınındaki tanıdıklarla başıyla selamlaşıyordu. Nataşa alışkanlık gereği kadınların kıyafetlerini gözden geçirdi, yakınında ayakta duran bir kadının tenue'sünü,[60] uygun olmayan bir şekilde küçük bir haç çıkarmasını ayıpladı ve yine sıkıntıyla onun başkaları hakkında hükümde bulunması gibi, başkalarının da onun hakkında hükümde bulunduklarını düşündü; sonra birden ayinin sesini duyarak böyle alçakça bir şey yaptığı, yüreğindeki eski temizliği yeniden kaybettiği için beti benzi attı.

İyi görünümlü bir ihtiyar ayini o kadar sakin, ağırbaşlı ve ciddi yürütüyordu ki dinleyenlerin yüreğinde ulvi, rahatlatıcı bir etki bırakıyordu. İkonaların olduğu bölümün kapıları kapatıldı, perde ağır ağır çekildi; o bölümden gizemli, hafif bir ses duyuldu. Nedenini bilmediği gözyaşları Nataşa'nın yüreğini sıkıştırdı, içini hoş ama sıkıntı verici bir duygu kapladı.

"Ne yapacağımı, sonsuza dek nasıl düzgün bir insan olacağımı, hayatımı nasıl düzelteceğimi bana öğret..." diyordu içinden.

Diyakoz kapıların önündeki mihraba çıktı, uzun saçlarını cüppesinin altından başparmağını genişçe açarak kurtardı, göğsünde haç çıkararak yüksek ve ciddi bir sesle dua okumaya başladı:

"Huzur içinde Tanrı'ya dua edelim."

Nataşa, "Huzur içinde, hep birlikte, statü farkı gözetmeden, düşmanlık olmadan, kardeş sevgisiyle birleşmiş olarak dua edelim," diye geçirdi içinden.

"Göklerdeki âlem için, ruhlarımızın kurtuluşu için!"

---

60 Tavrını.

Nataşa, "Meleklerin dünyası ve bütün bedensiz varlıkların ruhları için," diye dua etti.

Ordu için dua edilince aklına ağabeyi ve Denisov geldi. Denizde ve karada seyahat edenler için dua edilince aklına Prens Andrey geldi, onun için dua etti ve Tanrı'ya ona yaptığı kötülükten ötürü kendisini bağışlaması için dua etti. Bizi sevenler için dua edilince, bütün ev halkı, babası, annesi, Sonya için, onlara karşı yaptığı hataları ilk kez o anda anlayarak ve onları ne kadar sevdiğini hissederek dua etti. Bizden nefret edenler için dua edilince, dua edebilmek için düşmanlarını ve kendisinden nefret edenleri düşünüp bulmaya çalıştı. Düşman olarak alacaklıları ve babasıyla iş yapanları buldu ve düşmanlar, kendisinden nefret edenler hakkında her düşündüğünde aklına ona onca kötülük yapan Anatol geldi, nefret edenlerden olmamasına rağmen, ona düşman olarak dua etmek hoşuna gitti. Onlara karşı hissettiği duygular, Tanrı karşısında hissettiği korku ve bağlılıkla karşılaştırdığında anlamını yitiren Prens Andrey'i ve Anatol'ü açıkça, sakinlikle hatırlayabilecek gücü sadece dua ederken bulabiliyordu. Çar ailesi ve Sinod[61] için dua edilince kendi kendine, yönetici konumundaki Sinod'dan, her ne kadar anlamasa da şüphe edemeyeceğini, onları sevdiğini söyleyerek yerlere kadar eğilip haç çıkardı, onlar için dua etti.

Diyakoz ayinin, koronun okunan dualara karşılık verdiği kısmını bitirince göğsünde atkısıyla haç çıkardı ve "Kendimizi ve tüm hayatımızı Yüce İsa'ya, Tanrı'ya adayalım," dedi.

Nataşa yüreğinde, "Kendimizi Tanrı'ya adayalım," diye tekrarladı ve, "Tanrım, kendimi senin iradene bırakıyorum," diye geçirdi içinden. Yüreğinde bir sabırsızlıkla, haç çıkarmadan ve ince kollarını, görünmez bir gücün her an kendisini alıp, onu kendisinden, pişmanlıklarından, arzularından, acılarından, umutlarından ve günahlarından kurtarmasını bekliyormuş gibi iki yanına sarkıtmış bir halde,

61 Ortodoks kilisesinin en yüksek meclisi. (ç.n.)

"Hiçbir şey istemiyorum, arzu etmiyorum; bana ne yapacağımı, irademi ne yönde kullanacağımı öğret! Beni al, beni al," diye düşünüyordu.

Kontes ayin sırasında birkaç kez dönüp kızının yumuşamış yüzüne, parıldayan gözlerine baktı ve ona yardım etmesi için Tanrı'ya dua etti.

Diyakoz ayinin ortasında hiç beklenmedik bir şekilde, Nataşa'nın iyi bildiği ayin düzeninin dışına çıkarak, kutsal üçleme Pazar'ında üzerine diz çökerek dua okuduğu küçük tabureyi getirdi ve ikonaların olduğu bölümün kapılarının önüne koydu. Papaz başında leylak rengi, sivri şapkasıyla çıktı, saçlarını düzeltti ve zorlanarak diz çöktü. Herkes aynı şeyi yaptı, şaşkınlık içinde birbirlerine bakıyorlardı. Rusya'nın düşman istilasından kurtulması için, Sinod'dan yeni gelmiş bir duayı okuyacaktı.

Papaz, Slav ruhuna sahip birinin okuyabileceği ve sadece Rusların yüreğini karşı koyamayacakları bir şekilde etkileyebilecek berrak, abartısız, yumuşak bir sesle, "Kudretinden sual olunmaz kurtarıcı Tanrımız," diye başladı. "Mütevazı kullarından şu günlerde merhamet ve lütfunu esirgeme, bize kulak ver, bizi esirge ve bağışla. Yeryüzünü altüst eden, tüm dünyayı harabeye çevirmek isteyen düşman bize karşı ayaklandı. Bu günahkârlar senin mülkünü yerle bir etmek, senin kutsal Kudüs'ünü, sevgili Rusya'nı harabeye çevirmek, senin tapınaklarını kirletmek, senin mihraplarını yıkmak, tüm kutsallarımıza saygısızlık etmek için toplandılar. Ne zamana kadar, Tanrım, günahkârlar ne zamana kadar övünecekler? Kural tanımaz güçlerini ne zamana kadar kullanacaklar?

Yüce Tanrım! Dualarımıza kulak ver: Dindar, mutlak imparatorumuz Aleksandr Pavloviç kuluna güç ver; onun alçakgönüllülüğünün hakkını, iyiliklerinin karşılığını ver, bizi, kutsal İsrail'ini korumasına yardım et. Onun söylediklerini ve yaptıklarını kutsa; ilahi yardımınla onun saltanatını güçlü kıl, Musa'nın Amalek, Gideon'un Midian, Davut'un

Golyat karşısında kazandığı gibi, düşmanlarının karşısında zafer kazanmasını sağla. Ordusunu koru; senin adına silah kuşananların kollarına bakır bir yay yerleştir, savaşmaları için onlara güç ver. Silahını ve kalkanını al, ete kemiğe bürünüp askerlerimize yardım et, bizim kötülüğümüzü düşünenler utanılacak duruma düşsün, helak olsun, inançlı askerlerimiz karşısında rüzgârın karşısındaki toz gibi olsunlar, senin kudretli meleğin onları bozguna uğratsın, önüne katıp kovalasın; farkına bile varmadan ağa düşsünler, kurdukları tuzaklar dönüp onları bulsun; kullarının ayaklarının önüne düşsünler ve askerlerimiz onları ezip geçsinler. Tanrım! Hem büyükleri hem küçükleri kurtarmaya kadirsin; sen Tanrı'sın ve hiçbir insan senin karşında duramaz.

Atalarımızın Tanrı'sı! Asırlardır sergilediğin lütfu ve merhameti hatırla: Yüzünü bizden çevirme, değersizliğimize merhamet et, yüce merhametin ve sonsuz inayetinle hatalarımızı ve günahlarımızı bağışla. Kalplerimizi temizle, ruhumuza yeni, temiz bir can ver; bizi sana olan inancımızla güçlendir, umutla kuvvetlendir, birbirimize duyduğumuz sevgiyi canlandır, bizim silahımız, bize ve atalarımıza verdiğin mirası el birliğiyle savunmak olsun, dinsizlerin asası kutsadıklarının kaderi üzerine kalkmasın.

İnandığımız ve güvendiğimiz Yüce Tanrımız, senin merhametinden duyduğumuz beklentileri boşa çıkartma, bize lütfunun bir işaretini ver, bizden ve Ortodoks inancımızdan nefret edenler görsünler, utansınlar ve yok olsunlar; bütün ülkeler senin Tanrı, bizimse kulların olduğumuzu bilsinler. Tanrım, bugün bize merhametini göster ve bizi selamete çıkart; kullarının yüreğini merhametinle sevindir; düşmanlarımızın cezasını ver ve onları tez zamanda sana inananların ayaklarının altına ser. Çünkü sen umudunu sana bağlayanların koruyucusu, yardımcısısın, zafer sana umut bağlayanların, zaferin şerefi senindir, baba, oğul ve kutsal ruha, şimdi, her zaman ve sonsuza dek. Âmin."

Nataşa'nın yüreğinin her şeye açık olduğu bir dönemde, bu dua onu çok etkilemişti. Musa'nın Amalek, Gideon'un Midian, Davut'un Golyat karşısında zafer kazanması, Kudüs'ün harap edilmesi hakkındaki her sözü dinlemiş ve yüreğinin yumuşadığını, hassaslaştığını hissederek Tanrı'ya yalvarmıştı; ama o duada Tanrı'ya niçin yalvardığını pek anlamamıştı. Ruhlarımızın doğrulukla dolması, yüreğimizin inanç ve umutla güçlendirilmesi, sevgiyle canlanması dileğine tüm kalbiyle katılmıştı. Ama daha birkaç dakika önce düşmanları sevmek ve onlara dua edebilmek için çok olmalarını arzu ederken şimdi ayakların altına serilmeleri için dua edemiyordu. Ama diz çöküp edilen duanın doğruluğundan da şüphe edemezdi. İnsanların günahları karşılığında çekecekleri ve özellikle kendisinin kendi günahları karşılığında çekeceği cezayı düşününce yüreğinde dindarca ve içini titreten bir korku hissetti, Tanrı'ya bütün insanları ve kendisini affetmesi, hayatta herkese ve kendisine huzur ve mutluluk vermesi için dua etti. Ve Tanrı duasını duymuş gibi geldi ona.

XIX

Piyer, Rostovlar'dan ayrılıp, aklında hâlâ Nataşa'nın minnettar bakışları varken gökyüzünde duran kuyrukluyıldızı gördüğü, kendisi için yeni bir şeyin açıldığını hissettiği günden sonra, ona hep işkence eden bütün dünyevi şeylerin değersiz ve anlamsız olması konusu bir daha karşısına çıkmamıştı. Daha önce her yaptığı işin ortasında karşısına çıkan korkunç "Neden?" ve "Hangi amaçla?" sorularının yerini başka bir soru ve daha önceki bir sorunun cevabı değil *onun* tasavvuru almıştı. Önemsiz konuşmalar duyduğunda ya da bizzat yaptığında, insanın değersizliği ve anlamsızlığı konusunda bir şey okuduğunda ya da öğrendiğinde eskisi gibi dehşete kapılmıyordu; her şey bu kadar kısa ömürlü ve

bilinmezken, insanların neden bu kadar çabaladıklarını kendi kendine sormuyordu ama *onu* son gördüğü haliyle hatırlıyordu ve içindeki bütün şüpheler, *onun* o hali zihninde uyanan sorulara cevap verdiği için değil, tasavvuru Piyer'i bir anda başka bir parlak alana, haklının ve suçlunun olamayacağı manevi faaliyetler alanına, yaşamaya değer güzellik ve sevginin olduğu alana götürdüğü için kayboluyordu. Karşısına nasıl bir dünyevi bayağılık çıkarsa çıksın, kendi kendine, "Varsın isteyen devleti ve çarı soysun, devlet ve çar da ona şeref payesi versin, dün o bana gülümsedi ve tekrar gelmemi rica etti, onu seviyorum ve bunu hiç kimse, hiçbir zaman öğrenmeyecek," diyordu.

Piyer yine eskisi gibi davetlere gidiyor, yine eskisi kadar içiyor ve aynı avare, dağınık hayatı yaşıyordu çünkü Rostovlar'da geçirdiği saatler haricindeki boş vakitlerini de değerlendirmesi gerekiyordu ve alışkanlık, Moskova'da edindiği arkadaşlıklar onu bu karşı koyamadığı hayata doğru çekiyordu. Savaş meydanından gitgide daha kaygı verici söylentilerin geldiği, Nataşa'nın sağlığının düzelmeye başladığı ve Piyer'in içinde eski ölçülü acıma duygusunu uyandırmadığı bu son zamanlarda açıklayamadığı bir endişe duymaya başlamıştı. İçinde bulunduğu durumun uzun süre devam edemeyeceğini, tüm hayatını değiştirecek bir felaketin yaklaştığını hissediyor ve her şeyde yaklaşan bu felaketin işaretlerini arıyordu. Mason kardeşlerinden biri Piyer'e, Napolyon hakkında, Apokalips'ten çıkardığı bir kehaneti açıkladı.

Apokalips'in on üçüncü bölümü, on sekizinci ayetinde şöyle deniyor: "Burada bir hikmet var; akıl sahibi kişi şeytanın sayısını hesaplasın: İnsanla ilgili bir sayıdır ve bu sayı altı yüz altmış altıdır."

Aynı bölümün beşinci ayetinde: "Ona önemli şeyler ve küfürler söyleyen bir ağız verildi ve ona kırk iki ay sürecek bir saltanat verildi."

İlk on harfin tek haneli sayılara, diğer harflerin onlu sayılara karşılık geldiği İbrani rakam temsiline benzeyen Fransız harfleri aşağıdaki değerlere karşılık gelir:

a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110	120	130	140	150	160

Bu alfabeye göre yazılan L'empereur Napoléon kelimelerinin rakamsal karşılığındaki sayıların toplamı 666'dır ve bu nedenle Apokalips'te kehanet edilen şeytan Napolyon'dur. Ayrıca yine bu alfabeye göre yazılan quarante deux[62] kelimelerinin, yani önemli şeyler ve küfürler söyleyen şeytanın saltanat süresinin, rakamsal karşılığındaki sayıların toplamı 666'ya eşittir ve buradan Napolyon'un saltanatının 1812 yılında, Fransız imparatoru kırk iki yaşındayken sona ereceği çıkar. Bu kehanet Piyer'i çok şaşırttı, kendi kendine sık sık şeytanın, yani Napolyon'un saltanatına son verecek şeyin ne olacağını sormaya başladı ve aklını kurcalayan bu sorunun cevabını bulabilmek için harfleri sayı olarak kullanma ve toplamlarını bulma yöntemini denedi. Piyer bu sorunun yanıtı olarak L'empereur Alexandre[63] ve La nation Russe[64] kelimelerini yazdı. Harfleri hesapladı ama toplam 666'ın çok altında ya da üstünde çıkıyordu. Bu hesaplamalarla uğraşırken bir keresinde kendi adını, Comte Piyer Besouhoff yazdı ama rakamların toplamı yine tutmadı. Yazımı değiştirip "s"nin yerine "z" koydu, "de" ekledi, "*le*" artikelini ekledi ama istediği sonucu yine elde edemedi. O zaman aklına, sorunun cevabı kendi adındaysa, milliyetinin de bu cevapta mutlaka olması gerektiği geldi. Le Russe Besuhoff[65] yazdı, harfleri hesapladı, 671 çıktı. Sadece 5 fazlaydı; 5, "e"ye, L'empereur kelimesinin önündeki artikelden atılan "e"ye denk geliyordu. Piyer yanlış da olsa "e"yi atarak aradığı cevaba ulaştı:

62 Kırk iki.
63 İmparator Aleksandr.
64 Rus ulusu.
65 Rus Bezuhov.

L'Russe Besuhof, 666'ya denk geliyordu. Bu buluşu onu heyecanlandırdı. Apokalips'te kehanet edilen önemli olayla nasıl ve ne şekilde bir bağlantısı olduğunu bilmiyordu ama bu bağlantının varlığından bir dakika bile şüphe etmemişti. Rostova'ya duyduğu aşk, Deccal, Napolyon'un istilası, kuyrukluyıldız, 666, l'empereur Napoléon ve l'Russe Besuhof, bütün bunların, hep birlikte olgunlaşıp ortaya çıkması ve kendini esir hissettiği büyülü, anlamsız Moskova alışkanlıkları dünyasından çıkarıp büyük bir kahramanlığa ve büyük bir mutluluğa götürmesi gerekiyordu.

Piyer duanın okunduğu ayinden bir gün önce, Rostovlar'a, yakın arkadaşı Kont Rastopçin'den, Rusya'ya yapılacak duyuru ve ordu hakkındaki son haberleri getireceğine dair söz vermişti. Piyer sabah Kont Rastopçin'e gidince ordudan yeni gelmiş bir haberciyle karşılaştı.

Piyer haberciyi Moskova balo salonlarındaki danslardan tanıyordu.

Haberci, "Tanrı aşkına bana yardım edin," dedi. "Çantam ailelere gönderilmiş mektuplarla dolu."

Bu mektupların arasında Nikolay Rostov'un babasına yazdığı mektup da vardı. Piyer bu mektubu aldı. Bunun dışında, Kont Rastopçin, Piyer'e hükümdarın Moskova'ya yapacağı duyurunun baskıdan yeni çıkmış bir kopyasını, son ordu emirlerinin kopyalarını ve kendi hazırladığı son afişleri verdi. Piyer ordu emirlerini gözden geçirirken yaralılarla, ölülerle ve ödüle layık görülenlerle ilgili haberlerin arasında Ostrovno muharebesinde sergilediği kahramanlıktan ötürü Nikolay Rostov'a 4. dereceden Georgiyev nişanı verileceğine ve Prens Andrey Bolkonski'nin avcı alayı komutanlığına getirildiğine dair haberleri gördü. Piyer, Rostovlar'a Bolkonski'yi hatırlatmak istememesine rağmen, oğullarının madalya kazandığına dair haberle onları sevindirme isteğine de karşı koyamazdı, yemeğe giderken bizzat götürmek istediği duyuru, afiş ve diğer emirleri yanına alarak, yazılı emirleri ve mektubu Rostovlar'a gönderdi.

Kont Rastopçin'le konuşması ve onun endişeli, telaşlı hali, orduda işlerin kötü gittiğini kayıtsız bir tavırla söyleyen haberciyle karşılaşması, Moskova'da casusların bulunduğuna ve Napolyon'un sonbahara kadar her iki Rus başkentinde de olacağına söz verdiği bir kâğıdın Moskova'da elden ele dolaştığına dair söylentiler, hükümdarın ertesi gün gelmesinin beklendiğine dair konuşmalar, Piyer'in, kuyrukluyıldızı gördüğünden ve özellikle savaşın başlamasından beri hissettiği huzursuzluk ve beklenti duygularını yeni ve güçlü bir heyecanla hissetmesini sağlamıştı.

Askerlik düşüncesi Piyer'de uzun süredir vardı ve ilk olarak, yeminle bağlı olduğu, ebedî barışı ve savaşların ortadan kaldırılmasını telkin eden mason cemaatine üye olması; ikincisi, üniforma giymiş ve vatanperverlik propagandası yapan Moskovalıların büyük bölümüne baktığında böyle bir adımı atmaktan utanması ona engel olmasa, bu düşünceyi hayata geçirebilirdi. Askerlik niyetini gerçekleştirmemesinin başlıca sebebiyse 666 rakamına denk gelen l'Russe Besuhof olması, şeytanın saltanatına son vermek gibi yüce bir işin bir parçası olması, bu yüzden hiçbir şey yapmayıp mutlaka gerçekleşecek şeyleri beklemesi gerektiği yolunda pek de belirgin olmayan bir fikre sahip olmasıydı.

XX

Rostovlar'a, her pazar olduğu gibi, yakın tanıdıklardan bazıları yemeğe geleceklerdi.

Piyer onları yalnız yakalayabilmek için erken geldi.

Piyer o yıl o kadar şişmanlamıştı ki eğer bu kadar uzun boylu, geniş omuzlu ve bu ağırlığı taşıyabilecek kadar güçlü olmasa çok çirkin görünebilirdi.

Oflaya puflaya ve kendi kendine bir şeyler mırıldanarak merdivenleri çıktı. Arabacısı bekleyip beklemeyeceğini artık

sormuyordu. Kontun Rostovlar'a geldiğinde saat on ikiye kadar kaldığını biliyordu. Rostovların uşakları pelerinini, bastonunu ve şapkasını almak için hemen atıldılar. Piyer kulüpteki alışkanlığıyla, bastonunu ve şapkasını sofada bırakırdı.

Rostovlar'da ilk gördüğü Nataşa oldu. Daha görmeden önce, sofada pelerinini çıkartırken sesini duymuştu. Salonda solfej yapıyordu. Piyer onun hastalandığından beri şarkı söylemediğini biliyordu, bu yüzden sesini duymak onu şaşırtmış, memnun etmişti. Kapıyı sessizce açtı ve Nataşa'yı üzerinde ayinde giydiği leylak rengi elbiseyle odada gezinip şarkı söylerken buldu. Piyer kapıyı açtığında Nataşa'nın arkası dönüktü, Nataşa aniden dönüp onun tombul, şaşırmış suratını görünce, yüzü kızardı ve hızla onun yanına geldi.

"Yeniden şarkı söylemeyi denemek istiyorum," dedi ve özür diler gibi ekledi: "En azından beni meşgul edecek bir şey."

"Çok güzel."

Piyer'in onda uzun süredir görmediği eski canlılığıyla, "Gelmenize çok sevindim! Bugün öyle mutluyum ki!" dedi. "Biliyorsunuz, Nicolas, Georgiyev nişanı almış. Onunla o kadar gurur duyuyorum ki."

Piyer, "Evet, emri size ben gönderdim," dedi. "Neyse, size engel olmayayım," diye ekledi ve misafir odasına geçmek istedi. Nataşa onu durdurdu.

Piyer'e yüzü kızarmış bir halde, gözlerini sorar gibi dikerek, "Kont, şarkı söylemem kötü bir şey mi?" dedi.

"Hayır... neden olsun ki? Bilakis... Bana bunu neden soruyorsunuz?"

Nataşa hemen, "Ben de bilmiyorum," diye yanıtladı, "ama sizin hoşunuza gitmeyecek bir şey yapmak istemem. Size her konuda güvenirim. Benim için ne kadar önemli olduğunuzu ve benim için ne kadar çok şey yaptığınızı bilmiyorsunuz!.." Hızlı konuşuyordu ve bu sözleri üzerine Piyer'in

yüzünün kızardığını fark etmemişti. "Yine bu emirde *onun*, Bolkonski'nin (bunu hızlı hızlı, sesini alçaltarak söylemişti) Rusya'da olduğunu ve yeniden orduda hizmete başladığını gördüm." Gücünün yetmeyeceğinden korkuyormuş gibi aceleyle konuşuyordu. "Ne dersiniz, bir gün beni affeder mi? Bana karşı kötü duygular beslemeyeceği bir gün gelir mi? Ne dersiniz? Ne dersiniz?"

Piyer, "Bence," dedi, "onun affına muhtaç bir şey yok... Onun yerinde ben olsaydım..." Hatıraların bağlantısı Piyer'i bir anda, Nataşa'yı yatıştırırken ona, kendisi değil de dünyadaki en iyi, en özgür insan olsaydı, diz çöküp elini isteyeceğini söylediği zamana götürdü, aynı merhamet, şefkat ve sevgi hisleri yüreğini kapladı ve aynı sözcükler dilinin ucuna geldi. Ama Nataşa söylemesine vakit bırakmadı.

Siz kelimesini keyifle söyleyerek, "Evet, siz, siz," dedi, "siz farklısınız. Sizin kadar iyi yürekli, cömert, iyi bir insan tanımıyorum, olamaz da. O zaman orada ve şimdi burada olmasaydınız, ne olurdum bilmiyorum, çünkü..." Birden gözünde yaşlar belirdi; başka tarafa döndü, notaları gözlerine kadar kaldırdı, solfej yaptı ve yine salonda dolaşmaya başladı.

Tam bu sırada Petya koşarak misafir odasına geldi.

Petya artık on beş yaşında, kırmızı yanaklı, yakışıklı, Nataşa'nınkilere benzer dolgun, kırmızı dudaklı, genç bir delikanlıydı. Üniversiteye hazırlanıyordu ama son günlerde, arkadaşı Obolenski'yle birlikte, gizlice süvarilere katılmaya karar vermişlerdi.

Petya bu konuyu konuşmak için adaşına koşmuştu.

Piyer'den, süvarilere kabul edilip edilmeyeceğini öğrenmesini rica etmişti.

Piyer misafir odasında dolaşıyor, Petya'yı dinlemiyordu.

Petya onun dikkatini çekmek için kolundan çekti.

"Ya benim mesele Pyotr Kirilıç. Tanrı aşkına! Tek ümidim sizsiniz," dedi.

"Ah, evet, senin mesele. Süvarilere mi katılmak istiyordun? Konuşurum, konuşurum. Bugün o meseleyi konuşurum."

İhtiyar kont, "Mon cher, ne oldu, bildiriyi getirdiniz mi?" diye sordu. "Kontes, Razumovlardaki ayindeydi, yeni bir dua duymuş. Çok güzeldi diyor."

Piyer, "Getirdim," diye cevapladı. "Yarın hükümdar da gelecek... Olağanüstü bir soylular toplantısı yapılacak, her bin kişiden onu askere alınacak diyorlar. Bu arada tebrik ederim."

"Evet, evet, Tanrı'ya şükür. Peki, ordudan ne haber?"

Piyer, "Bizimkiler yine geri çekilmiş. Smolensk'e kadar gelmişler deniyor," diye yanıtladı.

Kont, "Aman Tanrım, aman Tanrım!" dedi. "Bildiri nerede?"

"Bildiri! Ah, evet!" Piyer ceplerinde kâğıdı aramaya başladı ama bulamadı. Ceplerini yoklamaya devam ederken, içeri giren kontesin elini öptü, belli ki artık şarkı söylemeyen ama misafir odasına da gelmeyen Nataşa'yı bekliyor, heyecanla etrafına bakınıyordu.

"Yemin ederim nereye koyduğumu bilmiyorum," dedi.

Kontes, "Her zaman, her şeyi kaybeder zaten," dedi.

Nataşa ağlaması kesilmiş, heyecanlı bir yüzle içeri girdi ve Piyer'e sessizce bakarak oturdu. O içeri girer girmez Piyer'in, o ana kadar solgun olan yüzü parladı, kâğıtları aramaya devam ederken birkaç kez ona baktı.

"Tanrım, gidip getireyim, evde unuttum. Kesin..."

"Ama yemeğe geç kalırsınız."

"Ah, arabacı da gitti zaten."

Ama kâğıtları aramak için sofaya giden Sonya onları Piyer'in şapkasının içinde, özenle yerleştirdiği astarında buldu. Piyer okumak istedi.

Belli ki bunların okunmasından büyük bir keyif almayı bekleyen ihtiyar kont, "Hayır, yemekten sonra," dedi.

Şinşin, yeni Georgiyevli süvarinin şerefine şampanya içilen yemekte, şehirdeki yeni haberleri verdi, ihtiyar Gürcü prensesin hasta olduğunu, Metivier'nin Moskova'dan ayrıldığını, Rastopçin'e bir Alman getirip champignon olduğunu söylediklerini (Kont Rastopçin'in kendisi böyle anlatmıştı), Kont Rastopçin'in, bunun bir champignon değil sadece yaşlı bir Alman mantarı olduğunu söyleyerek bırakılmasını emrettiğini anlattı.[66]

Kont, "Yakalıyorlar da yakalıyorlar," dedi. "Ben de kontese fazla Fransızca konuşmamasını söylüyorum. Zamanı değil şimdi."

Şinşin, "Duydunuz mu?" dedi. "Prens Golitsın, Rusça öğretsin diye kendine Rus bir öğretmen tutmuş, il commence à devenir dangereux de parler français dans les rues.[67]

İhtiyar kont, Piyer'e dönerek, "Ne dersiniz Kont Pyotr Kirilıç, yedek asker toplamaya başlarlarsa, ata binebilecek misiniz?" dedi.

Piyer yemek boyunca sessiz ve düşünceliydi. Bu sözleri üzerine konta, anlamamış gibi baktı.

"Evet, evet, savaşa," dedi. "Hayır! Benden de ne asker olur ya! Ama her şey o kadar garip, o kadar garip ki! Ben de anlamıyorum. Bilmiyorum, askerî zevklerden o kadar uzağım ki ama bugünlerde kimse ne yapacağını söyleyemez."

Kont yemekten sonra koltuğa kuruldu ve yüzünde ciddi bir ifadeyle, usta bir okuyucu kabul edilen Sonya'dan okumasını rica etti.

"İlk başkentimiz Moskova'ya.

Düşman büyük bir kuvvetle Rusya sınırlarından içeri girdi. Sevgili vatanımızı yakıp yıkmaya geliyor."

Sonya ince sesiyle, özenle okuyordu. Kont gözlerini kapatmış, bazı yerlerde içini çekerek dinliyordu.

---

66 Fransızca mantar anlamına gelen *champignon* kelimesiyle, Rusça casus anlamına gelen *şpion* kelimesi arasındaki benzerlikle kelime oyunu yapılıyor. (ç.n.)

67 Sokaklarda Fransızca konuşmak tehlikeli olmaya başladı.

Nataşa dimdik oturuyor, meraklı gözlerle bir babasına bir Piyer'e bakıyordu.

Piyer onun bakışlarını üzerinde hissediyor, karşılık vermemeye çalışıyordu. Kontes bildirideki her gösterişli ifade karşısında, başını onaylamadığını göstermek ister gibi sertçe sallıyordu. Bütün bu sözcüklerde sadece oğlunu tehdit eden tehlikenin kısa zamanda ortadan kalkmayacağını görüyordu. Şinşin, yüzünde alaycı bir gülümsemeyle, belli ki karşısına çıkacak ilk fırsatta şaka yapabileceği bir şey arıyordu: Sonya'nın okuyuşu, kontun söyleyecekleri, hatta daha iyi bir fırsat çıkmazsa bildirinin kendisi.

Sonya, Rusya'yı tehdit eden tehlikeler, hükümdarın Moskova'ya ve özellikle onun meşhur soylularına bağladığı umutlar hakkında yazılanları okuduktan sonra, kendisini dinleyenlerin dikkatlerini iyice vermelerinden dolayı titreyen sesiyle son kelimeleri okudu: "Bu başkentimizde ve hükümdarlığımızın başka yerlerinde, şu anda düşmanın yollarını kesen ve düşmanı görüldüğü her yerde bozguna uğratmak için yeni kurulacak olan yedek kuvvetlerimize danışmak ve onları yönetmek için halkımızın arasına katılmakta gecikmeyeceğiz. Bizi içine düşürmek istediği cehennem azabı düşmanın başına çöksün, kölelikten kurtarılacak Avrupa Rusya'nın adını yüceltsin!"

Kont yaşlı gözlerini açıp burnunu keskin bir sirke tuzu kaçmışçasına kesik kesik, koklar gibi çekerek, "İşte bu kadar!" dedi. "Sen yeter ki söyle hükümdarım, biz her şeyi feda ederiz, hiçbir şey esirgemeyiz."

Şinşin kontun vatanperverliği hakkında hazırladığı espriyi yapmaya fırsat bulamadan Nataşa yerinden fırladı ve babasına koştu.

Onu öperek, "Ne şekerdir babamız!" dedi ve canlanmasıyla birlikte, farkında olmadan geri gelen o cilveli edayla yeniden Piyer'e baktı.

Şinşin, "Bakın şu vatanperver kıza!" dedi.

Nataşa alınarak, "Hiç de vatanperverlik değil, sadece..." dedi, "size her şey şaka gibi geliyor ama bu hiç de şaka değil..."

Kont, "Ne şakası!" diye tekrarladı. "Bir sözüyle hepimiz gideriz... biz Almanlara benzemeyiz..."

Piyer, "Dikkat ettiniz mi?" dedi. "Danışmak için diyor."

"Artık ne için olursa olsun..."

Bu sırada, hiç kimsenin dikkat etmediği Petya, kıpkırmızı kesilmiş bir yüzle babasının yanına geldi, bir kalınlaşıp bir inceleşen kesik kesik bir sesle, "Artık ben de kesin kararımı söylüyorum babacığım, isterseniz size de anneciğim, kesin kararımı söylüyorum, orduya katılmam için bana izin vereceksiniz, çünkü artık duramam... İşte o kadar..."

Kontes bakışlarını korkuyla yukarı kaldırdı, yumruklarını sıktı ve öfkeyle kocasına döndü.

"Hep senin söylediklerin yüzünden!" dedi.

Ama kont heyecanına hâkim olmuştu.

"Hadi, hadi," dedi. "Askere de bak! Saçmalamayı kes: Okuman gerekiyor senin."

"Saçmalamıyorum babacığım. Fedya Obolenski benden küçük, o da gidiyor ama hepsinden önemlisi, gitsem de gitmesem de okuyamam ben, vatan..." Petya durdu, iyice kızarmış, terlemişti ve sözünü şöyle bitirdi: "vatan tehlikedeyken."

"Yeter, kes saçmalamayı..."

"Ama her şeyi feda edeceğimizi kendiniz söylediniz."

Kont yüzü sararmış, gözlerini ayırmadan küçük oğluna bakan karısına göz atarak, "Petya, sana söylüyorum: Kes sesini!" diye bağırdı.

"Ben de size söylüyorum. Pyotr Kirilloviç de söyleyecek..."

Kont, "Ben sana saçmalıyorsun diyorum, daha ağzın süt kokuyor, orduya katılmak istiyorsun! Ben sana söylüyorum," dedi, belli ki uyumadan önce çalışma odasında bir kez

daha okumak için kâğıtları aldı ve odadan çıkarken, "Pyotr Kirilloviç, gidip tütün içelim," dedi.

Piyer huzursuz ve kararsızdı. Onu bu duruma, Nataşa'nın kibarlıktan daha derin bir ifadeyle üzerine dikilmiş, her zamankinden daha parlak ve canlı gözleri getirmişti.

"Hayır, sanırım, eve gideceğim..."

Kont güler yüzle, "Eve mi, geceyi bizde geçirecektiniz... hem artık eskisi kadar sık gelmiyorsunuz. Hem bizimki..." dedi ve Nataşa'yı işaret etti, "sadece sizin yanınızda bu kadar neşeli."

Piyer alelacele, "Evet ama unutmuşum... mutlaka eve dönmem gerekiyor... işim var," dedi.

Kont odadan çıkarken, "Peki, o zaman güle güle," dedi.

Nataşa, Piyer'in gözlerine meydan okurcasına bakarak, "Neden gidiyorsunuz? Neden canınız sıkkın? Neden?" diye sordu.

Piyer, "Çünkü seni seviyorum!" demek istedi ama bunu söylemedi, ağlayacakmış gibi kıpkırmızı kesildi ve bakışlarını kaçırdı.

"Çünkü sizi daha az ziyaret etmem daha iyi... çünkü... hayır, sadece işim var."

Nataşa kararlı bir ifadeyle, "Neden? Hayır, söyleyin," diye söze başladı ama birden sustu. İkisi de birbirine çekinerek ve utanarak bakıyordu. Piyer gülümsemeyi denedi ama başaramadı: Gülümserken acısı belli oluyordu, hiçbir şey söylemeden Nataşa'nın elini öptü ve çıktı.

Piyer bir daha Rostovlar'a gitmemeye karar vermişti.

XXI

Petya kesin ret cevabı aldıktan sonra odasına gitti, kapıyı içeriden kilitledi ve acı acı ağladı. Sessizce, suratı asık ve ağlamaklı gözlerle çaya gelince, herkes hiçbir şey fark etmemiş gibi davrandı.

Ertesi gün hükümdar geldi. Rostovların hizmetlilerinden bazıları çarı görmeye gitmek için yalvardılar. Petya'nın o sabah giyinmesi, taranması uzun sürdü ve büyüklerinkine benzer bir yaka taktı. Ayna karşısında kaşlarını çattı, el kol hareketleri yaptı, omuz silkti ve sonunda kasketini takıp kimseye söylemeden, fark edilmemeye çalışarak arka sundurmadan çıktı. Petya doğrudan hükümdarın olduğu yere gitmeye, bir mabeyinciye (Petya hükümdarın etrafının daima mabeyincilerle sarılı olduğunu sanıyordu) doğrudan Kont Rostov olduğunu, genç olmasına rağmen vatana hizmet etmek istediğini, gençliğinin kendisini vatana adamaya engel olmayacağını ve hazır olduğunu söylemeye karar vermişti. Petya hazırlanırken, mabeyinciye söyleyeceği güzel sözler de bulmuştu.

Petya, çocuk olduğu için hükümdara takdim edilmeyi başaracağını tahmin ediyordu (hatta bu kadar genç olmasının herkesi şaşırtacağını düşünüyordu), bununla birlikte yakasının takılış şekliyle, saçıyla, vakur ve ağır yürüyüşüyle daha büyük görünmek de istiyordu. Ama ilerledikçe ve dikkatini akın akın Kremlin'e doğru giden kalabalığa verdikçe, yetişkinlere özgü vakur ve ağır yürüyüşü unutuyordu. Kremlin'e yaklaştıkça ezilmemek için dikkat etmeye başladı ve kararlı, tehditkâr bir tavırla dirseklerini gerdi. Ama Troitski kapısında, bütün kararlılığına rağmen, muhtemelen onun Kremlin'e hangi vatanperver amaçla geldiğini bilmeyen insanlar onu duvara öyle bir sıkıştırdılar ki boyun eğmek ve arabalar kapıdan, kemerlerin altından büyük bir gürültüyle geçene kadar durmak zorunda kaldı. Petya'nın yanında uşağıyla birlikte gelmiş yaşlı bir kadın, iki esnaf ve emekli bir asker vardı. Petya kapıda bir süre durduktan sonra, bütün arabaların geçmesini beklemeyerek diğerlerinden önce ilerlemek istedi, dirseklerini kararlılıkla çalıştırmaya başladı; önünde duran ve dirseklerini çalıştırırken ilk vurduğu kadın ona sertçe bağırdı:

"Hey, küçük bey, ne itiyorsun, görmüyor musun herkes bekliyor. Ne diye öne geçmeye çalışıyorsun!"

Uşak, "Böyle herkes öne geçer," dedi ve o da dirseklerini çalıştırmaya başlayıp Petya'yı kapının pis kokulu bir köşesine sıkıştırdı.

Petya yüzünü kaplayan teri sildi, evde o kadar itina gösterip büyükler gibi taktığı, terden ıslanmış yakasını düzeltti.

Petya takdim edilemez bir hale geldiğini hissediyor, mabeyincinin karşısına böyle çıkarsa hükümdarın yanına gitmesine izin vermeyeceğinden korkuyordu. Ama o kadar kalabalıktı ki üstünü başını düzeltme ya da başka bir yere geçme şansı yoktu. Geçen generallerden biri Rostovların tanıdığıydı. Petya ondan yardım istemeyi düşündü ama bunun erkekliğe sığmayacağına karar verdi. Bütün arabalar geçince kalabalık akın etti ve Petya'yı da her tarafı insan dolu meydana sürükledi. Sadece meydanda değil, yamaçlarda, çatılarda, her yerde insanlar vardı. Petya kendini meydanda bulur bulmaz, bütün Kremlin'i kaplayan çan seslerini ve insanların neşeli konuşmalarını rahatlıkla duymaya başladı.

Meydanda bir an için biraz yer açıldı ama bir anda bütün şapkalar çıktı ve herkes ileriye atıldı. Petya o kadar sıkışmıştı ki nefes alamıyordu ve herkes "Hurra! Hurra! Hurra!" diye bağırıyordu. Petya parmak uçlarına yükseldi, ittirdi, sıkıştırdı ama çevresindeki insanlardan başka bir şey göremedi.

Herkesin yüzünde aynı hayranlık ve coşku ifadesi vardı. Petya'nın yanında duran satıcı bir kadın hıçkıra hıçkıra ağlıyordu, yanakları yaş içindeydi. Gözyaşlarını parmağıyla silerken bir yandan da, "Atamız! Meleğimiz! Babamız!" diyordu.

Her taraftan, "Hurra!" sesleri geliyordu.

Kalabalık bir dakika olduğu yerde kaldı, sonra yeniden ileri atıldı.

Petya kendini kaybetmiş, dişlerini sıkmıştı, gözü dönmüş bir hayvan gibi, o anda karşısına çıkacak herkesi öldürme-

ye hazırmışçasına, dirseklerini çalıştırarak ve "Hurra!" diye bağırarak ileri atıldı ama yanındakiler de yüzlerinde aynı hayvani ifade ve aynı şekilde "Hurra!" diye bağırarak ittiriyorlardı.

Petya, "Demek hükümdar böyle bir şeymiş," diye düşündü. "Yok, ona bizzat başvurmam fazla cüretkâr olur!" Buna rağmen umutsuzca ileri atılmaya devam etti; öndekilerin sırtları arasından kırmızı kumaş serili boş bir alan, bir görünüp bir kayboluyordu; tam bu sırada kalabalık geriye doğru dalgalandı (polis önde korteje çok yaklaşanları geriye ittiriyordu; hükümdar saraydan Uspenski Katedrali'ne geçiyordu), Petya aniden böğrüne, kaburgalarına öyle bir darbe aldı ve öyle sıkıştırıldı ki gözleri karardı, bilincini kaybetti. Kendine geldiğinde, kafasının arkasında bir tutam saç olan, eski püskü mavi cüppeli bir din adamı, muhtemelen bir diyakoz bir eliyle onu koltuğunun altından tutuyor, diğeriyle kalabalığın ittirmesinden koruyordu.

Diyakoz, "Küçük beyi ezdiniz!" dedi. "Ne yapıyorsunuz!.. Yavaş... ezdiniz, ezdiniz!"

Hükümdar Uspenski Katedrali'ne geçti. Kalabalık yeniden yayıldı ve diyakoz bembeyaz kesilmiş, soluk alamayan Petya'yı çar topuna[68] götürdü. Birkaç kişi Petya'ya acımıştı, birden bütün kalabalık ona yöneldi ve çevresindekiler onu sıkıştırıp ezmeye başladı. Yanındakiler ona yardım etti, redingotunun düğmelerini çözdüler, topun kaidesine oturttular, onu ezenlerden birini azarladılar.

"Ezip öldürecek misiniz? Ne yapıyorsunuz? Adam mı öldüreceksiniz! Bakın, zavallıcık masa örtüsü gibi bembeyaz kesildi," gibi sesler duyuldu.

Petya kısa sürede toparlandı, yüzüne yeniden renk geldi, acısı geçti ama bu geçici rahatsızlık sayesinde topun yanında kendine yer bulmuştu ve buradan hükümdarı geri dönerken

68 Kremlin Meydanı'nda duran, 1586 yılında dökülmüş, yaklaşık 6 metre uzunluğunda ve 40 ton ağırlığındaki top. (ç.n.)

görme ümidi vardı. Petya artık ricasını arz etmeyi düşünmüyordu. Onu bir görebilse, kendini mutlu sayacaktı.

Uspenski Katedrali'nde, biri hükümdarın gelişi diğeri Türklerle yapılan barış nedeniyle düzenlenen birleşik ayinler sırasında kalabalık biraz dağıldı; kvas, ballı çörek ve Petya'nın çok sevdiği haşhaş tohumu satıcıları meydana çıktı, sıradan konuşmalar duyuldu. Satıcı bir kadın yırtılan şalını gösteriyor ve onu ne kadar pahalıya aldığını, bir başkası ipekli kumaşların bugünlerde çok pahalandığını anlatıyordu. Petya'yı kurtaran diyakoz, bir memura, o gün kimlerin hürmetli insanlarla birlikte ayin yaptığını anlatıyordu. Diyakoz birkaç kez *ruhani meclis* sözünü kullanmıştı, Petya bunun ne anlama geldiğini bilmiyordu. Eşraftan iki genç, fındık kıran hizmetçi kızlara şakalar yapıyordu. Petya'nın o yaşta çok ilgisini çekmesi gereken bu şakalar, bütün bu konuşmalar o anda umurunda değildi; topun kaidesinde oturmuş, hükümdar hakkındaki düşüncelerinin ve ona olan sevgisinin heyecanı içindeydi. Ezildiği zaman hissettiği acı, korku ve şu anda aldığı keyif, o dakikaların önemini daha iyi anlamasını sağlamıştı.

Birden rıhtımdan top atışları duyuldu (Türklerle yapılan barışı kutlamak için atılıyorlardı), kalabalık top atışlarını seyretmek için hızla rıhtıma doğru koştu. Petya da koşmak istedi ama küçük beyi koruması altına alan diyakoz izin vermedi. Top sesleri devam ederken subaylar, generaller, mabeyinciler Uspenski Katedrali'nden dışarı fırladılar ve arkalarından daha yavaş adımlarla başkaları çıktı, şapkalar yeniden çıkartıldı, topları seyretmeye gidenler koşarak geri döndüler. Katedralin kapısından en son üniformalı ve şeritli dört kişi çıktı. Kalabalık yine, "Hurra! Hurra!" diye bağırdı. Petya çevresindekilere ağlamaklı bir sesle, "Hangisi? Hangisi?" diye sordu ama kimse ona cevap vermedi; herkes çok heyecanlıydı ve Petya, gözlerindeki mutluluk yaşları yüzünden pek iyi göremediği bu dört kişi arasından birini seçerek

bütün coşkusunu, bu kişi her ne kadar hükümdar olmasa da, onun üzerinde topladı ve coşkulu bir sesle, "Hurra!" diye bağırdı ve ertesi gün, ne pahasına olursa olsun orduya katılmaya karar verdi.

Kalabalık hükümdarın peşinden koştu, onu saraya kadar takip etti ve dağılmaya başladı. Saat ilerlemişti, Petya hiçbir şey yememişti ve ter içindeydi ama eve dönmedi, azalmasına rağmen hâlâ oldukça büyük olan kalabalıkla birlikte, hükümdar yemek yediği sırada sarayın önünde duruyor, sarayın pencerelerine bakıyor, bir şeyler daha olmasını bekliyor, hükümdarla yemek yemek için sundurmadan içeri giren yüksek mevkili kişilere de, sofraya hizmet eden ve pencerelerde görünüp kaybolan saray uşaklarına da aynı derecede imreniyordu.

Valuyev yemek sırasında pencereden dışarı bakarak, "Halk hâlâ majestelerini görmeyi ümit ediyor," dedi.

Yemek bitmişti, hükümdar ayağa kalktı, bisküvisini yiyerek balkona çıktı. Aralarında Petya'nın da olduğu halk balkona doğru koştu.

Tüm halk ve onlarla birlikte Petya da, "Meleğimiz, atamız! Hurra, babamız!.." diye bağırıyordu, kadınlar ve aralarında Petya'nın da olduğu daha duygusal erkekler mutluluktan ağlıyordu. Hükümdarın elinde tuttuğu bisküvinin büyük bir parçası kırılarak balkonun korkuluğuna, korkuluktan da yere düştü. En yakındaki yelekli arabacı bu bisküvi parçasına doğru atıldı ve onu kaptı. Kalabalıktan birkaç kişi arabacıya doğru atıldılar. Hükümdar bunu fark ederek bisküvi tabağının getirilmesini emretti ve balkondan bisküvi atmaya başladı. Gözlerini kan bürüyen ve ezilme tehlikesi yüzünden iyice heyecanlanan Petya bisküvilere doğru atıldı. Neden olduğunu kendisi de bilmiyordu ama çarın elinden bir bisküvi alması ve kimsenin ona engel olmasına izin vermemesi gerektiğini hissediyordu. İleri atıldı ve bisküviyi almak üzere olan yaşlı bir kadını yere düşürdü. Yaşlı kadın yere düşme-

sine rağmen yenilgiyi kabullenmedi (bisküvilere uzandı ama eli yetişmedi). Petya kadının elini diziyle itti, bisküviyi kaptı, geç kalmaktan korkuyormuş gibi, yeniden, kısılmış sesiyle "Hurra!" diye bağırdı.

Hükümdar gitti ve halkın büyük bölümü dağılmaya başladı.

Her taraftan, "Sana söylemiştim biraz daha bekleyelim diye, bak gördün mü!" gibi konuşmalar duyuluyordu.

Petya ne kadar mutlu olursa olsun, eve gitmesi gerektiğinin ve günün bütün keyfinin bittiğinin farkına varmak onu üzüyordu. Petya, Kremlin'den eve değil, kendisi gibi on beş yaşında olmasına rağmen alaya katılan arkadaşı Obolenski'ye gitti. Eve dönünce, eğer ona izin vermezlerse kaçacağını kararlı ve kesin bir dille söyledi. Kont İlya Andreiç ertesi gün, kesin olarak kabul etmemiş olmasına rağmen, Petya'yı nasıl daha tehlikesiz bir yere yerleştirebileceğini öğrenmeye gitti.

XXII

Bundan üç gün sonra, ayın on beşi sabahı Slobodski Sarayı'nın önünde sayısız araba duruyordu.

Salonlar doluydu. Birincisinde üniformalı soylular; ikincisinde sakallı, mavi kaftanlı, madalyalı tüccarlar vardı. Soyluların toplandığı salon uğulduyordu. Hükümdarın portresinin altındaki büyük masadaki yüksek arkalıklı sandalyelerde en yüksek soylular oturuyor ama soyluların çoğu salonda dolaşıyordu.

Piyer'in kulüpte ya da evlerinde her gün gördüğü soylulaların hepsi, kimi Yekaterina dönemine, kimi Pavlov dönemine, kimi yeni, Aleksandr dönemine ait üniformalar, kimi de genel soylu üniforması giymişti; herkesin üniformalı olması, bu genç, yaşlı, çeşit çeşit ve tanıdık insana ilginç ve olağandışı

bir görünüm vermişti. Özellikle gözleri iyi görmeyen, dişsiz, kel, şişman ve solgun benizli ya da zayıf, kırışıklıklarla kaplı ihtiyarlar dikkat çekiciydi. Çoğu sessizce yerlerinde oturuyorlar, yürüyecekleri ve konuşacakları zaman daha genç birine yanaşıyorlardı. Bütün bu yüzlerde, Petya'nın meydanda gördüğü insanların yüzlerindeki gibi şaşırtıcı derecede karşıt çizgiler vardı: önemli bir olayı bekleyişin ama bunun yanında sıradan bir olayın, dünkü boston partisinin, aşçı Petruşka hakkındaki bir şeyin, Zinaida Dmitriyevna'nın sağlığı vb. konuların çizgileri.

Piyer üzerinde bedenini sıkan, dar gelen soylu üniforması, sabahın erken saatlerinden beri salondaydı. Heyecanlıydı; sadece soyluların değil tüccar sınıfının, états généraux'nun[69] bu olağandışı toplantısı, yüreğinin derinliklerinde olan ama uzun süredir bir kenara bıraktığı, Contrat social[70] ve Fransız Devrimi hakkındaki fikirlerinin yeniden uyanmasına yol açmıştı. Bildiride fark ettiği, hükümdarın halkına *danışmak* için başkente geleceği ifadesi de bunu güçlendirmişti. Bu anlamda uzun süredir beklediği, önemli bir şeyin yakın olduğu inancıyla dolaşıyor, insanları gözlüyor, konuşmaları dinliyor ama hiçbir yerde aklını meşgul eden düşüncelerin ifadesini bulamıyordu.

Hükümdarın bildirisi okundu, heyecan yarattı, sonra herkes dağılıp konuşmaya başladı. Piyer günlük konuların dışında hükümdar girdiği sırada ileri gelenlerin nerede duracağı, hükümdar şerefine ne zaman balo verileceği, ilçe ilçe mi, il il mi ayrılacakları gibi konulardan bahsedildiğini duydu ama konu savaşa, soyluların toplanma sebebine gelince konuşmalar kararsız, belirsiz bir hal alıyordu. Herkes konuşmaktan çok dinlemek istiyordu.

Orta yaşlı, sert, yakışıklı, emekli deniz subayı üniforması giymiş bir adam salonlardan birinde konuşuyordu ve çevre-

69 Genel meclis.

70 Toplum sözleşmesi.

sine bir kalabalık toplanmıştı. Piyer, konuşanın etrafındaki daireye katıldı ve dinlemeye başladı. Yekaterina dönemine ait il yöneticisi kaftanıyla, hepsini tanıdığı kalabalığın arasında, yüzünde hoş bir gülümsemeyle dolaşan Kont İlya Andreiç de bu gruba yaklaştı, her zamanki güzel gülümsemesiyle ve başını söylenenleri onayladığını gösterircesine sallayarak dinlemeye başladı. Emekli denizci çok cesur konuşuyordu; bunu dinleyenlerin yüz ifadelerinden ve Piyer'in sakin, sessiz olarak tanıdığı bazı insanların söylediklerini beğenmeyerek yanından ayrılmalarından, ya da ona katılmadıklarını söylemelerinden anlamak mümkündü. Piyer kendine yol açarak grubun ortasına geldi, kulak kabarttı ve konuşmacının aslında bir liberal, ama düşünceleri Piyer'inkilerden farklı bir liberal olduğunu anladı. Denizci çınlayan, melodik ve soylulara özgü bariton bir sesle, ünsüzleri bastırarak, "Garson, çubuk!" diye bağırır gibi konuşuyordu. Eğlence hayatına ve emir vermeye alışkın insanların sesiydi bu.

"Smolenskliler hükümdara yedek asker teklif etmişlerse ne olacak! Smolensklilerin her yaptığı bizim için kanun mu? Moskova soyluları gerek görürlerse hükümdar imparatora bağlılığını başka şekilde de gösterebilir. 1807 yılındaki yedek askerleri unuttuk mu? Papaz bozuntularıyla, hırsızların, soyguncuların zengin olmasından başka bir şey olmadı..."

Kont İlya Andreiç tatlı tatlı gülümseyerek başını salladı.

"Bizim yedek askerlerin devlete bir faydaları oldu mu? Kesinlikle olmadı! Sadece bizim işlevimiz, çiftliklerimiz mahvoldu. Orduya almak daha iyi... Bize asker ya da mujik olarak değil sefih bir adam olarak dönüyorlar. Soylular kendi canlarını esirgemiyorlar, biz kendimiz de gideriz, gönüllü de buluruz, hükdağ (hükümdara böyle diyordu) bir işaret etsin, hepimiz onun için ölürüz."

İlya Andreiç keyiften yutkunup Piyer'i dürttü ama Piyer de konuşmak istiyordu. Heyecanlandığını hissederek ama neden heyecanlandığını ve ne söyleyeceğini bilmeden ilerledi.

Tam konuşmak için ağzını açmıştı ki konuşmacının yanında duran, ağzında hiç diş kalmamış, zeki ve sert yüzlü bir senatör Piyer'in sözünü kesti. Tartışmaları yönetmeye ve devam ettirmeye alışkın olduğu belliydi, alçak ama duyulan bir sesle konuşuyordu.

Dişsiz ağzında geveleyerek, "Sanırım, sayın bayım," dedi, "buraya şu anda imparatorluk için orduya asker almanın mı, yoksa yedek asker toplamanın mı daha iyi olacağını tartışmak için çağrılmadık. Hükümdar imparatorun bizim için yayınlama yüceliğini gösterdiği duyuruya cevap vermek için çağrıldık. Hangisinin, orduya asker almanın mı yedek asker toplamanın mı daha iyi olacağı kararının verilmesini daha yüksek makamlara bırakalım..."

Piyer birden heyecanına bir çıkış yolu buldu. Soyluların yakın gelecekte yapacaklarına bu geleneksel, dar bakışla yaklaşan senatöre karşı duyguları katılaşmıştı. Piyer ilerledi ve önünü kesti. Ne söyleyeceğini kendi de bilmiyordu ama heyecanla, bazen araya Fransızca sözcükler katarak ve kitabî bir Rusçayla konuşarak söze girdi.

"Affedersiniz ekselansları," diye başladı (Piyer bu senatörü iyi tanıyordu ama burada resmî bir dil kullanmayı gerekli görmüştü). "Beyefendiyle aynı fikirde olmasam da... (Piyer durdu, mon très honorable préopinant[71] demek istedi.) beyefendiyle... que je n'ai pas L'honneur de connaître;[72] ama sanırım biz soylular buraya sadece sevgisi ve coşku ifade etmeye değil vatanımıza ne şekilde yardım edebileceğimizi tartışmak için de çağrıldık." Heyecanlanarak devam etti: "Ben hükümdarın, bizi sadece ona vereceğimiz mujiklerin sahipleri ve chair à canon[73] olmaya hazır, tavsiye veremeyecek kişiler olarak bulmaktan memnun olmayacağına inanıyorum."

---

71 Saygıdeğer muhatabımla.

72 Tanışma şerefine de erişemedim;

73 Kurbanlık asker.

Senatörün aşağılayıcı gülümsemesini ve Piyer'in bu kadar rahat konuştuğunu fark eden pek çok kişi gruptan uzaklaştı. Bir tek İlya Andreiç, denizcinin, senatörün konuşmasını ve son duyduğu konuşmayı beğendiği gibi Piyer'inkini de beğenmişti.

Piyer, "Bence bu konuları tartışmadan önce," diye devam etti, "hükümdara sormalıyız, ne kadar askerimiz olduğunu, birliklerimizin ve ordumuzun ne durumda olduğunu bize açıklamasını majestelerinden rica etmeliyiz, ancak o zaman..."

Ama Piyer birdenbire üç taraftan saldırıya uğrayınca sözünü tamamlayamadı. En şiddetli saldırı uzun süredir tanıdığı, arasının her zaman iyi olduğu boston meraklısı Stepan Stepanoviç Apraksin'den geldi. Stepan Stepanoviç üniformalıydı, ama ya üniformadan ya da başka bir sebepten dolayı, Piyer karşısında bambaşka bir insan görüyordu. Stepan Stepanoviç ihtiyar yüzünde aniden beliren öfke ifadesiyle Piyer'e bağırdı:

"İlk olarak şunu söyleyeyim: Bunu hükümdara sormaya hakkımız yok, ikincisi Rus soylularının buna hakkı olsa bile hükümdar bize yanıt veremez. Birlikler düşmanın manevrasına göre manevra yaparlar ve asker sayısı kâh artar kâh azalır..."

Piyer'in daha önceden Çingenelerde gördüğü, kötü bir iskambil oyuncusu olarak tanıdığı, orta boylu, kırk yaşlarında, yine üniformayla değişmiş başka bir adamın sesi Piyer'e kadar geldi, Apraksin'in sözünü kesti.

"Evet, şimdi tartışma zamanı değil," diyen sesi duyuldu soylunun, "harekete geçme zamanı: Rusya'da savaş var. Düşman Rusya'yı harabeye çevirmek için, atalarımızın mezarlarını kirletmek için, karılarımızı, çocuklarımızı götürmek için geliyor." Soylu göğsüne vurdu. Kan bürümüş gözlerini iyice açarak, "Çar babamız için hepimiz ayaklanırız, istisnasız hepimiz gideriz," dedi. Kalabalığın içinden onu onaylayan sesler duyuldu. Adam, "Biz Rusuz, inancı-

mızı, hanedanımızı ve vatanımızı savunmak için kanımızı dökmekten çekinmeyiz. Eğer bu vatanın evlatlarıysak sayıklamayı bırakmalıyız. Rusya'nın, Rusya için nasıl ayağa kalktığını Avrupa'ya göstereceğiz."

Piyer karşı çıkmak istedi ama söyleyecek kelime bulamadı. Söyleyeceği sözün, ne anlama gelirse gelsin, heyecanlı soylunun sözlerinden daha az duyulacağını biliyordu.

İlya Andreiç, kalabalığın arkasında başıyla onaylıyordu; birkaç kişi, sözlerinin sonunda konuşmacıya omuzlarını dönerek, "Evet, böyle! İşte böyle!" dediler.

Piyer ne parasını ne mujiklerini ne de kendisini feda etmekten çekindiğini ama durumu düzeltebilmek için durumu bilmek gerektiğini söylemek istedi ama söyleyemedi. O kadar çok ses aynı anda bağırıyor ve konuşuyordu ki İlya Andreiç başıyla onaylamaya yetişemiyordu; grup büyüdü, dağıldı, yeniden oluştu ve konuşmaların uğultusu arasında büyük salona, büyük masaya geçti. Piyer sadece konuşmayı başaramamakla kalmamış, sözü kaba bir biçimde kesilmiş, bir kenara itilmişti; insanlar, ortak bir düşmanlarıymış gibi ondan yüz çeviriyorlardı. Bunun nedeni konuşmasında dile getirdiği düşüncenin hoşa gitmemesi değildi; konuşması, arkasından gelen pek çok konuşmadan sonra unutulmuştu bile ama kalabalığın canlanması için sevecekleri ve nefret edecekleri bir konunun olması gerekiyordu. Piyer nefret konusunun yerini tutmuştu. Heyecanlı soyludan sonra pek çok kişi aynı anlayışla konuşmuştu. Güzel ve özgün konuşanlar da olmuştu.

Ruski Vestnik'in[74] tanınan yayımcısı Glinka (kalabalık içinde "Yazar, yazar!" diye seslenildiği duyulmuştu) cehennemin cehennemle defedilmesi gerektiğini, yıldırımın çakmasına, göğün gürlemesine gülümseyen bir çocuk gördüğünü ama bizim o çocuk olmayacağımızı söyledi.

Arka sıralardan, "Evet, evet, göğün gürlemesine!" diye onaylayan bir ses geldi.

74 Rus Habercisi. XIX. yüzyılın başlarında yayımlanmaya başlayan gazete. (ç.n.)

Kalabalık, Piyer'in neredeyse hepsini evlerinde soytarılarıyla ya da kulüpte boston oynarken gördüğü üniformalı, fularlı, saçları ağarmış ya da dökülmüş yetmişlik yaşlı soyluların oturduğu büyük masaya yaklaştı. Kalabalık masaya uğultuyu hiç kesmeden yaklaşmıştı. Konuşmacılar birbiri ardına, bazen ikisi bir arada, kalabalığın iyice yanaştığı sandalyelerin yüksek arkalıklarına dayanarak konuşuyorlardı. Arkada duranlar, konuşmacının bir şeyi atladığını fark edince bu eksikliği kapatmak için hemen yetişiyorlardı. Diğerleri, bu sıcak ve kalabalık içinde, herhangi bir düşünce bulup hemen söyleyebilmek için kafa patlatıyorlardı. Piyer'in tanıdığı yaşlı kodamanlar oturmuş, bir ona bir buna bakıyorlardı ve çoğunun yüzünde sadece sıcaktan çok bunalmış gibi bir ifade vardı. Bununla birlikte Piyer kendini çok heyecanlı hissediyordu, konuşmaların anlamından çok, seslerde ve yüzlerde ifade bulan bizim için hiçbir şeyin işten olmadığını gösterme arzusu onu da etkilemişti. Fikirlerinden vazgeçmiş değildi ama kendini nedense suçlu hissediyor ve temize çıkmak istiyordu.

Diğer sesleri bastırmaya çalışarak, "Ben sadece ihtiyaçları bilirsek bağışta bulunmanın bizim için daha kolay olacağını söyledim," dedi.

Yanında duran bir ihtiyar dönüp ona baktı ama masanın diğer tarafından gelen yüksek bir ses dikkatini hemen oraya çekti.

Birisi, "Evet, Moskova teslim olacak! O bizim kefaretimiz olacak!" diye bağırdı.

Bir başkası, "İnsanlığın düşmanı o!" diye bağırdı, "İzin verin konuşayım... Beyler, beni eziyorsunuz..."

XXIII

Bu sırada omuzdan şeritli general üniformalı, sivri çeneli, keskin bakışlı Kont Rastopçin, iki tarafa açılan soylular topluluğunun arasından hızlı adımlarla girdi.

Rastopçin, "Hükümdar imparator şimdi burada olacak," dedi, "şimdi oradan geliyorum. İçinde bulunduğumuz duruma bakınca tartışılacak fazla bir şey olmadığını düşünüyorum. Hükümdar bizi ve tüccarları toplantıya çağırma lütfunu gösterdi. Oradan milyonlar dökülecek (tüccarların salonunu işaret etti), bizim işimiz de yedek asker sağlamak ve kendimizi esirgememek... Bu, yapabileceklerimizin en azı!"

Masada oturan kodamanlar arasında bir görüşme başladı. Tüm görüşme son derece sessiz geçti. Bütün o önceki gürültüden sonra teker teker konuşan ve birbirlerine sadece, "Katılıyorum," ya da değişiklik olsun diye, "Ben de aynı fikirdeyim," diyen ihtiyarların sesleri görüşmeye hüzünlü bir hava katmıştı.

Sekretere, Moskova soylularının, Smolenskliler gibi her bin adamdan tam teçhizatlı on adam verme kararının yazıya geçirilmesi emredildi. Toplantı yapan beyler yerlerinden sanki hafiflemiş gibi kalkıp sandalyelerini gürültüyle çektiler, bacakları açılsın diye salonda kol kola girip konuşarak dolaşmaya başladılar.

Aniden salonlarda, "Hükümdar! Hükümdar!" sesi yankılanınca bütün kalabalık girişe hücum etti.

Hükümdar iki yana dizilen soyluların arasında oluşan geniş geçitten geçerek salona girdi. Bütün yüzlerde saygılı ve ürkek bir merak ifadesi vardı. Piyer oldukça uzaktaydı ve hükümdarın söylediklerinin hepsini duyamıyordu. Duyduğu kadarıyla hükümdar devletin karşı karşıya olduğu tehlikeden ve Moskova soylularına bağladığı ümitten bahsediyordu. Başka bir ses hükümdara, soyluların henüz almış oldukları kararı bildirerek cevap verdi.

Hükümdar titreyen bir sesle, "Baylar!" dedi; kalabalık hafifçe dalgalandı ve sonra yine sakinleşti ve Piyer hükümdarın o hoş, insanca, müteessir sesiyle, "Rus soylularının gayretlerinden hiçbir zaman şüphe etmedim. Ama bugün beklentilerimi de aştılar. Vatanımız adına size teşekkür ede-

rim. Harekete geçelim baylar. Zaman her şeyden değerli..." dediğini duydu.

Hükümdar konuşmasını bitirdi, kalabalık onun etrafında sıkışmaya başladı, her taraftan coşkulu sesler geldi.

Arkalardan, hiçbir şey duymamış ama her şeyi kendine göre anlamış olan İlya Andreiç'in hıçkırarak, "Evet, her şeyden değerli... çar sözü," diyen sesi duyuldu.

Hükümdar soylular salonundan tüccarlar salonuna geçti. Orada yaklaşık on dakika kaldı. Hükümdarın tüccarlar salonundan duygulanmış, gözü yaşlı bir halde çıktığını görenlerden biri de Piyer'di. Sonradan öğrenildiğine göre, hükümdar tüccarlarla konuşmaya başlar başlamaz gözleri dolmuş ve konuşmasını titreyen bir sesle bitirmişti. Piyer hükümdarı, iki tüccarın eşliğinde çıkarken gördü. Biri Piyer'in tanıdığı şişman bir mültezim; diğeri zayıf, sivri sakallı, yüzü solgun bir belediye başkanıydı. Onlar da ağlıyorlardı. Zayıf olanın gözünde yaşlar vardı ama şişman mültezim çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve sürekli, "Hayatımı da, malımı mülkümü de alın majesteleri!" diyordu.

Piyer o anda gözünde hiçbir şeyin değeri olmadığını, her şeyini feda etmeye hazır olduğunu gösterme arzusundan başka hiçbir şey hissetmiyordu. Meşrutiyetçi eğilimler taşıyan sözlerinden şimdi çok utanıyor, onları telafi etmek için bir fırsat kolluyordu. Bezuhov, Kont Mamonov'un bir alay vereceğini öğrenince Rastopçin'e hemen, tam teçhizatlı bin adam vereceğini bildirdi.

Yaşlı Rostov yaşananları karısına gözleri yaşarmadan anlatamadı, hemen o anda Petya'nın ricasını kabul etti ve orduya yazdırmaya bizzat gitti.

Hükümdar ertesi gün Moskova'dan ayrıldı. Toplantıya katılan tüm soylular üniformalarını çıkarttılar, evlerindeki ve kulüplerindeki yerlerini yeniden aldılar; kâhyalarına, homurdanarak, yedek asker toplamaları için emir verdiler ve yaptıkları şeye kendileri de çok şaşırdılar.

İkinci Bölüm

I

Napolyon Rusya ile savaşa başladı çünkü Dresden'e gitmezlik edemezdi, şeref payelerinin başını döndürmesine izin vermezlik edemezdi, Polonya üniforması giymezlik ve bir haziran sabahının insanı harekete geçiren etkisine kapılmazlık edemezdi; önce Kuragin'in, sonra Balaşev'in yanında öfke patlaması yaşamaya karşı koyamazdı.

Aleksandr bütün müzakereleri reddetti çünkü kişisel olarak hakarete uğradığını hissediyordu. Barclay de Tolly aldığı görevi yerine getirmek ve büyük bir komutan olarak ün salmak için orduyu en iyi şekilde idare etmeye çalışıyordu. Rostov dörtnala Fransız'a saldırdı çünkü düz ovada dörtnala at sürme arzusuna karşı koyamadı. Bu savaşa katılan sayısız insan da aynı bu şekilde, kişisel özelliklerine, alışkanlıklarına, şartlara ve hedeflere uyacak şekilde hareket ediyorlardı. Ne yaptıklarını bildiklerini ve onu kendileri için yaptıklarını farz ederek korku, sevinç, gurur duyuyor, öfkeleniyor, akıl yürütüyorlardı ama hepsi tarihin iradesiz araçlarıydı ve kendilerinden gizlenen ama bizim anlayabildiğimiz bir iş görüyorlardı. Bütün iş gören kişilerin değişmez kaderidir bu, toplumsal hiyerarşide ne kadar yüksekteyseler, özgürlükleri o kadar kısıtlıdır.

1812 yılının aktörleri artık sahneden çekildi, kişisel çıkarları iz bırakmadan silindi gitti, o dönemden önümüzde sadece tarihî sonuçları kaldı.

Avrupalıların, Napolyon önderliğinde Rusya'nın içlerine kadar girmek ve orada heba olmak *zorunda olduklarını* kabul edersek, insanların, bu savaşa katılanların kendi kendileriyle çelişen, anlamsız gaddarca eylemleri bizim için anlaşılır olur.

Tanrı'nın inayeti, kendi kişisel hedeflerine ulaşmak için uğraşan bütün bu insanları, tek bir kişinin bile (ne Napolyon'un, ne Aleksandr'ın, ne de savaşa katılan herhangi birinin) kesinlikle beklemediği, tek ve çok büyük bir sonucun doğmasına katkıda bulunmak zorunda bıraktı.

Fransız Ordusu'nun 1812 yılında perişan olmasının nedenleri artık bizim için açıktır. Napolyon'un Fransız birliklerinin perişan olmalarının bir nedeninin Rusya'nın içlerine, uygun zaman geçtikten sonra, kış için hiç hazırlık yapmadan girmeleri; diğer nedeninin savaşın, Rus şehirlerinin yakılması ve Rus halkında düşmana karşı nefret uyanmasıyla büründüğü karakter olduğunu kimse tartışmaya kalkmaz. Ama sekiz yüz bin kişilik, başında en iyi komutanın olduğu dünyanın en iyi ordusunun, yarı gücündeki, başında Rusya ordusunun deneyimsiz generalleri gibi deneyimsiz komutanların olduğu bir orduyla giriştiği bir çarpışmada bozguna uğrayabilmesinin tek yolunun bu olduğunu o zaman kimse öngörmemişti (artık açıkça görülüyor); *Rus tarafının* sürekli olarak, Rusya'yı kurtarabilecek tek şeye engel olmaya yöneldiğini, *Fransız tarafında*, Napolyon'un deneyimine ve sözde askerî dehasına rağmen, yaz bitmeden Moskova'ya kadar gitmek, yani tam bir bozgunla sonuçlanması kesin olan şeyi yapmak için her türlü çabanın harcandığını o zaman kimse öngörmemişti.

1812'yle ilgili tarihî çalışmalarda, Fransız yazarlar Napolyon'un, hattının uzamasının doğuracağı tehlikeyi

hissettiğini, girebileceği bir çarpışma aradığını, mareşallerinin ona Smolensk'te kalmayı tavsiye ettiklerini söylemeyi ve seferin tehlikelerinin ancak o zaman anlaşıldığını kanıtlayacak benzer argümanlar ileri sürmeyi çok severler; Rus yazarlar ise Napolyon'u Rusya'nın içlerine çekmek için bir İskit savaş planının, seferin başından itibaren var olduğunu söylemeyi daha da çok severler ve bu yönde hareket edilmesine dair bazı imaların gerçekten olduğu notları, taslakları ve mektupları işaret ederler ve bu planı yazarlardan kimisi Phull'a, kimisi bir Fransız'a, kimisi Tolly'ye, kimisi de İmparator Aleksandr'a atfeder. Ama yaşananların öngörüldüğüne dair bütün bu imalar Fransız tarafından olduğu kadar Rus tarafından da sadece olay onları haklı çıkardığı için öne sürülüyor. Bu imalar, olay gerçekleşmeseydi, o günlerde yaygın olan ama doğru çıkmadıkları için unutulan binlerce, milyonlarca ima ve öngörü gibi unutulacaklardı. Devam eden bir olayın sonucu hakkında her zaman o kadar çok varsayımda bulunulur ki, nasıl sona ererse ersin olayın, varsayımlarından çoğunun aksine sonuçlanmasına rağmen, "Böyle olacağını ben daha o zaman söylemiştim," diyecek insanlar her zaman çıkar.

Napolyon'un hattın uzaması tehlikesini fark etmesi ve Rus tarafının, düşmanı Rusya'nın içlerine çekmesine dair varsayımlar belli ki bu tarz varsayımlardır ve tarihçiler bu düşünceyi Napolyon'la mareşallerine ve bu planları Rus komutanlara, ancak bu varsayımları iyice gerip açarak atfedebilirler. Gerçekte yaşananlar bu tür varsayımlarla tam bir tezat oluşturmaktadır. Rus tarafı savaş boyunca Fransızları Rusya'nın içlerine çekme arzusu taşımadığı gibi Rusya'ya ilk girdikleri andan itibaren onları durdurmak için her şeyi yapmıştı, Napolyon hattının uzamasından korkmadığı gibi ileriye doğru attığı her adıma zafer kazanmış gibi sevinmiş, çarpışmayı eski seferlerinde olduğu gibi değil, son derece tembel bir şekilde aramıştı.

Seferin başında ordumuz bölünmüş durumdaydı ve ulaşmaya çalıştığımız tek hedef, geri çekilmeye ve düşmanı ülkenin içlerine çekmeye bir faydası olmayacaksa da, orduyu birleştirmekti. İmparator, Rus toprağının her karışını savunmak ve geri çekilmemek adına orduya cesaret vermek için onunla birlikteydi. Phull'un planları uyarınca devasa Drissa ordugâhı kuruluyor ve daha geriye çekilmek düşünülmüyor. Hükümdar geriye atılan her adımda başkomutana sitem ediyor. İmparator değil Moskova'nın yakılmasını, düşmanın Smolensk'e kadar gelmesine izin verilmesini bile aklına getirmiyor; ordular birleşince imparator Smolensk'in kaybedilmesine, yakılmasına ve surlarının önünde bir meydan savaşı yapılmamasına öfkeleniyor.

İmparator böyle düşünüyor ama Rus komutanlar ve tüm Rus halkı da ülkenin içlerine çekilme düşüncesinden çok rahatsız oluyorlar.

Ordularımızı ikiye ayıran Napolyon ülkenin içlerine doğru ilerliyor ve birkaç çarpışma fırsatını kaçırıyor. Ağustos ayında Smolensk'te, bundan sonra sadece nasıl daha ileri gidebileceğini düşünüyor ki biz artık bu ileri hareketin onun için ne kadar yıkıcı olduğunu biliyoruz.

Yaşananlar, Napolyon'un Moskova'ya doğru ilerlemenin tehlikesini öngörmemiş olduğunu da, Aleksandr ve Rus komutanların Napolyon'u tuzağa düşürmeyi değil, tam aksini düşündüklerini de açıkça gösteriyor. Napolyon'u kandırıp ülkenin içlerine çekmek herhangi bir planın sonucu değil (kimse bunun mümkün olduğuna inanmıyordu), ne yapılması gerektiğini ve Rusya'nın tek kurtuluşunun ne olduğunu kestiremeyen insanların, savaşa katılanların entrikalarının, amaçlarının ve isteklerinin sonucuydu. Her şey rastlantı sonucu oluyor. Ordu seferin başında bölünmüş durumda. Biz çarpışmaya girmek ve düşmanın ilerleyişini durdurmak amacıyla orduyu birleştirmeye çalışıyoruz ama güçlü düşmanla çarpışmaya girmekten kaçınarak ve

istemeden dar bir açıyla çekilerek bu birleşmeyi sağlamaya çalışırken Fransızları Smolensk'e kadar getiriyoruz. Ama Fransızlar iki ordu arasında ilerledikleri için dar açıyla çekildiğimizi ve bu açının gittikçe daraldığını, Bagration'un pek sevilmeyen Alman Barclay de Tolly'den nefret ettiğini (Bagration, Tolly'nin komutası altına girecekti) ve 2. Ordu Komutanı Bagration'un, komutası altına girmemek uğruna Barclay'le birleşmekten mümkün olduğunca kaçınabilmek için daha da çekildiğini söyleyelim. Bagration uzun süre birleşmiyor (birleşme bütün komutanların başlıca hedefi olmasına rağmen birleşmiyor) çünkü birleşmek için yapacağı yürüyüşle ordusunu tehlikeye atacağını ve düşmanı yandan, arkadan taciz ederek ve ordusunun eksiklerini Ukrayna'da gidererek daha sola ve güneye çekilmenin kendisi için daha yararlı olacağını sanıyor. Ama bunu nefret ettiği ve daha küçük rütbeli Alman Barclay'in komutasına girmek istemediği için planlamışa benziyor.

İmparator, moralleri yükseltmek için orduda ama onun varlığı ve hangi kararı vereceğini bilmemesi, çok sayıda danışmanın ve planın olması 1. Ordu'da harekete geçecek enerji bırakmıyor ve ordu geri çekiliyor.

Niyetleri Drissa ordugâhında durmak; ama başkomutan olmayı amaçlayan Paulucci, beklenmedik bir şekilde, bütün enerjisini Aleksandr'ı etkilemeye ayırıyor, Phull'un tüm planı bir kenara atılıyor, bütün iş Barclay'e teslim ediliyor. Ama Barclay pek de güven vermediği için yetkisi sınırlandırılıyor.

Ordu bölünmüş, komuta birliği yok, Barclay sevilmiyor; ama bu karışıklık, ordunun bölünmüşlüğü ve Alman başkomutanın sevilmiyor olması bir taraftan kararsızlığı ve savaştan kaçınmayı (ordular bir arada olsaydı ve başlarında Barclay olmasaydı çarpışmaya girmek kaçınılmaz olacaktı) getirirken, diğer taraftan Almanlara duyulan öfkenin giderek artmasını ve vatanperverlik ruhunun uyanmasını da getiriyor.

Sonunda hükümdar ordudan ayrılıyor ve ordudan ayrılması için tek ve en uygun bahane olarak hükümdarın başkentlerdeki halkı, ulusal bir savaş verilmesi gerektiği uyarısıyla galeyana getirmesi gerektiği fikri ileri sürülüyor. Hükümdarın Moskova'ya gidişi Rus kuvvetlerinin sayısının üçe katlanmasını sağlıyor.

Hükümdar başkomutanın tek yetkili olmasına engel çıkartmamak için ve daha kesin önlemlerin alınacağı umuduyla ordudan ayrılıyor ama ordunun komuta durumu daha karışık ve yetersiz bir hale geliyor; Grandük Benigsen ve general-yaverler sürüsü, başkomutanın eylemlerini izlemek ve ona enerji katmak için orduda kalıyorlar ve bütün bu *hükümdar gözlerinin* bakışları altında kendini gittikçe daha az özgür hisseden Barclay belirleyici eylemler yapma konusunda ihtiyatlı davranıyor ve çarpışmaya girmekten kaçınıyor.

Barclay ihtiyatlı davranma taraftarı. Çareviç onun ihanet içinde olduğunu ima ediyor ve meydan savaşına girmesini talep ediyor. Lyubomirski, Branitski, Vlotski ve onlar gibi düşünenler bu yaygarayı o kadar artırıyorlar ki Barclay Polonyalı general-yaverleri hükümdara belge götürme bahanesiyle Peterburg'a gönderiyor, Benigsen ve grandükle açık bir kavgaya girişiyor.

Ordular, Bagration istemese de sonunda Smolensk'te birleşiyorlar.

Bagration bir kupa arabasıyla Barclay'in konakladığı eve gidiyor. Barclay fularını takıyor, karşılamaya çıkıyor, üst rütbeli Bagration'a rapor veriyor. Bagration büyüklük gösterip, rütbe bakımından üstün olmasına rağmen Barclay'in emrine giriyor; ama emrine girmiş olmasına rağmen onunla her zamankinden daha az uyuşuyor. Bagration, hükümdarın emriyle bizzat ona rapor veriyor. Arakçeyev'e şunu yazıyor: "Hükümdarın isteği bu yönde olmasına rağmen, *bakanla* (Barclay'le) kesinlikle bir arada olamam. Tanrı aşkına beni alay komutanı olarak da olsa başka bir yere gönder, burada yapamıyorum; genel karargâh Almanlarla doldurulduğu,

bir Rus'un yaşayabilmesi imkânsız ve burada olmamın bir anlamı kalmadı. Hükümdara ve vatanıma gerçekten hizmet ettiğimi düşünüyordum ama işin aslı Barclay'e hizmet ediyorum. İtiraf edeyim, bunu yapmak istemiyorum." Branitskiler, Wintzingerodeler ve onlar gibi düşünenler sürüsü komutanların arasındaki ilişkiye gittikçe daha fazla zarar veriyorlar ve bütünlük giderek azalıyor. Fransızlara Smolensk önlerinde saldırmaya hazırlanıyorlar. Mevzileri teftiş için bir general gönderiliyor. Barclay'den nefret eden bu general, kolordu komutanı olan bir arkadaşına gidiyor, orada bir gün kaldıktan sonra Barclay'in yanına dönüyor ve müstakbel savaşın görmediği meydanının her köşesini eleştiriyor.

Müstakbel meydan savaşı üzerine tartışmalar sürer, entrikalar dönerken, biz nerede olduklarını yanlış bildiğimiz Fransızları ararken, Fransızlar Neverovski'nin tümeniyle karşılaşıyorlar ve Smolensk surlarına kadar yaklaşıyorlar.

Bağlantı hatlarımızı kurtarmak için Smolensk'te beklenmedik bir çarpışmaya girmek zorunda kalıyoruz. İki taraftan da binlerce kişi ölüyor.

Smolensk, hükümdar ve halkın karşı çıkmasına rağmen bırakılıyor. Ama Smolensk'i, valileri tarafından aldatılan kendi sakinleri yakıyor ve sefil olmuş Smolenskliler diğer Ruslara örnek oluyor, akıllarında kendi kayıpları ve yüreklerinde düşmana karşı yaktıkları nefret ateşiyle Moskova'ya gidiyorlar. Napolyon ilerliyor, biz çekiliyoruz ve böylece Napolyon'u mağlup etmek için yapılması gereken şeyi yapmış oluyoruz.

II

Prens Nikolay Andreiç oğlunun gitmesinin ertesi günü Prenses Marya'yı yanına çağırdı.

Ona, "Mutlu musun şimdi?" dedi. "Oğlumla aramı bozdun! Mutlu musun? Tek istediğin buydu! Mutlu musun? Bu

bana acı veriyor, acı. Ben yaşlı, zayıf bir adamım; bunu sen istedin. Sevinebilirsin artık, sevinebilirsin..." Prenses Marya bu konuşmadan sonra babasını bir hafta görmedi. Babası hastaydı ve çalışma odasından çıkmıyordu.

İhtiyar prensin hastalığı sırasında Mademoiselle Bourienne'i de kabul etmemesi Prenses Marya'yı şaşırtmıştı. Bir tek Tihon yanına gidiyordu.

Prens bir hafta sonra odasından çıktı ve yapı işleriyle, bahçelerle uğraşmaya başladı, Mademoiselle Bourienne'le ilişkisini de tamamen kesmişti. Görünümü ve Prenses Marya'ya karşı takındığı tavır, "İşte bak, bana komplo kurdun, Fransız kızla olan ilişkim hakkında Prens Andrey'e yalan söyledin ve onunla aramı bozdun; işte bak, ne sana, ne de Fransız kıza ihtiyacım var," diyordu sanki.

Prenses Marya gününün yarısını Nikoluşka'yla geçiriyor, derslerini izliyor, ona Rusça ve müzik dersleri veriyor, Dessalles'la görüşüyordu; günün kalan kısmınıysa kitaplarla, yaşlı dadıyla, onu görmek için bazen arka sundurmaya gelen Tanrı insanlarıyla geçiriyordu.

Prenses Marya savaş hakkında, kadınlar savaş hakkında ne düşünüyorsa onu düşünüyordu. Savaşta olan ağabeyi için korkuyor, insanların, onları birbirlerini öldürmeye zorlayan gaddarlıkları karşısında dehşete düşüyor, bunu anlamıyordu; ona bütün eski savaşlar gibi gelen bu savaşın önemini anlamıyordu. Sürekli konuştuğu, savaşın gidişatıyla yakından ilgilenen Dessalles ona kendi görüşlerini anlatmasına, onu görmeye gelen Tanrı insanları, kendi anlayışlarına göre, korkuyla, halk arasında Deccal'ın istilasıyla ilgili çıkan dedikoduları anlatmasına, artık Prenses Drubetskaya olan Julie'nin, onunla tekrar yazışmaya başladıktan sonra Moskova'dan vatanperver düşüncelerle dolu mektuplar yazmasına rağmen bu savaşın önemini anlamıyordu.

Julie, "Sana Rusça yazıyorum sevgili dostum," diye yazmıştı, "çünkü Fransızlardan nefret ettiğim gibi duymaya

katlanamadığım dillerinden de aynı şekilde nefret ediyorum. Moskova'da hepimiz sevgili imparatorumuzun verdiği şevkle coşmuş durumdayız.

Zavallı kocam Yahudi lokantalarında zorluk ve açlık çekiyor; ama aldığım haberler beni yüreklendiriyor.

İki oğluna sarılıp, 'Onlarla birlikte ölürüm ama yılmayacağız!' diyen Rayevski'nin kahramanlığını duymuşsunuzdur mutlaka. Gerçekten de düşman bizden iki kat güçlü olsa da yılmayacağız. Zaman geçirmeye çalışıyoruz; ama savaştayız ve savaşta olması gerektiği gibi geçiriyoruz. Prenses Alina ve Sophie bütün gün benim evimde ve biz, kocaları hayatta olan bahtsız dullar, yaramızı saracak çok güzel sohbetler yapıyoruz; bir tek siz eksiksiniz sevgili dostum..."

Prenses Marya'nın bu savaşın önemini anlamamasının başlıca nedeni, ihtiyar prensin savaştan hiç bahsetmemesi, farkında değilmiş gibi davranması ve yemekte savaştan bahseden Dessalles'la dalga geçmesiydi. Prensin tavırları o kadar sakin ve kendinden emindi ki Prenses Marya, ona hiç düşünmeden inanıyordu.

İhtiyar prens temmuz ayı boyunca son derece faal, hatta neşeliydi. Yeni bir bahçe düzenlemiş ve hizmetçiler için yeni bir bina yaptırmıştı. Prenses Marya'yı endişelendiren tek şey, babasının az uyuması, çalışma odasında uyuma alışkanlığını bırakıp gece yattığı yeri her gün değiştirmesiydi. Kâh portatif yatağının sütunlu girişte kurulmasını emrediyor, kâh misafir odasındaki kanepede ya da Voltaire koltukta, küçük oğlan Petruşa ona kitap okurken –ki bunu eskiden Mademoiselle Bourienne yapardı,– uyuyakalıyor, kâh geceyi yemek odasında geçiriyordu.

1 Ağustos'ta Prens Andrey'den ikinci mektup geldi. Evden ayrıldıktan kısa bir süre sonra gelen mektupta Prens Andrey, babasına söyleme cüretini gösterdiği şeyden ötürü ondan, biraz da ona boyun eğerek af dilemiş, kendisine yeniden sevgiyle yaklaşmasını rica etmişti. İhtiyar prens bu mek-

tuba sevgisini gösteren bir mektupla karşılık vermiş ve bu mektuptan sonra Fransız kadını kendinden uzaklaştırmıştı. Prens Andrey'in, Fransızlar şehri aldıktan sonra Vitebsk'ten yazdığı ikinci mektup, bir plan eşliğinde seferin kısaca anlatılmasından ve seferin nasıl gelişeceği konusundaki düşüncelerden ibaretti. Prens Andrey bu mektupta babasına, savaş bölgesine yakın olması, birliklerin hareket çizgisinin tam üzerinde olması dolayısıyla endişe duyduğunu belirtiyor ve Moskova'ya gitmesini tavsiye ediyordu.

O gün yemekte Dessalles, Fransızların Vitebsk'e girdiğini duyduğunu söyleyince ihtiyar prens, Prens Andrey'in mektubunu hatırladı.

Prenses Marya'ya, "Bugün Prens Andrey'den bir mektup geldi," dedi. "Okumadın mı?"

Prenses ürkekçe, "Hayır mon père," diye cevap verdi. Geldiğini bile duymadığı mektubu okumuş olamazdı.

Prens savaştan bahsederken dudaklarına kondurmayı alışkanlık edindiği küçümseyici gülümsemeyle, "Savaştan bahsediyor, şu savaş var ya," dedi.

Dessalles, "Çok ilginç olmalı," dedi, "prens bilgisi olabilecek bir konumda."

Mademoiselle Bourienne, "Ah, çok ilginç!" dedi.

İhtiyar prens, Mademoiselle Bourienne'e dönerek, "Gidip getirin," dedi, "biliyorsunuz, küçük masanın üstünde, kâğıt ağırlığının altında."

Mademoiselle Bourienne sevinçle fırladı.

İhtiyar prens kaşlarını çatarak, "Hayır, durun," diye bağırdı. "Sen getir, Mihail İvanıç."

Mihail İvanıç kalktı ve çalışma odasına gitti. Ama o çıkar çıkmaz ihtiyar prens kaygılı kaygılı etrafına bakındı, peçetesini attı ve kendisi de gitti.

"Bir şey beceremiyorlar, her şeyi karmakarışık ediyorlar."

O çıkarken Prenses Marya, Dessalles, Mademoiselle Bourienne, hatta Nikoluşka sessizce bakıştılar. İhtiyar prens Mihail İvanıç'la birlikte, hızlı adımlarla, elinde mektup ve planla döndü, mektubun yemekte okunmasına izin vermedi, yanına koydu.

Misafir odasına geçtiklerinde mektubu Prenses Marya'ya verdi, yeni binanın planını önüne yayıp gözlerini ona dikerek, Prenses Marya'ya mektubu yüksek sesle okumasını söyledi. Prenses Marya mektubu okumayı bitirince meraklı gözlerle babasına baktı.

İhtiyar prens plana bakıyordu, kendi düşüncelerine dalmış olduğu belliydi.

Dessalles, "Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz prens?" diye sorma cüretini gösterdi.

Prens gözünü binanın planından ayırmadan, uykusundan kötü biçimde uyandırılmış gibi, "Ben! Ben!.." dedi.

"Savaş bölgesinin yakınımıza gelmesi oldukça mümkün..."

Prens, "Ha-ha-ha! Savaş bölgesi mi!" dedi. "Daha önce de söyledim şimdi de söylüyorum, savaş bölgesi Polonya, düşman asla Neman'dan ileri geçemez."

Dessalles şaşkınlıkla düşman Dnyeper'e gelmiş olmasına rağmen hâlâ Neman'dan bahseden prense baktı; Neman'ın coğrafi konumunu unutmuş olan Prenses Marya da babasının söylediğinin doğru olduğunu düşünüyordu.

Prens belli ki, kendisine daha geçenlerde olmuş gibi gelen 1807 seferini düşünerek, "Karlar eriyince Polonya bataklıklarında boğulurlar. Ama bunu göremiyorlar," dedi. "Benigsen Prusya'ya daha önce girmeliydi, o zaman iş değişirdi..."

Dessalles çekinerek, "Ama prens," dedi, "mektupta Vitebsk deniyor..."

Prens memnuniyetsizce, "Ha, mektupta, evet..." dedi. "Evet, evet..." Yüzünde birden hüzünlü bir ifade belirdi.

Sessizleşti. "Evet, Fransızların bozguna uğratıldığını yazıyor, şeyde, hangi nehirdi orası?"

Dessalles başını eğdi, alçak sesle, "Prens buna dair hiçbir şey yazmamış," dedi.

"Ah, yazmamış mı gerçekten? Kendim uydurmadım ya." Uzun süre kimse konuşmadı.

İhtiyar prens birden başını kaldırıp binanın planını işaret ederek, "Evet... evet, eee, Mihail İvanıç," dedi. "Anlat bakalım, bu planda ne gibi değişiklikler yapmak istiyorsun..."

Mihail İvanıç planın başına geçti, prens onunla yeni binanın planı hakkında konuştuktan sonra öfkeyle Prenses Marya'ya ve Dessalles'a baktı, odasına gitti.

Prenses Marya, Dessalles'ın babasına diktiği utanmış ve şaşkın bakışları görmüş, suskunluğunu fark etmiş ve babasının, oğlundan gelen mektubu misafir odasındaki masanın üzerinde unutmasına şaşırmıştı; ama sadece Dessalles'la konuşmak ve ona şaşkınlığının nedenini sormaktan değil, bu konuyu düşünmekten bile korkuyordu.

Akşam prensin, misafir odasında unuttuğu Prens Andrey'in mektubunu alması için gönderdiği Mihail İvanıç, Prenses Marya'nın yanına geldi. Prenses Marya mektubu verdi. Hoşuna gitmese de, Mihail İvanıç'a babasının ne yaptığını sordu.

Mihail İvanıç, Prenses Marya'nın yüzünün sararmasına neden olan saygılı, alaycı bir gülümsemeyle, "Uğraşıp duruyorlar," dedi. "Yeni binayla ilgili endişeleri var. Biraz kitap okudular, şimdi..." Mihail İvanıç sesini alçalttı. "...yazı masasında, büyük ihtimalle vasiyetnameleriyle meşguller." (Son zamanlarda prensin en sevdiği işlerden biri de ölümünden sonrası için bırakacağı ve vasiyetname dediği kâğıtlarla meşgul olmaktı.)

Prenses Marya, "Alpatıç'ı Smolensk'e gönderiyorlar mı?" diye sordu.

"Evet efendim, uzun süredir bekliyor."

III

Prens, Mihail İvanıç elinde mektupla çalışma odasına girdiğinde, gözlüklerini takmış, kapağı açık yazı masasında, mumun abajuru gözlerinin üstüne gelecek şekilde, biraz uzakta tuttuğu elindeki kâğıtlarla oturmuş, ölümünden sonra hükümdara teslim edilmesi gereken belgelerini (kendi deyimiyle gözlemlerini), ciddi bir işle meşgul olduğunu hissettiren bir tavırla okuyordu.

Prensin gözlerinde, o anda okuduklarını yazdığı zamanların hatıralarının getirdiği yaşlar vardı. Mihail İvanıç'ın elinden mektubu aldı ve cebine koydu, belgeleri topladı, uzun süredir bekleyen Alpatıç'ı çağırttı.

Elindeki kâğıda Smolensk'ten alınması gerekenlerin listesini yapmıştı; odanın içinde, kapıda duran Alpatıç'ın yanından geçerek gidip geliyor, ona talimat veriyordu.

"İlk olarak mektup kâğıdı, duydun mu, sekiz tabaka, işte şu örneğe göre; kenarları yaldızlı... kesinlikle örneğe uysun; Mihail İvanıç'ın notunda belirttiği vernik, mühür mumu."

Odada dolaştı, unutmamak için aldığı notlara baktı.

"Asker toplamayla ilgili mektubu bizzat valiye ver."

Sonra yeni binanın kapıları için, kesinlikle prensin düşündüğü modelde sürgüler gerekiyordu. Sonra vasiyetnameyi koymak için ciltli bir kutu sipariş etmek gerekiyordu.

Alpatıç'a talimat vermek iki saatten uzun sürdü. Prens gitmesine müsaade etmiyordu. Oturdu, gözlerini kapatıp düşünceye daldı, içi geçti. Alpatıç kıpırdandı.

"Hadi, git, git; bir şey gerekirse ben seni çağırtırım."

Alpatıç çıktı. Prens yeniden yazı masasına yaklaştı, bir göz attı, parmaklarıyla kâğıtlara dokundu, masanın kapağını yeniden kapattı ve valiye mektup yazmak için masaya oturdu.

Mektubu mühürleyip kalktığında saat geç olmuştu. Uyumak istiyordu ama uyku tutmayacağını, en kötü düşüncelerin aklına yatakta geldiğini biliyordu. Tihon'u çağırdı ve o

gece yatağı nereye koyacağını göstermek için onunla birlikte odaları dolaştı. Her köşeyi inceleyerek dolaşıyordu.

Hiçbir yeri beğenmiyordu ama çalışma odasındaki, yatmaya alışık olduğu kanepe hepsinden kötüydü. Bu kanepe, üzerinde yatarken aklına gelen düşünceler nedeniyle gözüne korkunç görünüyordu. Hiç iyi bir yer yoktu, yine de en iyisi oturma odasındaki piyanonun arkasındaki köşeydi: Orada daha önce hiç yatmamıştı.

Tihon sofra uşağıyla birlikte yatağı getirdi ve yerleştirmeye koyuldu.

Prens, "Öyle değil, öyle değil!" diye bağırdı ve kendi eliyle köşeden biraz açtı, sonra yine köşeye yakınlaştırdı.

Prens, "Tamam, sonunda oldu, artık biraz dinlenebilirim," diye düşündü ve Tihon'a elbiselerini çıkarmasını emretti.

Prens kaftanını ve pantolonunu çıkarması için göstermesi gereken çabalara sinirlenip yüzünü buruşturarak soyundu, olanca ağırlığıyla kendini yatağa bıraktı; sararmış, incelmiş bacaklarına küçümser gözlerle bakarak düşünceye dalar gibi oldu. Düşünceye dalmamıştı, bu bacakları kaldırıp yatağa koyarken çekeceği güçlük karşısında duralamıştı. Aklından, "Ah, ne kadar da ağırlar! Ah, bu eziyet bir an önce bitse de *siz* de beni bıraksanız!" diye geçirdi. Dudaklarını sıkıp, yirmi kez çabaladıktan sonra yattı. Ama henüz yatmıştı ki, yatak sanki zorlukla nefes alıp sallanıyormuş gibi altında ileri geri oynamaya başladı. Bu neredeyse her gece başına geliyordu. Kapattığı gözlerini açtı.

Birine kızmış gibi öfkeyle homurdanarak, "Rahat vermiyor lanet olasıcalar!" dedi. "Evet, evet, önemli bir şey daha vardı, gece yatakta düşünürüm dediğim çok önemli bir şey. Sürgüler miydi? Hayır, onları söyledim. Hayır, misafir odasında olan bir şeyle ilgili. Prenses Marya bir şey saçmalamıştı. O aptal Ḍessalles bir şey söylemişti. Cebimde bir şey vardı galiba, hatırlamıyorum."

"Tişka! Yemekte ne hakkında konuşmuştuk?"

"Prens hakkında, Mihail'e..."

"Sus, sus." Prens elini masaya vurdu. "Evet! Biliyorum, Prens Andrey'in mektubu. Prenses Marya okumuştu. Dessalles, Vitebsk hakkında bir şey demişti. Şimdi okurum."

Cebindeki mektubun getirilmesini, üzerinde limonata ve burgulu mum olan küçük masanın yatağa yaklaştırılmasını emretti, gözlüğünü taktı, okumaya başladı. Mektubun önemini ilk kez gecenin sessizliğinde, yeşil abajurun altından gelen zayıf ışıkta okuduğu an anladı.

"Fransızlar Vitebsk'te, dört günlük yürüyüşten sonra Smolensk'te olabilirler; belki varmışlardır bile."

"Tişka!" Tihon yerinden fırladı. İhtiyar prens "Hayır, istemez, istemez!" diye bağırdı.

Mektubu şamdanın altına sakladı ve gözlerini kapattı. Ve gözlerinin önüne Tuna, güneşli bir öğle vakti, sazlar, Rus kampı geldi; yüzünde tek bir kırışık olmayan, dinç, neşeli, kırmızı yanaklı, genç bir general, Patyomkin'in parlak renkli çadırına giriyor, herkesin çok sevdiği adama duyduğu kıskançlığı o zamanki şiddetiyle yeniden hissediyor. Ve zamanında, Patyomkin'le yaptığı ilk görüşmede söylenilen bütün sözleri hâlâ hatırlıyor. Sarı, tombul yüzlü, kısa boylu, şişman bir kadını, ana imparatoriçeyi, kendisini ilk kabul ettiğindeki gülümsemesini, söylediklerini hatırlıyor, onun katafalktaki yüzünü ve onun eline yaklaşabilmek için tabutunun başında Zubov'la yaptığı tartışmayı hatırlıyor.

"Ah, bir an önce o zamanlara dönebilsek, şu anda yaşananlar bir an önce sona erse de huzura kavuşsam!"

IV

Lısiye Gori, Nikolay Andreiç Bolkonski'nin çiftliği, Smolensk'in altmış verst gerisinde, Moskova yoluna üç verst mesafedeydi.

Dessalles, prensin Alpatıç'a talimatlar verdiği gece Prenses Marya'yla görüşmek istemiş ve prensin sağlığının yerinde olmadığını, güvenliği için hiçbir tedbir almadığını, Prens Andrey'in mektubundan, Lısiye Gori'de kalmanın güvenli olmadığının anlaşıldığını söylemiş; gerçek durum ve Lısiye Gori'nin karşı karşıya olduğu tehlikenin derecesi hakkında bilgi verilmesi ricasıyla Smolensk valisine, Alpatıç aracılığıyla kendisinin bir mektup göndermesini saygıyla tavsiye etmişti. Dessalles, Prenses Marya adına valiye bir mektup yazdı, prenses imzaladı ve mektup Alpatıç'a verildi, valiye götürmesi ve tehlikeli bir durum varsa mümkün olduğu kadar çabuk dönmesi emredildi.

Bütün emirleri alan, ev çalışanlarının uğurladığı Alpatıç, başında beyaz tüylü şapkası (prensin hediyesiydi), elinde tıpkı prens gibi bir bastonla, üç besili kır atın koşulu olduğu, deri tenteli kibitkaya binmek için çıktı.

Büyük zil bağlıydı, küçük zillerin içine kâğıt sıkıştırılmıştı. Prens Lısiye Gori'de zil çalınarak gezilmesine izin vermezdi. Ama Alpatıç uzun yolda büyük ve küçük zilleri severdi. Alpatıç'ın uşak arkadaşları, kıdemli kâtip, kâtip, aşçı, biri siyah biri beyaz elbiseli iki yaşlı kadın, Kazak çocuk, sürücü ve başka hizmetliler onu uğurluyordu.

Kızı sırtına ve altına patiska, yumuşak minderler yerleştirdi. Yaşlı baldızı arabaya gizlice bir çıkın koydu. Sürücülerden biri kollarının altından tutup arabaya bindirdi.

Alpatıç oflayarak ve prens gibi hızlı hızlı konuşarak, "Ah şu kadınların toparlanması! Kadınlar, kadınlar!" dedi ve kibitkaya oturdu. Yapılacak işlerle ilgili son emirleri veren Alpatıç prensi taklit etmeyi bırakıp kel kafasındaki şapkayı çıkarttı ve üç kere haç çıkarttı.

Karısı savaş ve düşman hakkındaki söylentileri ima ederek, "Siz, eğer... siz dönün Yakov Alpatıç; İsa aşkına, acıyın bize," diye bağırdı.

Alpatıç kendi kendine, "Ah şu kadınlar, kadınların toparlanması," dedi ve kimi yerinde sararmış çavdarların,

kimi yerinde kalın, hâlâ yeşil yulafların olduğu, kimi yerleri siyah, ikinci kere sürülmeye başlanmış tarlaları seyrederek ilerlemeye başladı. Alpatıç bu yılın oldukça verimli bahar hasadını hayran hayran seyrederek, tarlaların çeşitli yerlerinde biçilmeye başlanmış çavdar şeritlerine bakarak ilerliyor, ekim ve hasat için hesaplar yapıyor, prensin verdiği herhangi bir emri unutup unutmadığını düşünüyordu.

Alpatıç yolda atları iki kez yemleyip 4 Ağustos akşamı şehre vardı.

Alpatıç yol boyunca yük arabaları ve birliklerle karşılaştı, yanlarından geçti. Smolensk'e yaklaştıkça uzaktan top sesleri duydu ama bu sesler onu pek etkilemedi. Onu en çok etkileyen Smolensk'e yaklaşırken gördüğü, askerlerin, belli ki yem için biçtikleri ve üzerine kamp kurdukları güzel yulaf tarlası oldu; bu durum Alpatıç'ı şaşırttı ama kendi işlerini düşündüğünden kısa sürede unuttu.

Alpatıç'ın hayatta ilgilendiği şeyler, otuz yıldan uzun süredir sadece prensin istekleriyle sınırlıydı ve bu çemberin dışına hiç çıkmamıştı. Prensin emirlerinin yerine getirilmesi dışında hiçbir şey Alpatıç'ı ilgilendirmiyordu, hatta onun için mevcut bile değildi.

Alpatıç 4 Ağustos akşamı Smolensk'e varınca, Dnyeper'in biraz ilerisinde, Gaçensk dış mahallesindeki, otuz yıldır uğramayı alışkanlık haline getirdiği Ferapontov'un hanında durdu. Ferapontov on iki yıl önce, Alpatıç'ın aracılığıyla prensten koru satın almış, ticarete başlamıştı ve şu anda şehirde evi, hanı ve un dükkânı vardı. Şişman, esmer, kırmızı suratlı, kalın dudaklı, kalın burnu siyah, çatık kaşlarının üzerindeki yumrular gibi yumrulu, yuvarlak göbekli, kırkını aşmış bir mujikti.

Ferapontov, sırtında patiska gömleğinin üzerine geçirdiği bir yelek, sokağa bakan dükkânının önünde duruyordu. Alpatıç'ı görünce yanına geldi.

"Hoş geldin Yakov Alpatıç. Millet şehirden gidiyor, sen geliyorsun," dedi.

"Şehirden gitmek de nesi?" dedi Alpatıç.

"Ben de söylüyorum, millet aptal. Hepsi Fransız'dan korkuyor."

"Kocakarı masalları, kocakarı masalları!" dedi Alpatıç.

"Bence de öyle Yakov Alpatıç. Şehre girmesine izin verilmemesi için emir var, demek ki doğru olan bu diyorum. Mujikler de araba için üç ruble istiyorlar, kimse de Hristiyanlık kalmamış"

Yakov Alpatıç ilgisizce dinliyordu. Semaver ve atlar için saman istedi, çayını içip yattı.

Hanın önündeki sokaktan bütün gece birlikler geçti. Alpatıç ertesi gün sadece şehirde giydiği ceketini giydi ve işlerini halletmek için çıktı. Güneşli bir sabahtı ve saat daha sekiz olmasına rağmen hava ısınmıştı. Alpatıç hasat için güzel bir gün diye düşündü. Şehrin ilerisinden sabahın erken saatlerinden beri silah sesleri geliyordu.

Saat sekizde tüfek seslerine top sesleri de eklendi. Sokaklarda aceleyle bir yerlere giden bir sürü insan, bir sürü asker vardı ama arabacılar her zamanki gibi geziyor, esnaflar dükkânlarının önünde duruyor, kiliselerde ayin yapılıyordu. Alpatıç dükkânlara, devlet dairelerine, postaneye ve valiliğe gitti. Devlet dairelerinde, dükkânlarda, postanede herkes savaştan, şehre hücum etmeye başlamış düşmandan söz ediyordu; herkes birbirine ne yapılacağını soruyor ve birbirini sakinleştirmeye çalışıyordu.

Alpatıç valinin evinin önünde büyük bir kalabalık, Kazaklar ve valinin yol arabasını gördü. Sundurmada iki soyluya rastladı, birisini tanıyordu. Eski polis komiseri olan tanıdığı soylu heyecanlı heyecanlı konuşuyordu.

"Şaka değil bu," diyordu, "tek başınaysan iyi. Tek kişinin derdi de tek olur ama on üç kişilik bir aile, bütün o mal mülk... her şeyi mahvettiler, yöneticiler daha ne bekliyor? Asacaksın bu haydutları..."

Diğer soylu, "Tamam, yeter," dedi.

Eski komiser, "Ne var, duyarlarsa duysunlar! Köpek değiliz ya biz," dedi ve çevresine bakınınca Alpatıç'ı gördü.

"A, Yakov Alpatıç, senin ne işin var burada?"

Alpatıç, prensten söz ederken her zaman yaptığı gibi gururla başını kaldırıp, elini giysisinin göğsündeki açıklığa sokarak, "Ekselanslarının emriyle vali beyi görmeye geldim," dedi, "durum hakkında bilgi almam emredildi."

Toprak sahibi, "İşte sana durum," diye bağırdı. Silah seslerinin geldiği tarafı işaret ederek, "İşler sarpa sardı iyice, yapacak hiçbir şey yok! İşte duyuyor musun? Her şeyi mahvetti haydutlar!" dedi ve sundurmadan indi.

Alpatıç başını salladı ve merdivenleri çıktı. Kabul salonunda sessizce birbirleriyle bakışan tüccarlar, kadınlar, memurlar vardı. Çalışına odasının kapısı açıldı, herkes yerinden kalktı ve birkaç adım attı. Kapıdan bir memur koşarak çıktı, bir tüccara bir şeyler söyledi, boynunda haç olan şişman bir memura seslenerek kendisiyle gelmesini söyledi ve belli ki kendisine yöneltilen bakışlardan, sorulardan kaçmak için yeniden kapıda kayboldu. Alpatıç ilerledi ve memurun ikinci çıkışında elini düğmeleri ilikli redingotundan içeri sokarak iki mektup çıkarttı ve ona uzattı.

Öyle azametli ve ciddi bir şekilde, "General Başkomutan Prens Bolkonski'den Baron Aş'a," dedi ki memur ona dönüp mektupları aldı. Birkaç dakika sonra vali Alpatıç'ı kabul etti ve ona aceleyle, "Prens ve prensese benim hiçbir şey bilmediğimi söyle: Ben de üstlerden gelen emirlere göre hareket ediyorum; işte al..." dedi ve Alpatıç'a bir kâğıt verdi.

"Ama madem prensin sağlığı yerinde değil, ben Moskova'ya gitmelerini tavsiye ederim. Ben de şimdi gidiyorum. Onlara söyle..." Ama vali konuşmasını tamamlayamadı; toza ve tere bulanmış bir subay koşarak kapıdan içeri girdi ve Fransızca bir şeyler söylemeye başladı. Valinin yüzünde korku ifadesi belirdi.

Alpatıç'a başıyla işaret ederek, "Git," dedi ve subaya bir şeyler sormaya başladı. Valinin çalışma odasından çıkınca, sabırsız, korkmuş, çaresiz bakışlar Alpatıç'a döndü. Artık iyice yakından gelmeye ve şiddetlenmeye başlayan silah seslerine elinde olmadan kulak kabarttı, hızla hana döndü.

Valinin Alpatıç'a verdiği kâğıtta şunlar yazıyordu:

"Sizi temin ederim, Smolensk şehri en ufak bir tehlikeyle karşı karşıya değildir ve olma ihtimali de yoktur. Bir taraftan ben, diğer taraftan Prens Bagration, ayın 22'sinde Smolensk önlerinde gerçekleşecek birleşme için ilerliyoruz ve güçlerini birleştirecek iki ordu da vatanımızı düşmanlardan temizleyene, ya da cesur hatlarımızın son askeri ölene dek ilinizdeki size emanet edilen yurttaşlarımızı koruyacaktır. Görüyorsunuz ki Smolensk halkını sakinleştirmek için her türlü nedeniniz var çünkü böyle cesur iki orduyla savunulan bir insan onların zaferinden emin olabilir." (Barclay de Tolly'nin Smolensk Sivil Valisi Baron Aş'a yazılı emri, 1812)

Halk telaşla sokaklarda koşuşturuyordu. Ağzına kadar kap kacakla, sandalyelerle, küçük dolaplarla dolu arabalar bahçe kapılarından birbiri ardına çıkıyor, sokaklarda ilerliyordu. Ferapontov'a komşu olan evin önünde arabalar duruyor, kadınlar ağlaşarak vedalaşıyorlardı. Bir sokak köpeği, arabaya koşulmuş atların önünde havlayarak dönüp duruyordu.

Alpatıç her zamankinden hızlı adımlarla avluya girdi ve doğru ahıra, atlarının ve yük arabasının yanına gitti. Sürücü uyuyordu; onu uyandırdı, atların koşulmasını emretti ve antreye girdi. Ev sahibinin bölmesinden çocuk ağlaması, yürek parçalayıcı kadın hıçkırıkları ve Ferapontov'un öfkeli, boğuk bağırışları duyuluyordu. Aşçı kadın, Alpatıç antreye girince korkmuş bir tavuk gibi kollarını sallaya sallaya koşuşturmaya başladı.

"Öldüresiye dövdü, hanımı dövdü! Öyle bir dövdü ki yerlerde sürükledi!"

Alpatıç, "Niye dövdü?" diye sordu.

"'Gidelim,' diye yalvardı. Kadın sonuçta! 'Götür beni,' dedi, 'çoluk çocuk heba olmayalım; bütün şehir gitti', biz niye duruyoruz,' dedi. Sonra adam dövmeye başladı. Yerlerde sürükledi!"

Alpatıç bu sözler üzerine başını onaylar gibi salladı, başka bir şey öğrenmek istemeden, han sahibinin bölmesinin karşısındaki, satın aldıklarının durduğu bölmeye doğru ilerledi.

Bu sırada kucağında çocuk olan, başörtüsü çıkmış, zayıf, rengi solmuş bir kadın, kapıdan fırlayıp merdivenlerden avluya doğru kaçarken "Cani herif, katil!" diye bağırdı. Arkasından Ferapontov çıktı, Alpatıç'ı görünce yeleğini, saçlarını düzeltti, esnedi ve Alpatıç'ın peşinden bölmeye girdi.

"Gidiyor musun?" diye sordu.

Alpatıç aldıklarını bu soruya cevap vermeden, ev sahibine bakmadan toparlayarak ne kadar borcu olduğunu sordu.

Ferapontov, "Hesaplarız! Valiye gittin mi?" diye sordu. "Neye karar verilmiş?"

Alpatıç valinin ona kesin bir şey söylemediği yanıtını verdi.

Ferapontov, "Bizim işi nasıl bırakıp gidebiliriz?" dedi. "Yük arabasıyla Dorogobuj'a kadar götürmek için yedi ruble istiyorlar. Söylüyorum: Kimsede Hristiyanlık kalmamış!"

"Selivanov perşembe günü vurgun yaptı, orduya çuvalı dokuz rubleden un sattı. Çay içer misiniz?" diye devam etti. Alpatıç atlar koşulurken Ferapontov'la çay içti; mısır fiyatlarından, ekinlerden, havanın hasat için uygun olduğundan bahsettiler.

Ferapontov üçüncü çayını bitirip kalkarken, "Sesler kesildi," dedi, "bizimkiler püskürttüler herhalde. Şehre sokmamaları için emir vardı. Bizimkilerin de güçleri var demek ki... Geçen gün, Matvey İvanıç Platov'un onları Marina Nehri'ne döktüğünü, neredeyse on sekiz binini bir günde boğduğunu söylüyorlardı."

Alpatıç satın aldıklarını topladı, onları içeri giren sürücüye verdi, ev sahibine borcunu ödedi. Avlu kapısının ardından, kibitkaların tekerlek, nal ve çıngırak sesleri geliyordu.

Saat öğleni epey geçmişti; sokağın yarısı gölgede, diğer yarısı parlak güneş ışığı altındaydı. Alpatıç pencereden baktı ve kapıya doğru ilerledi. Birden uzaklardan bir ıslık ve çarpma sesi duyuldu, sonra arka arkaya ateşlenen topların uğultusu duyuldu, pencereler zangırdadı.

Alpatıç sokağa çıktı; sokakta iki adam köprüye doğru koşuyorlardı. Her taraftan ıslığa benzer sesler, şehre düşen güllelerin çarpma sesleri ve humbaraların patlama sesleri geliyordu. Ama bu sesler şehrin dışından gelen silah sesleriyle karşılaştırıldığında neredeyse işitilmiyor ve şehir sakinlerinin dikkatini çekmiyordu. Bu, Napolyon'un saat beşte yüz otuz topla başlanmasını emrettiği şehir bombardımanıydı. Halk ilk anda bu bombardımanın gerçek anlamını çözememişti.

Düşen güllelerin ve humbaraların sesleri ilk başta sadece merak uyandırmıştı. Ferapontov'un o ana kadar ahırın önünde hüngür hüngür ağlayan karısı ağlamayı kesti, kucağında bebekle avlu kapısına çıktı, sessizce insanlara bakmaya ve sesleri dinlemeye başladı.

Aşçı kadınla bir dükkâncı da kapıya çıktılar. Hepsi neşeli bir merakla kafalarının üzerinden geçen top mermilerini görmeye çalışıyorlardı. Birkaç kişi heyecanlı heyecanlı konuşarak köşeyi döndü.

Bir tanesi, "Amma da güçlü," dedi, "damı da tavanı da paramparça edip yongaya çevirdi."

Diğeri, "Toprağı da domuz gibi eşeledi," dedi gülerek. "Ne acayipti, insanı kendine getiriyor," dedi, "neyse ki yana kaçtın, yoksa seni dümdüz ederdi."

Onlara başkaları da katıldı. Durup güllenin nasıl yanlarından geçip evi vurduğunu anlatmaya başladılar. Bu arada başka top mermileri, hızlı, hüzünlü ıslıklarla gülleler, kulağa hoş gelen ıslıklarla humbaralar, insanların başlarının üzerin-

den uçup geçmeye devam ediyordu; ama bir top mermisi bile yakına düşmüyor, geçip gidiyorlardı. Alpatıç kibitkaya binip oturdu. Hancı avlu kapısında duruyordu.

Konuşulanları dinlemek için kırmızı eteğiyle, sıvanmış kollarının dirseklerini sallaya sallaya gelen aşçı kadına, "Ne göreceksin sanki!" diye bağırdı.

Aşçı kadın, "Acayip bir şey!" dedi ama hancının sesini duyunca sıvanmış eteğini düzeltip geri döndü.

Yeniden ama bu sefer çok yakından, küçük bir kuş gibi aşağı süzülen bir şeyin ıslık sesi geldi, sokağın ortasında bir alev parladı, bir patlama oldu ve sokağı duman kapladı.

Hancı aşçı kadına doğru koşup, "Alçak, ne yapıyorsun orada?" diye bağırdı.

O anda her taraftan kadınların ağlamaklı çığlıkları duyuldu, bir bebek korkudan ağlamaya başladı, insanlar bembeyaz yüzlerle, sessizce aşçı kadının etrafında toplandı. Kalabalığın içinde en çok onun inleyen sesi duyuluyordu:

"Oyy, aah, ah, canlarım! Canım kardeşlerim! Ölmeme izin vermeyin! Canım kardeşlerim!.."

Beş dakika sonra sokakta kimse kalmamıştı. Şarapnel parçasıyla kalçası kırılan aşçı kadını mutfağa götürmüşlerdi. Alpatıç, sürücüsü, Ferapontov'un karısı ve çocukları, kapıcı bodrumda oturmuş etrafı dinliyorlardı. Silah uğultuları, top mermilerinin ıslıkları ve aşçının diğer bütün sesleri bastıran inlemesi bir an bile kesilmemişti. Hancının karısı bebeği sallıyor, sakinleştirmeye çalışıyor, bodruma gelen herkese ağlamaklı bir fısıltıyla sokakta kalan kocasının nerede olduğunu soruyordu. Bir dükkâncı ona, hancının başka insanlarla birlikte, Smolensk'in mucize yaratan ikonasının durduğu katedrale gittiğini söyledi.

Havanın kararmasıyla bombardımanın şiddeti azalmaya başladı. Alpatıç bodrumdan çıktı ve kapıda durdu. Önceden açık olan akşam göğü dumanla kaplanmıştı. Ve bu dumanın içinde, çok yükseklerde hilal biçiminde parlayan yeni ay

garip bir görüntü oluşturuyordu. Korkunç silah sesleri kesildikten sonra sanki şehrin üzerine, sadece her yere yayılmış gibi duran ayak seslerinin, inlemelerin, uzaktan gelen çığlıkların, yangın çıtırtılarının bozduğu bir sessizlik çökmüştü. Aşçı kadının inlemeleri kesilmişti. İki yanda da yangınlardan çıkan siyah duman sütunları yükseliyor ve dağılıyordu. Sokakta farklı farklı üniformalı askerler, farklı farklı yönlere düzgün bir sıra halinde değil yuvası bozulmuş karıncalar gibi yürüyor, koşuyorlardı. Bunlardan bazıları Alpatıç'ın gözleri önünde Ferapontov'un avlusuna girdi. Alpatıç avlu kapısından dışarı çıktı. Sıkışıp itişerek aceleyle geriye doğru giden bir alay sokağı kapatmıştı.

Onu fark eden subay görünümlü bir asker, "Şehir teslim ediliyor, kaçın, kaçın," dedi ve askerlere dönerek bağırdı: "Avlulara kaçmayı gösteririm ben size!"

Alpatıç eve döndü ve sürücüye seslenerek hareket etmesini emretti. Alpatıç ve sürücünün peşinden Ferapontov'un tüm ev halkı da çıktı. O ana kadar sessiz duran kadınlar dumanı ve alacakaranlığın çökmeye başlamasıyla iyice beliren alevleri görünce, yangınlara bakarak birden feryat etmeye başladılar. Sokağın diğer ucundan da, sanki bu feryatlara cevap olarak ağlama sesleri duyuldu. Alpatıç ve sürücü gölgeliğin altında, titreyen ellerle, dolaşmış dizginleri ve atların koşum kayışlarını düzeltiyorlardı.

Alpatıç avlu kapısından çıkarken, on tane askerin Ferapontov'un kapısı açık dükkânının içinde yüksek sesle konuşarak, el ve sırt çantalarını un ve ayçiçeği tohumlarıyla doldurduklarını gördü. Tam o sırada Ferapontov sokaktan dükkâna girdi. Askerleri görünce bağırmaya yeltendi ama birden durdu, saçlarına yapışıp katıla katıla güldü.

Çuvalları kapıp sokağa fırlatarak, "Hepsini götürün çocuklar! İblislere bir şey bırakmayın!" diye bağırdı.

Askerlerden bazıları korkup kaçtı, bazıları doldurmaya devam etti. Ferapontov, Alpatıç'ı görünce ona doğru döndü.

"Rusya'nın işi bitti!" diye bağırdı. "Alpatıç! İşi bitti! Ben kendim ateşe vereceğim. İşi bitti..." Ferapontov koşarak avluya girdi.

Ardı arkası kesilmeyen askerler sokağı tamamen doldurmuştu, Alpatıç ilerleyemedi ve beklemek zorunda kaldı. Ferapontov'un karısı da çocuklarıyla birlikte bir yük arabasına oturmuş, ilerleyebilecekleri bir anı bekliyordu.

Gece iyiden iyiye çökmüştü. Gökte yıldızlar vardı ve dumanlarla örtülmüş yeni ay arada bir parlıyordu. Asker sıralarının ve diğer arabaların arasında yavaş yavaş ilerleyen Alpatıç'ın ve hancının karısının arabaları Dnyeper'e inen yokuşta durmak zorunda kaldı. Arabaların durduğu kavşağın yakınlarındaki yan sokakta bir ev ve dükkânlar yanıyordu. Yangın kendi kendine sönmeye başlamıştı. Alev sönüp siyah dumanların içinde kayboluyor, sonra yeniden parlayıp kavşakta ayakta duran insan kalabalığının yüzlerini şaşılacak kadar belirgin bir şekilde aydınlatıyordu. Yangının önünde siyah insan silüetleri beliriyor, alevlerin kesintisiz çıtırtıları arasında bağrışmalar ve konuşmalar işitiliyordu. Arabadan inen Alpatıç, kısa süre içinde geçemeyeceğini görünce yangını seyretmek için yan sokağa girdi. Askerler sürekli yangının etrafında ileri geri gidip geliyorlardı ve Alpatıç iki askerin ve kaba yün kumaştan yapılmış kaput giyen bir adamın yanan kütükleri alevlerin arasından çıkartıp sokağın karşı tarafındaki bir avluya sürüklediklerini gördü; diğerleri de saman balyaları taşıyorlardı.

Alpatıç her tarafını alev sarmış yüksek bir ambarın karşısında duran büyük kalabalığa katıldı. Ateş duvarları tamamen sarmıştı, arka duvar yıkılmıştı, çatı kalasları çökmek üzereydi, kirişler alev almıştı. Kalabalığın çatının çökeceği anı beklediği belliydi. Alpatıç da bunu bekliyordu.

Aniden tanıdık bir ses ihtiyara seslendi: "Alpatıç!"

Genç prensinin sesini anında tanıyan Alpatıç, "Tanrım, ekselansları," diye cevap verdi.

Prens Andrey, sırtında pelerini, kuzguni bir atın üzerinde, kalabalığın arkasında durmuş Alpatıç'a bakıyordu.

"Burada ne işin var?" diye sordu.

Alpatıç, "Ekselans... ekselansları," diyebildi ve hıçkırıklarla ağlamaya başladı, "Eks... eks... yoksa gerçekten yenildik mi? Baba..."

Prens Andrey yeniden, "Ne işin var burada?" diye sordu.

Bu anda alevler parladı ve Alpatıç'ın genç efendisinin solgun, bitkin yüzünü aydınlattı. Alpatıç buraya gönderiliş nedenini ve yola zar zor çıkabildiğini anlattı.

Tekrar, "Gerçekten yenildik mi ekselansları?" diye sordu.

Prens Andrey cevap vermedi, cep defterini çıkarttı, dizini kaldırıp koparttığı bir sayfaya kurşunkalemle bir şeyler yazmaya başladı. Kız kardeşine şunları yazdı:

"Smolensk teslim ediliyor. Lısiye Gori bir hafta içinde düşman tarafından işgal edilecek. Hemen Moskova'ya hareket edin. Yola çıkar çıkmaz, Usvyaj'a özel ulak gönderip bana haber ver."

Bunları yazıp kâğıdı Alpatıç'a verdikten sonra prensin, prensesin, oğlunun ve oğlunun eğitmeninin gidişiyle nasıl ilgilenileceği, ona nasıl ve nereye hemen cevap gönderileceği ile ilgili sözlü emirler verdi. Emir vermeyi daha bitirmemişti ki kurmay komutan, beraberindekilerle birlikte dörtnala yanına geldi.

Kurmay komutan, Alman aksanıyla ve Prens Andrey'e yabancı gelmeyen bir sesle, "Siz albay mısınız?" diye bağırdı. "Gözlerinizin önünde ev yakıyorlar, siz de böyle duruyor musunuz? Ne anlama geliyor bu? Cevap verin." Bu bağıran, birinci ordu piyade birlikleri sol kanat kurmay komutan yardımcısı, kendi deyimiyle çok güzel ve göz önünde bir mevkiye gelmiş olan Berg'di.

Prens Andrey ona baktı, cevap vermedi ve Alpatıç'la konuşmaya devam etti.

"Ayın onuna kadar yanıt beklediğimi söyle, ayın onuna kadar hepsinin gittiğine dair haber alamazsam, ben kendim her şeyi bırakıp Lısıye Gori'ye gelmek zorunda kalacağım."

Prens Andrey'i tanıyan Berg, "Prens, ben sadece emirleri uygulamak zorunda olduğum için bunları söylüyorum, çünkü ben her zaman emirlere harfiyen uyarım..." dedi ve "Lütfen beni affedin," diye özür diledi.

Alevlerin arasında bir çatırtı oldu. Alevler bir an için azaldı; çatının altından siyah duman sütunları yükseldi. Alevlerin arasında daha korkunç bir çatırtı oldu ve büyük bir şey çöktü.

Kalabalık, içindeki tahılın yanmasıyla etrafa çörek kokusu yayılan ambarın çatısının çökme sesine, "Urra!" diye bağırarak karşılık verdi. Alevler parladı ve yangının çevresine toplanmış insanların heyecanlı, neşeli ve yorgun yüzlerini aydınlattı.

Kaba yün kumaştan yapılmış kaput giyen adam elini kaldırarak bağırdı:

"Çok güzel! Paramparça oldu! Çok güzel çocuklar!.."

"Bu ambarın sahibi," diyen sesler duyuldu.

Prens Andrey, Alpatıç'a dönerek, "Tamam mı?" dedi. "Sana söylediğim her şeyi ilet." Yanında sessizce duran Berg'e tek kelimeyle bile cevap vermeden atına dokundu, yan sokağa girdi.

V

Birlikler Smolensk'ten çekilmeye devam etti. Düşman da peşlerinden geliyordu. Prens Andrey'in komutasındaki alay, 10 Ağustos'ta, Lısıye Gori'ye giden yolun yanındaki anayoldan geçiyordu. Sıcak ve kuraklık üç haftadan fazladır devam ediyordu. Gökyüzünde her gün kıvırcık saçları andıran bulutlar dolaşıyor, bazen güneşin önünü kapatıyorlardı; ama ak-

şama doğru gökyüzü yeniden açılıyor ve güneş kahverengiye çalan kırmızı bir karartının içinde batıyordu. Toprak sadece geceleri, yoğun çiyin etkisiyle serinliyordu. Köklerinin üzerinde kalan ekinler kavrulup dökülmüştü. Bataklıklar kurumuştu. Güneşin kuruttuğu çayırlarda yiyecek bir şey bulamayan hayvanlar açlıktan böğürüyordu. Sadece ormanlar geceleri, çiy hâlâ etkisini sürdürürken serindi. Ama yolda, birliklerin geçtiği anayolda geceleri bile, ormandan geçerken bile böyle bir serinlik hissedilmiyordu. Çeyrek arşından kalın kumlu toz tabakasıyla kaplı yolda çiy hissedilmiyordu. Güneş doğar doğmaz yürüyüş başlıyordu. Yük arabaları ve toplar tekerlek göbeklerine, piyadeler ise bileklerine kadar bu yumuşak, bunaltıcı, gece de soğumayan, sıcak toz tabakasına batmış bir halde, sessizce ilerliyordu. Bu kumlu tozun bir kısmı ayaklar ve tekerlekler tarafından yoğruluyor, kalan kısmı yükseliyor, birliklerin üzerinde bir bulut gibi asılı kalıyor; gözlere, saçlara, kulaklara, burun deliklerine ve en önemlisi, bu yolun üzerinde ilerleyen insanların ve hayvanların akciğerlerine doluyordu. Güneş yükseldikçe toz bulutu da yükseliyordu ve bu ince, sıcak toz bulutunun arasından güneşe, bulutlar kapatmadığı zaman bile çıplak gözle bakılabilirdi. Güneş kocaman, kıpkırmızı bir küre gibi görünüyordu. Rüzgâr yoktu ve insanlar bu durgun havada nefes alamıyorlardı. Burunlarını ve ağızlarını mendille kapatarak ilerliyorlardı. Bir köyden geçerlerken hepsi kuyulara hücum ediyordu. Su için boğuşuyor ve çamuruna varıncaya dek içiyorlardı.

Prens Andrey bir alaya komuta ediyordu ve alayın idaresi, askerlerinin iyi durumda olmasını sağlamak, emir alıp verme sürecinde yapması gerekenler bütün vaktini alıyordu. Smolensk'in yakılması ve terk edilmesi hayatında yeni bir dönem açmıştı. Yeni bir duygu, düşmana karşı duyduğu öfke, tüm dertlerini unutmaya zorlamıştı onu. Kendisini tamamen alayının işlerine vermişti, erlerine ve subaylarına karşı ilgili, anlayışlıydı. Alayda ona *bizim prens* derlerdi,

onunla gurur duyar, onu severlerdi. Ama sadece kendi alayındakilere, Timohin vb. gibi daha önce tanışmadığı ve farklı bir çevreden gelmiş insanlara, geçmişini bilmesi ve anlaması imkânsız olan insanlara karşı iyi ve yumuşaktı; eskiden, kurmaydan tanıdığı biriyle karşılaşır karşılaşmaz tüyleri diken diken olurdu; art niyetli, alaycı, aşağılayan bir adama dönüşürdü. Geçmişi hatırlatan her şeyden uzak duruyordu ve bu yüzden eski dünyasından birileriyle kurduğu ilişkide haksızlık etmemeye ve *görevini* yapmaya çalışıyordu.

Aslında Prens Andrey'e her şey, özellikle Smolensk'in terk edildiği 6 Ağustos'tan sonra (ona göre savunulabilirdi, savunulmalıydı da) ve hasta babasının Moskova'ya kaçmak, çok sevdiği, kendi kurduğu, insanları yerleştirdiği Lısıye Gori'yi yağmacılara bırakmak zorunda kalmasından sonra karanlık içinde ve loş bir ışık altında görünüyordu; Prens Andrey buna rağmen alayı sayesinde genel sorunlarının tamamen dışında bir şeyi, alayını düşünebiliyordu. Onun alayının da içinde bulunduğu kol 10 Ağustos'ta Lısıye Gori hizasına geldi. Prens Andrey babasının, oğlunun, kız kardeşinin Moskova'ya gittiği haberini iki gün önce almıştı. Lısıye Gori'de yapacak hiçbir şeyi olmamasına rağmen kendine has bir arzuyla, dertlerini canlandırma arzusuyla, Lısıye Gori'ye gitmesi gerektiğine karar verdi.

Atının eyerlenmesini emretti ve yürüyüşten ayrılıp, doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği baba köyüne doğru at sürdü. Prens Andrey onlarca kadının konuşarak, çamaşırlarını tokmaklarla döverek yıkayıp duruladıkları göletin yanından geçerken orada kimsenin olmadığını, başıboş bir salın göletin ortasında yarısına kadar suya batmış ve yan yatmış halde yüzdüğünü fark etti. Prens Andrey bekçi kulübesine gitti. Taş giriş kapısında kimse yoktu ve kapı açıktı. Bahçe yolunu otlar bürümeye başlamıştı, danalar ve atlar İngiliz bahçesinde dolaşıyorlardı. Prens Andrey seraya gitti: Camları kırılmıştı ve varillere dikili ağaçların kimisi devrilmiş,

kimisi kurumuştu. Bahçıvan Taras'a seslendi. Kimse cevap vermedi. Seranın çevresini dolaşıp çiçek sergisine gelince oymalı tahta çitin tamamen yıkılmış ve eriklerin dallarıyla birlikte kopartılmış olduğunu gördü. Yaşlı bir mujik (Prens Andrey çocukluğunda onu kapıda görürdü) yeşil bir sıranın üzerine oturmuş, ağaç liflerinden lapti örüyordu.

Sağırdı ve Prens Andrey'in geldiğini duymamıştı. İhtiyar prensin oturmayı sevdiği sırada oturuyordu ve yanındaki kırık, kurumuş manolya budağına lifler asılıydı.

Prens Andrey eve gitti. Eski bahçedeki birkaç ıhlamur ağacı kesilmişti ve benekli bir at tayıyla birlikte evin önünde, güllerin arasında dolaşıyordu. Evin panjurları kapatılıp çivilenmişti. Sadece alt kattaki bir pencereninki açıktı. Hizmetlilerden birinin çocuğu Prens Andrey'i görünce koşarak eve kaçtı.

Alpatıç ailesini göndermiş, Lısiye Gori'de tek başına kalmıştı; evde oturmuş *Hayatlar*'ı[1] okuyordu. Prens Andrey'in geldiğini duyunca, burnunun üzerindeki gözlüklerini çıkarmadan, önünü ilikleyip evden çıktı, hızla prense yaklaştı, hiçbir şey söylemeden, Prens Andrey'in dizini öperek ağlamaya başladı.

Sonra kendi zayıflığına kızarak arkasını döndü ve olup bitenleri anlatmaya başladı. Değerli, pahalı ne varsa Boguçarovo'ya götürülmüştü. Yaklaşık yüz çetvert[2] tahıl gönderilmişti; Alpatıç'ın söylediğine göre olağanüstü olan kuru ot ve bahar ekinleri, bu sene daha yeşillerken askerler tarafından biçilip alınmıştı. Mujikler dağılmıştı, bazıları Boguçarovo'ya gitmiş, pek azı kalmıştı.

Prens Andrey sözünü bitirmesini beklemeden babasının ve kız kardeşinin ne zaman gittiklerini sordu, Moskova'ya ne zaman gittiklerini kastetmişti. Alpatıç, Boguçarovo'ya ne

1 Azizlerin hayatlarının ve yaptıklarının anlatıldığı din edebiyatı türü ve bu türe ait kitaplar. (ç.n.)

2 1 çetvert: 210 litre. (ç.n.)

zaman hareket ettiklerini sorduğunu sanarak ayın yedisinde hareket ettiklerini söyledi, sözü tekrar idari işlere getirip emirlerini sordu.

Alpatıç, "Askerlere makbuz karşılığında yulaf vermemi emreder misiniz? Bizde daha altı yüz çetvert kaldı," diye sordu.

Prens Andrey ihtiyarın güneşin altında parlayan kel kafasına ve yüzündeki bu soruların yersiz olduğunu kendisinin de bildiğini, sadece acısını bastırmak için sorduğunu anlatan ifadeye bakarak, "Ona ne cevap vereyim ki?" diye düşündü.

"Evet, ver," dedi.

Alpatıç, "Bahçenin düzensizliği dikkatinizi çekmiştir," dedi, "önlemek mümkün olmadı; üç alay geldi ve geceyi burada geçirdi, özellikle dragonlar. Şikâyet dilekçesi arz etmek için komutanlarının adını ve rütbesini not ettim."

Prens Andrey, "Ee, sen ne yapacaksın? Düşman işgal ederse kalacak mısın?"

Alpatıç yüzünü Prens Andrey'e çevirip baktı; birden ağırbaşlı bir tavırla elini kaldırdı.

"Benim koruyucum odur, onun iradesi neyi emrederse o olsun," dedi.

Başları açık hizmetli ve mujik kalabalığı çayırdan Prens Andrey'e doğru geliyordu.

Prens Andrey, Alpatıç'a doğru eğilerek, "Haydi hoşça kal!" dedi. "Sen de git, götürebildiğin ne varsa al götür, burada kalanlara da Ryazan'daki ya da Moskova yakınlarındaki mülklere gitmelerini söyle." Alpatıç onun bacaklarına sarıldı ve ağlamaya başladı. Prens Andrey onu usulca kendinden uzaklaştırdı, atını mahmuzlayıp bahçe yolundan aşağı dörtnala gitti.

İhtiyar çiçek sergisinde, sevdiği birinin ölüsünün üzerindeki sinek gibi, aynı kayıtsızlıkla oturuyor, laptinin kalıbını dövüyordu, kucaklarında seradaki ağaçlardan topladıkları erikler olan iki kız Prens Andrey'e doğru koşarak geliyorlardı. Büyük kız genç efendisini görünce, yüzünde korku

ifadesiyle, küçük arkadaşını elinden yakaladı, dökülen yeşil erikleri bile toplamadan huş ağacının arkasına saklandılar.

Prens Andrey onları gördüğünü fark edecekler korkusuyla başını tedirginlik ve aceleyle başka tarafa çevirdi. Bu güzel, korkmuş kıza acımıştı. Ona bakmaya çekiniyor ama bakmak için karşı konulmaz bir istek duyuyordu. Bu kızlara bakarken içini yeni, keyifli, rahatlatıcı bir duygu kapladı; tamamen yabancısı olduğu, onu meşgul edenler kadar geçerli başka insani ilgilerin de var olduğunu anladı. Bu kızların belli ki büyük bir arzuyla istedikleri tek şey o yeşil erikleri götürüp yemek ve yakalanmamaktı ve Prens Andrey de bu girişimlerinde başarılı olmalarını istiyordu. Onlara bir kez daha bakmaktan kendini alamadı. Artık güvende olduklarını düşünüp, saklandıkları yerden çıktılar, eteklerini tutup ince sesleriyle cıvıldaşarak, neşeyle ve hızla, güneşten yanmış çıplak ayaklarıyla çayırın otlarına basarak hızla uzaklaştılar.

Prens Andrey birliklerin ilerlediği tozlu anayoldan çıkınca biraz rahatlamıştı. Ama Lısıye Gori'nin yakınlarında tekrar yola çıktı ve küçük bir bent göletinin yanında mola vermiş alayına yetişti. Saat öğleden sonra ikiydi. Güneş, tozların arasındaki kırmızı küre, siyah ceketinin altına sızıp, sırtını dayanılmaz bir şekilde yakıp kavuruyordu. Toz, mola vermiş askerlerin konuşmalarının uğultusu üzerinde yine hareketsiz duruyordu. Rüzgâr yoktu. Prens Andrey bendi geçerken göletin çamur kokusunu ve serinliğini hissetti. Ne kadar kirli olursa olsun canı suya girmek istiyordu. Bağrışmaların ve kahkahaların geldiği gölete baktı. Küçük, çamurlu, yeşil gölet görünüşe göre iki çetvert yükselip bendin seviyesine gelmişti çünkü beyaz vücutları, tuğla kırmızısı elleri, yüzleri ve boyunlarıyla içinde oynayan çıplak insanlarla, askerlerle doluydu. Bütün bu çıplak, beyaz insan bedenleri, bu pis su birikintisinde, kahkaha atarak, bağrışıp çağrışarak, kovaya doldurulmuş sazanlar gibi çırpınıyorlardı. Bu çırpınmanın insanları neşelendirmesi onu daha da acıklı bir hale getiriyordu.

Üçüncü bölükten, Prens Andrey'in de tanıdığı, baldırının altına bant sarılı, genç, sarışın bir asker hız alıp suya atlamak için, haç çıkartarak geri geri gidiyordu; bir başkası, esmer, saçlarını hiç taramayan bir astsubay beline kadar suyun içinde olan kaslı vücudunu tamamen suya sokuyor, bileklerine kadar esmerleşmiş elleriyle kafasını ıslatıp neşeyle burnundan soluk alıp veriyordu. Askerlerin birbirlerine vurmalarının, bağrışmalarının, birbirlerini yuhalamalarının sesleri geliyordu.

Kıyılarda, bentte, gölette, her yerde beyaz, sağlıklı, kaslı bedenler vardı. Kırmızı, küçük burunlu subay Timohin bendin üzerinde kurulanıyordu, prensi görünce utandı ama yine de onunla konuşmaya karar verdi:

"Çok güzel ekselansları, siz de buyursanız!" dedi.

Prens Andrey yüzünü buruşturarak, "Su pis," dedi.

Timohin, "Sizin için hemen temizleriz," dedi ve üzerini giyinmeden suyu temizlemeye koştu.

"Prens istiyor."

"Hangi prens? *Bizim* prens mi?" gibi sesler duyuldu ve hepsi öyle bir atıldı ki Prens Andrey onları zar zor sakinleştirebildi. Barakada şöyle bir dökünmenin daha iyi olacağına karar vermişti.

Kendi çıplak vücuduna bakarken aklından, "Et, vücut, *chair à canon*!"[3] diye geçirdi ve soğuktan çok, pis suda çırpınan onca vücut karşısında hissettiği ve nedenini kendi de bilmediği tiksinti ve korkunun etkisiyle titredi.

Prens Bagration, 7 Ağustos'ta, Smolensk yolu üzerindeki Mihaylovka'da kurduğu ordugâhta şu mektubu yazdı:

"Sayın Kont Aleksey Andreyeviç,

(Arakçeyev'e yazıyordu ama mektubun hükümdar tarafından da okunacağını biliyordu ve bu yüzden her kelimeyi düşünerek, elinden geldiği kadar iyi yazıyordu.)

3 Kurbanlık asker!

Bakanın Smolensk'in düşmana terk edilmesi hakkındaki raporunu verdiğini sanıyorum. En önemli yerin hiç gerekmediği halde bırakılması acı ve hazin bir durum ve bütün ordu ümitsizlik içinde. Ben, kendi adıma, ondan ikna edici bir dille şahsen ve ayrıca yazıyla da rica ettim; ama hiçbir şeye rıza göstermedi. Size şerefim üzerine yemin ederim ki Napolyon daha önce hiç olmadığı kadar avcumuzun içindeydi ve ordusunun yarısını harcasa bile Smolensk'i alamazdı. Birliklerimiz hiçbir zaman etmedikleri kadar iyi mücadele ettiler ve ediyorlar. Ben düşmanı 15 bin askerle 35 saatten fazla tuttum ve yendim; ama o 14 saat bile kalmak istemedi. Bu ordumuza sürülmüş utanç verici bir lekedir; bence o, bu dünya üzerinde yaşamamalıdır. Çok büyük kayıp verdiğimizi bildiriyorsa, bu doğru değil; belki yaklaşık 4 bin, daha fazla değil, o kadar bile olmayabilir. İsterse on bin olsun, savaşta olur! Ama düşmanın kaybının haddi hesabı yok...

İki gün daha kalmak ona neye mal olurdu? Büyük ihtimalle düşman kendiliğinden giderdi; çünkü askerlerine ve atlarına içirecek suları yoktu. Geri çekilmeyeceğine dair bana söz vermişti ama durup dururken gece yola çıkma emrini bildiren bir yazı gönderdi. Bu suretle savaşmaya imkân yok ve düşmanı kısa süre içinde Moskova'ya kadar getirebiliriz.

Barışı düşündüğünüze dair söylentiler var. Barış yapmaktan Tanrı korusun! Bütün o fedakârlıklardan sonra, böyle akılsızca bir geri çekilmeden sonra barış yapılırsa tüm Rusya'yı karşınıza alırsınız ve her birimiz bu üniformayı taşımaktan utanç duyarız. Eğer iş bu noktaya geldiyse, Rusya'nın elinden geldiği ve ayakta duracak adam kaldığı müddetçe dövüşmeliyiz...

Sadece bir komutan olmalı, iki değil. Sizin bakanınız, bir bakan olarak iyi olabilir; ama bir general olarak kötü bile değil, berbat ve vatanımızın kaderi ona teslim edildi... Doğrusu, öfkeden çıldırıyorum; böyle cüretkârca yazdığım için affedin. Barış yapmayı ve orduya bir bakanın komuta etme-

sini tavsiye edenler, belli ki hükümdarı sevmiyor ve hepimizin mahvolmasını istiyor. Size açıkça yazıyorum: Milisleri hazırlayın. Çünkü bakan misafirini büyük bir ustalıkla peşine takmış başkente götürüyor. İmparatorluk yaveri Wolzogen bütün orduda büyük bir şüphe uyandırıyor. Onun bizden çok Napolyon'a yakın olduğunu söylüyorlar ve bakana da hep o akıl veriyor. Ona kibar davranmakla kalmıyorum, onun üstü olmama rağmen onbaşı gibi itaat ediyorum. Acı veriyor ama velinimetim hükümdarımı sevdiğim için itaat ediyorum. Yalnızca, böyle güzel bir orduyu bunlar gibi adamlara emanet ettiği için hükümdara üzülüyorum. Bir düşünsenize, geri çekilirken yorgunluktan ve hastanelerde on beş binden fazla adam kaybettik; saldırıya geçseydik bu olmazdı. Tanrı aşkına söyleyin, Rusya'mız, anamız bu kadar korkmamıza, böyle iyi ve gayretli bir vatanı alçaklara teslim etmemize ve her vatandaşta nefret ve utanç duyguları uyandırmamıza ne der? Neden çekiniyoruz ve kimden korkuyoruz? Bakanın kararsız, korkak, kalın kafalı, tembel olması ve daha bir sürü kötü özelliğe sahip olması benim suçum değil. Ordu üzüntüden ağlıyor, ona çok ağır sövgüler yağdırıyor..."

VI

Hayatın içindeki olguları sayısız kategoriye ayırabiliriz, bu olgularda kimi insan için içerik önemlidir kimi insan için biçim. Bu olgular açısından Peterburg hayatı, özellikle Peterburg salon hayatı, köy, kasaba, şehir, hatta Moskova hayatından farklı bir yerde durur. Sarsılmaz bir hayattır bu.

1805 yılından beri Napolyon'la barış halinde de savaş halinde de olduk, anayasalar yaptık, anayasaları yürürlükten kaldırdık, ama hem Anna Pavlovna'nın hem de Elen'in salonu, biri yedi, diğeri beş yıl önce nasılsa hâlâ öyleydi. Anna Pavlovna'nın salonunda eskiden olduğu gibi Napolyon'un

başarılarından şaşkınlıkla söz edilir, onun bu başarılarının ve Avrupa hükümdarlarının ona karşı gösterdiği müsamahanın, tek amacı Anna Pavlovna'nın temsilcisi olduğu saray çevresini rahatsız etmek ve kaygılandırmak olan maksatlı bir komplo olduğu düşünülürdü. Rumyantsev'in ziyaretiyle şereflendirdiği ve çok akıllı bir kadın olarak gördüğü Elen'in salonunda, büyük milletten ve büyük insandan 1808 yılında olduğu gibi 1812 yılında da hayranlıkla bahsedilir, Fransa'yla ilişkilerin kopmuş olmasına üzüntüyle bakılırdı; Elen'in salonunda toplanan insanlara göre bu mesele barış yapılarak çözülmeliydi.

Son zamanlarda, hükümdar ordudan döndükten sonra, bu birbirine zıt salon çevrelerinde bazı çalkantılar olmuş, insanların birbirine düştüğü görülmüş ama grupların eğilimleri değişmemişti. Anna Pavlovna'nın çevresine Fransızların sadece ıslah olmaz meşrutiyetçileri kabul ediliyor, Fransız tiyatrosuna gidilmemesi gerektiği, tiyatro topluluğunun masrafının bütün bir kolordunun masrafı kadar olduğu gibi vatanperver düşünceler dile getiriliyordu. Savaşın gidişatı ilgiyle takip ediliyor, ordumuz için en faydalı dedikodular yayılıyordu. Elen'in Rumyantsev'in, Fransız taraftarı çevresinde düşmanın ve savaşın gaddarlığı hakkındaki dedikodular yalanlanıyor, Napolyon'un uzlaşma girişimleri değerlendiriliyordu. Bu çevrede ana imparatoriçenin himayesi altındaki saray mensubu yetiştiren kurumların ve kız eğitim kurumlarının Kazan'a taşınması hazırlıkları için çok acele bir emir çıkartılmasını tavsiye edenlere sitem ediliyordu. Tüm bu savaş meselesi Elen'in salonunda genellikle çok kısa süre içerisinde barışla sonuçlanacak anlamsız bir gösteri olarak görülüyordu, o sırada Peterburg'ta ve çoğunlukla Elen'in evinde olan (her akıllı insanın oraya uğraması gerekiyordu) Bilibin'in bu işi barut değil, barutu icat edenler çözecek görüşü hâkimdi. Bu çevrede Moskova'daki, haberi Peterburg'a hükümdarla aynı anda gelen coşkuyla, zekice dalga geçilerek ama oldukça ihtiyatlı bir biçimde alay ediliyordu.

Anna Pavlovna'nın çevresindeyse tam tersine bu coşkuya hayranlıkla bakılıyordu ve ondan, Plutarkhos'un[4] Antik Çağ'dan bahsettiği gibi bahsediliyordu. Hâlâ aynı önemli görevlerinde bulunan Prens Vasili iki çevre arasında bir bağlantı halkası işlevini görüyordu. Ma bonne amie Anna Pavlovna'ya gider, dans le salon diplomatique de ma fille[5] gider ve bir kamptan diğerine yaptığı bu aralıksız geçişlerde sık sık şaşırır, Elen'in salonunda söylenmesi gereken bir şeyi Anna Pavlovna'nın salonunda söyler ya da tam tersini yapardı.

Prens Vasili hükümdarın gelişinden kısa süre sonra, Anna Pavlovna'nın yanında savaş meselelerinden, Barclay de Tolly'yi şiddetle eleştirerek ama kimin başkomutan atanması gerektiği konusundaki kararsızlığını da gizlemeyerek bahsetti. Misafirlerden, un homme de beaucoup de mérite[6] olarak tanınan bir tanesi, Peterburg milisler komutanı, Kutuzov'u, o gün gönüllüleri kabul etmek için dairede otururken gördüğünü anlattı ve Kutuzov'un bütün ihtiyaçları karşılayacak kişi olduğu fikrini nazikçe ileri sürme cüretini gösterdi.

Anna Pavlovna hüzünlü bir gülümsemeyle, Kutuzov'un hükümdara dertten başka bir şey getirmediğini belirtti.

Prens Vasili, "Ben söyledim, soylular toplantısında söyledim," diye araya girdi, "ama beni dinlemediler. Onun, milisler komutanı seçilmesi hükümdarın hoşuna gitmez dedim. Beni dinlemediler."

"Hep o karşı çıkma hastalığından," diye devam etti. "Hem de kime? Hep o Moskova'nın aptalca coşkusunu taklit etme isteğimizden." Prens Vasili o an şaşırmış, Moskova'nın coşkusuyla Elen'in evinde alay etmek, Anna Pavlovna'nın evindeyse ona hayranlıkla bakmak gerektiğini unutmuştu. Ama kendini hemen topladı. "Peki, Kont Kutuzov'un, Rusya'daki en yaşlı generalin devlet dairesinde

4 Yunanların ve Romalıların karakterlerinin dikkate değer benzetmelerle karşılaştırıldığı Hayatlar eserinin yazarı Yunan filozof.

5 Kızımın diplomatik salonuna.

6 Çok değerli bir adam.

oturması yakışık alır mı, et il en restera pour sa peine![7] Ata binemeyen, konseyde uyuyan bir adam, kötü alışkanlıkları olan bir adam başkomutan atanabilir mi! Bükreş'te kendini iyi göstermişti! Onun bir general olarak niteliklerinden bahsetmiyorum ama bu kadar çökmüş, kör, kelimenin gerçek anlamıyla kör bir adam böyle bir anda başkomutan atanabilir mi? Kör bir general çok hoş olur doğrusu! Hiçbir şey görmüyor. Körebe oynasın... Kesinlikle hiçbir şey görmez!"

Buna kimse itiraz etmedi.

Bu söylenenler 24 Temmuz'da oldukça makuldü. Ama 29 Temmuz'da Kutuzov'a prens unvanı verildi. Prens unvanı ondan kurtulmak istedikleri anlamına geliyor olabilirdi, bu yüzden Prens Vasili'nin düşüncesi, artık söylemek için acele etmemesine rağmen geçerliliğini sürdürüyordu. Ama 8 Ağustos'ta, savaş meselelerini görüşmek üzere, General-Feldmareşal Saltıkov, Arakçeyev, Vyazmitinov, Lopuhin ve Koçubey'den oluşan bir komite toplandı. Bu komite başarısızlıkların komuta birliği olmamasından kaynaklandığı kararına vardı ve komite üyeleri hükümdarın Kutuzov'dan hoşlanmadığını bilmelerine rağmen, kısa süren bir toplantıdan sonra Kutuzov'un başkomutanlığa atanmasını önerdi. Kutuzov aynı gün ordunun ve asker olan her yerin tam yetkili başkomutanı olarak atandı.

Prens Vasili, 9 Ağustos'ta, Anna Pavlovna'nın evinde, l'homme de beaucoup de mérite'le yeniden karşılaştı. L'homme de beaucoup de mérite, İmparatoriçe Marya Fyodorovna'nın kız eğitim kurumlarına müdür olarak atanmak istediği için Anna Pavlovna'yı etkilemeye çalışıyordu. Prens Vasili odaya mutlu bir fatih, arzuladığı hedefe ulaşmış bir adam edasıyla girdi.

Prens Vasili, "Eh bien, vous savez la grande nouvelle? Le prince Koutouzoff est maréchal.[8] Bütün tartışmalar sona

7 Onun ağrılarını artırmaktan başka bir işe yaramaz!

8 Eee, büyük haberi duydunuz mu? Prens Kutuzov mareşal olmuş.

ermiş oldu. Öyle mutlu oldum, o kadar rahatladım ki!" dedi ve misafir odasındaki herkesi anlamlı ve sert bakışlarla süzerek ekledi: "Enfin voilà un homme."[9] L'homme de beaucoup de mérite o mevkiyi elde etme arzusuna rağmen Prens Vasili'ye önceki görüşünü hatırlatmaktan kendini alamadı. (Bu, Anna Pavlovna'nın salonunda hem Prens Vasili'ye, hem de bu haberi sevinçle karşılayan Anna Pavlovna'ya karşı bir saygısızlıktı, ama kendini tutamamıştı.)

Prens Vasili'ye söylediklerini hatırlatmak için, "Mais on dit qu'il est aveugle, mon prince,"[10] dedi.

Prens Vasili kalın sesiyle ve onu tüm güçlüklerden kurtaran kesik kesik öksürüğü ve hızlı konuşmasıyla, "Allez donc, il y voit assez,"[11] dedi, "Allez, il y voit assez," diye tekrarladı ve "Beni sevindiren şey," diye devam etti, "hükümdarın ona bütün orduların ve asker olan her yerin tam yetkisini, hiçbir zaman hiçbir komutanda olmayan bir yetkiyi vermiş olması." Muzaffer bir gülümsemeyle sözlerini bitirdi: "İkinci bir otokrat oldu."

Anna Pavlovna, "Tanrı yardımcısı olsun, Tanrı yardımcısı olsun," dedi. Saray çevresinin henüz yabancısı olan l'homme de beaucoup de mérite, Anna Pavlovna'yı etkilemek için, onun bu konu hakkındaki eski düşüncesini mazur göstermeye çalışarak, "Hükümdarın bu yetkiyi Kutuzov'a gönülsüz verdiğini söylüyorlar. On dit qu'il rougit comme une demoiselle à laquelle on lirait Joconde, en lui disant 'Le souverain et la patrie vous décernent cet honneur,'"[12] dedi.

Anna Pavlovna, "Peut-être que la cœur n'était pas de la partie,"[13] dedi.

---

9 Nihayet, adam gibi bir adam.

10 Ama onun için kör diyorlar prens?

11 Yok canım, yeteri kadar görüyor.

12 Hükümdar ona, 'İmparator ve vatan sizi bu onurla mükâfatlandırıyor,' dediğinde, kendisine Joconde okunan genç bir kız gibi kızardığını söylüyorlar.

13 Belki de içinden gelerek söylememiştir.

Prens Vasili, "Ah, hayır, hayır," diye hararetle araya girdi. Kutuzov'u savunma işini artık kimseye bırakmıyordu. Üstelik ona göre Kutuzov sadece iyi değildi, herkes ona hayrandı. "Hayır, bu olamaz çünkü hükümdar onu daha önce de takdir etmişti," dedi.

Anna Pavlovna, "Umarım Tanrı Kutuzov'a gerçek bir yetki nasip eder ve *hiç kimsenin* onun tekerleğine çomak, des bâtons dans les roues, sokmasına izin vermez.

Prens Vasili bu *hiç kimsenin* kim olduğunu hemen anlamıştı. Fısıltıyla, "Kutuzov'un, veliaht çareviçin orduda bulunmamasını şart koştuğunu kesin olarak biliyorum. Vous savez ce qu'il a dit à l'Empereur?"[14] dedi ve Kutuzov'un hükümdara söylediği rivayet edilen sözü tekrarladı: "Kötü bir şey yaparsa onu cezalandıramam, iyi bir şey yaparsa da ödüllendiremem." Sonra ekledi: "Ooo! Prens Kutuzov çok zeki bir adamdır et quel caractère. Oh je le connais de longue date."[15]

Saray nezaketini hâlâ almamış olan l'homme de beaucoup de mérite, "Hatta diyorlar ki," dedi, "ekselansları, hükümdarın da orduya gelmemesini kesin bir şart olarak koşmuş."

O bunu söyler söylemez, Prens Vasili ve Anna Pavlovna aynı anda arkalarını döndüler ve onun bu saflığı karşısında hüzünle iç çekerek birbirlerine baktılar.

VII

Peterburg'ta bunlar olurken, Fransızlar Smolensk'i geçmişlerdi ve giderek Moskova'ya yaklaşıyorlardı. Napolyon'un tarihçisi Thiers, Napolyon'un diğer tarihçileri gibi, kahramanını mazur göstermek için, Napolyon'un Moskova surlarına kendi isteğinin dışında çekildiğini söyler. O da tarihsel olayları bir insanın isteğiyle açıklayan tarihçi-

14 İmparatora ne dediğini biliyor musunuz?

15 Ve çok karakterlidir. Oh, onu uzun süredir tanırım.

ler kadar haklıdır; Napolyon'un Moskova'ya Rus komutanların becerisi sayesinde çekildiğini iddia eden Rus tarihçiler kadar haklıdır. Burada, bütün geçmişi yaşanan gerçekliğe bir hazırlık olarak gören retrospektif (tekerrür) yasasının yanı sıra bütün meseleyi karışık hale getiren karşılıklılık da vardır. Oyunu kaybeden iyi bir satranç oyuncusu, bu kayba kendi hatalarının yol açtığına içtenlikle inanır ve hatayı oyununun başlangıcında arar ama oyun boyunca attığı her adımda benzer hatalar yaptığını ve hiçbir hamlesinin mükemmel olmadığını unutur. Dikkatini çeken hatayı, rakibi bu hatadan faydalandığı zaman fark eder. Zamanın belli şartları içinde gerçekleşen, tek bir iradenin cansız makineleri idare ettiği değil her şeyin farklı keyfiliklerin çarpışmasından doğduğu savaş oyunu bundan ne kadar karışıktır?

Napolyon, Smolensk'ten sonra Vyazma yakınlarındaki Dorogobuj'un ilerisinde, sonra da Tsaryovo-Zaymişça yakınlarında çarpışma fırsatı kolladı, ama Ruslar sayısız koşulun birbiriyle çarpışmasından dolayı, Moskova'ya yüz yirmi verst mesafedeki Borodino'ya kadar çarpışmaya giremedi. Napolyon Vyazma'dan sonra doğrudan Moskova üzerine yürüme emri verdi.

Moscou, la capitale asiatique de ce grand empire, la ville sacrée des peuples d'Alexandre, Moscou avec ses innombrables églises en forme de pagodes chinoises![16] Bu Moscou, Napolyon'un hayallerini rahat bırakmıyordu. Napolyon, Vyazma'dan Tsaryovo-Zaymişça'ya giderken, açık gri, kuyruğu ve yelesi kısa bir atın üzerinde muhafızları, korumaları, beyzadeleri ve yaverleriyle birlikte ilerliyordu. Kurmay Başkanı Berthier süvarilerin esir aldığı Rusları sorgulamak için geride kalmıştı. Yanında çevirmen Lelorgne d'Ideville'le birlikte dörtnala Napolyon'a yetişti ve yüzünde neşeli bir ifadeyle atını durdurdu.

16 Moskova, bu büyük imparatorluğun Asya başkenti, Aleksandr'ın halkının kutsal şehri, Çin pagodaları biçimindeki sayısız kilisesiyle Moskova!

Napolyon, "Eh bien?"[17] dedi.

"Un cosaque de Platow[18] Platov'un kolordusunun büyük orduyla birleştiğini, Kutuzov'un başkomutanlığa atandığını söylüyor. Très intelligent et bavard!"[19]

Napolyon gülümsedi, Kazak'a bir at verilip yanına getirilmesini emretti. Onunla bizzat konuşmak istiyordu. Birkaç yaver dörtnala gitti ve bir saat sonra Denisov'un Rostov'a bıraktığı serf Lavruşka, sırtında bir emir eri ceketi, Fransız süvari eyerinin üzerinde, yüzünde hınzır, neşeli bir sarhoş ifadesiyle Napolyon'un yanına geldi. Napolyon ona yanında at sürmesini emretti ve sormaya başladı:

"Kazak mısın?"

"Kazak'ım ekselansları."

Thiers bu olayı anlatırken "Le cosaque ignorant la compagnie dans laquelle il se trouvait, car la simplicité de Napoléon n'avait rien qui pût révéler à une imagination orientale la présence d'un souverain, s'entretint avec la plus extrême familiarité des affaires de la guerre actuelle,"[20] diyor. İşin aslı, Lavruşka bir gün önce sarhoş olup efendisine yemek hazırlamamış, efendisi de onu dövüp, tavuk bulması için köye göndermiş, o da köyde yağma yaparken Fransızlara esir düşmüştü. Lavruşka her türlü şeyi görmüş, her şeyi alçakça ve kurnazca yapmayı görev bilen, efendilerine her türlü hizmete hazır, efendilerinin kötü düşüncelerini, özellikle kibirlerinin ve bayağılıklarının neden olduğu kötü düşüncelerini sezmekte usta, kaba, küstah uşaklardan biriydi.

Kendini, kim olduğunu gayet iyi ve kolayca anladığı Napolyon'un yanında bulan Lavruşka hiç şaşırmadı, sadece

17 Ne var?

18 Platov'un Kazaklarından biri.

19 Çok akıllı ve konuşkan!

20 Napolyon'un sade görünüşünde, bir Doğuluya bir hükümdarın huzurunda olduğunu hissettirecek hiçbir şey olmadığı için, kimlerin arasında olduğunu bilmeyen Kazak, savaştaki gelişmeler hakkında büyük bir teklifsizlikle konuşuyordu.

yeni efendisinin gözüne girebilmek için elinden gelen her şeyi yapmaya çalıştı.

Yanındakinin Napolyon olduğunu gayet iyi biliyordu ve Napolyon'un varlığı onu, Rostov'un ya da eli sopalı süvari başçavuşunun varlığından daha fazla rahatsız etmiyordu çünkü ne süvari başçavuşunun, ne de Napolyon'un onu mahrum edebileceği bir şeye sahipti.

Emir erleri arasında konuşulan her şeyi anlattı. Bunların çoğu doğruydu. Ama Napolyon Rusların, Napolyon'u yenip yenemeyecekleri konusunda ne düşündüğünü sorunca gözlerini kıstı, düşünceye daldı.

Lavruşka gibi insanların, her zaman her şeyde gördükleri gibi, bu soruda da ince bir kurnazlık sezdi, kaşlarını çattı ve karşılık vermedi.

Bir süre sonra düşünceli bir tavırla, "Durum şu, kısa süre içinde bir çarpışma olursa," dedi "istediğiniz gibi sonuçlanır. Ama üç gün sonra aynı çarpışma olursa hemen bitmez, uzun sürer."

Lelorgne d'Ideville bunu Napolyon'a, gülümseyerek şu şekilde tercüme etti: "Si la bataille est donnée avant trois jours, les Français la gagneraient, mais que si elle serait donnée plus tard, Dieu seul sait ce qui en arrivrait."[21] Napolyon çok keyifli olduğu anlaşılsa da gülümsemiyordu ve bu sözlerin tekrar edilmesini emretti.

Lavruşka bunu fark etmişti, onu keyiflendirmek için kim olduğunu bilmiyormuş gibi devam etti.

"Sizin Bonapart'ınız olduğunu ve bütün dünyayı alt ettiğini biliyoruz ama bize gelince iş değişir..." dedi ama bu övünçlü, vatanperver sözlerin en sonda ağzından nasıl ve neden kaçtığını kendisi de bilmiyordu. Çevirmen bu sözleri Napolyon'a son kısmını çıkartarak tercüme etti ve Napolyon gülümsedi. Thiers, "Le jeune Cosaque fit sourire son

21 Çarpışma üç gün içinde olursa Fransızlar kazanır ama daha sonra olursa, neler olacağını Tanrı bilir.

puissant interlocuteur,"[22] diye anlatıyor. Birkaç adım konuşulmadan atıldıktan sonra Napolyon Berthier'ye döndü ve enfant du Don'un[23] konuştuğu adamın bir imparator, ölümsüz, muzaffer adını piramitlerin üzerine yazdırmış imparator olduğu haberinin enfant du Don üzerinde bırakacağı etkiyi görmek istediğini söyledi.

Bu haber Lavruşka'ya verildi.

Lavruşka (bunun onu hayrete düşürmek için yapıldığını, Napolyon'un onun korkacağını düşündüğünü anlamıştı) yeni efendisini memnun etmek için hemen hayrete düşmüş gibi yaptı, gözlerini iyice açtı ve yüzüne, kırbaçlanmaya götürülürken takınmaya alışık olduğu ifadeyi takındı. Thiers, "A peine l'interprète de Napoléon,"[24] diye anlatıyor, "avait-il parlé, que le Cosaque, saisi d'une sorte d'ébahissement, ne proféra plus une parole et marcha les yeux constamment attachés sur ce conquérant, dont le nom avait pénétre jusqu'à lui, à travers les steppes de l'Orient. Toute sa loquacité s'était subitement arrêtée, pour faire place à un sentiment d'admiration naïve et silencieuse. Napoléon, après l'avoir récompensé, lui fit donner la liberté, comme à un oiseau qu'on rend aux champs qui l'ont vu naître."[25]

Napolyon rüyalarını süsleyen Moscou'yu hayal ederek ilerlemeye devam etti, l'oiseau qu'on rendit aux champs qui l'on vu naître[26] ise yaşanmamış olmasına rağmen arkadaşlarına anlatmayı planladığı şeyleri düşünerek, ileri karakollara doğru dörtnala at sürdü. Gerçekten yaşadıklarını anlatmak istemiyordu, çünkü anlatmaya değer bulmuyordu. Kazakla-

22 Genç Kazak kudretli muhatabını gülümsetti.

23 Don çocuğu.

24 Napolyon'un çevirmeni.

25 Bunu söyler söylemez, büyük bir şaşkınlık yaşayan Kazak başka bir kelime daha etmedi, gözlerini adı Doğu'nun bozkırlarını aşarak ona kadar gelmiş bu fatihten ayırmadan ilerledi. Bütün o konuşkanlığı bir anda kesilmiş, yerini naif ve sessiz bir hayranlığa bırakmıştı. Napolyon onu ödüllendirip, doğduğu tarlalara salınan bir kuş gibi serbest bıraktı.

26 Doğduğu tarlalara salınan kuş.

ra yetişti, Platov'un müfrezesiyle birlikte olan alayının nerede olduğunu soruşturdu ve akşama doğru, Yankov'da İlyin'le birlikte çevredeki köylerde bir gezinti yapmak için atına binen efendisi Nikolay Rostov'u buldu. Rostov, Lavruşka'ya başka bir at verdi ve onu da yanına aldı.

VIII

Prenses Marya, Prens Andrey'in düşündüğünün aksine Moskova'da ve güvende değildi.

İhtiyar Prens, Alpatıç Smolensk'ten döndükten sonra bir anda sanki uykusundan uyandı. Köylerden milis toplanıp silahlandırılmasını emretti, başkomutana mektup yazarak, son ana kadar Lısıye Gori'de kalıp orayı savunma niyetinde olduğunu, Rusya'nın en eski generallerinden birinin esir düşeceği ya da öldürüleceği Lısıye Gori'nin savunulması için tedbir alma ya da almamayı onun takdirine bıraktığını bildirdi ve ev halkına da Lısıye Gori'de kalacağını söyledi.

Prens Lısıye Gori'de kalacak olmasına rağmen prensesin, Dessalles'ın ve küçük prensin Boguçarovo'ya, oradan da Moskova'ya götürülmelerini emretti. Babasının, eski ilgisizliğinin yerini alan hummalı, geceli gündüzlü çalışmasından ürken Prenses Marya onu tek başına bırakamadı ve hayatında ilk kez ona itaat etmeme cüretini gösterdi. Gitmeyi reddetti ve prensin korkunç öfke fırtınası üzerine çöktü. İhtiyar, onu haksızca suçladığı her konuyu ona hatırlattı. Onu suçlamak için, kendisini bitirip tükettiğini, oğluyla kavga etmesine neden olduğunu, kendisine karşı iğrenç şüpheler beslediğini, hayatını kendi hayatını zehirlemeye adadığını söyledi; gidip gitmemesinin umurunda olmadığını söyleyerek çalışma odasından kovdu. Onun orada olup olmadığını bilmek bile istemediğini söyledi, ama gözüne görünmeye cüret etmemesi konusunda da uyardı.

Korktuğunun aksine, babasının onun zorla gönderilmesini emretmemesi ve sadece gözüne görünmemesi konusunda uyarması Prenses Marya'yı memnun etmişti. Bunun, gitmemesinin babasını içten içe sevindirdiğinin kanıtı olduğunu anlamıştı.

İhtiyar prens, Nikoluşka'nın gidişinin ertesi sabahı üniformasını giydi ve başkomutana gitmek için hazırlandı. Kaleska gelmişti. Prenses Marya onun üniformasıyla ve bütün nişanları takılmış halde evden çıktığını, silahlı köylüleri ve hizmetlileri teftiş etmek için bahçeye gittiğini gördü. Pencerenin kenarına oturdu ve bahçede çınlayan sesini dinledi. Birden bahçe yolundan yüzleri korku içinde birkaç kişi koşarak geldi.

Prenses Marya sundurmaya, oradan çiçekli yola ve bahçe yoluna koştu. Milislerden ve hizmetlilerden oluşan büyük bir kalabalık ona doğru geliyordu ve bu kalabalığın ortasında birkaç kişi üniformalı, göğsü nişanlarla dolu ufak tefek ihtiyarı kollarının altından tutmuş, sürükleyerek getiriyorlardı. Prenses Marya babasına doğru koştu ve ıhlamur ağaçlarının gölgesinin arasından dar yola çok az düşen titrek güneş ışığında, babasının yüzünde ne gibi bir değişiklik olduğu sorusunun cevabını kendi kendine veremedi. Gördüğü tek şey yüzündeki eski sert ve kararlı ifadenin yerini ürkek ve uysal bir ifadenin aldığıydı. Kızını görünce cansız dudaklarını oynattı ve hırıltılı bir ses çıkarttı. Ne istediğini anlayabilmek imkânsızdı. Onu kaldırıp çalışma odasına taşıdılar, son zamanlarda çok korktuğu kanepeye yatırdılar.

Getirilen doktor o gece prensten kan aldı ve sağ tarafına felç indiğini söyledi.

Lısiye Gori'de kalmak gittikçe daha tehlikeli bir hal alıyordu ve prense felç inmesinin ertesi günü onu Boguçarovo'ya götürdüler. Doktor da onunla birlikte gitti.

Boguçarovo'ya geldiklerinde Dessalles ve küçük prens Moskova'ya gitmek için yola çıkmıştı.

İhtiyar prens Boguçarovo'da, Prens Andrey'in yaptırdığı yeni evde, felçli bir halde, durumu değişmeden üç hafta yattı. Bilinci yerinde değildi; biçimi bozulmuş bir ceset gibi yatıyordu. Kaşlarını ve dudaklarını oynatarak sürekli bir şeyler mırıldanıyordu, çevresinde olup bitenlerin farkında olup olmadığını anlamak mümkün değildi. Kesin olarak bilinebilecek tek şey acı çektiği ve bir şeyler söylemesi gerektiğini hissettiğiydi. Ama bunun ne olduğunu kimse anlayamıyordu; aklı başında olmayan bir hastanın kaprisi mi, genel gidişatla ilgili bir şey mi, yoksa aile meseleleriyle ilgili bir şey mi?

Doktor bu huzursuz davranışın hiçbir anlama gelmediğini, fiziksel nedenleri olduğunu söylese de Prenses Marya babasının kendisine bir şey söylemek istediğini düşünüyordu (o yanındayken huzursuzluğunun artması onun bu varsayımını doğruluyordu). Hem fiziksel hem de manevi bir acı içinde olduğu belliydi.

İyileşme umudu yoktu. Yolculuk etmesi mümkün değildi. Yolda ölürse ne olacaktı? Prenses Marya bazen, "Bu acılar son bulsa, tamamen son bulsa daha iyi olmaz mı?" diye düşünüyordu. Gece gündüz, neredeyse hiç uyumadan onu izliyordu, söylemesi korkunç ama çoğunlukla iyileşme belirtileri değil, yaklaşan sonun belirtilerini görebilme *isteğiyle* izliyordu.

Bu duygunun farkında olmak prensese garip gelse de bu duyguyu hissediyordu. Prenses Marya için daha da korkunç olanı, babası hastalandıktan sonra (hatta daha da önce, babasının yanında bir şey olmasını bekleyerek kaldığı günden beri), uyumakta olan ve unuttuğu tüm kişisel arzu ve umutları uyanmıştı. Yıllardan beri aklına gelmeyen, ebedî baba korkusundan uzak, özgür bir hayat düşüncesi, hatta âşık olma ve aile saadeti fırsatının çıkması düşüncesi, şeytanın ayartmaları gibi hayallerini süslüyordu. Bu hayalleri ne kadar uzaklaştırsa da aklına sürekli, hayatını artık, *bundan* sonra nasıl sürdüreceği hakkında sorular geliyordu. Bunlar

şeytanın ayartmalarıydı ve Prenses Marya bunu biliyordu. Ona karşı tek silahın dua etmek olduğunu da biliyor ve dua etmeye çalışıyordu. Dua etmek için hazırlanıyor, tasvirlere bakıyor, duanın sözlerini okuyor ama dua edemiyordu. Artık onu başka bir dünyanın, önceden içinde hapsolduğu, en etkili rahatlamayı duada bulduğu manevi dünyaya tamamen zıt, maddi, zor ve özgür faaliyetlerin olduğu bir dünyanın eline geçirdiğini hissediyordu. Dua edemiyor, ağlayamıyordu, dünyevi kaygılar onu ele geçirmişti.

Boguçarovo'da kalmak da tehlikeli olmaya başlamıştı. Her taraftan Fransızların yaklaştığına dair haberler geliyordu, Boguçarovo'ya on beş verst uzaklıktaki bir köyde bir çiftlik Fransız yağmacıları tarafından talan edilmişti.

Doktor prensin daha uzakta bir yere taşınması gerektiğinde ısrar ediyordu; başkan, Prenses Marya'ya bir memur göndererek mümkün olduğu kadar çabuk ayrılması için ikna etmeye çalıştı. Polis komiseri Boguçarovo'ya gelip, Fransızların kırk verst uzakta olduklarını, köylerde Fransız bildirilerinin dolaştığını, prenses babasıyla birlikte ayın on beşine kadar gitmezse hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini söyleyerek bu konuda ısrarcı oldu.

Prenses ayın on beşinde yola çıkmaya karar verdi. Hazırlıklarla ilgilenmek, emirler vermek, artık herkes ona geldiği için, onu bütün gün meşgul ediyordu. Ayın on dördünü on beşine bağlayan geceyi, her zamanki gibi elbiselerini çıkarmadan, prensin yattığı odanın yanındaki odada geçirdi. Birkaç kez uyanarak onun iniltisini, mırıltısını, yatağının gıcırtısını, Tihon ve doktorun onu döndürürken çıkardıkları sesleri duydu. Birkaç kez kapısına gidip dinledi, ona sanki babası o gece her zamankinden daha yüksek sesle inliyor ve daha sık dönüyormuş gibi geldi. Uyuyamadı, kapısına gitti, dinledi, girmek istedi ama tereddüt etti. Gerçi o söyleyemiyordu ama Prenses Marya korkulu bir ifadenin onu nasıl kötü etkileyeceğini görüyordu, biliyordu. Bazen farkında ol-

madan ona diktiği ve ayırmadığı bakışlarından rahatsız olarak kendini bu bakışlardan kurtardığını fark etmişti. Gece, olağandışı bir saatte gelmesinin onu kızdıracağını biliyordu.

Ama onun için hiç bu kadar üzülmemiş, onu kaybetmekten hiç bu kadar korkmamıştı. Onunla geçen tüm hayatını hatırlıyor, her sözünde, her davranışında kendisine karşı hissettiği sevginin bir ifadesini buluyordu. Arada bir bu hatıraların arasında şeytan hayalgücünü ayartıyor, aklına onun ölümünden sonra ne olacağı, yeni, özgür hayatını nasıl yaşayacağı gibi düşünceler getiriyordu. Ama bu düşünceleri nefretle uzaklaştırıyordu. Babası sabaha doğru sakinleşti, o da uyudu.

Geç kalktı. Uyanma anındaki içtenlik, babasının hastalığında onu en çok ilgilendiren şeyin ne olduğunu gösterdi. Uyanınca kapının arkasında olup bitenlere kulak kabarttı, inlediğini duyunca içini çekerek kendi kendine bir değişiklik olmadığını söyledi.

Kendi kendine duyduğu nefretle, "Zaten ne olacaktı? Ne istiyordum? Onun ölmesini istiyorum!" diye bağırdı.

Giyindi, elini yüzünü yıkadı, dualarını okudu ve sundurmaya çıktı. Sundurmanın yanında eşya yüklenen, at koşulmamış arabalar duruyordu.

Sıcak, kurşuni bir sabahtı. Prenses Marya, yüreğindeki nefretten korkuya kapılmış bir halde sundurmada duruyor, babasının yanına girmeden önce düşüncelerini toparlamaya çalışıyordu.

Doktor merdivenden indi, yanına geldi.

Doktor, "Bugün biraz daha iyi," dedi. "Ben de sizi arıyordum. Söylediklerinden az çok bir şey anlaşılmaya başladı, bilinci de yerinde. Gidelim. Sizi çağırıyor..."

Prenses Marya'nın kalbi, bu haber karşısında o kadar şiddetli çarpmaya başladı ki benzi attı, düşmemek için kapıya yaslandı. Yüreği bu korkunç, canice ayartmalarla doluyken onu görmek, onunla konuşmak, bakışlarını üzerinde

hissetmek Prenses Marya'ya hem mutluluk hem de korku veren bir işkence olacaktı.

Doktor, "Gidelim," dedi.

Prenses Marya babasının odasına girdi ve yatağına yaklaştı. Babası sırtına destek koyulmuş, küçük, kemikli, parmakları kapalı, mor ve şişkin damarlı elleri battaniyenin üzerinde, sol gözü ileriye dikilmiş, sağ gözü yana kaymış, kaşları ve dudakları hareketsiz bir halde yatıyordu. O kadar zayıflamış ve ufalmıştı ki acınacak bir hale gelmişti. Yüzü sanki kurumuş ya da erimiş, hatları belirginliğini yitirmişti. Prenses Marya gidip elini öptü. Prens sol eliyle Prenses Marya'nın elini öyle bir sıktı ki onu uzun süredir beklediği belli oluyordu. Elini çekiyor, kaşları ve dudakları öfkeyle kıpırdıyordu.

Prenses Marya kendisinden ne istediğini anlayabilmek için korkuyla ona bakıyordu. Durduğu yeri değiştirip prensin sol gözünün yüzünü görebileceği bir yere geçince prens sakinleşti, gözünü birkaç saniye ondan ayırmadı. Sonra dudakları ve dili kıpırdadı, sesler duyuldu, kızına, kendisini anlamayacağından korkar gibi çekingen ve yalvarır gözlerle bakarak konuşmaya başladı.

Prenses Marya bütün dikkatini toplamış ona bakıyordu. Dilini oynatmak için sergilediği gülünç çaba, Prenses Marya'yı yere bakmak ve boğazında düğümlenen hıçkırıkları güçlükle bastırmak zorunda bıraktı. İhtiyar prens sözlerini birkaç kere tekrarlayarak bir şeyler söyledi. Prenses Marya ne dediğini anlayamadı; ama ne dediğini tahmin etmeye, sözlerini anladığı kadarıyla tekrar edip onaylatmaya çalışıyordu.

İhtiyar prens birkaç kez, "Re...re...yor..." diye tekrarladı.

Bu sözleri anlamak imkânsızdı. Doktor anladığını sandı, onun sözlerini tekrarlayarak sordu: "*Prenses korkuyor mu?*" İhtiyar prens başını hayır anlamında salladı ve aynı şeyi tekrarladı...

Prenses Marya tahmin ederek, "*Yüreğim, yüreğim yanıyor,*" dedi. İhtiyar prens bunu doğrulayan bir ses çıkarttı, Prenses Marya'nın elini tuttu ve koymak için doğru yeri arıyormuş gibi göğsünün farklı yerlerine bastırmaya başladı.

Artık kendisini anladıklarından emin olunca öncekinden çok daha net, çok daha anlaşılır bir sesle, "Tek düşündüğüm sensin... tek düşündüğüm..." dedi prens. Prenses Marya hıçkırıklarını ve gözyaşlarını gizleyebilmek için başını onun eline yasladı.

İhtiyar prens elini onun saçlarında gezdirdi.

"Bütün gece seni çağırdım..." dedi.

Prenses Marya gözyaşlarının arasında, "Bilseydim..." dedi, "içeri girmeye korkuyordum."

Kızının elini sıktı.

"Uyumadın mı?"

Prenses Marya başını iki yana sallayarak, "Hayır, uyumadım," dedi. Farkında olmadan babasına uymuş, onun konuştuğu gibi konuşuyor, dilini oynatmakta zorlanıyormuş gibi işaretlerle anlatmaya çalışıyordu.

İhtiyar prens, "Canım," ya da "Canımın içi," dedi. Prenses Marya anlayamadı; ama babasının bakışlarındaki ifadeden söylediklerinin daha önce hiç söylemediği tatlı, sevecen sözler olduğu belliydi. "Neden gelmedin?"

Prenses Marya aklından, "Bir de onun ölmesini istiyordum!" diye geçirdi. Babası bir süre hiçbir şey söylemedi.

"Teşekkür ederim... kızım, canım... her şey için, her şey için... affet... teşekkürler... affet... teşekkürler!.." Gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Birden, "Andryuşa'yı çağır," dedi ve bu talep üzerine yüzünde çocukça bir ürkeklik ve inanmama ifadesi belirdi. Talebinin bir anlamı olmadığını sanki kendi de biliyordu. En azından Prenses Marya'ya öyle gelmişti.

Prenses Marya, "Ondan bir mektup aldım," diye karşılık verdi.

İhtiyar prens şaşkın ve ürkek gözlerle kızına baktı.

"Nerede?"

"Orduda mon père, Smolensk'te."

İhtiyar prens gözlerini kapattı, uzun süre konuşmadı; sonra sanki kendi şüphelerine yanıt verir ve artık her şeyi anladığını, hatırladığını kesin olarak belirtmek ister gibi başını salladı ve gözlerini kapattı.

Alçak sesle ve anlaşılır bir şekilde, "Evet," dedi, "Rusya mahvoldu! Mahvettiler!" Yeniden hıçkırmaya, gözlerinden yaşlar gelmeye başladı. Prenses Marya da daha fazla dayanamadı ve babasının yüzüne bakarak ağlamaya başladı.

İhtiyar prens yeniden gözlerini kapattı. Hıçkırıkları kesildi. Eliyle gözlerini işaret etti; Tihon ne demek istediğini anlayıp gözyaşlarını sildi.

Sonra gözlerini açtı, uzun süre kimsenin anlayamadığı bir şeyler söyledi, sonunda Tihon anladı ve aktardı. Prenses Marya söylediklerinin anlamının bir dakika önce konuştuğu ruh haliyle ilgili olduğunu düşünmüştü. Bu yüzden Rusya, Prens Andrey ya da kendisi, sevgili kızı ya da torunu, ya da ölümü hakkında bir şeyler söylediğini sanmıştı. Bu yüzden ne dediğini tahmin edememişti.

İhtiyar prens, "Beyaz elbiseni giy, çok hoşuma gidiyor," dedi.

Prenses Marya bu sözleri anlayınca daha yüksek sesle hıçkırmaya başladı, doktor onun koluna girdi, sakinleşmesi ve yola çıkmak için yapılan hazırlıklarla ilgilenmesi gerektiğini söyleyerek onu odadan çıkarıp verandaya götürdü. Prens, Prenses Marya odadan çıktıktan sonra yine oğlundan, savaştan, hükümdardan söz etti, kaşlarını sertçe çattı, hırıltılı sesini yükseltti, derken ikinci ve son felç indi.

Prenses Marya verandada duruyordu. Gün aydınlanmıştı, güneşli ve sıcaktı. Babasına karşı beslediği ve o ana kadar farkında olmadığını sandığı sevgiden başka hiçbir şeyi anlayamıyor, düşünemiyor ve hissedemiyordu. Hıçkıra hıçkıra

ağlayarak bahçeye, Prens Andrey'in diktiği ıhlamur fidanlarının arasındaki yoldan aşağı, gölete doğru koştu.

"Evet... *ben... ben... ben.* Ben onun ölmesini istedim. Evet, sonunun çabuk gelmesini istedim... *Ben* rahata ermek istedim... Bana şimdi ne olacak? O olmadıktan sonra rahatı ne yapayım!" Prenses Marya hızlı adımlarla bahçede dolaşarak ve ellerini kesik kesik hıçkırıkların kopup geldiği göğsüne bastırarak yüksek sesle söyleniyordu. Bahçenin çevresinde bir daire çizip yine eve dönerken karşıdan Mademoiselle Bourienne (o da ayrılmak istemeyip Boguçarovo'da kalmıştı) ve tanımadığı bir adamın kendisine doğru geldiğini gördü. Bu adam, Prenses Marya'ya bir an önce yola çıkması gerektiğini bildirmek için bizzat gelen ilçe soyluları başkanıydı. Prenses Marya onu dinledi ama anlamadı; onu eve götürdü, kahvaltıya davet etti, onunla birlikte oturdu. Sonra özür dileyerek ihtiyar prensin yattığı odanın kapısına gitti. Doktor endişeli bir yüzle yanına geldi ve içeri giremeyeceğini söyledi.

"Gidin prenses, gidin, gidin!"

Prenses Marya yeniden bahçeye çıktı, göletin yanındaki bir tepeciğin eteğine, kimsenin onu göremeyeceği bir yere, çimlerin üzerine oturdu. Orada ne kadar kaldığının farkında değildi. Yoldan koşarak geçen bir kadının ayak sesleri onu kendine getirdi. Ayağa kalktı ve belli ki onu arayan, hanımıyla karşılaşınca korkmuş gibi kalakalan hizmetçisi Dunyaşa'yı gördü.

Dunyaşa kesik kesik konuşarak, "Gelin lütfen, prenses... prens..." dedi.

Prenses, Dunyaşa'nın sözlerini tamamlamasına fırsat bırakmadan, telaşla, "Hemen geliyorum, geliyorum..." dedi ve Dunyaşa'ya bakmamaya çalışarak eve koştu.

Onu giriş kapısında karşılayan başkan, "Prenses, Tanrı'nın iradesi yerine geliyor, her şeye hazır olmalısınız," dedi.

Prenses Marya ona öfkeyle, "Bırakın beni. Olamaz!" diye bağırdı. Doktor onu durdurmak istedi. Doktoru itti ve kapıya doğru koştu. "Yüzleri korku dolu bu insanlar neden beni durdurmaya çalışıyor? Hiç kimseye ihtiyacım yok! Orada ne yapıyorlar?" Kapıyı açtı ve önceden yarı karanlık olan odanın içindeki parlak gün ışığı onu korkuttu. Odada kadınlar ve dadı vardı. Hepsi yatağın yanından uzaklaşarak ona yol açtı. Babası yatakta bıraktığı gibi yatıyordu; ama sakin yüzünün sert görünümü Prenses Marya'nın kapının eşiğinde duralamasına neden oldu.

Prenses Marya kendi kendine, "Hayır, o ölmedi, olamaz!" dedi, onun yanına gitti ve korkusunu üstünden atarak dudaklarını yanağına bastırdı. Ama hemen geri çekildi. Yüreğinde ona karşı o kadar kuvvetli hissettiği şefkat bir anda yok oldu ve yerini önündeki manzaradan duyduğu korkuya bıraktı. "Hayır, o artık yok! O yok ama daha önce onun durduğu yerde tanıdık olmayan ve düşmanca bir şey, korkutucu, insanı dehşete düşüren ve uzaklaştıran bir gizem var..." Prenses Marya yüzünü elleriyle kapatarak kendisini tutan doktorun kollarına düştü.

Kadınlar, Tihon'un ve doktorun eşliğinde, eskiden Prens Nikolay Andreyeviç Bolkonski olan bedeni yıkadılar, ağzı açıkken sertleşip kalmasın diye çenesini başörtüyle bağladılar ve başka bir başörtüyle açık duran bacaklarını. Göğsü nişanlarla dolu üniformasını giydirdiler, büzülüp küçülmüş bedeni masanın üzerine yatırdılar. Bu işlerle kimin, ne zaman ilgilendiğini Tanrı bilir ama her şey sanki kendi kendine olmuştu. Geceye doğru tabutunun çevresinde mumlar yakıldı, tabutun üstüne bir örtü örtülmüş, yere ardıç tohumları serpilmiş, ölünün büzüşmüş başının altına üzerinde dua yazılı bir kâğıt koyulmuştu ve köşede oturan bir diyakoz mezmur okuyordu.

Atların ölmüş bir atın başında ürke ürke toplanıp burunlarından solumaları gibi, yabancı insanlar ve ev halkı,

başkan, muhtar, köylü kadınlar salondaki tabutun etrafında toplanmışlar, durgun, korkulu gözlerle, haç çıkararak eğiliyor, ihtiyar prensin soğuk, katılaşmış elini öpüyorlardı.

IX

Boguçarovo, Prens Andrey oraya yerleşene kadar, toprak sahiplerinin oturmadığı bir çiftlikti ve Boguçarovo mujiklerinin karakterleri Lısıye Gori mujiklerinin karakterlerinden tamamen farklıydı. Konuşmaları, giyim tarzları, mizaçları farklıydı. Onlara bozkırlılar denirdi. İhtiyar prens, hasada yardım etmek için, ya da gölet ve hendek kazmak için Lısıye Gori'ye geldiklerinde, çalışmaya dayanıklı olduklarından onları över ama yabaniliklerini sevmezdi.

Prens Andrey'in son kalışında Boguçarovo'da yaptığı yenilikler, hastaneler, okullar ve vergileri hafifletmesi mizaçlarını yumuşatmamış, tersine karakterlerinin, ihtiyar prensin yabanilik dediği taraflarını güçlendirmişti. Aralarında her zaman, hepsinin orduya alınacağı, dinlerinin değiştirileceği, çarın bir bildiri yayınladığı, Pavel Petroviç'in 1797 yılında ant verdiği (özgürlüklerinin daha o zaman verildiği ama toprak sahiplerinin bu kararı geri aldırdıkları söylenirdi), Pyotr Fyodoroviç'in yedi yıl içinde tahta çıkacağı, herkese özgürlük vereceği ve bunun, hiçbir şey yapılmasına gerek kalmayacak kadar basit olacağı gibi muğlak söylentiler dolaşırdı. Savaş, Bonaparte ve işgal hakkındaki dedikoduları, deccal, dünyanın sonu, saf özgürlük hakkındaki müphem fikirlerle ilişkilendirirlerdi.

Boguçarovo'nun etrafı devlete ve vergi toplayan toprak sahiplerine ait büyük köylerle çevriliydi. Bu bölgede yaşayan toprak sahibi sayısı çok azdı; ev hizmetçisi ya da okuryazar sayısı da azdı ve bu bölgenin köylülerinin hayatında, Rus halkının hayatındaki, nedenleri ve anlamları çağdaşları için

karanlık olan gizemli dip dalgaları, başka yerlerdekinden daha belirgin ve daha etkindi. Bunun yirmi yıl önceki bir tezahürü, bölge köylülerinin birtakım sıcak nehirlere göç etmeleriydi. Aralarında Boguçarovoluların da olduğu yüzlerce köylü durup dururken hayvanlarını satmaya ve aileleriyle birlikte güneydoğuda bir yerlere gitmeye başlamışlardı. Bu insanlar karıları ve çocuklarıyla birlikte, denizin ötesinde bir yerlere uçan göçmen kuşlar gibi, içlerinden hiçbirinin daha önce gitmediği güneydoğuda bir yerlere akıp gittiler. Her biri özgürlüğünü satın alarak ya da kaçarak, kafileler halinde yola çıktılar, arabalarla ya da yürüyerek sıcak nehirlere gittiler. Çoğu cezalandırıldı, Sibirya'ya sürgüne gönderildi, pek çoğu soğuktan ve açlıktan yolda öldü, pek çoğu kendi isteğiyle döndü ve bu hareket, başlamasının belirli bir nedeni olmaması gibi, nedensiz yere, kendiliğinden sönüp gitti. Ama bu dip dalgaları halkın üzerindeki etkilerini kaybetmedi ve kendilerini garip, beklenmedik ve bununla birlikte basit, doğal ve kuvvetli bir şekilde gösterebilmek için güç topladılar. Ve işte 1812 yılında, bu insanların yakınında olan biri, bu dip dalgalarının etkisini ve kendilerini göstermelerinin yakın olduğunu görebilirdi.

İhtiyar prensin ölümünden önce Boguçarovo'ya gelen Alpatıç halk arasında bir dalgalanma olduğunu, buradaki köylülerin, altmış verst yarıçapı içindeki bütün köylülerin (köylerini Kazakların yıkımına terk ederek) bozkırlara çıktığı Lısiye Gori'dekilerin aksine, söylentilere göre, Fransızlarla ilişkiye geçtiklerini, onlardan bildiriler alıp elden ele gezdirdiklerini ve köylerinden ayrılmadıklarını fark etmişti. Kendisine bağlı ev hizmetçileri aracılığıyla, köylüler arasında önemli nüfuza sahip olan Karp isminde bir mujiğin devlete ait bir arabayla gidip, Kazakların boşaltılan köyleri talan ettiklerini ama Fransızların dokunmadıkları haberini getirdiğini öğrenmişti. Başka bir köylünün daha dün, Fransızların olduğu Vislouhov köyünden, Fransız generalinden aldığı,

kalırlarsa köylülere hiçbir zarar verilmeyeceğini, onlardan alınan her şeyin parasının ödeneceğini ilan eden bir bildiri getirdiğini biliyordu. Köylü bunun delili olarak Vislouhov'dan, saman karşılığında peşin olarak aldığı yüz rublelik banknot getirmişti (bunun sahte olduğunu bilmiyordu).

Hepsinden önemlisi Alpatıç, muhtara prensesin eşyalarının Boguçarovo'dan götürülmesi için arabaların hazırlanması emrini verdiği günün sabahında bir toplantı yapıldığını, köyün terk edilmemesi kararı alındığını öğrenmişti. Yine de kaybedilecek zaman yoktu. Başkan, prensin öldüğü gün, 15 Ağustos'ta, Prenses Marya'ya tehlikenin iyice yaklaştığını söyleyip gitmesi için ısrar etti. Ayın on altısından sonra hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini söyledi. Prensin öldüğü günün akşamı, ertesi gün cenaze için geleceğine söz verip gitti. Ama Fransızların beklenmedik bir noktaya kadar ilerledikleri haberini alınca, ertesi gün gelemedi, ancak çiftliğinden kendi ailesini ve değerli eşyalarını götürebilecek zaman bulabildi.

İhtiyar prensin Dronuşka diye seslendiği muhtar Dron, Boguçarovo'yu otuz yıldır yönetiyordu.

Dron, sakalı yaşlandıkça uzayan, altmış, yetmiş yaşına kadar değişmeyen, saçları beyazlamayan, tek bir diş kaybetmeyen, altmış yaşında da otuz yaşındaki kadar dinç ve dayanıklı olan, fiziksel ve zihinsel olarak güçlü mujiklerdendi.

Dron sıcak nehirlere yapılan ve kendisinin de dâhil olduğu göçten sonra Boguçarovo'ya muhtar-icra memuru vekili olmuştu ve o zamandan beri, yirmi üç yıldır bu görevi kusursuz bir şekilde devam ettirmekteydi. Mujikler ondan, efendilerinden daha fazla korkardı. Beyler, hem ihtiyar hem de genç prens, kâhyalar ona saygı duyarlar ve şaka yollu bakan diye çağırırlardı. Dron hizmet ettiği süre boyunca, bir kere bile sarhoş ya da hasta olmamıştı; hiçbir zaman, uykusuz gecelerden, yorucu işlerden sonra bile en ufak bir yorgunluk belirtisi göstermemişti, okuma yazma bilmemesine

rağmen, tek bir para hesabını, kocaman arabalarla kaç pud un sattığını, Boguçarovo tarlalarının her desyatinasındaki tınazı unutmazdı.

Harabeye dönmüş Lısıye Gori'den gelen Alpatıç, prensin cenazesinin olduğu gün Dron'u yanına çağırdı ve prensesin binek arabaları için on iki at, yüklerin taşınacağı arabalar için de on sekiz atın, Boguçarovo'dan yola çıkacak şekilde hazırlanmasını emretti. Köylüler mujik ve vergi ödeyen köylüler olmalarına rağmen, Alpatıç'a göre bu emrin yerine getirilmesinde bir sorun çıkmazdı çünkü Boguçarovo'da toplam iki yüz otuz aile ve mujik vardı ve köylüler bu ihtiyaçları karşılayabilirlerdi. Ama muhtar Dron bu emri duyunca bir şey söylemedi ve başını eğdi. Alpatıç ona tanıdığı ve arabalarını almalarını emrettiği köylülerin ismini verdi.

Dron bu köylülerin atlarının arabalara koşulup başka yere gittikleri cevabını verdi. Alpatıç başka mujikler saydı ama Alpatıç'ın dediğine göre onların da atları yoktu, bir kısmı devlete ait malları taşıyordu, diğerleri güçsüzdü ve bir kısmı ise yemsizlikten ölmüştü. Dron'a göre yalnız yük arabaları için değil, binek arabaları için de at bulmak imkânsızdı.

Alpatıç, Dron'a dikkatle baktı ve kaşlarını çattı. Dron köylülerin örnek muhtarı olduğu gibi Alpatıç da prensin çiftliğini yirmi yıl idare etmiş örnek bir kâhyaydı. İş yaptığı insanların ihtiyaçlarını ve içgüdülerini sezebilme yeteneği en üst seviyede olan mükemmel bir idareciydi. Dron'a bakınca yanıtlarının Dron'un düşüncelerinin değil, Boguçarovo halkının, muhtarın da paylaştığı genel görüşünün ifadesi olduğunu hemen anlamıştı. Bununla birlikte zenginleşen ve halkın sevmediği Dron'un iki taraf, efendiler ve köylüler arasında gidip gelmek zorunda olduğunu biliyordu. Bu gidip gelmeyi bakışlarından anlamıştı ve bu yüzden, kaşlarını çatıp Dron'a yaklaştı.

"Bak Dronuşka!" dedi. "Boş boş konuşma. Bütün halkın gönderilmesini ve düşmanla kalmamalarını Ekselansları

Prens Andrey Nikolayeviç bizzat emretti ve çarın emri de böyle. Kalanlar çara ihanet etmiş sayılacaklar. Anlıyor musun?"

Dron başını kaldırmadan, "Anlıyorum," diye yanıt verdi.

Alpatıç bu yanıttan tatmin olmamıştı.

Alpatıç başını sallayarak, "Bak Dron, sonu kötü olur!" dedi.

Dron üzüntüyle, "Siz nasıl buyurursanız!" dedi.

Alpatıç elini koynundan çıkartıp son derece ciddi bir tavırla Dron'un ayaklarının altını işaret ederek, "Kes artık!" dedi. "Ben senin yalnız içini değil üç arşın altındakileri bile görürüm."

Dron şaşırdı, Alpatıç'a kaçamak gözlerle baktı, sonra yeniden yere bakmaya başladı.

"Saçmalamayı bırak ve herkese toparlanıp Moskova'ya gitmelerini, prensesin yükleri için arabaları yarın sabaha hazır etmelerini söyle, sen de toplantıya gitme. Anladın mı?"

Dron birden dizüstü çöktü.

"Yakov Alpatıç, beni görevden alın! Anahtarları benden alın ve beni de, İsa aşkına, görevden alın."

Alpatıç sertçe, "Yeter, kes!" dedi. "Senin üç arşın altını bile görüyorum." Arı yetiştirmedeki hünerinin, yulafın ne zaman ekilmesi gerektiğini bilmenin, yaşlı prensi yirmi yıl memnun etmenin büyücü olarak tanınmasını sağladığını ve insanın üç arşın altını görebilmenin büyücülere has bir şey olduğunu biliyordu.

Dron ayağa kalktı ve bir şeyler söylemek istedi ama Alpatıç onun sözünü kesti:

"Aklınızda ne var, ha? Ne düşünüyorsunuz? Ha?"

Dron, "Ben o insanlarla ne yapacağım?" dedi. "İyice kendilerini kaybettiler. Ben de onlara söylüyorum..."

Alpatıç, "Ben de sana söylüyorum," dedi ve lafı uzatmadan sordu: "İçiyorlar mı?"

"İyice kendilerini kaybettiler Yakov Alpatıç: Bir fıçı daha getirdiler."

"Dinle o zaman! Ben komisere gidiyorum, sen de insanlara bu işleri bırakmalarını ve arabaları hazır etmelerini söyle."

Dron, "Emredersiniz," diye cevapladı.

Yakov Alpatıç daha fazla ısrar etmedi. Uzun süredir insanları yönetiyordu ve insanların itaat etmelerini sağlamanın başlıca yolunun, onlarda itaat etmeme fikrinin uyanmamasını sağlamak olduğunu biliyordu. Dron'dan itaatkâr bir "Emredersiniz," alan Yakov Alpatıç, arabaların, askerlerin emri olmadan hazırlanmayacağından şüphesi olmamasına, hatta bundan neredeyse tamamen emin olmasına rağmen bu cevabı yeterli görmüştü.

Gerçekten de akşam olduğunda arabalar hazırlanmamıştı. Köyde meyhanenin önünde bir toplantı olmuş ve bu toplantıda atların ormana götürülmesi ve araba verilmemesi kararı alınmıştı. Bu konuda prensese hiçbir şey söylemeyen Alpatıç, Lısiye Gori'den gelen kendi eşyalarının boşaltılmasını ve bu atların prensesin kupa arabası için hazırlanmasını emretti ve yetkililerle görüşmeye gitti.

X

Prenses Marya, babasının cenaze töreninden sonra kendini odasına kilitledi ve kimsenin yanına gelmesine izin vermedi. Bir hizmetçi kız, Alpatıç'ın hareket etmek için emir beklediğini söylemek için kapıya geldi. (Bu, Alpatıç'ın Dron'la konuşmasından önce olmuştu.) Prenses Marya uzandığı kanepeden kalktı ve kapalı kapının ardından asla hiçbir yere gitmeyeceğini söyledi ve kendisini rahat bırakmalarını rica etti.

Prenses Marya'nın odasının pencereleri batıya bakıyordu. Kanepede yüzü duvara dönük bir halde yatıyor, parmaklarıyla deri yastığın üzerindeki düğmeleri yokluyor, sadece bu yastığı görüyordu; belirsiz düşünceleri tek bir şey üzerinde

yoğunlaşmıştı: Ölümün geri döndürülemezliğini ve babasının hastalığına kadar bilmediği, kendisini o zaman gösteren ruhsal alçaklığını düşünüyordu. Dua etmek istiyor ama cesaret edemiyordu, bulunduğu ruh hali içerisinde Tanrı'ya yönelmeye cesareti yoktu. Bu durumda uzun süre yattı.

Güneş evin diğer tarafına geçmiş, akşam güneşinin yanlamasına vuran ışığı pencereden içeri girip odayı ve Prenses Marya'nın baktığı deri yastıkların bir bölümünü aydınlatıyordu. Düşünce akışı birden kesildi. Bilinçsizce doğruldu, saçlarını düzeltti, ayağa kalktı ve serin, açık ama rüzgârlı akşam havasını farkında olmadan içine çekerek pencereye yaklaştı.

Kendi kendine, "Evet, artık akşamdan keyif alabilirsin! O artık burada değil ve sana engel olacak kimse yok," dedi ve kendini sandalyeye bırakıp başını pencerenin pervazına dayadı.

Bahçe tarafından birisi tatlı ve yavaş bir sesle ismini söyledi ve başından öptü. Dönüp baktı. Siyah yas elbisesi giymiş Mademoiselle Bourienne'di. Sessizce Prenses Marya'ya yaklaştı, içini çekip öptü ve öper öpmez ağlamaya başladı. Prenses Marya dönüp ona baktı. Aklına onunla arasındaki çatışma, onu kıskanması, babasının son zamanlarda Mademoiselle Bourienne'e karşı değişen tavrı, onu görmeye katlanamaması ve yüreğinde ona karşı hissettiği sitemin ne kadar haksız olduğu geldi. "Ben, onun ölümünü isteyen ben başkasını nasıl yargılayabilirim!" diye düşündü.

Prenses Marya kendini, son zamanlarda uzak durduğu, kendisine bağlı olan ve yabancı bir evde yaşayan Mademoiselle Bourienne'in yerine koydu. Ve onun için üzüldü. Ona şefkatli, sorar gözlerle baktı ve elini uzattı. Mademoiselle Bourienne o anda ağlamaya başladı, elini öptü, prensesin çektiği acıdan bahsetti ve acısına ortak oldu. Tek tesellisinin prensesin acısını paylaşmasına izin vermesi olduğunu söyledi. Böyle büyük bir acı karşısında tüm eski anlaşmazlıkla-

rın silinip gitmesi gerektiğini, herkese karşı yüreğinin rahat olduğunu hissettiğini ve *onun* da yukarıdan bu sevgisini ve minnettarlığını gördüğünü söyledi. Prenses ne dediğini anlamadan, arada bir ona bakarak ve kendini sesinin ahengine kaptırmış bir halde dinliyordu.

Mademoiselle Bourienne konuşmasına kısa bir ara verdikten sonra, "Sizin durumunuz iki kat kötü sevgili prenses," dedi. "Kendinizi ne daha önce ne de şu anda düşünememenizi anlıyorum; ama sizi sevdiğim için bunu yapmak zorundayım... Alpatıç sizin yanınıza geldi mi? Yola çıkma konusunu konuştu mu?"

Prenses Marya cevap vermedi. Kimin, nereye gitmesi gerektiğini anlamamıştı. "Şu anda bir şey yapmak, bir şey düşünmek mümkün mü? Hepsi bir değil mi?" Cevap vermedi.

Mademoiselle Bourienne, "Biliyorsunuz chère Marie," dedi, "tehlike altındayız, etrafımız Fransızlar tarafından sarılmış durumda; şu anda gitmek tehlikeli olur. Yola çıkarsak büyük ihtimalle esir düşeriz ve Tanrı bilir..."

Prenses Marya dostuna, ne söylediğini anlamaksızın bakıyordu.

"Ah, benim için hiçbir şey fark etmediğini bir anlayan olsa," dedi. "Ben elbette *ondan* uzaklaşmak istemiyorum... Alpatıç bana yola çıkmaktan bahsetmişti... Onunla konuşun, ben hiçbir şey, hiçbir şey yapamam ve yapmak istemiyorum..."

Mademoiselle Bourienne, "Onunla konuştum. Yarın gidebileceğimizi umuyor, ama bence, artık burada kalmamız daha iyi olur," dedi. "Çünkü siz de kabul edersiniz ki, chère Marie, yolda askerlerin ya da isyana kalkan mujiklerin eline düşmek korkunç bir şey olur." Mademoiselle Bourienne el çantasından, Fransız General Rameau'nun, sıradan bir Rus kâğıdına basılmamış, halkın evlerini terk etmemesine, Fransız yetkililerin onlara gerekli korumayı sağlayacaklarına dair el ilanını çıkardı ve prensese verdi.

Mademoiselle Bourienne, "Bence en iyisi bu generale başvurmak," dedi. "Size gereken saygının gösterileceğine eminim."

Prenses Marya kâğıdı okudu ve bastırdığı hıçkırığı yüzünün gerilmesine neden oldu.

"Bunu kimden aldınız?" dedi.

Mademoiselle Bourienne kızararak, "Herhalde adımdan Fransız olduğumu anladılar," dedi.

Prenses Marya elinde kâğıtla pencereden kalktı, yüzü sararmış bir halde odadan çıktı, eskiden Prens Andrey'in çalışma odası olan odaya gitti.

Prenses Marya, "Dunyaşa, bana Alpatıç'ı, Dronuşka'yı, herhangi birini çağırın," dedi ve Mademoiselle Bourienne'in sesini duyunca ekledi: "Amaliya Karlovna'ya da yanıma uğramamasını söyleyin." Fransızların eline düşebileceği düşüncesinden dehşete kapılan Prenses Marya, "Hemen gitmemiz gerekiyor! Bir an önce gitmeliyiz!" dedi.

"Ya Prens Andrey, Fransızların elinde olduğunu öğrenirse! Prens Nikolay Andreiç Bolkonski'nin kızının, General Rameau'nun himayesini rica ettiğini, onun lütfundan faydalandığını duyarsa!" Bu düşünce onu korkuttu, ürpermesine neden oldu, kızardı, o güne kadar hiç hissetmediği bir öfke ve gurur hissetti. İçine düşeceği zor ve hepsinden önemlisi küçük düşürücü durum gözlerinin önüne geldi. Prenses Marya kendisi gibi değil, babası ve ağabeyi gibi düşünmek zorunda olduğunu hissederek, "Onlar, Fransızlar bu eve yerleşecek, General Rameau, Prens Andrey'in çalışma odasını işgal edecek; eğlenmek için Prens Andrey'in mektuplarını, belgelerini karıştırıp okuyacak. M-lle Bourienne lui fera les honneurs de Boguçarovo.[27] Bana lütfedip küçük bir oda verecekler; askerler haçlarını ve yıldızlarını almak için babamın taze mezarını perişan edecek; bana Ruslara karşı kazandıkları zaferleri anlatacaklar, üzüntümü payla-

27 Mademoiselle Bourienne onu Boguçarovo'nun sahibi gibi onurlandıracak.

şıyormuş gibi görünecekler..." diye düşünüyordu. Nerede kalacağı, başına ne geleceği onun için önemli değildi; ama kendini merhum babasının ve Prens Andrey'in temsilcisi gibi hissediyordu. Farkında olmadan onlar gibi düşünüyor, onların hissettiklerini hissediyordu. Böyle bir durum karşısında onların söyleyeceklerini ve yapacaklarını söylemesi ve yapması gerektiğini hissediyordu. Prens Andrey'in çalışma odasına gitti, onun düşüncelerini hissetmeye çalıştı, kendi durumunu düşündü.

Hayatın, babasının ölümüyle ortadan kalktığını hissettiği ihtiyaçları, Prenses Marya'nın karşısına yeni ve daha önce hiç karşılaşmadığı bir güçle çıkmış, onu ele geçirmişlerdi.

Heyecanlı, kıpkırmızı kesilmiş bir halde odada dolaşıyor, kâh Alpatıç'ı, kâh Mihail İvanoviç'i, kâh Tihon'u, kâh Dron'u çağırtıyordu. Dunyaşa, dadı ve hizmetçi kızlar Mademoiselle Bourienne'in anlattıklarının ne derece doğru olduğu konusunda bir şey söyleyemiyorlardı. Alpatıç evde değildi; yetkililerle görüşmeye gitmişti. Çağrılan ve Prenses Marya'nın karşısına uykulu gözlerle çıkan mimar Mihail İvanıç da ona bir şey söyleyemedi. Prenses Marya'nın sorularına, on beş yıldır ihtiyar prensin karşısında, kendi düşüncelerini söylemeden sergilemeye alıştığı gülümsemeyle verdiği cevaplardan belirli bir şey çıkarabilmek mümkün değildi. Çökmüş, zayıflamış yüzünde teselli edilemez bir acının izlerini taşıyan ihtiyar oda hizmetçisi Tihon, Prenses Marya'nın tüm sorularına "Emredersiniz," diye karşılık verdi ve ona bakarken, hıçkıra hıçkıra ağlamamak için kendini zor tuttu.

Sonunda odaya muhtar Dron girdi ve prensesi eğilerek selamlayıp sövenin yanında durdu.

Prenses Marya karşısında, her yıl Vyazma'daki panayıra gittiğinde, ona gülümseyerek kendi özel zencefilli, ballı çöreklerinden veren sadık dostunu görünce, "Dronuşka," dedi, "başımıza gelen talihsizlikten sonra şimdi bir de..." diye başladı ama devamını getirmeye gücü yetmedi.

Dron içini çekerek, "Tanrı'nın hikmetinden sual olunmaz," dedi. Bir süre konuşmadılar.

"Dronuşka, Alpatıç bir yerlere gitmiş, fikrini alabileceğim kimse yok. Bana söylenenler, gitmemin mümkün olmadığı doğru mu?"

Dron, "Niçin gidemeyecekmişsin ekselansları, gidebilirsin," dedi.

"Bana, düşman yüzünden tehlikeli olur dediler sevgili dostum, hiçbir şey yapamıyorum, hiçbir şey anlamıyorum, yanımda hiç kimse yok. Kesinlikle bu akşam ya da yarın sabah erkenden gitmek istiyorum." Dron hiçbir şey söylemedi. Suratını asıp Prenses Marya'ya baktı.

"At yok," dedi, "Yakov Alpatıç'a da söyledim."

Prenses, "Niçin yok?" diye sordu.

Dron, "Hepsi Tanrı'nın cezası," dedi, "atların bir kısmını birlikler aldı, bir kısmı öldü, bu yıl böyle oldu. Atları beslemek şöyle dursun, biz kendimiz açlıktan ölüyoruz. Üç gündür aç oturanlar var. Hiçbir şey kalmadı, perişan olduk."

Prenses Marya onun söylediklerini dikkatle dinliyordu.

"Mujikler perişan mı oldu? Hiç ekinleri yok mu?" diye sordu.

Dron, "Açlıktan ölüyorlar," dedi, "arabayla ilgilenecek halleri yok..."

"Neden bana söylemedin Dronuşka? Yardım etme imkânı yok mu? Elimden gelen her şeyi yaparım..." Prenses Marya'ya, yüreğinin acıyla dolu olduğu o anda, zengin ve fakir insanlar olabileceğini ve zenginlerin fakirlere yardım etmeyebileceklerini düşünmek garip geliyordu. Toprak sahibi tahılı diye bir şey olduğunu ve onu mujiklere verdiklerini emin olmasa da biliyordu, duymuştu. Ağabeyinin de babasının da ihtiyaç içindeki mujiklere yardım etmesine karşı çıkmayacağını da biliyordu; sadece dağıtmak istediği tahıldan bahsetmekle bir hata yapmış olabileceğinden korkuyordu. Kendi acısını unuttuğu için, vicdan azabı duymayacağı bir sıkıntı kendini gösterdiği için mutluydu. Dronuşka'ya köy-

lülerin ihtiyaçlarıyla ilgili ayrıntıları ve Boguçarovo'da toprak sahibine ait neler olduğunu sormaya başladı.

"Toprak sahibine, ağabeyime ait tahıl var, değil mi?" diye sordu.

Dron gururla, "Bey tahılı hiç dokunulmamış bir halde duruyor," dedi, "prensimiz satılmasını emretmemişti."

Prenses Marya, "Onu mujiklere ver, ihtiyaçları olan ne varsa ver: Ağabeyim adına sana yetki veriyorum," dedi. Dron cevap vermedi ve derin derin iç geçirdi.

"Eğer yeteri kadar varsa bu tahılı onlara ver. Hepsini ver. Ağabeyim adına sana emrediyorum ve onlara bizim olan her şeyin onların da olduğunu söyle. Onlardan hiçbir şey esirgemeyiz. Onlara böyle söyle."

Prenses Marya bunları söylerken Dron gözlerini ona dikmişti.

"Beni bu görevden alın efendim, Tanrı aşkına benden anahtarları alın," dedi. "Yirmi üç yıl hizmet ettim, hiç kötü bir şey yapmadım; Tanrı aşkına alın."

Prenses Marya onun kendisinden ne istediğini ve neden görevden alınmayı rica ettiğini anlamamıştı. Ona, onun sadakatinden hiçbir zaman şüphe etmediği, onun için ve mujikler için her şeyi yapmaya hazır olduğu cevabını verdi.

XI

Dunyaşa bir saat sonra prensesin yanına gelip Dron'un geldiğini ve bütün mujiklerin, prensesin emriyle, ambarın önünde toplandıklarını, hanımefendiyle görüşmek istediklerini haber verdi.

Prenses Marya, "Ben onları çağırmadım ki," dedi, "sadece Dronuşka'ya onlara tahıl dağıtmasını söyledim."

Dunyaşa, "Tanrı aşkına prenses, emir verin de onları kovsunlar, siz de yanlarına gitmeyin. Bütün bunlar aldatma-

ca," dedi. "Yakov Alpatıç gelince de gideriz... Siz de lütfen çıkmayın..."

Prenses merakla, "Ne aldatmacası?" diye sordu.

"Ben biliyorum, lütfen beni dinleyin, Tanrı aşkına. İsterseniz dadıya da sorun. Emrinizi dinleyip gitmeye niyetlerinin olmadığı söyleniyor."

Prenses Marya, "Sen ne dediğini bilmiyorsun. Ben hiçbir zaman gitmeleri için emir vermedim," dedi. "Dronuşka'yı çağır."

İçeri giren Dron, Dunyaşa'nın söylediklerini doğruladı: Mujikler prensesin emriyle gelmişlerdi.

Prenses, "Ama ben onları hiç çağırmadım ki," dedi, "kesin sen yanlış emir verdin. Ben sadece onlara tahıl verilmesini söyledim."

Dron cevap vermedi, içini çekti.

"Emrederseniz giderler," dedi.

Prenses Marya, "Hayır, hayır, yanlarına gideceğim," dedi.

Prenses Marya, Dunyaşa ve dadının vazgeçirmeye çalışmasına rağmen sundurmaya çıktı. Dron, Dunyaşa, dadı ve Mihail İvanıç da peşinden geliyordu.

Prenses Marya aklından, "Herhalde bir yere gitmesinler diye tahıl teklif ettiğimi, kendim gidip onları Fransızların merhametine bırakacağımı düşünüyorlar," diye geçiriyordu. Ambarın önündeki otlakta duran kalabalığa doğru alacakaranlıkta ilerlerken, "Moskova yakınlarındaki malikânede aylık yiyecek yardımı ve kalacak yer vaat edeceğim; eminim benim yerimde André olsa daha fazlasını yapardı," diye düşünüyordu.

Kalabalık sıkıştı, hareketlendi ve şapkalar hızla çıktı. Prenses Marya, başı önde, bacaklarını eteğinden kurtarmaya çalışarak yanlarına geldi. O kadar çok genç ve yaşlı göz üzerine dikilmişti ve o kadar farklı yüz vardı ki Prenses Marya içlerinden bir tanesini bile ayırt edemiyor, hepsiyle

birden konuşması gerektiğini hissediyor ama nasıl yapacağını bilmiyordu. Ama babasını ve ağabeyini temsil ettiğinin bilincine varması ona güç verdi, cesaretle konuşmaya başladı.

Prenses Marya kafasını kaldırmadan ve kalbinin hızlı, şiddetli attığını hissederek, "Gelmenize çok sevindim," dedi. "Dronuşka savaşın sizi perişan ettiğini söyledi. Bu bizim ortak acımız ve size yardım edebilmek için elimden gelen her şeyi yapacağım. Ben de gidiyorum çünkü burada kalmak artık tehlikeli ve düşman yakında... çünkü... her şeyi size veriyorum dostlarım ve sizden her şeyi, ihtiyacınızı karşılayacak bütün tahılımızı almanızı rica ediyorum. Bu tahılı size burada kalmanız için verdiğimi söylerlerse, bu doğru değil. Tersine, bütün eşyalarınızı alıp Moskova yakınlarındaki malikânemize gitmenizi rica ediyorum ve size söz veriyorum, orada hiçbir yokluk çekmeyeceksiniz. Size kalacak yer ve tahıl verilecek." Prenses durdu. Kalabalıktan sadece derin derin nefes alma sesleri geliyordu.

Prenses, "Bunu sadece kendi adıma yapmıyorum," diye devam etti, "iyi bir efendi olan merhum babamın adına ve onun oğlu ağabeyim adına da yapıyorum."

Yine durdu. Kimse sessizliği bozmadı.

Prenses karşısında duran yüzlere bakarak, "Acımız ortak, her şeyi paylaşacağız. Benim olan ne varsa, sizindir," dedi.

Bütün gözler anlam veremediği, benzer bir ifadeyle ona bakıyordu. Merak mı, sadakat mi, minnettarlık mı, yoksa korku ve güvensizlik mi olduğunu anlayamıyordu, ama bütün yüzlerde aynı ifade vardı.

Arkadan bir ses, "Lütuflarınıza teşekkür ederiz ama toprak sahibinin tahılını almak işimize gelmez," dedi.

Prenses, "Neden?" diye sordu.

Kimse cevap vermedi ama kalabalığa göz gezdiren Prenses Marya karşılaştığı bütün gözlerin hemen yere bakmaya başladıklarını fark etti.

Yeniden, "Peki neden istemiyorsunuz?" diye sordu.

Bu sessizlik Prenses Marya için dayanılmaz hale gelmeye başlamıştı; herhangi birinin bakışını yakalamaya çalışıyordu.

Prenses Marya bastonuna yaslanmış bir halde yanında duran yaşlı adama, "Neden bir şey söylemiyorsunuz?" dedi ve onun bakışlarını yakalayınca ekledi: "Başka bir şey yapılması gerektiğini düşünüyorsan söyle. Her şeyi yaparım." Ama yaşlı adam başını, buna sinirlenmiş gibi iyice eğdi ve "Bunu niye kabul edelim, bize tahıl lazım değil," dedi.

Kalabalığın farklı yerlerinden, "Neden her şeyi bırakıp gidelim? Kabul etmiyoruz. Kabul etmiyoruz... hayır, kabul etmiyoruz. Senin için üzgünüz ama kabul etmiyoruz. Sen kendin, tek başına git..." gibi sesler yükseldi. Ve herkesin yüzünde yeniden tek bir ifade belirdi ama bu kesinlikle merak ve minnet değil, öfkeli bir kararlılık ifadesiydi.

Prenses Marya hüzünlü bir gülümsemeyle, "Anlamadınız galiba," dedi, "neden gitmek istemiyorsunuz? Size yatacak yer, yiyecek vermeye söz veriyorum. Düşman sizi burada perişan eder..."

Ama kalabalıktan gelen sesler onun sesini boğdu.

"Hayır, kabul etmiyoruz, varsın etsin! Tahılını almıyoruz, kabul etmiyoruz!"

Prenses Marya yine kalabalıktan birisinin bakışlarını yakalamaya çalıştı ama bir kişi bile ona bakmıyordu; gözlerini ondan kaçırdıkları belli oluyordu. Bu durum ona garip geldi, rahatsız etti.

Kalabalığın içinden, "Bakın, ne de güzel hikâye anlatıyor, peşinden toprak köleliğine gidelim! Evlerimiz perişan olsun, biz de esarete gidelim. Bak sen! Tahıl verecekmiş!" gibi sesler duyuldu.

Prenses Marya başını öne eğip çemberden çıktı, eve gitti. Dron'a yarın yola çıkmak için atların hazırlanması emrini tekrarladı, odasına gitti ve düşünceleriyle baş başa kaldı.

XII

Prenses Marya gece uzun süre, odasının açık penceresinin önünde oturdu, mujiklerin köyden gelen konuşmalarını duyuyor ama onları düşünmüyordu. Onlar hakkında ne kadar düşünürse düşünsün, onları anlayamayacağını hissediyordu. Tek bir şeyi, artık kendisi için geçmişte kalmış o günkü olaylardan sonra düşünmeye ara verdiği acısını düşünüyordu. Artık hatırlayabilir, ağlayabilir, dua edebilirdi. Güneş battıktan sonra rüzgâr kesilmişti. Gece sessiz ve serindi. Saat on ikiye doğru sesler kesilmeye başladı, bir horoz öttü, ıhlamur ağaçlarının arkasında dolunay belirmeye başladı; temiz, beyaz, çiyle karışık bir sis yükseldi, köyün ve evin üzerinde sessizlik hâkimdi.

Gözünün önünde birbiri ardına yakın geçmişin resimleri, babasının hastalığı ve son dakikaları belirdi. Bu görüntülere, gecenin bu sessiz ve gizemli saatinde bile hayallerinde canlandırmaya gücünün yetmediğini hissettiği ve korkuyla zihninden attığı son görüntü, babasının ölümü hariç, artık hüzünlü bir keyifle bakabiliyordu. Bu resimler kendilerini o kadar açık ve ayrıntılı gösteriyorlardı ki ona kâh geçmiş, kâh o an, kâh gelecek olarak görünüyorlardı.

Babasına felç indiği ve koltuk altlarından tutularak Lısiye Gori'deki bahçeden sürüklenerek getirildiği, güçsüz diliyle bir şeyler mırıldandığı, beyazlamış kaşlarının seğirdiği, endişeli ve ürkek gözlerle ona baktığı anın görüntüsü gözlerinin önüne tüm canlılığıyla geldi.

"Bana öldüğü gün söylediklerini o gün de söylemek istiyordu," diye düşündü. "Aklından hep bana söylediklerini geçiriyordu." Yaşanacak felaketi önceden hissedip, onun isteğine karşı çıkarak kaldığı Lısiye Gori'de geçirdiği, felç inen günün önceki gecesini bütün ayrıntılarıyla hatırladı. O gece uyumamış, parmaklarının ucunda aşağı inip babasının o gece yattığı çiçekliğin kapısına gelmiş, onun sesini dinle-

mişti. Tihon'a bitkin, yorgun bir sesle bir şeyler anlatıyordu. Belli ki konuşmak istiyordu. Prenses Marya o zaman da, "Neden beni çağırmadı? Tihon'un yerinde olmama neden izin vermedi?" diye düşünmüştü, şimdi de aynı şekilde düşünüyordu. "Artık yüreğinden neler geçtiğini hiçbir zaman, hiç kimseye söyleyemeyecek. Dile getirmek istediği her şeyi söyleyeceği, onu Tihon'un değil benim dinleyip anlayacağım o an, ne onun için ne de benim için hiçbir zaman gelmeyecek. O zaman neden odaya girmedim ki?" diye düşünüyordu. "Belki de öldüğü gün söylediklerini o gün söyleyecekti. Tihon'la konuşurken iki kere beni sormuştu. Beni görmek istiyordu ve ben orada, kapının arkasında duruyordum. Anlamayan Tihon'la konuşmak onu üzüyor, zor geliyordu. Liza'nın öldüğünü unutup, yaşıyormuş gibi konuştuğunu, Tihon artık onun yaşamadığını hatırlatınca, 'Aptal,' diye bağırdığını hatırlıyorum. Zoruna gitmişti. Kapının ardından yatakta inlediğini ve yüksek sesle, 'Tanrım!' diye bağırdığını duymuştum. Niye o zaman içeri girmedim? Bana ne yapardı ki? Ne kaybederdim? Belki de rahatlar, bana o sözü söylerdi." Prenses Marya yüksek sesle, babasının ona öldüğü gün söylediği sevgi dolu sözü tekrarladı: "Ca-nım!" Ve yüreğindeki acıyı bastıran gözyaşlarıyla hıçkıra hıçkıra ağladı. Karşısında onun yüzü belirdi: Kendini bildi bileli aşina olduğu ve her zaman uzaktan gördüğü yüz değil; son gün, söylediğini duyabilmek için ağzına eğildiği zaman ilk kez bütün kırışıklıkları ve ayrıntılarıyla yakından gördüğü ürkek, zayıf yüz.

"Canım," diye tekrarladı.

Aklına birden, "Bu sözü söylediği anda ne düşünüyordu? Şimdi ne düşünüyor?" sorusu geldi ve yanıt olarak karşısında tabuttaki, çenesi beyaz bir başörtüyle bağlanmış yüzün ifadesi belirdi. Ona dokunduğu ve kendisini, bunun babası değil gizemli ve iğrenç bir şey olduğuna inandırdığı zaman hissettiği korkuya kapıldı yine. Başka bir şey düşünmek, dua etmek istiyor ama ikisini de yapamıyordu. İyice açtığı gözle-

riyle, her an onun ölü yüzünü görmeyi bekleyerek ay ışığına ve gölgelere bakıyor, evin üstüne ve içine çöken sessizliğin elini kolunu bağladığını hissediyordu.

"Dunyaşa!" diye fısıldadı. Yabani bir sesle, "Dunyaşa!" diye bağırdı, bu sessizliğin içinden dışarı fırlayıp hizmetçi odalarına, karşıdan hızla kendisine doğru gelen dadıya ve hizmetçilere koştu.

XIII

Rostov ve İlyin, 17 Ağustos'ta, esirlikten yeni kurtulup dönmüş Lavruşka ve bir süvari postayla birlikte, Boguçarovo'ya on beş verst uzaklıktaki Yankov'da kurulmuş ordugâhlarından, İlyin'in yeni satın aldığı atı denemek ve köylerde saman olup olmadığını öğrenmek için atla gezintiye çıkmışlardı.

Boguçarovo son üç gündür iki düşman ordunun arasındaydı, hem Rus artçıları hem de Fransız öncüleri oraya kolayca gidebilirlerdi ve bu yüzden Rostov, düşünceli bir süvari bölüğü komutanı olarak, Boguçarovo'da kalan erzaktan Fransızlardan önce faydalanmak istiyordu.

Rostov ve İlyin çok keyifliydi. Çok sayıda hizmetli ve güzel kız bulacaklarını ümit ettikleri Boguçarovo'ya, prensin çiftlik içindeki malikânesine giderlerken kâh Lavruşka'ya Napolyon hakkında sorular sorup anlattıklarına gülüyor, kâh İlyin'in atını denemek için yarışıyorlardı.

Rostov gittikleri köyün, kız kardeşinin eski sözlüsü Bolkonski'nin mülkü olduğunu ne biliyor ne de aklına böyle bir ihtimal geliyordu.

Rostov ve İlyin, Boguçarovo'ya yakın bir tepecikte son kez yarıştılar ve Boguçarovo köyünün sokağına ilk önce, İlyin'i geçen Rostov dörtnala girdi.

Yüzü kızarmış İlyin, "Beni geçtin," dedi.

Rostov ter içinde kalmış Don atını okşayarak, "Evet, hep geçiyorum, çayırda da burada da," dedi.

Lavruşka arkadan, kendi ufak, koşum atından Fransız diye bahsederek, "Ben bu Fransız'la sizi geçerdim ekselansları," dedi, "ama sizi utandırmak istemedim."

Yavaş adımlarla, önünde büyük bir mujik kalabalığının olduğu ambara yaklaştılar.

Köylülerden kimisi kalpağını çıkarmış, kimisi çıkarmadan gelenlere bakıyorlardı. Yüzleri kırışık, sakalları seyrek iki yaşlı, uzun boylu mujik meyhaneden çıktı, gülümseyerek, sallana sallana ve anlaşılmaz bir şarkı söyleyerek subaylara yaklaştılar.

Rostov gülerek, "Bak şu yiğitlere!" dedi. "Saman var mı?"

İlyin, "Birbirlerine ne kadar da benziyorlar," dedi.

Mujiklerden biri yüzünde keyifli bir gülümsemeyle, "Eğ... len... ooo... ooo... eğlen... ce..." diye şarkı söylüyordu.

Kalabalığın içinden bir mujik Rostov'a yaklaştı.

"Siz hangi taraftansınız?" diye sordu.

İlyin gülerek, "Fransızlardan," diye cevap verdi ve Lavruşka'yı işaret ederek, "İşte Napolyon'un ta kendisi," dedi.

Mujik, "Russunuz yani?" diye sordu.

Ufak tefek, başka bir köylü yanlarına gelerek, "Burada çok askeriniz var mı?" diye sordu.

Rostov, "Çok var," diye cevap verdi ve "Niye burada toplandınız?" diye ekledi, "Bayram falan mı?"

Mujik onun yanında uzaklaşırken, "Yaşlılar köyün meselelerini konuşmak için toplanmıştı," dedi.

Bu sırada büyük eve giden yolda, subaylara doğru gelen iki kadın ve beyaz şapkalı bir adam göründü.

İlyin ona doğru kararlı ve hızlı adımlarla gelen Dunyaşa'yı görünce, "Pembelisi benim, göz koymak yok!" dedi.

Lavruşka, İlyin'e göz kırparak, "Bizim olsun!" dedi.

İlyin gülümseyerek, "Ne istiyorsunuz güzelim?" dedi.

"Prenses hangi alaydan olduğunuzu ve isminizi sormamı emretti."

"Bu, süvari bölüğü komutanı Kont Rostov, ben de itaatkâr hizmetkârınız."

Sarhoş mujik keyifle gülümseyerek ve genç kızla konuşan İlyin'e bakarak, "Eğ...len...cee!" diye söylemeye devam etti. Dunyaşa'nın ardından Alpatıç, şapkasını daha uzaktayken çıkararak Rostov'a yaklaştı.

Saygıyla ama bu subayı, gençliğinden dolayı biraz hafife alarak ve elini giysisinin göğsüne sokarak, "Sizi rahatsız etmeye cüret ediyorum ekselansları," dedi. "Bu ayın on beşinde vefat eden General Prens Nikolay Andreyeviç Bolkonski'nin kızı olan hanımım bu adamların..." mujikleri işaret etti, "...cehaleti yüzünden zor bir durumda kaldı." Yüzünde hüzünlü bir gülümsemeyle, "Kendisini ziyaret etmenizi rica ediyor... lütfen biraz gelebilir misiniz, çünkü bunların yanında uygun olmaz," dedi ve atın peşinden ayrılmayan at sinekleri gibi peşinde dolaşan iki mujiği işaret etti.

Mujikler ona keyifle gülümseyerek, "Aaa!... Alpatıç... aaa? Yakov Alpatıç!.. Büyük adamsın! Tanrı aşkına affet. Büyüklük et! Aaa?.." diyorlardı. Rostov sarhoş ihtiyarlara bakıp gülümsedi.

Yakov Alpatıç ağırbaşlı bir tavırla, boşta olan eliyle ihtiyarları işaret ederek, "Belki de bu, ekselanslarınızın hoşuna gidiyordur," dedi.

Rostov, "Hayır, bunda hoşa gidecek bir şey yok," dedi ve ilerledi. "Mesele nedir?" diye sordu.

"Ekselanslarınıza şunu bildirmeye cüret edeceğim: Buranın kaba halkı hanımefendinin çiftlikten ayrılmasına izin vermek istemiyor, atların koşum takımlarını çıkartmakla tehdit ediyor, her şey arabalara yüklenmiş olduğu halde hanımefendi sabahtan beri yola çıkamıyor."

Rostov, "Olamaz!" diye bağırdı.

Alpatıç, "Size gerçeği olduğu gibi anlatmaktan şeref duyuyorum," dedi.

Rostov atından indi, onu postaya teslim etti ve Alpatıç'la birlikte, ona meselenin detayları hakkında sorular sorarak eve gitti. İşin aslı, prensesin dün mujiklere tahıl önermesi, Dron'la ve toplanan halkla konuşması işleri o kadar bozmuştu ki Dron sonunda anahtarları teslim edip mujiklere katılmış, sabah Alpatıç çağırmasına rağmen gitmemişti, sabah prenses yola çıkmak için atların koşulmasını emredince mujikler büyük bir kalabalıkla ambarın önüne gelmiş, birini gönderip prensesin köyden ayrılmasına izin vermeyeceklerini, bulundukları yerden ayrılmamaları konusunda emir olduğunu, atların koşumlarını çıkartacaklarını söylemişlerdi. Alpatıç uyarmak için yanlarına gidince de ona, prensesin gitmesine izin veremeyeceklerini, bu konuda bir emir olduğunu, prenses kalırsa ona eskisi gibi hizmet edeceklerini ve bütün emirlerine uyacaklarını söylemişlerdi (aralarında en çok Karp konuşuyordu; Dron kalabalığın arasında kendini belli etmiyordu).

Rostov'la İlyin yolda dörtnala ilerlediği sırada, Prenses Marya, Alpatıç, dadı ve hizmetçi kızların vazgeçirme çabalarına rağmen atların koşulmasını emretmiş ve yola çıkmak istemişti; ama arabacı dörtnala gelen süvarileri görünce onları Fransız sanıp kaçmış ve evdeki kadınlar ağlamaya başlamıştı.

Rostov sofadan geçerken insanın yüreğini eriten sesler duyuluyordu: "Babamız! Kurtarıcımız! Seni Tanrı gönderdi."

Prenses Marya, Rostov'u yanına götürdüklerinde düşüncelere dalmış, bitkin bir halde salonda oturuyordu. Onun kim olduğunu, neden orada olduğunu ve kendisine ne olacağını bilmiyordu. Ruslara özgü yüzünü görüp, içeri girişinden ve ettiği ilk sözlerden onun kendi çevresinden birisi olduğunu anlayınca, insanın içine işleyen, ışık saçan gözleriyle ona baktı, endişeden kısılmış ve titreyen bir sesle konuşmaya

başladı. Rostov bu karşılaşmada romanlara özgü bir şeyler görmüştü. Rostov onu dinlerken ve ona bakarken, "Kaba, isyan eden mujiklerin insafına bırakılmış çaresiz, acılar içinde, tek başına bir kız! Kaderin benim yolumu buraya düşürmesi ne kadar garip?" diye düşünüyordu. Utana sıkıla anlattığı öyküsünü dinlerken, aklından, "Yüzünün çizgilerinden ve konuşmasından ne kadar alçakgönüllü ve soylu olduğu belli oluyor!" diye geçiriyordu.

Prenses bütün bunların, babasının cenazesinin ertesi günü olduğunu anlatırken sesi titriyordu. Başını çevirdi ve Rostov'un, bu sözleri kendisini acındırmak için söylediğini düşünmesinden korkuyormuş gibi, ona soran ve endişeli gözlerle baktı. Rostov'un gözleri dolmuştu. Prenses Marya bunu fark etti ve Rostov'a, yüzünün çirkinliğinin unutulmasını sağlayan, ışık saçan gözleriyle, minnetle baktı.

Rostov ayağa kalkarken, "Yolum buraya düştüğü ve size hizmet etmeye hazır olduğumu gösterme fırsatı yakaladığım için ne kadar mutlu olduğumu anlatamam prenses," dedi. "Lütfen yola çıkın; size refakat etmeme izin verirseniz, tek bir kişinin bile sizi rahatsız etmeye cesaret edemeyeceğine şerefim üzerine yemin ediyorum." Çar soyundan bir kadının karşısında reverans yapar gibi saygıyla eğilerek kapıya yöneldi.

Rostov böyle saygılı davranarak onunla tanıştığı için kendini mutlu saydığını, ama onunla yakınlaşmak için başına gelen talihsizliklerden faydalanmak istemediğini göstermek ister gibiydi.

Prenses Marya bunu anladı ve takdir etti.

Ona Fransızca, "Size çok ama çok minnettarım," dedi. "Umarım bütün bunlar bir yanlış anlaşılmadır ve kimsenin bir suçu yoktur." Prenses birden ağlamaya başladı. "Özür dilerim," dedi.

Rostov kaşlarını çatarak bir kez daha reverans yaptı ve odadan çıktı.

XIV

"Nasıl, güzel mi? Benim pembeli çok güzel dostum, adı Dunyaşa..." diye başlayan İlyin, Rostov'un yüzünü görünce sustu. Kahramanının ve komutanının bambaşka şeyler düşündüğünü fark etmişti.

Rostov, İlyin'e öfkeyle baktı ve ona cevap vermeden hızlı adımlarla köye yöneldi.

Kendi kendine, "Onlara göstereceğim, bunun hesabını soracağım, haydutlar!" dedi.

Koşmamak için hızlı adımlarla yürüyen Alpatıç, Rostov'a yetişmekte güçlük çekiyordu.

Ona yetişince, "Neye karar verdiniz?" diye sordu.

Rostov durdu ve yumruklarını sıkarak aniden, öfkeyle Alpatıç'ın üstüne yürüdü.

"Karar mı? Neye mi karar verdim? İhtiyar bunak!" diye bağırdı. "Sen niye oturup seyrettin? Ha? Mujikler isyan ediyor, sen üstesinden gelemiyorsun. Sen de hainsin. Ben bilirim sizin gibileri, hepinizin derisini yüzeceğim..." Ve öfkesini boş yere harcamaktan korkuyormuş gibi Alpatıç'ı bıraktı, hızla ilerledi. Alpatıç, hakarete uğramışlık duygusunun üstesinden gelerek adımlarını hızlandırdı, Rostov'a ayak uydurdu ve görüşlerini paylaşmaya devam etti. Köylülerin şu anda inat ettiklerini, şu anda, askerî bir güç olmadan onlara *karşı çıkmanın* akıllıca olmayacağını, önce bir tugay göndermenin daha iyi olacağını söyledi.

Nikolay duyduğu şuursuz, hayvani öfkenin ve bu öfkeyi boşaltma ihtiyacının etkisiyle hızlı hızlı soluyarak, "Ben onlara askerî güç uygulayacağım... Ben onlara karşı çıkacağım!" dedi. Ne yapacağını düşünmeden, bilinçsiz, hızlı ve kararlı adımlarla kalabalığa doğru ilerledi. Ve o kalabalığa yaklaştıkça, Alpatıç onun bu düşüncesizce hareketinin iyi sonuçlar doğuracağını daha fazla hissetti. Kalabalığın içindeki, onun bu hızlı ve kendinden emin yürüyüşünü, ka-

rarlı ve kaşları çatılmış yüzünü gören köylüler de aynı şeyi hissetmişti.

Süvariler köye girdikten ve Rostov, prensesle görüşmeye gittikten sonra kalabalık arasında karışıklık ve anlaşmazlık baş göstermişti. Mujiklerden bazıları bu gelenlerin Rus olduğunu ve hanımın gitmesine izin vermemelerini hoş karşılamayacaklarını söylemişlerdi. Dron da bu görüşteydi; ama bunu söyler söylemez Karp ve diğer mujikler eski muhtara saldırmışlardı.

Karp ona, "Kaç yıldır buradaki insanlar sayesinde göbek büyütüyorsun," diye bağırmıştı. "Senin için hiç fark etmez! Gömülü küpünü çıkartıp götürürsün, bizim evlerimizin yıkılıp yıkılmayacağı senin umurunda mı?"

Başka bir tanesi, "Düzeni bozmamamız, tek bir kişinin bile evini terk etmemesi, tek bir çöp bile çıkarıp götürmemesi söylendi, bizim de yapacağımız bu!" diye bağırdı.

Ufak tefek bir ihtiyar aniden Dron'a saldırarak, "Sıra senin oğlundaydı, kendi besili yavruna acıdın herhalde," dedi, "ama benim Vanka'mı askere aldılar. O zaman, biz de öleceğiz!"

"Evet, öleceğiz!"

Dron, "Ben de köyden kaçmıyorum," dedi.

"Kaçmıyormuş, sen göbeğini büyüttün..."

İki uzun boylu mujik de düşüncelerini söylediler. Rostov, peşinde İlyin, Lavruşka ve Alpatıç'la kalabalığa yaklaşınca Karp, parmaklarını kuşağına sokup, hafifçe gülümseyerek öne çıktı. Dron, tam tersine arka sıralara geçti, kalabalıktakiler birbirine sokulmaya başladı.

Hızlı adımlarla kalabalığa yaklaşan Rostov, "Hey! Muhtarınız kim burada?" diye bağırdı.

Karp, "Muhtar mı? Ne yapacaksınız muhtarı?" diye sordu.

Ama daha konuşmasını bitiremeden şapkası başından uçtu ve başı güçlü bir darbeyle yana savruldu.

Rostov kana susamış gibi, "Şapkalarınızı çıkarın hainler!" diye bağırdı ve öfkeyle, "Muhtar nerede?" diye sordu.

Kalabalığın içinden hemen itaatkâr, "Muhtar, muhtarı çağırıyor... Dron Zaharıç, sizi çağırıyor," sesleri duyuldu ve şapkalar çıkmaya başladı.

Karp, "Biz isyan etmiyoruz, emirleri uyguluyoruz," dedi ve arkadan aynı anda birkaç ses duyuldu: "İhtiyarlar bu karara vardı, sizde de bir sürü emir veren var..."

Rostov, Karp'ın yakasına yapışarak, hiç düşünmeden, kendi sesinden farklı bir sesle, "Karşı mı çıkıyorsunuz?.. İsyan!.. Haydutlar!.. Hainler!.." diye bağırdı. Alpatıç ve Lavruşka'dan başka bağlayacak kimse olmamasına rağmen, "Bağlayın şunu, bağlayın!" diye bağırdı.

Lavruşka tek başına Karp'a doğru atıldı ve ellerini arkadan yakaladı.

"Tepenin ardındaki adamlarımızı çağırayım mı?" diye sordu.

Alpatıç mujiklere döndü ve Karp'ı bağlamaları için ikisine ismiyle seslendi. Mujikler itaatkâr bir tavırla kalabalıktan ayrıldılar ve kuşaklarını çözmeye başladılar.

Rostov, "Muhtar nerede?" diye bağırdı.

Dron asık ve soluk bir yüzle kalabalıktan ayrıldı.

Rostov emrinin hiçbir itirazla karşılaşmayacağından eminmiş gibi, "Sen muhtar mısın? Bağla şunu Lavruşka!" dedi. Gerçekten de iki mujik, onlara yardım etmek istermiş gibi kuşağını çıkartıp onlara veren Dron'u bağlamaya koyuldu.

Rostov mujiklere dönerek, "Hepiniz beni iyi dinleyin," diye bağırdı. "Şimdi hepiniz evlerinize gidin, tek bir ses bile duymak istemiyorum."

"Kimseye bir zarar vermedik. Biz sadece aptallık ettik. Saçmaladık... Bunun karışıklık çıkartacağını söylemiştim," gibi birbirine sitem eden sesler duyuldu.

Alpatıç otoriteyi tekrar eline alarak, "Ben size söylemiştim," dedi. "Yaptığınız hiç hoş değil çocuklar!"

"Aptallık ettik Yakov Alpatıç," diyen sesler duyuldu ve kalabalık hemen uzaklaşmaya, köyün içinde dağılmaya başladı.

Elleri bağlı iki mujik malikânenin avlusuna götürüldü. İki sarhoş mujik de peşlerinden gitti.

Bunlardan biri Karp'a, "Eh, şu haline bir bak!" dedi.

"Efendilerle böyle konuşulur mu? Aklından ne geçiyordu?"

Diğeri, "Aptal," diye onayladı. "Sahiden aptal!"

İki saat sonra arabalar Boguçarovo'daki evin avlusunda duruyordu. Mujikler canla başla efendilerinin eşyalarını taşıyıp arabaya yerleştiriyorlardı, Prenses Marya'nın isteğiyle, kilitlendiği sandıktan çıkarılan Dron avluda durmuş mujiklere talimat veriyordu.

Mujiklerden biri, yuvarlak, güler yüzlü, uzun boylu bir adam hizmetçi kızın elindeki kutuyu alırken, "Düzgün koy," dedi, "ona para verildi. Onu bir yere atacaksın ya da ipin altına sıkıştıracaksın, ezilecek. Sevmem böyle işi. Her şey düzgün, olması gerektiği yapılmalı. Hasırların altına koy, üstünü de samanla kapat, hah, işte öyle. Şimdi oldu!"

Prens Andrey'in kütüphane dolaplarını taşıyan başka bir mujik, "Amma da çok kitap var," dedi. "Dikkat et, altında kalma! Çok ağır çocuklar, silme kitap!"

Uzun boylu, yuvarlak suratlı mujik, üstteki kalın sözlükleri işaret edip, anlamlı anlamlı göz kırparak, "Boş boş gezmemişler, yazmışlar," dedi.

Prensesle dostluğu ilerletmek istemeyen Rostov onun yanına gitmedi ve yola çıkmalarını köyde bekledi. Prenses Marya'nın arabasının evden çıkmasını bekleyen Rostov, araba çıkınca atına bindi, Boguçarovo'ya on iki verst mesafedeki, bizim birliklerimizin kontrolünde olan yola çıkana kadar ona eşlik etti. Yankova'daki handa ona saygıyla veda etti, ilk defa kendine ona yakın davranma iznini verdi ve elini öptü.

Kendisini kurtardığı (Rostov'un yaptıkları için bu tanımı kullanmıştı) için teşekkürlerini ileten Prenses Marya'ya,

yüzü kızararak, "Beni mahcup ediyorsunuz," diye cevap verdi, "herhangi bir polis şefi de aynı şeyi yapardı." Biraz utanarak ve konuyu değiştirmek için, "Savaşmamız gereken sadece mujikler olsaydı, düşmanın bu kadar ilerlemesine izin vermezdik. Sizinle tanışma fırsatı bulduğuma çok sevindim. Güle güle prenses, mutluluklar ve sıkıntılarınızdan kurtulmanızı dilerim; umarım sizinle daha iyi şartlarda yeniden karşılaşırız. Yüzümün kızarmasını istemiyorsanız, lütfen teşekkür etmeyin."

Ama prenses sözleriyle değilse bile minnettarlık ve sevgiyle ışıldayan yüzünde beliren ifadeyle teşekkür etti. Teşekkür edecek bir şey olmadığını söyleyen Rostov'a inanamıyordu. Tersine, o olmasaydı kesinlikle isyancıların ve Fransızların eline düşeceğinden, onu kurtarmak için kendisini bariz ve korkunç bir tehlikeye attığından, içinde bulunduğu durumu ve acısını anlayabilecek yüce ve asil bir ruha sahip olduğundan emindi. Ağlayarak kendi acısından bahsederken yaşlar beliren güzel ve samimi gözleri hafızasından çıkmıyordu.

Prenses Marya ona veda edip yalnız kalınca gözlerinin birden yaşardığını hissetti ve yabancısı olduğu bir soru burada bir kez daha karşısına çıktı: Onu seviyor muydu?

Kupa arabasında onunla birlikte oturan Dunyaşa, prensesin, Moskova'ya doğru yaptıkları yolculuğun geri kalanında, neşeli olmamasına rağmen, kupa arabasının penceresinden başını çıkarıp keyif ve hüzünle gülümsediğini, birden çok kez fark etti.

Prenses Marya, "Onu seviyor olsam da ne olacak ki?" diye düşünüyordu.

İlk defa birini sevdiğini ve bu adamın belki de onu hiçbir zaman sevmeyeceğini kendi kendine itiraf etmek onu utandırsa da bunu hiç kimsenin, hiçbir zaman öğrenmeyeceği, ilk ve son kez birini sevdiğini hayatının sonuna kadar kimseye söylemese de bundan suçluluk duymayacağı düşüncesi onu rahatlatıyordu.

Bazen onun bakışlarını, kendisiyle ilgilenmesini, sözlerini hatırlıyor ve mutlu olması imkânsız değilmiş gibi geliyordu. Dunyaşa'nın, kupa arabasının penceresinden bakarken gülümsediğini fark ettiği anlar da işte bu anlardı.

Prenses Marya, "Boguçarovo'ya tam o anda gelmesi zorunlu muydu?" diye düşünüyordu, "Kız kardeşinin Prens Andrey'i reddetmiş olması zorunlu muydu?" Prenses Marya bütün bunlarda Tanrı'nın hikmetini görüyordu.

Prenses Marya, Rostov üzerinde çok hoş bir etki bırakmıştı. Onu hatırladığı zaman neşesi yerine geliyordu, Boguçarovo'daki maceralarını duyan arkadaşları, saman aramaya gidip Rusya'daki en zengin gelinlik kızlardan birini bulduğunu söyleyerek onunla şakalaştıkları zaman sinirleniyordu. Sinirleniyordu çünkü hoşuna giden, muazzam bir servetin sahibi olan, nazik Prenses Marya'yla evlenme düşüncesi, isteyerek olmasa da birkaç kez aklından geçmişti. Nikolay şahsen, kendisi için Prenses Marya'dan daha iyi bir eş isteyemezdi: Onunla evlenmesi kontesi, annesini mutlu eder, babasının işlerini düzeltirdi; hatta bunun Prenses Marya'yı da mutlu edeceğini hissediyordu. Ama Sonya? Verdiği söz? Rostov'un, arkadaşlarının Prenses Bolkonskaya hakkında yaptıkları şakalara kızmasının nedeni buydu.

XV

Kutuzov orduların komutasını alınca aklına Prens Andrey geldi ve genel karargâha gelmesi için emir gönderdi.

Prens Andrey, Tsaryovo-Zaymişça'ya, Kutuzov'un birlikleri ilk kez teftiş ettiği gün ve tam teftiş saatinde geldi. Köyde, önünde başkomutanın arabasının bulunduğu papazın evinde durdu ve artık herkesin altes diye hitap ettiği Kutuzov'u beklemek için giriş kapısının yanındaki sıraya oturdu. Köyün biraz ilerisindeki alandan, alay bandosu-

nun ve yeni başkomutan şerefine atılan "Hurra!" çığlıklarının sesi geliyordu. Prens Andrey'in on adım uzağında, prensin yokluğundan ve havanın güzelliğinden faydalanan iki emir eri, bir haberci ve bir kâhya duruyordu. Hafif esmerleşmiş, bıyıkları ve favorileri uzun, ufak tefek bir süvari yarbayı kapıya yaklaştı; Prens Andrey'e bakarak, majestelerinin orada kalıp kalmadığını ve kısa süre içinde dönüp dönmeyeceğini sordu.

Prens Andrey majestelerinin kurmayından olmadığını, kendisinin de yeni geldiğini söyledi. Süvari yarbayı düzgün giyimli emir erine sordu ve başkomutanın emir eri, başkomutan emir erlerinin subaylara karşı takındıkları küçümseyici tavırla, "Altes mi? Birazdan burada olur. Siz ne istemiştiniz?" dedi.

Süvari yarbayı emir erinin bu tavrına bıyık altından gülümsedi, atından indi, atını postasına verdi, Bolkonski'nin yanına geldi, hafifçe eğilerek selamladı. Bolkonski yana kaydı. Yarbay onun yanına oturdu.

"Siz de mi başkomutanı bekliyovsunuz?" dedi yarbay, "Hevkesi kabul ettiğini söylüyovlav, Tanvı'ya şüküv. Sucukçulavla başımız devtte! Yevmolov Almanlığa tevfiyi boşuna istemedi. Belki avtık Vuslav da seslevini çıkavtabilivlev. Ne olacağını sadece Tanvı biliyovdu. Hep gevi çekildik, hep gevi çekildik. Siz de o yüvüyüşlevde bulundunuz mu?"

Prens Andrey, "O zevki ben de tattım," diye cevap verdi. "Geri çekilmeye katılmakla kalmadım, bu esnada değerli neyim varsa kaybettim, tüm mülküm ve doğduğum ev bir yana... babam kederinden öldü. Ben Smolenskliyim."

Denisov, Prens Andrey'in elini sıkarak ve Bolkonski'nin yüzüne, özel bir dikkatle bakarak, "A? .. Siz Pvens Bolkonski misiniz? Tanıştığımıza çok memnun oldum: ben Yavbay Denisov, daha çok Vaska adıyla bilinivim," dedi. Merhametle, "Evet, duydum," dedi ve kısa bir sessizlikten sonra devam etti: "Aynı İskit savaşı. Bütün bunlav iyi ama acısını çekenlev

için değil. Demek siz Pvens Andvey Bolkonski'siniz?" Başını salladı ve yüzünde hüzünlü bir gülümsemeyle elini sıkarak ekledi: "Çok memnun oldum pvens, sizinle tanıştığıma çok memnun oldum."

Prens Andrey, Denisov'u, Nataşa'nın ilk damat adayı hakkında anlattıklarından biliyordu. Bu hem tatlı hem de acı hatıra onu son zamanlarda hiç düşünmediği ama yüreğinde hâlâ yeri olan rahatsız edici duygulara götürmüştü. Son zamanlarda Smolensk'i düşmana bırakma, Lısiye Gori'ye gidişi ve en son babasının ölüm haberi gibi, o kadar farklı ve ciddi olayla karşılaşmış ve onlar karşısında o kadar çok şey hissetmişti ki bu hatıralar artık aklına gelmiyor, geldikleri zaman da etkileri eskisi kadar güçlü olmuyordu. Bolkonski adı Denisov'un aklına da uzak, romantik geçmişe ait hatıraları, akşam yemeğinden ve Nataşa'nın şarkı söylemesinden sonra, nedenini kendi de bilmeden on beş yaşındaki kıza evlenme teklif etmesini getirmişti. O günleri ve Nataşa'ya duyduğu aşkı hatırlayınca gülümsedi ve hemen o anda tutkuyla ve özel olarak ilgilendiği konuya geçti. Bu konu, geri çekilme sırasında ileri karakolda görevliyken geliştirdiği sefer planıydı. Bu planı Barclay de Tolly'ye arz etmişti, şimdi de Kutuzov'a arz etme niyetindeydi. Bu planın ana fikri harekât hattı fazla açılan Fransızların yolunu kesmek için, onlarla cephe savaşı yapmak yerine ya da cephe savaşının yanı sıra, bağlantı hatlarına saldırı düzenlemekti. Planını Prens Andrey'e anlatmaya koyuldu.

"Bu hat üzevinde tutunamazlav. İmkânsız, yavma havekâtını ben üzevime alıvım, beş yüz kişi vevin, onlavı bozguna uğvatayım, kesin! Tek yolu vav, gevilla savaşı."

Denisov ayağa kalktı ve planını Bolkonski'ye açıklayabilmek için el kol işaretleri yapmaya başladı. O planını açıklarken, teftişin yapıldığı yerden asker sesleri daha düzensiz, müziklerle ve şarkılarla daha iç içe geçmiş bir halde gelmeye başladı. Köyden nal sesleri ve bağrışmalar duyuldu.

Giriş kapısında duran Kazak, "Geliyor!" diye bağırdı. "Geliyor!"

Bolkonski ve Denisov, önünde küçük bir grup askerin (şeref kıtası) durduğu giriş kapısına yaklaştılar ve sokakta, küçük, doru bir at üzerinde ilerleyen Kutuzov'u gördüler. Generallerden oluşan kocaman maiyeti arkasından geliyordu. Barclay neredeyse onunla yan yana ilerliyordu; subay kalabalığı yanlarında ve arkalarında koşuyor, "Hurra!" diye bağırıyordu.

Yaverleri avluya ondan önce, dörtnala girdi. Kutuzov, ağırlığı altında rahvan ilerleyen atını sabırsızlıkla dürterek ve sürekli başını sallayarak elini başındaki beyaz, (kırmızı şeritli ve güneşliksiz) süvari muhafızı kasketine götürüyordu. Büyük bölümü göğsü nişanlı humbaracılardan oluşan ve ona selam duran şeref kıtasına yaklaşınca, bir dakika komutanlara has sert bakışlarla, dikkatle onları süzdü ve çevresini saran general, subay kalabalığına döndü. Yüzünde birden kurnaz bir ifade belirdi; omuzlarını şaşırmış gibi kaldırdı.

"Böyle yiğit askerler varken geri çekilmek, durmadan çekilmek!" dedi. "Neyse, hoşça kalın general," diye ekledi ve atını, Prens Andrey ve Denisov'un yanında beklediği kapıya doğru sürdü.

Arkasındakiler, "Hurra! Hurra! Hurra!" diye bağırdılar.

Prens Andrey'in onu son gördüğünden beri Kutuzov irileşmiş, derisi sarkmış, şişmanlamıştı. Ama beyaz gözü, yara izi, yüzündeki ve görünümündeki yorgunluk ifadesi değişmemişti. Üzerinde bir üniforma-redingot (ince kayışlı kırbacı omzundan sarkıyordu) ve başında beyaz süvari muhafızı kasketi vardı. Küçük, hareketli bir atın üzerinde, ağırlığını vermiş bir halde ve hafif hafif sallanarak oturuyordu.

"Fyu... fyu... fyu..." Avluya girerken, zar zor duyulacak şekilde ıslık çaldı. Yüzünde işlerini bitirdikten sonra dinlenmeye niyetli bir insanın sakin, mutlu ifadesi vardı. Sol ayağını üzengiden çıkarttı, tüm vücudunu eğerek ve gösterdiği

çabadan dolayı yüzünü buruşturarak, zorlukla eyerin üzerine kaldırdı, dizini yasladı, inledi ve tutmak için gelen Kazakların, yaverlerin kollarına kendini bıraktı.

Toparlandı, gözlerini kısarak çevresine bakındı, Prens Andrey'e baktı ve belli ki tanımadı, sundurmaya doğru sallana sallana yürüdü.

"Fyu... fyu... fyu..." Yine ıslık çaldı ve tekrar dönüp Prens Andrey'e baktı. Prens Andrey'in yüzünden edindiği izlenimi (yaşlılarda hep görüldüğü gibi) ancak birkaç saniye sonra belleğindeki kişiyle ilişkilendirebildi.

Çevresine bakınarak yorgunca, "Merhaba prens, merhaba evladım, gel bakalım..." dedi ve ağırlığı altında gıcırdayan sundurmaya yavaş yavaş çıktı. Redingotunun düğmelerini çözdü, sundurmanın üzerindeki sıraya oturdu.

"Baban nasıl?"

Prens Andrey sözü fazla uzatmadan, "Dün ölüm haberini aldım," dedi.

Kutuzov dehşete kapılıp iyice açtığı gözleriyle Prens Andrey'e baktı, kasketini sıyırıp haç çıkardı: "Mekânı cennet olsun! Tanrı iradesini hepimize gösterecek!" Ağır ağır ve tüm göğsünü dolduran bir nefes aldı, bir süre bir şey söylemedi. "Onu çok sever, sayardım ve acını tüm yüreğimle paylaşıyorum." Prens Andrey'i kucakladı, şişman göğsüne bastırdı ve bir süre bırakmadı. Bıraktığı zaman Prens Andrey, Kutuzov'un sarkık dudaklarının titrediğini ve gözlerinin yaşardığını gördü. Kutuzov iç geçirdi ve ayağa kalkmak için iki eliyle sıradan güç aldı.

"Gidelim, benim odaya gidip konuşalım," dedi; düşmandan çekinmediği gibi üstlerinden de çekinmeyen Denisov bu sırada, yaverlerin onu öfkeli fısıltılarla durdurmaya çalışmalarına rağmen cesurca, mahmuzlarını şıngırdatarak sundurmaya çıktı. Kutuzov sıraya yasladığı ellerini kaldırmadan, asık bir suratla Denisov'a baktı. Kendini tanıtan Denisov, vatanın iyiliği için çok önemli bir konuyu alte-

se arz etmek istediğini söyledi. Kutuzov yorgun gözlerle Denisov'a baktı, canının sıkıldığını belli eden bir tavırla ellerini kaldırdı, göbeğinin üzerine koydu, "Demek vatanın iyiliği için? Neymiş bakalım? Anlat," dedi. Denisov küçük bir kız gibi kızardı (bu bıyıklı, olgun, sarhoş yüzü kızarmış görmek çok tuhaftı), cesaretini topladı ve düşmanın, Smolensk ile Vyazma arasındaki harekât hattını kesme planını anlatmaya başladı. Denisov bu bölgelerde yaşamıştı ve araziyi iyi biliyordu. Planı, özellikle kendine güvenerek anlatmasına bakılırsa, fena değildi. Kutuzov kendi ayaklarına bakıyor ve arada bir komşu kulübenin kapısına, hoşuna gitmeyecek bir şeyin çıkmasını bekliyormuş gibi göz atıyordu. Denisov anlatmaya devam ederken, baktığı kulübenin kapısında gerçekten de kolunun altında evrak çantası olan bir general belirdi.

Kutuzov, Denisov anlatmaya devam ederken, "Ne oldu?" dedi. "Hazır mı yoksa?"

General, "Hazır altes," dedi. Kutuzov başını, 'Tek bir adam bütün bunlara nasıl yetişir?' der gibi salladı ve Denisov'u dinlemeye devam etti.

Denisoz, "Biv Vus subayı olavak namusum üzevine yemin edevim ki," dedi, "Napolyon'un bağlantı hattını pevişan edebilivim."

Kutuzov onun sözünü keserek, "Levazımcı Kiril Andreyeviç Denisov senin neyin oluyor?" diye sordu.

"Öz amcam altesleri."

Kutuzov neşeyle, "Ooo, arkadaştık onunla," dedi. "Peki, tamam evladım, burada karargâhta kal, yarın konuşuruz." Denisov'u başıyla uğurlayarak döndü ve elini Konovnitsın'ın getirdiği kâğıtlara uzattı.

Nöbetçi general hoşnutsuz bir sesle, "Odaya geçseniz daha iyi olmaz mı altes?" dedi. "Planları gözden geçirmeniz ve bazı belgeleri imzalamanız gerekiyor." Kapıdan çıkan bir yaver dairede her şeyin hazır olduğunu bildirdi. Ama Kutu-

zov belli ki odaya işlerini bitirmeden dönmek istemiyordu. Yüzünü ekşitti...

"Hayır, evladım söyle de buraya küçük bir masa getirsinler, burada gözden geçireyim," dedi ve Prens Andrey'e dönerek ekledi: "Sen de kal." Prens Andrey sundurmada kaldı, nöbetçi generali dinledi.

Nöbetçi general rapor verirken Prens Andrey'in kulağına, giriş kapısının diğer tarafından bir kadın mırıltısı ve ipekli bir kadın elbisesinin hışırtıları geldi. Birkaç kez o tarafa bakınca, kapının arkasında pembe elbiseli, başında leylak rengi, ipek başörtüsü olan, etine dolgun, kırmızı yanaklı, güzel bir kadının elinde tabakla, belli ki başkomutanın içeri girmesini beklediğini gördü. Kutuzov'un yaveri, Prens Andrey'e, fısıldayarak, bu kadının papazın karısı, ev sahibesi olduğunu, altese tuz-ekmek sunmak istediğini söyledi. Kocası altesi kilisede haçla karşılamıştı, o da evde... yaver gülümseyerek, "Çok güzel bir kadın," diye ekledi. Kutuzov bu söz üzerine dönüp baktı. Kutuzov nöbetçi generalin raporunu (başlıca konusu Tsaryovo-Zaymişça'daki mevzilerin eleştirisiydi) Denisov'u dinlediği gibi, yedi yıl önce Austerlitz savaş konseyindeki tartışmaları dinlediği gibi dinliyordu. Belli ki sadece kulakları olduğu için ve bir tanesinde bir parça gemi halatı[28] olmasına rağmen duyduğu için dinliyordu; ama nöbetçi generalin ona söylediği hiçbir şeyin onu şaşırtamayacağı ya da ilgilendirmediği, söylenebilinecek her şeyi zaten bildiği ve sadece bir duayı dinler gibi, dinlemek zorunda olduğu için dinlediği belliydi. Denisov'un söylediği her şey değerli ve akıllıcaydı. Nöbetçi generalin söyledikleri daha değerli ve daha akıllıcaydı ama belli ki Kutuzov bilgiyi ve aklı küçümsüyordu, başka bir şey, meseleyi kesin sonuca vardıracak bir şey, akıl ve bilgiyle ilgisi olmayan bir şey biliyordu. Prens Andrey başkomutanın yüzünün ifadesini dikkatle takip edi-

28 Eskiden denizciler kulaklarını korumak için ufak halat parçaları kullanırlardı. (ç.n.)

yordu ve fark edebildiği tek ifade, kapının arkasından duyulan kadın fısıltısının ne anlama geldiğini meraktan ve görgü kurallarına uyma arzusundan kaynaklanan sıkıntı ifadesiydi. Kutuzov'un aklı, bilgiyi ve hatta Denisov'un sergilediği vatanperver duyguları küçümsediği ama aklıyla, duygularıyla, bilgisiyle değil (çünkü bunları göstermeyi denememişti bile), başka bir sebeple küçümsediği belliydi. Onları kendi yaşı ve hayat tecrübesi yüzünden küçümsüyordu. Bu rapor üzerine Kutuzov'un verdiği tek emir Rus askerlerinin yağmasıyla ilgili oldu. Nöbetçi general raporu bitirince, altesin önüne imzalaması için, bir toprak sahibinin yeşil yulafların kesilmesi hakkında yaptığı şikâyet üzerine, ordu komutanlarına ceza verilmesiyle ilgili bir belgeyi koydu.

Kutuzov konu hakkında bilgi aldıktan sonra dudaklarını şapırdattı ve başını salladı.

"Sobaya... ateşe! Evladım, bir kere söylüyorum, bir daha da söylemeyeceğim," dedi, "bu tür bütün konular ateşe. Bırak içlerinden öyle geliyorsa, tahılları da kessinler, odunları da yaksınlar. Ben böyle şeyleri emretmem, böyle şeylere izin vermem ama cezalandıramam da. Bunlar olmadan olmaz. Odun kesilirse, kıymıklar uçar." Kâğıda bir kez daha baktı ve başını sallayarak, "Ah şu Alman titizliği!" dedi.

XVI

Kutuzov son belgeyi de imzalayınca, "Tamam, hepsi bitti," dedi, zorlukla ayağa kalkınca beyaz, tombul boynundaki kırışıklıklar düzeldi, daha neşeli bir yüzle kapıya yöneldi.

Papazın karısı, o kadar uzun süre hazırlık yapmasına rağmen zamanında sunamadığı tabağı, yüzü kıpkırmızı kesilmiş bir halde kaptı. Eğilip selam vererek Kutuzov'a sundu.

Kutuzov gözlerini kıstı; gülümsedi, kadının çenesini tuttu, "Ne kadar güzel! Teşekkür ederim evladım!" dedi. Pantolonunun cebinden birkaç altın para çıkardı ve tabağa koydu.

Kutuzov kendisine ayrılmış odaya giderken, "Nasılsın bakalım?" dedi. Papazın karısı gülümsedi ve kızarmış yüzünde gamzeler belirdi, odasına kadar peşinden gitti. Bir yaver sundurmada oturan Prens Andrey'in yanına geldi ve onu öğle yemeğine davet etti; Prens Andrey yarım saat sonra yeniden Kutuzov tarafından çağrıldı. Kutuzov üzerinde hâlâ aynı düğmeleri çözülmüş redingotla koltuğa uzanmıştı. Elinde Fransızca bir kitap vardı, Prens Andrey içeri girince kaldığı yere kâğıt keseceğini koyup kitabı kapattı. Prens Andrey'in kapağından gördüğü kadarıyla Madame de Genlis'in *Les chevaliers du Cygne*[29] isimli kitabıydı.

Kutuzov, "Otur şuraya, otur konuşalım," dedi. "Yazık, çok yazık. Ama unutma dostum, ben de senin babanım, ikinci bir babanım..." Prens Andrey, Kutuzov'a babasının ölümü hakkında bildiği her şeyi ve Lısiye Gori'den geçerken orada gördüklerini anlattı.

Kutuzov heyecanlı bir sesle ve belli ki Prens Andrey'in anlattıklarından Rusya'nın içinde bulunduğu durumu gözlerinin önüne getirerek, "Ne hale... ne hale getirdiler ülkeyi!" dedi ve ekledi: "Ama sabret, sabret!" Yüzündeki öfkeli ifadeden, insanı rahatsız eden bu konuya devam etmek istemediği belli oluyordu, "Seni, yanımda kalman için çağırttım," dedi.

Prens Andrey, "Teşekkür ederim altes," diye cevap verdi ve Kutuzov'un da fark ettiği bir gülümsemeyle, "ama korkarım, artık karargâhta fazla faydam olmaz," dedi. "Daha önemlisi alaya alıştım, subayları sevdim, sanırım askerlerim de beni sevdi. Alaydan ayrılırsam çok üzülürüm. Yanınızda kalma onurunu reddediyorsam, emin olun..."

Kutuzov'un tombul yüzünde zekice, iyi niyetli ama aynı zamanda hafif alaylı bir ifade parladı. Bolkonski'nin sözünü kesti:

"Yazık, bana burada gerekliydin; ama haklısın, haklısın. Burada adama ihtiyacımız yok. Danışman her zaman çok

29 Kuğunun Şövalyeleri.

ama adam yok. Eğer bütün danışmanlar senin gibi alayda hizmet etselerdi alaylar bu durumda olmazdı." Kutuzov, "Ben senin Austerlitz'de yaptıklarını hatırlıyorum... hatırlıyorum, hatırlıyorum, elinde sancakla ileri atılmanı hatırlıyorum," dedi ve bunu hatırlaması Prens Andrey'in hoşuna gitti, yüzü kızardı. Kutuzov onu kolundan tutup çekti, yanağını uzattı ve Prens Andrey ihtiyarın gözlerinin yeniden yaşardığını gördü. Prens Andrey, Kutuzov'un gözlerinin çabuk yaşardığını, kaybından dolayı ona özellikle sevecen davrandığını, üzüntüsünü paylaşmak istediğini bilmesine rağmen Austerlitz'i hatırlaması hoşuna gitmiş, gururunu okşamıştı.

"Kendi çizdiğin yolda git, Tanrı yardımcın olsun. Yolunun, onurlu bir yol olduğunu biliyorum." Bir an sustu. "Bükreş'te senin yokluğunu hissettim: Birini göndermem gerekiyordu." Kutuzov konuyu değiştirip Türklerle yapılan savaştan ve barış antlaşmasından bahsetmeye başladı. "Bazıları bana sitem etti," dedi. "Savaş için de barış için de... ama her şey tam zamanında oldu. Tout vient à point à celui qui sait attendre."[30] Belli ki kafasını meşgul eden danışman meselesine dönmek için, "Orada da en az buradaki kadar danışman vardı. Ah o danışmanlar!" dedi. "Herkesi dinleyecek olsak Türkiye'yle barış yapamaz, savaşın sonunu da getiremezdik. Her şey çabuk yapılmalı ama acele edilmemeli. Kamenski ölmeseydi hali haraptı. Otuz bin kişiyle kaleye saldırdı. Kaleyi almak zor değil, savaşı kazanmak zor. Savaşı kazanmak için fırtına gibi esip saldırmak değil, *sabır ve zaman* gerekir. Kamenski, Rusçuk'a asker sevk etti ama ben sadece onları (sabır ve zamanı) sevk ettim ve Kamenski'den daha fazla kale aldım, Türkleri de at eti yemek zorunda bıraktım." Başını salladı. "Fransızlar da yiyecek! Sözüme güven." Kutuzov, heyecanla göğsüne vurarak bağırdı: "Onlara da at eti yedireceğim!" Ve gözlerinde yeniden yaşlar belirdi.

30 Beklemesini bilen için her şey zamanında olur.

Prens Andrey, "Yine de çarpışmaya girmeyi kabul etmek gerekmeyecek mi?" dedi.

"Herkes bunu isterse elbette gerekecek, yapacak bir şey yok... ama evladım, şuna inan: En güçlü iki silah *sabır ve zaman*dır; her şeyi bunlar halleder, danışmanlarınsa n'entendent pas de cette oreille, voilà le mal.[31] Biri bir şey ister, diğerleri istemez." Cevap bekliyormuş gibi bakarak, "Ne yapmalı?" diye sordu. "Sen ne yapmamızı isterdin?" diye yeniden sordu, gözleri düşünceli, zeki bir ifadeyle parlıyordu. Prens Andrey cevap vermeyince, "Ben sana ne yapılması gerektiğini söyleyeyim," diye devam etti. "Ben sana ne yapılması gerektiğini ve ne yaptığımı söyleyeyim. Dans le doute, mon cher,"[32] durdu ve düzgün bir telaffuzla ekledi: "Abstiens toi.[33] Güle güle, dostum; unutma, acını tüm yüreğimle paylaşıyorum ve ben senin için altes, prens, başkomutan değilim, senin babanım. Bir şeye ihtiyacın olursa, doğrudan bana gel. Güle güle evladım." Prens Andrey'i yeniden kucakladı ve öptü. Kutuzov daha Prens Andrey kapıdan çıkmadan derin bir nefes aldı ve Madam Genlis'in, daha okumayı bitirmediği *Les chevaliers du Cygne* isimli romanını yeniden eline aldı.

Prens Andrey bunun nasıl ve neden olduğunu anlayamamıştı; ama Kutuzov'la yaptığı bu görüşmeden sonra alayına, işlerin gidişatından ve işlerin emanet edildiği adamdan memnun bir halde döndü. Sadece alışkanlık olarak tutkuları ve aklın (olayları gruplamak ve çıkarım yapmak) yerine olayların gidişatını sakin bir şekilde düşünüp taşınma yeteneği kalmış gibi görünen bu ihtiyarın kişisel özelliklerini daha fazla gördükçe, her şeyin gerektiği gibi olacağına duyduğu inanç artmıştı. Prens Andrey, "Kendinden bir şey katmayacak. Hiçbir şey planlamıyor, hiçbir girişimde bulunmuyor," diye düşünüyordu, "ama her şeyi dinliyor, her şeyi hatırlıyor, her şeyi yerli yerine koyuyor, yararlı hiçbir şeye engel olmuyor,

31 Kulakları bunu duymaz, işin kötüsü de bu zaten.

32 Şüphen varsa dostum.

33 Yapmaktan sakın.

zararlı hiçbir şeye izin vermiyor. Olayların kaçınılmaz gidişatının, kendi iradesinden daha güçlü ve daha önemli olduğunun farkında, olayları görebiliyor, önemlerini anlayabiliyor ve önemlerini görünce bu olaylara müdahale etmekten ve başka bir yöne meyleden şahsi isteklerinden vazgeçebiliyor. Hepsinden önemlisi, insan ona inanıyor, çünkü Genlis'in romanını okumasına ve Fransız atasözleri kullanmasına rağmen o bir Rus; 'Ne hale getirdiler ülkeyi!' derken sesi titriyordu ve 'Onlara da at eti yedireceğim!' deyince gözleri yaşarmıştı." Herkes de az çok aynı duyguyu paylaşıyordu ve bunun temelinde halkın, saraydan farklı olarak, Kutuzov'un başkomutan seçilmesine olan ortak desteği vardı.

XVII

Moskova hayatı, hükümdar Moskova'dan ayrıldıktan sonra eski, olağan halini almıştı; hatta o kadar olağan bir hal almıştı ki, eski vatanperver günlerin coşkusunu ve arzusunu hatırlamak, Rusya'nın gerçekten tehlikede olduğuna ve İngiliz Kulübü üyelerinin her şeylerini feda etmeye hazır birer vatan evladı olduğuna inanmak zordu. Hükümdar Moskova'dayken hissedilen coşkulu, vatanperver ruh halini hatırlatan tek şey, insan ve para temin etme konusunda verilen ve verilir verilmez yasal, resmî bir hale dönüşen kaçınılmaz sözlerdi.

Düşmanın Moskova'ya yaklaşması, Moskovalıların durumlarını daha ciddi değerlendirmelerine neden olmak bir yana, tersine, büyük bir tehlikenin yaklaştığını gören insanlarda her zaman olduğu gibi, onları daha umursamaz hale getirmişti. Tehlikenin yaklaşmaya başlamasıyla, insanın yüreğinde her zaman birbirine denk iki ses yükselir: Gayet mantıklı olan ilk ses, insana tehlikenin niteliğini değerlendirmesini ve ondan kurtulma yolları aramasını söyler; çok daha mantıklı ikinci ses ise, tehlikeyi düşünmenin çok bunaltıcı ve

acı verici olduğunu, her şeyi önceden görmenin, olayın genel gidişatından kurtulmanın insanın elinde olmadığını ve bu yüzden insanı bunaltan tehlike düşüncesini, tehlikeyle karşı karşıya kalana kadar görmezden gelmenin ve hoş şeyler düşünmenin daha iyi olacağını söyler. İnsan yalnızken birinci sesin dediğini, topluluk içindeyken ise tam tersine ikinci sesin dediğini yapar. Moskova sakinleri o anda bu durumdaydı. Moskova uzun süredir o yıl eğlendiği kadar eğlenmemişti.

Rastopçin'in, üst tarafında bir meyhanenin, meyhanecinin ve *Napolyon'un Moskova'ya gelmek istediğini duyunca sinirlenen, tüm Fransızlara ağır küfürler eden, uzun süredir bulunduğu meyhaneden çıkıp toplanan halka kartalın altında konuşma yapan asker kıyafetli, Moskovalı küçük burjuva* Karpuşka Çigirin'in resminin olduğu küçük afişleri okunuyor, Vasili Lvoviç Puşkin'in son şiiriyle bir tutuluyordu.

Kulüpte, odanın köşesinde bu küçük afişi okumak için toplanmışlardı ve Karpuşka'nın Fransızlarla, *lahanadan şişeceklerini, yulaf lapasından çatlayacaklarını, lahana çorbasından boğulacaklarını, hepsinin cüce olduğunu, köylü bir kadının üçünü birden yaba ile savurabileceğini* söyleyerek dalga geçmesi bazılarının hoşuna gitmişti. Bazıları ise bu üslubu beğenmemiş, bayağı ve aptalca olduğunu söylemişlerdi. Rastopçin'in Fransızları, hatta tüm yabancıları Moskova'dan gönderdiğini, aralarında Napolyon'un casuslarının ve ajanlarının olduğunu söylüyorlardı; ama bunu daha çok Rastopçin'in onlara yola çıkarlarken yaptığı espriyi aktarabilmek için yapıyorlardı. Rastopçin, yabancılar kayıkla Nijni'ye gönderilirlerken, onlara, "Rentrez en vous même, entrez dans la barque et n'en faites pas une barque de Charon,"[34] demişti. Bütün resmî dairelerin Moskova'dan başka bir yere taşındığını söylüyorlar ve Şinşin'in,

34 Kendinize gelin, kayığa binin ve bu kayık Kharon'un kayığı olmasın. [Kharon: Yunan mitolojisinde ölülerin ruhlarını Styks ve Acheron nehirlerinden geçiren kayıkçı. (ç.n.)]

Moskova'nın yalnız bunun için bile Napolyon'a teşekkür etmesi gerektiği esprisini ekliyorlardı. Mamonov'un alayının sekiz yüz bin rubleye mal olacağını, Bezuhov'un askerleri için daha fazlasını harcadığını ama Bezuhov'un yapacağı en iyi işin, kendisinin de üniforma giyip alayının başında at sürmesi ve kendisini seyretmeye gelenlerden para almaması olacağını söylüyorlardı.

Juli Drubetskaya, tel tel ayrılmış bir tiftik yığınını ince, yüzük dolu parmaklarıyla toparlayıp sıkıştırırken, "Kimseye müsamaha göstermeyin," dedi.

Juli ertesi gün Moskova'dan ayrılmak için hazırlık yapıyordu ve bir veda akşamı düzenlemişti.

"Bezuhov *est ridicule*[35] ama o kadar iyi, o kadar sevimli ki. Bu kadar *caustique*[36] olmaktan ne zevk alıyorsunuz?"

Juli'nin *mon chevalier*[37] dediği ve onunla birlikte Nijni'ye gidecek olan, milis üniformalı bir genç, "Ceza!" dedi.

Juli'nin salonunda, Moskova'daki pek çok salondaki gibi sadece Rusça konuşulması ve yanlışlıkla Fransızca bir şey söyleyenlerin bağış komitesine ceza ödemesi kararı alınmıştı.

Salondaki bir Rus yazar, "Galisizm için ayrı ceza," dedi, "olmaktan zevk almak Rusça değil."

Juli yazarın söylediğini dikkate almadan, milise dönerek devam etti. "Kimseye müsamaha göstermeyin," dedi, "*caustique*de hatalıyım, ödeyeceğim ama size doğrusunu söyleme zevki için de para ödemeye hazırım; galisizmler için sorumluluk kabul etmem." Juli yazara dönerek, "Prens Golitsın gibi öğretmen tutarak Rusça öğrenmeye ne param ne de vaktim var. A, işte o," dedi. Tekrar milise dönerek, "*Quand on*...[38] hayır, hayır," dedi, "duymamış olun." Ev sahibesi, Piyer'e sevgiyle gülümseyerek, "Güneşten söz ederken ışığını gördük," dedi ve yüksek sosyete kadınlarına özgü bir kolay-

35 Gülünçtür.
36 Sivri dilli.
37 Şövalyem.
38 Ne zaman...

lıkla yalan söyleyerek, "Biz de sizden bahsediyorduk," diye ekledi. "Sizin alayınızın kesinlikle Mamonov'un alayından daha iyi olacağını söylüyorduk."

Piyer ev sahibesinin elini öpüp yanına oturarak, "Ah, bana benim alaydan bahsetmeyin," dedi. "Canımı o kadar sıktı ki!"

Juli kurnaz ve alaycı bir ifadeyle milisle bakışarak, "Alaya büyük ihtimalle siz komuta edeceksiniz, değil mi?" dedi.

Milis, Piyer'in yanında *caustique* olmayı bırakmıştı ve yüzünde Juli'nin gülümsemesinin altında yatanı anlamamaktan kaynaklanan bir şaşkınlık ifadesi vardı. Dalgınlığına ve iyi yürekliliğine rağmen Piyer'in kişiliği, her tür alay girişimini engelliyordu.

Piyer kocaman, şişman vücudunu inceleyip gülerek, "Hayır," dedi, "Fransızlar için çok kolay bir hedef olurum, hem korkarım atın üzerine bile çıkamam:.."

Juli'nin salonunda pek çok kişi konu edildikten sonra sıra Rostovlar'a gelmişti.

Juli, "İşleri çok kötü diyorlar," dedi, "kafası çok kalın, konttan bahsediyorum. Razumovlar Moskova yakınlarındaki evini almak istediler ama iş uzadı da uzadı. Çok para istiyor."

Birisi, "Hayır, satış bugünlerde olacak galiba," dedi, "gerçi şu anda Moskova'da bir şey satın almak delilik."

Juli, "Neden?" dedi. "Gerçekten Moskova'nın tehlikede olduğunu mu düşünüyorsunuz?"

"Tehlike yoksa siz neden gidiyorsunuz?"

"Ben mi? Ne garip soru. Ben gidiyorum, çünkü... çünkü herkes gidiyor, hem ben Jeanne d'Arc ya da amazon değilim."

"Peki, peki, bana biraz daha bez parçası verin."

Milis, Rostovlar hakkında konuşmaya devam ederek, "İşini yürütmeyi becerebilirse tüm borçlarını ödeyebilir," dedi.

Juli, "İyi bir ihtiyar ama çok *pauvre sire.*[39] Hem neden burada bu kadar uzun kalıyorlar? Uzun süredir köye gitmek istiyorlardı," dedi ve kurnazca gülümseyerek Piyer'e sordu: "Natali'nin de sağlığı bugünlerde iyi galiba, değil mi?"

Piyer, "Küçük oğullarını bekliyorlar," dedi. "Obolenski'nin Kazaklarına katıldı ve Belaya Tserkov'a gitti. Orada bir alay kuruyorlar. Ama benim alaya naklettirdiler ve her gün gelmesini bekliyorlar. Kont uzun süredir gitmek istiyor ama kontes oğlu gelmeden Moskova'dan ayrılmaya razı olmuyor."

"Onları önceki gün Arharovlar'da gördüm. Natali güzelleşmiş, neşesi yerine gelmiş. Bir romans söyledi. Bazı insanlar her şeyi ne kadar kolay atlatıyorlar!"

Piyer memnuniyetsiz bir ifadeyle, "Neyi atlatmış?" diye sordu. Juli gülümsedi.

"Siz de bilirsiniz kont, sizin gibi şövalyeler sadece *Madame Suza*'nın romanlarında olur."

Piyer kızararak, "Ne şövalyesi? Ne demek istiyorsunuz?" diye sordu.

"Yeter ama sevgili kont, c'est la fable de tout Moscou. Je vous admire, ma parole d'honneur."[40]

Milis, "Ceza! Ceza!" dedi.

"E iyi. Konuşulmuyor da, ne sıkıcı!"

Piyer ayağa kalkarak öfkeyle, "Qu'est ce qui est la fable de tous Moscou?"[41] dedi.

"Yeter ama kont. Siz de biliyorsunuz!"

Piyer, "Hiçbir şey bilmiyorum," dedi.

"Natali ile yakın olduğunuzu biliyorum, bu nedenle... Ama benim aram Vera'yla her zaman daha iyidir. Cette chère Véra![42]"

---

39 Beceriksiz bir adam.

40 Bu hikâye bütün Moskova'nın dilinde. Size hayranım doğrusu.

41 Neymiş bütün Moskova'nın dilinde olan hikâye?

42 O sevgili Vera'yla.

Piyer memnuniyetsizliğini belli eden bir ses tonuyla, "Non, madame," diye devam etti. "Ben Rostova'nın şövalyesi rolüne hiç bürünmedim ve neredeyse bir aydır da onlara gitmedim. Ama bu acımasızlığı anlamıyorum..."

Juli gülümseyerek ve tiftiği sallayarak, "Qui s'excuse – s'accuse,"[43] dedi ve son sözü söyleyen olmak için konuyu değiştirdi: "Bugün ne duydum biliyor musunuz: Zavallı Marya Bolkonskaya dün Moskova'ya gelmiş. Babasını kaybettiğini duymuş muydunuz?"

Piyer, "Gerçekten mi! Nerede şimdi? Onu görmeyi çok isterdim," dedi.

"Dün akşamı onunla geçirdim. Bugün ya da yarın sabah, yeğenini de alıp Moskova dışındaki malikâneye gidecek."

Piyer, "Ee, nasılmış?" diye sordu.

"Fena değil ama üzgün. Onu kim kurtarmış, biliyor musunuz? Tam bir roman gibi. Nicolas Rostov. Prenses Marya'nın etrafını sarmışlar, öldürmek istemişler, adamlarını yaralamışlar. Rostov yetişip onu kurtarmış..."

Milis, "Bir roman daha," dedi. "Bu kaçış bütün yaşlı kızlar evlenebilsin diye tertiplendi kesin. Önce Catiche, şimdi de Prenses Bolkonskaya."

"Biliyor musunuz, bana öyle geliyor ki un petit peu amoureuse du jeune homme."[44]

"Ceza! Ceza! Ceza!"

"Ama bu nasıl Rusça söylenir ki?"

XVIII

Piyer eve dönünce Rastopçin'in o gün getirilen iki afişini verdiler.

Birincisinde Rastopçin'in insanların Moskova'dan ayrılmasını yasakladığı söylentisinin doğru olmadığı, tersine top-

43 Özür dileyenler – kendini suçlu görenlerdir,

44 Delikanlıya biraz âşık.

rak sahibi ve tüccarların eşlerinin ayrılmasından memnun olduğu söyleniyordu. Afişte, "Az korku, az haber," yazıyordu, "ama o caninin Moskova'ya girmemesi için hayatımı ortaya koyacağım." Piyer bu ifadeler üzerine, ilk kez açıkça Fransızların Moskova'ya gireceğini hissetti. İkinci ilanda genel karargâhımızın Vyazma'da olduğu, Kont Vitgenşteyn'in Fransızları mağlup ettiği, çok sayıda Moskova sakininin silahlanmak istediği ve isteyen Moskova sakinleri için silah deposunda silahların, kılıçların, tabancaların, tüfeklerin olduğu, isteyenlerin bunları ucuza alabileceği söyleniyordu. Afişin dili önceki afişte Çigirin'in konuşmalarında olduğu kadar alaycı değildi. Piyer bu afişler üzerine derin derin düşündü. Görünüşe göre, yüreğinden gelerek istemekle birlikte engel olamadığı bir korku da veren ürkütücü fırtına bulutları yaklaşıyordu.

"Bir görev alıp orduya mı katılmalı, yoksa beklemeli mi?" Piyer bu soruyu kendine yüzüncü kez soruyordu. Masanın üzerinde duran iskambil destesini aldı ve fal açmaya koyuldu.

Desteyi karıştırdı, eline aldı, yukarıya bakarak, "Bu fal açılırsa," dedi, "eğer açılırsa, bunun anlamı... anlamı ne olacak?"

Anlamının ne olacağına karar verme fırsatını bulamadan, kapıda içeri girmek için izin isteyen büyük prensesin sesi duyuldu.

Piyer kendi kendine, "Açılırsa orduya katılmam gerektiği anlamına gelecek," dedi ve prensese seslendi: "Giriniz, giriniz."

(Sadece uzun belli, yüzü katılaşmış büyük prenses Piyer'in evinde kalmaya devam ediyordu; daha küçük olan diğer iki prenses evlenmişlerdi.)

Prenses sitemkâr, heyecanlı bir sesle, "Yanınıza geldiğim için beni affedin mon cousin," dedi. "Önünde sonunda bir karar vermeli! Ne olacak böyle? Herkes Moskova'dan gitti, halk isyanda. Biz kalacak mıyız?"

Prensesin velinimeti rolünden her zaman rahatsız olan Piyer, ona karşı takınmaya alışık olduğu şakacı tavırla, "Tersine, her şey yolunda görünüyor ma cousine," dedi.

Prenses, "Evet, yolunda... gayet yolunda! Varvara İvanovna bugün bana birliklerimizin kendilerini nasıl gösterdiklerini anlattı. Şeref duymayı hak ediyorlar tabii. Ama bütün halk tam bir isyan halinde, söz geçirilemiyor; hizmetçim bile bugün bana kaba davrandı. Böyle giderse yakında bizi dövmeye başlayacaklar. Sokağa çıkmak imkânsız. Asıl önemlisi bugün yarın Fransızlar gelecek, daha ne bekliyoruz! Sizden tek ricam mon cousin," dedi, "beni Peterburg'a götürmeleri için emir vermeniz: Kim olursam olayım, Bonaparte'ın yönetimi altında yaşayamam."

"Yeter ama ma cousine, bu haberleri nereden alıyorsunuz? Tersine..."

"Ben sizin Napolyon'unuza boyun eğmem. İsteyen boyun eğsin... Eğer bunu yapmak istemiyorsanız..."

"Tamam, yapacağım, şimdi emir veriyorum."

Prensesin, belli ki kızacağı kimsesi kalmadığı için canı sıkılıyordu. Bir şeyler mırıldandı, sandalyeye oturdu.

Piyer, "Ama size yanlış bilgi veriyorlar," dedi, "şehirde her şey sakin ve en ufak bir tehlike bile yok. Bakın, daha şimdi okudum..." Piyer prensin afişini gösterdi. "Kont, düşmanın Moskova'ya girmemesi için hayatını ortaya koyacağını yazıyor."

Prenses öfkeyle, "Ah sizin şu kont!" dedi. "Halkı ayaklanmaya kışkırtan bizzat o iki yüzlü, aşağılık herif. Bu aptalca afişlerde, her kim olursa olsun saçından tutulup karakola götürülecek yazan o değil mi (ne kadar aptalca)! Yakalayıp getirene de şan şöhret vaat ediyor. Onun yaptıkları işi bu noktaya getirdi. Varvara İvanovna, Fransızca konuştuğu için çevresindeki insanların az kalsın kendisini öldüreceğini söyledi..."

Piyer, "Evet bu gerçekten... Siz de her şeyi kendinize dert ediniyorsunuz," dedi ve fal için kâğıtları açmaya başladı.

Piyer fal açıldığı halde orduya katılmadı; aynı endişeli, kararsız ruh hali içinde, ama korkunç bir şeylerin olmasını beklemenin keyifli korkusuyla, boşalmış Moskova'da kaldı.

Prenses ertesi gün akşamüzeri yola çıktı; Piyer'in başmüdürü yanına gelip, çiftliklerden biri satılmazsa alayın teçhizatı için gereken paranın bulunamayacağını haber verdi. Başmüdür Piyer'e sık sık bu alay kurma girişiminin onu iflas ettireceğini söylüyordu. Piyer memuru dinlerken gülümsemesini zor gizliyordu.

"Satın o zaman," dedi. "Yapacak bir şey yok, bu saatten sonra vazgeçemem!"

İşler, özellikle kendi işleri kötüye gittikçe Piyer daha mutlu oluyordu, beklediği felaketin yaklaşmakta olduğunu daha açık görüyordu. Şehirde tanıdıklarından neredeyse hiç kimse kalmamıştı. Juli gitmişti, Prenses Marya gitmişti. Yakın tanıdıklarından sadece Rostovlar kalmıştı; onlara da Piyer gitmiyordu.

Piyer o gün, biraz vakit geçirmek için, Leppich'in düşmanı imha etmek amacıyla inşa ettiği büyük balonu ve ertesi gün havaya salınacak deneme balonunu görmek üzere Vorontsovo köyüne gitmişti. Balon henüz hazır değildi; Piyer'in öğrendiğine göre Leppich balonu hükümdarın isteğiyle yapıyordu. Hükümdar, Kont Rastopçin'e bu balon hakkında şunları yazmıştı:

"Aussitôt que Leppich sera prêt, composez lui un équipage pour sa nacelle d'hommes sûrs et intelligents et dépêchez un courrier au général Koutousoff pour l'en prévenir. Je l'ai instruit de la chose.

Recommandez, je vous prie, à Leppich d'être bien attentif sur l'endroit où il descendra la première fois, pour ne pas se tromper et ne pas tomber dans les mains de l'ennemi.

Il est indispensable qu'il combine ses mouvements avec le général-en-chef."[45]

Piyer, Vorontsovo'dan eve dönüşünde, Bolotnaya Meydanı'ndan geçerken Lobnoye'de bir kalabalık gördü, durup arabadan indi. Casuslukla suçlanan Fransız bir aşçının cezası infaz ediliyordu. İnfaz yeni bitmişti ve infazcı, acı içinde inleyen, kızıl favorili, mavi çoraplı, yeşil gömlekli, şişman bir adamın, ceza direğine bağlı ellerini çözüyordu. Zayıf, beti benzi atmış başka bir suçlu da hemen yanında duruyordu. Yüzlerinden anladığı kadarıyla ikisi de Fransızdı. Piyer, zayıf Fransız gibi korku ve acı içinde kalabalığı yararak ilerledi.

"Bu ne? Kim? Niçin?" diye sordu. Ama kalabalığın, memurların, seyyar satıcıların, esnafların, köylülerin, palto ve mantolu kadınların dikkati Lobnoye'de olanlar üzerinde öyle bir şevkle toplanmıştı ki kimse ona cevap vermedi. Şişman adam doğruldu, kaşlarını çatıp omuzlarını silkti ve belli ki metin görünmeye çalışarak, etrafındakilere bakmadan gömleğini giymeye başladı; ama birden dudakları titredi, yetişkin, sağlıklı insanların ağlarken yaptıkları gibi kendi kendine kızarak ağlamaya başladı. Kalabalık yüksek sesle konuşmaya başladı ve Piyer'e bunu, acıma duygularını bastırmak için yapıyorlarmış gibi geldi.

"Prensin birinin aşçısı..."

Fransız ağlarken Piyer'in yanında duran, yüzü kırışmış bir memur, "Ne o mesyö, Rus salçası Fransıza acı geldi galiba... gözlerini yaşarttı." Memur belli ki esprisine bir takdir bekleyerek çevresine bakındı. Kimileri güldü, kimileri korkulu gözlerle, diğer suçlunun üzerindekileri çıkaran infazcıya baktı.

---

45 Leppich hazır olur olmaz, balon sepeti için ona zeki ve güvenilir adamlardan oluşan bir ekip oluşturun, General Kutuzov'a haber vermek için de bir haberci gönderin. Ben ona konu hakkında bilgi verdim.
Leppich'e lütfen ilk ineceği yer konusunda çok dikkatli olmasını, bir hata yapıp düşmanın eline düşmemesini söyleyin. Kesinlikle başkomutanla uyum içinde hareket etmesi gerekiyor.

Piyer burnundan solumaya başladı, yüzünü buruşturdu, hızla arkasını dönüp kendi kendine bir şeyler mırıldana mırıldana arabasına gidip oturdu. Yola devam ederlerken birkaç kez ürperdi ve öyle yüksek sesle bağırdı ki sürücü dönüp, "Bir emriniz mi var?" diye sordu.

Piyer, Lubyanka'ya sapan sürücüye, "Nereye gidiyorsun?" diye bağırdı.

Sürücü, "Emrettiğiniz gibi başkomutanlığa," diye cevap verdi.

Piyer nadiren azarladığı sürücüsüne, "Sersem! Hayvan!" diye bağırdı. "Ben eve demiştim; hızlı sür aptal." Kendi kendine mırıldanarak, "Hemen bugün buradan ayrılmalıyım," dedi.

Piyer, Lobnoye'de cezalandırılan Fransız'ı ve çevresinde toplanmış kalabalığı görünce artık Moskova'da kalamayacağına, hemen o gün orduya katılmaya kesin karar vermişti ve bunu sürücüye söylemiş ya da sürücünün bunu zaten bilmesi gerekiyormuş gibi gelmişti.

Piyer eve gelince, her şeyi bilen, her şeyi becerebilen, bütün Moskova'nın tanıdığı sürücüsü Yevstafyeviç'e, o gece orduya katılmak üzere Mojaysk'a hareket edeceğinden binek atının oraya gönderilmesini emretti. Bunun o gün yapılmasının imkânı yoktu ve Yevstafyeviç'e göre, yolda değiştirilecek atların önceden gönderilebilmesi için yola çıkışını ertesi güne ertelemesi gerekiyordu.

Kötü olan hava ayın 24'ünde açmıştı ve Piyer o gün öğle yemeğinden sonra Moskova'dan ayrıldı. Gece Perhuşkovo'da at değiştirirken o akşam büyük bir çarpışma olduğunu öğrendi. Top atışlarından Perhuşkovo'da yerin sarsıldığını söylüyorlardı. Piyer'in, kimin kazandığı sorusuna hiç kimse cevap veremiyordu. (Ayın 24'ünde Şevardino'daki çarpışmaydı bu.) Piyer, Mojaysk'a şafak sökerken geldi.

Mojaysk'taki bütün evlere askerler yerleşmişti, seyisi ve sürücüsüyle buluştuğu handa boş yer yoktu: Subaylar bütün odaları doldurmuştu.

Mojaysk'ta ve Mojaysk'ın ötesindeki her yerde sabit ya da hareket halinde olan birlikler vardı. Her tarafta Kazaklar, piyadeler, süvariler, uzun yük arabaları, sandıklar, toplar görülüyordu. Piyer bir an evvel ilerlemeye çalışıyordu ve Moskova'dan uzaklaştıkça, bu birlik denizinin derinlerine indikçe endişenin heyecanına daha fazla kapılıyor; daha önce hissetmediği, yeni, keyifli bir duygu hissediyordu. Slobodski Sarayı'nda, hükümdarın geldiği zaman hissettiğine benzeyen, bir şeyler yapma, bir fedakârlıkta bulunma duygusuydu bu. İnsanın mutlu olmasını sağlayan her şeyin, rahat hayatın, zenginliğin, hatta hayatın kendisinin başka bir şeyle kıyaslandığında büyük bir zevkle atılıverecek bir saçmalık olduğunun bilincine varmanın keyfini yaşıyordu. Piyer bu şeyin ne olduğu sorusunu cevaplayamıyor ve her şeyi feda etmenin kim ve ne için özel bir çekiciliği olduğunu anlamaya çalışmıyordu. Ne için fedakârlıkta bulunmak istediğiyle ilgilenmiyordu; fedakârlıkta bulunmak ona yeni bir keyif veriyordu.

XIX

Ayın 24'ünde Şevardino tabyasında çarpışma oldu, 25'inde iki taraftan da tek bir silah atılmadı, 26'sındaysa Borodino Savaşı verildi.

Şevardino ve Borodino'da çarpışma neden ve nasıl başlatıldı ve karşılık verildi? Borodino Savaşı neden yapıldı? Hem Fransızlar hem de Ruslar için en ufak bir anlamı bile yoktu. Rusları en çabuk etkileyen sonucu, (dünyada en çok korktuğumuz şey) Moskova'nın yıkımına biraz daha yaklaşmamız, Fransızları en çabuk etkileyen sonucu ise (onların dünyada en çok korktukları şey) ordularının harap olmasına biraz daha yaklaşmaları oldu, zaten başka bir sonucu da olamazdı. Sonucun böyle olacağı daha o zaman apaçık meydandaydı ama Napolyon savaşı başlattı, Kutuzov da karşılık verdi.

Komutanlar aklın sesini dinlemiş olsalardı, Napolyon, iki bin verst yol alıp, ordusunun dörtte birini kaybetme ihtimalinin olduğu bir savaşa girmenin kendisini mutlak bir felakete götüreceğini, Kutuzov ise ordusunun dörtte birini kaybetme riskinin olduğu bir savaşa girmenin Moskova'yı kesinlikle kaybetmesi anlamına geleceğini fark ederdi gibi görünüyor. Damada bir taşım eksikken, taş değiştirmeye devam edersem kesinlikle kaybedeceğim için taş değiştirmemem gerektiği ne kadar açıksa, bu gerçeğin de Kutuzov için matematiksel bir kesinliği vardı.

Rakibimin on altı, benim on dört taşım varken ben ondan sadece sekizde bir oranında güçsüzüm demektir; ama on üç taş daha değiştirirsem, o benden üç kat güçlü hale gelir.

Borodino Savaşı'ndan önce bizim kuvvetlerimizin Fransız kuvvetlerine yaklaşık oranı beşe altıydı ama çarpışmadan sonra bu oran bire iki oldu, yani savaştan önce yüz bin askere karşı yüz yirmi bin asker, savaştan sonra ise elli bin askere karşı yüz bin asker. Zeki ve deneyimli Kutuzov buna rağmen savaşı kabul etti. Dâhi bir komutan denilen Napolyon da savaşı başlattı, ordusunun dörtte birini kaybetti ve hattını daha da uzattı. Moskova'yı alarak, Viyana'yı aldığındaki gibi seferi sona erdirmeyi düşündüğü söylenecek olursa bunun aksini gösteren pek çok delil var. Napolyon'un tarihçileri, onun daha Smolensk'teyken durmak istediğini, cepheyi ileriye taşımanın tehlikesini, Moskova'yı işgal etmenin seferi sona erdirmeyeceğini bildiğini çünkü Smolensk'te kendisine bırakılan Rus şehirlerinin ne halde olduğunu gördüğünü, tekrar tekrar yaptığı müzakere önerilerine tek bir cevap bile alamadığını anlatırlar.

Napolyon, Borodino Savaşı'nı başlatırken, Kutuzov da karşılık verirken şuursuzca ve mantıksızca hareket etmişlerdi. Ama tarihçiler, hepsi gerçekleşen olaylarda hiçbir irade sahibi olmayan generallerin en köle ve en iradesiz iki temsilcisinin öngörülü ve dâhi olduklarını kanıtlayabilmek için gerçeklerin üzerini sinsice örttüler.

Antikler bize, hikâyenin tüm ilgi çekici tarafını kahramanların oluşturduğu kahramanlık şiiri örnekleri bıraktılar ve biz, bu tarzda yazılan bir tarihin bizim dönemimiz için anlamsız olduğu gerçeğine hâlâ kendimizi alıştıramadık.

Diğer bir mesele de Borodino ve ondan önceki Şevardino savaşlarının nasıl verildiği konusunda mutlak ve herkesin bildiği ama tamamen yanlış bir görüş olması. Bütün savaşı şu şekilde tasvir ediyorlar:

Rus Ordusu Smolensk'ten geri çekilirken kendisine meydan savaşı için en elverişli mevziyi aramış ve bu mevziyi Borodino'da bulmuş.

Ruslar bu mevziyi önceden, yolun (Moskova-Smolensk yolunun) sol tarafında ve yola neredeyse dik açı oluşturacak şekilde, Borodino'dan Utitsa'ya doğru, tam çarpışmanın olduğu yerde tahkim etmişler.

Bu mevzinin ilerisine, Şevardino tepeciğine, düşmanı gözetlemek için, istihkâmlı ileri karakol yerleştirilmiş. Napolyon ayın 24'ünde ileri karakola hücum etmiş ve orayı almış; ayın 26'sında Borodino Ovası'nda mevzilenmiş olan Rus Ordusu'na hücum etmiş.

Tarihlerde böyle deniyor ve işin özüne inmek isteyen herkesin kolaylıkla görebileceği gibi tamamen yanlış.

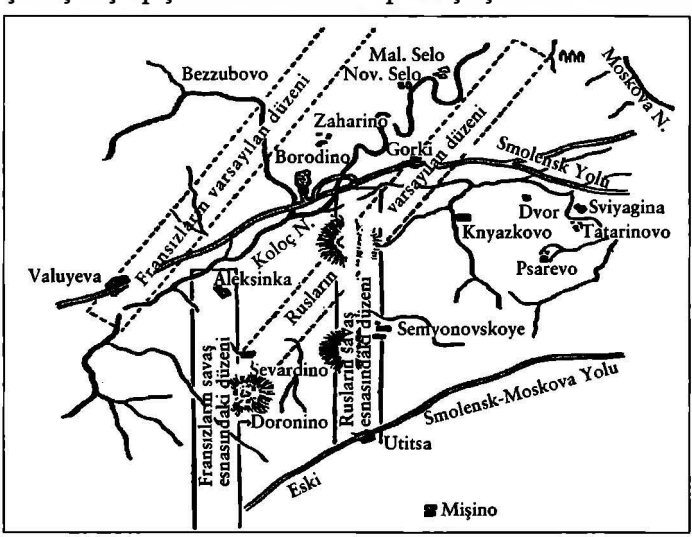
Ruslar en elverişli mevziyi aramadı; tersine, geri çekilirlerken Borodino'dan daha elverişli pek çok mevzi geçtiler. Kutuzov kendi seçmediği bir mevziyi almak istemediği için, halkın savaş talebi henüz yeterince güçlü ifade bulmadığı için, Miloradoviç milisleriyle daha gelmediği için ve daha onlarca nedenden dolayı bu mevzilerin hiçbirinde durmadılar. Gerçek olan şu ki önceki mevziler daha sağlamdı ve Borodino mevzisi (savaşın verildiği yer) sağlam olmamak bir yana, Rus İmparatorluğu'nun haritaya toplu iğne saplanarak rasgele seçilebilecek herhangi bir yerinden daha iyi bir mevzi değildi.

Ruslar Borodino Ovası'ndaki, yolun sol tarafında kalan ve yola dik açı oluşturan mevzilerini (yani savaşın verildiği yeri)

tahkim etmek bir yana, burada savaşılabileceğini 25 Ağustos 1812'ye kadar düşünmemişlerdi. İlk olarak ayın 25'ine kadar burada hiçbir istihkâm olmaması, ayın 25'inde yapılmaya başlananların ayın 26'sında bitirilmemiş olması bunu kanıtlar; ikincisi Şevardino tabyası bunu kanıtlar: Savaşın verildiği mevzinin ilerisinde kalan Şevardino tabyasının hiçbir anlamı yoktu. Bu tabya neden bütün diğer noktalardan daha güçlü tahkim edilmişti? Neden ayın 24'ünde gece geç saatlere kadar savunmak için her türlü çaba gösterilmiş ve altı bin kişi kaybedilmişti? Düşmanı gözetlemek için bir Kazak devriyesi yeterliydi. Üçüncü olarak, Barclay de Tolly ve Bagration'un, ayın 25'ine kadar Şevardino tabyasının mevzinin *sol* kanadı olduğuna inanmaları ve bizzat Kutuzov'un, savaştan sonra sıcağı sıcağına yazdığı raporda tabyadan mevzinin *sol* kanadı olarak bahsetmesi, savaşın verildiği mevzinin öngörülmediğini ve Şevardino tabyasının bu mevzinin ileri karakolu olmadığını kanıtlar. Çok sonraları, Borodino Savaşı hakkında kapsamlı raporlar yazılırken (muhtemelen hatasız olarak gösterilmesi gereken başkomutanın hatalarını mazur göstermek için) Şevardino tabyasının *ileri* karakol işlevi gördüğü (oysa sadece sol kanadın tahkim edilmiş bir noktasıydı) ve hiç beklemediğimiz bir anda, neredeyse hiç istihkâmımızın olmadığı bir yerde gerçekleşen Borodino Savaşı'nı, istihkâmlı ve önceden seçilmiş bir mevzide kabul ettiğimiz gibi doğru olmayan ve garip bir ifade uyduruldu.

Savaş aslında şu şekilde gerçekleşti: Mevzi, anayolu dik açıyla değil dar açıyla kesen Koloç Nehri boyunca, sol kanadı Şevardino'da, sağ kanadı Novoye köyünün yakınlarında, merkezi Borodino'da, Koloç ve Voyna nehirlerinin birleştiği yerde kalacak şekilde seçilmişti. Koloç Nehri'yle de korunan bu mevzi, Borodino Ovası'na savaşın nasıl gerçekleştiğini düşünmeden bakan herkese, amacı düşmanın Smolensk yolu üzerinden Moskova'ya ilerlemesini önlemek olan bir ordu için ideal bir mevziymiş gibi görünür.

Napolyon ayın 24'ünde Valuyeva'ya giderken Utitsa ile Borodino arasındaki Rus mevzisini görmedi (tarih kitapları gördüğünü yazmasına rağmen göremezdi çünkü böyle bir mevzi yoktu), Rus Ordusu'nun ileri karakolunu da görmedi; Rus artçılarını takip ederken Rus mevzisinin sol kanadıyla, Şevardino tabyasıyla karşılaştı ve Rusların hiç beklemediği bir şey yapıp birliklerini Koloç'tan geçirdi. Ruslar, meydan savaşına girmeye vakit bulamadan sol kanatlarını, tutmak niyetinde oldukları mevziden çektiler, öngörmedikleri ve tahkim etmedikleri yeni bir mevzi tuttular. Koloç'un sol kıyısına, yolun sol tarafına geçen Napolyon, savaşı Rusların sağ taraflarından sol taraflarına geçirdi, Utitsa, Semyonovski ve Borodino arasındaki alana (mevzilenmek için Rusya'nın herhangi bir yerinden daha avantajlı olmayan alana) taşıdı ve savaş ayın 26'sında burada gerçekleşti. Beklenen ve gerçekleşen çarpışmanın kabataslak planı şu şekildedir:

Eğer Napolyon ayın 24'ünde, akşam Koloç'a gitmese ve tabyaya hemen o akşam hücum emri vermeyip, hücuma ertesi gün sabah başlasaydı, Şevardino tabyasının mevzimizin sol kanadı olacağından ve savaşın bizim beklediğimiz yerde

gerçekleşeceğinden kimsenin şüphesi olmazdı. Bu durumda biz muhtemelen Şevardino tabyasını, sol kanadımızı daha iyi savunurduk; Napolyon'a merkezden ya da sağdan saldırırdık ve ayın 24'ünde tahkim edilmiş ve öngörülmüş mevzide bir meydan savaşı verilirdi. Ama sol kanadımıza yapılan hücum akşam, artçılarımız geri çekildikten sonra, yani Gridneva'daki çarpışmadan hemen sonra gerçekleştiği, Rus komutanları meydan savaşına ayın 24'ü akşamı başlamak istemediği ya da buna zaman bulamadığı için Borodino Savaşı'nın ilk ve en önemli harekâtı daha ayın 24'ünde kaybedildi ve ayın 26'sındakinin de kaybedilmesinin önünü açtı.

Şevardino tabyasının kaybedilmesiyle birlikte ayın 25'i sabahı sol kanatta mevzisiz kaldık ve sol tarafımızı geri çekmek, alelacele, rasgele bir yerde tahkim etmek zorunda kaldık.

Rus birliklerinin 26 Ağustos'ta zayıf, tamamlanmamış istihkâmlar tarafından korunması yetmiyormuş gibi, neler olup bittiğini (sol kanattaki mevzinin kaybedilmesi ve çarpışma bölgesinin sağdan sola geçmesini) anlayamayan Rus komutanların Novoye köyü ile Utitsa arasında uzanan mevzilerinde kalmaları ve bu yüzden birliklerini sağdan sola savaş devam ederken kaydırmak zorunda kalmaları bu cephenin daha da dezavantajlı bir duruma düşmesine neden oldu. Bu yüzden, savaş esnasında sol tarafımıza saldıran Fransız Ordusu Ruslardan iki kat güçlüydü. (Poniatowski'nin Utitsa'ya ve Uvarov'un Fransızların sağ kanadına düzenlediği harekâtlar savaşın genel gidişatından bağımsız harekâtlardı.)

Yani Borodino Savaşı hiç de anlatıldığı gibi (komutanlarımızın hatalarını, Rus askerlerinin ve halkının onurunu zedelemek pahasına gizlemeye çalışarak anlattıkları gibi) olmadı. Borodino Savaşı'nda sayıları düşmandan biraz daha az olan Rus kuvvetleri seçilmiş ve tahkim edilmiş mevzilerde savaşmadı; Borodino Savaşı'nda Ruslar, Şevardino tab-

yasının kaybedilmesi nedeniyle, kendilerinden iki kat güçlü Fransızlara açık, neredeyse hiç istihkâm olmayan bir yerde karşılık verdiler ve bu şartlarda değil on saat çarpışmak ve savaşın mutlak bir sonuca ulaşmamasını sağlamak, ordunun tam bir bozguna uğramasına ve firarlara üç saat engel olmak bile düşünülemezdi.

XX

Piyer ayın 25'inde, sabah Mojaysk'tan ayrıldı. Şehrin dışına uzanan ve yüksek, sarp tepenin üzerinde kalan bölümünün sağ tarafında, bir ayinin yapıldığı, çanların çalındığı katedrale giden dolambaçlı yolun eğimli bir yerinde arabadan inip yürümeye başladı. Arkasından, önlerinde şarkı söyleyenlerin olduğu bir atlı alay tepeden aşağı iniyordu. Bir gün önceki muharebede yaralananları taşıyan bir sıra araba yokuş yukarı ona doğru geliyordu. Arabacı mujikler, atlara bağırıp kamçılayarak bir sağa bir sola koşuyorlardı. Bazısında üç bazısında dört yaralı askerin yattığı ya da oturduğu arabalar, dik yamacı yola benzetebilmek için sağa sola atılmış taşlara çarptıkça sarsılıyorlardı. Yaraları paçavralarla sarılı, sararmış, dudakları büzülmüş, kaşları çatılmış yaralılar arabaların kenarına tutunmuş, arabalarla birlikte sarsılıyor, birbirlerine çarpıyorlardı. Neredeyse hepsi saf, çocuksu gözlerle Piyer'in beyaz şapkasına, yeşil frakına bakıyordu.

Piyer'in sürücüsü, yaralıları taşıyan arabalara, yolun sadece bir tarafından gitmeleri için öfkeyle bağırdı. Süvari alayı tepeden şarkı söyleyerek inerek Piyer'in arabasına yaklaştı ve yolu kapattı. Piyer, yolun, tepe biraz düzleştirilerek genişletilmiş kenarına sıkışarak durdu. Güneş tepenin eğiminden dolayı yolun içlerine ulaşamıyordu, burası soğuk ve nemliydi; Piyer'in başının üstünde parlak ağustos sabahı vardı ve çan sesleri neşeyle çınlıyordu. Yaralıları taşıyan bir

araba yolun kenarında, Piyer'in hemen yanında durdu. Laptili bir arabacı soluk soluğa arabasına koştu, çembersiz arka tekerleklerin altına taş soktu, duran küçük atının paldırını düzeltmeye koyuldu.

Arabanın arkasından yürüyerek giden yaralı, kolu sargılı, yaşlı bir asker sağlam eliyle arabaya tutundu ve dönüp Piyer'e baktı.

"Ne dersin hemşehrim, bizi burada tutarlar mı? Yoksa Moskova'ya mı gönderirler?" dedi.

Piyer düşüncelerine o kadar gömülmüştü ki soruyu duymadı. Kâh yaralı arabalarıyla karşı karşıya gelen süvari alayına, kâh yanında duran ve içinde iki yaralının oturduğu, bir yaralının uzandığı arabaya bakıyor ve kafasını kurcalayan sorunun çözümü burada, bu askerlerdeymiş gibi geliyordu. Arabada oturan askerlerden biri yanağından yaralanmış gibiydi. Başının tamamı paçavralarla sarılıydı ve bir yanağı bir bebek başı kadar şişmişti. Ağzı ve burnu yana kaymıştı. Bu asker katedrale bakıp haç çıkarıyordu. Diğeri, genç bir oğlan olan sarışın, ince yüzü hiç kanı yokmuş gibi bembeyaz acemi asker, yüzünde donup kalmış hoş bir gülümsemeyle Piyer'e bakıyordu; üçüncüsü yüzükoyun yatıyordu ve yüzü görünmüyordu. Şarkı söyleyen süvariler arabanın hemen yanından geçiyordu.

"Ah, kayboldu gitti... kirpi kafalı kadın..."

"Gurbette olanlar..." diye dans melodili bir asker şarkısı söylüyorlardı. Yükseklerden onlara yanıt verir gibi ama başka bir neşeyle çanların metalik sesleri duyuluyordu. Güneşin sıcak ışıkları da karşı yamacın üstlerini başka bir neşeyle yıkıyordu. Ama yamacın altları, Piyer'in yanında duran nefes nefese kalmış atların çektiği yaralı arabasının olduğu yer nemli, kasvetli ve hüzünlüydü.

Yanağı şişmiş asker öfkeyle şarkı söyleyen süvarilere bakıyordu.

Sitem dolu bir sesle, "Ah şu züppeler!" dedi.

Arabanın arkasında ayakta duran asker, Piyer'e dönerek hüzünlü bir gülümsemeyle, "Bugün sadece askerleri değil mujikleri de gördüm, mujikler de gidiyor," dedi, "bugünlerde ayrım yapmıyorlar... tüm halkın çullanmasını istiyorlar, kısacası tüm Moskova'yı istiyorlar. Tek bir sonuç istiyorlar." Askerin sözleri açık olmasa da Piyer ne demek istediğini anlamıştı ve başını onayladığını belirtir şekilde salladı.

Yol açıldı, Piyer tepenin eteğine indi ve yoluna devam etti.

Piyer tanıdık birini görebilmek için yolun iki tarafına da bakarak ilerliyordu ama her yerde sadece farklı sınıflardan, tanımadığı, tek ortak yönleri beyaz şapkasına ve yeşil frakına şaşkın şaşkın bakmak olan askerlerle karşılaşıyordu.

Dört verst daha gidince ilk tanıdığa rastladı ve sevinçle seslendi. Bu tanıdık ordu başhekimlerinden biriydi. Bir briçkayla, yanında genç bir doktorla birlikte Piyer'e doğru geliyordu, Piyer'i tanıyınca sürücü yerinde oturan Kazak'a durmasını söyledi.

Doktor, "Kont! Burada ne işiniz var ekselansları?" diye sordu.

"Gelip görmek istedim..."

"Evet, cidden görülmeye değer şeyler olacak..."

Piyer arabadan inip doktorla konuştu ve savaşa katılma niyetinden bahsetti.

Doktor, Bezuhov'a doğrudan doğruya altese başvurmasını önerdi.

Genç meslektaşıyla karşılıklı bakışarak, "Savaş esnasında, o belirsizlikte nerede olacağınızı ancak Tanrı bilir," dedi. "Ama altes sizi tanıyor ve gayet hoş karşılar. Öyle yapın dostum."

Doktor yorgun görünüyordu ve acelesi var gibiydi.

Piyer, "Madem öyle düşünüyorsunuz... Mevzinin nerede olduğunu sorabilir miyim?" dedi.

Doktor, "Mevzi mi?" dedi. "Benim ilgilendiğim şeyler arasında o yok. Tatarinova'ya gidin, orada bir sürü yer kazıyorlar. Tepeciğe çıkın: Oradan görünür."

"Oradan görünür mü? Eğer sizin..."

Ama doktor sözünü kesti ve briçkaya yöneldi.

"Sizinle gelirdim ama burama kadar (boğazını gösterdi) işim var. Dörtnala kolordu komutanına gidiyorum. Elimizden ne gelir? Biliyorsunuz kont, yarın savaş olacak. Yüz bin kişilik ordunun en az yirmi bini yaralanacak; ama bizde altı bin kişi için bile ne sedye ne yatak ne sıhhiyeci, ne de doktor var. On bin araba var ama başka şeyler de lazım. Elimizden geleni yapacağız."

Garip bir düşünce, neşeli bir şaşkınlıkla şapkasına bakan canlı, sağlıklı, genç ve yaşlı binlerce insanın içinden yirmi bininin (belki de onun gördüklerinin) yaralanmaya ya da ölmeye mahkûm olduğu düşüncesi Piyer'i çok etkiledi.

"Belki de yarın ölecekler, neden ölümden başka bir şey düşünüyorlar?" ve gizemli bir düşünce silsilesi gözlerinin önüne Mojaysk tepesinden inişini, yaralıları taşıyan arabaları, çan seslerini, güneşin eğik ışınlarını ve süvarilerin şarkısını getirdi.

Piyer, Tatarinova'ya doğru giderken, "Süvariler çarpışmaya gidiyor ve yaralılarla karşılaşıyorlar, kendilerini bekleyen şeyi bir an bile düşünmüyorlar, yaralıların yanlarından geçerken onlara göz kırpıyorlar. İçlerinden yirmi bini ölmeye mahkûm ama benim şapkama gülüyorlar! Çok garip!" diye düşünüyordu.

Yolun sol tarafındaki bir toprak sahibi evinin önünde binek arabaları, üstü kapalı yük arabaları, emir eri ve nöbetçi kalabalığı vardı. Altes oradaydı. Ama Piyer geldiğinde orada değildi, kurmaydan da hemen hemen hiç kimse yoktu. Hepsi ayine gitmişti. Piyer, Gorki'ye doğru yoluna devam etti.

Tepeye çıkıp köyün küçük sokağına girince, yolun sağ tarafındaki, otları iyice uzamış bir tepeceğin üzerinde, yüksek sesle konuşup kahkahalar atan, neşeli ve kan ter içinde kalmış bir halde çalışan, kalpakları haçlı, beyaz gömlekli mujik milisleri ilk defa gördü.

İçlerinden biri kürekle tepeyi kazıyor; diğeri çıkan toprağı el arabasıyla götürüyor, üçüncüsü hiçbir şey yapmadan duruyordu.

İki subay tepeceğin üzerinde durmuş onlara talimat veriyordu. Piyer bu yeni, askerlik işinden hoşlandıkları anlaşılan mujikleri görünce aklına yeniden Mojaysk'taki yaralı askerler geldi, *tüm halkın çullanmasını istiyorlar* diyen askerin ne demek istediğini anladı. Savaş meydanında çalışan bu garip, kaba çizmeli, terli boyunlu, bazılarının yana kaymış, düğmeleri açık gömleklerinden bronzlaşmış köprücük kemikleri görünen, sakallı mujiklerin görüntüsü, o anın ciddiyeti ve önemi içerisinde Piyer'i, o zaman kadar duyduğu ve gördüğü her şeyden daha fazla etkiledi.

XXI

Piyer arabadan indi ve çalışan milislerin yanından geçip doktorun, savaş meydanının görülebileceğini söylediği tepeciğe çıktı.

Sabahın on biriydi. Güneş Piyer'in arkasında, hafifçe solundaydı ve berrak, nadir rastlanır gökyüzünden, önünde amfiteatr gibi yükselerek uzanan muazzam manzarayı aydınlatıyordu.

Smolensk anayolu, tepeciğin beş yüz adım ilerisinde ve aşağısında uzanan beyaz kiliseli köyün (burası Borodino'ydu) içinden geçiyor, bu amfiteatrın sol üst tarafına doğru, amfiteatrı da ikiye ayırarak kıvrıla kıvrıla gidiyordu. Yol köyün alt tarafında bir köprüden geçiyor, inişlerden ve yokuşlardan kıvrılarak geçip, altı verst uzaklıktaki Valuyeva köyüne (Napolyon artık buradaydı) doğru yükseliyordu. Yol Valuyeva'yı geçtikten sonra ufukta görünen sararmış bir ormanın içinde kayboluyordu. Yolun sağ tarafında ve uzaklarda, huş ve köknar ormanının içlerinde, Koloç Manastırı'nın haçı ve çan kulesi güneşten parlıyordu. Bu mavi derinlik

boyunca, ormanın ve yolun sağında ve solunda, çeşitli noktalarda, dumanı tüten kamp ateşleri, bizim ve düşmanın belli belirsiz görünen asker yığınları vardı. Arazi sağ tarafta, Koloç ve Moskova nehirleri boyunca dağlıktı ve tepelerin arasında dar boğazlar vardı. Boğazların arasında, uzakta Bezzubovo ve Zaharino köyleri görünüyordu. Arazi sol tarafta daha düzdü, ekinleri biçilmemiş tarlalar vardı; yanmış, dumanlar yükselen Semyonovski köyü görünüyordu.

Piyer'in sağda ve solda gördüğü her şey o kadar belirsizdi ki alanın ne sol ne sağ yanı beklentisini karşılamıştı. Görmeyi beklediği savaş meydanı hiçbir yerde değildi; her yerde tarlalar, çayırlar, birlikler, ormanlar, kamp ateşlerinin dumanları, köyler, tepecikler, dereler vardı; Piyer bütün çabasına rağmen bu canlı arazide mevzi göremiyor, hatta bizim birlikleri düşman birliklerinden ayırt edemiyordu.

"Bilen birine sormalı," diye düşündü ve sivil giyimine, kocaman bedenine merakla bakan subaya döndü.

Piyer subaya, "Bir şey sorabilir miyim," dedi, "şu önümüzdeki köy hangisi?"

Subay arkadaşına dönerek, "Burdino galiba, değil mi?" dedi.

Arkadaşı, "Borodino," diye düzeltti. Konuşma fırsatı bulduğuna sevinmiş görünen subay Piyer'e yaklaştı.

Piyer, "Orası bizde mi?" diye sordu.

Subay, "Evet, işte şurada, biraz ileride de Fransızlar var," dedi. "Bakın oradalar, görünüyorlar."

Piyer, "Nerede, nerede?" diye sordu.

"Çıplak gözle de görülüyor. İşte şurada!" Subay eliyle, nehrin karşı kıyısında, solda görünen dumanları işaret etti, yüzünde, Piyer'in, karşılaştığı pek çok yüzde gördüğü sert ve ciddi ifade belirdi.

Piyer, "Demek onlar Fransız!" dedi ve sol taraftaki, yanında birlikler görünen tepeciği işaret ederek sordu: "Ya şuradakiler?"

"Onlar bizimkiler."

Piyer, "Demek bizimkiler!" dedi ve boğazda görünen köyün yanındaki, üzerinde büyük bir ağaç olan, kamp ateşlerinin tüttüğü ve siyah bir şey görünen tepeciği işaret ederek sordu: "Ya şuradakiler?"

Subay, "Yine *onun*," dedi subay (burası Şevardino tabyasıydı). "Dün bizimdi, bugün onun."

"Bizim mevzinin konumu ne?"

Subay zevkle gülümseyerek, "Mevzi mi?" dedi. "Bunu size gayet açık bir şekilde anlatabilirim çünkü bizim istihkâmların neredeyse hepsini ben yaptım. İşte bakın, bizim merkez Borodino'da, işte şurada." Önlerindeki beyaz kiliseli köyü işaret etti. "Şurada Koloç Nehri'ni geçiyor. Şurada, bakın, biçilmiş otların sıra sıra durduğu çukurlukta, şurada da köprü var. Orası merkezimiz. Sağ kanadımız (tam sağ tarafı, vadinin içinde kalan uzak bir yeri işaret etti) Moskova Nehri'nin orada, orada üç tane çok güçlü tabya kurduk. Sol kanat..." Subay bir an duraksadı. "Aslında bunu size izah etmek biraz zor. Dün sol kanadımız Şevardino'nun oradaydı, bakın şurada, meşe ağacının olduğu yerde; ama bugün sol tarafı geriye çektik, şimdi işte şurada, köyü ve dumanı görüyor musunuz? Orası Semyonovski, işte burada." Rayevski'nin birliklerinin olduğu tepeciği işaret etti. "Ama çarpışmanın orada olacağını sanmıyorum. *Onun* birliklerini buraya sevk etmesi aldatmaca. O, muhakkak, Moskova Nehri'nin sağından çevirecek. Nerede olursa olsun yarın çok kişi sayımda olmayacak!"

Subay anlatırken yanına gelen ihtiyar astsubay, komutanının konuşmasının bitmesini sessizce bekledi; subayın söyledikleri hoşuna gitmemiş olacak ki sözünü kesti.

Sertçe, "Metris sepeti almaya gitmek gerekiyor," dedi.

Subay sanki biraz şaşırmıştı, yarın çok kişinin sayımda olmayacağından bahsetmemesi gerektiğini anlamış gibiydi.

Subay çabucak, "Yine üçüncü bölüğü gönderin," dedi.

"Ya siz kimsiniz, doktor musunuz?"

Piyer, "Hayır, benim bir görevim yok," diye yanıt verdi. Yeniden milislerin yanından geçerek tepeden aşağıya indi.

Arkasından gelen subay, çalışan milislerin yanından burnunu tıkayıp koşarak geçerken, "Lanet olasıcalar!" diye mırıldandı.

Birden, "İşte! Getiriyorlar, geliyor... işte orada... getiriyorlar..." diyen sesler duyuldu ve subaylar, erler, milisler yolda yukarı doğru koşmaya başladı.

Borodino'dan gelen kilise korteji tepeye tırmanıyordu. Tozlu yolda en önde, düzenli bir halde ilerleyen, sorguçlu şapkalarını çıkarmış, tüfeklerinin namlularını aşağı çevirmiş piyadeler vardı. Piyadelerin arkasından kilise şarkıları duyuluyordu.

Erler ve milisler şapkalarını çıkartmış bir halde gelenlere doğru koşarak Piyer'in yanından geçtiler.

"Meryem Ana'yı getiriyorlar! Koruyucumuzu! İverskaya Meryem'ini!"

Bir başkası, "Smolensk'in Meryem Ana'sını," diye düzeltti.

Hem köydeki, hem de bataryada çalışan milisler küreklerini atıp kilise kortejini karşılamaya koştular. Tozlu yolda ilerleyen taburun ardından cüppeli papazlar, yanında kilisenin rahipleriyle uzun, örtülü şapkalı bir ihtiyar ve koro üyeleri geliyordu. Onların arkasında erler ve subaylar büyük, siyah yüzlü, çerçeveli bir ikonayı taşıyorlardı. Bu, Smolensk'ten getirilen ve o günden beri orduya eşlik eden ikonaydı. Şapkalarını çıkarmış asker kalabalıkları önden, arkadan, sağdan ve soldan koşup geliyor, yerlere kadar eğilip selam veriyorlardı.

Tepeye varınca ikona durdu; ikonayı kayışlarla tutan insanlar değişti, diyakozlar buhurdanlıkları yeniden yaktı ve ayin başladı. Güneşin sıcak ışıkları tam tepeden vuruyordu; hafif, ferahlatıcı bir rüzgâr şapkalarını çıkarmış insanların saçlarını ve ikonayı süsleyen kurdeleleri dalgalandırıyordu;

ilahilerin sesi açık gökyüzünün altında fazla duyulmuyordu. Şapkasız subay, er ve milis kalabalığı ikonanın çevresini sarmıştı. Yüksek rütbeliler rahibin ve diyakozun arkasında, kendilerine ayrılmış yerdeydi. Boynunda Georgiyev madalyası olan kel bir general papazın tam arkasında duruyor, muhtemelen Rus halkının vatanperverlik duygusunun canlanması için gerekli olduğunu düşündüğü ayini, haç çıkarmadan dinliyordu (Alman olduğu belliydi). Başka bir general askerce bir pozla durmuş, etrafına bakarak elini göğsünün önünde sallıyordu. Mujik kalabalığının içinde duran Piyer bu rütbelilerden bazılarını tanımıştı, ama onlara bakmıyordu; tüm dikkatini, ikonaya hepsi aynı şekilde, şevkle bakan er ve milis topluluğunun yüzlerindeki ciddi ifadeye vermişti. Kilise korosundakiler yorulunca (yirminci duayı okuyorlardı) tembel tembel ve alışageldikleri şekilde ilahi söylemeye başladılar: "Kullarını musibetlerden koru Yüce Meryem." Papaz ve diyakoz da onlara katıldı: "Bizi koruman için sana sığındık, sen bizim sarsılmaz duvarımız, velinimetimizsin." Bir anda Piyer'in Mojaysk'taki dağ yolunda ve o sabah karşılaştığı zaman gördüğü, anın ciddiyetinin bilincinde olduklarını gösteren ifade yeniden belirdi bütün yüzlerde; başlar daha sık eğiliyor, saçlar dalgalanıyor, iç geçirmeler, haç çıkarılan göğüslere vurulan ellerin sesi duyuluyordu.

İkonanın çevresindeki kalabalık birden açıldı ve Piyer'i sıkıştırdı. Belli ki çok önemli biri kendisi için hızla açılan yoldan ikonaya doğru geliyordu.

Bu, mevziyi dolaşan Kutuzov'du. Tatarinova'ya dönerken ayine uğramıştı. Piyer, kendisine has görüntüsüyle hemen fark edilen Kutuzov'u tanımıştı.

Kocaman, kalın bedenine uzun bir redingot geçirmiş, sırtı kamburlaşmış, beyaz başında şapka olmayan, çökmüş yüzü gözünün beyazlığını ortaya çıkartan Kutuzov, vücudunu sarsan bir yürüyüşle insan çemberinin ortasına girdi ve papazın arkasında durdu. Alışılmış hareketlerle haç çıkardı,

elleri yere değecek kadar eğildi, derin derin iç geçirerek ak saçlı başını eğdi. Kutuzov'un arkasında Benigsen ve maiyeti vardı. Başkomutanın gelişi tüm üst rütbeli subayların dikkatini ona vermelerine neden olmasına rağmen milisler ve erler, ona bakmadan dua etmeye devam ediyorlardı.

Ayin sona erince Kutuzov ikonaya yaklaştı, güçlükle diz çöktü, yere kapandı, uzun süre doğrulmaya çalıştı ama güçsüzlüğü ve ağırlığı yüzünden kalkamadı. Bu çabasından dolayı ak saçlı başı sarsılıyordu. Sonunda kalktı, dudaklarını çocuk saflığıyla ikonaya uzatıp öptü ve yeniden elleri yere değecek kadar eğilip selam verdi. Generaller de onun yaptığını yaptı; sonra subaylar, onların ardından da heyecanlı yüzleriyle, birbirlerini sıkıştırarak, itişip kakışarak, nefes nefese öne geçmeye çalışarak erler ve milisler geldi.

XXII

Kalabalığın içinde sağa sola yalpalayan Piyer çevresine bakındı.

Bir ses, "Kont Pyotr Kirilıç! Burada ne işiniz var?" diye sordu. Piyer dönüp baktı.

Kirlenmiş dizlerini (o da ikonanın karşısında diz çökmüştü herhalde) elleriyle temizleyen Boris Drubetskoy gülümseyerek Piyer'in yanına geldi. Boris'in üzerinde yürüyüş halindeki orduda olduğunu belli eden, şık bir kıyafet vardı. Kutuzov gibi uzun bir redingot giymişti ve omzundan kamçı sarkıyordu.

Bu arada Kutuzov köye gelmiş, en yakın evin gölgesindeki, bir Kazak'ın koşarak getirdiği küçük halıyı, başka bir Kazak'ın üzerine serdiği sıraya oturmuştu. Kocaman, gösterişli bir maiyet alayı başkomutanın çevresini sardı.

İkona kalabalığın eşliğinde yola devam etti. Piyer, Kutuzov'un otuz adım ötesinde durmuş, Boris'le konuşu-

yordu. Piyer çarpışmaya katılma ve mevziyi izleme niyetinden bahsetti.

Boris, "Bence şöyle yapalım," dedi. "Je vous ferai les honneurs du camp![46] Kont Benigsen'in olduğu yerden her şeyi daha iyi görürsünüz. Ben de onun ekibindeyim. Ona rapor veriyorum. Mevzileri dolaşmak istiyorsanız bizimle gelin: Şimdi sol kanada gidiyoruz. Sonra döneceğiz, geceyi benimle geçirmeyi lütfederseniz bir parti çevirirız. Dmitri Sergeyiç'i tanıyorsunuz değil mi? İşte şurada kalıyor." Gorki'deki üçüncü evi işaret etti.

Piyer, "Ama ben sağ kanadı görmek istiyordum; çok güçlü olduğunu söylüyorlar," dedi. "Moskova Nehri'nden başlayarak bütün mevziyi gezmek istiyordum."

"Bunu sonra da yapabilirsiniz, asıl mesele sol kanat..."

Piyer, "Evet, evet. Prens Bolkonski'nin alayının nerede olduğunu gösterebilir misiniz?" diye sordu.

"Andrey Nikolayeviç'inki mi? Yanından geçeceğiz, sizi ona götürürüm."

Piyer, "Sol kanadın durumu ne?" diye sordu.

Boris sesini rahat konuşabileceği kadar alçaltarak, "Doğrusunu söylemek gerekirse, *entre nous*,[47] sol kanadımızın ne halde olduğunu Tanrı bilir," dedi. "Hiç de Kont Benigsen'in beklediği gibi değil. O şu tepeciği başka türlü tahkim etmek istemişti ama..." Boris omuz silkti. "Altes istemedi ya da onu kandırdılar. Aslında..." Kutuzov'un yaveri Kaysarov, Piyer'in yanına gelince Boris sözünü tamamlayamadı. Boris rahat bir tavırla gülümseyerek Kaysarov'a döndü, "A! Paisiy Sergeiç," dedi, "ben de konta mevzimizi anlatmaya çalışıyordum. Altesin, Fransızların niyetini bu kadar doğru biçimde tahmin edebilmesi inanılmaz."

Kaysarov, "Sol kanattan mı bahsediyorsunuz?" dedi.

---

46 Ben size kampı gezdirme onurunu tadayım!

47 Aramızda kalsın.

"Evet, tam da ondan bahsediyordum. Sol kanadımız artık çok ama çok güçlü."

Kutuzov bütün gereksiz kişileri kurmaydan çıkarmasına rağmen Boris, Kutuzov'un yaptığı değişikliklerden sonra da genel karargâhta kalmanın bir yolunu bulmuştu. Kont Benigsen'in yanında kalmıştı. Kont Benigsen de, yanında görev alan herkes gibi, genç Prens Drubetskoy'a paha biçilmez bir insan gözüyle bakardı.

Ordu üst komutasında kesin ayrımlarla belirlenmiş iki grup vardı: Kutuzov'un grubu ve kurmay başkanı Benigsen'in grubu. Boris ikinci gruptaydı ve Kutuzov'u saygıyla överek, ihtiyarın işe yaramaz olduğunu, her şeyi Benigsen'in yaptığını ondan iyi kimse anlatamazdı. Bu çarpışmanın belirleyici, Kutuzov'un iktidarının yıkılıp yerine Benigsen'in mi geleceği yoksa Kutuzov savaşı kazansa bile her şeyi Benigsen'in yaptığının mı hissettirileceği karar anı gelip çatmıştı. Her iki durumda da ertesi gün büyük ödüller dağıtılacak ve yeni insanlar ön plana çıkacaktı. Boris bu nedenle gün boyunca sinirli bir heyecan içindeydi.

Piyer'in yanına Kaysarov'dan sonra başka tanıdıkları da geldi, Moskova hakkında yağmur gibi yağan sorulara cevap yetiştiremiyor, anlatılan hikâyeleri dinlemeye fırsat bulamıyordu. Bütün yüzlerde heyecan ve telaş vardı. Ama Piyer'e, bu yüzlerin bazılarında beliren huzursuzluğun nedeni daha çok kişisel başarıyla ilgiliymiş gibi geliyordu ve bunu görünce aklına, başka yüzlerde gördüğü, kişisel meselelerin değil; genel, ölüm kalım meselelerinin şekillendirdiği ifadeler geliyordu. Kutuzov, Piyer'i ve çevresinde toplanan grubu fark etti.

Kutuzov, " Onu çağırın," dedi. Yaver altesin isteğini bildirdi ve Piyer, Kutuzov'un oturduğu sıraya doğru ilerledi. Ama ondan önce Kutuzov'un yanına bir milis geldi. Bu Dolohov'du.

Piyer, "Onun burada ne işi var?" diye sordu.

Piyer'e, "Öyle bir düzenbaz ki her yere sızar!" diye yanıt verdiler. "Rütbesi düşürüldü. Şimdi geri alması gerekiyor.

Bazı planlar sundu ve gece düşman hattına sızdı... Cesur adam ama!"

Piyer şapkasını çıkardı ve Kutuzov'un önünde saygıyla eğildi.

Dolohov, "Altese rapor verirsem, ya beni kovarlar ya da anlattıklarımı zaten bildiklerini söylerler, kaybedeceğim bir şey olmaz diye düşünmüştüm..." diyordu.

"Peki, tamam."

"Ama haklıysam, uğrunda canımı esirgemeyeceğim vatan için hizmete hazırım."

Kutuzov içleri gülen, kısık gözleriyle Piyer'e bakarak, "Peki, tamam," diye tekrarladı.

Bu sırada Boris, saray mensuplarına has çevikliğiyle, başkomutana yakın olmak için Piyer'in yanına geldi ve en doğal haliyle, sesini yükseltmeden, daha önce başladığı bir konuşmaya devam ediyormuş gibi, "Milisler ölüme hazır olmak için temiz, beyaz gömlekler giymişler. Ne kadar kahramanca, değil mi kont?" dedi.

Boris bunu Piyer'e belli ki altes duysun diye söylemişti. Bu söylediklerinin Kutuzov'un dikkatini çekeceğini biliyordu ve altes gerçekten de ona döndü.

Boris'e, "Milisler hakkında ne dedin?" diye sordu.

"Yarına, ölüme hazır olmak için beyaz gömlekler giymişler altesleri."

Kutuzov, "Ah! Olağanüstü, eşsiz bir halk," dedi, gözlerini kapatıp başını salladı ve iç geçirerek tekrarladı: "Eşsiz bir halk!"

Piyer'e, "Barut mu koklamak istiyorsunuz?" dedi. "Güzel kokudur. Eşinizin hayranlarından biri olma şerefini taşıdığımı söyleyeyim, sağlığı yerinde mi? Ordugâhım emrinize amadedir." Kutuzov, yaşlı insanlarda sıkça rastlandığı gibi, söyleyeceği ya da yapacağı bir şeyi unutmuş gibi dalgın dalgın etrafına bakınmaya başladı.

Söyleyeceği şeyi hatırlamış gibi, yaverinin kardeşi Andrey Sergeiç Kaysarov'a işaret ederek yanına çağırdı.

Kutuzov, belli ki kendini gülmeye hazırlayarak, "Nasıldı, nasıldı, Marin'in şiirleri, nasıldı o dizeler? Gerakov hakkında yazdıkları: 'Kolorduda eğitmen olmak...' Okusana." Kaysarov okumaya başladı... Kutuzov başını şiirin ölçüsüne uydurup sallayarak gülümsüyordu.

Piyer, Kutuzov'un yanından ayrılınca, Dolohov yanına gelip elini tuttu.

Orada başkalarının da olmasına aldırış etmeden, konuşmasına özellikle kararlı ve ciddi bir hava vererek, yüksek sesle, "Sizinle burada karşılaştığıma çok sevindim kont," dedi, "yarın aramızdan kimlerin hayatta kalmayı başaracağını ancak Tanrı bilir, geçmişte yaşadığımız yanlış anlamalardan dolayı çok üzgün olduğumu ve benim hakkımda kötü şeyler düşünmenizi istemediğimi söyleme fırsatını bulduğum için çok mutluyum. Beni bağışlamanızı rica ediyorum."

Piyer gülümseyerek Dolohov'a baktı, ne söyleyeceğini bilmiyordu. Gözünde yaşlar beliren Dolohov, Piyer'i kucaklayıp öptü.

Boris generaline bir şeyler söyledi ve Kont Benigsen, Piyer'e dönerek, kendisiyle birlikte cephe hattını dolaşmayı teklif etti.

"Çok ilginizi çekecektir," dedi.

Piyer, "Evet çok ilgi çekici," dedi.

Kutuzov yarım saat sonra Tatarinova'ya gitti, Benigsen de aralarında Piyer'in de olduğu maiyetiyle birlikte cephe hattına gitti.

XXIII

Benigsen, Gorki'den hareket ettikten sonra anayolu takip edip, subayın tepeciğin üzerinden Piyer'e cephenin merkezi diye işaret ettiği, nehrin kıyısında biçilmiş, hoş kokulu otların dizildiği köprüye indi. Köprüyü geçip Borodino köyüne

girdiler, sola döndüler, çok sayıda birliğin ve topun yanından geçerek milislerin toprağı kazdığı tepeciğe geldiler. Bu tabya adı henüz konmamış, sonradan Rayevski tabyası ya da tepe bataryası olarak anılacak tabyaydı.

Piyer bu tabyaya özel bir dikkat göstermedi. Burasının kendisi için, Borodino savaş meydanının en unutulmaz yeri olacağını bilmiyordu. Sonra bir yardan geçerek askerlerin, kulübelerin ve ambarların son kütüklerini de götürdüğü Semyonovski'ye geldiler. Sonra kimi yerde yokuş yukarı kimi yerde yokuş aşağı giderek dolu yemiş gibi ezilip bozulmuş çavdarların arasından, topların sürülmüş topraktaki saban izlerinin üzerinden geçerek açtıkları yoldan ilerleyerek hâlâ kazılmakta olan fleşlere[48] geldiler.

Benigsen durdu ve ilerideki, üzerinde birkaç atlının göründüğü Şevardino tabyasına (daha dün bizimdi) bakmaya başladı. Subaylar oradakinin Napolyon ya da Murat olduğunu söylüyorlardı. Herkes bu küçük atlı gruba hırslı gözlerle bakıyordu. Piyer de o noktaya, bu belli belirsiz görülen insanlardan hangisinin Napolyon olduğunu tahmin etmeye çalışarak baktı. Sonunda atlılar tepecikten indiler ve gözden kayboldular.

Benigsen yanına gelen bir generale dönerek birliklerimizin durumunu anlatmaya koyuldu. Piyer yaklaşan çarpışmanın ana hatlarını anlayabilmek için tüm dikkatini vererek Benigsen'i dinliyordu, ama aklının bunları almadığını hissedince hayal kırıklığına uğradı. Hiçbir şey anlamamıştı. Benigsen konuşmasını bitirdi, Piyer'in dinlediğini fark edince ona dönerek aniden, "Bunlar sizin ilginizi çekmiyordur herhalde," dedi.

Piyer yalan söyleyerek, "Aksine, çok ilgi çekici şeyler," diye karşılık verdi.

Fleşlerden çıkıp sık, bodur huş ağaçlarının arasındaki kıvrımlı bir yoldan sol tarafa ilerlediler. Bu ormanın orta-

48 Bir tür istihkâm. (Tolstoy'un notu)

sında yollarına beyaz ayaklı, kahverengi bir tavşan fırlayarak çıktı, nal seslerinden öyle korkmuştu ki şaşkınlıktan önlerinde uzun süre zıplayıp durarak herkesin ilgisini çekti ve kahkahalara neden oldu ve ancak birkaç kişi ona bağırınca kendini yana atıp çalılıklarda kayboldu. Ormanın içinde iki verst ilerledikten sonra Tuçkov'un, sol kanadı savunmakla görevli kolordusuna bağlı birliklerin durduğu açıklığa geldiler.

Benigsen burada, sol kanadın en ucunda uzun uzun, hararetli hararetli konuştu, bir şeyler yaptı ve Piyer'e, askerî olarak önemliymiş gibi gelen emirler verdi. Tuçkov'un birliklerinin bulunduğu mevzinin ilerisinde bir tepecik vardı. Bu tepecik birlikler tarafından tutulmamıştı. Benigsen araziye hâkim yüksek bir mevzinin tutulmamasının ve birliklerin daha aşağı yerleştirilmesinin akılsızlık olduğunu söyleyerek bu hatayı yüksek sesle eleştirdi. Generallerden bazıları da aynı düşünceyi dile getirdi. Özellikle bir tanesi, bir asker öfkesiyle birlikleri buraya yerleştirmenin onları ölüme mahkûm etmek olduğunu söyledi. Benigsen kendi yetkisini kullanarak birliklerin tepeye konuşlanmalarını emretti.

Sol kanattaki bu emir Piyer'in, savaşla ilgili konuları anlama yeteneğinden iyice şüpheye düşmesine yol açmıştı. Birliklerin tepenin aşağısına yerleştirilmiş olmalarını eleştiren Benigsen ve generalleri dinlerken onları tamamen anlamış, hak vermişti ve özellikle bu yüzden, onları tepenin aşağısına konuşlandıran kişinin böyle büyük ve bariz bir hatayı nasıl yapabildiğini anlayamıyordu.

Piyer bu birliklerin, Benigsen'in düşündüğü gibi mevziyi savunmak için değil, düşmanı pusuya düşürmek ve yaklaşan düşmana ani bir saldırı düzenleyebilmek için görünmeyen bir yere konuşlandırılmış birlikler olduklarını bilmiyordu. Benigsen de bunu bilmiyordu ve birlikleri başkomutana haber vermeden, kendi düşüncesine göre ileri almıştı.

XXIV

Prens Andrey, aydınlık 25 Ağustos akşamında, alayının konuşlandığı mevkinin en ucundaki Knyazkov köyünün yıkık dökük bir barakasında, dirseğine dayanarak uzanmıştı. Yıkık duvardaki bir yarıktan çit boyunca uzanan, alt dalları budanmış, en az otuz yaşındaki huş ağaçlarını; yulaf yığınları sağa sola dağılmış tarlayı; askerlerin mutfak olarak kullandıkları, yanan kamp ateşlerinin dumanlarının görüldüğü çalılıkları seyrediyordu.

Gözüne sığ görünen hayatının ağırlığını ve kimseye bir faydası olmadığını hisseden Prens Andrey o anda, yedi yıl önce Austerlitz Savaşı'nın hemen öncesindeki gibi heyecanlı ve tedirgindi.

Yarınki çarpışma için gerekli emirleri vermiş ve almıştı. Yapacağı başka bir şey kalmamıştı. Ama düşünceler, en basit, en açık ve bu yüzden en korkunç düşünceler onu rahat bırakmıyordu. Yarınki savaşın şimdiye kadar katıldıklarının kesinlikle en dehşetlisi olacağını biliyordu ve ölme ihtimali hayatında ilk kez, herhangi bir dünyevi meseleyle bağlantısız olarak, başkalarını nasıl etkileyeceğini düşünmeden, yalnız kendisiyle, kendi ruhuyla ilgili olarak basit, korkutucu bir kesinlikle kendini göstermişti. Eskiden ona azap vermiş, onu meşgul etmiş her şey, düşüncelerinin ulaşmış olduğu yükseklikten vuran soğuk, beyaz ışıkla, gölgesiz, perspektifsiz ve ayırıcı kenar çizgileri olmadan, bir anda aydınlanmıştı. Bütün hayatı ona, büyülü fenerin[49] camının içinden yapay bir aydınlatmayla çıkan, uzun süredir seyrettiği görüntüler gibi gelmişti. Şimdi o acemice boyanmış resimleri birdenbire cam olmadan, parlak gün ışığında görmüştü. Hayatının büyülü feneri başlıca resimlerini gözünün önüne getirirken, onlara şimdi bu soğuk, beyaz gün ışığında, ölüm düşüncesiyle bakarken kendi kendine, "Evet, evet,

49 Tarihteki ilk projeksiyon cihazı. (ç.n.)

işte onlar, beni heyecanlandıran, aklımı başımdan alan ve bana azap veren o aldatıcı görüntüler," diyordu. "İşte onlar, gözüme bir zamanlar güzel ve gizemli görünen o acemice boyanmış şekiller. Ün, topluma faydalı olmak, bir kadını sevmek, hatta vatan; bu resimler bana ne kadar önemli, ne kadar derin anlamlar taşıyor gibi gelmişti! Oysa benim için ağardığını hissettiğim günün soğuk, beyaz ışığında o kadar sıradan, solgun ve bayağılar ki." Hayatının üç büyük acısının üzerinde özellikle durdu: bir kadına duyduğu aşk, babasının ölümü ve Fransızların Rusya'nın yarısını işgal etmeleri. Kendi kendine öfkeyle ve yüksek sesle, "Aşk! Bana gizemli bir güçle doluymuş gibi gelen o kız. Onu ne kadar da sevmiştim! Aşkla, onunla mutlu olacağımla ilgili şairane planlarım vardı. Sevimli bir oğlan çocuğu gibiymişim!" dedi. "Yanında olmadığım yıllar boyunca bana bağlı kalmasını sağlayacak ideal aşka nasıl da inanmıştım! Masallardaki tatlı güvercin gibi benden ayrıyken sararıp solacaktı. Ama her şey çok basitti... Her şey çok basit ve iğrençti!

Babam Lısiye Gori'yi inşa etmişti ve burasının onun evi, toprağının onun toprağı, havasının onun havası, mujiklerinin onu mujiği olduğunu düşünüyordu. Onun varlığından bile habersiz Napolyon gelip yoluna çıkan bir saman çöpü gibi kenara itti; onun Lısiye Gori'sini de, bütün hayatını da yıkıp geçti. Prenses Marya ise bunun Tanrı'nın bir imtihanı olduğunu söylüyor. Babam artık yok ve bir daha da olmayacak, o zaman bu kimin imtihanı? Artık hiç olmayacak! O yok artık! Kimin imtihanı bu? Vatan, Moskova'nın mahvolması! Yarın beni öldürecekler, hem belki de bir Fransız değil bizden biri, dün silahıyla kulağımın dibinde ateş eden o asker gibi biri; sonra Fransızlar gelecek, burunlarının dibinde kokmayayım diye beni bacaklarımdan ve kafamdan tutup bir çukura atacaklar ve başkalarının alışacağı, benim hakkında bir şey bilmeyeceğim ve var olmayacağım bir hayatın yeni şartları doğup gelişecek."

Kıpırtısız sarılıkları, yeşillikleri ve beyaz kabukları güneşin altında parlayan sıra sıra huş ağaçlarına baktı. "Ölmek, yarın öldürülmek, yarın var olmamak... Bütün bunların var olması ama benim olmamam." Bu hayatta var olmadığını hayal etti. Işıkları ve gölgeleriyle huş ağaçları, kıvır kıvır bulutlar, kamp ateşlerinin dumanı, etrafındaki her şeyin biçimi onun için değişti, korkutucu ve tehditkâr görünmeye başladı. Sırtında bir ürperti hissetti. Hızla ayağa kalktı, barakadan dışarı çıktı ve yürümeye başladı.

Barakanın arkasından sesler geldi.

Prens Andrey, "Kim var orada?" diye bağırdı.

Dolohov'un eski bölük komutanı, subay eksikliği yüzünden artık tabur komutanlığı yapan kırmızı burunlu Yüzbaşı Timohin utana sıkıla barakaya girdi. Arkasından yaver ve alay mutemedi girdi.

Prens Andrey hemen ayağa kalktı, subayların yapılanlarla ilgili verdiği raporu dinledi, onlara yeni emirler verdi ve tam onları gönderirken barakanın arkasından tanıdık, peltek konuşan bir ses duydu.

Bir şeylere çarpan bu adamın sesi, "Que diable!"[50] dedi.

Prens Andrey barakadan dışarı bakınca, yerdeki bir sırığa takılıp düşecek gibi olan Piyer'in kendisine doğru geldiğini gördü. Kendi dünyasının insanlarını görmekten genel olarak hoşlanmazdı ve Moskova'ya son gidişinde yaşadığı zorlu dakikaları hatırlatan Piyer'i görmek de hiç hoşuna gitmemişti.

"Nasıl olur!" dedi. "Şu kaderin işine bak? Bunu hiç beklemiyordum."

Bunu söylerken gözlerinde ve yüzünün ifadesinde soğukluktan fazlası, Piyer'in hemen fark ettiği bir düşmanlık vardı. Piyer barakaya yüreğinde bir coşkuyla girmişti ama Prens Andrey'in yüzündeki ifadeyi görünce bir sıkıntı ve huzursuzluk hissetti.

---

50 Lanet olsun!

Piyer anlamsız "ilgi çekici" kelimesini o gün belki de yüzüncü kez kullanarak, "Geldim... işte... görüyorsun... ilgi çekici... benim... için," dedi. "Savaşı görmek istedim."

Prens Andrey alaylı bir ifadeyle, "Öyle mi, mason kardeşler savaş hakkında ne diyor? Savaşa nasıl engel olacaklar?" dedi ve ciddiyetle "Moskova'da ne var ne yok? Benimkiler ne yapıyor? Sonunda Moskova'ya gelebildiler mi?" diye sordu.

"Gelmişler. Bana da Juli Drubetskaya söyledi. Uğradım ama bulamadım. Moskova dışındaki malikâneye gitmişler."

XXV

Subaylar çıkmak istediler ama Prens Andrey arkadaşıyla baş başa kalmak istemiyormuş gibi oturup çay içmelerini teklif etti. Oturmaları için sıra ve çay getirildi. Subaylar Piyer'in kalın, kocaman gövdesine şaşkın gözlerle bakıyor, Moskova ve dolaştığı yerlerde gördüğü birliklerimizin durumu hakkında anlattıklarını dinliyorlardı. Prens Andrey bir şey söylemiyordu ve yüzünde öyle tatsız bir ifade vardı ki Piyer, Bolkonski'den çok, iyi yürekli tabur komutanı Timohin'le konuşuyordu.

Prens Andrey, Piyer'in sözünü keserek, "Birliklerimizin tüm mevzilerini anladın demek?" diye sordu.

Piyer, "Yani, nasıl desem?" dedi. "Asker olmadığım için tamamen anladığımı söyleyemem ama genel planı anladım."

Prens Andrey, "Eh bien, vous êtes plus avancé que qui cela soit,"[51] dedi.

Piyer, Prens Andrey'e gözlüklerinin ardından şaşkın gözlerle bakarak, "Ha!" dedi. "Kutuzov'un atanmasına ne diyorsunuz?"

Prens Andrey, "Buna sevindim, tek bildiğim de bu," dedi.

---

51 Ne güzel, sen herhangi birinden daha fazlasını biliyorsun.

"Peki, Barclay de Tolly hakkında ne düşünüyorsunuz? Moskova'da onun hakkında neler dediklerini Tanrı bilir. Siz ne dersiniz?"

Prens Andrey subayları işaret ederek, "Bunu onlara sor," dedi.

Piyer, Timohin'le konuşan herkesin farkında olmadan yaptığı gibi, hoşgörülü ve soran bir gülümsemeyle baktı.

Timohin utangaç bakışlarını alay komutanından ayırmadan, "Altes gelince önümüz aydınlandı ekselansları," dedi.

Piyer, "Neden peki?" diye sordu.

"Örneğin, yakacak odun ve hayvan yemi meselesini söyleyebilirim. Sventsyan'dan geri çekilirken, çalı çırpı ya da saman parçasına bile el sürmeye cesaret edemezdik." Kendi prensine dönerek, "Biz gidiyoruz, bunlardan o faydalanacak, öyle değil mi ekselansları," dedi. "Ama kimse cesaret edemiyordu. Bizim alayda iki kişi bu mesele yüzünden mahkemeye çıktı. Ama altes gelince bunlar yoluna girdi. Önümüz aydınlandı..."

"Peki o bunları neden yasaklamıştı?"

Timohin böyle bir soruya nasıl ve ne cevap vereceğini bilemeyerek şaşkın şaşkın etrafına bakındı. Piyer aynı soruyu Prens Andrey'e de sordu.

Prens Andrey öfkeli ve alaylı bir tavırla, "Düşmana bıraktığımız ülkeyi harabeye çevirmemek için," dedi, "çok doğru aslında: ülkenin yağmalanmasına, askerlerin soygunculuğa alışmasına izin verilmemeli. Smolensk'te de doğru bir karar verdi, düşmanın kuvvetleri bizden fazlaydı ve bizi kanattan çevirebilirlerdi." Prens Andrey birden incelen bir sesle, "Ama şunu anlayamıyor," dedi, "orada ilk kez Rus toprakları için dövüştüğümüzü, askerlerimizin daha önce hiç görmediğim bir ruh hali içinde olduklarını, Fransızları iki gün art arda püskürttüğümüzü ve bu başarının gücümüzü ona katladığını anlayamıyor. Geri çekilme emri verdi, bütün çabalar ve kayıplar boşa gitmiş oldu. İhanet etmeyi

düşünmedi, her şeyi elinden geldiğince iyi yapmaya çalıştı, her şeyi önceden düşündü; uygun olmamasının nedeni de bu zaten. Hele şimdi hiç uygun değil çünkü her Almanın yaptığı gibi her şeyi adamakıllı ve dikkatlice önceden düşünüyor. Sana nasıl anlatsam... Diyelim babanın Alman bir uşağı var, çok iyi bir uşak, onun tüm ihtiyaçlarını senden daha iyi karşılıyor, o zaman bırak hizmet etsin; ama baban ölüm döşeğine düşerse uşağı gönderirsin ve babana kendi acemi, beceriksiz ellerinle bakmaya başlarsın ve onun acılarını becerikli ama yabancı bir adamdan daha iyi dindirirsin. Barclay'e de yapılan bu. Rusya'nın sağlığı yerindeyken ona bir yabancı hizmet edebilirdi, hem de çok iyi bir bakandı ama Rusya tehlikeye düştüğü anda ona kendi canından birisi gerekli. Sizin kulüpte ona hain diyorlarmış! Ona hain diye iftira atmalarının tek sonucu, sonradan bu iftiradan dolayı utanmaları olur, ona hain diyenler bir anda kahraman ya da dâhi demeye başlarlar ki bu da haksız bir değerlendirme olur. O dürüst ve çok titiz bir Alman..."

Piyer, "Bununla birlikte, onun çok usta bir komutan olduğunu da söylüyorlar," dedi.

Prens Andrey alaylı bir ifadeyle, "Ben usta bir komutanın ne demek olduğunu anlamıyorum," dedi.

Piyer, "Usta komutan," dedi, "yani, bütün olasılıkları önceden gören... düşmanın ne düşündüğünü tahmin edebilen."

Prens Andrey bu konu hakkındaki karar çok önceden verilmiş gibi, "İyi ama bu imkânsız," dedi.

Piyer şaşkın gözlerle ona baktı.

"Ama," dedi, "savaşın satranca benzediği söylenir."

Prens Andrey, "Evet," dedi, "ama küçük bir farkla, satrançta her hamleni istediğin kadar düşünebilirsin, zaman sınırın yoktur, bir başka fark da at her zaman piyonlardan güçlüdür ve iki piyon her zaman tek piyondan güçlüdür, ama savaşta bir tabur bazen bir tümenden güçlüdür, bazen

de bir bölükten zayıftır. Askerlerin göreceli kuvvetini hiç kimse hiçbir zaman bilemez. İnan bana, mesele kurmaydakilerin planlarına bağlı olsaydı ben de orada kalır, plan yapardım ama onun yerine burada, bu alayda, bu baylarla birlikte hizmet etmenin onurunu taşıyorum ve yarının da gerçekten onlara değil, bize bağlı olduğunu düşünüyorum... Başarı mevziye, silahlara ve asker sayısına bağlı olmadı ve olmayacak; en az da mevziye bağlıdır."

"Peki neye bağlıdır?"

"Benim," Timohin'işaret ederek, "onun ve her bir askerin hissettiklerine," dedi.

Prens Andrey komutanına ürkek ve şaşkın gözlerle bakan Timohin'e bir göz attı. Prens Andrey önceki temkinli ve suskun halinin tersine şimdi heyecanlı gözüküyordu. Aklına beklenmedik bir şekilde gelen düşünceleri dile getirmekten kendini alamıyor gibiydi.

"Savaşı, onu kazanmaya kararlı olanlar kazanır. Biz Austerlitz'de neden kaybettik? Kayıplarımız Fransızlarla aşağı yukarı eşitti ama savaşı kaybettiğimizi çok erken kabullendik ve kaybettik. Bunu kabullenmemizin nedeni ise orada uğrunda savaşacak bir şeyimizin olmamasıydı: Savaş meydanından bir an önce uzaklaşmak istiyorduk. 'Kaybettik, öyleyse kaçalım,' dedik ve kaçtık. Bunu söylemek için en azından akşamı bekleseydik, ne olurdu Tanrı bilir. Yarın bunu söylemeyeceğiz. Sen mevzimiz, sol kanat zayıf, sağ kanat çok açılmış diyorsun. Bütün bunlar saçmalık, hiçbir anlamı yok. Yarın bizi ne bekliyor? Bizim askerlerin ya da onların askerlerinin kaçıp kaçmamasına, hangi adamın öleceğine bağlı olan, o anda belirlenecek yüz milyonlarca farklı ihtimal; şu anda yapılan her şey oyun, eğlence. Mevzileri birlikte dolaştığın insanlar işlerin ilerleyişine katkıda bulunmak şöyle dursun, ona engel oluyorlar. Sadece kendi küçük çıkarlarıyla ilgileniyorlar."

Piyer sitemle, "Böyle bir anda mı?" dedi.

Prens Andrey, "*Böyle bir anda*," diye tekrarladı. "Onlar için bu sadece rakiplerinin kuyusunu kazabilecekleri, fazladan bir nişan ya da kurdele alabilecekleri bir an. Benim için yarının anlamı şu: Yüz bin Rus ve yüz bin Fransız askeri dövüşmek için karşı karşıya gelecek ve gerçek olan, bu iki yüz binden kim daha ateşli dövüşür ve kendi canına daha az acırsa, onun kazanacağıdır. İstersen sana şunu da söyleyeyim: Yüksek rütbeliler ne yaparlarsa yapsınlar, ne karıştırırlarsa karıştırsınlar, yarın savaşı biz kazanacağız. Yarın ne olursa olsun, savaşı biz kazanacağız."

Timohin, "İşte bu doğru ekselansları, işte gerçek bu," dedi, "kendi canına acıyacak zaman mı bu! Benim taburdaki askerler, inanır mısınız, votka bile içmediler: İçilecek gün değil diyorlar." Hiçbiri bir şey söylemedi.

Subaylar kalktı. Prens Andrey onlarla birlikte, yaverlere son emirleri vererek kulübeden çıktı. Piyer subaylar gidince Prens Andrey'in yanına yaklaştı, tam konuşmaya başlayacakken barakanın yakınındaki yoldan üç atın toynak sesleri duyuldu ve Prens Andrey o tarafa bakınca bir Kazak'ın eşlik ettiği Wolzogen ve Clausewitz'i tanıdı. Konuşarak yakınlarından geçtiler, Piyer ve Andrey istemeden de olsa şu cümleleri duydular:

"Der Krieg muss im Raum verlegt werden. Der Ansicht kann ich nicht genug Preis geben,"[52] dedi biri.

"O ja,"[53] dedi diğer ses, "da der Zweck ist nur den Feind zu schwächen, so kann man gewiss nicht den Verlust der Privatpersonen in Achtung nehmen."[54]

Birinci ses, "O ja," diye onayladı.

Prens Andrey onlar gittikten sonra öfkeyle burnundan soluyarak, "Evet, im Raum verlegen,"[55] dedi, "im Raum,[56]

52 Savaşı yayıp genişletmek gerek. Bu görüşü ne kadar övsem azdır. (Alm.)
53 O, evet. (Alm.)
54 Amaç düşmanı zayıflatmak, insan kaybını dikkate almamak gerek. (Alm.)
55 Yayıp genişletmek. (Alm.)
56 Yaymak. (Alm.)

babamın, oğlumun, kız kardeşimin olduğu Lısiye Gori'ye kadar. Bunun, onun için önemi yok. İşte sana söylediğim şey, yarın savaşı kazanacak olanlar bu Alman beyefendiler değil, onlar ellerinden geldiğince işi karıştırmaya çalışacak, çünkü onların Alman kafalarında sadece yumurta kabuğunu çatlatmayacak teoriler var, ama yüreklerinde yarın için gerekli olan tek şey, Timohin'in yüreğinde olan şey yok. Bütün Avrupa'yı *ona* teslim ettiler, bir de gelmiş bize ders veriyorlar," dedi ve ince bir sesle bağırdı: "Çok iyi öğretmenler!"

Piyer, "Öyleyse, yarınki savaşın kazanılacağını düşünüyorsunuz?" dedi.

Prens Andrey dalgın dalgın, "Evet, evet," dedi ve tekrar konuşmaya başladı: "Elimde yetki olsa yapacağım tek şey hiç esir almamak olurdu. Esir almak da neymiş? Şövalyelik. Fransızlar evimi harap etti ve Moskova'yı harap etmeye gidiyorlar, bana hakaret ettiler ve her an ediyorlar. Onlar benim düşmanım, bence onların hepsi suçlu. Timohin de, bütün ordu da böyle düşünüyor. Hepsinin idam edilmesi gerek. Tilsit'te ne söylemiş olurlarsa olsunlar, onlar düşmanım, dostum olamazlar.

Piyer parıldayan gözlerle Prens Andrey'e bakarak, "Evet, evet," dedi. "Sizinle tamamen aynı fikirdeyim."

Piyer'i, Mojaysk tepesinden beri bütün gün rahatsız etmiş olan soru, artık açıklanmış, cevabı verilmiş gibi görünüyordu. Bu savaşın ve yaklaşan çarpışmanın anlamını ve önemini artık anlamıştı. O gün gördüğü her şey, geçerken gözüne çarpan bütün o anlamlı, sert yüz ifadeleri onun için yeni bir ışıkla aydınlanmıştı. Gördüğü bütün insanların taşıdığı o gizli, fizikte latent denilen ateşi, vatanperverlik ateşini anlamış ve bu da ona, insanların ölüme neden böyle rahat, hatta hiç düşünmeden gittiklerini açıklamıştı.

Prens Andrey, "Esir almamak," diye devam etti, "yalnız bu bile tüm savaşı değiştirir, acımasızlığını azaltırdı. Ama biz savaşta oyun oynadık, kötü olan bu, asil ruhlu davranmaya

falan çalışıyoruz. Bu asalet ve duyarlılık, öldürülen bir danayı gördüğünde fenalaşan bir hanımefendinin asil ruhluluğuna ve duyarlılığına benziyor; kadın o kadar iyi yüreklidir ki kan görmeye dayanamaz ama o dana önüne sosla servis edildiğinde afiyetle yer. Bize savaş kurallarından, şövalyelikten, müzakerecilerden, talihsizlere acımaktan ve bu tür şeylerden bahsediyorlar. Bunların hepsi saçmalık. Ben 1805 yılında, şövalyeliği de müzakerecileri de gördüm: onlar bizi kandırdı, biz onları kandırdık. Kendilerinden olmayanların evlerini soyarlar, sahte para basarlar ve hepsinden kötüsü benim çocuklarımı, babamı öldürürler, sonra da savaş kurallarından, asil ruhluluktan bahsederler. Esir almamak, öldürmek ve ölüme gitmek! Bu noktaya, aynı benim gibi acı çekerek gelen bir insan..."

Moskova'yı da Smolensk'i aldıkları gibi alıp almamalarının umurunda olmadığını düşünen Prens Andrey, boğazında ani bir ağrı hissetmiş gibi konuşmayı bıraktı. Birkaç kere sessizce gitti geldi ama gözleri ateş gibi parlıyordu ve yeniden konuşmaya başladığında dudakları titriyordu:

"Savaşta asil ruhluluk olmasaydı, bugünkü gibi kesin ölüme değeceği zaman savaşa giderdik. O zaman Pavel İvanıç, Mihail İvanıç'a hakaret etti diye savaş çıkmazdı. Bugünkü gibi bir savaş çıktığında, işte o savaş olurdu. O zaman birliklerin yoğunluğu bugünkü gibi olmazdı. O zaman Napolyon'un önderlik ettiği bu Westphalialılar, Hessenliler onun peşine takılıp Rusya'ya gelmezlerdi, biz de Avusturya ve Prusya'yla nedenini bilmediğimiz bir kavgaya girmezdik. Savaş hoş bir şey değil, hayattaki en çirkin şey; bunu anlamalı ve savaşta oyun oynamamalıyız. Bu korkunç zorunluluğu düzgün ve ciddi bir şekilde ele almalıyız. İşin özü şu: Yalanı bir kenara bırakmak, savaşsa savaş, oyun değil. Savaş, aylak ve pervasız insanların en sevdiği eğlencedir. Orduya katılmak da en onurlu iştir. Ama savaş nedir, savaşta başarılı olmak için ne gerekir, askerlik dünyasının gelenekleri nelerdir?

Savaşın amacı öldürmektir, savaşın araçları casusluk, ihanet ve ihanetin teşvik edilmesi, halkın malının mülkünün yağmalanması, halkın soyulması ya da ordunun yiyecek ihtiyacı için ürünlerinin çalınmasıdır; savaş kurnazlığı denilen yalan ve aldatmacadır; askerlik dünyasının gelenekleri özgürlüğün olmaması, yani disiplin; aylaklık, cehalet, gaddarlık, sefahat ve sarhoşluktur. Buna rağmen askerler herkesin saygı duyduğu, üst bir sınıftır. Çin hükümdarı hariç bütün hükümdarlar askerî üniformalar giyer, en büyük ödül en çok insanı öldürene verilir... Askerler, yarın bizim de yapacağımız gibi birbirini öldürmek için karşı karşıya gelirler, on binlerce insanı öldürürler, sakat bırakırlar, sonra çok insan öldürdükleri (sayıyı da abartırlar) için şükran ayini yaparlar, ne kadar çok insan öldürmüşlerse o kadar çok hak ettiklerini düşündükleri zaferi ilan ederler." Prens Andrey tiz ve yüksek bir sesle bağırdı: "Yukarıdan onları seyreden Tanrı dualarına nasıl olur da kulak verir? Ah dostum, son günlerde yaşamak bana ağır gelmeye başladı. Pek çok şeyi anlamaya başladığımı görüyorum. İyilik ve kötülük bilgisi ağacının meyvesini yemek insana yaramıyor. Ama uzun sürmeyecek!" Sonra birden, "Uykun geldi galiba, benim de yatma vaktim geldi, Gorki'ye git," dedi.

Piyer, Prens Andrey'e korkulu, şefkatli gözlerle bakarak, "Yo, hayır!" dedi.

Prens Andrey yeniden, "Git, git: İnsan çarpışmadan önce uykusunu almalı," dedi. Hızlıca Piyer'e yaklaştı, onu kucakladı ve öptü. "Çabuk git hadi," diye bağırdı, "Birbirimizi bir daha görür müyüz, göremez miyiz?" Hızla arkasını döndü ve barakaya gitti.

Ortalık kararmıştı ve Piyer, Prens Andrey'in yüzündeki ifadede öfke mi yoksa sevgi mi olduğunu seçememişti.

Piyer bir süre sessizce, peşinden mi gideyim yoksa eve mi döneyim diye düşünerek durdu. Kendi kendine, "Hayır, bana ihtiyacı yok!" kararına vardı. "Bunun son görüşme-

miz olduğunu ben de biliyorum." Derin derin iç geçirdi ve Gorki'nin yolunu tuttu.

Barakaya giren Prens Andrey kilimin üzerine uzandı ama uyuyamadı.

Gözlerini kapattı. Hayalinde görüntüler birbiri ardına geçiyordu. Bir tanesine uzun süre, keyifle baktı. Peterburg'taki bir akşamı tüm canlılığıyla hatırladı. Nataşa yüzünde neşeli, heyecanlı bir ifadeyle, geçen yaz mantar toplarken ormanda nasıl kaybolduğunu anlatıyordu. Ormanın derinliklerini, neler hissettiğini, rastladığı bir arıcıyla konuşmasını birbirini takip etmeyen cümlelerle anlatmış ve hikâyesini ikide bir kesip, "Hayır beceremiyorum, düzgün anlatamıyorum; hayır, beni anlamıyorsunuz," demiş ve Prens Andrey de buna rağmen anladığını söyleyerek onu yatıştırmış, gerçekten de söylemek istediği her şeyi anlamıştı. Ama kendi anlatımı Nataşa'yı tatmin etmemişti, o gün hissettiği ve dile dökmek istediği o güçlü, şairane duyguyu bir türlü veremediğini düşünüyordu. Yüzü kızarmış ve heyecanlı bir halde, "O ihtiyar öyle sevimli, orman da o kadar karanlıktı ki... o kadar iyi bir adamdı ki... hayır, anlatamıyorum," demişti. Prens Andrey o zaman onun gözlerine bakarak nasıl gülümsediyse şimdi de aynı şekilde, keyifle gülümsedi. Prens Andrey aklından, "Onu anlıyordum," diye geçirdi. "Sadece anlamıyordum da, yüreğinin gücünü, o samimi, o içten yüreği, vücudunun sarıp sarmaladığı o yüreği, onun yüreğini seviyordum... Hem de öyle güçlü seviyordum ki, sevdiğim için öyle mutluydum ki..." Birden bu aşkın sonunun nasıl geldiğini hatırladı. "Bunların hiçbiri *o herifin* umurunda değildi. O bunların hiçbirini görmüyor, anlamıyordu. Onda, kaderine ortak etmeye tenezzül etmediği güzel ve *körpe* bir genç kız gördü. Ben bir şey yaptım mı? O hâlâ hayatta ve keyif çatıyor."

Prens Andrey, bir yeri yanmış gibi ayağa fırladı ve yeniden barakanın önünde dolaşmaya başladı.

XXVI

25 Ağustos'ta, Borodino Savaşı'nın arifesinde, Fransız imparatorluk sarayı temsilcisi Monsieur de Beausset Paris'ten, Albay Fabvier de Madrid'den İmparator Napolyon'un Valuyeva'daki ordugâhına geldiler.

Saray üniformalı Monsieur de Beausset imparatora getirdiği paketin önünde taşınmasını emretti ve Napolyon'un çadırının birinci bölmesine girdi, çevresini saran Napolyon'un yaverleriyle konuşurken kutuyu açmaya koyuldu.

Fabvier çadıra girmedi, girişinde durup tanıdığı generallerle konuştu.

İmparator Napolyon henüz yatak odasından çıkmamıştı, giyinmesini tamamlamak üzereydi. Burnunu çekip hırıldayarak, oda uşağının vücuduna sürttüğü fırçaya bir kalın sırtını bir tombul, kıllı göğsünü dönüyordu. Başka bir oda uşağı da parmağını şişenin ağzına dayamış, imparatorun bakımlı vücuduna, kolonyanın nereye ve ne kadar serpileceğini bir tek kendisinin bilebileceğini anlatan bir ifadeyle kolonya serpiştiriyordu. Napolyon'un kısa saçları ıslaktı ve alnına yapışmıştı. Yüzünde, şişmiş ve sararmış olmasına rağmen, fiziksel bir keyif aldığını gösteren bir ifade vardı. Fırçayı vücuduna sürten oda uşağına, vücudunu aniden çekerek ve hırıldayarak, "Allez ferme, allez toujours..."[57] diyordu. İmparatora dünkü muharebede kaç esir alındığını bildirmek için yatak odasına giren yaver gerekli bilgileri verdikten sonra kapının yanında durmuş, çıkmak için izin bekliyordu. Napolyon çattığı kaşlarının altından yavere baktı.

Yaverin sözlerini, "Point de prisonniers,"[58] diye tekrarladı. "Il se font démolir. Tant pis pour l'armée russe,"[59] dedi. Kamburunu çıkarıp yağlı omuzlarını öne uzatarak, "Allez toujours, allez ferme," diye söylendi.

---

57 Hadi daha sert, hadi devam...

58 Esir yok.

59 Kendi kendilerini mahvediyorlar. Rus Ordusu için çok kötü.

Yavere başıyla işaret ederek, "C'est bien! Faites entrer monsieur de Beausset, ainsi que Fabvier,"[60] dedi.

Yaver, "Oui, Sire,"[61] dedi ve çadırın kapısından çıkıp kayboldu.

İki oda uşağı majestelerini hızla giydirdiler ve mavi muhafız üniformalı Napolyon sert ve hızlı adımlarla kabul bölmesine geçti.

Bu sırada Beausset, imparatoriçeden getirdiği hediyeyi imparatorun gireceği yerin tam karşısına, iki sandalyenin üzerine yerleştirebilmek için elleriyle acele acele bir şeyler yapıyordu. Ama imparator beklemediği kadar kısa bir sürede giyinip çıkmıştı ve sürprizi zamanında hazırlayamamıştı.

Napolyon ne yaptıklarını hemen fark etti ve daha hazır olmadıklarını tahmin etti. Onları kendine sürpriz yapma zevkinden mahrum etmek istemedi. De Beausset'yi görmemiş gibi davrandı ve Fabvier'yi yanına çağırdı. Napolyon kaşlarını sertçe çatarak ve sessizce Fabvier'nin, Avrupa'nın öbür ucundaki Salamanca'da savaşan, tek düşünceleri imparatorlarına layık olmak, tek korkuları onu memnun edememek olan askerlerin yiğitlikleri, sadakatleri hakkında anlattıklarını dinledi. Çarpışmanın sonu hüzünlü olmuştu. Napolyon, Fabvier anlatırken, kendi yokluğunda sonucun başka türlü olabileceğini zaten beklemediğini belirten alaylı yorumlar yaptı.

Napolyon, "Bunu Moskova'da telafi etmeliyim," dedi. "A tantôt,"[62] diye ekledi ve bu sırada sandalyelerin üzerine koyup bir örtü örterek sürprizi hazırlamış olan de Beausset'yi çağırdı.

De Beausset sadece yaşlı Bourbon hizmetkârlarının yapabileceği şekilde, Fransız sarayına özgü bir selam verdi, Napolyon'a yaklaştı, bir zarf uzattı.

---

60 Güzel! Mösyö de Beausset gelsin, Fabvier de.

61 Başüstüne efendim.

62 Sonra görüşürüz.

Napolyon onu neşeyle karşıladı, kulağını çekti.

Yüzündeki ciddi ifadeyi aniden yumuşatarak, "Çabuk gelebilmenize çok sevindim. Paris neler diyor?" dedi.

De Beausset vermesi gereken cevabı vererek, "Sire, tout Paris regrette votre absence,"[63] dedi. Napolyon, Beausset'nin bunu ya da buna benzer bir şeyi söylemek zorunda olduğunu ve aklı başında olduğu zamanlarda bunun doğru olmadığını bilmesine rağmen Beausset'den bu sözleri duymak hoşuna gitmişti. Kulağına dokunarak onu yeniden şereflendirdi.

"Je suis fâché de vous avoir fait faire tant de chemin,"[64] dedi.

Beausset, "Sire! Je ne m'attendais pas à moins qu'à vous trouver aux portes de Moscou,"[65] dedi.

Napolyon gülümsedi, başını dalgın dalgın kaldırarak sağa baktı. Bir yaver adımlarını kayar gibi atarak, elinde altın bir enfiye kutusuyla yaklaştı, kutuyu Napolyon'a takdim etti. Napolyon kutuyu aldı.

Kapağı açık kutuyu burnuna yaklaştırarak, "Şansınız varmış," dedi, "siz yolculuk etmeyi seversiniz, üç gün sonra Moskova'yı göreceksiniz. Eminim, Asya başkentini görmeyi hiç beklemiyordunuz. Güzel bir yolculuk yapacaksınız."

Beausset, bu yolculuk merakına (o zamana kadar kendisi de farkında değildi) gösterilen özel ilgiden dolayı minnetle eğildi.

Bütün saray mensuplarının üstü örtülü şeye baktıklarını fark eden Napolyon, "A! O da ne?" dedi. Beausset, saraylı ustalığıyla, sırtını dönmeden, arkaya doğru iki çapraz adım attı ve örtüyü kaldırırken, "Majestelerine imparatoriçeden bir armağan," dedi.

Bu, Napolyon'un Avusturya imparatorunun kızından olan ve nedense herkesin Roma kralı diye andığı oğlunun,

63 Efendimiz, bütün Paris sizin yokluğunuzun üzüntüsünü duyuyor.

64 Sizi böyle uzun bir yol gelmek zorunda bıraktığım için çok üzgünüm.

65 Efendimiz, sizi en azından Moskova'nın kapılarında bulacağımı umuyordum.

Gérard tarafından, parlak renkler kullanılarak yapılmış portresiydi.

Bakışları, Sistine Madonnası resmindeki İsa'nın bakışlarını andıran güzel, kıvırcık saçlı çocuk bilboquet[66] oynarken resmedilmişti. Top dünya şeklinde, diğer elindeki çubuk ise asa şeklinde çizilmişti.

Ressamın, sözde Roma kralını yerküreyi asayla delerken resmederek neyi ifade etmeyi çalıştığı tam olarak belli olmasa da bu alegori, resmi Paris'te gören herkes gibi Napolyon'a da oldukça anlaşılır gelmiş ve çok beğenilmişti.

Zarif bir el hareketiyle portreyi işaret ederek, "Roi de Rome,"[67] dedi. "Admirable!"[68] Portreye yaklaştı ve İtalyanlara özgü, yüzünün ifadesini istediği anda değiştirebilme yeteneğiyle düşünceli bir hassasiyet gösteriyormuş gibi bir tavır takındı. O anda söyleyeceklerinin ve yapacaklarının tarihe geçeceğini hissediyordu. Yapabileceği en iyi şey, kendi yüceliği sayesinde yerküreyle bilboquet oynayabilen oğluna, bu yüceliğe rağmen bir baba şefkati göstermekmiş gibi geldi. Gözleri yaşardı, bir adım attı, gözleriyle sandalye aradı (hemen altına bir sandalye sürdüler), portrenin karşısına oturdu. Tek bir hareketiyle herkes parmaklarının ucuna basarak dışarı çıktı ve yüce insanı duygularıyla baş başa bıraktı.

Bir süre oturup, nedenini kendi de bilmeden elini portrenin pürüzlü noktaları üzerinde gezdirdikten sonra ayağa kalktı ve yeniden Beausset ile nöbetçi subayı çağırdı. Çadırının çevresinde duran kıdemli muhafızları Roma kralını, hayran oldukları hükümdarlarının oğlunu ve veliahdını görme mutluluğundan mahrum etmemek için portrenin çadırın önüne götürülmesini emretti.

Mösyö Beausset'ye kendisiyle birlikte kahvaltı etme şerefini verdiği sırada, çadırın önünden, beklediği gibi, portreyi

66 Bir çubuğa iple bağlı bir topu havaya atıp yakalama üzerine kurulu bir denge oyuncağı. (ç.n.)

67 Roma kralı.

68 Fevkalade!

görmeye koşarak gelen subayların ve kıdemli muhafızların coşkulu bağırışları duyuldu.

"Vive l'Empereur! Vive le Roi de Rome! Vive l'Empereur!"[69] gibi coşkulu sesler duyuldu.

Napolyon, Beausset'yle kahvaltı ettikten sonra ordu için emrini dikte etti.

Hiç düzeltme yapmadan yazdırdığı bildiriyi okuyunca kendi kendine, "Courte et énergique!"[70] dedi. Emir şöyleydi:

"Askerler! İşte uzun süredir beklediğiniz savaş. Zafer sizin ellerinizde. Bu zaferi kazanmamız gerek; bize ihtiyacımız olanları getirecek: Rahat odalar ve bir an önce yurda dönme imkânı. Austerlitz'de, Friedland'de, Vitebsk'te ve Smolensk'te yaptıklarınızı yapın. Gelecek kuşaklar bugünkü başarılarınızı gururla ansın. Her biriniz için, Moskova önündeki büyük savaşa katılmıştı desin!"

Napolyon, "De la Moskowa!"[71] diye tekrarladı ve yolculuk etmeyi seven Mösyö Beausset'yi de gezintisine davet ederek çadırdan çıkıp eyerli atlara doğru ilerledi.

Beausset imparatorun kendisine eşlik etme daveti karşısında, "Votre Majesté a trop de bonté,"[72] dedi: uyumak istiyordu, ata binmeyi bilmezdi ve ata binmekten korkardı.

Ama Napolyon bu gezgine başıyla işaret etti ve Beausset onunla gitmek zorunda kaldı. Napolyon çadırdan çıkınca, oğlunun portresinin önündeki kıdemli muhafızlar daha yüksek sesle bağrışmaya başladılar. Napolyon kaşlarını çattı.

Zarif, azametli bir hareketle portreyi işaret ederek, "Götürün onu," dedi. "Savaş meydanını görmek için daha çok küçük."

Beausset, imparatorun sözlerini ne kadar takdir ettiğini ve anladığını göstermek için gözlerini kapatıp kafasını sallayarak derin derin iç geçirdi.

---

69 Yaşasın İmparator! Yaşasın Roma Kralı! Yaşasın İmparator!

70 Kısa ve coşkulu!

71 Moskova önündeki!

72 Çok naziksiniz majesteleri.

XXVII

Napolyon, tarihçilerinin anlattıklarına göre, 25 Ağustos gününün tamamını bölgeyi gözden geçirerek, mareşallerinin kendisine sundukları planları inceleyerek, generallerine bizzat emirler vererek at üstünde geçirmişti.

Rus birliklerinin Koloç Nehri boyunca tuttukları ilk hat kırılmıştı ve bu hattın bir bölümü, Rusların sol kanadı, Şevardino tabyasının ayın 24'ünde düşmesi nedeniyle geriye çekilmişti. Hattın bu bölümü ne tahkim edilmişti ne de nehrin koruması altındaydı ve ilerisinde daha açık ve düz bir alan vardı. Asker ya da değil herkes, Fransızların hattın bu bölümüne saldırması gerektiğini görebilirdi. Bu nedenle, uzun uzadıya düşünmeye, imparatorun ve mareşallerinin özel bir dikkat ve ilgi göstermelerine, insanların Napolyon'a atfetmeyi çok sevdiği, deha dedikleri o özel, yüksek yeteneklere ihtiyaç varmış gibi görünmüyordu; ama bu olayı sonradan anlatan tarihçiler, o sırada Napolyon'un çevresinde olan insanlar ve Napolyon'un kendisi farklı düşünüyordu.

Napolyon alanı dolaşıyor, bölgeyi düşünceli düşünceli gözden geçiriyor, başını onayladığını ya da onaylamadığını gösterecek şekilde sallıyor, karar verme sürecindeki düşünce akışını çevresindeki generallerle paylaşmadan, vardığı sonuçları emir olarak bildiriyordu. Eckmühl dükü olarak anılan Davout'nun, Rusların sol kanadını çevirme önerisini dinledikten sonra bunun yapılmaması gerektiğini söyledi ama neden yapılmaması gerektiğini açıklamadı. General Compans'ın (fleşlere saldırmakla görevliydi) tümenini ormandan geçirme önerisine ise, Elchingen dükü olarak anılan Ney'in, ormanda manevra yapmanın tehlikeli olduğunu, tümenin dağılabileceğini söyleme cüreti göstermesine rağmen katıldığını belirtti.

Şevardino tabyasının karşısında kalan bölgeyi inceleyen Napolyon bir süre sessizce düşündü, ertesi gün Rus istihkâmlarına harekât düzenleyecek iki bataryanın ve onla-

rın yanına dizilecek sahra toplarının yerleştirilmesi gereken yerleri gösterdi.

Bu emri ve başka emirleri verdikten sonra karargâhına döndü, çarpışmanın genel planını dikte edip yazdırdı.

Fransız tarihçilerin coşkuyla, diğer tarihçilerin derin bir saygıyla bahsettikleri bu plan şöyleydi:

"Eckmühl prensinin tuttuğu düzlüğe gece yerleştirilecek iki yeni batarya şafakla birlikte düşmanın karşıdaki iki bataryasına ateş açacak.

Aynı anda 1. Kolordu topçu komutanı General Pernety, Compans'ın tümeninin 30 topuyla ve Dessaix ile Friant'ın tümenlerinin obüsleriyle birlikte ilerleyecek, ateş açacak ve düşman bataryasını humbaralarla dövecek; düşmana karşı harekâta katılacak top sayısı:

Muhafız topçusunun 24 topu,
Compans'ın tümeninin 30 topu,
Dessaix ile Friant'ın tümenlerinin 8 obüsü,
Toplam: 62 top

3. Kolordu topçu komutanı General Foucher, 3. ve 8. Kolorduların toplam 16 obüsünü soldaki istihkâmları ateşe tutacak bataryanın kanatlarına yerleştirecek, böylelikle bataryanın karşısında 40 top olacak.

General Sorbier emir alır almaz muhafız toplarının obüsleriyle başla bir tahkimata saldırıya geçecek şekilde hazır olacak.

Prens Poniatowski top atışları devam ederken ormanın içinden köye yönelecek ve düşman mevzisini çevirecek.

General Compans ilk istihkâmı ele geçirmek için ormanın içinden ilerleyecek.

Savaşa bu şekilde başlandıktan sonra düşmanın hareketlerine göre emirler verilecek.

Sol kanattaki top ateşi, sağ taraftan top sesleri duyulur duyulmaz başlayacak. Morand'nın tümeninin nişancıları ve

genel valinin tümeni sağ tarafın saldırıya başladığını görünce güçlü ateşe başlayacaklar.

Genel vali köyü alıp üç köprüyü geçerek Morand ve Gerard'ın tümenleriyle aynı irtifaya gelecek ve onun komutasında tabyaya yönelecekler ve ordunun diğer birlikleriyle aynı hatta gelecekler.

Bütün bunların düzen dâhilinde (le tout se fera avec ordre et méthode)[73] ve yedek kuvvetler mümkün olduğunca muhafaza edilerek yapılması gerekmektedir.

İmparatorluk ordugâhı, Mojaysk yakınları, 6 Eylül 1812."

Belirsiz ve karışık yazılmış bu plan, Napolyon'un emirlerine, dehası karşısında dinsel bir korku duymadan bakabilen birisi için dört noktayı, dört emri içermekteydi. Ama bu emirlerden hiçbiri yerine getirilemezdi ve getirilemedi.

Emirde ilk olarak, *Napolyon'un belirlediği yere yerleştirilecek batarya ve onlarla birlikte Pernety ve Foucher'nin topları, toplam yüz iki top Rus fleşlerine ateş açacak ve tabyayı güllelerle dövecek* deniyor. Bu yapılamazdı çünkü Napolyon'un seçtiği yerden atılan top mermileri Rusların istihkâmlarına ulaşmıyordu ve bu yüz iki top, yakınlarındaki bir komutan Napolyon'un emirlerine aykırı olarak onları ileri alana dek boşu boşuna atış yaptı.

İkinci emir, *Poniatowski'nin, Rusların sol tarafını çevirmek için ormanın içinden köye doğru ilerlemesiydi.* Bu da yapılamazdı ve yapılamadı çünkü ormanın içinden köye doğru ilerleyen Poniatowski'nin yolu Tuçkov tarafından kesildi ve Rus mevzilerini çeviremedi.

Üçüncü emir, *General Compans'ın ormanın içinden geçerek Rusların ilk istihkâmlarını ele geçirmesiydi.* Compans'ın tümeni ilk istihkâmları ele geçiremedi ve püskürtüldü çünkü ormandan çıkınca saflarını, Napolyon'un öngöremediği peşrev ateşi altında düzenlemek zorunda kaldı.

---

73 Bütün bunlar düzen ve metot dâhilinde yapılacaktır.

Dördüncü emir, *genel valinin köyü* (Borodino'yu) *alıp üç köprüyü geçerek Morand ve Gérard'ın tümenleriyle aynı irtifaya gelmesi* (burada söylenmeyen bu tümenlerin nereye ve ne zaman hareket edecekleriydi) *ve onun komutasında tabyaya yönelmeleri ve ordunun diğer birlikleriyle aynı hatta gelmeleriydi.*

Tutarsızlığı dolayısıyla bu emirden olmasa da genel valinin bu emri yerine getirmek için yaptıklarından anlaşıldığı kadarıyla sol taraftan, Borodino üzerinden tabyaya doğru ilerlemesi, Morand ve Friant'nın tümenlerinin de aynı anda cepheden ilerlemesi gerekiyordu.

Bütün bunlar, planın diğer noktaları gibi gerçekleştirilemedi; zaten gerçekleştirilemezdi. Borodino'yu geçen genel vali Koloç'da püskürtüldü ve daha ileri gidemedi; Morand ve Friant'nın tümenleri tabyayı alamadılar, püskürtüldüler ve tabyayı ancak çarpışmanın sonunda süvariler ele geçirdi (muhtemelen Napolyon için beklenmedik ve daha önce duyulmamış bir gelişmeydi). Böylece planda verilen tek bir emir bile yerine getirilemedi, zaten getirilemezdi de. Ama planda savaşa bu şekilde başlandıktan sonra düşmanın hareketlerine göre emirler verileceği yazıyordu ve bundan dolayı savaş sırasında bütün gerekli emirleri Napolyon'un vereceği düşünülebilirdi; bu da olmadı ve olamazdı çünkü Napolyon çarpışma sırasında savaş meydanından o kadar uzaktaydı ki (sonradan ortaya çıktığı gibi) savaşın gidişatı hakkında bilgisi olamaz ve savaş sırasında vereceği tek bir emir bile yerine getirilemezdi.

XXVIII

Pek çok tarihçi Fransızların Borodino Savaşı'nı, Napolyon nezle olduğu için kazanamadığını, nezle olmasaydı savaştan önce ve savaş esnasında verdiği emirlerin daha dâhice olacağını, Rusya'nın perişan olacağını et la face du monde

eut été changée[74] söylüyor. Rusya'nın, tek bir insanın, Büyük Petro'nun iradesine göre şekillendiğini ve Fransa'nın cumhuriyetten imparatorluğa geçişinin, Fransız askerlerinin Rusya'ya girişinin tek bir insanın, Napolyon'un iradesiyle gerçekleştiğini kabul eden tarihçilerin, Napolyon ayın 26'sında ağır nezle olduğu için Rusya'nın gücünü koruduğunu düşünmesi, onlar için kaçınılmaz ve gayet mantıklıdır.

Borodino Savaşı'na girmek ya da girmemek Napolyon'un iradesine bağlıysa, yerleşim planının şu ya da bu şekilde yapılması onun iradesine bağlıysa, iradesini ortaya koymasını engelleyen nezle Rusya'nın kurtulmasını sağlamış olabilir ve bu nedenle Napolyon'a ayın 24'ünde su geçirmez çizmelerini vermeyi unutan oda uşağı Rusya'nın kurtarıcısı olabilir. Bu düşünce akışından böyle bir sonuç çıkması kaçınılmazdır; Voltaire'in, Saint Barthelemy Katliamı'nın, IX. Charles'ın midesi bozulduğu için gerçekleştiğini söyleyerek yaptığı şaka yollu (hakkında şaka yaptığı şeyi kendisi de bilmiyordu) çıkarım kadar kaçınılmazdır. Ama Rusya'nın, tek bir insanın, Büyük Petro'nun iradesine göre şekillendiğini ve Fransız İmparatorluğu'nun ortaya çıkışının, Rusya'yla savaşın başlamasının tek bir insanın, Napolyon'un iradesine bağlı olduğunu kabul etmeyen insanlar için, böyle bir düşünce sadece yanlış ve mantıksız değil, insanın yaradılışına da aykırıdır. Tarihî olayların nedeninin ne olduğu sorusuna verilecek bir başka cevap da gelişimi yukarıdan belirlenen tarihî olayların, bu olaylarda yer alan insanların yaptıkları keyfî hareketlerle denk düşmesine bağlı olduğudur ve Napolyon'un olaylara etkisi sadece dışarıdan ve görünüştedir.

Saint Barthelemy Katliamı'nın, emri veren IX. Charles olmasına rağmen, onun iradesi dışında gerçekleştiğini ama ona, bunun yapılmasının emrini kendisi vermiş gibi geldiğini varsaymak ilk bakışta ne kadar garip görünüyorsa, Borodino kıyımında seksen bin kişinin Napolyon'un irade-

74 Ve dünyanın çehresinin değişeceğini.

si dışında öldüğünü ama ona, bunun yapılmasının emrini kendisi vermiş gibi geldiğini varsaymak da o kadar garip görünüyor; ama bana, yüce Napolyon kadar büyük olmasak da küçük de olmadığımızı söyleyen insanlık onuru, sorunun bu şekilde çözüme kavuşturulmasının kabul edilmesini gerekli kılıyor ve tarihsel araştırmalar da bu varsayımı fazlasıyla doğruluyorlar.

Napolyon, Borodino Savaşı'nda kimseye ateş etmedi ve kimseyi öldürmedi. Bunları askerler yaptı. Demek ki, insanları öldüren o değildi.

Fransız Ordusu'nun askerleri, Borodino Savaşı'nda, Rus askerlerini öldürmeye Napolyon'un emri nedeniyle değil, kendi istekleriyle gittiler. Bütün ordu, Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar, Polonyalılar aç, düzensiz, yürümekten bitkin bir halde, Moskova'ya gitmelerini engelleyen ordunun karşısında le vin est tiré et qu'il faut le boire[75] hissine sahiptiler. Napolyon o anda Ruslarla dövüşmelerini yasaklamaya kalksa onu da öldürür ve Ruslarla dövüşmeye giderlerdi çünkü bu artık kaçınılmazdı.

Yerküreyi asayla delen küçük çocuğun resminin karşısında nasıl "Vive l'Empereur!" diye bağırdılarsa, kendilerine söylenecek bütün saçma sapan şeyler karşısında nasıl "Vive l'Empereur!" diye bağıracaklarsa, Napolyon'un, sakat kalmalarının ve ölmelerinin tesellisi olarak Moskova önünde savaşmalarının gelecek kuşaklara anlatılacağını söylediği emri karşısında da "Vive l'Empereur!" diye bağırmışlardı. "Vive l'Empereur!" diye bağırmaktan, yiyecek bulmak ve dinlenmek için Moskova'yı almaya çalışmaktan başka yapabilecekleri bir şey yoktu. Bu yüzden, kendileri gibi insanları öldürmelerinin nedeni Napolyon'un emri değildi.

Savaşın gidişatını belirleyen de Napolyon değildi, çünkü planının hiçbir noktası hayata geçirilmemişti ve savaş sırasında neyle karşı karşıya kaldığını bilmiyordu. Bu yüzden,

---

75 Şarap açılmışsa içmek gerekir.

bu insanların birbirini öldürmesi Napolyon'un iradesiyle değil, ondan bağımsız olarak, genel eylemin içinde yer alan yüz binlerce insanın iradesiyle gerçekleşmişti. Napolyon'a *sadece* her şey onun iradesiyle gerçekleşmiş *gibi gelmişti.* Bundan dolayı da Napolyon'un nezle olup olmaması meselesi de, tarih için sıradan bir nakliye erinin nezle olup olmaması meselesinden daha önemli değildir.

Ayrıca Napolyon'un 26 Ağustos'ta nezle olmasının bir önemi yoktu ve yazarların, Napolyon'un savaş sırasında yaptığı düzenlemelerin ve verdiği emirlerin, nezle olması nedeniyle daha öncekiler kadar iyi olmadığını söylemeleri kesinlikle haksız bir iddiadır.

Yukarıda anlatılan plan savaş kazandıran bazı planlardan daha kötü değildi, hatta daha iyiydi. Çarpışma sırasında verdiği iddia edilen emirler de öncekilerden daha kötü değildi, her zamanki gibiydi. Ama planın ve emirlerin öncekilerden kötü görünmesinin nedeni Borodino Savaşı'nın Napolyon'un kazanamadığı ilk savaş olmasıydı. En parlak ve derinlikli planlar, emirler, savaşın kazanılmasını sağlamıyorlarsa çok kötü görünür, her eğitimli asker bilgiç bir tavırla onları eleştirir; en kötü plan ve emirlerse savaşın kazanılmasını sağlıyorlarsa çok iyi görünür, ciddi insanlar kötü emirlerin üstün niteliklerini kanıtlamak için ciltlerce kitap yazar.

Weyrother'in Austerlitz Savaşı için hazırladığı plan bu tür çalışmaların en iyi örneklerinden biriydi, ama yine de eleştirildi, mükemmelliği yüzünden eleştirildi, çok detaylı olduğu için eleştirildi.

Napolyon, Borodino Savaşı'nda yetki sahibi olarak görevini gayet iyi bir biçimde, hatta diğer savaşlardan daha iyi bir biçimde yerine getirdi. Savaşın gidişatıyla ters düşen hiçbir şey yapmadı; en akılcı önlemlere başvurdu; kafası karışmadı, kendi kendisiyle çelişmedi, korkuya kapılmadı ve savaş meydanından kaçmadı, komutanlık yapıyormuş gibi görünme rolünü, nasıl davranması gerektiğini bilerek ve savaş deneyimine dayanarak, sakince ve ağırbaşlılıkla oynadı.

XXIX

Napolyon, hatları ikinci kez gözden geçirdikten sonra dönünce, "Satranç tahtası hazır, oyun yarın başlıyor," dedi.

Kendisine punç getirmelerini emredip Beausset'yi çağırttı, onunla Paris hakkında, maison de l'impératrice'te[76] yapmaya niyetlendiği bazı değişikliklerden konuştu ve sarayla ilgili en küçük ayrıntıları bile hatırlamasıyla saray temsilcisini şaşırttı.

En önemsiz şeylerle bile ilgilendi, Beausset'ye seyahat sevgisiyle ilgili şakalar yaptı, hastayı yatağa bağladıkları sırada kollarını sıvayıp önlüğünü giyen ünlü, kendine güvenen ve işini bilen bir cerrah edasıyla, umursamaz bir tavırla gevezelikler etti: "İş tamamen kontrolümde, ne yapacağımı kafamda açık ve kesin bir şekilde belirledim. İşe girişmek gerektiğinde bunu başka kimsenin yapamayacağı şekilde yapacağım, şu anda şakalar yapabilirim, ben ne kadar çok şaka yapıyorsam ve sakinsem siz de o kadar güvenli ve sakin olmalısınız, deham karşısında hayrete düşmelisiniz."

İkinci puncunu da bitiren Napolyon, ertesi gün kendisini bekleyen ve zorlu olacağını düşündüğü muharebe öncesinde dinlenmeye gitti.

Kafası kendisini bekleyen muharebeyle o kadar meşguldü ki uyuyamadı, akşamın nemli havası nedeniyle ağırlaşan nezlesine rağmen saat üçte, gürültüyle sümkürerek, çadırın büyük kısmına geçti. Rusların hâlâ aynı yerlerinde olup olmadıklarını sordu. Düşmanın ateşlerinin aynı yerde olduğu cevabını verdiler. Kafasını onayladığını gösterir biçimde salladı.

Nöbetçi yaver çadıra girdi.

Ona, "Eh bien, Rapp, croyez-vous, que nous ferons do bonnes affaires aujourd'hui?"[77] diye sordu.

Rapp, "Sans aucun doute Sire,"[78] diye cevap verdi.

Napolyon ona baktı.

---

76 İmparatoriçenin dairesinde.

77 Ne dersin, Rapp, sence bugün iyi bir iş çıkartabilecek miyiz?

78 Ona şüphe yok, efendimiz.

Rapp, "Vous rappelez-vous Sire, ce que vous m'avez fait l'honneur de dire à Smolensk?"[79] dedi. "le vin est tiré, il faut le boire."[80]

Napolyon kaşlarını çattı ve başını ellerinin arasına alarak uzun süre bir şey söylemeden oturdu.

Sonra birden, "Cette pauvre armée,"[81] dedi, "elle bien diminué depuis Smolensk. La fortune est une franche courtisane, Rapp; je le disais toujours, et je commence a l'éprouver. Mais la garde, Rapp, la garde est intacte?"[82]

Rapp, "Oui Sire,"[83] diye cevap verdi.

Napolyon bir pastil aldı, ağzına koydu ve saate baktı. Uyumak istemiyordu ve sabaha daha çok vardı; zaman geçirmek için emir de veremezdi çünkü bütün emirler verilmişti ve artık yerine getiriliyorlardı.

Napolyon sertçe, "A-t-on distribué les biscuits et le riz aux régiments de la garde?"[84] diye sordu.

"Oui Sire,"

"Mais le riz?"[85]

Rapp hükümdarın pirinç hakkındaki emrini ilettiği cevabını verdi ama Napolyon, emrin yerine getirildiğine inanmamış gibi hoşnutsuzca başını salladı. Bir uşak punç getirdi. Napolyon bir bardak da Rapp'a getirilmesini emretti ve kendi puncunu sessizce, yudum yudum içmeye koyuldu.

Bardağını koklayarak, "Ne tat ne de koku alabiliyorum," dedi. "Bu nezle sinirlerimi bozdu. İlaçlardan bahsediyorlar. Bir nezleyi bile geçiremeyen ilaç ne işe yarar? Corvisart bana

---

79 Bana Smolensk'te söyleme lütfunda bulunduğunuz sözü hatırlıyor musunuz, efendimiz.

80 Şarap açılmışsa içmek gerekir.

81 Bu zavallı ordu.

82 Smolensk'ten bugüne çok küçüldü. Talih açıksözlü bir fahişedir Rapp; bunu hep söyledim ve yaşamaya da başlıyorum. Muhafızlar Rapp, muhafızlar oldukları gibi, sağlam mı?

83 Evet, efendimiz.

84 Muhafız alayına peksimet ve pirinç dağıtıldı mı?

85 Pirinç de mi?

bu pastilleri verdi ama hiçbir işe yaramıyorlar. Zaten neyi tedavi edebilirler? Hiçbir şeyi edemiyorlar. Notre corps est une machine à vivre. Il est organisé pour cela, c'est sa nature; laissez-y la vie à son aise, qu'elle s'y défende elle même: elle fera plus que si vous la paralysiez en l'encombrant de remèdes. Notre corps est comme une montre parfaite qui doit aller un certain temps; l'horloger n'a pas la faculté de l'ouvrir, il ne peut la manier qu'à tâtons et les yeux bandés. Notre corps est une machine à vivre, voilà tout.[86]" Napolyon çok sevdiği tanım, définitions, koyma yoluna girince, beklenmedik bir anda, yeni bir tespitte bulundu. "Savaş sanatı nedir, bilir misin Rapp?" diye sordu. "Belirli bir anda düşmandan daha güçlü olma sanatıdır. *Voilà tout*. "[87]

Rapp cevap vermedi.

Napolyon, "Demain nous allons avoir affaire à Koutouzoff!"[88] dedi. "Göreceğiz! Hatırlarsın, Braunau'da ordunun başındayken, üç hafta boyunca bir kere bile istihkâmları gözden geçirmek için ata binmemişti. Göreceğiz!"

Saate baktı. Saat daha dörttü. Uyumak istemiyordu, punç da içilmişti, yapacak hiçbir şey yoktu. Ayağa kalktı, bir ileri bir geri dolaştı, sıcak tutan bir redingot giydi, şapkasını taktı ve çadırdan çıktı. Gece karanlık ve nemliydi; pek hissedilmeyen nem aşağılara inmişti. Yakınındaki Fransız muhafızların ateşi belli belirsiz yanıyor, uzaklarda, dumanların arasında Rus hatlarının aydınlığı görülüyordu. Her yer sessizdi, mevzilerine yerleşmek için harekete geçmeye başlamış Fransız askerlerinin fısıltıları ve ayak sesleri rahatlıkla duyuluyordu.

---

86 Vücudumuz yaşamamızı sağlayan bir makinedir. Bunun için düzenlenmiştir, doğası budur; içindeki hayata karışmayın, kendi kendini savunsun: O bu işi, sizin onu ilaçlarla felç etmenizden daha iyi becerir. Vücudumuz belli bir süre işleyecek olan mükemmel bir saattir; saatçi onu açamaz, sadece el yordamıyla ve gözü bağlı bir halde idare edebilir. Vücudumuz yaşamamızı sağlayan bir makinedir, işin özü bu.

87 İşin özü budur.

88 Yarın Kutuzov'la karşı karşıya geleceğiz!

Napolyon çadırın önünde biraz yürüdü, ateşlere baktı, ayak seslerini dinledi, çadırının önünde nöbet tutan ve imparatoru görünce siyah bir direk gibi dimdik kesilen uzun boylu, kalpağı tüylü bir muhafızın yanından geçerken karşısında durdu.

Erlerle konuşurken her zaman kullandığı, askerlere özgü yapmacık, sert ama sevecen bir tavırla, "Kaç senedir ordudasın?" diye sordu. Er bu soruya cevap verdi.

"Ah! Un des vieux![89] Alayda pirinç verdiler mi?"

"Verdiler majesteleri."

Napolyon başını salladı ve erin yanından ayrıldı.

Napolyon saat beş buçukta, Şevardino köyüne doğru atla yola koyuldu.

Hava aydınlanmaya başlamıştı, gökyüzü açıktı, sadece doğuda tek bir bulut vardı. Kendi hallerine bırakılmış ateşler sabahın alacakaranlığında sönmeye yüz tutmuşlardı.

Sağ taraftan gür ve tek bir top sesi geldi ve sessizliğin içinde yavaş yavaş kayboldu. Birkaç dakika geçti. İkincisi geldi, üçüncü atış havayı titretti; dördüncü, beşinci top sesleri sağ taraflarında yakın bir yerde gümbürtüyle yankılandı.

İlk atışların yankısı daha dinmemişti ki yeni top sesleri iç içe geçmiş, biri diğerini bastırarak yankılanmaya başladı.

Napolyon maiyetiyle birlikte Şevardino tabyasına geldi ve atından indi. Oyun başlamıştı.

XXX

Prens Andrey'in yanından ayrıldıktan sonra Gorki'ye dönen Piyer, seyisine atları hazırlamasını ve kendisini de erken uyandırmasını emrettikten sonra, Boris'in onun için köşede ayırdığı bölmede hemen uykuya daldı.

89 Ah! Eskilerdensin!

Ertesi sabah uyanıp kendine geldiğinde kulübede kimse kalmamıştı. Küçük pencerelerin camları zangırdıyordu, seyis başında durmuş onu dürtüyordu.

Seyis, ısrarla, Piyer'e bakmadan ve görünüşe göre uyandırmaktan ümidini kesmiş bir halde omuzlarından sarsarak, "Ekselansları, ekselansları, ekselansları..." diyordu.

Uyanan Piyer, "Ne oldu? Başladı mı? Vakit geldi mi?" diye sordu.

Eski bir asker olan seyis, "Top seslerini duymuyor musunuz?" dedi. "Bütün beyler gitti bile, altes de gideli çok oldu."

Piyer alelacele giyindi ve sundurmaya çıktı. Avluda hava açık, serin, nemli ve ferahlatıcıydı. Saklandığı bulutun arkasından yarım çıkan güneş ışığı, yolun karşısındaki çatıları aşarak yolun çiy düşmüş tozuna, evlerin duvarlarına, çitlerin aralıklarına, Piyer'in kulübenin önünde duran atlarına vuruyordu. Top sesleri avluda daha net duyuluyordu. Bir yaver, yanında bir Kazak'la, dörtnala yoldan geçiyordu.

Yaver, "Vakit geldi kont, vakit geldi!" diye bağırdı.

Atını peşinden getirmelerini emreden Piyer, dün savaş meydanını seyrettiği tepenin yolunu tuttu. Tepenin üzerinde asker kalabalığı vardı, kurmayların Fransızca konuşmaları işitiliyordu ve beyaz saçları, kırmızı şeritli beyaz kasketi, omuzlarına gömülmüş gri ensesiyle Kutuzov'un kafası görünüyordu. Kutuzov dürbünüyle karşısındaki anayola bakıyordu.

Piyer tepeye tırmanırken önünde uzanan manzaraya baktı ve güzelliği karşısında hayranlıkla donup kaldı. Dün bu tepeden hayranlıkla seyrettiği aynı görüntüydü ama şimdi her yeri birliklerle, silah dumanlarıyla kaplıydı ve güneşin, Piyer'in sol arka tarafından vuran parlak, yatay ışınları, altın sarısı, pembe renklerin, koyu, uzun gölgelerin aradan kendilerini gösterdikleri berrak sabah havası içinde bu manzaranın üstüne vuruyordu. Manzaranın sınırını belirleyen uzaklardaki ormanlar değerli, sarı-yeşil bir taştan oyulmuş gibiydi, kavisli üst çizgileri ufukta görünüyordu ve onların

arasına Valuyeva'nın arkasında uzanan, tamamen birliklerle kaplı Smolensk yolu giriyordu. Daha yakında altın renkli tarlalar ve korular ışıldıyordu. Her yerde, önde, sağda, solda birlikler görünüyordu. Bütün bu manzara canlı, gösterişli ve beklenmedikti ama hepsinin arasında Piyer'i en çok etkileyen savaş meydanının kendisinin, Borodino'nun ve Koloç'un iki yanındaki dar ve derin vadilerin görüntüsüydü.

Koloç'un üstünde, Borodino'da ve iki yanında, özellikle Voyna'nın Koloç'a döküldüğü bataklık kıyıların olduğu sol tarafında, parlak güneşin ortaya çıkmasıyla hafifleyen, dağılan, şeffaflaşan ve çevresindeki her şeyin çizgilerini büyüleyici renklerle çizen bir sis tabakası vardı. Silahların dumanı da bu sise katılıyor ve sabah güneşinin ışınları bu dumanın ve sisin arasında her yerde, suyun, çiyin, kıyılar boyunca ve Borodino'da yoğunlaşmış askerlerin süngülerinin üzerinde, düşen bir yıldırımın ışığı gibi parlıyordu. Bu sisin içinde beyaz bir kilise, bir yerde Borodino'daki kulübelerin çatıları, kalabalık asker yığınları, yeşil cephane sandıkları ve toplar görünüyordu. Bütün bunlar hareket ediyorlardı ya da duman ve sis yüzünden hareket ediyormuş gibi görünüyorlardı. Borodino'nun çevresindeki sis kaplı bu alçak alanlardaki gibi dışında da, özellikle sol tarafında, cephe hattı, ormanlar, tarlalar boyunca, vadilerde, tepelerin üstlerinde de top dumanları, kaynakları belirsizmiş gibi kendine kendine, kâh ayrı ayrı, kâh yığın halinde, kâh aralıklı, kâh sık bir halde kabarıp yayılarak, döne döne, iç içe geçerek bütün alanda yükseliyordu.

Manzaraya başlıca güzelliği veren de bu top dumanları ve söylemesi garip ama sesleriydi.

Puff! Ve birden yuvarlak, yoğun, parlak, leylak, gri ve süt beyazı renginde bir duman görülüyor, bu dumanın sesi birkaç saniye sonra *Bumm*! diye geliyordu.

"Puf, puf" ve iki duman yükseliyor, birbirlerini ittirerek iç içe geçiyorlardı; iki "bum, bum" sesi de gözlerin gördüğünü onaylıyordu.

Piyer yuvarlak, sert bir topa benzettiği dumana dönüp tekrar baktı ama onun yerinde artık sağa sola yayılan duman balonları vardı ve puf... (aralıklarla) puf, puf, üç tane daha, sonra dördüncüsü ve her birinin ardından aynı aralıklarla bum... bum, bum, bum, güzel, sert ve kesin cevap sesleri duyuldu. Sanki bu dumanlar bir koşuyor bir duruyorlar, ormanlar, tarlalar ve parlak süngüler yanlarından koşarak geçiyordu. Sol tarafta, tarlaların ve çalılıkların üstünde, sürekli heybetli yankılarıyla bu büyük bulutlar belirirken, daha yakınlarda, alçaklarda ve ormanlarda, tüfeklerin küçük, yuvarlak hale gelmeye vakit bulamayan dumanları ve küçük yankıları vardı. Tüfeklerin sık "trah-ta-ta-tah" çatırtıları geliyordu ama top atışlarıyla karşılaştırınca düzensiz ve çelimsiz kalıyorlardı.

Piyer orada, dumanların, parlak süngülerin, topların, hareketin, seslerin içinde olmak istiyordu. Kendi izlenimlerini başkalarınınkilerle karşılaştırmak için dönüp Kutuzov'a ve maiyetine baktı. Onlar da benzer duygularla ileriye, savaş meydanına bakıyorlarmış gibi geldi. Hepsinin yüzleri, Piyer'in dün fark ettiği ve Prens Andrey'le yaptığı konuşmadan sonra tamamen anladığı o *gizli ısının (chaleur latente)* ışığıyla parlıyordu.

Kutuzov yanına gelen bir generale, gözlerini savaş meydanından ayırmadan, "Git evladım, git. İsa yardımcın olsun," dedi.

Emri alan general, Piyer'in yanından geçip, tepecikten aşağı yöneldi.

Kurmaydan biri nereye gittiğini sorunca soğuk ve sert bir tavırla, "Geçide!" dedi.

Piyer aklından, "Ben de, ben de!" diye geçirdi ve generalin peşinden gitti.

General bir Kazak'ın getirdiği atına bindi. Piyer atlarını tutan seyisinin yanına gitti. En uysal olanını sorup ata bindi, yelesine yapıştı, dışa doğru kıvırdığı ayaklarının topuğunu

atın karnına bastırdı; gözlüklerinin düşeceğini, ellerini yeleden ve dizginlerden ayıramayacağını hissederek ve tepeden bakan kurmay subaylarının gülüşmeleri arasında, generalin peşinden dörtnala gitti.

XXXI

Piyer'in peşine takıldığı general, tepeden indikten sonra aniden sola döndü ve onu gözden kaybeden Piyer de önünde giden piyade saflarının arasına daldı. Bir sağa bir sola giderek onlardan kurtulmak istedi; ama her yerde, yüzlerinde aynı endişe ifadesiyle, ne olduğu anlaşılmayan ama belli ki önemli bir işle uğraşan askerler vardı. Atıyla neden üzerlerine çıktığını bilmedikleri bu beyaz şapkalı, şişman adama memnuniyetsiz ve soran gözlerle bakıyorlardı.

İçlerinden biri, "Taburun ortasında atla ne işin var?" diye bağırdı. Bir diğeri Piyer'in atını dipçikle ittirdi, eyer topuzuna iyice eğilen ve huysuzlanan atına zar zor hâkim olabilen Piyer askerlerin ilerisindeki açıklık bir alana dörtnala ilerledi.

İleride, üzerinde başka askerlerin ateş ettiği bir köprü vardı. Piyer onlara yaklaştı. Bilmeden, Gorki ve Borodino arasındaki Koloç'un üstünden geçen ve Fransızların (Borodino'yu almak için) savaşın ilk saldırılarından birini düzenledikleri köprüye gelmişti. Piyer önünde köprüyü ve köprünün iki yanında ve çayırlığın, dün fark ettiği, biçilmiş ve sıra sıra dizilmiş ot yığınlarının arasındaki askerlerin dumanın içinde bir şeyler yaptıklarını gördü, ama sürekli ateş edilmesine rağmen savaş meydanında olduğu aklına bile gelmedi. Dört bir yanda vızıldayan kurşunların, üzerinden geçen top mermilerinin sesini duymuyor, nehrin karşı kıyısındaki düşmanı görmüyordu ve hemen yanında yere düşmelerine rağmen yaralananları, ölenleri de uzun süre fark

etmedi. Yüzünden eksilmeyen bir gülümsemeyle çevresine bakıyordu.

Birisi yine ona doğru, "Atın tepesindeki bu adamın hattın önünde ne işi var?" diye bağırdı.

"Sağa git, sola git," diye bağırıyorlardı.

Piyer sağa saptı ve karşısına bir anda General Rayevski'nin tanıdık yaverlerinden biri çıktı. Yaver ona öfkeli gözlerle baktı, belli ki bağırmak üzereydi ama Piyer'i tanıyınca başıyla selam verdi.

"Buraya nasıl geldiniz?" dedi ve dörtnala uzaklaştı.

Olmaması gereken bir yerde hiçbir işe yaramadığını hisseden Piyer, kimseye engel olmamak için dörtnala yaverin peşinden gitti.

"Neler oluyor burada? Sizinle gelebilir miyim?" diye sordu.

Yaver, "Bir dakika, bir dakika," diye karşılık verdi ve dörtnala çayırlıkta duran şişman bir albayın yanına gitti, ona bir şeyler söyledi ve Piyer'in yanına döndü.

Ona gülümseyerek, "Neden buraya geldiniz kont?" dedi. "Her şeyi görüp incelemek için mi?"

Piyer, "Evet, evet," dedi. Ama yaver atını çevirdi ve uzaklaşmaya başladı.

Yaver, "Burada Tanrı'ya şükür," dedi, "ama Bagration'un olduğu sol kanatta işler çok kızıştı."

Piyer, "Gerçekten mi?" diye sordu. "Orası neresi?"

Yaver, "Benimle tepeye gelin, oradan her şeyi görürüz. Bizim batarya hâlâ durulabilecek durumda," dedi. "Geliyor musunuz?"

Piyer etrafına bakınıp gözleriyle seyisini arayarak, "Tamam, geliyorum," dedi. Piyer zar zor yürüyen, sedyelerle taşınan yaralıları ilk kez o zaman fark etti. Dün geçtiği, sıra sıra dizilmiş otların kokusunu duyduğu çayırlıkta, başı yana biçimsizce devrilmiş, sorguçlu asker şapkası düşmüş bir asker, ot dizisinin arasında enlemesine, kımıldamadan yatıyordu. Piyer tam, "Onu neden kaldırmamışlar?" diye

konuşmaya başlıyordu ki o yana bakan yaverin sert yüzüyle karşılaşınca sustu.

Piyer seyisini bulamadı ve yaverle birlikte, alçakta kalan vadi boyunca ilerleyerek Rayevski tabyasına geldi. Piyer'in atı yaverin atının gerisinde kalıyor ve attığı her adımda onu sarsıyordu.

Yaver, "Ata binmeye alışkın değilsiniz galiba kont?" diye sordu.

Piyer şaşkın şaşkın, "Hayır, alışkınım aslında ama bu çok sıçrıyor," dedi.

Yaver, "E yaralanmış çünkü," dedi. "Sağ ön ayağı, dizinin üstü. Kurşun herhalde. Tebrik ederim kont, *le baptême de feu.*"[90]

İleriye alınmış ve kulakları sağır edercesine ateş eden topların arkasındaki, duman içinde kalmış 6. Kolordu'yu geçip küçük bir ormana geldiler. Ormanın içi serin ve sessizdi, sonbahar kokusu vardı. Piyer ve yaver atlarından indiler, tepeye yürüyerek çıktılar.

Tepeye çıkan yaver, "General burada mı?" diye sordu.

Sağ tarafı işaret ederek, "Şimdi buradaydı, şu tarafa gitti," diye cevap verdiler.

Yaver, Piyer'e dönüp, artık onunla ne yapacağını bilmiyormuş gibi baktı.

Piyer, "Beni merak etmeyin," dedi, "ben tepeye giderim, gidebilir miyim?"

"Evet gidebilirsiniz, oradan her şey görünüyor ve fazla tehlikeli de değil. Ben sonra yanınıza gelirim."

Piyer bataryaya gitti, yaver de uzaklaştı. Birbirlerini bir daha görmediler; Piyer bu yaverin o gün kolunun koptuğunu çok sonra öğrendi.

Piyer'in çıktığı, çevresinde on binlerce kişinin öldüğü ya da yaralandığı ve Fransızların mevzinin önemli noktalarından biri gözüyle baktığı bu tepe, Ruslar tarafından tepe ba-

90 Ateş vaftizi.

taryası ya da Rayevski bataryası, Fransızlar tarafından da la grande redoute, la fatale redoute, la redoute du centre[91] diye adlandırılarak ünlü olacaktı.

Tabya, tepenin üç tarafına siper kazılarak oluşturulmuştu. Siperlerde de mazgallardan ateş eden on top vardı.

Tepenin iki tarafında, onunla aynı, hatta aralıksız ateş eden toplar vardı. Topların biraz arkasında piyade birlikleri duruyordu. Piyer bu tepeye çıkarken, bu siperlerle çevrili, birkaç topun ateş ettiği küçük yerin savaşın en önemli noktası olacağını aklından bile geçirmiyordu. Tersine, burası (özellikle kendisi de orada olduğu için) savaşın en önemsiz yerlerinden biriymiş gibi geliyordu.

Piyer tepeye varınca bataryayı çevreleyen siperlerin en ucuna oturdu ve çevresinde olup bitenleri bilinçsiz, keyifli bir gülümsemeyle seyretmeye başladı. Arada bir, yüzünde hep o aynı gülümsemeyle kalkıyor, topları dolduran ve ateş ettikten sonra eski yerlerine getiren, ellerinde torbalar ve hartuçlarla sürekli yanından geçen askerlere engel olmamaya çalışarak batarya boyunca hızlı adımlarla dolaşıyordu. Bataryadaki toplar sürekli olarak, birbiri ardına, sesleriyle kulakları sağır edercesine ve çevrelerindeki her şeyi barut dumanı altında bırakarak ateş ediyorlardı.

Bataryayı korumakla görevli piyadelerin arasında hissedilen endişenin aksine burada, diğerlerinden siperlerle ayrılmış, kendi işleriyle uğraşan bir avuç insanın olduğu bataryada, herkes benzer ve ortak bir duyguyu, bir aile canlılığını hissediyordu.

Sivil görünümlü, beyaz şapkalı Piyer'in orada olması, başta hiç hoşlarına gitmemişti. Yanından geçen askerler onun bu görünümüne şaşkın şaşkın, hatta ürkerek, yan gözle bakıyordu. Uzun boylu, uzun bacaklı, yüzü çiçek bozuğu yaşlı bir topçu subayı, güya en sondaki topun işleyişini gözden geçirmek için Piyer'in durduğu yere geldi ve onu merakla süzdü.

---

91 Büyük tabya, ölümcül tabya, merkez tabya.

Genç, yuvarlak yüzlü, henüz çocuk denebilecek yaştaki, harp akademisinden yeni çıkmışa benzeyen, emrine verilmiş iki topa büyük bir gayretle komuta eden bir subay, Piyer'e dönerek sertçe, "Beyefendi, rica ederim yoldan çekilin," dedi. "Burada duramazsınız."

Askerler Piyer'e bakarken başlarını hoşnutsuzlukla sallıyorlardı. Ama herkes bu beyaz şapkalı adamın kötü bir şey yapmak şöyle dursun, siperin kenarında sakin sakin oturduğunu ya da askerlere ürkek bir gülümsemeyle, kibarca yol verdiğini, bataryada, top ateşi altında sanki bir caddede yürüyormuşçasına rahat rahat dolaştığını görünce, duydukları düşmanca şaşkınlığın yerini yavaş yavaş askerlerin kendi hayvanlarına, köpeklerine, horozlarına, keçilerine, genel olarak yaşamlarını askerlerin yanında geçiren hayvanlara karşı hissettiklerine benzeyen sevecen, alaylı bir duygu aldı. Askerler o andan sonra Piyer'i kendi ailelerinden biri gibi görmeye başladılar, aralarına aldılar, "Bizim Bey" lakabını taktılar ve konuşmalarında ismi geçtikçe sevgiyle gülümsediler.

Bir gülle, Piyer'in iki adım ötesinde toprağa saplandı. Piyer güllenin giysisine sıçrattığı toprak parçalarını temizlerken gülümseyerek çevresine bakındı.

Kırmızı suratlı, iriyarı bir er, sağlam, beyaz dişlerinin arasından, "Gerçekten korku nedir bilmiyorsunuz bey!" dedi.

Piyer, "Yoksa sen korkuyor musun?" diye sordu.

"Hem de nasıl?" diye cevap verdi asker ve gülümseyerek "İnsanın gözünün yaşına bakmaz. Bir çarptı mı bağırsakları döküverir. Korkmamak ne mümkün," dedi.

Birkaç asker, yüzlerinde neşeli ve sevecen bir ifadeyle Piyer'in yanına geldiler. Sanki onun da herkes gibi konuşabileceğini beklemiyorlardı ve konuşabildiğinin ortaya çıkması onları memnun etmişti.

"Bizim işimiz askerlik. Ama bu bey insanı hayrete düşürüyor. Bey dediğin böyle olur."

Genç subay, Piyer'in çevresinde toplanmış erlere, "Herkes yerine!" diye bağırdı. Belli ki bu, subayın ilk ya da ikinci göreviydi ve bu yüzden hem askerlerine hem de komutanlarına karşı özel bir titizlikle ve resmiyetle davranıyordu.

Top ve tüfek atışları bütün savaş meydanında, özellikle Bagration'un fleşlerinin olduğu sol tarafta yoğunlaşıyordu ama bu atışların neden olduğu duman yüzünden, Piyer'in olduğu yerden bir şey görebilmek neredeyse imkânsızdı. Ayrıca Piyer dikkatini, bataryadaki (diğerlerinden ayrı duran) insanların oluşturduğu aile çevresine vermişti. Savaş meydanının görüntüsü ve sesleri karşısında hissettiği o ilk bilinçsiz, keyifli heyecan artık, özellikle çayırda tek başına yatan o eri gördükten sonra yerini bambaşka bir duyguya bırakmıştı. Siperin kenarına oturmuş, çevresindekilerin yüzlerini seyrediyordu.

Saat on olduğunda bataryadan yirmi kişi taşınıp götürülmüştü bile; iki top parçalanmıştı, bataryaya sık sık top mermileri düşüyor, hedeflerine isabet etmeyen kurşunlar vızıldayarak ve ıslık çalarak uçup geçiyordu. Ama bataryadakiler bunun farkında değillerdi sanki; her yandan neşeli konuşmalar, şakalar duyuluyordu.

Askerlerden biri, ıslık çalarak uçup yaklaşan bir humbaraya, "Top mermisi!" diye bağırdı. Humbaranın üzerlerinden geçip bataryayı koruyanların arasına düştüğünü fark eden bir başkası kahkahayla, "Buraya değil! Piyadelere!" diye ekledi.

Bir başka asker gülle geçerken çömelen mujiğe, "Hayırdır tanıdığa mı selam veriyorsun?" dedi gülerek.

Birkaç asker, önlerinde neler olduğunu görmek için siperin kenarında toplanmıştı.

Siperin ilerisini işaret ederek, "İleri hattı geri çekmişler, bak gerilemişler," diyorlardı.

İhtiyar astsubay onlara, "Siz kendi işinize bakın," diye bağırdı. "Geri çekmişlerse, demek ki geride yapacak işleri

var." Astsubay askerlerden birini omzundan yakalayıp diziyle ittirdi. Kahkahalar duyuldu.

Başka bir taraftan, "Beşinci topu düzeltmeye!" emri geldi.

Topu eski yerine alanların neşeli, "Birlikte, yedekçi usulü!" diye bağrışmaları duyuldu.

Kırmızı yüzlü, şakacı asker, Piyer'e, dişlerini ortaya çıkaran bir gülümsemeyle, "Aman, az kalsın bizim beyin şapkası uçuyordu," dedi. Tekerleğe ve bir insanın bacağına çarpan gülleye de öfkeyle bakarak, "Aksiliğe bak," diye ekledi.

Başka birisi, yaralıyı almak için bataryaya eğile eğile giren milislere, gülerek, "Sizi gidi tilkiler!" dedi.

Ayağı kopmuş askerin başında duraksayan milislere, "Lapayı mı beğenmediniz? Ah, sizi ödlek kargalar!" diye bağırdılar.

"Nasılsın ufaklık," diye mujikleri kızdırıyorlardı. "Zor işleri de hiç sevmezler."

Piyer düşen her gülleden, her kayıptan sonra herkesin daha bir canlandığını fark etti.

Bu insanların yüzlerinde, gizli, aniden alev alan bir ateş, fırtına bulutlarının yaklaştıkça daha sık, daha ışıltılı parlaması gibi, (olup bitenlere meydan okuyorlarmış gibi) yıldırım çakarcasına parlıyordu.

Piyer ileriye, savaş meydanına bakmıyor, orada neler olduğunu öğrenmekle ilgilenmiyordu: Kendini tamamen, gitgide gücünü artıran, kendi yüreğinde de alevlenen (bunu hissediyordu) bu ateşe vermişti. Bataryanın ön tarafındaki çalılıklarda ve Kamenka Çayı boyunca konuşlanmış piyadeler saat onda geri çekildiler. Yaralıları tüfeklerin üstüne yatırmış, geriye doğru koşarak yanlarından geçtikleri, bataryadan görülebiliyordu. Generallerden biri, maiyetindekilerle birlikte tepeciğe geldi, albayla konuştu, Piyer'e sert sert baktı, bataryayı korumak için bataryanın arkasında ayakta duran piyadelere, yere yatarak hedef küçültmeleri emrini verdi ve tekrar aşağıya indi. Biraz sonra, bataryanın sağındaki pi-

yade saflarından trampet sesleri, emir bildiren bağırışlar duyuldu ve piyade saflarının ilerledikleri, bataryadan görüldü.

Piyer siperden baktı. Gözüne bir yüz takıldı. Bu, kılıcını indirmiş bir halde, kaygılı gözlerle çevresine bakarak geriye doğru yürüyen genç bir subayın solgun yüzüydü.

Piyade safları dumanın içinde kayboldu, uzayan çığlıkları ve sık tüfek sesleri duyuluyordu. Birkaç dakika sonra o yönden yığınla yaralı ve sedye geldi. Bataryaya top mermileri daha sık düşmeye başladı. Kaldırılıp götürülmemiş birkaç kişi yerde yatıyordu. Askerler topların yanında daha telaşlı ve daha canlı hareket ediyorlardı. Artık hiçbirinin Piyer'e dikkat ettiği yoktu. Ona iki kere, yollarından çekilmesi için sertçe bağırdılar. Yaşlı subay, yüzünü ekşitmiş bir halde, büyük ve hızlı adımlarla bir toptan diğerine gidiyordu. Genç subay, yüzü daha da kızarmış bir halde, erlere daha büyük bir titizlikle emirler veriyordu. Erler hartuçları veriyor, dönüyor, topları dolduruyor ve işlerini gergin bir gösterişle yapıyorlardı. Ayaklarında yay varmış gibi sıçraya sıçraya hareket ediyorlardı.

Fırtına bulutu yaklaşıyordu, Piyer'in alev almasını seyrettiği ateş bütün yüzlerde yanıyordu. Yaşlı subayın yanında duruyordu. Genç subay, eli sorguçlu asker şapkasında, koşarak üstünün yanına geldi.

"Albayım, sadece sekiz hartucumuz kaldığını bilgilerinize arz ederim, ateş etmeye devam etmemizi mi emredersiniz?" diye sordu.

Yaşlı subay cevap vermedi, siperden bakarak, "Peşrev!" diye bağırdı.

Bir anda bir şey oldu; genç subay inledi, iki büklüm oldu, uçarken vurulmuş bir kuş gibi toprağa doğru alçaldı. Her şey garipleşti, bulanıklaştı ve Piyer'in gözleri karardı.

Gülleler birbiri ardına ıslık çalıyor, sipere, askerlere, toplara çarpıyordu. Önceden bu sesleri duymayan Piyer, artık başka bir şey duymaz olmuştu. Piyer'e, bataryanın sağ tara-

fındaki askerler, "hurra!" diye bağırarak ileriye değil, geriye doğru koşuyorlarmış gibi gelmişti.

Piyer'in ayakta durduğu siperin kıyısına bir gülle düştü, toprak parçaları sıçradı, gözlerinin önünde siyah bir top aydınlandı ve aynı anda bir şeye çarptı. Bataryaya giren milisler koşarak geri döndüler.

Subay, "Bütün toplar, peşrev!" diye bağırdı.

Astsubay koşarak üst rütbeli subayın yanına geldi ve ürkek bir fısıltıyla (yemekte ev sahibine istediği şaraptan kalmadığını bildiren bir uşak gibi) hartuçlarının bittiğini söyledi.

Subay, Piyer'e doğru dönerek, "Rezil herifler, ne halt ediyorlar!" diye bağırdı. Yüzü kızarmış ve terliydi, çatık kaşlarının altında gözleri parlıyordu. Öfkeli gözlerini Piyer'den kaçırıp kendi askerlerine çevirerek, "Koşun gidin, yedek cephane sandıklarını getirin!" diye bağırdı.

Piyer, "Ben giderim," dedi. Subay ona cevap vermedi, geniş adımlarla diğer tarafa gitti.

"Ateş etmeyin... bekleyin!" diye bağırdı.

Gidip hartuç getirmesi emredilen asker, Piyer'e çarptı.

"Eh, bey, burası sana göre değil," dedi ve yokuş aşağı koşmaya başladı. Piyer genç subayın çöküp kaldığı yerin etrafından dolaşarak askerin peşinden koştu.

Bir gülle, bir diğeri ve üçüncüsü üzerinden geçerek önüne, yanına, arkasına düştü. Piyer yokuş aşağı koşuyordu. Yeşil sandıklara gelmek üzereyken birden aklına, "Ben nereye gidiyorum?" sorusu geldi. Durdu, ileri mi geri mi gideceğine karar veremedi. Aniden korkunç bir sarsıntı onu geriye attı, yere düşürdü. Aynı anda büyük bir ateşin parıltısı onu aydınlattı ve yine aynı anda insanı sersemleten, sağır eden bir gök gürültüsü, çıtırtı ve ıslık sesi kulaklarında çınladı.

Piyer kendine geldiğinde, ellerini toprağa dayamış bir halde, kalçasının üstünde oturuyordu; az önce yanında duran sandıklar artık yoktu; sadece yeşil, yanmış tahta parçaları ve paçavralar, yanıp kül olmuş otların üzerine saçılmıştı ve

bir at, bir araba okunun kalıntılarını peşinden sürükleyerek dörtnala uzaklaşıyor, aynı Piyer gibi yere serilmiş bir başka at ise tiz bir sesle, inleyerek, acı acı kişniyordu.

XXXII

Piyer, korkudan kendini kaybetmiş bir halde ayağa fırladı ve koşarak çevresinde yaşanan korkunç gelişmelerden kendisini koruyacak tek sığınak olarak gördüğü bataryaya döndü.

Sipere girince, bataryada top seslerinin artık duyulmadığını ama bazı insanların bir şeyler yaptıklarını fark etti. Bu insanların kim olduklarını anlayamadı. Üst rütbeli subayın siperin duvarına, aşağıdaki bir şeyi inceliyormuş gibi yüzükoyun uzandığını gördü; daha önce dikkatini çeken bir askerin, "Kardeşler!" diye bağırarak, kollarından tutanlardan kurtulup ileri atılmak için debelendiğini gördü, başka garip şeyler de gördü.

Ama albayın ölmüş, "Kardeşler!" diye bağıran askerin de esir alınmış olduğunu anlamaya vakit bulamadan, başka bir asker gözlerinin önünde sırtından süngülendi. Piyer koşarak sipere girer girmez, zayıf, yüzü sararmış ve terlemiş, mavi üniformalı bir adam elinde kılıçla, bağırarak ona doğru koştu. Piyer, birbirlerini görmeden birbirlerine doğru koştukları için, içgüdüsel olarak kendini çarpışmaya hazırladı, ellerini uzattı ve adamı (bir Fransız subayıydı) bir eliyle omzundan, diğer eliyle boğazından yakaladı. Subay kılıcını bıraktı ve Piyer'in yakasına yapıştı.

Birkaç saniye birbirlerinin tanımadıkları yüzlerine korkulu gözlerle baktılar; ikisi de yaptıklarından şaşırmış, ne yapacaklarını bilmez haldeydiler. İkisi de "Esir mi aldım yoksa esir mi alındım?" diye düşünüyorlardı. Ama görünüşe göre, Fransız subayı esir alındığı düşüncesine daha yakındı çünkü Piyer'in güçlü eli, içgüdüsel bir korkuyla boğazını git-

tikçe daha fazla sıkıyordu. Fransız bir şeyler söylemek istedi ama tam bu sırada başlarının hemen üzerinden bir gülle, korkunç bir ıslık çalarak geçti ve Piyer'e, Fransız subayın kafası kopmuş gibi geldi: Başını o kadar hızlı eğmişti.

Piyer de başını eğdi ve ellerini aşağı saldı. Kimin kimi esir aldığını daha fazla düşünmeyen Fransız geriye, bataryaya doğru koştu, Piyer de, ayaklarından yakalıyorlarmış gibi gelen ölülere, yaralılara takılıp sendeleyerek tepeden aşağı koştu. Ama daha aşağı inmeden, bataryaya doğru düşe kalka, bağıra çağıra, neşeli ve şamatalı bir halde koşan, yoğun bir Rus asker kalabalığıyla karşılaştı. (Bu saldırı Yermolov'un, bu kahramanca hareketin sadece kendi cesareti ve şansı sayesinde yapıldığını ve askerlerin tepeye, sanki cebindeki Georgiyev madalyalarını oraya saçmış gibi saldırdıklarını söyleyerek, kendisine mal ettiği saldırıydı.)

Bataryayı ele geçirmiş olan Fransızlar kaçtı. Fransızları, "Hurra!" diye bağırarak bataryanın çok uzaklarına kadar kovalayan askerlerimizi durdurmak kolay olmadı.

Aralarında çevresini subayların sardığı, yaralı bir Fransız generali de olan esirler bataryadan başka bir yere götürüldü. Piyer'in, bazılarını tanıdığı bazılarını tanımadığı Rus ve Fransız yaralı kalabalıkları, yüzlerinin şekli acıdan değişmiş bir halde, yürüyerek, sürünerek, sedyelerle taşınarak bataryadan uzaklaştı. Piyer, üzerinde bir saatten fazla zaman geçirdiği tepeye çıktı, onu aralarına kabul eden aileden kimse yoktu. Tanımadığı bir sürü ölü vardı. Ama bazılarını tanıdı. Genç subay hâlâ iki büklüm bir halde, siperin kıyısında, bir kan birikintisinin içinde çömelmiş bir vaziyetteydi. Kırmızı suratlı er hâlâ kıpırdanıyordu ama onu kaldırıp götürmemişlerdi.

Piyer tepeden aşağı koştu.

Savaş meydanından gelen sedye kalabalığının peşine amaçsızca takılan Piyer, "Hayır, artık vazgeçerler herhalde, yaptıklarından kendileri de dehşete düşmüştür!" diye düşünüyordu.

Ama duman perdesinin örttüğü güneş hâlâ tepedeydi ve ileride, özellikle solda, Semyonovski yakınlarında duman tabakasının altında bir şeyler fokurduyordu, top ve tüfek seslerinin uğultusu azalmak bir yana, kendini sıkarken son gücüyle bağıran bir insan gibi, umutsuzluğa kapılacak kadar artıyordu.

XXXIII

Borodino Savaşı'nın en hareketli yeri, Borodino ile Bagration'un fleşlerinin arasında kalan bin sajenlik alandı. (Ruslar bu alanın dışında, bir tarafta öğle vakti, Uvarov'un süvarileriyle kendilerini göstermişler, diğer tarafta Poniatowski, Utitsa'nın ilerisinde, Tuçkov'la çarpışmıştı; ama bunlar iki münferit ve savaş meydanının ortasında yaşananlarla kıyaslandığında cılız çarpışmalardı.) Savaşın başlıca eylemi, Borodino ve fleşler arasında kalan, ormana yakın, her iki taraftan da görülebilen bir alanda, çok sade ve gösterişsiz bir şekilde gerçekleşti.

Savaş her iki taraftan açılan yüzlerce top ateşiyle başladı.

Sonra, tüm alanı duman kaplayınca, bu dumanın içinde (Fransızlara göre) sağdan iki tümen, Dessaix ve Compans'ın tümenleri fleşlere, soldan da genel valinin alayı Borodino'ya doğru ilerledi.

Napolyon'un durduğu Şevardino tabyasıyla fleşlerin arasında bir verst vardı, Borodino'yla arasındaki mesafe kuş uçuşu iki verstten fazlaydı ve bu yüzden Napolyon orada olup bitenleri, dumanlar sisle birleşerek tüm araziyi örttükleri için göremezdi. Dessaix'nin tümeninin fleşlere doğru ilerleyen askerleri, onları fleşten ayıran yara inene kadar görülebilirlerdi. Yara iner inmez de fleşlerdeki top ve tüfek atışlarının dumanı o kadar yoğunlaştı ki yarın o tarafındaki bayırı tamamen kapladı. Orada, dumanın içinde siyah bir

şeyler, muhtemelen insanlar ve bazen de süngülerin parıltısı görünüyordu. Ama hareket ediyorlar mı yoksa duruyorlar mı, Fransızlar mı yoksa Ruslar mı, Şevardino tabyasından seçebilmek mümkün değildi.

Yükselen güneşin eğik vuran parlak ışıkları, elini siper edip fleşlere bakan Napolyon'un tam yüzüne geliyordu. Duman fleşlerin önünde yayılıyor, kâh duman, kâh askerler hareket ediyormuş gibi görünüyordu. Bazen ateş seslerinin ardından insan çığlıkları geliyordu ama orada ne yaptıklarını anlamak mümkün değildi.

Napolyon tepede durmuş, tek gözlü dürbünüyle bakıyordu, dürbünün küçük yuvarlağından dumanı ve bazen kendi askerlerini bazen de Rus askerlerini görüyordu; ama yeniden çıplak gözle bakınca, biraz önce gördüğü şeylerin nerede olduklarını kestiremiyordu.

Tepeden indi ve bir ileri bir geri dolaşmaya başladı.

Arada bir duruyor, silah seslerini dinliyor, savaş meydanına bakıyordu.

Orada neler olduğunu ne aşağıda durduğu yerden, ne o anda bazı generallerinin durduğu tepeden, ne de Rusların ve Fransızların bazen birlikte, bazen birinin ya da diğerinin durduğu, ölü, yaralı, canlı, korkmuş ya da çıldırmış askerlerin olduğu fleşlerden anlamak mümkündü. Orada birkaç saat boyunca, kesilmeyen top ve tüfek atışları arasında bir Ruslar, bir Fransızlar, bir piyadeler, bir süvariler göründü; görünüyorlar, düşüyorlar, ateş ediyorlar, birbirlerine ne yapacaklarını bilmeden karşı karşıya geliyorlar, bağrışıyor ve geriye kaçıyorlardı.

Savaş meydanından sürekli, Napolyon'un gönderdiği yaverler, mareşallerinin gönderdiği emir subayları geliyor, savaşın gidişatına dair rapor veriyorlardı, ama raporların hiçbiri doğru değildi, çünkü savaşın sıcaklığı içerisinde belirli bir anda neler olduğunu anlatabilmek imkânsızdı, çünkü yaverler çarpışmanın yaşandığı yere gitmiyor, başkalarından duyduklarını

aktarıyorlardı ve çünkü yaver, Napolyon'la arasındaki iki, üç verstlik mesafeyi aşana kadar şartlar değişmiş ve getirdiği haber gerçekliğini çoktan yitirmiş oluyordu. Genel valinin yanından gelen bir yaver Borodino'nun alındığı ve Koloç Köprüsü'nün Fransızların elinde olduğu haberini getirdi. Yaver, Napolyon'a birliklerin köprüyü geçmesini emredip emretmediğini sordu. Napolyon karşı kıyıda sıraya girip beklemelerini emretti; ama Napolyon bu emri verdiği sırada, hatta yaver Borodino'dan ayrıldığı sırada Ruslar, Piyer'in savaşın başında ortasında kaldığı çarpışmadan sonra köprüyü geri alıp yakmışlardı.

Fleşlerden solgun ve korkmuş bir yüzle, dörtnala dönen bir yaver Napolyon'a, saldırının püskürtüldüğünü, Compans'ın yaralandığını, Davout'nun öldüğünü bildirdi, ama bu yaverin saldırının püskürtüldüğünü söylediği sırada başka Fransız birlikleri fleşi yeniden ele geçirmiş, Davout da ölmemiş, hafif bir yara almıştı. Napolyon mecburen bu yanlış raporlara dayanarak, o daha vermeden yerine getirilen, ya da yerine getirilemeyecek olan ve getirilemeyen emirlerini verdi.

Savaş meydanına daha yakın olan, ama Napolyon gibi çarpışmaya katılmayıp kurşunların menziline sadece birkaç kere giren mareşal ve generaller, Napolyon'a sormadan, kendi kafalarına göre düzenlemeler yapıyor ve nereye, nereden ateş edileceği, atlıların, piyadelerin nereye gideceği ile ilgili kendi emirlerini veriyorlardı. Ama onların verdiği emirler de aynı Napolyon'unkiler gibi kısmen ve nadiren hayata geçiriliyordu. Çoğu zaman verdikleri emirlerin tersi gerçekleşiyordu. İlerleme emri alan askerler, peşrev ateşiyle karşılaşınca geriye kaçıyorlardı; belli bir yerde durmaları emredilen askerler, hiç beklemedikleri bir anda karşılarında Rusları görünce bazen kaçıyor, bazen ileri atılıyor, atlılar da böyle bir emir almadıkları halde kaçan Rusların peşinden gidiyorlardı. İki süvari alayı bu şekilde Semyonovski yarını dörtnala geçmiş, tepeye çıkar çıkmaz dönüp dörtnala geri gelmişlerdi. Piyadeler de bazen gitmeleri için emir verilmeyen bir yere koştu-

ruyorlar, aynı şekilde geri dönüyorlardı. Topların nereye ve ne zaman gidecekleri, piyadelerin ne zaman gönderilip ateşe başlayacakları, atlıların Rus piyadelerini ne zaman çiğneyip geçeceklerine dair emirlerin hepsini, birliklerin en yakınındaki, safların başındaki komutanlar, sadece Napolyon'a değil Ney'e, Davout'ya ve Murat'ya bile sormadan veriyorlardı. Kendilerine verilen emirleri yerine getirmedikleri ya da kendi inisiyatiflerine göre emir verdikleri için cezalandırılmaktan korkmuyorlardı, çünkü savaşta bir insan için en önemli olan şey kendi hayatıdır, kurtuluş bazen kaçmakta, bazen koşarak ilerlemekteymiş gibi görünür ve savaşın tam ortasındaki bu insanlar da anın gerektirdiği gibi hareket ederler. Aslında ileriye ve geriye doğru yapılan bu hareketler, birliklerin içinde bulunduğu durumu ne rahatlatıyor ne de değiştiriyordu. Karşılıklı yapılan bu piyade ve süvari saldırılarının onlara neredeyse hiçbir zararı olmuyordu; zarar, ölüm ve sakat kalma bu insanların debelendikleri alanın her yerinde uçuşan güllelerin ve mermilerin eseriydi. Bu insanlar, güllelerin ve mermilerin uçuştuğu bu alandan çıkar çıkmaz, arkalarında bekleyen komutanları onları hemen düzene sokuyor, disiplin altına alıyor ve bu disiplinin etkisiyle yeniden ateş alanına gönderiyorlardı, ama orada (ölüm korkusuyla) yeniden disiplinlerini kaybediyorlar, kitle psikolojisine uyarak debeleniyorlardı.

XXXIV

Napolyon'un bu ateş alanının yakınlarında olan, hatta bazen içine giren generalleri Davout, Ney ve Murat, düzenli ve büyük asker kitlelerini birkaç kez bu ateş alanına soktular. Ama daha önceki savaşlarda her zaman olanın tersine, *oradan* düşmanın kaçtığı haberleri yerine, giderken düzenli olan asker kitleleri, darmadağın olmuş ve korkmuş bir halde geri geldi. Onları yeniden düzene soktular ama sayıları gitgi-

de azalıyordu. Murat günün ortasında yaverini Napolyon'a gönderdi ve takviye kuvvet talep etti.

Napolyon, Murat'nın yaveri, majesteleri bir tümen daha gönderirse Rusların darmadağın olacağı güvencesini verdiği sırada tepenin dibinde oturmuş punç içiyordu.

Napolyon, Murat'nın uzun, kıvırcık, siyah saçlı (saçları Murat'nın saçlarına benziyordu), yakışıklı, genç yaverine, söylediklerini anlamamış gibi sert ve şaşırmış bir ifadeyle bakarak, "Takviye mi?" dedi. Napolyon, aklından "Takviye kuvvet!" diye geçirdi "Ellerinde yarısı, Rusların zayıf, tahkim edilmemiş kanadına yönelmiş bir ordu varken nasıl olur da takviye kuvvet talep ederler?"

Napolyon sert bir ifadeyle, "Dites au roi de Naples,"[92] dedi, "qu'il n'est pas midi et que je ne vois pas encore clair sur mon échiquier. Allez..."[93]

Uzun saçlı, yakışıklı, genç yaver elini şapkasından indirmeden derin derin iç geçirdi ve dörtnala insanların öldürüldüğü yere döndü.

Napolyon ayağa kalktı, Caulaincourt ve Berthier'yi yanına çağırtarak onlarla savaşla ilgisi olmayan konular hakkında konuşmaya başladı.

Berthier'nin gözleri, Napolyon'un giderek ilgisini çekmeye başlayan bu konuşma sırasında, terli atının üzerinde, maiyetindekilerle birlikte, dörtnala tepeye doğru gelen bir generale takıldı. Bu Belliard'dı. Atından inerek hızlı adımlarla imparatorun yanına geldi, takviye kuvvet gönderilmesi gerektiğini cesur ve yüksek bir sesle anlatmaya koyuldu. İmparator bir tümen daha gönderirse Rusların darmadağın olacağına şerefi üzerine yemin etti.

Napolyon omuz silkti, hiçbir karşılık vermeden gezintisine devam etti. Belliard çevresini saran generallerle yüksek sesle ve heyecanlı heyecanlı konuşmaya başladı.

---

92 Napoli kralına söyleyin.

93 Öğlen bile olmadı ve ben hâlâ satranç tahtamın üzerindeki durumu düzgün bir şekilde göremiyorum. Haydi...

Napolyon yukarı, yanına gelmiş generale tekrar yaklaşarak, "Çok ateşlisiniz Belliard," dedi, "ateşin sıcaklığıyla hata yapmak kolaydır. Gidin ve durumu tekrar gözden geçirin, sonra yanıma gelin."

Belliard daha gözden kaybolmadan yeni bir haberci, savaş meydanının başka bir yerinden dörtnala geldi.

Napolyon sürekli rahatsız edilmekten öfkelenmiş bir insanın ses tonuyla, "Eh bien, qu'est ce qu'il y a?"[94] dedi.

Yaver, "Sire, le prince..."[95] diye söze girdi.

Napolyon kızgın bir tavırla yaverin sözünü tamamladı: "Takviye kuvvet mi istiyor?" Yaver başını, onaylar anlamda eğdi, rapor vermeye başladı; ama imparator arkasını döndü, iki adım atıp durdu, geri döndü ve Berthier'yi çağırttı. Kollarını hafifçe açıp, "Yedek kuvvetleri göndermek gerekiyor," dedi ve sonradan *oison que j'ai fait aigle*[96] diye adlandırdığı Berthier'ye dönerek, "Sizce kimi gönderelim?" diye sordu.

Bütün tümenleri, alayları ve taburları ezbere bilen Berthier, "Claparéde'in tümenini gönderelim mi hükümdarım?" dedi.

Napolyon başını onaylar anlamda salladı.

Yaver dörtnala Claparéde'in tümenine gitti. Birkaç dakika sonra, tepenin ardındaki genç muhafızlar yerlerinden ayrıldı. Napolyon sessizce o tarafa baktı.

Berthier'ye dönerek aniden, "Hayır," dedi, "Claparéde'i gönderemem. Friant'nın tümenini gönderin."

Claparéde'in tümeni yerine Friant'nın tümeninin gönderilmesinin hiçbir avantajı olmamasına, Claparéde'in durdurulup Friant'nın gönderilmesi o anda belli bir sıkıntı ve gecikme yaratacak olmasına rağmen emir harfiyen yerine getirildi. Napolyon birlikleri karşısında, kendisine ilaçlarla engel olan doktorun rolünü, gayet iyi anladığı ve eleştirdiği rolü oynadığını görmüyordu.

---

94 Neyse, yine ne var?

95 Efendimiz, prens...

96 Kartal haline getirdiğim kaz yavrusu.

Friant'nın tümeni de, tıpkı diğerleri gibi, savaş meydanının dumanı içinde kayboldu. Dört bir yandan, dörtnala yaverler gelmeye devam ediyor ve hepsi de anlaşmış gibi aynı şeyi söylüyordu. Hepsi takviye kuvvet istiyor, hepsi Rusların mevzilerinde tutunduklarını, Fransız birliklerini eriten bir feu d'enfer[97] açtıklarını söylüyordu.

Napolyon portatif sandalyesinde, düşünceli bir halde oturuyordu.

Sabahtan beri bir şey yememiş olan, yolculuk etmeye meraklı Monsieur de Beausset imparatorun yanına geldi ve majestelerine saygıyla, kahvaltı etme önerisinde bulunma cüretini gösterdi.

"Majestelerinin zaferini şimdiden kutlayabilmeyi ümit ederim," dedi.

Napolyon başını sessizce hayır anlamında salladı. Bu "hayır"ın kahvaltıyla değil, zaferle ilgili olduğunu varsayan Monsieur de Beausset, kahvaltı etmek mümkünken, dünyada buna engel olabilecek hiçbir neden olmadığını, neşeyle karışık bir saygıyla belirtme cüretini gösterdi.

Napolyon kasvetli bir tavırla, birden, "Allez vous..."[98] dedi ve arkasını döndü.

Monsieur Beausset'nin yüzünde mukaddes bir pişmanlık, keder ve keyif gülümsemesi ışıldadı ve adımlarını kayar gibi atarak diğer generallerin yanına gitti.

Napolyon, hiç düşünmeden para sürüp her zaman kazanan ama birden, oyundaki bütün olasılıkları hesaplayıp, yapacağı hamleyi düşündükçe kaybedeceğinden daha fazla emin olan bir kumarbazın hissettiğine benzeyen bir sıkıntı hissediyordu.

Birlikler aynı birlikler, generaller aynı generaller, hazırlıklar aynı hazırlıklar, savaş planı aynı savaş planı, bildiri aynı proclamation courte et énergique'ti,[99] kendisi de hiç değiş-

97 Cehennem ateşi.

98 Gidin...

99 Kısa ve coşkulu bildiriydi.

memişti, bunu biliyordu, hatta eskisine göre daha deneyimli ve ustalaşmış olduğunu da biliyordu, düşman dahi Austerlitz ve Friedland'daki aynı düşmandı; ama savurduğu korkutucu yumruğa sanki büyü yapılmış ve bütün gücü alınmıştı.

Her zaman başarıyla taçlanan bütün o eski yöntemler, bataryaları bir noktaya toplama, hatları yarmak için yedek kuvvetleri hücuma kaldırma ve des hommes de fer[100] süvarilerin saldırısı, bütün bu yöntemler uygulanmıştı ama zafer kazanılamadığı gibi her yönden generallerin ölümlerine ve yaralanmalarına, takviye kuvvet gerekliliğine, Rusları dağıtmanın imkânsızlığına, birliklerin düzeninin bozulduğuna dair benzer haberler geliyordu.

Eskiden, iki-üç emir, iki-üç sözden sonra, mareşaller ve yaverler tebriklerle, yüzleri sevinç içinde, doludizgin gelir, savaş ganimeti olarak esirler, des faisceaux de drapeaux et d'aigles ennemis,[101] toplar ve yük arabaları alındığını bildirirler ve Murat sadece yük arabalarının alınması için süvarilere izin verilmesini rica ederdi. Lodi'de, Marengo'da, Arcole'de, Jena'da, Austerlitz'de, Wagram'da ve daha birçok yerde hep böyle olmuştu. Ama şimdi birliklerinin başına garip şeyler geliyordu.

Napolyon, fleşlerin alınması haberine rağmen, bunun önceki savaşlara benzemediğini, hem de hiç benzemediğini anlamıştı. Çevresindeki, savaş deneyimi olan bütün insanların kendisiyle aynı şeyleri hissettiğini anlamıştı. Herkesin yüzünde keder vardı, herkes gözlerini birbirinden kaçırıyordu. Sadece Beausset, yaşananların ne anlama geldiğini kavrayamayabilirdi. Napolyon ise eskilere uzanan savaş deneyimi sayesinde, sekiz saat boyunca harcanan onca çabadan sonra, hücum eden tarafın savaşı kazanamamış olmasının ne anlama geldiğini gayet iyi biliyordu. Bunun kaybedilmek üzere olunan bir savaş olduğunu, artık en

100 Demir gibi adamlardan oluşmuş.

101 Deste deste bayraklar ve düşman kartalları.

ufak bir tesadüfün, savaşın yaşandığı gergin noktadaki bir dalgalanmanın kendisini ve birliklerini yıkıma sürükleyeceğini biliyordu.

Tek bir çarpışmanın bile kazanılmadığı, iki ay içinde ne bayrak, ne top, ne de askerî kuvvetin ele geçirildiği bu garip Rus seferini zihninde canlandırınca, etrafındakilerin yüzlerindeki, saklamaya çalıştıkları üzüntüyü görünce ve Rusların hâlâ direndikleri haberini alınca, içini rüyalarda hissettiğine benzeyen korkunç bir duygu kapladı ve aklına, kendisini yıkıma sürükleyebilecek bütün talihsiz ihtimaller geldi. Ruslar sol kanadına saldırabilir, merkezini yarabilir, hedefini şaşıran bir gülle bizzat onu öldürebilirdi. Bunların hepsi mümkündü. Önceki savaşlarda sadece başarı ihtimalini düşünürdü, ama şimdi aklına sayısız talihsiz ihtimal geliyor ve hepsini de bekliyordu. Evet bu, insanın bir caninin saldırmak için yaklaştığını, büyük bir kuvvetle vurursa caniyi yere yıkacağını bildiği, yumruğunu kaldırdığı ama kolunun gücünü kaybedip yumuşayarak, bir bez parçası gibi düştüğünü hissettiği, karşı konulmaz ölüm korkusunun çaresiz insanı esir aldığı bir rüyaya benziyordu.

Rusların Fransız Ordusu'nun sol kanadına saldırdıkları haberi Napolyon'un bu korkuyu hissetmesine neden oldu. Tepenin dibindeki portatif sandalyesinde, başını eğmiş, dirseklerini dizlerine dayamış bir halde, sessizce oturuyordu. Berthier yanına geldi ve işlerin ne durumda olduğundan emin olmak için hatları atla dolaşmayı teklif etti.

Napolyon, "Ne? Ne diyorsunuz?" dedi. "Evet, bana bir at getirmelerini emredin."

Ata bindi ve Semyonovski'ye doğru sürdü.

Napolyon'un yavaş yavaş dağılan barut dumanının içinde ilerlediği alan boyunca atlar ve insanlar, kimi yerde tek tek, kimi yerde yığın halinde, kan göllerinin içinde yatıyorlardı. Ne Napolyon ne de generallerinden biri böyle bir dehşeti, bu kadar küçük bir alanda bu kadar çok ölüyü

daha önce görmüşlerdi. Topların on saattir kesilmeyen ve kulakları yoran gürültüsü manzaraya özel bir anlam katıyordu (canlı resimlerde müziğin kattığı gibi.) Napolyon Semyonovski tepesine çıktı ve dumanın arasından, gözlerinin alışık olmadığı bir renkte üniformalar giymiş sıra sıra insanlar gördü. Bunlar Ruslardı.

Ruslar, Semyonovski'nin ve tepenin ardında, sıkışık saflar halinde dizilmişlerdi, topları durmaksızın patlıyor, hatlarını dumana boğuyordu. Artık bu bir savaş değildi. Hâlâ devam etmesine rağmen ne Ruslara ne de Fransızlara bir faydası dokunacak bir kıyımdı. Napolyon atını durdurdu ve düşüncelerine, Berthier'nin kestiği yerden devam etti. Karşısında, etrafında, bizzat yönettiği, ona bağlı olduğu düşünülen şeyleri durduramıyor ve olup bitenler, başarısızlığı yüzünden, ona ilk defa gereksiz ve korkunç geliyordu.

Napolyon'la birlikte tepeye çıkan generallerden biri, eski muhafızların[102] harekete geçirilmesini önerme cüretinde bulundu. Napolyon'un yanında ayakta duran Ney ve Berthier birbirlerine baktılar ve generalin bu anlamsız önerisini küçümseyen bir tavırla gülümsediler.

Napolyon başını eğdi ve uzun süre bir şey söylemedi.

"A huit cent lieux de France je ne ferai pas démolir ma garde,"[103] dedi ve atını çevirip geriye, Şevardino'ya doğru sürdü.

XXXV

Kutuzov, Piyer'in sabah onu gördüğü yerde, halı örtülü bir sıranın üzerinde, ak saçlı başı sarkmış, vücudunun bütün ağırlığını vermiş şekilde oturuyordu. Hiçbir emir vermiyor, sadece getirilen önerileri kabul ya da reddediyordu.

---

102 Eski (ya da yaşlı) muhafızlar: Napolyon'a ilk seferlerinden beri eşlik eden muhafızlar. (ç.n.)

103 Muhafızlarımın Fransa'dan sekiz yüz fersah uzakta bozguna uğramalarına izin vermem.

Çeşitli önerilere, "Evet, evet, bunu yapın," diye cevap veriyor, yakınında olanlardan kimisine, "Evet, evet evladım, git bir bak," kimisine de, "Hayır, olmaz, beklemek daha iyi," diyordu. Kendisine verilen raporları dinliyor, astları emir talep ettikleri zaman emir veriyordu; ama raporları dinlerken kendisine söylenen sözlerin anlamlarıyla değil başka şeylerle, raporu verenin yüzündeki ifadeyle, sesinin tonuyla ilgileniyormuş gibiydi. Ölümle cebelleşen yüz binlerce insanı, tek bir insanın yönetmesinin mümkün olmadığını yılların savaş deneyimiyle biliyor, yaşının getirdiği bilgelikle anlıyordu, savaşın kaderini başkomutanın talimatlarının, birliklerin bulunduğu yerin, top ve öldürülen insan sayısının değil, asker yüreği denilen elle tutulmaz gücün belirlediğini de biliyordu ve bu gücü takip etmeye, mümkün olduğunca yönetmeye çalışıyordu. Kutuzov'un yüzünde, zayıf ve yaşlı bedeninin yorgunluğunun üstesinden güçlükle geldiğini belli eden, yoğunlaşmış, sakin bir dikkat ifadesi vardı. Sabah saat on birde, Fransızların eline geçen siperlerin geri alındığı, ama Prens Bagration'un yaralandığı haberini getirdiler. Kutuzov ah çekti ve başını salladı.

Yaverlerinden birine, "Hemen Prens Pyotr İvanoviç'e git ve durumunun nasıl olduğunu ayrıntılarıyla öğren," dedi, sonra arkasında duran Prens Württemberg'e döndü:

"Majesteleriniz birinci ordunun komutasını almak istemezler mi?"

Prens gittikten kısa bir süre sonra, o daha Semyonovski'ye bile ulaşmadan, prensin yaveri geri döndü ve altese, prensin asker istediğini söyledi.

Kutuzov yüzünü buruşturdu, Dohturov'a, 1. Ordu'nun komutasını alması için emir gönderdi, prense de bu önemli dakikalarda onsuz yapamayacağını iletti, yanına dönmesini rica etti. Murat'nın esir alındığı haberi gelip de kurmaydakiler Kutuzov'u tebrik etmeye başlayınca gülümsedi.

"Sabırlı olun beyler," dedi. "Savaşın kazanılması ve Murat'nın esir alınması olağanüstü bir şey değil. Sevinmek

için beklesek daha iyi olur." Yine de yaverlerden birini bu haberi vermesi için birliklere gönderdi.

Kutuzov, Şçerbinin sol kanattan dörtnala gelip Fransızların fleşleri ve Semyonovski'yi ele geçirdiklerini bildirince, savaş meydanından gelen seslerden ve onun yüzündeki ifadeden haberlerin iyi olmadığını tahmin etti, bacaklarını açmak istiyormuş gibi ayağa kalktı, Şçerbinin'in koluna girdi, onu bir kenara çekti.

Yermolov'a "Git evladım," dedi. "Yapılacak bir şey kalmamış mı bir bak."

Kutuzov Rus mevzilerinin merkezindeki Gorki'deydi. Napolyon'un sol kanadımıza yaptığı saldırı birkaç kez püskürtülmüştü. Fransızlar merkezde Borodino'nun ötesine geçememişlerdi. Sol kanatta Uvarov'un süvarileri, Fransızları kaçırmıştı.

Fransızların saldırıları saat üçte kesildi. Kutuzov, savaş meydanından gelenlerin ve etrafında duranların yüzlerinde, en üst seviyeye çıkmış bir gerginlik ifadesi okuyordu. Kutuzov günün beklentilerin üzerine çıkan başarısından memnundu. Ama ihtiyarın fiziksel gücü tükenmişti. Başı birkaç kez iyice düşmüş, Kutuzov yere düşecek gibi olmuş, uyuklamıştı. Öğle yemeğini getirdiler.

Atı üstünde Prens Andrey'in yanından geçerken savaşı im Raum verlogen[104] gerektiğini söyleyen ve Bagration'un nefret ettiği imparatorluk yaveri Wolzogen öğle yemeğini yiyen Kutuzov'un yanına geldi. Wolzogen, Barclay'in yanından sol kanatta neler olduğu konusunda rapor vermek için gelmişti. Sağduyulu Barclay de Tolly yığınla yaralının kaçıştığını, ordunun arka tarafında düzenin bozulduğunu görüp, bütün şartları değerlendirdikten sonra savaşın kaybedildiği kararına varmış, en sevdiği subayını da başkomutana, bu haberi versin diye göndermişti.

---

104 Yayıp genişletmek.

Kutuzov kızarmış tavuğu zar zor çiğniyordu, gözlerini keyifle kırpıştırarak Wolzogen'e baktı.

Wolzogen umursamaz, gevşek adımlarla ve yüzünde alaycı bir gülümsemeyle Kutuzov'a yaklaştı, elini hafifçe şapkasının siperliğine götürdü.

Wolzogen, altese karşı umursamadığını göstermeye çalışan bir tavır takınıyordu, amacı iyi eğitimli bir asker olarak, bu yaşlı, işe yaramaz adamı putlaştırma işini Ruslara bıraktığını ve nasıl bir adamla iş yaptığını bildiğini göstermekti. Wolzogen, "Der alte Herr (Almanlar kendi aralarında Kutuzov'a bu adı takmışlardı) macht sich ganz bequem,"[105] diye düşündü ve gözlerini Kutuzov'un önünde duran tabaklara dikerek ihtiyar beyefendiye sol kanattaki durumu, Barclay'in emrettiği ve kendisinin görüp anladığı şekilde rapor etmeye başladı.

"Mevzilerimizin her noktası düşmanın elinde, püskürtemiyoruz çünkü birlik yok; birlikler kaçıyorlar ve onları durdurmak imkânsız," diye anlatıyordu.

Çiğnemeyi bırakan Kutuzov, kendisine söylenileni anlamamış gibi, şaşkın gözlerle Wolzogen'e baktı. *Alten Herrn*'in[106] heyecanlandığını fark eden Wolzogen gülümseyerek, "Gördüklerimi altesten saklama hakkım olduğunu düşünmüyorum... Birlikler tam bir düzensizlik içinde," dedi.

Kutuzov kaşlarını çattı, hızla ayağa kalkıp Wolzogen'in üzerine yürüyerek, "Gördükleriniz mi? Gördükleriniz mi?" diye bağırdı, "Bu ne... bu ne cüret!..." Titreyen ellerini tehdit eder gibi sallayarak, boğulacakmış gibi bağırdı: "Sayın bayım, *bana* bunu söylemeye nasıl cesaret ediyorsunuz? Bir şey bildiğiniz yok. Tarafımdan General Barclay'e, aldığı bu bilginin yanlış olduğunu, savaşın gerçek gidişatını benim, başkomutanın, ondan daha iyi bildiğimi iletin."

---

105 İhtiyar beyefendinin rahatı gayet yerinde.

106 İhtiyar beyefendinin.

Wolzogen karşı çıkmak istedi ama Kutuzov onun sözünü kesti.

Kutuzov sertçe, "Düşman sol kanatta püskürtüldü ve sağ kanatta bozguna uğratıldı. Madem düzgün göremediniz sayın bayım, bilmediğiniz şeyler hakkında konuşmaya kalkmayın. Lütfen General Barclay'e gidin ve ona yarın kesinlikle düşmana saldırma niyetinde olduğumu söyleyin," dedi. İkisi de bir şey söylemiyordu, sadece nefes nefese kalan ihtiyar generalin derin derin soluk alışı duyuluyordu. Kutuzov, haç çıkararak, "Her tarafta püskürtüldüler, bunun için Tanrı'ya ve cesur askerlerimize şükrediyorum. Düşman yenildi ve yarın onları kutsal Rus topraklarından atacağız," dedi ve birden gözleri yaşarmış gibi hıçkırdı. Wolzogen omuz silkip dudak bükerek ve über diese Eingenommenheit des alten Herrn[107] şaşırmış bir halde, sessizce kenara çekildi.

Kutuzov tam bu sırada tabyaya gelen tombul, yakışıklı, siyah saçlı generale, "Evet, işte benim kahramanım," dedi. Bu, bütün gününü Borodino savaş meydanının en önemli noktasında geçirmiş olan Rayevski'ydi.

Rayevski birliklerin yerlerinde sağlam bir şekilde durduklarını ve Fransızların artık saldırmaya kalkışmadıklarını bildirdi. Onu dinleyen Kutuzov Fransızca, "Vous ne pensez donc pas comme les autres que nous sommes obligés de nous retirer?"[108] dedi.

Rayevski, "Au contraire, votre altesse, dans les affaires indécises c'est toujours le plus opiniâtre qui reste victorieux,"[109] diye karşılık verdi, "et mon opinion..."[110]

"Kaysarov!" Kutuzov yaverine seslendi, "Otur, yarınki emri yaz." Sonra başka bir yavere dönerek, "Sen de hatları dolaş ve yarın saldırıya geçeceğimizi bildir," dedi.

---

107 İhtiyar beyefendinin bu inatçılığına.

108 O zaman siz, başkaları gibi, geri çekilmemiz gerektiğini düşünmüyorsunuz?

109 Tersine, altes, sonucun kesin olmadığı durumlarda, zaferi daha inatçı olan kazanır.

110 Ve benim görüşüme göre...

Kutuzov, Rayevski'yle konuştuğu ve emri yazdırdığı sırada Barclay'in yanına gidip dönmüş olan Wolzogen, General Barclay de Tolly'nin feldmareşal tarafından verilen emrin yazılı onayını istediğini bildirdi.

Kutuzov eski başkomutanın aslında sorumluluktan kurtulmak için istediği yazılı emrin hazırlanmasını, Wolzogen'e bakmadan emretti.

Kutuzov'un söyledikleri ve ertesi gün için verdiği saldırı emri, tüm ordunun aynı ruh hali içinde bulunmasını sağlayan, ordu ruhu adı verilen, tanımlanamaz, gizemli bağ sayesinde, ordunun bir ucundan diğer ucuna kadar her yerde anında duyuldu.

Ama söyledikleri ve emri, bağın son halkalarına farklı şekilde ulaşmıştı. Hatta ordunun iki ucuna kulaktan kulağa iletilenlerle Kutuzov'un söyledikleri arasında hiçbir benzerlik yoktu; yine de sözlerinin anlamı her yere yayılmıştı, çünkü Kutuzov'un söylediklerinin temeli kurnaz düşünceler değil, her Rus insanının yüreğinde olduğu gibi başkomutanın da yüreğinde yatan duygulardı.

Ertesi gün düşmana saldıracağımızı öğrenen, inanmak istedikleri şeyin onayını ordunun en yüksek kademesinden alan yorgun, tereddüt içindeki insanlar da rahatlayıp cesaretlendiler.

XXXVI

Prens Andrey'in alayı, saat ikiye kadar, Semyonovski'nin arkasında, güçlü bir topçu ateşi altında, hiçbir şey yapmadan bekleyen yedek kuvvetler arasındaydı. O ana kadar iki yüzden fazla kayıp vermiş alay, saat ikiye doğru Semyonovski ile tepedeki batarya arasındaki açıklıkta kalan, o gün binlerce insanın öldüğü ve saat ikide birkaç yüz düşman topunun şiddetli, yoğun atışlarla dövdüğü, ayaklar altında ezilmiş bir yulaf tarlasına ilerletildi.

Bu noktada da kıpırdamadan, tek bir kurşun bile atmadan duran alay, askerlerinin üçte birini daha burada kaybetti. Önde ve özellikle dumanın kalkmadığı sağ tarafta toplar patlıyor, önlerindeki tüm sahayı kaplamış gizemli duman tabakası altındaki alandan durmaksızın, hızla ıslıklar çalarak gülleler ve yavaş ıslıklar çalarak humbaralar yağıyordu. Gülleler ve humbaralar bazen çeyrek saat boyunca, mola vermiş gibi uçup geçiyor ama bazen de birkaç dakika içinde alaydan birkaç insan vuruluyor, sürekli ölüler kaldırılıyor, yaralılar taşınıyordu.

Hâlâ ölmemiş olanların hayatta kalma ihtimalleri her yeni darbeyle biraz daha azalıyordu. Alay, üç yüzer adım aralıklarla tabur kolunda duruyordu, ama buna rağmen alaydaki herkes aynı ruh hali içindeydi. Herkes sessiz ve sıkıntılıydı. Arada bir safların arasında konuşmalar duyuluyordu ama bu konuşmalar her seferinde, hedefini bulan bir gülle sesi ve "Sedye!" haykırışı duyulur duyulmaz kesiliyordu. Alayın askerleri çoğu zaman, komutanlarının emriyle yerde oturuyorlardı. Kimi sorguçlu asker şapkasını çıkartıp, katlarını özenle açıp sonra tekrar katlıyor; kimi kurumuş çamuru avuç içlerine sürüp süngüsünü parlatıyor; kimi kayışını ovuşturuyor, kılıç askısının tokasını çekiştiriyor; kimi ayağındaki sargıları özenle gevşetiyor, yeniden sarıyor ve ayakkabılarını değiştiriyordu. Bazıları sürülmüş tarlada kalmış ekin artıklarından küçük evler yapıyor ya da saman anızlarından küçük sepetler örüyordu. Herkes kendini tamamen bu tür uğraşlara vermiş gibiydi. İnsanlar yaralanıp ve öldürülürken, sedyeler taşınırken, bizimkiler geri çekilirken, dumanın içinde büyük düşman kitleleri belirirken kimsenin bu olanlara dikkat ettiği yoktu. Topçuların, süvarilerin ilerlediği, piyadelerimizin hareketlendiği görüldüğü zaman her yandan olumlu yorumlar duyuluyordu. Ama en çok dikkati savaşla hiçbir bağlantısı, ilgisi olmayan olaylar çekiyordu. Ruhsal olarak yorgun olan bu insanlar dikkatlerini

bu günlük, önemsiz olaylara vererek dinleniyorlardı sanki. Alayın önünden bir topçu bataryası geçiyordu. Cephane sandıklarını taşıyan arabalardan birinin atının ayağı koşum kayışına takılmıştı. Alay boyunca bütün sıralardan benzer bağırışlar duyuldu: "Hey, ata dikkat et!.. Düzeltin şunu! Düşecek... Görmüyorlar be!.." Bir ara, nereden çıktığı belli olmayan, küçük, kahverengi, sert ve dik kuyruklu bir köpeğin sıraların önünden, kendi işiyle meşgul bir halde koşarak geçerken, yakınına gülle düşünce ciyaklaması ve kuyruğunu kıstırıp yana doğru kaçması herkesin dikkatini çekti. Tüm alaydan kahkaha sesleri ve bağrışmalar yükseldi. Ama bu tür eğlenceler sadece birkaç dakika sürüyordu ve sekiz saatten fazladır hiçbir şey yemeden, hiçbir şey yapmadan, sürekli ölüm korkusu duyarak bekleyen insanların solgun ve asık yüzleri gittikçe daha fazla solup asılıyordu.

Prens Andrey'in de yüzü alaydaki herkesin yüzü gibi solgun ve asıktı, yulaf tarlasının yanındaki çayırlığın bir ucundan diğer ucuna, elleri arkasında, başı önde gidip geliyordu. Yapacağı, emredeceği hiçbir şey yoktu. Her şey kendiliğinden oluyordu. Ölüler cephe gerisine kaldırılıyor, yaralılar taşınıyor, sıralarda oluşan boşluklar dolduruluyordu. Askerler, kaçsalar bile hemen geri dönüyorlardı. İlk başta, askerleri cesaretlendirmeyi, onlara örnek teşkil etmeyi kendi görevi olarak gören Prens Andrey safların arasında dolaşmıştı; ama sonra onlara öğreteceği hiçbir şey olmadığına ikna olmuştu. Yüreğinde hissettiği tüm güç, her askerde olduğu gibi, bilinçsizce, yalnızca içinde bulundukları durumun dehşetini düşünmekten kaçınmaya yönelmişti. Çayırlarda ayaklarını sürtüp otları ezerek, çizmelerini kaplamış toza bakarak dolaşıyordu; kâh çayırlıkta orakçıların bıraktığı ayak izlerine basmak için büyük adımlar atıyor, kâh adımlarını sayarak bir verstlik yol alması için bir uçtan bir uca kaç kere gidip gelmesi gerektiğini hesaplıyor, kâh çayırlığın kenarlarında biten pelinleri kopartıp avcunun

içinde eziyor ve keskin, yakıcı kokularını içine çekiyordu. Kafasını meşgul eden dünkü düşüncelerden hiçbiri kalmamıştı. Hiçbir şey düşünmüyordu. Kulağını yoran sesleri, havada uçan güllelerin ıslıklarını mermilerin vızıltısından ayırt etmeye çalışarak dinliyor, 1. Tabur'dakilerin ona çevrilmiş yüzlerine bakıyor ve bekliyordu. Duman kaplı alandan giderek yaklaşan ıslığa kulak kabartarak, "İşte bir tane daha... bu bize geliyor," diye düşündü. "Bir tane, bir tane daha! Bir daha! Vurdu..." Durdu ve sıralara göz gezdirdi. "Hayır, geçip gitmiş. Ama bu vurdu." Çayırlığın ucuna on altı adımda gidebilmek için geniş adımlar atmaya çalışarak yeniden dolaşmaya başladı.

Bir ıslık ve bir çarpma!.. Bir gülle, beş adım ötesinde kuru toprağı yararak içine gömüldü. Sırtında bir ürperti hissetti. Sıralara tekrar bir göz attı. Muhtemelen çok kişi vurulmuştu; 2. Tabur'un olduğu yere büyük bir kalabalık toplanmıştı.

"Yaver," diye seslendi. "Emredin de, toplu halde durmasınlar." Yaver, emri yerine getirip Prens Andrey'in yanına geldi. Diğer taraftan da tabur komutanı atla geliyordu.

Bir askerin korkuyla, "Dikkat et!" diye bağırdığı duyuldu ve bir humbara, sanki ıslık çalarak ve hızla alçalan küçük bir kuş gibi uçarak Prens Andrey'in iki adım ötesine, tabur komutanının atının yanına düştü ve fazla yüksek olmayan bir ses çıkarttı. At, korkusunu belli etmenin iyi mi kötü mü olduğunu kimseye sormadan burnundan solumaya başladı, şaha kalktı, az daha binbaşıyı yere yuvarlıyordu, yana doğru sıçradı. Atın korkusu insanlara da bulaştı.

Yere yapışan yaver, "Yere yatın!" diye bağırdı. Prens Andrey, kararsızlık içinde ayakta duruyordu. Humbara onunla yaver arasında, tarla ile çayırlık arasındaki sınırın yanındaki pelin çalılığının üzerinde, dumanlar çıkartarak, bir topaç gibi dönüyordu.

Prens Andrey otlara, pelinlere, kendi etrafında dönen siyah, top gibi yuvarlaktan kıvrılarak çıkan dumana yepyeni,

kıskanç bakışlarla bakarak, "Ölüm bu mu yoksa?" diye düşündü. "Ölemem, ölmek istemiyorum, hayatı seviyorum, bu çimi, toprağı, havayı seviyorum..." Bunu düşünürken aklına insanların ona baktığı geldi.

Yavere, "Çok ayıp!" dedi, "Nasıl..." Sözünü bitiremedi. O sırada bir patlama, kırılan çerçevenin parçalarının dağılmasını andıran bir ıslık sesi ve boğucu bir barut kokusu duyuldu, Prens Andrey yana savruldu, elini yukarı kaldırarak yüzükoyun yere düştü.

Birkaç subay onun yanına koştu. Karnının sağ tarafından akan kan otların üstünde büyük bir leke oluşturmuştu.

Çağrılan milisler, ellerinde sedyeyle subayların arkasında durdular. Prens Andrey yüzükoyun yatıyordu, yüzü otlara gömülmüştü, zar zor, hırıltıyla nefes alıyordu.

"Hadi, ne duruyorsunuz, gelin buraya!"

Mujikler yanına geldi, Prens Andrey'i omuzlarından ve bacaklarından tuttular ama o, acıyla inleyince birbirlerine bakıp tekrar yere bıraktılar.

"Kaldırın, sedyeye koyun, aldırmayın," diyen bir ses duyuldu. Yeniden omuzlarından tuttular ve sedyeye koydular.

Subayların arasından, "Aman Tanrım! Tanrım! Ne hale gelmiş? Karnından! İşi bitmiş! Tanrım!" sesleri geliyordu. Yaver, "Saçlarımı yalayıp geçti," dedi. Sedyeyi omuzlayan mujikler, gidip geldikçe çiğneyerek açtıkları patikadan, koşar adımlarla sıhhiyenin yolunu tuttular.

Bir subay düzensiz adımlar atan ve sedyeyi sarsan mujikleri omuzlarından tutup durdurarak, "Adımlarınızı uydurun... Ey!.. Ah şu mujikler!" diye bağırdı.

Öndeki mujik, "Düzgün yürü Hvedor, Hvedor diyorum," dedi.

Arkadaki adımlarını uydurunca sevinçle, "İşte bu kadar," dedi.

Koşarak gelip sedyeye göz atan Timohin, titreyen bir sesle, "Ekselansları mı? Ha? Prens mi?" dedi.

Prens Andrey gözlerini açtı, başının iyice gömüldüğü sedyeden konuşanın kim olduğuna baktı ve gözkapakları yeniden kapandı.

Milisler, Prens Andrey'i üstü kapalı yük arabalarının durduğu ve sıhhiye çadırının bulunduğu ormana getirdiler. Sıhhiye çadırı huş ormanının yanına kurulmuş, etekleri katlanmış üç çadırdan ibaretti. Üstü kapalı yük arabaları ve atlar ormanın içindeydi. Atlar millere asılı torbalardan yulaf yiyor, serçeler alçalıp yere dökülen taneleri topluyorlardı.

Kan kokusunu alan kargalar, sabırsızca gaklayarak huş ağaçlarının üzerinde uçuyorlardı. Çadırların çevresindeki iki desyatinalık alanda, üstleri başları kan içinde insanlar yatıyor, oturuyor, ayakta duruyorlardı. Yaralıların etrafında, subayların sürekli emirler vererek uzaklaştırmaya çalıştıkları ama başarılı olamadıkları, yüzlerinde kederli ve meraklı ifadeler olan sedyeci askerler toplanmıştı. Subayların emirlerine kulak asmayan askerler sedyelerine yaslanmış duruyor, önlerinde olup bitenlere, bu görüntünün anlamını çözmekte zorluk çeker gibi, gözlerini ayırmadan bakıyorlardı. Çadırlardan kâh öfke dolu çığlıklar, kâh ağlamaklı iniltiler geliyordu. Sıhhiyeciler arada bir su almak için çadırlardan çıkıyor ve içeri taşınması gerekenleri işaret ediyorlardı. Çadırların önünde sıralarını bekleyen yaralılar hırıldıyor, inliyor, ağlıyor, bağırıyor, küfrediyor, votka istiyorlardı. Bazıları sayıklıyordu. Milisler, Prens Andrey'i, alay komutanı olduğu için, yaraları daha sarılmamış askerler arasından geçirip çadırlardan birinin yanına getirmişlerdi, orada durmuş emir bekliyorlardı. Prens Andrey gözlerini açtı, etrafında neler olup bittiğini bir süre kavrayamadı. Çayırlığı, pelini, tarlayı, kendi etrafında dönen, siyah, top gibi yuvarlağı, bir anda içini dolduran yaşam sevgisini hatırladı. İki adım ötesinde yüksek sesle konuşan ve herkesin dikkatini kendisine çeken, başı sarılı, uzun boylu, yakışıklı, siyah saçlı bir astsubay, bir dala tutunmuş ayakta duruyordu. Başından ve bacağından

kurşun yarası almıştı. Etrafına, sözlerini merakla dinleyen yaralılar ve sedyeciler toplanmıştı.

Parlak, siyah, öfkeli gözlerle etrafına bakınıp, "Onu oradan öyle bir attık ki her şeyini bıraktı, bizzat kralı yakaladık!" diye bağırıyordu. "Yedekler tam o anda gelseydi kardeşim, adı bile kalmayacaktı, yeminle söylüyorum..."

Prens Andrey de, konuşanın çevresini sarmış diğer herkes gibi, ona ışıldayan gözlerle bakıyor, teselli buluyordu. "Ama artık fark eder mi?" diye düşündü. "Orada ne olacak, burada ne vardı? Hayattan ayrılmak niçin bana böyle acı geliyor? Demek ki bu hayatta, anlayamamış olduğum, hâlâ da anlayamadığım bir şeyler var."

XXXVII

Önlüğünde kan lekeleri olan, sigarasını (kan bulaştırmamak için) küçük elinin başparmağıyla serçe parmağı arasında tutan bir doktor çadırdan çıktı. Başını kaldırdı, yaralıların üzerinden çevresine baktı. Biraz dinlenmek istediği anlaşılıyordu. Kafasını bir süre sağa sola çevirdikten sonra iç geçirdi, bakışlarını yere dikti. Kendisine Prens Andrey'i işaret eden sıhhiyeciye, "Tamam, şimdi," dedi ve onu çadıra götürmelerini emretti.

Bekleyen yaralı kalabalığının arasında mırıldanmalar oldu.

Biri, "Belli ki dünyada yalnız soyluların yaşamaya hakkı var," dedi.

Prens Andrey getirildi, henüz yıkanmış, ilk yardım görevlisinin durduladığı bir masanın üzerine yatırıldı. Prens Andrey, çadırın içinde neler olduğunu ayrıntılı olarak seçemiyordu. Dört bir yandan gelen iniltiler, kalçasında, karnında ve sırtındaki acı veren ağrı yüzünden dikkatini toplayamıyordu. Çevresinde gördüğü her şey, onun için tavanı alçak çadırı, birkaç hafta önce, o sıcak ağustos gününde, Smolensk yolu üzerinde-

ki kirli göleti dolduran bedenler gibi dolduran, tek bir çıplak, kanlı insan vücudu görüntüsünde birleşmişti. Evet, bu aynı vücuttu, görüntüsü daha o zaman, sanki bugünü önceden haber vererek onu dehşete düşüren o aynı chair à canon'du.[111]

Çadırda üç masa vardı, ikisi doluydu, Prens Andrey'i üçüncüsüne yatırmışlardı. Onu bir süre yalnız bıraktılar, o da diğer iki masada yapılanları, ister istemez gördü. Yakınındaki masanın üstünde, hemen yanına atılmış üniformasından anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen Kazak olan bir Tatar oturuyordu. Dört asker onu tutuyordu. Gözlüklü bir doktor, esmer, kaslı sırtında bir şeyler kesiyordu.

Tatar, "Uh, uh, uh!.." diye homurdanıyordu sanki, birden kemikli, esmer, kalkık burunlu yüzünü kaldırarak, beyaz dişlerini göstererek çırpınmaya, ani hareketler yapmaya, ince, çınlayan, uzun çığlıklar atmaya başladı. Etrafı kalabalık olan diğer masada iriyarı, şişman bir adam başı arkaya düşmüş, sırtüstü yatıyordu (kıvırcık saçları, saçlarının rengi, başının biçimi, garip bir biçimde Prens Andrey'e tanıdık gelmişti). Sıhhiyecilerden birkaçı bu adamı tutmak için göğsüne abanmıştı. Beyaz, kocaman, şişman bacağı hızlı hızlı ve durmaksızın, hummalı gibi seğiriyor, titriyordu. Kesik kesik hıçkırıyor, boğulacakmış gibi oluyordu. İki doktor –bir tanesi sararmıştı ve titriyordu,– sessizce, adamın kıpkırmızı kesilmiş diğer bacağına bir şeyler yapıyorlardı. Tedavisini bitirdikten sonra üstünü bir kaputla örttükleri Tatar'ın başından ayrılan gözlüklü doktor, ellerini kurulayarak Prens Andrey'in başına geldi.

Prens Andrey'in yüzüne baktı ve hemen arkasını döndü.

Sıhhiyecilere sertçe, "Giysilerini çıkarsanıza! Ne bekliyorsunuz?" dedi.

Kolları sıvalı bir sıhhiyeci hızla düğmelerini çözüp giysilerini çıkartırken, Prens Andrey'in aklına çocukluk günlerinin uzak hatıraları geldi. Doktor, yaranın üstüne iyice eğildi, yok-

111 Kurbanlık askerdi.

ladı, derin derin iç geçirdi. Sonra oradakilerden birine işaret etti. Prens Andrey karnındaki dayanılmaz acıyla kendinden geçti. Kendine geldiği zaman kalçasındaki kırık kemikler çıkarılmış, parçalanmış etleri kesilmiş, yarası sarılmıştı. Yüzüne su serpiyorlardı. Prens Andrey gözünü açar açmaz, doktor üstüne eğildi, sessizce dudaklarından öptü ve hızla başından ayrıldı.

Prens Andrey, çektiği acılardan sonra, uzun süredir duymadığı bir mutluluk hissediyordu. Hayatının, özellikle çocukluk günlerinin en güzel, en mutlu anları, giysilerini çıkartıp karyolaya yatırmaları, dadısının başucunda ninni söylemesi, başını yastığa gömünce sadece hayatta olduğu için bile kendini mutlu hissetmesi gözlerinin önüne, hem de geçmişe ait hatıralar gibi değil, gerçekmiş gibi geldi.

Doktorlar, kafasının şekli Prens Andrey'e tanıdık gelen yaralının çevresinde dört dönüyorlardı; onu kaldırıyor, sakinleştirmeye çalışıyorlardı.

Yaralının hıçkırıklarla kesilen, korku dolu, acıya boyun eğmiş "Gösterin şunu bana... Aaah! Ah! Aaah!" iniltisi duyuluyordu. Bu iniltileri duyan Prens Andrey ağlamak istedi. Ya şöhret kazanmadan öldüğü, ya hayattan ayrılmanın acısıyla, ya geri gelmeleri mümkün olmayan çocukluk günlerini hatırladığı için, ya kendi acısından, ya başkaları acı çektiğinden, ya da karşısındaki bu adam böyle acıklı acıklı inlediği için çocuk gibi ağlamak, iyi hissettiğini, neredeyse mutlu olduğunu gösteren gözyaşları dökmek istiyordu.

Yaralıya hâlâ çizmenin içinde duran, kanları pıhtılaşmış, kesik bacağını gösterdiler.

"Ah! Aaah!" diye bir kadın gibi, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Hastanın önünde durarak yüzünün görülmesine engel olan doktor çekildi.

Prens Andrey kendi kendine, "Tanrım! Bu da nesi? O burada ne arıyor?" dedi.

Ayağı yeni kesilmiş bu talihsiz, hıçkıran, bitkin adamın Anatol Kuragin olduğunu fark etmişti. Anatol'ü kollarından

tutmuşlar, titreyen, şiş dudaklarıyla içmeyi beceremediği bir bardakla su veriyorlardı. Anatol derin derin hıçkırıyordu. Gözlerinin önünde neler olduğunu hâlâ tam anlamıyla kavrayamayan Prens Andrey, "Evet, bu o; evet, bu adamla benim aramda yakın ve acı dolu bir bağ var," diye düşünüyor, kendi kendine "Bu adamla benim çocukluğum, hayatım arasında nasıl bir bağ var?" diye soruyor, ama yanıt veremiyordu. Prens Andrey'in gözlerinin önüne birden, çocukluğunun temiz, sevgi dolu dünyasından yeni, beklenmedik bir hatıra geldi. Nataşa'yı 1810 yılında baloda ilk kez gördüğü haliyle, incecik boynu ve kolları, heyecanlanmaya hazır, ürkek, mutlu yüzüyle hatırladı; ona duyduğu aşk ve şefkat yüreğinde her zamankinden daha canlı ve güçlü şekilde uyandı. Kendisine şişmiş gözlerini dolduran yaşların arasından bulanık bulanık bakan bu adamla arasındaki bağı hatırlamıştı. Her şeyi hatırlamıştı, mutlu kalbi bu adama karşı hissettiği coşkun bir merhamet ve sevgiyle doldu.

Prens Andrey kendini daha fazla tutamadı; insanların haline, kendi haline, insanların ve kendisinin hataları için şefkatli, sevgi dolu gözyaşlarıyla ağladı.

"Kardeşlerimize, bizi sevenlere karşı merhamet ve sevgi, bizden nefret edenlere karşı sevgi, düşmana karşı sevgi; evet, Tanrı'nın yeryüzünde vaaz ettiği, Prenses Marya'nın bana öğretmek istediği ama anlamadığım sevgi; hayattan ayrıldığım için üzülmemin nedeni, hayatta kalsaydım benimle kalacak olan sevgi. Ama artık çok geç. Biliyorum!"

XXXVIII

Cesetlerle ve yaralılarla kaplı savaş meydanının korkunç görüntüsü, başında hissettiği ağırlık, şahsen tanıdığı generallerden yirmisinin öldüğü ve yaralandığı haberi, eskiden güçlü olan kolunun gücünü kaybettiğinin farkına varması, ruhsal

gücünü sınamak için ölüleri ve yaralıları gözden geçirmeyi seven (ruhsal gücünün sınandığını düşünürdü) Napolyon'un üzerinde beklenmedik bir etki yaratmıştı. Savaş meydanının korkunç görüntüsü o gün, yeteneğinin ve yüceliğinin kaynağı olarak gördüğü bu ruhsal gücü alt etmişti. Savaş meydanından alelacele ayrıldı ve Şevardino tabyasına döndü. Yüzü sararmış, şişmiş, asık, gözleri donuk, burnu kızarmış, sesi kısılmış, bakışlarını yere dikmiş bir halde portatif sandalyesine oturmuş, silah seslerini elinde olmadan duyuyordu. Kendisini nedeni olarak gördüğü ama durduramadığı bu muharebenin bitmesini acı veren bir özlemle bekliyordu. Şahsi, insanca bir duygu, bir an için, hayatın, uzun süredir hizmet ettiği yapay, hayalî görünümüne üstün gelmişti. Savaş meydanında gördüğü acıyı ve ölümü kendi içinde de hissediyordu. Başında ve göğsünde hissettiği ağırlık, kendisinin de acı çekebileceğini, ölebileceğini hatırlatmıştı. O anda ne Moskova, ne zafer, ne de ün istiyordu. (Daha fazla ünü ne yapacaktı?) Tek istediği dinlenmek, sükûnet ve özgürlüktü. Ama Semyonovski tepesine çıkınca, topçu komutanı, Knyazkov önlerinde toplanmış Rus birliklerine yapılan atışları yoğunlaştırmak için bu tepeye birkaç batarya konulmasını önerdi. Napolyon bu öneriyi kabul etti ve bu bataryaların yaratacağı etkinin kendisine bildirilmesini emretti.

Bir yaver geldi, imparatorun emriyle Rusların üzerine iki yüz topla ateş edilmekte olduğunu ama Rusların mevzilerini hâlâ kaybetmediklerini bildirdi.

Yaver, "Ateşimiz onları sıra sıra biçiyor, yine de oldukları yerde duruyorlar," dedi.

Napolyon, kısık bir sesle, "Ils en veulent encore!.."[112] dedi.

Ne dediğini duymayan yaver, "Sire?" diye sordu.

Napolyon kaşlarını çatmış bir halde, boğuk, hırıltılı bir sesle, "Ils en veulent encore," dedi, "donnez leur-en."[113]

---

112 Daha fazlasını istiyorlar!

113 Alacaklar o zaman.

İstedikleri emri olmadan yapılıyor, o da sadece kendisinden emir beklendiğini düşündüğü için emir veriyordu. Yeniden o eski, yücelik hayalini gördüğü, yapay dünyaya dönmüş, kendisi için önceden belirlenmiş zalim, üzücü ve bunaltıcı, insanlık dışı rolünü (çarkı çevirirken kendisi için bir şey yaptığını zanneden dolap beygiri gibi) itaatkârca oynamaya başlamıştı.

Yaşananların bütün ağır sorumluluğunu, bu muharebeye katılanların hepsinden çok taşıyan bu adamın aklı ve vicdanı yalnız o saat ve o gün kararmamıştı; o, ömrünün sonuna kadar hiçbir zaman ne iyiyi, ne güzeli, ne doğruyu, ne de kendisinin iyiliğe ve doğruluğa taban tabana zıt, insanca olan her şeyden oldukça uzak, ne anlama geldiğini anlayamayacağı eylemlerinin önemini kavrayabilmişti. Dünyanın yarısı tarafından övülen eylemlerinden vazgeçemezdi ve bu yüzden de iyilikten, doğruluktan, insanca olan her şeyden vazgeçmek zorundaydı.

Sakat ve ölü insanlarla dolu (kendisi istediği için böyle olduğunu düşünüyordu) savaş meydanını dolaşırken, bu insanları gözden geçirip bir Fransız'a kaç Rus'un düştüğünü hesaplaması ve bir Fransız'a beş Rus düştüğünü hesaplayarak kendini kandırması, bunu bir sevinme nedeni olarak görmesi o güne has değildi. Paris'e gönderdiği mektupta, üzerinde elli bin ceset olduğu için le champ de bataille a été superbe[114] yazması o güne has değildi; ama boş zamanlarını yaptığı büyük işleri anlatmaya ayırma niyetinde olduğunu söylediği St. Hélène Adası'nda, sessiz yalnızlığında şunları yazmıştı:

"La guerre de Russie eût dû être la plus populaire des temps modernes: c'était celle du bon sens et des vrais intérêts, celle du repos et de la sécurité de tous, elle était purement pacifique et conservatrice.

C'était pour la grande cause, la fin des hasards et le com-

114 Savaş meydanı muhteşemdi.

mencement de la sécurité. Un nouvel horizon, de nouveaux travaux allaient se dérouler, tout plein du bien-être de la prospérité de tous. Le systeme européen se trouvait fondé; il n'était plus question que de l'organiser.

Satisfait sur ces grands points et tranquille partout, j'aurais eu aussi mon *congrès* et ma *sainte-alliance*. Ce sont des idées qu'on m'a volées. Dans cette réunion de grands souverains, nous eussions traité de nos intérêts en famille, et compté de clerc à maître avec les peuples.

L'Europe n'eût bientôt fait de la sorte véritablement qu'un même peuple, et chacun, en voyageant partout, se fût trouvé toujours dans la patrie commune. Il eût demandé toutes les rivières navigables pour tous, la communauté des mers, et que les grandes armées permanantes fussent réduites désormais à la seule garde des souverains.

De retour en France, au sein de la patrie, grande, forte, magnifique, tranquille, glorieuse, j'eusse proclamé ses limites immuables, toute guerre future, purement *défensive*; tout agrandissement nouveau *antinational*. J'eusse associé mon fils à l'Empire; ma *dictature* eût fini, et son règne constitutionnel eût commencé.

Paris eût été la capitale du monde, et les Français l'envie des nations.

Mes loisirs ensuite et mes vieux jours eussent été consacrés, de l'impératrice et durant l'apprentissage royal de mon fils, à visiter lentement et en vrai couple campagnard, avec nos propres chevaux, tous les recoins de l'Empire, recevant les plaintes, redressant les torts, semant de toutes parts et partout les monuments et les bienfaits."[115]

115 Rusya savaşı modern zamanların, halk arasında en ünlü savaşı olmalıydı: Sağduyunun, gerçek çıkarların, herkesin rahatı ve güvenliğinin savaşıydı; özünde barış amaçlı ve muhafazakâr bir savaştı.
Önemli bir amacı vardı, belirsizliklere son vermek ve güvenliği sağlamak. Yeni bir ufuk açılacak, yeni işler doğacak, herkes refaha ve zenginliğe kavuşacaktı. Avrupa sisteminin temelleri atılacak, iş onu düzenlemeye kalacaktı.

Kaderin hazin ve zoraki halkların celladı rolünü biçtiği Napolyon kendini, yaptıklarının amacının halklara fayda sağlamak olduğuna, milyonlarca kişinin kaderini belirleyebileceğine ve bu iyilikleri iktidarını kullanarak yapacağına inandırıyordu! Rus savaşı hakkında şunları da yazmıştı:

"Des 400.000 hommes qui passèrent la Vistule, la moitié était Autrichiens, Prussiens, Saxons, Polonais, Bavarois, Wurtembergeois, Mecklembourgeois, Espagnols, Italiens, Napolitains. L'armée impériale, proprement dite, était pour un tiers composée de Hollandais, Belges, habitants des bords du Rhin, Piémontais, Suisses, Génevois, Toscans, Romains, habitants de la 32-e division militaire, Brème, Hambourg, etc. Elle comptait à peine 140.000 hommes parlant français. L'expédition de Russie coûta moins de 50.000 hommes à la France actuelle; l'armée russe dans la retraite de Wilna à Moscou dans les différentes batailles, a perdu quatre fois plus que l'armée française; l'incendie de Moscou a coûté la vie à 100.000 Russes, morts de froid et de misère dans les bois; enfin, dans sa marche de Moscou à l'Oder, l'armée

---

Bu önemli noktalar çözüme kavuşup her yere sükûnet hâkim olunca, kendi *kongrem* ve *kutsal ittifakım* olacaktı. Bunlar, benden çaldıkları fikirlerdir. Büyük hükümdarların bu birlikteliğinde çıkarlarımızı bir aile olarak görüşürdük ve halklarla aramızda, kâtibin efendisiyle olan ilişkisi gibi bir ilişki olurdu.

Avrupa kısa süre içinde fiilen tek bir halk haline gelirdi ve bir insan nereye giderse gitsin, hiçbir zaman herkesin ortak anavatanından ayrılmamış olurdu. Bütün nehirlerin herkese açık olmasını, denizlerin ortaklaşa kullanılmasını ve kalıcı, büyük orduların sadece hükümdarların muhafızları konumuna gelmelerini isterdim.

Fransa'ya, büyük, güçlü, görkemli, huzurlu, şanlı anavatana dönünce, onun değişmez sınırlarını ilan ederdim; gelecekteki bütün savaşlar sadece *savunma* amaçlı olurdu; yeni bir genişlemeyi *ulusun çıkarlarına aykırı* sayardım. Oğlumu imparatorluğa ortak ederdim; *diktatörlüğüm* sona ererdi, meşruti krallık başlardı...

Paris dünyanın başkenti olurdu ve bütün uluslar Fransızlara gıpta ile bakardı!..

Boş zamanlarımı ve ihtiyarlık günlerimi, oğluma kral olma yolunda çıraklık eğitimi verirken, imparatoriçeyle birlikte, kendi atlarımızla ve gerçek bir taşralı çift gibi, imparatorluğun her köşesini ağır ağır gezerek, şikâyetleri dinleyerek, haksızlıkları telafi ederek, her köşeye ve her yere anıtlar dikerek, hayır kurumları inşa ederek geçirirdim.

russe fut aussi atteinte par l'intempérie de la saison; elle ne comptait à son arrivée à Wilna que 50.000 hommes, et à Kalisch moins de 18.000."[116]

Napolyon Rusya'yla kendi arzusu yüzünden savaşıldığını sanıyordu ve ortaya çıkan dehşet yüreğini etkilemiyordu. Yaşananların bütün sorumluluğunu cesurca üstüne alıyordu ve bulanmış zihninde kendini, yüz binlerce ölen insan arasında, Fransızların sayısının Hessenliler ve Bavyeralıların sayısından az olmasıyla temize çıkarıyordu.

XXXIX

Davıdovların ve devlet topraklarını işleyen köylülerin tarlalarında ve çayırlarında, Borodino, Gorki, Şevardino ve Semyonovski köylülerinin yüzlerce yıldır hayvanlarını otlattıkları, yılın hep aynı döneminde hasat yaptıkları o tarlalarda ve çayırlarda, farklı farklı üniformalı on binlerce insan cesedi, farklı farklı pozisyonlarda yatıyordu. Sıhhiye çadırlarının yanında bir desyatinalık bir alanda otlar ve toprak kandan sırılsıklam olmuştu. Farklı farklı tugaylardan sağlam ve yaralı asker kalabalıkları, korku dolu yüzlerle, bir taraftan Mojaysk'a, diğer taraftan Valuyeva'ya doğru ağır adımlarla geri çekiliyordu. Diğer bir kalabalık, yorgun ve aç bir halde,

116 Vistül'ü geçen 400.000 adamın yarısı Avusturyalı, Prusyalı, Sakson, Polonyalı, Bavyeralı, Württembergli, Mecklenburglu, İspanyol, İtalyan ve Napoliliydi. Doğrusunu söylemek gerekirse imparatorluk ordusunun üçte biri Hollandalılardan, Belçikalılardan, Ren kıyısı sakinlerinden, Piemontelilerden, İsviçrelilerden, Cenevrelilerden, Toskanalılardan, Romalılardan, 32. Askerî Bölge sakinlerinden, Bremenlilerden, Hamburglulardan vb. oluşuyordu; ancak 140.000'i Fransızca konuşuyordu. Rusya seferi Fransa'ya aslında 50.000'den az adama mal oldu; Rus Ordusu Vilnius'tan Moskova'ya geri çekilirken, çeşitli çatışmalarda Fransız Ordusu'nun kaybettiğinden dört kat fazla adam kaybetti; Moskova yangını 100.000 Rus'un ormanlarda soğuktan ve sefaletten ölmesine neden oldu; son olarak, Rus Ordusu Moskova'dan Oder'e yürürken mevsim şartlarından da etkilendi; Vilnius'a geldiğinde sadece 50.000, Kalisz'e geldiğinde ise 18.000'den az adamı kalmıştı.

komutanlarının önderliğinde ileri gidiyordu. Üçüncü bir kalabalık olduğu yerde duruyor, ateşe devam ediyordu.

Önceden neşeli, güzel olan, sabah güneşinde süngülerin parladığı, duman bulutlarının olduğu alanda şimdi nemli bir sis ve duman, garip bir asit nitrat ve kan kokusu vardı. Bulutlar toplandı ve ölülerin, yaralıların, korkmuş, bitkin, kararsız insanların üzerine yağmur çiselemeye başladı. Yağmur, "Yeter artık insanlar. Durun... Kendinize gelin. Ne yapıyorsunuz?" diyordu sanki.

Her iki taraftan da bitkin, bir şey yememiş, dinlenmemiş insanların içine hâlâ birbirimizi öldürmeye devam etmemiz gerekiyor mu şüphesi düşmüştü, bütün yüzlerde tereddüt vardı ve herkes içten içe aynı soruyu soruyordu: "Niçin, kimin için öldüreyim, öldürüleyim? Siz kimi istiyorsanız öldürün, ne istiyorsanız yapın ama ben artık istemiyorum!" Bu düşünce akşama doğru herkesin yüreğinde serpilip büyümüştü. Bütün bu insanlar, yaptıkları işten her an dehşete düşebilir, her şeyi bir kenara bırakıp, nereye olursa olsun kaçabilirdi.

Ama savaşın sonuna doğru insanlar yaptıkları işin tüm korkunçluğunu hissetmelerine ve bunu durdurmak onları memnun edecek olmasına rağmen belirsiz, gizemli bir güç hâlâ onları yönetmeye devam ediyor, terlemiş, baruta ve kana bulanmış, sayıları üçte bire inmiş topçular, yorgunluktan tökezlemelerine, nefes nefese kalmalarına rağmen hartuçları getiriyor, topları dolduruyor, nişan alıyor, fitilleri ateşliyorlardı; gülleler her iki taraftan da aynı hızla, aynı acımasızlıkla uçuyor, insan bedenlerini paramparça ediyordu ve insanların iradesiyle değil, insanları ve dünyaları yönetenlerin iradesiyle gerçekleşen korkunç olay da devam ediyordu.

Rus Ordusu'nun düzensiz arka tarafına bakan biri, Fransızlar küçük bir çaba daha gösterse Rus Ordusu'nun yok olacağını söyleyebilirdi; Fransızların arka tarafına bakan biri de Ruslar küçük bir çaba daha gösterse Fransızların perişan olacağını söyleyebilirdi. Ama ne Fransızlar ne de Rus-

lar bu çabayı gösteriyor, çarpışmanın ateşi de yavaş yavaş sönüyordu.

Ruslar bu çabayı göstermediler çünkü Fransızlara hücum etmiyorlardı. Savaşın başında sadece Moskova yolunun üzerinde durmuş, bu yolu kapatmışlardı ve sonunda da başındaki gibi burada durmaya devam ediyorlardı. Rusların amacı Fransızlara bir darbe indirmek olsaydı bile bu son çabayı gösteremezlerdi, çünkü Rusların bütün birlikleri dağılmıştı, savaşta zarar görmemiş tek bir birlikleri bile yoktu ve mevzilerinden ayrılmayan Ruslar askerlerinin *yarısını* kaybetmişlerdi.

Son on beş yılda kazandıkları zaferler hâlâ hafızalarında olan, Napolyon'un yenilmezliğine güvenen ve savaş meydanının bir kısmını ele geçirdiklerinin, askerlerinin sadece dörtte birini kaybettiklerinin, hâlâ yirmi bin kişilik, el değmemiş muhafızları olduğunun bilincinde olan Fransızlar için bu çabayı göstermek zor değildi. Rus Ordusu'na hücum eden Fransızlar, Rusları mevzilerinden çıkartma hedefiyle bu çabayı göstermek zorundaydılar, çünkü Ruslar savaştan önce olduğu gibi şimdi de Moskova yolunu kapatmaya devam ettikleri sürece Fransızlar amaçlarına ulaşamamış, tüm çabaları, kayıpları boşa gitmiş oluyordu. Ama Fransızlar bu çabayı göstermediler. Bazı tarihçiler, Napolyon'un hiç dokunmadığı eski muhafızlarını vermesinin savaşın kazanılması için yeterli olacağını söylüyorlar. Napolyon muhafızlarını verseydi şöyle olurdu demek, sonbahar ilkbahar olsaydı şöyle olurdu demeye benziyor. Bu mümkün değildi. Napolyon muhafızlarını bunu yapmak istemediği için değil, yapılamayacağı için vermedi. Fransız Ordusu'nun bütün generalleri, subayları, askerleri bunun yapılamayacağını biliyorlardı, çünkü birliklerin bozulmuş moralleri buna izin vermiyordu.

Savurunca korkunç bir etki yaratan kolunun güçsüzce yanına düşmüş olması gibi, ancak rüyasında görebileceği bir his duyan tek kişi Napolyon değildi; bütün generaller, Fransız

Ordusu'nun çarpışmaya katılmış katılmamış bütün askerleri, önceki savaş deneyimlerinden (on kat az bir çabayla düşmanın kaçtığı deneyimler) sonra, askerlerinin *yarısını* kaybetmiş olduğu halde savaşın sonunda da başındaki kadar tehditkâr duran bir düşman karşısında aynı dehşete kapılmışlardı. Hücum eden Fransız Ordusu'nun manevi gücü tükenmişti. Rusların Borodino'da kazandığı zafer, sopaların ucuna takılan ve adına sancak denilen bez parçalarının ele geçirilmesine, birliklerin savaştan önceki ve sonraki yerlerine bakılarak ilan edilen zaferlerden değildi; düşmana karşısındakinin manevi üstünlüğünü ve kendisinin yetersizliğini kabul ettirten manevi bir zaferdi. Fransız Ordusu, koşarken ölümcül bir yara alan vahşi bir hayvan gibi öleceğini hissediyordu; iki kat zayıf olan Rus Ordusu'nun çekilemeden duramaması gibi, Fransızlar da ilerlemeden duramıyordu. Fransız Ordusu kazandığı ivmeyle Moskova'ya kadar yuvarlanabilecekti; ama orada, Rus birliklerinin yeni bir çaba göstermesine gerek kalmadan, Borodino'da aldığı ölümcül yaradan akan, kaybettiği kan yüzünden ölmesi kaçınılmazdı. Borodino Savaşı'nın doğrudan sonucu, Napolyon'un nedensiz yere Moskova'dan kaçması, eski Smolensk yolunu takip ederek geri dönmesi, beş yüz bin kişilik bir işgalin erimesi ve Borodino'da ilk kez, manevi olarak daha güçlü olan bir rakibin üstünlük sağladığı Napolyon Fransa'sının yıkımı oldu.

Üçüncü Bölüm

I

İnsan aklı hareketin mutlak sürekliliğini kavrayamaz. İnsan herhangi bir hareketin yasalarını ancak o hareketin rasgele seçtiği öğelerini incelediği zaman anlayabilir. Bununla birlikte, insanın yaptığı hataların büyük bir kısmı, sürekli hareketin sürekli olmayan öğelere rasgele bölünmesinin sonucudur.

Antik çağlarda sofizm adı verilen ünlü düşünce akımına göre, Akhilleus önünde giden kaplumbağaya, ondan on kat hızlı gitmesine rağmen hiçbir zaman yetişemez: Akhilleus kaplumbağayla arasındaki mesafeyi katettiğinde kaplumbağa bu mesafenin onda biri oranında onun ilerisinde olacak; Akhilleus bu onda biri katettiğinde, kaplumbağa yüzde bir oranında bir mesafe daha katetmiş olacak ve bu sonsuza kadar gidecek. Bu problem antiklere çözümsüz görünürdü. Varılan bu anlamsız karar (Akhilleus'un kaplumbağaya hiçbir zaman yetişemeyeceği kararı) hareketin sürekli olmayan öğelere rasgele bölünmesinin sonucudur, oysa hem Akhilleus'un hem de kaplumbağanın hareketi sürekliydi.

Hareketin gitgide daha küçük öğelerini ele alarak, sorunun çözümüne ancak yaklaşabiliriz ama ona hiçbir zaman ulaşamayız. Sorunun çözümüne ancak sonsuz küçüğü ve

sonsuz küçükten başlayan onda bir oranındaki ilerlemeyi kabul ederek ve bu geometrik ilerlemenin toplamını alarak ulaşabiliriz. Matematiğin sonsuz küçüğü ele alma becerisine ulaşmış yeni bir dalı, hareketle ilgili çözülmez görünen sorulara artık cevap verebiliyor.

Matematiğin bu yeni, antik çağlarda bilinmeyen dalı, hareketle ilgili soruları ele alırken, sonsuz küçüğü kabul ederek hareketin başlıca koşulunu (mutlak süreklilik) yeniden belirliyor ve böylece insan aklının, sürekli hareket yerine hareketin ayrı ayrı öğelerini incelerken düşmeden edemediği kaçınılmaz hatayı düzeltiyor.

Tarihî hareketin yasalarını araştırırken de kesinlikle aynı şey geçerlidir.

İnsanların sayısız rasgele isteğinden doğan insanlığın hareketi de süreklidir.

Tarihin amacı, bu hareketin yasalarını anlayabilmektir. Ama insan aklı, insanların istek ve iradelerinin toplamı olan sürekli hareketin yasalarına ulaşabilmek için rasgele öğeleri kabul eder. Tarihin birinci yöntemi, rasgele bir sürekli olaylar dizisi alarak onu diğerlerinden ayrı incelemektir, fakat hiçbir olayın başlangıcı yoktur ve olamaz; bir olay her zaman, süreklilik içinde diğerinden doğar. İkinci yöntem tek bir insanın, bir çarın, komutanın eylemini, pek çok insanın iradesinin toplamı gibi incelemektir, fakat insanların iradelerinin toplamı hiçbir zaman, tek bir tarihî karakterin eylemlerinde ifade bulmaz.

Tarih bilimi kendi devamlılığı içinde gittikçe daha küçük öğeleri incelemek için ele alır ve gerçeğe bu yolu izleyerek yaklaşmaya çalışır. Ama tarihin ele aldığı öğe ne kadar küçük olursa olsun, bir öğenin diğer öğelerden ayrı olduğunu varsaymak, bir olgunun *başlangıcı* olduğunu varsaymak, bütün insanların istek ve iradelerinin tek bir tarihî karakterin eylemlerinde ifadesini bulduğunu varsaymak kendi içinde yanlıştır.

Tarih alanında yapılan her çıkarım, eleştirmenlerin en küçük bir çaba harcamasına bile gerek kalmadan, arkasında hiçbir iz bırakmadan toz gibi dağılır ve bunun nedeni, eleştirmenlerin inceleme konusu olarak büyük ya da küçük, sürekli olmayan öğeleri ele almalarıdır; ama alınan tarihî öğe her zaman rasgele seçildiği için eleştirmenin buna her zaman hakkı vardır.

Sadece sonsuz küçük öğeyi, tarihin diferansiyelini, yani insanların aynı türden eğilimlerini alarak ve onları bütünleştirme becerisini göstererek (bu sonsuz küçüklerin toplamını alarak) tarihin yasalarını anlamayı ümit edebiliriz.

XIX. yüzyılın ilk on beş yılında, Avrupa'da, milyonlarca insanın olağandışı hareketi görüldü. İnsanlar günlük işlerini bırakıyor, Avrupa'nın bir ucundan diğerine gidiyor, yağmalıyor, birbirini öldürüyor, zafer kazanıyor, umutsuzluğa kapılıyor, hayatın tüm akışı birkaç yıl içinde değişiyordu; ilk başta büyüyen ama sonra zayıflayan şiddetli bir hareket vardı. İnsan aklı, "Bu hareketin nedeni neydi, ya da hangi yasalara göre işliyordu?" diye soruyor.

Tarihçiler bu soruya yanıt verirken önümüze, Paris şehrinin bir binasındaki birkaç düzine adamın eylemlerini ve konuşmalarını koyuyorlar, bu eylemlere ve konuşmalara devrim diyorlar; sonra Napolyon'la onun bazı taraftarlarının ve düşmanlarının ayrıntılı biyografilerini veriyorlar, bu insanların birbirleri üzerindeki etkilerini anlatıyorlar ve şöyle diyorlar: "İşte bu hareketin meydana geliş nedenleri, işte yasaları."

Ama insan aklı bu açıklamaya inanmayı reddetmekle kalmıyor, bu açıklama yönteminin doğru olmadığını, çünkü bu açıklamada zayıf olgunun güçlünün nedeni olarak ele alındığını açıkça söylüyor. Devrimi de, Napolyon'u da ortaya çıkaran, insanların rasgele yaptıklarının toplamıdır ve ancak bu toplam onlara katlanır ve onları yok eder.

Tarih, "Ama her fetihte fatihler de olmuştur; devletlerde her devrimde büyük insanlar çıkmıştır," diyor. İnsan aklı, gerçekten de fatihler her çıktığında savaşlar vardı yanıtını verir ama bu, savaşların nedeninin fatihler olduğunu, savaş yasalarının tek bir insanın kişisel eylemlerinde bulunabileceğini kanıtlamaz. Saatime bakıp akrebinin ona geldiğini her gördüğümde yandaki kilisenin çanlarının çalmaya başladığını duyarım, ama akrebin saat onu her gösterdiğinde çanların çalmaya başlaması, bu hareketin nedeni akrebin konumudur sonucuna varma hakkını bana vermez.

Bir lokomotifin hareketini her gördüğümde, düdüğünü duyar, valfinin açıldığını, tekerleklerinin hareketini görürüm ama bundan, lokomotifin hareketinin nedeni düdük ve tekerleklerin hareketidir sonucuna varma hakkım yoktur.

Köylüler, meşe ağaçları tomurcuklanmaya başladıkları için ilkbahar sonlarında soğuk bir rüzgârın estiğini söylerler ve gerçekten de her ilkbaharda, meşe ağaçları tomurcuklandığında soğuk bir rüzgâr eser. Ama meşe ağaçları tomurcuklandığında esen soğuk rüzgârın nedenini bilmesem de, köylülerin soğuk rüzgârın nedeni meşe ağaçlarının tomurcuklanmasıdır düşüncesini kabul edemem, çünkü rüzgârın meşe ağaçlarının tomurcuklanmasıyla ilgisi yoktur. Ben sadece, hayatın her olgusunda rastlanabilecek, çakışan olayları gördüğüm gibi, burada da birbirine denk düşen olayları görüyorum; saatin akrebini, lokomotifin valfini, tekerleğini, meşenin tomurcuğunu ne kadar detaylı incelersem inceleyeyim, çanların çalmasının, lokomotifin hareketinin, ilkbahar rüzgârının nedenini anlayamayacağımı görüyorum. Anlayabilmek için bakış açımı tamamen değiştirmeli, buharın, çanların ve rüzgârın hareket yasalarını incelemeliyim. Tarih de aynı şeyi yapmak zorunda. Zaten bu yönde girişimler de var artık.

Tarihin yasalarını incelemek için, gözlem nesnemizi tamamen değiştirmeli, çarları, bakanları, generalleri bırakıp,

kitlelere yön veren, aynı türden sonsuz küçük öğeyi incelemeliyiz. İnsanın bu yolu izleyerek tarihin yasalarını ne ölçüde anlayabileceğini kimse söyleyemez; ama tarihin yasalarını anlama olasılığının sadece bu yolda yattığı ve tarihçilerin, farklı farklı kralların, komutanların, bakanların eylemlerini tasvir etmek, bu eylemlerin nedenleri hakkında kendi düşüncelerini ortaya koymak için harcadıkları zihinsel çabanın milyonda birini bile bu yönde harcamadıkları ortadadır.

II

On iki Avrupa dili konuşan kuvvetler Rusya'ya zorla girmişti. Rus birlikleri ve halkı herhangi bir çarpışmadan kaçınarak Smolensk'e, Smolensk'ten de Borodino'ya kadar çekiliyorlar. Fransız birlikleri, itici güçleri sürekli artarak Moskova'ya, hareketlerinin hedefine doğru koşuyor. Hedeflerine yaklaştıkça itici güçleri, düşen bir nesnenin hızının yere yaklaştıkça artması gibi artıyor. Arkalarında aç, binlerce verstlik düşman bir ülke; önlerinde hedefleriyle aralarında uzanan onlarca verst. Napolyon'un ordusunun her askeri bunu hissediyor. İşgal sadece itici güçle kendiliğinden ilerliyor.

Rus birliklerinde düşmana duyulan nefret de geri çekildikçe alevleniyor. Borodino dolaylarında bir çarpışma oluyor. Orduların ikisi de dağılmıyor ama Rus birlikleri çarpışmadan sonra, bir topun üzerine doğru daha süratli gelen bir topla çarpıştığında kaçınılmaz olarak geriye doğru yuvarlanması gibi, kaçınılmaz olarak geri çekiliyor; hızla gelen işgal topu da (çarpışmada bütün gücünü kaybetmiş olsa da) kaçınılmaz olarak biraz daha yuvarlanıyor.

Ruslar Moskova'nın 120 verst gerisine çekiliyorlar, Fransızlar da Moskova'ya kadar gelip orada duruyorlar. Bundan sonra beş hafta boyunca tek bir çarpışma bile olmuyor.

Fransızlar hareket etmiyorlar. Moskova'da beş hafta, hiçbir şey yapmadan, ölümcül bir yara almış, yarasından akan kanı yalayan vahşi bir hayvan gibi kalıyorlar ve birden, hiçbir yeni neden yokken kaçıyorlar: Kaluga yoluna fırlıyorlar ve (Maloyaroslavets önlerindeki savaş meydanını tekrar ele geçirdikleri bir zaferden sonra) tek bir ciddi çarpışmaya bile girmeden, daha büyük bir hızla Smolensk'e, Smolensk'ten Vilnius'a, Vilnius'tan Berezina'ya, Berezina'dan daha geriye kaçıyorlar.

26 Ağustos akşamı, hem Kutuzov hem bütün Rus ordusu Borodino Savaşı'nın kazanıldığından emindi. Kutuzov, bunu hükümdara da yazdı. Kutuzov düşmanın işini bitirmek üzere yeni bir savaşa hazırlanılması emrini, herhangi birini aldatmak istediği için değil, düşmanın yenildiğini savaşa katılmış herkes gibi kendisi de bildiği için verdi.

Ama aynı akşam ve ertesi gün, birbiri ardına beklenmedik kayıp haberleri, ordunun yarısının kaybedildiği haberi gelince yeni bir savaşın fiziksel olarak imkânsız hale geldiği ortaya çıktı.

Bilgi toplanmadan, yaralılar kaldırılmadan, harcanan cephane yerine koyulmadan, ölüler sayılmadan, ölenlerin yerine yeni komutanlar tayin edilmeden, insanlar karınlarını doyurup uykularını almadan yeni bir savaşa girmek *imkânsızdı*.

Bununla birlikte, savaştan hemen sonra, ertesi sabah Fransız birlikleri (hareketin mesafe karesiyle ters orantılı olarak artmış itici gücüyle) kendiliğinden Rus birliklerinin üstüne yürümeye başladı. Kutuzov, ertesi gün hücuma geçmek istiyordu, tüm ordunun da istediği buydu, ama hücuma geçmek için istemek yetmez; böyle bir imkân olması da gerekir ama imkân yoktu. Bir kere geri çekilmek gerekti, bir kere daha gerekti, sonra üçüncü geri çekilme ve sonunda 1 Eylül'de ordu Moskova yakınlarına kadar gelince, birliklerin saflarında manevi güç yüksek olmasına rağmen, koşulla-

rın gücü bu birliklerin Moskova'nın gerisine çekilmesini gerektirdi. Ve ordu son bir kez daha geri çekilerek Moskova'yı düşmana bıraktı.

Komutanların savaş ve çarpışma planlarını, bizim gibi çalışma odalarında, haritaların başında oturarak yaptıklarını düşünmeye alışkın olan insanlar, şu ya da bu çarpışmada yaptıkları, yapabilecekleri hakkında fikir yürütürken, kendi kendilerine Kutuzov geri çekilirken neden şunu ya da bunu yapmadı, neden Fili'den önce mevzi almadı, neden hemen Kaluga yolundan geri çekilmedi, Moskova'yı bıraktı vb. soruları sorabilirler. Böyle düşünmeye alışık insanlar, başkomutanın yaptığı her şeyi, her zaman kaçınılmaz şartlar altında yaptığını ya unutuyorlar ya da bilmiyorlar. Bir komutanın yaptıklarının, bizim çalışma odasında rahatça oturarak ve bir seferi, iki tarafın da ne kadar askeri olduğunu, araziyi bilerek, fikir yürütmeye bildiğimiz bir andan başlayarak incelememizle en ufak bir benzerliği yoktur. Bir başkomutan, hiçbir zaman, bir olayın, bizim her zaman olayı incelediğimiz *başlangıç* şartları içinde bulunamaz. Başkomutan her zaman olayların hareket silsilesinin ortasındadır ve bu yüzden hiçbir zaman, bir an bile, onların anlamlarını tam olarak kestirebileceği bir konumda olamaz. Bir olay hissettirmeden, anbean anlam kazanır; başkomutan da bu anlam kazanma sürecindeki birbirini takip eden sürekli gelişmeler esnasında karışık oyunların, entrikaların, kaygıların, bağlantıların, yetkililerin, tasarıların, tavsiyelerin, yalanların ortasındadır ve kendisine yöneltilen, her zaman birbirlerinin zıttı olan, sayısız soruya cevap vermek zorundadır.

Eğitimli askerler bize, büyük bir ciddiyetle, Kutuzov'un birliklerini Fili'ye varmadan çok önce Kaluga yoluna geçirmesi gerektiğini, hatta birisinin ona böyle bir tasarıyı önerdiğini söylüyorlar. Ama başkomutanın önünde, özellikle böyle zorlu anlarda bir tane değil, aynı anda sunulan onlarca tasarı vardır hep. Stratejiye ve taktiğe dayanan bu

tasarılar birbiriyle çelişir. Başkomutanın işi sadece bu tasarılardan birisini seçmekmiş gibi görünebilir. Ama o bunu yapamaz. Gelişmeler ve zaman durup beklemez. Farz edelim ayın 28'inde ona Kaluga yoluna geçmesi öneriliyor ama tam bu sırada Miloradoviç'in bir yaveri dörtnala gelip Fransızlarla çarpışalım mı, geri mi çekilelim diye soruyor. Hemen o anda emir vermek zorunda. Çekilme emri vermek bizi Kaluga yoluna giden dönemeçten uzaklaştırır. Yaverin ardından levazım subayı erzakın nereye götürüleceğini, sıhhiye komutanı yaralıların nereye götürüleceğini sorar; Peterburg'tan gelen haberci hükümdarın, Moskova'yı düşmana bırakma olasılığını kabul etmediğini bildiren mektubunu getirir, başkomutanın, altını oymak isteyen rakibi (böyleleri her zaman bulunur, hem de bir değil birkaç tane) Kaluga yoluna çıkış planına taban tabana zıt yeni bir plan önerir; oysa başkomutanın gücünü toplamak için uyumaya ve dinlenmeye ihtiyacı vardır; ama ödüller dağıtılırken es geçilmiş saygıdeğer bir general gelip şikâyet eder, bölge sakinleri kendilerini koruması için yalvarır; araziyi incelemeye gönderilmiş bir subay gelip kendisinden önce gönderilmiş subayın söylediklerinin tam tersini söyler; bir casus, bir esir, keşiften dönen bir general, hepsi de düşman ordusunun durumunu farklı farklı anlatır. Başkomutanın yaptığı her şeyi bu kaçınılmaz şartlar altında yaptığını anlamamaya ya da unutmaya alışmış kişiler bize, örneğin Fili'deki birliklerin durumunu sunuyorlar ve bundan yola çıkarak, başkomutanın, Moskova düşmana bırakılmalı mı yoksa savunulmalı mı sorusunun cevabını 1 Eylül'de rahatlıkla verebileceğini farz ediyorlar, ama Rus ordusu Moskova'nın beş verst yakınındayken böyle bir soru söz konusu bile olamazdı. Bu sorunun cevabı ne zaman verilmişti? Drissa'da, Smolensk'te, en açık biçimde ayın 24'ünde Şevardino'da, 26'sında Borodino'da ve Borodino'dan Fili'ye geri çekilmenin her gününde, her saatinde, her dakikasında.

III

Borodino'dan çekilen Rus birlikleri Fili'de durmuşlardı. Mevzileri gözden geçirmek için giden Yermolov feldmareşalin yanına geldi.

"Bu mevzilerde dövüşmemiz mümkün değil," dedi. Kutuzov ona şaşırmış gözlerle baktı ve söylediklerini tekrarlamasını emretti. Yermolov tekrar edince Kutuzov elini uzattı.

"Elini ver," dedi ve nabzını kontrol etmek ister gibi çevirerek ekledi: "Evladım, sen hasta olmuşsun. Ne dediğini bir düşün."

Kutuzov, Dorogomilov kapısının altı verst uzağındaki Poklonni tepesinde binek arabasından indi, yolun kenarındaki bir sıraya oturdu. Etrafına büyük bir general kalabalığı toplandı. Moskova'dan gelen Kont Rastopçin de aralarına katıldı. Bu parlak topluluk birkaç gruba bölünmüş kendi aralarında mevzilerin avantajlarını ve dezavantajlarını, birliklerin durumunu, olası planları, Moskova'nın durumunu, genel olarak askerî konuları konuşuyorlardı. O amaçla çağrılmadıkları halde, öyle adlandırmadıkları halde bunun bir savaş konseyi olduğunu hissediyorlardı. Konuşmaların hepsi genel sorunlarla ilgiliydi. İçlerinden biri kişisel bir haber aldığında ya da verdiğinde bu konu hakkında fısıltıyla konuşuluyor ve hemen yeniden genel sorunlara geçiliyordu: Bu insanlar ne bir şaka yapıyor ne de yüzlerinde bir kahkaha, bir gülümseme görülüyordu. Hepsinin durumun ciddiyetine uygun bir tavır takınmaya çalıştıkları belli oluyordu. Bütün gruplar, kendi aralarında görüşürken başkomutanın yakınında olmaya çalışıyorlar (oturduğu sıra bu grupların merkezindeydi) ve kendilerini duyabileceği şekilde konuşuyorlardı. Başkomutan dinliyor, arada bir etrafında konuşulanlar hakkında bir şey soruyor, ama kendisi konuşmaya katılmıyor, herhangi bir fikir belirtmiyordu. Çoğu zaman, herhangi bir grubun konuştuklarını dinledikten sonra, bilmek

istediği bir konu hakkında konuşmadıkları için hayal kırıklığına uğramış gibi başını çeviriyordu. Bir grup seçilen mevzi hakkında konuşuyor, mevziden çok mevziyi seçenin zihinsel kapasitesini eleştiriyordu; diğer bir grup hatanın baştan yapıldığını, savaşa üç gün önce girmek gerektiğini iddia ediyordu; üçüncü grup yeni gelen, İspanyol üniformalı Fransız Crossart'ın anlattıklarından yola çıkarak Salamanca Savaşı hakkında konuşuyordu (Bu Fransız ve Rus ordusunda görev yapan Alman prenslerden biri Zaragoza kuşatmasını tahlil ediyor, Moskova'nın da aynı şekilde savunulabileceğini ileri sürüyordu.) Dördüncü grupta Kont Rastopçin, başkentin surları dibinde Moskovalı drujinalarla[1] birlikte ölmeye hazır olduğunu ama kendisine bilgi verilmediği için üzülmeden edemediğini, önceden haberi olsa işin başka türlü olabileceğini söylüyordu... Beşinci grup, kendi stratejik düşüncelerinin derinliğini işaret ederek birliklerin izlemesi gereken yoldan söz ediyordu. Altıncı gruptakiler tamamen mantıksız şeyler söylüyorlardı. Kutuzov'un yüzündeki ifade gitgide daha endişeli ve üzgün bir hal alıyordu. Kutuzov bütün bu konuşmalardan tek bir şey çıkarmıştı: Moskova'yı savunmak, kelimenin tam anlamıyla, *fiziksel olarak imkânsızdır*, hatta o kadar imkânsızdır ki, aklı başında olmayan bir başkomutan çarpışma emri verse bile bir karışıklık çıkar ve çarpışma olmaz; çünkü bütün yüksek komutanlar bu mevzide çarpışmayı imkânsız görmekle kalmıyor, bırakılacağı şüphe götürmeyen bu mevzinin bırakılmasından sonra ne olacağını tartışıyorlardı. Komutanlar tutunmalarını imkânsız gördükleri bir savaş meydanına birliklerini nasıl sürerlerdi? Küçük rütbeli komutanlar, hatta erler bile (onlar da bu konuları tartışırlar) bu mevziyi tutmalarının imkânsız olduğunu kabul ediyorlardı ve bu yüzden kaybedeceklerinden emin oldukları bir savaşa girişemezlerdi. Benigsen bu mevzinin

1 Eski dönemlerde doğrudan hükümdara ya da bir şehrin en yetkili kişisine bağlı askerler (ç.n.)

savunulmasında ısrar etse de, diğerleri hâlâ tartışsa da bu konunun artık kendi içinde bir önemi yoktu, sadece bir ihtilaf ve entrika bahanesi olarak bir önemi vardı. Kutuzov bunu anlamıştı.

Bu mevziyi seçmiş olan Benigsen, Rus vatanperverliğini hararetle sergileyerek (Kutuzov onun söylediklerini yüzünü buruşturmadan dinleyemiyordu) Moskova'nın savunulmasında ısrar ediyordu. Kutuzov, Benigsen'in amacını gün gibi açık görüyordu: Savunma başarısızlığa uğrarsa, suçu birlikleri Vorobyov tepelerine kadar, çarpışmadan geri çeken Kutuzov'a atmak; başarılı olursa bunu kendine mal etmek; savunma önerisi reddedildiği takdirdeyse, Moskova'yı bırakmak gibi bir suça ortak olmadığını göstermek. Ama yaşlı adam o anda bu entrikalarla ilgilenmiyordu. Onu ilgilendiren tek bir korkunç soru vardı: Bu sorunun yanıtını da hiçbirinden duymamıştı. Soru şuydu: "Napolyon'un Moskova'ya kadar gelmesine izin veren ben miyim ve ben bunu ne zaman yaptım? Bunun kararı ne zaman verildi? Dün, Platov'a geri çekilme emrini gönderdiğim zaman mı, ya da önceki akşam kestirdiğim ve Benigsen'e işlerle ilgilenmesini emrettiğim zaman mı? Yoksa daha önce mi? Bu korkunç olayın kararı ne zaman verildi? Moskova bırakılmalı. Birlikler geri çekilmek zorunda ve bu emir verilmek zorunda." Bu korkunç emri vermek ona, ordu komutanlığından ayrılmakla aynı anlamdaymış gibi geliyordu. Yetkinin elinde olmasını sevmesi, buna alışmış olması bir yana (Türkiye'de, emrinde hizmet ettiği Prens Prozorovski'ye gösterilen saygı onu sinirlendirirdi), Rusya'yı kurtarmanın kaderinde olduğuna ve hükümdara rağmen halkın arzusuyla başkomutanlığa sadece bu nedenle seçildiğine inanıyordu. Bu ağır şartlarda ordunun başında sadece kendisinin bulunabileceğine, bütün dünyada, düşmanın yenilmez Napolyon olduğunu bilip de bundan korkuya düşmeyecek tek kişinin kendisi olduğuna inanıyordu; yine de vermek zorunda olduğu emri düşününce

bile dehşete kapılıyordu. Ama bir karar vermek gerekiyordu, çevresindekilerin yavaş yavaş kontrolsüz bir hal almaya başlayan konuşmalarını kesmek gerekiyordu.

En kıdemli generalleri yanına çağırdı.

Oturduğu sıradan kalkarken, "Ma tête fut-elle bonne ou mauvaise, n'a qu'à s'aider d'elle même,"[2] dedi ve binek arabalarının durduğu Fili'ye doğru yola koyuldu.

IV

Konsey, mujik Andrey Savostiyanov'un kulübesinin daha geniş ve daha güzel odasında, saat ikide toplandı. Kalabalık mujik ailesinin erkekleri, kadınları, çocukları antrenin diğer tarafındaki bacasız odaya doluşmuşlardı. Sadece Andrey'in, altesin çayını içerken bir parça şeker verip okşadığı, altı yaşındaki kız torunu Malaşa büyük odada, ocağın üstünde kalmıştı. Malaşa ocağın üstünde durduğu yerden, birbiri ardına odaya girip, güzel köşedeki tasvirlerin altındaki sıralara oturan generallerin yüzlerine, üniformalarına, madalyalarına ürkek ve neşeli gözlerle bakıyordu. Malaşa'nın, içinden dede adını taktığı Kutuzov diğerlerinden ayrı, ocağın arkasındaki karanlık köşede oturuyordu. Açılır kapanır koltuğa iyice gömülmüştü, sürekli boğazını temizliyor, düğmeleri açık olduğu halde, boynunu sıkıyormuş gibi redingotunun yakasını çekiştiriyordu. İçeri girenler, teker teker feldmareşalin yanına geliyorlardı; o da kiminin elini sıkıyor, kimine başını sallıyordu. Yaver Kaysarov, Kutuzov'un karşısındaki pencerenin perdesini açmak istedi, ama Kutuzov elini ona sertçe salladı; Kaysarov, altesin yüzünün görünmesini istemediğini anladı.

Üzerinde haritaların, planların, kurşunkalemlerin, kâğıtların olduğu köknar köylü masasının etrafına o kadar çok insan toplandı ki, emir erleri bir sıra daha getirdiler ve

2 Aklım iyi de olsa kötü de olsa, kendi işini kendi görecek.

masanın yanına koydular. Masanın başına sonradan gelen Yermolov, Kaysarov, Toll bu sıraya oturdular. Tasvirlerin tam altında, başköşede, boynunda Georgiyev nişanı olan, yüzü solgun ve hasta, geniş alnı kel kafasıyla birleşmiş Barclay de Tolly oturuyordu. İki gündür ateşten kıvranıyordu; o anda da titriyordu ve acı içindeydi. Yanında Uvarov oturuyordu, alçak sesle (herkes böyle konuşuyordu), ellerini hızlı hızlı oynatarak Barclay'e bir şeyler anlatıyordu. Kısa boylu, tombul Dohturov, kaşlarını kaldırmış ve ellerini göbeğinin üstünde birleştirmiş bir halde, dikkatle dinliyordu. Diğer tarafta, Kont Osterman-Tolstoy elini büyük, yüz hatları gerilmiş, gözleri parlayan başına dayamış bir halde oturuyordu, kendi düşüncelerine dalmış bir hali vardı. Rayevski yüzünde sabırsız bir ifade, şakaklarındaki siyah saçları her zamanki alışkanlığıyla öne doğru kıvırarak bir Kutuzov'a, bir giriş kapısına bakıyordu.

Konovitsin'in sert, güzel yüzünde şefkatli, muzip bir gülümseme ışıldıyordu. Malaşa'nın bakışlarıyla karşılaştı, göz kırpıp küçük kızı gülümsetti.

Herkes mevzileri yeniden gözden geçireceğini bahane eden ama o sırada lezzetli yemeğini yemekte olan Benigsen'i bekliyordu. Saat dörtten altıya kadar beklendi, bu süre içinde görüşme başlamadı, alçak sesle başka şeyler konuşuldu.

Kutuzov, ancak Benigsen kulübeye girdiği zaman köşesinden ayrıldı, yüzü masaya getirilmiş mumların aydınlığından etkilenmeyecek kadar masaya yaklaştı.

Benigsen toplantıyı, "Rusya'nın kutsal ve kadim başkenti savaşılmadan bırakılacak mı yoksa savunulacak mı?" sorusuyla açtı. Uzun süre hiç kimse bir şey söylemedi. Bütün yüzler asıldı ve bu sessizlik içinde Kutuzov'un öfkeli homurdanması, öksürüğü duyuldu. Bütün gözler ona çevrilmişti. Malaşa da dedeye bakıyordu. Kutuzov'a en yakın olan oydu, yüzünün buruştuğunu görüyordu: Sanki ağlamak üzereydi; ama bu durum uzun sürmedi.

Kutuzov, aniden, Benigsen'in sözlerini öfkeli bir sesle tekrarlayarak ve böylece bunları yanlış perdeden söylediğini göstererek, "*Rusya'nın kutsal, kadim başkenti*!" dedi. "Size şunu söylememe izin verin ekselans, bu sorunun bir Rus için hiçbir anlamı yoktur." (Ağır vücudunu öne doğru eğdi.) "Böyle bir soru sorulamaz ve böyle bir sorunun hiçbir anlamı yoktur. Burada toplanmalarını rica ettiğim baylara sorulacak soru, askerî bir sorudur. Bu soru da şudur: 'Rusya'nın kurtuluşu ordusuna bağlıdır. Çarpışmayı kabul ederek orduyu ve Moskova'yı kaybetme tehlikesini göze almak mı, yoksa Moskova'yı savaşmadan vermek mi? İşte sorulacak soru budur, bu konu hakkındaki düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum." Arkasına yaslandı.

Tartışma başladı. Benigsen henüz oyunu kaybedilmiş görmüyordu. Barclay ve diğerlerinin Fili civarında bir savunma savaşı vermenin imkânsız olduğu fikrini kabul etmekle birlikte yüreği Rus vatanperverliği ve Moskova sevgisiyle dolu olduğu için, birlikleri geceleyin sağ kanattan sol kanada geçirmeyi, ertesi gün de Fransızların sağ tarafına darbe indirmeyi önerdi. Farklı farklı fikirler söylendi, bu öneriyi benimseyenler ve karşı çıkanlar arasında tartışmalar oldu. Yermolov, Dohturov, Rayevski, Benigsen'in önerisini desteklediler. Bu generaller, başkenti bırakmadan önce bir fedakârlık yapmak gerektiği duygusuyla ya da başka, kişisel düşünceler nedeniyle, bu toplantının genel gidişatı değiştiremeyeceğini, Moskova'nın hâlihazırda bırakıldığını anlamıyor gibiydiler. Diğer generaller bunu anlamışlardı, Moskova meselesini bir kenara bırakmışlar, birliklerimizin geri çekilirken izlemeleri gereken yol hakkında konuşuyorlardı. Önünde olup bitenleri gözünü ayırmadan seyreden Malaşa bu toplantıyı tamamen farklı bir şekilde anlıyordu. Ona bütün mesele "dede" ile "uzun eteklinin", Benigsen'e bu adı takmıştı, arasındaki kişisel bir kavgadan ibaretmiş gibi geliyordu. Birbirleriyle konuşurken sinirlendiklerini görüyor,

içten içe dedenin tarafını tutuyordu. Konuşmanın ortasında dedenin, Benigsen'e bir an kurnaz kurnaz baktığını fark etti ve sonra dedenin uzun etekliye bir şeyler söyleyip onun sesini kestiğini görünce sevindi: Benigsen birden kızarmış, odada öfkeli öfkeli dolanmaya başlamıştı. Onu bu kadar etkileyen sözler, Kutuzov'un, Benigsen'in, birliklerin, Fransızların sağ tarafına saldırmak için sağ kanattan sol kanada geçirilmesi önerisinin avantajları ve dezavantajları hakkındaki düşüncelerini, sakince dile getirdiği sözlerdi.

Kutuzov, "Beyler, ben kontun planına onay veremem," dedi. "Birlikleri düşman bu kadar yakındayken hareket ettirmek her zaman tehlikelidir, savaş tarihi de bu görüşü destekler. Örneğin..." (Kutuzov ışıldayan, saf gözlerle Benigsen'e bakıp bir örnek arıyormuş gibi düşünceye daldı.) "Örneğin, kontun da çok iyi hatırladığını tahmin ettiğim Friedland çarpışmasında, birliklerimiz yeniden düzene girmeyi düşmanın çok yakınında yaptıkları için tam bir başarı sağlanamadı..."

Herkese çok uzun sürmüş gibi gelen bir dakikalık bir sessizlik oldu.

Tartışma yeniden başladı ama sık sık kesilmeler oluyor ve daha fazla söylenecek bir şey kalmadığı hissediliyordu.

Kutuzov, bu kesilmelerden birinde, bir şey söylemeye hazırlanıyormuş gibi derin bir nefes aldı. Bütün gözler ona çevrildi.

"Eh bien, messieurs! Je vois que c'est moi qui payerai les pots cassés,"[3] dedi. Sonra ağır ağır doğrularak masaya yaklaştı: "Beyler, düşüncelerinizi dinledim. Bazılarınız bana katılmayacak. Ama ben, (durdu) hükümdarımın ve yurdumun bana verdiği yetkiye dayanarak, geri çekilmeyi emrediyorum."

Generaller bu konuşmadan sonra, insanların cenazeden sonra ağırbaşlı ve sessizce dağıldıkları gibi dağılmaya başladılar.

---

3 Neyse, beyler! Görüyorum ki kırılan tabakların parasını ben ödeyeceğim. ["Kabak benim başıma patlayacak" anlamında bir deyim. (ç.n.)]

Generallerden bazıları başkomutana, toplantıda kullandıklarından tamamen farklı, alçak bir sesle bir şeyler söyledi.

Uzun süredir akşam yemeğine beklenen Malaşa, tüneğinden dikkatle, sırtını ocağa dayayıp, çıplak, küçük ayaklarıyla ocağın çıkıntılarına basarak indi, generallerin bacaklarının arasından geçerek kapıdan dışarı fırladı.

Kutuzov generalleri gönderdikten sonra, dirseklerini masaya dayamış bir halde uzun süre oturdu ve hep o aynı korkunç soruyu düşündü: "Moskova'nın bırakılmasına son karar ne zaman verildi? Bu kararı belirleyen şey ne zaman yapıldı ve suçlusu kim?"

Gece geç vakit yanına gelen yaveri Schneider'e, "Bunu beklemiyordum," dedi, "bunu beklemiyordum! Böyle olacağını hiç düşünmemiştim!"

Schneider, "Dinlenmeniz gerekiyor altes," dedi.

Kutuzov, yavere karşılık vermedi, tombul yumruğunu masaya vurarak, "Ama hayır! Onlar da Türkler gibi at eti yiyecek," diye bağırdı. "Yiyecekler, keşke..."

V

Bu sırada, ordunun çarpışmadan geri çekilmesinden daha önemli bir olayda, Moskova'nın terk edilmesi ve yanması olayında, bize bu olayın başındaki adam olarak gösterilen Rastopçin, Kutuzov'un izlediğinden tamamen farklı bir yol izlemişti.

Bu olay, Moskova'nın terk edilmesi ve yanması, birliklerin Borodino Savaşı'ndan sonra çarpışmadan Moskova'nın gerisine çekilmesi gibi kaçınılmazdı.

Her Rus, bu yaşananları akıl yoluyla değil, yüreğimizde olan ve geçmişte atalarımızın da yüreklerini doldurmuş olan duygular yoluyla önceden görebilirdi.

Smolensk'ten başlayarak Rus toprağının bütün şehirlerinde, köylerinde, Kont Rastopçin ve afişlerine gerek duyulmadan, Moskova'da yaşanan şeyler yaşanmıştı. Halk düşmanı soğukkanlılıkla beklemiş, ayaklanmamış, heyecana kapılmamış, kimseyi kesip parçalamamış, kendinde en zor anlarda yapılması gereken şeyi bulabilme gücünü hissedip sakince başına gelecekleri beklemişti. Düşman yaklaşır yaklaşmaz, halkın zengin kesimi malını mülkünü bırakıp gitmiş, yoksullarsa kalmış ve bırakılanları yakıp yıkmışlardı.

Her Rus bunun böyle olacağı bilincini içinde taşıyordu ve şimdi de taşıyor. Moskovalı Ruslar da 1812 yılında bu bilinci taşıyorlardı ve Moskova'nın alınacağını da önceden hissetmişlerdi. Moskova'dan daha temmuzda ve ağustos başında ayrılmaya başlayanlar bunu beklediklerini göstermişlerdi. Götürebildiklerini götürüp, evlerini ve mallarının yarısını bırakıp gidenler, ifadesini sözlerde ve yurdun kurtuluşu uğruna çocukların ölmesine izin vermek vb. doğal olmayan eylemlerde değil; hissedilmeyen, basit, içgüdüsel eylemlerde bulan ve bu yüzden her zaman etkili sonuçlar doğuran o gizli (latent) vatanperverlikle hareket etmişlerdi.

Onlara, "Tehlikeden kaçmak ayıptır, sadece korkaklar Moskova'dan kaçar," diyorlardı.

Rastopçin hazırladığı afişlerde onlara, Moskova'dan ayrılmanın utanılacak bir şey olduğunu telkin ediyordu. Adları korkağa çıktığı için utanıyorlardı, gittikleri için utanıyorlardı ama yapılması gereken şeyin bu olduğunu bildikleri için gidiyorlardı. Niçin gidiyorlardı? Rastopçin'in onları, Napolyon'un fethettiği topraklarda yaptıklarını anlatarak korkutmuş olması düşünülemez. Gidiyorlardı ve ilk gidenler Viyana ve Berlin'in olduğu gibi kaldığını, bu şehirlerde yaşayanların Napolyon'un işgali sırasında Rusların, özellikle Rus kadınların o dönemde çok sevdikleri büyüleyici Fransızlarla hoşça vakit geçirdiklerini gayet iyi bilen zengin, kültürlü insanlardı.

Gidiyorlardı çünkü Rus halkı için, Moskova'da Fransız yönetimi altında yaşamak iyi mi, yoksa kötü mü olacak diye bir soru geçerli değildi. Fransız yönetimi altında yaşanamazdı: Bundan kötü bir şey olamazdı. Daha Borodino Savaşı'ndan önce gitmeye başlamışlardı, Borodino Savaşı'ndan sonraysa, şehri savunma çağrılarına aldırmadan, Moskova başkomutanının İverskaya Manastırı'ndaki ikonayı alıp dövüşmeye gitme, Fransızları darmadağın edecek balona binme niyetinde olduğunu söylemesine, Rastopçin'in afişlerinde yazdığı bütün o saçmalıklara rağmen, daha büyük bir hızla terk ettiler. Dövüşmesi gerekenin ordu olduğunu, eğer o bunu yapamıyorsa, kadınları, uşakları alıp Napolyon'la savaşmak için Tri Gorıy'a gidilemeyeceğini, mallarını, mülklerini yıkıma terk etmenin üzüntüsü içinde ayrılmak gerektiğini biliyorlardı. Gidiyorlardı ve sakinleri tarafından yanmaya terk edilen bu kocaman, zengin başkentin ne kadar önemli olduğunu düşünmüyorlardı (terk edilmiş, büyük, ahşap bir şehrin yanıp kül olmaktan başka şansı yoktur); herkes kendini düşünerek gidiyordu ve sırf gittikleri için, her zaman Rus halkının en büyük şanı olarak kalacak büyük bir olay yaşandı. Napolyon'un hizmetçisi olmamak gibi belli belirsiz bir düşüncesi olan ve Kont Rastopçin'in emriyle durdurulmaktan korktuğu için daha haziran ayında, zencileri ve soytarılarıyla Moskova'dan ayrılarak Sarotov köyüne giden bir hanımefendi Rusya'yı kurtaran o muazzam işi, sade ve gerçekçi bir şekilde yaptı. Kâh gidenleri aşağılayan, kâh devlet dairelerini boşaltan, kâh bir sarhoş güruhuna hiçbir işe yaramaz silahlar dağıtan, kâh görünür yerlere tasvirler koyan, kâh Augustin'in kutsal emanetleri ve ikonaları dışarı çıkartmasını yasaklayan, kâh Moskova'daki bütün yük arabalarına el koyan, kâh Leppich'in yaptığı balonu yüz otuz altı yük arabasıyla taşıtan, kâh Moskova'yı yakacağını ima eden, kâh kendi evini nasıl yaktığını anlatan ve Fransızlara, yetimhanesini yıktıkları için ciddi bir şekilde azarlayan bildiriler

yazan, kâh Moskova'nın yakılması şerefini üstüne alan, kâh bunu reddeden, kâh halka bütün casusları yakalayıp kendisine getirmelerini emreden, kâh bunu yaptıkları için halkı azarlayan, kâh Moskova'daki bütün Fransızları süren, kâh Moskova'da yaşayan bütün Fransızların toplanma merkezi olan Madam Aubert-Chalme'nin şehirde kalmasına izin veren ama saygıdeğer, yaşlı posta müdürü Klyuçarev'in belli bir suçu yokken yakalanıp sürgüne gönderilmesini emreden, kâh halkı Fransızlarla savaşmaları için Tri Gorıy'a toplayan, kâh bu halkı başından savmak için öldürsünler diye birini verip arka kapıdan kaçan, kâh Moskova'nın başına gelen talihsizliğe dayanamayacağını söyleyen, kâh albümüne bu olaydaki payı hakkında Fransızca şiirler[4] yazan bu adam olup bitenlerin anlamını göremiyor, yalnızca kendi başına, insanları hayrete düşürecek vatanperverce, kahramanca bir şeyler yapmak istiyor, Moskova'nın terk edilmesi ve yanması gibi kaçınılmaz, büyük bir olayın karşısında çocuk gibi koşturuyor, kendisini de sürükleyen halk akıntısını küçücük eliyle kâh hızlandırmaya, kâh yavaşlatmaya çalışıyordu.

VI

Saray halkıyla birlikte Vilnius'tan Peterburg'a dönen Elen kendini zor bir durumun içinde bulmuştu.

Peterburg'tayken devletin en yüksek makamlarından birini işgal eden bir asilzadenin özel himayesinden faydalanıyordu. Vilnius'ta ise, genç bir yabancı prensle yakınlık kurmuştu. Peterburg'a geri döndüğünde prens de asilzade de oradaydı, ikisi de hak iddia ediyordu ve bu yüzden Elen, kariyerinde kendisi için yeni olan bir görevle karşı karşıyaydı:

4 Je suis né Tartare. Je voulus être Romain. Les Français m'appelèrent barbare. Les Russes – Georges Dandin. Yani: Tatar doğdum. Romalı olmak isterdim. Fransızlar bana barbar dedi. Ruslar ise Georges Dandin.

Ne birini ne de ötekini kırmadan, ikisiyle de yakın ilişkisini sürdürmek.

Akıllı bir kadın olma itibarını boşuna kazanmamış olan Kontes Bezuhova, başka kadınlara zor, hatta imkânsız gibi gelebilecek bu iş için, bir kere bile düşünme zahmetine girmedi. Yaptıklarını gizlemeye, bu uygunsuz durumdan kurnazlıklara başvurarak kurtulmaya kalksaydı suçunu kabul etmiş, işini de bozmuş olacaktı; ama Elen, tersine, her istediğini yapabilecek, gerçek bir büyük insan gibi, gerçekten inanarak kendini haklı, diğer herkesi de suçlu bir konuma koydu.

Genç yabancı sitem etme hakkını daha kendinde ilk gördüğünde güzel başını gururla kaldırıp, ona yan dönerek, sertçe "Voilà l'égoisme et la cruauté des hommes! Je ne m'attendais pas à autre chose. La femme se sacrifie pour vous, elle souffre, et voilà sa récompense. Quel droit avez vous, monseigneur, de me demander compte de mes amitiées, de mes affections? C'est un homme qui a été plus qu'un pére pour moi,"[5] dedi.

Önemli şahıs bir şeyler söylemek istedi. Elen onun sözünü kesti:

"Eh, bien, oui, peut-être qu'il a pour moi d'autre sentiments que ceux d'un père, mais ce n'est pas une raison pour que je lui ferme ma porte. Je ne suis pas un homme pour être ingrate. Sachez, monseigneur, pour tout ce qui a rapport à mes sentiments intimes, je ne rends compte qu'à Dieu et à ma conscience,"[6] dedi ve sözünü bitirince elini kabaran güzel göğsüne koyup gökyüzüne baktı.

---

5 İşte erkeklerin bencilliği ve zalimliği! Başka türlü olmasını beklemezdim zaten. Bir kadın sizin için kendisini feda ediyor, acı çekiyor ve karşılığında ödül olarak bunu alıyor. Benim arkadaşlıklarım, benim ilişkilerim hakkında hesap sormaya ne hakkınız var, mösyö?. O, benim için babadan daha yakın bir adam.

6 Evet, belki de benim için bir babanın hissedeceği duygulardan farklı duygular hissediyor olabilir ama bu, ona kapımı kapatmam için bir neden değil. Ben erkek değilim ki nankörlük edeyim. Şunu bilin mösyö, kendi duygularım için sadece Tanrı'ya ve vicdanıma hesap veririm.

"Mais écoutez moi, au nom de Dieu."[7]

"Epousez moi, et je serai votre esclave."[8]

"Mais c'est impossible."[9]

Elen ağlayarak, "Vous ne daignez pas descende jusqu'à moi, vous..."[10] dedi.

Önemli şahıs onu teselli etmeye koyuldu; Elen gözyaşları içinde (kendinden geçmiş gibi) evlenmesine hiçbir şeyin engel olamayacağını, bunun örnekleri olduğunu (o dönemde pek fazla örneği yoktu ama Napolyon ve diğer önemli kişileri kastediyordu), kocasına hiçbir zaman karılık etmediğini, kendisinin kurban edildiğini söyledi.

Teslim bayrağını çekmeye başlayan prens, "Ama yasalar, din..." dedi.

Elen, "Yasalar, din... Bu işi halledemeyeceklerse neden icat edilmişler!" dedi.

Önemli şahıs bu kadar basit bir muhakemenin kendi aklına gelememiş olması karşısında şaşırdı ve yakın ilişkide olduğu İsa Topluluğu'ndaki din kardeşlerine danışmaya gitti.

Birkaç gün sonra, Elen'in Kamenni Adası'ndaki kır evinde düzenlediği büyüleyici bayram eğlencelerinden birinde onu, orta yaşlı, kar gibi beyaz saçlı, parlak siyah gözlü, büyüleyici un jésuite à robe courte[11] Monsieur de Jobert'le tanıştırdılar ve o da Elen'e bahçede, ışıkların altında, gelen müziğin sesi eşliğinde uzun uzun Tanrı sevgisinden, İsa sevgisinden, Meryem Ana'nın yüreğinden, tek gerçek din olan Katoliklik sayesinde hem bu dünyada hem öbür dünyada kavuşulacak huzurdan bahsetti.

Elen etkilenmişti, birkaç kere hem kendi gözlerinde hem de Monsieur Jobert'in gözlerinde yaşlar belirdi, sesleri titre-

---

7 Ama Tanrı aşkına dinleyin beni.

8 Benimle evlenirseniz köleniz olurum.

9 Ama bu imkânsız.

10 Siz benimle evlenmeye tenezzül etmezsiniz, siz...

11 Kısa cüppeli Cizvit [kısa cüppeli olması belli bir dinî unvanı olmadığı anlamına geliyordu. (ç.n.)]

di. Bir kavalyenin Elen'i kaldırdığı dans müstakbel directeur de conscience'ı[12] ile sohbetlerini yarıda kesti ama Monsieur Jobert ertesi gün, akşam Elen'i görmeye tek başına geldi ve o günden sonra da sık sık ziyaret etmeye başladı.

Bir gün Elen'i Katolik kilisesine götürdü, Elen kendisini götürdükleri mihrabın önünde diz çöktü. Orta yaşlı, büyüleyici Fransız elini onun başına koydu ve Elen, sonradan kendi anlattıklarına göre, ferah bir esintinin yüreğine dolduğunu hissetti. Ona, bunun *la grâce*[13] olduğunu söylediler.

Sonra ona à robe longue[14] bir başrahip getirdiler, Elen günahlarını itiraf edip günah çıkarttı. Ertesi gün eve, bir kutu içinde kutsanmış şarap ve ekmek getirdiler ve yiyip içmesi için bıraktılar. Elen birkaç gün sonra da gerçek Katolik kilisesine kabul edilmiş olduğunu, birkaç gün içinde de Papa'nın bundan bizzat haberi olup kendisine bir belge göndereceğini öğrenmenin mutluluğunu yaşadı.

Bu sıralarda, çevresinde ve onunla ilgili olan her şey, onca akıllı insanın, bu kadar hoş, bilgelikle konuşarak kendisine gösterdiği ilgi, artık bir güvercin kadar saf olması (o sıralarda beyaz kurdeleli beyaz elbiseler giyiyordu), bütün bunlar hoşuna gidiyordu; hoşuna gidiyordu ama amacını da bir dakika bile unutmuyordu. Kurnaz aptal insanın daha akıllı olanı yönlendirdiği bütün işlerde olduğu gibi, bütün bu sözlerin ve uğraşının asıl amacının onu Katolikliğe geçirdikten sonra ondan Cizvit kurumlar için para koparmak olduğunu anlayan (bununla ilgili bazı ipuçları vermişlerdi) Elen, parayı vermeden önce, kocasından kurtulması için gerekli işlemlerin yapılmasında direndi. Onun anlayışına göre, bütün dinlerin amacı, insani istekler yerine getirilirken belli bir adabın dışına çıkılmamasını sağlamaktan ibaretti. Ve bu amacı gözeterek, günahlarını çıkartan başrahiple yaptığı ko-

12 Ruhani rehberi.
13 Lütuf.
14 Uzun cüppeli.

nuşmalardan birinde, ondan ısrarla evliliğinin onu ne dereceye kadar bağladığı sorusuna cevap vermesini istedi.

Misafir odasında, pencerenin yanında oturmuşlardı. Alacakaranlık çökmüştü. Pencereden çiçek kokuları geliyordu. Elen, omuz ve göğüs kısmı içini gösteren, beyaz bir elbise giymişti. İyice besili, sakalları düzgünce tıraş edilmiş tombul yüzlü, güzel, düzgün ağızlı başrahip beyaz ellerini hafifçe dizlerine dayamış bir halde Elen'e yakın oturuyor, dudaklarında hafif bir gülümseme, arada bir Elen'in yüzüne güzelliğinden büyülenmiş gibi sakin sakin bakarak bu konu hakkındaki görüşlerini dile getiriyordu. Elen, sinirli sinirli gülümseyerek onun kıvırcık saçlarına, düzgünce tıraş edilmiş, siyaha çalan tombul yanaklarına bakıyor ve her an konuşmanın yönünün değişmesini bekliyordu. Ama karşısındaki insanın güzelliğinden ve samimiyetinden zevk aldığı belli olan başrahip kendini konuya olan hâkimiyetini sergilemeye kaptırmıştı.

Ruhani rehberin düşünce akışı şu şekildeydi: "Siz, giriştiğiniz işin anlamını bilmeden bir erkeğe evlilik yemini ettiniz, o erkek de, dinî anlamını bilmeden evlenerek kutsal bir şeye saygısızlık etmiş oldu. Bu evlilik sahip olması gereken karşılıklı anlama sahip değil. Buna rağmen yemininiz sizi bağladı. Bu bağı kopardınız. Böylelikle nasıl bir günah işlemiş oldunuz?

Péché véniel[15] mi Péché mortel[16] mi? Péché véniel çünkü bunu kötü bir niyetle yapmadınız. Eğer şimdi, çocuk sahibi olmak amacıyla yeni bir evlilik yaparsanız, günahlarınız bağışlanabilir. Ama bu noktada sorun yine ikiye ayrılır: Birincisi..."

Canı sıkılan Elen, o büyüleyici gülümsemesiyle, birden, "Ama bence," dedi, "ben artık gerçek dini kabul ettiğim için sahte dinin bana dayattıklarına bağlı olamam."

Directeur de conscience, bunun karşısına Kolomb'un yumurtası basitliğinde konulmasına çok şaşırdı. Öğrencisi-

15 Affedilebilir günah.

16 Ölümcül günah.

nin beklenmedik bir hızda ilerlemiş olmasına sevindi ama zihinsel olarak zorlukla inşa etmiş olduğu argümanları da bir kenara atamadı.

Gülümseyerek, "Entendons-nous, comtesse,"[17] dedi ve manevi kızının ileri sürdüğü düşünceyi çürütmeye koyuldu.

VII

Elen, bu işin dinî açıdan çok rahat ve kolay olduğunu ama rehberlerinin, laik yetkililerin bu işe nasıl bir gözle bakacaklarından emin olmadıkları için güçlük çıkarttıklarını anlamıştı.

Bu nedenle Elen, toplumu bu işe hazırlaması gerektiğine karar verdi. Yaşlı asilzadenin kıskançlığını kamçıladı, ona da ilk damat adayına söylediklerini söyledi yani meseleyi ortaya onun üzerinde hak iddia edebilmesinin tek yolunun onunla evlenmesi olarak koydu. Yaşlı önemli şahıs, kocası hâlâ hayatta olan bir kadınla evlenme önerisi karşısında ilk başta, tıpkı genç şahsiyet gibi çok şaşırdı; ama Elen'in, bunun genç bir kızla evlenmek kadar basit, doğal bir şey olduğuna duyduğu sarsılmaz inanç onu da etkiledi. Elen en ufak bir tereddüt, utanma ya da saklama belirtisi gösterseydi bu oyunu kaybederdi; ama bu saklama ve utanma belirtilerini göstermek şöyle dursun, tersine, yakın dostlarına (yani bütün Peterburg'a) prensin de asilzadenin de kendisine evlenme teklif ettiklerini, her ikisini de sevdiğini, ikisini de üzmekten çekindiğini, herhangi birini üzmekten korktuğunu sıradan bir şeymiş gibi, kötülük barındırmayan bir saflıkla söyledi.

Peterburg'a bir anda, Elen'in kocasından boşanmak istediği değil (bu söylenti yayılsaydı, pek çok kişi bu yasadışı düşünceye karşı çıkardı), talihsiz, ilginç bir kadın olan Elen'in zavallı, güzel Elen'in ikisinden hangisiyle evleneyim karar-

17 Birbirimizi anlayalım kontes.

sızlığı içinde olduğu söylentisi yayıldı. Artık soru, bunun ne derece mümkün olduğu değil, hangi koca adayının daha uygun olduğu, sarayın buna nasıl bakacağıydı. Gerçekten de bu sorunun seviyesine yükselemeyen ve bu düşünceyi evliliğin kutsallığına hakaret olarak gören bazı tutucu insanlar vardı; ama bunların sayısı azdı ve seslerini çıkarmıyorlardı, insanların çoğu ise Elen'in yakaladığı mutlulukla, hangi talibini seçerse daha iyi olacağıyla ilgileniyorlardı. Kocası hayattayken evlenmesinin iyi mi yoksa kötü mü olacağından kimse bahsetmiyordu çünkü belli ki insanların gözünde bu sorunun cevabı senden benden akıllı kişiler tarafından verilmişti (böyle söylüyorlardı) ve bu cevaptan şüphe duymak, aptallığınızı ve sosyete içinde yaşayamayacağınızı ilan etme riskini almanız anlamına geliyordu.

Sadece, oğullarından biriyle görüşmek için o yaz Peterburg'a gelen Marya Dmitriyevna Ahrosimova, genel görüşe aykırı olan düşüncesini söyleme cesaretini gösterdi. Bir baloda Elen'e rastlayan Marya Dmitriyevna onu salonun ortasında durdurdu ve salona hâkim olan sessizliğin içinde, kaba sesiyle, "Sizin burada, kocalar hayattayken evlenilmeye başlanmış. Sen galiba, yeni bir şey icat ettiğini sanıyorsun? Geç kaldın tatlım. Bunu çoktan icat ettiler. Bu iş bütün ...'de yapılıyor," dedi. Marya Dimitriyevna, bunları söyledikten sonra, her zamanki korkutucu tavrıyla geniş yenlerini sıvayıp yüzünde sert bir ifadeyle etrafına bakarak, odanın diğer ucuna geçti.

Marya Dmitriyevna'ya, Peterburg'ta, korkulmasına rağmen, şakacı bir insan gözüyle bakılırdı, bu yüzden söylediklerinin arasından sadece o son kaba sözcüğün üstünde durdular, sözlerindeki esprinin o sözcükte olduğunu varsayarak sadece onu birbirlerine fısıldadılar.

Son zamanlarda söylediklerini sık sık unutan ve aynı şeyi yüz kere tekrarlayan Prens Vasili, kızını her gördüğünde aynı şeyi söylüyordu.

Onu bir kenara götürüp kolunu aşağı doğru çekerek, "Hélène, j'ai un mot à vous dire,"[18] dedi. "J'ai eu vent de certains projets relatifs à... Vous savez. Eh bien, ma chère enfant, vous savez que mon cœur de père se réjouit de vous savoir... Vous avez tant souffert... Mais, chère enfant... ne consultez que votre cœur. C'est tout ce que je vous dis."[19] Ve her seferinde, hissettiği heyecanını saklamaya çalışarak, yanağını kızının yanağına bastırıyor ve uzaklaşıyordu.

Hâlâ akıllı bir adam olarak tanınan, Elen'in eski, menfaat gözetmeyen, gösterişli kadınların yanında her zaman bulunan ve sevgili rolüne hiçbir zaman geçemeyen erkek arkadaşlardan biri olan Bilibin, bir gün petit comité'de[20] arkadaşı Elen'e bütün bu mesele hakkındaki düşüncesini söyledi.

"Ecoutez Bilibine"[21] (Elen, Bilibin gibi dostlarına hep böyle soyadlarıyla hitap ederdi) Yüzüklerle süslü beyaz eliyle onun frakının koluna dokundu. "Dites moi comme vous diriez à une sœur, que dois-je faire? Lequel des deux?"[22]

Bilibin alnını kırıştırdı, dudaklarında bir gülümsemeyle düşünceye daldı.

"Vous ne me prenez pas en hazırlıksız, vous savez,"[23] dedi. "Comme véritable ami j'ai pensé et repensé à votre affaire. Voyez vous. Si vous épousez le prince,"[24] (genç adamı kastediyordu) Parmağını kıvırdı, "vous perdez pour toujours la chance d'épouser l'autre, et puis vous mécontentez la Cour. (Comme vous savez, il y a une espèce de parenté.) Mais si vous épousez le vieux comte, vous faites le bonheur

18 Elen, sana söyleyecek bir çift sözüm var.

19 Bazı planların olduğunu duydum, şeyle ilgili... biliyorsun. Sevgili evladım, baba yüreğim sevinçle doldu, öğrendiğimde senin şu... çok acı çektin... ama sevgili evladım, sadece kalbinin sesini dinle. Sana tek söyleyeceğim budur.

20 Samimi dostlar arasında.

21 Dinleyin Bilibin.

22 Kiminle yapmam gerektiğini, kız kardeşinize söylüyormuş gibi söyleyin. İkisinden hangisi?

23 Beni hazırlıksız yakalamadınız, biliyorsunuz.

24 Sizin meseleyi, gerçek bir arkadaş olarak tekrar tekrar düşündüm. Bakın. Prensle evlenirseniz.

de ses derniers jours, et puis comme veuve du grand... le prince ne fait plus de mésalliance en vous épousant."[25] Ve Bilibin alnındaki kırışıklığı düzeltti.

Elen'in yüzü sevinçle parladı, Bilibin'in koluna bir kere daha dokunarak, "Voilà un véritable ami!"[26] dedi. "Mais c'est que j'aime l'un et l'autre, je ne voudrais pas leur faire de chagrin. Je donnerais ma vie pour leur bonheur à tous deux."[27]

Bilibin, böyle hazin bir durum karşısında kendisinin bile yardımcı olamayacağını belirtmek için omuzlarını silkti.

Bilibin, "Une maîtresse-femme! Voilà ce qui s'appelle poser carrément la question. Elle voudrait épouser tous les trois à la fois,"[28] diye düşünüyordu.

İtibarına güvenip böyle safça bir soruyu sormaktan korkmadan, "Ama söyler misiniz, kocanız bu meseleye nasıl bakıyor?" dedi. "Razı olacak mı?"

Nedense Piyer'in de kendisini sevdiğini zanneden Elen, "Ah! Il m'aime tant!"[29] dedi. "Il fera tout pour moi."[30]

Bilibin alnını kırıştırdı, bu bir *mot* hazırladığına işaretti.

"Même le divorce,"[31] dedi.

Elen güldü.

Gerçekleşeceği farz edilen evliliğin kanuna uygun olduğundan kuşkulanma hakkını kendinde görenler arasında Elen'in annesi Prenses Kuragina da vardı. Zaten her zaman

---

25 Diğeriyle evlenme şansını sonsuza dek kaybedersiniz ve bu sarayın da hoşuna gitmez. (Biliyorsunuz, bir yerden akrabalık bağları var.) Ama ihtiyar kontla evlenirseniz hem onu son günlerinde mutlu edersiniz hem de büyük ... dul eşi olacağınız için prens de kendisine uygun olmayan biriyle evlenmemiş olur.

26 İşte gerçek bir dost!

27 Ama ben ikisini de seviyorum, ikisini de üzmek istemem. İkisinin mutluluğu için de canımı veririm.

28 Bilge bir kadın! İşte meseleyi açık açık ortaya koymak böyle olur. Aynı anda üçüyle de evli olmak istiyor.

29 Ah! Beni öyle seviyor ki!

30 Benim için her şeyi yapar.

31 Boşanır bile.

kızını kıskanmanın acısıyla kıvranmıştı, şimdi de kıskançlığının nedeni prensesin yüreğinden de çok uzak olmayan bir konu olunca, bu düşünceyi kabul edemiyordu. Boşanmanın, kocası hayattayken başkasıyla evlenmenin ne derece mümkün olabileceği konusunda bir Rus papaza akıl danıştı, papazın bunun mümkün olmadığını söylemesi ve İncil'den (papaza göre) koca hayattayken evlenmeyi kesin olarak yasaklayan bir metin göstermesi onu sevindirdi.

Kendisine itiraz edilemez gibi gelen bu delille silahlanan prenses, kızını yalnız bulabilmek için sabah erkenden onun evine gitti.

Elen, annesinin itirazlarını dinlerken kibar, alaycı bir tavırla gülümsüyordu.

Yaşlı Prenses, "Ama kitapta açık açık söylüyor: Her kim boşanmış bir kadınla evlenirse..."

Elen, konuşmanın dilini, bu konu hakkında konuşmak için yeterince açık olmadığını düşündüğü Rusça'dan Fransızca'ya çevirerek, "Ah, maman, ne dites pas de hêtises. Vous ne comprenez rien. Dans ma position j'ai des devoirs,"[32] dedi.

"İyi ama tatlım..."

"Ah, maman, comment est-ce que vous ne comprenez pas que le Saint Père, qui a le droit de donner des dispenses..."[33]

Bu sırada, Elen'in evinde kalan kadın arkadaşı içeri girdi, ekselanslarının salonda olduğunu, onu görmek istediğini bildirdi.

"Non, dites lui que je ne veux pas le voir, que je suis furieuse contre lui, parce qu'il m'a manqué parole."[34]

Uzun yüzlü ve burunlu, genç, sarışın bir adam içeri girdi, "Comtesse à tout péché miséricorde,"[35] dedi.

---

32 Anneciğim, saçmalamayın. Hiçbir şey anlamıyorsunuz. Sahip olduğum konum bana bazı zorunluluklar yüklüyor.

33 Anneciğim, nasıl anlamazsınız, onay verme yetkisine sahip olan Papa...

34 Hayır, onu görmek istemediğimi, bana verdiği sözü tutmadığı için ona kızgın olduğumu söyleyin.

35 Her günah bağışlanabilir, kontes.

Yaşlı prenses saygıyla ayağa kalktı ve reverans yaptı. İçeri giren genç adam ona aldırış etmedi. Prenses, kızına başını eğerek veda etti ve kapıya doğru süzüldü.

Ekselanslarının ortaya çıkmasıyla bütün inancı yıkılan yaşlı prenses, "Hayır, kızımın hakkı var," diye düşünüyordu, "hakkı var; geri gelmeyecek gençlik günlerimizde bizim niye aklımıza gelmemiş?" Arabasında otururken aklından, "O kadar basit bir şey ki," diye geçiriyordu.

Elen'in bu meselesi, ağustos başında iyice şekillenmişti, kocasına (hâlâ kendisini çok sevdiğini düşünüyordu) bir mektup yazarak, N. N. ile evlenmek niyetinde olduğunu, tek gerçek dini kabul ettiğini bildirmiş, mektubu getirenin kendisine anlatacağı boşanma formalitelerini yerine getirmesini rica etmişti.

"Sur ce je prie Dieu, mon ami, de vous avoir sous sa sainte et puissante garde. Votre amie Hélène."[36]

Bu mektup Piyer'in evine o Borodino savaş meydanında olduğu sırada getirilmişti.

VIII

Borodino Savaşı'nın sonlarına doğru Rayevski bataryasından ikinci kez kaçan Piyer, asker kalabalığıyla birlikte, yarın içinden Knyazkov'un yolunu tuttu, sıhhiye çadırına geldi, kan görüp, feryatlar, iniltiler işitince bir asker kalabalığının içine karışıp yoluna devam etti.

Piyer artık tüm kalbiyle, o gün edindiği korkunç izlenimlerden bir an önce kurtulmak, sıradan hayatına dönmek, odasında, yatağında rahatça uyuyabilmek istiyordu. Kendi kendini, gördüklerini ve başından geçenleri ancak olağan hayat koşullarına döndüğünde anlayabileceğini

36 Tanrı'ya sizi kutsal ve güçlü kolları altına alması için yalvarıyorum, dostum. Dostunuz, Elen.

hissediyordu. Ama hiçbir yerde bu olağan hayat koşulları kalmamıştı.

Üzerinde ilerlediği yolda gülle ve kurşun ıslıkları olmamasına rağmen dört yanında gördükleri savaş meydanında gördükleriyle aynıydı. Aynı, acı içindeki, yorgun ve bazen garip bir kayıtsızlık ifadesine bürünen yüzler, aynı kan, aynı asker kaputları, uzaklardan da gelse hâlâ korku salan aynı silah sesleri; ayrıca boğucu bir hava ve toz.

Piyer, geniş Mojaysk yolunda üç verst yürüdükten sonra yolun kenarına oturdu.

Akşam karanlığı çökmüş, topların uğultusu kesilmişti. Piyer ellerine yaslanarak uzandı, karanlıkta yanından geçen gölgelere bakarak uzun süre öyle kaldı. Sürekli üzerine doğru gelen bir güllenin korkunç ıslığını duyar gibi oluyor, irkilip doğruluyordu.

Ne zamandır orada olduğunun farkında değildi. Gecenin bir vakti, ellerinde kuru dallar olan üç asker gelip yanına yerleşti, ateş yakmaya koyuldu.

Askerler, yan gözle Piyer'e bakarak ateşi yaktılar, içine peksimet doğrayıp domuz yağı koydukları bir tencereyi ateşin üzerine yerleştirdiler. Hoş bir yağlı yemek kokusu duman kokusuyla karıştı. Piyer ayağa kalktı, içini çekti. Askerler (üç kişiydiler), Piyer'e aldırış etmeden yemeklerini yiyor, kendi aralarında konuşuyorlardı.

Askerlerden biri birden Piyer'e dönerek, "Sen hangi birliktensin?" diye sordu. Piyer bu sorunun altında şöyle bir imanın olduğunu düşündü: Yemek istiyorsan veririz ama söyle bakalım, dürüst bir adam mısın, değil misin?

Askerlerle yakınlaşmak ve onlar tarafından daha iyi anlaşılmak için toplumsal konumunu mümkün olduğunca alçaltması gerektiğini hisseden Piyer, "Ben mi? Ben..." dedi. "Ben aslında milis subayıyım, ama adamlarım burada değil; savaşa katıldım, benimkileri kaybettim."

Askerlerden biri, "Hadi ya!" dedi.

Diğer asker başını salladı.

Birincisi, tahta bir kaşığı yalayıp Piyer'e vererek, "İstersen bizim kavardaçoktan[37] yiyebilirsin!" dedi.

Piyer, ateşin başına oturdu, kavardaçoğu, o güne kadar yediği en lezzetli yemekmiş gibi gelen yemeği yemeye koyuldu. Tencerenin üzerine eğilmiş, büyük kaşıkla ağzına, birbiri ardına götürdüğü lokmaları açgözlülükle çiğnerken ateşin ışığı yüzünü aydınlatıyor, askerler de sessizce onu izliyordu.

İçlerinden birisi, "Söylesene, nereye gitmen gerekiyor?" diye sordu.

"Mojaysk'a."

"Efendilerdensin o zaman?"

"Evet."

"Peki adın ne?"

"Pyotr Kirilloviç."

"Hadi o zaman Pyotr Kirilloviç, gidelim, biz seni götürürüz."

Askerler zifirî karanlığın içinde, Piyer'le birlikte Mojaysk'a doğru yola koyuldular.

Mojaysk'a geldikleri ve şehre giden sarp yamacı tırmanmaya koyulduklarında horozlar ötmeye başlamıştı bile. Piyer, kaldığı hanın aşağıda, tepenin eteğinde olduğunu, onu geçtiklerini tamamen unutmuş, askerlerle birlikte yürüyordu. Onu şehirde aramaya çıkmış ve kaldığı hana dönmekte olan seyisiyle yamacın ortasında karşılaşmasaydı bunu hatırlayamazdı (o kadar dalgın bir haldeydi).

Seyis, Piyer'i, karanlıkta belli olan beyaz şapkasından tanımıştı.

"Ekselansları," dedi, "umudumuzu kesmeye başlamıştık. Neden yaya gidiyorsunuz? Nereye efendim, buraya gelin!"

Piyer, "Ha, evet," dedi.

---

37 Kavardaçok: Sözlük anlamı küçük karışıklıktır. Lahana ya da pancar katılarak yapılan bir tür çorbaya da bu isim verilir. Burada, askerlerin ellerinde ne varsa onu katıp pişirdikleri çorba anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

Askerler de durmuştu.

İçlerinden biri, "Seninkileri buldun galiba?" dedi.

Diğerleri de, "Güle güle! Pyotr Kirilloviç'ti, değil mi? Güle güle Pyotr Kirilloviç!" diye seslendiler.

Piyer, "Hoşça kalın," dedi ve seyisiyle birlikte kaldığı hanın yolunu tuttu.

Cebini yoklayarak, "Onlara bir şeyler vermek gerek!" diye düşündü ama içinden bir ses "Hayır, yapma," dedi.

Handa yer kalmamıştı, bütün odalar doluydu. Piyer avluya geçti, kaleskasının içinde, başına kadar örtünüp yattı.

IX

Piyer, başını yastığa koyar koymaz uykuya daldığını hissetmişti; ama aniden gerçek kadar açık bir şekilde, top atışlarının bum, bum, bum seslerini duydu, iniltiler, bağırışlar, top mermilerinin düşme seslerini duydu, burnuna kan ve barut kokusu geldi, dehşet duygusu, ölüm korkusu her yanını sardı. Korkuyla gözlerini açtı, başını kaputun altından çıkardı.

Avluya sessizlik hâkimdi. Sadece bir emir eri, avlunun kapısından kapıcıyla konuşarak, çamur sıçrata sıçrata çıkıyordu. Piyer'in doğrulurken yaptığı hareketten ürken güvercinler başının üstünde, güneşliğin kalaslarının altında, karanlıkta uçuştular. Hanın avlusunu dolduran güçlü bir koku, saman, gübre ve katran kokusu o anda Piyer'i rahatlatmış, hoşuna gitmişti. İki siyah güneşliğin arasından açık, yıldızlı gökyüzü görünüyordu.

Piyer, başını yeniden örterek, "Tanrı'ya şükür bunlar yok artık," diye düşündü. "Ah, şu korku ne müthiş bir şey, benim de ona teslim olmam utanç verici bir şey! Ama onlar... *onlar* sonuna kadar metin ve sakindiler..." Piyer'in aklından *onlar* diye geçirdikleri askerlerdi: bataryadaki, kendisine yemek

veren, ikonanın önünde dua eden askerler. *Onlar*, şimdiye kadar tanımadığı, tuhaf *onlar* Piyer'in düşüncelerinde diğer bütün insanlardan açık ve kesin bir biçimde ayrılmışlardı.

Piyer uykuya dalarken, "Asker olmak, sıradan bir asker!" diye düşünüyordu, "Bu müşterek hayata tüm varlığımla katılmak, onları bu hale getiren şeyin içine nüfuz etmek. Ama onca zaman etrafımı sarmış gereksiz, şeytani şeylerden nasıl sıyrılırım? Bunu yapabileceğim bir zaman olmuştu. Babamdan kaçabilirdim, istiyordum da. Dolohov'la yaptığım düellodan sonra da askere alınabilirdim." Piyer kulüpteki, Dolohov'u düelloya davet ettiği ziyafeti ve Torjok'ta velinimetiyle karşılaşmasını hatırladı. Ve işte, locadaki ciddi toplantı geliyor gözlerinin önüne. Locanın bu toplantısı İngiliz Kulübü'nde yapılıyor. Tanıdık, yakın, çok sevdiği birisi masanın sonunda oturuyor. Evet, bu o! Velinimeti. Piyer, "Ama o ölmemiş miydi?" diye düşündü, "Evet, ölmüştü; ama ben onun hayatta olduğunu bilmiyordum. Ölmesine ne kadar da üzülmüştüm, dirildiği için ne kadar mutluyum!" Masanın bir tarafında Anatol, Dolohov, Nesvitski, Denisov ve benzeri insanlar oturuyordu (Piyer rüyasında, bu benzeri insanlar kategorisine kimlerin girdiğini, *onlar* diye adlandırdığı insanlar kategorisine kimlerin girdiğini hissettiği kadar yürekten hissediyordu) ve bu insanlar, Anatol, Dolohov yüksek sesle bağırıyor, şarkı söylüyorlardı; ama onların bağrışları arasından, durmadan konuşan velinimetinin sesi geliyordu; sesi savaş meydanının uğultusu gibi fark edilir ve aralıksızdı ama hoş ve rahatlatıcıydı. Piyer velinimetinin söylediklerini anlamıyordu ama velinimetinin iyilikten, *onlar* gibi olma fırsatlarından söz ettiğini biliyordu (söyledikleri, rüyada anlaşılır olanlar kategorisindendi). *Onlar*, sıradan, iyi, sert yüzleriyle velinimetinin dört yanını sarmışlardı. Ama iyi insanlar olmalarına rağmen Piyer'e bakmıyor, onu tanımıyorlardı. Piyer dikkatlerini çekmek ve konuşmak istedi. Doğruldu ama o anda açılan ayakları üşüdü.

Utandı ve gerçekten düşmüş olan kaputu eliyle düzeltip ayaklarını örttü. Kaputu düzeltirken, bir anlığına gözlerini açtı, aynı güneşliği, direkleri, avluyu gördü ama artık bunların hepsi mavimsiydi, parlıyorlardı, pul pul çiy ya da kırağı kaplıydılar.

Piyer, "Şafak söküyor," diye düşündü, "ama bunu istemiyorum. Velinimetin sözlerini sonuna kadar dinleyip anlamam gerek." Kaputu tekrar üstüne çekti ama artık ne loca toplantısı ne de velinimet kalmıştı. Sadece kelimelerle açıkça anlatılan düşünceler, birinin söylediği ya da Piyer'in kendi aklından geçirdiği düşünceler vardı.

Piyer bu düşünceleri sonradan hatırlayınca, bunların o gün yaşadıklarının izlenimleri olduğunu bilse de, başka birinin ona söylediğine emin olmuştu. Uyanıkken hiçbir zaman böyle düşünememiş, düşüncelerini böyle ifade edememiş gibi geliyordu.

Bir ses, "Savaş insan özgürlüğünün Tanrı yasalarına en zorlu boyun eğişidir," demişti, "Sadelik Tanrı'ya boyun eğmektir; ondan kaçılmaz... Ve *onlar* sade insanlardır. *Onlar* konuşmazlar, yaparlar. Söylenmiş söz gümüştür, söylenmemiş söz altın. İnsan ölümden korktukça hiçbir şey elde edemez. Ölümden korkmayan her şeye sahip olur. Acı çekmek olmasaydı insan sınırlarını, kendini bilmezdi. En zor şey (Piyer rüyasında düşünmeye ya da duymaya devam ediyordu), her şeyin anlamını yüreğinde birleştirebilmektir." Piyer kendi kendine, "Her şeyi birleştirmek mi?" dedi, "Hayır, birleştirmek değil. Düşünceler birleştirilemez ama bu düşünceler *birbirine eklenebilir*, yapılması gereken de budur! Evet, onları *birbirine eklemeliyiz, birbirine eklemeliyiz!*" Piyer söylemek istediğinin ancak ve sadece bu sözcüklerle ifade edilebileceğini ve kendisine işkence eden sorunun cevabını bulduğunu hissederek bu sözcükleri manevi bir keyifle tekrarlamıştı.

"Evet, birbirine eklemek gerek, eklemenin vakti geldi."

Bir ses tekrar tekrar, "Atları koşmak gerek, atları koşma vakti geldi ekselansları! Ekselansları," dedi, "Atları koşmak gerek, atları koşma vakti geldi..."

Bu, Piyer'i uyandıran seyisin sesiydi. Güneş Piyer'in tam yüzüne vuruyordu.

Ortasındaki kuyudan askerlerin sıska atlarını suladıkları, kapısından yük arabaları çıkan pis avluya bir göz attı. Tiksinerek başını çevirdi, gözlerini kapatıp kendini hemen yeniden arabanın minderine bıraktı. "Hayır, bunları istemiyorum, bunları görmek, anlamak istemiyorum; bana rüyamda belireni anlamak istiyorum. Bir saniye daha olsaydı her şeyi anlayacaktım. Şimdi ne yapacağım? Birbirine eklemek ama her şeyi birbirine nasıl ekleyeceğim?" Piyer rüyasında gördüğü ve düşündüğü her şeyin anlamını yitirdiğini hissedince korkuya kapıldı.

Seyis, sürücü ve kapıcı, Piyer'e, bir subayın geldiğini ve Fransızların Mojaysk'a yaklaştıklarını, bizimkilerin de Mojaysk'tan ayrıldıklarını bildirdiğini söylediler.

Piyer kalktı, arabaya atları koşup kendisine yetişmelerini emrederek şehrin içinden yürüyerek geçti.

Birlikler şehirden ayrılmış, arkalarında on bine yakın yaralı bırakmışlardı. Avlularda, evlerin pencerelerinde bu yaralıları görmek mümkündü, sokaklar da onlarla doluydu. Sokaklarda yaralıları götürecek arabaların yanından bağrışmalar, küfürler, kavga sesleri geliyordu. Piyer, arkasından yetişen arabasına yaralı, tanıdık bir generali aldı ve Moskova'ya kadar onunla birlikte gitti. Kayınbiraderinin ve Prens Andrey'in öldüğünü de yolda öğrendi.

X

Piyer Moskova'ya ayın 30'unda döndü. Şehrin kapılarına henüz ulaşmıştı ki Kont

Rastopçin'in yaveriyle karşılaştı.

Yaver, "Biz de her yerde sizi arıyorduk," dedi. "Kont, sizi mutlaka görmek istiyor. Çok önemli bir iş için hemen ona gitmenizi rica ediyor."

Piyer evine uğramadan bir araba çevirdi ve şehrin başkomutanını görmeye gitti.

Kont Rastopçin, Sokolniki'deki kır evinden şehre daha o sabah dönmüştü. Kontun evinin holü ve kabul salonu, onun talebiyle ya da emir almak için gelmiş memurlarla doluydu. Vasilçikov ve Platov, kontla görüşmüş, Moskova'yı savunmanın imkânsız olduğunu, şehrin teslim edileceğini açıklamışlardı. Bu haber şehir sakinlerinden gizleniyordu ama memurlar, çeşitli devlet dairelerinin şefleri, Kont Rastopçin gibi, Moskova'nın düşman eline geçeceğini biliyorlardı; sorumluluğu üzerlerine almamak için, kendi dairelerinde nasıl hareket etmeleri gerektiğini başkomutana sormaya gelmişlerdi.

Piyer kabul salonuna girdiği sırada ordudan gelen bir haberci, kontun yanından çıkıyordu.

Haberci, kendisine yöneltilen sorulara, elini ümitsizce sallayarak karşılık verip salondan geçti.

Piyer kabul salonunda beklerken, oradaki genç, yaşlı, asker, sivil, önemli, önemsiz memurlara yorgun gözlerle baktı. Hepsinin hoşnutsuz ve kaygılı bir hali vardı. İçlerinden birini tanıdığı bir memur grubuna yaklaştı. Piyer'e selam verip konuşmalarına devam ettiler.

"Şehirden gönderip sonra tekrar geri çağırmak sorun değil; ama böyle bir durumda kesin bir şey de söylenemez."

Diğeri elinde tuttuğu bir kâğıdı göstererek, "Evet ama bakın ne yazıyor," dedi.

Birincisi, "O farklı bir mesele. Halk için bunu yapmak gerekiyor," dedi.

Piyer, "Nedir o?" diye sordu.

"Yeni bir afiş."

Piyer afişi alıp okumaya başladı:

"Altes prens, kendisine doğru gelen birliklerle bir an önce birleşmek üzere Mojaysk'ı geçmiş ve düşmanın ani bir saldırı yapamayacağı güvenli bir yere yerleşmiştir. Buradan

kendisine mermileriyle birlikte kırk sekiz top gönderilmiştir ve altes Moskova'yı kanının son damlasına kadar savunacağını, sokaklarda dövüşmeye hazır olduğunu söylemektedir. Siz, kardeşler, dairelerin kapanmasına bakmayın: İşlerin düzene sokulması gerekiyor ve biz o caniyle kendi bildiğimiz gibi hesaplaşacağız! Zamanı geldiğinde bana şehirli, köylü yiğitler gerekecek. Bir iki güne kadar çağrı yapacağım, şu anda buna gerek olmadığı için bir şey yapmıyorum. O zaman, baltayla gelirseniz iyi, kargıyla gelirseniz fena değil, üç dişli dirgen en iyisi: Bir Fransız bir çavdar demetinden ağır değil. Yarın, öğle yemeğinden sonra İverskaya'yı Yekaterina Hastahanesi'ne, yaralılara götüreceğim. Orada suyu takdis edeceğiz; yaralılar çabucak iyileşecek; ben de artık iyileştim; bir gözüm iyi değildi ama artık ikisiyle de görüyorum."

Piyer, "Ama askerler bana, şehrin içinde çarpışmanın asla mümkün olmadığını söylemişlerdi," dedi, "Mevziler..."

Birinci memur, "Evet, biz de bunu konuşuyorduk," dedi.

Piyer, "Gözüm iyi değildi ama artık ikisiyle de görüyorum da ne demek?" diye sordu.

Yaver gülümseyerek, "Kontun gözünde arpacık çıkmıştı," dedi, "halkın gelip, nesi olduğunu sorduğunu söyleyince çok üzülmüştü." Yaver birden, yüzünde bir gülümsemeyle Piyer'e dönerek, "Sahi, kont," dedi, "bazı ailevi sorunlarınız olduğunu duyduk? Kontes, karınız, sözde..."

Piyer kayıtsızca, "Ben hiçbir şey duymadım," dedi. "Siz ne duydunuz?"

"Hayır, biliyorsunuz, böyle şeyler çoğu zaman insanların uydurmasıdır. Ben duyduğumu söylüyorum."

"İyi ya, ne duydunuz?"

Yaver, aynı gülümsemeyle, "Dediklerine göre" dedi, "Kontes, karınız, yurt dışına çıkmak için hazırlık yapıyormuş. Dedikodudur muhtemelen..."

Piyer etrafına dalgın dalgın bakınarak, "Herhalde," dedi. Kısa boylu, temiz, mavi kaftanlı, uzun, kar gibi beyaz sakallı

ve beyaz kaşlı, kırmızı yüzlü ihtiyarı işaret ederek, "Bu da kim?" diye sordu.

"O mu? O bir esnaf, yani hancı, Vereşçagin. Şu bildiri meselesini duymuşsunuzdur belki?"

Piyer gözlerini yaşlı esnafın sakin, kararlı yüzüne dikip onda bir hainlik belirtisi arayarak, "Ya, demek bu Vereşçagin!" dedi.

Yaver, "Bu, o değil. Bildiriyi yazanın babası bu," dedi. "Öbürü, genç olan hapiste şimdi, bana, bu işin sonu onun için pek hayırlı olmayacak gibi geliyor."

Göğsü yıldızlı bir ihtiyar ve boynunda haç olan Alman bir memur konuşanların yanına geldi.

Yaver, "Mesele şöyle," diye anlatmaya başladı. "Karışık bir hikâye. Bu bildiri iki ay önce ortaya çıktı. Konta haber verdiler. O da araştırılmasını emretti. Gavrilo İvaniç tahkikat yaptı, bildiri elden ele tam altmış üç yer dolaşmış. Birine gidip soruyor: 'Bildiriyi kimden aldınız?', 'Falancadan.' Falancaya gidiyor: 'Siz kimden aldınız?' Böyle sora sora Vereşçagin'e kadar geliyor... Vereşçagin yarı cahil bir esnaf, saf bir adam." Yaver gülümseyerek devam ediyor, "Ona soruyorlar: 'Sen kimden aldın?' Aslında, kimden aldığını biliyoruz. Posta müdüründen başkasından almış olamaz. Ama belli ki aralarında anlaşmışlar. Kimseden almadım, diyor, ben kendim yazdım. Tehdit ediyorlar, rica ediyorlar, ama o hâlâ, ben yazdım diyor. Konuyu konta bildirdiler. Kont çağrılmasını emretti. 'Bildiriyi kimden aldın?' 'Ben yazdım.' Yaver kibirli ve keyifli bir gülümsemeyle, "Kontu tanırsınız!" dedi, "Müthiş bir öfkeye kapıldı, bir düşünsenize: Böyle bir küstahlık, yalan, inat!.."

Piyer, "Ha, anladım," dedi. "Kont, onun bildiriyi Klyuçarev'den aldığını söylemesini istiyordu."

Yaver ürkek ürkek, "Hiç de değil," dedi. "Klyuçarev'in zaten yeterince günahı vardı, o yüzden de sürüldü ya. Ama mesele şu ki kont çileden çıkmıştı. 'Sen bunu nasıl yazabilir-

sin?' dedi. Masanın üzerindeki Hamburg gazetesini aldı. 'İşte burada. Sen yazmadın ama tercüme ettin, hem de kötü bir tercüme, çünkü sen Fransızca bilmiyorsun, aptal herif.' Ne dersiniz bu işe? 'Hayır,' diyor, 'ben gazetede filan okumadım, kendim yazdım.' 'O zaman sen bir hainsin, seni mahkemeye vereceğim, asılacaksın. Söyle, kimden aldın?' 'Ben gazete falan okumadım, kendim yazdım.' Mesele bundan ibaret. Kont, babasını da çağırtmış: Çocuk sözünden dönmedi. Mahkemeye verildi, ceza aldı, kürek cezası galiba... Babası da şimdi onun için ricada bulunmaya gelmiş. Ama çocuk beş para etmez! Şu züppe, kadınları baştan çıkaran tüccar çocuklarından, bazı yerlerde bazı derslere katılmış, şeytanın bile kendisine dokunamayacağını düşünüyor. Böyle bir çocuk! Babası, şurada Kamenni Köprüsü'nün orada bir han işletiyor, bu handa Tanrı'nın, bir elinde asa öbür elinde küre olan büyük bir tasviri vardı; çocuk tasviri birkaç günlüğüne eve almış ve ne yapmış biliyor musunuz? Alçak bir ressam bulmuş..."

XI

Piyer'i, bu yeni hikâyenin ortasında başkomutanın yanına çağırdılar.

Piyer, Kont Rastopçin'in çalışma odasına girdi. Rastopçin, Piyer geldiği sırada kaşlarını çatmış, eliyle alnını ve gözlerini ovuşturuyordu. Kısa boylu bir adam bir şeyler söylüyordu, Piyer girince konuşmayı bıraktı, dışarı çıktı.

Rastopçin bu adam çıkar çıkmaz, "A! Merhaba büyük cengâver," dedi,

"Prouesses'inizi[38] duyduk. Ama şimdi konumuz bu değil." Kont Rastopçin, kötü bir şeymiş ve onu bu konuda affediyormuş gibi bir ses tonuyla, "Mon cher, entre nous,[39]

38 Kahramanlıklarınızı.

39 Dostum, laf aramızda.

mason musunuz?" dedi. Piyer karşılık vermedi. "Mon cher, je suis bien informé[40] ama biliyorum mason var mason var, umarım siz insanoğlunu kurtarma görüntüsü altında Rusya'yı mahvetmek isteyen masonlardan değilsinizdir."

Piyer, "Evet, ben masonum," diye yanıt verdi.

"Neyse, bakın sevgili dostum. Speranski ve Magnitski'nin olmaları gereken yere gönderildiklerini duymuşsunuzdur sanırım; Bay Klyuçarev'in ve Süleyman'ın mabedini inşa etme bahanesiyle kendi vatanlarının mabedini yıkmaya çalışanların da başlarına aynı şey geldi. Bütün bunların bazı nedenleri olduğunu, hain olmasaydı posta müdürünü sürmeyeceğimi anlıyorsunuzdur. Şimdi öğrendiğime göre, o şehirden ayrılırken binek arabanızı göndermişsiniz, hatta ondan, muhafaza etmek için bazı belgeler almışsınız. Sizi severim ve kötülüğünüzü istemem, benim yarı yaşımda olduğunuz için, size bir baba gibi, bu tür insanlarla bütün ilişkinizi kesmenizi ve buradan mümkün olduğu kadar çabuk ayrılmanızı tavsiye ederim."

Piyer, "Ya Klyuçarev'in suçu neydi kont?" diye sordu.

Rastopçin bağırarak, "O benim bileceğim iş, bana bunu soramazsınız," dedi.

Piyer (Rastopçin'e bakmadan), "Napolyon'un bildirisini dağıtmakla suçlanıyorsa, bu kanıtlanmış değil," dedi. "Vereşçagin'e gelince..."

Rastopçin birden kaşlarını çattı, öncekinden daha yüksek bir sesle, "Nous y voilà,"[41] diye bağırarak Piyer'in sözünü kesti ve hakarete uğramış bir insanın öfkesiyle, "Vereşçagin bir hain, ihanet etti, hak ettiği cezayı alacak," dedi, "ama ben sizi, yaptıklarımı tartışmak için değil size tavsiyede bulunmak, ya da öyle adlandırmak isterseniz, emir vermek için çağırdım. Klyuçarev gibi adamlarla ilişkinizi kesmenizi ve buradan gitmenizi rica ediyorum. Kim olursa olsun, saçma-

40 Dostum, bu konuda epey bilgim var.

41 Hiç fark etmez.

lamasına izin vermeyeceğim." Henüz hiçbir şeyle suçlanmayan Bezuhov'a bağırdığının farkına varmış olacak ki, dostça Piyer'in koluna girip ekledi: "Nous sommes à la veille d'un désastre publique, et je n'ai pas le temps de dire des gentillesses à tous ceux qui ont affaire à moi.[42] Bazen, insanın başı dönüyor! Eh! bien, mon cher, qu'est ce que vous faites, vous personnellement"[43]

Piyer, başını kaldırıp bakmadan ve yüzündeki düşünceli ifadeyi değiştirmeden cevap verdi: "Mais rien."[44]

Kont kaşlarını çattı.

"Un conseil d'ami, mon cher. Décampez et au plutôt, c'est tout ce que je vous dis. A bon entendeur salut![45] Güle güle dostum." Piyer kapıdan çıkarken, "Ha, sahi," diye seslendi, "Kontesin des saints pères de la Société de Jésus'nün[46] pençesine düştüğü doğru mu?"

Piyer cevap vermedi ve daha önce kimsenin onda görmediği, çatık kaşlı ve öfkeli bir yüzle Rastopçin'in yanından çıktı.

Eve döndüğünde akşam karanlığı çökmüştü. O akşam sekiz farklı kişi onu görmeye geldi. Komite sekreteri, taburunun albayı, müdürü, kâhyası ve çeşitli ricacılar. Hepsinin de Piyer'le, onun onaylaması gereken işleri vardı. Piyer bu işlerden hiçbir şey anlamıyor, hiçbiriyle ilgilenmiyordu, bütün sorulara bu insanları başından savacak cevaplar veriyordu. Nihayet yalnız kalınca, karısının mektubunun mührünü söktü ve mektubu okudu.

---

42 Genel bir felaketin eşiğindeyiz, benimle işi olan herkesle kibar konuşacak kadar vaktim yok.

43 Neyse dostum, siz bu aralar kişisel olarak nelerle uğraşıyorsunuz?

44 Hiçbir şey.

45 Size bir dost tavsiyesi. Mümkün olduğu kadar çabuk gidin, tek söyleyeceğim budur. Akıllı insana başka söze gerek yok!

46 İsa Topluluğu'nun aziz pederlerinin.

"*Onlar*, bataryadaki askerler, Prens Andrey öldü... ihtiyar... sadelik Tanrı'ya boyun eğmektir. Acı çekmek gerek... her şeyin anlamı... birbirine eklemek gerek... karım evleniyor... Unutmak ve anlamak gerek..." Yatağına gitti, soyunmadan kendini üzerine bıraktı ve hemen uyudu.

Ertesi sabah uyanınca, kâhya gelip, Kont Rastopçin'in özel olarak gönderdiği bir polis memurunun geldiğini, Kont Bezuhov gitti mi, gidiyor mu diye sorduğunu bildirdi.

Piyer'le görülecek işleri olan on kişi onu salonda bekliyordu. Piyer alelacele giyindi, kendisini bekleyenlerin yanına gitmek yerine arka sundurmaya indi ve avlu kapısından çıktı.

O günden sonra, Moskova'nın harabeye döndüğü dönem sona erene kadar, Bezuhovların ev halkından hiç kimse, bütün aramalara rağmen, Piyer'i bir daha görmedi ve nerede olduğuna dair haber almadı.

XII

Rostovlar, 1 Eylül'e, yani düşmanın Moskova'ya girmesinin bir gün öncesine kadar şehirde kaldılar.

Petya, Obolenski'nin Kazak Alayına girdikten ve bu alayın kurulmakta olduğu Belaya Tserkov'a gittikten sonra kontesi bir korku almıştı. İki oğlunun da savaşta olduğu, kanatlarının altından uçup gittikleri, ikisinden birinin ya da her ikisinin, tanıdıklarından birinin üç oğlu gibi, bugün yarın öldürülebilecekleri düşüncesi, ilk defa o yaz bütün açıklığıyla aklına gelmişti. Nikolay'ı yanına getirtmeye çalışmış, Petya'nın yanına gitmek, onu Peterburg'ta bir yere aldırmak istemiş ama hiçbiri mümkün olmamıştı. Petya ancak alayıyla birlikte ya da başka, aktif bir alaya geçerse dönebilirdi. Nikolay orduyla birlikte bir yerlerdeydi, Prenses Marya'yla görüşmelerini ayrıntılı olarak anlattığı son mektubundan sonra ondan bir haber almamışlardı. Kontes geceleri uyu-

muyor, uyuyakaldığında rüyasında oğullarının öldürülmüş olduklarını görüyordu. Kont pek çok kişiye danıştıktan, pek çok kişiyle görüştükten sonra, sonunda kontesi sakinleştirecek çareyi yarattı. Petya'yı, Obolenski'nin alayından Bezuhov'un, Moskova yakınlarında kurulan alayına aldırdı. Petya askerî hizmette kalmaya devam edecekti ama kontes, bu nakil sayesinde en azından oğullarından birini kendi kanatları altında görmekle teselli olacaktı ve işleri, Petya'nın, yanından ayrılmayacağı ve hiçbir şekilde çarpışmaya girmeyeceği yerlerde hizmet vereceği şekilde ayarlayabilmeyi ümit ediyordu. Sadece Nicolas tehlikedeyken kontese, büyük oğlunu diğer bütün çocuklarından daha fazla seviyormuş gibi geliyordu (hatta bu yüzden pişmanlık duyuyordu); ama küçük oğlu, yaramaz, dersleri kötü, evdeki her şeyi kıran, herkesi canından bezdiren Petya, o yassı burunlu, siyah gözlerinden neşe eksik olmayan, kırmızı yanaklarında ayva tüyleri yeni yeni bitmeye başlamış Petya, *bir şeyler* için çarpışan ve bundan bir şekilde zevk alan, o kocaman, korkunç, acımasız erkeklerin arasına düşünce, annesine, çocukları arasında en çok onu seviyormuş gibi gelmişti. Gelmesini beklediği Petya'nın Moskova'ya döneceği gün yaklaştıkça kontesin huzursuzluğu da artıyordu. Beklediği bu mutluluğa hiçbir zaman kavuşamayacağını düşünmeye başlamıştı. Sadece Sonya'nın değil, çok sevdiği Nataşa'nın, hatta kocasının varlığı bile kontesi rahatsız ediyordu. "Onlardan bana ne, bana Petya'dan başkası lazım değil!" diye düşünüyordu.

Rostovlar, ağustosun sonlarında Nikolay'dan ikinci bir mektup aldılar. At bulmak için gönderildiği Voronej'den yazmıştı. Bu mektup kontesi yatıştırmadı. Oğullarından birinin tehlikede olmadığını öğrenmesi Petya için daha fazla kaygılanmasına neden oldu.

Ağustosun 20'sinde, Rostovların neredeyse bütün tanıdıkları Moskova'dan ayrılmış olmasına herkesin kontesi bir an önce yola çıkmak için ikna etmeye çalışmasına rağmen

o, hazinesi, taparcasına sevdiği Petya'sı dönmeden yola çıkmanın lafını bile duymak istemiyordu. Petya 28 Ağustos'ta geldi. Annesinin onunla karşılaşınca gösterdiği hastalık derecesinde tutkulu şefkat on altı yaşındaki subayın hoşuna gitmemişti. Annesi, onu artık kanatlarının altından bırakmaya niyeti olmadığını belli etmemeye çalışmasına rağmen Petya onun bu tasarısını anlamıştı, annesinin yanında kalıp yumuşamaktan, kadınlaşmaktan (kendi kendine böyle düşünüyordu) içten içe korkarak ona soğuk davranıyor, ondan kaçıyordu ve Moskova'da kaldığı süre boyunca tüm vaktini, her zaman kardeşlerin arasındaki o özel sevgiyi duyduğu, neredeyse bir âşığın sevebileceği kadar sevdiği Nataşa'nın yanında geçirdi.

Kontun her zamanki kaygısızlığı yüzünden 28 Ağustos'ta henüz hiçbir yol hazırlığı yapılmış değildi, evdeki eşyaların yükleneceği arabalar Ryazan ve Moskova köylerinden ancak ayın 30'unda geldiler.

Tüm Moskova, 28 Ağustos'tan 31 Ağustos'a kadar sıkıntı içinde ve hareket halindeydi. Her gün, Borodino Savaşı'nda yaralanan binlerce kişi Dorogomilov kapısından Moskova'ya giriyor ve şehre yayılıyor, insanları ve eşyalarını taşıyan binlerce araba da şehrin diğer kapılarından çıkıyordu. En tutarsız ve en garip haberler, Rastopçin'in afişlerine rağmen ya da onlardan bağımsız olarak, ya da onlar yüzünden şehre yayılıyordu. Kimisi, kimsenin şehirden çıkmasına izin verilmediğini söylüyordu; kimisi, tam tersine, tüm ikonaların kiliselerden taşındığını, herkesin zor kullanarak şehirden çıkarıldığını söylüyordu; kimisi, Borodino'dan sonra bir çarpışma daha olduğunu, orada Fransızların dağıtıldığını söylüyordu; kimisi, tam tersine, bütün Rus birliklerinin perişan olduklarını söylüyordu; kimisi Moskova'daki yedek kuvvetlerin, önlerine papazları alıp, Tri Gorıy'a gideceklerini söylüyordu; kimisi alçak sesle, Augustin'in şehirden ayrılmasının yasaklandığını, hainlerin yakalandığını, mujikle-

rin isyan ettiğini ve şehirden ayrılanları yolda soyduklarını söylüyordu. Ama bütün bunlar söylentiden ibaretti, gerçek olan gidenlerin de kalanların da (Fili'deki, Moskova'nın bırakılması kararının alındığı toplantı henüz yapılmamış olmasına rağmen) belli etmeseler de Moskova'nın kesinlikle bırakılacağını, mümkün olduğu kadar çabuk toparlanıp mallarını kurtarmaları gerektiğini hissettiğiydi. Her şeyin bir anda darmadağın olup değişeceği hissediliyordu ama ayın 1'inde henüz hiçbir şey değişmemişti. Moskova, öleceğini bilmesine rağmen infaza götürülürken hâlâ çevresine bakan ve şapkasını düzelten bir idam mahkûmu gibi, alışık oldukları hayat şartlarının altüst olacağı yıkım anının çok yakında olduğunu bilmesine rağmen günlük yaşamını istemeden de olsa devam ettiriyordu.

Tüm Rostov ailesi, Moskova'nın işgal edilmesinden önceki üç gün boyunca, farklı farklı, günlük işleriyle meşgul oldular. Ailenin reisi Kont İlya Andreyiç sürekli olarak şehirde dolaşıyor, dört bir yandan dedikoduları topluyor, evde de yola çıkma hazırlıklarıyla ilgili üstünkörü ve telaşlı emirler veriyordu.

Kontes eşyaların toplanmasını izliyor, hiçbir şeyden memnun olmuyordu, kendisinden sürekli kaçan Petya'nın peşini bırakmıyor, onu, tüm zamanını birlikte geçirdiği Nataşa'dan kıskanıyordu. Bir tek Sonya işe yarar bir şeyle uğraşıyordu: Eşyaların paketlenmesiyle. Ama

Sonya da bu son günlerde hep üzgün ve suskundu. Nicolas'nın Prenses Marya'dan bahsettiği mektubu üzerine kontes, onun yanında, neşeli bir tavırla, Prenses Marya ile Nicolas'nın karşılaşmalarının Tanrı'nın bir hikmeti olduğunu söylemişti.

Kontes, "Bolkonski'yle Nataşa'nın sözlenmesine hiç sevinmemiştim," demişti, "ama Nikolinka'nın prensesle evlenmesini hep istemişimdir, içime doğmuştu. Ne kadar iyi olurdu!"

Sonya bunun doğru olduğunu, Rostovların işlerini düzeltebilmek için tek şanslarının zengin biriyle yapılacak bir evlilik olduğunu, prensesin de iyi bir kısmet olduğunu hissediyordu. Ama bu içini acıtıyordu. Çektiği bütün acıya rağmen, belki de özellikle bu acı nedeniyle, eşyaların toplanması ve paketlenmesini yönetme işinin bütün ağır yükünü üzerine almıştı ve bütün gün bununla ilgileniyordu. Kont ile kontes herhangi bir emir vermeleri gerektiği zaman ona başvuruyorlardı. Petya ile Nataşa ise tam tersine, anne babalarına yardım etmek şöyle dursun, çoğunlukla evdeki herkesi rahatsız ediyor, iş görmelerine engel oluyorlardı. Evin içinde neredeyse bütün gün koşuşmaları, bağrışmaları, nedensiz kahkahaları duyuluyordu. Kahkaha atmalarına neden olabilecek bir şey yüzünden gülüp eğlenmiyorlardı; ama neşeyi ve sevinci yüreklerinde hissediyor, bu yüzden her şey keyiflenmeleri ve kahkaha atmaları için bir neden haline geliyordu. Petya, evden çocuk olarak gidip genç bir adam olarak döndüğü için (herkes ona bunu söylüyordu) neşeliydi; evde olduğu için, kısa sürede çarpışmaya girme ümidinin olmadığı Belaya Tserkva'dan, birkaç gün içinde dövüşün başlayacağı Moskova'ya döndüğü için neşeliydi; hepsinden önemlisi de, ruh haline her zaman kapıldığı Nataşa neşeli olduğu için neşeliydi. Nataşa neşeliydi çünkü uzun süredir kederliydi ve ona artık hiçbir şey kederinin nedenini hatırlatmıyordu; ayrıca sağlığı yerindeydi. Neşeliydi çünkü kendisine hayran biri vardı (başkalarının hayranlığı, makinesinin son derece düzgün bir şekilde işlemesi için gerekli makine yağıydı), Petya ona hayrandı. En önemlisi, Moskova önünde savaş olacağı için, şehrin kapılarında çatışma çıkacağı için, silah dağıtıldığı için, herkes kaçtığı, bir yerlere gittiği için, genel olarak olağanüstü şeyler yaşandığı için ve bu tür şeyler insanları, özellikle gençleri her zaman coşturduğu için neşeliydiler.

XIII

31 Ağustos Cumartesi günü, Rostovların evinde her şey altüst olmuş gibiydi. Bütün kapılar açık, bütün mobilyalar götürülmüş, ya da yerlerinden oynatılmış, aynalar ve tablolar indirilmişti. Odalarda sandıklar duruyor, saman, ambalaj kâğıtları ve ipler yerlerde sürünüyordu. Eşyaları taşıyan mujikler ve uşaklar parkelerin üzerinde sert adımlar atıyorlardı. Avlu, bazıları tepeleme yüklenip bağlanmış, bazıları hâlâ boş mujik arabalarıyla doluydu.

Çok sayıda uşağın ve yük arabalarıyla gelmiş mujiklerin ayak sesleri, bağrışmaları avluda ve evin içinde çınlıyordu. Kont sabahtan bir yere gitmişti. Bağrış çağrışlardan ve gürültüden başı ağrıyan kontes alnına sirkeli bez sarmış, yeni kanepeye uzanmıştı. Petya evde değildi (birlikte milislerden ayrılıp, orduya katılmak istediği bir arkadaşına gitmişti). Sonya salonda, kristalleri ve porselenleri paketleyenlerin başında duruyordu. Nataşa, darmadağın olan odasında, saçılmış elbiselerin, kurdelelerin, eşarpların arasında, gözlerini döşemeye dikmiş, yerde oturuyordu; elinde, Peterburg'ta gittiği ilk baloda giydiği (modası artık geçmiş), eski bir balo elbisesi vardı.

Evin içinde herkes bir şeylerle meşgulken böyle hiçbir şey yapmadan oturmaktan utanıyordu ve sabahtan beri birkaç kez işe girişmiş, ama içinden iş yapmak gelmemişti; içinden gelmedikçe, tüm gücünü vermedikçe herhangi bir şey yapmayı beceremiyordu. Porselenler paketlenirken Sonya'nın yanında durmuş, yardım etmek istemiş ama hemen işi bırakıp kendi eşyalarını toplamak için odasına dönmüştü. Başta elbiselerini, kurdelelerini hizmetçilere dağıtırken eğlenmiş ama kalanları toplaması gerekince, bu iş gözüne çok sıkıcı görünmüştü.

"Dunyaşa, güzelim, bunları sen toplar mısın? Toplarsın, değil mi?"

Nataşa, Dunyaşa her şeyi büyük bir zevkle yapacağını söyleyince yere oturdu, eline eski balo elbisesini aldı, o anda yapması gerekenlerden bambaşka şeyler düşünmeye başladı. Hizmetçi kızların, bitişikteki hizmetçi odasından gelen sesleri, hizmetçi odasından arka sundurmaya hızlı hızlı giderken çıkardıkları ayak sesleri onu düşüncelerinden ayırdı. Nataşa ayağa kalktı ve pencereden baktı. Sokakta, çok uzun bir sıra halinde yaralı arabaları vardı.

Hizmetçiler, uşaklar, baş kadın kâhya, dadı, aşçı, arabacı, at sürücüleri, bulaşıkçılar avlu kapısında durmuş, yaralılara bakıyorlardı.

Nataşa saçlarının üzerine beyaz bir şal atıp, iki eliyle de uçlarından tutarak sokağa çıktı.

Eski baş kadın kâhya, yaşlı Mavra Kuzminişna, kapının önünde duran kalabalıktan ayrıldı, üstü hasır bir tenteyle kapatılarak kibitka haline getirilmiş bir arabaya yaklaşıp içinde yatan genç, solgun bir subayla konuşmaya başladı. Nataşa birkaç adım ilerledi, utanarak durdu, eski baş kadın kâhyanın söylediklerini, şalını başında tutmaya devam ederek dinledi.

Mavra Kuzminişna, "Demek Moskova'da kimseniz yok?" dedi. "Bir dairede falan kalsaydınız daha rahat ederdiniz... Mesela bizim evde. Bizim efendiler gidiyor."

Subay zayıf bir sesle, "İzin verirler mi bilmiyorum," dedi. "İşte komutan orada... ona

sorun..." Sokaktaki araba sırası boyunca yürüyerek dönmekte olan şişman bir binbaşıyı işaret etti.

Nataşa, ürkek gözlerle yaralı subayın yüzüne baktı, sonra hemen binbaşıya doğru yürüdü.

"Yaralılar bizim evde kalamazlar mı?" diye sordu.

Binbaşı gülümseyerek elini şapkasının siperine götürdü.

Gözlerini kısıp gülümseyerek, "Ne emretmiştiniz matmazel?" dedi.

Nataşa sorusunu sakince tekrarladı, şalını uçlarından tutmaya devam etmesine rağmen yüzü ve tavrı o kadar cid-

diydi ki, binbaşı gülümsemeyi bıraktı, bunun ne dereceye kadar mümkün olabileceğini kendi kendine soruyormuş gibi düşünmeye başladı ve olumlu yanıt verdi:

"Evet, neden olmasın, kalabilirler," dedi.

Nataşa hafifçe başını eğdi ve hızlı adımlarla, yaralı subayın başında duran, onunla şefkatle konuşan Mavra Kuzminişna'nın yanına döndü.

Fısıldayarak, "Olur diyor, olur!" dedi.

Subayın yattığı kibitka Rostovların avlusuna saptı; yaralılarla dolu onlarca araba da şehir sakinlerinin davetiyle, Povarskaya Sokağı'ndaki evlerin avlularına, kapılarına yöneldi. Normal hayat koşullarının dışına çıkmak, yeni insanlarla iletişim kurmak Nataşa'nın hoşuna gitmişe benziyordu. Mavra Kuzminişna'yla birlikte kendi avlularına mümkün olduğu kadar çok sayıda yaralı almaya çalıştılar.

Mavra Kuzminişna, "Babanıza haber vermek lazım," dedi.

"Bir şey olmaz, bir şey olmaz, ne fark eder! Biz bir günlüğüne misafir odasına geçeriz. Evin yarısını onlara verebiliriz."

"Kendi kafanıza göre plan yapıyorsunuz küçükhanım. Ek binadaki odalardan, hizmetçilerin, dadıların odalarından verebiliriz, yine de sormak gerek."

"Tamam ben sorarım."

Nataşa eve koştu, ayaklarının ucuna basarak, sirke ve Hoffman damlası kokan, kapısı aralık oturma odasına girdi.

"Uyuyor musunuz anne?"

Henüz uyuklamaya başlamış olan kontes uyanarak, "Ah, uyumak ne mümkün!" dedi.

Nataşa, annesinin önünde diz çöküp yüzünü yüzüne yaklaştırarak, "Canım annem," dedi, "Affedersiniz, bir daha yapmam, sizi uyandırdım. Beni Mavra Kuzminişna yolladı, bazı yaralıların, subayların buraya getirilmesine izin verir misiniz?" Hızlıca, nefes bile almadan, "Gidebilecekleri bir yer yok; izin vereceğinizi biliyorum..."

Kontes, "Ne subayları? Kimin getirilmesine? Hiçbir şey anlamadım," dedi.

Nataşa güldü, kontes de hafifçe gülümsedi.

"İzin vereceğinizi biliyordum zaten... Gidip izin verdiğinizi söyleyeyim." Nataşa annesini öptü, kalkıp kapıya doğru yürüdü.

Salonda eve kötü haberlerle dönen babasına rastladı.

Kont, engel olamadığı bir sıkıntıyla, "Geç kalmışız!" dedi. "Kulüp kapanmış, polisler de gidiyor."

Nataşa ona, "Babacığım, yaralıları eve davet etmemin bir sakıncası yok değil mi?" dedi.

Kont dalgın dalgın, "Elbette yok," dedi. "Asıl mesele bu değil şimdi, rica ederim, artık önemsiz şeylerle uğraşılmasın, eşyanın toplanmasına yardım edilsin ve gidilsin artık, yarın gidilsin..." Kont, kâhyaya ve diğerlerine de aynı emri verdi. Yemek için eve dönen Petya da kendi öğrendiği haberleri aktardı.

Halkın Kremlin'e gidip silah aldığını, Rastopçin afişlerinde bir iki gün içinde çağrı yapacağını söylemesine rağmen yarın bütün halkın ellerinde silahlarla Tri Gorıy'a gitmesinin emredildiğini, orada büyük bir çarpışmanın olacağını söyledi.

Oğlu konuşurken, kontes onun neşeli, coşkulu yüzünü korkuyla seyrediyordu. Petya'ya, bu çarpışmaya katılmamasını rica etmek için birkaç kelime etse (bu olası çarpışma dolayısıyla çok mutlu olduğunu biliyordu), erkeklik, onur, vatan hakkında bir şeyler, karşı çıkmanın mümkün olmayacağı anlamsız, erkekçe, inatçı bir şeyler söyleyeceğini, planlarının bozulacağını biliyordu; bu yüzden anlattıkları yaşanmadan yola çıkıp, Petya'yı da muhafızları ve koruyucuları olarak yanında götürebilme umuduyla, ona hiçbir şey söylemeden, yemekten sonra kontu çağırdı ve gözyaşları içinde, bir an önce, mümkünse o gece yola çıkmak için yalvardı. O güne kadar hiçbir korku belirtisi göstermemiş

olan kontes, kadınca, sevgisinden kaynaklanan, kötü niyet taşımayan bir kurnazlıkla, o gece yola çıkmazlarsa korkudan öleceğini söyledi. Aslında numara da yapmıyordu, artık her şeyden korkuyordu.

XIV

Kızını ziyarete giden Madam Schoss, Myasnitskaya Sokağı'ndaki içki deposunda gördüklerini anlatınca kontesin korkusu daha da arttı. Eve dönerken, deponun önünde taşkınlık yapan bir sarhoş kalabalığı yüzünden o sokaktan geçememişti. Bir araba tutup eve arka sokaklardan gelmişti; arabacı ona halkın içki deposundaki fıçıları kırdığını, böyle bir emir aldıklarını anlatmıştı.

Rostovların bütün ev halkı yemekten sonra, coşku ve aceleyle eşyaları paketlemeye, yola çıkmak için hazırlıklara giriştiler. Bir anda işlere girişen ihtiyar kont, yemekten sonra durmaksızın avluyla ev arasında gidip geliyor, acele eden insanlara bağırarak tutarsız emirler veriyor, onları daha da telaşlandırıyordu. Petya avludaki işlere komuta ediyordu. Kontun tutarsız emirleri karşısında ne yapacağını bilemeyen Sonya şaşkına dönmüştü. Hizmetçiler bağırarak, tartışarak ve gürültü ederek odalarda, avluda koşuşturuyordu. Nataşa o kendine has coşkusuyla işe koyulmuştu. Onun eşyaları toplamaya el atması ilk başlarda güvensizlikle karşılandı. Hep şaka yapmasına alışık oldukları için onun sözünü dinlemek istemediler; ama o ısrar ve azimle sözünü dinletmeye çalışıyordu, dinlemedikleri zaman kızıyor, ağlayacak gibi oluyordu, sonunda ona güvenmelerini sağlamayı başardı.

Büyük bir çaba harcayıp, otoritesini sağladığı ilk başarısı halıların paketlenmesi oldu. Kontun evinde değerli goblenler ve İran halıları vardı. Nataşa işe giriştiği sırada salonda kapakları açık iki sandık duruyordu; birisi neredeyse ağzına

kadar porselenlerle doluydu, diğerinde halılar vardı. Masaların üzerinde de çok sayıda porselen vardı ve kilerden porselen gelmeye devam ediyordu. Yeni, üçüncü bir sandık daha gerekiyordu; hizmetçiler sandığı getirmeye yollandı.

Nataşa, "Sonya dur, hepsini bunlara yerleştiririz," dedi.

Kilerci, "Olmuyor küçükhanım biz denedik," dedi.

"Hayır, durun lütfen." Nataşa kâğıtlara sarılı sofra takımlarını ve tabakları sandıktan çıkarmaya başladı. "Sofra takımlarını şuraya, halıların arasına koymalı," dedi.

Kilerci, "Sadece halıları üç sandığa sığdırabilirsek öpüp başımıza koyalım," dedi. "Durun bir dakika, lütfen." Nataşa becerikli elleriyle, hızlıca sandıkları boşaltmaya başladı. Kiev tabakları için, "Bunlara gerek yok." Saksonya sofra takımları için, "Bunları da halıların içine koyalım," dedi.

Sonya sitemle, "Bırak Nataşa, yeter, biz yerleştiririz," dedi.

Kâhya, "Ama küçükhanım!" dedi. Nataşa pes etmedi, sandıktaki her şeyi çıkardı, değersiz yerli halıların ve fazla tabak çanağın tamamen bırakılması gerektiğine karar vererek yeniden, hızla yerleştirmeye başladı. Her şey boşaltılınca yeniden yerleştirmeye başladılar. Gerçekten de almaya değmeyecek, değersiz şeyler çıkarılınca, değerli eşyaların hepsi iki sandığa sığdı. Yalnız, halı sandığının kapağı kapanmıyordu. İçinden birkaç şey daha çıkarılabilirdi ama Nataşa ısrarla kendi yerleştirdiği biçimde olmasını istiyordu. Sıkıştırıyor, yeniden yerleştiriyor, bastırıyor, kilerciye ve yerleştirme işine dâhil ettiği Petya'ya kapağa bastırmalarını söylüyor, kendisi de bütün gayretiyle uğraşıyordu.

Sonya ona, "Yeter artık Nataşa," dedi. "Haklısın tamam, yalnız şu en üsttekini çıkar."

Nataşa bir eliyle terli yüzüne düşen saçları düzeltip diğeriyle halıları bastırarak, "Çıkarmak istemiyorum," diye bağırdı. "Bastırsana Petya! Vasiliç, bastırın!" Halılar bastırıldı, kapak kapandı. Nataşa, ellerini çırparak, keyifle bağırdı ve

gözlerinden yaşlar boşandı. Ama bu sadece bir saniye sürdü. Hemen başka bir işe girişti, artık güvenlerini tamamen kazanmıştı; kont, Nataşa İlyinaşna'nın onun emirlerini değiştirdiğini söylediklerinde kızmadı ve uşaklar, yük arabasını daha fazla yükleyelim mi, ya da artık bağlayalım mı diye Nataşa'ya sormaya başladılar. İşler Nataşa'nın emirleri sayesinde daha hızlı ilerlemeye başladı: Gereksiz şeyler bırakılıyor, en değerli şeyler mümkün olduğunca az yer tutacak şekilde yerleştiriliyordu.

Herkes var gücüyle çalışmasına rağmen, saat gece yarısını geçtikten sonra bile her şey yerleştirilememişti. Kontes uyuyakalmış, yola çıkmayı sabaha erteleyen kont da yatmaya gitmişti.

Sonya ile Nataşa, üzerlerini değiştirmeden, oturma odasında yatıp uyudular.

O gece Povarskaya Sokağı'ndan yeni getirilen bir yaralı geçiyordu ve avlu kapısında duran Mavra Kuzminişna onu Rostovların evine aldı. Bu yaralı Mavra Kuzminişna'ya çok önemli biri gibi gelmişti. Tentesi kaldırılmış, rüzgârlığı kapalı bir kaleskayla getirmişlerdi. Sürücü yerinde, arabacıyla birlikte yaşlı, saygıdeğer bir oda uşağı oturuyordu. Arkasından gelen yük arabasında bir doktor ve iki asker vardı.

Yaşlı kadın, yaşlı oda uşağına seslenerek, "Bize gelin, buyurun. Efendiler gidiyor, ev bomboş," dedi.

Oda uşağı içini çekerek, "Öyle mi?" dedi. "Buraya kadar getirebileceğimizi bile tahmin etmiyorduk! Bizim de Moskova'da evimiz var ama uzakta ve şu anda kimse yok."

Mavra Kuzminişna, "Lütfen bize buyurun, bizim efendilerin evinde her şey var, gelin lütfen," dedi. "Nesi var, durumu çok mu kötü?"

Oda uşağı elini salladı.

"Buraya kadar getirebileceğimizi bile tahmin etmiyorduk! Doktora bir sorayım." Oda uşağı inip yük arabasına gitti.

Doktor, "Olur," dedi.

Oda uşağı tekrar kaleskanın yanına geldi, içeri bir göz attı, başını salladı, arabacıya avluya girmesini emretti ve Mavra Kuzminişna'nın yanına gelip durdu.

Kadın, "Yüce İsa!" diye mırıldandı.

Mavra Kuzminişna yaralının evin içine alınmasını teklif etti.

"Bizim efendiler bir şey demez..." dedi. Ama yaralıyı merdivenlerden çıkarmamak gerekiyordu, bu yüzden ek binaya götürdüler ve eskiden Madam Schoss'un odası olan odaya yatırdılar. Bu yaralı, Prens Andrey Bolkonski'ydi.

XV

Moskova'nın son günü gelip çatmıştı. Açık, güneşli bir sonbahar havası vardı. Günlerden pazardı. Her pazar olduğu gibi bütün kiliselerde ayin çanları çalıyordu. Hiç kimse Moskova'yı neyin beklediğinin farkına varamamış gibiydi.

Moskova'daki genel durumu gösteren sadece iki şey vardı: Ayaktakımı yani yoksul insanlar ve fiyatlar. Aralarına memurların, papaz okulu öğrencilerinin, soyluların da karıştığı fabrika işçileri, hizmetçiler ve mujikler o sabah erkenden, büyük yığınlar halinde Tri Gorıy'a çıkmışlardı. Rastopçin'i boşu boşuna beklediklerini ve Moskova'nın teslim edileceğini anlayınca, Moskova'ya, meyhanelere ve hanlara dağılmışlardı. O günkü fiyatlar da durumu gösteriyordu. Silah, altın, dört tekerlekli arabaların ve atların fiyatları durmadan yükseliyor, lüks eşyaların fiyatları, paranın değeri durmadan düşüyordu, öğle üzeri kumaş gibi değerli malları taşıyan arabacılara ücret olarak taşıdıkları malın yarısı verilirken bir mujik atı beş yüz ruble ediyordu; mobilyalar, aynalar, bronzlar bedavaya veriliyordu.

Rostovların vakur ve eski evinde, önceki hayat şartlarının bozulmuş olması pek fazla hissedilmemişti. İnsanlar açı-

sından bakıldığında, kalabalık ev halkı arasından sadece üçü o gece ortadan kaybolmuştu; ama hiçbir şey çalınmamıştı; eşyalarının değerleri açısından bakıldığında, köylerden gelen otuz yük arabası, pek çok kişinin gıpta ettiği ve Rostovlar'a büyük paralar teklif ettikleri muazzam bir servetti. Sadece bu yük arabaları için büyük paralar teklif edilmekle kalmadı, akşamdan 1 Eylül sabahı erken saatlere kadar Rostovların avlusuna yaralı subayların gönderdiği emir erleri ve hizmetkârlar, bazen de Rostovlar'da ve komşu evlerde kalan yaralıların kendileri zar zor yürüye yürüye geldi, Moskova'dan çıkmaları için kendilerine araba verilmesine aracılık etmeleri için Rostovların uşaklarına, hizmetçilerine yalvardılar. Bu tür ricalarla karşılaşan başkâhya, yaralılara acımasına rağmen, bunu konta bildirmeye cüret edemeyeceğini söyleyerek, bu ricaları kesin bir dille reddediyordu. Yaralılara ne kadar acırsa acısın, içlerinden birine araba verecek olsa, diğerlerine vermemek için bir nedeni kalmayacağı, kendi binek arabaları da dâhil hepsini vermesi gerekeceği belliydi. Otuz yük arabası bütün yaralıları kurtarmaya yetmezdi, hem bu genel felakette insan, kendini ve ailesini düşünmezlik edemezdi. Kendini efendilerinin yerine koyan baş kâhya böyle düşünüyordu.

Kont İlya Andreyiç, 1 Eylül sabahı uyanınca, ancak sabaha karşı uyuyabilmiş olan kontesi uyandırmamak için yatak odasından sessizce çıktı ve üzerinde leylak rengi ipek sabahlığıyla sundurmaya indi. Yüklenip bağlanmış arabalar avluda duruyordu. Binek arabaları sundurmanın önündeydi. Baş kâhya da girişte durmuş, yaşlı bir emir eri ve genç, solgun, kolu sargılı bir subayla konuşuyordu. Kontu gören baş kâhya, subay ve emir erine, uzaklaşmaları için sert bir işaret yaptı.

Kont elini kelinde dolaştırdı, subayla emir erine gülümseyerek bakıp başıyla selamlayarak (kont yeni yüzler görmeyi severdi), "Her şey hazır mı Vasiliç?" diye sordu.

"Atları hemen arabalara koşabiliriz ekselansları."

"Çok güzel, kontes uyanınca hemen yola çıkarız." Subaya dönerek, "Siz ne istemiştiniz, beyefendi?" dedi. "Benim evimde mi kalıyorsunuz?" Subay yaklaştı. Solgun yüzü bir anda kıpkırmızı kesildi.

"Kont, bir iyilik yapın, izin verin... Tanrı aşkına... yük arabalarınızdan birine sıkışırım. Hiçbir eşyam yok... arabalardan herhangi birine... hiç fark etmez..." Subay sözünü bitirir bitirmez, emir eri de kendi efendisi için aynı istekte bulundu.

Kont alelacele, "Aa! Olur, olur, çok memnun olurum," dedi. "Vasiliç, sen ilgilen; şuradaki bir iki yük arabasını boşaltıversinler, işte şuradakileri... neyse... ne gerekiyorsa..." gibi kesin olmayan emirler verdi. Ama subay hararetle teşekkür etmeye başlayınca emirler kesinleşmiş oldu. Kont çevresine bakındı: Avluda, kapılarda, ek binanın camlarında yaralılar ve emir erleri görünüyordu. Hepsi konta bakıyor ve sundurmaya doğru geliyorlardı.

Başkâhya, "Lütfen galeriye buyurun ekselansları: Hangi tabloların götürülmesini emredersiniz?" dedi. Kont, onlarla birlikte gelmek için ricada bulunan yaralıların reddedilmemeleri emrini tekrarlayarak başkâhyayla birlikte eve girdi.

Söylediklerini birisinin duymasından korkuyormuş gibi, alçak, duyulmayacak bir sesle, "Bir şeyler bırakılabilir herhalde," dedi.

Kontes saat dokuzda uyandı, kontesin eski hizmetçisi ve şu anda da jandarma çavuşu görevini üstlenmiş olan Matryona Timofeyevna eski hanımefendisinin yanına gelip Marya Karlovna'nın çok kırıldığını ve küçükhanımların yazlık elbiselerinin burada bırakılmaması gerektiğini bildirdi. Kontes, Madam Schoss'un niçin kırıldığını soruşturunca, onun sandığının yük arabasından indirilmiş olduğunu, kontun yufka yüreğiyle yanlarına alınmasını emrettiği yaralılar için bütün arabaların iplerinin çözülüp yüklerinin boşaltıldığını öğrendi. Kontes kocasının çağrılmasını emretti.

"Bu da ne demek oluyor, duyduğuma göre eşyalar boşaltılıyormuş?"

"Biliyor musun, ma chère, bak sana ne söyleyecektim... ma chère kontesçiğim... Bir subay geldi, yaralılar için birkaç yük arabası vermemi rica etti. Biz bu eşyaları yeniden alabiliriz; ama onlar burada kalırsa halleri ne olur, bir düşün! Şu anda avludalar, onları biz davet ettik, subaylar var... biliyor musun, bence, doğrusu bu ma chère... onların gelmesine izin vermek, hem acelemiz ne?.." Kont bunları, para meselelerinden bahsederken de her zaman yaptığı gibi ürkek bir tavırla söylemişti. Kontes kontun, galeri, sera yapılması, eve tiyatro ya da müzik salonu kurulması gibi çocukların servetinin boşa harcanmasına neden olacak girişimlerden önce takındığı bu tavra alışıktı, bu ürkek tavırla söylenen her şeye karşı çıkmayı kendi görevi saymaya da alışıktı.

Kendine has uysal, ağlayacakmış gibi tavrını takınarak kocasına, "Dinle kont, işleri o hale getirdin ki kimse ev için para vermiyor, şimdi de bizim, *çocukların* tüm mallarını atmak istiyorsun. Evde yüz bin ruble değerinde eşya olduğunu sen kendin söyledin. Hayır kont, ben buna razı değilim. Sen kendi bildiğini yap! Yaralılara devlet bakar. Bunu biliyorlar. Bak, karşıdaki Lopuhinler üç gün önce her şeylerini götürdüler. Herkes böyle yapıyor. Tek aptal biziz. Bana acımıyorsan çocuklarına acı."

Kont ellerini salladı ve hiçbir şey söylemeden odadan çıktı.

Onun arkasından annesinin odasına girmiş olan Nataşa, "Baba! Bunu niçin yapıyorsunuz?"

Kont öfkeyle, "Hiçbir şey için değil! Seni ilgilendirmez!" dedi.

Nataşa, "Hayır, duydum," dedi, "annem neden istemiyor?"

Kont, "Seni ilgilendirmez!" diye bağırdı. Nataşa pencereye gitti, düşünceye daldı.

Pencereden dışarı bakarken, "Babacığım, Berg geldi," dedi.

XVI

Rostovların damadı Berg, boynunda Vladimir ve Anna nişanları olan bir albaydı artık ve yine rahat ve iyi bir mevkisi vardı, 2. Kolordu birinci şube kurmay başkanı yardımcısıydı.

1 Eylül'de ordudan Moskova'ya dönmüştü.

Moskova'da yapılacak hiçbir işi yoktu; ama orduda herkesin Moskova'ya gitmek için izin istediğini, orada bir şeyler yaptıklarını fark etmişti. Ev ve ailesiyle ilgili bir mesele olduğunu söyleyip izin almayı gerekli görmüştü.

Berg kayınpederinin evine, bizim prenslerden biri gibi, bir çift besili, demirkırı donlu atın koşulu olduğu gösterişli drojkisiyle geldi. Avludaki yük arabalarını dikkatle gözden geçirdi, sundurmaya çıkarken temiz bir mendil çıkarıp düğümledi.

Berg sofadan misafir odasına süzülürcesine, sabırsız adımlarla geçti, konta sarıldı, Nataşa ve Sonya'nın ellerini öptü ve hemen annenin sağlık durumunu sordu.

Kont, "Böyle bir anda iyi olmak mümkün mü?" dedi. "Ordu ne durumda, sen onu söyle? Çekiliyor mu, yoksa bir çarpışma daha olacak mı?"

Berg, "Vatanın kaderini yalnız yüce Tanrı çizebilir babacığım," dedi. "Ordu kahramanlık ateşiyle yanıp tutuşuyor, komutanlar şu sıralar, tabiri caizse, konseyi topladılar. Ne çıkacağı belli değil. Ama size genel olarak şunu söyleyeyim, Rus ordusunun, onların (tabiri düzeltti) onun 26 Ağustos'taki savaşta gösterdiği ya da sergilediği kahramanlık ruhunu, eski zamanlara has o cesareti tarif etmeye kelimeler yetmez babacığım. Size şu kadarını söyleyeyim babacığım, (böyle bir konuşmasına tanık olduğu bir generalin yaptığı gibi göğsüne vurdu ama geç kalmıştı, 'Rus ordusu' dediğinde vurması gerekiyordu) şu kadarını söyleyeyim, biz komutanlar askerleri zorlamak ya da öyle bir şeyler yapmak şöyle dursun zar zor

zapt edebildik onları... o... o yiğitleri, (tekerleme söyler gibi) aratmadılar o eski günleri. Size şu kadarını söyleyeyim, General Barclay de Tolly her yerde, birliklerin önünde hayatını tehlikeye atmaktan çekinmedi. Bizim kolordu da tepenin yamacında konuşluydu. Gözlerinizin önüne getirebiliyor musunuz?" Berg o ana kadar duyduğu bütün hikâyelerden aklından kalanları anlattı. Nataşa ona, bazı soruların yanıtlarını onun yüzünde arıyormuş gibi, gözünü ayırmadan bakıyordu ve bu bakış Berg'i şaşırtmıştı.

Berg de Nataşa'ya bakarak ve onun ısrarlı bakışlarına, beğenisini kazanmaya çalışıyormuş gibi gülümseyerek karşılık vererek, "Rus askerlerinin sergilediği kahramanlığı anlatmaya kelimeler yetmez, ne kadar övülse azdır," dedi. "Rusya Moskova'da değil, evlatlarının yüreğindedir. Değil mi babacığım?"

Bu sırada kontes oturma odasından yorgun ve memnuniyetsiz bir halde geldi. Berg hemen atıldı, kontesin elini öptü, sağlığını sordu, ilgiyle dinlediğini göstermek için başını sallayarak kontesin yanında durdu.

"Evet anneciğim, size içtenlikle söylüyorum, her Rus için sıkıntılı ve üzücü günlerden geçiyoruz. Ama neden bu kadar endişeleniyorsunuz? Yola çıkmak için hâlâ vaktiniz var..."

Kontes, kocasına dönerek, "Bizim uşaklar ne yapıyorlar anlamıyorum," dedi, "Daha şimdi bana gelip, hiçbir şeyin hazır olmadığını söylediler. İşlerle ilgilenecek biri lazım. İnsan böyle zamanlarda Mitenka'yı arıyor. Bu işlerin sonu gelmeyecek!"

Kont bir şeyler söylemeye niyetlendi ama kendini tuttu. Sandalyesinden kalktı, kapıya doğru ilerledi.

Bu sırada Berg burnunu silmek istiyormuş gibi mendilini çıkardı, düğümü görünce başını üzüntüyle ve anlamlı anlamlı sallayarak düşünmeye başladı.

"Babacığım, sizden büyük bir ricam var," dedi.

Kont durup, "Hmm?" dedi.

Berg gülümseyerek, "Az önce Yusupovların evinin önünden geçiyordum," dedi, "kâhyalarını tanırım, koşup yanıma geldi, bir şeyler satın almaz mısınız diye sordu. Sırf meraktan gittim baktım, küçük bir şifonyer ve tuvalet masası vardı. Bilirsiniz, Veruşka böyle bir şeyi ne kadar istemişti ve bu konuda ne kadar tartışmıştık. (Berg şifonyer ve tuvalet masasından bahsederken, farkında olmadan evinin konforunun ona verdiği keyfi belli eden bir ses tonuyla konuşmaya başlamıştı.) Çok güzel bir şey! Çekmeceleri var, gizli bir İngiliz bölmesi var. Veroçka de çoktandır böyle bir şey istiyordu. Ona sürpriz yapmak istiyordum. Sizin avluda bir sürü mujik arabası gördüm. Bir tanesini bana verir misiniz, adama iyi de para veririm..."

Kont yüzünü buruşturdu ve öksürmeye başladı.

"Kontes'e sorun, emirleri ben vermiyorum."

Berg, "Sizin için zahmet olacaksa önemli değil, gerek yok" dedi. "Ben Veruşka çok istediği için sormuştum."

İhtiyar kont, "Ah, hepiniz cehennemin dibine gidin, dibine, dibine, dibine!.." diye bağırdı. "Başım dönüyor." Odadan çıktı.

Kontes ağlamaya başladı.

Berg, "Evet, evet anneciğim, çok zor günlerden geçiyoruz!" dedi.

Nataşa da babasıyla birlikte çıktı, bir konuda çözüm bulmakta zorlanıyormuş gibi, önce babasının peşinden gitti, sonra koşa koşa merdivenlerden aşağı indi.

Petya sundurmada durmuş, Moskova'dan ayrılacak hizmetlilere silah dağıtmakla ilgileniyordu. Dolu yük arabaları hâlâ avludaydı. İki tanesinin bağları çözülmüştü ve bunlardan birine, emir erinin yardımıyla bir subay biniyordu.

Petya, Nataşa'ya, "Sebep neymiş biliyor musun?" diye sordu. (Nataşa, Petya'nın neyi kastettiğini anlamıştı: Annesiyle babasının kavga etmesinin sebebini kastediyordu). Cevap vermedi.

Petya, "Babam bütün yük arabalarını yaralılara vermek istiyormuş," dedi, "Bana da Vasiliç söyledi. Bana kalırsa..."

Nataşa öfkeli yüzünü Petya'ya çevirerek, birden, "Bana kalırsa," diye bağırdı, "bana kalırsa, bu öyle rezil, öyle alçakça, öyle... Bilmiyorum işte! Biz Alman filan mıyız?.." Boğazı şiddetli hıçkırıklarla titriyordu, öfkesinin zayıflaması ve boş yere harcanması korkusuyla döndü, hızla merdivenlerden yukarı koştu.

Berg, kontesin yanına oturmuş, onu aralarında kan bağı varmış gibi saygıyla avutuyordu. Nataşa öfkeden şekli değişmiş yüzüyle rüzgâr gibi odaya dalıp, hızlı adımlarla annesinin yanına gittiği sırada kont elinde çubuğu, odanın içinde dolaşıyordu.

Nataşa, "Bu rezalet! Bu alçaklık!" diye bağırdı. "Siz böyle bir şey emretmiş olamazsınız."

Berg ve kontes şaşkın, korkulu gözlerle ona bakıyorlardı. Kont pencerenin yanında durdu, kulak kabarttı.

Nataşa, "Anneciğim, böyle şey olamaz; şu avlunun haline bakın!" diye bağırdı. "Burada kalacaklar!.."

"Neyin var? Kim kalacak? Ne istiyorsun?"

"Kim olacak, yaralılar! Olmaz anneciğim; bu yapılmaz... Hayır anneciğim, canım, böyle şey olmaz; affedersiniz ama lütfen canım... Anneciğim, bütün bu götürdüğümüz eşyalar ne işimize yarayacak; siz şu avluya bir bakın... Anneciğim!.. Olmaz!.."

Kont pencerenin yanında duruyor, başını çevirmeden Nataşa'nın söylediklerini dinliyordu. Birden burnunu çekti, yüzünü pencereye yaklaştırdı.

Kontes kızına baktı, yüzünde annesinden utandığını gördü, ne kadar heyecanlı olduğunu gördü; kocasının neden dönüp ona bakmadığını anladı, şaşkın şaşkın etrafına bakındı.

Kontes hemen teslim olmadı, "Eh peki, ne istiyorsanız onu yapın! Ben birine engel mi oluyorum?" dedi.

"Anneciğim, canım, affedin beni."

Ama kontes kızını itti, kontun yanına gitti.

Suçlu suçlu önüne bakarak, "Mon cher, sen gerekli emirleri ver... Biliyorsun ben bu işlerden anlamam," dedi.

Kont, mutluluk gözyaşları içinde, "Yumurtalar... yumurtalar tavuğa ders veriyor..." dedi, karısını kucakladı, kontes, utanmış yüzünü kocasının göğsüne sakladığı için memnundu.

Nataşa, "Babacığım, anneciğim! Emri verebilir miyim? Olur mu?" dedi. "Yine de en gerekli şeyleri götürebiliriz..."

Kont başını olur anlamında salladı, Nataşa yakalamaca oynarken koştuğu kadar hızlı koşarak salona, salondan sofaya geçti, oradan da merdivenleri inip avluya çıktı.

Hizmetliler Nataşa'nın başına toplandı, verdiği bu garip emre, kont gelip bütün yük arabalarının yaralılara verilmesini ve sandıkların sandık odasına taşınmasını, karısı adına tasdik edene kadar inanamadılar. Ama emri anlayınca sevinçle, canla başla bu yeni işe giriştiler. Hizmetçilere bu artık tuhaf gelmiyordu, tersine başka türlü olamazmış gibi geliyordu; çeyrek saat önce yaralıların bırakılıp eşyaların götürülmesi tuhaf gelmediği gibi şimdi de başka türlü olamazmış gibi geliyordu.

Bütün ev halkı, bunu daha önce yapmadıkları için kaybettikleri zamanı telafi etmek ister gibi canla başla yeni işlerine, yaralıları arabaya yerleştirmeye giriştiler. Yaralılar odalarından ayaklarını sürüye sürüye çıkıyor, sevinçli, solgun yüzlerle arabaların etrafını sarıyorlardı. Yük arabalarında yer olduğu haberi komşu evlere de yayılmış, o evlerdeki yaralılar da Rostovların avlusuna gelmeye başlamıştı. Yaralıların çoğu eşyaların indirilmemesini, sadece üzerilerine oturmalarına izin verilmesini rica ediyorlardı. Ama eşyaların boşaltılması işi bir kere başlamıştı, artık durdurulamazdı. Zaten eşyaların hepsinin ya da yarısının bırakılmasının bir farkı yoktu. Dün gece büyük bir özenle yerleştirilmiş, sofra takımları, bronzlar, tablolar ve aynalarla dolu sandıklar avluda düzensiz bir biçimde duruyordu ve herkes şunu ya da

bunu indirip bir yük arabası, bir yük arabası daha boşaltmanın yolunu arıyor ve buluyordu.

Kâhya, "Dört yaralı daha alınabilir," dedi, "ben kendi arabamı da veriyorum, yoksa nereye gidecekler?"

Kontes, "Evet, benim gardırobun olduğu arabayı da verin," dedi. "Dunyaşa benimle birlikte kupa arabasında oturur."

Gardırobun olduğu araba da verildi ve iki ev ötedeki yaralıları almaya gönderildi. Bütün ev halkı, hizmetçiler neşeli ve heyecanlıydılar. Nataşa uzun süredir hissetmediği coşkulu, keyifli bir heyecan içindeydi.

Kupa arabasının dar arka bölmesine bir sandık sığdırmaya çalışan uşaklar, "Bunu nereye bağlayacağız?" diyorlardı. "En azından bir tane yük arabası almak lazımdı."

Nataşa, "O sandıkta ne var?" diye sordu.

"Kontun kitapları."

"Bırakın. Vasiliç kaldırır. Onlara gerek yok."

Briçka ağzına kadar insanla dolmuştu; Pyotr İlyiç'in nereye oturacağı soruluyordu. Nataşa, "Arabacının yanına oturur. Arabacının yanına otursun değil mi Petya?" diye bağırdı.

Sonya da durup dinlenmeden koşuşturuyordu; ama onun koşuşturmasının amacı Nataşa'nınkinin tam tersiydi. Bırakılması gereken eşyaları toparlıyordu; kontesin isteği üzerine bunların listesini çıkarıyor ve mümkün olduğu kadar çok eşya götürmeye çalışıyordu.

XVII

Saat iki olduğunda Rostovların tıklım tıklım dolu ve atları koşulmuş dört binek arabası giriş kapısında duruyordu. Yaralıları taşıyan yük arabaları birbiri ardına avludan çıkmışlardı.

Prens Andrey'i taşıyan kaleska, sundurmanın yanından geçerken, giriş kapısında duran büyük, yüksek bir kupa ara-

basında, bir hizmetçinin yardımıyla, kontesin arabada oturacağı yeri hazırlayan Sonya'nın dikkatini çekti.

Sonya kupa arabasının penceresinden eğilip, "Bu kimin kaleskası?" diye sordu.

Oda hizmetçisi, "Gerçekten bilmiyor muydunuz küçük hanım?" diye cevap verdi. "Yaralı prensin kaleskası: Geceyi bizde geçirdi ve sizinle birlikte gidiyor."

"Kimmiş? Adı ne?"

Oda hizmetçisi içini çekerek, "Bizim eski damat, Prens Bolkonski!" diye cevap verdi. "Ölmek üzere olduğunu söylüyorlar."

Sonya kupa arabasından aşağı atladı, koşa koşa kontesin yanına gitti. Yol kıyafetini giymiş, şalını ve şapkasını takmış kontes misafir odasında yorgun adımlarla dolaşıyor, kapalı kapıların ardında oturmuş yola çıkmadan önce dua eden ev halkını bekliyordu. Nataşa odada değildi.

Sonya, "Maman," dedi, "Prens Andrey burada, yaralıymış, ölmek üzereymiş. Bizimle birlikte geliyor."

Kontes korku içinde gözlerini açtı, Sonya'nın kolunu yakaladı, çevresine bakındı.

Alçak sesle, "Nataşa?" dedi.

Bu haberin anlamı, Sonya için de kontes için de ilk anda aynıydı. Nataşalarını tanıyorlardı ve bu haberi aldığında ona ne olacağı korkusu, ikisinin de sevdiği bu adama acıma duygusuna üstün gelmişti.

Sonya, "Nataşa daha bilmiyor; ama Prens Andrey bizimle geliyor," dedi.

"Ölmek üzere miymiş?"

Sonya başını salladı.

Kontes Sonya'ya sarılıp ağlamaya başladı.

O anda yaşanan her şeyin, Tanrı'nın o ana kadar ortaya çıkmayan elinin kendini göstermeye başlaması olduğunu hissediyor ve "Tanrı'nın yollarını biz anlayamayız," diye düşünüyordu.

Koşarak odaya giren Nataşa, yüzünde heyecanlı bir ifadeyle, "Hadi anne her şey hazır. Neyiniz var?" dedi.

Kontes, "Yok bir şey," dedi, "Her şey hazırsa, gidelim." Kontes üzgün yüzünü gizlemek için el çantasına doğru eğildi. Sonya, Nataşa'ya sarılıp öptü. Nataşa ona soran gözlerle baktı.

"Neyin var? Ne oldu?"

"Hiç... hiçbir şey olmadı..."

Bir şey olduğunu hemen hisseden Nataşa, "Benim için kötü bir haber mi var?.. Ne oldu?" diye sordu.

Sonya iç geçirdi ve yanıt vermedi. Kont, Petya, Madam Schoss, Mavra Kuzminişna, Vasiliç, misafir odasına girdiler, kapıları kapatıp sessizce oturdular, konuşmadan, birbirlerinin yüzüne bakmadan birkaç saniye öylece durdular.

İlk önce kont ayağa kalktı, derin derin iç geçirerek tasvirin önünde haç çıkarmaya başladı. Diğerleri de aynısını yaptı. Sonra kont, Moskova'da kalacak olan Mavra Kuzminişna ile Vasiliç'e sarıldı, onlar kontun elini tutup omzunu öperlerken, kont sevgisini gösterir, teselli edici, anlaşılmayan bir şeyler mırıldanarak sırtlarına hafifçe vurdu. Kontes tasvirlerin olduğu odaya gitti, Sonya odaya girince onu, duvarlarda kalmış birkaç tasvirin önünde diz çökmüş olarak buldu. (Aile yadigârı olan en değerli tasvirleri yanlarında götürüyorlardı.)

Gidecek olan uşaklar, Petya'nın dağıttığı hançerleri, kılıçları takmış, pantolon paçalarını çizmelerinin içine sokmuş, kemerlerini ve kuşaklarını iyice sıkmış, kalacak olan uşaklarla sundurmada, avluda vedalaşıyorlardı.

Yola çıkmadan önce her zamanki gibi, pek çok şey unutulmuş, ya da düzgün bir şekilde yerleştirilmemişti, hizmetçi kızlar ellerinde yastıklar ve bohçalarla evden kupa arabalarına, kaleskaya, briçkaya ve sonra tekrar eve koştururlarken, iki yol uşağı kupa arabasının açık kapılarının, basamağının iki yanında, uzun süre kontesin binmesine yardım etmek için beklemişlerdi.

Kontes, "Yüz yıl geçse bile yine her şeyi unuturlar," diyordu, "Sen de bilirsin, ben böyle oturamam." Dunyaşa dişlerini sıktı, yanıt vermedi, yüzünde sitemkâr bir ifadeyle kupa arabasına doğru koştu, minderleri düzeltti.

Kont, başını sallayarak, "Ah, şu insanlar," diyordu.

Kontesin, bir tek onun arabasına bindiği ihtiyar sürücü Yefim yerine çıkıp oturmuştu, arkasında olup bitenlere dönüp bakmıyordu. "Tanrı'ya emanet!" demelerine daha çok vakit olduğunu, bunu söyledikten sonra bile birkaç kere durdurup, unutulan bir şeyi almak için geri döndüreceklerini, sonra bir kez daha durdurulup, kontesin pencereden kafasını uzatıp ondan Tanrı aşkına, yokuş aşağı inerken dikkatli olmasını isteyeceğini otuz yıllık deneyiminden biliyordu. Bunu bildiği için de, atlarından (özellikle soldaki, eşinen ve gemini çiğneyip kemiren, doru Sokol'dan) daha sabırlı bir halde bekliyordu. Sonunda herkes yerine yerleşti, basamaklar içeri alındı, kupa arabasının kapısı sertçe kapatıldı, bir kutuyu getirsin diye birisi gönderildi, kontes başını uzatıp gereken sözleri söyledi. Yefim de şapkasını ağır ağır kaldırdı, haç çıkardı. At sürücüsü ve diğer uşaklar da aynı şeyi yaptılar.

Yefim, şapkasını takarken, "Tanrı'ya emanet!" dedi. "Asıl dizginlere!" Sürücü atları yürütmeye başladı. Sağdaki koşum atı hamuda yüklendi, yüksek yaylar gıcırdadı, arabanın gövdesi sallandı. Uşak, araba giderken sürücü bölmesine atladı. Kupa arabası avludan kaldırımın tümseğine çıkarken sarsıldı, diğer arabalar da aynı yerde sarsıldı ve kafile sokağa çıkıp yokuşu tırmanmaya başladı. Kupa arabalarındaki, kaleskadaki ve briçkadaki herkes yolun karşısındaki kilisenin önünden geçerlerken haç çıkardı. Moskova'da kalan hizmetliler arabaların iki yanından giderek onları uğurluyorlardı. Nataşa o anda, kupa arabasında kontesin yanında oturup, terk edilmiş, telaşlı Moskova'nın, yanından yavaş yavaş geçen surlarına bakarken hissettiği keyifli duyguyu şimdiye kadar nadiren hissetmişti. Arada bir başını pencereden çı-

karıyor, öne, arkaya, önlerinde giden uzun yaralı kafilesine bakıyordu. Prens Andrey'in kafilenin neredeyse en önündeki kaleskasının kapalı tentesini görüyordu. İçinde kim olduğunu bilmiyor ve her defasında, kendi yük arabalarının arasında gözleriyle bu kaleskayı arıyordu.

Kudrin'den, Nikitskaya'dan, Presnya'dan, Podnoviski'den, Rostovların kafilesine benzeyen birkaç kafile geldi, binek arabaları ve yük arabaları Sadovaya boyunca iki sıra halinde ilerliyorlardı.

Arabalarla ve yaya olarak giden kalabalığı meraklı bakışlarla hızlıca gözden geçiren Nataşa, Suharev Kulesi'ni dönerlerken birden sevinç ve şaşkınlık içinde bağırdı:

"Aman Tanrım! Anne, Sonya, bakın! Bu o."

"Kim? Kim?"

Nataşa başını arabanın penceresinden çıkarıp, sürücü kaftanlı, uzun boylu, şişman, yürüyüşünden ve hareketlerinden kılık değiştirmiş bir soylu olduğu anlaşılan, kaba çuhadan bir palto giymiş, yüzü sararmış, sakalsız bir ihtiyarın yanında Suharev Kulesi'nin kemerinin altından geçen bir adama bakarak, "Bakın, gerçekten Bezuhov!" dedi.

Nataşa, "Gerçekten Bezuhov, kaftanlı olan, yaşlı, ufak tefek adamın yanındaki," dedi, "Bakın, bakın!"

"Hayır canım, o değil. Öyle saçma şey olur mu?"

Nataşa, "Anne," diye bağırdı, "Yemin ederim o." Sürücüye, "Dur, dur!" diye bağırdı; ama sürücü arabayı durduramadı, çünkü Meşçanskaya'dan da yük arabaları ve binek arabaları geliyor, Rostovlar'a ilerlemeleri, yolu tıkamamaları için bağırıyorlardı.

Bütün Rostovlar gerçekten, şimdi daha uzakta olmasına rağmen, uşağa benzeyen ufak tefek ihtiyarın yanında, başı öne eğik bir halde ve yüzünde ciddi bir ifadeyle sokak boyunca ilerleyen, sürücü kaftanı giymiş Piyer'i ya da ona inanılmaz derecede benzeyen birini gördüler. İhtiyar, kupa arabasından uzanmış, Piyer'e bakan başı fark etti, dirseğine saygıyla do-

kunarak kupa arabasını işaret etti ve bir şeyler söyledi. Piyer onun neden bahsettiğini uzun süre anlamadı; kendi düşüncelerine dalmış gibiydi. Nihayet söyleneni anlayınca, işaret ettiği yere baktı, Nataşa'yı tanıdı ve anında, ilk hissettiği duyguya kapılarak hızla kupa arabasına yöneldi. Ama on adım attıktan sonra, belli ki bir şeyler hatırlayıp durdu.

Nataşa'nın arabadan uzanan yüzü alaycı bir şefkatle parlıyordu.

Elini ona doğru uzatarak, "Pyotr Kirilıç gelsenize! Tanıdık sizi! Olur şey değil!" diye bağırdı. "Ne arıyorsunuz burada? Bu haliniz nedir?"

Piyer uzatılan eli tuttu ve yürümeye devam ederken (kupa arabası ilerlemeye devam ediyordu) zorlanarak öptü.

Kontes şaşkın ve acıyan bir sesle, "Ne oldu size böyle kont?" diye sordu.

Piyer, "Ne mi oldu? Ne mi? Niye ki? Bana bir şey sormayın lütfen," dedi ve ışıldayan, neşeli bakışlarının (bunu ona bakmadan da hissetmişti) güzelliğiyle kendisini esir alan Nataşa'ya baktı.

"Ne o, yoksa Moskova'da mı kalıyorsunuz?"

Piyer cevap vermedi.

Soru sorar gibi "Moskova'da mı?" dedi. "Evet, Moskova'da, güle güle."

Nataşa, "Ah, ben de erkek olsaydım, mutlaka sizinle kalırdım. Ah, ne iyi olurdu!" dedi. "Anne, izin verin, kalayım."

Piyer dalgın dalgın Nataşa'ya baktı, bir şeyler söylemek istedi ama kontes araya girdi.

"Çarpışmaya katılmışsınız diye duyduk, doğru mu?"

Piyer, "Evet, katıldım," diye yanıt verdi, "Yarın yine çarpışma olacak..." diye başlamıştı ki, Nataşa sözünü kesti:

"İyi ama neyiniz var kont? Çok değişmişsiniz..."

"Ah, bana bir şey sormayın, sormayın, ben de bilmiyorum. Yarın... Ama hayır! Güle güle, güle güle," dedi. "Korkunç günler yaşıyoruz!"

Arabadan uzaklaştı, kaldırıma çıktı.

Nataşa ona şefkatle, biraz da alaycı, mutlu bir gülümsemeyle bakarak uzun süre arabanın penceresinde kaldı.

XVIII

Piyer evinden ayrılıp kayıplara karışalı iki gün olmuştu ve o zamandan beri merhum Bazdeyev'in boş dairesinde kalıyordu. Şöyle olmuştu:

Piyer, Moskova'ya gelmesinin ve Kont Rastopçin'le görüşmesinin ertesi günü uyandığı zaman nerede olduğunu ve kendisinden ne istendiğini uzun süre anlayamamıştı. Kabul salonunda kendisini bekleyenlerin arasında, Kontes Elena Vasilyevna'dan mektup getiren bir Fransızın da olduğu bildirilince birden, kendini kaptırmak konusunda oldukça yetenekli olduğu kafa karışıklığı ve umutsuzluk duygusunu hissetmişti. Birden, artık her şey bitmiş, her şey karmakarışık olmuş, her şey parçalanmış, haklı ya da haksız kalmamış, gelecekte hiçbir şey olmayacakmış, bu durumun içinden çıkmak imkânsızmış gibi gelmişti. Zoraki bir gülümsemeyle ve bir şeyler mırıldanarak, kâh çaresiz bir tavırla kanepeye oturmuş, kâh kalkmış, kabul salonun kapısını hafifçe aralayıp bekleyenlere bakmış, kâh ellerini sallayarak geri dönmüş ve bir kitap almıştı. Baş kâhya bir kez daha gelip, kontesten mektup getiren Fransızın, bir dakikacık bile olsa onu görmeyi çok istediğini ve dul İ. A. Bazdeyeva'nın gönderdiği birinin, Bazdeyeva'nın Piyer'den, köye gideceği için kitapları almasını rica ettiğini bildirmişti.

Piyer, baş kâhyaya, "Ha, evet, şimdi, beklemesini... ya da hayır... git hemen geleceğimi söyle," demişti.

Ama Piyer, başkâhya çıkar çıkmaz, masanın üzerinde duran şapkasını alıp çalışma odasının arka kapısından çıkmıştı. Koridorda kimse yoktu. Piyer, koridoru baştan başa

geçerek merdivenlere gelmiş, yüzünü buruşturup iki eliyle alnını ovuşturarak birinci merdiven sahanlığına kadar inmişti. Ön kapıda kapıcı duruyordu. İkinci bir merdiven, Piyer'in durduğu sahanlıktan evin arka kapısına gidiyordu. Piyer o merdivenden inip avluya çıkmıştı. Onu kimse görmemişti. Ama avlu kapısından sokağa çıkınca efendilerini gören kapıcı ve binek arabasının yanında duran sürücü şapkalarını çıkarmışlardı. Gözlerin üzerinde olduğunu hisseden Piyer, kafasını çalıların arasına saklayan devekuşları gibi yapmıştı; başını eğmiş, adımlarını sıklaştırıp sokağa çıkmıştı.

O sabahki işleri arasında en önemli iş, İosif Alekseyeviç'in kitaplarını ve evraklarını almakmış gibi geliyordu Piyer'e.

Önüne çıkan ilk arabayı tutmuş ve arabacıya, dul Bazdeyeva'nın evinin olduğu

Patriarşiye Prudıy'a gitmesini emretmişti.

Başını sürekli çevirip dört bir yandan Moskova'dan ayrılan kafileleri izleyen, şişman gövdesini, gıcırdayan eski drojkide kayıp düşmemek için düz tutmaya çalışan Piyer, okuldan kaçan bir çocuğun sevincini hissediyor, arabacıyla konuşuyordu.

Arabacı ona, o gün Kremlin'de silah dağıtıldığını, ertesi gün bütün halkın Tri Gorıy'a gönderileceğini, orada büyük bir çarpışmanın olacağını anlatmıştı.

Piyer, Patriarşiye Prudıy'a gelince Bazdeyev'in uzun süredir gitmediği evini bulmuştu. Küçük kapıya yaklaşmıştı. Kapıya vurunca Piyer'in beş sene önce, Torjok'ta, İosif Alekseyeviç'in yanında gördüğü Gerasim, o solgun yüzlü, sakalsız ihtiyar çıkmıştı.

Piyer, "Evdeler mi?" diye sormuştu.

"Sofya Danilovna, mevcut koşullardan dolayı, çocuklarla birlikte Torjok köyüne gitti ekselansları."

Piyer, "Ben yine de gireyim, kitapları ayırmam gerekiyor," demişti.

Yaşlı uşak, "Tabii, hoş geldiniz, merhumun, mekânı cennet olsun, erkek kardeşi Makar Alekseyeviç burada kalıyorlar; bildiğiniz gibi biraz acizdirler," demişti.

Piyer'in de tanıdığı Makar Alekseyeviç, İosif Alekseyeviç'in yarı deli, içki âlemlerine meraklı, ayyaş kardeşiydi.

Piyer, "Evet, evet, biliyorum. Girelim, girelim..." demiş ve eve girmişti.

Üzerinde sabahlık, çıplak ayaklarında kaloşlar olan, uzun boylu, kel kafalı, kırmızı burunlu ihtiyar bir adam sofada duruyordu; Piyer'i görünce öfkeli öfkeli bir şeyler mırıldanmış, koridora girip gitmişti.

Gerasim, "Çok akıllıydı, ama şimdi, gördüğünüz gibi aciz durumda," demişti. "Çalışma odasına buyurur musunuz?" Piyer başını sallamıştı. "Çalışma odası kapısı kapatılıp kilitlendiği gibi duruyor. Sofya Danilovna, sizden biri gelirse kitapların kendisine verilmesini emretmişti."

Piyer, velinimeti hayattayken heyecandan titreyerek girdiği kasvetli yazı odasına girmişti. İosif Alekseyeviç'in ölümünden beri tozlanmış, el sürülmemiş olan bu oda şimdi daha da kasvetliydi.

Gerasim bir panjur açmış, ayaklarının ucuna basarak dışarı çıkmıştı. Piyer odayı dolaşmış, el yazmalarının durduğu dolaba yaklaşmış, tarikatın kutsal metinlerinin en önemlilerinden birini almıştı. Bu, üzerinde velinimetinin notlarının ve açıklamalarının olduğu orijinal İskoç zabıtlarıydı. Tozlanmış yazı masasına oturmuş, el yazmalarını önüne koymuş, onları açıp kapatmış, sonunda önünden itip başını ellerine dayayıp düşünceye dalmıştı.

Gerasim birkaç kez sessizce çalışma odasına göz atmış ve Piyer'in duruşunu değiştirmeden oturduğunu görmüştü. İki saatten uzun bir süre geçmişti. Gerasim, Piyer'in dikkatini çekmek için kapının önünde hafifçe gürültü yapmaktan çekinmemişti. Piyer onu duymamıştı.

"Arabacının gitmesini emreder misiniz?"

Kendine gelen Piyer hemen ayağa fırlayarak, "Ha, evet," demişti. Gerasim'in redingotunun düğmesini tutmuş, parıldayan, nemli, coşkulu gözlerle baştan ayağa süzmüş, "Dinle beni," demişti. "Dinle, yarın, "Yarın çarpışma olacağını biliyor musun?"

Gerasim, "Öyle diyorlar," diye cevap vermişti.

"Benim kim olduğumu hiç kimseye söylememeni rica ediyorum. Ve sana söyleyeceklerimi yapmanı..."

Gerasim, "Emredersiniz," demişti, "Bir şeyler yemek mi istemiştiniz?"

Piyer, yüzü beklenmedik bir şekilde kızararak, "Hayır ama başka bir şey istiyorum" demişti, "Bana bir köylü giysisi, bir de tabanca lazım."

Gerasim biraz düşündükten sonra, "Emredersiniz," demişti. Piyer o günün geri kalan kısmını velinimetinin çalışma odasında tek başına, odanın bir köşesinden diğerine, seslerini Gerasim'in de duyduğu adımlarla, sinirli sinirli gidip gelerek, kendi kendine konuşarak geçirmiş, gece de kendisine orada hazırlanan bir yatakta yatmıştı.

Gerasim, Piyer'in eve yerleşmesine, bütün ömrünce pek çok tuhaf şey görmüş bir uşak alışkanlığıyla hiç şaşırmamış, hizmet edebileceği bir insanın ortaya çıkmasına âdeta sevinmişti. Piyer'e hemen o akşam, ne için gerektiğini kendi kendine bile sormadan, bir kaftanla bir şapka bulmuş, istediği tabancayı da ertesi gün bulacağına söz vermişti. Makar Alekseyeviç o akşam iki kere, kaloşlarını sürüyerek çalışma odasının kapısına gelmiş, orada durmuş, Piyer'e ahbaplık etmek ister gibi bakmıştı. Ama Piyer dönüp ona bakar bakmaz, utanıp sıkılmış gibi sabahlığına sarınmış ve hemen uzaklaşmıştı. Piyer üzerinde köylü kaftanıyla (kaftanı Gerasim bulmuş ve onun için buharla temizlemişti) Rostovlar'a rastladığı sırada, onunla birlikte, tabanca satın almak için Suharev Kulesi'ne gidiyordu.

XIX

Kutuzov'un, Rus birliklerinin Moskova üzerinden Ryazan yoluna çekilme emri 1 Eylül gecesi verildi.

İlk birlikler geceleyin harekete geçtiler. Gece yol alan birlikler acele etmiyor, yavaş yavaş ve sakin sakin ilerliyorlardı; şafakla birlikte harekete geçen birliklerse Dorogomilov Köprüsü'ne yaklaştıklarında, ileride, karşı yakada, köprüyü kalabalık bir halde, aceleyle geçen, yukarılara kadar çıkarak sokakları, ara sokakları dolduran, arkalarından onlara doğru gelen, ucu bucağı belli olmayan asker yığınları gördüler. Birlikler nedensiz yere telaşlanmaya, acele etmeye başladılar. Herkes ileriye, köprü tarafına doğru, köprüye, nehrin sığ yerlerine ve kayıklara atıldı. Kutuzov arka sokaklardan Moskova'nın diğer tarafına götürülmesini emretti.

2 Eylül sabahı saat onda, sadece artçılar, Dorogomilov'un dış mahallelerindeki geniş bir alanda kalmıştı. Ordu artık Moskova'nın diğer tarafında, Moskova'nın gerisindeydi.

Aynı anda, 2 Eylül sabahı saat onda, Napolyon, Poklonnaya tepesinde, birliklerinin arasında duruyor, karşısında uzanan manzarayı seyrediyordu. 26 Ağustos'la 2 Eylül, Borodino Savaşı'yla düşmanın Moskova'ya girişi arasındaki o heyecanlı, o unutulmaz haftanın her gününde olağandışı, insanları çok şaşırtan, tam tepeye çıkmayan güneşin ilkbaharda ısıttığından daha fazla ısıttığı, her şeyin nadir görülen, tertemiz bir havada gözleri kamaştıracak kadar parladığı, sonbahar havasının içine dolduğu göğüslerin güçlendikleri, tazelendikleri, gecelerin bile ılık olduğu ve bu ılık, karanlık gecelerde altın renkli yıldızların birbiri ardına kayarak insanları korkuttuğu, neşelendirdiği bir sonbahar havası hüküm sürmüştü.

2 Eylül sabahı saat onda da böyle bir hava vardı. Sabahın parıltısı büyüleyiciydi. Moskova, Poklonnaya tepesinden bakıldığında, nehirleri, bahçeleri ve kiliseleriyle uzanmış halde

duruyor, günlük hayatını devam ettiriyormuş gibi görünüyor ve kubbelerine vuran güneş ışıkları yıldızlar gibi titreşiyordu.

Napolyon, alışılmadık tarzda, benzersiz mimarisiyle garip görünen bu şehir karşısında, insanların, kendilerine yabancı, tanımadıkları bir yaşam biçimi karşısında hissettiği, kıskanç ve huzursuz meraka kapıldı. Bu şehir belli ki kendi hayatından elde ettiği güçle yaşıyordu. Napolyon, bir bedenin canlı mı cansız mı olduğunu uzak mesafeden bile belli eden o fark edilmesi zor işaretleri, şehirdeki hayatın titreşimini Poklonnaya tepesinden görüyordu ve bu büyük ve güzel bedenin sanki nefes aldığını hissediyordu.

Napolyon, "Cette ville asiatique aux innombrables églises, Moscou la sainte. La Voilà donc enfin, cette fameuse ville! Il était temps,"[47] dedi, atından indi, Moscou planının getirilip önüne yayılmasını emretti, tercüman Lelorgne d'Ideville'i çağırttı. "Une ville occupée pas l'ennemi ressemble à une fille qui a perdu son honneur,"[48] diye düşünüyordu (bunu Smolensk'te Tuçkov'a da söylemişti). İşte, karşısında uzanan, ömründe ilk kez gördüğü Doğu güzeline bu gözle bakıyordu. Uzun süredir taşıdığı ve gerçekleşmesi imkânsızmış gibi görünen arzusuna kavuşması ona garip geliyordu. Parlak sabah güneşinin altında kâh şehre, kâh şehrin ayrıntılarını gözden geçirmek içini plana bakıyor, ona sahip olacağının kesinleşmesi onu heyecanlandırıyor, tüylerini ürpertiyordu.

"Zaten başka türlü olabilir miydi?" diye düşünüyordu. "İşte o, o başkent, ayaklarımın altında, kaderini bekliyor. Aleksandr nerede şimdi ve ne düşünüyor? Tuhaf, güzel, görkemli şehir! Tuhaf ve görkemli bir an!" Aklına birlikleri geldi. "Onların gözüne kim bilir ne kadar parlak görünüyorum!" Yanındakilere ve yaklaşan, düzene giren birliklere bakarak, "İşte orada, inancı az olanlara verilecek ödül," diye

47 Bu sayısız kilisenin olduğu Asya şehri, kutsal Moskova. Nihayet, işte karşımda, o ünlü şehir! Zamanı gelmişti.

48 Düşmanın işgal ettiği bir şehir, namusunu kaybetmiş bir kıza benzer.

düşünüyordu, "Ağzımdan çıkacak tek bir sözle, elimin tek bir hareketiyle, des Czars'ın[49] bu kadim başkenti harabeye döner. Mais ma clémence est toujours prompte à descendre sur les vaincus.[50] Cömert olmalı, yüceliğimi göstermeliyim." Birden aklından, "Hayır, Moskova'ya varmış olamam, bu gerçek olamaz," düşüncesi geçti, "Ama işte orada, güneş ışıklarının üzerlerinde oynaştığı, titreştiği altın kubbeleri ve haçlarıyla ayaklarımın dibinde uzanıyor. Ama onu sakınacağım. Antik Çağlardan beri ayakta duran barbarlık ve zorbalık anıtlarının üzerine o yüce adalet ve merhamet sözcüklerini yazacağım. Aleksandr'a her şeyden çok bu acı verir, onu tanırım. (Napolyon'a, bütün bu yaşananların altında yatan başlıca neden kendisiyle Aleksandr arasındaki kişisel kavgaymış gibi geliyordu.) Kremlin'in tepesinden, evet, işte orada, Kremlin, onlara adaletli kanunlar vereceğim, onlara gerçek uygarlığın ne anlama geldiğini göstereceğim, boyar nesillerinin fatihlerinin adını sevgiyle anmalarını sağlayacağım. Heyete savaş istememiş olduğumu ve istemediğimi, savaş ilan etmemin tek nedeninin saraylarının yanlış politikası olduğunu, Aleksandr'ı sevdiğimi ve ona saygı duyduğumu, kendime ve halklarıma yaraşır barış şartlarını Moskova'da kabul edeceğimi söyleyeceğim. Savaşta kazanılan başarıyı, saygın bir hükümdarı alçaltmak için kullanmak istemem. Boyarlar, diyeceğim onlara, ben savaş istemiyorum, ben barış ve tüm tebaamın refahını istiyorum. Ancak, heyetin karşısında olmak bana ilham verecektir, onlarla, her zaman yaptığım gibi açık, ciddi ve etkileyici konuşacağım. Ama Moskova'da olduğum gerçekten doğru mu? Evet, işte orada!"

Maiyetindekilere dönerek, "Qu'on m'amène les boyards,"[51] dedi. Bir general gösterişli maiyetiyle birlikte, boyarları getirmek için dörtnala gitti.

---

49 Çarların.

50 Ama benim merhametim yenilmişlere bile görünmeye her zaman hazırdır.

51 Bana boyarları getirin.

Aradan iki saat geçti. Napolyon kahvaltısını etmiş, Poklonnaya tepesindeki aynı yerde heyeti bekliyordu. Boyarlarla yapacağı konuşmayı zihninde tasarlamıştı. Bu konuşma, Napolyon'un anladığı biçimleriyle, erdem ve yücelikle doluydu.

Napolyon kendini, Moskova'da sergileme niyetinde olduğu yüce gönüllü tavrın etkisine kaptırmıştı. Rus asilzadelerinin, Fransız imparatorunun asilzadeleriyle görüşecekleri réunion dans le palais des Czars[52] günlerini hayalinde belirlemişti. Halkın sevgisini kazanmasını sağlayacak bir valiyi zihninde belirlemişti. Moskova'da pek çok hayır kurumu olduğunu öğrenince, hayalinde bu kurumlara merhametini sonuna kadar göstermeye karar vermişti. Afrika'da ihram giyip camide oturması gerektiği gibi Moskova'da da çarlar kadar merhametli olması gerektiğini düşünüyordu. Ve Rusların yüreğine son bir dokunuş yapmak için, o ma chère, ma tendre, pauvre mère[53] demeden de duygulanabileceğini hayal edemeyen her Fransız gibi, bütün kurumlara büyük harflerle Etablissement dédié à ma chère Mère[54] yazılmasını emretmeye karar verdi. Hayır, kararını sadece Maison de ma Mère[55] yazılsın diye değiştirdi. "Ama gerçekten Moskova'da mıyım? Evet, işte karşımda. Ama şehirden gelecek heyet nerede kaldı?" diye düşündü.

Bu arada, imparatorun maiyetinin arka taraflarında, generaller ve mareşaller kendi aralarında heyecanlı heyecanlı bir şeyler fısıldaşıyorlardı. Heyeti getirmek için gönderilenler, Moskova'nın boş olduğu, herkesin şehri terk ettiği haberini getirmişlerdi. Fısıldaşanların yüzleri solgun ve tedirgindi. Onları tedirgin eden, sakinlerinin Moskova'yı terk etmiş olması (bu olay ne kadar önemli görünürse görünsün)

52 Çarların sarayında toplantı.
53 Sevgili, şefkatli, zavallı anneciğim.
54 Bu kurum sevgili Anneme ithaf edilmiştir.
55 Annemin evi.

değil, bunu imparatora, onu, Fransızların ridicule[56] dedikleri korkunç duruma düşürmeden nasıl söyleyecekleri, boyarları bu kadar zaman boşuna beklediğini, şehirde sarhoş takımından başka kimsenin kalmadığını nasıl söyleyecekleriydi. Bir grup, her nasıl olursa olsun bir heyet toplanıp getirilmeliydi diyor, diğer bir grup bu düşünceye karşı çıkıyor, imparatoru dikkatli ve akıllı bir biçimde hazırlayıp doğruyu söylemek gerektiğini savunuyordu.

Maiyetindeki soylular, "Il faudra le lui dire tout de même..."[57] diyorlardı. "Mais, messieurs..."[58] Kendini yüce gönüllü tasarılarına kaptırmış olan imparatorun, haritanın başında, arada bir elini alnına götürüp Moskova yoluna bakarak ve neşeyle, gururla gülümseyerek, bir ileri bir geri sabırla yürümesi durumu daha da zorlaştırıyordu.

Maiyetindeki soylular omuz silkiyorlar, korkunç ridicule kelimesini ima edebilecek herhangi bir şeyi söyleme kararını veremiyorlar ve "Mais c'est impossible..."[59] diyorlardı.

Bu sırada, boşu boşuna beklemekten yorulan ve aktörlere özgü sezgisiyle, görkemli anın bekleme süresi uzadıkça görkemini kaybetmeye başladığını hisseden imparator eliyle bir işaret verdi. Tek pare işaret topu atıldı ve farklı taraflardan Moskova'yı kuşatmış olan birlikler Tverskaya, Kaluga ve Dorogomilov kapılarından Moskova'ya girdiler.

Kendi kaldırdıkları toz bulutu içinde kaybolan, birbirine karışan çığlık sesleri göğe yükselen birlikler gitgide hızlanarak, birbirlerini geçerek, düzgün adımlarla ve tırıs giderek ilerliyorlardı.

Kendini birliklerin hareketine kaptıran Napolyon onlarla birlikte Dorogomilov kapısına kadar geldi ama orada yeniden durdu, atından indi ve Kamerkollejski surlarında uzun süre bir heyet bekleyerek dolaştı.

---

56 Gülünç.
57 Ona gerçeği söylemek gerekecek...
58 Ama, beyler...
59 Ama bu imkânsız...

XX

O sırada Moskova boştu. İçinde hâlâ insanlar vardı, sakinlerinin beşte biri hâlâ oradaydı ama şehir boştu. Kraliçesi olmayan, ölmekte olan bir arı kovanı gibi boştu.

Kraliçesi olmayan bir kovanda hayat artık bitmiştir ama üstünkörü bakıldığında o da diğer kovanlar gibi canlı görünür.

Arılar, öğle güneşinin sıcak ışığı altında, kraliçesi olmayan kovanın etrafında, diğer canlı kovanların etrafında döndükleri gibi güle oynaya dönerler; bal kokusu yine uzaklara kadar yayılır, arılar yine içeri, dışarı uçarlar. Ama bu kovanda artık hayat olmadığını anlamak için daha yakından bakmak gerekir. Arılar, canlı kovandaki arılarla aynı uçmazlar, arıcı aynı kokuyu aynı sesi duymaz. Arıcı hasta bir kovanın duvarına vurduğu zaman, sırtlarını tehditkâr bir biçimde kasmış, kanatlarını hızlı hızlı çırparak havaya yayılan o canlı sesi üreten on binlerce arının uğultusu yerine, eskiden gelen bu ani, uyumlu cevap yerine dağınık, boş kovanın farklı farklı yerlerinde yankılanan vızıltılar gelir. Kovan deliklerinden eskisi gibi ispirtolu, hoş bir bal ve arı zehri kokusu ve tamamen dolu olmasının verdiği ısı değil, boşluğun ve çürümenin kokusuyla iç içe geçmiş bir bal kokusu gelir. Artık kovan deliklerinde kovanı korumak için ölmeye hazır, sırtlarını kaldırmış, tehlike boruları çalan muhafızlar yoktur. Oradan artık titreşmek için harcanan emeğin, suyun fokurdamasına benzeyen düzenli ve kısık sesi değil, düzensizliğin ahenksiz, kesik kesik gürültüsü gelir. Siyah, uzun, bala bulanmış hırsız arılar korka korka ve sinsice kovana girip çıkarlar; sokmazlar, tehlikeden uzak dururlar. Önceden kovana sadece yüklü gelip boş çıkan arılar artık yüklü çıkarlar. Arıcı alt çerçeveyi çıkarır ve kovanın alt tarafına bakar. Önceki, reçineye asılmış (en dibe kadar uzanan), birbirlerinin ayaklarına tutunup, çalışırken çıkardıkları kesintisiz uğultuyla balmumu çeken, siyah, çalışmanın sakinleştirdiği, salkım gibi uzanan arılar yerine kovanın dibinde ve duvarlarında, farklı

farklı yönlere dalgın dalgın uçuşan uyuşuk, kuruyup büzülmüş arılar vardır. Yapışkan bir maddeyle kaplanmış, kanatlar çırpılarak süpürülmüş bir taban yerine balmumu parçaları, ölü ve ayaklarını zar zor hareket ettirebilen yarı ölü arı yığının oluşturduğu pislikle kaplı bir taban vardır.

Arıcı üst çerçeveyi çıkarır ve kovanın üst tarafına bakar. Peteklerdeki bütün aralıkları tıkayarak larvaları sıcak tutan sıkışık arı sıraları yerine usta işi, karışık bir petek yapısıyla karşılaşır ama artık eskisinden farklı olarak el değmemiş değildir. Her şey yüzüstü bırakılmış ve kirletilmiştir. Siyah, hırsız arılar, çalışan arıların arasına hızla, gizlice dalarlar; kuruyup büzülmüş, küçük, yaşlanmış gibi halsiz arılar, hiçbirine müdahale etmeden, hiçbir şey yapmak istemeden, yaşama bilinçlerini kaybetmiş bir halde ağır ağır gezinirler. Erkek arılar, eşekarıları, yabanarıları, kelebekler uçarken farkına varmadan kovanın duvarlarına çarparlar. Ölü larvalar ve bal dolu peteklerin farklı farklı yerlerinden bazen öfkeli vızıltılar duyulur; bir yerlerde iki arı, eski alışkanlıkları ve hatıraları akıllarına gelerek, kuluçka kovanlarını temizlemek için, güçlerini aşan bir çabayla, neden yaptıklarını kendileri de bilmeden, bir arının ya da yabanarısının ölüsünü sürükleyip götürürler. Başka bir köşede iki yaşlı arı tembel tembel dövüşürler ya da temizlenirler, ya da bu yaptıklarının dostça mı düşmanca mı olduğunu kendileri de bilmeden birbirlerini beslerler. Üçüncü bir yerde, bir arı kalabalığı, birbirlerini ezerek, bir kurbanın üstüne saldırır, onu sıkıştırır ve boğar. Gücü kalmayan ya da ölen arı, ceset yığının üzerine, ağır ağır, bir tüy gibi süzüle süzüle düşer. Arıcı, kuluçka kovanlarını görmek için ortadaki iki peteği kaldırır. O eski, sırt sırta vermiş bir halde durup üremenin yüksek gizemini koruyan binlerce arının meydana getirdiği kesintisiz siyah daireler yerine birkaç yüz donuk, yarı ölü ve içi geçmiş arı kalıntısı görür. Neredeyse hepsi, vaktiyle korudukları ama artık var olmayan bu mabette, kendileri de farkında olmadan ölmektedirler.

Çürümenin ve ölümün kokusunu yayarlar. Aralarından sadece birkaç tanesi hareketlenip yükselir, uyuşuk uyuşuk uçup düşmanın eline konar, güçleri onu sokup ölmeye bile yetmez, geri kalanlar, ölüler, bir balığın pulları gibi ağır ağır aşağıya dökülürler. Arıcı kovanın kapağını kapatır, tebeşirle işaretler ve zamanı gelince parçalayıp yakar.

Napolyon, Kamerkollejski surlarında, kendi düşüncesine göre, görgü kuralları gereği, formaliteden de olsa gelmesi gereken heyeti bekleyerek, yorgun argın, sıkıntılı ve kaşları çatık bir halde ileri geri dolaştığı sırada Moskova işte böyle boştu.

Moskova'nın çeşitli köşelerinde, eski alışkanlıkları gereği, kendileri de ne yaptıklarının farkında olmadan avare avare dolaşan insanlar vardı hâlâ.

Napolyon'a uygun bir dille Moskova'nın boş olduğu bildirilince, bu haberi getiren kişiye öfkeyle baktı, arkasını döndü, sessizce yürümeye devam etti.

"Binek arabamı getirsinler," dedi. Nöbetçi yaverle birlikte arabasına bindi, kenar mahallelere gitti.

Kendi kendine, "Moscou déserte. Quel événement invraisemblable!"[60] diyordu.

Şehre girmedi, Dorogomilov dış mahallesindeki bir handa kaldı.

Le coup de théâtre avait raté.[61]

XXI

Rus birlikleri gece saat ikiden gündüz saat ikiye kadar Moskova'nın içinden geçti, şehirden son çıkanları ve yaralıları arasına katıp götürdü.

Birlikler geçerken en büyük izdiham Kamenni, Moskvoretski ve Yauzski köprülerinin üzerinde yaşandı.

Kremlin'in çevresinden dolaşırken iki kola ayrılan birlikler, Moskvoretski ve Kamenni köprülerine doluştukları

60 Moskova terk edilmiş. İnanılır şey değil!

61 Piyesin vurucu anı sahnelenmemişti.

sırada, çok sayıda asker, yürüyüşün durmasından ve kalabalıktan faydalanarak köprülerden geriye döndüler, Vasili Blajennıy'ın yanından ve Borovitski kapısının altından gizli gizli ve sessizce geçerek tepeye, başkalarının mallarını zahmetsizce alabileceklerini, içgüdüsel olarak düşündükleri Kızıl Meydan'a çıktılar. Benzer bir kalabalık da Gostinıy Dvor'u, bütün dar sokaklarını, ara geçitlerini, indirim günlerindeki gibi doldurmuştu. Ama dükkâncıların kibar, tatlı, baştan çıkarıcı sesleri yoktu, seyyar satıcılar ve renk renk giysileriyle alışveriş yapan kadınlar da yoktu, sadece dükkânlara elleri boş girip, sessizce, elleri dolu çıkan üniformalı, kaputlu, silahsız askerler vardı. Dükkâncılar ve kendi dükkânı olmayıp mallarını başkalarının dükkânlarında satanlar (bunların sayıları azdı), kendilerinden geçmiş bir halde askerlerin arasında dolaşıyor, dükkânları açıp kapatıyor ve çıraklarıyla birlikte mallarını bir yerlere götürüyorlardı. Trampetçiler, Gostinıy Dvor'un yanındaki meydanda, toplanma çağrısı yapıyorlardı. Ama trampetin sesi yağmacı askerleri, eskiden yaptığı gibi yanına toplamıyor, tersine trampetten uzağa kaçmalarına neden oluyordu. Dükkânların önünde ve ara geçitlerde, askerlerin arasında gri kaftanlı ve başları tıraşlı adamlar görülüyordu. Biri zayıf, koyu gri bir ata binmiş, atkısı üniformasının üzerine kaymış, diğeri kaputlu, ayakta duran iki subay İlyinka'nın köşesinde bir şeyler konuşuyorlardı. Üçüncü bir subay dörtnala yanlarına geldi.

"General, bütün buradakilerin ne pahasına olursa olsun derhâl kovulmasını emretti. Ben böyle bir şey görmedim! Askerlerin yarısı sağa sola dağıldı."

Kaputlarının eteklerini kaldırıp yanından sıvışarak dükkânlara dalan silahsız üç piyadeye, "Nereye gidiyorsun? Nereye gidiyorsunuz?" diye bağırdı. "Durun, ahlâksızlar!"

Öteki subay, "Gel de bunları topla bakalım!" dedi. "Toplanmak imkânsız. Son kalanların da kaçmaması için bir an önce gitmekten başka çare yok."

"Nasıl gideceksin? Orada, köprünün üzerinde durup yolu tıkamışlar, ilerlemiyorlar. Kaçıp gitmesinler diye etraflarını mı sarsak?"

Kıdemli subay, "Hemen oraya gidin! Hepsini kovalayın!" diye bağırdı.

Atkılı subay atından indi, bir trampetçi çağırdı ve onunla birlikte kemerlerin altına gitti. Bazı askerler grup halinde koşarak kaçtı. Yanaklarında ve burnunun yanında kırmızı sivilceler olan bir dükkâncı, dolgun yüzünde sakin, sabit, hesap yapar gibi bir ifadeyle, hızlı ve gösterişli bir yürüyüşle ellerini sallayarak subayın yanına geldi.

"Efendim," dedi, "lütfedin, bizi koruyun. Ufak tefek şeylere aldırış ettiğimiz yok, seve seve veririz. İstiyorsanız hemen gidip bir parça kumaş getireyim, sizin gibi saygıdeğer bir insana iki parça da veririz, seve seve! Anlamıyor değiliz ama şu hale bakın, düpedüz soygun! Lütfedin! Nöbetçi filan bir şeyler koyun, en azından dükkânları kapatalım..."

Subayın çevresine birkaç dükkân sahibi daha toplandı.

İçlerinden biri, yüzünde sert bir ifade olan, zayıf bir adam, "Boş lafı bırakın!" dedi. "Kafa gittiğinde saçlara ağlanmaz. Kim ne istiyorsa alsın!" Elini hızlıca salladı ve subaya yan döndü.

İlk dükkâncı sert bir ifadeyle, "Senin için konuşmak kolay, İvan Sidoriç," dedi, "efendim, siz lütfedin."

Zayıf adam, "Konuşmak kolaymış!" diye bağırdı. "Benim burada, üç dükkânda yüz bin rublelik malım var. Ordu gittiğinde nasıl koruyacaksın? Ah insanlar, Tanrı'nın iradesine karşı elden bir şey gelmez!"

İlk dükkâncı yerlere kadar eğilerek, "Lütfedin efendim," dedi. Subay şaşırmıştı, yüzünden kararsızlık okunuyordu.

Birden, "Benim işim değil bu!" diye bağırdı ve hızlı adımlarla dükkânlar boyunca ilerledi. Açık bir dükkânın içinden kavga ve küfür sesleri geliyordu ve subay dükkânın önüne gelir gelmez, kalın köylü ceketi giymiş, kafası tıraşlı bir adam kapıdan dışarı fırlatıldı.

Bu adam eğilerek dükkâncıların ve subayın arasından sıyrılıp geçti. Subay dükkândaki askerin üzerine atıldı. Ama tam bu sırada Moskvoretski Köprüsü üzerindeki büyük kalabalıktan gelen korkunç çığlıklar duyuldu ve subay koşarak meydana çıktı.

"Ne var, ne oluyor?" diye sordu ama arkadaşı çığlıkların geldiği yere doğru dörtnala gitmeye başlamıştı ve Vasili Blajenniy'ın yanından geçiyordu. Subay da atına bindi ve peşinden gitti. Köprüye geldiğinde toparlaklarından çıkarılmış iki top, köprüyü geçen piyadeler, birkaç tane devrilmiş araba, birkaç korkulu yüz ve askerlerin gülen yüzlerini gördü. Topların yanında çift atlı bir araba vardı. Tasmalı dört tazı arabanın arka tekerleklerinin arkasında toplanmışlardı. Araba tepeleme eşya doluydu, en tepede, ters çevrilmiş, bacakları havada bir çocuk sandalyesinin yanında bir köylü kadın oturmuş çaresizce, ciyak ciyak ağlıyordu. Arkadaşları kalabalığın çığlık atmasının ve kadının ciyaklamasının nedeninin, bu kalabalıkla karşılaşan General Yermolov'un, askerlerin dükkânlara dağıldıklarını ve şehir sakinlerinin köprüyü tıkadıklarını öğrenince, topların toparlaklarından çıkarılmalarını ve köprüye ateş edecekmiş gibi yapmalarını emretmesi olduğunu anlattılar. Kalabalık arabaları devirerek, birbirini ezerek, çaresizce çığlıklar atarak köprüyü boşaltmış ve birlikler ilerleyebilmişti.

XXII

Bu sırada şehrin içi bomboştu. Sokaklarda neredeyse hiç kimse yoktu. Avlu kapıları ve dükkânlar kapalıydı; sağda solda, meyhanelerin yanlarında, tek tük bağırışlar ya da sarhoş şarkıları yükseliyordu. Sokaklardan araba geçmiyor, yayaların ayak sesleri de nadiren işitiliyordu. Povarskaya tamamen sessiz ve boştu. Rostovların evinin kocaman avlusuna saman artıkları ve giden kervanın gübreleri saçılmıştı, tek bir

insan bile görülmüyordu. Tüm eşyaları bırakılmış olan Rostovların evinin büyük misafir odasında iki kişi vardı. Bunlar kapıcı İgnat ve Vasiliç'in, dedesiyle birlikte Moskova'da kalan torunu, küçük uşak Mişka'ydı. Mişka klavsenin kapağını açmış, tek parmakla çalıyordu. Kapıcı büyük aynanın karşısına geçmiş, elleri belinde, gülümsüyordu.

Tuşlara birden iki eliyle vurmaya başlayan küçük oğlan, "Bak ne güzel çalıyorum. Ha? İgnat amca!" dedi.

Çocuğun aynadaki yüzünün gitgide daha fazla gülümsemesine hayran kalan İgnat, "Hem de nasıl!" diye cevap verdi.

Odaya sessizce girmiş olan Mavra Kuzminişna arkalarından, "Utanmazlar! Siz de hiç utanma yok!" diye seslendi. "Şu şişkoya bak, nasıl da sırıtıyor. Bunun için mi kaldınız! Her şey ortada duruyor, Vasiliç'in bacaklarında derman kalmadı. Hadi iş başına!"

İgnat kemerini düzeltti, gülümsemeyi bırakıp başını öne eğdi ve odadan çıktı.

Küçük oğlan, "Teyzeciğim, yavaş yavaş çalacağım," dedi.

Mavra Kuzminişna elini ona doğru, tehdit eder gibi sallayarak, "Ben sana yavaşı gösteririm. Haylaz!" diye bağırdı. "Git dedenin semaverini hazırla."

Mavra Kuzminişna tozunu alıp klavseni kapattı, derin derin iç geçirerek misafir odasından çıktı, kapısını kilitledi.

Avluya çıkan Mavra Kuzminişna, şimdi nereye gideceğini düşünmeye başladı: Ek binaya gidip Vasiliç'le çay mı içseydi, yoksa sandık odasına gidip hâlâ kaldırılmamış olan eşyaları mı kaldırsaydı?

Sessiz sokaktan hızlı adımların sesi geldi. Adımlar küçük kapının önünde durdu; mandal, onu açmaya çalışan bir elin baskısı altında tıkırdamaya başladı. Mavra Kuzminişna kapıya gitti:

"Kime bakmıştınız?"

"Konta, Kont İlya Andreyiç Rostov'a."

"Siz kimsiniz?"

Güzel ve soylu bir Rus sesi, "Ben subayım. Kendisini görmem gerekiyor," dedi.

Mavra Kuzminişna kapıyı açtı. On sekiz yaşlarında, yuvarlak suratlı, Rostovlar'a benzeyen bir subay avluya girdi.

Mavra Kuzminişna yumuşak bir sesle, "Gittiler beyciğim, dün, akşam duası vakitlerinde yola çıktılar," dedi.

Gitse mi gitmese mi kararını veremiyormuş gibi kapıda duran genç subay dilini şaklattı, "Ah, ne kötü!.." dedi. "Keşke dün gelseymişim... Ah, çok yazık!.."

Bu sırada Mavra Kuzminişna, delikanlının yüzündeki, Rostov soyunun iyi bildiği çizgilerini, giydiği yırtık kaputu ve yıpranmış çizmeleri dikkatle ve sempatiyle gözden geçiriyordu.

"Kontu neden görmeniz gerekiyor?" diye sordu.

Subay hayal kırıklığı içinde, "Neyse... yapacak bir şey yok!" dedi, elini, gitmeye niyetlenmiş gibi kapıya koydu. Kararsızlığa düşüp yeniden durdu.

Aniden, "Bakın," dedi, "ben kontun akrabasıyım ve bana karşı hep çok iyi davranmıştır. Gördüğünüz gibi (güzel ve keyifli bir gülümsemeyle yağmurluğuna ve çizmelerine baktı) üstüm başım perişan, hiç param da kalmadı; konttan bir ricam olacaktı..."

Mavra Kuzminişna sözünü bitirmesine izin vermedi.

"Bir dakikacık bekleyin beyciğim, sadece bir dakika," dedi. Mavra Kuzminişna, subay elini kapıdan çeker çekmez döndü, yaşlı bir kadının atabileceği kadar hızlı adımlarla arka avluya, kendi ek binasına gitti.

Subay, Mavra Kuzminişna ek binasına koşup gittiği sırada, başını eğmiş parçalanmış çizmelerine bakarak, hafifçe gülümseyerek avluda dolaşıyordu. Genç subay bu sırada, "Amcamı bulamadığıma üzüldüm. Ne iyi kadınmış! Nereye koşup gitti acaba? Şu anda alayım kesin Rogojskaya'nın ya-

kınlarında; onlara yetişmek için hangi sokaklardan gitmem gerektiğini nasıl öğreneceğim?" diye düşünüyordu. Mavra Kuzminişna ürkek ama aynı zamanda kararlı bir yüzle, elinde katlanmış, kareli bir mendille köşeden çıktı. Subayla arasında birkaç adım kalınca mendili açtı, beyaz yirmi beş rublelik banknot çıkardı ve hemen subaya uzattı.

"Ekselansları evde olsaydı, kesinlikle, bir akraba olarak, işte belki de... şimdilik..." Mavra Kuzminişna utanmış, şaşırmıştı. Ama subay reddetmedi, yavaşça parayı aldı, Mavra Kuzminişna'ya teşekkür etti. Mavra Kuzminişna, "Kont evde olsaydı," diye sürekli özür dileyerek konuşmaya devam ediyordu, önünde eğilip onu geçirirken, "İsa sizinle olsun beyciğim, Tanrı sizi korusun," dedi. Subay kendi halinden eğlenmiş gibi gülümseyerek ve kafasını sallayarak, alayına yetişmek için, boş sokaklardan Yauzski Köprüsü'ne doğru koşar adım geçti.

Mavra Kuzminişna ise, kapanan kapının arkasında, yaşlı gözlerle, başını düşünceli düşünceli sallayarak ve tanımadığı bu subaya karşı birden bir anne şefkati ve merhamet hissederek uzun süre kaldı.

XXIII

Varvarka'daki, inşaatı henüz tamamlanmamış bir evin alt katındaki meyhaneden sarhoş çığlıkları ve şarkı sesleri geliyordu. Küçük, kirli odadaki masaların yanlarındaki sıralarda on fabrika işçisi oturuyordu. Bütün bu sarhoş, terli, gözleri donuk insanlar kendilerini kasarak ve ağızlarını iyice açarak şarkı söylüyorlardı. Şarkıyı ahenksiz, zorlanarak, çaba göstererek ve belli ki şarkı söylemek istedikleri için değil, sarhoş olduklarını ve keyif çattıklarını göstermek için söylüyorlardı. İçlerinden biri, uzun boylu, sarışın, temiz, mavi ceketli bir delikanlı başlarında ayakta duruyordu. İnce,

bitişik, sürekli oynayan dudakları ve donuk, kısılmış, hareketsiz gözleri olmasaydı, düzgün burunlu yüzüne güzel denilebilirdi. Şarkı söyleyenlerin başında, aklında bir şey varmış gibi duruyor, dirseklerine kadar sıvalı beyaz kolunu, doğal olmayan bir şekilde germeye çalıştığı kirli parmaklarını şarkı söyleyenlerinin başlarının üzerinde ciddiyetle ve beceriksizce sallıyordu. Ceketinin kolu sürekli düşüyor, bu beyaz, damarları belirgin, sallanan kolun kesinlikle çıplak olmasının özel bir önemi varmış gibi, sol eliyle, özenle, yeniden sıvıyordu. Şarkının ortasında antreden ve sundurmadan kavga ve yumruk sesleri duyuldu. Uzun boylu delikanlı elini salladı.

Otoriter bir sesle, "Kes!" diye bağırdı. "Kavga var, çocuklar!" Kolunu sıvamaya ara vermeden sundurmaya çıktı.

Fabrika işçileri peşinden gittiler. O sabah uzun boylu delikanlının liderliğinde meyhanede içki içen fabrika işçileri meyhaneciye fabrikadan deri getirmişlerdi ve şarabı da onun karşılığında içiyorlardı. Bitişikteki demirhanenin demircileri, meyhaneden gelen eğlence seslerini duyunca meyhanenin basıldığını sanmışlar, zor kullanarak girmek istemişlerdi. Sundurmada kavga çıkmıştı.

Meyhaneci kapıda demircilerden biriyle kavga ediyordu, tam fabrika işçileri dışarı çıktığı sırada, demirci kendini meyhanecinin elinden kurtardı ve yüzüstü kaldırıma düştü.

Başka bir demirci meyhaneciye göğsüyle yüklenerek kapıdan girmeye çalıştı.

Kolları sıvalı delikanlı dışarı çıkarken, kapıdan girmeye çalışan demircinin suratına yumruk attı ve "Çocuklar! Saldırıyorlar!" diye böğürdü.

Bu sırada birinci demirci yerden kalktı, darbe almış yüzünü çizip kanatarak, ağlamaklı bir sesle, "İmdat! Öldürdüler! Adam öldürdüler! Kardeşler!" diye bağırdı.

Bitişikteki avlunun kapısından çıkan yaşlı bir kadın, "Yetişin, öldürene kadar dövmüşler, adam öldürmüşler!" diye çığlık çığlığa bağırdı.

Yüzü kanlı demircinin başına kalabalık toplandı.

Bir ses meyhaneciye, "Halkı soyup soğana çevirdiğin yetmedi, adam öldürmeye de mi başladın? "diye bağırdı. "Haydut!"

Uzun boylu delikanlı sundurmanın üzerinde durmuş, donuk gözleriyle, şimdi hangisiyle dövüşmesi gerektiğini düşünüyormuş gibi bir meyhaneciye, bir demirciye bakıyordu.

Aniden meyhaneciye "Katil!" diye bağırdı. "Bağlayın şunu çocuklar!"

Meyhaneci üzerine doğru gelenleri eliyle uzaklaştırarak, "Gelip tek başınıza bağlayın da göreyim!" diye bağırdı ve şapkasını çıkarıp yere attı. Meyhanecinin çevresini saran fabrika işçileri, sanki bu hareketin gizemli, tehditkâr bir anlamı varmış gibi kararsız kalıp durdular.

Şapkasını yerden alan meyhaneci, "Ben kanunu iyi bilirim arkadaş. Polis şefine gideceğim. Gidemez miyim sanıyorsun? Eşkıyalığa izin yok artık!" diye bağırdı.

Meyhaneci ve uzun boylu delikanlı, karşılıklı olarak birkaç kez, "Hadi gidelim! Hadi gidelim!" diye tekrarladılar ve sokakta birlikte ilerlemeye başladılar. Yüzü kanlı demirci de yanlarında yürüyordu. Fabrika işçileri ve tanımadıkları başka insanlar da peşlerinden geliyor, konuşup bağrışıyorlardı.

Maroseyka'nın köşesinde, kunduracı tabelası asılı, panjurları kapalı büyük bir evin karşısında yüzleri asık, zayıf, yorgun; tulum ve yırtık pırtık ceketler giymiş yirmi kunduracı duruyordu.

Zayıf, seyrek sakallı, kaşları çatık bir ustabaşı, "Milletin hakkını versin!" diyordu. "Bizim kanımızı emdi, şimdi bizden kurtulabileceğini sanıyor. Bütün hafta şöyle yapın, böyle yapın dedi. Şimdi işin sonuna gelince kendisi gitti."

Ustabaşı gelen kalabalığı ve yüzü kanlı adamı görünce konuşmayı bıraktı ve bütün kunduracılar hemen meraka kapılıp bu yürüyen kalabalığa katıldılar.

"Bu insanlar nereye gidiyor?"

"Nereye gittikleri belli, polis şefine."

"Bizimkilerin yenildiği doğru mu?"

"Sen ne sanıyordun! Dinle bak, millet neler diyor."

Sorular ve yanıtlar duyuluyordu. Kalabalığın artmasından faydalanan meyhaneci insanların arkasında kaldı ve dönüp meyhanesine gitti.

Düşmanı meyhanecinin kaybolduğunu fark etmeyen uzun boylu delikanlı, sıvalı kollarını sallıyor, aralıksız konuşarak herkesin dikkatini üzerine çekiyordu. İnsanlar zihinlerindeki soruların yanıtını alabilmek için özellikle onun başında toplanmıştı.

Uzun boylu delikanlı, zar zor fark edilir bir gülümsemeyle, "Düzeni sağlasın, kanunlara uyulmasını sağlasın, yöneticinin işi bu değil mi! Öyle değil mi Ortodokslar?" dedi.

"Başımızda yönetici olmadığını mı düşünüyor? Yönetici olmadan olur mu? O zaman soyguncu eksik olmaz."

Kalabalıktan birileri, "Ne saçmalıyor bu!" dedi. "Moskova'yı bırakacakları nereden çıktı! Biri seninle eğlenmek için söylemiş, sen de inanmışsın. Az birlik dönmedi. Düşman istiyorsa gelsin. Yöneticiler bu iş için var." Uzun boylu delikanlıyı işaret ederek, "Halkın ne dediğini dinleyin," dedi.

Sayıları fazla olmayan başka bir grup, Kitay-Gorod'un duvarlarının yanında, elinde kâğıt olan, kaba yün kumaştan yapılmış kaput giyen bir adamın etrafında toplanmıştı.

Kalabalıktan, "Emirler, emirleri okuyorlar! Emirleri okuyorlar!" sesleri yükseldi ve insanlar elinde kâğıt olan adama doğru koşturdular.

Kaba yün kumaştan yapılmış kaput giyen adam 31 Ağustos'ta asılan afişi okuyordu. Etrafını kalabalık sarınca sanki biraz rahatsız oldu ama uzun boylu delikanlının talebi üzerine, kalabalığın arasından yolunu açıp onun yanına gitti ve hafif titreyen bir sesle afişi en başından okumaya başladı.

"Yarın sabah erkenden majesteleri prensi görmeye gidiyorum," diye okudu, (uzun boylu delikanlı dudaklarında mu-

zaffer bir gülümsemeyle ve kaşlarını çatarak "Majesteleri!" diye tekrarladı.) Afişi okuyan, "Onunla, harekete geçmek ve canileri yok etmek için orduya yardım etmek konusunda konuşacağım; biz de onların yanında olacağız..." diye devam etti, sonra durdu. (Uzun boylu delikanlı muzaffer bir edayla "Gördünüz mü!" diye bağırdı, "Sizin için her şeyi halledecek...") Adam devam etti: "Bu misafirlerin kökünü kazıyacağız, onları cehennemin dibine göndereceğiz; ben öğlen döneceğim, işe koyulacağız, yapacağız, canilerin işini bitireceğiz."

Afişi okuyan bu son sözleri tam bir sessizliğin ortasında okumuştu. Uzun boylu delikanlı mahzun mahzun başını eğdi. Grünüşe göre, bu son sözleri kimse anlamamıştı. Özellikle "öğlen döneceğim," ifadesi, afişi okuyanı da dinleyenleri de üzmüştü sanki. Halkın bilinci o kadar yüksek bir seviyeye çıkmıştı ki bu ifade onlara basit ve fazla açık gelmişti; bu, aralarından birinin de söyleyebileceği bir sözdü ve yüksek mevkiden gelen bir emirde olmamalıydı.

Kasvetli bir sessizlik oldu. Uzun boylu delikanlı dudaklarını oynatıyor, sağa sola sallanıyordu.

Birden kalabalığın arka taraflarından, "Ona bir soralım!.. Şu gelen o değil mi?.. Gidip ona soralım!.. Ne olacak ki... O bize yol gösterir..." sesleri duyuldu ve tüm dikkat drojkisiyle, iki atlı dragonun eşliğinde meydana giren polis şefine çevrildi.

O sabah kontun emriyle mavnaları yakmaya gitmiş, bu emirden faydalanma fırsatını kaçırmayıp o anda cebinde duran yüklü miktarda para kazanmış olan polis şefi kendisine doğru gelen kalabalığı görünce sürücüye durmasını emretti. Arabaya birer birer ve ürkek ürkek yaklaşanlara, "Bu kalabalık da ne?" diye bağırdı, yanıt alamayınca, "Bu kalabalık da ne? Size soruyorum?" diye tekrarladı.

Kaba yün kumaştan yapılmış kaput giyen kâtip, "Bu insanlar efendim," dedi, "bu insanlar ekselansları, kontun afişte de dediği gibi, canlarını esirgemeden vatana hizmet

etmek istiyorlar, bu bir isyan değil ama saygıdeğer kontun dediği gibi..."

Polis şefi, "Kont gitmedi, burada, sizinle ilgili emir de verilecektir," dedi. Sürücüye, "Yürü!" dedi. Yetkilinin ne söylediğini duyabilenlerin etrafına toplanan kalabalık, uzaklaşan arabaya bakıyordu.

Polis şefi bu sırada arkasını dönüp korkulu gözlerle baktı, sürücüye bir şeyler söyledi ve atlar hızlandı.

Uzun boylu delikanlının, "Kandırıyor bizi çocuklar! Peşinden gidelim!" diyen sesi duyuldu. "Bırakmayın çocuklar! Bize hesap versin! Durdurun!" sesleri yükseldi, halk arabanın peşinden koşmaya başladı.

Polis şefinin peşinden giden kalabalık bağıra çağıra Lubyanka'ya yöneldi.

Topluluğun içinden sık sık, "Ne olacak, soylular da tüccarlar da gitti, bir biz mi öleceğiz? Bizi köpek mi sanıyorlar!" sesleri yükseliyordu.

XXIV

Kont Rastopçin, 1 Eylül akşamı, Kutuzov'la yaptığı görüşmeden sonra, savaş konseyine davet edilmediği için, Kutuzov şehrin savunmasında görev alma teklifine aldırış bile etmediği için incinip gücenmişti; ordugâhta karşılaştığı, başkentteki sükûneti ve vatanperver havayı sadece ikinci derecede önemli değil, tamamen gereksiz ve önemsiz bir meseleymiş gibi gören yeni anlayış karşısında şaşırmış vaziyette Moskova'ya döndü. Akşam yemeğini yedikten sonra, üzerini değiştirmeden kanepeye uzandı, gece saat birde, Kutuzov'dan mektup getiren haberci gelince uyandı. Mektupta konta birliklerin Moskova'nın gerisine, Ryazan yoluna çekildikleri, birliklerin şehirden geçişini sağlamaları için polis memurları göndermesi söyleniyordu. Bu haber Rastop-

çin için yeni bir haber değildi. Kont Rastopçin, Moskova'nın terk edileceğini sadece dün Kutuzov'la, Poklonnaya tepesinde yaptığı görüşmeden değil, Borodino Savaşı'ndan beri Moskova'ya gelen bütün generallerin başka bir çarpışma daha verilemeyeceğini ağız birliğiyle söylemelerinden, kontun izniyle devlete ait malların her gece şehirden çıkarılmasından ve halkın yarısının şehirden ayrılmış olmasından biliyordu; yine de Kutuzov'un emriyle birlikte basit bir not şeklinde bildirilen ve gecenin bir vakti, daha ilk uykusundayken gelen bu haber kontu şaşırttı, tedirgin etti.

Kont Rastopçin, daha sonraları, o dönemde yaptıklarına açıklama getirdiği anılarında birkaç kez iki önemli amacı olduğunu yazmıştı: De maintenir la tranquillité à Moscou et d'en faire partir les habitants.[62] Bu iki amacı kabul edecek olursak Rastopçin'in her yaptığı kusursuz görünür. Peki o zaman Moskova'daki kutsal emanetler, silahlar, cephane, barut, tahıl stokları niçin götürülmedi, niçin binlerce şehir sakini, Moskova'nın bırakılmayacağı söylenip kandırıldı, perişan edildi? Kont Rastopçin açıklamalarında buna, başkentteki sükûnetin bozulmaması için diye cevap veriyor. Devlet dairelerindeki gereksiz belge yığınları, Leppich'in balonu ve diğer başka nesneler neden götürüldü? Kont Rastopçin açıklamalarında buna, boş bir şehir bırakmak için diye cevap veriyor. Herhangi bir şeyin halkın sükûnetini tehdit ettiği bir kere kabul edildikten sonra yapılan her eylem haklı görünür.

Uyguladığı terörün tüm korkunç eylemleri de sadece halkın sükûnetini sağlama endişesine dayanıyordu.

Kont Rastopçin'in, 1812 yılında, Moskova'da halkın sükûnetini sağlama korkusunun temelinde ne vardı? Şehirde kargaşa çıkabileceğini düşünmesine neden olabilecek ne gibi bir sebep vardı? Şehrin sakinleri ayrılmış, geri çekilen birlikler Moskova'yı doldurmuştu. Halk buna neden isyan edecekti?

---

62 Moskova'da sükûneti sağlamak ve halkı göndermek.

Sadece Moskova'da değil Rusya'nın hiçbir yerinde, düşman bir yerleşim merkezine girdiğinde kargaşaya benzer bir şey çıkmamıştı. 1 ve 2 Eylül'de Moskova'da on binden fazla insan vardı ve başkomutanlığın avlusunda toplanan kalabalık bir grubun taleplerini dile getirmesinden başka bir şey olmamıştı. Rastopçin, Borodino Savaşı'ndan sonra, Moskova'nın terk edileceği anlaşıldığı ya da en azından bir ihtimal olarak belirdiği zaman, insanları silah ve afişler dağıtarak heyecanlandırmak yerine kutsal emanetleri, barutu, hartuçları, parayı şehirden çıkarmak için gerekli önlemleri alsa ve halka şehrin terk edileceğini açıkça söylese muhtemelen halk arasında bir kargaşa çıkmasını beklemek için daha az sebep olurdu.

Rastopçin daima yüksek yönetim çevrelerinin içinde bulunmuş, vatanperverlik duygusu taşımasına rağmen yönettiğini düşündüğü halk hakkında en ufak bir fikri bile olmayan, ateşli, gayretli bir adamdı. Düşmanın Smolensk'e girmesiyle birlikte, hayallerinde kendini halkın duygularının yöneticisi, Rusya'nın kalbi rolünde görmeye başlamıştı. Ona (her yöneticiye olduğu gibi), sadece Moskova sakinlerinin eylemlerini yönetiyormuş gibi değil, halkın, kendi çevresindeki insanlardan duyduğu zaman hor gördüğü, üst sınıftan birisinden duyduğu zaman ise anlam veremediği serseri ağzıyla yazılmış bildiri ve afişleriyle ruh hallerini de belirliyormuş gibi geliyordu. Halkın duygularını yönetme rolü, bu güzel rol Rastopçin'in o kadar hoşuna gitmiş, o kadar benimsemişti ki bu rolü bırakma zorunluluğu, Moskova'yı hiçbir kahramanlık gösterisi yapamadan terk etme zorunluluğu onu hazırlıksız yakalamış, üzerinde durduğu zemin ayaklarının altından kaymıştı ve ne yapacağını kesinlikle bilmiyordu. Moskova'nın terk edileceğini bilmesine rağmen buna son ana kadar yürekten inanamadı ve bu yönde yapılması gereken hiçbir şeyi yapmadı. Şehir halkı, o hiç istememesine rağmen şehri

terk etti. Devlet dairelerinin boşaltılmasına sadece memurlar talep ettiği için, gönülsüzce razı oldu. Kendisi için belirlediği rolün gereklerini yapıyordu. Hayalgüçleri coşkulu olan insanlarda sık sık rastlandığı gibi, Moskova'nın terk edileceğini uzun süredir bilmesine rağmen bunu sadece aklıyla kabul ediyor, yüreğiyle inanmıyor, bu yeni durumu hayal edemiyordu.

Canla başla, büyük bir azimle yaptığı bütün işler (bunların ne ölçüde faydalı olduğu ve halka yansıdığı ayrı bir konu), yaptığı her şey, şehrin sakinlerinde kendi hissettiği duyguyu, Fransızlara karşı vatanperver bir kin ve kendine güven uyandırmaya yönelikti.

Ama olaylar gerçek, tarihsel boyutlarını alınca, Fransızlara duyduğu kini sadece sözlerle ifade etmek yetersiz kalınca, bu kini bir savaşla bile ifade etmek imkânsız hale gelince, kendine güven Moskova'nın tek bir sorununa bile fayda etmeyince, tek bir insan gibi hareket eden halk malını mülkünü bırakıp Moskova'dan kaçarak, bu olumsuz hareketleriyle vatanseverlik duygularının ne kadar güçlü olduğunu gösterince, Rastopçin'in kendine seçtiği rol bir anda anlamını yitirmiş oldu. Bir anda kendini yalnız, güçsüz, gülünç hissetti; ayağının altındaki toprak kaymıştı.

Uykusundan uyanıp, Kutuzov'un soğuk, emredercesine yazılmış notunu alan

Rastopçin, kendisinin suçlu olduğunu daha fazla hissettikçe tedirginliği de artıyordu. Kendisine özellikle emanet edilen ve şehirden çıkarması gereken her şey, bütün devlet malları Moskova'da kalmıştı. Bunların tamamını şehirden çıkarmak da artık mümkün değildi.

"Bu kimin suçu, kim işlerin bu hale gelmesine izin verdi?" diye düşünüyordu. "Elbette ben değil. Ben her şeyi hazırlamıştım, Moskova avcumun içindeydi! Onlar işleri bu hale getirdi! Alçaklar, hainler!" Bu alçakların, hainlerin kim olduğundan pek emin değildi ama içinde bulunduğu bu na-

hoş, gülünç duruma düşmesinin suçlusu olarak gördüğü o hainlerden nefret etmesi gerektiğini hissediyordu.

Kont Rastopçin gece boyunca, emirlerini almak için Moskova'nın dört bir yanından gelenlere emir verdi. Çevresindekiler kontu daha önce hiç bu kadar asık suratlı ve hırçın görmemişlerdi.

"Emirlerinizi almak için miras işleri dairesinden geldiler ekselans, müdür göndermiş... Kardinaller Kurulu'ndan, senatodan, üniversiteden, yetimhaneden geldiler, başpapaz yardımcısı da haberci göndermiş... Soruyor... İtfaiye için emriniz nedir? Hapishaneden bir gardiyan... Akıl hastanesinden bir bakıcı..." diye bütün gece kontun emirlerini sordular.

Kont bütün bu sorulara, artık emirlerine gerek olmadığını, canını dişine takıp hazırladığı her şeyi birilerinin bozduğunu, bundan sonra olacakların sorumluluğunun bu kişilere ait olduğunu gösteren kısa ve sert cevaplar verdi.

Miras işleri dairesinden sorulan soruya, "Git o serseme söyle," diye cevap verdi, "Dosyalarının başında nöbet tutsun. Bana bak, sen, itfaiye için ne saçmalayıp duruyorsun? Atlarınız var, atlayıp Vladimir'e gidin. Fransızlara bırakmayın."

"Ekselans, akıl hastanesinden bekçi gelmiş, ne emir verirsiniz?"

"Ne emir mi veririm? Hepsi gitsin, işte bu kadar... Delileri şehre salsınlar. Ordularımıza deliler komuta ettiğine göre Tanrı böyle istiyor."

Kont, başkomiserin hapisteki mahkûmlarla ilgili sorusuna öfkeyle bağırarak cevap verdi:

"Sana onları götürmen için, zaten olmayan askerlerden iki tabur mu vereyim? Bırakın hepsini!"

"Ekselansları, siyasiler de var: Meşkov, Vereşçagin."

Rastopçin, "Vereşçagin mi? O daha asılmadı mı?" diye bağırdı. "Onu bana getirin!"

XXV

Sabah saat dokuza doğru birlikler Moskova içinden geçmeye başlayınca artık hiç kimse konttan emir almaya gelmedi. Gidebilenler gitmiş, kalanlarsa ne yapacaklarına kendileri karar vermişlerdi.

Kont, Sokolniki'ye gitmek için atların hazırlanmasını emretmişti, çalışma odasında kaşları çatık, yüzü solmuş, sessizce, ellerini kavuşturmuş oturuyordu.

Sakin, fırtınasız zamanlarda her yöneticiye, yönettikleri halk sadece kendi çabalarıyla hayatını devam ettiriyormuş gibi gelir ve böyle olduğunu düşünen her yönetici ister istemez bunun kendi çabalarının ve emeğinin başlıca ödülü olduğunu hisseder. Tarih denizi sakin olduğu müddetçe, dayanıksız kayığıyla ilerlerken, kayığına bağlı halk gemisini de götüren her vali-yöneticiye, gemiyi kendi çabaları hareket ettiriyormuş gibi gelmesi anlaşılır bir şeydir. Ama fırtına çıktığı, deniz kabardığı ve gemi kendi kendine hareket etmeye başladığı anda bu yanılgının devam etmesi imkânsız hale gelir. Gemi kendi büyük salınımlarıyla hareket eder, gemiyi götüren kayık artık onu yönlendiremez ve vali bir anda yöneten konumunu, gücünün kaynağını kaybeder; değersiz, faydasız, kuvvetsiz bir insan durumuna düşer.

Rastopçin de bu duruma düştüğünü hissediyor öfkeleniyordu.

Kalabalığın durdurduğu polis şefi ve atların hazır olduğunu bildirmeye gelen yaver kontun yanına birlikte girdiler. İkisi de sapsarıydı, polis şefi verilen görevi yerine getirdiğini söyledikten sonra konta, kendisini görmek isteyen büyük bir kalabalığın avluda toplandığını bildirdi.

Rastopçin cevap vermeden ayağa kalktı, hızlı adımlarla gösterişli, aydınlık misafir odasına geçti, balkonun kapısına yaklaştı, tokmağını tuttu, bıraktı ve bütün kalabalığın görülebildiği pencereye yaklaştı. Uzun boylu delikanlı ka-

labalığın ön sıralarında duruyor, sert bir yüzle, elini kolunu sallayarak bir şeyler söylüyordu. Yüzü kanlı demirci de, somurtkan bir ifadeyle yanında duruyordu. Kapalı pencereden içeriye seslerin uğultusu geliyordu.

Rastopçin pencereden uzaklaşırken, "Araba hazır mı?" diye sordu.

Yaver, "Hazır ekselansları," dedi.

Rastopçin yeniden balkonun kapısına yaklaştı.

Polis şefine, "Ne istiyor bunlar?" diye sordu.

"Emriniz gereğince, Fransızların üzerine yürümek için toplandıklarını söylüyorlar ekselansları, kandırıldık diye bağırıyorlar. Azgın bir kalabalık ekselansları. Ellerinden zor kurtuldum, izniniz olursa bir önerim var ekselansları..."

Rastopçin öfkeyle, "Lütfen çıkın, ben ne yapacağımı sizden iyi bilirim!" diye bağırdı. Balkon kapısında duruyor, kalabalığı inceliyordu. Yüreğinde, bütün bu olup bitenlerin sorumluluğunu yükleyebileceği kişiye karşı önüne geçilmez bir öfkenin yükseldiğini hissediyor, "İşte Rusya'yı bu hale getirdiler! İşte beni bu hale getirdiler!" diye düşünüyordu. Kızgın insanlarda çoğunlukla görüldüğü gibi, kapıldığı öfkeyi boşaltacağı bir şey arıyordu. Kalabalığa bakarken, "La voilà la populace, la lie du peuple,"[63] diye düşünüyordu, elini kolunu sallayan uzun boylu delikanlıya bakarken aklına, "la plèbe qu'us ont soulevée par leur sottise. Il leur faut une victime,"[64] düşüncesi geldi. Bu kurbana kendisinin de ihtiyacı olduğu için, öfkesini boşaltması gerektiği için aklına bu düşünce gelmişti.

Tekrar, "Araba hazır mı?" diye sordu.

Yaver, "Hazır ekselansları. Vereşçagin için ne emredersiniz? Sundurmada bekliyor," diye yanıt verdi.

Rastopçin, aklına gelen beklenmedik bir şeye şaşırmış gibi, "A!" diye bağırdı.

---

63 İşte ayaktakımı, işte halktan geriye kalan tortu.

64 Aptallıkları yüzünden ayaklanan plebler, onlara bir kurban lazım.

Kapıyı hızla açarak kararlı adımlarla balkona çıktı. Konuşmalar birden kesildi, kalpaklar ve kepler çıkarıldı, tüm gözler yukarıya, balkona çıkan konta çevrildi.

Kont hızlı hızlı konuşarak ve yüksek sesle, "Merhaba, çocuklar!" dedi. "Geldiğiniz için teşekkür ederim. Şimdi yanınıza ineceğim, ama her şeyden önce, bir hainin hesabını görmemiz gerekiyor. Moskova'nın mahvolmasına neden olan haini cezalandırmalıyız. Beni bekleyin!" Kont kapıyı sertçe çarpıp kapatarak odaya döndü.

Kalabalıkta zevkle onaylayan mırıldanmalar oldu. İnsanlar, güvensizliklerinden dolayı birbirlerini suçluyorlarmış gibi, "Bütün hainlerin hakkından gelecek! Sen de Fransızlardan bahsediyorsun... her şeyi halledecek işte!"

Birkaç dakika sonra, ön kapıdan hızla bir subay çıktı, bazı emirler verdi, dragonlar dizildiler. Kalabalık hırsla balkondan sundurmaya yöneldi. Hızlı ve öfkeli adımlarla sundurmaya gelen Rastopçin hemen, birini arıyormuş gibi etrafına bakındı.

Kont, "Nerede o?" dedi ve bunu söylediği anda, iki dragonun arasında evin köşesinden dönüp gelen uzun, ince boyunlu, yarısı tıraş edilmiş kafasındaki saçlar yeniden uzamış bir genci gördü. Bu gencin üzerinde bir zamanlar şık olan, mavi kumaşı iyice eskimiş, tilki kürkü yıpranmış bir gocuk vardı, kirli, kendir mahkûm pantolonunun paçalarını boyasız, yıpranmış, ince çizmelerinin içine sokmuştu. İnce, zayıf bacaklarına takılı ağır pranga genç adamın kararsız yürüyüşünü daha da zorlaştırıyordu.

Rastopçin, gözlerini tilki kürkü gocuklu genç adamdan ayırıp sundurmanın en alt basamağını işaret ederek, "Hah!" dedi. "Şuraya getirin!" Genç adam işaret edilen basamağa zincirlerini şakırdatarak, boğazını sıkan gocuğun yakasını parmağıyla çekiştirerek, zar zor çıktı, uzun boynunu iki defa sağa sola çevirdi, iç geçirdi, işçi eline benzemeyen ince ellerini göbeğinin üzerinde itaatkâr bir tavırla bağladı.

Genç adam basamağa çıkarken birkaç saniye sessizlik oldu. Sadece, tek bir noktaya yüklenmiş kalabalığın arka sıralarından homurtular, iniltiler, itişip kakışma ve yer değiştirilen ayakların sesleri geliyordu.

Rastopçin, genç adamın gösterilen yere geçmesini kaşları çatık bir halde beklerken eliyle yüzünü ovuşturuyordu.

Rastopçin metalik, çınlayan bir sesle, "Çocuklar!" dedi. "Bu adam, Vereşçagin, Moskova'nın mahvolmasından sorumlu olan alçağın ta kendisidir."

Tilki kürkü gocuklu genç adam ellerini göbeğinin üzerinde birleştirmiş, hafifçe öne eğilmiş, itaatkâr tavrını sürdürüyordu. Yarısı tıraş edilmiş saçlarının çirkinleştirdiği, ümitsiz bir ifade taşıyan, zayıf yüzü yere dönüktü. Kontun daha ilk sözlerini duyunca başını yavaş yavaş kaldırdı, yukarıya, konta doğru sanki ona bir şey söylemek istiyormuş ya da en azından bakışlarını yakalamak istiyormuş gibi baktı. Ama Rastopçin ona bakmıyordu. Genç adamın uzun, ince boynundaki bir damar halat gibi gerildi ve kulağının arkasında mavileşti, yüzü birden kıpkırmızı kesildi.

Bütün gözler ona dikilmişti. O da kalabalığa baktı ve insanların yüzlerindeki ifadeden umutlanmış gibi mahzun, ürkekçe gülümsedi, sonra yeniden başını eğip basamaktaki ayaklarını düzeltti.

Rastopçin tekdüze, tiz bir sesle, "Bu, çarına ve vatanına ihanet etti, Bonapart'ın tarafına geçti, Rus adını bütün Ruslar içinde bir tek o kirletti, Moskova'nın perişan olmasına sebep oldu," dedi, sonra birden dönüp aşağıya, itaatkâr duruşunu bozmayan Vereşçagin'e baktı. Gördüğü şey onu çileden çıkarmış gibi kolunu kaldırdı, halka dönüp, bağırmaya yakın bir sesle, "Ona kendi adaletinizi uygulayın! Onu size teslim ediyorum!" dedi.

İnsanlar susuyor, birbirlerini gittikçe daha çok sıkıştırıyordu. Birbirini tutmak, o boğucu havada nefes almak, yerinden kımıldayamamak, bilinmeyen, akıl almayan ve

korkunç bir şeylerin olmasını beklemek dayanılır gibi değildi. Karşılarındaki her şeyi gören ve duyan ön sıradakiler, korku dolu, faltaşı gibi açılmış gözlerle, ağızları açık, tüm güçlerini harcayarak, arkalarından ittirenlere engel oluyorlardı.

Rastopçin, "Vurun! Hain gebersin ve Rus adını kirletmesin!" diye bağırdı. "Vur şuna kılıcı! Emrediyorum." Rastopçin'in söylediklerini değil sesindeki öfkeli çınlamayı duyan kalabalık inledi, yaklaştı ama yine durdu.

Vereşçagin ortalığı yeniden kaplayan bir anlık sessizliğin içinde, ürkek, teatral bir sesle, "Kont!.." dedi, "İkimizin de Tanrısı bir..." Bunu söylerken başını yukarı kaldırdı, ince boynundaki kalın damar yeniden kanla doldu, yüzü bir anda kızardı ve hemen yine eski rengini aldı. Ama söylemek istediği cümleyi tamamlayamadı.

Bir anda, Vereşçagin gibi sararan Rastopçin, "Vur şuna! Emrediyorum!"diye bağırdı.

Dragon subayı, kendisi de kılıcını çekerek, "Kılıç çek!" diye bağırdı.

Kalabalığın içinde öncekinden daha güçlü ikinci bir dalga yükseldi, ön sıralara kadar ulaştı, ön sıradakileri itti ve sundurmanın merdivenlerine kadar getirdi. Uzun boylu delikanlı, taş kesilmiş yüzü, havaya kalkmış koluyla Vereşçagin'in yanında duruyordu.

Subay, dragonlara fısıltıya yakın bir sesle, "Vur!" dedi ve askerlerden biri, birden yüzünü öfkeyle buruşturarak, Veraşçagin'in başına, kılıcının küt yanıyla vurdu.

Vereşçagin, korkuyla etrafına bakınarak ve sanki bunu ona neden yaptıklarını anlamıyormuş gibi, kısa ve şaşkın bir "Ah!" koyverdi. Kalabalıktan da benzer bir şaşkınlık ve korkuyla bir inilti geldi. Acıklı bir sesin, "Tanrım!" diye bağırdığı duyuldu.

Ama Vereşçagin ağzından kaçan bu ilk şaşkınlık çığlığından sonra, duyduğu acı nedeniyle ağlamaklı bir çığlık

attı, sonunu getiren de bu çığlık oldu. Kalabalığı tutan, son raddeye kadar gerilmiş insani duygu engeli bir anda yıkıldı. Cinayete başlamıştı, sonunu getirmek gerekiyordu. Acıklı, sitem dolu inilti kalabalığın korkunç ve öfkeli kükremesi içinde kayboldu. Arka sıralardan son ve karşı konulamaz bir dalga, gemiyi alabora eden son, yedinci dalga gibi ön sıralara kadar geldi, onları devirdi ve hepsini yuttu. İlk kılıç darbesini indiren dragon bir kere daha vurmak istedi. Vereşçagin korkuyla bağırarak ve kendini elleriyle koruyarak kalabalığa doğru atıldı. Çarptığı uzun boylu delikanlı, vahşi hayvanlar gibi böğürerek Vereşçagin'in ince boynuna yapıştı ve onunla birlikte, kükreyerek öne hücum eden kalabalığın ayaklarının altında kaldı.

Kimi Vereşçagin'e, kimi uzun boylu delikanlıya vuruyor, çekiştiriyordu. Ezilenlerin ve uzun boylu delikanlıyı kurtarmaya çalışanların çığlıkları halkın öfkesini artırmaktan başka bir işe yaramadı. Dragonlar kan içinde kalmış, ölesiye dövülmüş fabrika işçisini uzun bir süre kurtaramadılar. Başladıkları işi bitirmek isteyenler, Vereşçagin'e vuran, onu boğan ve çekiştirenler, kendilerini kaybetmiş bir halde acele etmelerine rağmen uzun bir süre Vereşçagin'i öldüremedi; kalabalık onları dört bir yandan sıkıştırıyor, ortada onlarla birlikte, yekpare bir kitle halinde, bir o yana bir bu yana savruluyor, ne Vereşçagin'i öldürmelerine ne de onu bırakmalarına imkân veriyordu.

"Baltayla mı vursak? Ezdiler... Hain, İsa'yı sattı! Hâlâ yaşıyor... Hırsız hak ettiğini buluyor... İndirin baltayı! Ölmedi mi daha?"

Kalabalık ancak kurban mücadele etmeyi bırakıp çığlıkları uzun, düzenli iniltilere dönüşünce yerde kanlar içinde yatan cesedin çevresinde dönmeye başladı. Sonra hepsi tek tek gelip yapılan işe bir göz attı ve korkuyla, ayıplayarak, şaşırmış bir halde geri çekildi.

Kalabalığın içinden, "Aman Tanrım, millet vahşi hayvan gibi, nasıl sağ kalsın!" sesleri geliyordu. "Pek de gençmiş... Tüccarlardan olacak, ah, bu millet! Bu değilmiş, diyorlar... Nasıl o değil... Aman Tanrım! Başka birini de dövmüşler, ölmek üzereymiş... Ah, bu halk... Günaha girmekten korkmazlar mı?"

Aynı insanlar morarmış yüzü kan ve toz içinde kalmış, ince uzun boynu kırılmış, yerde yatan ölü bedene acılı, ağlamaklı gözlerle bakarken bunları söylüyorlardı.

Ekselanslarının avlusunda bir cesedin bulunmasını yakışıksız gören, görevine bağlı bir polis memuru dragonlara cesedi sokağa götürmelerini emretti. İki dragon cesedi kırık bacaklarından tutarak sürükledi. Uzun boynun ucundaki tıraşlı, kana ve toza bulanmış cansız baş yerde sağa sola döne döne sürükleniyordu. Halk cesedin uzağında duruyordu.

Rastopçin'in, Vereşçagin düştüğünde ve kalabalık hayvani çığlıklarla etrafını sarıp dalgalanmaya başlayınca bembeyaz kesilmişti, arkasına dönüp atların beklediği sundurmaya gideceği yerde başını eğip, nereye ve neden gittiğini kendisi de bilmeden, alt kattaki odalara giden koridorda hızlı adımlarla ilerledi. Kontun yüzü bembeyazdı ve alt çenesinin, sıtma nöbeti geçiriyormuş gibi titremesine engel olamıyordu.

Titreyen, ürkek bir ses arkasından, "Ekselansları, buraya... nereye gidiyorsunuz? Buraya lütfen," dedi. Kont Rastopçin'in yanıt verecek gücü yoktu, sese uyup geri döndü ve işaret edilen tarafa yöneldi. Arka sundurmada bir kaleska duruyordu. Kalabalığın kükreme uğultusu uzaktan oraya kadar geliyordu. Kont Rastopçin hemen kaleskaya bindi ve sürücüye, Sokolniki'deki kır evine götürmesini emretti. Kont, Miyasnitskaya'ya gelip de artık kalabalığın çığlıkları işitilmez olunca, pişmanlık duymaya başladı. Astlarının karşısında gösterdiği heyecanı ve korkuyu şimdi

hoşnutsuzlukla hatırlıyordu. "La populace est terrible, elle est hideuse,"[65] diye düşündü Fransızca, "Ils sont comme les loups qu'on ne peut apaiser qu'avec de la chair."[66] Birden aklına Vereşçagin'in "Kont, ikimizin de Tanrısı bir!" sözleri geldi ve sırtında soğuk bir ürperti hissetti. Ama bu bir an sürdü ve kendi kendine, kibirli bir edayla gülümsedi. Aklından, "J'avais d'autres devoirs,"[67] diye geçirdi. "Il fallait apaiser le peuple. Bien d'autres victimes ont péri et périssent pour le bien publique,"[68] ve kendi ailesine karşı, (kendisine emanet edilen) başkentine ve Fyodor Vasilyeviç Rastopçin (Fyodor Vasilyeviç Rastopçin'in bien publique[69] için kendini feda ettiğine inanıyordu) olarak değil; başkomutan, çarın iktidarının temsilcisi olarak kendi kendine karşı olan genel sorumluluklarını düşünmeye başladı. "Eğer ben sadece Fyodor Vasilyeviç olsaydım ma ligne de conduite aurait été tout autrement tracée[70] ama ben başkomutanın hayatını ve onurunu korumak zorundaydım."

Arabanın yumuşak yayları üzerinde hafif hafif sallanan ve artık kalabalığın korkunç seslerini duymayan Rastopçin fiziksel olarak rahatladı ve her zamanki gibi, fiziksel olarak rahatladığı anda aklı da zihinsel olarak rahatlamasını sağlayacak nedenleri buldu. Rastopçin'in rahatlamasını sağlayan düşünce yeni bir düşünce değildi. Dünya kuruldu kurulalı, insanlar birbirlerini öldürmeye başladı başlayalı, hiç kimse kendini bu düşünceyle rahatlatmadan, kendisi gibi olana karşı bir suç işlememiştir. Bu düşünce, suçun başkalarının çıkarı için işlendiğinin iddia edildiği le bien publique'tir.

---

65 Ayaktakımı korkunç, iğrenç.

66 Etten başka bir şeyle sakinleşmeyen kurtlar gibiler.

67 Benim başka yükümlülüklerim de vardı.

68 Halkı sakinleştirmek gerekiyordu. Halkın iyiliği için pek çok başka kurban da verildi ve verilir.

69 Halkın iyiliği.

70 Hareket tarzım tamamen farklı olurdu.

Gözünü hırs bürümemiş bir insanın böyle bir çıkardan haberi bile olmamıştır; ama suç işleyen bir insan bu çıkarın ne olduğunu daima çok iyi bilir. Bunu artık Rastopçin de biliyordu.

Şimdi bu konuyu düşünürken, yaptığı şey için kendini suçlamıyor, bu meseleden bu kadar başarılı şekilde, à propos[71] faydalanabildiği, bir suçluyu cezalandırıp aynı zamanda kalabalığı sakinleştirdiği için memnuniyet duyma nedeni de buluyordu.

"Vereşçagin yargılanmış, ölüme mahkûm edilmişti," diye düşünüyordu (oysa senato Vereşçagin'i sadece küreğe mahkûm etmişti). "Haindi, satılmıştı, onu cezasız bırakamazdım, hem sonra je faisais d'une pierre deux coups;[72] halkı sakinleştirmek için bir kurban verdim, kötü bir adamı da cezalandırmış oldum."

Kont, kır evine gelip, evdeki düzenlemeler için talimatları verince tamamen rahatladı.

Yarım saat sonra, yaşananlar artık aklına bile gelmeden, sadece olacakları düşünüp tasarlayarak, hızlı giden atlarıyla Sokolniçe alanından geçiyordu. Kendisine Kutuzov'un orada olduğunu söyledikleri Yauzski Köprüsü'ne gidiyordu. Kont Rastopçin zihninde, Kutuzov'a, kendisini aldattığı için edeceği öfke dolu ve iğneleyici sitemleri hazırlıyordu. Bu ihtiyar saray tilkisine başkentin terk edilmesi, Rusya'nın perişan olması (Rastopçin böyle düşünüyordu) yüzünden meydana gelen bütün felaketlerin tek sorumlusunun onun, içinde akıl namına pek bir şey kalmamış, ihtiyar kafası olduğunu hissettirecekti. Ona söyleyeceklerini önceden tasarlamış olan Rastopçin, kaleskasının içinde sinirle bir o tarafa bir bu tarafa dönüyor, öfkeyle bir o yana bir bu yana bakıyordu.

Sokolniçe alanı boştu. Sadece en ucunda, düşkünler evinin ve akıl hastanesinin yanında beyaz giysili bir grup insan

71 Tam zamanında.

72 Bir taşla iki kuş vurdum;

ve aynı bu insanlara benzeyen, alanda, bağırarak ve ellerini sallayarak tek başlarına dolaşan birkaç kişi görünüyordu.

Bunlardan biri Kont Rastopçin'in arabasının önüne koştu. Kont Rastopçin, sürücüsü, dragonlar, bütün hepsi korku ve merak karışını belirsiz bir duyguyla şehre salınmış bu delilere, özellikle kendilerine doğru koşanlara bakıyorlardı.

Deli, gözlerini Rastopçin'den ayırmadan, boğuk sesiyle ona bir şeyler bağırarak, durması için işaretler yaparak, uzun, ince bacaklarıyla sendeleyerek koşuyor, sabahlığının etekleri uçuşuyordu. Delinin sakalı tutam tutam, orantısız uzamıştı, ciddi, hüzünlü yüzü zayıf ve solgundu. Siyah, akik taşını andıran gözbebekleri, gözünün safran sarısı akında kıpır kıpır oynuyor, aşağıya kayıyordu.

Tiz bir sesle, "Dur! Arabayı durdur! Sana söylüyorum!" diye bağırdı ve sonra yine nefes nefese, etkileyici tonlamalar ve hareketlerle bir şeyler söyledi.

Kaleskaya yetişmişti, yanında koşuyordu.

Sesini gitgide yükselterek, "Beni üç kere öldürdüler, üç kere dirilip ölülerin arasından döndüm. Beni taşladılar, çarmıha gerdiler... Yine dirileceğim... Dirileceğim... Dirileceğim... Vücudumu parça parça ettiler... Tanrı'nın krallığı yıkılacak, onu üç defa yıkacak, üç defa yeniden kuracağım!" diye bağırıyordu. Kont Rastopçin'in yüzü, kalabalık Vereşçagin'e hücum ettiğinde nasıl bembeyaz kesildiyse yine aynı şekilde bembeyaz kesildi. Başını çevirdi.

Sesi titreyerek sürücüye bağırdı: "Hız... daha hızlı!"

Kaleska, atların çıkabileceği son hıza çıktı; ama Kont Rastopçin arkasından gelen, uzaklaştıkça şiddetleri azalan delice, ümitsiz çığlıkları uzun süre duydu, gözlerinin önüne gocuklu hainin şaşkın, korkmuş kanlı yüzü geldi.

Rastopçin artık, daha çok yeni olan bu hatıranın kanına işlediğini, yüreğinin derinliklerine kazındığını hissediyordu. Bu hatıranın kanlı izinin hiçbir zaman silinmeyeceğini, tersine, bu korkunç hatıranın gün geçtikçe daha çok acı vererek,

daha fazla işkence ederek, ömrünün sonuna kadar yüreğinde yaşayacağını açıkça hissediyordu. "Vurun kılıcı şuna, yoksa hesabı bana başın verir!" sözlerini duyar gibi oluyordu. "Neden bu sözleri söyledim! İstemeden söyledim... söylemeyebilirdim," diye düşünüyordu, "O zaman *hiçbir şey* olmazdı." Kılıcı indiren dragonun önce ürkek, sonra birden sertleşen yüzünü, tilki kürkü gocuklu o çocuğun kendisine çevirdiği sessiz, ürkek, sitemli bakışlarını gördü. "Ama bunu kendim için yapmadım. Bu şekilde hareket etmek zorundaydım. La plèbe, le traître... le bien publique,"[73] diye düşündü.

Yauzski Köprüsü'nde hâlâ asker kalabalığı vardı. Hava sıcaktı. Kutuzov kaşları çatık, karamsar bir halde, köprünün yakınlarındaki bir sıraya oturmuş, kamçısıyla kuma bir şeyler çizdiği sırada bir kaleska dörtnala geldi. General üniformalı, şapkası tüylü, öfke ve korku dolu gözleri fıldır fıldır dönen bir adam gelip Fransızca bir şeyler söylemeye başladı. Bu adam Kont Rastopçin'di. Kutuzov'a, ortada artık bir Moskova, bir başkent olmadığı, sadece ordu kaldığı için buraya geldiğini söyledi.

"Siz majesteleri bana, Moskova'yı çarpışmadan teslim etmeyeceğinizi söylememiş olsaydınız, bunların hiçbiri yaşanmazdı," dedi.

Kutuzov, Rastopçin'e söylediklerini anlamıyormuş, o anda kendisiyle konuşanın yüzünde yazılı olan bir şeyleri okumaya çalışıyormuş gibi bakıyordu. Kafası karışan Rastopçin konuşmayı bıraktı. Kutuzov başını hafifçe salladı, gözlerini Rastopçin'in inceliyormuş gibi baktığı yüzünden ayırmadan, alçak sesle, "Evet, Moskova'yı çarpışmadan vermeyeceğim," dedi.

Kutuzov bunları söylerken bambaşka bir şey mi düşünüyordu, yoksa bir anlamı olmadığını bilerek inadına mı söyledi bilinmez, ama Rastopçin karşılık vermedi ve hemen onun yanından uzaklaştı. Ve garip bir şey oldu!

---

73 Ayak takımı, hain... halkın iyiliği.

Moskova'nın başkomutanı, gururlu Kont Rastopçin, eline kırbacı alıp köprüye gitti, araba yığınını bağıra çağıra dağıtmaya koyuldu.

XXVI

Murat'nın birlikleri, öğleden sonra saat dörtte Moskova'ya girdi. Önde Württemberg süvarilerinin bir müfrezesi gidiyor, arkalarından atı üzerinde, kalabalık maiyetiyle Napoli kralı geliyordu.

Murat, şehrin kalesi *"le Kremlin"*in ne durumda olduğunu öğrenmeleri için gönderilen müfrezeden haber gelmesini bekleyerek Arbat'ın ortalarında bir yerde, Nikolay Yavlennıy'ın yakınlarında durdu.

Şehirde kalan Moskova sakinlerinden küçük bir kalabalık Murat'nın çevresinde toplandı. Tüylerle ve altınlarla süslü, uzun saçlı, garip komutana ürkek ve şaşkın gözlerle bakıyorlardı.

Kendi aralarında sessizce, "Bu onların çarı mı yoksa? Hiç!" diye konuşuyorlardı.

Tercüman küçük kalabalığa yaklaştı. Kalabalığın içinde insanlar birbirlerine, "Şapkanı çıkar... şapkanı," diyorlardı. Tercüman yaşlı bir kapıcıya yaklaşarak Kremlin'in uzakta olup olmadığını sordu. Kapıcı yabancısı olduğu Leh aksanını şaşkınlıkla dinleyip, çevirmenin Rusça konuştuğunu fark etmedi, ne dediğini anlamadı ve diğerlerinin arkasına saklandı.

Murat tercümanın yanına geldi, Rus birliklerinin nerede olduklarını sormasını emretti.

Ruslardan biri sorulanı anlamıştı, birkaç kişi tercümana yanıt verdi. Öncü müfrezeden bir subay Murat'nın yanına geldi, kale kapısına barikat kurulduğunu, bir tuzak olabileceğini söyledi.

Murat, "Tamam," dedi, maiyetindekilerden birine dönerek, kapının dört hafif topla topa tutulmasını emretti.

Murat'nın ardı sıra gelen topçular, kollardan tırısla ayrıldı ve Arbat boyunca ilerledi. Vozdvijenka'nın sonuna kadar inen topçular orada durdu, meydanda sıraya girdi. Birkaç Fransız subay topların yan yana dizilmesini emredip dürbünlerle Kremlin'e baktı.

Kremlin'de akşam duası çanları çalıyordu, bu çan sesleri Fransızları şaşırttı. Bunu, silah başı işareti sandılar. Birkaç piyade Kutafyevski kapısına doğru koştu. Kapıya kütükler ve tahta perdeler konulmuştu. Bir subay tugayıyla birlikte kapıya doğru koşmaya başlar başlamaz kapıdan iki tüfek atışı duyuldu. Topların başındaki general subaya bağırarak emir verdi ve subay, askerleriyle birlikte koşarak geri döndü.

Kapıdan üç silah sesi daha duyuldu.

Kurşunlardan biri, Fransız askerlerinden birinin bacağına isabet etti, tahta perdenin arkasından birkaç sesin garip bağrışmaları duyuldu. Fransız general, subay ve askerlerinin yüzünde, aynı anda, sanki emirle olmuş gibi, önceki neşe ve rahatlık ifadesinin yerine kavgaya ve acıya hazır, inatçı, kararlı ifade belirdi. Mareşalinden erine, onlar için burası artık Vzdvijenka, Mohavaya, Kutafya caddeleri ve Troitskiye kapısı değil, belki de kanlı çarpışmanın yaşanacağı yeni bir savaş meydanıydı. Hepsi bu yeni çarpışmaya hazırlanıyorlardı. Kapıdan gelen sesler kesildi. Toplar öne sürüldü. Topçular yanan ateşleme çubuklarına güçlüce üflediler. Subay "Feu!"[74] komutunu verdi ve art arda iki peşrev atışı ıslığı duyuldu. Peşrev mermileri kapının taşlarının, kütüklerin ve tahta perdelerin üzerinde çatırdadı; iki duman bulutu meydanın üzerinde salındı.

Atışların Kremlin'in taşlarında yankılanan sesi dindikten hemen sonra Fransızların başlarının üzerinde garip bir ses duyuldu. Kocaman bir küçük karga sürüsü, surların üzerine

74 Ateş!

yükselip, gaklayarak ve binlerce kanadın çıkardığı gürültüyle gökyüzünde dönmeye başladılar. Bu seslerle birlikte kapılardan tek bir insan çığlığı geldi ve dumanların arasında kalpaksız, kaftanlı bir insan silüeti belirdi. Elindeki tüfekle Fransızlara nişan aldı. Topçu subayı yeniden "Feu!" komutunu verdi ve aynı anda bir tüfek ve iki top atışı sesi duyuldu. Duman yeniden kapıyı sardı.

Tahta perdelerin ardında başka bir hareket olmadı ve Fransız piyade erleri subaylarıyla birlikte kapıya doğru ilerlediler. Kapıda üç yaralı ve üç ölü yatıyordu. Kaftanlı iki kişi duvarın dibinden Znamenka'ya doğru koştular.

Subay, kütükleri ve cesetleri işaret ederek, "Enlevez-moi ça,"[75] dedi. Fransızlar yaralıları öldürüp cesetleri duvardan aşağı attılar. Bu adamların kim olduklarını kimse bilmiyordu. Onlar için sadece "Enlevez-moi ça," denilmiş, sonra da kokmasınlar diye bir yerlere götürülüp atılmışlardı. Sadece Thiérs onların anısına birkaç güzel satır ithaf etmiştir: "Ces misérables avaient envahi la citadelle sacrée, s'étaient emparés des fusils de l'arsenal, et tiraient (ces misérables) sur les Français. On en sabra quelques'uns et on purgea le Kremlin de leur présence."[76]

Murat'ya yolun açılmış olduğu bildirildi. Fransızlar kapıdan girdiler ve kamplarını Senato Meydanı'nda kurmaya başladılar. Askerler senato binasının pencerelerinden sandalyeleri meydana atıyor, ateş yakıyorlardı.

Öbür müfrezeler Kremlin'den geçip Maroseyka, Lubyanka ve Pakrovka boyunca, diğerleri de Vzdvijenka, Znamenka, Nikolskaya ve Tverskaya boyunca yerleştiler. Hiçbir yerde ev sahiplerini bulamayan Fransızlar da şehirdeki dairelere değil şehrin içinde kurdukları kampa yerleşti.

---

75 Kaldırın şunları.

76 Bu zavallılar silah deposundan silah alıp kutsal kaleyi işgal etmiş, Fransızlara ateş etmişlerdi (zavallılar). Birkaç tanesi kılıçtan geçirildi ve Kremlin onların bedenlerinden temizlendi.

Fransız askerleri üstleri başları paramparça, aç, yorgun, eski sayılarının üçte birine inmiş olmalarına rağmen Moskova'ya düzenli bir halde girmişlerdi. Yorgun ve bitkin olsalar da hâlâ savaşabilecek ve korkutucu bir orduydu. Ama ancak askerleri dairelere dağılana kadar ordu olarak kalabildi. Alaylardaki insanlar boş ve zengin evlere dağılmaya başlayınca ordu olma vasfını ilelebet kaybetti ve ne sivil ne de asker olan, ikisinin ortası yağmacılara dönüştü. Aynı insanlar, beş hafta sonra Moskova'dan ayrıldıklarında artık bir ordu değillerdi. Her biri değerli ve gerekli gördüğü eşyayı almış götüren bir yağmacı güruhuydu. Bunların her birinin, Moskova'dan ayrılırken amacı, önceden olduğu gibi fetihler yapmak değil, ele geçirdiklerini korumaktı. Fransızlar Moskova'dan ayrılırlarken, elini bir çömleğin dar ağzından içeri sokup aldığı cevizleri kaybetmemek için avcunu açmayan ve böylece kendi ölümünü hazırlayan bir maymun gibi, çaldıklarını beraberinde götürdükleri, maymunun ceviz dolu elini açmasının imkânsız olması gibi, onların da bunları bırakması imkânsız olduğu için perişan olmaktan kaçamayacaklardı. Her Fransız alayı Moskova'nın herhangi bir mahallesine girdikten on dakika sonra ortada ne bir er ne de bir subay kalıyordu. Evlerin pencerelerinde, odalarda gülerek dolaşan kaputlu ve postallı insanlar beliriyordu; benzer insanlar mahzenlerde ve kilerlerde erzakların icabına bakıyor, avlularda ambarların ve ahırların kapılarının kilitlerini açıyor ya da kapıları kırıyordu; mutfaklarda ateş yakıyor, sıvalı kollarla ekmek yoğuruyor, pişiriyor, tencerede yemek kaynatıyor, kadınları ve çocukları korkutuyor, güldürüyor, sevip okşuyorlardı. Bu insanlardan her yerde, dükkânlarda, evlerde sürüyle vardı; ama artık ordu yoktu.

Fransız komutanlar, aynı gün askerlerin şehre yayılmasını, halka eziyet edilmesini ve yağmayı kesinlikle yasaklayan, akşam da genel bir yoklama yapılacağına dair emirler verdiler; ama alınan bütün önlemlere rağmen, bir zamanlar bir ordunun parçası olan bu insanlar zengin, lüks eşyaları ve

erzakı bol, boş şehre yayıldılar. Ordu, çorak bir alanda bir arada giden aç bir sürünün verimli bir otlağa çıkınca sağa sola hücum edip zapt edilemeyecek bir şekilde dağılması gibi, zengin şehre dağılmıştı.

Moskova'da şehir sakinlerinden kimse yoktu ve askerler ilk girdikleri yer olan Kremlin'den şehrin dört bir tarafına, kumun içine sızan su gibi, zapt edilemez yıldızlar gibi dağıldılar. Bütün eşyalarıyla bırakılmış bir tüccar evine giren süvariler, orada atları için fazlasıyla yeterli bir ahır bulmalarına rağmen yandaki, gözlerine daha güzel görünen eve de geçiyorlardı. Çoğu, kimlerin yerleştiğini tebeşirle yazıp birden çok eve yerleşiyor, diğer tugaylarla tartışıyor, hatta kavga ediyorlardı. Askerler daha kalacakları uygun bir yer bulmadan şehri görmek için sokaklara akın ediyorlar ve her şeyin bırakıldığını duyunca değerli eşyalar alabilecekleri yerlere koşturuyorlardı. Askerlere engel olmaya giden komutanlar da ister istemez onlara katılıyorlardı. Arabacılar Çarşısı'nda dükkânlar arabalarla doluydu, generaller de oraya toplanmış, kendilerine kaleska ve kupa arabası seçiyorlardı. Şehirde kalanlar yağmadan kurtulma ümidiyle komutanları evlerine davet ediyorlardı. Yığınla mal bırakılmıştı, ucu bucağı görünmüyordu; Fransızların yerleştikleri yerlerin çevresinde daha bir sürü keşfedilmemiş, boşaltılmış, Fransızların daha fazla değerli şey olduğunu düşündükleri yer vardı. Moskova onları gitgide daha fazla içine çekiyordu. Kuru bir toprağa su döküldüğü zaman hem suyun hem de kuru toprağın ortadan kaybolması gibiydi; aç bir ordunun zengin, boş bir şehre girmesiyle hem ordu hem de zengin şehir ortadan kalktı; geriye çamur kaldı, yangınlar ve yağmacılık kaldı.

Fransızlar, Moskova yangınını *au* patriotisme féroce de Rastopchine'e[77] bağlarlar, Ruslarsa Fransızların aşırılıklarına. İşin gerçeği bu yangına, mesuliyetini bir ya da birkaç ki-

77 Rastopçin'in barbarca yurtseverliğine.

şiye yıkma anlamında bir neden aranıyorsa böyle bir neden yoktu ve olamaz. Moskova'da yüz otuz kötü yangın tulumbasının olması ya da olmaması fark etmezdi çünkü hiçbir ahşap şehrin yanmaktan kurtulamayacağı bir duruma düştüğü için yandı. Üzerine birkaç gün boyunca kıvılcım yağan talaş yığınının yanmaktan kaçamayacağı gibi, Moskova da sakinleri terk ettiği için yanmaktan kaçamazdı. Evlerinde insanlar yaşarken ve polis varken bile, yazın neredeyse her gün yangın çıkan ahşap bir şehir, içinde sakinleri yokken, tütün içen, senatodan aldıkları sandalyelerle Senato Meydanı'nda ateş yakan ve günde iki kere yemek pişiren askerlerle doluyken yanmaktan kurtulamazdı. Askerleri tanıdıkları bölgedeki bir köyün evlerine yerleştirin, bu köydeki yangınların sayısı, barış döneminde bile artar. Yabancı birliklerin yerleşmiş olduğu, boş, ahşap bir şehirdeki yangın ihtimali ne derece artar? Bunun suçlusu ne le patriotisme féroce de Rastopchine ne de Fransızların aşırılıklarıdır. Moskova çubuklar, mutfaklar, ateşler ve kendilerine ait olmayan evlere yerleşen düşman askerlerinin dikkatsizliği yüzünden yandı. Bir kundaklama olsaydı bile (ki bu çok şüphelidir çünkü hiç kimsenin kundaklama yapmak için hiçbir nedeni yoktu ve her hâlükârda zahmetli ve tehlikeli bir işti) yangının nedeni olarak kundaklama gösterilemez çünkü yangın kundaklama olmasa da çıkacaktı.

Fransızların Rastopçin'i barbarlıkla, Rusların da Bonapart'ı canilikle suçlamaları ya da sonradan kendi insanlarının ellerine kahramanlık meşaleleri tutturmaları ne kadar cazip bir şey olsa da, bunların yangının doğrudan nedeni olamayacaklarını görmemek imkânsızdır çünkü Moskova, gerçek sahiplerinin terk ettiği ve yabancı insanların oturmalarına, kendilerine yulaf lapası pişirmelerine izin verilen her köy, her fabrika, her ev gibi yanmaktan kurtulamazdı. Moskova'yı sakinleri yaktı, bu doğru; ama Moskova'da kalan sakinleri değil, Moskova'yı terk eden sakinleri. Mos-

kova, sakinleri Fransızlara tuz-ekmek ve şehrin anahtarını sunmayıp şehri terk ettikleri için, işgal edilen Berlin, Viyana ve diğer şehirler gibi sağlam kalmadı.

XXVII

Fransızların Moskova'ya, ışığını yayan bir yıldız gibi yayılmaları, Piyer'in o anda oturduğu mahalleye ancak 2 Eylül akşamı ulaşmıştı.

Piyer yalnız ve alışmadığı bir biçimde geçirdiği son iki günden sonra delirmeye yakın bir haldeydi. Tüm benliğine tek ve sabit bir düşünce hâkimdi. Nasıl ve ne zaman olduğunu kendi de bilmiyordu ama bu düşünce ona o kadar hâkim olmuştu ki geçmişteki hiçbir şeyi hatırlamıyor, o anda yaşanan hiçbir şeyi anlamıyordu; gördüğü ve duyduğu her şey ona bir rüya gibi geliyordu.

Piyer, hayatın, kendisini saran ve mevcut durumunda çözmeye gücünün yetmediği kördüğüm olmuş karışık gereksinimlerinden kaçmak için evinden ayrılmıştı. İosif Alekseyeviç'in dairesine, merhumun kitaplarını ve belgelerini inceleme bahanesiyle, hayatın sıkıntılarından kurtulabilmek ve İosif Alekseyeviç ile ilgili hatıralar yüreğinde, içine düştüğünü hissettiği rahatsız edici karışıklığa tamamen zıt, ebedî, huzurlu ve ciddi düşünceler dünyasına ait duygular uyandırdığı için gelmişti. Sessiz bir sığınak arıyordu ve İosif Alekseyeviç'in çalışma odasında gerçekten bulmuştu. Çalışma odasının ölüm sessizliğinde, kollarını merhumun tozlu yazı masasına yaslamış bir halde otururken, hayalgücünde birbiri ardına son günlerin sakin ve önemli hatıraları, özellikle Borodino Savaşı ve yüreğine *onlar* olarak kazınmış halkın doğruluğu, basitliği ve gücüyle karşılaştırıldığında önemsiz ve sahte gelen, tanımlayamadığı bir duygu belirdi. Piyer'in aklında, Gerasim onu daldığı düşüncelerden uyandırdığı sırada, Moskova halkının

yapacağı iddia edilen, –öyle duymuştu„– savunmaya katılma fikri doğmuştu. Bu amaçla, Gerasim'den hemen kendisine bir kaftan ve tabanca bulmasını rica etti ve adını gizleyerek İosif Alekseyeviç'in evinde kalmak istediğini olduğunu söyledi. Sonra, yalnız ve hiçbir şey yapmadan geçirdiği günde (Piyer birkaç kez dikkatini mason el yazmalarına vermeye çalışmış ama başaramamıştı), aklına birkaç kez hayal meyal, kendi isminin Bonapart'ın ismiyle bağlantısı, taşıdığı gizemli anlam geldi; ama l'Russe Besuhof'un kaderinde *canavar*ın saltanatına son verme olduğu düşüncesi, insanın aklına nedensiz yere gelen ve iz bırakmadan geçip giden hayallerden biriydi. Piyer (sadece Moskova'nın savunmasına katılmak amacıyla) kaftan satın aldıktan sonra Rostovlar'a rastlayıp da, Nataşa ona, "Kalıyor musunuz? Ah, ne kadar iyi," dediğinde, Moskova alınsa bile şehirde kalmasının ve kaderinde yazılı olanı yerine getirmesinin daha iyi olacağını düşünmüştü.

Ertesi gün de aklında tek bir düşünceyle, kendini feda etmekten kaçınmama ve hiçbir konuda *onlardan* geri kalmama düşüncesiyle, şehir halkıyla birlikte Trigoriy kapısına gitti. Ama Moskova'nın savunulmayacağına ikna olup eve dönünce, önceden aklına sadece bir olasılık olarak gelen şeyin artık kaçınılmaz bir zorunluluk haline geldiğini hissetti. İsmini gizleyerek Moskova'da kalmalı, Napolyon'un karşısına çıkmalı, ya kendi sonunu hazırlamak ya da Avrupa'nın, tek nedeninin Napolyon olduğunu düşündüğü dertlerini sona erdirmek için Napolyon'u öldürmeliydi.

Piyer, bir Alman öğrencinin 1809 yılında Viyana'da, Napolyon'a düzenlediği suikastın bütün ayrıntılarını, bu öğrencinin kurşuna dizildiğini de biliyordu. Ama kararını uygularken karşı karşıya kalacağı ölüm tehlikesi onu daha da heyecanlandırıyordu.

Piyer'i bu karara karşı konulmaz biçimde çeken, eşit derecede güçlü iki duygu vardı: Birincisi, genel felaketin onda uyandırdığı, ayın 25'inde Mojaysk'a gitmesine ve savaşın

tam ortasına dalmasına, şimdi de evinden kaçarak alışkın olduğu lüks ve rahat hayatı bırakıp sert bir kanepede, üzerini değiştirmeden yatmasına, Gerasim'le aynı şeyi yemesine neden olan fedakârlık yapma ve acı çekme ihtiyacı duygusu; ikincisi, tam bir tanımı olmayan, Ruslara özgü, geleneksel, yapay, insani her şeyi, insanların büyük bölümü tarafından dünyanın en büyük nimeti sayılan her şeyi küçümseme duygusu. Piyer bu garip ve etkileyici duyguyu ilk olarak Slobodski Sarayı'nda, servetin, iktidarın, hayatın, insanların büyük çaba harcayarak elde ettikleri ve korudukları her şeyin, sahip olabilecekleri tek değerin fırlatıp atıldıkları zaman duyulan zevk olduğunu fark ettiğinde hissetmişti.

Gönüllü milisin son kapiğini içkiye vermesine, sarhoşun, belli bir nedeni olmamasına, son parasını buna harcayacağını bilmesine rağmen aynaları, kadehleri kırmasına neden olan bu duyguydu; insanın, en yüksek seviyede, insani koşulların dışında, yaşam ölçütünün üzerinde bir şey olduğunu ilan ederek, kişisel otoritesini ve gücünü denemek ister gibi (basit anlamıyla) çılgınca bir şeyler yapmasına neden olan da bu duyguydu.

Piyer bu duyguyu, Slobodski Sarayı'nda ilk defa hissettiği günden beri sürekli onun etkisi altındaydı, ama bu duygu onu ancak şimdi tam anlamıyla tatmin ediyordu. Ayrıca Piyer'in amacına ulaşma yolunda yaptıkları da, o anda kararını destekliyor, cayma ihtimaline izin vermiyordu. Evden kaçtıktan, kaftanı, tabancayı bulduktan, Rostovlar'a Moskova'da kalacağını söyledikten sonra diğerleri gibi Moskova'dan ayrılması, bütün bunların anlamını kaybetmesine, aşağılanacak ve gülünecek şeyler haline gelmelerine neden olacaktı (ki bu konuda hassastı).

Piyer'in fiziksel durumu her zaman olduğu gibi ruhsal durumuyla uyum halindeydi. Alışık olmadığı halk yemekleri, o günlerde içtiği votka, şarabın ve puronun olmaması, değiştiremediği kirli çamaşırlar; şiltesiz, boyu kısa gelen bir

kanepede, yarısını uyumadan geçirdiği iki gece, bütün bunlar Piyer'i deliliğe yakın bir sinirlilik haline sokuyordu.

Saat öğleden sonra ikiydi. Fransızlar Moskova'ya girmişlerdi. Piyer bunu biliyordu ama harekete geçmek yerine, girişeceği işi en küçük ayrıntılarına kadar gözden geçirip düşünmekten başka bir şey yapmıyordu. Piyer ne darbeyi nasıl indireceğini ne de Napolyon'un ölümünü tüm canlılığıyla gözlerinin önüne getirebiliyordu, ama kendi ölümü, kahramanca cesareti son derece açık bir şekilde, melankolik bir hazla gözlerinin önüne geliyordu.

Piyer, "Evet, tek başıma herkes için bunu yapmalı ya da ölmeliyim!" diye düşünüyordu, "Yaklaşacağım... sonra birden... tabanca mı hançer mi?" Piyer başını eğmiş, yüzünde hüzünlü ama sert bir ifadeyle, kendi kendine, "Hiç fark etmez. Ona, seni ben değil Tanrı'nın eli cezalandırıyor diyeceğim," (Piyer, Napolyon'u öldürürken söyleyeceklerini düşünüyordu) "ne olacak, alın götürün, idam edin beni," dedi.

Tam bu sırada, Piyer odanın ortasında durmuş kendi kendine fikir yürütürken çalışma odasının kapısı açıldı, eşikte Makar Alekseyeviç'in önceden hep ürkek ama şimdi tamamen değişmiş olan yüzü belirdi. Sabahlığının önü iyice açılmıştı. Yüzü kırmızı ve çirkin görünüyordu. Sarhoş olduğu belliydi. Piyer'i görünce ilk anda şaşırdı ama Piyer'in yüzünde mahcup bir ifade görünce cesaretini topladı, ince bacaklarıyla sendeleyerek odanın ortasına geldi.

Hırıltılı, kendinden emin bir sesle, "Korktular," dedi. "Sana söylüyorum işte: Teslim olmayacağım, ben söylüyorum... Doğru değil mi beyim?" Düşünceye daldı, birden, masanın üzerindeki tabancayı görüp, beklenmedik bir çabuklukla aldı ve koridorda koşmaya başladı.

Makar Alekseyeviç'in peşinden giden Gerasim ve kapıcı onu antrede durdurdular ve tabancayı elinden almaya çalıştılar. Koridora çıkmış olan Piyer bu yarı deli ihtiyarı acıya-

rak ve tiksintiyle izliyordu. Harcadığı çaba dolayısıyla yüzü kırış kırış olan Makar Alekseiç tabancayı bırakmıyor, belli ki aklından görkemli bir şeyler geçirerek bağırıyordu.

"Silah başına! Yere yat! Yalan söylüyorsun, alamazsın!" diye bağırdı.

Gerasim, Makar Alekseiç'i dirseklerinden nazikçe tutup kapıya doğru döndürmeye çalışarak, "Yeter, lütfen, yeter. Merhamet edin, lütfen, bırakın. Ama lütfen, beyefendi..." diyordu.

Makar Alekseiç, "Sen kimsin? Bonapart mısın?" diye bağırıyordu.

"Bu yaptığınız hiç hoş değil efendim. Lütfen odaya buyurun, dinlenin. Lütfen verin tabancayı."

Makar Alekseiç tabancayı sallayarak, "Defol, aşağılık köle! Dokunma! Gördün mü?" diye bağırıyordu, "Yere yat!"

Gerasim, kapıcıya, "Yakala," diye fısıldadı.

Makar Alekseiç'i kollarından yakalayıp kapıya doğru sürüklediler.

Antre çirkin bir kargaşanın ve soluk soluğa kalan sarhoşun hırıltılı sesiyle doldu.

Sundurmada yeni bir ses, tiz bir kadın çığlığı çınladı ve aşçı koşarak antreye girdi.

"Onlar! Yüce Tanrım! Yemin ederim onlar. Dört tane atlı!" diye bağırdı.

Gerasim ve kapıcı, Makar Alekseiç'i bıraktılar, sessizliğe bürünen koridorda, giriş kapısına vuran birkaç elin sesi net bir şekilde duyuldu.

XXVIII

Kimliğini ve Fransızca bildiğini, kararını hayata geçirene kadar gizleme niyetinde olan Piyer, Fransızlar girer girmez saklanabilmek için koridorun yarı açık kapısında duruyordu. Ama Fransızlar girince kapıdan ayrılmadı, önüne geçemediği merakı onu orada tutmuştu.

İki kişiydiler. Biri subaydı, uzun boylu, yaman, yakışıklı bir adamdı; diğeri muhtemelen er ya da emir eriydi, bodur, zayıf, yanık tenli, yanakları çökük yüzünde donuk bir ifade olan bir adamdı. Subay önde, bir bastona yaslanarak ve topallayarak yürüyordu. Birkaç adım attıktan sonra, bu dairenin güzel olduğuna karar vermiş gibi durdu; arkasına, kapıda bekleyen askerlere döndü, bağırarak atları içeri almalarını emretti. Subay bu işi hallettikten sonra, sert bir hareketle dirseklerini kaldırdı, bıyıklarını düzeltti ve elini şapkasına götürdü.

Etrafına gülümseyerek bakıp, keyifli keyifli, "Bonjour la compagnie!"[78] dedi.

Kimse karşılık vermedi.

Subay, Gerasim'e dönerek, "Vous êtes le bourgeois?"[79] diye sordu.

Gerasim korkulu, soran gözlerle subaya baktı.

Subay bu kısa boylu adama yukarıdan, küçümseyen ve iyi yürekli bakışlarla, gülümseyerek bakıp, "Quartire, quartire, logement,"[80] dedi. Korkmuş, suskun Gerasim'in omzunu okşayarak, "Les Français sont de bons enfants. Que diable! Voyons! Ne nous fâchons pas mon vieux,"[81] diye ekledi.

Etrafına bakıp Piyer'in bakışlarıyla karşılaşınca, "A ça! Dites donc, on ne parle donc pas français dans cette boutique?"[82] dedi. Piyer kapıdan uzaklaştı.

Subay yeniden Gerasim'e döndü. Evin odalarını göstermesini istedi.

Gerasim, söylediklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, sözcüklerin sırasını değiştirerek, "Bey yok... anlamıyor... Ben sizi..." dedi.

---

78 Herkese merhaba!

79 Evin sahibi siz misiniz?

80 Daire, daire, kalacak yer.

81 Fransızlar iyi çocuklardır. Şeytan çarpsın! Görürsün! Birbirimizi kırmayalım ihtiyar.

82 Şu işe bak, yani burada hiç kimse Fransızca bilmiyor mu?

Fransız subay gülümseyerek, ellerini Gerasim'in burnunun dibinde, söylediklerini anlamadığını belli edecek şekilde salladı ve Piyer'in durduğu kapıya doğru topallayarak yürüdü. Piyer ondan saklanmak için çekilmek istedi ama tam bu sırada, mutfağın açılan kapısında elinde tabancayla beliren Makar Alekseyeviç'i gördü. Makar Alekseyeviç, bir deli kurnazlığıyla gözlerini Fransıza dikti ve tabancayı kaldırıp nişan aldı.

Sarhoş adam tabancanın tetiğine bastırıp, "Yere yat!" diye bağırdı. Fransız subay sesin geldiği tarafa döndü ve Piyer tam o anda sarhoşa doğru atıldı. Piyer tabancayı yakalayıp havaya kaldırdığı sırada Makar Alekseiç tetiğe bastı, kulakları sağır eden ve her tarafı barut dumanı içinde bırakan bir silah sesi duyuldu. Fransızın yüzü bembeyaz kesildi ve kendini kapının arkasına attı.

Fransızca bildiğini gizleme niyetini unutan Piyer, tabancayı alıp bir kenara atarak subaya doğru koştu, onunla Fransızca konuştu.

"Vous n'êtes pas blessé?"[83] dedi.

Subay kendini yoklayarak, "Je crois que non,"[84] diye cevap verdi. Duvarın sıvasında oluşan bir sıyrığı işaret ederek, "Mais je l'ai manqué belle cette fois-ci,"[85] diye devam etti. Piyer'e sert sert bakarak, "Quel est cet homme?"[86] dedi.

Piyer rolünü tamamen unutarak, hızla, "Ah, je suis vraiment au désespoir de ce qui vient d'arriver,"[87] dedi, "C'est un fou, un malheureux qui ne savait pas ce qu'il faisait."[88]

Subay, Makar Alekseyiç'e yaklaşıp yakasından yakaladı.

Makar Alekseyiç duvara yaslanmış, dudağı sarkmış, uykuya dalmak üzereymiş gibi sallanıyordu.

---

83 Yaralanmadınız ya?

84 Sanırım hayır.

85 Ama bu seferlik iyi kurtuldum.

86 Kim bu adam?

87 Ah, olanlar için gerçekten çok üzgünüm.

88 Ne yaptığının farkında olmayan zavallı bir deli.

Fransız, yakasını bırakarak, "Brigand, tu me la payeras,"[89] dedi.

Yüzünde sıkıntılı, ciddi bir ifade ve güzel, kararlı bir jestle, "Nous autres nous sommes cléments après la victoire: mais nous ne pardonnons pas aux traîtres,"[90] diye ekledi.

Piyer subayı, bu sarhoş, deli adamı cezalandırmaması için ikna etmeye Fransızca devam ediyordu. Fransız yüzündeki sıkıntılı ifadeyi değiştirmeden, uzun süre dinledi; sonra birden gülümseyerek Piyer'e döndü. Ona birkaç saniye sessizce baktı. Güzel yüzünde acıklı, kibar bir ifade belirdi ve elini uzattı.

"Vous m'avez sauvé la vie! Vous êtes Français,"[91] dedi. Bir Fransızın böyle bir sonuç çıkarması kaçınılmazdı. Böyle büyük bir işi ancak bir Fransız yapabilirdi, onun, m-r Ramball, capitaine du 13-me léger'in[92] hayatını kurtarmak da kesinlikle büyük bir işti.

Ama bu çıkarım ve subayın onu temel alan inancı kaçınılmaz olsa da Piyer onu hayal kırıklığına uğratmayı gerekli gördü.

Hemen, "Je suis Russe,"[93] dedi.

Fransız parmaklarını burnunun ucunda oynatıp gülümseyerek, "Ti-ti-ti, à d'autres,[94]" dedi. "Tout à l'heure vous allez me conter tout ça."[95] Piyer'le kardeşiymiş gibi konuşarak, "Charmé de rencontrer un compatriote. Eh bien! qu'allons nous faire de cet homme?"[96] diye ekledi. Piyer Fransız olmasa da Fransızın yüzündeki ifade ve ses tonu, dünyanın en yüce ünvanını bir kez aldıktan sonra onu reddetmenin artık

89 Haydut, bana bunun hesabını vereceksin.
90 Biz zaferden sonra merhametliyizdir: Ama hainleri affetmeyiz.
91 Hayatımı kurtardınız! Siz Fransızsınız.
92 13. Alay yüzbaşısı Mösyö Ramball'ın.
93 Ben Rusum.
94 Bunu başkalarına anlat.
95 Bana şimdi bütün bunları anlatırsınız.
96 Bir yurttaşa rastladığım için çok sevindim. Neyse, bu adama ne yapacağız?

imkânsız olduğunu söylüyordu. Piyer bu son soru üzerine Makar Alekseyiç'in nasıl biri olduğunu bir kez daha açıkladı, bu sarhoş, deli adamın, onlar gelmeden hemen önce tabancayı alıp kaçtığını, tabancayı ondan geri alma fırsatı bulamadıklarını anlattı ve bu yaptığı için bir ceza verilmemesini rica etti.

Fransız göğsünü kabarttı ve eliyle hükümdarlara özgü bir hareket yaptı.

Hızlı hızlı ve enerjik bir edayla konuşarak, "Vous m'avez sauvé la vie. Vous êtes Français. Vous me demandez sa grâce? Je vous l'accorde. Qu'on emmène cet homme,"[97] dedi, hayatını kurtardığı için Fransızlık payesi verdiği Piyer'in koluna girerek onunla birlikte içeri girdi.

Avludaki askerler silah sesini duyunca antreye gelmişlerdi, ne olduğunu soruyor, suçluları hemen cezalandıracaklarını söylüyorlardı; ama subay onları sertçe durdurdu.

"On vous demandera quand on aura besoin de vous,"[98] dedi. Askerler çıktı. Bu arada mutfağı ziyaret etme fırsatı bulmuş olan emir eri subayın yanına geldi.

"Capitaine, ils ont de la soupe et du gigot de mouton dans la cuisine,"[99] dedi. "Faut-il vous l'apporter?"[100]

Yüzbaşı, "Oui, et le vin,"[101] dedi.

XXIX

Fransız subay, Piyer'le birlikte daireye girdi. Piyer yüzbaşıyı, kendisinin Fransız olmadığına inandırmayı görev edindi ve gitmek istedi ama Fransız subay bu konuda bir

97 Siz benim hayatımı kurtardınız. Siz Fransızsınız. Onu bağışlamamı mı istiyorsunuz? İsteğinizi yerine getiriyorum. Alın götürün bu adamı.

98 Size ihtiyaç olursa çağrılırsınız.

99 Yüzbaşım, mutfakta çorba ve koyun budu var.

100 Getirmemi ister misiniz?

101 Evet, şarap da getir.

şey duymak istemiyordu. Piyer'e, hayatını kurtardığı için o kadar kibar, sevecen, iyi yürekli davranıyordu ve gerçekten o kadar minnettardı ki Piyer'in yüreği onu reddetmesine izin vermedi; salonda, ilk girdikleri odada onunla birlikte oturdu. Piyer'in, Fransız olmadığı konusundaki ısrarları üzerine, böyle gurur verici bir unvanın nasıl reddedilebileceğini anlayamadığı her halinden belli olan yüzbaşı omuz silkti ve Rus sanılmayı bu kadar çok istiyorsa onu Rus olarak görebileceğini, ama her hâlükârda hayatını kurtardığı için artık ona, hayatının sonuna kadar büyük bir minnettarlıkla bağlandığını söyledi.

Bu adamda biraz olsun başkalarının duygularını anlama yeteneği olsaydı ve Piyer'in hissettiklerini tahmin edebilseydi, Piyer muhtemelen onun yanından ayrılırdı; ama Piyer, bu adamın kendisinden başka her şeye karşı sergilediği o coşkulu ilgisizliğe karşı koyamadı.

Fransız, Piyer'in kirli ama ince keten kıyafetlerine, elindeki yüzüğe bakarak, "Français ou prince russe incognito,"[102] dedi. "Je vous dois la vie je vous offre mon amitié. Un Français n'oublie jamais ni une insulte ni un service. Je vous offre mon amitié. Je ne vous dis que ça."[103]

Bu subayın sesinin tınısında, yüzündeki ifadede ve hareketlerinde öyle bir iyi yüreklilik, (kelimenin, Fransızların kabul ettiği tanımıyla) asalet vardı ki Piyer, Fransızın gülümsemesine farkında olmadan gülümseyerek karşılık verdi ve uzatılan eli sıktı.

Subay, dudaklarını bıyıklarının altında büzerek, kendini beğenmiş, engel olamadığı bir gülümsemeyle kendini tanıttı: "Capitaine Ramball du treizième léger, décoré pour l'affaire du Sept. Voudrez vous bien me dire à présent, à qui j'ai

102 Fransız ya da kimliğini gizleyen Rus prensi.

103 Size hayatımı borçluyum ve dostluğumu sunuyorum. Bir Fransız kendisine yapılan saldırıyı ya da hizmeti asla unutmaz. Size dostluğumu sunuyorum. Sadece bunu söylemek istemiştim.

l'honneur de parler aussi agréablement au lieu de rester à l'ambulance avec la balle de ce fou dans le corps."[104]

Piyer ismini bildiremeyeceğini söyledi ve yüzü kızarmış bir halde, bir isim uydurmaya çalışarak, isimini söyleyememesinin nedenlerini anlatmaya başladı ama Fransız hemen araya girdi.

"De grâce,"[105] dedi. "Je comprends vos raisons, vous êtes officier... officier supérieur, peut-être. Vous avez porté les armes contre nous. Ce n'est pas mon affaire. Je vous dois la vie. Cela me suffit. Je suis tout à vous."[106] Sesine soru nüansı katarak, "Vous êtes gentilhomme?"[107] diye ekledi. Piyer başını eğdi. "Votre nom de baptême, s'il vous plaît? Je ne demande pas davantage. Monsieur Piyer, dites vous... Parfait. C'est tout ce que je désire savoir."[108]

Kızartma omlet, semaver, votka ve Fransızların bir Rus mahzeninden alıp yanlarında getirdikleri şarap getirilince, Ramball, Piyer'i yemeğe davet etti ve kendisi, sağlıklı, aç bir insan gibi açgözlülükle, hızlıca, güçlü dişleriyle hızlı hızlı çiğneyerek, sürekli ağzını şapırdatarak ve "Excellent, exquis!"[109] diyerek yemeye koyuldu. Yüzü kızarmış, terlemişti. Piyer'in de karnı açtı ve yemek davetini zevkle kabul etti. Emir eri Morel sıcak su dolu bir kap getirdi ve kırmızı şarap şişesini onun içine koydu. Mutfaktan aldığı bir şişe kvası da denemeleri için getirdi. Bu içki Fransızlar arasında da artık biliniyordu ve ona bir isim takmışlardı. Kvasa li-

104 Ayın 7'sinde yaptıkları sayesinde madalya kazanmış, 13. Hafif Süvari Alayı'ndan Yüzbaşı Ramball. Bir delinin kurşunu yüzünden hasta arabasında oturmak yerine böyle hoş bir konuşma yapma şerefine nail olduğum kişinin kim olduğunu söyleme lütfunu artık gösterir misiniz?

105 Lütfen.

106 Nedenlerinizi anlıyorum, siz bir subaysınız... belki de üst düzey bir subay. Bize karşı silah kullandınız. Bu beni ilgilendirmez. Ben size hayatımı borçluyum. Bu benim için yeterli. Emrinize amadeyim.

107 Asilzade misiniz?

108 Vaftiz adınızı lütfeder misiniz? Daha fazlasını sormayacağım. Piyer mi dediniz... Çok güzel. Tek bilmek istediğim buydu.

109 Mükemmel, nefis!

monade de cochon (domuz limonatası) diyorlardı ve Morel mutfakta bulduğu bu limonade de cochon'u övüyordu. Ama yüzbaşıda, Moskova'nın içinden geçerken el koyduğu bir şarap vardı ve kvası Morel'e bırakıp Bordeaux şişesini aldı. Şişenin boynuna bir peçete sarıp hem kendine hem de Piyer'e şarap doldurdu. Karnını doyurması ve şarap yüzbaşıyı iyice coşturmuştu, yemek sırasında da durmadan konuştu.

"Oui, mon cher monsieur Pierre, je vous dois une fière chandelle de m'avoir sauvé... de cet enragé... J'en ai assez, voyez-vous, de balles dans le corps. En voilà une (böğrünü işaret etti) à Wagram et de deux à Smolensk,"[110] yanağındaki yara izini gösterdi. "Et cette jambe, comme vous voyez, qui ne veut pas marcher. C'est à la grande bataille du 7 à la Moskowa que j'ai reçu ça. Sacré dieu, c'était beau. Il fallait voir ça, c'était un déluge de feu. Vous nous avez taillé une rude besogne; vous pouvez vous en vanter, nom d'un petit bonhomme. Et, ma parole, malgré l'atoux que j'y ai gagné, je serais prêt à recommencer. Je plains ceux qui n'ont pas vu ça."[111]

Piyer, "J'y ai été,"[112] dedi.

Fransız, "Bah, vraiment! Eh bien, tant mieux,"[113] dedi. "Vous êtes de fiers ennemis, tout de même. La grande redoute a été tenace, nom d'une pipe. Et vous nous l'avez fait crânement payer. J'y suis allé trois fois, tel quo vous me voyez. Trois fois nous étions sur les canons et trois fois on nous a culbuté et comme des capucins de cartes. Oh! c'était

110 Evet, sevgili Mösyö Piyer, size bir şükran mumu yakacağım, beni kurtardığınız için... o deliden... vücudumda yeterince kurşun var, bakın. Bir tane burada (böğrünü işaret etti) Wagram'da oldu, şu ikisi de Smolensk'ten.

111 Şu bacak da gördüğünüz gibi yürümek istemiyor. Ayın 7'sindeki büyük Moskova Savaşı'ndan kalma. Tanrım, ne güzellikti o. Görmeniz lazımdı, bir ateş tufanıydı. Bizi gerçekten çok zorladınız; gurur duyabilirsiniz, Tanrı şahidim. Ve şunu söyleyeyim, orada yakalandığım öksürüğe rağmen o savaşı yeniden, en baştan yapmaya hazırım. Onu görmeyenlere çok acıyorum.

112 Ben oradaydım.

113 Bah, gerçekten mi! Güzel, daha iyi.

beau, monsieur Pierre. Vos grenadiers ont été superbes, tonnerre de Dieu. Je les ai vu six fois de suite serrer les rangs, et marcher comme à une revue. Les beaux hommes! Notre roi de Naples, qui s'y connaît a crié: bravo!"[114] Bir dakika bir şey söylemedikten sonra gülümseyerek, "Ah, ah! soldat comme nous autres!"[115] dedi. "Tant mieux, tant mieux, monsieur Piyer. Terribles en bataille... galants..."[116] gülümseyerek göz kırptı, "avec les belles, voilà les Français, monsieur Pierre, n'est ce pas?"[117]

Yüzbaşının o kadar saf ve kalpten gelen bir neşesi, kendinden emin, halinden memnun bir tavrı vardı ki Piyer de ona keyifli keyifli bakarken neredeyse göz kırpıyordu. Muhtemelen galant kelimesi yüzbaşının aklına Moskova'nın durumunu getirmişti.

"A propos, dites, donc, est-ce vrai que toutes les femmes ont quitté Moscou? Une drôle d'idée! Qu'avaient-elles à craindre?"[118]

Piyer, "Est ce que les dames françaises ne quitteraient pas Paris si les Russes y entraient?"[119] dedi.

"Ah, ah, ah!.." Fransız, Piyer'in omzuna vurarak, keyifli, canlı bir kahkaha attı. "Ah! elle est forte celle-là,"[120] dedi. "Paris? Mais Paris... Paris..."[121]

---

114 Gerçekten onurlu düşmanlarsınız. Büyük tabya iyi dayandı yemin ederim! Bize bedelini ödettiniz. Oraya üç kere gittim, burada karşınızda durduğum gibi durdum. Üç kere topların yanına kadar gittik, bizi üç kere iskambil destesindeki papazlarmışız gibi geri püskürttüler. Oh! Çok güzeldi Mösyö Piyer. Humbaracılarınız olağanüstüydü, Tanrı'nın gazabı gibiydiler. Altı kere art arda saflarını sıklaştırıp, geçit törenindeymiş gibi yürüdüklerini gördüm. Çok iyi adamlar. Bu işleri çok iyi bilen Napoli kralımız bile "Bravo!" diye bağırdı.

115 Ah, ah! Demek siz de bizim gibi askersiniz!

116 Çok daha iyi, Mösyö Piyer, çok daha iyi. Savaşta korkunç... kibar...

117 Güzellere karşı, Fransızlar böyledir, Mösyö Piyer, doğru değil mi?

118 Bu arada, söyler misiniz, bütün kadınların Moskova'yı terk ettikleri doğru mu? Çok garip bir düşünce! Korkacakları ne var ki?

119 Ruslar Paris'e girse Fransız kadınları oradan ayrılmazlar mıydı?

120 Ah! Paris çok güçlüdür...

121 Paris mi? Ama Paris... Paris...

Piyer, onun sözünü tamamlayarak, "Paris, la capitale du monde..."[122] dedi.

Yüzbaşı, Piyer'e baktı. Konuşmanın ortasında durup, gülen, sevgi dolu gözlerini karşısındakinin yüzüne dikme âdeti vardı.

"Eh bien, si vous ne m'aviez pas dit que vous êtes Russe, j'aurai parié que vous êtes Parisien. Vous avez ce je ne sais, quoi, ce..."[123] ve bu iltifatı eder etmez yeniden sessizce baktı.

Piyer, "J'ai été à Paris, j'y ai passé des années,"[124] dedi.

Yüzbaşı, "Oh ça se voit bien. Paris!.. Un homme qui ne connait pas Paris, est un sauvage. Un Parisien, ça se sent à deux lieux. Paris, s'est Talma, la Duschénois, Potier, la Sorbonne, les boulevards,"[125] dedi ve cümlesinin sonunun başından zayıf kaldığını fark ederek ekledi: "il n'y a qu'un Paris au monde. Vous avez été à Paris et vous êtes resté Russe. Eh bien, je ne vous en estime pas moins."[126]

Piyer, içtiği şarabın etkisiyle ve kasvetli düşünceler içinde tek başına geçirdiği günlerden sonra bu neşeli ve iyi yürekli adamla konuşmaktan, elinde olmadan zevk alıyordu.

Fransız yüzbaşı, "Pour en revenir à vos dames, on les dit bien belles. Quelle fichue idée d'aller s'enterrer dans les steppes, quand l'armée française est à Moscou. Quelle chance elles ont manqué celles-là. Vos moujiks c'est autre chose, mais vous autres gens civilisés vous devriez nous connaître mieux que ça. Nous avons pris Vienne, Berlin, Madrid, Naples, Rome, Varsovie, toutes les capitales du monde... On nous craint, mais on nous aime. Nous sommes bons à

---

122 Paris, dünyanın başkenti...

123 Rus olduğunuzu söylemeseydiniz, Parisli olduğunuza dair iddiaya girerdim. Siz de bir şey var, ne olduğunu bilmiyorum ama öyle...

124 Paris'e gittim, orada yıllarca kaldım.

125 Kesinlikle belli oluyor. Paris!.. Paris'i bilmeyen bir insan medeniyet görmemiş bir insandır. Bir Parisli iki fersah öteden fark edilir. Paris, Talma'dır, Duschénois'dir, Potier'dir, Sorbonne'dur, bulvarlardır.

126 Dünya'da sadece bir tane Paris var. Paris'e gitmişsiniz ve Rus kalmışsınız. Yine de size olan saygım azalmadı.

connaître,"[127] dedi. "Et puis l'Empereur!"[128] diye başladığı cümleyi Piyer kesti.

Piyer, "l'Empereur," diye tekrarladı ve yüzünde birden üzgün, mahcup bir ifade belirdi. "Est-ce que l'Empereur?.."[129]

"L'Empereur? C'est la générosité, la clémence, la justice, l'ordre, le génie, voilà l'Empereur! C'est moi, Ramball, qui vous le dit. Tel que vous me voyez, j'étais son ennemi il y a encore huit ans. Mon père a été comte émigré... Mais il m'a vaincu, cet homme. Il m'a empoigné. Je n'ai pas pu résister au spectacle de grandeur et de gloire dont il couvrait la France. Quand j'ai compris ce qu'il voulait, quand j'ai vu qu'il nous faisait une litière de lauriers, voyez vous, je me suis dit: voilà un souverain, et je me suis donné à lui. Eh voilà! Oh, oui, mon cher, c'est le plus grand homme des siècles passés et à venir."[130]

Piyer tereddüt ederek ve yüzünde suçlu bir ifadeyle, "Est-il à Moscou?"[131] dedi.

Fransız, Piyer'in suçlu yüzüne baktı ve gülümsedi.

"Non, il fera son entrée demain,"[132] dedi ve anlatmaya devam etti.

---

127 Sizin hanımlara gelecek olursak, çok güzel olduklarını söylüyorlar. Fransız Ordusu Moskova'dayken gidip kendini bozkıra gömmek ne kadar saçma bir düşünce. Büyük bir fırsat kaçırdılar. Köylüleriniz de başka bir âlem, ama siz medeni insanlar bizi daha iyi tanımalıydınız. Viyana'yı, Berlin'i, Madrid'i, Napoli'yi, Roma'yı, Varşova'yı, dünyanın bütün başkentlerini aldık... Bizden korkar ama severler. Biz tanımaya değecek insanlarız.

128 Ve bir de İmparator!

129 İmparator nasıl biri ki?

130 İmparator mu? Cömert, merhametli, adil, disiplinli, dâhi, işte imparator böyle biri! Bunu size ben, Ramball söylüyor. Sizi temin ederim, bundan sekiz yıl önce onun düşmanıydım. Babam göç etmiş kontlardandı... Ama o, bu adam beni fethetti. Beni avcunun içine aldı. Fransa'nın önüne serdiği yücelik ve zafer manzarasına karşı koyamadım. Ne istediğini anladığım, bize defnelerden bir yatak hazırladığını gördüğüm zaman, anlıyor musunuz, kendi kendime, işte gerçek bir hükümdar dedim ve kendimi ona adadım. İşte böyle biri! Oh, evet dostum, geçmiş ve gelecek yüzyılların en büyük insanı.

131 Moskova'da mı?

132 Hayır, şehre girişini yarın yapacak.

Konuşmaları, avlu kapısından gelen birkaç bağrışma sesiyle ve Morel'in Württemberg süvarilerinin geldiğini ve atlarını, yüzbaşının atının olduğu avluya koymak istediklerini bildirmek için içeri girmesiyle kesildi. Zorluk yaşanmasının başlıca nedeni süvarilerin kendilerine söylenileni anlamamasıydı.

Yüzbaşı kıdemli astsubayın çağrılmasını emretti ve ona sert bir sesle hangi alaydan olduğunu, komutanlarının kim olduğunu ve zaten yerleşilmiş bir daireye yerleşme hakkını kendinde nasıl gördüğünü sordu. Fransızcası kötü olan Alman ilk iki soruya alayını ve komutanının adını söyleyerek karşılık verdi; ama anlamadığı üçüncü soruya cevap olarak, Almanca konuşmasının içine birkaç kırık dökük Fransızca kelime katarak, alay konakçısı olduğunu ve komutanının ona sırayla bütün evlere yerleşilmesini emrettiğini söyledi. Almanca bilen Piyer, Almanın söylediklerini yüzbaşıya tercüme etti ve yüzbaşının cevabını da Württemberg süvarisine Almanca iletti. Söylenileni anlayan Alman isteğinden vazgeçti ve adamlarını çekti. Yüzbaşı sundurmaya çıktı ve yüksek sesle bazı emirler verdi.

Odaya döndüğünde, Piyer aynı yerinde, başını ellerinin arasına almış bir halde oturuyordu. Yüzünde acı ifadesi vardı. O sırada gerçekten de acı çekiyordu. Yüzbaşı dışarı çıkıp da Piyer odada tek başına kaldığında, birden kendini toplamış ve içinde bulunduğu durumu anlamıştı. Piyer'in ağırına giden, ona o anda işkence eden, Moskova'nın işgal edilmiş olması, bu zafer sarhoşlarının Moskova'yı yönetmeleri, kendisini himayeleri altına almış olmaları değildi. Ona işkence eden kendi zaafının bilincine varmış olmasıydı. İçilen birkaç kadeh şarap, bu iyi yürekli adamla konuşmak, son birkaç gündür içinde olduğu ve kararını yerine getirmesi için ihtiyaç duyduğu kasvetli, yoğun ruh halini dağıtmıştı. Tabanca, hançer, kaftan hazırdı. Yarın da Napolyon geliyordu. Piyer o caniyi öldürmenin faydalı ve övgüye layık olduğunu hâlâ

düşünüyordu; ama artık bunu yapamayacağını hissediyordu. Neden böyle hissettiğini bilmiyordu ama kararını uygulayamayacağını seziyordu. Zaafının bilincine yerleşmemesi için mücadele ediyor ama üstesinden gelemeyeceğini, intikam, adam öldürmek, kendini feda etmekle bağlantılı olarak oluşturduğu kasvetli düşünce sisteminin, temasa geçtiği ilk insanla birlikte toz gibi dağıldığını az çok hissediyordu.

Yüzbaşı hafifçe topallayıp ıslık çalarak odaya girdi.

Fransızın az önce Piyer'i eğlendiren gevezeliği artık itici geliyordu. Islıkla çaldığı melodi, yürüyüşü, bıyıklarını burarken yaptığı hareket, her şeyi artık Piyer'in ağırına gidiyordu.

Piyer "Artık gideyim, onunla tek kelime daha konuşmam," diye düşündü. Böyle düşünse de hâlâ oturuyordu. Garip bir zayıflık duygusu onu olduğu yere mıhlamıştı: Kalkıp gitmek istiyor ama yapamıyordu.

Yüzbaşı ise, tam tersine çok keyifli görünüyordu. Odada iki kere, hızlı adımlarla dolaştı. Aklından geçirdiği eğlenceli bir şeye gülümsüyormuş gibi gözleri parlıyor, bıyıkları hafifçe oynuyordu.

Birdenbire, "Charmant,"[133] dedi, "le colonel de ces Wurtembourgeois! C'est un Allemand; mais brave garçon, s'il en tut. Mais Allemand."[134]

Piyer'in karşısına oturdu.

"A propos, vous savez donc l'allemand, vous?"[135]

Piyer ses çıkarmadan ona baktı.

"Comment dites-vous asile en allemand?"[136]

Piyer, "Asile?"[137] diye tekrarladı. "Asile en allemand: Unterkunft."[138]

---

133 Sevimli bir adam.

134 Württemberglilerin albayı! Alman; ama cesur bir çocuk yine de. Ama Alman.

135 Bu arada, siz Almanca biliyorsunuz, değil mi?

136 Sığınağın Almancası nedir?

137 Sığınak mı?

138 Sığınağın Almancası: Unterkunft.

Yüzbaşı inanmamış gibi ve hızlıca, "Comment dites-vous?"[139] diye sordu.

Piyer tekrarladı: "Unterkunft."

Yüzbaşı, "Onterkoff," dedi ve Piyer'e gülen gözlerle birkaç saniye baktı. "Les Allemands sont de fières bêtes. N'est ce pas monsieur Pierre?"[140]

"Eh bien, encore une bouteille de ce Bordeau Moscovite, n'est ce pas? Morel, va nous chauffer encore une petite bouteille. Morel!"[141] diye keyifle bağırdı.

Morel mumlar ve bir şişe şarap getirdi. Yüzbaşı mum ışığında Piyer'e baktı; karşısındakinin üzgün yüzü onu etkilemişti anlaşılan. Ramballe yüzünde samimi, üzgün ve ilgili bir ifadeyle Piyer'e yaklaştı, ona doğru eğildi.

Piyer'in eline dokunarak, "Eh bien, nous sommes tristes,"[142] dedi. "Vous aurai-je fait de la peine? Non, vrai, avez-vous quelque chose contre moi?"[143] diye sordu. "Peut-être rapport à la situation?"[144]

Piyer cevap vermedi ama Fransızın gözlerine sevgiyle baktı. Gösterdiği bu ilgi hoşuna gitmişti.

Yüzbaşı göğsüne vurarak, "Parole d'honneur, sans parler de ce que je vous dois, j'ai de l'amitié pour vous. Puis-je faire quelque chose pour vous? Disposez de moi. C'est à la vie et à la mort. C'est la main sur le cœur que je vous le dis,"[145] dedi.

Piyer, "Merci," dedi. Yüzbaşı, Piyer'e, sığınağın Almancasını öğrendiği zamanki gibi dik dik baktı ve aniden yüzü parladı.

---

139 Nasıl söylüyorsunuz?

140 Almanlar gururlu aptallar. Siz de öyle düşünmüyor musunuz, Mösyö Piyer?

141 Neyse, şu Moskova Bordeaux'sundan bir şişe daha içelim mi, ne dersiniz? Morel bize küçük bir şişe daha ısıtır. Morel!

142 Üzgünüz galiba.

143 Sizi üzecek bir şey mi yaptım? Hayır, gerçekten, benim yüzümden mi?

144 Yoksa genel durum yüzünden mi üzgünsünüz?

145 Şerefim üzerine yemin ederim, size borçlu olmam bir yana sizin için dostça duygular besliyorum. Sizin için yapabileceğim bir şey var mı? Emrinize amadeyim. Ölüm kalım meselesi de olsa. Bunu size yüreğimden gelerek söylüyorum.

İki kadeh şarap doldurup, neşeyle, "Ah! dans ce cas je bois à notre amitié!"[146] diye bağırdı. Piyer doldurulan kadehi aldı ve kafasına dikti. Ramball de kendi kadehini kafasına dikti, Piyer'in elini bir kere daha sıktı ve düşünceli, melankolik bir tavırla dirseklerini masaya dayadı.

Söze, "Oui, mon cher ami, voilà les caprices de la fortune,"[147] diye başladı. Uzun bir hikâye anlatmaya niyetli bir insanın mahzun ve ölçülü ses tonuyla, "Qui m'aurait dit que je serai soldat et capitaine de dragons au service de Bonapart, comme nous l'appellions jadis. Et cependant me voilà à Moscou avec lui. Il faut vous dire, mon cher,"[148] diye devam etti, "que notre nom est l'un des plus anciens de la France."[149]

Ve yüzbaşı atalarının tarihini, çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerini, bütün tanıdıklarını, mali ve ailevi durumlarını, bir Fransızın rahatlığı, samimiyetiyle Piyer'e anlattı. Bu hikâyede, doğal olarak "Ma pauvre mère"[150] önemli bir rol oynuyordu.

Yüzbaşı gitgide coşarak, "Mais tout ça ce n'est que la mise en scène de la vie, le fond c'est l'amour! L'amour! N'est ce pas, monsieur Pierre?"[151] dedi. "Encore un verre."[152]

Piyer şarabı yine kafasını dikti ve üçüncü kadehi doldurdu.

"Oh! les femmes, les femmes!"[153] Yüzbaşı, Piyer'e mahmurlaşan gözlerle bakarak, aşktan ve kendi aşk maceralarından bahsetmeye başladı. Subayın halinden memnun,

---

146 Hah! Öyleyse dostluğumuzun şerefine içiyorum!

147 Evet, dostum, kaderin bir cilvesi bu,

148 Kim derdi ki, eskiden Bonapart dediğimiz adamın hizmetinde asker ve dragon yüzbaşısı olacağım. Ama onunla birlikte Moskova'dayım. Size şunu söyleyeyim dostum,

149 Bizim aile Fransa'nın en eski ailelerinden biridir.

150 Zavallı anneciğim.

151 Ama bunlar sadece hayatın görünen yüzü, her şeyin temelinde yatan aşktır! Aşk! Öyle değil mi, Mösyö Piyer?

152 Bir bardak daha.

153 Oh! Kadınlar, kadınlar!

yakışıklı yüzüne ve kadınlardan bahsederken kapıldığı coşkulu heyecana bakıldığında, sayıları pek çok olan bu hikâyelere inanmak hiç de zor değildi. Ramball'ın bütün aşk hikâyelerinde, Fransızların aşkın kendine has güzelliği ve şiirselliği olarak gördükleri o edepsiz karakter olmasına rağmen yüzbaşı hikâyesini, aşkın tüm güzelliklerini bir tek onun tattığına ve bildiğine o kadar içtenlikle inanarak ve kadınları o kadar baştan çıkarıcı bir biçimde tasvir ederek anlatıyordu ki Piyer onu merakla dinliyordu.

Fransızın çok sevdiği o l'amour'un,[154] ne Piyer'in bir zamanlar karısına karşı hissettiği bayağı ve basit bir aşka, ne de Nataşa'ya karşı hissettiği, kendi kendine alevlendirdiği aşka (Ramball aşkın bu iki türünü de eşit derecede hor görüyordu; birisine l'amour des charretiers,[155] diğerine l'amour des nigauds[156] diyordu) benzemediği açıkça görülüyordu. Fransızın taptığı l'amour daha çok kadına karşı yapmacık tavırları ve bu duyguya başlıca güzelliğini veren uygunsuzlukların bir bileşimiydi.

Yüzbaşı buna örnek olarak, otuz beş yaşındaki büyüleyici bir markize ve büyüleyici markizin on yedi yaşındaki güzel, masum kızına aynı anda hissettiği aşkın dokunaklı hikâyesini anlattı. Anne ile kız arasındaki yüce gönüllülük mücadelesi, annenin, kendini feda ederek âşığına kızıyla evlenmesini teklif etmesiyle sona ermişti ve bu, çok eski bir anı olmasına rağmen yüzbaşıyı hâlâ heyecanlandırıyordu. Sonra, kocanın âşık, kendisinin (âşığın) ise koca rolünü oynadığı bir hikâye ve asile'e, Unterkunft denilen, les maris mangent de la choux croute[157] ve les jeunes filles sont trop blondes,[158] souvenirs d'Allemagne'dan[159] birkaç komik hikâye anlattı.

---

154 Aşkın.
155 Arabacıların aşkı.
156 Budalaların aşkı.
157 Kocaların lahana yaprakları yediği.
158 Kızların fazla sarışın olduğu.
159 Almanya anılarından.

Yüzbaşı son olarak, Polonya'da başından geçen, hatırası hâlâ tazeliğini koruyan, bir Polonyalı'nın hayatını kurtardığı (yüzbaşı hikâyelerinin çoğunda, sürekli olarak birilerinin hayatını kurtarıyordu) ve bu Polonyalının yüzbaşıya büyüleyici karısını (Parisienne de cœur[160]) emanet ettiği, kendisinin de Fransız hizmetine girdiği hikâyeyi, elini kolunu sallayarak ve ateş gibi kızaran bir yüzle anlattı. Yüzbaşı mutluydu, büyüleyici Polonyalı kadın onunla kaçmak istiyordu, ama yüzbaşı yücegönüllülük sergileyerek kadını kocasına geri vermiş ve verirken de "Je vous ai sauvé la vie et je sauve votre honneur!"[161] demişti. Yüzbaşı bu sözleri tekrar söylerken gözlerini ovuşturdu ve bu dokunaklı hatıra yüzünden sergilediği zayıflığı üzerinden atmak ister gibi silkindi.

Piyer yüzbaşının hikâyelerini dinlerken, akşamın geç vakitlerinde ve şarabın etkisi altındayken sık sık olduğu gibi, yüzbaşının anlattığı her şeyi takip ediyor, hepsini anlıyor ve aynı zamanda, nedense zihninde bir anda beliren kendi hatıra dizisini takip ediyordu. Bu aşk hikâyelerini dinlerken Nataşa'ya duyduğu aşkı birdenbire, beklenmedik bir şekilde aklına geldi ve bu aşkın canlı görüntülerini, zihninde Ramball'ın hikâyeleriyle karşılaştırdı. Yükümlülük ve aşk arasındaki çatışmayla ilgili hikâyeyi dinlerken âşık olduğu kadınla Suharev Kulesi'nin yanındaki son karşılaşmasını, en ufak ayrıntısına kadar hatırladı. Bu karşılaşma o zaman üzerinde herhangi bir etki bırakmamıştı; hatta sonradan bir kere bile aklına gelmemişti. Ama şimdi, bu karşılaşmanın önemli ve şiirsel bir anlamı varmış gibi geliyordu.

Şimdi onun, "Pyotr Kiriliç, buraya gelin, sizi tanıdım," deyişini duyuyor, gözlerini, gülümsemesini, yolculuk başlığını, açıkta kalan saçlarını karşısında görüyordu... ve bütün bunlar ona dokunaklı, üzücü geliyordu.

---

160 Ruhu Parisli.

161 Sizin hayatınızı kurtardım, şimdi de onurunuzu kurtarıyorum!

Büyüleyici Polonyalı kadın hikâyesini bitiren yüzbaşı, Piyer'e dönerek daha önce hiç aşk için kendini feda etme duygusu ve yasal kocaya karşı kıskançlık hissedip hissetmediğini sordu.

Bu soruyla karşılaşan Piyer başını kaldırdı ve zihnini meşgul eden düşünceleri dile getirme ihtiyacı hissetti; bir kadına duyulan aşka, kendisinin biraz daha farklı bir anlam yüklediğini belirtti. Hayatı boyunca tek bir kadını sevdiğini, ona hâlâ âşık olduğunu ama bu kadına hiçbir zaman sahip olamayacağını söyledi.

Yüzbaşı, "Tiens!"[162] dedi.

Sonra Piyer bu kadını gençliğinin ilk yıllarından beri sevdiğini ama o daha çok küçük, kendisi de daha soyadını almamış, gayrimeşru bir çocuk olduğu için onu düşünmeye cüret edemediğini anlattı. Soyadına ve servete kavuşunca da onu çok sevdiği için, onu tüm dünyadan ve özellikle kendisinden üstün gördüğü için düşünmeye cüret edememişti. Piyer hikâyesinin bu noktasına gelince yüzbaşıya dönerek sordu: Bunu anlıyor muydu anlamıyor muydu?

Yüzbaşı, anlamasa bile devam etmesini istediğini gösteren bir hareket yaptı.

"L'amour platonique, les nuages..."[163] diye mırıldandı. Ya İçtiği şarap, ya içini dökme ihtiyacı, ya bu adamın hikâyesindeki kişilerden hiçbirini tanımadığı ve tanışmayacağı düşüncesi, ya da bunların hepsi birden Piyer'in dilini çözdü. Dalgın gözlerini uzak bir noktaya dikip dili dolaşarak bütün hikâyesini anlattı: Evlenmesini, Nataşa'nın, en yakın dostuna âşık olmasını, onu aldatmasını ve onunla arasındaki sıradan ilişkiyi. Ramball'ın sorusu üzerine ilk başta gizlediği şeyleri de anlattı, sosyal konumunu ve hatta soyadını söyledi.

Piyer'in hikâyesinde yüzbaşıyı en çok etkileyen çok zengin olması, Moskova'da iki köşkünün bulunması, bütün bun-

162 Demeyin!

163 Platonik aşk, bulutlar...

ları bir kenara atması ve şehri terk etmemesi, Moskova'da adını ve unvanını gizleyerek kalması oldu.

Birlikte sokağa çıktıklarında gece bir hayli ilerlemişti. Sıcak ve aydınlık bir geceydi. Evin sol tarafından, Moskova'da çıkan ilk yangının, Petrovka'daki yangının kızıllığı parlıyordu. Sağda, yüksekte orak biçiminde yeni ay ve ayın karşısında, Piyer'in yüreğinde aşkıyla bağlantılı olarak yer etmiş olan parlak kuyrukluyıldız duruyordu. Gerasim, aşçı kadın ve iki Fransız avlu kapısındaydı. Kahkahaları ve birbirlerini anlamadıkları konuşmaları duyuluyordu. Şehirdeki kızıllığa bakıyorlardı.

Kocaman şehrin uzak bir yerinde çıkan küçük bir yangında korkulacak bir şey yoktu.

Yıldızlı, engin gökyüzüne, aya, kuyrukluyıldıza, kızıllığa bakan Piyer'in keyfi yerine gelmişti. "Ne kadar güzel, insan başka ne ister?" diye düşünüyordu. Ama birden verdiği kararı hatırladı ve başı döndü, o kadar kötü oldu ki düşmemek için parmaklığa yaslandı.

Piyer yeni dostuna veda etmeden, düzensiz adımlarla avlu kapısından ayrıldı, odasına dönüp kanepeye uzandı ve hemen uykuya daldı.

XXX

Şehirden ayrılmış ve uzaklaşmakta olan Moskovalılar ve geri çekilen birlikler, 2 Eylül'de çıkan, ilk yangının kızıllığını, farklı yollarda, farklı duygularla izliyorlardı.

Rostovların kafilesi o gece, Moskova'ya yirmi verst uzaklıktaki Mıtişçi'de konaklıyordu. 1 Eylül'de o kadar geç yola çıkmışlar, arabalar ve birlikler yolu öyle tıkamış, o kadar çok şey unutulup, getirilmesi için adam gönderilmişti ki, o geceyi Moskova'ya beş verst uzaklıkta bir yerde geçirmeye karar vermişlerdi. Ertesi sabah da geç kalkmışlar, yolda yine

birçok kere duraklamışlar ve ancak Büyük Mıtişçi'ye kadar gelebilmişlerdi. Rostov ailesi ve onlarla birlikte seyahat eden yaralılar saat on olduğunda büyük köyün avlularına ve kulübelerine yerleşmişlerdi. Rostovların hizmetçileri, uşakları ve sürücüleri, yaralıların emir erleri efendilerini yerleştirip akşam yemeklerini yediler, atlarını yemlediler ve sundurmalara çıktılar.

Yandaki kulübede Rayevski'nin yaralı, elinin parmakları kırılmış yaveri yatıyordu, duyduğu korkunç ağrı yüzünden, durmaksızın inim inim inliyordu ve bu iniltiler, karanlık sonbahar gecesinde acı acı yankılanıyordu. Bu yaver ilk geceyi Rostovlarla aynı avluda geçirmişti. Kontes bu iniltiler yüzünden gözünü kırpmadığını söylemiş ve Mıtişçi'de, sırf bu yaralının yakınında olmamak için kötü bir kulübeye yerleşmişti.

Hizmetçilerden biri gecenin karanlığında, girişte duran kupa arabasının kasasının ardında, zayıf bir yangın kızıllığı daha fark etti. Uzun süredir görünen bir kızıllık vardı ve herkes bunun, Mamonov'un Kazaklarının yaktığı Küçük Mıtişçi köyündeki yangın olduğunu biliyordu.

Bir emir eri, "Kardeşler, bakın, başka bir yangın,"!" dedi.

Herkesin dikkati kızıllığa çekildi.

"Mamonov'un Kazakları Küçük Mıtişçi'yi yakmış diyorlardı."

"Yakmışlar! Hayır, bu Mıtişçi değil, bu daha uzakta."

"Bakın, tam Moskova'nın orada."

Hizmetlilerden ikisi sundurmadan indiler, kupa arabasına gidip basamaklarına oturdular.

"Bu sol tarafta! İşte Mıtişçi şurada, bu tam karşı tarafında."

Kupa arabasındakilerin yanına birkaç kişi daha geldi.

Bir tanesi, "Bak, nasıl da alev alev yanıyor," dedi. "Beyler, bu yangın Moskova'da: ya Suşevskaya'da ya Rogojskaya'da."

Buna kimse karşılık vermedi. Yeni yangının uzaklarda yayılan alevlerini uzun süre sessizce seyrettiler.

Kontun oda uşağı (ona böyle diyorlardı) ihtiyar Danilo Terentiç kalabalığa yaklaşarak Mişka'ya seslendi.

"Orada durmuş neye bakıyorsun, tembel herif... Kont adam arıyor, kimse ortada yok; git giysileri topla."

Mişka, "Su almaya gelmiştim," dedi.

Uşaklardan biri, "Siz ne dersiniz Danilo Terentiç, şu kızıllık Moskova'daymış gibi görünüyor, değil mi?" dedi.

Danilo Terentiç yanıt vermedi, yine uzun süre sessizce durdular. Kızıllık dalgalana dalgalana yayılıyordu.

Bir ses, "Tanrım, yardım et, hava rüzgârlı, yağmur yağacağa da benzemiyor..." dedi.

"Şuna bak, nasıl da ilerliyor. Aman Tanrım! Küçük kargaları görüyor musun? Biz günahkâr kullarına acı Tanrım!"

"Söndürürler, korkmayın."

"Kim söndürecek?"

O ana kadar sessiz kalmış Danilo Terentiç'in sesiydi bu. Sesi sakindi ve ağır ağır konuşuyordu. "Evet, Moskova, kardeşler," dedi, "Anamız, beyaz..." Sesi kısıldı ve birden hıçkırıklarla ağlamaya başladı. Sanki hepsi, gördükleri bu kızıllığın önemini anlayabilmek için bunu beklemişti. İç geçirmeler, dualar, kontun oda uşağının hıçkırıkları duyuluyordu.

XXXI

Kontun yanına dönen oda uşağı Moskova'nın yandığını bildirdi. Kont sabahlığını giydi ve ne olduğuna bakmak için dışarı çıktı. Henüz üzerlerini değiştirmemiş olan Sonya ve Madame Schoss da kontla birlikte dışarı çıktılar. Odada sadece Nataşa ve kontes kaldı. (Petya artık ailesinin yanında değildi, Troitsa'ya doğru yol alan alayıyla birlikte önden gitmişti.)

Moskova'nın yandığı haberini alan kontes ağlamaya başladı. Tasvirlerin altındaki sırada (geldiğinden beri aynı

yerde oturuyordu) yüzü solgun, gözlerini bir noktaya dikmiş halde oturan Nataşa babasının söylediklerine hiç dikkat etmemişti. Yaverin üç ev öteden gelen, bitip tükenmez inlemelerini dinliyordu.

Avludan üşümüş ve korkmuş bir halde dönen Sonya, "Ah, çok korkunç!" dedi. "Bütün Moskova yanıyor bence, müthiş bir kızıllık var!" Belli ki kardeşini bir şeyle oyalamak için, "Nataşa, baksana şuradan, pencereden de görünüyor," dedi. Ama Nataşa ona, kendisinden ne istediğini anlamamış gibi baktı ve gözlerini yeniden ocağın köşesine dikti. Sonya'nın kontesi şaşırtıp kızdırarak, her nedense Prens Andrey'in yaralı olduğunu ve kendi kafilelerinde bulunduğunu söylemesinden sonra Nataşa sabahtan beri bilinci kısmen kaybolmuş, sersemlemiş gibiydi. Kontes, Sonya'ya çok kızmıştı, nadiren bu kadar kızgın olurdu. Sonya ağlamış, af dilemişti, şimdi de suçunu telafi etmek ister gibi sürekli kardeşiyle ilgileniyordu.

Sonya, "Nataşa, bak, ne kadar korkunç yanıyor," dedi.

Nataşa, "Ne yanıyor?" diye sordu. "Ha, evet, Moskova."

Ve sanki Sonya'yı kırmamak, onun elinden kurtulmak için başını pencereye yaklaştırdı, pencereden baktı ama belli ki hiçbir şey göremedi ve tekrar dönüp eski yerine oturdu.

"Görmedin mi yoksa?"

Nataşa rahat bırakılması için yalvarır gibi bir sesle, "Hayır, gördüm, gerçekten," dedi.

Kontes'le Sonya, Moskova'nın, yangının, ya da herhangi başka bir şeyin Nataşa için, –doğal olarak,– bir önemi olamayacağını anlamıştı.

Kont yeniden tahta perdenin arkasına, kendi bölmesine geçip yattı. Kontes, Nataşa'nın yanına geldi, hastalandığı zamanlarda yaptığı gibi elinin tersiyle kızının başına dokundu, sonra ateşi olup olmadığını anlamak ister gibi dudaklarını alnına götürüp kızını öptü.

"Üşümüşsün. Tüm vücudun titriyor. Git yat istersen," dedi.

Nataşa, "Yatmak mı? Evet, en iyisi yatayım. Şimdi yatıyorum," dedi.

O sabah, Prens Andrey'in ağır yaralı olduğunu ve onlarla birlikte yolculuk ettiğini söylediklerinde sadece ilk anda bir sürü soru, sormuştu: "Nereye gidiyor? Nasıl? Yarası ciddi mi? Onu görebilir miyim?" Ama onu göremeyeceği, yarası ağır olmakla birlikte hayati tehlikesinin bulunmadığı söylendiğinde, belli ki, bunlara inanmamakla birlikte, ne kadar konuşursa konuşsun ona hep aynı cevapları vereceklerini anlamış, sormayı ve konuşmayı bırakmıştı. Yol boyunca, arabanın bir köşesinde, kocaman açtığı gözlerinde kontesin iyi bildiği ve çok korktuğu bir ifadeyle, o anda sırada oturduğu gibi kıpırdamadan oturmuştu. Kontes kafasında bir şeyler tasarladığını, bir karar vermeye çalıştığını, ya da çoktan verdiğini biliyordu, ama bu kararın ne olduğunu bilmiyordu, bu da onu korkutuyor, ona işkence ediyordu.

"Nataşa, soyun yavrucuğum, benim yatağıma uzan." (Sadece kontesin yatağı kurulmuş ve üzerine döşek serilmişti; Madam Schoss ve iki küçükhanım yerde, samanların üstünde yatacaklardı.)

Nataşa öfkeyle, "Hayır anne, ben şurada, yerde yatacağım," dedi, gidip pencereyi açtı. Açık pencereden yaverin iniltileri daha net duyuluyordu. Nataşa başını gecenin nemli havasına uzattı ve kontes onun ince omuzlarının hıçkırıklar yüzünden sarsıldığını, pencerenin çerçevesine çarptığını gördü. Nataşa inleyenin Prens Andrey olmadığını biliyordu. Prens Andrey'in kendileriyle aynı yerde, başka bir kulübede, antreden geçip gidilen bir bölmede yattığını da biliyordu, ama bu dinmeyen korkunç iniltiler onu hıçkıra hıçkıra ağlatıyordu. Kontesle Sonya birbirlerine baktılar.

Kontes, Nataşa'nın omzuna hafifçe dokunarak, "Yat tatlım, yat güzelim," dedi, "Hadi, yat artık."

Nataşa, "Ah, evet... şimdi yatıyorum, hemen," dedi ve alelacele soyunmaya, eteğinin iplerini çekiştirmeye başladı.

Elbisesini çıkarıp bluzunu giyince, bacaklarını altına alıp yere hazırlanmış yatağa oturdu; uzun olmayan, ince saçlarını omzunun ön tarafına alarak örmeye başladı. İnce, uzun, bu işe alışkın parmakları hızlıca ve kolayca saçını açıyor, örüyor, bağlıyordu. Nataşa'nın başı alışkanlık gereği bir o tarafa, bir bu tarafa dönüyor ama hummalı gibi açılmış gözleri kıpırdamadan önüne bakıyordu. Nataşa gece kıyafeti tamamlanınca, samanların üzerine serilmiş çarşaflardan kapıya en yakın olanının üzerine uzandı.

Sonya, "Nataşa, sen ortaya yat," dedi.

Nataşa, "Hayır, buraya yatacağım," dedi ve keyifsiz keyifsiz, "Hadi, siz de yatsanıza," diye ekledi. Yüzünü yastığa gömdü.

Kontes, Madam Schoss ve Sonya hızlıca soyunup yattılar. Odada tek bir kandil vardı. Avluyu ise iki verst uzaklıktaki Küçük Mıtişçi'deki yangın aydınlatıyor, Mamonov'un Kazaklarının kırıp döktükleri meyhaneden, sokaklardan sarhoş bağrışmaları geliyor, yaverin kesilmeyen iniltisi de hâlâ duyuluyordu.

Nataşa, evin içinden ve dışından ona kadar gelen sesleri uzun süre, kıpırdamadan dinledi. Önce annesinin duasını ve iç geçirmelerini, altındaki yatağın gıcırtılarını, Madam Schoss'un bildik ıslıklı horultusunu, Sonya'nın hafif hafif nefes alışını dinledi. Sonra kontes, Nataşa'ya seslendi. Nataşa ona cevap vermedi.

Sonya sessizce, "Uyuyor galiba anne," dedi. Kontes bir süre sustu, tekrar seslendi ama bu sefer hiç kimse yanıt vermedi.

Nataşa kısa süre sonra annesinin düzenli nefes alıp verişini duydu. Battaniyenin altından çıkan küçük, çıplak ayağı döşemenin üstünde üşümeye başlamıştı ama kıpırdamıyordu.

Bir cırcırböceği, herkese karşı kazandığı zaferi kutlar gibi yarığında cırlıyordu. Uzaklarda bir horoz öttü, yakınlardaki

bir horoz ona karşılık verdi. Meyhanede bağrışmalar kesilmişti, sadece yaverin inlemesi duyuluyordu. Nataşa doğruldu.

"Sonya? Uyuyor musun? Anne?" diye fısıldadı. Kimse cevap vermedi. Nataşa ağır ağır ve dikkatle kalktı, haç çıkardı, çıplak ayağının dar ve esnek tabanını kirli, soğuk döşemeye bastı. Döşeme tahtaları gıcırdadı. Parmaklarının ucuna basarak, kedi yavrusu gibi birkaç hızlı adım attı, kapının soğuk mandalını tuttu.

Ağır bir şey, kulübenin bütün duvarlarına düzenli aralıklarla vuruyormuş gibi geldi: bu, korkudan, dehşetten duracakmış, sevgiden patlayacakmış gibi atan kalbinin sesiydi.

Kapıyı açtı, eşiği atladı; antrenin soğuk, nemli toprağına bastı. Tüm bedenini saran soğuk onu canlandırdı. Çıplak ayağı uyuyan bir adama çarptı, üstünden atladı, Prens Andrey'in yattığı kulübenin kapısını açtı. Kulübenin içi karanlıktı. Arka köşede, üzerinde bir şeyin yattığı yatağın yanındaki sıranın üzerinde uzun, eridikçe mantar şeklini almış bir don yağı mumu yanıyordu.

Nataşa daha sabahleyin, Prens Andrey'in orada ve yaralı olduğunu söyledikleri anda onu görmek zorunda olduğuna karar vermişti. Bunun niçin zorunlu olduğunu bilmiyordu ama bu görüşmenin acı vereceğini bilse de gerekli olduğuna inanıyordu.

Bütün gününü, gece onu görme ümidiyle geçirmişti. Ama şimdi, o an geldiğinde, göreceği şeyin korkusuna kapılmıştı. Vücudunda nasıl bir sakatlık oluşmuştu? Ondan geriye ne kalmıştı? Durmadan inleyen yaver gibi miydi? Evet, öyleydi. Nataşa'nın hayalgücünde o korkunç inlemenin ete kemiğe bürünmüş haliydi. Köşede belli belirsiz bir kütle görüp battaniyenin altında kıvrılıp dikilmiş dizlerini omuzları sanınca gözünün önüne çok kötü durumdaki bir beden geldi ve dehşet içinde kalakaldı. Ama karşı konulmaz bir güç onu öne doğru çekiyordu. Dikkatle bir adım attı, bir adım daha ve kendini küçük, darmadağınık kulübenin ortasında buldu.

Kulübede, tasvirlerin altındaki sıranın üzerinde biri daha yatıyordu (bu Timohin'di) ve yerde yatan iki kişi daha vardı (bunlar doktor ve oda uşağıydı).

Oda uşağı doğruldu, fısıldayarak bir şeyler söyledi. Bacağındaki yaranın acısıyla uyuyamayan Timohin gözlerini dört açmış, bu beyaz kombinezonlu, bluzlu, gece başlıklı garip genç kız görüntüsüne bakıyordu. Oda uşağı uykulu, ürkek bir sesle, "Ne var, ne istiyorsunuz?" deyince Nataşa köşede yatan şeye doğru daha hızlı gitmek zorunda kaldı. Vücudu ne kadar korkunç, insan şeklinden ne kadar çıkmış olursa olsun onu görmek zorundaydı. Oda uşağının yanından geçti: Mum fitilinin yanmış ucu düştü ve kollarını battaniyenin üzerine çıkarmış bir halde yatan, eskiden bildiği gibi olan Prens Andrey'i açık bir şekilde gördü.

Prens Andrey her zamanki gibiydi; ama ateşten kızarmış yüzü, Nataşa'ya hayranlıkla bakan parlak gözleri ve özellikle gömleğinin yana kaymış yakasının açıkta bıraktığı ince, çocuk boynu ona, Nataşa'nın Prens Andrey'de şimdiye kadar hiç görmediği kendine has, masum, çocuksu bir görünüş vermişti. Nataşa ona yaklaştı, hızlı, esnek, dinç bir hareketle diz çöktü.

Prens Andrey gülümsedi ve elini Nataşa'ya uzattı.

XXXII

Prens Andrey'in Borodino'da sıhhiye çadırına götürülmesinin üstünden yedi gün geçmişti. Bu sürenin neredeyse tamamında bilinçsiz bir haldeydi. Düşmeyen ateşi ve hasarlı bağırsaklarındaki iltihaplanma, yaralıyla birlikte yolculuk eden doktora göre kesinlikle ölümüne neden olacaktı. Ama yedinci gün, bir ekmek dilimini çayın yanında zevkle yedi ve doktor genel ateşinin düştüğünü fark etti. O sabah Prens Andrey'in bilinci de yerine gelmişti. Moskova'dan yola çıkışlarının ilk

gecesi hava sıcaktı ve Prens Andrey geceyi kaleskada geçirdi; ama Mıtişçi'de yaralının kendisi başka bir yere götürülmeyi istedi, bir çay içmeyi. Kulübeye götürülürken çektiği acı Prens Andrey'in yüksek sesle inlemesine ve yeniden bilincini kaybetmesine neden oldu. Portatif karyolaya yatırılınca uzun süre gözlerini açmadan ve kıpırdamadan kaldı. Sonra gözlerini açtı ve alçak sesle, "Çay ne oldu?" diye sordu. Hayatın böyle küçük bir ayrıntısını hatırlaması doktoru çok şaşırttı. Nabzını kontrol etti ve nabzının daha iyi olduğunu fark etmesi onu hem şaşırttı, hem de hoşuna gitmedi. Bunu fark etmesi hoşuna gitmemişti çünkü deneyimlerine dayanarak, Prens Andrey'in yaşamasının imkânsız olduğuna ve şimdi ölmezse kısa bir süre sonra daha büyük bir acı çekerek öleceğine inanıyordu. Prens Andrey'in alayından, Borodino Savaşı'nda bacağından yaralanan, kırmızı burunlu Binbaşı Timohin de Moskova'da ona katılmış ve onunla birlikte yola çıkmıştı. Yanlarında doktor, Prens Andrey'in oda uşağı, sürücüsü ve iki emir eri de vardı. Prens Andrey'e çay getirdiler. Gözlerini bir şeyler anlamaya ve hatırlamaya çalışıyormuş gibi tam karşısındaki kapıya dikerek, büyük bir iştahla içti.

"Başka istemiyorum, yeter. Timohin burada mı?" diye sordu. Timohin sıranın üzerinde kayarak yanına geldi.

"Buradayım ekselansları."

"Yaran nasıl?"

"Benimki mi? Önemsiz. Ya sizinki?" Prens Andrey bir şeyleri hatırlamaya çalışıyormuş gibi yeniden düşünceye daldı.

"Bir kitap bulamaz mıyız?" dedi.

"Nasıl bir kitap?"

"İncil. Bende yok."

Doktor İncil bulup getireceğine söz verdi ve kendini nasıl hissettiğini sormaya başladı. Prens Andrey, doktorun sorularına gönülsüzce ama aklı başında yanıtlar verdi ve sonra rahat olmadığını, canının çok acıdığını söyleyerek altına bir yastık konmasını istedi. Doktor ve oda uşağı Prens

Andrey'in üzerine örtülü kaputu kaldırdılar; yaradan gelen, ağır çürümüş et kokusu yüzünden yüzlerini buruşturarak bu korkunç noktayı gözden geçirmeye başladılar. Doktorun canı bir şeylere çok sıkıldı, bir şeyleri yeniden, başka türlü yaptı, yaralıyı döndürünce yaralı inledi ve döndürülürken duyduğu acı yüzünden yeniden bilincini kaybedip sayıklamaya başladı. Sürekli kitabı bir an önce getirip oraya koymalarını söylüyordu.

"Ne olacak sanki!" diyordu acıklı bir sesle, "Bende yok işte... lütfen hemen bulup getirin, bir dakikacık şurada dursun."

Doktor ellerini yıkamak için antreye çıktı.

Eline su döken oda uşağına, "Sizde vicdan kalmamış," dedi, "Bir an gözümü ayırdım. Yaralıyla sizin ilgilenmeniz gerekiyordu. Yalnız, böyle bir acıya nasıl dayanıyor, şaşıyorum."

Oda uşağı, "İsa Mesih şahidim, ilgilendik," dedi.

Prens Andrey nerede olduğunu ve başına neler geldiğini ilk olarak kaleskası Mıtişçi'de durduğunda ve kulübeye götürülmesini istediği anda fark etmiş ve yaralı olduğunu da yine o an hatırlamıştı. Acıdan tekrar kendinden geçmiş, kulübede çay içince tekrar kendine gelmiş, başına gelenleri tekrar hatırlamış, sıhhiye çadırında sevmediği bir adamın acı çektiğini gördüğü ve aklına o yeni, mutluluk vaat eden düşüncelerin geldiği an gözlerinin önünde canlamıştı. Ve bu düşünceler, belli belirsiz, dağınık olsalar da yeniden yüreğini doldurmuşlardı. Artık yeni bir mutluluk duyduğunu ve mutluluğun İncil'le bir bağlantısı olduğunu hatırlamıştı. İncil'i de bu yüzden istemişti. Ama yaraları ve onu döndürmeleri nedeniyle düşünceleri tekrar karışmış ve ancak gecenin sessizliğinde üçüncü kez kendine gelmişti. Herkes uyuyordu. Antrede bir cırcırböceği cırlıyor, sokakta birisi bağırıp şarkı söylüyor, hamamböcekleri masaların ve tasvirlerin üzerinde dolaşıyor, kocaman bir sonbahar sineği yanında, yatağının

başucunda, yakınındaki mantar şeklindeki büyük don yağı mumunun çevresinde büyük bir gayretle uçuyordu.

Prens Andrey normal bir ruh hali içinde değildi. Sağlıklı biri genellikle pek çok şeyi aynı anda düşünür, hisseder ve hatırlar ama bir düşünce ya da konu dizisini seçip tüm dikkatini bu konu dizisine verecek iradesi ve gücü vardır. En derin düşüncelere dalmışken bile yeni gelen birine nezaket icabı bir şeyler söylemek için bu düşüncelerden sıyrılıp sonra yeniden onlara dönebilir. Prens Andrey bu anlamda normal bir ruh hali içinde değildi. Duyguları her zamankinden daha faal, daha uyanıktı ama iradesi dışındaydılar. Türlü türlü düşünce ve görüntü aynı anda zihninde beliriyordu. Bazen düşünceler birden, büyük bir güç, berraklık ve derinlikle, sağlıklıyken hiç olmadığı kadar işlemeye başlıyorlardı; ama aniden, tam bu sürecin ortasında, beklenmedik bir görüntüye takılıp duruyor ve işleyişe dönecek gücü bulamıyorlardı.

Bu yarı aydınlık, sessiz kulübede, sıtmaya tutulmuş gibi iyice açtığı gözlerini tam karşıya dikmiş bir halde yatarken, "İnsanın elinden alınamayacak yeni bir mutluluk belirdi karşımda," diye düşünüyordu. "Maddi gücün ötesinde, insanı etkileyen tüm maddi koşulların ötesinde bir mutluluk, yüreğin mutluluğu, sevginin mutluluğu! Bunu her insan anlayabilir ama sadece Tanrı gerçekleşmesini sağlayabilir ve emredebilir. Ama Tanrı bu emrin yasasını nasıl koydu? Oğul neden..." Bu düşünce akışı birden kesildi ve Prens Andrey aralıksız olarak, ritmik bir biçimde "i piti-piti-piti" ve sonra "i ti-ti" ve yeniden "i piti-piti-piti" ve sonra yeniden "i ti-ti" diye sessizce fısıldayan bir ses duydu (duyduğu bu sesin hezeyan mı yoksa gerçek mi olduğunu bilmiyordu). Bununla birlikte, bu fısıldayan müzik sesinin eşliğinde, yüzünün üstünde, tam ortasında, ince iğnelerden ya da kıymıklardan yapılmış garip, havadan oluşmuş bir yapının yükseldiğini hissetti. Bu havadan oluşmuş yapının yıkılmaması için, (ne kadar zor olsa da) dengesini bozmamaya gayret etmesi ge-

rektiğini hissetti; ama yapı yine de yıkılıyor ve müzik fısıltısının ritmik sesi eşliğinde, yavaş yavaş yeniden yükseliyordu. Prens Andrey kendi kendine, "Uzuyor! Uzuyor! Büyüyor ve hep uzuyor," dedi. Prens Andrey fısıltıyı dinlerken, iğnelerden yapılmış bu yapının yükseldiğini hissederken mumun ışığının çevresinde bir belirip bir yok olan kırmızı hareler görüyor, hamamböceklerinin hışırtısını, yastığına ve yüzüne çarpan sineğin vızıltısını duyuyordu. Sinek yüzüne her değdiğinde bir yanma hissediyordu; bununla birlikte yüzünde yapının yükseldiği yere çarpan sineğin onu yıkmaması Prens Andrey'i şaşırtıyordu. Ama bunların dışında, önemli bir şey daha vardı. Bu, kapıdaki beyaz bir şey, ona baskı yapan sfenks heykeliydi.

Prens Andrey, "Masanın üzerindeki gömleğim herhalde," diye düşündü. "İşte bacaklarım, işte kapı; ama neden durmadan uzuyor ve yükseliyor ve 'piti-piti-piti' ve 'ti-ti' ve 'piti-piti-piti... Yeter, dur, lütfen, kes." Prens Andrey birine zorlanarak yalvarıyordu. Duygular ve düşünceler birden, olağanüstü bir berraklık ve güçle yeniden belirdi.

"Evet, sevgi (yeniden tam bir berraklıkla düşünüyordu), ama bir şey elde etmek için hissedilen, herhangi bir amacı, herhangi bir nedeni olan sevgi değil, ilk defa düşmanımı ölürken gördüğümde, ona karşı, düşmanım olmasına rağmen hissettiğim sevgi. İnsan yüreğinin özü olan ve bir nedene ihtiyaç duymayan bu sevgiyi hissetmiştim. Şu anda da bu kutsal duyguyu hissediyorum. Yakınlarını sevmek, düşmanlarını sevmek. Her şeyi sevmek, Tanrı'nın bütün tezahürlerini sevmek. Sana yakın olan bir insan, insani bir sevgiyle sevilebilir; ama bir düşman ancak ilahi sevgiyle sevilebilir. O adama karşı sevgi hissettiğimde işte bu yüzden öyle bir sevinç duydum. Şu anda nasıldır acaba? Hayatta mı yoksa... insani bir sevgi, sevgiden nefrete dönüşebilir; ama ilahi sevginin değişme ihtimali yoktur. Hiçbir şey, ne ölüm ne de başka bir şey onu yıkabilir. O yüreğin özüdür. Oysa haya-

tımda ne kadar çok insandan nefret ettim. Ve bu insanlar arasında hiç kimseyi onu sevdiğim kadar sevmedim ve hiç kimseden ondan nefret ettiğim kadar nefret etmedim." Gözlerinin önünde Nataşa'yı, eskiden yaptığı gibi, ona zevk veren güzelliğiyle değil, ilk defa yüreğiyle birlikte canlandırdı. Onun duygularını, acılarını, utancını ve pişmanlığını anladı. İlk defa o an, onu reddetmesinin ne kadar zalimce olduğunu anladı, ondan ayrılmasının ne kadar zalimce olduğunu gördü. "Onu bir kerecik daha görebilseydim, o gözlere bakıp söyleyebilseydim..."

Ve piti-piti-piti ve ti-ti ve piti-piti, bum, sinek çarptı... Tüm dikkati başka bir dünyaya, gerçeklik ve içinde kendine has bir şeyler olan hezeyan dünyasına kaydı. Bu dünyada yapı hâlâ yıkılmadan duruyordu, bir şey hâlâ uzuyordu, mum kırmızı haresiyle hâlâ yanıyordu, gömlek sfenks hâlâ kapının yanında uzanmış yatıyordu; ama bunların yanında bir şey çıtırdadı, taze bir esinti hissedildi ve kapının önünde ayakta duran yeni, beyaz bir sfenks belirdi. Bu sfenksin başında solgun bir yüz, o anda düşündüğü Nataşa'nın gözlerinin aynısı, parlak gözler vardı.

Prens Andrey, bu yüzü hayalinden kovmaya çalışarak, "Dinmeyen şu hezeyanlar insana ağır geliyor!" diye düşündü. Ama bu yüz karşısında gerçekliğin tüm gücüyle duruyor ve yaklaşıyordu. Prens Andrey yine saf düşünceler dünyasına dönmek istedi ama başaramadı, hezeyan onu kendi nüfuz alanına çekti. Sessizce fısıldayan ses ölçülü lakırtısına devam ediyordu, bir şey baskı yapıyor, uzuyordu ve garip yüz karşısında duruyordu. Prens Andrey kendine gelebilmek için bütün gücünü topladı; kıpırdandı ama birden kulakları çınladı, gözleri kararda ve suya batan bir insan gibi bilincini kaybetti. Kendine geldiğinde Nataşa, dünyadaki bütün insanlar içinde, önünde açılan bu yeni, temiz, ilahi sevgiyle sevmeyi en çok istediği kişi olan, kanlı canlı Nataşa diz çökmüş karşısında duruyordu. Bunun kanlı canlı, gerçek Na-

taşa olduğunu anladı, şaşırmadı ama sessizce mutluluğunu yaşadı. Diz çökmüş Nataşa, korkuyla, kıpırdamadan (hareket edemiyordu), hıçkırıklarını tutmuş ona bakıyordu. Yüzü solgun ve hareketsizdi. Sadece alt kısmında bir titreme vardı.

Prens Andrey rahatlamış gibi içini çekti, gülümsedi, elini uzattı.

"Siz?" dedi. "Ne mutluluk!"

Nataşa, dizlerinin üzerinde, hızlı ama dikkatli hareketlerle Prens Andrey'e yaklaştı, elini usulca tuttu, yüzünü eline doğru eğdi, dudaklarını hafifçe dokundurarak öpmeye başladı.

Başını kaldırıp Prens Andrey'e bakarak "Affedin!" dedi. "Beni affedin!"

Prens Andrey, "Sizi seviyorum," dedi.

"Affedin..."

Prens Andrey, "Affedecek ne var?" diye sordu.

Nataşa zor duyulur, kesik kesik bir fısıltıyla, "Yap...tığım şey için beni affedin," dedi, Prens Andrey'in elini, dudaklarını hafifçe dokundurarak, daha sık öpmeye başladı.

Prens Andrey, Nataşa'nın yüzünü, gözlerine bakabilmek için eliyle kaldırarak, "Sizi eskisinden daha çok, daha düzgün seviyorum," dedi.

Mutluluk yaşlarıyla dolu bu gözler ona, ürkekçe, şefkatle, aşkın neşesiyle bakıyordu. Nataşa'nın dudakları şişmiş, zayıf, solgun yüzü çirkinden öte korkunçtu. Ama Prens Andrey bu yüzü değil, güzel, parlak gözleri görüyordu. Arkalarından konuşma sesleri geldi.

Uyku sersemliğini tamamen atan oda uşağı Pyotr doktoru uyandırmıştı. Bacağındaki ağrı yüzünden hiç uyumamış olan Timohin, çıplak vücudunu çarşafla düzgün bir şekilde örtmüş ve sıranın üzerinde iyice büzülmüş bir halde, uzun süredir olanları seyrediyordu.

Yattığı yerde doğrulan doktor, "Neler oluyor?" dedi. "Lütfen çıkın hanımefendi!"

Kızının yokluğunu fark eden kontesin gönderdiği hizmetçi tam bu sırada kapıyı çaldı.

Nataşa odadan, uykusunun ortasında uyandırılmış bir uyurgezer gibi çıktı, kendi kulübelerine döndü, hıçkırarak ağlamaya başladı ve kendini yatağa bıraktı.

Nataşa o günden sonra, Rostovların tüm yolculuğu boyunca, dinlenmek için durdukları ve geceledikleri hiçbir yerde, yaralı Bolkonski'nin yanından ayrılmadı ve doktor da genç bir kızın bu kadar metin olabileceğini, bir yaralıya bu kadar ustaca bakabileceğini hiç ummadığını itiraf etmek zorunda kaldı.

Prens Andrey'in yolda, kızının kollarında ölebileceği (doktora göre yüksek bir ihtimaldi) düşüncesi kontese ne kadar korkunç gelirse gelsin Nataşa'ya karşı çıkamıyordu. Yaralı Prens Andrey'le Nataşa arasındaki bu yakınlaşma nedeniyle akıllara eski gelin damat ilişkisinin yeniden kurulma ihtimali gelse de hiç kimse, özellikle Nataşa ve Prens Andrey bunun sözünü etmiyordu: Sadece Bolkonski'nin değil, Rusya'nın da başının üzerinde çözümlenmemiş bir halde duran ölüm kalım meselesi diğer bütün ihtimalleri gölgede bırakıyordu.

XXXIII

Piyer 3 Eylül'de geç uyandı. Başı ağrıyordu, çıkarmadan yattığı giysisi vücudunu rahatsız ediyordu, bir gece önce utanılacak bir şey yaptığını yüreğinde az çok hissediyordu; bu utanılacak şey, Yüzbaşı Ramball'la yaptığı konuşmaydı.

Saat on biri gösteriyordu ama avlu hâlâ karanlık görünüyordu. Piyer kalktı, gözlerini ovuşturdu, Gerasim'in tekrar yazı masasına koyduğu sapı oymalı tabancayı görünce nerede olduğunu ve o gün ne yapması gerektiğini hatırladı.

Piyer, "Geç mi kaldım acaba?" diye düşündü, "Hayır, o muhtemelen Moskova'ya on ikiden önce girmez." Piyer kendine, ne yapacağını düşünüp taşınma izni vermedi, harekete geçmek için acele etti.

Üstünü başını düzeltip tabancayı eline aldı ve çıkmaya hazırlandı. Ama bu silahı sokaklarda, elinde taşıyamayacağı ilk defa aklına geldi. Böyle büyük bir tabancayı geniş kaftanının altına saklamak bile zordu. Kemerinde ya da koltuğunun altında da belli etmeden taşıyamazdı. Ayrıca tabancayla ateş edilmişti ve Piyer yeniden doldurma fırsatı bulamamıştı. Kendi tasarısını nasıl hayata geçireceğini düşünürken, Napolyon'u 1809 yılında öldürmeye kalkan öğrencinin hatasına, bunu hançerle yapma hatasına düşmeyeceğine pek çok kez karar vermiş olmasına rağmen, "Fark etmez, hançerlerim," dedi kendi kendine. Piyer başlıca amacı tasarladığı işi yapmak değil de kararından vazgeçmediğini ve onu hayata geçirmek için her şeyi yaptığını kendi kendisine göstermekmiş gibi, Suharev Kulesi'nden, tabancayla birlikte satın aldığı yeşil kınlı, kör, tırtıklı hançeri alelacele alıp yeleğinin altına sakladı.

Kaftanının kuşağını bağlayan ve kalpağını indiren Piyer, koridoru gürültü yapmamaya ve yüzbaşıyla karşılaşmamaya çalışarak geçip sokağa çıktı.

Dün akşam kayıtsızca izlediği yangın gece boyunca iyice büyümüştü. Moskova'nın farklı farklı yerlerinde yangınlar vardı artık. Arabacılar Çarşısı, Zamoskvoreçe, Gostiniy Dvor, Povarskaya, Moskova Nehri üzerindeki mavnalar, Dorogomilov Köprüsü'nün yanındaki Keresteciler Çarşısı aynı anda yanıyordu.

Piyer ara sokaklardan Povarskaya'ya, oradan da Arbat'a, kafasında uzun süre önce kararını hayata geçireceği yer olarak belirlediği Nikolay Yavlennı'ya gitti. Evlerin büyük bölümünün avlu kapıları ve panjurları kapalıydı. Sokaklar ve ara sokaklar boştu. Havada yanık ve duman kokusu vardı.

Arada bir yüzlerinde telaşlı ve ürkek bir ifade olan Ruslara, şehirde değil de kamptaymış gibi sokakların ortasında yürüyen Fransızlara rastlıyordu. Hem Ruslar hem de Fransızlar Piyer'e şaşkın gözlerle bakıyorlardı. Uzun boyu ve kalın gövdesinin, yüzündeki ve genel görünüşündeki garip, kasvetli, dalgın, acılı görünümün yanı sıra, Ruslar, bu adamın toplumun hangi kesiminden olduğunu anlamadıkları için dikkatle bakıyorlardı. Fransızların onu gözleriyle, şaşkınlık içinde takip etmelerinin nedeniyse, Piyer'in, Fransızlara korku ya da merakla bakan diğer Rusların aksine hiç aldırış etmemesiydi. Bir evin avlu kapısında, kendilerini anlamayan Ruslara bir şeyler anlatmaya çalışan üç Fransız Piyer'i durdurdu ve Fransızca bilip bilmediğini sordu.

Piyer başını hayır anlamında sallayıp yoluna devam etti. Başka bir ara sokakta, yeşil sandığın başında duran nöbetçi Piyer'e seslendi ama Piyer, sokağın diğer tarafına geçmesi gerektiğini ancak, nöbetçinin birkaç kere yüksek sesle bağırmasından ve silahını çekerken çıkan sesten anlayabildi. Etrafındaki hiçbir şeyi duymuyor, görmüyordu. Kararını iğrenç ve kendisine ait olmayan bir şeymiş gibi, hızlı ve telaşlı hareket ederek, dün geceden aldığı dersle, kaybetmekten korkarak taşıyordu. Ama Piyer'in kaderinde, ruh halini, gitmeye hedeflediği yere kadar bozulmadan götürmek yoktu. Yolda karşısına onu alıkoyacak bir şey çıkmamış olsaydı bile kararını hayata geçiremeyecekti çünkü Napolyon dört saat önce Dorogomilov dış mahallesinden çıkıp Arbat üzerinden Kremlin'e gelmişti ve o anda Kremlin Sarayı'nda, çarın çalışma odasında canı sıkkın bir halde oturuyor, yangının söndürülmesi, yağmanın önlenmesi, şehir halkının güveninin kazanılması için bir an önce alınması gereken tedbirlerle ilgili detaylı, uzun emirler veriyordu. Ama Piyer bunu bilmiyordu; kendini tamamen yapacağı şeye kaptırmış bir halde, zorlukları yüzünden değil, kendi doğalarına uymadığı için imkânsız olan bir işe girişmiş insanların çektiği azabı çeki-

yordu; son anda zayıflık göstereceğini ve bu nedenle kendisine olan saygısını kaybedeceği korkusu ona acı veriyordu.

Çevresindeki hiçbir şeyi görmüyor, duymuyor, yolunu içgüdüsel olarak buluyor, onu Povarskaya'ya çıkaracak ara sokakları karıştırmıyordu.

Piyer, Povarskaya'ya yaklaştıkça duman da gitgide artıyor, hatta yangının alevlerinin sıcaklığını hissediyordu. Arada bir evlerin çatılarından alev dilleri yükseliyordu. Sokaklarda daha fazla insanla karşılaşıyordu ve bu insanlar daha telaşlıydı. Ama Piyer, çevresinde olağandışı bir şeyler olduğunu hissetmesine rağmen yangına yaklaştığını fark etmiyordu. Piyer, bir tarafı Povarskaya'ya, diğer tarafı Prens Gruzinski'nin evinin bahçesine bitişik büyük, boş arazi boyunca uzanan patikadan geçerken çok yakınındaki bir kadının çaresizce ağladığını duydu. Uykudan uyanmış gibi durdu, başını kaldırdı.

Patikanın yanında, kuru, tozlu otların üzerinde ev eşyaları yığın halinde duruyordu: Kuştüyü yataklar, semaver, tasvirler ve sandıklar. Yaşlı, zayıf, üst dişleri uzun, çıkık, üzerinde siyah bir manto, başında başlık olan bir kadın sandıkların yanında, yerde oturuyordu. Sallanan ve bir şeyler söyleyen bu kadın hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. On ile on iki yaşları arasında, kirli, kısa elbiseler ve mantolar giymiş iki kız çocuğu bembeyaz kesilmiş, korku dolu yüzlerinde şaşkın bir ifadeyle annelerine bakıyordu. Üzerine palto, başına kendisinin olmadığı belli olan, kocaman bir kep giymiş yedi yaşındaki oğlan çocuğu, yaşlı dadının kollarında ağlıyordu. Ayakları çıplak, üstü başı kirli bir hizmetçi kız bir sandığın üzerine oturmuş, beyaza çalan saçının örgülerini çözmüş, yanmış saç uçlarını çekiştiriyor, kokluyordu. Kadının kocası, kısa boylu, yuvarlak omuzlu, sivil üniformalı, çember favorili, düz kasketinin altından pürüzsüz saçları görünen bir adam yüzünde donuk bir ifadeyle, üst üste atılmış sandıkları düzeltiyor ve altlarında kalmış bir giysiyi çekiştiriyordu.

Kadın, Piyer'i görünce neredeyse koşup bacaklarına kapanacaktı.

Hıçkırıkların arasında, "Tanrı aşkına kardeşler, Ortodokslar, kurtarın, yardım edin canlarım!" diyordu, "Ufacık kız! Küçük kızım kaldı! Yandı! Aaah! Ben seni bunun için mi besleyip büyüttüm... Aaah!"

Kocası kadına dönüp, belli ki sadece yabancı birinin karşısında kendini mazur göstermek için, alçak sesle, "Yeter Marya Nikolayevna," dedi ve "kız kardeşin götürmüştür, başka nerede olabilir ki?" diye ekledi.

Ağlamayı birden kesen kadın, öfkeyle, "Şeytan! Canavar!" diye bağırdı. "Kalpsiz herif, kendi çocuğuna bile üzülmüyorsun. Başka birisi alevlerin arasından kurtarırdı. Canavar bu, insan da değil baba da." Kadın Piyer'e döndü, hıçkıra hıçkıra ve hızlı hızlı konuşarak, "Siz asil bir insansınız," dedi. "Yandaki evde yangın çıktı, bizimkine sıçradı. Hizmetçi kız 'Yangın!' diye bağırdı. Eşyaları toplamak için koştuk. Kendimizi bu halde dışarı attık... kurtarabildiklerimiz bunlar... kutsanmış tasvirler, çeyiz yatağım, geri kalan her şey gitti. Çocukları kaptık, Kateçki yok. Tanrım! Aah!" Yeniden hıçkırmaya başladı. "Canım yavrum, yandı! Yandı!"

Piyer, "Peki, nerede, nerede kaldı?" dedi. Kadın bu adamın yüzünde beliren heyecandan yardım edebileceğini anlamıştı.

Bacaklarına sarılarak, "Beyefendiciğim! Babacığım!" dedi. "Kurtarıcım, yardım edin..." Hizmetçi kıza, ağzını öfkeyle açıp, uzun dişlerini daha fazla ortaya çıkararak, "Aniska, pasaklı, yolu göster," diye bağırdı.

Piyer hızlı hızlı, soluğu kesilerek, "Göster, yolu göster... ben... ben... giderim," dedi.

Üstü başı kirli hizmetçi kız sandıkların arkasından çıkıp geldi, saçını topladı, derin bir nefes alıp küçük, çıplak ayaklarıyla patikada yürümeye başladı. Piyer uzun bir baygınlıktan sonra yeniden kendine gelip hayata dönmüş gibiydi.

Başını kaldırdı, gözleri hayat ışığıyla parladı, hızlı adımlarla hizmetçi kızın peşinden gitti, ona yetişti ve Povarskaya'ya çıktı. Tüm sokağı siyah bir duman bulutu kaplamıştı. Duman bulutunun orasından burasından alevler fışkırıyordu. Yangının karşısında kalabalık bir insan topluluğu birikmişti. Sokağın ortasında bir Fransız general duruyor, çevresindekilere bir şeyler söylüyordu. Piyer hizmetçi kızla birlikte generalin durduğu yere yaklaşacaktı ama Fransız askerleri onu durdurdu.

Bir ses, "On ne passe pas!"[164] diye bağırdı.

Hizmetçi kız, "Şuradan amcacığım!" dedi. "Ara sokaktan, Nikulinlerin oradan geçeceğiz."

Piyer geri döndü, kıza yetişmek için arada bir sıçrar gibi adımlar atarak peşinden gitti. Hizmetçi kız sokağı koşarak geçti, sola dönüp bir ara sokağa saptı, üç ev geçip sağ taraftaki bir avlu kapısından girdi.

Hizmetçi kız, "İşte hemen şurası," dedi ve avluyu koşarak geçip tahta çitin küçük kapısını açtı, durdu ve Piyer'e alevlerin parladığı, sıcaklıklarının hissedildiği küçük, ahşap ek binayı işaret etti. Binanın bir yanı çökmüştü, diğer yanı yanıyor, pencere aralıklarından ve çatının altından parlak alevler çıkıyordu.

Piyer küçük kapıdan girince, sıcaklık her tarafını kapladı ve elinde olmadan durdu.

"Hangisi, sizin ev hangisi?" diye sordu.

Hizmetçi kız ek binayı işaret ederek, "Aah!" diye feryat etti. Yangını görünce kendi duygularını da göstermeyi gerekli gören Aniska, "Bizim evceğizimizdi orası. Küçük hazinemiz Kateçka da yandı, sevgili küçükhanımım yandı, ah, ah!" diye feryat ediyordu.

Piyer ek binaya koştu ama sıcaklık o kadar fazlaydı ki elinde olmadan ek binanın etrafında bir yay çizerek kendini sadece bir yanının, çatısıyla birlikte yandığı ve yakınında bir

164 Geçemezsin!

grup Fransızın koşuşturduğu büyük evin yanında buldu. Piyer bir şeyleri sürükleyip götüren bu Fransızların ne yaptıklarını ilk başta anlamadı; ama karşısında bir Fransızın, elindeki tilki kürkü mantoyu almak için bir mujiğe kılıcının küt yanıyla vurduğunu görünce, Fransızların bu evi yağmaladığını kavrar gibi oldu, ama buna takılıp kalacak zamanı yoktu.

Çatırtı sesleri, çöken duvarların ve tavanların gürültüsü, alevlerin ıslık ve tıslamaları, insanların telaşlı çığlıkları, kâh kalın siyah bir halde süzülerek, kâh kıvılcımların pul pul göründüğü parlak bulutlar halinde yükselerek dalgalanan dumanın ve ayrıca duvarların kimi yerinde sürekli, demet demet, kıpkızıl, kimi yerinde altın taneleri gibi oynaşan alevlerin görüntüsü, sıcaklığı ve dumanı hissetmesi Piyer'in bir yangının olağan heyecanını hissetmesini sağlamıştı. Yangının Piyer üzerinde özellikle güçlü bir etkisi olmuştu çünkü Piyer bu yangın görüntüsü karşısında birden ona baskı yapan düşüncelerinden kurtulmuştu. Kendini genç, neşeli, becerikli ve kararlı hissediyordu. Evin yanından ek binaya doğru koştu, evin hâlâ yıkılmamış kısmına doğru koşacaktı ki başının üstünden birkaç bağrışma ve hemen ardından, yanına düşen ağır bir şeyin çatırtısını ve çınlamasını duydu.

Piyer dönüp yukarı baktı ve evin pencerelerinde, içi metal eşyalarla dolu bir komodin çekmecesini aşağı atan Fransızları gördü. Aşağıda duran diğer Fransız askerleri çekmecenin yanına gittiler.

Fransızlardan biri Piyer'i görünce, "Eh bien, qu'est ce qu'il veut celui-là,"[165] diye bağırdı.

Piyer, "Un enfant dans cette maison. N'avez vous pas vu un enfant?"[166] dedi.

"Tiens, qu'est ce qu'il chante celui-là? Va te promener,"[167] diyen sesler duyuldu ve belli ki Piyer'in çekmecedeki gü-

165 Bu adam da ne istiyor.

166 Evin içinde bir çocuk var. Çocuğu görmediniz mi?

167 Ne bağırıyor bu adam? Gitsene başımızdan.

müşleri ve bronzları ellerinden almasından korkan bir asker tehditkâr bir tavırla üzerine yürüdü.

Yukarıdaki Fransız, "Un enfant?"[168] diye bağırdı. "J'ai entendu piailler quelque chose au jardin. Peut-être c'est son moutard au bonhomme. Faut être humain, voyez-vous..."[169]

Piyer, "Où est-il? Où est-il?"[170] diye sordu.

Fransız pencereden evin arkasındaki bahçeyi işaret ederek, "Par ici! Par ici!"[171] diye bağırdı. "Attendez, je vais descendre."[172]

Kara gözlü, yanağı benli, üzerinde sadece gömlek olan Fransız delikanlı gerçekten de birkaç dakika sonra, alt katın penceresinden dışarı atladı, Piyer'in omzuna vurup onunla birlikte bahçeye koştu.

Arkadaşlarına, "Dépêchez-vous, vous autres,"[173] diye bağırdı, "commence à faire chaud."[174]

Koşarak evin arkasındaki kum yola gelince Fransız, Piyer'in kolundan çekti ve ona bir yeri işaret etti. Üç yaşında, pembe elbiseli bir kız bir sıranın altına uzanmış yatıyordu.

Fransız, "Voilà votre moutard. Ah, une petite, tant mieux,"[175] dedi. "Au revoir, mon gros. Faut être humain. Nous sommes tous mortels, voyez-vous."[176] Yanağı benli Fransız koşarak geriye, arkadaşlarının yanına döndü.

Sevinçten nefesi kesilen Piyer küçük kıza doğru koştu ve onu kucağına almak istedi. Ama sıraca hastasına benzeyen, annesi gibi çirkin kız, tanımadığı bir adamı görünce ağlamaya ve kaçmaya başladı. Piyer yine de onu yakaladı ve

---

168 Bir çocuk mu?

169 Bahçede bir şeylerin ciyakladığını duymuştum sanki. Belki bu adamın çocuğudur. İnsanlık etmek lazım, sonuçta...

170 Nerede o? Nerede?

171 Orada! Orada!

172 Bekle, iniyorum aşağı.

173 Hey millet, elinizi çabuk tutun.

174 Ortalık ısınmaya başladı.

175 İşte senin çocuk orada. Hem de daha bebekmiş, çok daha iyi.

176 Güle güle, şişman dostum. İnsanlık etmek lazım, sonuçta hepimiz fâniyiz.

kucağına aldı; çaresiz, öfkeli bir sesle çığlıklar atıyor, küçük elleriyle Piyer'in ellerini ittirmeye çalışıyor, sümüklü ağzıyla Piyer'in ellerini ısırıyordu. Piyer'i, sanki küçük bir hayvana dokunuyormuş gibi korku ve tiksinti hissi sarmıştı. Çocuğu fırlatıp atmamak için kendi kendisiyle mücadele etti ve büyük eve doğru koştu. Ama aynı yoldan geri dönmek artık mümkün değildi; hizmetçi Aniska da artık orada değildi ve Piyer, acıyla hıçkıra hıçkıra ağlayan, sırılsıklam küçük kızı, acıma ve iğrenme duygusuyla, mümkün olduğu kadar incitmemeye çalışarak göğsüne bastırdı, başka bir çıkış yolu bulabilmek için bahçeyi koşarak geçti.

XXXIV

Piyer, avluları ve ara sokakları koşarak geçip, yüküyle birlikte Gruzinskilerin bahçesine, Povarskaya'nın köşesine geri dönünce, çocuğu aramak için ayrıldığı yeri ilk anda hatırlayamadı: Burası artık insanlarla, evlerden sürüklenip getirilen eşyalarla doluydu. Yangından kurtarabildikleri eşyalarıyla birlikte gelmiş Rus ailelerin yanı sıra farklı giysili birkaç Fransız askeri de vardı. Piyer onlara aldırış etmedi. Anneye kızını teslim etmek ve başka birilerini daha kurtarmaya gitmek için hemen memur ailesini aramaya koyuldu. Piyer'e daha bir sürü yapacak işi varmış ve bunları hızla yapması gerekiyormuş gibi geliyordu. Sıcaktan ve koşmaktan iyice alevlenen Piyer o anda kendini eskisinden daha güçlü ve çocuğu kurtardığı andan beri de genç, heyecanlı ve kararlı hissediyordu. Çocuk da artık sakinleşmişti, Piyer'in kucağında kaftanının kolunu tutuyor, vahşi hayvan yavrusu gibi etrafına bakınıyordu. Piyer arada bir ona bakıyor, hafifçe gülümsüyordu. Bu korkmuş ve hastalıklı küçük suratta dokunaklı, masum, meleklere özgü bir şey görüyormuş gibi geliyordu.

Ne memur ne de karısı eski yerlerindeydi. Piyer halkın arasında hızlı adımlarla yürüyor, karşılaştığı çeşitli yüzleri inceliyordu. Yeni kaplanmış bir gocuk ve yeni çizmeler giymiş, yakışıklı, yüzü Doğululara benzeyen, çok yaşlı bir adam, yüzü yine Doğululara benzeyen yaşlı bir kadın ve genç bir kadından oluşan bir Gürcü ya da Ermeni aile takıldı gözüne. Bu genç kadın Piyer'in gözüne ince, yay gibi siyah kaşları; uzun, nadir görünen pembelikteki, güzel ve herhangi bir ifade olmayan yüzüyle Doğu güzelliğinin mükemmel bir örneği olarak göründü. Gösterişli saten paltosu, başına örttüğü parlak, leylak rengi eşarbıyla, sağa sola atılmış eşyaların ve alanda toplanmış kalabalığın arasında, karın üzerine atılmış, narin bir sera bitkisini andırıyordu. Yaşlı kadının biraz arkasındaki denklerin üzerine oturmuş, hareketsiz, büyük, siyah, uzun kirpikli badem gözleriyle yere bakıyordu. Güzelliğinin farkında olduğu ve güzel olduğu için korktuğu belliydi. Yüzü Piyer'i çok etkilemişti, çit boyunca aceleyle yürürken birkaç kez dönüp ona baktı. Piyer çitin sonuna kadar gelip aradıklarını bulamayınca durup çevresine bakındı.

Kucağında çocukla Piyer'in görüntüsü daha fazla dikkat çekmeye başlamıştı, birkaç Rus erkek ve kadın çevresinde toplandılar.

"Birini mi kaybettiniz sevgili dostum? Soylulardansınız değil mi? Çocuk kimin?" diye sordular.

Piyer, çocuğun, biraz önce orada, çocuklarıyla birlikte oturan, siyah mantolu kadının olduğunu söyledi ve kim olduğunu ya da nereye gittiğini bilen olup olmadığını sordu.

Yaşlı bir diyakoz, yüzü çiçek bozuğu bir kadına dönerek, "Anferovlar galiba," dedi ve kalın bir sesle, "Merhamet et Tanrım, merhamet et Tanrım," diye ekledi.

Yaşlı kadın, "Anferovlar olamaz!" dedi. "Anferovlar daha bu sabah gitti. Marya Nikolayevna'nın ya da İvanovların çocuğu olacak."

Bir uşak, "Bir kadın Marya Nikolayevna diyor," dedi.

Piyer, "Tanırsınız mutlaka, uzun dişli, zayıf bir kadın," dedi.

Yaşlı kadın Fransız askerlerini işaret ederek, "Ta kendisi, Marya Nikolayevna. Bu kurtlar saldırınca bahçeye kaçtılar," dedi.

Diyakoz tekrar, "Ah, merhamet et Tanrım," dedi.

Yaşlı kadın, "Şu tarafa gidin, oradalar. Ta kendisi. Çok üzgündü, ağlıyordu," dedi. "Ta kendisi. İşte şuradalar."

Ama Piyer yaşlı kadını dinlemiyordu. Birkaç saniyedir, gözlerini ayırmadan, birkaç adım ilerisinde olanları izliyordu. Ermeni aileye ve onlara yaklaşan iki Fransız askerine bakıyordu. Bu askerlerden biri, beli iple bağlı, mavi bir kaput giymiş, ufak tefek, kıpır kıpır bir adamdı. Başında takke vardı, ayakları çıplaktı. Piyer'in özellikle dikkatini çeken diğeri uzun boylu, yuvarlak omuzlu, sarışın, zayıf, ağır hareket eden ve bön ifadeli bir adamdı. Kaba yün kumaştan bir kaput, mavi bir pantolon, büyük, yırtık, uzun çizmeler giymişti. Ayağında çizme olmayan, mavi kaputlu, ufak tefek Fransız, Ermenilerin yanına gelerek bir şeyler söyledi, ihtiyar adamı bacaklarından yakaladı ve ihtiyar alelacele çizmelerini çıkarmaya başladı. Kaputlu olan, güzel Ermeni kızın karşısında durmuş, sessizce, hareket etmeden, elleri cebinde onu seyrediyordu.

Piyer kız çocuğunu yaşlı kadına uzatırken, hızlı hızlı ve emreder gibi, "Tut şu çocuğu," dedi. Yaşlı kadına, neredeyse bağırarak, "Götür onlara ver, götür ver!" dedi, ağlamaya başlayan çocuğu yere bıraktı, yeniden Fransızlara ve Ermeni aileye bakmaya başladı. İhtiyar yalınayak kalmıştı. Ufak tefek Fransız çizmenin öbür tekini de aldı ve çizmeleri birbirine vurdu. Piyer'in göz ucuyla baktığı ihtiyar hıçkıra hıçkıra bir şeyler söylüyordu; Piyer tüm dikkatini, o sırada ağır ağır, sallana sallana genç kadına yaklaşarak cebinden çıkardığı eliyle kadının boynunu tutan kaputlu Fransıza vermişti.

Ermeni güzeli eskisi gibi kıpırdamadan, uzun kirpiklerini indirmiş bir halde oturuyordu ve sanki askerin kendisine yaptığını görmüyor, hissetmiyordu.

Piyer Fransızla arasındaki birkaç adımlık mesafeyi koşarak aşarken, uzun boylu, kaputlu yağmacı Ermeni kızın boynundaki kolyeyi kopartmış, genç kadın da ellerini boynuna götürüp tiz bir sesle çığlık atmaya başlamıştı bile.

Piyer uzun boylu, yuvarlak omuzlu askeri omuzlarından yakalayıp bir kenara atarken, öfkeli, boğuk bir sesle, "Laissez cette femme!"[177] dedi. Asker düştü, ayağa kalktı, kaçıp gitti. Ama arkadaşı çizmeleri atıp kılıcını çekti ve öfkeyle Piyer'in üstüne yürüdü.

"Voyons, pas de bêtises!"[178] diye bağırdı.

Piyer hiçbir şey hatırlamadığı ve gücünün on katına çıktığı öfke nöbeti anlarından birindeydi. Çıplak ayaklı Fransızın üstüne atıldı ve o daha kılıcını kaldırmaya fırsat bulamadan yere devirdi, yumruklarını indirmeye başladı. Çevrelerine toplanan kalabalıktan onaylayıcı bağrışmalar geliyordu; tam o sırada köşede, devriyeye çıkmış atlı Fransız mızraklı süvarileri belirdi. Süvariler tırıs adımlarla gelip Piyer ve Fransızın çevresini sardılar. Piyer bundan sonra olanları hatırlamıyordu. Birisine vurduğunu, birilerinin ona vurduğunu ve sonunda ellerinin bağlanmasını, Fransız askerlerinin etrafını çevirmelerini, üzerini aramalarını hissettiğini hatırlıyordu.

Piyer'in anladığı ilk sözler, "Il a un poignard lieutenant,"[179] oldu.

Subay, "Ah, une arme!"[180] dedi ve Piyer'le birlikte tutuklanan çıplak ayaklı askere döndü.

Subay, "C'est bon, vous direz tout cela au conseil de guerre,"[181] dedi. Sonra yeniden Piyer'e döndü: "Parlez-vous français vous?"[182]

---

177 Bırak o kadını!
178 Bana bak, aptallık etme!
179 Hançeri var teğmenim,
180 Ah, bir silah!
181 Çok güzel, bütün bunları askerî mahkemede anlatırsınız,
182 Fransızca biliyor musunuz?

Piyer kan oturmuş gözlerle çevresine baktı, cevap vermedi. Muhtemelen yüzü çok korkunç göründüğü için subay fısıldayarak bir şeyler söyledi ve dört mızraklı süvari daha sıralarından çıkıp Piyer'in iki yanına geçti.

Piyer'le arasında biraz mesafe bırakan subay tekrar, "Parlez-vous français?" diye sordu, "Faites venir l'interprète."[183] Rus sivil kıyafetli, kısa boylu bir adam sıradan ayrılıp geldi. Piyer kıyafetlerinden ve konuşmasından bu adamın Moskova'daki mağazalardan birinde çalışan bir Fransız olduğunu hemen anladı.

Piyer'i gözden geçiren tercüman, "Il n'a pas l'air d'un homme du peuple,"[184] dedi.

Subay, "Oh, oh! çam'a bien l'air d'un des incendiaires,"[185] dedi ve "Demandez lui ce qu'il est?"[186] diye ekledi.

Tercüman, "Kimsin?" diye sordu. "Komutana cevap vermek zorundasın."

Piyer birden, Fransızca, "Je ne vous dirai pas qui je suis. Je suis votre prisonnier. Emmenez-moi,"[187] dedi.

Subay kaşlarını çatıp, "Ah! Ah!" diye homurdandı. "Marchons!"[188]

Mızraklı süvarilerin çevresinde kalabalık toplanmıştı. Piyer'in en yakınında, kız çocuğunu tutan yüzü çiçek bozuğu yaşlı kadın duruyordu; devriye hareket eder etmez öne atıldı.

"Seni nereye götürüyorlar evladım?" dedi. "Onların çocuğu değilse küçük kızı ne yapayım?"

Subay, "Qu'est ce qu'elle veut cette femme?"[189] diye sordu.

---

183 Tercümanı çağırın.
184 Sıradan halktan bir adama benzemiyor.
185 Oh, oh! Benim gözüme kundakçılardan biri gibi göründü.
186 Sor bakalım kimmiş?
187 Size kim olduğumu söylemeyeceğim. Esirinizim. Götürün beni.
188 Yürüyün!
189 Bu kadın ne istiyor?

Piyer sarhoş gibiydi. Hayatını kurtardığı küçük kızı görünce coşkusu daha da artmıştı.

"Ce qu'elle dit?"[190] dedi. "Elle m'apporte ma fille que je viens de sauver des flammes,"[191] dedi. "Adieu!"[192] Böyle gereksiz bir yalanı ağzından neden kaçırdığını kendisi de bilmeden, Fransız askerlerin arasında kararlı, muzaffer adımlarla ilerledi.

Fransız devriyesi, Durosnel'in emriyle, yağmaya engel olmak ve özellikle, yüksek rütbeli Fransız subayları arasında o gün hâkim olan görüşe göre yangınların nedeni olan kundakçıları yakalamak için Moskova'nın çeşitli sokaklarına gönderilmiş devriyelerden biriydi. Birkaç sokak dolaşan devriye biri dükkâncı, ikisi papaz okulu öğrencisi, biri mujik, biri de uşak olmak üzere beş Rusu daha tutukladı. Bu şüphelilerin arasında en şüphelisi Piyer görünüyordu. Geceyi geçirmeleri için, Zubovski toprak tabyasındaki, askerî hapishaneye dönüştürülmüş büyük eve getirildiklerinde Piyer ayrı bir yere, başına muhafız dikilerek kapatıldı.

190 Ne mi diyor?

191 Bana alevlerin arasından kurtardığım kızımı getiriyor.

192 Elveda!

DÖRDÜNCÜ KİTAP

Birinci Bölüm

I

Bu sırada, Peterburg'taki yüksek çevrelerde Rumyantsev'in grubu, Fransız taraftarları, Marya Fyodorovna'nın grubu ve çareviç taraftarları, arasındaki karmaşık mücadele büyük bir hararetle devam ediyordu, diğerlerinin sesleri ise her zamanki gibi saray arılarının vızıltıları tarafından bastırılmıştı. Ama sakin, lüks, hayatın sadece hayaletleriyle, yansımalarıyla ile ilgili kaygıları olan Peterburg hayatı eskisi gibi devam etmekteydi; hayatın bu şekilde akmasından dolayı, tehlikenin ve Rus halkının içinde bulunduğu zor durumun bilincine varabilmeleri için büyük çaba harcanması gerekiyordu. Aynı resepsiyonlar ve balolar, aynı Fransız tiyatroları, aynı saray çıkarları, aynı askerî çıkar ve entrikalar sürüp gitmekteydi. Sadece en yüksek çevrelerde mevcut durumun zorluğunun akıllardan çıkmaması için çaba harcanıyordu. İki imparatoriçenin böyle zorlu koşullarda birbirlerinin tam zıttı hareket ettikleri fısıltıyla anlatılıyordu. Himayesindeki hayır ve eğitim kurumlarının durumları için endişelenen İmparatoriçe Marya Fyodorovna bütün kurumların Kazan'a nakledilmelerini emretmiş ve kurumların eşyaları çoktan götürülüp yerleştirilmişti. İmparatoriçe Yelizaveta Alekseyevna ise emirleri sorulduğunda, karakteristik özelliği olan Rus

milliyetçiliğiyle devlet kurumları hakkında kendisinin emir veremeyeceğini, bunun hükümdarın yetkisinde olduğunu söylemişti; kendisi ile ilgili olarak ise Peterburg'tan ayrılacak son kişi olacağını söylemişti.

26 Ağustos'ta, Borodino Savaşı'nın gerçekleştiği gün, Anna Pavlovna'nın evinde başlıca olayı piskoposun hükümdara Aziz Sergey tasviriyle birlikte gönderdiği mektubun okunması olan bir suare vardı. Bu mektup vatanperver, ruhani bir belagat örneği kabul ediliyordu. Mektubu, okuma yeteneğiyle tanınan (imparatoriçenin huzurunda da okurdu) Prens Vasili okuyacaktı. Okuma yeteneği olarak kabul edilen özelliği, yüksek sesle, ahenkle, kelimeleri anlamlarından tamamen bağımsız olarak, umutsuz bir feryatla yumuşak bir mırıldanma arası bir sesle okuması ve böylece, belli bir düzeni olmadan bir kelimenin feryat eder gibi, diğer kelimenin mırıldanır gibi çıkmasıydı. Mektubun okunmasının, Anna Pavlovna'nın bütün suarelerindeki gibi siyasi bir anlamı vardı. Suareye katılacak bazı önemli kişilerin Fransız tiyatrosuna gittikleri için kendilerinden utanmalarının sağlanması ve vatanperver bir hava yaratılması gerekiyordu. Pek çok kişi toplanmıştı bile ama Anna Pavlovna gelmesi gerekenlerin hepsini daha misafir odasında görmemişti, bu nedenle mektuba başlanmasına izin vermedi ve genel bir konuşma konusu açtı.

O gün Peterburg'ta günün haberi Kontes Bezuhova'nın hastalığıydı. Kontes birkaç gün önce ansızın hastalanmış, güzellik kattığı toplantıların birkaçını kaçırmıştı; kimseyi kabul etmediği, kendini, onu genellikle tedavi eden ünlü Peterburg doktorları yerine, yeni ve alışılmadık bir tedavi yönetimi uygulayan bir İtalyan doktora emanet ettiği söyleniyordu.

Güzel kontesin hastalığının aynı anda iki kişiyle evli olmanın verdiği rahatsızlıktan kaynaklandığını ve İtalyan'ın tedavisinin bu rahatsızlığı ortadan kaldırmaktan ibaret olduğunu herkes gayet iyi biliyordu, ama Anna Pavlovna'nın

yanında hiç kimse değil bunu düşünmeye, biliyormuş gibi davranmaya bile cesaret edemiyordu.

"On dit que la pauvre comtesse est très mal. Le médecin dit que c'est l'angine pectorale."[1]

"L'angine? Oh, c'est une maladie terrible!"[2]

"On dit que les rivaux se sont reconciliés grâce à l'angine..."[3]

Angine kelimesi büyük bir zevkle tekrarlanıyordu.

"Le vieux comte est touchant à ce qu'on dit. Il a pleuré comme un enfant quand le médecin lui a dit que le cas était dangereux."[4]

"Oh, ce serait une perte terrible. C'est une femme ravissante."[5]

Anna Pavlovna yanlarına yaklaşıp, "Vous parlez de la pauvre comtesse?"[6] dedi. Alttan alta coşkulu bir gülümsemeyle, "J'ai envoyé savoir de ses nouvelles. On m'a dit qu'elle allait un peu mieux. Oh, sans doute, c'est la plus charmante femme du monde,"[7] dedi. "Nous appartenons à des camps différents, mais cela ne m'empêche pas de l'estimer, comme elle le mérite. Elle est bien malheureuse,"[8] diye ekledi.

Anna Pavlovna'nın bu sözlerle kontesin hastalığını örten esrar perdesini hafifçe araladığını varsayan boşboğaz bir genç, tanınmış doktorların çağrılmamasına, kontesi tehlikeli yöntemler uygulayabilecek bir şarlatanın tedavi etmesine şaşırdığını söyleme cüreti gösterdi.

---

1 Zavallı kontes çok kötüymüş diyorlar. Doktorlar anjina pektoris olduğunu söylüyorlar.

2 Anjin mi? Oh, korkunç bir hastalık!

3 Rakipler anjin sayesinde barışmış diyorlar...

4 Söylenenlere göre ihtiyar kont çok üzülmüş. Doktor durumun tehlikeli olduğunu söyleyince bir çocuk gibi ağlamış.

5 Oh, korkunç bir kayıp olur. Büyüleyici bir kadın.

6 Zavallı kontesten mi bahsediyorsunuz?

7 Haber almak için birilerini göndermiştim. Durumunun daha iyiye gittiğini söylediler. Şüphesiz sosyetenin en çekici kadını.

8 Farklı kamplarda olabiliriz ama bu, ona hak ettiği değeri vermeme engel değil. Çok talihsiz bir kadın.

Anna Pavlovna deneyimsiz gence birden öfkeyle saldırarak, "Vos informations peuvent être meilleures que les miennes,"[9] dedi. "Mais je sais de bonne source que ce médecin est un homme très savant et très habile. C'est le médecin intime de la Reine d'Espagne."[10] Genç adamı bu şekilde ezip geçen Anna Pavlovna, başka bir çemberde, kaşlarını kaldırmış ve belli ki *un mot* yapmak için indirmeye hazırlanarak Avusturyalılardan bahseden Bilibin'e yöneldi.

Le héros de Pétropol[11] (Peterburg'ta böyle deniyordu) Vitgenşteyn'in ele geçirdiği Avusturya bayrakları ile birlikte Viyana'ya gönderilen diplomatik bir belge hakkında, "Je trouve que c'est charmant!"[12] dedi.

Anna Pavlovna kendisinin zaten bildiği *mot*'un duyulması için sessizlik sağlayarak, "Nasıldı o, nasıldı?" diye sordu.

Bilibin bizzat kaleme aldığı diplomatik mesajın son sözlerini tekrarladı:

"L'Empereur renvoie les drapeaux Autrichiens,"[13] dedi. Sözlerini, "Drapeaux amis et égarés qu'il a trouvé hors de la route,"[14] diyerek bitirdi ve kaşlarını indirdi.

Prens Vasili, "Charmant, charmant,"[15] dedi.

Prens İppolit yüksek sesle ve beklenmedik bir şekilde, "C'est la route de Varsovie peut-être,"[16] dedi. Hiç kimse ne demek istediğini anlamamıştı, dönüp ona baktılar. Prens İppolit de neşeli, şaşkın gözlerle etrafına bakındı. Bu sözlerle ne demek istediğini, diğerleri gibi kendisi de anlamamıştı. Böyle birdenbire söylenen sözlerin çok zekice bulunduğunu diplomatik kariyeri boyunca birçok kez fark etmiş

9 Siz benden daha iyi bilgi almış olabilirsiniz.

10 Ama ben güvenilir kaynaklardan bu doktorun çok bilgili ve yetenekli bir adam olduğunu öğrendim. Kendisi İspanya kraliçesinin özel doktoru.

11 Petropol kahramanı.

12 Bence fevkalade bir şey!

13 İmparator Avusturya bayraklarını geri gönderiyor.

14 Saptıkları yanlış yolda bulduğu dost bayraklarını.

15 Çok hoş, çok hoş.

16 Belki de Varşova yolunda.

ve her fırsatta, aklına gelen sözleri söylemişti. "Belki çok uygun olur," diye düşünürdü, "olmazsa da düzeltmenin bir yolu bulunur." Gerçekten de garip bir sessizliğin hüküm sürdüğü bir sırada, Anna Pavlovna'nın mektubun okunması için beklediği, yeterince vatanperver olmayan kişi içeri girdi ve Anna Pavlovna gülümseyip parmağını İppolit'e tehdit eder gibi sallayarak Prens Vasili'yi masaya davet etti, iki mum ve mektubu getirterek okumaya başlamasını rica etti. Herkes sustu.

Prens Vasili sertçe, yüksek sesle, "Çok saygıdeğer hükümdar imparator!" dedi ve bu söze karşı çıkan var mı diye dinleyicilere baktı. Hiç kimse hiçbir şey söylemedi. "İlk başkentimiz Moskova, Yeni Kudüs, *kendi* İsa'sını kabul ediyor," *kendi* kelimesini vurgulamıştı. "Bir annenin gayretli oğluna kucağını açması gibi, çökmekte olan sisin arasından iktidarının parlak ihtişamını görerek sevinç içinde şu sözleri söylüyor: 'Şükürler olsun, geleni Tanrı korusun!'" Prens Vasili bu son sözleri ağlamaklı bir sesle söylemişti.

Bilibin dikkatle tırnaklarına bakıyordu, pek çok kişinin çekiniyormuş gibi bir hali vardı, suçlarının ne olduğunu sorar gibiydiler. Anna Pavlovna okunacak sözleri, ayinde dua okuyan yaşlı bir kadın gibi önceden mırıldanıyordu. Mırıldanarak, "Varsın küstah ve saygısız Golyat..." dedi.

Prens Vasili devam etti:

"Varsın küstah ve saygısız Golyat Fransa sınırlarından Rusya'nın kenar bölgelerine ölüm korkusu getirsin; alçakgönüllü inanç, Rus Davut'unun bu sapanı, kana susamış kibirli başını bir anda vurur. Yurdumuzun refahının eski koruyucusu Aziz Sergey'in tasvirini majesteleri imparatora sunuyorum. Güçsüzlüğüm huzurunuzda bulunma şerefinden beni mahrum ettiği için acı çekiyorum. Kudreti sonsuz olan yüce Tanrı'nın adilleri yüceltmesi, majesteleriniz bütün hayırlı dileklerinin yerine gelmesi için göklere en içten dualarımı gönderiyorum."

Mektubun hem yazarı hem de okuyanı için, "Quelle force! Quel style!"[17] övgüleri duyuldu. Anna Pavlovna'nın bu konuşmayla coşan misafirleri uzun süre yurdun durumu hakkında konuştular, birkaç gün içinde verilecek çarpışmanın sonucu hakkında çeşitli varsayımlarda bulundular.

Anna Pavlovna, "Vous verrez,"[18] dedi, "yarın, hükümdarın doğum gününde bazı haberler alacağız. Benim önsezilerim kuvvetlidir."

II

Anna Pavlovna'nın önsezisi gerçekten de doğru çıktı. Ertesi gün, sarayda hükümdarın doğum günü nedeniyle yapılan ayin sırasında kiliseye gelip Prens Volkonski'yi çağırdılar ve Prens Kutuzov'dan gelen zarfı verdiler. Bu, Kutuzov'un, savaş günü Tatarinovo'da yazıp gönderdiği rapordu. Kutuzov Rusların bir adım bile gerilemediklerini, Fransızların bizden çok daha fazla kayıp verdiklerini, raporu savaş meydanından, son bilgileri alma fırsatını bulamadan, aceleyle yazdığını bildiriyordu. Yani, bu bir zaferdi. O anda, ibadethaneden çıkmadan, yaratıcıya zafer kazanmalarına yardım ettiği için şükranlarını sundular.

Anna Pavlovna'nın önsezisi doğru çıkmıştı ve şehirde sabah boyunca, neşeli bir bayram havası hüküm sürdü. Herkes mutlak bir zafer kazanıldığına inanıyordu, hatta bazıları Napolyon'un esir alındığından, tahttan indirildiğinden ve Fransa'ya yeni bir lider seçildiğinden bahsetmeye başlamıştı bile.

Olayları, gerçekleştikleri yerden uzakta ve saray hayatının şartları içinde, tam anlamları ve güçleriyle yansıtmak güçtür. Genel olaylar, farkında olmadan tek bir özel olayın

17 Ne kuvvet! Ne üslup!

18 Göreceksiniz.

çevresinde toplanırlar. Bu yüzden, saray mensuplarını en çok sevindiren, kazanılan zaferin yanı sıra bu zafer haberinin tam da hükümdarın doğum gününde gelmesi oldu. Önceden hazırlanmış, güzel bir sürpriz gibi olmuştu. Kutuzov, aralarında Tuçkov, Bagration, Kutaysov'un da olduğu Rus kayıplarını da bildiriyordu. Bu üzücü haber, Peterburg'un yerel dünyasında farkında olmadan tek bir olayın, Kutaysov'un ölümünün çevresinde toplandı. Onu herkes tanırdı, hükümdar onu severdi, genç ve ilgi çekici bir adamdı. O gün herkes şu sözlerle karşılaşıyordu:

"Ne garip tesadüf. Tam da ayin sırasında. Kutaysov çok büyük bir kayıp! Ah, çok yazık!"

Prens Vasili şimdi bir peygamber gururuyla, "Ben size Kutuzov hakkında ne demiştim?" diyordu. "Napolyon'u yenebilecek tek kişinin o olduğunu hep söylemiştim."

Ama ertesi gün ordudan haber gelmedi ve konuşmalar endişeli bir hal almaya başladı. Haber alamayan hükümdarın sıkıntısı karşısında saray mensupları da sıkıntı hissediyorlardı.

"Hükümdarın düştüğü durumu düşünün!" diyorlar, bir gün önce göklere çıkardıkları Kutuzov'u artık suçluyorlar, hükümdarın sıkıntısının nedeni olarak görüyorlardı. Prens Vasili o gün *protégé*'si[19] Kutuzov'u övmekten vazgeçmişti, konuşmanın konusu başkomutana geldiği zaman sesini çıkarmıyordu. Bununla birlikte, o gün akşama doğru, sanki her şey Peterburg sakinlerinin telaşını ve kaygısını artırmak için bir araya geldi: Korkunç bir haber daha duyuldu. Kontes Yelena Bezuhova, bahsetmekten herkesin hoşlandığı o korkunç hastalık yüzünden ansızın ölmüştü. Büyük toplantılarda herkes resmî bir ifadeyle, Kontes Bezuhova'nın korkunç bir *angine pectorale* nöbetine tutulup öldüğünü söylüyordu ama daha küçük, samimi gruplarda *le médecin intime de la Reine d'Espagne*'in[20] Elen'e, belli ölçüde etkili olması için

19 Himayesindeki.

20 İspanya kraliçesinin özel doktorunun.

küçük bir doz ilaç verdiği ama ihtiyar kontun kendisinden şüphelenmesi ve mektup yazdığı kocasının (o sefil, ahlâksız Piyer'in) karşılık vermemesi nedeniyle korkunç bir acı içinde olan Elen'in yazılandan fazla doz ilaç aldığı ve kendisine yardım bile edilemeden, kıvrana kıvrana öldüğü ayrıntılarıyla anlatılıyordu. Prens Vasili ve ihtiyar kontun, İtalyan'ın yakasına yapıştıklarından bahsediliyordu; ama söylenilenlere göre İtalyan, talihsiz merhumenin öyle notlarını göstermişti ki onu hemen bırakmışlardı.

Konuşmalar üç hazin konu çevresinde yoğunlaşıyordu: hükümdarın haber alamaması, Kutaysov'un kaybedilmesi ve Elen'in ölümü.

Kutuzov'un raporundan üç gün sonra Peterburg'a Moskova'dan bir toprak sahibi geldi ve Moskova'nın Fransızlara teslim olduğu haberi tüm şehre yayıldı. Bu korkunç bir şeydi! Hükümdar kim bilir ne hale gelecekti! Kutuzov haindi ve Prens Vasili, kızının ölümü dolayısıyla yapılan *visites de condoléance*'da[21] önceden övgüyle bahsettiği Kutuzov'dan söz ederken kör ve ahlâksız bir ihtiyardan başka bir şey beklenemeyeceğini söylüyordu.

"Rusya'nın kaderinin böyle bir adamın ellerine bırakılmasına şaşıyorum."

Haber resmî olmadığı için henüz şüpheyle karşılanabilirdi ama ertesi gün Kont Rastopçin'den aşağıdaki haber geldi:

"Prens Kutuzov'un yaveri, orduya Ryazan yolunda eşlik etmeleri için benden polis memurları talep eden bir mektup getirdi. Moskova'yı üzülerek terk edeceğini söylüyor. Hükümdarım! Kutuzov'un bu yaptığı başkentin ve imparatorluğunuzun kaderini belirliyor. Rusya, ülkenin büyüklüğünün başlıca temsilcisi olan, atalarınızın küllerinin yattığı şehrin terk edildiğini öğrenince sarsılacaktır. Ben orduyu takip ediyorum. Her şeyi şehir dışına gönderdim, bana da sadece vatanımızın kaderi için ağlamak kaldı."

21 Taziye ziyaretlerinde.

Hükümdar bu haberi alınca, Kutuzov'a, Prens Volkonski'yle aşağıdaki buyruğu gönderdi:

"Prens Mihail İlarionoviç! 29 Ağustos'tan beri sizden rapor almadım. Bu arada, 1 Eylül'de, Moskova başkomutanından, Yaroslavl aracılığıyla, ordunun Moskova'yı terk etmesi kararı aldığınıza dair üzücü bir haber aldım. Bunun bende nasıl bir etki yarattığını tahmin edebilirsiniz; sessizliğiniz de şaşkınlığımı daha da artırıyor. Sizden ordunun durumunu ve böyle üzücü bir karar almanızın nedenlerini öğrenmek için general-yaver Prens Volkonski'yi gönderiyorum."

III

Moskova'nın terk edilmesinden dokuz gün sonra, Kutuzov'un gönderdiği bir orta elçi Moskova'nın terk edildiğini resmî olarak bildirmek için Peterburg'a geldi. Bu orta elçi Rusça bilmeyen ama kendi deyimiyle quoique étranger, Russe de cœur et d'âme[22] olan Fransız Michaud'ydu.

Hükümdar orta elçiyi hemen, Kamenni Adası'ndaki sarayda, çalışma odasında kabul etti. Bu seferden önce Moskova'yı hiç görmemiş olan ve Rusça bilmeyen Michaud, notre très gracieux souverain'in[23](kendisi böyle yazmıştı) karşısına dont les flammes éclairaient sa route[24] Moskova yangını haberiyle çıktığında kendini çok üzgün hissediyordu.

Michaud'nun *chagrin*'inin[25] kaynağı Rus halkının üzüntüsünün kaynağından kesinlikle farklı olsa da, hükümdarın çalışma odasına girdiğinde Michaud'nun yüzünde öyle üzgün bir ifade vardı ki hükümdar hemen, "M'apportez vous de tristes nouvelles colonel?"[26] diye sordu.

---

22 Yabancı olmasına rağmen kalbi ve ruhu Rus.
23 Çok saygıdeğer hükümdarımızın karşısına.
24 Alevleri yolunu aydınlatan.
25 Üzüntüsünün.
26 Bana üzücü haberler mi getirdiniz, albay?

Michaud başını öne eğip iç çekerek, "Bien tristes sire,"[27] dedi. "l'abandon de Moscou."[28]

Yüzü birden kızaran hükümdar, "Aurait on livré mon ancienne capitale sans se battre?"[29] diye sordu.

Michaud saygıyla, Kutuzov'un iletmesini emrettiği şeyleri, Moskova önlerinde savaşmanın imkânsız olduğunu, feldmareşalin orduyu ve Moskova'yı kaybetmek ile Moskova'yı kaybetmek arasında yapması gereken seçimden, ikincisini seçmek zorunda kaldığını bildirdi.

Hükümdar sessizce, Michaud'ya bakmadan dinledi.

"L'ennemi est-il en ville?"[30] diye sordu.

Michaud kararlı bir sesle, "Oui, sire, et elle est en cendres à l'heure qu'il est. Je l'ai laissée toute en flammes,"[31] dedi; ama Michaud hükümdarın halini görünce, bunu söylediği için korkuya kapıldı. Hükümdar güçlükle ve sık nefes alıyor, alt dudağı titriyordu, güzel, mavi gözlerinde yaşlar belirmişti.

Ama bu hali sadece bir dakika sürdü. Hükümdar bu zayıflığı için kendini suçlar gibi kaşlarını çattı. Kafasını kaldırıp, Michaud'ya sert bir sesle, "Je vois, colonel, par tout ce qui nous arrive,"[32] dedi, "que la providence exige de grands sacrifices de nous... Je suis prêt à me soumettre à toutes ses volontés; mais dites moi, Miehaud, comment avez-vous laissé l'armée, en voyant ainsi, sans coup férir abandonner mon ancienne capitale? N'avez-vous pas aperçu du découragement?.."[33]

---

27 Çok üzücü, efendimiz.

28 Moskova'nın terk edilmesi.

29 Kadim başkentimi çatışmadan mı teslim ettiler?

30 Düşman şehre girdi mi?

31 Evet efendimiz ve şehir şu anda küle dönmüş durumda. Ben ayrıldığımda alevler içindeydi.

32 Bu başımıza gelenlerden anladığım kadarıyla albay.

33 Tanrı bizden büyük bir fedakârlık istiyor... Onun iradesine boyun eğmeye hazırım; ama söyleyin Michaud, benim kadim başkentimi savaşmadan terk eden ordunun durumu hakkında ne düşünüyorsunuz? Cesaretlerinin kırıldığını hissettiniz mi?

Très gracieux souverain'in[34] sakinleştiğini gören Michaud da sakinleşti ama hükümdarın dürüst bir cevap beklediği dürüst sorusu karşısında bir cevap hazırlayamamıştı.

Zaman kazanmak için, "Sire, me permettrez-vous de vous parler franchement en loyal militaire?"[35] dedi.

Hükümdar, "Colonel, je l'exige toujours,"[36] dedi. "Ne me cachez rien, je veux savoir absolument ce qu'il en est."[37]

Cevabını yumuşak ve saygılı bir jeu de motsla[38] hazırlama vaktini kazanan Michaud, dudaklarında hafif, zor fark edilir bir gülümsemeyle, "Sire!"[39] dedi. "Sire! j'ai laissé toute l'armée depuis les chefs jusqu'au dernier soldat, sans exception, dans une crainte épouvantable, effrayante..."[40]

Hükümdar kaşlarını çatıp, "Comment ça?"[41] diye sözünü kesti. "Mes Russes se laisseront-ils abattre par le malheur... Jamais!.."[42]

Michaud hazırladığı kelime oyununu yapabilmek için bu cevabı bekliyordu.

Saygılı ve şaka yapar gibi bir ifadeyle, "Sire," dedi, "ils craignent seulement que Votre Majesté par bonté de cœur ne se laisse persuader de faire la paix."[43] Rus halkının temsilcisi olarak, "Ils brûlent de combattre,"[44] dedi, "et de prouver à Votre Majesté par le sacrifice de leur vie, combien ils lui sont dévoués..."[45]

---

34 Çok saygıdeğer hükümdarın.
35 Efendimiz, sadık bir asker gibi açık konuşmama izin verir misiniz?
36 Albay, ben her zaman bunu talep ederim.
37 Benden bir şey saklamayın, her şeyi kesinlikle, olduğu gibi öğrenmek istiyorum.
38 Kelime oyunuyla.
39 Efendimiz!
40 Efendimiz! Ben ayrıldığımda tüm ordu, komutanlarından en son erine kadar, istisnasız olarak, büyük bir korku ve dehşet içindeydi...
41 Nasıl olur?
42 Benim Ruslarımı hiçbir felaket yıldıramaz... Asla!..
43 Tek korkuları, majestelerizin, yufka yüreğinden dolayı barış imzalama kararı alması.
44 Savaşmak için yanıp tutuşuyorlar,
45 Majestelerine ne kadar bağlı olduklarını canlarını feda ederek göstermek istiyorlar...

Hükümdar, Michaud'nun omzuna vurup, gözlerinde sevgi dolu bir parıltıyla, "Ah!" dedi, "Vous me tranquillisez colonel."[46]

Hükümdar başını eğdi ve bir süre sessiz kaldı.

Dimdik doğrulup, sevgi dolu ve görkemli bir tavırla Michaud'ya dönerek, "Eh bien, retournez à l'armée,"[47] dedi. Gitgide heyecanlanarak, "et dites à nos braves, dites à tous mes bons sujets partout où vous passerez, que quand je n'aurais plus aucun soldat, je me mettrai moi-même, à la tête de ma chère noblesse, de mes bons paysans et j'userai ainsi jusqu'à la dernière ressource de mon empire. Il m'en offre encore plus que mes ennemis ne pensent,"[48] dedi. Güzel, parlak, duygulu gözlerini gökyüzüne dikerek, "Mais si jamais il fut écrit dans les décrets de la divine providence,"[49] dedi, "que ma dinastie dût cesser de régner sur le trône de mes ancêtres, alors, après avoir épuisé tous les moyens qui sont en mon pouvoir, je me laisserai croître la barbe jusqu'ici (hükümdar elini göğsünün yarısına kadar götürdü), et j'irai manger des pommes de terre avec le dernier de mes paysans plutôt, que de signer la honte de ma patrie et de ma chère nation, dont je sais apprécier les sacrifices!.."[50] Bu sözleri heyecanla söyleyen hükümdar, gözlerinde beliren yaşları Michaud'dan saklamak ister gibi çalışma odasının arka tarafına gitti. Orada kısa bir süre kaldıktan sonra geniş adım-

46 İçimi rahatlattınız albay.

47 Peki öyleyse, siz orduya dönün,

48 Cesur askerlerime, geçtiğin yerlerdeki iyi tebaama tek bir askerim kalmazsa, sevgili asillerimin ve iyi köylülerimin başına bizzat kendimin geçeceğini, imparatorluğumun bütün kaynaklarını sonuna kadar kullanacağımı söyle. Bunlar bana düşmanlarının düşündüğünden daha fazla imkân sağlayacaktır,

49 Ama yüce Tanrı'nın emirlerinde yazılmışsa,

50 Atalarımın tahtı üzerinde sürdürdüğüm hükümdarlığımın sona ermesi gerektiği yazılmışsa, emrim altındaki bütün kaynakları tükettikten sonra, vatanımı ve nasıl takdir edeceğimi bildiğim fedakârlıklarda bulunan sevgili halkımı utanç içinde bırakacak bir şeye imza atmaktansa, sakalımı buraya kadar uzatıp (hükümdar elini göğsünün yarısına kadar götürdü) son kalan köylümle patates yemeyi tercih ederim.

larla Michaud'nun yanına döndü ve dirseklerinin altından tutup güçlüce sıktı. Hükümdarın güzel, nazik yüzü kızardı, gözleri kararlılık ve öfkeyle parladı.

Hükümdar elini göğsüne götürerek, "Colonel Michaud, n'oubliez pas ce que je vous dis ici; peut-être qu'un jour nous nous le rappellerons avec plaisir... Napoléon ou moi,"[51] dedi, "Nous ne pouvons plus régner ensemble. J'ai appris à le connaître, il ne me trompera plus..."[52] Hükümdar kaşlarını çattı, başka bir şey söylemedi. Bu sözleri duyan, hükümdarın gözlerindeki sert ve kararlı ifadeyi gören quoique étranger, mais Russe de cœur et d'âme[53] Michaud bu görkemli anda kendini entousiasmé par tout ce qu'il venait d'entendre[54] (sonradan böyle demişti) hissetti ve sonraki ifadesinde hem kendi hem de kendini temsilcisi olarak gördüğü Rus halkının duygularını dile getirdi.

"Sire!" dedi. "Votre Majesté signe dans ce moment la gloire de la nation et le salut de l'Europe!"[55]

Hükümdar başını eğerek, Michaud'nun gidebileceğini işaret etti.

IV

Rusya'nın yarısının işgal altında olduğu, Moskova sakinlerinin uzak illere kaçtığı, vatanın savunulması için milis kuvvetlerinin ortaya çıktığı bir dönemde, o dönemi yaşamamış bizlere, tüm Rus halkı, en küçüğünden en büyüğüne kendini feda etmekle, vatanı kurtarmakla ya da perişan du-

51 Albay Michaud, size burada söylediklerimi unutmayın; belki bir gün keyifle hatırlarız... Napolyon ya da ben,

52 Artık ikimiz aynı anda saltanat süremeyiz. Onu tanıdım artık, beni bir daha kandıramayacak...

53 Yabancı olmasına rağmen kalbi ve ruhu Rus.

54 Duyduklarından coşkuya kapılmış.

55 Majesteleriniz şu anda halkın zaferine ve Avrupa'nın kurtuluşuna imza atıyor!

rumuna ağlamakla meşgulmüş gibi gelebilir. O günlerle ilgili olarak yazılanlar, istisnasız, sadece Rusların kendilerini feda etmelerinden, vatan sevgisinden, umutsuzluğundan, acılarından ve kahramanlıklarından bahsediyor. Ama işin gerçeği böyle değildi. Bize böyle gelmesinin sebebi, geçmişe bakarken sadece dönemin genel tarihsel yanını görüp dönemin insanlarının kişisel, insani çıkarlarını görmeyişimizdir. Ama işin aslı, dönemin kişisel çıkarları genel çıkarlardan o kadar önemlidir ki (üstü bunlarla örtülen) genel çıkarlar onların arasında hissedilmez bile. O dönemin insanlarının büyük bir bölümü, işlerin genel gidişatına hiç dikkat etmiyordu, sadece kişisel çıkarlarına göre hareket ediyorlardı. Ve dönemin en yararlı işlerini de bu insanlar yaptı.

İşlerin genel gidişatını anlamaya çalışanlar, fedakârca, kahramanca içinde yer almak isteyenler toplumun en yararsız kesimiydi; her şeyi tersine görüyorlardı, faydalı olmak için yaptıkları, Piyer ve Mamonov'un alaylarının Rus köylerini yağmalaması gibi, soylu kadınların hazırladıkları ve yaralılara ulaşmayan sargı bezleri vb. gibi her şeyin faydasız saçmalıklar olduğu ortaya çıktı. Ukalalık etmeyi ve kendi duygularını dile getirmeyi sevenler bile Rusya'nın o anki durumu hakkında konuşurken, konuşmaları istemeden de olsa yapmacıklık, yalan, ya da hiç kimsenin suçlu olamayacağı olaylar yüzünden suçlanan insanlara karşı anlamsız bir suçlama ve öfke izi taşıyordu. Bilgi ağacının meyvesini yemenin yasaklanması en çok tarihî olaylarda görülür. Sadece bilinçsiz bir eylem meyve verir ve tarihî bir olayda rol oynayan bir insan bu olayın önemini hiçbir zaman anlamaz. Anlamaya çalışırsa, çabaları meyvesiz kalır.

O dönemde Rusya'da yaşananların önemini anlamak, işlerin içine ne kadar girilirse o kadar zorlaşıyordu. Peterburg'ta ve Moskova'dan uzak şehirlerde kadınlar ve milis üniformalı erkekler, başkent ve Rusya için yas tutuyor, yapılması gereken fedakârlıklardan falan söz ediyorlardı;

ama Moskova'nın gerisine çekilen orduda Moskova hakkında neredeyse hiç konuşulmuyor, düşünülmüyor, yanmış haline bakanlar Fransızlardan intikam almaya yemin etmiyor; bir sonraki üçlü maaş gününü, bir sonra konaklayacakları yeri, kantinci Matryoşka'yı ve bunun gibi şeyleri düşünüyorlardı...

Nikolay Rostov kendini feda etme amacı gütmeden, tesadüfen, savaş orduya hizmet ettiği dönemde çıktığı için vatan savunmasında uzun, etkin bir görev almıştı ve bu nedenle, o dönemde Rusya'da yaşananlara umutsuz, karamsar düşüncelerle bakmıyordu. Rusya'nın o günkü durumu hakkında ne düşündüğü sorulacak olsaydı, hiçbir şey düşünmediğini, bunun Kutuzov ve diğerlerinin işi olduğunu, alayların oluşturulduğunu duyduğunu, savaşın muhtemelen daha uzun süre devam edeceğini ve mevcut şartlar devam ettiği takdirde iki sene içinde bir alayın başına geçebileceğini söylerdi.

Meseleye böyle baktığı için, tümenine at bulmaya Voronej'e gitmekle görevlendirildiği haberini alınca, son çarpışmaya katılma şansını kaybettiği için yıkılmak şöyle dursun saklamaya gerek görmediği ve arkadaşlarının da gayet iyi anladıkları büyük bir sevinç yaşadı.

Nikolay, Borodino Savaşı'ndan birkaç gün önce parasını ve gerekli belgeleri aldı, süvarisini önden yollayarak posta arabasıyla Voronej'e gitti.

Nikolay'ın, birliklerin yem peşinde koştukları, erzak arabaları ve hastanelerin olduğu bölgeden kurtulduğunda, askerlerin, yük arabalarının, kampın kirli izlerinin olmadığı, kadınlı erkekli köyleri, toprak sahiplerinin evlerini, sürülerin otladığı kırları, şeflerinin uyuduğu istasyonları gördüğünde hissettiği zevki ancak aylarca savaşı yaşamış, ordu hayatını bilenler anlayabilir. Sanki bunları ilk defa görmüş gibi bir sevinç içindeydi. Onu uzun süre özellikle şaşırtan ve hoşuna giden, genç, sağlıklı, on subayın başına üşüşmediği kadınlar

ve yoldan geçen bir subay şaka yapınca mutlu olan, gururları okşanan kadınlar oldu.

Nikolay Voronej'deki hana büyük bir keyifle gece vakti vardı, orduda uzun süredir mahrum kaldığı şeyleri sipariş etti, ertesi gün temiz bir tıraş oldu, uzun süredir giymediği madalyalı, resmî üniformasını giydi, yetkilileri görmeye gitti.

Milis komutanı, askerî unvanından ve rütbesinden memnun görünen, yaşlı bir sivil generaldi. Nikolay'ı sert bir tavırla (bunun askerlerin bir özelliği olduğunu sanıyordu) karşıladı ve onu, bu hakkı kendinde görüyormuş gibi ve olayların genel gidişatını değerlendirirken onayladığını ya da onaylamadığını belli ederek ciddi bir sorguya çekti. Nikolay o kadar neşeliydi ki bu onu sadece eğlendiriyordu.

Milis komutanının yanından ayrıldıktan sonra valiye gitti. Vali ufak tefek, hareketli, oldukça samimi ve alçakgönüllü bir adamdı. Ona at alabileceği haraları gösterdi, şehrin içindeki bir satıcıyı ve şehirden yirmi verst uzaklıktaki bir toprak sahibini tavsiye etti, en iyi atları onlarda bulabileceğini söyledi ve her türlü yardımda bulunacağına söz verdi.

Vali onu yolcu ederken, "Kont İlya Andreiç'in oğlusunuz demek? Karım annenizle çok iyi dosttu. Perşembe günleri bizim evde toplanılır; bugün de perşembe, teşrif etmenizi rica ederim," dedi.

Nikolay valinin yanından ayrılır ayrılmaz at kiraladı, süvari başçavuşunu da yanına alıp dörtnala yirmi verst uzaklıktaki toprak sahibinin harasına gitti. Voronej'de geçirdiği bu ilk zamanlar, işleri yolunda gittiğinde insanın kendini iyi ve rahat hissettiği gibi, Nikolay için de neşeli ve keyifliydi.

Nikolay'ın gittiği toprak sahibi bekâr, at meraklısı, avcı, yüz yıllık içkileri, eski Macar şarapları ve olağanüstü atları olan eski bir süvariydi.

Nikolay birkaç kelime edip, altı bin ruble karşılığında, kendi bindiğini de örnek olarak göstereceği (böyle söylemiş-

ti) on yedi aygır seçip aldı. Rostov yemekten ve biraz fazla kaçırdığı Macar şarabından sonra artık senlibenli konuştuğu toprak sahibiyle öpüşüp, bozuk yollardan, keyifle valinin davetine yetişebilmek için arabacıyı sürekli dürterek, dörtnala geri döndü.

Üzerini değiştirip parfüm sürdükten, başını soğuk suyla yıkadıktan sonra valinin evine biraz geç ama vaut mieux tard que jamais[56] ifadesini hazırlamış halde gitti.

Bu bir balo değildi, dans edileceği de söylenmemişti; ama Katerina Petrovna'nın klavsende vals ve ekosez çalacağı ve dans edileceği biliniyordu, bu yüzden herkes baloya gelir gibi gelmişti.

1812 yılında taşra hayatı her zamanki gibiydi, tek fark Moskova'dan pek çok zengin ailenin gelmesiyle şehrin canlanmış olmasıydı ve o zamanlarda Rusya'da her şeyde görüldüğü gibi belli bir umursamazlık, pervasızlık hüküm sürüyordu, her şey oluruna bırakılmıştı, sadece insanlar aralarında yaptıkları önemsiz konuşmalarda havadan sudan, ortak tanıdıklardan bahsetmek yerine Moskova'dan, ordudan ve Napolyon'dan bahsediyorlardı.

Valinin evinde toplanmış insanlar, Voronej'in en yüksek kesimiydi.

Çok sayıda kadın vardı ve Nikolay birkaçını Moskova'dan tanıyordu; ama Georgiyev nişanı sahibi süvari, ikmal subayı ve bunların yanında güler yüzlü, görgülü Kont Rostov'a rakip olabilecek hiçbir erkek yoktu. Erkeklerin arasında Fransız Ordusu'ndan esir alınmış İtalyan bir subay da vardı ve Nikolay, bu esirin varlığının, bir Rus kahramanı olarak değerini artırdığını hissediyordu. Sanki bir savaş ganimetiydi. Nikolay bunu hissediyordu ve ona, herkes İtalyan'a aynı gözle bakıyormuş gibi geliyordu, bu subaya hak ettiği değeri veriyor ama biraz da uzak duruyordu.

---

56 Geç kalmak hiç gelmemekten iyidir.

Nikolay süvari üniformasıyla, etrafına parfüm ve şarap kokusu yayarak girip, vaut mieux tard que jamais sözünü söyler söylemez ve bu söz birkaç kişiden daha duyulur duyulmaz etrafı sarıldı; tüm gözler üzerindeydi, taşrada olması gereken ve her zaman hoşa giden ama uzun süre mahrum kaldıktan sonra genel ilgi odağı olmasının verdiği keyfin başını döndürdüğü bir konumda olduğunu hissetti. İstasyonlarda, hanlarda, toprak sahibinin harasında hizmetçi kızların dikkatini çekmenin gururunu yaşamakla kalmamıştı; burada, valinin akşamında, Nikolay'ın dikkatini çekmeyi sabırsızlıkla bekleyen sayısız genç kadın ve güzel kız vardı. Kadınlar ve genç kızlar onunla flört ediyordu, yaşlılar daha ilk günden bu genç, çapkın süvariyi evlendirip, düzenli bir hayata geçmesini sağlamak için koşuşturmaya başlamıştı. Bunların arasında valinin, Rostov'u yakın bir akraba gibi kabul edip, ona "Nicolas" ve "sen" diye hitap etmeye başlayan karısı da vardı.

Katerina Petrovna gerçekten de vals ve ekosez çalmaya başladı ve Nikolay'ın, taşra sosyetesini çevikliğiyle büyülediği dans başladı. Danstaki kendine has, arsız tavrı da herkesi şaşırtmıştı. Nikolay da o akşam kendi dans etme tarzına birkaç kez şaşırmıştı. Moskova'da hiç böyle dans etmemişti ve böyle arsız bir dans etme tarzını münasebetsizlik ve mauvais genre[57] sayardı; ama burada herkesi olağandışı, başkentte sıradan olan, taşradaysa bilmediklerini düşünecekleri bir şeyle şaşırtması gerektiğini hissediyordu.

Nikolay dikkatini gece boyunca herkesten çok ilde görevli memurlardan birinin mavi gözlü, etine dolgun, güzel, sarışın karısına verdi. Başka insanların karılarının kendileri için yaratıldığına safça inanan keyfi yerinde gençler gibi Rostov da bu kadının yanından ayrılmıyor, kocasına karşı da biraz entrikacı bir dostluk sergiliyordu; kimse kendine itiraf etmese bile, adamın karısıyla Nikolay'ın birbirlerine

57 Kötü bir tarz.

yakıştığını herkes anlamış gibiydi. Elbette koca, karısıyla Nikolay'ın yakıştığı görüşünü paylaşmıyor ve Rostov'a karşı soğuk davranmaya çalışıyordu. Yine de Nikolay'ın iyi ve saf yürekliliği o kadar sınırsızdı ki bazen koca da elinde olmadan Nikolay'ın neşeli ruh haline kendini kaptırıyordu. Yalnız gecenin sonuna doğru kadının yüzü ne kadar kızarmış ve neşeliyse kocanın yüzü de o kadar solgun ve hüzünlüydü, sanki ikisi tek bir mutluluğu bölüşüyorlardı ve kadının payı arttıkça kocanınki azalıyordu.

V

Nikolay koltukta sarışın kadına doğru hafifçe eğilmiş bir halde oturuyor, yüzünde hiç eksilmeyen bir gülümsemeyle, onu mitolojik güzellerle kıyaslayarak iltifat ediyordu.

Nikolay, dar süvari pantolonu içindeki bacaklarının duruşunu fütursuzca değiştirip güzel kokular yayarak, yanındakini kadını, kendini, uzun çizmelerine güzelce oturup gergin bir görüntü ortaya çıkartan bacaklarını hayranlıkla seyrederek, sarışın kadına burada, Voronej'de bir kadını kaçırmak istediğini söylüyordu.

"Hangi kadını?"

"İlahi güzelliği olan bir kadın. Gözleri (Nikolay yanında oturan kadına baktı) mavi, ağzı, mercan gibi bembeyaz..." Kadının omuzlarına baktı, "Endamı Diana..."

Kocası yanlarına geldi ve kadına asık bir suratla neden bahsettiğini sordu.

Nikolay kibarca ayağa kalkıp, "A! Nikita İvanıç," dedi. Nikita İvanıç'ı da kendi şakalarına dâhil etmek ister gibi, sarışın bir kadını kaçırma niyetini ona da anlatmaya başladı.

Koca kendini zorlayarak, karısı neşeyle gülümsedi. Valinin iyi kalpli karısı, ayıplar bir tavırla yanlarına geldi.

Rostov'un, Anna İgnatyevna'nın çok önemli bir kadın olduğunu anlaması için ismini özellikle vurgulayarak, "Anna İgnatyevna seni görmek istiyor, Nicolas," dedi. "Gidelim Nicolas. Sana bu şekilde hitap etmeme izin vermiştin, değil mi?"

"Evet ma tante. Kim bu Anna İgnatyevna?"

"Anna İgnatyevna Malvintseva. Yeğeni ona senden ve senin kendisini nasıl kurtardığından bahsetmiş... Tahmin edebildin mi kim olduğunu?"

Nikolay, "Pek çok kişiyi kurtardım!" dedi.

"Yeğeni Prenses Bolkonskaya. Burada, Voronej'de, teyzesinin yanında. Ooo! Kızardın bakıyorum! Yoksa?"

"Aklımdan bile geçmedi, yeter ama ma tante."

"Peki, peki. Ooo! Sen yok musun!" Valinin karısı Nikolay'ı, şehirdeki en önemli kişilerle oynadığı oyundan yeni kalkmış, uzun boylu, çok şişman, mavi, kenarsız şapkalı, yaşlı bir kadının yanına götürdü. Bu kadın, Prenses Marya'nın zengin, dul, çocuğu olmayan, hayatı boyunca Voronej'de yaşamış teyzesi Malvintseva'ydı. Rostov yanına geldiği sırada ayakta durmuş, oyunda kaybettiği parayı ödüyordu. Nikolay'a gözlerini kısarak, sert ve ciddi bakışlarla baktı ve kendisini yenen generale sitem etmeye devam etti.

Elini Nikolay'a uzatıp, "Çok memnun oldum evladım," dedi, "lütfen bana uğrama lütfunu bahşedin bize."

Prenses Marya hakkında, merhum ve belli ki Malvintseva'nın pek sevmediği babası hakkında konuştuktan, Malvintseva, Nikolay'dan, ondan da pek hoşlanmadığı belli olan Prens Andrey hakkında bilgi aldıktan sonra, davetini tekrarlayarak onu bıraktı.

Nikolay ziyarete geleceğine söz verdi, Malvintseva'ya veda ederken yeniden yüzü kızardı. Prenses Marya'nın adı geçtiğinde, nedenini kendisinin de anlayamadığı bir utangaçlık, hatta korku hissediyordu.

Malvintseva'nın yanından ayrılınca yeniden dansa dönmek istedi ama valinin ufak tefek karısı tombul elini

Nikolay'ın elinin üzerine koydu, onunla bir şey konuşması gerektiğini söyleyerek, onlar girince herkesin, valinin karısına engel olmamak için dışarı çıktığı oturma odasına götürdü.

Valinin iyi kalpli karısı, küçük yüzünde ciddi bir ifadeyle, "Biliyor musun mon cher," dedi, "tam sana göre bir kısmet; aranızı yapmamı ister misin?"

Nikolay, "Kiminle ma tante?" diye sordu.

"Prensesle aranızı. Katerina Petrovna, Lili diyor ama bence olmaz, prensesle. İster misin? Annenin de minnettar kalacağına eminim. Gerçekten çok hoş bir kız! Çirkin de değil."

Nikolay gücenmiş gibi, "Kesinlikle hayır," dedi. Ne söyleyeceğini biraz düşündükten sonra, "Ben ma tante, her asker gibi, hiçbir tarafa yönelmem, hiçbir şeyi de reddetmem," dedi.

"Ama unutma: Bu şaka değil."

"Ne şakası canım!"

Valinin karısı, kendi kendine konuşur gibi, "Evet, evet," dedi, "ayrıca mon cher, entre autres. Vous êtes trop assidu auprès de l'autre, la blonde.[58] İnsan kocasına acıyor doğrusu..."

Nikolay olanca saflığıyla, "Hayır, biz kocasıyla arkadaşız," dedi: Kendisi için çok keyifli geçen zamanın başkası için o kadar keyifli geçmemiş olabileceği aklına gelmemişti.

Nikolay akşam yemeği sırasında birden, "Valinin karısına ne saçma şeyler söyledim!" diye düşündü. "Gerçekten aramızı yapmaya başlayacak, peki ya Sonya?" Valinin karısı vedalaşırlarken bir kez daha, "Unutma," deyince onu bir kenara çekip, "Size gerçeği söyleyeyim. ma tante," dedi.

"Söyle evladım; gel şöyle oturalım."

Nikolay birden, en samimi düşüncelerini (annesine, kardeşine, dostuna bile söylemediği düşüncelerini) pek tanımadığı bu kadına anlatma isteği ve ihtiyacı hissetti. Sonradan hiçbir nedeni olmayan, açıklanamaz, ama kendisi için çok önemli sonuçları olan bu samimiyet patlamasını her hatır-

58 Dostum, her şeyi bir kenara bırak. Siz diğer, sarışınla pek ilgilisiniz.

ladığında, o anda aptallığı tutmuş gibi gelirdi (her insana böyle gelirdi); bu samimiyet patlaması, diğer ufak olaylar dışında, hem kendisi hem de ailesi için çok önemli sonuçlar doğurdu.

"Mesele şu ma tante. Maman uzun süredir beni zengin biriyle evlendirmek istiyor ama para için evlenmek düşüncesi bana iğrenç geliyor."

Valinin karısı, "Evet, anlıyorum," dedi.

"Ama Prenses Bolkonskaya için durum farklı; birincisi, size gerçeği söyleyeyim, çok hoşuma gidiyor, yüreğime girdi, onunla o garip durumda tanıştıktan sonra, aklıma sık sık bunun kader olduğu geliyor. Düşünün bir kere: Maman bunu uzun süredir düşünüyordu ama onunla daha önce hiç karşılaşmamıştık, nedense hiç karşılaşma fırsatımız olmamıştı. Nataşa onun ağabeyiyle sözlüyken, onunla evlenmeyi düşünemezdim. Onunla Nataşa'nın sözü bozulduktan sonra tanışmamız gerekiyormuş, sonra da bu durum... İşte, mesele bu. Bunu hiç kimseye söylemedim ve söylemeyeceğim. Sadece size söylüyorum."

Valinin karısı minnetini göstermek için dirseğini sıktı.

Nikolay zorlanarak ve yüzü kızararak, "Kuzenim Sofi'yi tanır mısınız? Onu seviyorum, onunla evleneceğime söz verdim ve onunla evleneceğim... Bu yüzden, siz de görüyorsunuz, bu konu hakkında konuşulacak bir şey yok," dedi.

"Mon cher, mon cher, nasıl böyle düşünürsün? Biliyorsun Sofi'nin hiçbir şeyi yok ve babanın işlerinin çok kötü olduğunu sen kendin söyledin. Maman ne olacak? Bu onu öldürür, bu bir. Hem Sofi, yüreği olan bir kızsa, bu onun için nasıl bir hayat olur? Annen ümitsizlik içinde, işler bozuk... hayır mon cher, hem sen hem Sofi bunu anlamak zorundasınız."

Nikolay karşılık vermedi. Bu görüşleri duymak hoşuna gidiyordu.

Nikolay kısa bir sessizlikten sonra, "Ne olursa olsun ma tante, bu iş olamaz," dedi. "Hem prenses benimle ev-

lenmek ister mi? Ayrıca o şimdi yine yasta. Böyle bir şey düşünebilir mi?"

Valinin karısı, "Yoksa seni hemen evlendireceğimi mi sanıyorsun, Il y a manière et manière,"[59] dedi.

Nicolas onun tombul elini öperek, "Siz de ne çöpçatansınız ma tante," dedi.

VI

Rostov'la karşılaşmasından sonra Moskova'ya giden Prenses Marya, orada yeğenini, yeğeninin eğitmenini ve Prens Andrey'in, Voronej'e, teyzesi Malvintseva'nın yanına gitmesini söyleyen mektubunu buldu. Yolculukla ilgili endişeler, ağabeyi için duyduğu kaygı, yeni bir evde hayat kurma, yeni insanlar, yeğeninin eğitimi, bütün bunlar Prenses Marya'yı, babasının hastalığı sırasında, ölümünden sonra ve özellikle Rostov'la karşılaştıktan sonra yüreğine işkence eden ayartıcı duygulardan uzaklaştırıyordu. Üzgündü. Babasının ölümünün, yüreğinde Rusya'nın perişan olmasıyla birleşen etkisini şimdi, sakin yaşam koşullarında geçen bir aydan sonra gittikçe daha güçlü hissediyordu. Endişeliydi; kalan tek yakını olan ağabeyinin maruz kaldığı tehlikeleri düşünmek ona sürekli işkence ediyordu. Yeğeninin eğitimiyle ilgileniyor, kendini bu konuda yetersiz görüyordu; ama yüreğinin derinliklerinde, Rostov'un ortaya çıkmasıyla içinde uyanan kişisel hayallerini ve ümitlerini bastırmış olduğunu bilmenin getirdiği bir rahatlama vardı.

Valinin karısı, evinde düzenlediği davetin ertesi günü Malvintseva'ya gitti ve teyzeye planlarından bahsettikten (mevcut şartlarda resmî bir çöpçatanlık düşünmek imkânsız olsa da gençleri bir araya getirip, birbirlerini tanıma fırsatı vermenin mümkün olduğunu söyledikten) ve onun onayı-

59 Her şeyin bir yolu yordamı var.

nı aldıktan sonra, Prenses Marya'nın yanında Rostov'dan bahsetti, onu övdü, Prenses Marya'nın adı geçince yüzünün nasıl kızardığını anlattı ama Prenses Marya keyif değil acı hissetti; iç huzuru ortadan kalkmış, arzular, şüpheler, sitemler ve umutlar yeniden ortaya çıkmıştı.

Prenses Marya bu haberi aldıktan sonra, Rostov'un ziyaretine kadar geçen iki gün boyunca sürekli olarak Rostov'a karşı nasıl davranması gerektiğini düşündü. Kâh Rostov teyzesini ziyarete geldiğinde misafir odasına çıkmamaya, yas tutarken misafir kabul etmenin uygunsuz olacağına karar veriyor, kâh kendisi için yaptıklarından sonra bunun kabalık olacağını düşünüyor, kâh aklına teyzesiyle valinin karısının, kendisiyle Rostov hakkında bazı planları olduğu aklına geliyor (bakışları ve sözleri bazen bu varsayımını onaylıyormuş gibi geliyordu), kâh kendi kendine onlar hakkında böyle düşünebilmesinin ahlâksızlık olduğunu söylüyordu: Daha yas elbisesini çıkarmamışken, böyle bir çöpçatanlığın hem kendisine hem de babasının hatırasına saygısızlık olacağını unutmuş olamazlardı. Prenses Marya, Rostov'un yanına çıkacağını varsayarak, hem onun söyleyeceği, hem de kendisinin ona söyleyeceği sözleri düşünüyor ve bu sözler ona, aslında olmadıkları kadar soğuk ya da çok derin anlamlar içeriyormuş gibi geliyordu. Bu görüşmeyle ilgili olarak onu en çok korkutan, hissettiği kafa karışıklığının onu etkilemesi ve onu görür görmez kendini göstermesiydi.

Ama pazar günü ayinden sonra, uşak misafir odasına girip Kont Rostov'un geldiğini bildirince herhangi bir kafa karışıklığı belirtisi göstermedi; sadece yanakları hafifçe kızardı ve gözleri yeni, parlak bir ışıkla aydınlandı.

Prenses Marya, nasıl bu kadar sakin ve doğal görünebildiğini kendisi de bilmeden, sakin bir sesle, "Siz onu görmüş müydünüz teyzeciğim?" dedi.

Prenses, Rostov odaya girince, misafire teyzesiyle selamlaşması için vakit bırakır gibi başını bir an yere eğdi ve

tam Nikolay ona doğru döndüğü sırada başını kaldırdı, Nikolay'ın bakışlarına parlak gözlerle karşılık verdi. Asalet ve zarafet dolu bir hareketle ve yüzünde keyifli bir gülümsemeyle ayağa kalktı, ince, narin elini uzattı, ondan ilk defa duyulan, kadın göğsünden çıkan bir sesle konuştu. Misafir odasında olan Mademoiselle Bourienne, Prenses Marya'ya şaşkınlıkla bakıyordu. Cilve yapmakta usta olan Mademoiselle Bourienne bile etkilemek istediği biriyle karşılaştığında daha iyi manevra yapamazdı.

Mademoiselle Bourienne aklından, "Ya siyah ona çok yakışmış ya da gerçekten bu kadar güzelleştiğini ben fark etmemişim. Her şeyden önce o ne eda, o ne zarafet!" diye geçiriyordu.

Prenses Marya o anda düşünebilecek bir durumda olsaydı, kendisindeki bu değişikliğe, Mademoiselle Bourienne'den daha fazla şaşırırdı. Bu güzel, hoşuna giden yüzü gördüğü andan itibaren yeni bir yaşam gücü onu ele geçirmiş, kendi iradesi dışında konuşmaya ve davranmaya zorluyordu. Yüzü, Rostov içeri girdiğinde aniden değişmişti. Camları boyalı, kenarları oymalı, çok güzel işlemeleri olan, ışığı yakılmadan önce kaba, karanlık ve anlamsız görünen bir fenerin ışığı yakıldıktan sonra, bir anda beklenmedik, olağanüstü bir güzellikle aydınlanması gibiydi; Prenses Marya'nın yüzü de bir anda böyle değişmişti. O ana kadar gösterdiği saf, manevi, içsel çabalar ilk defa dışarı yansıyordu. Bütün o içsel, kendini tatmin etmeyen çabaları, ıstırapları, iyiye duyduğu özlem, itaatkârlığı, sevgisi, kendini feda etmesi, bunların hepsi şimdi bu ışıltılı gözlerde, ince gülümsemede ve nazik yüzünün her çizgisinde kendini gösteriyordu.

Rostov bütün bunları, onun tüm hayatını biliyormuş gibi açıkça görüyordu. Karşısında duran varlığın, o ana kadar karşılaştığı herkesten tamamen farklı ve daha iyi olduğunu ve en önemlisi kendisinden de iyi olduğunu hissediyordu.

Sıradan ve önemsiz şeylerden bahsettiler. Savaş hakkında konuştular ve yaşananlar karşısında hissettikleri üzüntüyü herkes gibi, farkında olmadan abarttılar, son karşılaşmaları hakkında konuştular, Nikolay konuyu değiştirmeye çalıştı, valinin karısının ne kadar iyi bir kadın olduğundan bahsettiler, Nikolay'ın ve Prenses Marya'nın akrabaları hakkında konuştular.

Prenses Marya, teyzesi, Andrey'den bahsetmeye başlar başlamaz konuyu değiştirdi, ağabeyi hakkında konuşmadı. Rusya'nın yaşadığı felaket hakkında, yapmacık bir tavırla da olsa konuşabildiği belliydi ama konu çok sevdiği ağabeyi olunca sıradan bir şeyden bahsedermiş gibi konuşmak istemiyor, konuşamıyordu. Nikolay, Prenses Marya'nın, tamamen kendine has ve olağandışı bir varlık olduğuna ikna olmasını sağlayan bütün karakteristik özelliklerini, alışık olmadığı bir gözlemle fark ettiği gibi bunu da fark etti. Nikolay da kendisine prensesten bahsettikleri, hatta onu düşündüğü zaman, aynı Prenses Marya gibi kızarmış ve kafası karışmıştı ama onun yanında kendini çok rahat hissediyor; daha önce hazırladığı şeyleri değil, o anda aklına gelen ve söylenmesi uygun düşen şeyler söylüyordu.

Nikolay kısa süren ziyareti sırasında, bir sessizlik anında, çocuk olan evlerde her zaman görüldüğü gibi, Prens Andrey'in küçük oğluna yöneldi, onu severek süvari olmak isteyip istemediğini sordu. Küçük çocuğu kucağına aldı, onunla oynadı ve dönüp Prenses Marya'ya baktı. Prenses Marya, sevdiği adamın kollarındaki, sevdiği küçük çocuğu yumuşak, mutlu ve ürkek bakışlarla izliyordu. Nikolay bu bakışları fark etti, ne anlama geldiklerini anlamış gibiydi, hoşuna gitti, kızardı ve küçük çocuğu candan bir neşeyle öpmeye başladı.

Prenses Marya yasta olduğu için evden çıkmıyordu, Nikolay da onlara gitmenin uygun olmayacağını düşünüyordu, ama valinin karısı çöpçatanlığa devam ediyor,

Nikolay'ın Prenses Marya hakkında, Prenses Marya'nın da Nikolay hakkında söylediği hoş sözleri birbirlerine iletiyor ve Rostov'un, Prenses Marya'ya, hissettiklerini söylemesi konusunda ısrar ediyordu. Bunları söyleyebilmesi için piskoposun evinde, ayinden önce gençler için bir buluşma ayarladı.

Rostov valinin karısına, Prenses Marya'ya söyleyeceği hiçbir şey olmadığını açıklamakla birlikte buluşmaya gideceğine söz verdi.

Rostov, Tilsit'te, herkesin iyi gözle baktığı bir şeyin, iyi olup olmadığından şüphe etmeyi aklına getirmediği gibi, şimdi de, hayatını kendi aklına uyup kurma ve şartlara uysalca boyun eğme arasındaki, kısa süreli ama samimi bir çatışmadan sonra ikinciyi seçti ve bilmediği bir yere, karşı koyamadığı bir güçle çeken (böyle hissediyordu) kuvvete boyun eğdi. Sonya'ya verdiği sözden sonra, Prenses Marya'ya duygularını açmanın, daha önce bizzat söylediği gibi alçaklık olduğunu biliyordu. Bu alçaklığı asla yapmayacağını da biliyordu. Ama kendini koşulların ve onları belirleyenlerin eline bırakmakla kötü bir şey yapmadığını, hatta çok ama çok önemli bir şey, hayatında daha önce hiç yapmadığı kadar önemli bir şey yaptığını da biliyordu (ya da bilmekten çok yüreğinin derinliklerinde hissediyordu).

Prenses Marya'yla görüşmesinden sonra, hayatının görüntüsü dışarıdan bakıldığında aynı kalmakla birlikte, bütün o eski zevkler çekiciliklerini kaybetmiş, sık sık Prenses Marya'yı düşünmeye başlamıştı; ama onu hiçbir zaman, ne sosyetede karşılaştığı genç kızları düşündüğü gibi ne de Sonya'yı bir zamanlar, uzun bir süre boyunca büyük bir keyif alarak düşündüğü gibi düşünüyordu. Genç kızları, hemen hemen bütün ahlâklı delikanlılar gibi, müstakbel karısı olabileceklermiş gibi düşünür, onlarla birlikte adım atacağı evlilik hayatının tüm şartlarını gözünün önüne getirirdi: Beyaz bir sabahlık, semaverin yanında karısı, karısının araba-

sı, çocuklar, maman ve papa, onların karısıyla olan ilişkisi vb. Gelecekteki bu hayatın görüntüsü onu keyiflendirirdi; ama çöpçatanlıklarını yaptıkları Prenses Marya'yı düşündüğünde, gözünün önüne gelecekteki evlilik hayatıyla ilgili hiçbir görüntü gelmiyordu. Kendini zorlayınca gelen görüntüler ise çirkin ve yapmacıktı. Bu da onu ürkütüyordu.

VII

Borodino Savaşı'na, ölü ve yaralılara dair korkunç, Moskova'nın kaybedildiğine dair daha da korkunç haber Voronej'e eylülün ortasında geldi. Ağabeyinin yaralandığını gazeteden öğrenen ve herhangi bir kesin bilgi alamayan Prenses Marya, Nikolay'ın duyduğuna göre (kendisi onu görmemişti) Prens Andrey'i aramaya gitmek için hazırlık yapıyordu.

Borodino Savaşı ve Moskova'nın terk edilmesi haberlerini alan Rostov umutsuzluğa, öfkeye ya da intikam duygusuna ve bunlara benzer duygulara kapılmadı, ama birden Voronej'deki her şey sıkıcı, rahatsız edici gelmeye ve kendini mahcup, rahatsız hissetmeye başladı. Duyduğu bütün konuşmalar yapmacık geliyordu; bütün bu olanlar karşısında ne düşüneceğini bilmiyor, onun için her şeyin alayda açıklığa kavuşacağını hissediyordu. At alma işinin bir an önce bitmesi için acele ediyor, hizmetkârına ve başçavuşuna sık sık, haksız yere sinirleniyordu.

Rostov'un yola çıkmasından birkaç gün önce, katedralde Rus birliklerinin kazandığı zafer dolayısıyla bir ayin yapılıyordu ve Nikolay da ayine katılmıştı. Valinin biraz arkasında duruyor, ayin ciddiyetiyle çok farklı şeyler düşünüyordu. Ayin bitince valinin karısı onu yanına çağırdı.

Başıyla koronun arkasında duran, siyahlı bir kadını işaret ederek, "Prensesi gördün mü?" dedi.

Nikolay, kadının Prenses Marya olduğunu, şapkasının altındaki profilinden olduğu kadar, içini çekinme, korku ve merhamet duygusunun kaplamasıyla da anladı. Kendini düşüncelerine kaptırdığı belli olan Prenses Marya, kiliseden çıkmadan önce son kez haç çıkarıyordu.

Nikolay onun yüzüne hayretle bakıyordu. Bu yüz daha önce de gördüğü yüzün aynısıydı, aynı küçük, içsel, manevi çabanın ifadesi vardı; ama şimdi tamamen farklı bir aydınlığı vardı. Üzüntünün, duaların ve ümitlerin dokunaklı ifadesi vardı bu yüzde. Nikolay daha öncekilerden farklı olarak, valinin karısının onun yanına gitme önerisini beklemedi, burada, kilisede onunla konuşmanın iyi ve uygun olup olmayacağını kendi kendine sormadan yanına gitti ve başına gelen felaketi duyduğunu, acısını tüm yüreğiyle paylaştığını söyledi. Prenses Marya onun sesini duyar duymaz, yüzünde üzüntüsünü ve sevincini aynı anda aydınlatan, parlak bir ışık yandı.

Rostov, "Size şunu da söylemek isterim prenses," dedi, "Prens Andrey hayatta olmasaydı, alay komutanı olduğu için, bunun duyurusu gazetelerde hemen yapılırdı."

Prenses ona, ne dediğini anlamadan bakıyordu ama yüzündeki, acısını paylaştığını belli eden ifade hoşuna gitmişti.

Nikolay, "Çok örneğini gördüm, şarapnel yarası (gazetelerde humbara yazıyor) ya anında öldürür ya da tersine çok hafif olur," dedi, "En iyisini ümit etmeliyiz ve ben eminim..."

Prenses Marya sözünü kesti.

"Ah, bu çok kork..." diye başladı ama duyduğu endişe sözünü bitirmesine engel oldu, başını (onun yanında hep yaptığı gibi) zarifçe eğdi, Nikolay'a minnetle bakıp teyzesinin peşinden gitti.

Nikolay o akşam hiçbir yere misafir olmadı, at satıcılarıyla bazı hesapları tamamlamak için evde kaldı. İşini bitirdiğinde saat herhangi bir yere gitmek için geç, yatmak için erkendi ve Nikolay pek nadir yaptığı bir şeyi yaptı: Uzun süre tek başına, odada bir aşağı bir yukarı dolaşıp hayatını düşündü.

Prenses Marya, Smolensk'te köyde karşılaştıklarında, üzerinde iyi bir izlenim bırakmıştı. O zaman onunla, o özel şartlar altında karşılaşması ve özellikle annesinin zamanında ondan zengin bir kısmet diye bahsetmesi, dikkatini çekmesine neden olmuştu. Voronej'de, ziyareti sırasında bıraktığı izlenim ise sadece iyi değil kuvvetliydi. Özellikle manevi güzelliği Nikolay'ı çok etkilemişti. Bununla birlikte oradan ayrılmaya hazırlanıyordu ve Voronej'den ayrılınca prensesi görme fırsatından mahrum kalacağına hayıflanmak aklından geçmiyordu. Ama Prenses Marya'yla o gün kilisede karşılaşması yüreğinde tahmin ettiğinden derin, kendi huzuru için istemeyeceği kadar derin bir etki bırakmıştı (Nikolay bunu hissediyordu). O solgun, hoş, kederli yüz, o ışıldayan bakışlar, o sakin, zarif hareketler ve hepsinden önemlisi, yüzünün bütün çizgilerinde belli olan o derin ve duyarlı hüzün onu rahatsız etmiş ve bu hüznü paylaşma ihtiyacı hissetmişti. Rostov erkeklerde daha yüksek, ruhani bir hayatın izlerini görmeye katlanamazdı (Prens Andrey'i de bu yüzden sevmezdi), bunu filozofluk, hayalperestlik olarak görür, aşağılardı; ama Prenses Marya'da gördüğü, kendisine yabancı manevi dünyanın derinliklerini açığa çıkaran bu hüzün, onu karşı koyamadığı bir şekilde çekiyordu.

Kendi kendine, "Olağanüstü bir kız olmalı! Âdeta bir melek!" dedi. "Neden özgür değilim, neden Sonya için bu kadar acele ettim?" Elinde olmadan ikisi arasında bir karşılaştırma yaptı: Kendisinin sahip olmadığı ve bu yüzden bu kadar değer verdiği manevi özellikler bakımından biri yoksul, diğeri zengindi. Özgür olsaydı neler olabileceğini gözünün önüne getirmeye çalıştı. Ona ne şekilde evlenme teklif ederdi ve karısı olursa nasıl bir hayatları olurdu? Hayır, bunu gözünün önüne getiremiyordu. Bu onu ürkütüyor, gözünün önünde net bir görüntü belirmiyordu. Sonya'yla birlikte geçireceği geleceğin tablosunu uzun süre önce çizmişti, bunu yapmak basit, görüntüsü netti çünkü bunu daha önce

düşünmüştü ve Sonya'nın her şeyini biliyordu; ama Prenses Marya'yla gelecekteki hayatlarının nasıl olabileceğini gözlerinin önüne getirmesi imkânsızdı çünkü onu anlamıyor, sadece seviyordu.

Sonya ile ilgili hayal kurmanın keyifli, eğlenceli bir yanı vardı. Ama Prenses Marya hakkında düşünmek her zaman güç ve biraz da korkutucuydu.

"Nasıl da dua ediyordu!" diye hatırladı. "Bütün ruhunu duaya verdiği belli oluyordu. İşte dağları yerinden oynatan bu dua ve dualarının kabul olacağından eminim. Ben niye bana gerekenler için dua etmiyorum? Bana ne gerekiyor?" sorusu geldi aklına. "Sonya'yla bağımı koparıp özgür kalmak." Valinin karısının söylediklerini hatırladı. "Doğru söyledi, onunla evlenmem sıkıntıdan başka bir şey getirmez. Karışıklık, mamanın üzülmesi... işler... karışıklık, korkunç bir karışıklık! Hem onu sevmiyorum da. Gerektiği kadar sevmiyorum." Birden dua etmeye başladı. "Tanrım! Beni bu korkunç, umutsuz durumdan kurtar!" Çubuğunu bir kenara koyup ellerini kavuşturdu, tasvirin karşısına geçti. "Evet, dua dağları yerinden oynatabilir ama insanın inancı olmalı, Nataşa'yla çocukken, karın şekere dönüşmesi için dua ettiğimiz, sonra da avluya koşup dönüşmüş mü diye baktığımız zamanki gibi dua edemem. Hayır, ama şimdi böyle saçma sapan şeyler için dua etmiyorum." Yüreği Prenses Marya'nın hatırasıyla yumuşamış bir halde, uzun süredir etmediği gibi dua etmeye başladı. Lavruşka kapıdan, elinde bazı kâğıtlarla girdiği sırada gözleri yaşarmış, boğazı düğümlenmişti.

Nikolay duruşunu hemen değiştirerek, "Aptal! Neden çağrılmadan geliyorsun!" dedi.

Lavruşka uykulu bir sesle, "Validen," dedi, "kurye geldi, size mektup var."

"Tamam, teşekkür ederim, gidebilirsin!"

Nikolay iki mektubu aldı. Birisi annesinden, diğeri Sonya'dandı. El yazılarından tanımıştı ve önce Sonya'nın mek-

tubunu açtı. Birkaç satır okur okumaz yüzü sarardı, gözleri korku ve sevinçle iyice açıldı.

Kendi kendine, yüksek sesle, "Hayır, bu olamaz!" dedi. Oturamadı, elindeki mektubu okuya okuya odada dolaşmaya başladı. Mektuba hızla bir göz gezdirdi, sonra okudu, bir daha okudu, omuzlarını kaldırıp kollarını açarak, ağzı açık ve gözlerini bir yere dikmiş şekilde odanın ortasında durdu. Biraz önce, Tanrı'nın kendisini duyacağından emin bir halde ettiği dua kabul olmuştu; ama Nikolay bu olağandışı bir şeymiş, bunun olmasını beklemiyormuş ve bu kadar kısa süre içinde olması, yakardığı Tanrı'nın işi değil de sıradan bir tesadüfmüş gibi şaşırmıştı.

Nikolay'ın özgürlüğünü kısıtlayan, çözülmezmiş gibi görünen düğüm, Sonya'nın bu beklenmedik (Nikolay'a öyle geliyordu), nedeni belirsiz mektubuyla çözülmüştü. Son yaşanan talihsizlikler, Rostovların Moskova'daki neredeyse tüm malvarlıklarını kaybetmeleri, kontesin Nikolay'ın Prenses Bolkonski'yle evlenmesini dilediğini defalarca söylemesi ve Nikolay'ın son zamanlardaki ilgisizliği ve soğukluğunun kendisini, Nikolay'ı verdiği sözden azat etme ve onu tamamen özgür bırakma kararını almak zorunda bıraktığını yazıyordu.

"Bana büyük iyilikler etmiş bir aile içinde üzüntüye ya da anlaşmazlığa sebep olabileceğimi düşünmek bana büyük acı veriyor," diye yazmıştı. "Hissettiğim sevginin tek amacı, sevdiğim kişiyi mutlu edebilmektir; bu yüzden size yalvarıyorum Nicolas, kendinizi özgür sayın ve her şeye rağmen, kimsenin sizi, Sonya'nızdan daha fazla sevemeyeceğinden emin olun."

İki mektup da Troitsa'dan geliyordu. Diğer mektup kontestendi. Bu mektupta Moskova'daki son günleri, yola çıkışları, yangın ve her şeylerini kaybetmeleri anlatılıyordu. Kontes bu mektupta, laf arasında Prens Andrey'in kendileriyle birlikte yolculuk eden yaralılar arasında olduğunu

yazıyordu. Durumu çok ağırdı ama doktor ümidinin arttığını söylüyordu. Sonya ve Nataşa, onunla hemşire gibi ilgileniyorlardı.

Nikolay ertesi gün, yanına bu mektubu da alıp Prenses Marya'ya gitti. Nikolay da Prenses Marya da, "Nataşa onunla ilgileniyor," sözünün anlamını düşünmediler; ama bu mektup, Nikolay'la prensesi bir anda neredeyse akraba kadar yakınlaştırdı.

Rostov ertesi gün Prenses Marya'yı Yaroslavl'a yolcu etti, kendisi de birkaç gün sonra alayına dönmek üzere yola çıktı.

VIII

Sonya'nın Nikolay'a, dualarına bir cevap gibi gelen mektubu Troitsa'da yazılmıştı. Nedeni şuydu: Nikolay'ı zengin bir kızla evlendirme düşüncesi, kontesi gitgide daha fazla meşgul etmeye başlamıştı. Bunun gerçekleşmesi için başlıca engelin Sonya olduğunu biliyordu. Ve Sonya'nın kontesin evindeki hayatı son zamanlarda, özellikle Nikolay'ın Boguçarovo'da Prenses Marya'yla karşılaşmasını anlattığı mektuptan sonra gittikçe ağırlaşmıştı. Kontes, Sonya'ya aşağılayıcı ya da acımasız imalarda bulunmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu.

Ama Moskova'dan ayrılmadan birkaç gün önce, olup bitenlerden etkilenen ve sinirleri bozulan kontes, Sonya'yı yanına çağırdı, sitem etmek ve talepte bulunmak yerine, onun için yaptıkları her şeye karşılık olarak fedakârlıkta bulunması, Nikolay'la arasındaki bağı koparması için gözyaşları içinde yalvardı.

"Bana bunun için söz vermediğin sürece içim rahat etmeyecek."

Sonya isteri krizi geçirir gibi hüngür hüngür ağladı, hıçkırıklar arasında her şeyi yapacağını, her şeye hazır olduğunu

söyledi ama söz vermedi, ondan istenileni yapma kararını yüreğinde veremiyordu. Kendisini bakıp büyüten ailenin mutluluğu için kendini feda etmesi gerekiyordu. Başkalarının mutluluğu için kendini feda etmek Sonya'nın alışkın olduğu bir şeydi. Evde, kendi kıymetini sadece fedakârlık yaparak gösterebileceği bir konumdaydı ve bu hoşuna giderdi. Ama bundan önce fedakârlık ettiği bütün durumlarda, fedakârlıkta bulunarak hem kendi gözünde hem de başkalarının gözünde kıymetinin arttığını, hayatta her şeyden çok sevdiği Nicolas'a gitgide daha layık hale geldiğini fark eder ve bu hoşuna giderdi; ama şimdi yapması gereken fedakârlığın ödülü hayatının tüm anlamından vazgeçmek olacaktı. Ve kendisine büyük iyiliklerde bulunmuş insanlara hayatında ilk defa gücendiğini hissetmesi ona acı veriyor, işkence ediyordu; buna benzer bir şeyi hiç yaşamamış, kendisi hiç fedakârlıkta bulunmamış, hep başkaları onun için fedakârlık yapmış, üstelik bunlara rağmen herkesin sevdiği Nataşa'yı kıskanıyordu. Ve Sonya ilk defa, Nicolas'a karşı hissettiği kendi halinde, saf aşkın tutkulu, kurallardan, erdemden, dinden üstün bir duyguya dönüşmeye başladığını hissetti; bu duygunun etkisi altında kalan Sonya, bağımlı yaşamanın farkında olmadan öğrettiği gizlilik içgüdüsüyle kontese genel, belirsiz sözlerle karşılık vererek onunla konuşmaktan kaçındı ve Nikolay'la görüşene kadar beklemeye, bu görüşmede de onu özgür bırakmaya değil, tersine, sonsuza dek kendine bağlamaya karar verdi.

Rostovların Moskova'da geçirdikleri son günlerde yaşadıkları telaş ve korku Sonya'ya karamsar düşüncelerin sıkıntısını unutturmuştu. Günlük işlerle meşgul olup bu düşüncelerden uzaklaştığı için mutluydu. Ama Prens Andrey'in kendi evlerinde olduğunu öğrenince, hem o hem de Nataşa için hissettiği samimi üzüntüye rağmen, mutluluğa ve Tanrı'nın Nicolas'tan ayrılmasını istemediğine dair batıl bir inanca kapıldı. Nataşa'nın sadece Prens Andrey'i

sevmiş olduğunu ve onu sevmekten vazgeçmediğini biliyordu. Böyle korkunç şartlar altında bir araya gelince birbirlerine yeniden âşık olacaklarını ve Nikolay'ın, aralarında doğacak akrabalık ilişkisi nedeniyle Prenses Marya'yla evlenemeyeceğini biliyordu. Son günlerde ve yolculuğun ilk günlerinde yaşananların tüm dehşetine karşın, Tanrı'nın şahsi meselelerine müdahale ettiği duygusu Sonya'yı keyiflendirmişti.

Rostovlar yolculuklarının ilk tam günlük molasını Troitsa Manastırı'nda verdiler.

Manastırın misafirhanesinde Rostovlar'a, birini Prens Andrey'e ayırdıkları üç büyük oda verildi. Yaralının durumu o gün çok daha iyiydi. Nataşa onunla birlikte oturuyordu. Yan odada kont ve kontes, eski dostlarını ve bağışçılarını ziyarete gelmiş olan başrahiple oturmuşlar, gerekli saygıyı göstererek sohbet ediyorlardı. Sonya da bu odada oturuyordu ve Prens Andrey ile Nataşa'nın ne konuştukları çok merak ediyordu. Kapıdan sesleri duyuluyordu. Prens Andrey'in odasının kapısı açıldı. Nataşa heyecanlı bir yüzle çıktı, onu karşılamak için ayağa kalkan ve sağ elini, kolunun geniş yeninden çıkaran başrahibi fark etmedi, Sonya'nın yanına gidip elini tuttu.

Kontes, "Nataşa neyin var? Buraya gel," dedi.

Nataşa kutsaması için başrahibin yanına gitti ve başrahip ona Tanrı'nın ve azizlerin yardımına sığınması için dua etmesini öğütledi.

Nataşa, rahip onu kutsar kutsamaz dostunun koluna girdi ve onu boş odaya götürdü.

"Sonya, ne dersin? Yaşayacak mı?" dedi. "Sonya, ne kadar mutluyum ve ne kadar talihsizim! Sonya canım, her şey eskisi gibi. Bir de o yaşasa. Ama yapamayacak... çünkü... çünkü..." Nataşa'nın gözlerinden yaşlar boşandı.

Sonya, "Evet! Biliyordum zaten! Tanrı'ya şükür," dedi, "yaşayacak!"

Sonya da dostunun korkusu, acısı ve hiç kimseye söylemediği kendi düşünceleri yüzünden en az onun kadar tedirgindi. O da hıçkıra hıçkıra ağlayarak Nataşa'yı öptü, teselli etti. "Umarım yaşar!" diye düşünüyordu. İki dost ağlaştıktan, konuştuktan ve gözyaşlarını sildikten sonra Prens Andrey'in kapısına yaklaştılar. Nataşa kapıyı hafifçe aralayıp odaya baktı. Sonya onun arkasında, yarı açık kapının yanında duruyordu.

Prens Andrey arkasına üç yastık almış, biraz dik bir vaziyette yatıyordu. Solgun yüzü sakin, gözleri kapalıydı ve düzenli nefes aldığı belli oluyordu.

Sonya birden kuzeninin koluna yapışıp, kapıdan geri çekilerek, "Ah, Nataşa!" diye bağırdı.

Nataşa, "Ne var, ne oldu?" diye sordu.

Yüzü bembeyaz kesilen Sonya dudakları titreyerek, "Bu, bu, işte o..." dedi.

Nataşa kapıyı yavaşça kapattı, neden bahsettiğini hâlâ anlamadığı Sonya'yla birlikte pencerenin kenarına gitti.

Sonya yüzünde korkmuş ve ciddi bir ifadeyle, "Hatırlıyor musun," dedi, "senin için aynaya bakmıştım, Otradnaya'da, Noel'de... ne gördüğümü hatırlıyor musun?"

Sonya'nın o zaman yatar vaziyette gördüğü Prens Andrey hakkında söylediklerini belli belirsiz hatırlayan Nataşa, gözlerini kocaman açıp, "Evet, evet!" dedi.

Sonya, "Hatırlıyor musun?" diye devam etti. Her ayrıntıda parmaklarını birer birer kaldırarak, "O zaman görmüş, herkese söylemiştim, sana, Dunyaşa'ya. Onun yatakta yattığını görmüştüm," dedi. "Gözlerini kapattığını, üzerinin aynı böyle pembe bir battaniyeyle örtülü olduğunu, ellerinin battaniyenin üzerinde olduğunu söylemiştim." O anda gördüğü ayrıntıların, o zaman *gördüğü* ayrıntılarla aynı olduğuna emindi.

O zaman hiçbir şey görmemiş, aklına gelenleri görmüş gibi anlatmıştı. O zaman uydurduğu şeyler, herhangi

bir hatıra kadar gerçekmiş gibi geliyordu. O zaman, Prens Andrey'in dönüp baktığını, gülümsediğini, üstünün kırmızı bir şeyle örtülü olduğunu söylediğini hatırlamakla kalmamıştı, üstünün pembe bir şeyle, kesinlikle pembe bir battaniyeyle örtülü olduğunu, gözlerinin kapalı olduğunu gördüğünden ve söylediğinden emindi.

Pembe kelimesinin geçtiğini hatırlar gibi olan ve kehanetin en olağandışı, en gizemli kısmının bu olduğunu düşünen Nataşa, "Evet, evet, kesinlikle pembeydi," dedi.

Düşünceli düşünceli, "Ama bu ne anlama geliyor?" diye sordu.

Sonya başını ellerinin arasına alıp, "Ah, bilmiyorum, görülmemiş bir şey!" dedi.

Birkaç dakika sonra Prens Andrey zili çaldı ve Nataşa yanına gitti; nadiren hissettiği bir heyecan ve korkuya kapılan Sonya pencerenin yanında kaldı, bütün bu yaşananların ne kadar olağandışı olduğunu düşünüyordu.

O gün orduya mektup göndermek için bir fırsat çıktı ve kontes oğluna mektup yazmaya koyuldu.

Kontes, yeğeni yanından geçerken kafasını mektuptan kaldırıp, "Sonya," dedi ve yumuşak, titreyen bir sesle, yorgun, gözlüklerinin arkasından bakan gözlerle, "Sonya, sen Nikolenka'ya mektup yazmıyor musun?" diye ekledi; Sonya, kontesin bu sözlerle ne demek istediğini anlamıştı. Kontesin bakışlarında yalvarma, reddedilme korkusu, bunu sormak zorunda kaldığı için duyduğu utanç ve reddedilme durumunda sergilenmeye hazır bir nefret vardı.

Sonya kontesin yanına gitti, diz çöktü, elini öptü.

"Şimdi yazıyorum maman," dedi.

Sonya o gün olanlardan ve özellikle biraz önce, kehanetin gizemli bir şekilde gerçekleştiğini gördükten sonra yumuşamış, heyecanlanmış ve duygulanmıştı. Nataşa ile Prens Andrey arasındaki ilişkinin yeniden başlaması durumunda Nikolay'ın Prenses Marya'yla evlenemeyeceğini biliyordu,

sevdiği ve alışkın olduğu fedakârlık duygusunun geri geldiğini keyifle hissediyordu. Nikolay'ın aldığında çok şaşırdığı o dokunaklı mektubu, gözlerinde yaşlarla, yüce gönüllülük sergilediğinin bilinciyle, kadife siyahı gözlerini perdeleyen yaşları birkaç kere silerek yazdı.

IX

Piyer'i tutuklayan subay ve erler, götürüldüğü askerî hapishanede ona düşmanca ama bununla birlikte saygılı davranıyorlardı. Ona karşı davranışlarında kim olduğuna dair bir kuşku (çok önemli bir kişi olabilirdi) ve onunla aralarında daha yeni çıkan kişisel husumetten dolayı düşmanlık hissediliyordu.

Ama ertesi sabah nöbetçiler değişince Piyer, yeni nöbetçiler, subaylar ve erler için, onu yakalayanlar için taşıdığı anlamı taşımadığını hissetti. Ertesi günkü nöbetçiler gerçekten de bu uzun boylu, şişman, mujik kaftanlı adamı, yağmacıyla ve tutukluları götüren askerlerle gözükara bir şekilde kavga eden, çocuğu kurtarmakla ilgili olarak gösterişli cümleler söyleyen ateşli adam olarak değil, yüksek komutanlığın emriyle her nedense tutuklanan Rusların on yedincisi olarak görüyorlardı. Piyer'de özel olarak fark ettikleri tek şey derin düşünceli hali ve kendini ifade ederken Fransızları şaşırtacak derecede güzel kullandığı Fransızcaydı. Buna rağmen, tek başına tutulduğu oda bir subaya lazım olunca, aynı gün Piyer'i tutuklanan diğer şüphelilerin yanına koydular.

Piyer'le birlikte tutulan diğer bütün Ruslar en alt tabakadan insanlardı. Piyer'in soylu olduğunu, üstelik Fransızca konuştuğunu öğrenince ondan uzak durdular. Piyer kendisiyle alay ettiklerini duyuyor, üzülüyordu.

Ertesi akşam, bütün bu tutukluların (muhtemelen kendisinin de) kundakçılık suçundan yargılanacaklarını öğrendi.

Üçüncü gün Piyer'i, diğer tutuklularla birlikte beyaz bıyıklı bir Fransız generalin, iki albayın ve kollarına fular sarılı iki Fransızın karşısına oturdukları bir eve götürdüler. Piyer'e ve diğerlerine, sanıklara genellikle sorulan ve insani zayıflığa müsaade etmediği farz edilen, kesin ve belirleyici kim olduğu, nerede olduğu, amacının ne olduğu vb. sorular soruldu.

Mahkemelerde sorulan bütün sorular gibi, yaşanan olayın özünü bir kenara bırakan, bu özün açığa çıkına ihtimalini ortadan kaldıran bu soruların tek amacı, yargıçların, sanığın cevaplarının akmasını ve onu istenilen hedefe, yani mahkûmiyete götürmesini istedikleri kanalın açılmasıydı. Sanık mahkûmiyet hedefine uygun olmayan bir şey söylemeye başladı mı kanalı kaldırıyorlar ve su kendi uygun gördüğü yere akıyordu. Ayrıca Piyer, bütün sanıkların yargılanırken yaşadıklarını yaşamıştı: bu soruların kendisine sorulmasının şaşkınlığını. Bu kanalın açılmasının altında yatan hilenin sadece hoş görünmek ya da nezaket göstermek olduğunu hissediyordu. Bu insanların hâkimiyetinde olduğunu, onu bu gücün buraya getirdiğini, bu gücün onlara sorularına cevap talep etme hakkı verdiğini, burada toplanmanın tek amacının onu mahkûm etmek olduğunu biliyordu. Güç onlarda olduğu ve kendisini mahkûm etmek istedikleri için soru ve mahkeme hilesine gerek yoktu. Bütün cevapların onu suçlu çıkartacağı belliydi. Piyer tutuklandığında ne yaptığı sorulduğunda, işin içine biraz trajedi de katarak, qu'il avait sauvé des flammes[60] çocuğu anne babasına götürmekte olduğu cevabını verdi. Yağmacıyla neden kavga etmişti? Piyer cevap olarak, bir kadını koruduğunu, hakarete uğrayan bir kadını korumanın her insanın görevi... derken sözünü kestiler: Bunun konuyla ilgisi yoktu. Tanıkların onu gördüğü yanan evin avlusunda ne yapıyordu? Moskova'da neler olduğunu görmeye gittiğini söyledi. Tekrar sözünü kestiler: Ona nereye gittiği değil neden yangının yakınlarında olduğu

60 Alevlerin içinden kurtardığı.

soruluyordu. İlk sordukları ve Piyer'in cevap vermek istemediğini söylediği "Kimsin?" sorusunu tekrarladılar. Piyer yine bu soruya cevap vermek istemediğini söyledi.

Beyaz bıyıklı, yüzü kızarmış general sertçe, "Bunu yazın, kötü. Çok kötü," dedi.

Dördüncü gün Zubovski toprak tabyasında da yangınlar başladı.

Piyer'i diğer on üç kişiyle birlikte bir tüccarın, Krımski geçidinin yanındaki evinin araba hangarına götürdüler. Piyer insanların yanından geçerken, tüm şehrin üzerini kaplamış gibi görünen duman yüzünden nefes alamıyordu. Her yanda yangınlar vardı. Piyer Moskova'nın yanmasının önemini hâlâ anlamamıştı, bu yangınları korkuyla seyrediyordu.

Piyer, Krımski geçidinin yanındaki bir evin araba hangarında dört gün daha kaldı ve bu günlerde, Fransız askerlerin konuşmalarından, buradaki herkesin, mareşalden bugün yarın gelecek kararı beklediğini öğrendi. Piyer askerlerden hangi mareşal olduğunu öğrenemedi. Askerler için mareşalin, emir komuta zincirinin üstteki ve biraz da gizemli halkalarından biri olduğu belliydi.

Mahkûmların ikinci bir sorguya alınacağı 8 Eylül'e kadar geçen sürenin ilk günleri, Piyer için en zorlu zamanlardı.

X

8 Eylül'de, hangardaki mahkûmların yanına, muhafızların gösterdikleri saygıdan çok önemli bir subay olduğu anlaşılan biri girdi. Muhtemelen kurmay olan bu subay, elinde bir listeyle Rusların yoklamasını yaptı, Piyer'i de celui qui n'avoue pas son nom[61] olarak adlandırdı. Tüm mahkûmları kayıtsızca ve tembel tembel gözden geçirerek nöbetçi subaylara, mareşalin huzuruna çıkarılmadan önce temizlenmelerini ve

61 İsmini söylemeyen.

düzgün bir şekilde giydirilmelerini emretti. Bir saat sonra bir bölük asker geldi, Piyer'i ve diğer on üç kişiyi Deviçye Pole'ye götürdü. Hava açıktı ve pek nadir bu kadar temiz olurdu, yağmurdan sonra güneş çıkmıştı. Duman, Piyer'in Zubovski toprak tabyasındaki askerî hapishaneden çıkarıldığı günkü kadar değildi; sütunlar halinde temiz havaya yükseliyordu. Hiçbir yerde yangın alevleri görünmüyordu ama her yandan duman sütunları yükseliyordu ve Piyer'in görebildiği kadarıyla bütün Moskova yanmış bir araziden ibaretti. Her yanda ocakların, bacaların ve yer yer taş evlerin yanmış duvarlarının ayakta kaldığı boş alanlar görülüyordu. Piyer yanmış araziye baktı ve şehrin bildiği mahallelerini tanıyamadı. Sağda solda yanmamış kiliseler görünüyordu. Yangına yenik düşmemiş Kremlin, kuleleri ve Büyük İvan'ıyla, uzaktan beyaz beyaz belli oluyordu. Yakınlardaki Novodeviçi Manastırı'nın kubbesi canlı renklerle parlıyor ve oradan gelen çan sesleri daha gür çınlıyordu. Bu çan sesleri Piyer'e, o günün pazar ve Hz. İsa'nın doğum yortusu olduğunu hatırlattı. Ama ortalıkta bu yortuyu kutlayacak kimse görünmüyordu. Her yerde yangın kalıntıları ve Rus olarak da Fransızları görünce saklanan, üstü başı yırtık, ürkek birkaç kişi vardı.

Rus yuvasının bozulduğu, harap olduğu belliydi; Piyer harap olmuş Rus hayat düzeninin, bu bozulmuş yuvanın üzerine tamamen farklı, katı bir Fransız düzeninin kurulduğunu hissediyordu. Bunu, kendisine ve diğer suçlulara düzgün saflar halinde, neşeli ve keyifli bir halde eşlik eden askerlerin yüzlerinde hissediyordu; bunu, bir askerin kullandığı iki atlı kaleskayla karşıdan gelen önemli bir Fransız memurun tavrında hissediyordu. Bunu bir alay bandosunun, meydanın sol tarafından gelen neşeli sesinde hissediyordu; özellikle de o sabah gelen Fransız subayın yüksek sesle okuduğu mahkûm listesinde hissetmiş ve anlamıştı. Piyer sıradan erler tarafından yakalanmış, on kişiyle birlikte bir yere, sonra başka bir yere götürülmüştü; onu unutabilir, başka

biriyle karıştırabilirlerdi. Ama hayır, sorguda verdiği cevaplar ona bir isim olarak geri dönmüştü: Celui qui n'avoue pas son nom. Piyer, korkunç olduğunu düşündüğü bu isim altında, diğer mahkûmların ve onun götürmeleri gereken kişiler olduğundan, gereken yere götürüldüklerinden şüphe etmedikleri yüzlerinden okunan askerlerin arasında bir yere götürülüyordu. Piyer kendini, daha önce hiç görmediği ama düzgün çalışan bir makinenin çarkları arasına düşmüş önemsiz bir kıymık gibi hissediyordu.

Piyer ve diğer suçlular, Deviçye Pole'nin sağ tarafındaki, manastıra fazla uzak olmayan, kocaman bahçesi olan, büyük, beyaz bir eve götürüldüler. Bu, sahibini daha önce sık sık ziyaret ettiği ve askerlerin konuşmalarından öğrendiği kadarıyla o sırada Mareşal Eckmühl Dükü'nün kaldığı, Prens Şçerbatov'un eviydi.

Sundurmaya götürüldüler ve eve birer birer alınmaya başlandılar. Piyer altıncıydı. Onu yabancısı olmadığı cam galeriden, antreden, sofadan geçirip kapısında bir yaverin durduğu alçak tavanlı, uzun çalışma odasına götürdüler.

Gözlüğü burnunda olan Davout, odanın en ucundaki masada oturuyordu. Piyer ona yaklaştı. Önündeki bazı kâğıtlarla ilgilendiği belli olan Davout gözlerini onlardan ayırmadı. Kafasını kaldırmadan, sessizce, "Qui êtes vous?"[62] diye sordu.

Piyer tek kelime bile etmeye gücü olmadığı için susuyordu. Davout, Piyer için sıradan bir Fransız generali değil gaddarlığıyla ün yapmış bir adamdı. Cevap için bir süre sabretmeye karar vermiş sert bir öğretmeni andıran Davout'nun soğuk yüzüne bakan Piyer geciktiği her saniyenin hayatına mal olabileceğini hissediyor, ama ne söyleyeceğini bilmiyordu. İlk sorguda söylediğini tekrar etmeye yeltenemiyordu; adını ve konumunu söylemesi tehlikeli ve utanılacak bir şeydi. Piyer susuyordu. Ama Piyer daha ne yapacağına karar

62 Kimsiniz?

vermeden Davout doğruldu, gözlüklerini alnına kaldırdı, gözlerini kırpıştırarak Piyer'e dikti.

Belli ki bilinçli olarak ve Piyer'i korkutmak için ölçülü, soğuk bir sesle, "Ben bu adamı tanıyorum," dedi. Piyer'in sırtında hissettiği ürperti, başını bir mengene gibi kavramıştı.

"Mon général, vous ne pouvez pas me connaître, je ne vous ai jamais vu..."[63]

Davout odadaki, Piyer'in fark etmediği bir generale dönüp, "C'est un espion russe"[64] diyerek Piyer'in sözünü kesti. Başını başka bir tarafa çevirdi. Piyer birden, sesinde beklenmedik bir gürlemeyle konuşmaya başladı.

Bir anda aklına Davout'nun dük olduğu gelince, "Non Monseigneur,"[65] dedi. "Non Monseigneur, vous n'avez pas pu me connaître. Je suis un officier militionnaire et je n'ai pas quitté Moscou."[66]

Davout tekrar, "Votre nom?"[67] diye sordu.

"Besouhof."

"Qu'est-ce qui me prouvera que vous ne mentez pas?"[68]

Piyer kırgın olmayan ama yalvaran bir sesle, "Monseigneur!" diye bağırdı.

Davout kafasını kaldırdı ve gözlerini dikip Piyer'e baktı. Birkaç saniye birbirlerine baktılar ve bu bakışma Piyer'i kurtardı. Bu bakışmayla, bu iki insan arasında, bütün savaş ve mahkeme koşullarının dışında, insani bir ilişki kuruldu. O anda ikisi de sayısız şeyi belli belirsiz hissetti, insanoğlu olduklarını, kardeş olduklarını anladılar.

Davout başını insanlarla ilgili meselelerin, insanların hayatlarının sadece rakamlarla ifade edildiği listeden kaldırıp

---

63 Generalim, beni tanıyor olamazsınız, ben sizi hiç görmedim...

64 Bu bir Rus casusu.

65 Hayır, Monsenyör.

66 Hayır, Monsenyör, beni tanıyor olamazsınız. Ben bir milis subayıyım ve Moskova'yı terk etmedim.

67 Adınız?

68 Yalan söylemediğinizi bana ne kanıtlayacak?

Piyer'i ilk gördüğü anda, Piyer sadece bir vakaydı; Davout, vicdan azabı hissetmeden onu kurşuna dizdirebilirdi; ama şimdi onu bir insan olarak görüyordu. Bir an düşündü.

Soğuk bir tavırla, "Comment me prouverez vous la vérité de ce que vous me dites?"[69] dedi.

Piyer, Ramball'ı hatırladı, onun alayını, adını, evin olduğu sokağı söyledi.

Davout yeniden, "Vous n'êtes pas ce que vous dites,"[70] dedi.

Piyer titreyen, kesik bir sesle söylediklerinin doğru olduğunu kanıtlayan deliller ileri sürmeye başladı.

Ama bu sırada içeriye bir yaver girdi ve Davout'ya bir şeyler bildirdi.

Getirdiği haber üzerine Davout'nun birden yüzü ışıldadı ve düğmelerini iliklemeye başladı. Piyer'i tamamen unutmuş gibiydi.

Yaver ona mahkûmu hatırlatınca kaşlarını çatıp başını Piyer'e doğru çevirdi ve götürmelerini söyledi. Ama Piyer nereye götüreceklerini bilmiyordu: Yeniden barakaya mı yoksa mahkûm arkadaşlarının Deviçye Pole'den geçerken gösterdikleri idam yerine mi?

Başını çevirdi ve yaverin bir şey sorduğunu gördü.

Davout, "Oui, sans doute!"[71] dedi ama Piyer, bu "evet"in ne anlama geldiğini bilmiyordu.

Piyer nasıl, ne kadar ve nereye gittiğinin farkında değildi. Bilincini tamamen yitirmiş, aptallaşmış bir halde, etrafındaki hiçbir şeyi görmeden, ayaklarını diğerlerine uydurup, herkes durana kadar hareket ettirdi, herkes durunca o da durdu. Bu süre boyunca kafasında tek bir düşünce vardı. O da şuydu: Hakkındaki son kararı, idam kararını kim vermişti? Onu sorguya çeken komisyondaki insanlar değildi:

---

69 Doğru söylediğinizi bana nasıl kanıtlayacaksınız?

70 Siz söylediğiniz kişi değilsiniz.

71 Evet, tabii ki!

İçlerinden hiçbiri bunu istemiyordu ve belli ki yapamazlardı. Ona insanca gözlerle bakan Davout da değildi. Bir dakika daha olsa Davout yanlış bir şey yaptıklarını anlayacaktı ama içeri giren yaver bu dakikaya engel olmuştu. Belli ki bu yaverin de kötü bir niyeti yoktu ama içeri girmeyebilirdi. Piyer'i bütün hatıralarıyla, özlemleriyle, umutlarıyla, düşünceleriyle birlikte idam eden, öldüren, hayattan mahrum eden kimdi? Bunu kim yapmıştı? Piyer bunun bir insan olmadığını hissetti.

Bunu yapan düzen, şartların bir araya gelmesiydi.

Bir çeşit düzen onu, Piyer'i öldürüyor, hayattan, her şeyden mahrum ediyor, onu yok ediyordu.

XI

Mahkûmları Prens Şçerbatov'un evinden alıp Deviçye Pole'ye, Deviçye Manastırı'ndan sola dönüp bir direğin dikili olduğu sebze bahçesine götürdüler. Bu direğin biraz ilerisinde yeni kazılmış büyük bir çukur, çukurun ve direğin etrafında yarım daire şeklinde dizilmiş büyük bir kalabalık vardı. Kalabalığın küçük bir bölümü Ruslardan, büyük bölümü ise Napolyon'un sıradışı askerlerinden oluşuyordu: Farklı farklı üniformalı Almanlar, İtalyanlar ve Fransızlar. Direğin sağında ve solunda kırmızı apoletli mavi üniformalar, kısa çizmeler giymiş, sorguçlu asker şapkaları takmış sıra sıra Fransız askerleri duruyordu.

Suçluları listedeki sıraya göre dizdiler (Piyer altıncıydı), direğin yanına getirdiler. İki yandan, birdenbire birkaç trampet sesi geldi ve Piyer, bu sesle birlikte ruhunun bir kısmının kopup gittiğini hissetti. Düşünme ve anlama yeteneğini kaybetmişti. Sadece görüp duyabiliyordu. Tek bir arzusu vardı. gerçekleşmesi kesin olan korkunç şeyin bir an önce gerçekleşmesi. Piyer dönüp mahkûm arkadaşlarına baktı.

En öndeki iki kişinin saçları tıraşlıydı. Bir tanesi uzun, zayıf bir adamdı, diğeri esmer, kıllı, kaslı ve yassı burunluydu. Üçüncüsü kırk beş yaşında, saçları ağarmaya başlamış, vücudu dolgun, iyi beslenmiş bir hizmetliydi. Dördüncüsü çok yakışıklı, gür, açık kahverengi sakallı ve kara gözlü bir mujikti. Beşincisi yüzü sararmış, zayıf, ufak tefek, on sekiz yaşında, cüppeli bir fabrika işçisiydi.

Piyer Fransızların birbirlerine, birer birer mi ikişer ikişer mi kurşuna dizelim diye sorduklarını duydu. Kıdemli subay, soğuk sakin bir sesle, "İkişer ikişer," diye cevap verdi. Asker sıralarında bir hareketlenme oldu, hepsinin acele ettikleri görülüyordu ama bu anladıkları bir işi yapan insanların acelesi değil, hoş olmayan, anlamadıkları, yine de yapmak zorunda oldukları bir işi yapan insanların acelesiydi.

Fularlı bir Fransız memur, suçlu sırasının sağ tarafına geldi ve hükmü hem Rusça hem de Fransızca okudu.

Sonra iki çift Fransız suçlulara yaklaştı ve subayın bir işaretiyle en öndeki iki hükümlüyü alıp götürdü. Hükümlüler direğe gelince durdular, çuvallar getirilene kadar etraflarına sessizce, yaralı bir hayvanın yaklaşan avcıya baktığı gibi baktılar. Bir tanesi sürekli haç çıkarıyor, diğeri sırtını kaşıyor ve dudaklarını gülümser gibi oynatıyordu. Askerler aceleyle gözlerini bağladılar, başlarına çuval geçirdiler ve direğe bağladılar. Tüfekli on iki nişancı, ölçülü, sert adımlarla sıralarından çıkıp direğe sekiz adım mesafede durdular. Piyer olacakları görmemek için başını çevirdi. Birden, Piyer'e en şiddetli gök gürlemelerinden daha yüksek gelen bir çıtırtı ve gümbürtü işitildi; dönüp baktı. Ortalığı duman kaplamıştı ve Fransızlar, sararmış yüzler ve titreyen ellerle çukurun başında bir şeyler yapıyorlardı. Diğer iki kişiyi götürdüler. Bu ikisi de herkese aynı şekilde, ses çıkarmadan, gelemeyecek bir yardımı bekleyen gözlerle ve belli ki olacakları anlamadan, olacaklara inanmadan bakıyorlardı. İnanamıyorlardı çünkü hayatlarının onlar için ne anlama geldiğini yalnız on-

lar biliyordu ve onun ellerinden alınabileceğini anlamıyor, buna inanmıyorlardı.

Piyer seyretmek istemedi ve yine başını çevirdi; yeniden şiddetli bir patlamayı andıran bir ses kulaklarını çınlattı ve bu sesle birlikte duman, kan ve direğin yanında, titreyen elleri birbirlerinin ellerine çarparak bir şeyler yapan Fransızların sararmış, korkulu yüzlerini gördü. Piyer güçlükle nefes alıyordu, "Bu da ne böyle?" diye sorarcasına etrafına bakındı. Piyer'in bakışlarıyla kesişen bütün bakışlarda aynı soru vardı.

Bütün Rusların yüzlerinde, Fransız er ve subaylarının yüzlerinde, istisnasız her yüzde kendi yüreğinde hissettiği korkuyu, dehşeti ve çatışmayı hissetti. Aklından bir an, "Peki bunu kim yapıyor? Onlar da benim gibi acı çekiyor. Kim yapıyor? Kim?" soruları geçti.

Birisi, "Tirailleurs du 86-me, en avant!"[72] diye bağırdı.

Piyer'in yanında duran beşinciyi tek olarak götürdüler. Piyer kurtulduğunu, kendisiyle birlikte geri kalanların buraya sadece idamı görsünler diye getirildiklerini anlamadı. Giderek artan bir korkuyla, bir sevinç ya da sakinleşme hissetmeden olanları izliyordu. Beşinci hükümlü cüppeli fabrika işçisiydi. Kendisine dokunulur dokunulmaz korkuyla sıçramış, Piyer'e yapışmıştı. (Piyer silkinip ondan kurtulmuştu). Fabrika işçisi yürüyemiyordu. Onu kollarından tutup sürüklediler; çığlık çığlığa bir şeyler söylüyordu. Direğin yanına götürülünce birden sustu. Sanki birdenbire bir şeyler fark etmişti. Belki bağırmanın boşuna olduğunu, belki de insanların onu öldürmesinin imkânsız olduğunu anlamıştı ama diğerleri gibi gözlerinin bağlanmasını bekleyerek ve çevresine yaralı bir hayvan gibi ışıldayan gözlerle bakarak direğin dibinde duruyordu.

Piyer artık başını çeviremiyordu, gözlerini kapattı. Hem onun hem de tüm kalabalığın merakı ve heyecanı bu beşinci cinayette en üst seviyeye çıkmıştı. Beşinci de diğerleri gibi

72 86'nın avcıları, öne!

sakin görünüyordu: Cüppesine sarınmış, çıplak ayaklarının biriyle diğerini kaşıyordu.

Gözleri bağlanırken, ensesini acıtan düğümü kendisi düzeltti; kanlı direğe dayadıkları zaman arkaya yaslandı ve rahat edememiş gibi bedenini dikleştirdi, ayaklarını düzeltti ve daha rahat bir şekilde yaslandı. Piyer gözlerini ondan ayırmıyor, en ufak bir hareketini kaçırmıyordu.

Emir duyulmuş olmalıydı, emirden sonra sekiz tüfek ateş etmiş olmalıydı. Ama Piyer sonradan ne kadar hatırlamaya çalışırsa çalışsın en ufak bir ses duymamıştı. Sadece işçinin iplerle bağlı bedeninin aniden çöktüğünü, iki yerde kan belirdiğini, iplerin vücudun ağırlığıyla gevşediğini, kafası gayritabii bir biçimde düşen, bacağı bükülen işçinin yayılarak oturduğunu gördü. Piyer direğe doğru koştu. Kimse ona engel olmadı. Yüzleri sararmış, korkulu insanlar işçinin etrafında bir şeyler yapıyorlardı. Yaşlı, bıyıklı bir Fransızın alt çenesi ipleri çözerken titriyordu. Beden yere yuvarlandı. Askerler onu beceriksizce, alelacele direğin arkasına sürüklediler ve çukura itmeye başladılar.

Suçlarının izlerini bir an önce örtmeye çalışan suçlular olduklarını biliyorlardı sanki.

Piyer çukura göz attı ve işçinin, dizleri başına kadar kalkık, bir omzu diğerinden yukarıda kalacak şekilde yattığını gördü. Bu omuz kasılıyor, eşit aralıklarla inip kalkıyordu. Ama bedenin üzerine kürek kürek toprak atılmaya başlanmıştı. Askerlerden biri Piyer'e sertçe, öfkeyle, acı içinde yerine dönmesi için bağırıyordu. Ama Piyer onu anlamıyor, direğin dibinde duruyor, kimse de onu kovmuyordu.

Çukur tamamen dolunca bir emir duyuldu. Piyer'i yerine götürdüler, direğin iki yanında sıra halinde duran Fransız askerler yarım dönüş yaptılar ve direğin yanından uygun adımlarla geçmeye başladılar. Çemberin ortasında duran, tüfekleri boşalmış yirmi dört nişancı, sıralar yanlarından geçerken koşar adım yerlerine geçtiler.

Piyer şimdi boş bakışlarla, çemberden ikişer ikişer, koşarak çıkan bu nişancılara bakıyordu. Bir tanesi hariç hepsi sırasındaki yerini aldı. Yüzü ölü gibi bembeyaz kesilmiş, sorguçlu asker şapkası arkaya kaymış, tüfeğini indirmiş genç asker hâlâ çukurun karşısında, ateş ettiği yerde duruyordu. Sarhoş gibi sallanıyor, sallanan bedenini dengelemek için öne, arkaya birkaç adım atıyordu. Yaşlı bir asker, bir astsubay sıradan koşarak çıktı, genç eri omzundan tutup bölüğe sürükledi. Rus ve Fransız kalabalığı dağılmaya başladı. Hepsi sessizce, başlarını öne eğmiş yürüyorlardı.

Fransızlardan biri, "Ça leur apprendra à incendier,"[73] dedi. Piyer dönüp bunu söyleyene baktı ve yapılanlardan sonra içini rahatlatmak isteyen ama başarılı olamayan bir asker olduğunu gördü. Başladığı lafın sonunu getiremeyen asker elini salladı ve uzaklaştı.

XII

Piyer'i idamdan sonra diğer sanıklardan ayırıp küçük, harap ve kirli bir kiliseye, tek başına koydular.

Akşama doğru nöbetçi astsubay ve iki er kiliseye girip Piyer'e affedildiğini ve savaş esirlerinin barakasına götürüleceğini bildirdi. Kendisine söylenenleri anlamayan Piyer ayağa kalktı ve erlerle birlikte gitti. Onu alanın üst tarafındaki, yanmış tahtalardan, kalaslardan, tirizlerden yapılmış kulübelere götürüp bir tanesine soktular. Karanlıkta yirmi farklı kişi Piyer'in etrafını sardı. Piyer onlara bakıyor ama bu insanların kim olduklarını, neden orada olduklarını ve kendisinden ne istediklerini anlamıyordu. Söylediklerini duyuyor ama herhangi bir çıkarımda bulunmuyordu: Ne anlama geldiklerini kavramıyordu. Sorulara cevap veriyor ama cevaplarını kimin dinlediğini ve nasıl anlaşılacaklarını ak-

73 Bu onlara yangın çıkartmayı öğretir.

lından geçirmiyordu. Yüzlere ve bedenlere bakıyor ve hepsi ona eşit derecede anlamsız geliyordu.

Piyer insanların istemeden işledikleri o korkunç cinayeti gördüğü andan sonra, sanki yüreğindeki, her şeyi tutan ve her şeyin canlı görünmesini sağlayan zemberek bir anda boşalmış ve her şey dökülüp anlamsız bir çöp yığınına dönüşmüştü. Kendi kendine itiraf etmemesine rağmen, dünyanın ıslahına, insanlığa, kendi yüreğine ve Tanrı'ya olan inancı yıkılmıştı. Piyer bunu daha önce de hissetmişti ama hiç bu kadar güçlü hissetmemişti. Daha önceden böyle şüphelere kapıldığında bu şüphelerin kaynağı kendi hatalarıydı. Ve o zamanlarda yüreğinin derinliklerinde, bu umutsuzluklardan ve şüphelerden kurtuluşun kendi elinde olduğunu hissederdi. Ama şimdi, dünyanın gözleri önünde yıkılmasının, anlamsız bir harabeye dönüşmesinin kendi hatası olmadığını hissediyordu. Yaşama yeniden inanmanın da kendi elinde olmadığını hissediyordu.

Karanlıkta etrafında insanlar toplanmıştı: Bir özelliği ilgilerini epey çekmişti anlaşılan. Ona bir şeyler anlattılar, bir şeyler sordular, sonra bir yere götürdüler ve Piyer kendini kulübenin, insanların toplandığı, her yandan konuşma ve kahkaha seslerinin geldiği bir köşesinde buldu.

Kulübenin karşı köşesindeki bir ses, "İşte böyle kardeşlerim... aynı prens, *hani şu*..." (bu son sözleri vurgulayarak söylemişti) dedi.

Sessiz ve hareketsiz bir halde duvarın dibindeki samanların üzerine oturan Piyer gözlerini bir açıyor bir kapatıyordu. Ama gözlerini kapatır kapatmaz, karşısına fabrika işçisinin korkunç, özellikle sadeliğiyle korkunç yüzü ve iradeleri dışında adam öldüren katillerin, huzursuz oldukları için daha da korkunç görünen yüzleri geliyordu. Gözlerini yeniden açtı, dalgın dalgın çevresini saran karanlığa baktı.

Yanında, varlığını ilk olarak, her hareketinde yaydığı keskin ter kokusundan fark ettiği ufak tefek, eğilmiş bir adam

oturuyordu. Bu adam karanlığın içinde ayaklarıyla bir şeyler yapıyordu ve Piyer, yüzünü görmemesine rağmen, adamın sürekli ona baktığını hissediyordu. Karanlıkta daha yakından bakan Piyer adamın ayakkabılarını çıkardığını fark etti. Bunu yapma biçimi Piyer'in ilgisini çekmişti.

Bacağına sarılı sicimi çözerek dikkatlice sardı ve aynı şeyi, Piyer'e bakarak, diğer bacağında da yaptı. Bir eliyle sicimi asarken diğer eliyle öbür bacağındaki sicimi çözüyordu. Böyle düzgün, dairesel, hızlı, aksamadan birbirini takip eden hareketlerle ayakkabılarını çıkaran adam onları başının üzerindeki, duvara çakılmış ahşap çivilere astı, bir çakı çıkardı, bir şeyleri kesti, çakıyı kapattı, yatak başının altına koydu, oturduğu yere iyice yerleşip iki eliyle dik duran dizlerine sarıldı ve gözünü Piyer'e dikti. Piyer bu birbirini takip eden hareketlerde, ev sahibinin bu konforlu köşesinde, hatta bu adamın kokusunda hoş, rahatlatıcı ve derin bir şeyler olduğunu hissetti ve gözlerini ayırmadan ona baktı.

Ufak tefek adam birdenbire, "Çok şey gördün herhalde bey? Öyle mi?" dedi. Adamın ahenkli sesi o kadar tatlı ve içten geldi ki Piyer cevap vermek istedi ama çenesi titredi, gözlerinin yaşardığını hissetti. Ufak tefek adam, Piyer'e şaşkınlığını gösterme fırsatı vermeden, aynı hoş sesle konuşmaya devam etti.

Yaşlı Rus kadınlarına özgü, şefkatli, ahenkli, tatlı bir sesle, "Aldırma şahinim," dedi, "aldırma ahbap: Çile bir saat sürer, yaşam bir asır! İşte böyle dostum. Burada yaşayıp gidiyoruz, Tanrı'ya şükür bir kötülük görmüyoruz." Çevik bir hareketle dizlerinin üzerinde doğrulurken, "İnsanların kötüsü de var iyisi de," dedi, ayağa kalktı, öksürerek kulübenin başka bir yerine gitti.

Piyer aynı tatlı sesin, kulübenin başka bir köşesinde, "Vay yaramaz geldin ha!" dediğini duydu. "Gelmiş yaramaz, bizi unutmamış! Tamam, yeter." Asker, üzerine atlayan küçük bir köpeği iterek eski yerine döndü. Elinde paçavraya sarılı bir şey vardı.

Yeniden önceki saygılı tavrına dönüp, açtığı paçavranın içinden Piyer'e birkaç tane pişmiş patates vererek, "Buyurun, bir parça yiyin bey," dedi. "Öğle yemeğinde çorba vardı. Patatesler de patates hani!"

Piyer bütün gün bir şey yememişti, pataleslerin kokusu da çok hoşuna gitmişti. Askere teşekkür etti ve yemeye başladı.

Asker gülümseyerek, "Ne yapıyorsun öyle?" dedi ve patateslerden birini aldı. "İşte şöyle yapacaksın." Çakısını yeniden çıkardı, patatesi avcunun içinde iki eşit parçaya böldü, paçavradan tuz alıp serpti ve Piyer'e uzattı.

"Patatesler de patates hani," diye tekrarladı. "İşte böyle yiyeceksin."

Piyer, daha önce hiç bu kadar lezzetli bir şey yememiş gibi hissetti.

"Hayır, benim hiçbir şeyim yok," dedi, "ama o zavallıcıkları neden kurşuna dizdiler! Sonuncusu daha yirmi yaşındaydı."

Ufak tefek adam, "Hişşt, sessiz ol," dedi ve hemen, "Günah işlemişler... yazık..." diye ekledikten sonra sözcükler ağzında hazırmış, o istemeden dökülüyorlarmış gibi devam etti: "Ne oldu da Moskova'da kaldınız bey?"

Piyer, "Bu kadar çabuk geleceklerini düşünmemiştim. İstemeden kaldım," dedi.

"Peki nasıl tutuklandın şahinim, evinden mi aldılar?"

"Hayır, yangına bakmaya gitmiştim, orada yakaladılar, kundakçılıktan yargıladılar."

Ufak tefek adam, "Nerede mahkeme orada haksızlık," dedi.

Piyer son patatesi çiğneyerek, "Ya sen, uzun süredir mi buradasın?"

"Ben mi? Beni pazar günü Moskova'da hastaneden aldılar."

"Askersin o zaman?"

"Apşeron Alayı erlerinden. Ateşten ölüyordum. Bize hiçbir şey söylemediler. Bizimkilerden toplam yirmi kişi yatıyorduk. Hiç düşünmemiştik, aklımıza bile gelmemişti."

Piyer, "Nasıl, sıkılıyor musun burada?" diye sordu.

"Nasıl sıkılmam şahinim," dedi ve belli ki kendisine hitap ederken Piyer'e kolaylık olması için, "Adım Platon, soyadım Karatayev," diye ekledi, "Ordudayken bana şahin derlerdi. Nasıl sıkılmam şahinim! Moskova şehirlerin anası. Bunu görüp de nasıl sıkılmazsın. Solucan lahanayı kemirir ama lahanadan önce geberir," dedi çabucak ekledi: "Büyükler böyle söylerdi."

Piyer, "Nasıl, nasıl dedin?" diye sordu.

Karatayev, "Ben mi?" diye sordu. Daha önce söylediğini tekrar ettiğini düşünerek, "Bizim planladığımız değil Tanrı'nın yazdığı olur diyorum," dedi ve hemen devam ederek, "Babadan kalma mirasınız var mı bey? Eviniz var mı? Her şeyin tamamdır herhalde! Hanımınız var mı? Yaşlı ana babanız hayatta mı?" diye sordu. Piyer karanlıkta görmemesine rağmen, askerin dudaklarının bunu sorarken, şefkatli bir gülümsemeyle, hafifçe büzüldüğünü hissetti. Piyer'in anne babasının, özellikle annesinin olmamasına çok üzüldüğü belliydi.

"Eş nasihat, kaynana iltifat içindir, hiçbiri annenin yerini tutmaz," dedi. Sorularına, "Peki, çocuğun var mı?" diye devam etti. Piyer'in olumsuz cevabı sanki onu üzmüştü, hemen, "Daha gençsin, Tanrı'nın izniyle o da olur. Önemli olan kavga etmeden, uyum içinde yaşamak..." dedi.

Piyer elinde olmadan, "Şu anda hiç fark etmez," dedi.

Platon, "Eh sevgili dostum," diye itiraz etti. "Dilenci torbasıyla mahpushaneyi asla aklından çıkarma."[74] Yerine daha rahat bir şekilde yerleşti, uzun bir hikâye anlatmaya hazırlanıyormuş gibi öksürdü. "Evet sevgili dostum, ben o zamanlar daha evimdeydim," diye başladı. "Babadan kal-

74 Kimse başına gelecekleri bilemez anlamında bir Rus atasözü. (ç.n.)

ma zenginiz, toprağımız çok, mujikler iyi yaşıyor, evimiz de Tanrı'ya şükür. Babam, ben, toplam yedi kişi ekin biçmeye giderdik. İyi yaşardık. Köylüler gibiydik. Sonra bak ne oldu..." Platon Karatayev uzun uzun, odun kesmek için başkasının koruluğuna gittiğini, bekçiye yakalandığını, kırbaçlandığını, mahkemeye çıkarıldığını ve orduya alındığını anlattı. Gülümsemenin değiştirdiği bir sesle, "Ne yaparsın şahinim," dedi, "bunun bir felaket olduğunu düşündük ama sonu iyi çıktı! Benim günahım olmasaydı kardeşim gidecekti. Küçük kardeşimin beş çocuğu var, benimse bir tek karım kaldı geride. Bir kızım vardı, asker olmadan önce Tanrı aldı. İznimde eve gittiğimde ne gördüğümü söyleyeyim: Bir baktım, eskisinden daha iyi yaşıyorlar. Avlu hayvanlarla dolu, kadınlar evde, iki kardeşim işe gitmişler. Bir tek Mihaylo, küçük olan evde. Babam, 'Benim için bütün çocuklarım bir: Hangi parmağı ısırsam acır. Platon'u askere götürmeselerdi, Mihaylo gidecekti,' dedi. İnanır mısın, hepimizi tasvirin karşısına topladı. 'Mihaylo,' dedi, 'gel buraya, kapan ayaklarına, kocakarı sen de, torunlar, siz de kapanın. Anladınız mı?' dedi. İşte böyle, sevgili dostum. Kader konacak baş arar. Ama biz hep hüküm veririz: Bu iyi değil, bu doğru değil. Bizim talihimiz dostum, sudaki ağ gibidir: Ağı çekersin kabarır, sudan çıkartırsın hiçbir şey kalmaz. İşte böyle." Platon kendi samanına geçti.

Kısa bir süre sessizce durduktan sonra ayağa kalktı.

"Uykun geldi galiba?" dedi ve hızla haç çıkarmaya, dua etmeye başladı.

"Tanrım, İsa Mesih, Aziz Nikolay, Frola ve Lavra, Tanrım, İsa Mesih, Aziz Nikolay! Frola ve Lavra, Tanrım, İsa Mesih, bize merhamet edin, bizi kurtarın!" Duasını bitirince yerlere kadar eğildi, kalktı, içini çekip samanının üzerine oturdu. "İşte böyle, Tanrım, taş gibi yatır, kalaç gibi kaldır," dedi ve kaputunu üzerine çekip yattı.

Piyer, "Hangi duayı okudun?" diye sordu.

Platon, "Ha?" dedi (uykuya dalmıştı bile). "Ne mi okudum? Tanrı'ya dua ettim. Sen hiç dua etmez misin?"

Piyer, "Hayır, ederim," dedi, "ama sen ne okudun: Frola ve Lavra mı?"

Platon hemen, "Onlara da dua etmek lazım," dedi. "Atların azizleri. Hayvanlara da merhamet lazım." Ayaklarının dibinde yatan köpeği okşayarak, "Yaramaza bak, tortop olmuş. Isındın mı kancık," dedi ve yeniden arkasını dönüp hemen uykuya daldı.

Dışarıdan, uzaklarda bir yerlerden ağlamalar, çığlıklar geliyor, kulübe tahtalarının arasından alevler görünüyordu; ama kulübenin içi sessiz ve karanlıktı. Piyer uzun süre uyumadı, yattığı yerde gözlerini karanlığa dikmiş, yanında yatan Platon'un düzenli horultularını dinliyor ve yıkılmış dünyanın, yüreğinde yeni bir güzellikle, yeni ve sarsılmaz temeller üzerinde yükseldiğini hissediyordu.

XIII

Piyer'i koydukları ve dört hafta geçirdiği kulübede yirmi üç er, üç subay ve iki memur esir vardı.

Piyer bütün bu insanları daha sonradan bulanık figürler halinde hatırladı ama Platon Karatayev, Piyer'in yüreğinde sonsuza dek belirgin ve değerli bir hatıra, iyi ve yuvarlak Rusların emsali olarak kaldı. Piyer'in ertesi gün, şafak sökerken komşusunu gördüğü zamanki ilk izlenimi, yuvarlaklığının kesin olarak onaylanması oldu: Belinden iple bağlı Fransız kaputu, kasketi, laptileriyle, Platon'un bütün görünüşü baştan ayağa yuvarlaktı; başı yusyuvarlak, sırtı, göğsü, omuzları, hatta hep bir şeye sarılacakmış gibi duran kolları yuvarlaktı; hoş gülümsemesi, büyük, kahverengi, şefkatli gözleri yuvarlaktı.

Eski bir asker olarak anlattığı sefer hikâyelerinden anlaşıldığı kadarıyla elli yaşında olmalıydı. Kaç yaşında olduğu-

nu kendisi de bilmez ve tahmin edemezdi; güldüğü zaman (sık sık gülerdi) iki yarım daire şeklinde ortaya çıkan parlak, beyaz, sağlam dişleri iyi durumda ve eksiksizdi; saçında ve sakalında tek bir beyaz yoktu, vücudunun esnek, sağlam, dayanıklı bir görüntüsü vardı.

Yüzündeki ufak tefek, yuvarlak kırışıklıklara rağmen saf ve genç bir ifade vardı; sesi hoş ve ahenkliydi. Ama konuşmasının başlıca özelliği, söyleyeceklerini doğrudan ve yerinde söylemesiydi. Söylediğini ve söyleyeceğini düşünmeden konuştuğu belliydi; ama bu çabuk ve doğrudan konuşmasında kendine has, etkileyici bir inandırıcılık vardı.

Esaret altındaki ilk günlerinde fiziksel gücü ve çevikliği o kadar iyiydi ki yorgunluk ve hastalık nedir bilmez gibiydi. Her sabah ve akşam yatağında yatarken, "Tanrım taş gibi yatır, kalaç gibi kaldır," derdi; sabahları kalkarken, omuzlarını hep aynı şekilde silkerek, "Yattım, kıvrıldım, kalktım, silkindim," derdi. Gerçekten de yattığı zaman hemen taş gibi uyur, kalktığı zaman da hemen silkinir, kalkar kalmaz oyuncaklarına koşan çocuklar gibi hemen bir işe koyulurdu. Elinden iyi kötü her iş gelirdi. Yemek yapar, dikiş diker, çakısıyla bir şeyler oyar, çizmeleri onarırdı. Her zaman meşguldü ve sadece geceleri çok sevdiği konuşmaya vakit ayırır, şarkı söylerdi. Dinlendiklerinin farkında olan şarkıcılar gibi değil, kuşların şakıması gibi söylerdi çünkü bu sesleri çıkarmak onun için vücudunu açmak, hareket etmek gibi gerekliydi; bu sesler her zaman ince, yumuşak, kadın sesi gibi ağlamaklıydı ve şarkı söylerken yüzünde çok ciddi bir ifade olurdu.

Esir düşüp sakal bırakınca, kendiliğinden oluşan, karakterinde olmayan bütün askerî tavırları bir kenara bırakmış, farkında olmadan eski köylü, sivil haline dönmüştü.

"İzinli askerin gömleği pantolonunun dışında olur," derdi. Askerlik günlerinden şikâyet etmese de gönülsüz bahseder, sık sık askerde hiç dayak yemediğini söylerdi. Bir şey anlatacağı zaman çoğunlukla eski, çok değer verdiği köylülük, kendi

deyimiyle "Hristiyanlık" günlerine dair bir şey anlatırdı. Konuşmalarını, askerlerin kullandığı, çoğu açık seçik ve küfürlü olan atasözleriyle değil, yerinde kullanılmadıkları zaman anlamsız görünen ama yerinde kullanıldıklarında bir anda derin, bilge bir anlam kazanan atasözleriyle doldururdu.

Sık sık daha önce söylediği bir şeyin tam tersini söylerdi ama iki söylediği de doğru olurdu. Konuşmayı sever, güzel konuşur, konuşmasını sevgi sözcükleriyle, Piyer'e kendisi uydurmuş gibi gelen atasözleriyle süslerdi; ama hikâyelerinin en hoş tarafı, Piyer'in bazen görmesine rağmen fark etmediği en sıradan olayların o anlatırken görkemli bir olaya bürünmesiydi. Akşamları askerlerin anlattığı hikâyeleri (hepsi birbirinin aynıydı) dinlemeyi severdi, ama en çok gerçek hayata dair hikâyeleri dinlemeyi severdi. Böyle hikâyeleri dinlerken keyifle gülümser, anlatılanın güzelliğini anlamasına yardımcı olacak eklemeler yapar, sorular sorardı. Piyer'in anladığı kadarıyla Karatayev'in herhangi birine karşı özel bir ilgisi, dostluğu, sevgisi yoktu; ama hayatın karşısına çıkarttığı her şeyi, özellikle insanları, sadece tanıdığı insanları değil karşılaştığı her insanı sever, onlarla iyi geçinirdi. Köpeğini severdi, arkadaşlarını, Fransızları severdi, komşusu Piyer'i severdi; ama Piyer, kendisine karşı gösterdiği sevgi dolu şefkate (böyle yaparak Piyer'in manevi hayatındaki boşluğu farkında olmadan dolduruyordu) rağmen, ayrılacakları zaman Karatayev'in üzülmeyeceğini hissediyordu. Piyer de Karatayev'e karşı benzer bir duygu hissetmeye başlamıştı.

Platon Karatayev diğer bütün esirler için son derece sıradan bir askerdi; ona şahin ya da Platoşa derler, dostça şakalaşırlar, sağa sola gönderirlerdi. Ama Piyer için ilk gece tanıştığı sırrına erişilmez, yuvarlak adam, sadelik ve doğruluk ruhunun ebedî timsaliydi ve hep öyle kalacaktı.

Platon Karatayev duasından başka bir şeyi ezbere bilmezdi. Konuşmaya başladığı zaman, başladığı şeyi nasıl bitireceğini bilmez gibiydi hep.

Piyer bazen sözlerinden etkilenip tekrarlamasını isteyince Platon bir dakika önce ne dediğini hatırlamazdı, sevdiği bir şarkının sözlerini Piyer'e bir türlü söyleyememişti. "Sevgili huş ağacı ve içim sıkılıyor," diyordu ama bu kelimelerden bir anlam çıkmıyordu. Bir kelimenin anlamını, konuşmada kullanıldığı bağlamın dışında anlamaz, anlayamazdı. Her sözü ve her hareketi, farkında olmadığı bir faaliyetin, yaşamının tezahürüydü. Ama onun görüşüne göre yaşamın, sadece yaşam olarak bir anlamı yoktu. Sürekli hissettiği bir bütünün parçası olarak anlamı vardı. Sözleri ve hareketleri, çiçekten koku yayılması gibi düzenli bir şekilde, öyle olması gerektiği için, kendiliğinden dökülürdü. Bir kelimenin ya da hareketin ne değerini ne de önemini, bağlamının dışında anlayabilirdi.

XIV

Nikolay'dan kardeşinin Rostovlarla birlikte Yaroslavl'da olduğu haberini alan Prenses Marya, teyzesinin vazgeçirme çabalarına rağmen, yeğenini de yanına alıp yola çıkmak için hazırlıklara başladı. Bunun zor olup olmadığını, mümkün olup olmadığını sormuyor, bilmek istemiyordu: Onun görevi, sadece ölen kardeşinin yanında olmak değil, oğlunu ona götürmek için elinden gelen her şeyi yapmaktı ve bu yüzden yola çıkmak için hazırlıklara başladı. Prenses Marya, Prens Andrey'in, durumunu kendisine bildirmemesinin nedenini mektup yazamayacak kadar bitkin olmasına, ya da bu uzun yolculuğun hem Prenses Marya hem de oğlu için zor ve tehlikeli olduğunu düşünmesine bağlıyordu.

Prenses Marya birkaç günde yol hazırlıklarını tamamladı. Yol arabaları, Voronej'e geldiği büyük kupa arabası, briçkalar ve yük arabalarıydı. Ona Mademoiselle Bourienne, Nikoluşka ve eğitmeni, yaşlı dadı, üç hizmetçi kız, Tihon, genç bir uşak ve teyzesinin yanına verdiği bir koruma eşlik edecekti.

Her zamanki Moskova yolu üzerinden gitmek imkânsızdı, Prenses Marya'nın dolambaçlı bir yol izlemesi gerekiyordu: Lipetsk, Ryazan, Vladimir, Şuya rotası çok uzundu, her yerde at değiştirme imkânı olmadığı için çok zorluydu ve Ryazan yakınlarında Fransızların görüldüğü söylendiği için tehlikeliydi.

Prenses Marya'nın hizmetçileri, Mademoiselle Bourienne, Dessalles onun bu zorlu yolculuk sırasında sergilediği metanet ve canlılığa hayret etmişlerdi. Herkesten geç yatıyor, herkesten erken kalkıyor, hiçbir güçlük onu durduramıyordu. Yol arkadaşlarını da şevklendiren canlılığı ve enerjisi sayesinde, ikinci haftanın sonunda Yaroslavl'a ulaştılar.

Prenses Marya, Voronej'de geçirdiği dönemin son günlerinde hayatının en büyük mutluluğunu yaşamıştı. Rostov'a karşı duyduğu aşk artık ona işkence etmiyor, onu endişelendirmiyordu. Bu aşk yüreğini doldurmuş, ayrılmaz bir parçası olmuş ve Prenses Marya artık onunla mücadele etmeyi bırakmıştı. Son günlerde, bunu kendi kendine açıkça itiraf etmese de, sevildiğinden ve sevdiğinden emindi. Buna ağabeyinin Rostovlarla birlikte olduğunu söylemek için gelen Nikolay'la yaptığı son görüşmede emin olmuştu. Nikolay, ağabeyi ile Nataşa arasındaki ilişkinin (Prens Andrey'in iyileşmesi durumunda) yeniden başlayabileceğini ima edecek tek bir söz bile etmemişti, ama Prenses Marya onun bunu bildiğini ve düşündüğünü yüzünden anlamıştı. Buna rağmen, kendisine karşı sergilediği özenli, kibar, sevgi dolu tavırlar değişmek şöyle dursun, Prenses Marya ile arasında kurulacak akrabalık ilişkisi, Prenses Marya'nın arada bir aklına getirdiği dostluklarını-aşklarını daha özgürce dile getirme imkânı sağlayacağı için bundan mutlu olmuş gibiydi. Prenses Marya hayatında ilk ve son kez sevdiğini biliyor, sevildiğini hissediyordu ve bu da onu mutlu ediyor, rahatlatıyordu.

Ama yüreğinin bir yanıyla bunu hissetmesi ağabeyi için büyük bir acı duymasına engel değildi; tersine, yüreğinin bir

yanındaki duygusal rahatlık, duygularını tamamen ağabeyine yöneltmesini sağlıyordu. Voronej'den ilk ayrıldıkları anda bu duygu o kadar kuvvetliydi ki onu uğurlayanlar yüzündeki yorgun ve umutsuz ifadeyi görünce yolda kesinlikle hasta olacağını düşünmüşlerdi; ama Prenses Marya'nın zorlu, sıkıntılı yolculuk sırasında gösterdiği metanet ona acısını unutturmuş, güç vermişti.

Yolculuklarda hep olduğu gibi Prenses Marya yolculuğun amacını unutmuş, sadece yolculuğu düşünüyordu. Ama Yaroslavl'a yaklaşıp, karşılaşabileceği, hem de günler sonra değil o akşam karşılaşabileceği şeyi anımsayınca Prenses Marya'nın heyecanı son haddine vardı.

Rostovların Yaroslavl'da nerede kaldıklarını ve Prens Andrey'in durumunu öğrenmek için önceden gönderilen koruma, şehir kapısından içeri giren büyük kupa arabasını karşılayıp, başını pencereden çıkarmış kendisine bakan prensesin bembeyaz kesilmiş yüzünü görünce dehşete kapıldı.

Koruma, "Her şeyi öğrendim ekselansları: Rostovlar tüccar Bronnikov'un meydandaki evinde kalıyorlar. Çok uzak değil, Volga kıyısına çok yakın," dedi.

Prenses Marya korumanın yüzüne, ne dediğini ve asıl önemli soruya neden cevap vermediğini anlamamış gibi, korkulu ve meraklı gözlerle bakıyordu. Bu soruyu Prenses Marya yerine Mademoiselle Bourienne sordu:

"Prens nasıl?"

"Ekselansları da onlarla birlikte aynı evde kalıyorlar."

Prenses "Demek ki yaşıyor," diye düşündü ve alçak sesle sordu: "Durumu nasıl?"

"Hizmetliler durumu aynı diyor."

Prenses, "aynı durumun" ne anlama geldiğini sormadı, karşısında oturan ve şehri keyifle seyreden yedi yaşındaki yeğenine göz ucuyla, fark ettirmeden bakarak başını eğdi, ağır kupa arabası gürültüyle, sarsıla sarsıla yoluna devam edip bir yerde duruncaya kadar da kaldırmadı. Arabanın basamaklarının tıkırtısı duyuldu.

Kapı açıldı. Sol tarafta su, büyük bir nehir, sağ tarafta sundurma vardı; sundurmanın üzerinde hizmetliler, bir hizmetçi ve bir de kırmızı yanaklı, siyah saçları kalın örgülü ve Prenses Marya'ya, hoş ve samimi olmayan bir şekilde gülümsüyormuş gibi gelen bir kız vardı (bu kız Sonya'ydı). Prenses Marya merdiveni koşarak çıktı, yalandan gülümseyen kız, "Buradan, buradan!" dedi ve prenses kendini sofada, Doğululara benzeyen yüzünde üzgün bir ifade, hızlı adımlarla onu karşılamaya gelen yaşlı bir kadının karşısında buldu. Bu kontesti. Prenses Marya'ya sarılıp öpmeye başladı.

"Mon enfant!"[75] dedi, "je vous aime et vous connais depuis longtemps."[76]

Prenses Marya bütün heyecanına rağmen bu kadının kontes olduğunu ve ona bir şeyler söylemesi gerektiğini fark etti. Kadının kendisiyle konuştuğu tonda, ne dediğini bilmeden, birtakım Fransızca nezaket sözcükleri söyledi ve sordu: "O nasıl?"

Kontes, "Doktor bir tehlike olmadığını söylüyor," dedi ama bunu söylerken kafasını yukarıya kaldırıp iç geçirmesi söylediklerileyle çelişki oluşturmuştu.

Prenses, "Nerede, görebilir miyim?" diye sordu.

Kontes, Dessalles'le birlikte içeri giren Nikoluşka'ya dönerek, "Şimdi prenses, şimdi dostum. Bu oğlu mu?" dedi. "Hepimiz sığarız, ev büyük. Ah, ne şeker çocuk!"

Kontes prensesi misafir odasına götürdü. Sonya, Mademoiselle Bourienne'le konuşuyordu. Kontes küçük çocuğu seviyordu. İhtiyar kont odaya girdi, prensese "Hoş geldin," dedi. İhtiyar kont, prenses onu son gördüğünden beri çok değişmişti. O zaman canlı, neşeli, kendine güvenen bir ihtiyarken, şimdi acınacak halde, şaşkın bir adama benziyordu. Prensesle konuşurken, herkese yanlış bir şey yapıyor muyum acaba diye sorar gibi çevresine bakınıyordu. Moskova'nın

---

75 Evladım!

76 Sizi uzun süredir tanır ve severim.

ve kendi mülklerinin harap olmasından sonra eski alışkanlıklarından uzaklaşmıştı, sanki varlığı kendine anlamsız geliyor, bu dünyada yeri olmadığını hissediyordu.

Prenses heyecanına, tek arzusu ağabeyini bir an önce görmekken onu meşgul etmelerine ve yeğenini yapmacık bir tavırla övmelerine canı sıkılmış olsa da etrafında olup bitenleri fark etmişti, içine girdiği bu yeni düzene belli bir süre için ayak uydurması gerektiğini hissediyordu. Bunun gerekli olduğunu biliyor, zor gelmesine rağmen bu insanlara gücenmiyordu.

Kont, Sonya'yı takdim ederken, "Bu da benim yeğenim," dedi. "Onunla tanışmış mıydınız, prenses?"

Prenses, Sonya'ya döndü, yüreğinde bu kıza karşı yükselen düşmanca hisse engel olmaya çalışarak onu öptü. Ama çevresindekilerin kendi hissettiklerine bu kadar uzak olmaları ağırına gidiyordu.

Hepsine birden, bir kez daha, "O nerede?" diye sordu.

Sonya yüzü kızararak, "Aşağıda, Nataşa yanında," diye cevap verdi. "Haber vermeye gittiler. Yorulmuşsunuzdur herhalde prenses?"

Prensesin gözlerinde öfke ve sıkıntı yaşları belirdi. Başını çevirdi ve kontese, Prens Andrey'in yanına nasıl gideceğini tekrar sormak istedi ama kapıdan hafif, hızlı ve sanki biraz da neşeli ayak sesleri duyuldu. Prenses dönüp baktı ve Nataşa'yı, Moskova'daki görüşmelerinde hiç hoşlanmadığı Nataşa'yı gördü.

Ama prenses, daha Nataşa'nın yüzüne bakmadan onun kendisi için samimi bir keder ortağı, bir dost olduğunu anlamıştı. Onu karşılamak için koştu, ona sarıldı, omzunda ağladı.

Prens Andrey'in yatağının başucunda oturan Nataşa, Prenses Marya'nın geldiğini öğrenince sessizce odadan çıkmış, Prenses Marya'ya neşeli gibi gelen adımlarla ona doğru koşmuştu.

Koşarak odaya girdiği sırada Nataşa'nın heyecanlı yüzünde tek bir ifade, Prens Andrey'e, Prenses Marya'ya, sevdiği insana yakın olan herkese karşı sonsuz bir sevgi ifadesi, acı çeken diğer insanlara karşı merhamet ifadesi, onlara yardım etmek için elinden gelen her şeyi yapma arzusu vardı. O anda Nataşa'nın yüreğinde kendisine ve Prens Andrey'le ilişkisine dair hiçbir şey yoktu.

Hisleri kuvvetli bir insan olan Prenses Marya, Nataşa'nın yüzüne ilk baktığı anda bunları anlamış, kederli bir hazla omzunda ağlamıştı.

Nataşa onu diğer odaya doğru götürerek, "Gidelim, yanına gidelim Mari," dedi.

Prenses Marya yüzünü kaldırdı, gözlerini kuruladı ve Nataşa'ya baktı. Her şeyi ona sorup öğrenebileceğini hissetti.

"Nasıl..." diye soruya başladı ama durdu. Bu soruyu kelimelere dökmenin ve aynı şekilde cevap almanın imkânsız olduğunu hissetmişti. Nataşa'nın yüzü ve gözleri ona her şeyi açıkça ve derinlikli olarak anlatıyor olmalıydı.

Nataşa ona bakıyordu ama sanki korkuyor, bildiği her şeyi ona söylemeli mi söylememeli mi emin olamıyordu; sanki yüreğinin derinliklerine işleyen bu ışıltılı bakışların karşısında her şeyi, kendi gördüğü bütün gerçeği söylememenin imkânsız olduğunu hissediyordu. Birden Nataşa'nın dudakları titredi, ağzının çevresinde biçimsiz kırışıklıklar belirdi ve yüzünü elleriyle kapatıp hıçkırıklara boğuldu.

Prenses Marya her şeyi anlamıştı.

Ama hâlâ ümidi vardı, inanmadığı şeyi sözcüklerle sordu: "Yarası nasıl? Genel durumu nasıl?"

Nataşa sadece, "Siz, kendiniz... göreceksiniz," diyebildi.

Ağlamalarını dindirip yanına sakin yüzlerle girebilmek için alt katta, odasının yanında biraz oturdular.

Prenses Marya, "Hastalığı nasıl seyretti? Uzun zamandır mı kötü? Ne zaman oldu *bu*?" diye sordu.

Nataşa ilk zamanlarda ateşten ve ağrılarından dolayı tehlikeli bir durum oluştuğunu ama bunun Troitsa'da geçtiğini,

doktorun sadece Antonov ateşinden[77] korktuğunu anlattı. Ama bu tehlike de geçmişti. Yaroslavl'a geldiklerinde yara iltihaplanmaya (Nataşa iltihaplanma vb. şeyleri öğrenmişti) başlamıştı ve doktor, iltihaplanmanın düzgün bir seyir takip edebileceğini söylemişti. Sonra yeniden ateş başlamıştı. Doktor bu ateşin fazla tehlikeli olmadığını söylemişti.

Nataşa, "Ama iki gün önce," diye başladı, "birden *bu* oldu..." Hıçkırıklarını tutuyordu. "Neden oldu bilmiyorum ama ne halde olduğunu siz de göreceksiniz."

Prenses, "Güçten mi düştü? Zayıfladı mı?" diye sordu.

"Hayır ama kötü. Siz de göreceksiniz. Ah, Mari, Mari, o çok iyi bir insan, o yaşayamaz, yaşayamaz... çünkü..."

XV

Nataşa, Prens Andrey'in kapısını her zamanki hareketleriyle açıp prensesin önden girmesine izin verince Prenses Marya hıçkırıkların boğazında düğümlendiğini hissetti. Kendini o kadar hazırlamasına, sakin olmaya çalışmasına rağmen, onu görünce gözyaşlarına hâkim olamayacağını biliyordu.

Prenses Marya, Nataşa'nın *iki gün önce bu oldu* sözleriyle ne demek istediğini anlamıştı. Bunun Prens Andrey'in birden yatışması olduğunu anlamıştı ve bu yatışmanın, duygusallaşmanın ölüm işareti olduğunu biliyordu. Daha kapıya yaklaşırken Andrey'in, çocukluktan bildiği hassas, nazik, sevecen, pek fazla göstermediği ve bu yüzden her gördüğünde etkilendiği ifadesini gözünün önüne getirebiliyordu. Aynı babasının ölmeden önce söylediğine benzer yumuşak, sevecen sözler söyleyeceğini, buna dayanamayacağını, karşısında hıçkıra hıçkıra ağlayacağını biliyordu. Ama bu er ya da geç olmak zorundaydı; odaya girdi. Miyop gözleriyle ağabeyinin vücudunu seçip yüzünün çizgilerini gördükçe

77 Kangren. (ç.n.)

hıçkırıklar boğazında düğümleniyordu; işte yüzünü görmüş, bakışlarıyla karşılaşmıştı.

Sincap kürkü sabahlığıyla, yastıklarla desteklenmiş bir halde kanepede yatıyordu. Zayıf ve solgundu. Şeffaf denecek kadar beyaz, zayıf elinde bir mendil vardı; öbür elinin parmaklarıyla hafifçe ince, uzamış bıyıklarına dokunuyordu. Gözleri içeri girenleri takip ediyordu.

Yüzünü gören ve bakışlarıyla karşılaşan Prenses Marya adımlarını birden yavaşlattı, gözyaşlarının kuruduğunu, hıçkırıklarının kesildiğini hissetti. Yüzündeki ifadeyi ve bakışlarını görünce birden ürktü, kendini suçlu hissetti.

Kendi kendine, "Ama ben niye suçlu olayım ki?" diye sordu, Prens Andrey'in soğuk, sert bakışları, "Çünkü yaşıyorsun ve hayatı düşünüyorsun, oysa ben..." diye cevapladı.

Kız kardeşini ve Nataşa'yı ağır ağır süzerken, dışarı değil kendi içine yönelmiş derin bakışlarında düşmanlığa yakın bir ifade vardı.

Her zamanki gibi kız kardeşinin elini öptü.

Bakışları kadar sakin ve yabancı bir sesle, "Merhaba Mari, buraya nasıl gelebildin?" dedi. Umutsuz bir çığlık atmış olsaydı, bu çığlık Prenses Marya'yı bu ses tonundan daha az korkuturdu.

Aynı sakin sesle, belli ki bir şeyler hatırlamak için kendini zorlayarak, ağır ağır, "Nikoluşka'yı da getirdin mi?" dedi.

Prenses Marya, bunu söylediğine kendisi de şaşırarak, "Nasılsın şimdi?" dedi.

Prens Andrey, "Bunu doktora sormak lazım dostum," dedi ve güler yüzlü olmak için belli ki kendini zorlayıp sadece dudaklarını kıpırdatarak, "Merci, chère amie, d'être venue,"[78] dedi (söylediği gibi düşünmediği belli oluyordu).

Prenses Marya onun elini sıktı. Eli sıkılınca, yüzünü, zar zor fark edilir şekilde buruşturdu. Bir şey söylemiyordu, Prenses Marya da ne diyeceğini bilmiyordu. İki gün önce ona

78 Geldiğin için teşekkür ederim, sevgili dostum.

ne olduğunu anlamıştı. Sözlerinde, sesinin tonunda ve özellikle bakışlarında, o soğuk, neredeyse düşmanca bakışlarda, yaşayan bir insan için korkunç bir durum olan dünyevi her şeye yabancılaşma hissediliyordu. Yaşayan her şeyi artık güçlükle anlayabiliyormuş gibiydi; fakat yaşayanları anlamaması, anlama yeteneğini kaybetmesinden değil, başka bir şeyi, yaşayanların anlamadığı ve anlayamayacağı, tüm varlığını emen başka bir şeyi anlamasındandı ve bu hissediliyordu.

Nataşa'yı işaret edip sessizliği bozdu, "Bak kader bizi ne kadar garip bir şekilde bir araya getirdi," dedi. "Sürekli bana hizmet ediyor."

Prenses Marya onu duymuş ama böyle bir şeyi nasıl söylediğini anlamamıştı. O duyarlı, hassas Prens Andrey, sevdiği ve kendisini seven bir kızın yanında böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirdi? Yaşayacağını düşünseydi, bunu böyle soğuk, gönül kırıcı bir ses tonuyla söyler miydi? Öleceğini bilmeseydi, bunu onun yanında, ona hiç acımadan söyler miydi? Bunun tek açıklaması, önünde daha başka, daha önemli bir şey açıldığı için artık hiçbir şeyi umursamamaası olabilirdi.

Konuşma soğuk ve tutarsızdı, sık sık kesiliyordu.

Nataşa, "Mari, Ryazan üzerinden gelmiş," dedi. Prens Andrey onun, kız kardeşine "Mari" diye hitap ettiğini fark etmedi. Nataşa da ona böyle hitap ettiğini ilk kez fark etti.

Prens Andrey, "İyi, ne olmuş?" dedi.

"Ona Moskova'nın tamamen yandığını söylemişler, bir de..."

Nataşa durdu; konuşamıyordu. Prens Andrey'in dinlemek için çaba harcadığı, ama başaramadığı belliydi.

"Evet, yandığını söylüyorlar, çok yazık," dedi ve yine parmaklarıyla bıyıklarını dalgın dalgın düzelterek karşıya bakmaya başladı.

Prens Andrey birden onların hoşuna gidecek bir şey yapmış olmak için, "Kont Nikolay'la mı tanıştın Mari?" dedi. Sıradan bir şey söylüyormuş gibi sakince ve görünüşe göre

sözlerinin yaşayan insanlar için taşıdığı karışık anlamı fark etme becerisini kaybetmiş bir halde, "Buradakilere yazdığına göre senden çok hoşlanmış," dedi ve hemen, uzun süredir aradığı kelimeleri bulduğuna sevinmiş gibi, "Sen de ondan hoşlansan ne iyi olurdu... evlenseniz ne iyi olurdu," diye ekledi. Prenses Marya söylediklerini duyuyordu ama bu sözler onun için, kardeşinin artık bütün yaşayanlardan ne kadar uzak olduğunu göstermekten başka bir anlam taşımıyordu.

Sakin bir tavırla, "Benden bahsetmenin zamanı mı şimdi!" dedi ve Nataşa'ya baktı. Bakışlarını üzerinde hisseden Nataşa ona bakmadı. Hepsi yine sessizliğe büründü.

Prenses Marya birden, titreyen bir sesle, "André ister..." dedi, "ister misin Nikoluşka'yı görmeyi? Hep senden bahsediyor."

Prens Andrey ilk kez belli belirsiz gülümsedi ama onun yüzünü iyi bilen Prenses Marya bu gülümsemenin mutluluktan, oğluna karşı duyduğu sevgiden değil, onu duygularına geri döndürmek için gösterdiği son çabayla, sessizce ve nazikçe alay etmek için olduğunu dehşetle fark etti.

"Evet, Nikoluşka'yı görmekten çok memnun olurum. Sağlığı yerinde mi?"

Nikoluşka, Prens Andrey'in yanına getirilince, babasına korkulu gözlerle baktı ama ağlamadı çünkü kimse ağlamıyordu, Prens Andrey onu öptü, ne diyeceğini bilmiyormuş gibi bir hali vardı.

Prenses Marya, Nikoluşka götürülünce yine ağabeyinin yanına geldi, onu öptü ve kendine hâkim olamayıp ağlamaya başladı.

Prens Andrey gözlerini dikmiş ona bakıyordu.

"Nikoluşka için mi ağlıyorsun?" dedi.

Prenses Marya ağlayarak, başını evet anlamında eğdi.

"Mari, bilirsin, İncil..." ama birden durdu.

"Ne dedin?"

Prens Andrey kardeşine aynı soğuk ifadeyle bakarak, "Hiç. Burada ağlamamak lazım."

Prens Andrey, Prenses Marya'nın Nikoluşka babasız kalacağı için ağladığını anlamıştı. Büyük bir gayretle hayata dönmeye ve onların bakış açısını anlamaya çalıştı.

"Bu onlara çok üzücü geliyordur!" diye düşündü. "Ama o kadar sıradan ki!"

İçinden, "Gökte uçan kuşlar ne eker ne biçer ama babanız onları besler,"[79] dedi ama prensese söylemek istemedi. "Hayır, onlar bunu kendi bildikleri gibi anlarlar, anlamazlar! Değer verdikleri bütün bu duyguları anlayamazlar, bize önemli gibi gelen her şeyimiz, bütün duygularımız *gereksiz*. Birbirimizi anlayamayız." Ve yine sessizliğe büründü.

Prens Andrey'in oğlu yedi yaşındaydı. Zar zor okuyabiliyordu ve hiçbir şey bilmiyordu. O günden sonra pek çok bilgi edindi, gözlemlerde bulundu; ama daha sonradan edindiği becerilere o gün sahip olsaydı bile babası, Prenses Marya ve Nataşa'nın arasında yaşanan o sahnenin önemini o andakinden daha iyi anlayamazdı. Her şeyi anlamıştı, odada hiç ağlamadan dışarı çıktı, ardından gelen Nataşa'ya sessizce yaklaştı, dalgın, güzel gözleriyle, utanarak baktı; hafifçe kalkık, kırmızı üst dudağı titriyordu, başını Nataşa'ya yasladı ve ağlamaya başladı.

O günden sonra Dessalles'den, onu sevip okşayan kontesten kaçmaya başladı, ya yalnız başına oturuyor ya da ürkek ürkek Prenses Marya'nın ve halasından daha fazla seviyormuş gibi göründüğü Nataşa'nın yanına gidiyor, sessizce ve utanarak onlara sarılıyor, yanlarından ayrılmıyordu.

Prenses Marya, Prens Andrey'in yanından çıktığında Nataşa'nın yüz ifadesinden her şeyi iyice anlamıştı. Nataşa'yla bir daha kardeşinin kurtulma ümidi hakkında konuşmadı. Prens Andrey'in kanepesinin başında Nataşa'yla dönüşümlü oturuyordu; bir daha ağlamadı, yüreğini, varlığı ölmekte olan insanın başında açıkça hissedilen ebedî, yüce Tanrı'ya çevirerek sürekli dua ediyordu.

---

79 Matta 6:26. (ç.n.)

XVI

Prens Andrey sadece öleceğini bilmiyor, ölmekte olduğunu, hatta yarı yarıya ölü olduğunu hissediyordu. Dünyevi olan her şeyden uzaklaştığının, keyifli ve garip bir varoluşun hafifliğinin bilincindeydi. Acele etmeden başına gelecekleri bekliyordu. Hayatı boyunca sürekli hissettiği karşı konulmaz, sonsuz, bilinmeyen, uzak varlık artık onun için çok yakındı ve varoluşunun garip hafifliği içinde, neredeyse anlayabileceği, hissedebileceği bir hale gelmişti.

Eskiden ölümden korkardı. Korkutucu, acı veren ölüm, her şeyin sona ermesi duygusunu iki kere hissetmişti, şimdiyse bu duyguyu anlamıyordu.

Bu duyguyu ilk önce humbara tam önünde topaç gibi döndüğünde ve anızlara, çalılıklara, gökyüzüne baktığında, ölümün karşısında olduğunun bilincine vardığında hissetmişti. Yaralanmanın ardından kendine geldiğinde, ebedî ve sınırsız sevginin çiçeği yüreğinde, hayatın onu kısıtlayan zincirlerinden kurtulmuş gibi açtığında artık ölümden korkmuyor, onu düşünmüyordu.

Yaralandıktan sonra, acılar içinde, yalnız başına, kısmen bilinçli kısmen hezeyan halinde geçirdiği anlarda önünde açılan yeni, ebedî aşkı düşünmeye başlamış, dünyevi yaşamdan uzaklaştığını hissetmişti. Her şeyi, herkesi sevmek, kendini sevgi için her zaman feda etmek hiç kimseyi sevmemek anlamına, bu dünyevi hayatı yaşamamak anlamına geliyordu. Sevginin bu ilkesine kendini kaptırdıkça hayattan uzaklaşmış ve sevgi olmayınca hayatla ölüm arasındaki o korkunç bariyer yıkılmıştı. İlk günlerde öleceği aklına geldikçe kendi kendine "Ne olacak ki, daha iyi," derdi.

Ama Mitişçi'deki, kısmen bilinçli, kısmen hezeyan halindeyken, görmek istediği kadın gözlerinin önüne geldiği, dudaklarını ellerine bastırıp sessizce mutluluk gözyaşları döktüğü geceden sonra bir kadına duyduğu aşk fark ettirmeden

yüreğine sızmış ve onu yeniden hayata bağlamıştı. Aklına keyifli ve telaşlandırıcı düşünceler gelmeye başladı. Sıhhiye çadırında Kuragin'i gördüğü an aklına gelince artık o zaman hissettiklerini hissedemiyordu: Yaşayıp yaşamadığı sorusu işkence ediyordu. Ve bunu sormaya cesaret edemiyordu.

Hastalığı normal seyrinde devam ediyordu ama Nataşa'nın *bu oldu* dediği durum Prenses Marya'nın gelmesinden iki gün önce gerçekleşmişti. Bu, ölümle yaşam arasındaki, ölümün zaferiyle biten en son manevi savaştı. Karşısına beklenmedik bir şekilde, Nataşa'ya duyduğu sevgi anlamıyla çıkan hayatın, bilinmeyen karşısında hissedilen korkuya son saldırısıydı.

Akşam vaktiydi. Yemekten sonra genellikle olduğu gibi hafif bir ateşi vardı ve düşünceleri son derece berraktı. Sonya masanın yanında oturuyordu. Prens Andrey uyuklamaya başlamıştı. Aniden içini bir mutluluk kapladı.

"A, o gelmiş olmalı!" diye düşündü.

Gerçekten de Sonya'nın oturduğu yerde şimdi, içeriye sessiz adımlarla girmiş olan Nataşa oturuyordu.

Prens Andrey, Nataşa ona bakmaya başladığından beri, onun yakında olduğunu fiziksel olarak da hep hissetmişti. Nataşa onun yanında, sandalyede, mumun ışığını engelleyecek şekilde oturuyor, çorap örüyordu. (Prens Andrey bir keresinde ona, hastalara hiç kimsenin çorap ören yaşlı dadılar gibi bakamadığını, çorap örmekte yatıştırıcı bir şeyler olduğunu söyleyince, çorap örmeyi öğrenmişti.) Şişler hızlı hızlı oynayan ince parmaklarında ara sıra birbirine çarpıyor, Prens Andrey, eğdiği düşünceli yüzünün yan tarafını rahatça görüyordu. Nataşa kımıldandı, yumak dizlerinden yere düştü. Ürperdi, çevresine bakındı, mumun ışığını eliyle kapatarak dikkatli, çevik, itinalı bir hareketle eğildi, yumağı aldı ve yine eski haline döndü.

Prens Andrey kımıldamadan ona bakıyordu ve bu hareketten sonra derin bir nefes alma ihtiyacı hissettiğini ama

bunu yapma kararını alamadığını, ihtiyatla nefes alıp verdiğini gördü.

Troitsa Manastırı'nda geçmişten bahsetmişler ve Prens Andrey ona, hayatını kaybetmezse onları yeniden bir araya getiren yara için Tanrı'ya şükredeceğini söylemişti; ama o günden sonra gelecek hakkında hiç konuşmamışlardı.

Prens Andrey ona bakıp şişlerden çıkan hafif çelik sesini dinlerken, "Olabilir mi olamaz mı?" diye düşünüyordu. "Kader beni onunla bir araya ölmem için getirmiş olabilir mi? Hayatın gerçeği, tüm hayatımı yalan içinde geçirdiğimi göstermek için karşıma çıkmış olabilir mi? Onu dünyadaki her şeyden çok seviyorum. Ama onu seviyor olsam da elimden ne gelir ki?" Kendi kendine bunları söyledikten sonra acı çektiği günlerde kazandığı bir alışkanlıkla, birden farkında olmadan inledi.

Nataşa bu sesi duyunca çorabı bıraktı, başını ona doğru uzattı ve parlayan gözlerini fark edince sessiz adımlarla yanına yaklaştı, eğildi.

"Uyumuyor musunuz?"

"Hayır, uzun süredir sizi seyrediyorum; geldiğinizi duydum. Sizin verdiğiniz tatlı huzuru... ışığı kimse veremiyor. Mutluluktan ağlamayı o kadar istiyorum ki."

Nataşa ona iyice sokuldu. Yüzü coşkulu bir keyifle parlıyordu.

"Nataşa, sizi çok seviyorum. Dünyadaki her şeyden çok."

"Ya ben?" Nataşa bir an arkasını döndü. "Neden bu kadar çok?" dedi.

"Neden mi çok? Ne düşünüyorsunuz, ne hissediyorsunuz, yaşayacak mıyım? Ne dersiniz?"

Nataşa onun iki elini de tutkuyla tutarak, neredeyse bağırır gibi, "Buna hiç şüphem yok, eminim!" dedi. Prens Andrey karşılık vermedi.

"Ne iyi olurdu!" Nataşa'nın elini öptü.

Nataşa mutlu ve heyecanlıydı; ama hemen bunu yapmaması gerektiğini, Prens Andrey'i heyecanlandırmaması gerektiğini hatırladı.

Sevincini bastırarak, "Biraz uyusanız," dedi. "Uyumaya çalışın... lütfen."

Prens Andrey onun elini sıkıp bıraktı, Nataşa mumun yanına geldi ve yeniden eski yerine oturdu. İki kere dönüp Prens Andrey'e baktı, parıldayan, kendisine bakan gözlerle karşılaştı. Çorap örmeyi kendisine görev edindi ve kendi kendine, çorabı bitirene kadar dönüp bakmayacağını söyledi.

Prens Andrey gerçekten de kısa bir süre sonra gözlerini kapatıp, uykuya daldı. Uykusu fazla uzun sürmedi ve aniden, soğuk terler dökerek telaşla uyandı.

Uykuya dalarken, o sıralarda hep düşündüğü şeyi, yaşamı ve ölümü düşünüyordu. Ama daha çok ölümü. Kendini ölüme yakın hissediyordu.

"Aşk? Aşk nedir?" diye düşünüyordu. "Aşk ölüme engel olur. Aşk hayattır. Her şeyi, anladığım her şeyi, sevdiğim için anlıyorum. Her şey sadece sevdiğim için var, her şey sadece sevdiğim için oldukları yerde. Her şey sadece ona bağlı. Aşk Tanrı'dır ve ölmek de benim için aşkın bir parçası, herkesin döneceği ebedî kaynağa dönmektir." Bu düşünceler onu rahatlatmışa benziyordu. Ama bunlar sadece düşünceydi. Bir şey eksikti, tek taraflı, şahsi ve zihinsellerdi, bir şeyi kanıtlamıyorlardı. Kaygı ve belirsizlik yeniden kendini gösterdi. Uykuya daldı.

Rüyasında yine aynı odada yattığını ama yaralı değil sağlıklı olduğunu gördü. Prens Andrey'in karşısına çeşit çeşit, önemsiz, ilgisiz insan çıkıyor. Onlarla konuşuyor, önemsiz bir şeyleri tartışıyor. Onlar bir yerlere gitmek için hazırlık yapıyorlar. Prens Andrey bunların önemsiz olduğunu, başka, daha önemli işleri olduğunu hayal meyal hatırlıyor ama konuşmaya devam ediyor, anlamsız, esprili sözleriyle onla-

rı şaşırtıyor. Bu insanların hepsi birer birer, fark ettirmeden kaybolmaya başlıyorlar ve tek bir konu, kapalı kapı meselesi her şeyin üstüne çıkıyor. Kalkıyor ve sürgüsünü çekmek, kilitlemek için kapıya gidiyor. *Her şey* kapıyı zamanında kilitleyip kilitleyemeyeceğine bağlı. Kapıya doğru gidiyor, acele ediyor, bacakları hareket etmiyor ve kapıyı zamanında kilitleyemeyeceğini biliyor, yine de acı içinde tüm gücünü harcıyor. Azap veren bir korkuya kapılıyor. Bu korku ölüm korkusu: Kapının ardında *o* bekliyor. Güçsüz bir halde, zar zor kapıya doğru sürünürken, korkutucu bir şey kapının diğer tarafından yükleniyor, içeri girmeye çalışıyor. İnsani olmayan bir şey, ölüm kapıya yükleniyor ve ona engel olmak gerekiyor. Kapıya destek oluyor, son bir çaba gösteriyor, kilitlemek artık imkânsız, destek olmak gerekiyor, ama gücü yetmiyor, dayanamıyor, korkunç bir şekilde yüklenilen kapı açılıyor ve tekrar kapanıyor.

Kapı dışarıdan bir kere daha itiliyor. Son, doğaüstü çabalar da fayda etmiyor ve kapının iki kanadı da sessizce açılıyor. *O* giriyor ve o *ölüm*. Ve Prens Andrey ölüyor.

Prens Andrey öldüğü anda uyuduğunu hatırladı ve son bir çaba gösterip uyandı.

Yüreğinde bir anda, "Evet, bu ölümdü. Öldüm ve uyandım. Ölüm, bir uyanış," duygusu belirip kayboldu ve manevi dünyasında o ana kadar bilinmeyeni örten perde açıldı. İçindeki kuvveti bağlayan iplerin çözüldüğünü hissetti ve o andan sonra hep o garip hafifliğin etkisi altında kaldı.

Kanepede soğuk terler dökerek kımıldanınca, Nataşa yanına geldi ve ne olduğunu sordu. Ona yanıt vermedi, ne söylediğini anlamadan garip garip baktı.

Bu, Prenses Marya gelmeden iki gün önce olmuştu. O günden sonra, doktorun da dediği gibi, onu yıpratan ateş kötüye gitmeye başlamıştı ama Nataşa doktorun söyledikleriyle ilgilenmiyordu: Daha ikna edici olan korkunç manevi belirtileri görüyordu.

Prens Andrey'in o gün uykudan uyanışı, hayattan uyanışın başlangıcıydı. Uykunun süresi ve hayatın süresi karşılaştırıldığında, bu uyanış ona uykudan uyanmaktan daha yavaş gelmiyordu.

Bunda, karşılaştırıldığında daha yavaş olan bu uyanışta korkutucu ve şiddetli bir şey yoktu.

Son günleri ve saatleri normal geçti. Yanından ayrılmayan Prenses Marya ve Nataşa da bunu hissediyordu. Ağlamıyor, telaşlanmıyor ve son zamanlarda artık ona değil (Prens Andrey artık orada değildi, onlardan uzaklaşmıştı) ondan kalan en yakın hatıraya, bedenine hizmet ettiklerini hissediyorlardı. İkisi de bunu o kadar kuvvetli hissediyordu ki ölümün görünen, korkunç yüzü artık onları etkilemiyordu ve acılarını canlı tutmayı gerekli görmüyorlardı. Ne onun yanında ne de yalnızken ağlıyorlardı; kendi aralarında da ondan hiç bahsetmiyorlardı. Farkında olduklarını kelimelere dökemeyeceklerini hissediyorlardı.

İkisi de onun gitgide içine kapanarak, yavaş yavaş ve sessizce kendilerinden uzaklaşıp başka bir yere gittiğini görüyordu, ikisi de bunun gerekli ve iyi bir şey olduğunu biliyordu.

Prens Andrey günah çıkarttı, komünyonu yapıldı; herkes onunla vedalaşmak için geldi. Yanına oğlu getirilince, dudaklarını onun dudaklarına dokundurdu ve bu ona zor geldiği ya da üzüldüğü için değil (Prenses Marya ve Nataşa bunu biliyorlardı), ondan bunu talep ettiklerini düşündüğü için sırtını döndü; onu kutsaması söylendiğinde kendisinden istenileni yaptı ve yapacağı başka bir şey var mı diye sorar gibi çevresine bakındı.

Vücudunun, ruh terk ederken son titremelerinde Prenses Marya ve Nataşa oradaydı.

Vücudunun hareketsiz kalmasının, soğumaya başlamasının üzerinden birkaç dakika geçtikten sonra Prenses Marya, "Öldü mü?!" dedi. Nataşa yanına gitti, ölünün gözlerine

baktı ve onları hızla kapattı. Öpmedi ama onunla ilgili en yakın hatıraya saygılarını sundu.

"Nereye gitti? Nerede şimdi?"

Yıkanıp giydirilen naaş masanın üzerindeki tabutun içinde yatarken herkes ona veda etmek için geldi; herkes ağladı.

Nikoluşka yüreğinde acı veren bir şaşkınlık olduğu için ağlıyordu. Kontes ve Sonya, Nataşa'ya üzüldükleri ve Prens Andrey artık olmadığı için ağlıyorlardı. İhtiyar kont aynı korkunç adımları yakın zamanda kendisinin de atacağını hissettiği için ağlıyordu.

Nataşa ve Prenses Marya da artık ağlıyordu ama kendi acıları yüzünden değil; gözlerinin önünde gerçekleşen ölümün basit ve görkemli gizemini yüreklerinde hissetmenin verdiği dindar duygularla ağlıyorlardı.

İkinci Bölüm

I

İnsan aklı olayların nedenlerini bir bütün olarak anlayamaz. Ama nedenleri arayıp bulma ihtiyacı insanların ruhunda vardır. Olayların, her biri tek başına neden olarak görülebilecek sayısız ve karışık koşulunun derinine inmeyen insan aklı karşısına ilk çıkan, anlaşılmaya en yakın nedene sarılır ve "İşte neden bu," der. Tarihî olaylarda (bunlarda başlıca gözlem nesnesi insanların eylemleridir) sarılacak en ilkel neden Tanrı'nın iradesidir; hemen onun ardından gelen nedense en etkin konumda bulunanların, tarihî kahramanların iradeleridir. Ama tarihî kahramanın iradesinin kitlelerin eylemlerini yönlendirmediğini, kendisinin de sürekli olarak yönlendirildiğini kanıtlamak için her tarihî olayın özüne, yani o olayın içinde yer alan insan kitlelerinin eylemlerinin derinine inmek gerekir. Tarihî olayların önemini bu ya da şu şekilde anlamanın bir farkı yokmuş gibi görünebilir. Ama Batılı insanların Doğu'ya, Napolyon öyle istediği için gittiklerini söyleyen insanla, bunun öyle olması gerektiği için olduğunu söyleyen insan arasındaki fark, dünyanın durduğunu, gezegenlerin onun etrafında hareket ettiğini iddia eden insanlarla, dünyanın neyi destek alarak durduğunu bilmediklerini ama hem onun hem de diğer gezegenlerin hareketlerini yöneten kanun-

lar olduğunu bildiklerini söyleyen insanlar arasındaki farka benzer. Tarihî olayların nedenlerinin, bütün nedenlerin, tek bir nedenden başka nedeni yoktur ve olamaz. Ama olayları yöneten, kısmen bilmediğimiz, kısmen el yordamıyla aradığımız yasalar vardır. Bu yasaları ancak, gezegenlerin hareket yasalarını insanlar dünyanın sabit durduğu anlayışından vazgeçtikleri zaman keşfedebildiğimiz gibi, nedenleri bir kişinin iradesinde aramaktan vazgeçtiğimiz zaman keşfedebiliriz.

Tarihçiler 1812 savaşının, Borodino Savaşı'ndan, düşmanın Moskova'yı işgal etmesinden ve yangınla harabeye çevirmesinden sonraki en önemli safhasının, Rus Ordusu'nun, Krasnaya Pahra'ya kanat yürüyüşü olarak anılan, Ryazan yolundan Kaluga yoluna ve Tarutino ordugâhına hareketi olduğunu kabul ederler. Tarihçiler bu dâhice ve başarılı hareketin şeref payesini farklı insanlara verir ve başarının kime ait olduğu konusunda tartışırlar. Yabancı hatta Fransız tarihçiler bile, bu kanat yürüyüşünden bahsederken Rus komutanların dehasını kabul ederler. Ama askerî yazarların ve onların izinden gidenlerin, Rusya'yı kurtaran ve Napolyon'u perişan eden bu *kanat* yürüyüşünün, tek bir kişinin derinlemesine düşünerek yaptığı bir buluş olduğunu düşünmelerinin nedenini anlamak zordur. Birincisi, bu hareketteki derinlemesine düşünmenin ve dehanın ne olduğunu anlamak zor; bir ordu için en iyi konumun (saldırı altında olmadığı zaman) en fazla yiyecek bulunan yer olduğunu tahmin edebilmek için çok fazla kafa yormaya gerek yok. Herkes, on üç yaşındaki kalın kafalı bir çocuk bile, 1812 yılında ordu için Moskova'dan geri çekildikten sonra en elverişli konumun Kaluga yolu üzerinde olduğunu tahmin edebilirdi. Bu yüzden, ilk olarak, tarihçilerin bu manevrada derinlemesine düşünülmüş bir şey olduğu çıkarımını nasıl yapabildiklerini anlamak imkânsızdır. İkincisi, tarihçilerin bu manevrada Rusların kurtulmasını ve Fransızların perişan olmasını sağlayan ne gördüklerini anlamak daha da zordur;

bu kanat yürüyüşü, öncesindeki, gerçekleşirkenki ve sonrasındaki diğer şartlar göz önüne alındığında Rusların perişan olmasına ve Fransız birliklerinin kurtulmasına yol açabilirdi. Rus birliklerinin durumunun, bu harekete girişildiği tarihten itibaren düzelmeye başlaması, bunun nedeninin bu hareket olduğunu göstermez.

Bu kanat hareketi herhangi bir fayda sağlamak şöyle dursun, şartlar farklı gelişseydi Rus Ordusu'nun yok olmasına neden olabilirdi. Moskova yanmasaydı ne olacaktı? Murat Rusları gözden kaybetmese ne olacaktı? Napolyon hiçbir harekette bulunmadan kalmasa ne olacaktı? Rus Ordusu, Benigsen ve Barclay'in tavsiyelerine uyup da Krasnaya Pahra önlerinde çarpışmaya girse ne olacaktı? Ruslar Pahra'ya doğru ilerlerken Fransızlar saldırsaydı ne olacaktı? Napolyon Tarutino'ya yaklaştıktan sonra, Smolensk'e saldırırken harcadığı enerjinin sadece onda birini kullanarak Ruslara saldırsaydı ne olacaktı? Fransızlar Peterburg üzerine yürüseydi ne olacaktı? Bütün bu varsayımlar kanat yürüyüşünün kurtuluşla değil, felaketle sonuçlanmasına neden olabilirdi.

Üçüncü ve en anlaşılmayan nokta, tarihi inceleyen insanların, kanat yürüyüşünün tek bir kişiye mal edilemeyeceğini, hiç kimsenin hiçbir zaman onu öngörmediğini, bu manevranın, Fili'deki geri çekilme gibi, aslında hiçbir zaman, hiç kimse tarafından tam olarak tasarlanmadığını, adım adım, olay olay ve sayısız farklı şartın sonucunda gerçekleştiğini, bütünlüklü olarak ancak olup bittikten ve tarihe geçtikten sonra görülebildiğini görmek istememeleridir.

Fili'deki konseyde, Rus komutanlarında hâkim olan görüş, en akıllıca hareketin düz bir hattı, yani Nijegorod yolunu takip ederek geri çekilmek olacağıydı. Bunun kanıtı, konseye katılanların çoğunun bu yönde görüş belirtmeleri ve özellikle başkomutanın konseyden sonra erzaklardan sorumlu Lanskoy'la yaptığı ünlü konuşmadır. Lanskoy başkomutana, ordu için gerekli erzakın ağırlıklı olarak Oka boyunca,

Tula ve Kaluga şehirlerinde olduğunu ve geri çekilme Nijni üzerinden olursa, orduyla erzak bulabilecekleri yerler arasına geniş Oka Nehri'nin gireceğini ve kış aylarında bu nehri geçmenin imkânsız olduğunu rapor etti. Bu, daha önceden, Nijni'ye doğrudan gittiği için en doğal hat olarak görünen istikametten sapma zorunluluğunun ilk işaretiydi. Ordu daha güneydeki, erzaka daha yakın olan Ryazan yolunu takip etti. Rus Ordusu'nu gözden kaybetmiş olan Fransızların sonraki hareketsizliği, Tula'daki imalathaneleri savunma kaygısı ve en önemlisi erzaka yakınlaşmanın sağlayacağı avantajlar ordunun daha da güneye, Tula yoluna yönelmesine yol açtı. Rus Ordusu'nun Tarutino mevzii akıllarına gelmeyen komutanları, zorlu bir yürüyüşle, Tula yolu üzerinden Pahra'yı geçtikten sonra Podolsk'ta durmayı düşündüler; ama sayısı belli olmayan koşullar ve Rusları gözden kaybetmiş olan Fransız birliklerinin yeniden ortaya çıkmış olması, savaş planları ve hepsinden önemlisi Kaluga'daki erzak bolluğu, ordumuzun daha da güneye, Tula ve Kaluga yollarının arasındaki erzak merkezine, Tarutino'ya gitmesine yol açtı. Moskova'nın ne zaman terk edildiği sorusuna yanıt verilemediği gibi Tarutino'ya gitme kararını kimin, ne zaman verdiği sorusuna da yanıt verilemez. Ancak birlikler sayısız, değişken zorlamanın ardından Tarutino'ya gittikten sonra, insanlar kendilerini, bunu uzun süredir istediklerine ve çok önceden tahmin ettiklerine inandırmaya başladı.

II

Ünlü kanat yürüyüşü, ilerleyen ordu karşısında tam ters yöne çekilen Rus birliklerinin, Fransızların ilerlemesi durduktan sonra, ilk benimsedikleri düz hattan vazgeçmelerinden ve takip edilmediklerini görünce bol erzak bulabilecekleri yöne sapmalarından ibaretti.

Karşımızda değil Rus Ordusu'nun başındaki komutanların dehası, komutansız bir ordu bile olsa, o ordunun elinden, Moskova'ya dönüş hareketini, erzakın en bol olduğu bölgeden bir yay çizerek yapmaktan başka bir şey gelmezdi. Nijegorod'dan Ryazan, Tula ve Kaluga yollarına geçiş o kadar doğaldı ki Rus Ordusu'nun yağmacıları bile bu yolu takip ettiler, Peterburg'tan da Kutuzov'un ordusunu bu yola sokması istendi. Kutuzov Tarutino'dayken, ordusunu Ryazan yolu üzerinden götürdüğü için hükümdardan azara yakın bir tepki aldı; imparatorun mektubunda, onun o sırada Kaluga karşısında aldığı konum işaret ediliyordu.

Tüm sefer ve Borodino Savaşı boyunca, arkasından iten kuvvetin verdiği yönde yuvarlanan Rus Ordusu topu, bu kuvvet ortadan kalkınca ve arkasından iten yeni bir kuvvet çıkmayınca kendisi için doğal olan konumu aldı.

Kutuzov'un meziyeti, stratejik manevra denilen herhangi bir deha sergilemesi değil, olayların anlamını bir tek onun kavrayabilmesiydi. Fransız Ordusu'nun hareketsizliğinin anlamını bir tek o kavramıştı, Borodino Savaşı'nın bir zafer olduğunu iddia etmeye bir tek o devam ediyordu; başkomutan olarak, saldırmaya daha meyilli olması beklenirken, bir tek o, tüm gücünü Rus Ordusu'nu gereksiz çarpışmalardan uzak tutmak için harcamıştı.

Borodino önlerinde yaralanan vahşi hayvan, geriye doğru koşan avcının bıraktığı yerde yatıyordu; ama avcının yaşayıp yaşamadığını, gücünün yerinde olup olmadığını ya da sadece sinmiş mi olduğunu bilmiyordu. Birdenbire bu vahşi hayvanın iniltisi duyuldu.

Bu yaralı hayvanın, Fransız Ordusu'nun yarasının acısını belli eden iniltisi, Lauriston'un, Kutuzov'un ordugâhına barış teklifiyle gönderilmesiydi.

İyiye değil, kendi aklına gelen şeyin iyi olduğuna inanan Napolyon, Kutuzov'a aklına ilk gelen ve hiçbir anlamı olmayan şeyleri yazmıştı. Şöyle yazıyordu:

"Monsieur le prince Koutouzov,

J'envoie près de vous un de mes aides de camps généraux pour vous entretenir de plusieurs objets intéressants. Je désire que Votre Altesse ajoute foi à ce qu'il lui dira, *surtout lorsqu'il exprimera les sentiments d'estime et de particulière considération que j'ai depuis longtemps pour sa personne*... Cette lettre n'étant à autre fin, je prie Dieu, Monsieur le prince Koutouzov, qu'il vous ait en sa sainte et digne garde,

Moscou, le 3 Octobre, 1812. Signé:

Napoléon"[1]

Kutuzov, "Je serais maudit par la postérité si l'on me regardait comme le premier moteur d'un accommodement quelconque. *Tel est l'esprit actuel de ma nation*,"[2] diye yanıt verdi ve ordunun saldırıya geçmesine engel olmak için tüm gücünü harcamaya devam etti.

Fransız birliklerinin Moskova'da yağmacılık ettiği, Rus birliklerinin Tarutino'da sakin bir kamp hayatı geçirdikleri ayda, iki ordu arasındaki güç dengesinde (hem manevi hem de sayısal anlamda) bir değişiklik oldu ve Rus tarafı daha ağır basmaya başladı. Ruslar, Fransız askerlerinin durumunu ve sayısını bilmemelerine rağmen, güç dengesinde değişiklik olur olmaz, hemen saldırıya geçilmesi gerektiğini gösteren sayısız işaret belirdi. Bu işaretler şunlardı: Lauriston'un gelmesi, Tarutino'daki erzak bolluğu, Fransızların hareketsizliği ve düzensizliği hakkında dört bir yandan gelen haberler, acemi askerlerin alaylardaki eksikliği gidermiş olması, havanın iyi

1 Mösyö Prens Kutuzov,
General yaverlerimden birini, ilginizi çekecek bazı konuları görüşmek üzere size gönderiyorum. Ekselanslarınızın, size söyleyeceklerini, *özellikle şahsınıza karşı uzun süredir hissettiğim saygı ve özel ilgi hakkında dile getireceklerini* dikkate almanızı rica ediyorum... Bu mektubun başka bir amacı yoktur, Tanrı'dan, Mösyö Prens Kutuzov, sizi kutsal ve yüce koruması altında tutmasını dilerim,
Moskova, 3 Ekim 1812. İmza: Napolyon

2 Gelecek kuşaklar herhangi bir anlaşmaya önayak olduğumu görürlerse bana lanet okurlar. Ulusumun şu andaki ruh hali budur.

olması, Rus askerlerinin uzun süredir dinlenmesi ve dinlenen birliklerde genellikle görülen, yerine getirmek için toplandıkları işe bir an önce girişme sabırsızlığı, uzun süredir ortalarda görünmeyen Fransız Ordusu'nun neler yaptığının merak edilmesi, Rus ileri karakollarının Tarutino'daki Fransızların yakınlarında cesurca devriyeye çıkması, mujiklerin ve milislerin Fransızlar karşısında kolaylıkla zafer kazanması hakkındaki haberler, bu haberlerin körüklediği kıskançlık, Fransızlar Moskova'ya girdikten sonra her Rusun yüreğinde yer eden intikam duygusu ve (hepsinden önemlisi) her askerin yüreğinde, emin olamasa da hissettiği, güç dengesinin değiştiği ve üstünlüğün bizim tarafımıza geçmiş olduğu duygusu. Güç dengesi önemli oranda değişmişti ve saldırı kaçınılmaz hale gelmişti. Ve yüksek çevrelerde, güç dengesi değişmeye başlar başlamaz, yelkovan tam bir turu tamamlayınca vurmaya başlayan saat çanları gibi bir hareketlenme, çanların çalışı görüldü.

III

Rus Ordusu'na Kutuzov, onun kurmay heyeti ve Peterburg'tan hükümdar komuta ediyordu. Peterburg'ta, daha Moskova'nın terk edildiği haberi alınmadan, kapsamlı bir savaş planı hazırlanmış ve uygulayıp komuta etmesi için Kutuzov'a gönderilmişti. Bu plan, Moskova'nın hâlâ elimizde olduğu düşünülerek hazırlanmış olsa da kurmay heyeti tarafından onaylanmış ve uygulanmasına karar verilmişti. Kutuzov sadece, uzaktan yapılan müdahalelerin hayata geçirilmesinin zor olduğunu yazmıştı. Ve karşılaşılan zorlukların aşılması için yeni talimatlar, Kutuzov'un hareketlerini izlemek ve rapor etmekle görevli kişiler gönderildi.

Bunun dışında, Rus Ordusu'nun kurmay heyeti de tamamen değiştirildi. Bagration'un öldürülmesiyle ve Barclay'in gücenip çekilmesiyle boşalan yerler dolduruldu. Hangisinin

daha iyi olacağı konusunda ciddi ciddi düşünüldü: A.'yı B.'nin yerine, B.'yi D.'nin yerine getirmek mi, yoksa tam tersine D.'yi A.'nın yerine mi vb. Sanki bunun A.'yı ve B.'yi memnun etmekten başka bir işlevi olacakmış gibi.

Ordu karargâhında, Kutuzov ile Kurmay Başkanı Benigsen arasındaki düşmanlık, hükümdarın güvendiği kişilerin bulunması ve değişiklikler dolayısıyla gruplar arasında genellikle görülenden daha karmaşık oyunlar dönüyordu: Mümkün olan bütün manevralar ve iş birlikleri yapılıyor, A. B.'nin, D. de C.'nin kuyusunu kazıyordu vb. Bütün bu kuyu kazmalarda, entrikanın konusu büyük oranda, bu insanların hepsinin yönlendirdiğini zannettiği savaşın gidişatıydı; ama savaş onlardan bağımsız, tam gitmesi gerektiği gibi, yani insanların öngörüleriyle hiçbir zaman örtüşmeden, kitlelerin hakiki temaslarıyla akıp gidiyordu. Birbirleriyle kesişen, birbirleriyle çarpışan bütün bu öngörüler, sadece yüksek çevrelerde gerçekleşmesi gerekenlerin doğru bir yansıması olarak kabul ediliyordu.

Hükümdar, Tarutino Savaşı'ndan sonra alınan, 2 Ekim tarihli mektubunda şunları yazıyordu:

"Prens Mihail İlarionoviç!

Moskova 2 Eylül'den beri düşmanın elinde. Son raporunuz 20 Eylül tarihli ve bu süre zarfında düşmana karşı herhangi bir eylemde bulunmadığınız ve ilk başkentimizi kurtarmadığınız gibi, son raporunuza göre daha da geri çekildiniz. Serpuhov bir düşman müfrezesi tarafından işgal edildi ve ordu için önemli imalathaneler bulunan Tula da tehlikede. General Wintzingerode'nin raporlarından öğrendiğime göre düşman 10.000 kişilik bir kolorduyla Peterburg yolundan ilerliyormuş. Birkaç bin kişilik başka bir kolordu Dmitrov'a yönelmiş. Üçüncü bir kolordu Vladimir yolunda ilerliyormuş. Nispeten daha büyük dördüncü bir ordu Ruza ile Mojaysk arasındaymış. Napolyon ayın 25'inden beri biz-

zat Moskova'da. Bütün bu bilgiler ışığında, düşman güçlerini müfrezelere bölmüşken, Napolyon hâlâ bizzat, muhafızlarıyla birlikte Moskova'dayken, karşınızdaki düşman kuvvetlerinin sizi saldırıya geçmekten alıkoyacak kadar güçlü olması mümkün mü? Tersine, muhtemelen, onun sizi müfrezelerle ya da size teslim edilen ordudan çok daha zayıf bir kolorduyla takip ettiğini düşünmemiz gerekiyor. Bu koşullardan faydalanarak, zayıf bir düşmana karşı başarılı bir saldırı düzenleyebilir, onu imha edebilir, ya da en azından geri çekilmeye zorlayabilir, düşman işgali altındaki şehirlerden önemli bir kısmını geri alabilir, böylelikle Tula'yı ve iç bölgelerdeki diğer şehirlerimizi tehlikeden uzak tutabilirmişsiniz gibi görünüyor. Düşman çok sayıda birlik ayıramadığımız Peterburg'a, başkenti tehdit edecek kadar büyük bir kolordu yönlendirirse, bunun sorumluluğu, emrinizdeki kararlılık ve şevkle hareket eden orduyla bu yeni felaketin üstesinden gelme imkânınız olduğu için size ait olacaktır. Moskova'nın kaybı dolayısıyla, hakarete uğramış vatana hesap vermekle yükümlü olduğunuzu hatırlatırım. Sizi ödüllendirmeye hazır olduğumu tecrübelerinizle biliyorsunuz. Bu teveccühüm değişmedi, ama sizden, zekânızın, askerî yeteneklerinizin, askerlerinizin cesaretinin bize vaat ettiği gayreti, direnci ve başarıları beklemek, hem benim hem de Rusya'nın en doğal hakkıdır."

Ama güçlerin gerçek durumunun Peterburg'a çoktan yansıdığını kanıtlayan bu mektup daha yoldayken, Kutuzov komutası altındaki ordunun saldırıya geçmesine engel olamamış ve çarpışma yaşanmıştı.

Kazak Şapovalov, 2 Ekim'de devriye görevindeyken tüfeğiyle bir tavşanı öldürmüş, diğerini de yaralamıştı. Şapovalov yaralı tavşanı kovalarken ormanın içinde uzaklara kadar gitmiş ve Murat'nın ordusunun hiçbir önlem almadan bekleyen sol kanadıyla karşılaşmıştı. Kazak, arkadaşlarına Fransızlara neredeyse yakalanacağını gülerek anlatmıştı. Sancaktar, dinlediği bu hikâyeyi komutanına aktarmıştı.

Kazak çağrıldı ve sorguya çekildi. Kazak komutanları Fransızların atlarını almak için bu fırsattan yararlanmak istediler ama yüksek rütbelilerden tanıdığı olan komutanlardan biri, bu bilgiyi bir kurmay generale aktardı. Ordunun kurmay heyetinde son günlerde durum oldukça gergindi. Yermolov birkaç gün önce Benigsen'e giderek saldırıya geçilmesi için başkomutan üzerindeki nüfuzunu kullanmasını rica etmişti.

Benigsen, "Sizi tanımasam, bu rica ettiğinizi, kendinizin de istemediğini düşünürdüm. Benim bunu iletmem, altesin tam tersini yapması için yeterli olacaktır," diye cevap vermişti.

Kazakın, gönderilen devriyeler tarafından da doğrulanan bu haberi, olayların gerekli olgunluğa eriştiğini kanıtlıyordu. Gerilen tel boşalmış, saat tıkırdamaya, çanlar çalmaya başlamıştı. Hükümdara şahsen rapor gönderen Benigsen'in notunu, bütün generallerin aynı isteği dile getirmelerini, hükümdarın arzusunu, Kazak'ın getirdiği bilgiyi dikkate alan Kutuzov, sözde yetkisine, zekâsına, tecrübesine, insanları tanımasına rağmen, artık kaçınılmaz hale gelen bu eyleme daha fazla engel olamadı, gereksiz ve zararlı gördüğü saldırı emrini verdi, yani zaten alınmış karara onayını verdi.

IV

Benigsen'in, saldırının zorunlu olduğuna dair notu, Kazak'ın getirdiği Fransızların sol kanadının kapatılmadığı bilgisi saldırı emrinin verilmesinin zorunlu olduğuna dair son işaretlerdi ve saldırı için 5 Ekim tarihi belirlendi.

Kutuzov 4 Ekim sabahı saldırı planını imzaladı. Toll planı Yermolov'a okudu ve gerekli emirleri vermesini önerdi.

Yermolov, "Tamam, tamam, şimdi vaktim yok," dedi ve kulübeden çıktı. Toll'un hazırladığı savaş planı çok güzel bir

plandı. Austerlitz savaş planı gibi yazılmıştı ama bu sefer Almanca değildi:

"Die erste Colonne marschiert,[3] buraya ve buraya, die zweite Colonne marschiert,[4] buraya ve buraya," vb. Bütün bu kollar kâğıt üzerinde, belirlenen yerlere belirlenen zamanda gidiyor ve düşmanı ortadan kaldırıyorlardı. Her şey bütün savaş planlarındaki gibi çok iyi düşünülmüştü ve yine bütün savaş planlarındaki gibi tek bir kol bile belirlenen yere belirlenen zamanda gitmedi.

Savaş planının yeterli sayıda kopyası hazırlanınca bir subay çağrıldı ve bu planlar, uygulaması için Yermolov'a gönderildi. Kutuzov'un emir subayı olan genç süvari subayı, kendisine verilen görevin öneminden memnun bir halde Yermolov'un kaldığı daireye gitti.

Yermolov'un emir eri, "Gittiler," diye cevap verdi. Süvari subayı, Yermolov'un sık sık ziyaret ettiği bir generale gitti.

"Burada değil, general de burada değil."

Süvari subayı atına binip başka birine gitti.

"Hayır, gittiler."

Subay, "Bu gecikmeden beni sorumlu tutmasalar bari! Ne can sıkıcı iş!" diye düşündü. Bütün kampı dolaştı. Kimi, Yermolov'u, başka generallerle birlikte bir yere giderken gördüğünü, kimi muhtemelen tekrar eve dönmüş olacağını söylüyordu. Subay öğle yemeği yemeden, akşam saat altıya kadar aradı. Yermolov hiçbir yerde yoktu ve hiç kimse nerede olduğunu bilmiyordu. Subay bir arkadaşına uğrayıp alelacele bir şeyler yedi ve yeniden öncü birliklere, Miloradoviç'e gitti. Miloradoviç de yoktu ama subaya, Miloradoviç'in, General Kikin'in balosunda olduğunu, Yermolov'un da orada olabileceğini söylediler.

"Nerede bu balo?"

Bir Kazak subayı, uzaktaki bir toprak sahibi evini işaret ederek, "İşte şurada, Yeçkino'da" dedi.

---

3 Birinci Kol ilerliyor.

4 İkinci Kol ilerliyor.

"Orada mı, hattın ötesinde mi?"

"Bizim alaylardan ikisini hatta çıkardılar, orada şimdi öyle bir âlem var ki! İki orkestra, üç koro."

Subay hattın ötesine, Yeçkino'ya gitti. Eve yaklaşırken, daha uzaktan, bir askerî dans şarkısının ritmik, hareketli sesini duydu.

Islık ve torban seslerini, şarkının arada bir bağırışlar arasında kaybolan, "Çayırlarda... çayırlarda!" sözlerini duyuyordu. Bu sesler subayı neşelendirse de kendisine verilen önemli emri, daha erken getiremediği için suçlanmaktan korkuyordu. Saat dokuz olmuştu. Atından indi, Ruslar ve Fransızların arasında, el değmeden kalmış büyük evin sundurmasına çıktı, sofasına girdi. Uşaklar, ellerinde şaraplar ve yemeklerle büfede, sofada koşturuyorlardı. Pencerelerin altında şarkıcılar vardı. Subayı kapıdan içeri aldılar ve bir anda ordunun bütün önemli generallerini ve onların arasında, iri bedeniyle fark edilen Yermolov'u gördü. Bütün generaller, redingotlarının düğmeleri çözülmüş, yüzleri kızarmış bir halde, yarım daire şeklinde ayakta duruyor, yüksek sesle gülüyorlardı. Yakışıklı, kısa boylu, yüzü kızarmış bir general, salonun ortasında, çevik ve ustaca hareketlerle trepak yapıyordu.

"Ha, ha,ha! Bravo Nikolay İvanoviç! Ha, ha, ha!.."

Subay böyle bir anda önemli bir emirle geldiği için kendini iki kat suçlu hissetti ve beklemeye karar verdi; ama generallerden biri onu gördü, neden geldiğini öğrenince Yermolov'a haber verdi. Yermolov yüzünü buruşturarak subayın yanına geldi, dinledikten sonra kâğıtları aldı, subaya hiçbir şey söylemedi.

O gece, süvari subayının kurmayda görevli bir arkadaşı Yermolov hakkında ona, "Sen, Yermolov oraya bilmeyerek mi gitti sanıyorsun?" dedi, "bu işin bir parçası, her şeyi kasten yapıyorlar. Konovitsın'a tuzak kuruyorlar. Gör bak, yarın ne şamata var!"

V

Yaşlı, çökmüş Kutuzov ertesi sabah erken kalktı, dua etti, giyindi, doğru bulmadığı bir çarpışmayı yönetmek zorunda olduğunu bilmenin getirdiği tatsız bir duyguyla kaleskasına bindi ve Tarutino'nun beş verst gerisindeki Letaşevka'dan, saldırıya geçecek kolların toplanacakları yere gitti. Kutuzov yolda bir yandan uyuyor bir yandan da arada bir uyanıp, silah seslerini, çarpışmanın başlayıp başlamadığını duyabilmek için sağ tarafa kulak kabartıyordu. Ama ortalık daha sessizdi. Nemli, bulutlu bir sonbahar gününün şafağı daha yeni sökmeye başlamıştı. Kutuzov, Tarutino'ya yaklaşırken, atlarını kaleskanın ilerlediği yoldan karşıya geçirerek sulamaya götüren süvarileri fark etti. Kutuzov onları dikkatle süzdü, kaleskayı durdurdu ve hangi alaydan olduklarını sordu. Süvariler, o anda çok ileride, pusuda olması gereken koldandı. İhtiyar başkomutan, "Bir yanlışlık var," diye düşündü. Ama Kutuzov biraz daha ilerleyince, *tüfekleri* çatkıda olan piyade alaylarını, yulaf lapalarını yiyen, giyinmemiş askerleri gördü. Subayı çağırttı. Subay hiçbir hareket emri gelmediğini bildirdi.

Kutuzov, "Nasıl olur..." diye başladı ama hemen sustu ve kıdemli subayın çağrılmasını emretti. Kaleskadan indi, başını eğdi ve güçlükle nefes alarak, bir ileri bir geri dolaşarak, sessizce beklemeye başladı. Kutuzov, çağırdığı subay, genelkurmaydan Eyhen karşısında belirince, hatanın sorumlusu olduğundan değil, öfkesini boşaltmak için uygun bir insan bulduğundan kıpkırmızı kesildi. Ve ihtiyar titreyerek, nefes nefese, öfkesinden yerlere yatıp yuvarlanacak kadar sinirli bir halde, ellerini tehdit eder gibi sallayıp bağırarak, ağır küfürler ederek Eyhen'in üzerine çöktü. O sırada oradan geçmekten başka suçu olmayan Yüzbaşı Brozin de Kutuzov'un öfkesinden payına düşeni aldı.

Kutuzov kollarını sallayıp sarsılarak, boğuk bir sesle, "Bu rezil herif de nereden çıktı? Sizi kurşuna dizdireceğim

alçaklar!" diye bağırıyordu. Fiziksel bir acı hissediyordu. O, başkomutan, Rusya'da kimsenin sahip olmadığı yetkileri elinde bulunduran altes bu duruma düşmüştü, bütün ordunun karşısında alay konusu olmuştu. Aklından, "Bugün için boşu boşuna o kadar dua ettim, gece boşuna uyumamışım, her şeyi boşu boşuna o kadar düşünmüşüm!" diye geçiriyordu. "Genç bir subayken kimse benimle böyle alay etmeye cesaret edemezdi... Ama şimdi!" Dayak yemiş gibi fiziksel bir acı duyuyordu ve bunu öfkeli ve üzüntülü bağırışlarla dışa vurmaktan kendini alamıyordu; ama gücü kısa sürede tükendi, etrafına baktı, hiç de hoş olmayan bir sürü şey söylediğini hissederek kaleskaya bindi ve sessizce geri döndü.

Boşalan öfkesi tekrar geri gelmedi ve özürleri, bahaneleri (Yermolov onu görmeye ancak ertesi gün geldi), Benigsen, Konovitsın ve Toll'un o gün başarısızlığa uğrayan manevranın ertesi gün yapılması ısrarlarını gözlerini yorgunlukla kırpıştırarak dinledi. Kutuzov bir kez daha rıza göstermek zorunda kalmıştı.

VI

Birlikler ertesi akşam belirlenen yerlerde toplandılar ve gece harekete geçtiler. Koyu mor bulutlu ama yağmursuz bir sonbahar gecesiydi. Toprak nemliydi ama çamurlu değildi ve birlikler sessizce ilerliyorlardı, sadece arada bir topların tıngırtıları duyuluyordu. Yüksek sesle konuşmak, çubuk içmek, ateş yakmak yasaktı; atların kişnemelerine engel olmaya çalışıyorlardı. Böyle gizli gizli ilerlemek ilerlemenin cazibesini de arttırmıştı. Askerler neşe içinde yürüyorlardı. Birkaç kol gelmeleri gereken yere geldiklerini sanarak durdu, tüfek çattı ve soğuk toprağa uzandı; kollardan bazıları (çoğunluğu) gece boyunca yürümüş ve belli ki gitmeleri gereken yerden başka yerlere gitmişlerdi.

Sadece Kont Orlov-Denisov ve Kazakları (müfrezeler arasında en az önemli olanı) gitmeleri gereken yere gitmeleri gereken zamanda vardı. Bu müfreze ormanın kenarında, Stromilov köyünden Dmitrov köyüne giden patikanın üzerinde durdu.

Uyuklayan Kont Orlov'u şafak sökmeden uyandırdılar. Fransız kampından kaçan bir askeri getirdiler. Bu kaçak, Poniatowski'nin kolordusundan, Polonyalı bir astsubaydı. Astsubay kendisine haksızlık edildiği, uzun süre önce subay olması gerektiği için kaçtığını, onların hepsinden cesur olduğunu, onları terk edip onlara bir ders vermek istediğini Lehçe anlattı. Murat'nın bir verst uzakta gecelediğini, eğer yanına yüz asker verilirse Murat'yı canlı ele geçirebileceğini söyledi. Kont Orlov-Denisov diğer subaylarla görüştü. Teklif dikkate alınacak kadar iyiydi. Herkes gitmek için gönüllü oldu, herkes bunun denenmesini tavsiye etti. Pek çok tartışmadan ve fikir alış verişinden sonra, Tümgeneral Grekov'un, iki Kazak alayıyla birlikte, yanına astsubayı da alıp gitmesine karar verildi.

Kont Orlov-Denisov, astsubayı bırakırken, "Unutma," dedi, "eğer yalan söylüyorsan, seni köpek gibi astırırım, doğruysa sana yüz çervonets."

Astsubay kararlı bir tavırla, bu sözlere karşılık vermeden, atına bindi ve adamları hemen hazırlanan Grekov'la birlikte yola koyuldu. Ormanın içinde gözden kayboldular. Kont Orlov, Grekov'u geçirdikten sonra, gün doğarken sabah serinliğinin etkisiyle titreyerek, aldığı sorumluluğun heyecanıyla ormandan çıktı ve ağarmaya başlayan günün, sönmeye yüz tutan kamp ateşlerinin aldatıcı ışığı altında görülmeye başlayan düşman kampını izlemeye koyuldu. Kont Orlov-Denisov'un sağ tarafında, açık bir bayırda bizim kollarımızın görünmesi gerekiyordu. Kont Orlov oraya baktı; bu kollar, uzaktan fark edilmeleri gerekmesine rağmen görülmüyordu. Kont Orlov-Denisov'a, gözleri keskin

yaverinin söylediklerinin de etkisiyle Fransız kampında bir hareketlenme başlamış gibi geldi.

Kont Orlov kampa bakarak, "Ah, geç kaldık galiba," dedi. Güvendiğimiz biri gözlerimizin önünden kaybolduğunda sık sık olduğu gibi, o astsubayın bir düzenbaz olduğunu, yalan söylediğini, nereye götürdüğünü Tanrı'nın bildiği o iki alayın yokluğunda saldırı yapılamayacağını birden anladı. Bu kadar asker yığınının arasından başkomutan nasıl kaçırılabilirdi?

Kont, "O düzenbaz kesin yalan söyledi," dedi.

Düşman kampına bakarken, girişilen teşebbüsten, Kont Orlov-Denisov gibi şüpheye düşen, maiyetinden birisi, "Gidenleri geri çağırabiliriz," dedi.

"A? Gerçekten mi? Siz ne düşünüyorsunuz, vazgeçelim mi geçmeyelim mi?"

"Geri çağırmamızı emreder misiniz?"

Kont Orlov saatine bakıp, birden, kararlı bir tavırla, "Çağırın! Çağırın!" dedi. "Geç kalacağız, gün tamamen ağardı."

Yaver, Grekov'un peşinden dörtnala ormana daldı. Grekov geri dönünce, bu girişimin iptal edilmesinden, hâlâ ortalarda görünmeyen piyade kollarını beklemekten ve düşmanın yakında olmasından telaşlanan Kont Orlov-Denisov (müfrezesindeki herkes aynı şeyi hissediyordu) taarruza geçmeye karar verdi.

Fısıldayarak emretti: "At bin!" Herkes yerini aldı, haç çıkardı...

"Tanrı yardımcınız olsun!"

"Hurraaa!" sesi ormanda yankılandı ve Kazaklar, mızrakları önde, torbadan dökülür gibi birbiri ardına, neşeyle dereyi geçip, kampa doğru dörtnala ilerlediler.

Kazakları ilk gören Fransız çaresiz, korkulu bir çığlık attı ve kamptaki herkes yarı çıplak, yarı uyur bir halde silahları, topları, atları bırakıp koşarak kaçtı.

Kazaklar arkalarında ve etraflarındakilere aldırış etmeden Fransızları takip etselerdi Murat'yı ve oradaki herkesi yakalayacaklardı. Komutanlar da bunu istiyordu. Ama ganimetleri ve esirleri gören Kazakları yerlerinden oynatmak imkânsızdı. Hiçbiri emirleri dinlemiyordu. Burada bin beş yüz esir alındı, otuz sekiz top, sancaklar, Kazaklar için her şeyden önemli olan atlar, eyerler, battaniyeler ve türlü türlü şey ele geçirildi. Bütün bunlarla ilgilenilmesi, esirlerin ve topların güvenli bir yere götürülmesi, ganimetin, bağrışıp çağrışarak, hatta kavga ederek bölüşülmesi gerekiyordu; Kazaklar bunlarla meşguldü.

Artık takip edilmeyen Fransızlar yavaş yavaş kendilerine gelmeye, tugaylar halinde toplanıp ateş etmeye başladılar. Orlov-Denisov bütün kolların gelmesini bekliyor, daha ileri gitmiyordu.

Bu arada, Benigsen'in komutası ve Toll'un idaresinde bulunan, geç kalmış piyade birliği kolları, plandaki "die erste Colonne marschiert"[5] vb. ifadeler uyarınca, her zamanki gibi, olması gereken şekilde hareket etmiş ve bir yere gelmişlerdi, ama burası gelmeleri gereken yer değildi. Her zamanki gibi, yürüyüşe neşeyle başlayan askerler duraklamaya başlamıştı; memnuniyetsizlik ifadeleri, kafa karışıklıkları başladı, geriye bir yerlere dönüldü. Yaverler ve generaller dörtnala sağa sola koşturuyor, bağırıyor, sinirleniyor, tartışıyor, yanlış yere geldiklerini, geç kaldıklarını söylüyor, birilerini suçluyor ve sonunda ellerini sallayıp sadece bir yerlere gitmiş olmak için ilerliyorlardı. "Nasıl olsa bir yere varırız!" Gerçekten de bir yerlere varıyorlardı ama olmaları gereken yere değil, olmaları gereken yere giden birkaç tanesi ise o kadar geç kalmışlardı ki düşman ateşine hedef olmaktan başka bir işe yaramamışlardı. Bu çarpışmada, Weyrother'in Austerlitz'de oynadığı rolü üstlenen Toll, oradan oraya dörtnala koşturuyor ve işlerin her yerde ters gittiğini görü-

5 Birinci Kol ilerliyor.

yordu. Hava iyice aydınlanmıştı; atını ormana, uzun süre önce Orlov-Denisov'un müfrezesinin yanına gitmesi gereken Baggovut'un kolordusuna doğru sürdü. Başarısızlıktan dolayı telaşlanan ve morali bozulan Toll, bunun bir sorumlusu olması gerektiğini düşünerek kolordu komutanının yanına gitti, onu azarlamaya başladı, kurşuna dizilmesi gerektiğini söyledi. Bütün bu gecikmelere, karışıklıklara, düzensizliklere kendisi de üzülen yaşlı, savaş görmüş, sakin General Baggovut, kendi karakterinin dışına çıkıp herkesi şaşırtarak öfkeye kapıldı ve Toll'a hoş olmayan şeyler söyledi.

"Kimseden ders alacak değilim, askerlerimle ölmesini ben de en az başkaları kadar bilirim," dedi ve tek bir tümenle ileri atıldı.

Tek bir tümenle yaptığı bu saldırının yararlı mı zararlı mı olacağını düşünmeden, Fransız ateşi altında açık alana çıkan heyecanlı ve cesur Baggovut, dosdoğru ilerledi ve askerlerini ateş altına sürdü. Bu sinirli ruh halinde tehlikeye, güllelere ve kurşunlara ihtiyacı vardı. İlk gelen kurşunlardan biri onu, sonraki kurşunlar da askerlerinin çoğunu öldürdü. Ve tümeni bir süre boyunca, gereksiz yere ateş altında kaldı.

VII

Bu sırada başka bir kolun Fransızlara cepheden saldırması gerekiyordu ama bu kolda Kutuzov vardı. İstememesine rağmen başlayan bu çarpışmadan karışıklıktan başka bir şey çıkmayacağını iyi biliyor, birlikleri elinden geldiği kadar tutuyor, harekete geçmiyordu.

Kır atı üzerinde sessizce dolaşıyor, saldırı önerilerini gönülsüzce cevaplıyordu.

İlerlemek için izin isteyen Miloradoviç'e, "Sürekli saldıralım deyip duruyorsunuz, karışık manevraları beceremediğimizi görmüyor musunuz?" dedi.

Bir başkasına, "Sabah Murat'yı canlı yakalamayı, gitmemiz gereken yere zamanında gitmeyi beceremedik: Artık yapacak bir şey kalmadı!" diye cevap veriyordu.

Kazakların verdiği rapordan, Fransızların daha önce boş olan arka tarafında artık iki Polonya taburu olduğunu öğrenen Kutuzov, arkasına dönüp göz ucuyla Yermolov'a baktı (dünden beri onunla konuşmamıştı).

"Taarruz edelim diye rica ederler, türlü türlü plan yaparlar ama iş uygulamaya gelince hiçbir şey hazır değil, meseleyi anlayan düşman her türlü önlemi alıyor."

Yermolov bu sözleri duyunca gözlerini kıstı ve hafifçe gülümsedi. Kendisi için fırtınanın geçtiğini, Kutuzov'un bu taşla yetineceğini anladı. Yanında duran Rayevski'yi diziyle dürterek, sessizce, "Faturayı bana kesip, eğleniyor," dedi, kısa bir süre sonra da Kutuzov'un yanına gidip saygıyla rapor verdi:

"Saat daha geç olmadı ekselansları, düşman da gitmedi. Taarruz emredecek misiniz? Yoksa muhafızlar küçük bir dumandan başka bir şey görmeyecek."

Kutuzov hiçbir şey söylemedi ve ancak Murat'nın birliklerinin geri çekildikleri bildirilince taarruz emrini verdi; ama yüz adımda bir duruyor, kırk beş dakika bekliyordu.

Bütün çarpışma Orlov-Denisov'un Kazaklarının saldırısından ibaretti; diğer birlikler sadece, boşu boşuna birkaç yüz kişi kaybetmekle kalmıştı.

Bu çarpışma sayesinde Kutuzov elmas bir nişan, Benigsen elmaslar ve yüz bin ruble, diğerleri de rütbelerine göre pek çok güzel şey aldılar ve kurmay heyetinde değişiklikler oldu.

Rus subayları ve generalleri, Tarutino Savaşı'ndan sonra, bugün insanların, orada aptalın biri söylenenlerin tam tersini yaptı, biz olsaydık öyle yapmazdık duygusunu uyandırmak istemeleri gibi, "*Bizde her zaman* böyle olur, her şeyin tersi yapılır!" diyorlardı. Ama bugün bunu söyleyen insanlar ya konuştukları meseleyi bilmiyorlar, ya da bile bile kendilerini kandırıyorlar. Hiçbir savaş, Tarutino, Borodino, Auster-

litz, planlarını yapanların bekledikleri şekilde gelişmez. Bu, önemli bir gerçekliktir.

Sayısız bağımsız kuvvet (insan hiçbir yerde, ölüm kalım meselesinin söz konusu olduğu savaşta olduğu kadar bağımsız değildir) savaşın gidişatını etkiler ve bu gidişat hiçbir zaman önceden bilinemez, tek bir kuvvetin sevk ettiği yönde hareket etmez.

Bir cisme aynı anda değişik yönlerden kuvvet uygulanırsa, bu cisim bu kuvvetlerden herhangi birinin yönünde hareket etmez; mekanikte kuvvetlerin paralelkenar köşegeniyle ifade edilen ortalama, en kısa yön her zaman olacaktır.

Tarihçilerin, özellikle Fransız tarihçilerin tasvirlerinde, savaşların ve çarpışmaların, önceden belirlenmiş bir plan uyarınca cereyan ettiklerini görecek olursak, bunlardan çıkarabileceğimiz tek sonuç, bu tasvirlerin gerçeği yansıtmadıklarıdır.

Tarutino Savaşı'nın Toll'un planladığı hedefe, yani birlikleri hazırladığı plan uyarınca çarpışmaya sürmeye ulaşmadığı belli; Kont Orlov'un, Murat'yı esir alma, Benigsen ve diğerlerinin tüm kolorduyu bir anda ortadan kaldırma hedefleri, çarpışmaya katılarak sivrilmek isteyen subayların ya da aldıklarından daha fazla ganimet elde etmek isteyen Kazakların hedefleri de gerçekleşmedi. Ama hedef, savaşta gerçekten kazanılan başarı, tüm Rus halkının o dönemdeki ortak isteği (Fransızların Rusya'dan kovulması ve ordularının yok edilmesi) olsaydı, Tarutino Savaşı'nın, özellikle yaşanılan karışıklıklar nedeniyle, seferin o döneminde tam ihtiyaç duyulan şey olduğu açıkça görülecekti. Bu savaş için, alınan sonuçtan daha uygun bir sonuç düşünmek zor ve imkânsızdır. En az çabayla, büyük bir karışıklık yaşanmasına rağmen, mümkün olan en az kayıpla, seferin en önemli sonucu elde edildi, gerilemeden ilerlemeye geçildi, Fransızların zayıflığı ortaya çıktı, Napolyon ordusunun kaçmaya başlamak için beklediği itme kuvveti uygulandı.

VIII

Napolyon Moskova'ya, parlak zafer de la Moskowa'dan sonra giriyor; zafer olduğu şüphesiz çünkü savaş meydanı Fransızların elinde. Ruslar geri çekiliyor, başkenti teslim ediyor. Erzak, silah, cephane ve sayısız zenginlikle dolu Moskova, Napolyon'un elinde. Fransız Ordusu'ndan iki kat zayıf Rus Ordusu, bir ay boyunca tek bir saldırı girişiminde dahi bulunmuyor. Napolyon olabilecek en parlak durumda. Çünkü iki kat güçlü ordusuyla Rus Ordusu'ndan artakalanlara saldırıp onu ortadan kaldırabilir, avantajlı bir barış antlaşması önerebilir, reddedilmesi durumunda Peterburg'a doğru tehditkâr bir yürüyüşe geçebilir, ters giden herhangi bir şey olursa Smolensk'e ya da Vilnius'a dönebilir ya da Moskova'da kalabilirdi; kısacası, Fransız Ordusu'nun o dönemdeki parlak durumunu muhafaza etmek için özel bir dehaya gerek yokmuş gibi görünüyordu. Bunun için yapılması gereken şey çok sıradan ve kolaydı: Askerlerin yağma yapmasına izin vermemek, kışlık giysiler hazırlamak ki Moskova'da tüm orduya yetecek kadar vardı, Moskova'da tüm orduya (Fransız tarihçilerin söylediklerine göre) altı aydan fazla yetecek kadar bulunan erzakı düzgün bir şekilde toplamak. Dâhilerin dâhisi ve tarihçilerin iddialarına göre, orduyu yönetme gücünü elinde bulunduran Napolyon bunlardan hiçbirini yapmadı.

Bunlardan hiçbirini yapmamakla kalmadı, gücünü, yapabileceklerinin arasından en aptalca olanını, kendini felakete götürecek olanını seçmek için kullandı. Napolyon kışı Moskova'da geçirebilir, Peterburg üzerine yürüyebilir, Nijniy Novgorod üzerine yürüyebilir, geriye, kuzeye ya da sonradan Kutuzov'un gittiği yoldan güneye gidebilirdi, ama akla gelebilecek en aptalcasını yapıp ekime kadar Moskova'da kaldı, askerlerin şehri yağmalamasına izin verdi, sonra bir garnizon bırakıp bırakmama tereddüdüne düşerek Moskova'dan ayrıldı, Kutuzov'a yaklaştı, çarpışmaya girmeden sağa dön-

dü ve Malaya Roslavets'e kadar geldi, hiçbir saldırı fırsatını değerlendirmeden, Kutuzov'un gittiği yoldan değil bozuk Smolensk yolundan Mojaysk'a döndü; bundan daha aptalca ve orduyu felakete götürecek bir şey düşünülemezdi, etkileri de görüldü zaten. Napolyon'un amacı kendi ordusunu perişan etmekse, en yetenekli stratejist bile, tabii ki Rus Ordusu'nun yapacaklarını hesaba katmayarak, Fransız Ordusunu tamamen yok etmek için, Napolyon'un art arda yaptıklarından daha etkili bir şey düşünemezdi.

Dâhi Napolyon bunu yaptı. Ama Napolyon'un kendi ordusunu, canı öyle istediği için ya da çok budala olduğu için perişan ettiğini söylemek, Napolyon'un ordusunu Moskova'ya canı istediği için, çok zeki ve dâhi olduğu için götürdüğünü söylemek kadar haksızlık olur.

Her iki vakada da onun, herhangi bir erin kişisel eyleminden daha etkili olmayan kişisel eylemi sadece, olayı yönlendiren yasalara uyum göstermiştir.

Tarihçiler bize, tamamen yanlış bir şekilde (sırf sonuçlar Napolyon'un eylemlerini haklı çıkartmadığı için) Napolyon Moskova'dayken eski gücünde olmadığını söylerler. O, daha önce ve daha sonra yaptığı gibi 1813 yılında da hem kendisi hem de ordusu için en iyisini yapmak amacıyla tüm yeteneğini ve gücünü kullandı. Napolyon'un o dönem yaptıkları en az Mısır'da, İtalya'da, Avusturya'da ve Prusya'da yaptıkları kadar etkileyiciydi. Napolyon'un dehasının, kırk asrın onun ihtişamını izlediği Mısır'da ne kadar geçerli olduğunu kesin olarak bilmiyoruz, çünkü onun bu büyük kahramanlığını bize sadece Fransızlar anlattı. Napolyon'un Avusturya ve Prusya'daki dehasını doğru bir şekilde değerlendiremeyiz çünkü oralarda yaptıkları hakkındaki bilgiyi Fransız ve Alman kaynaklarından almak zorundayız; ama kolorduların anlaşılmaz bir şekilde hiç çarpışmadan teslim olup esareti kabul etmeleri ve kaleleri kuşatma bile olmadan teslim etmeleri, Almanların Almanya'da yapılan savaşın tek

açıklaması olarak onun dehasını kabul etme eğiliminde olduklarını gösteriyor. Tanrı'ya şükür bizim, kendi ayıbımızı örtmek için onun dehasını kabul etmemize gerek yok. Bu meseleye basit ve doğrudan bakabilme hakkına sahip olmak için gerekli bedeli ödedik ve bu haktan vazgeçmeyiz.

Onun Moskova'da yaptıkları, daha önce başka yerlerde yaptıkları gibi etkileyici ve dâhicedir. Moskova'ya girdikten Moskova'dan ayrılana kadar emir üzerine emir yayınlıyor, plan üzerine plan yapıyor. Halkın, temsilcilerin olmaması, hatta Moskova yangını onun kafasını karıştırmaz. Napolyon ne kendi ordusunun refahını, ne düşmanın hareketlerini, ne Rus halkının refahını, ne Paris'teki işlerin yönetimini, ne de müstakbel barışın koşullarıyla ilgili diplomatik değerlendirmeleri göz ardı etmiştir.

IX

Askerî konulara gelince, Napolyon Moskova'ya girer girmez, Rus Ordusu'nun hareketlerini takip etmesi için General Sebastiani'ye kesin bir emir veriyor, çeşitli yollara kolordular gönderiyor ve Murat'ya, Kutuzov'u bulmasını emrediyor. Sonra Kremlin'in istihkâmı işini dikkatli bir şekilde ele alıyor; sonra Rusya haritası üzerinde, ileride düzenleyeceği seferin dâhice planını yapıyor. Diplomasi konusuna gelince, Napolyon soyulmuş, üstü başı perişan, Moskova'dan nasıl kaçacağını bilmeyen Yüzbaşı Yakovlev'i huzuruna çağırtıyor, ona tüm politikasını ve yüce gönüllülüğünü ayrıntılı olarak anlatıyor, Rastopçin'in Moskova'da işleri kötü idare ettiğini arkadaşı ve kardeşine bildirmeyi bir görev sayarak İmparator Aleksandr'a bir mektup yazıyor ve Yakovlev'i Peterburg'a gönderiyor. Görüşlerini ve yüce gönüllülüğünü Tutolmin'e de aynı şekilde detaylı anlatıp bu yaşlı adamı da müzakereler için Peterburg'a gönderiyor.

Hukuksal konulara gelince, yangınlardan hemen sonra, suçluların hemen bulunmaları ve idam edilmeleri emrediliyor. Alçak Rastopçin de evi yakılarak cezalandırılıyor.

İdari konulara gelince, Moskova bir anayasayla ödüllendiriliyor, belediye kuruluyor, aşağıdaki duyuru yayınlanıyor:

"Moskova sakinleri!

Yaşadığınız talihsizlik çok büyük ama yüce imparatorunuz ve kralınız bu duruma son vermek istiyor. İtaatsizliği ve suçları nasıl cezalandırdığını korkunç örnekler size öğretmiştir. Düzensizliğe son vermek ve güvenliği yeniden sağlamak için sert önlemler alınmaktadır. Aranızdan seçilmiş, halkın sorunlarıyla ilgilenen bir belediye ya da şehir meclisi oluşturulacak. Size hizmet edecek, ihtiyaçlarınızı, çıkarlarınızı gözetecek. Meclis üyeleri omuzdan geçirilecek kırmızı bir şerit taşıyacak, meclis başkanı da beyaz bir kemer takacak. Ama görev başında olmadıkları zaman sadece sol kollarına kırmızı bir şerit takacaklar.

Şehir polisi, eski düzenine göre yeniden kurulmuştur ve yaptıkları sayesinde daha şimdiden düzen sağlanmıştır. Yönetim, şehrin bütün kesimlerine atanmış iki genel komiser ya da polis şefi ve yirmi komiser ya da semt polisi tayin etti. Onları sol kollarına takacakları beyaz şeritten tanıyacaksınız. Farklı mezhepler için çeşitli kiliseler açık durumda ve dinî törenler hiçbir kısıtlama olmadan yapılmaktadır. Hemşehrileriniz her gün evlerine dönüyor, yaşadıkları talihsizliklerin giderilmesi ve yardım almaları için gerekli emirler verildi. Yönetimin, düzenin yeniden sağlanması ve durumunuzun düzelmesi için aldığı tedbirler bunlardır; ama bu amaçlara ulaşmak için sizin de yönetimle birlikte gayret göstermeniz, yaşadığınız talihsizlikleri, mümkünse unutmanız, kaderinizin kötüye gitmeyeceğini umanız, birey olarak sizlere ve mülklerinizden geri kalanlara kastedenleri kaçınılmaz, utanılacak bir ölümün beklediğinden emin olmanız ve nihayetinde bunların, hükümdarların en yücesi ve adilinin isteğiyle güvence

altına alındığından şüphe etmemeniz gerekiyor. Hangi milletten olursanız olun, askerler ve şehir sakinleri! Kamu güvenliğini, devletin refahının kaynağını yeniden sağlayın, kardeş gibi yaşayın, birbirinize yardım edin ve birbirinizi koruyun, kötü niyetlilere karşı koymak için birleşin, askerî ve sivil yetkililere itaat edin, gözyaşlarınız kısa sürede dinecektir."

Ordunun gıda ihtiyacı konusuna gelince, Napolyon bütün birliklere kendilerine erzak tedarik etmeleri ve ordunun gelecekteki ihtiyaçlarını bu şekilde karşılamaları için, sırayla Moskova'ya à la maraude[6] için girmelerini emretti.

Din konusuna gelince, ramener les popes[7] ve kiliselerde ayinlerin yeniden başlamasını emretti.

Ticaret ve ordunun gıda ihtiyacının karşılanması konularıyla ilgili olarak, her yere aşağıdaki duyuru asıldı:

Duyuru:

"Siz, Moskova'nın barışçıl insanları, talihsizliklerin şehirden uzaklaştırdığı zanaatkârlar ve işçiler ve siz yersiz bir korkunun tarlalarından hâlâ uzak tuttuğu çiftçiler, dinleyin! Huzur başkente geri dönüyor, düzen yeniden sağlanıyor. Hemşehrileriniz, kendilerine saygı gösterildiğini görerek saklandıkları yerlerden cesurca çıkıyor. Onlara ve mallarına karşı yapılan her türlü tecavüz hemen cezalandırılıyor. İmparator ve kral hazretleri onları koruyor ve içinizden, emirlerine karşı çıkanlar haricinde kimseyi düşmanı saymıyor. Bedbahtlığınıza son vermek, evlerinize ve aile hayatınıza dönmenizi istiyor. Onun bu hayırsever niyetlerine karşılık verin ve korkusuzca bize gelin. Moskovalılar! Evlerinize güven içinde dönün: İhtiyaçlarınızı karşılayacak imkânlara hemen kavuşacaksınız. Esnaflar ve çalışkan zanaatkârlar! İşlerinizin başına dönün: Evler, dükkânlar, bekçi kulübeleri sizleri bekliyor, emekleriniz karşılığında gereken ücreti alacaksınız! Ve son olarak siz köylüler, korkudan saklandığınız orman-

6 Yağma yapmak.

7 Papazların geri getirilmesini.

lardan çıkın, korkmadan, korunacağınızdan tamamen emin bir halde evlerinize dönün. Şehirde, köylülerin fazla erzaklarını ve toprak ürünlerini getirebilecekleri pazarlar kuruldu. Yönetim serbestçe satış yapılmasını sağlamak için şu tedbirleri aldı: 1) Köylüler, çiftçiler ve Moskova yakınlarında yaşayanlar, bu günden itibaren her türlü ürünlerini, hiçbir tehlikeyle karşılaşmadan şehre, biri Mohovaya Caddesi'nde, diğeri Ohotnıy Çarşısı'nda kurulan iki pazara getirebilirler. 2) Bu ürünler onlardan, alıcının ve satıcının anlaşacakları bir fiyat üzerinden alınacaktır; eğer satıcı talep ettiği makul fiyatı alamazsa malını köyüne geri götürmekte özgürdür ve hiç kimse, hiçbir şartta buna engel olamayacaktır. 3) Her hafta, pazar ve çarşamba günleri büyük alışveriş günü olarak belirlenmiştir; bu amaçla, salı ve cumartesi günleri, şehre gelen bütün anayollara, belirli aralıklarla, yük arabalarını korumak için yeterli sayıda asker yerleştirilecektir. 4) Benzer tedbirler, köylüler geri dönerken bir engelle karşılaşmamaları için de alınacaktır. 5) Günlük alışverişin yeniden düzene girmesi için gerekli önlemler de vakit geçirilmeden alınacaktır. Şehirde ve köylerde yaşayanlar ve siz, hangi milletten olursanız olun, işçiler ve zanaatkârlar! Majesteleri imparator ve kralın, size babacan tavrını göstermesi, halkın refahını sağlaması için çağrılıyorsunuz. Saygınızı, güveninizi onun ayağına getirin ve bizimle *iş birliği yapmak* için geç kalmayın!"

Askerlerin ve halkın moralini yükseltme konusuna gelince, durmadan geçit törenleri düzenleniyor, ödüller dağıtılıyordu. İmparator at üstünde sokaklarda dolaşıyor, şehir sakinlerini teselli ediyordu; devlet işlerine yoğunlaşmış olmasına rağmen kendi emriyle kurulan tiyatroları ziyaret ediyordu.

Taç sahiplerinin en önemli erdemi olan hayırseverlik konusuna gelince, Napolyon bu konuda kendi yapabileceği her şeyi yaptı. Hayır kurumlarına Maison de ma mère[8]

8 Annemin evi.

yazılmasını emrederek, bu hareketiyle ince evlatlık duygularını, hükümdarın yüce bir davranışıyla birleştirdi. Yetimhaneyi ziyaret etti, kurtardığı yetimlerin beyaz ellerini öpmesine izin verdi, Tutolmin'le nazikçe görüştü. Sonra, Thiers'in güzel anlatımına göre, bastırdığı sahte Rus paralarıyla askerlerin maaşlarının ödenmesini emretti. Relevant l'emploi de ces moyens par un acte digne de lui et de l'armée Française, il fit distribuer des secours aux incendiés. Mais les vivres étant trop précieux pour être donnés à des étrangers la plupart ennemis, Napoléon aima mieux leur fournir de l'argent afin qu'ils se fournissent au dehors, et il leur fit distribuer des roubles papiers.[9]

Ordunun disiplini konusuna gelince, görevlerini ihmal edenlerin şiddetli bir şekilde cezalandırılması ve yağmacılığın önüne geçilmesi için sürekli emirler yayınlandı.

X

Ama işin garibi, benzer durumlarda başvurulanlardan hiç de kötü olmayan bu düzenlemeler, çabalar ve planlar konuların özüne nüfuz edemedi ve mekanizmasıyla bağlantısı kopmuş ibre gibi saatin kadranında, çarklara hiç temas etmeden, keyfî ve amaçsız bir şekilde döndü durdu.

Savaş konusuna gelince, Thiers'in, hakkında, que son génie n'avait jamais rien imaginé de plus profond, de plus habile et de plus admirable[10] dediği ve Mösyö Fain ile bu dâhice planın 4 Ekim'de değil 15 Ekim'de yapıldığını

9 Kendisine ve Fransız ordusuna yakışacak bir şekilde, elindeki imkânları kullanarak, yangından zarar görenlere yardım dağıttı. Ama yiyecek maddeleri, çoğu düşman olan yabancılara dağıtılmayacak kadar değerli olduğu için, Napolyon onlara, yiyeceklerini başka yerden temin etmeleri için para vermeyi tercih etti ve onlara, kâğıt rubleler dağıttı.

10 Onun dehası hiç bu kadar derin, bu kadar ustaca ve bu kadar takdire değer bir şey tasarlamamıştı.

kanıtlama polemiğine girdiği planı, gerçeklikle uzaktan yakından ilgisi olmadığı için uygulanmadı ve uygulanamazdı. Kremlin'in tahkiminin hiçbir işe yaramayacağı ortaya çıktı ve bu iş için la Mosquée'nin[11] (Napolyon, Aziz Vasili Kilisesi'ne bu adı takmıştı) yıkılması gerekiyordu. Kremlin'in altına lağım kazılması sadece, imparatorun Moskova'dan ayrılırken, Kremlin'in havaya uçurulması, yani çocuğun düşüp yaralandığı zeminin cezalandırılması isteğinin yerine getirilmesine yardımcı oldu. Napolyon'un endişelendiği, Rus Ordusu'nun takip edilmesi meselesi daha önce duyulmamış bir şekilde neticelendi. Fransız komutanlar, altmış bin kişilik Rus Ordusu'nu gözden kaybettiler ve Thiers'in anlattığına göre, bu altmış bin kişilik ordu Murat'nın yeteneği ve görünüşe göre dehası sayesinde, samanlığın içindeki iğne gibi bulundu.

Diplomasi konusuna gelince, Napolyon'un yüce gönüllülüğü ve adilliği konusunda, hem Tutolmin hem de başlıca kaygısı kaput ve yük arabası olan Yakovlev karşısında öne sürdüğü deliller hiçbir işe yaramadı; Aleksandr bu elçileri kabul etmedi ve getirdikleri mesajlara cevap vermedi.

Hukuksal konulara gelince, sözde kundakçıların idamından sonra Moskova'nın diğer yarısı da yandı.

İdari konulara gelince, belediyenin kurulması yağmacılığı önlemedi, sadece bu belediyede görev alan kişilerin düzeni koruma bahanesiyle Moskova'yı yağmalamalarını, ya da kendi mallarını yağmadan korumalarını sağladı.

Din konusuna gelince, Mısır'da bir camiyi ziyaret etmesiyle kolayca halledilen meselede burada hiçbir sonuç alınamadı. Moskova'da arayıp bulunan iki ya da üç rahip, Napolyon'un isteklerini gerçekleştirmeyi denediler ama içlerinden bir tanesini, bir Fransız askeri bir ayin sırasında tokatladı ve bir Fransız memur diğeri hakkında şöyle bir ihbarda bulundu: "Le prêtre, que j'avais découvert et invité

11 Caminin.

à recommencer à dire la messe, a nettoyé et fermé l'église. Cette nuit on est venu de nouveau enfoncer les portes, casser les cadenas, déchirer les livres et commettre d'autres désordres."[12]

Ticaret konusuna gelince, çalışkan zanaatkârlara ve bütün köylülere seslenen duyuru herhangi bir karşılık bulmadı. Çalışkan zanaatkârlar yoktu ve köylüler, ellerinde bu duyurularla şehirden çok uzaklaşan memurları yakalayıp öldürdüler.

Halkı ve askerleri tiyatroda eğlendirme konusunda da başarı sağlanamadı. Kremlin'de ve Poznyakov'un evinde açılan tiyatrolar kısa süre içinde kapandı, çünkü aktrisler ve aktörler soyulmuşlardı.

Hayırseverlik de istenilen sonuçları vermedi. Sahte banknotlarla dolu olan Moskova'da sahte olmayan paralar da değerini kaybetmişti. Ganimet toplayan Fransızlar sadece altına değer veriyorlardı. Sadece Napolyon'un talihsizliğe uğrayanlara cömertçe dağıttığı sahte banknotların değil, gümüşün bile altın karşısında değeri yoktu.

Yetkililerin emirlerinin geçersiz olduğunun en dikkat çekici göstergesi, Napolyon'un yağmayı durdurmak ve disiplini yeniden sağlamak konusunda gösterdiği çabaydı.

Ordu komutanlarının verdikleri raporlar şu şekildeydi:

"Durdurulması için verilen emre rağmen şehirde yağma devam ediyor. Düzen henüz sağlanamadı ve şehirde yasal ticaret yapan tek bir tüccar bile yok. Sadece ordu kantincileri satış yapmayı göze alıyor ve onlar da yağma mallarını satıyorlar."

"La partie de mon arrondissement continue à être en proie au pillage des soldats du 3 corps, qui, non contents d'arracher aux malheureux réfugiés dans des souterrains le

12 Bulduğum ve ayin yapması için kiliseye davet ettiğim rahip kiliseyi temizledi ve kilitledi. O akşam kapılar ve kilitler kırıldı, kitaplar yırtıldı ve kargaşa çıktı.

peu qui leur reste, ont même la férocité de les blesser à coups de sabre, comme j'en ai vu plusieurs exemples."[13]

"Rien de nouveau outre que les soldats se permettent de voler et de piller. Le 9 octobre."[14]

"Le vol et le pillage continuent. Il y a une bande de voleurs dans notre district qu'il faudra faire arrêter par de fortes gardes. Le 11 octobre."[15]

"İmparator, yağmanın önüne geçilmesi için sert emirler yayınlandığı halde muhafız müfrezelerinin Kremlin'e sürekli yağma yapmış halde döndüklerini görmekten hiç memnun değil. Eski muhafızlar dün gece darmadağınlardı ve yağma yapıyorlardı, bugün de yapıyorlar. İmparator, kendisini korumak için seçilmiş, itaat timsali olmaları gereken askerlerin, ordu için gerekli malların bulunduğu kilerlere ve dükkânlara girecek derecede itaatsizlik göstermelerini üzüntüyle izliyor. Diğer askerler öyle bir noktaya gelmişler ki nöbetçi ve devriye subayları dinlemiyorlar, onlara küfredip, dövüyorlar."

Vali, "Le grand maréchal du palais se plaint vivement,"[16] diye yazıyordu, "que malgré les défenses réitérées, les soldats continuent à faire leurs besoins dans toutes les cours et même jusque sous les fenêtres de l'Empereur."[17]

Bu ordu, kendisini açlıktan ölmekten kurtarabilecek yemleri ayaklarının altında ezen başıboş bir sürü gibi, Moskova'da kaldığı her gün biraz daha çözülüyor, yok oluyordu.

Ama harekete de geçmiyordu.

---

13 3. Kolordu'ya bağlı askerler, bölgemin bir kısmında, ellerinde kalan üç beş parça şeyi bodrumlarda saklayan talihsiz halkın mallarını yağmalamaya devam ediyorlar, ayrıca onları kılıçla yaralama vahşeti sergiledikleri birkaç örnek de gördüm.

14 Askerlerin soyguna ve yağmaya devam etmesi dışında yeni bir şey yok. 9 Ekim.

15 Soygun ve yağma devam ediyor. Bölgemizde sert tedbirlerle durdurulması gereken bir hırsız çetesi var. 11 Ekim.

16 Sarayın yüce mareşali şikâyette bulunuyor.

17 Tekrar tekrar verilen emirlere rağmen askerler ihtiyaçlarını avlularda, hatta imparatorun pencerelerinin altında gidermeye devam ediyorlar.

Ancak Smolensk yolunda yük arabalarına müdahalede bulunulmasının ve Tarutino Savaşı'nın doğurduğu panik ve korkudan sonra hızlı hareket etmeye başladı. Tarutino Savaşı hakkındaki haberi, beklemediği bir anda, bir geçit törenini izlerken alan Napolyon'un içinde, Thiers'in söylediğine göre, Rusları cezalandırma isteği doğdu ve bütün birliklerin talep ettiği hareket emrini verdi.

Bu birliklerin askerleri, Moskova'dan kaçarken, yağmaladıkları her şeyi yanlarına aldılar. Napolyon da kendi özel trésor'unu[18] yanına aldı. Ama yük arabalarının orduya engel olduğunu görünce (Thiers'in anlattığına göre) korkuya kapıldı. Savaş tecrübesiyle, Moskova'ya girerken bir mareşale arabalarını yakmasını emretmesinden farklı olarak, bu sefer arabaların yakılmasını emretmedi, askerlerin sürdüğü bu kaleskalara ve kupa arabalarına bakarak bunun iyi bir şey olduğunu, bu arabaların erzakları, hasta ve yaralıları taşımak için kullanılabileceğini söyledi.

Ordu, ölmekte olduğunu hisseden ve ne yapacağını bilmeyen yaralı bir hayvana benziyordu. Napolyon'un ve ordusunun, bu ordunun Moskova'ya girişinden yok olmasına kadar geçen süre içerisindeki ustaca manevralarını ve amaçlarını incelemek, ölümcül yara almış bir hayvanın son nefesini vermeden önceki çırpınışlarını, kasılmalarını incelemeye benzer. Yaralı hayvan bir hışırtı duyduğu zaman çoğunlukla avcının silahına doğru atılır, ileri geri gider gelir ve kendi ölümünü çabuklaştırır. Birliklerinin baskısını hisseden Napolyon da aynı şeyi yaptı. Tarutino Savaşı'nın hışırtısı vahşi hayvanı korkuttu, silahın üstüne atıldı, avcının yanına kadar koştu, geri döndü, tekrar ileri atıldı, tekrar döndü ve sonunda bütün vahşi hayvanlar gibi, en elverişsiz, en tehlikeli ama önceden bıraktığı izleri tanıdığı yoldan geri döndü.

Bize bütün bu hareketin yöneticisi gibi görünen Napolyon (medeniyet görmemiş, vahşi bir insanın, geminin bur-

18 Hazinesini.

nuna oyulmuş figürün gemiyi yönettiğini düşünmesi gibi), bütün bu süre zarfındaki eylemleriyle, arabanın içinde oturmuş, elinde tuttuğu kayışlarla arabayı sürdüğünü düşünen bir çocuğu andırmaktaydı.

XI

Piyer 6 Ekim sabahı, erken bir saatte kulübeden çıktı, geriye dönüp kapının yanında durdu ve etrafında dört dönen, uzun gövdeli, kısa, eğri bacaklı, rengi mora çalan boz köpekle oynamaya başladı. Köpek kulübede onlarla birlikte kalıyor, geceyi Karatayev'in yanında geçiriyor, bazen şehirde bir yerlere gidip geri dönüyordu. Muhtemelen şimdiye kadar sahibi olmamıştı, şimdi de yoktu, bir ismi bile yoktu. Fransızlar Azor, hikâyeci asker Femgalka, Karatayev ve diğerleri Seriy, bazen de Vislıy diye sesleniyorlardı. Rengi mora çalan boz köpek, sahibi, ismi, hatta belli bir cinsi ya da rengi olmamasından şikâyetçiymiş gibi değildi. Tüylü kuyruğu sert ve yukarı doğru kıvrık dururdu, eğri bacakları görevlerini o kadar iyi yaparlardı ki, çoğunlukla dört bacağını da kullanmasına gerek yokmuş gibi arka ayaklarından birini incelikle kaldırır, üç ayak üzerinde gayet kolayca ve hızlı koşardı. Onun için her şey bir eğlence vesilesiydi. Kâh keyfinden tiz sesler çıkararak sırtının üstünde yuvarlanır, kâh düşünceli ve ciddi bir tavırla güneşlenir, kâh bir kıymık parçası ya da saman çöpüyle oynayarak hoplayıp zıplardı.

Piyer'in giysileri artık, eski kıyafetlerinden geriye kalan tek parça olan kirli, yırtık bir gömlek, Karatayev'in tavsiyesiyle, sıcak tutması için paçalarına ip bağladığı bir asker pantolonu, bir kaftan ve mujik kalpağından ibaretti. Piyer bu süre içinde fiziksel olarak çok değişmişti. Ailesinden gelen sert, güçlü görünüşü korumakla birlikte artık öyle şişman görünmüyordu. Yüzünün alt kısmı sakal ve bıyıkla kaplanmıştı; uzamış, keçeleşmiş, bit dolu saçları kalpak gibi kıvrılmıştı.

Gözlerindeki Piyer'in bakışlarında daha önce hiç görülmediği kadar sert, sakin, canlı ve kararlı bir ifade vardı. Kendini bakışlarında gösteren eski miskinliğin yerini harekete geçmeye ve hemen direnmeye hazır bir enerji almıştı. Ayakları çıplaktı.

Piyer kâh o sabah arabaların ve atlıların geçtiği aşağıdaki tarlalara, kâh nehrin karşı tarafındaki uzaklara, kâh şaka olsun diye değil gerçekten ısırmak istiyormuş gibi hareketler yapan köpeğe, kâh kirli, kalın, uzun parmaklarını oynatarak çeşitli şekillere sokmaktan hoşlandığı çıplak ayaklarına bakıyordu. Çıplak ayaklarına her baktığında yüzünde canlı, halinden memnun olduğunu gösteren bir gülümseme belirirdi. Bu çıplak ayakların görüntüsü, bu sürede yaşadığı ve öğrendiği şeyleri hatırlatır, bunları hatırlamak hoşuna giderdi.

Birkaç gündür hava sakin ve açıktı, sabahları hafif bir don oluyordu, kocakarı sıcakları denilen sıcaklar vardı.

Güneş varken hava sıcaktı; bu sıcaklığı canlandırıcı, taze sabah donuyla birlikte hissetmekse özellikle hoştu.

Uzaktaki ve yakındaki her türlü şeyin üzerinde, sadece sonbaharın bu döneminde görülen o büyüleyici, kristal parlaklık vardı. Uzaklarda köyü, kilisesi ve büyük beyaz eviyle Vorobyev tepeleri görünüyordu. Çıplak ağaçlar, kum, taşlar, evlerin çatıları, kilisenin kulesinin yeşil ucu, hepsi açık havada eşsiz bir berraklıkla, zarif hatlarıyla gözüküyorlardı. Daha yakınlarda, Fransızların işgal ettiği, çitleri boyunca hâlâ koyu yeşil leylak çalılıklarının olduğu, yarı yanmış bir konağın tanıdık yıkıntıları vardı. Kapalı havada, çirkinliğiyle itici görünen bu yıkılmış ve pis ev bile parlak, sakin, ihtişamlı, huzur verici ve güzel görünüyordu.

Düğmeleri evindeymiş gibi iliklenmemiş, kalpaklı, dişlerinin arasında kısa bir çubuk olan Fransız onbaşı kulübenin köşesinden çıktı ve dostça göz kırparak Piyer'in yanına geldi.

"Quel soleil, hein, monsieur Kiril?"[19] (Bütün Fransızlar Piyer'e böyle hitap ederdi). "On dirait le printemps."[20] On-

19 Hava ne kadar güneşli, değil mi Mösyö Kiril?

20 Sanki bahar gelmiş.

başı kapıya yaslandı ve her önerdiğinde reddetmesine rağmen çubuğunu Piyer'e uzattı.

"Si l'on marchait par un temps comme celui-là..."[21] diye söze başladı.

Piyer ona, harekete geçme konusunda ne duyduğunu sordu, onbaşı neredeyse bütün birliklerin harekete geçtiğini, esirler hakkında o gün bir emir gelmesi gerektiğini söyledi. Piyer'in olduğu kulübedeki askerlerden Sokolov ölecek kadar hastaydı ve Piyer onbaşıya, bu askerle ilgili bir şey yapılması gerektiğini söyledi. Onbaşı, Piyer'e, içinin rahat olabileceğini, seyyar ve sabit hastanelerin olduğunu, hasta için gerekli talimatların verileceğini ve her şeyin yetkililer tarafından önceden düşünüldüğünü söyledi.

"Et puis, monsieur Kiril, vous n'avez qu'à dire un mot au capitaine, vous savez. Oh, c'est un... qui n'oublie jamais rien. Dites au capitaine quand il fera sa tournée, il fera tout pour vous..."[22]

Onbaşının bahsettiği yüzbaşı, Piyer'le sık sık, uzun uzun konuşur ve ona her türlü hoşgörüyü gösterirdi.

"Vois-tu, St. Thomas, qu'il me disait l'autre jour: Kiril c'est un homme qui a de l'instruction, qui parle français; c'est un seigneur russe, qui a eu des malheurs, mais c'est un homme. Et il s'y entend le... S'il demande quelque chose, qu'il me dise, il n'y a pas de refus. Quand on a fait ses études, voyez vous, on aime l'instruction et les gens comme il faut. C'est pour vous, que je dis cela, monsieur Kiril. Dans l'affaire de l'autre jour si ce n'était grâce à vous, ça aurait fini mal."[23]

---

21 Böyle bir havada yürünseydi...

22 Ayrıca Mösyö Kiril, yüzbaşıya tek bir kelime etmeniz yeterli, biliyorsunuz. Öyle bir adamdır ki... hiçbir zaman, hiçbir şeyi unutmaz. Teftişe çıktığında yüzbaşıya söyleyin, sizin için her şeyi yapar...

23 Aziz Thomas üzerine yemin ederim, bana geçen gün şunu söyledi: Kiril eğitimli, Fransızca konuşan bir adam. Talihsizliklere uğramış bir Rus soylusudur, adam gibidir. Neyin ne olduğunu bilir... Eğer bir şey isterse, gelsin bana söylesin, isteği reddedilmez. İnsan eğitimli olunca, anlıyor musun, okumuş ve düzgün insanları sever. Hatırınız var diye söylüyorum Mösyö Kiril. Geçen günkü olay siz olmasaydınız çok kötü şekilde bitebilirdi.

Onbaşı bir süre daha sohbet ettikten sonra gitti. (Onbaşının bahsettiği olay, esirlerle Fransızlar arasında çıkan ve Piyer'in kendi arkadaşlarını yatıştırmayı başardığı bir kavgaydı.) Piyer'in onbaşıyla konuşmasını dinleyen birkaç esir hemen ona, onbaşının ne dediğini sordular. Piyer onlara onbaşının harekete geçilmesi konusunda söylediklerini aktarırken kulübenin kapısına zayıf, sararmış, üstü başı yırtık bir Fransız askeri geldi. Hızlı, ürkek bir hareketle elini alnına götürerek selam verdi ve Piyer'e dönerek, dikmesi için gömleğini verdiği er Platoche'un kulübede olup olmadığını sordu.

Fransızlar bir hafta önce çizme malzemesi ve keten bezi almışlar ve bunları, çizme yapmaları ve gömlek dikmeleri için esir askerlere dağıtmışlardı.

Karatayev, elinde düzgünce katlanmış bir gömlekle dışarı çıkarak, "Hazır şahinim, hazır!" dedi.

Karatayev'in üzerinde, hava sıcak olduğundan ve rahat çalışmak istediğinden sadece bir pantolon ve kara, yırtık bir gömlek vardı. Saçlarını bir lif parçasıyla, zanaatkârların yaptığı gibi bağlamıştı ve yuvarlak yüzü daha yuvarlak, daha sevimli görünüyordu.

Platon, gülümseyip diktiği gömleği açarak, "Söz işin kardeşidir. Cuma günü hazır olur demiştim, işte hazır," dedi.

Fransız etrafına huzursuz gözlerle bakındı ve şüphelerinden kurtulmuş gibi, hızla üniformasını çıkarıp gömleği giydi. Fransızın üniformasının altında gömlek yoktu, çıplak, sararmış, ince vücudunun üzerine giydiği uzun, yağlı, ipek, çiçekli bir yelek vardı. Belli ki kendisine bakan esirlerin gülmesinden korkan Fransız gömleği hemen kafasından geçirdi. Esirlerden hiçbiri tek bir kelime bile etmedi.

Platon gömleği çekiştirip düzelterek, "Bak, tam sana göre," dedi. Başını ve kollarını geçiren Fransız, kafasını kaldırmadan üzerindeki gömleğe baktı, dikişlerini inceledi.

Platon yuvarlak gülümsemesi ve belli ki eserinin karşısında duyduğu keyifle, "Ne yapalım şahinim, burası terzi değil,

gereken aletler de yok; ne demişler, gerekli alet yoksa bit bile öldürülmez," dedi.

Fransız, "C'est bien, c'est bien, merci, mais vous devez avoir de la toile de reste?"[24] dedi.

Hâlâ eserinin keyfini süren Karatayev, "Giydikçe vücuduna daha iyi oturacak," dedi, "daha güzel ve rahat duracak."

Fransız gülümseyerek, "Merci, merci, mon vieux, le reste?"[25] diye tekrarladı ve bir banknot çıkartıp Karatayev'e verdi. "Mais le reste..."[26]

Piyer, Platon'un, Fransızın söylediğini anlamak istemediğini görüyor, hiç karışmadan onları seyrediyordu. Karatayev para için teşekkür etti ve eserini hayran hayran seyretmeye devam etti. Fransız kalan kumaş konusunda ısrar etti ve Piyer'den söylediğini tercüme etmesini rica etti.

Karatayev, "Kalan kumaşı ne yapacakmış?" dedi. "Ondan bize dolak çıkardı. Neyse, ne yapalım." Karatayev'in yüzü birden değişti, üzgün bir ifadeyle koynundan, kalan kumaşı çıkardı ve yüzüne bakmadan Fransız'a verdi. Karatayev, "Yazık oldu!" diye mırıldandı ve arkasını dönüp yürümeye başladı. Fransız kumaşa baktı, düşündü, Piyer'e sorar gözlerle baktı ve sanki Piyer'in bakışları ona bir şeyler söyledi.

Fransızın yüzü kızardı, tiz bir sesle, "Platoche, dites donc, Platoche?"[27] diye bağırdı. Kumaşı uzatarak, "Gardez pour vous,"[28] dedi ve dönüp gitti.

Karatayev başını sallayarak, "İşte bak," dedi, "Hristiyan değil derler ama onların da kalbi var. Ne demiş eskiler: Terli el açık, kuru el sıkı olur. Kendisi de çıplak ama bak verdi." Karatayev bir süre konuşmadan, dalgın dalgın gülümseyip kumaş parçasına bakarak durdu. "Bundan iyi dolak olur dostum," dedi ve kulübeye döndü.

---

24 Güzel, çok güzel, teşekkür ederim ama sizde kumaş kalmış olması lazım?

25 Teşekkür ederim, teşekkür ederim dostum, kalan kumaş?

26 Ama kalan kumaş...

27 Platoche, bakar mısın, Platoche?

28 Sizde kalsın.

XII

Piyer esir düşeli dört hafta olmuştu. Fransızların, onu subay kulübesine geçirme teklifine rağmen, ilk girdiği kulübede kaldı.

Piyer harap olmuş, yanmış Moskova'da, bir insanın katlanabileceği zorlukların neredeyse en azami seviyede olanlarını gördü; ama o ana kadar farkında olmadığı güçlü ve sağlıklı bünyesi ve özellikle belli etmeden gelen, ne zaman başladıklarını söylemenin imkânsız olduğu zorluklar sayesinde, bu duruma sadece kolayca değil keyifle katlandı. Önceleri ulaşmak için uğraştığı ama başaramadığı sükûnete ve halinden memnun olma duygusuna bu zaman zarfında ulaştı. Borodino Savaşı'ndaki askerlerde görüp etkilendiği iç huzuru ve uyumu, hayatı boyunca farklı farklı yerlerde aramıştı; hayırseverlikte, masonlukta, dünyevi hayatın aşırılıklarında, şarapta, kendini feda ettiği kahramanca davranışlarda, Nataşa'ya duyduğu romantik sevgide, akıl yürütme yoluyla aramış ama bütün bu arayışlar ve girişimler onu yanıltmıştı. Bu iç huzura ve uyuma, üzerinde hiç kafa yormadan, sadece ölüm korkusuyla, karşılaştığı zorluklarla ve Karatayev'de gördükleriyle kavuşmuştu. İdam sırasında yaşadığı korkunç anlar, önceden ona çok önemli gelen endişe verici düşünce ve duygular, hayallerinden ve hatıralarından, bir daha geri dönmemek üzere silinmişti. Aklına artık ne Rusya, ne savaş, ne siyaset ne de Napolyon geliyordu. Bunların kendisiyle bir ilgisi olmadığını, bunlar hakkında yargıda bulunmanın kendi işi olmadığını ve bulunamayacağını açıkça görmüştü. Karatayev'in, "Rusya ve yaz, bir bağları olmaz," sözünü tekrarlıyor ve bu söz onu garip bir şekilde rahatlatıyordu. Napolyon'u öldürme niyeti, kabalistik rakamlarla ve apokaliptik canavarla ilgili yaptığı hesaplamalar artık ona anlamsız, hatta komik geliyordu. Karısına duyduğu öfke ve isminin leke-

leneceği endişesi artık ona sadece önemsiz değil, eğlenceli geliyordu. Bu kadının, oralarda bir yerlerde hoşuna giden hayatı sürmesinden ona neydi? Esirlerinin adının Kont Bezuhov olduğunu öğrenmeleri ya da öğrenmemelerinin kimin ve özellikle onun için ne önemi vardı? Artık sık sık Prens Andrey'le yaptığı konuşma aklına geliyor, Prens Andrey'in düşüncelerini biraz farklı anlasa da onlara katılıyordu. Prens Andrey mutluluğun sadece olumsuz olabileceğini düşünüyor ve söylüyordu ama bunu, hafif bir acı ve ironi vurgusu katarak söylemişti. Sanki bunu söylerken başka bir düşünceyi, olumlu mutluluğa ulaşma isteğimizin içimize, sırf bu isteğimize ulaşamayıp işkence çekelim diye yerleştirildiği düşüncesini dile getiriyordu. Ama Piyer bu mutluluğa ulaşılabileceğini, arka planında başka hiçbir şey düşünmeden kabul ediyordu. Acının olmaması, ihtiyaçların karşılanması, yapacağı işi yani hayat tarzını seçme özgürlüğü artık Piyer'e, insanın kesinlikle en büyük mutluluğu gibi geliyordu. Piyer, yemek yemek istediği zaman yemenin, bir şey içmek istediği zaman içmenin, uyumak istediği zaman uyumanın, üşüdüğü zaman ısınmanın, konuşmak ve insan sesi duymak istediği zaman konuşmanın keyfini, ilk defa burada tam olarak tadıyordu. Güzel yemekler, temizlik ve özgürlük gibi ihtiyaçlardan mahrum olduğu şu anda Piyer'e eksiksiz bir mutluluk gibi geliyordu; hayat, yani yapacağı işi seçmekse böyle sınırlanmışken son derece basit görünüyordu. Hayatta aşırı rahatlığın, ihtiyaçların karşılanmasının getirdiği bütün mutluluğu ortadan kaldırdığını, yapacağı işi seçme özgürlüğünün, eğitiminin, zenginliğinin, toplumdaki yerinin ona sağladığı özgürlüğünse, iş seçmeyi içinden çıkılmaz hale getirdiğini, iş seçme ihtiyaç ve ihtimalini ortadan kaldırdığını unutuyordu.

Şimdi Piyer'in hayallerinde özgürlük vardı. Fakat Piyer, daha sonradan ve bütün hayatı boyunca bu esaret ayını, tekrar hissedemeyeceği yoğun, keyifli duyguları ve özellikle

sadece bu dönemde tam anlamıyla duyduğu manevi huzuru, içsel özgürlüğü hatırladıkça heyecanlandı ve bunlardan heyecanla bahsetti.

Piyer, ilk gün sabah erken kalkıp, şafak vakti kulübeden dışarı çıktığında ve Novodeviçi Manastırı'nın kubbelerini, haçlarını alacakaranlıkta ilk gördüğünde, tozlu çimlerin üzerindeki donmuş çiyi gördüğünde, Vorobyev tepelerini, kıvrıla kıvrıla ilerleyip uzaklarda kaybolan nehrin ağaçlarla kaplı kıyılarını gördüğünde, taze havanın temasını hissettiğinde, Moskova'dan tarlaların üzerinden uçarak gelen küçük kargaların seslerini duyduğunda, sonra aniden doğudan bir aydınlık ok gibi fırladığında, güneşin ucu bulutların arkasından ihtişamla sıyrılıp çıktığında, kubbelerde, haçlarda, çiy tanelerinde, uzaklarda, nehirde, neşeli bir ışıkla parlamaya başladığında, yeni, daha önce hissetmediği bir keyfi, hayatta güçlü olduğunu hissetti.

Bu duygu esareti boyunca onu hiç bırakmadığı gibi içinde bulunduğu durumun zorlukları arttıkça etkisi de arttı.

Piyer'in hissettiği, her şeye hazır olma duygusu ve ruhsal uyanıklık, kulübeye girdikten kısa bir süre sonra, arkadaşlarının üzerinde bıraktığı iyi etkiyle, önemli derecede arttı. Birden çok dil bilmesiyle, Fransızların ona gösterdiği saygıyla, sadeliğiyle, kendisinden istenilen her şeyi vermesiyle (subaylar gibi haftada üç ruble alıyordu), askerlere, kulübenin duvarına çivileri sokarak gösterdiği kuvvetiyle, arkadaşlarına karşı sergilediği alçakgönüllülüğüyle, arkadaşlarının anlayamadığı, hareketsizce oturup, hiçbir şey yapmadan düşünebilme yeteneğiyle, askerlere gizemli ve üstün bir varlık gibi görünürdü. Daha önce yaşadığı çevrede kendisi için, zararlı olmasa da can sıkıcı olan aynı özellikler, kuvveti, hayatın rahatlıklarını önemsememesi, dalgınlığı, sadeliği onu burada, bu insanlar arasında neredeyse bir kahraman konumuna yükseltmişti. Ve Piyer insanların bu düşüncesinin kendisine bir sorumluluk yüklediğine inanıyordu.

XIII

Fransızların şehri boşaltma hareketi 6 Eylül'ü 7'sine bağlayan gece başladı; seyyar mutfaklar ve kulübeler söküldü, arabalar yüklendi, birlikler ve yük arabası konvoyu harekete geçti.

Fransız konvoyu, sabah saat yedide, yürüyüş kıyafetleri, sorguçlu asker şapkaları, tüfekleri, sırt çantaları ve kocaman çuvallarıyla kulübelerin önünde duruyor ve Fransız sıralarından heyecanlı, küfürle karışık konuşmalar duyuluyordu.

Kulübede herkes hazırlanmış, giyinmiş, kayışlarını, ayakkabılarını geçirmiş, yola çıkma emrini bekliyordu. Rengi solmuş, zayıf, gözlerinin etrafı morarmış, hasta asker Sokolov, ayakkabısız ve giyinmemiş bir halde tek başına yerinde oturuyor, yüzünün zayıflığı nedeniyle iyice belirginleşmiş gözleriyle, kendisiyle ilgilenmeyen arkadaşlarına bakıyor, alçak sesle ve belirli aralıklarla inliyordu. Kanlı ishal yüzünden çektiği acıdan çok tek başına kalmanın korkusu ve üzüntüsü yüzünden inlediği belliydi.

Karatayev'in, bir Fransızın ayakkabılarının tabanlarını onarması için çay sandıklarından kopartıp getirdiği deriden diktiği ayakkabıları giyen, beline bir ipi kuşak niyetine bağlamış Piyer hastanın yanına geldi ve karşısında çömeldi.

Piyer, "Ne olacak Sokolov, hepsi gitmiyor ki! Burada hastaneleri var. Belki de senin durumun hepimizden daha iyi olacak," dedi.

Er yüksek sesle, "Tanrım! Burada ölüp gideceğim! Tanrım!" diye inledi.

Piyer, "Şimdi onlara gidip bir kere daha soracağım," dedi ve doğrulup kulübenin kapısına doğru yürüdü. Piyer kapıya doğru giderken, dışarıdan da iki er ve dün Piyer'e çubuk ikram eden onbaşı geliyordu. Hem onbaşı hem de erler yürüyüş kıyafetlerini giymişti, sırt çantaları ve sorguçlu asker şapkaları vardı: Tokalı çene kayışları bilindik yüzlerini değiştirmişti.

Onbaşı, komutanın emriyle kapıyı kapatmak için gelmişti. Esirlerin, dışarıya çıkmalarına izin verilmeden önce sayılmaları gerekiyordu.

Piyer, "Caporal, que fera-t-on du malade?.."[29] diye söz başladı; ama bunu söyler söylemez, karşısındakinin o tanıdığı onbaşı olup olmadığı konusunda şüpheye düştü: Onbaşı o anda her zamanki halinden o kadar farklıydı.

Ayrıca Piyer bunu söylediği anda iki yandan aniden trampet sesleri geldi. Onbaşı, Piyer'in sözleri üzerine kaşlarını çattı, anlamsız küfürler etti ve kapıyı çarparak kapattı. Kulübenin içi yarı yarıya karardı; iki yandan şiddetli trampet gümbürtüleri geliyor, hastanın iniltilerini bastırıyordu.

Piyer kendi kendine, "İşte o!.. Yine o!" dedi ve sırtında bir ürperti hissetti. Onbaşının değişen yüzünde, ses tonunda, trampetlerin kışkırtıcı, kulakları sağır eden vuruşlarında insanların, kendilerine benzeyen insanları, iradeleri dışında öldürmeye zorlayan o gizemli, duygu barındırmayan kuvveti, etkisini idam sırasında gördüğü kuvveti fark etti. Bu kuvvetten korkmak, kaçmaya çalışmak, onun aleti olarak hizmet eden insanlardan istekte ya da ricada bulunmak faydasızdı. Piyer bunu artık öğrenmişti. Beklemek ve katlanmak gerekiyordu. Piyer hastanın yanına dönmedi, dönüp bakmadı bile. Sessizce, kaşlarını çatmış bir halde kulübenin kapısında duruyordu.

Kulübenin kapısı açılıp esirler koyun sürüsü gibi, birbirlerini ezerek çıkışa yığılınca, Piyer aralarından yolunu açıp öne geçti ve onbaşının söylediğine göre, kendisi için her şeyi yapmaya hazır olan yüzbaşının yanına gitti. Yüzbaşı da yürüyüş kıyafetindeydi, soğuk yüzünde, Piyer'in onbaşının sözlerinde ve trampetlerin vuruşlarında fark ettiği "o" vardı.

Yüzbaşı kaşlarını sertçe çatmış, yanından geçen esir kalabalığına bakarak, "Filez, filez,"[30] diyordu. Piyer bu giri-

29 Onbaşı, hasta konusunda ne yapacaklar?

30 Geçin, geçin.

şiminin işe yaramayacağını bilmesine rağmen yüzbaşının yanına gitti.

Subay ona, tanımamış gibi soğuk bir ifadeyle bakarak, "Eh bien, qu'est ce qu'il y a?"[31] dedi. Piyer ona hastadan bahsetti.

Yüzbaşı, "Il pourra marcher, que diable!"[32] dedi ve Piyer'e bakmadan, "Filez, filez," diye devam etti.

Piyer, "Mais non, il est à l'agonie..."[33] diye söze başladı.

Yüzbaşı kaşlarını öfkeyle çatarak, "Voulez vous bien?!"[34] diye bağırdı.

Trampetler "Tram ta ta tam, tam, tam," diye gümbürdüyordu. Piyer gizemli kuvvetin bu insanları tamamen ele geçirdiğini, daha fazla konuşmanın faydasız olacağını anlamıştı.

Subay esirler erlerden ayrıldı ve önde yürümeleri emredildi. Piyer'in de aralarında bulunduğu subaylar otuz, erler üç yüz kişiydi.

Diğer kulübelerden gelen subayların hiçbirini tanımıyordu, giysileri onunkilerden daha düzgündü ve Piyer'e, ayakkabılarına şüpheyle, yadırgayarak bakıyorlardı. Piyer'in yakınlarında, esir arkadaşlarının saygısını kazandığı belli olan, bir havluyu kuşak gibi sardığı Kazan cüppeli, tombul, sarı, sert suratlı, şişman bir binbaşı yürüyordu. Tütün kesesini tuttuğu elini göğsüne sokmuştu, diğer elinde çubuğunun ağızlığını tutuyordu. Binbaşı ofluyor pufluyor, arkadan itildiğini düşündüğü için, yetişecek bir yerleri olmamasına rağmen acele ettikleri için, ortada şaşıracak bir şey olmamasına rağmen şaşırdıkları için herkese söyleniyor, kızıyordu. Kısa boylu, zayıf başka bir subay, nereye götürüldükleri ve o gün ne kadar yol alacakları konusunda tahminler yapıyordu. Keçe çizmeli ve levazım subayı üniformalı bir me-

31 Yine ne var?

32 Yürüyebilecek durumda, Tanrı'nın cezası!

33 Ama hayır, acı içinde...

34 Sen de onun gibi mi olmak istiyorsun?!

mur dört bir yana koşturup yanmış Moskova'ya bakıyor, nerelerin yandığı ve şehrin hangi kısımlarını görebildikleri hakkındaki gözlemlerini yüksek sesle anlatıyordu. Aksanından Polonyalı olduğu anlaşılan üçüncü bir subay, Moskova mahallelerini yanlış bildiğini söyleyerek levazım subayı üniformalı memurla tartışıyordu.

Binbaşı öfkeyle, "Ne diye tartışıyorsunuz?" dedi. "Ha Nikolay ha Vlas, ne fark eder; görmüyor musunuz hepsi yanmış, tartışacak bir şey kalmamış..." Arkasından yürüyen ve onu kesinlikle itmeyen birine dönerek, sertçe, "Ne itiyorsun, yol dar mı geliyor?" dedi.

Her yerden, yanmış yerlere bakan esirlerin, "Ay, ay, ne yapmışlar böyle! Zamoskroveçe'ye, Zubov'a, Kremlin'e bakın, yarısı bile kalmamış... Ben size bütün Zamoskroveçe demiştim, işte bakın," sesleri geliyordu.

Binbaşı, "Yandığını biliyorsunuz, ne diye uzatıyorsunuz!" dedi.

Hamovniki'de (Moskova'nın yanmamış ender mahallelerinden biriydi) bir kilisenin yanından geçerlerken, bütün esirler bir anda bir tarafa yığıldı ve korku, nefret haykırışları duyuldu.

"Alçaklar! Dinsiz bunlar! Ölmüş, orada bir ölü var... bir şey sürmüşler."

Piyer bu bağırışlara neden olan şeyi görmek için kiliseye yaklaştı ve hayal meyal, kilisenin parmaklıklarına yaslanmış bir şey gördü. Daha iyi gören arkadaşlarının söylediklerinden bunun, parmaklıklara dik duracak şekilde yaslanmış ve yüzüne kurum bulaşmış bir insan cesedi olduğunu öğrendi.

Konvoy muhafızlarının, "Marchez, sacré nom... Filez... trente mille diables..."[35] hakaretleri duyuldu ve Fransız askerleri, yeni bir öfkeyle, insan cesedine bakan esir topluluğunu tek yüzlü kılıçlarıyla dağıttı.

35 Yürüyün Tanrı'nın cezaları... Geçin... otuz bin iblis...

XIV

Esirler Hamovniki'nin ara sokaklarında, sadece kendi muhafızları ve onlara ait yük arabaları eşliğinde ilerliyorlardı; ama depolara gelince özel arabalarla karışmış, upuzun, sıkışık bir halde ilerleyen, top arabası konvoyunun ortasına düştüler.

Köprüye gelince hepsi durup, öndekilerin geçmesini bekledi. Esirler köprüden, önlerinde ve arkalarında ilerleyen, sonu gelmeyen yük arabaları sırasını görüyorlardı. Sağda, Kaluga Caddesi'nin Neskuçniy yakınlarında kıvrıldığı yerde, ucu bucağı görünmeyen asker ve yük arabası sırası uzanıyor, uzaklarda gözden kayboluyordu. Bunlar, diğerlerinden önce yola çıkan Beauharnais'nin kolordusuna bağlı birliklerdi; arkalarında, nehir kıyısında ve Kamenni Köprüsü'nde Ney'in birlikleri ve yük arabaları vardı.

Esirlerin de bağlı olduğu Davout'nun birlikleri Krımski geçidini aşmış, bir kısmı Kaluga yoluna girmişti. Ama yük arabaları konvoyu o kadar uzundu ki Ney'in birliklerinin baş tarafı Bolşaya Ordınka'dan çıktığında, Beauharnais'nin yük arabaları konvoyunun arka tarafı daha Moskova'da, Kaluga Caddesi'ndeydi.

Esirler Krımski geçidini geçince birkaç adım daha ilerleyip durdular, yeniden yürümeye başladılar; her yandan gelen binek arabaları ve insanlar gitgide sıkışıyordu. Köprüyle Kaluga Caddesi arasındaki birkaç yüz adımlık yeri aşmaları bir saatten fazla süren esirler sıkışık bir yığın halinde durdular ve bu kavşakta birkaç saat beklediler. Her taraftan, denizin gürültüsü gibi, aralıksız olarak tekerlek gürültüleri, ayak sesleri, kızgın bağrış çağrışların ve küfürlerin uğultusu geliyordu. Piyer yanmış bir evin duvarına sıkışmış halde duruyor, zihninde trampet seslerine karışan bu sesleri dinliyordu.

Birkaç esir subay, daha iyi görebilmek için, Piyer'in yanında durduğu yanmış evin duvarına tırmandı.

"Kalabalığa bak! Ne kalabalık! Topların üzeri bile dolu! Bak: Kürkler..." diyorlardı "Bak, namussuzlar, neleri yağmalamışlar... işte şurada, at arabasının arkasında... baksana ikonaları almışlar, yüce Tanrım! Bunlar Alman olacak. Bizim mujiklerden de birisi var, Tanrım! Ah, alçaklar! Şuna bak, öyle bir yüklenmiş ki zar zor yürüyor! Drojkileri de almışlar! bak orada, sandıkların üzerinde oturuyor. Tanrım! Kavga etmeye başladılar!"

"Ağzına indirdi bir tane, tam ağzına! Biz böyle akşama kadar bekleriz. Bakın, bakın... bu, Napolyon'un olmalı. Şu atlara bak! Taçlı monogramlar var. Katlanır ev gibi. Şunun çuvalı düştü, görmüyor. Yeniden kavga etmeye başladılar... Çocuklu bir kadın, fena da değil. Evet, öyle yaparsan sana yol verirler... Şuraya bak, sonu görünmüyor. Rus kızları, Tanrım, kızlara bak! Kaleskalarda ne de rahat oturmuşlar!"

Yine bir merak dalgası, Hamovniki'deki kilisenin yanında olduğu gibi bütün esirleri yola doğru çekti, Piyer esirlerin bu kadar merak ettikleri şeyi, uzun boyu sayesinde diğerlerinin başlarının üzerinden gördü. Cephane sandıklarının arasına karışmış üç kaleskada, birbirlerine iyice sokulmuş halde oturan, giyinip süslenmiş, açık renk elbiseli, allıklı, tiz sesleriyle, bağırarak bir şeyler söyleyen kadınlar vardı.

Piyer gizemli kuvvetin ortaya çıktığını fark ettiğinden beri hiçbir şey ona garip ya da korkunç gelmiyordu: ne yüzüne eğlence olsun diye kurum sürülmüş ceset, ne aceleyle bir yerlere giden bu kadınlar, ne de Moskova'nın yangın kalıntıları. Piyer'in o anda gördüğü hiçbir şey onun üzerinde herhangi bir etki bırakmıyordu; sanki yüreği, çetin bir mücadeleye hazırlanırken kendini zayıflatacak şeylerin etkisini kabul etmeyi reddediyordu.

Kadınların arabaları geçip gitti. Arkalarından yeniden arabalardan, askerlerden, uzun yük arabalarından, sandıklardan ve tek tük kadınlardan oluşan bir sıra uzadı.

Piyer insanları ayrı ayrı bireyler olarak görmüyor, hareketlerini görüyordu.

Bütün bu insanlar ve atlar sanki görünmez bir kuvvet tarafından kovalanıyorlardı. Piyer'in onları izlediği bir saat boyunca, farklı farklı sokaklardan tek ve aynı istekle, bir an önce geçip gitme isteğiyle aktılar; hepsi aynı şekilde birbirleriyle karşı karşıya gelerek kızmaya, kavga etmeye başladılar; beyaz dişlerini gösterdiler, kaşlarını çattılar, birbirlerine hep aynı küfürleri ettiler; hepsinin yüzlerinde, Piyer'in sabahleyin, trampetler çalarken onbaşının yüzünde gördüğü ve çok şaşırdığı o sert, soğuk, kabadayı kararlılığı ifadesi vardı.

Muhafız komutanı akşama doğru tugayını topladı, yük arabalarının arasına bağırıp çağırarak, ağız dalaşına girerek soktu ve etrafları çevrili esirler Kaluga yoluna çıktılar.

Çok hızlı, dinlenmeden yürüyorlardı ve ancak güneş batmaya başlayınca durdular. Yük arabaları birbirine yanaştı, askerler gece konaklamak için hazırlık yapmaya başladılar. Hepsinin öfkeli ve hoşnutsuz bir hali vardı. Uzun bir süre, her taraftan küfürler, öfkeli bağrışmalar ve kavga sesleri duyuldu. Muhafızların arkasından gelen bir kupa arabası, muhafızların yük arabalarından birine çarptı ve okuyla bir delik açtı. Birkaç asker farklı farklı yönlerden yük arabasına doğru koştular; bir tanesi kupa arabasına koşulu atları başlarına vurarak çeviriyor, diğerleri kendi aralarında dövüşüyorlardı ve Piyer, Almanlardan birinin başından ağır bir kılıç yarası aldığını gördü.

Soğuk sonbahar akşamının alacakaranlığında, tarlaların ortasında duran bu adamların hepsinin, telaşla çıkışın ve bir yerlere aceleyle gitmenin, hepsini hoş olmayan bir şekilde gerçekliğe döndürmesinin neden olduğu nahoş bir duygu hissettikleri belliydi. Durdukları zaman hepsi, nereye gittiklerini bilmediklerini ve bu yolculuğun yorucu ve zorlu olacağını fark etmişti sanki. Bu molada esirlere ilk defa et tayını olarak at eti verildi.

Subaylardan en alttaki erine kadar hepsi, esirlere daha önceki samimi tavırlarının aksine, beklenmedik bir şekilde, kişisel bir kin duyuyor gibiydi.

Esirlerin sayımı sırasında, karnı ağrıyormuş numarası yapan bir Rus askerinin, Moskova'dan çıkarken yaşanan karışıklıktan faydalanıp kaçtığı ortaya çıkınca bu kin daha da arttı. Piyer bir Fransızın bir Rus askerini, yoldan çok uzaklaştığı için dövdüğünü gördü, arkadaşı olan yüzbaşının, Rus askerinin kaçması yüzünden bir astsubayı azarladığını ve mahkemeye vermekle tehdit ettiğini duydu. Astsubay bahane olarak askerin çok hasta ve yürüyemeyecek durumda olduğunu söyleyince yüzbaşı arkada kalanların vurulması emri olduğunu söyledi. Piyer idam sırasında kendisini ezen, esareti boyunca etkilemeyen o ölümcül kuvvetin, benliğini yeniden ele geçirdiğini hissediyordu. Bu onu korkutuyordu; ama yüreğindeki yaşam gücünün, onu ezmeye çalışan ölümcül kuvvetin uyguladığı baskı oranında arttığını ve ölümcül kuvvetten bağımsız olarak pekiştiğini hissediyordu.

Piyer akşam yemeğinde at etli çavdar unu çorbasını içti ve arkadaşlarıyla sohbet etti.

Piyer ve arkadaşları ne Moskova'da gördüklerinden, ne Fransızların kötü davranışlarından, ne de kendilerine bildirilen vurulma emrinden bahsediyorlardı: Gittikçe kötüleşen durumlarına direnir gibi, özellikle canlı ve neşeliydiler. Hatıralardan, sefer sırasında tanık oldukları komik olaylardan bahsediyorlar, durumlarını konuşmaktan kaçınıyorlardı.

Güneş çoktan batmıştı. Gökyüzünde yer yer parlak yıldızlar ışıldıyordu; yükselmekte olan dolunayın yangını andıran kızıllığı göğün kıyısına yayılmıştı ve kocaman kızıl bir küre griye çalan bir sis bulutu içinde, hayranlık uyandıracak bir şekilde titreşiyordu. Ortalığı aydınlatmıştı. Akşam sona ermiş, ama gece daha başlamamıştı. Piyer yeni arkadaşlarının yanından kalktı, kamp ateşlerinin yanından geçerek yo-

lun diğer tarafına, esir erlerin olduğunu öğrendiği yere doğru gitti. Onlarla konuşmak istiyordu. Ama Fransız nöbetçi yarı yolda onu durdurdu ve geri dönmesini emretti.

Piyer geri döndü ama ateşin başına, arkadaşlarının yanına değil koşumları çıkarılmış, etrafında kimsenin olmadığı bir yük arabasının yanına gitti. Arabanın tekerleğinin yanına, soğuk toprağın üzerine bağdaş kurup oturdu, başını eğdi ve uzun süre kıpırdamadan düşündü. Bir saatten uzun bir süre geçti. Kimse Piyer'i rahatsız etmemişti. Ansızın kalın, cana yakın kahkahasını öyle yüksekten koyverdi ki dört bir yandan herkes dönüp, şaşkınlık içinde bu garip ve tek kişiden geldiği anlaşılan kahkahaya baktı.

Piyer, "Ha, ha, ha!" diye gülüyor ve kendi kendine, yüksek sesle konuşuyordu: "Asker bana izin vermedi. Beni yakaladılar ve hapsettiler. Beni esir tutuyorlar. Kimi, beni mi? Beni ha? Benim ölümsüz ruhumu! Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!" Gülerken gözlerinden yaşlar geliyordu.

Birisi ayağa kalktı ve bu garip, şişman adamın tek başına neden güldüğünü görmek için yaklaştı. Piyer gülmeyi kesti, ayağa kalktı, meraklı adamdan uzaklaştı ve çevresine bakındı.

Biraz önce kamp ateşlerinin çıtırtısı ve insan seslerinin geldiği kocaman, sonu görünmeyen açık ordugâh sessizliğe büründü; kızıl kamp ateşleri sönmeye, solmaya başladı. Aydınlık gökyüzünün tepesinde dolunay duruyordu. Kamp yerinin ötesindeki, önceden görünmeyen ormanlar ve kırlar uzaklarda seçilmeye başlandı. Bu ormanların ve kırların daha da ötesinde parlak, dalgalanan, insanı kendine çağıran sonsuz uzaklar vardı. Piyer gökyüzüne, yıldızların görünüp kaybolduğu, oynaştığı derinliklere baktı. "Bütün bunlar benim, bütün bunlar benim içimde, bütün bunlar ben!" diye düşünüyordu. "Ve bütün bunları yakalayıp, kalaslarla çevrelenmiş bir kulübeye kapattılar!" Gülümsedi ve sarınıp uyumak için arkadaşlarının yanına gitti.

XV

Bir elçi, ekim ayının ilk günlerinde Kutuzov'a, Napolyon'dan, o sırada Kutuzov'un yakınlarında, eski Kaluga yolunda olmasına rağmen, aldatma amacıyla Moskova'daymış gibi yazılmış bir mektup ve barış önerisi getirdi. Kutuzov bu mektuba da, Lauriston'la gönderilen ilk mektuba verdiği cevabı verdi: Barış görüşmesinin mümkün olmadığını söyledi.

Bundan kısa bir süre sonra, Tarutino'nun sol tarafından gelen Dorohov'un milis müfrezelerinden, Fominsk'te düşman askerleri görüldüğüne, bu askerlerin Broussier'nin tümeninden ibaret olduğuna, diğer birliklerden ayrı duran bu tümenin kolaylıkla imha edilebileceğine dair bir rapor geldi. Askerler ve subaylar yine harekete geçme talebinde bulundular. Tarutino önlerinde kazanılan kolay zaferi hatırlayıp heyecanlanan kurmay generaller, Dorohov'un önerisine uyması için Kutuzov'a ısrar ettiler. Kutuzov herhangi bir saldırıyı gerekli görmüyordu. İkisinin ortası, yani yapılması gereken şey yapıldı; Fominsk'e, Broussier'ye saldırması için fazla büyük olmayan bir müfreze gönderildi.

En önemli ve zorlu görev olduğu sonradan anlaşılan bu görev, garip bir tesadüf sonucu Dohturov'a, hiç kimsenin bize savaş planlarının hazırlayıcısı, alayların önünde uçan, bataryalara haçlar atan vb. bir komutan olarak tasvir etmediği, kararsız, basiretsiz olduğu düşünülen ve yüksek sesle de dile getirilen ama Austerlitz'den 1813 yılına kadar, bütün Rus-Fransız savaşlarında, sadece zorlu durumlarda komutanın onun elinde olduğunu gördüğümüz mütevazı, ufak tefek Dohturov'a verildi. Austerlitz'de, herkes kaçıp kırılırken ve artçılarda tek bir general yokken, Augest bendinde bir tek o sonuna kadar kalıyor, alayları topluyor, kurtarılabilecek her şeyi kurtarıyor. Ateşler içinde yanarken, şehri Napolyon ordusunun tamamına karşı yirmi bin askerle savunmak için Smolensk'e gidiyor. Smolensk'te, Malahov kapısında,

yüksek ateş nöbetleri geçirip kendinden geçmek üzereyken Smolensk'i döven toplar onu kendine getiriyor ve şehir bütün gün dayanıyor. Borodino Savaşının olduğu gün, Bagration'un öldüğü, sol kanattaki birliklerimizin ancak dokuzda birinin kaldığı ve Fransız topları tüm gücünü oraya yönlendirdiğinde, oraya kararsız, basiretsiz Dohturov'dan başkası gönderilmiyor, oraya ilk önce başkasını gönderen Kutuzov hatasını hemen düzeltiyor. Ufak tefek, sessiz Dohturov oraya gidiyor ve Borodino Rus Ordusu'nun en önemli zaferi oluyor. Bize şiirle ve düzyazıyla pek çok kahraman anlatıldı ama Dohturov hakkında neredeyse tek kelime bile edilmedi.

Fominsk'e ve oradan da Maloyaroslavets'e, Fransızlarla son çarpışmanın yaşandığı yere, Fransızlar için felaketin başladığı belli olan yere yine Dohturov gönderiliyor ve yine bize seferin bu dönemi hakkında pek çok dâhi ve kahraman anlatılırken, Dohturov'dan az çok ya da belli belirsiz de olsa bahsedilmiyor. Dohturov hakkındaki bu sessizlik, onun ne kadar değerli olduğunun açık bir kanıtıdır.

Makinenin nasıl işlediğini bilmeyen bir insanın, makinenin çalışmasını seyrederken, içine kazara düşerek onun işlemesine engel olan ve içinde oradan oraya silkelenen bir yonganın, makinenin en önemli parçası olduğunu düşünmesi doğaldır. Makinenin yapısını bilmeyen insan, makinenin en önemli parçalarından birinin, çalışmasına müdahale eden ve engel olan bu yonga değil sessizce dönen küçük aktarma dişlisi olduğunu anlayamaz.

10 Ekim'de, Dohturov'un Fominsk yolunun yarısını gidip, Aristovo köyünde durduğu ve aldığı emirleri düzgün bir şekilde yerine getirmek için hazırlık yaptığı gün, çalkantılı bir yürüyüşle, belli ki çarpışmaya girmek için, Murat'nın mevzisine kadar gelen Fransız Ordusu'nun tamamı aniden, ortada belli bir neden yokken sola, yeni Kaluga yoluna döndü ve o ana kadar sadece Broussier'nin olduğu Fominsk'e girmeye başladı. O sırada Dohturov'un komutası

altında Dorohov'un müfrezesinden başka sadece Figner ve Seslavin'in fazla büyük olmayan müfrezeleri vardı.

Seslavin, 11 Ekim akşamı, esir alınan bir Fransız muhafızla birlikte Aristovo ordugâhına geldi. Esir muhafız, o anda Fominsk'e girmekte olan birliklerin, büyük ordunun öncü birlikleri olduğunu, Napolyon'un da orada olduğunu, bütün ordunun beş gün önce Moskova'dan ayrıldığını söyledi. Aynı akşam Borovsk'tan gelen bir uşak da çok sayıda birliğin şehre girdiğini gördüğünü anlattı. Dorohov'un müfrezesinden birkaç Kazak da Borovsk yolunda ilerleyen Fransız muhafızları gördüklerini rapor ettiler. Bütün bu haberler, tek bir tümen bulacaklarını düşündükleri yerde artık, Moskova'dan çıktıktan sonra beklenmedik bir rotayı, eski Kaluga yolunu takip eden bütün Fransız Ordusu'nun bulunduğunu gösteriyordu. Artık ne yapması gerektiği tam olarak belli olmayan Dohturov herhangi bir girişimde bulunmak istemiyordu. Fominsk'e taarruz etmesi emredilmişti. Ama Fominsk'te önceden sadece Broussier varken şimdi bütün Fransız Ordusu oradaydı. Yermolov kendi bildiği gibi hareket etmek istiyordu ama Dohturov, altesten emir alması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Karargâha rapor gönderilmesine karar verildi.

Raporu iletmesi için, meseleyi yazılı raporun dışında sözle de anlatabilecek yeteneğe sahip bir subay, Bolhovitinov seçildi. Bolhovitinov gece saat on ikide, zarfı ve yazılı talimatları alarak, yanında bir Kazak ve yedek atlarla birlikte genel karargâha doğru dörtnala yola çıktı.

XVI

Karanlık, sıcak bir sonbahar gecesiydi. Dört gündür yağmur yağıyordu. Bolhovitinov, çamurlu, vıcık vıcık bir yolda, atları iki kez değiştirip, bir buçuk saatte otuz verst yol alarak gece saat ikide Letaşevka'ya vardı. İnce çubuk-

larla örülü çitinin üzerinde "Genel Karargâh" tabelası asılı bir kulübenin önünde atından indi, atını hemen bırakıp karanlık antreye girdi.

Antrenin karanlığında ayağa kalkan ve burnunu çeken birine, "Nöbetçi general çabuk! Çok önemli!" dedi.

Emir eri yalvaran bir sesle fısıldayarak, "Akşamdan beri hasta, üç gecedir uyumuyorlar," dedi. "Önce yüzbaşıyı uyandırın isterseniz."

Bolhovitinov, karanlıkta el yordamıyla bulduğu açık kapıdan girerek, "Çok önemli, General Dohturov'dan," dedi. Emir eri önüne geçti ve birisini uyandırmaya çalıştı:

"Ekselansları, ekselansları, bir kurye geldi."

Uykulu bir ses, "Ne, ne? Kimden?" dedi.

Karanlıkta soruyu kimin sorduğunu görmeyen ama sesinden Konovitsın olmadığını tahmin eden Bolhovitinov, "Dohturov ve Aleksey Petroviç'ten. Napolyon, Fominsk'te," dedi.

Uyandırılan adam esneyip gerindi.

Eliyle etrafı yoklayarak, "Onu uyandırmak istemiyorum," dedi. "Çok hasta! Belki sadece söylentidir."

Bolhovitinov, "İşte rapor," dedi. "Hemen nöbetçi generale verilmesi emredildi."

Gerinen adam, "Bekleyin mumu yakayım," dedi ve emir erine dönerek, "Lanet herif, nereye sokuyorsun şunları?" diye çıkıştı. Bu adam Konovitsın'ın yaveri Şçerbinin'di. "Buldum, buldum," dedi.

Emir eri çakmaktaşını çaktı, Şçerbinin el yordamıyla şamdanı arıyordu.

Bıkkınlıkla, "Ah, adiler," dedi.

Bolhovitinov kıvılcımın ışığıyla, elinde mum tutan Şçerbinin'in genç yüzünü ve ön köşede uyuyan başka bir adamı gördü. Bu adam Konovitsın'dı.

Kibrit, kav üstünde tutuşup önce mavi sonra kırmızıya dönen bir alev verince, Şçerbinin şamdandaki donyağı mumunu yaktı, mumu alt tarafından kemiren hamamböcekleri

kaçıştı, Şçerbinin haberciye baktı. Bolhovitinov baştan ayağa çamur içindeydi, koluyla silerek yüzünü de çamurladı.

Şçerbinin zarfı alırken, "Kimin raporu bu?" dedi.

Bolhovitinov, "Haber doğru," dedi. "Esirler, kazaklar, casuslar, hepsi aynı şeyi söylüyor."

Şçerbinin ayağa kalktı, "Yapacak bir şey yok, uyandırmak zorundayız," dedi ve gece takkesini takmış, kaputuyla örtünmüş adama yaklaşarak, "Pyotr Petroviç!" diye seslendi. Konovitsın kıpırdamadı. Gülümseyerek, "Genel karargâha!" dedi, bu sözcüklerin onu kesinlikle uyandıracağını biliyordu. Gerçekten de gece takkeli baş hemen kalktı. Konovitsın'ın yanakları ateşten kıpkırmızı kesilmiş, yakışıklı, sert yüzünde bir an için, gerçek olaylarla ilgisi olmayan, rüya âleminden kalan bir ifade göründü ama hemen kendine geldi: Yüzü her zamanki sakin, kararlı ifadesine büründü.

Hemen ama telaşlanmadan, ışıktan kamaşan gözlerini kırpıştırarak, "Ne var? Kimden?" diye sordu. Konovitsın subayın raporunu dinledikten sonra zarfın mührünü kopardı ve raporu okudu. Okumayı bitirir bitirmez yün çoraplı ayaklarını toprak zemine indirdi ve ayakkabılarını giymeye koyuldu. Sonra takkesini çıkardı, şakaklarındaki saçları düzeltti, kasketini taktı.

"Buraya hızlı mı geldin? Altese gidelim."

Konovitsın gelen haberin çok önemli olduğunu ve zaman kaybedilmemesi gerektiğini hemen anlamıştı. Bu haberin iyi mi kötü mü olduğunu düşünmüyor, kendi kendine sormuyordu. Bu onu ilgilendirmiyordu. Bütün bu savaş meselesine aklıyla, muhakemesiyle değil başka türlü bakardı. Yüreğinin derinliklerinde, her şeyin iyi olacağına dair, dile getirmediği bir inanç vardı; ama insan buna güvenmemeli, bunu yüksek sesle dile getirmemeli, sadece işini yapmalıydı. Kendi işini de tüm gücünü vererek yapardı.

Pyotr Petroviç Konovitsın da 1812 yılının kahramanları olarak anılanların, Barclaylerin, Rayevskilerin, Yermolovla-

rın, Platovların, Miloradoviçlerin listesine, tıpkı Dohturov gibi nezaket icabı dâhil edilmişti, tıpkı Dohturov gibi yeteneği ve bilgisi çok sınırlı biri olarak kabul edilirdi ve Konovitsın da tıpkı Dohturov gibi hiç savaş planı yapmasa da hep en zorlu yerlerde bulunurdu; nöbetçi general olarak atandıktan sonra hep kapısı açık uyurdu, haberci her geldiğinde uyandırılmasını emretmişti, savaş boyunca sürekli ateş hattındaydı, Kutuzov bu yüzden onu azarlar ve bir yere göndermekten çekinirdi ve tıpkı Dohturov gibi, makinenin göze çarpmayan, gürültü çıkarmadan, takılmadan işleyen en önemli parçalarından biriydi.

Kulübeden nemli, karanlık bir geceye çıkan Konovitsın, kısmen artan baş ağrısı yüzünden, kısmen de kurmay yuvasındaki etkili insanların, özellikle Tarutino'dan sonra Kutuzov'la kanlı bıçaklı olan Benigsen'in bu haberi alınca ne kadar heyecanlanacakları aklına geldiği için kaşlarını çattı; öneriler sunacaklar, tartışacaklar, emirler verip emirleri iptal edeceklerdi. Bu önsezi, başka türlü olamayacağını bilse de hoşuna gitmemişti.

Gerçekten de yeni gelen haberi bildirmek için yanına gittiği Toll, birlikte kaldığı generale kendi düşüncelerini anlatmaya koyuldu, sessizce ve yorgun yorgun dinleyen Konovitsın ona, altese gitmesi gerektiğini hatırlattı.

XVII

Kutuzov, bütün yaşlılar gibi geceleri az uyurdu. Gündüzleri sık sık ve beklenmedik anlarda kestirmeye başlardı; ama geceleri, yatağına üzerini değiştirmeden uzanır, çoğunlukla uyumaz, düşünürdü.

Şimdi yine ağır, büyük, yara izleriyle görüntüsü bozulmuş başını, tombul eline dayamış bir halde yatağında uzanıyor, açık tek gözünü karanlığa dikmiş düşünüyordu.

Kutuzov, hükümdarla mektuplaşan ve kurmayda herkesten daha nüfuzlu olan Benigsen kendisinden kaçmaya başladıktan sonra, kendisi ve birlikleri, faydası olmayacak yeni bir saldırıya zorlanmayacağı için rahattı. Tarutino Savaşı'ndan ve aklına geldikçe Kutuzov'a acı veren, savaştan bir gün öncesinden alınan dersin kesinlikle etkili olacağını düşünüyordu.

Kutuzov, "Taarruz hareketlerinin bize yenilgiden başka bir şey getirmeyeceğini anlamak zorundalar. Sabır ve zaman, benim askerlerim, kahramanlarım işte bunlar!" diye düşünüyordu. Elmayı yeşilken koparmamak gerektiğini biliyordu. Olgunlaşınca kendisi düşer, yeşilken koparırsan hem elmaya ve ağaca zarar verirsin, hem de ağzının tadı bozulur. Tecrübeli bir avcı olarak, hayvanın yaralı olduğunu, Rusya'nın tüm gücünü kullanarak açtığı bir yara olduğunu biliyordu ama cevabı verilmemiş soru, bu yaranın ölümcül olup olmadığıydı. Kutuzov, Lauriston ve Barthelemy'nin gönderilmiş olmasından ve milislerin raporlarından, bu yaranın ölümcül olduğunu az çok kestiriyordu. Ama daha fazla kanıt lazımdı, beklemek gerekiyordu.

"Koşup onu nasıl yaraladıklarına bakmak istiyorlar. Bekleyin, görürsünüz. Hep manevra, hep taarruz!" diye düşünüyordu. "Ne için? Kendilerini göstermek için. Dövüşmek eğlenceli olduğu için. Kavga edebileceklerini kanıtlamak istedikleri için, işin aslı konusunda bir şey öğrenilemeyen çocuklara benziyorlar. Ama şimdi yapılması gereken bu değil.

Hepsi bana ne dâhice manevralar öneriyorlar! İki üç olasılığı düşününce (Peterburg'tan gelen genel planı hatırladı) her şeyi öngördüklerini sanıyorlar. Ama olasılıklar sonsuz!"

Cevabı verilmemiş, Borodino'da açılan yaranın ölümcül olup olmadığı sorusu, Kutuzov'un zihnini bir aydır meşgul ediyordu. Bir taraftan Fransızlar Moskova'yı işgal etmişlerdi. Diğer taraftan Kutuzov, Rus halkının tüm gücünü katarak indirdiği şiddetli darbenin ölümcül olması gerektiğini

tüm varlığıyla hissediyordu. Ne olursa olsun kanıta ihtiyacı vardı, bu kanıtları bir aydır bekliyordu ve zaman geçtikçe sabırsızlığı da artıyordu. Uykusuz gecelerde yatağında uzanırken, bütün bu genç generallerin yaptığı şeyi, onları azarlamasına neden olan şeyi yapıyordu. Napolyon'un çoktan perişan olduğu inancını temel alan bütün ihtimalleri aklından geçiriyordu. Bütün ihtimalleri gençler gibi aklından geçiriyor ama onlardan farklı olarak bu bunları temel alıp hiçbir şey inşa etmiyor ve iki ya da üç değil binlerce ihtimal görüyordu. Ne kadar çok düşünürse o kadar çok ihtimal aklına geliyordu. Napolyon ordusunun bir bütün olarak ya da bölüm bölüm her türlü hareketini, Peterburg üzerine yürümesini, kendi üzerine yürümesini, etrafını çevirmesini aklından geçiriyordu, Napolyon'un ona kendi silahıyla karşılık vermesini, Moskova'da kalarak onu beklemesini (en çok bundan korkuyordu) aklından geçiriyordu. Kutuzov, Napolyon'un ordusunun Medın ve Yuhnov üzerinden geriye dönebileceğini bile aklından geçiriyordu; ama öngöremediği tek şey gerçekleşen şeydi, Napolyon'un birliklerinin Moskova'dan ayrıldıktan sonraki ilk on bir gün içerisinde böyle çılgınca, çırpınırcasına atılması, Kutuzov'un bile düşünmeye cüret edemeyeceği bir şeydi: Fransızların mutlak imhasıydı. Dorohov'un, Broussier'nin tümeni hakkındaki raporu, milislerden gelen, Napolyon'un ordusunun kötü durumda olduğuna dair haberler, Moskova'yı boşaltma hazırlıklarına dair söylentiler, bütün bunlar Fransız Ordusu'nun dağıldığı ve kaçmaya hazırlandığı varsayımını doğruluyordu; ama bunlar Kutuzov'a değil sadece gençlere önemli gelebilecek varsayımlardı. O, altmış yıllık deneyimiyle, söylentilere ne ölçüde önem verilmesi gerektiğini biliyordu, bir şeyi çok isteyen insanların, bütün haberleri, kendi isteklerini destekleyen haberler sınıfına sokabildiğini biliyordu, böyle durumlarda kendi isteklerine karşıt bütün haberleri kolaylıkla görmezden geldiklerini biliyordu. Kutuzov bunu ne kadar çok is-

tiyorsa, inanmak için kendine o kadar az izin veriyordu. Bütün zihinsel gücünü bu soruya harcıyordu. Geri kalan her şey onun için hayatın sıradan olaylarıydı. Bu sıradan olaylara ve hayatın olağan akışına kurmay subaylarla yaptığı konuşmalar, Madam Staël'e Tarutino'dan yazdığı mektuplar, roman okumak, ödül dağıtmak, Peterburg'la yazışmak vb. dâhildi. Ama Fransızların, bir tek kendisinin öngördüğü bir yıkıma uğratılması tek ve yürekten istediği arzusuydu.

11 Ekim gecesi koluna yaslanmış yatıyor, bunları düşünüyordu.

Yan odada bir hareketlenme oldu ve Toll, Konovitsın ve Bolhovitinov'un ayak sesleri duyuldu.

Feldmareşal onlara, "Hey, kim var orada? Gelin, gelin! Yeni haber mi var?" diye seslendi.

Uşak mumu yakarken, Toll haberin içeriğini anlattı.

Kutuzov yüzünde, Toll'un mum yanınca görüp şaşırdığı sert bir ifadeyle, "Kim getirdi haberi?" diye sordu.

"Haberin doğruluğundan şüphe yok majesteleri."

"Çağır, çağır onu buraya!"

Kutuzov bir bacağını yataktan aşağı sarkıtmış, kocaman göbeğini diğer, bükülmüş bacağına yaslamış bir halde oturuyordu. Haberciyi daha iyi görebilmek için gören gözünü kısmıştı, sanki kafasını meşgul eden şeyi onun yüz hatlarından okumak istiyordu.

Gömleğinin açılan göğüs kısmını örterek, alçak, yaşlı sesiyle, Bolhovitinov'a, "Anlat, anlat dostum," dedi. "Gel, yaklaş. Bana hangi haberi getirdin? Napolyon Moskova'dan ayrıldı mı? Gerçekten mi? Ha?"

Bolhovitinov, rapor etmesi emredilen her şeyi ayrıntılı bir şekilde anlatmaya başladı.

Kutuzov onun sözünü keserek, "Anlat, çabuk anlat, bana işkence etme," dedi.

Bolhovitinov her şeyi anlattı, susup emir beklemeye başladı. Toll bir şeyler söylemeye yeltendi ama Kutuzov onun

sözünü kesti. Bir şeyler söylemek istedi ama yüzü birden buruştu, kırıştı; elini Toll'a doğru sallayarak diğer tarafa, kulübenin tasvirler nedeniyle kararmış, kırmızı köşesine döndü.

Ellerini kavuşturarak, titreyen bir sesle, "Tanrım, yaratıcım! Dualarımızı kabul ettin..." dedi. "Rusya kurtuldu. Şükürler olsun Tanrım!" Ve ağlamaya başladı.

XVIII

Kutuzov bu haberi almasından seferin sonuna kadar, yetkisini kullanarak, kurnazlıklar yaparak, ricalarda bulunarak birliklerini gereksiz saldırılardan, manevralardan ve eriyen bir düşmanla çarpışmaya girmekten uzak tutmaya uğraşıyor. Dohturov, Maloyaroslavets'e gidiyor ama Kutuzov bütün orduyla birlikte yavaş yavaş ilerliyor, ardına çekilmeyi gayet uygun gördüğü Kaluga'nın boşaltılması emrini veriyor.

Kutuzov her yerde geri çekiliyor ama düşman, onun geri çekilmesini beklemeden, tam ters yöne, geriye kaçıyor.

Napolyon'un tarihçileri, bize onun Tarutino ve Maloyaroslavets'teki ustaca manevralarını anlatırlar ve Napolyon zengin güney illerine sızmayı başarsaydı neler olabileceğine dair varsayımlarda bulunurlar.

Napolyon'un bu güney illerine gitmek için önünde hiçbir engel olmaması (Rus Ordusu ona yolu açmıştı) bir yana, tarihçiler Napolyon'un ordusunu hiçbir şeyin kurtaramayacağını çünkü bu ordunun, yok olmanın kaçınılmaz şartlarını daha o zaman kendi içinde taşıdığını unutuyorlar. Moskova'da bol erzak bulan ve ona sahip çıkabilecekken kendi ayakları altında ezen bu ordu, Smolensk'e gelince erzakı depolamak yerine yağma eden bu ordu, Moskova'dakilerle aynı karakteri taşıyan Rusların yaşadığı ve yakılan ateşin, aynı özelliklerini koruyarak yanmaya devam ettiği Kaluga'da eski gücünü nasıl kazanabilirdi?

Ordu hiçbir yerde eski gücünü kazanamadı. Borodino Savaşı'ndan ve Moskova'nın yağmalanmasından beri, çözülmenin kimyasal koşullarını andıran şartları kendi içinde taşıyordu.

Bir zamanların ordusundaki insanlar, nereye gittiklerini önderleri de bilmeden kaçıyorlardı ve hepsi (Napolyon'dan en sıradan erine kadar) tek bir şey arzuluyordu: İçinden çıkılamayacağını belli belirsiz de olsa hepsinin anladığı bu durumdan mümkün olduğunca çabuk kurtulmak.

Sadece bu yüzden, onların, generallerin farklı farklı görüşler söyleyerek görüşüyormuş gibi yaptıkları Maloyaroslavets'teki konseyde, mümkün olduğu kadar çabuk gitmek gerektiğini söyleyerek herkesin aklından geçirdiğini sözcüklere döken saf er Mouton'un bu son görüşü herkesin çenesini kapattı ve hiç kimse, Napolyon bile herkesin bildiği bu gerçeğe karşı çıkamadı.

Ama gitmek gerektiğini hepsi bilmesine rağmen, kaçmaları gerektiğini kabul etmenin utancı vardı. Bu utancın üstesinden gelmek için dışarıdan gelecek, sarsıcı bir olay gerekiyordu. Ve bu sarsıcı olay gereken anda kendini gösterdi. Bu da Fransızların le Hourra de l'Empereur[36] diye adlandırdıkları olaydı.

Napolyon, konseyin ertesi günü sabah erkenden, birlikleri, geçmişteki ve gelecekteki savaş meydanlarını teftiş etme bahanesiyle, yanında mareşallerden oluşan maiyeti ve muhafızlarıyla hatların arasında dolaşıyordu. Ganimetlerin yakınlarında sinsi sinsi dolaşan Kazaklar, bizzat imparatorla karşı karşıya kaldılar ve az kalsın onu yakalayacaklardı. Kazaklar Napolyon'u bu fırsattan faydalanıp yakalayamadılarsa, onu kurtaran şey, Fransızları perişan eden şeydi: Kazakların hem Tarutino'da hem de burada insanları bırakıp peşine düştükleri ganimet. Napolyon'a aldırış etmeden ganimetin peşine düştüler ve Napolyon kaçmayı başardı.

---

36 İmparator için Hurra.

Les enfants du Don'un[37] bizzat imparatoru, kendi ordusunun ortasında yakalayabilecek duruma gelmiş olması, bildikleri en yakın yoldan, mümkün olduğu kadar çabuk kaçmak dışında yapacakları bir şeyin kalmadığını açıkça gösterdi. Kırk yıllık göbeğiyle, artık kendinde eski çevikliğini ve cesaretini hissetmeyen Napolyon bu ipucunu anladı. Kazakların saldığı korkunun etkisiyle Mouton'un görüşünü kabul etti ve tarihçilerin söylediğine göre, Smolensk yolu üzerinden geri çekilme emrini verdi. Napolyon'un, Mouton'un görüşünü kabul etmesi ve ordunun geriye gitmesi, bunu Napolyon'un emrettiğini değil, bütün orduyu etkileyen ve Mojaysk yolunu takip etmelerini düşünmelerini sağlayan kuvvetlerin, aynı sırada Napolyon'u da etkilediğini kanıtlar.

XIX

İnsan bir harekete giriştiği zaman bu hareketi için her zaman bir amaç belirler. Bin verst yol alması için bu bin verstin sonunda kendini iyi bir şeyin beklediğini düşünmesi gerekir. İnsanın hareket etme gücünü bulabilmesi için vaat edilmiş toprak düşüncesine sahip olması gerekir.

Fransızlar için vaat edilmiş toprak, ilerlerken Moskova, geri çekilirlerken vatandı. Ama vatan çok uzaktaydı ve bin verst yürüyecek bir insanın, nihai amacını unutup kendi kendine kesinlikle, "Bugün dinleneceğim ve geceyi geçireceğim yere gitmek için kırk verst yürüyeceğim," demesi gerekir; yürüyüşün ilk gününde de bu dinlenme yeri nihai amacın önüne geçerek tüm arzuları ve ümitleri kendi üzerinde toplar. Ayrı ayrı bireylerin hissettiği arzular kalabalık içinde daima güçlenir.

Eski Smolensk yolundan geriye dönen Fransızlar için, nihai amaç olan vatan çok uzaktı ve ümitlerinin peşinden

37 Don'un çocuklarının.

giden kalabalığın, ulaşmayı şiddetle arzuladığı en yakın amaç Smolensk'ti. İnsanlar, Smolensk'te fazlasıyla erzak ve yıpranmamış birlikler olduğunu bildikleri için değil, kendilerine böyle söylendiği için değil (ordunun yüksek rütbeli subayları ve bizzat Napolyon, Smolensk'te fazla erzak olmadığını biliyordu) bir tek bu bile onlara hareket etme ve mevcut zorluklara katlanma gücü verdiği için bunu arzuluyorlardı. Bilenler de bilmeyenler de kendilerini aynı şekilde kandırarak, vaat edilmiş toprağa gidiyormuşçasına Smolensk'e ulaşmaya çalışıyorlardı.

Fransızlar anayola çıkınca, şaşılacak bir enerjiyle, görülmemiş bir süratle, belirledikleri hedefe doğru koşmaya başladılar. Fransız kalabalığını bir bütün haline getiren ve onlara biraz enerji veren bu ortak arzunun yanı sıra, onları birleştiren bir neden daha vardı. Bu neden sayılarıydı. Bu muazzam kütle, fizikteki çekim yasasında olduğu gibi, ayrı ayrı insan atomlarını kendine çekiyordu. Yüz bin kişilik kitleleriyle, bir devletin halkının tamamı gibi hareket ediyorlardı.

Bu kitle içindeki her birey, tek bir şey istiyordu: Kendini esir olarak teslim etmek ve bütün bu korkulardan, sefaletten kurtulmak. Ama bir yandan, Smolensk hedefine ulaşmak için duydukları genel arzunun kuvveti her birini aynı yöne çekiyordu; diğer yandan, bir kolordunun bölüğe teslim olması imkânsızdı ve Fransızlar birbirlerinden ayrılmak, teslim olmak için ufak, uygun bir bahane yaratmak amacıyla her fırsattan yararlanmaya hazır olmalarına rağmen bu bahaneler her zaman çıkmıyordu. Sayıları ve sıkışık, hızlı hareketleri onları bu fırsatlardan mahrum bırakıyordu ve Fransız kitlelerin bütün enerjilerini verdikleri bu hareketi durdurmak, Ruslar için imkânsız hale geliyordu. Bir bütünün mekanik parçalanması ayrışma sürecini belli bir sınırın ötesinde hızlandıramaz.

Kar topunu bir anda eritmek imkânsızdır. Hiçbir seviyedeki ısının karı daha erken eritemeyeceği belli bir sürenin

geçmesi gerekir. Tersine ısı arttıkça geride kalan kar o kadar sertleşir.

Rus komutanları arasından sadece Kutuzov bunu anlamıştı. Fransız Ordusu'nun Smolensk yolu üzerinden kaçtığı belli olunca Konovitsın'ın 11 Ekim gecesi öngördüğü şey gerçekleşmeye başladı. Ordunun üst düzey komutanlarının hepsi öne çıkmak, Fransızların yolunu kesmek, onları yakalamak, esir almak, yok etmek, taarruza geçmek istiyordu.

Sadece Kutuzov tüm gücüyle (her başkomutanın gücü oldukça sınırlıdır) taarruza engel olmaya çalışıyordu.

Bizim şimdi söylediklerimizi, o zaman onlara söyleyemiyordu: Neden çarpışmaya girelim, yolları kapatalım, insanlarımızı kaybedelim, acınacak haldekileri insanlığa sığmayacak bir şekilde öldürelim? Bu ordunun üçte biri, Moskova'dan Vyazma'ya gidene kadar, hiç çarpışmaya girmeden erimişken bunlara ne gerek var? Onlara, yaşının getirdiği bilgelikle, anlayabilecekleri şekilde anlattı, altın köprüden[38] bahsetti ama onlar Kutuzov'a güldüler, iftira ettiler ve ölmekte olan hayvan üzerinden gösteriş yapmak için ileri atıldılar.

Yermolov, Miloradoviç, Platov ve diğerleri, Fransızlardan uzakta olmadıkları Vyazma önlerinde, iki Fransız kolordusunun yolunu kesme ve onları yok etme isteklerine engel olamadılar. Bu niyetlerini Kutuzov'a iletmek için, zarf içinde rapor yerine beyaz bir kâğıt gönderdiler.

Kutuzov birlikleri tutmaya ne kadar çalışırsa çalışsın, birliklerimiz yolu kesmek için saldırdı. Piyade alayları, anlatılanlara göre, bando ve trampetler eşliğinde hücuma kalktı, binlerce kayıp verdirdi ve verdi.

Yolu kesmeye gelince, kimsenin yolunu kesmediler ve kimseyi yok etmediler. Tehlikenin daha sıkı birleştirdiği Fransız birlikleri düzenli bir şekilde eriyerek, ölümcül yollarına Smolensk'e doğru devam ettiler.

---

38 Altın Köprü (Pont d'or): Düşmanın geri çekilmesini kolaylaştırmak anlamına gelen Fransızca tabir. (ç.n.)

Üçüncü Bölüm

I

Borodino Savaşı, arkasından gelen Moskova'nın işgali ve Fransızların yeni çarpışmalara girmeden oradan kaçışıyla, tarihin en ibret verici olaylarından biridir.

Bütün tarihçiler, devletlerin ve halkların dışsal eylemlerinin, aralarında anlaşmazlık çıktığı zaman bu anlaşmazlığın kendini savaş olarak gösterdiği ve savaştaki başarının küçük ya da büyük olmasının, devletlerin ve halkların siyasi gücünü arttırdığı ya da azalttığı konusunda hemfikirdirler.

Başka bir imparatorla ya da kralla anlaşmazlığa düşen herhangi bir kral ya da imparatorun ordu toplaması, düşman ordusuyla savaşması, zafer kazanması, iki, üç, on bin kişi öldürmesi ve sonuçta bir devlete, birkaç milyonluk tüm halkına boyun eğdirmesi hakkındaki tarihî hikâyeler ne kadar garip olursa olsun, halkın toplam gücünün yüzde biri kadar güçlü bir ordunun yenilgisinin, halkı boyun eğmek zorunda bırakması ne kadar anlaşılmaz olursa olsun, tarihin bütün gerçekleri (bildiğimiz kadarıyla) bir halkın ordusunun başka bir halkın ordusu karşısında küçük ya da büyük bir başarı kazanmasının, halkın gücünün artmasının ya da azalmasının nedeni, ya da en azından önemli bir belirtisi olduğunun doğruluğunu onaylar. Ordu zafer kazanır ve savaşı

kazanan halkın hakları, yenilen halkın zararına olacak şekilde hemen artar. Ordu yenilgiye uğrar ve halk, yenilginin derecesi oranında haklarından mahrum kalır, ordusu mutlak bir yenilgiye uğramışsa tamamen boyun eğer.

Eski zamanlardan günümüze kadar (tarihin bize gösterdiğine göre) böyle olagelmiştir. Napolyon'un bütün savaşları bu kuralı doğrular. Avusturya, ordusunun yenilgisi oranında haklarından mahrum kalıyor, Fransa'nın hakları ve gücü artıyor. Fransızların Jena ve Auerstedt önlerinde kazandıkları zaferler Prusya'nın bağımsız varlığını ortadan kaldırıyor.

Ama aniden, 1812 yılında, Fransızlar Moskova önlerinde zafer kazandılar, Moskova'yı aldılar ama bundan sonra, yeni bir savaş olmadan Rusya'nın değil, altı yüz bin kişilik ordunun ve sonra da Napolyon Fransa'sının varlığı ortadan kalktı. Gerçekleri tarihin kurallarına uymak için esneterek, Borodino'da savaş meydanının Rusların elinde kaldığını, Moskova'dan sonra Napolyon'un ordusunu yok eden çarpışmalar olduğunu söylemek imkânsızdır.

Fransızlar Borodino zaferinden sonra, değil meydan savaşı herhangi önemli bir çarpışmaya dahi girmediler ve Fransız Ordusu'nun varlığı ortadan kalktı. Bu ne anlama gelir? Eğer bu Çin tarihinden bir örnek olsaydı, bu olgunun tarihî olmadığını (kendi ölçülerine uymayınca görmezden gelen tarihçiler gibi) söyleyebilirdik; eğer mesele az sayıda birliğin katıldığı devamı gelmeyen bir çarpışmayla ilgili olsaydı bu olguyu bir istisna olarak kabul edebilirdik; ama bu olay, atalarımızın gözleri önünde gerçekleşti, vatanları için ölüm kalım meselesiydi ve bu savaş bilinen bütün savaşların en büyüğüydü...

Borodino Savaşı'yla başlayan ve Fransızların yurttan atılmasına kadar süren 1812 seferi dönemi, bir savaşı kazanmanın fetih anlamına gelmediği gibi fethin değişmez göstergesi de olmadığını kanıtladı; halkların kaderini belirleyen kuvvetin fatihlerde, hatta ordularda ve savaşlarda değil, başka bir şeyde olduğunu kanıtladı.

Fransız tarihçiler, Fransız birliklerinin Moskova'dan ayrılmadan önceki durumunu anlatırlarken, bu muazzam orduda süvariler, topçular, yük arabaları ve bunlarla birlikte atlar, büyükbaş hayvanlar için yem olmaması haricinde her şeyin düzenli olduğunu iddia ederler. Bu sıkıntının bir çaresi yoktu çünkü civardaki bütün mujikler samanlarını yakmışlar, Fransızlara vermemişlerdi.

Kazanılan savaş her zamanki sonuçları vermedi çünkü Fransızlar ayrıldıktan sonra, şehri yağmalamak için Moskova'ya gelen, çoğu kahramanlık duygularıyla hareket etmeyen sayısız Karp ve Vlas mujiği, kendilerine iyi para teklif edilmesine rağmen samanlarını Moskova'ya getirmeyip yakmıştı.

Eskrim sanatının tüm kurallarına uygun olarak, kılıçlarıyla düelloya çıkan iki kişi düşünelim: Dövüş oldukça uzun sürüyor; birden hasımlardan biri yaralandığını hissedip, bunun şaka olmadığını, hayatının söz konusu olduğunu anlayınca kılıcını atıyor, eline ilk gelen sopayı kaparak savurmaya başlıyor. Amacına ulaşmak için en iyi, en basit araçtan bu kadar akıllıca faydalanan ve aynı zamanda şövalyelik geleneklerini de hayata geçiren bu hasmın, meselenin özünü gizlemek istediğini ve düelloyu eskrim sanatının bütün kurallarına uygun bir şekilde kazandığını iddia ettiğini düşünelim. Düello bu şekilde anlatılsa, bize ne kadar karışık ve sonucu belirsiz gelirdi, düşünebiliyor musunuz?

Mücadeleyi eskrim sanatının kurallarına uygun bir şekilde yapmak isteyen düellocu Fransızlardı; kılıcı atıp sopayı kapan hasmı da Ruslardı; her şeyi eskrim sanatının kurallarına uygun olarak açıklamaya çalışanlar, bu olayı kaleme alan tarihçilerdir.

Smolensk yangınıyla birlikte, eski savaş geleneklerine uymayan bir savaş başladı. Şehirlerin ve köylerin yakılması, savaştan sonra geri çekilme, Borodino'da indirilen darbe, yeniden geri çekilme, Moskova'nın terk edilmesi ve Moskova

yangını, yağmacı avı, nakliye araçlarına el konulması, gerilla savaşı, bunların hepsi savaş kurallarına aykırı şeylerdi.

Napolyon bunu hissetti ve Moskova'da doğru eskrim duruşunu aldığı, başının üstünde hasmının kılıcı yerine sopasını gördüğü andan başlayarak, savaşın bütün kurallara aykırı bir şekilde yapıldığı konusunda (sanki insan öldürmenin bir kuralı olabilirmiş gibi), hem Kutuzov'a hem de İmparator Aleksandr'a yakınıp durdu. Fransızların kurallara uyulmadığına dair şikâyetlerine rağmen, yüksek mevkilerdeki Rusların, nedense sopayla dövüşmeyi ayıplamalarına, kurallara uygun bir şekilde *en quarte* ya da *en tierce* duruşuna geçmek, ustaca bir *prime* hamle yapmak vb. istemelerine rağmen halk savaşının sopası korkutucu ve görkemli gücüyle, kimsenin ayıplayıp ayıplamamasına ve kurallara aldırmadan, akıl gerektirmeyen bir sadelikle ama amaca uygun bir şekilde kalkıp inerek, işgal sona erene kadar Fransızları dövdü.

1813 yılında, sanatın tüm kurallarına uygun bir şekilde, kılıcını, kabzasını hasmına doğru uzatıp, yüce gönüllü galibine incelikle ve kibarca teslim eden Fransızların yaptığını yapmayan halka şükürler olsun; denemeye kalkışması gereken anda, başkalarının benzer durumlarda hangi kurallara göre hareket ettiğini sormadan, eline geçirdiği ilk sopayı kolayca ve rahatça kaldırıp, yüreğindeki kin ve intikam duygularının yerini küçümseme ve acıma duyguları alana kadar vuran halka şükürler olsun.

II

Savaş kuralları olarak adlandırılan kurallardan en belirgin ve avantajlı sapmalardan biri, dağınık bir halde olan insanların, bir yığın halinde toplanmış insanlar karşısındaki hareketidir. Bu tür hareketler, ulusal karaktere sahip savaşlarda her zaman görülür. Bu tür hareketlerde insanlar, kala-

balıkların karşısına kalabalık olarak çıkmak yerine dağınık bir halde, ayrı ayrı hücum ederler ve üzerlerine daha güçlü bir kuvvet saldırırsa hemen kaçarlar, sonra fırsat bulunca yeniden saldırırlar. İspanya'da gerillalar bunu yapmıştı; Kafkas dağlıları bunu yapmıştı; Ruslar da 1812 yılında bunu yaptı.

İnsanlar bu tür savaşı gerilla savaşı olarak adlandırıyor ve böyle adlandırarak ne anlama geldiğini açıkladıklarını sanıyorlardı. Oysa bu tür savaş hiçbir kurala uymadığı gibi, bilinen ve kusursuz kabul edilen taktik kurallara da tamamen aykırıdır. Taktik kural, hücum edenin saldırı anında hasmından daha kuvvetli olması için birliklerini bir yerde yoğunlaştırması gerektiğini söyler.

Gerilla savaşı (tarihin gösterdiğine göre hep başarılı olmuştur) bu kuralla doğrudan çelişir.

Bu çelişkinin nedeni, savaş biliminin bir ordunun gücünü asker sayısına dayandırmasıdır. Savaş bilimi, asker ne kadar fazlaysa ordunun o kadar güçlü olduğunu söyler. Les gros bataillons ont toujours raison.[1]

Savaş bilimi bunu söylemekle, kuvveti sadece kütleye bakarak incelemeyi temel alan mekanik gibi, kuvvetlerin kendi aralarında eşit olmaları ya da olmamaları, kütlelerinin eşit olup olmamasına bağlıdır demiş olur.

Kuvvet (hareketin miktarı) kütlenin hızla çarpımının sonucudur.

Savaşta ordunun kuvveti, kütlenin bilinmeyen x ile çarpımıdır.

Tarihte bir ordunun kütlesinin kuvvetiyle bir olmadığının, küçük müfrezelerin büyükleri yendiğinin sayısız örneğini gören savaş bilimi, bu bilinmeyen faktörün varlığını belli belirsiz kabul eder ve onu kâh geometrik formasyonda, kâh silahlar ve teçhizatlarda ve en çok da komutanların dehasında bulmaya çalışır. Ama bütün bu anlamların bir faktöre yüklenmesi bizi tarihî gerçeklerle uyumlu sonuçlara götürmez.

1 Büyük taburlar her zaman haklıdır.

Bununla birlikte, yüksek komutanların savaş sırasında verdikleri emirlerin gerçekliğe uygun olduklarına dair yanlış görüşü, kahramanların hatırı için devam ettirmekten vazgeçmek, bu bilinmeyeni, *x*'i bulmak için yeterlidir.

Bu *x*, ordunun ruhu, yani orduyu meydana getiren bütün insanların, komutası altında savaştıkları insanların dâhi olup olmamasından tamamen bağımsız olarak, ikili ya da üçlü sıralar halinde, sopalarla ya da dakikada otuz atış yapan tüfeklerle kendilerini dövüşmeye ve tehlikeye atmayı az ya da çok istemeleridir. Dövüşme isteğini en çok duyanlar, kendilerine her zaman dövüşmek için en uygun şartları yaratırlar.

Ordunun ruhu, faktörün kütle ile çarpılması sonucu ortaya çıkan kuvvettir. Ordunun ruhunun, bu bilinmeyen faktörün değerini belirlemek ve söylemek bilimin görevidir.

Bu görev ancak, kuvveti ortaya çıkaran, komutanların emirleri, silahlar vb. şartları faktörün değeri olarak alıp bilinmeyen *x*'in yerine, keyfî bir şekilde koymaktan vazgeçersek ve bu bilinmeyeni bir bütün olarak, yani kendini dövüşmeye ya da tehlikeye atmayı az ya da çok istemek olarak alırsak yerine getirilebilir. Ancak o zaman, bilinen tarihî gerçekleri denklemlerle dile getirerek, bu bilinmeyenin göreli değerini kıyaslamaya tabi tutarak, bilinmeyeni belirlemeyi umabiliriz.

On kişi, tabur ya da tümen, on beş kişi, tabur ya da tümenle çarpışmaya girerek onları mağlup ediyor yani öldürerek ve esir alarak tamamen imha ediyor, kendisi de dört kayıp veriyor; şu halde bir tarafın dört, diğer tarafın on beş kaybı var. Sonuç olarak dört eşittir on beş, sonuç olarak 4x=15y. Sonuç olarak x:y = 15:4. Bu denklem bilinmeyenin değerini vermez, ama iki bilinmeyen arasındaki oranı verir. Tarihin içindeki farklı farklı birimleri (çarpışmalar, seferler, savaş dönemleri) böyle bir denklemin içine yerleştirmekle, içlerinde kesinlikle yasalar barındıran ve yeni yasaların keşfedilebileceği bir dizi sayı elde edilebilir.

Taarruz ederken kütlesel olarak, geri çekilirken dağınık olarak hareket etmek gerektiğini söyleyen taktik kural, ordunun gücünün, ruhsal durumuna göre değiştiği gerçeğini farkında olmadan doğrular. İnsanları güllelerin altına sürmek için, saldırıya karşı koymak için gerekenden daha sıkı, ancak kütlesel hareketle sağlanabilecek bir disiplin gereklidir. Ama ordunun ruhunu gözardı eden bu kural sürekli yanlışlanır ve ordunun ruhunda güçlü bir canlanmanın ya da çöküntünün görüldüğü durumlarda, bütün halk savaşlarında gerçeklikle büyük bir tezat oluşturur.

Fransızlar, 1812 yılında geri çekilirlerken, taktiğe göre kendilerini ayrı ayrı savunmaları gerektiği halde bir yığın halinde toplanmışlardı, çünkü ordu ruhsal olarak o kadar çökmüştü ki ancak kütle birlikleri bir bütün halinde tutabiliyordu. Rusların ise tam tersine, taktiğe göre kütlesel olarak taarruz etmeleri gerekiyordu ama küçük parçalara ayrıldılar çünkü ruhsal olarak o kadar canlanmışlardı ki bireyler Fransızları emir almadan vuruyor, kendilerini zorluklara ve tehlikeye atmak için herhangi bir zorlamaya ihtiyaç duymuyorlardı.

III

Gerilla savaşı olarak anılan mücadele düşmanın Smolensk'e girmesiyle başladı.

Gerilla savaşı yönetimimiz tarafından resmî olarak kabul edilmeden önce, düşman ordusundan binlerce kişi, arkada kalan yağmacılar, yiyecek arayanlar, bu insanlara, başıboş dolaşan kuduz köpeklere içgüdüsel olarak öldürmek için saldıran köpekler gibi saldıran Kazaklar ve mujikler tarafından öldürüldü. Fransızları, savaş sanatının kurallarına aldırış etmeden imha eden bu korkunç sopanın önemini, Ruslara özgü sezgisiyle ilk anlayan Denis Davıdov oldu; bu savaş yönteminin yasallaştırılması için ilk adımı atma onuru da ona aittir.

Davıdov'un ilk milis müfrezesi 24 Ağustos'ta oluşturuldu ve peşinden başka müfrezeler de oluşturulmaya başlandı. Sefer ilerledikçe bu müfrezelerin sayısı da artıyordu.

Milisler, muazzam orduyu parça parça yok ediyorlardı. Kuruyan ağaçtan, Fransız Ordusu'ndan, kendiliğinden kopup dökülen yaprakları topluyorlar, bazen de ağacı sallıyorlardı. Ekim ayında, Fransızlar Smolensk'e doğru kaçarken, büyüklükleri ve özellikleri farklı farklı olan bu grupların sayısı yüzü bulmuştu. Düzenli ordunun bütün yöntemlerini benimsemiş, piyadeleri, topçuları, kurmay heyeti olan, yaşam imkânlarına sahip gruplar vardı; sadece Kazak süvarilerden oluşan gruplar vardı; alelacele oluşturulmuş, küçük atlı ve yaya gruplar, mujiklerden ve toprak sahiplerinden oluşmuş, kimsenin bilmediği gruplar vardı. Bir diyakozun komuta ettiği, bir ayda birkaç yüz esir alan bir grup vardı. Yüzlerce Fransızı öldüren muhtar karısı Vasilisa vardı.

Ekim ayının sonları gerilla savaşlarının en ateşli olduğu günlerdi. Bu savaşların, milislerin de kendi cesaretlerine hayret ettikleri, Fransızların çevrelerini sarması ve onları yakalaması korkusunu her an yaşadıkları, eyerlerini çıkarmadıkları, at üzerinden neredeyse hiç inmedikleri, ormanlarda, her an kovalanmayı bekleyerek gizlendikleri ilk günleri geride kalmıştı. Bu savaş artık belli bir şekle bürünmüştü, Fransızlara karşı neyin yapılabileceğini ve neyin kesinlikle yapılmaması gerektiğini herkes görmüştü. Artık sadece kurmayı olan ve savaş kuralları uyarınca, Fransızlarla arada belli bir mesafe bırakarak ilerleyen müfrezelerin komutanları pek çok şeyi imkânsız görüyordu. Savaşı uzun zamandır sürdüren ve Fransızları yakından gözleyen küçük milis grupları, büyük müfreze komutanlarının düşünmeye dahi cesaret edemedikleri şeyleri mümkün görüyorlardı. Fransızların içine sızan Kazaklar ve mujikler de artık her şeyi mümkün görüyorlardı.

Bu milislerden biri olan Denisov, 22 Ekim'de, grubuyla birlikte milis coşkusunun doruklarındaydı. Sabahtan beri yü-

rüyüşteydi. Gün boyunca anayolun kıyısındaki ormandan, diğer birliklerden ayrı duran, casuslardan ve esirlerden öğrendiği kadarıyla güçlü bir muhafız koruması altında Smolensk'e giden, süvari teçhizatı yüklü Fransız konvoyunu ve Rus esirleri izlemişti. Bu konvoydan sadece Denisov ve Denisov'un yakınlarında yol alan Dolohov (o da küçük bir milis grubundaydı) değil, kurmayı olan büyük müfrezelerin komutanları da haberdardı: Bu konvoydan hepsinin haberi vardı ve Denisov'un da dediği gibi ona diş biliyorlardı. Bu büyük müfrezelerin komutanlarından ikisi, biri Polonyalı diğeri Almandı, neredeyse aynı anda Denisov'a çağrıda bulunup, konvoya saldırmak için kendi müfrezesine katılmaya davet etti.

Denisov bu kâğıtları okuyup, "Hayıv dostum, benim de bıyıklavım vav," dedi ve Almana, böyle yiğit ve ünlü bir generalin komutası altında hizmet etmeyi yürekten istemesine rağmen kendini bu zevkten mahrum bırakmak zorunda olduğunu çünkü Polonyalı generalin komutası altına girdiğini yazdı. Polonyalı generale de aynısını yazarak Alman generalin komutası altına girdiğini bildirdi.

Böyle bir tavır alan Denisov'un niyeti bu konvoya, yüksek komutanlara haber vermeden, Dolohov'la birlikte kendi küçük kuvvetleriyle saldırıp onları ele geçirmekti. Konvoy 22 Ekim'de Mikulino köyünden Şamşevo köyüne doğru ilerlemekteydi. Mikulino'dan Şamşevo'ya giden yolun sol tarafında, yer yer yola yaklaşan, yer yer yoldan bir verst ve daha fazla uzaklaşan büyük bir orman uzanıyordu. Denisov bu ormanın içinde, kâh derinliklerine çekilerek kâh kıyısına kadar gelerek, Fransızların hareketlerini bir an bile gözden kaçırmadan, grubuyla birlikte gün boyunca at sürdü. Denisov'un grubunun Kazakları, sabahleyin, Mikulino'nun yakınlarında, ormanın yola yakın olduğu yerde, çamura saplanmış, süvari eyeri dolu iki Fransız uzun yük arabasını ele geçirip, ormana getirmişlerdi. Grup daha sonra akşama kadar, hiçbir saldırıda bulunmadan Fransızların hareketini

izledi. Onları ürkütmemek, Şamşevo'ya kadar gitmelerine izin vermek, görüşmek için akşama doğru ormandaki (Şamşevo'ya bir verst mesafedeki) nöbetçi kulübesine gelecek olan Dolohov'la birleşip şafak sökerken, iki yandan başlarının üzerine çığ gibi çökmek, hepsini bir anda dağıtıp ele geçirmek gerekiyordu.

Yeni Fransız kolları gelirse anında haber vermeleri için, geride, Mikulino'dan iki verst uzakta, ormanın yola iyice yaklaştığı yerde altı Kazak bırakılmıştı.

Dolohov da diğer Fransız birliklerinin ne kadar uzakta olduğunu öğrenmek için, yolun Şamşevo'nun ötesinde kalan bölümünü keşfe çıkacaktı. Konvoyda bin beş yüz kişi olduğunu tahmin ediyorlardı. Denisov'un iki yüz adamı vardı, Dolohov'un adamlarının sayısı da en fazla bu kadardı. Ama sayı üstünlüğü gözünü korkutmadı. Bilmesi gereken tek şey bu birliklerin hangi birlikler olduğuydu; bunun için de Dolohov'un bir *dil* (yani düşman kollarından bir kişi) ele geçirmesi gerekiyordu. Sabah uzun yük arabalarına yapılan saldırı o kadar çabuk olup bitmişti ki yük arabalarının beraberindeki bütün Fransızlar öldürülmüş, canlı olarak sadece yük arabalarının gerisinde kalan ve kollardaki askerlerle ilgili hiçbir kesin bilgisi olmayan bir trampetçi çocuk ele geçirilmişti.

Bütün kolu alarma geçireceği için yeni bir saldırının tehlikeli olduğunu düşünen Denisov, grubundaki mujiklerden Tihon Şçerbatıy'i, konaklamak için önceden giden Fransızlardan en azından bir tanesini, eğer mümkün olursa yakalayıp getirmesi için önden Şamşevo'ya gönderdi.

IV

Sıcak, yağmurlu bir sonbahar günüydü. Hem gökyüzü hem ufuk çamurlu su rengindeydi. Kâh sis basar gibi oluyor, kâh aniden çapraz yağan iri damlalı bir yağmur boşanıyordu.

Denisov sırtında yamçısı, kafasında suların süzüldüğü papağı, cins, zayıf, böğürleri çökmüş bir atın üzerinde ilerliyordu. O da, başını yana eğmiş, kulaklarını yatırmış atı gibi çapraz yağan yağmur nedeniyle büzülmüştü, endişeyle ileri bakıyordu. Gür, kısa, siyah bir sakalla kaplı, zayıflamış yüzü öfkeli görünüyordu.

Denisov'un arkasında, kendisi gibi yamçılı ve papaklı, rütbedaşı bir Kazak esaul[2] yapılı, büyük bir Don atı üzerinde ilerliyordu.

Üçüncü atlı, yamçılı ve papaklı Esaul Lovayski, uzun boylu, tahta gibi dümdüz duran, solgun yüzlü, sarışın, gözleri dar ve parlak, yüzünden ve duruşundan sakin, halinden memnun olduğu anlaşılan bir adamdı. At ve binici hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün olmasa da esaul ve Denisov'a ilk bakışta, Denisov'un ıslanmış ve rahatsız olduğu, atın üzerinde oturan bir adam olduğu belli oluyordu; ama esaula bakılınca, atın üzerinde her zaman şimdiki gibi rahat ve sakin olduğu, atın üzerinde oturan değil atıyla bütünleşmiş bir adam, gücü ikiye katlanmış bir varlık olduğu açıktı.

Onların biraz önünde gri kaftanlı, beyaz takkeli, ilikleriine kadar ıslanmış bir mujik kılavuz gidiyordu.

Biraz arkadan, kuyruğu ve yelesi kocaman, yarılmış dudakları kanlı, zayıf, güçsüz, küçük bir Kırgız atının üzerinde, mavi Fransız kaputlu, genç bir subay geliyordu.

Onun yanında, atının sağrısında yırtık pırtık bir Fransız üniforması giymiş, mavi takke takmış genç bir erkek çocuğu taşıyan bir süvari ilerliyordu. Genç çocuk soğuktan kızarmış elleriyle süvariye tutunuyor, çıplak ayaklarını hareket ettirerek ısıtmaya çalışıyor, kaşlarını kaldırmış şaşkınca etrafına bakınıyordu. Bu, sabah ele geçirilen Fransız trampetçiydi.

Arkadan dar, ıslanıp yumuşamış, çiğnenmiş orman yolu boyunca üçerli, dörderli sıralanmış süvariler, sonra kimi yamçılı, kimi Fransız kaputlu, kimi başına at çulu geçirmiş Kazaklar geliyordu. Dorusu, kızılı bütün atlar, üzerlerinden

2 Kazak birliklerinde yüzbaşı. (ç.n.)

süzülen yağmur sularıyla kuzguni gözüküyordu. Atların yeleleri, ıslanıp yapıştıkları boyunlarını garip bir biçimde ince gösteriyordu. Atlardan buhar yükseliyordu. Giysiler, yeleler, eyerler, hepsi toprak gibi, yola serilmiş dökülen yapraklar gibi ıslak, yapış yapış ve yumuşaktı. İnsanlar, vücutlarına kadar işlemiş suyu kurutmak, altlarına, dizlerine ve boyunlarından içeriye soğuk su sızmasını önlemek için büzülmüş bir halde, kımıldamamaya çalışarak oturuyorlardı. Uzayıp giden Kazakların ortasında, Fransız atlarının çektiği ve önlerine Kazak atlarının koşulu olduğu iki uzun yük arabası, kök kalıntılarının ve dalların üzerinde gürüldüyor, su dolmuş tekerlek izlerini köpürdetiyordu.

Denisov'un atı yolun üzerindeki bir su birikintisinin yanından dolaşırken kenara fazla yaklaştı ve binicisinin dizi ağaca çarptı.

Denisov öfkeyle, "Kahvetsin!" diye bağırdı ve dişlerini sıkıp atına üç kere kamçıyla vurarak, hem kendi üstüne hem de yanındakilere çamur sıçrattı. Denisov'un keyfi yerinde değildi: Çünkü yağmur yağıyordu, açtı (hiçbiri sabahtan beri bir şey yememişti), hepsinden önemlisi Dolohov'dan hâlâ bir haber yoktu ve dil yakalamaya giden adam da dönmemişti.

Denisov, Dolohov'dan beklediği haberciyi görme ümidiyle sürekli ileri bakarken, "Konvoya saldırmak için bugünkü gibi bir fırsat bir daha zor bulunuv. Tek başıma saldırmak çok riskli, başka bir güne bırakaksam, büyük milis gruplarından biri burnumuzun dibindeki arı kapacak," diye düşünüyordu.

Denisov, sağ tarafta uzakları görebileceği bir orman açıklığına çıkınca durdu.

"Biri geliyor," dedi.

Esaul, Denisov'un işaret ettiği tarafa baktı.

Kazakların bilmediği kelimeleri kullanmayı seven esaul, "İki kişi geliyor: biri Kazak biri subay. Ama yarbayın kendisi olması pek *olasılı* değil," dedi.

Gelenler tepeden aşağı inince gözden kayboldular ve birkaç dakika sonra tekrar göründüler. Üstü başı perişan, sırılsıklam olmuş, pantolonunun paçaları dizlerine kadar sıyrılmış subay, yorgun bir dörtnala koşuyla, atını kamçılayarak önden geliyordu. Üzengilerin üzerinde ayağa kalkmış Kazak arkasından tırıs geliyordu. Genç bir delikanlı olan, geniş, kırmızı suratlı, fıldır fıldır gözlerinden canlılık akan bu subay hızla Denisov'un yanına geldi ve ona sırılsıklam olmuş bir zarf verdi.

Subay, "Generalden," dedi, "kusura bakmayın, biraz ıslak..."

Kaşlarını çatan Denisov zarfı aldı ve açmaya koyuldu.

Denisov gelen zarftaki yazıyı okurken subay esaula döndü, "Tehlikeli, tehlikeli deyip duruyorlardı. Ama biz Kamarov'la," diyerek kazağı işaret etti, "hazırlıklıyız. İkimizde de iki taban..." dedi ve Fransız trampetçiyi göstererek, "Aaa, bu ne? Esir mi? Çarpışmaya mı girdiniz? Onunla konuşabilir miyim?" diye sordu.

Kendisine getirilen yazıyı çarçabuk gözden geçiren Denisov, "Vostov! Petya!" diye bağırdı, "Kim olduğunu neden söylemiyovsun?" Denisov gülümseyerek döndü ve elini subaya uzattı.

Bu subay Petya Rostov'du.

Petya yol boyunca kendini, Denisov'un karşısında eski tanışıklıklarını hiç dikkate almadan, bir yetişkin ve subay gibi davranmaya hazırlamıştı. Ama Denisov ona gülümser gülümsemez Petya'nın yüzü aydınlandı, keyifle kızardı, hazırlandığı resmiyeti unutarak Fransızların yanı başından nasıl geçtiğini, kendisine böyle bir görevin verilmesine ne kadar sevindiğini, Vyazma önlerindeki çarpışmada bulunduğunu ve orada bir süvarinin nasıl kendini gösterdiğini anlatmaya başladı.

Denisov, "Peki, seni gövdüğüme sevindim," diyerek onun sözünü kesti ve yüzünde yeniden endişeli bir ifade belirdi.

Esaula dönerek, "Mihail Feoklitiç," dedi. "Yine Almandan geliyov. Bu da onun emvinde." Alman generalin konvoya saldırmak için kendilerine katılma talebinin yinelendiği yazının içeriğini esaula anlattı. Sözünü, "Eğev yavın biz ele geçivemezsek, buvnumuzun dibinden kapacaklav," diyerek bitirdi.

Denisov'un soğuk tavrına bozulan ve bu tavrın nedeninin pantolonunun hali olduğunu varsayan Petya, Denisov esaulla konuşurken, pantolonunun paçalarını kimse fark etmesin diye kaputunun altında indirerek mümkün olduğunca asker gibi görünmeye çalıştı.

Denisov'a, elini siperliğine götürüp, hazırladığı yaver general oyununa geri dönerek, "Herhangi bir emriniz var mı ekselansları?" dedi. "Ekselanslarınızın yanında mı kalayım?"

Denisov dalgın dalgın, "Emiv mi?" dedi. "Yavına kadar kalabiliv misin?"

Petya "Lütfederseniz... sizin yanınızda kalabilir miyim?"

Denisov, "Ama geneval sana ne emiv vevdi? Hemen dön mü dedi?" diye sordu. Petya kızardı.

Petya sorar gibi, "Aslında bir emir vermedi. Kalabilirim herhalde?" dedi.

Denisov, "Tamam, kal," dedi. Astlarına dönerek, grubun nöbetçi kulübesinin yanındaki, dinlenme yeri olarak belirledikleri yere gitmesi ve Kırgız atı üzerindeki subayın (bu subay yaver vazifesi görüyordu) Dolohov'u aramaya çıkması, nerede olduğunu ve akşam gelip gelmeyeceğini öğrenmesi talimatlarını verdi. Kendisi de esaul ve Petya'yla birlikte, Fransızların yerleştikleri yeri, yarın saldırı düzenleyecekleri yeri görmek üzere ormanın Şamşevo'ya kadar uzanan kıyısına gitmeye karar verdi.

Kılavuza dönerek, "Hadi bakalım sakallı," dedi, "bizi Şamşevo'ya götüv."

Denisov, Petya ve esaul yanlarına birkaç Kazak ve esiri taşıyan süvariyi de alarak, yarın içinden sola, ormanın kıyısına gittiler.

V

Yağmur dinmişti, sadece sis çöküyordu ve ağaçların dallarından sular damlıyordu. Denisov, esaul ve Petya, laptili, dışa dönük ayaklarıyla köklerin ve ıslak yaprakların üzerine hafifçe ve sessizce basarak kendilerini ormanın kıyısına götüren takkeli köylüyü konuşmadan takip ediyorlardı.

Mujik bir bayırı tırmanınca durdu, çevresine bakındı ve ağaç duvarının seyreldiği yere yöneldi. Yapraklarını daha dökmemiş, büyük bir meşe ağacının yanında durdu, gizemli bir el işaretiyle diğerlerini yanına çağırdı.

Denisov ve Petya onun yanına gittiler. Mujiğin durduğu yerden Fransızlar görünüyordu. Ormanın hemen ötesinde, hafif bir yükseltinin aşağısında, bahardan kalma ürünleri hâlâ duran bir tarla vardı. Sağ tarafta, dik bir yarın ardında küçük bir köy ve çatısı çökmüş, küçük bir malikâne vardı. Bu küçük köyde ve malikânede, yükseltinin üzerinde, bahçede, kuyunun ve göletin yanında, köprüden tepeyi tırmanıp köye giden yol boyunca, iki yüz sajenden fazla olmayan bir uzaklıkta, dalgalan sisin içinde insan kalabalıkları görülüyordu. Tepeyi tırmanan arabaları çeken atlara yabancı bir dilde bağırışları ve birbirlerine seslenişleri açıkça duyuluyordu.

Denisov gözlerini Fransızlardan ayırmadan, sessizce, "Esivi buvaya getivin," dedi.

Kazak atından indi, genç çocuğu da indirdi ve onunla birlikte Denisov'un yanına geldi. Denisov Fransızları işaret ederek, her bir birliğin hangisi olduğunu sordu. Genç çocuk üşümüş ellerini ceplerine sokup kaşlarını kaldırarak ürkek ürkek Denisov'a baktı, bildiği her şeyi söylemek istiyormuş gibi görünmesine rağmen cevapları verirken şaşırdı ve sadece Denisov'un söylediklerini onayladı. Denisov kaşlarını çatarak ona arkasını döndü ve düşüncelerini esaula aktarmaya başladı.

Petya önemli bir şeyi kaçırmamak için başını hızlı hareketlerle çeviriyor, bir trampetçiye, bir Denisov'a, bir esaula, bir köydeki ve yoldaki Fransızlara bakıyordu.

Denisov, gözleri sevinçle parlayarak, "Dolohov gelsin gelmesin, yük avabalavını ele geçivmek gevek! Ne devsin?" dedi.

Esaul, "Uygun bir nokta," dedi.

Denisov, "Piyadeyi aşağıdan, bataklıklavdan göndeviviz," diye devam etti. "Bahçeye kadav süvünüvlev; siz Kazaklavla şuvadan yaklaşıvsınız," Denisov köyün ardındaki ormanı işaret etti, "Ben de süvavilevimle şuvadan. Ve işavet atışıyla..."

Esaul, "Vadiden olmaz, bataklık," dedi. "Atlar saplanır, daha soldan geçmek lazım..."

Onlar böyle fısıltıyla konuşurken aşağıdan, göletin yanındaki vadiden bir silah sesi geldi, duman belirdi ve bir silah sesi daha, yamaçtaki yüzlerce Fransızın sevinç çığlıklarına benzer sesleri duyuldu. Denisov ve esaul bir an için geri çekildiler. O kadar yakındalardı ki bu silah seslerinin ve çığlıklarının nedeni kendileriymiş gibi geldi. Ama silah seslerinin ve çığlıkların onlarla bir ilgisi yoktu. Kırmızılı bir adam aşağıda, bataklık boyunca kaçıyordu. Belli ki Fransızlar ona ateş ediyor ve bağırıyorlardı.

Esaul, "Bu bizim Tihon," dedi.

"Evet o! Ta kendisi!"

Denisov, "Düzenbaz hevif," dedi.

Esaul gözlerini kısarak, "Kaçıyor!" dedi.

Tihon dedikleri adam nehre kadar koşup öyle bir daldı ki sular fışkırdı, bir an gözden kaybolup ellerinin ve dizlerinin üzerinde, simsiyah olmuş bir halde sudan çıktı ve koşarak uzaklaştı. Peşindeki Fransızlar durdu.

Esaul, "Akıllı adam," dedi.

Denisov eski sıkıntılı yüz ifadesiyle, "Hayvan gibi hevif!" dedi. "Ne yaptı şimdiye kadav?"

Petya, "Kim bu?" diye sordu.

"Bizim piyade Kazak. Onu dil yakalaması için göndevmiştim."

Petya, Denisov'un söylediği tek kelimeyi bile anlamamış olmasına rağmen başını her şeyi anlamış gibi sallayarak, "Ha, evet," dedi.

Tihon Şçerbatıy gruptaki en vazgeçilmez insanlardan biriydi. Gjat yakınlarındaki Pokrovsk'tan bir mujikti. Denisov bu harekete giriştiği zaman Pokrovsk'a gelmiş, her zaman yaptığı gibi muhtarı çağırıp Fransızlar hakkında ne bildiğini sormuş, muhtar da bütün muhtarlar gibi kendini koruma düşüncesiyle hiçbir şey bilmediğini, hiçbir şeyden haberi olmadığını söylemişti. Ama Denisov ona amacının Fransızları tepelemek olduğunu açıklayınca, Fransızların köylerine uğrayıp uğramadığını sorunca muhtar sadece *yağmacıların* geldiğini ama köyde bu meselelerle sadece Tişka Şçerbatıy'ın ilgilendiğini söylemişti. Denisov, Tihon'un çağrılmasını emretmiş, yaptıkları için onu övüp, muhtar da yanlarındayken çara ve vatana bağlılık ve tüm vatan evlatlarının Fransızlara karşı duyması gereken kin üzerine bir şeyler söylemişti.

Denisov'un bu söylediklerinden korkmuşa benzeyen Tihon, "Biz Fransızlara kötü bir şey yapmıyoruz," demişti. "Biz Fransızlarla sadece biraz avcılık oynadık, anlarsınız ya. Sadece on iki tane *yağmacı* öldürdük, kötü bir şey yapmadık..." Ama Denisov ertesi gün, bu mujiği tamamen unutmuş bir halde Pokrovsk'tan ayrılırken ona Tihon'un gruba katıldığını ve onlarla kalmak için izin istediğini söylemişlerdi. Denisov kalmasını emretmişti.

İlk başta ateş yakmak, su getirmek, ölen atların derisini yüzmek vb. pis işleri yapan Tihon kısa süre içinde büyük bir avcı olduğunu ve gerilla savaşı için yetenekli olduğunu göstermişti. Geceleri ganimet toplamaya çıkar ve her seferinde Fransız giysileri ve silahları getirirdi, emir verilmişse esir de alırdı. Denisov, Tihon'u angarya işlerden almış, devriyeye çıktığında yanında götürmeye başlamış, onu Kazak yapmıştı.

Tihon ata binmeyi sevmezdi, her zaman yaya gider ve hiçbir zaman süvarilerden geri kalmazdı. Silahları daha çok insanları güldürmek için taşıdığı bir karabina, bir mızrak ve tüylerden pire ayıklarken de kalın kemikleri kemirirken de aynı maharetle, bir kurdun dişlerini kullandığı gibi kullandığı bir baltadan ibaretti. Tihon baltasını var gücüyle sallayıp kütükleri tam ortasından ayırır, baltayı baş tarafından tutup ince tahta çiviler yontar, kaşıklar oyardı. Denisov'un grubunda Tihon'un özel, ayrı bir yeri vardı. Özellikle zor ve pis bir şey yapılması, çamura saplanan arabayı omuzlayıp kurtarmak, atı kuyruğundan çekip bataklıktan çıkartmak, at derisi yüzmek, Fransızların arasına sızmak, günde elli verst gitmek gerektiğinde herkes gülerek Tihon'u işaret ederdi.

Onun hakkında, "O şeytana bir şey olmaz, hayvan gibi güçlü," derlerdi.

Bir keresinde, yakaladığı bir Fransız tabancasıyla ateş etmiş ve Tihon'u kaba etinden yaralamıştı. Tihon'un dıştan ve içten sadece votkayla tedavi ettiği bu yara bütün müfrezede, Tihon'un da hoş karşıladığı çok eğlenceli şakalara konu olmuştu.

Kazaklar ona gülerek, "Ne o kardeş, artık ganimete çıkmıyor musun? Yamuldun mu yoksa?" derler, Tihon'da kasten acı çekiyormuş gibi yapar, yüzünü ekşitir, kızmış taklidi yapar ve Fransızlara en komik küfürleri ederdi. Bu olayın Tihon üzerindeki tek etkisi, yaralandıktan sonra daha nadir esir getirmesi oldu.

Tihon grubun en faydalı ve cesur adamıydı. Hiç kimse onun kadar saldırı fırsatı bulmaz, hiç kimse onun kadar Fransız yakalamaz, öldürmezdi; bu yüzden bütün Kazakların, süvarilerin şaka malzemesiydi ve o da bu rütbeyi seve seve kabul etmişti. Şimdi de Denisov onu daha geceden, dil yakalaması için Şamşevo'ya göndermişti. Ama Tihon ya tek bir Fransızla yetinemediği ya da bütün gece uyuduğu için gündüz vakti bir çalılığa, Fransızların tam ortasına sızmış ve Denisov'un da tepenin üstünden gördüğü gibi fark edilmişti.

VI

Fransızların ne kadar yakında olduğunu görerek ertesi gün saldırmaya kesin karar vermişe benzeyen Denisov, esaulla bu saldırı hakkında bir süre daha konuştuktan sonra atını çevirdi ve geri döndü.

Petya'ya, "Hadi kavdeş, gidip kuvulanalım," dedi.

Denisov ormandaki nöbetçi kulübesine gelince durup dikkatle ormana bakmaya başladı. Ormandan, ağaçların arasından, uzun bacaklı, uzun kolları sallanan, ceketli, laptili ve Kazan şapkalı, tüfeğini omzuna, baltasını kemerine geçirmiş bir adam uzun, rahat adımlarla geliyordu. Bu adam Denisov'u görünce, çalılıklara alelacele bir şey attı, siperliği eğilmiş, ıslak şapkasını çıkararak komutanın yanına geldi. Bu Tihon'du. Çiçek bozuğu, kırışık yüzündeki küçük, dar gözleri halinden memnun olduğunu gösteren bir neşeyle parlıyordu. Başını iyice kaldırdı ve Denisov'a, gülmemek için kendini zor tutuyormuş gibi baktı.

Denisov, "Neveye kayboldun?" dedi.

Tihon boğuk ama ahenkli, bas bir sesle, cesurca ve hızlıca, "Nereye mi kayboldum? Fransız yakalamaya gittim," dedi.

"Niye güpegündüz sızdın? Hayvan hevif! Ne oldu, yakalayamadın mı?"

Tihon, "Yakalamasına yakaladım," dedi.

"Nevede peki?"

Tihon dışa dönük, düz, laptili ayaklarını iyice açarak, "Daha şafak sökerken bir tane yakaladım," dedi. "Ormana getirdim. Baktım, güzel değil. Gidip daha düzgününü getireyim dedim."

Denisov esaula, "Şu düzenbaza bak, tam düşündüğüm gibi," dedi. "Neden onu getivmedin?"

Tihon araya girerek, sertçe ve hızlıca, "Ne diye getireyim," dedi. "İşe yaramazdı ki. Hem ben size nasıl bir tane lazım nereden bileyim?"

"Bak şu sevseviye! Sonra?"

Tihon, "Başka bir tane bulmaya gittim," diye devam etti "Şöyle sürünerek ormana girdim ve yattım." Tihon bunu nasıl yaptığını göstermek için beklenmedik bir esneklikle karnının üzerine uzandı. "Bir tane daha göründü," diye devam etti. "İşte şöyle üzerine atıldım." Tihon hızlı, çevik bir hareketle ayağa fırladı. "Yürü, dedim, albaya gidiyoruz. Bastı çığlığı. Birden dört kişi oldular. Meçleriyle üzerime atıldılar." Tihon kaşlarını çatıp kollarını sallayarak ve göğsünü gererek bağırdı: "Baltamı çektim: Tanrı yardımcınız olsun dedim," diye bağırdı.

Esaul parlak gözlerini kısarak, "Nasıl tabana kuvvet kaçtığını tepeden gördük," dedi.

Petya gülmeyi çok istiyor ama herkesin gülmemek için kendini tuttuğunu görüyordu. Bütün bunların ne demek olduğunu anlamaksızın gözlerini hızlıca Tihon'un yüzünden, esaul ve Denisov'un yüzlerine çevirdi.

Denisov öfkeyle öksürerek, "Aptallığa vuvma," dedi. "İlk yakaladığını neden getivmedin?"

Tihon bir eliyle sırtını diğeriyle başını kaşımaya başladı ve ansızın bütün yüzünü, eksik dişini meydana çıkartan (bu eksik diş yüzünden ona eksik diş lakabını takmışlardı) neşeli bir aptal gülümsemesi kapladı. Denisov gülümsedi, Petya, Tihon'un da katıldığı şen bir kahkaha koyuverdi.

Tihon, "Zaten durumu çok kötüydü," dedi. "Üstü başı dökülüyordu, nasıl getirebilirdim? Hem çok kabaydı efendim. Durmadan, ben anaral çocuğuyum, gitmem, deyip duruyordu."

Denisov, "Hayvan hevif!" dedi. "Onu sovguya çekecektim..."

Tihon, "Ben sorguya çektim," dedi. "Fazla bir şey bilmiyorum, dedi. Bizimkilerin sayısı çok ama hepsi kötü durumda, dedi. Sadece görünüşte askerler, dedi." Sözlerini Denisov'un gözlerine neşeyle ve kararlılıkla bakıp, "Şöyle güzelce bir bağırın, hepsini yakalarsınız, dedi," diyerek bitirdi.

Denisov sertçe, "Şimdi sana yüz kıvbacı indivdim mi aptallığa vuvmayı gövüvsün," dedi.

Tihon, "Bu kadar kızacak ne var?" dedi. "Sizin bu Fransızları ben hiç görmedim mi sanki? Ortalık bir kararsın sana istediğini getiririm, istersen üç tane birden getiririm."

Denisov, "Tamam, gidelim," dedi ve nöbetçi kulübesine kadar kaşları çatık bir halde ve konuşmadan gitti.

Tihon arkadan geliyordu ve Petya, çizmeleri çalılığa attığı için Kazakların ona güldüklerini duyuyordu.

Petya, Tihon'un sözleri ve gülümsemesi karşısında tutulduğu gülme nöbeti geçince birden Tihon'un o adamı öldürdüğünü anladı ve kendini kötü hissetti. Esir trampetçiye dönüp baktı ve yüreği sızladı. Ama bu rahatsızlık sadece bir an sürdü. Başını dik tutması, cesur olması ve içinde bulunduğu topluluğun işine yaramayacak biri olmamak için esaula, ciddi bir tavırla yarınki harekât hakkında soru sorması gerektiğini hissetti.

Gönderdiği subay yolda Denisov'la karşılaştı ve Dolohov'un birazdan geleceğini, onun tarafında her şeyin yolunda gittiği haberini verdi.

Denisov bir anda keyiflendi ve Petya'yı yanına çağırdı.

"Hadi, bana bivaz yaptıklavından bahset," dedi.

VII

Moskova'dan çıktıktan sonra ailesinden ayrılan Petya alayına katılmış ve kısa süre içinde, büyük bir müfrezeye komuta eden bir generalin emir subayı olmuştu. Subaylığa terfi ettikten, özellikle Vyazma çarpışmasına katıldığı faal orduya girdikten sonra büyüdüğünü düşündüğü için mutlu ve heyecanlıydı, kahramanca bir şey yapma fırsatını kaçırmamak için sürekli bir telaş ve coşku hissediyordu. Orduda gördüklerinden ve yaşadıklarından çok memnundu ama bununla

birlikte, o anda, kendisinin olmadığı bir yerlerde kahramanca bir şeyler yapılıyormuş gibi geliyordu. Ve o bulunmadığı yerlere zamanında yetişebilmek için acele ediyordu.

Generali, 21 Ekim'de, Denisov'un müfrezesine birisini göndermek istediğini söyleyince Petya kendisini göndermesi için o kadar acıklı yalvarmıştı ki general reddedememişti. Ama Petya'nın Vyazma çarpışmasında yaptığı çılgınca hareketi, gönderildiği yere yolu takip ederek gitmek yerine Fransızların ateş hattına atılmasını ve orada tabancasıyla iki el ateş etmesini hatırlayan general onu gönderirken Denisov'un herhangi bir hareketine katılmasını kesinlikle yasaklamıştı. Denisov kalıp kalamayacağını sorduğunda Petya bu yüzden kızarmış ve karar verememişti. Petya ormanın kıyısına giderlerken görevini harfiyen yerine getirmesi ve hemen dönmesi gerektiğini düşünüyordu. Ama Fransızları görünce, Tihon'u görünce, o gece kesinlikle saldırılacağını öğrenince bütün gençler gibi fikrini hemen değiştirmiş ve kendi kendine, o ana kadar büyük bir saygı gösterdiği generalin işe yaramaz bir Alman olduğuna, Denisov'un, esaulun, Tihon'un birer kahraman olduğuna, böyle zorlu bir anda onları bırakıp gitmenin ayıp olacağına karar vermişti.

Denisov, Petya ve esaulla birlikte nöbetçi kulübesine geldiğinde akşam karanlığı çökmeye başlamıştı. Alacakaranlıkta eyerli atlar, açıklık alanda sazdan çadırlar kuran, (Fransızlar dumanı görmesin diye) orman yarında ateşler yakan Kazaklar, süvariler görünüyordu. Kolları sıvalı bir Kazak küçük kulübenin girişinde koyun eti doğruyordu. Kulübenin içinde, Denisov'un grubundan üç subay bir kapıyı masa haline getirmeye çalışıyordu. Petya ıslak giysilerini çıkardı, kurutulmaları için verdi ve hemen kapıyı yemek masası haline getirmeye çalışan subaylara yardıma koştu.

On dakika sonra masa hazırlanmış, sofra beziyle örtülmüştü. Masada votka, küçük bir rom şişesi, beyaz ekmek, kızarmış koyun eti ve tuz vardı.

Subaylarla aynı masada oturmuş, yağlar akan elleriyle yağlı, hoş kokulu koyun etini parçalayan Petya, herkese karşı çocuk coşkusuyla karışık derin bir sevgi hissediyor ve diğerlerinin de kendisine karşı benzer bir sevgi hissettiklerine inanıyordu.

Denisov'a dönerek, "Ne dersiniz Vasili Fyodoroviç," dedi, "sizinle bir gün daha kalsam bir şey olur mu?" Onun cevabını beklemeden kendisi cevap verdi: "Zaten bana öğrenmem emredilmişti, işte ben de öğreniyorum... benim de bulunmama izin verseniz... en önemli yerde. Ödül falan istemiyorum... tek istediğim..." Petya dişlerini sıktı ve başını yukarı kaldırıp elini sallayarak çevresine bakındı.

Denisov gülümseyerek, "En önemli yevde," diye tekrarladı.

Petya, "Ama lütfen bana komuta edebileceğim bir takım verin," diye devam etti, "bunun size ne zararı olur?" Koyun etini kesmek isteyen bir subaya dönerek, "Ah, bıçak ister misiniz?" diye sordu. Ona kendi çakısını uzattı.

Subay çakıyı beğendiğini söyledi.

Petya kızararak, "Sizde kalsın. Ben de bunun gibi çok var..." dedi. Birden, "Tanrım! Tamamen unutmuşum," diye bağırdı. "Yanımda harika kuru üzümler var, bilirsiniz, çekirdeksiz. Bizim oraya yeni bir kantin geldi, çok güzel şeyler var. On libre aldım. Tatlı bir şeyler yemeye alışkınım. İster misiniz?.." Petya girişe, kendisiyle birlikte gelen Kazak'ın yanına koştu, içinde beş libre kuru üzüm olan bir yem torbası getirdi. "Yiyin beyler, yiyin."

Esaula dönerek, "Cezve lazım mı?" diye sordu. "Bizim kantinden harika bir cezve aldım. Çok güzel şeyler var. Çok da dürüst bir adam. En önemlisi bu. Size mutlaka göndereceğim. Belki çakmaktaşlarınız kırılmıştır, oluyor böyle şeyler. Yanıma almıştım. İşte şurada..." yem torbasını işaret etti, "Yüz çakmaktaşı. Çok ucuza aldım. Lütfen ne kadar lazımsa alın, isterseniz hepsini alın..." Petya, fazla gevezelik etmiş olabileceğinden korkup birden durdu, yüzü kızardı.

Başka bir budalalık edip etmediğini hatırlamaya çalıştı. O gün olup bitenleri aklından geçirirken aklına Fransız trampetçi geldi. "Bizim burada durumumuz çok iyi, ya onunki? Onu nereye koydular? Yiyecek bir şey verdiler mi? Bir kötülük ettiler mi?" diye düşündü. Ama çakmaktaşları hakkında çok konuştuğu için şimdi konuşmaya çekiniyordu.

"Sorsam mı acaba?" diye düşündü. "Kendisi de çocuk olduğu için çocuğa acıdı, derler. Yarın onlara nasıl bir çocuk olduğumu gösteririm! Sorsam ayıp olur mu acaba? Olursa olsun." Yüzü kızararak ve yüzlerinde alay ifadesi belirip belirmeyeceğini görmek için subaylara ürkek ürkek bakarak, "Esir alınan şu çocuğu çağırsak olur mu? Yiyecek bir şeyler verirdik... belki de..." dedi.

Belli ki bu hatırlatmada utanılacak hiçbir şey görmeyen Denisov, "Ya evet, zavallı çocuk," dedi. "Çağıvın buvaya. Adı Vincent Bosse. Çağıvın."

Petya, "Ben çağırırım," dedi.

Denisov yeniden, "Çağıv, çağıv. Zavallı çocuk," dedi.

Denisov bunu söylediği sırada Petya kapının yanında duruyordu. Subayların arasından geçip Denisov'un yanına sokuldu.

"Sizi öpmeme izin verin. eski dostum," dedi. "Ah, ne harika! Ne güzel!" Denisov'u öpüp avluya koştu.

Petya kapının önünde durup, "Bosse! Vincent!" diye seslendi.

Karanlıktan bir ses, "Kimi istediniz beyim?" dedi. Petya o gün esir alınan genç Fransızı aradığını söyledi.

Kazak, "Ha! Vesenni mi?" dedi.

Vincent adını Kazaklar Vesenni'ye, mujikler ve askerler Visenya'ya çevirmişti bile. Baharı hatırlatan bu iki değişiklik de genç çocuğun doğurduğu izlenime uygundu.[3]

Karanlığın içinden ağızdan ağıza geçen, "Ateşin yanında ısınıyor. Hey, Visenya, Visenya, Vesenni," sesleri ve kahkahalar duyuldu.

---

3 Vesna, bahar anlamına gelir. (ç.n.)

Petya'nın yanında duran süvari, "Kıvrak çocuk," dedi. "Biraz önce karnını doyurduk. Kurt gibi acıkmıştı!"

Karanlığın içinden ayak sesleri geldi, trampetçi çıplak ayaklarını çamurda şaplata şaplata kapıya yaklaştı.

Petya, "Ah, c'est vous!"[4] dedi. Çocuğun koluna utanarak ve şefkatle dokunarak, "Voulez-vous manger? N'ayez pas peur, on ne vous fera pas de mal,"[5] diye devam etti, "Entrez, entrez."[6]

Trampetçi titreyen, çocuk sesi denebilecek bir sesle, "Merci monsieur,"[7] dedi ve çamurlu ayaklarını kapının eşiğinde silmeye başladı. Petya trampetçiye pek çok şey söylemek istiyor ama cesaret edemiyordu. Antrede onun yanında duruyor, durmadan ayak değiştiriyordu. Sonra karanlıkta onun elini tuttu ve sıktı.

Nazik bir fısıltıyla, "Entrez, entrez," diye tekrarlayabildi.

Petya kendi kendine, "Onun için ne yapabilirim acaba?" dedi ve kapıyı açıp, genç çocuğun geçmesine izin verdi.

Trampetçi kulübeye girince, dikkat çekmenin ayıp olacağını düşünen Petya ondan uzakta bir yere oturdu. Cebindeki paraları yokluyor, onları trampetçiye vermenin ayıp olup olmayacağından emin olamıyordu.

VIII

Petya'nın dikkati, Dolohov'un gelmesiyle, Denisov'un votka ve koyun eti verilmesini, çetede tutulup diğer esirlerle birlikte gönderilmemesi için Rus kaftanı giydirilmesini emrettiği trampetçiden başka yöne kaydı. Petya, Dolohov'un olağanüstü cesareti, Fransızlara ettiği zulüm konusunda orduda çok hikâye duymuştu ve bu yüzden Dolohov ku-

4 Ah, siz miydiniz!

5 Bir şey yemek ister misiniz? Korkmayın, size kötü bir şey yapmayacaklar.

6 Girin, girin.

7 Teşekkürler beyefendi.

lübeye girdiği andan itibaren gözlerini ayırmadan onu izliyor, Dolohov gibi birinin yanında bulunmaya layık bir insan olduğunu göstermek için başını iyice yukarı kaldırarak dik durmaya çalışıyordu.

Dolohov'un sade görünüşü Petya'yı çok şaşırtmıştı.

Denisov Kazak kaftanı giyiyordu, sakalı vardı, göğsünde Aziz Nikola tasviri taşıyordu, konuşma tarzı ve tüm davranışlarıyla konumunun özelliklerini sergiliyordu. Daha önceden Moskova'da Acem kıyafetleri giyen Dolohov ise, tam tersine şimdi tam bir muhafız subayı görüntüsündeydi. Temiz tıraşlı bir yüzü, düğme iliğine Georgiyev nişanı iliştirilmiş muhafız redingotu, düz takılmış, sade bir kasketi vardı. Islak yamçısını köşede çıkardı, kimseye selam vermeden Denisov'un yanına gitti ve hemen konu hakkında soru sormaya başladı. Denisov ona, büyük müfrezelerin, burunlarının dibindeki konvoy hakkındaki düşüncelerini, Petya'nın getirdiği mesajı, iki generale de nasıl cevap verdiğini anlattı. Sonra Denisov Fransız müfrezelerin durumu hakkında bildiği her şeyi anlattı.

Dolohov, "Tamam ama hangi birlikler ve ne kadar askerleri var, bunları öğrenmek zorundayız," dedi. "Gidip bir bakmalı. Ne kadar asker olduğunu doğru bir şekilde öğrenmeden işe girişemeyiz. Ben garanti iş yapmayı severim. Bu beylerden biri benimle birlikte onların kampına gidip bir bakmak ister mi? Yanımda üniforma da var."

Petya, "Ben, ben... ben sizinle gelirim!" diye bağırdı.

Denisov, Dolohov'a dönerek, "Gitmene hiç gevek yok," dedi, "onun gitmesine ise kesinlikle izin vevmem."

Petya, "Amma da yaptınız!" diye bağırdı. "Neden gitmeyecek mişim?"

"Çünkü, gevek yok."

"Beni affedin, çünkü... çünkü... gideceğim, işte o kadar." Dolohov'a dönerek, "Beni yanınıza alır mısınız?"

Gözünü Fransız trampetçinin yüzüne dikmiş olan Dolohov dalgın dalgın, "Neden almayayım..." diye yanıt verdi.

Denisov'a, "Bu çocuk uzun süredir mi yanınızda?" diye sordu.

"Bugün esiv aldık. Ama hiçbiv şey bilmiyov. Onu yanımda tutacağım."

Dolohov, "Peki diğerlerini nereye koyuyorsun?" dedi.

Denisov birden kızardı, bağırarak, "Neveye mi koyuyovum? Makbuz alıp göndeviyovum!" dedi. "Vicdanımda tek bir kişinin bile yükünü taşımadığımı vahatlıkla söyleyebilivim. Senin için otuz ya da üç yüz adamı muhafızlavın eşliğinde şehve göndevmek, dosdoğvu söyleyeyim, askevliğin şevefini lekelemekten daha mı zov?"

Dolohov soğuk soğuk sırıtarak, "Böyle tatlı bir hoşgörü on altı yaşındaki küçük konta daha çok yakışır," dedi. "Ama senin bunları bırakma vakti geldi."

Petya ürkek ürkek, "Ben bir şey demiyorum ki, ben sadece kesinlikle sizinle geleceğimi söylüyorum," dedi.

Dolohov, Denisov'u kızdıran bu konuyu konuşmaktan özel bir zevk alıyormuş gibi, "Senin ve benim için, böyle hoşgörülü olmayı bırakmanın vakti geldi dostum," diye devam etti. Başını sallayarak, "Neden bunu yanına aldın?" dedi. "Ona acıdığın için mi? Senin o makbuzlarını biz iyi biliriz. Yüz kişi gönderirsin, sadece otuzu varır. Açlıktan ölürler ya da öldürülürler. Esir almamak da aynı şey değil mi?"

Esaul parlak gözlerini kısarak kafasını, onayladığını gösterecek şekilde salladı.

"Favk etmez, lafı uzatmaya gevek yok. Vicdanımda onlavın yükünü istemem. Ölüvlev diyovsun. Olabiliv. Benim yüzümden ölmesinlev yetev."

Dolohov güldü.

"Beni yakalamaları için yirmi kere emir verilmemiş midir sanıyorsun? Bir yakalasalar beni de, seni de, o şövalye düşüncelerini de kavak ağacına asarlar." Sustu. "Ama bir şeyler yapmak gerekiyor. Benim Kazak'ı eşyaları almaya göndermeli! Bende iki Fransız üniforması var." Petya'ya dönerek, "Ne dersin, birlikte gidelim mi?" diye sordu.

Yüzü neredeyse ağlayacak kadar kızaran Petya, Denisov'a bakarak, "Ben mi? Evet, evet, kesinlikle," dedi.

Dolohov, Denisov'la esirlere ne yapılması gerektiği konusunda tartışırken, Petya yeniden huzursuzluk ve telaş hissetti; neden söz ettiklerini tam olarak anlamayı yine başaramadı. "Büyükler, tanınmış kişiler böyle düşünüyorlarsa demek ki böyle olması gerekiyor, demek ki böylesi daha iyi," diye düşündü, "ama her şeyden önemlisi Denisov'un, benim ona itaat edeceğimi, bana emir verebileceğini düşünmeye cüret etmemesi. Kesinlikle Dolohov'la Fransız kampına gideceğim. O yapabiliyorsa ben de yapabilirim."

Petya, Denisov'un, gitmemesi konusundaki bütün ikna çabalarını, kendisinin de Lazarus gibi gelişigüzel değil garanti iş yapmaya alışık olduğunu, kendisini tehlikeye atmayı hiç düşünmediği söyleyerek cevapladı.

"Çünkü siz de kabul edersiniz ki oradakilerin kesin sayısı bilinmezse, yüzlerce kişinin hayatı buna bağlı olabilir, orada ise sadece iki kişinin hayatı ve ben bunu çok istiyorum, kesinlikle, kesinlikle gideceğim, bana artık engel olamazsınız," dedi, "yoksa kötü olur..."

IX

Fransız kaputları ve sorguçlu asker şapkaları giyen Petya'yla Dolohov, Denisov'un kampı izlediği açıklık alana gittiler ve ormandan zifirî karanlığa çıkarak vadiye indiler. Dolohov, aşağı inince onlarla birlikte gelen Kazaklara orada beklemelerini söyledi ve köprüye giden yolda hızlı tırısla ilerledi. Heyecandan kaskatı kesilmiş Petya onun yanında ilerliyordu.

Petya, "Yakalanırsak canlı teslim olmam, tabancam var," diye fısıldadı.

Dolohov hızlı hızlı, "Rusça konuşma," diye fısıldadı ve tam o anda karanlığın içinden "Qui vive?"[8] diye seslenildiğini ve bir silah şakırtısı duydular.

Petya'nın yüzüne kan hücum etti ve tabancasını kavradı.

Dolohov atını ne hızlandırarak ne de yavaşlatarak, "Lanciers du sixième,"[9] dedi. Köprünün üzerinde bir nöbetçinin siyah silüeti görünüyordu.

"Mot d'ordre?"[10] Dolohov atını yavaşlattı ve adım adım ilerlemeye başladı.

"Dites donc, le colonel Gérard est ici?"[11] dedi.

Nöbetçi karşılık vermedi, yolu keserek, "Mot d'ordre!" dedi.

Birden parlayıp atını nöbetçinin üzerine süren Dolohov, "Quand un officier fait sa ronde, les sentinelles ne demandent pas le mot d'ordre..."[12] diye bağırdı. "Je vous demande si le colonel est ici?"[13]

Dolohov kenara çekilen nöbetçinin yanıtını beklemeden yürüyüş hızında tepeye yöneldi.

Yoldan karşıya geçen siyah bir insan gölgesi fark eden Dolohov bu adamı durdurdu ve komutanlarla subayların nerede olduklarını sordu. Omzunda çanta taşıyan asker durdu, Dolohov'un atına iyice yaklaştı, eliyle onu okşayarak, sıradan ve dostça bir tavırla komutanın ve subayların tepenin yukarısında, sağ taraftaki çiftliğin (malikâneyi kastediyordu) avlusunda olduklarını söyledi.

İki yanında yanan kamp ateşlerinden Fransızca konuşma sesleri gelen yoldan ilerleyen Dolohov malikânenin avlusuna girdi. Avlu kapısından girince atından indi, etrafında birkaç kişinin oturup yüksek sesle konuştuğu büyük, alev alev

---

8 Kim o gelen?
9 Altıncıdan mızraklı süvariler.
10 Parola?
11 Albay Gérard burada mı, onu söyle?
12 Bir subay devriye dolaşırken, nöbetçiler parola sormaz...
13 Ben sana albay burada mı diye soruyorum?

yanan kamp ateşine yaklaştı. Ateşin kenarında, küçük bir kazanın içinde bir şeyler kaynıyordu ve ateşin aydınlattığı, takkeli, mavi kaputlu bir asker kazanın başında çömelmiş harbiyle karıştırıyordu.

Kamp ateşinin diğer tarafında, gölgede oturan subaylardan biri, "Oh, c'est un dur à cuire,"[14] dedi.

Diğeri gülerek, "Il les fera marcher les lapins..."[15] dedi. İkisi de susup, atlarıyla kamp ateşine yaklaşan Dolohov ve Petya'nın ayak seslerinin geldiği karanlığa baktılar.

Dolohov yüksek, anlaşılır bir sesle, "Bonjour messieurs!"[16] dedi.

Kamp ateşinin gölgesindeki subaylarda bir hareketlenme oldu, uzun boylu, uzun boyunlu bir subay ateşin etrafından dolaşarak Dolohov'a yaklaştı.

"C'est vous Clément?"[17] dedi. "D'où, diable..."[18] ama hatasını anlayınca durdu, hafifçe kaşlarını çatıp Dolohov'u, bir yabancıyı selamlar gibi selamladı, onun için ne yapabileceğini sordu. Dolohov arkadaşıyla birlikte alaylarına yetişmek istediklerini söyledi ve hepsine birden, bütün subaylara altıncı alay hakkında bir şey bilip bilmediklerini sordu. Hiçbiri hiçbir şey bilmiyordu; Petya'ya, subaylar hem kendine hem de Dolohov'a düşmanca ve kuşkuyla bakmaya başlamışlar gibi geldi. Birkaç saniye hiçbiri bir şey söylemedi.

Kamp ateşinin arkasından bir ses, gülmesini bastırarak, "Si vous comptez sur la soupe du soir, vous venez trop tard,"[19] dedi.

Dolohov karınlarının tok olduğu, yollarına gece de devam etmeleri gerektiğini söyledi.

---

14 Oh, bu çok sert, pişmez.
15 Tavşanları yürütecek...
16 Merhaba beyler!
17 Sen misin Clément?
18 Nereden çıktın, iblis...
19 Akşam çorbası için geldiyseniz, geç kaldınız.

Atları kazanı karıştıran askere verdi ve kamp ateşinin başına, uzun boyunlu subayın yanına çömeldi. Bu asker gözlerini ayırmadan Dolohov'a bakıyordu ve ona bir soru daha sordu: Hangi alaydandı? Dolohov soruyu duymamış gibi yapıp cevap vermedi ve cebinden çıkardığı kısa Fransız çubuğunu yakarak subaylara, önlerindeki yolun güvenli olup olmadığını, Kazak olup olmadığını sordu.

Kamp ateşinin diğer tarafındaki subay, "Les brigands sont partout,"[20] diye cevap verdi.

Dolohov Kazakların sadece kendisi ve arkadaşı gibi arkada kalanlar için tehlikeli olduklarını söyledi ve büyük müfrezelere saldırmaya muhtemelen cesaret edemeyeceklerini, soruyla karışık ekledi. Hiç kimse cevap vermedi.

Kamp ateşinin karşısında durmuş konuşmaları dinleyen Petya'nın aklından her an, "Tamam şimdi kalkar," diye geçiyordu.

Ama Dolohov kesilen konuşmayı yeniden başlattı ve doğrudan doğruya taburda kaç kişi olduğunu, kaç tabur olduğunu, kaç esir olduğunu sordu. Dolohov müfrezelerindeki Rus esirleri sorarken, "La vilaine affaire de traîner ces cadavres après soi. Vaudrait mieux fusiller cette canaille,"[21] dedi ve yüksek sesle öyle garip bir kahkaha attı ki Petya'ya, Fransızlar o an her şeyi anlayacaklar gibi geldi ve elinde olmadan kamp ateşinden bir adım uzaklaştı. Hiçbiri Dolohov'un söylediklerine ve gülmesine karşılık vermedi, daha önce fark etmedikleri bir Fransız subay (kaputuna sarınmış yatıyordu) ayağa kalktı ve arkadaşına bir şeyler fısıldadı. Dolohov ayağa kalktı ve atları tutan askere seslendi.

Farkında olmadan Dolohov'a yanaşan Petya, "Atları verecekler mi acaba?" diye düşünüyordu.

Atları verdiler.

---

20 O eşkıyalar her yerde.

21 Bu cesetleri yanında taşımak berbat bir iş. Bu alçaklar kurşuna dizilse daha iyi olur.

Dolohov, "Bonjour messieurs,"[22] dedi.

Petya bonsoir[23] demek istedi ama tek kelime bile edemedi. Subaylar kendi aralarında fısıldaştılar. Dolohov yerinde durmayan atına binmek için uzun süre uğraştı; sonra adi adımla avlu kapısından çıktı. Petya onun yanında ilerliyor, Fransızlar peşlerinden geliyor mu gelmiyor mu diye dönüp bakmak istiyor ama buna cesaret edemiyordu.

Dolohov yola çıkınca geriye, kıra doğru gitmedi, köyün içinden geçti. Bir yerde durup kulak kabarttı.

"Duyuyor musun?" dedi.

Petya Rusça konuşmalar duydu, kamp ateşinin başında oturan Rus esirlerin karaltılarını gördü. Köprüye inen Petya ve Dolohov, köprünün üzerinde sıkıntılı sıkıntılı dolaşan nöbetçinin yanından tek kelime bile etmeden geçtiler, Kazakların beklediği vadiye indiler.

Dolohov, "Eh güle güle. Denisov'a söyle, şafak sökerken, ilk silah sesiyle," dedi ve gitmeye yeltendi ama Petya onu kolundan yakaladı.

"Hayır!" diye bağırdı. "Siz öyle bir kahramansınız ki! Ah, ne güzel! Ne muhteşem! Sizi öyle seviyorum ki."

Dolohov, "Peki, tamam," dedi ama Petya gitmesine izin vermedi ve Dolohov karanlıkta Petya'nın kendisine doğru eğildiğini gördü. Öpmek istiyordu. Dolohov onu öptü, gülümsedi ve atını çevirip karanlığın içinde kayboldu.

X

Bekçi kulübesine dönen Petya girişte Denisov'la karşılaştı. Denisov heyecan ve kaygı içinde, gitmesine izin verdiği için kendi kendine kızmış bir halde onu bekliyordu.

"Tanrı'ya şüküv!" diye bağırdı. Petya'nın coşku içinde anlattığı hikâyesini dinlerken, "Tanrı'ya şüküv!" diye tek-

22 İyi günler beyler.

23 İyi akşamlar.

rarladı. "Şeytanlav götüvsün seni, senin yüzünden uyumadım! Çok şüküv, şimdi yatıp bivaz uyumalı. Sabaha kadav kestivebiliviz."

Petya, "Hayır... olmaz," dedi, "ben daha uyumak istemiyorum. Ben kendimi biliyorum, uyursam kalkamam. Hem ben çarpışmadan önce uyumamaya alışkınım."

Petya çıktığı keşfin ayrıntılarını keyifle hatırlayıp ertesi gün olacakları gözünün önünde canlandırarak bir süre kulübede oturdu. Sonra Denisov'un uyuduğunu fark edip ayağa kalktı ve avluya çıktı.

Avlu hâlâ zifirî karanlıktı. Yağmur dinmişti ama ağaçlardan hâlâ damlalar düşüyordu. Bekçi kulübesinin yakınlarında Kazakların sazdan çadırlarının ve bir arada bağlanmış atların karaltıları vardı. Kulübenin arkasında atları yanında duran iki uzun yük arabasının karaltıları ve yarda sönmeye yüz tutmuş ateşlerin kızıllığı görülüyordu. Kazaklar ve süvariler arasında da uyumayanlar vardı: Sağdan soldan, düşen damlaların seslerine ve atların yakından gelen yem yeme seslerine karışan fısıldaşmalar geliyordu.

Antreden çıkan Petya karanlığa baktı ve uzun yük arabalarının yanına gitti. Arabaların altında birisi horluyor, etrafındaki atlar da yulaf yiyorlardı. Petya, Küçük Rusya[24] atı olmasına rağmen Karabah[25] adını verdiği atını tanıyarak yanına gitti.

Burun deliklerini koklayıp atı öperek, "Ee Karabah, yarın göreve çıkacağız," dedi.

Arabalardan birinin altında oturan kazak, "Ne o beyim uyumuyor musunuz?" dedi.

"Hayır, a... adın Lihaçev'di galiba, değil mi? Aslında daha yeni geldim. Fransızların kampına gitmiştik. Ve Petya Kazak'a sadece çıktığı keşif gezisini ayrıntılı olarak değil, keşfe neden gittiğini ve neden kendi hayatını tehlikeye atma-

24 Ukrayna. (ç.n.)
25 Karabağ. (ç.n.)

nın Lazarus gibi gelişigüzel iş yapmaktan daha iyi olduğunu düşündüğünü de anlattı.

Kazak, "Artık biraz uyusanız," dedi.

Petya, "Hayır, ben alışkınım," diye karşılık verdi. "Tabancalarınızdaki çakmaktaşları bitti mi? Yanımda getirmiştim. Lazım mı? Alın."

Kazak, Petya'yı yakından görmek için arabanın altından uzandı.

Petya, "Çünkü ben her şeyi düzgün yapmaya alışkınım," dedi. "Bazıları özensiz, hiç hazırlık yapmadan iş görür, sonra da sızlanırlar. Ben bunu sevmem."

Kazak, "Çok doğru," dedi.

"Bir şey daha, lütfen dostum, kılıcımı biler misin; körel... (Petya yalan söylemeye çekindi) hiç bilenmedi. Yapar mısın?"

"Ne diye yapmayayım, yaparım."

Lihaçev ayağa kalktı, sırt çantasını karıştırdı ve Petya çok geçmeden bileğitaşına sürtünen çeliğin, savaş seslerini andıran sesini duydu. Arabaya çıktı, kenarına oturdu. Arabanın altındaki Kazak kılıcı biliyordu.

Petya, "Bizim yiğitler uyuyor mu?" dedi.

"Kimi uyuyor kimi de bizim gibi."

"Genç çocuk nasıl?"

"Vesenni mi? Şuraya, aralara bir yere çöküverdi. Korkudan hemen uyudu. Rahatlamıştır şimdi."

Petya uzun süre konuşmadı, sesleri dinledi. Karanlıkta ayak sesleri duyuldu, bir karartı belirdi.

Arabanın yanına gelen adam, "Ne biliyorsun?" diye sordu.

"Şuradaki beyin kılıcını."

Petya'nın süvari olduğunu düşündüğü adam, "İyi yapıyorsun," dedi, "fincan sizde mi kalmış?"

"İşte orada, tekerleğin yanında."

Süvari fincanı aldı.

Esneyerek, "Neredeyse gün ağaracak," dedi ve uzaklaştı.

Petya'nın ormanda, Denisov'un grubunda, yoldan bir verst uzakta, Fransızlardan alınmış, etrafında atlar olan uzun yük arabasının üzerinde oturduğunu, arabanın altında kazak Lihaçev'in oturup kılıcını bilediğini, sağ taraftaki büyük, siyah noktanın bekçi kulübesi, sol taraftaki kırmızı, parlak noktanın sönmeye yüz tutmuş noktanın kamp ateşi, fincanı almaya gelen adamın bir şeyler içmek isteyen bir süvari olduğunu bilmesi gerekiyordu; ama o hiçbir şey bilmiyor ve hiçbir şeyi bilmek istemiyordu. Hiçbir şeyin gerçeğe benzemediği sihirli bir âlemdeydi. Büyük, siyah nokta belki gerçekten bekçi kulübesiydi, ama belki de toprağın derinliklerine açılan bir mağaraydı. Kırmızı nokta belki gerçekten ateşti, belki de kocaman bir canavarın gözüydü. Belki şu anda gerçekten arabanın üzerinde oturuyordu ama arabanın üzerinde değil düşse toprağa ulaşması bütün bir gün, bütün bir ay sürecek, hiç ulaşamayıp hep havada kalacağı çok yüksek bir kulenin üzerinde oturma ihtimali de yüksekti. Belki arabanın altında oturan sıradan Kazak Lihaçev'di, ama kimsenin tanımadığı, dünyanın en iyi, en cesur, en harika, en mükemmel insanı da olabilirdi. Belki süvari gerçekten su için gelmiş ve vadiye dönmüştü, belki de gözden kaybolmuş, tamamen yok olmuştu ve artık yoktu.

Petya'nın görebileceği hiçbir şey onu şaşırtmazdı. Her şeyin mümkün olduğu sihirli bir âlemdeydi.

Gökyüzüne baktı. O da yeryüzü gibi sihirliydi. Gökyüzü berraklaşıyor ve bulutlar, ağaçların tepelerinden, yıldızları ortaya çıkartmak ister gibi hızla kaçışıyordu. Bazen gökyüzü berraklaşıp simsiyah, tertemiz oluyordu. Bazen de bulutlar siyah noktalar gibi görünüyordu. Gökyüzü bazen giderek yükseliyormuş gibiydi; bazen de elle tutulabilecek kadar alçalıyordu.

Petya'nın gözleri kapanmaya, hafifçe sallanmaya başladı.

Damlalar düşüyordu. Fısıltılar geliyordu. Atlar kişniyor, tepişiyordu. Birisi horluyordu.

Bileyilenen kılıç, "Ojig, jig, ojig, jig..." diye gıcırdıyordu. Petya birden bilmediği, törensel, tatlı bir marş çalan ahenkli bir orkestra sesi duydu. Petya'nın müzik kulağı da Nataşa'nınki kadar vardı ve Nikolay'ınkinden daha iyiydi, ama hiç müzik eğitimi almamış, müzikle ilgilenmemişti, bu yüzden beklenmedik bir şekilde aklına gelen melodiler onun için yeni ve çekiciydi. Müziğin sesi gittikçe artıyordu. Melodi gelişiyor, bir enstrümandan diğerine geçiyordu. Füg denilen şey oluyordu ama Petya'nın fügün ne olduğu konusunda en ufak bir fikri bile yoktu. Kâh kemanı, kâh üflemelileri andıran, ama kemandan ve üflemelilerden daha iyi ve temiz ses çıkaran her enstrüman kendi bölümünü çalıyor, daha melodiyi bitirmeden aynı melodiyi yeni çalmaya başlayan bir diğeriyle, sonra üçüncüsüyle, dördüncüsüyle iç içe geçiyor, hepsi birleşiyor, sonra yeniden ayrılıyor, sonra yeniden kâh törensel kilise müziğinde, kâh parlak bir zafer marşında birleşiyordu.

Öne doğru sallanan Petya kendi kendine, "Ah, rüya görüyormuşum," dedi. "Bu müzik benim kulaklarımda. Belki de bu benim müziğim. Baştan çal orkestra. Müziğimi devam ettir! Hadi!"

Gözlerini kapattı. Dört yanından, sanki uzaklardan, sesler titreşmeye, melodi haline gelmeye, dağılmaya, birleşmeye ve yeniden törensel bir marş haline gelmeye başladı. Petya kendi kendine, "Ah, ne güzel! İstediğim gibi ve istediğim kadar güzel," dedi. Bu muazzam koronun enstrümanlarını yönetmeyi denedi.

"Şimdi yavaş, yavaşça azaltıyoruz." Ve sesler ona itaat etti. "Şimdi tüm gücünüzle, daha canlı. Daha, daha hızlı." Ve bilmediği uzaklardan törensel sesler yükseldi. Petya, "Sesler, katılın!" diye emretti. Ve uzaklardan önce erkeklerin sonra kadınların sesleri gelmeye başladı. Sesler yükseldi, ölçülü, törensel bir çabayla yükseldi. Petya seslerin olağanüstü güzelliklerinin tadını keyifle çıkartıyordu.

Törensel zafer marşı bir şarkıyla birleşti, damlalar düşüyordu, kılıcın bileylenme sesi geliyordu, atlar koroyu bozmadan, ona dâhil olup kişniyor, tepişiyorlardı.

Petya bunun ne kadar sürdüğünü bilmiyordu; hoşuna gidiyordu, hoşuna gitmesine şaşırıyordu, kimseyle paylaşamadığı için üzülüyordu. Lihaçev'in şefkatli sesi onu uyandırdı.

"Hazır efendim, bir hransızı ikiye ayırabilirsiniz."

Petya uyandı.

"Gün ağarıyor, gerçekten gün ağarıyor!" diye bağırdı.

Daha önceden görünmeyen atlar artık kuyruklarına kadar seçiliyor, çıplak dalların arasından ıslak bir aydınlık geliyordu. Petya silkindi, ayağa fırladı, cebinden bir ruble çıkartıp Lihaçev'e verdi, kılıcı sallayıp denedi ve kınına koydu. Kazaklar atları çözüp kolanları sıktı.

Lihaçev, "İşte komutan da geldi," dedi.

Denisov bekçi kulübesinden çıktı, Petya'yı çağırdı ve toplanma emri verdi.

XI

Alacakaranlıkta atlar hızla bulundu, kolanlar sıkıldı, verilen emir yerine getirildi. Denisov bekçi kulübesinin yanında durmuş son emirleri veriyordu. Grubun piyadeleri, çamurda şapırdayan yüzlerce ayak yol boyunca ilerledi ve şafak öncesinin sisi içinde, ağaçların arasında hızla kayboldu. Esaul Kazaklara bazı emirler verdi. Petya atını dizginlerinden tutmuş, sabırsızlıkla at bin emrini bekliyordu. Soğuk suyla yıkanmış yüzü özellikle gözleri ateş gibi yanıyordu, sırtında bir ürperti hissetti, tüm vücudunu hızlı ve ritmik bir titreme sardı.

Denisov, "Hev şey hazıv mı?" dedi. "Atlavı getivin."

Atlar getirildi. Denisov kolanlar gevşek olduğu için Kazak'a kızdı, onu azarlayıp ata bindi. Petya ayağını üzen-

giye geçirdi. Atı alışkanlığı gereği bacağını hafifçe ısırmak istedi ama Petya, kendi ağırlığını bile hissetmeden eyerin üzerine sıçradı, arkasında, karanlıkta hareketlenen süvarilere bakarak Denisov'un yanına gitti.

"Vasili Fyodoroviç, bana bir görev verir misiniz? Lütfen... Tanrı aşkına..." dedi. Denisov onun varlığını unutmuşa benziyordu. Dönüp ona baktı.

Sertçe, "Senden tek biv şey vica ediyovum," dedi, "benim sözümden çıkma ve hiçbiv yeve atılma."

Denisov yol boyunca Petya'ya tek kelime daha etmedi ve sessizce ilerledi. Ormanın kıyısına geldiklerinde aşağıdaki kır belirgin bir biçimde aydınlanmıştı. Denisov esaulla bir şeyler fısıldaştı ve Kazaklar Petya ile Denisov'un yanından geçmeye başladılar. Hepsi geçince Denisov atına dokunup tepenin eteğine indi. Atlar, kalçalarını indirip, süzülür gibi, binicileriyle birlikte vadiye indiler. Petya, Denisov'la yan yana gidiyordu. Titremesi sürekli artıyordu. Ortalık gittikçe aydınlanıyor, sadece uzaktaki nesneleri sis örtüyordu. Aşağı indikten sonra dönüp arkasına bakan Denisov arkasındaki Kazak'a başını salladı.

"İşaret!" dedi.

Kazak elini kaldırdı, bir silah sesi geldi. Bir anda, dörtnala kalkan atların nal sesleri, dört bir yandan bağırışlar ve silah sesleri duyuldu.

Petya ilk bağırışların ve nal seslerinin gelmesiyle birlikte, kendisine seslenen Denisov'a aldırmadan, atını kamçılayıp dizginleri serbest bırakarak ileri atıldı. Petya'ya, silah sesini duyduğu anda, gün tamamen doğmuş, ortalık öğle vakti kadar aydınlanmış gibi gelmişti. Dörtnala köprüye doğru gitti. Önünde, yol boyunca Kazaklar dörtnala ilerliyordu. Köprünün üzerinde arkada kalmış bir Kazak'la çarpıştı ama dörtnala ilerlemeye devam etti. İleride bazı insanlar, büyük ihtimalle Fransızlar, yolun sağından soluna doğru koşuyorlardı. Biri Petya'nın atının ayakları altında çamura yuvarlandı.

Kazaklar bir kulübenin etrafında toplanmış, bir şeyler yapıyorlardı. Kalabalığın ortasından korkunç bir çığlık yükseldi. Petya atını bu kalabalığa sürdü ve ilk gördüğü kendisine doğrultulan mızrağı kavramış bir Fransızın soluk, çenesi titreyen yüzü oldu.

Petya, "Hurra! Çocuklar... Bizimkiler..." diye bağırdı ve heyecanlanan atını dizginleyip yol boyunca dörtnala ilerledi.

İleriden silah sesleri geliyordu. Kazaklar, süvariler ve yolun iki tarafında koşan üstleri başları yırtık Rus esirler yüksek sesle bağrışıyor, anlaşılmaz bir şeyler söylüyorlardı. Kalpaksız, mavi kaputlu, cesur, yüzü kızarmış, kaşları çatık bir Fransız kendini süvarilerden süngüsüyle koruyordu. Petya oraya gittiğinde Fransız çoktan düşmüştü. Kafasında yine geç kaldım düşüncesi parlayan Petya atını sık silah seslerinin geldiği yere sürdü. Silah sesleri dün akşam Dolohov'la birlikte gittiği malikânenin avlusundan geliyordu. Fransızlar orada, sık çalılıkların çok büyüdüğü bahçe çitinin arkasına dizilmiş, bahçe kapısında yoğunlaşmış Kazaklara ateş ediyorlardı. Kapıya yaklaşan Petya, barut dumanının içinde yüzü solgun, yeşilimsi bir renk almış, adamlarına bağıran Dolohov'u gördü. Petya yanına geldiği sırada, "Arkaya dolaşın! Piyadeyi bekleyin!" diye bağırıyordu.

Petya, "Beklemek mi?.. Hurraaa!.." diye bağırdı ve bir an bile durmadan, dörtnala silah seslerinin geldiği, barut dumanının yoğunlaştığı yere gitti. Bir yaylım ateşi duyuldu, bazı kurşunlar geçip gitti, bazıları bir şeylere isabet etti. Kazaklar ve Dolohov Petya'nın peşinden dörtnala avlu kapısından içeri girdiler. Fransızlardan bir kısmı dalgalanan yoğun duman tabakası içinde silahlarını atıp Kazakları karşılamak için çalılıkların arasından fırladı, bir kısmı tepeden aşağı, gölete doğru kaçtı. Petya atını evin avlusu boyunca dörtnala sürüyordu, dizginleri tutmak yerine iki elini de garip, hızlı bir biçimde sallıyor ve eyerinin üzerinde gittikçe yana kayıyordu. At önüne, sabah aydınlığında için için yanan bir

kamp ateşi çıkınca aniden durdu ve Petya bütün ağırlığıyla ıslak toprağa düştü. Kazaklar, kollarının ve bacaklarının hızla sarsıldığını ama başının hareket etmediğini gördüler. Kurşun başına isabet etmişti.

Kılıcına bağladığı mendille evden çıkan ve teslim olduklarını söyleyen kıdemli Fransız subayla konuşan Dolohov atından indi ve kolları açık, hareketsiz yatan Petya'nın yanına gitti.

Kaşlarını çatıp, "İşi bitmiş," dedi ve karşıdan Denisov'un geldiği avlu kapısına doğru ilerledi.

Petya'nın hiçbir yaşam belirtisi olmayan bedenini uzaktan tanıyan Denisov, "Öldü mü?" diye bağırdı.

Dolohov, bu sözleri söylemek sanki ona zevk veriyormuş gibi, "İşi bitmiş," diye tekrarladı ve hızla, atlarından inmiş Kazakların etraflarını sardığı esirlerin yanına gitti. Denisov'a, "Hiçbirini almak yok!" diye bağırdı.

Denisov karşılık vermedi; Petya'nın yanına gitti, atından indi ve titreyen elleriyle kana, çamura bulanmış, çoktan bembeyaz kesilmiş yüzünü kendine doğru çevirdi.

Aklına, "Tatlı bir şeyler yemeye alışkınım. Harika kuru üzümler. Hepsini alın," deyişi geldi. Ve Kazaklar, hızla arkasını dönen, gidip çitlere tutunan Denisov'un ulumayı andıran sesini duyunca şaşkınlık içinde dönüp ona baktılar.

Denisov ile Dolohov'un kurtardığı Rus esirler arasında Piyer Bezuhov da vardı.

XII

Fransız komutanları, Piyer'in de içinde olduğu esir grupları hakkında, gruplar Moskova'dan yola çıktıktan sonra hiçbir yeni emir yayınlamamıştı. Bu grubun yanında, 22 Ekim'de, Moskova'dan birlikte çıktıkları birlikler ve yük arabaları yoktu. İlk günlerde yanlarında olan peksimet yük-

lü arabaların yarısı Kazaklar tarafından ele geçirilmiş, diğer yarısı da daha ileri gitmişti; önlerinde yaya giden süvarilerden bir teki bile kalmamıştı; hepsi ortadan kaybolmuştu. İlk başlarda önlerinde görülen topçuların yerini Mareşal Junot'nun çok büyük yük arabası konvoyunu koruyan Vestfalya muhafızları almıştı. Esirlerin arkasından süvari malzemeleri geliyordu.

Daha önce üç kol halinde ilerleyen Fransız askerleri Vyazma'dan sonra tek bir yığın halinde ilerliyorlardı. Piyer'in, Moskova'dan çıktıktan sonra verilen ilk molada fark ettiği düzensizlik en üst seviyeye ulaşmıştı.

Geçtikleri yolun iki yanında at leşleri uzanıyordu; çeşitli tugayların geride kalmış, üstleri başları dökülen askerleri, kâh geçen kollara katılarak kâh onlardan ayrılarak sürekli değişiyordu.

Yürüyüş sırasında birkaç kez yanlış alarm verildi, muhafızlar tüfeklerini kaldırıp ateş ettiler, birbirlerini ezerek kaçıştılar ama sonra yeniden toplanıp boş yere korktukları için birbirlerine çıkıştılar.

Birlikte giden bu üç topluluk, süvari malzemeleri, esirler ve Junot'nun yük arabaları, birleşince bir bütün teşkil ediyordu ama üçü de hızla eriyordu.

Başlangıçta yüz yirmi araba yük varken şimdi ancak altmış araba kalmıştı; kalanlar ele geçirilmiş ya da bırakılmıştı. Junot'nun yük arabalarından bazıları da bırakılmış, ya da ele geçirilmişti. Üç arabaya Davout'nun kolordusunun geride kalan erleri hücum etmiş ve arabaları yağmalamıştı. Piyer Almanlar konuşurken, bu yük arabalarına esirlerin başına verilenden daha fazla muhafız verildiğini, bu Almanlardan birinin arkadaşının, üzerinde mareşale ait gümüş bir kaşık bulundu diye, bizzat mareşalin emriyle kurşuna dizildiğini duymuştu.

Bu üç topluluk arasında en fazla eriyen esirlerdi. Moskova'dan çıkarken üç yüz otuz olan esir sayısı yüzün al-

tına inmişti. Esirler, muhafızlık eden askerlerin canını süvari eyerlerinden, Junot'nun yük arabalarından daha fazla sıkıyordu. Eyerlerin ve Junot'nun kaşıklarının bir işe yarayabileceklerini anlıyorlardı ama ölen, arkada kalanların öldürülmesi emredilen üşümüş ve aç Rusların başında nöbet tutmak, en az onlar kadar aç ve üşümüş olan askerler için anlaşılmaz ve hiç hoşlarına gitmeyen bir şeydi. Muhafızlar, içinde bulundukları acınacak durumda, esirlere merhamet hissedip kendi durumlarını daha da kötüleştirmekten korkuyorlarmış gibi, onlara karşı özellikle aksi ve sert davranıyorlardı.

Muhafızlar Dorogobuj'da, esirleri bir ahıra kilitleyip dükkânları yağmalamak için gittikleri sırada birkaç esir er duvarın altını kazıp kaçmaya çalışmış, ama Fransızlar tarafından yakalanıp kurşuna dizilmişlerdi.

Moskova'dan ayrılırken verilen esir subayların esir erlerden ayrı tutulması emri çoktan önemini yitirmişti; yürüyebilen herkes birlikte gidiyordu ve Piyer üçüncü yürüyüşten sonra Karatayev'le, kendine sahip olarak Karatayev'i seçmiş rengi mora çalan, eğri bacaklı köpekle yeniden buluştu.

Karatayev'in Moskova'da hastanede yatmasına neden olan ateşi, Moskova'dan ayrıldıklarının üçüncü günü yeniden başlamıştı ve Karatayev zayıfladıkça Piyer ondan uzaklaşıyordu. Piyer nedenini bilmiyordu ama Karatayev zayıflamaya başladıktan sonra onun yanına gitmek için özel bir çaba harcaması gerekiyordu. Molalarda onun yanına gidip çoğunlukla uzanıp yatmış olan Karatayev'in alçak sesli inlemelerini duydukça ve yaydığı keskin kokuyu hissettikçe ondan uzaklaşıyor, onu düşünmüyordu.

Piyer kulübede esaret altındayken, insanın mutlu olmak için yaratıldığını, mutluluğun insanın içinde, doğal insani ihtiyaçlarının giderilmesinde olduğunu ve mutsuzluğun yokluktan değil bolluktan kaynaklandığını, aklıyla değil tüm varlığıyla, hayatın kendi içinde öğrenmişti; ama şimdi, üç haftalık bu yürüyüşten sonra yeni, teselli verici bir ger-

çeği, dünyada korkulacak hiçbir şey olmadığını öğrenmişti. İnsanın mutlu ve tamamen özgür olabileceği bir durum olmadığı gibi mutsuz ve tutsak olabileceği bir durumun olmadığını da öğrenmişti. Acı çekmenin de, özgürlüğün de bir sınırı olduğunu ve bu sınırların birbirine çok yakın olduğunu öğrenmişti; kuştüyü yatağında tüylerden biri rahatsız ettiği için acı çeken insanın, kendisinin o anda, nemli toprak üzerinde, bir yanı üşüyüp diğer yanı ısınarak uykuya dalarken çektiği acı gibi bir acı çektiğini öğrenmişti; ayağını sıkan balo ayakkabılarının verdiği acının, şimdi yara bere içindeki çıplak ayaklarıyla (ayakkabıları parçalanalı çok olmuştu) yürürken çektiği acıya benzediğini öğrenmişti. Karısıyla, kendi isteğiyle evlendiğini sandığı zaman, şu anda, bir ahırın içine kapatılmış halinden daha özgür olmadığını öğrenmişti. Sonraları büyük bir acı olarak adlandırdığı ama o anda neredeyse hiç hissetmediği şeylerden başlıcası, çıplak, derileri soyulmuş, kabuk bağlamış ayaklarıydı. (At eti lezzetli ve besleyiciydi, barutun içindeki, tuz niyetine kullandıkları güherçilenin tadı da güzeldi, hava da çok soğuk değildi, gündüz yürürlerken ılıktı, gece de kamp ateşleri vardı; vücudunu ısıran bitler hoş bir sıcaklık da veriyorlardı.) İlk zamanlarda katlanamadığı tek şey ayaklarıydı.

Yürüyüşün ikinci gününde, kamp ateşinin başında yaralarına bakan Piyer ayaklarının üzerine basmanın imkânsız olduğunu düşündü; ama herkes ayaklanınca o da topallayarak onlara katıldı ve sonra ısınınca acıyı hissetmeden yürümeye devam etti ama ayakları akşama doğru, bakılamayacak kadar kötü bir hal aldı. Piyer de onlara bakmıyor, başka şeyler düşünüyordu.

Piyer insanın yaşama gücünün ve insanın içinde olan, onu kurtaran dikkati başka yöne kaydırabilme gücünün buhar kazanlarındaki buharın yoğunluğu belirlenmiş ölçüyü aşınca buharın fazlasını dışarı salan emniyet valfine benzediğini şimdi anlamıştı.

Geride kalan esirlerin nasıl öldürüldüğünü, yüzden fazla esir bu şekilde öldürülmüş olmasına rağmen görmemiş, duymamıştı. Günden güne zayıflayan ve kısa süre içinde aynı akıbete uğraması kaçınılmaz olan Karatayev'i düşünmüyordu. Artık kendisini de daha az düşünüyordu. İçinde bulunduğu durum kötüleştikçe, geleceği daha kötü bir hal aldıkça durumla ilgisi olmayan, keyifli, rahatlatıcı düşünceler, hatıralar ve olaylar geliyordu aklına.

XIII

Piyer ayın 22'sinde, öğle vakti, çamurlu, kaygan bir yolda, bir ayaklarına bir yolun bozukluğuna bakarak yokuş yukarı çıkıyordu. Arada bir çevresindeki tanıdık kalabalığa bakıyor, sonra gözlerini tekrar ayaklarına çeviriyordu. İkisi de aynı ölçüde tanıdığı şeylerdi. Tüyleri leylak rengi, bacakları çarpık Serıy yolun kenarında koşturuyor, çevikliğini ve halinden memnun olduğunu göstermek için, bazen arka ayaklarından birini kaldırıp üç ayağı üzerinde sıçrıyor, sonra tekrar dört ayağı üzerinde, havlayarak leşlere konan kargaların üzerine atılıyordu. Serıy Moskova'dakinden daha neşeliydi, görüntüsü daha düzgündü. Her tarafta, insandan ata türlü türlü varlığın, çeşitli derecelerde bozulmuş etleri vardı; yoldan geçen insanlar kurtların yaklaşmasına engel oldukları için istediği kadar yiyebiliyordu.

Sabahtan beri yağmur yağıyordu, yağmur kesilecek, hava açacak gibi oluyordu ama kısa bir süre duran yağmur yeniden, daha şiddetli yağıyordu. Yağmura doymuş yol daha fazla su kabul etmiyor, tekerlek izlerinden yağmur suları akıyordu.

Piyer çevresine bakınarak, attığı adımları parmaklarıyla üçer üçer sayarak ilerliyordu. İçinden yağmura seslendi: Hadi yağ bakalım, daha fazla yağ.

Sanki hiçbir şey düşünmüyormuş gibi geliyordu ama içten içe, yüreğinin derinliklerinde önemli ve teselli edici bir şey düşünüyordu. Bu şey Karatayev'le dün yaptığı konuşmadan çıkan son derece manevi bir şeydi.

Piyer dün, gecelemek için durduklarında, sönmekte olan bir ateşin başından üşüyüp kalkmış, daha iyi yanan bir kamp ateşinin başına gitmişti. Platon, Piyer'in gittiği bu kamp ateşinin başında, kaputunu cüppe gibi başına geçirmiş bir halde oturuyor, bir askere, etkili, güzel ama zayıf, hasta sesiyle, Piyer'in bildiği bir hikâye anlatıyordu. Gece yarısını geçmişti. Bu saatler Karatayev'in genellikle yüksek ateşin etkisinden kurtulup canlandığı saatlerdi. Kamp ateşine yaklaşan ve Platon'un zayıf, hasta sesini duyan, ateşin parlak ışığının aydınlattığı acılı yüzünü gören Piyer kendini kötü hissetti, yüreğine bir şey batıyormuş gibi oldu. Bu adama karşı hissettiği acıma onu korkuttu ve uzaklaşmak istedi ama başka bir ateş yoktu ve Piyer, Platon'a bakmamaya çalışarak ateşin başına oturdu.

"Ne var ne yok, sağlığın nasıl?" diye sordu.

Karatayev, "Sağlığım mı? Hastalığa ağlarsak Tanrı ölüm vermez," dedi ve yeniden anlatmaya başladığı hikâyeye döndü.

Platon zayıf, solgun yüzünde gülümseme, gözlerinde keyif parıltısıyla, "İşte böyle kardeşim," diye devam etti. "İşte böyle kardeşim..."

Piyer bu hikâyeyi biliyordu, Karatayev sadece ona altı kere ve her defasında keyifle anlatmıştı. Ama hikâyeyi bilmesine rağmen yeni bir şeyi dinliyormuş gibiydi ve Karatayev'in, anlatırken hissettiği anlaşılan sakin keyif ona da geçmişti. Hikâye ailesiyle birlikte güzel, Tanrı korkusunu hissettikleri bir hayat yaşayan ve bir gün, zengin bir tüccar arkadaşıyla birlikte Makar'a giden ihtiyar bir tüccarla ilgiliydi.

Hana yerleşen iki arkadaş uyumuşlar ve tüccarın arkadaşı ertesi gün boğazı kesilmiş ve soyulmuş bir halde bulunmuş. İhtiyar tüccarın yastığının altında kanlı bir bıçak

bulunmuş. Tüccar yargılanmış, kırbaç cezasına çarptırılmış ve Karatayev'in söylediğine göre o zamanki yasalara göre burun delikleri kesilip sürgüne gönderilmiş.

"İşte böyle kardeşim (Piyer, Karatayev hikâyenin bu bölümünü anlatırken gelmişti), on yıl ya da daha fazla bir süre geçiyor. İhtiyar kürek hayatı yaşıyor. Boyun eğip cezasını çekiyor, kötü bir şey yapmıyor. Sadece ölmek için dua ediyor. Güzel. Kürek mahkûmları bir gece, aynı şimdi bizim yaptığımız gibi toplanıyorlar, ihtiyar da aralarında. Neden cezaya çarptırıldıklarını, Tanrı karşısında ne suçları olduğunu anlatmaya başlıyorlar. Kimi iki cana kıydığını, kimi kundakçılık yaptığını, kimi sadece serserilik ettiğini, başka bir şey yapmadığını söylüyor. İhtiyar adama soruyorlar: Sen neden buradasın dede? Yaşlı adam, ben kendi günahlarımın ve başka insanların günahlarının cezasını çekiyorum kardeşler. Ben kimsenin canına kıymadım, başkasının bir şeyini almadım, yoksul kardeşlerime yardım ettim. Ben tüccarım kardeşler; büyük bir servetim vardı. Başına gelenleri sırasıyla anlatıyor. Ben kendi halime üzülmüyorum, diyor. Demek ki Tanrı beni seçmiş. Ben sadece karıma ve çocuklarıma acıyorum diyor. Ve ihtiyar ağlamaya başlıyor. Kaderin işi, diğer tüccarı öldüren adam da toplananların arasında. Olay nerede oldu dede? Ne zaman, hangi ayda oldu diyor, her şeyi soruyor. Yüreği sızlamaya başlıyor. Bu halde ihtiyarın yanına gidiyor ve ayaklarına kapanıyor. Benim yüzümden acı çekiyorsun ihtiyar diyor. Bu masum adam benim yüzümden işkence çekiyor beyler diyor. Senin anlattığın suçu ben işledim ve bıçağı yastığının altına koydum diyor. İsa aşkına beni affet ihtiyar diyor."

Karatayev anlatmaya ara verdi, keyifle gülümseyerek ateşe bakıyordu, odunları düzeltti.

"İhtiyar, Tanrı seni affeder, biz hepimiz Tanrı'nın karşısında günahkârız, ben kendi günahlarımın cezasını çekiyorum. Sonra acı acı ağlıyor. Ne dersin bu işe şahinim?" Karatayev hikâyenin en güzel yerini anlatacakmış, ana fikrini

söyleyecekmiş gibi, gittikçe daha fazla ışık saçan, coşkulu bir gülümsemeyle devam etti: "Bu katil yetkililere gidip ne demiş dersin şahinim. Ben altı kişiyi öldürdüm (çok cani bir adammış), ama her şeyden çok bu ihtiyar için üzülüyorum demiş. Benim yüzümden ağlamasın. Tüccarı öldürdüğünü itiraf etmiş: Gerekli işlemler yapılmış, belgeler gönderilmiş. Sürgün yeri uzak, mahkeme konuyu görüşünceye, yetkililer arasında gerekli yazışmalar yapılıncaya dek zaman geçmiş. Mesele çara kadar gitmiş. Bir süre sonra çarın fermanı gelmiş: Tüccarın serbest bırakılması, gerekli tazminatın verilmesi. Belge gelmiş, ihtiyarı aramaya başlamışlar. Haksız yere acı çeken, masum ihtiyar nerede? Çardan belge gelmiş. Arayıp duruyorlarmış." Karatayev'in alt çenesi titredi. Hikâyesini, "Ama ihtiyar, Tanrı günahlarını affetsin, ölmüş. İşte böyle şahinim," diyerek bitirdi, uzun süre sessizce gülümseyerek önüne baktı.

Hikâye değil ama gizemli anlamı, hikâyeyi anlatırken Karatayev'in yüzünde ışıldayan coşkulu keyif ve bu keyfin gizemli anlamı Piyer'in yüreğini belli belirsiz bir sevinçle doldurmuştu.

XIV

Aniden birisi, "A vos places!"[26] diye bağırdı.

Esirler ve muhafızlar arasında, neşeli ve önemli bir şeyin heyecanının ve beklentisinin neden olduğu bir sevinç yaşandı. Dört bir yandan, bağırarak verilen emirler duyuldu ve sol taraftan iyi giyimli, atları güzel süvariler esirlerin etrafından tırısla dolaşarak geldi. Hepsinin yüzünde, yüksek mevkideki insanların yanına giderken görülen gerginlik ifadesi vardı. Esirler bir araya toplandı, iterek yolun dışına çıkartıldılar; muhafızlar sıraya dizildi.

26 Yerlerinize!

"L'Empereur! L'Empereur! Le maréchal! Le duc!"[27] Ve gösterişli muhafızlar geçer geçmez gri atlar koşulu kupa arabasının gürültüsü duyuldu. Piyer'in gözüne üçgen şapkalı bir adamın sakin, güzel, tombul, beyaz yüzü ilişti. Bu adam mareşallerden biriydi. Mareşalin bakışları Piyer'in kocaman, dikkat çekici bedenine döndü ve Piyer, kaşlarını çatmış mareşalin kafasını çevirirken yüzünde beliren ifadede, sanki bir acıma ve bunu saklama isteği gördü.

Yüklerden sorumlu general, kızarmış yüzünde korkulu bir ifadeyle, zayıf atıyla dörtnala kupa arabasının peşinden gidiyordu. Birkaç subay bir araya gelmiş, etraflarını erler sarmıştı. Hepsinin yüzleri heyecanlı ve gergindi.

Piyer, "Qu'est ce qu'il a dit? Qu'est ce qu'il a dit?.."[28] diye sorduklarını duydu.

Mareşal geçerken esirler bir araya toplanmışlardı ve Piyer o sabah henüz görmediği Karatayev'i gördü. Karatayev kaputunun üstünde, bir huş ağacına yaslanmış oturuyordu. Yüzü dün masum tüccarın çektiği acıyı anlatırken takındığı duygulu ifadenin yanına eklenmiş ciddi, sakin bir ifadeyle parlıyordu.

Karatayev, Piyer'e yaşlı, sevecen, yuvarlak gözleriyle bakıyor, yanına çağırıp bir şeyler söylemek istediği belli oluyordu. Ama Piyer yanına gitmeye çekiniyor, karar veremiyordu. Onun bakışlarını görmemiş gibi yaptı ve alelacele uzaklaştı.

Esirler tekrar yola koyulunca Piyer dönüp arkasına baktı. Karatayev yolun kenarında, huş ağacının dibindeydi hâlâ; iki Fransız başında durmuş, bir şeyler konuşuyorlardı. Piyer daha fazla bakmadı. Topallayarak tepeye tırmanmaya başladı.

Arkadan, Karatayev'in oturduğu yerden silah sesi geldi. Piyer bu silah sesini açıkça duydu ama tam duyduğu anda, Smolensk'e ulaşmak için daha ne kadar yürüyeceklerini bulmak için mareşal yanlarından geçmeden önce yapmaya başladığı hesabı bitirmediğini hatırladı. Ve hesaplamaya

27 İmparator! İmparator! Mareşal! Dük!

28 Ne dedi? Ne dedi?..

başladı. Birinin elinde dumanı tüten bir tüfek olan iki asker koşarak Piyer'in yanından geçti. Birisi geçerken ürkek ürkek Piyer'e baktı, ikisi de sararmıştı, yüzlerinde, idamda genç askerin yüzünde belirene benzeyen bir ifade vardı. Piyer askere baktı, bu askerin önceki gün, kamp ateşinde kuruturken gömleğini yaktığını ve ona güldüklerini hatırladı.

Arkada, Karatayev'in oturduğu yerde bir köpek uluyordu. Piyer, "Aptal hayvan, niye uluyor ki?" diye düşündü.

Piyer'in yanında yürüyen er arkadaşları da silah sesinin ve ardından köpek ulumasının geldiği yere dönüp bakmadılar; ama hepsinin yüzünde sert bir ifade vardı.

XV

Yükler, esirler ve mareşalin eşyalarını taşıyan arabalar Şamşevo köyünde durdu. Herkes kamp ateşlerinin başına yığıldı. Piyer ateşin başına gitti, kızarmış at eti yedi, sırtını ateşe verip hemen uyudu. Borodino'dan sonra Mojaysk'ta uyuduğu gibi uyudu.

Gerçek olaylar yine rüyalarla karıştı, birisi, kendisi ya da başka biri, ona yine bazı düşünceler, Mojaysk'takilere benzer şeyler söyledi.

"Hayat her şeydir. Hayat Tanrı'dır. Her şey değişir ve hareket eder, bu hareket Tanrı'dır. Hayat var oldukça kutsal olanın bilincine varma zevki de var olacaktır. Hayatı sevmek Tanrı'yı sevmektir. Asıl zor ve kutsal olan hayatı acılarıyla, suçsuz yere çekilen acılarla sevmektir."

Piyer birden hatırladı: "Karatayev!"

Aniden Piyer'in gözünün önüne bütün canlılığıyla, İsviçre'de coğrafya dersi aldığı yumuşak huylu, yaşlı öğretmen geldi. İhtiyar, "Dur bakalım," dedi. Piyer'e küreyi işaret etti. Canlı, titreyen, boyutları olmayan bir küreydi. Kürenin yüzeyi aralarında hiç boşluk kalmayacak şekilde yan yana

duran damlalardan oluşuyordu. Damlaların hepsi hareket ediyor, kâh birleşip tek damla haline geliyor, kâh bölünüp birkaç damla oluyorlardı. Her damla yayılmaya, mümkün olduğunca fazla yer kapmaya çalışıyor, ama aynı şeyi yapmaya çalışan diğerleri de onu sıkıştırıyor, bazen yok ediyor bazen onunla birleşiyorlardı.

İhtiyar öğretmen, "İşte hayat," dedi.

Piyer, "Bu kadar basit ve açık," diye düşündü. "Bunu daha önce nasıl bilmiyormuşum?"

Öğretmen, "Ortada Tanrı var, her damla onu en büyük boyutta yansıtmak için genişlemeye çalışıyor. Büyüyor, birleşiyor, sıkışıyor, yüzeyden kaybolup derinlere iniyor, sonra yeniden yüzeye çıkıyor. İşte Karatayev de böyle yayıldı ve kayboldu. Vous avez compris mon enfant?"[29] dedi.

Bir ses, "Vous avez compris sacré nom?"[30] diye bağırdı ve Piyer uyandı.

Doğrulup oturdu. Az önce bir Rus askerini iterek yerini alan bir Fransız, kamp ateşinin başında çömelmiş, harbiye geçirilmiş bir et parçasını kızartıyordu. Sıvanmış, damarları çıkmış, killi, kızarmış ellerinin kısa parmakları harbiyi ustalıkla çeviriyordu. Kahverengi, kaşları çatık, asık yüzü korların aydınlığında açıkça görülüyordu.

Hızla arkasında ayakta duran askere dönerek, "Ça lui est bien égal,"[31] diye homurdandı, "...brigand. Va!"[32]

Ve harbiyi çevirirken, asık bir yüzle Piyer'e baktı. Piyer ona sırtını döndü, karanlığı seyretmeye başladı. Fransız askerin iterek yerini aldığı Rus esir kamp ateşinin başına oturmuş, bir şeyi okşuyordu. Piyer yakından bakınca, erin yanında oturmuş kuyruğunu sallayan köpeği tanıdı.

Piyer, "Ah, geldi mi?" dedi. "Ya Pla..." diye başladı ama sonunu getiremedi. Zihninde beliren hatıralar, ağacın altın-

29 Anladın mı evladım?

30 Anladın mı Tanrı'nın cezası?

31 Onun için fark etmez.

32 ...haydut. Git başımdan!

da oturan Platon'un kendisine bakışı, Platon'un oturduğu yerden gelen silah sesi, köpeğin uluması, yanından koşarak geçen iki Fransızın suçlu yüzleri, tüfeğin namlusundan çıkan duman, Karatayev'in bu molada olmayışı gözlerinin önünden bir anda, birbirini takip ederek geçti. Karatayev'in öldüğünü anlamaya artık hazırdı ama o anda yüreğinde Kiev'deki evinin balkonunda, bir yaz günü Polonyalı güzel bir kadınla geçirdiği akşamın, nereden çıktığını ancak Tanrı'nın bilebileceği hatırası canlandı. Piyer, bunların hiçbirini o günün hatıralarına bağlamadan ve onlardan hiçbir çıkarımda bulunmadan gözlerini kapattı ve bir yaz manzarası tablosu, yüzme ve yüzeyi damlalarla kaplı küre hatıralarıyla karıştı, suyun derinliklerine indi, su boyunu aştı.

Güneş doğmadan, seri silah seslerinin ve bağrış çağrışların yüksek sesiyle uyandı. Piyer'in yanındaki Fransızlar kaçıyordu.

İçlerinden biri, "les cosaques!"[33] diye bağırdı ve birkaç dakika sonra Piyer'in etrafını Ruslardan oluşan bir kalabalık sardı.

Piyer uzun süre ne olduğunu anlayamadı. Dört bir yandan arkadaşlarının sevinç çığlıkları geliyordu.

Yaşlı askerler, Kazaklara ve süvarilere sarılıyor, ağlayarak, "Kardeşler! Dostlar, evlatlar!" diye bağırıyorlardı. Süvariler ve Kazaklar esirlerin çevresini sarmış, kimine giysi, kimine çizme, kimine ekmek veriyorlardı. Piyer ortalarına oturmuş hüngür hüngür ağlıyor, tek kelime edemiyordu; yanına gelen ilk askeri kucakladı, ağlayarak öptü.

Dolohov harabeye dönmüş evin avlu kapısında durmuş, silahları alınmış Fransız kalabalığını önünden geçirtiyordu. Yaşananlar yüzünden telaşa kapılmış Fransızlar kendi aralarında yüksek sesle konuşuyorlar, ama kendilerine, kamçısıyla çizmelerine hafifçe vurarak soğuk, cansız, iyi bir şey vaat etmeyen gözlerle bakan Dolohov'un yanından geçerken ko-

33 Kazaklar!

nuşmayı kesiyorlardı. Dolohov'un diğer yanında bir Kazak durmuş esirleri sayıyor, her yüz kişi geçtiğinde avlu kapısına tebeşirle bir çizgi çiziyordu.

Dolohov esirleri sayan Kazak'a, "Kaç etti?" diye sordu.

Kazak, "İkinci yüzdeyim," diye cevap verdi.

Bakışları, geçen esirlerin gözleriyle karşılaştıkça vahşi bir ışıltıyla parlayan Dolohov, Fransızlardan öğrendiği ifadeyle, "Filez, filez,"[34] diyordu.

Denisov papağını çıkarmış, yüzünde hüzünlü bir ifadeyle, Petya Rostov'un bedenini bahçede kazılmış bir çukura götüren Kazakların arkasından gidiyordu.

XVI

28 Ekim'de don başlayınca, soğuktan donan, kendilerini kamp ateşlerinin başında öldüresiye yakan Fransız askerlerinin ve imparatorun, kralların, düklerin yağma mallarıyla kaleskaların içinde, kürklere bürünmüş halde geçen Fransızların kaçışı daha da trajik bir hal aldı; ama işin özünde, Fransız Ordusu'nun kaçış ve çözülüş süreci Moskova'dan ayrıldıktan sonra hiçbir değişikliğe uğramamıştı.

Muhafızları hesaba katmazsak (savaş boyunca yağmacılıktan başka bir şey yapmamışlardı) yetmiş üç bin kişilik Fransız Ordusu, Moskova'dan Vyazma'ya gidene kadar otuz altı bin kişiye inmişti (bunlardan en fazla beş bini çarpışmalarda kaybedilmişti). Sürecin sonradan kesin olarak belirlenen ilk matematiksel verisi buydu.

Fransız Ordusu Moskova'dan Vyazma'ya, Vyazma'dan Smolensk'e, Smolensk'ten Berezina'ya, Berezina'dan Vilnius'a kadar, soğuğun, kovalamanın, yollarda karşılaştıkları zorlukların ve diğer bütün tekil koşulların az ya da çok etkisinden bağımsız olarak da aynı oranda eridi, çöktü. Üç

34 Geçin, geçin,

kol halinde ilerleyen Fransız birlikleri Vyazma'dan sonra tek bir yığın haline geldiler ve sonuna kadar bu şekilde devam ettiler. Berthier hükümdarına durumu bildirdi (komutanların, ordunun durumunu yazarken gerçeklerden nasıl uzaklaştıkları bilinir). Şunları yazdı:

"Je crois devoir faire connaître à Votre Majesté l'état de ses troupes dans les différents corps d'armée que j'ai été à même d'observer depuis deux ou trois jours dans différents passages. Elles sont presque débandées. Le nombre des soldats qui suivent les drapeaux est en proportion du quart au plus dans presque tous les régiments, les autres marchent isolément dans différentes directions et pour leur compte, dans l'espérance de trouver des subsistances et pour se débarrasser de la discipline. En général ils regardent Smolensk comme le point où ils doivent se refaire. Ces derniers jours on a remarqué que beaucoup de soldats jettent leurs cartouches et leurs armes. Dans cet état de choses, l'intérêt du service de Votre Majesté exige, quelles que soient ses vues ultérieures qu'on rallie l'armée à Smolensk en commençant à la débarrasser des non-combattans, tels que hommes démontés et des bagages inutiles et du matériel de l'artillerie qui n'est plus en proportion avec les forces actuelles. En outre les jours de repos, des subsistances sont nécessaires aux soldats qui sont exténués par la faim et la fatigue; beaucoup sont morts ces derniers jours sur la route et dans les bivacs. Cet état de choses va toujours en augmentant et donne lieu de craindre que si l'on n'y prête un prompt remède, on ne soit plus maître des troupes dans un combat. Le 9 November, à 30 verstes de Smolensk."[35]

35 Son iki üç günkü yürüyüşün çeşitli bölümlerde teftiş etme fırsatı bulduğum çeşitli ordu birimlerinin durumunu Majestelerine bildirmeyi görev sayıyorum. Neredeyse dağılmış haldeler. Neredeyse tüm alaylarda askerlerin dörtte biri sancakları takip ediyor, diğerleri yiyecek bulmak ve disiplinden kurtulmak için kendi başlarına farklı yönlere gidiyorlar. Genel olarak Smolensk'i kendilerini toplayacakları yer olarak görüyorlar. Son günlerde pek çok askerin fişekliklerini ve silahlarını attıkları görüldü. Durum böyleyken, ilerisi için ne gibi niyetleriniz olursa olsun, Majestelerinin çıkarları

Fransızlar vaat edilmiş toprak olarak gördükleri Smolensk'e girince yiyecek yüzünden birbirlerini öldürdüler, kendi malzemelerini yağmaladılar ve her şey yağmalanınca kaçmaya devam ettiler.

Nereye ve neden gittiklerini kendileri de bilmeden yollarına devam ediyorlardı. Kimse ona emir vermediği için dâhi Napolyon da bunu en fazla başkaları kadar biliyordu. Ama o ve çevresindekiler, her şeye rağmen eski alışkanlıklarını sürdürüyorlardı: Emirler, mektuplar, raporlar, ordre du jour[36] yazıyorlardı; birbirlerine, "Sire, Mon Cousin, Prince d'Ekmuhl, roi de Nâples"[37] diye hitap ediyorlardı vb. Ama emirler ve raporlar sadece kâğıt üzerinde kalıyor, imkânsız olduğu için hiçbiri yerine getirilmiyordu, birbirlerine majesteleri, ekselansları, kardeşim, kuzenim diye seslenmelerine rağmen çok sayıda kötülük etmiş ve şimdi bu kötülüklerin bedelini ödeyen, acınacak haldeki sefil insanlar olduklarını hissediyorlardı. Ordu için kaygılanıyormuş gibi görünmelerine rağmen sadece kendilerini ve mümkün olduğu kadar çabuk kaçıp kurtulmayı düşünüyorlardı.

XVII

Rus ve Fransız ordularının, Moskova'dan Neman'a kadar olan geri çekilme seferi sırasındaki hareketleri, iki kişinin gözlerinin bağlı oynadığı, kaçan oyuncunun kovalayan

---

ordunun bir an önce Smolensk'e gidip, öncelikle atsız kalmış süvariler, gereksiz yükler ve mevcut topçu kuvvetleriyle orantılı olmayan top ekipmanları gibi fazlalıklardan temizlenmesini gerektiriyor. Açlıktan ve yorgunluktan bitkin düşmüş askerlerin birkaç günlük dinlenmenin yanı sıra yiyeceğe de ihtiyacı var; son günlerde pek çoğu yolda ve açık ordugâhlarda öldü. Durum gittikçe kötüleşiyor ve bir çare bulunamaması durumunda herhangi bir çatışmada birliklere hâkim olunamayacak olması korkuyu artırıyor. 9 Kasım, Smolensk'e 30 verst uzaklıkta.

36 Günlük emir.

37 Efendimiz, Kuzenim, Eckmühl prensi, Napoli kralı.

oyuncuya yerini bildirmek için arada bir elindeki çanı çaldığı bir körebe oyununa benzer. Kaçan oyuncu çanı ilk başta hasmından korkmadan çalar ama kötü bir duruma düşünce sessizce hareket etmeye çalışarak düşmanından kaçar ve kaçmaya çalışırken çoğunlukla doğrudan düşmanın kollarına gider.

Napolyon orduları ilk başta Kaluga yolunu takip ederek kaçışlarının ilk döneminde yerlerini bildiriyorlardı, ama Smolensk yoluna girince çanın dilini elleriyle tutarak ve çoğunlukla Rusları tam karşılarında bulacaklarını düşünerek kaçmaya başlamışlardı.

Fransızların kaçış, peşlerindeki Rusların da kovalama hızı yüzünden atların iyice yorulması, düşmanın yerini yaklaşık olarak belirlemenin başlıca aracı olan süvari devriyelerine izin vermiyordu. Bunun dışında, iki ordunun yerinin de sık sık ve hızla değişmesi, bilgi alınsa bile bilginin geçerliliğini kaybetmesine neden oluyordu. Düşman ordusunun ayın birinde şurada ya da burada olduğu haberi ayın ikisinde gelirse, herhangi bir şeyin yapılabileceği ayın üçünde bu ordu artık iki günlük yol almış ve yeni bir yere geçmiş oluyordu.

Bir ordu kaçıyor, diğeri kovalıyordu. Fransızların Smolensk'ten sonra takip edebilecekleri çeşitli yollar vardı; Smolensk'te dört gün kalan Fransızlar, düşmanın nerede olduğunu öğrenebilirlermiş, avantajı ellerine geçirecek bir şeyler düşünüp, yeni bir şey yapabilirlermiş gibi görünebilir. Ama Fransız kalabalığı dört günlük bir mola verdikten sonra yollarına ne sağa ne de sola saparak, hiçbir manevra ve plan yapmadan, eski, kötü, ayakların ve tekerleklerin altında ezilmiş yoldan, Krasnaya ve Orşa üzerinden devam ettiler.

Düşmanı önden değil arkadan bekleyen Fransızlar, yayılmış ve birbirleriyle aralarında yirmi dört saatlik mesafe bırakmış şekilde kaçıyorlardı. En önde imparator, onun arkasında krallar, onların arkasında kontlar kaçıyordu. Napolyon'un yapabileceği tek mantıklı şeyi yapıp Dnyeper'i geçtikten sonra sağa döneceğini düşünen Rus Ordusu sağa

döndü ve Krasnaya'ya giden anayola çıktı. Orada Fransızlar, körebe oyununda olduğu gibi, öncü birliklerimizi karşılarında buldular. Beklemedikleri bir anda düşmanı karşılarında gören Fransızlar telaşa kapılıp beklemedikleri bir şeyle karşılaşmanın korkusuyla durdular, arkalarından gelen arkadaşlarını bırakıp yeniden kaçmaya başladılar. Fransız birlikleri parça parça, en önde genel valinin, arkasında Davout'nun, onun da arkasında Ney'inkiler olmak üzere, üç gün boyunca neredeyse Rus saflarının arasından geçtiler. Hepsi birbirini kaderine terk etmiş, ağır yüklerini, toplarını, mevcutlarının yarısını bırakmış; sadece geceleri, Rusların çevresinden yarım daire çizip dolaşarak kaçıyorlardı.

En arkada kalan Ney (çünkü durumlarının kötü olmasına rağmen ya da durumları kötü olduğu için, kendilerine zarar veren toprağı cezalandırmak isteyip, Smolensk'in hiç kimseye bir engel teşkil etmeyen surlarını havaya uçurmakla oyalanmıştı) on bin kişilik kolordusuyla, toplarını bırakıp, Dnyeper'i gece vakti ormanın içinden gizlice geçerek Orşa'ya, Napolyon'un yanına ancak bin kişiyle ulaşabildi.

Orşa'dan, yine peşlerindeki orduyla körebe oynar gibi, yolu takip ederek daha da ileri, Vilnius'a kaçtılar. Berezina'da yine dağıldılar, çoğu boğuldu, çoğu teslim oldu ama nehri geçebilenler daha da ileri kaçtı. Başkomutanları kürkünü giymiş kızağında oturuyor, arkadaşlarını arkasında bırakıp tek başına, dörtnala kaçıyordu. Kaçabilenler kaçtı, kaçamayanlar ya teslim oldu ya da öldü.

XVIII

Fransızlar kaçtıkları bu sefer sırasında, kendilerini yıkıma götürebilecek her şeyi yapmışlar gibi görünüyor; bu kalabalığın, Kaluga yoluna dönmekten başlayarak komutanlarının ordudan kaçmasına kadar yaptıkları hiçbir hareketin

en ufak bir anlamı bile yoktu; kitlelerin eylemlerini tek bir kişinin iradesine bağlayan tarihçilere, seferin bu dönemindeki bu geri çekilmeyi, kendi düşüncelerine göre açıklamak zor gelebilir. Ama hayır. Tarihçiler bu sefer hakkında dağ gibi kitap yazdılar ve Napolyon'un emirlerini, planlarının derinliğini, birliklere yaptırdığı manevraları ve mareşallerinin, onun verdiği emirleri dâhice yerine getirmesini anlattılar.

Verimli bölgelere gitme yolu ile sonradan Kutuzov'un onu takip ettiği paralel yol önünde açılmışken Maloyaroslavets'ten çekilmesi, çok kötü bir yolu kullanarak gereksiz yere geri çekilmesi bize türlü türlü derin düşüncelerle açıklanıyor. Smolensk'ten Orşa'ya geri çekilmesi de aynı şekilde derin düşüncelerle açıklanıyor. Krasnaya'daki kahramanlığı anlatılıyor, anlatılanlara göre güya çarpışmaya girmeye ve orduyu yönetmeye hazırlanıyor ve elinde huş ağacından bastonuyla dolaşırken, "J'ai assez fait l'Empereur, il est temps de faire le général,"[38] diyor ve buna rağmen, vakit kaybetmeden, ordunun arkada kalan bölümünü kendi kaderine terk ederek daha da uzağa kaçıyor.

Sonra bize mareşallerin ne kadar yürekli olduğunu, özellikle sancakları ve topları, askerlerinin de onda dokuzunu bırakarak, bir gece vakti ormanı yandan dolaşıp Dnyeper'i aşarak Orşa'ya kaçan Ney'in ne kadar cesur olduğunu anlatıyorlar.

Ve son olarak, büyük imparatorun kahraman ordudan son ayrılışını tarihçiler bize büyük ve dâhice bir şey olarak sunuyorlar. Halkın dilinde alçaklığın son kertesi olarak adlandırılan ve bütün çocuklara utanılacak bir şey olarak öğretilen bu son kaçış bile tarihçilerin dilinde bir mazerete kavuşuyor.

Tarihçiler, tarihsel usa vurmanın elastikiyetini daha fazla zorlamak imkânsız hale geldiği zaman, yapılan eylemlerin bütün insanların iyi ve hatta doğru dediği şeye karşıt oldu-

38 Yeteri kadar imparatorluk yaptım, generallik yapma vakti geldi.

ğu açıkça ortaya çıktığı zaman büyüklük cankurtaranına başvururlar. Büyüklük sanki iyi ve kötü ölçütünü dışarıda bırakır. Büyük için kötü yoktur. Hiçbir facianın suçu büyüğe yüklenemez.

Tarihçiler bir kez "C'est grand!"[39] dedi mi, o zaman artık iyi ve kötü yoktur, "grand" ve "grand olmayan" vardır. Grand iyidir, grand olmayan kötüdür. Grand, onların anlayışına göre, kahramanlar denilen bazı özel canlıların niteliğidir. Ve sıcak kürkü içinde, sadece arkadaşı değil, (onun görüşüne göre) buraya onun getirdiği insanları ardında bırakıp eve kaçan Napolyon içinden que c'est grand diye geçiriyor ve yüreği rahat.

"Du sublime (kendinde sublime bir şeyler görüyor) au ridicule il n'y a qu'un pas,"[40] diyor. Ve tüm dünya elli yıl tekrarlıyor: "Sublime! Grand! Napoléon le grand! Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas."

Kimsenin aklına, iyi ve kötü ölçüsüne vurulamayan bir yüceliği kabul etmenin kendi hiçliğini ve ölçülmez küçüklüğünü kabul etmek olduğu gelmiyor.

İsa'nın verdiği iyilik ve kötülük ölçüsüne sahip olan bizler için hiçbir şey ölçülmez değildir. Sadeliğin, iyiliğin ve doğruluğun olmadığı yerde yücelik de yoktur.

XIX

Hangi Rus, 1812 seferinin son dönemi hakkında yazılanları okurken yoğun bir keder, memnuniyetsizlik ve kafa karışıklığı hissetmez? Hangi Rus kendi kendine şu soruyu sormaz: Asker sayısı daha fazla olan üç ordu çevrelerini sarmışken, düzensiz, aç, donmuş Fransızlar kitleler halinde teslim olurken, Rusların hedefi (tarihin söylediğine göre) bü-

39 Bu muhteşem!

40 Yüce olmakla gülünç olmak arasında sadece bir adım var.

tün Fransızları durdurmak, yollarını kesmek, esir almakken bütün Fransızlar neden esir edilemedi, yok edilemedi?

Sayıları Fransızlardan azken Borodino Savaşı'nı veren Rus Ordusu nasıl oldu da Fransızları üç taraftan çevirmişken ve tüm amaçları onları esir etmekken bu amaca ulaşamadı? Fransızlar bizden bu kadar üstün mü ki çevrelerini olağanüstü kuvvetlerle sarmışken onları yok edemedik? Bu nasıl mümkün olabildi?

Tarih (ya da bu adla anılan şey) bu soruya, Kutuzov'un, Tormasov'un, Çiçagov'un, şu ya da bu adamın, şu ya da bu manevraları yapmaması olduğunu söyleyerek cevap veriyor.

Ama bu manevraları neden yapmadılar? Belirlenen hedefe ulaşılamamasının suçlusu onlarsa neden yargılanıp idam edilmediler? Ama Rusların *başarısızlıklarının* suçlusunun Kutuzov, Çiçagov vb. olduğunu kabul etsek bile, eğer Rusların amacı Fransızları esir almak ise, Rus birliklerinin Krasnaya ve Berezina önlerindeyken içinde bulundukları şartlar dâhilinde (ikisinde de Rusların kuvvetleri üstündü), Fransız askerlerini, mareşalleri, kralları ve imparatoruyla birlikte neden esir almadıklarını anlayabilmek imkânsızdır.

Böyle garip bir durumu (Rus savaş tarihçilerinin yaptığı gibi) Kutuzov'un taarruza engel olmasıyla açıklamanın belli bir dayanağı yoktur, çünkü Kutuzov'un iradesinin orduyu Vyazma ve Tarutino önlerinde taarruzdan alıkoyamadığını biliyoruz.

Borodino'da zayıf bir kuvvetle gücü kuvveti yerinde düşman karşısında zafer kazanan Rus birlikleri, Krasnaya ve Berezina önlerinde, daha üstün kuvvetlerle, dağılmış Fransız kalabalığı karşısında neden mağlubiyete uğradı?

Rusların amacı çekilme hattını kesip Napolyon ve mareşalleri esir almaksa ve bu hedefe ulaşılmadığı gibi bu hedefe ulaşma yolunda yapılan bütün girişimler utanç verici bir biçimde başarısızlığa uğradıysa, Fransızların seferin son dönemini zaferler serisi olarak görmeleri son derece haklı,

zafer kazandıklarını söyleyen Rus tarihçileri ise kesinlikle haksızdır.

Rus savaş tarihçileri, mantığı kendileri için zorunlu kabul ettikleri müddetçe, istemeden de olsa bu sonuca varıyorlar ve yiğitlik, vatana bağlılık vb. lirik söylemlerine rağmen Fransızların Moskova'dan geri çekilmesinin Napolyon için bir dizi zafer, Kutuzov içinse yenilgiler olduğunu istemeden de olsa kabul etmek zorunda kalıyorlar.

Ama ulusal gururu bir tarafa bırakan biri, bu sonucun kendi içinde çelişkili olduğunu hisseder, çünkü Fransızların seri zaferleri onları tam bir yok oluşa götürürken Rusların seri yenilgileri düşmanlarını tamamen ortadan kaldırmalarını ve vatanlarını düşmandan temizlemelerini sağladı.

Bu çelişkinin nedeni, olayları hükümdarların ve generallerin mektuplarından, bildirilerden, raporlardan, planlardan vb.'den inceleyen tarihçilerin, 1812 savaşının son döneminin hiçbir zaman var olmayan bir amacının, Fransızların yolunu kesmek, Napolyon'u generalleri ve ordusuyla birlikte ele geçirmek gibi bir amacının olduğu yanlışına düşmeleri.

Böyle bir amaç hiçbir zaman yoktu ve olamazdı çünkü anlamı yoktu ve ulaşılması kesinlikle imkânsızdı.

Bu amacın hiçbir anlamı yoktu çünkü birincisi, Napolyon'un dağılmış ordusu mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde Rusya'dan kaçıyor, yani her Rusun isteyebileceği bir şeyi yapıyordu. Olanca hızlarıyla kaçan Fransızlara karşı herhangi bir harekâta girişmenin ne faydası olabilirdi?

İkincisi, tüm enerjisini kaçmaya harcayan insanların yolunu kesmek anlamsızdı.

Üçüncüsü, çekilme sürecinde dış etkenler olmadan da kendi kendine eriyen, yollarında hiçbir engel olmamasına rağmen sınırın ötesine, aralık ayında geçirebildikleri kuvvetten, yani tüm birliklerin yüzde birinden fazlasını geçiremeyen Fransız Ordusu'nu yok etmek için asker kaybetmek anlamsızdı.

Dördüncüsü, imparator, krallar, dükler gibi esir alınmaları Rusların işlerini son derece aksatacak kişileri esir almak, zamanın en usta diplomatlarının (J. Maistre ve başka diplomatlar) da kabul ettiği gibi anlamsızdı. Kendi birliklerimiz Krasnaya'ya gelene kadar yarı yarıya eridiğinden, esir kolordulara muhafız tümeni ayırmak gerektiğinden, kendi askerlerimize tam tayın veremediğimizden ve mevcut esirler açlıktan öldüğünden Fransız kolordularını esir almayı istemek de anlamsızdı.

Napolyon'un ve ordusunun yolunu kesip ele geçirmek için yapılan tüm derinlikli planlar, tarhlarını ezen hayvanı sebze bahçesinden kovalayan bahçıvanın, kapıya koşup bu hayvanın kafasına vurma planına benzer. Bahçıvanın bahanesi olarak sadece çok kızması gösterilebilir. Ama planları hazırlayanlar için bu da söylenemez çünkü tarhların ezilmesinden zarar görenler onlar değildir.

Napolyon ve ordusunun yolunu kesmek anlamsız olduğu gibi imkânsızdı da.

İmkânsızdı çünkü birincisi, daha önceki deneyimlerin de gösterdiği gibi kollar bir savaş meydanında beş verst içinde hiçbir zaman plana uygun hareket etmezler ve Çiçagov, Kutuzov, Vitgenştayn'ın belirlenen yerde zamanında buluşma ihtimalleri o kadar azdı ki imkânsız bile denilebilir; Kutuzov da böyle düşünüyordu ve daha planı dinlerken arada böyle büyük mesafe varken yapılacak şaşırtmaların istenilen sonuca ulaşmayacağını söylemişti.

İmkânsızdı çünkü ikincisi, Napolyon'un birliklerinin geri çekilme momentumunu etkisiz kılmak için Rusların sahip olduklarıyla karşılaştırılamayacak kadar asker gerekiyordu.

İmkânsızdı çünkü üçüncüsü, askerî kullanımıyla kesmek sözcüğünün hiçbir anlamı yoktu. Bir dilim ekmek kesilebilir ordu kesilemez. Orduyu kesmek, çekilme hattının önüne set çekmek hiçbir şekilde mümkün değildir çünkü yan taraftan dolaşabileceği bir yer her zaman vardır ve as-

ker bilim adamlarının Krasnaya ve Berezina örnekleriyle ikna olabilecekleri, hiçbir şeyin görünmediği gece vardır. Esir almak ise, bir kırlangıcı ancak gelip elinize konarsa yakalamak mümkün olduğu gibi, ancak esir alınacak kişinin rızası olursa mümkündür. Ancak Almanlar gibi strateji ve taktik kurallarına uyarlarsa esir alabilirsiniz. Ama Fransız askerleri haklı olarak bunu faydalı görmüyorlardı çünkü kaçsalar da esir alınsalar da onları açlıktan ya da soğuktan ölüm bekliyordu.

İmkânsızdı çünkü dördüncüsü ve en önemlisi, dünya kurulduğundan beri 1812 yılının korkunç şartları gibi şartların etkin olduğu bir savaş hiç olmamıştı; Rus Ordusu Fransızları takip ederken tüm gücünü kullanmıştı ve kendi kendine zarar vermeden daha fazlasını yapamazdı.

Rus Ordusu'nun Tarutino'dan Krasnaya'ya gidişi sırasında elli bin hasta ve geride kalan asker, yani büyük bir şehrin nüfusuna eşit bir kuvvet,neredeyse ordunun yarısı hiç çarpışmaya girmeden saf dışı kaldı.

Ve seferin askerlerin çizmesinin, mantosunun, yeterli erzakının olmadığı, votkasının olmadığı, aylarca karın üstünde, eksi on beş derece donda geçirdiği, gündüzlerin sadece yedi, sekiz saat sürüp günün kalan kısmının disiplinin etkisinin hissedilmediği gece olduğu, insanların disiplinin ortadan kalktığı ölüm sahasında, savaştaki gibi sadece birkaç saat değil, her anını açlık ve soğuktan ölümle mücadele ederek geçirdikleri aylar boyunca kaldıkları, ordunun yarısının bir ayda eridiği dönemini tarihçiler bize, Miloradoviç şuraya, Tormasov'sa buraya kanat yürüyüşü yapmalıydı, Çiçagov şuraya kaymalıydı, düşman şöyle çevrilmeliydi, yolu böyle kesilmeliydi vb. diye anlatıyorlar.

Yarısı ölen Ruslar ulusa yakışır bir başarı kazanmak için yapabilecekleri ve yapmaları gereken her şeyi yaptılar ve diğer Rusların sıcak odalarında oturup imkânsız olanın yapılmasını beklemeleri onların suçu değildir.

Gerçekte yaşananlar ile tarih tasvirleri arasındaki, şu anda anlaşılması zor gelen, garip çelişkinin nedeni bu olayları kaleme alan tarihçilerin, olayların tarihini değil çeşitli generallerin güzel duygu ve sözlerinin tarihini yazmış olmalarıdır.

Miloradoviç'in sözleri, şu ya da bu generalin aldığı madalyalar ve varsayımları onlara çok eğlenceli geliyor; hastanelerde ve mezarlarda yatan elli bin kişi onları ilgilendirmiyor çünkü inceleme alanlarına girmiyor.

Oysa raporların ve generallerin planlarının incelenmesinden vazgeçilip olayların içinde doğrudan, yakından yer alan yüz binlerce insanın hareketlerinin derinlemesine incelenmesi, daha önceden çözümsüz görünen sorulara birdenbire, olağanüstü bir kolaylık ve basitlikle kesin cevaplar verilmesi için yeterli olacaktır.

Napolyon ve ordusunun yolunu kesme hedefi, on kişinin hayallerinin dışında bir yerde hiçbir zaman var olmadı. Olamazdı çünkü anlamsız ve imkânsızdı.

Halkın tek bir amacı vardı: Topraklarını işgalden kurtarmak. Bu amaca kendiliğinden ulaşıldı çünkü birincisi, Fransızlar kaçıyordu ve onların bu hareketine engel olmamak yeterliydi. İkincisi, Fransızların kökünü kurutan gerilla savaşı eylemleri; üçüncüsü, Fransızların peşlerinden giden ve hareketlerini kesmeleri durumunda tüm gücünü onların üzerinde kullanmak için hazır bekleyen büyük Rus Ordusu sayesinde ulaşıldı.

Rus Ordusu'nun koşan hayvan üzerinde kırbaç etkisi yaratması gerekiyordu. Ve deneyimli sürücü kamçıyı tehdit unsuru olarak hayvanın tepesinde tutmanın, koşan hayvanın kafasına indirmekten daha etkili olduğunu biliyordu.

ר

Dördüncü Bölüm

I

İnsan ölmekte olan bir hayvan gördüğünde içini korku kaplar: Sanki kendisi, kendi içinden bir şeyler gözleri önünde yok olmakta, varlığı sona ermektedir. Ama ölmekte olan bir insan, sevilen, değer verilen bir insansa, yok olan hayat karşısında korkunun yanı sıra yüreğinde bir boşluk, bir yara hisseder ve bu yara, fiziksel bir yara gibi bazen öldürür bazen iyileşir; ama dışarıdan rahatsız edici bir temas geldi mi her zaman acır ve içine kapanır.

Prens Andrey'in ölümünden sonra hem Nataşa hem de Prenses Marya bu duyguyu hissediyorlardı. Ruhsal olarak çökmüş, başlarının üzerindeki korkutucu, tehditkâr ölüm bulutu karşısında gözlerini kısmış bir halde, hayatın yüzüne bakmaya cesaret edemiyorlardı. Açık yaralarını incitici, acı verici bir temastan dikkatlice sakınmaya çalışıyorlardı. Her şey, sokaktan hızla geçen binek arabaları, yemeğin hatırlatılması, hizmetçi kızın hazırlanacak elbise hakkında sorduğu soru, daha da kötüsü samimiyetsiz bir söz, zayıf bir ilgi yarayı acıyla içine kapatıyor, hakaretmiş ve hayallerinde hâlâ sesini duydukları dehşet verici, şiddetli koroyu dinlemeleri için gerekli sessizliği bozuyormuş gibi geliyor, karşılarında bir an için açılan gizemli, sonsuz uzaklara bakmalarına engel oluyordu.

Sadece baş başa kaldıklarında saldırı ve acı hissetmiyorlardı. Kendi aralarında az konuşuyorlardı. Konuştukları zaman da önemsiz şeylerden bahsediyorlardı. İkisi de gelecekle ilgili herhangi bir şeyi anmaktan kaçınıyordu.

Geleceğe dair bir ihtimali kabul etmek Prens Andrey'in hatırasına saygısızlık gibi geliyordu. Konuşmalarında onunla ilgisi olabilecek herhangi bir şey söylemekten dikkatle kaçınıyorlardı. Yaşadıkları ve hissettikleri kelimelere dökülemezmiş gibi geliyordu. Prens Andrey'in yaşamının ayrıntılarını hatırlatan her kelime, gözlerinin önünde gerçekleşen gizemin azametini ve kutsallığını bozacakmış gibi geliyordu.

Konuşmaktan sürekli kaçınmak, sözü ona getirebilecek her şeyden devamlı uzak durmaya çalışmak, söylenmemesi gereken şeyler konusunda dört bir tarafa çektikleri sınır, hissettiklerini gözlerinin önüne daha net, daha açık getirmelerini sağlıyordu.

Ama saf ve eksiksiz bir sevinç gibi saf ve eksiksiz bir hüzün de imkânsızdır. İlk iki hafta yaşadığı hüzün dünyasından gerçek hayata ilk çağrılan, kendi kaderinin bağımsız sahibi, yeğeninin vasisi ve mürebbiyesi konumuna gelen Prenses Marya oldu. Akrabalarından mektuplar almıştı ve onlara cevap yazılması gerekiyordu; Nikolenka'nın yerleştirildiği oda rutubetliydi ve çocuk öksürmeye başlamıştı. Alpatıç, Yaroslavl'a gelip işlerin durumu hakkında bilgi verdi; Moskova'ya, Vzdvijenka'daki hasar görmemiş, sadece birkaç ufak tamirat yapılması gereken eve dönmeyi önerdi. Hayat durmuyordu ve yaşamak gerekiyordu. Prenses Marya, o ana kadar içinde yaşadığı, düşünceleriyle baş başa kaldığı dünyadan çıkmak ne kadar zor gelirse gelsin, Nataşa'yı yalnız bırakacağı için utanca yakın bir duyguyu ne kadar hissederse hissetsin, hayatın günlük işleri onun ilgisini bekliyordu ve o da onlara ister istemez teslim oldu. Alpatıç'la birlikte hesapların üzerinden geçti, yeğeniyle ilgili

olarak Dessales'e danıştı ve Moskova'ya gitmek için gerekli hazırlıkların yapılması talimatını verdi.

Nataşa yalnız kalmıştı ve Prenses Marya yol hazırlıklarıyla ilgilenmeye başladığından beri ondan da kaçıyordu.

Prenses Marya kontesten, Nataşa'nın kendisiyle birlikte Moskova'ya gitmesine izin vermesini rica etti ve hem anne hem de baba bu teklifi memnuniyetle kabul etti, çünkü kızlarının gücünü giderek kaybettiğini fark etmişlerdi ve hava değişiminin, Moskova'daki doktorların tavsiyelerinin onun için faydalı olacağını düşünüyorlardı.

Nataşa bu teklif kendisine sunulduğunda, "Hiçbir yere gitmiyorum," diye cevap verdi, "tek istediğim beni yalnız bırakmanız," dedi ve üzüntüden çok sıkıntının, öfkenin neden olduğu gözyaşlarına hâkim olmaya çalışarak hızla odadan çıktı.

Nataşa, Prenses Marya tarafından terk edildiğini, acısıyla baş başa kaldığını hissetmeye başladıktan sonra zamanının büyük bölümünü odasında tek başına geçiriyor, ince, titrek parmaklarıyla bir şeyleri koparıp bükerek, bakışları nereye takıldıysa gözlerini oraya dikerek, kanepenin köşesinde bacaklarını kıvırmış bir halde oturuyordu. Bu yalnızlık onu yoruyor, ona azap veriyordu; ama aynı zamanda ona ihtiyaç da duyuyordu. Birisi odaya girdiği zaman hızla ayağa kalkıyor, duruşunu ve bakışlarındaki ifadeyi değiştiriyor, hemen eline bir kitap ya da dikiş alıyor, onu engelleyen kişinin çıkmasını sabırsızlıkla beklediğini belli ediyordu.

Ruhsal bakışının çevrilmiş olduğu korkutucu, yıpratıcı sorulara artık yavaş yavaş cevap buluyormuş, onlara nüfuz ediyormuş gibi geliyordu.

Zayıf ve solgun Nataşa aralık ayının sonunda, siyah yün elbisesiyle, saçlarını özensizce topuz yapmış bir halde, kemerinin uçlarını sinirli sinirli buruşturup düzelterek, kanepenin köşesinde bacaklarını kıvırmış oturuyor, kapının köşesine bakıyordu.

Prens Andrey'in gittiği yere, hayatın öte yanına bakıyordu. Hayatın daha önce hiç düşünmediği, ona daha önceden çok uzak ve ihtimal dışı gelen yanı artık ona hayatın, her şeyin bir boşluk ve yıkıntı, ya da acı ve hakaret olduğu bu yanından daha yakın, candan ve anlaşılır geliyordu.

Onun olduğu yere bakıyor, ama onu buradakinden farklı bir şekilde göremiyordu. Onu yine Mıtişçi, Troitsa ve Yaroslavl'daki haliyle görüyordu.

Onun yüzünü görüyor, sesini duyuyor, onun söylediklerini ve kendisinin ona söylediklerini tekrarlıyor, bazen de karşılıklı söyleyebilecekleri yeni sözler uyduruyordu.

İşte, üzerinde kadife mantosuyla, başını ince, solgun eline dayamış bir halde koltukta uzanıyor. Göğsü alabildiğine çökmüş ve omuzları kalkık. Dudakları sıkıca kapalı, gözleri ışıldıyor, solgun alnında kırışıklıklar belirip kayboluyor. Bir bacağı hızlı hızlı ama zor fark edilir şekilde titriyor. Nataşa onun dayanılmaz bir acıyla boğuştuğunu biliyor. "Bu acı ne böyle? Neden acı çekiyor? Ne hissediyor? Nasıl bir acı?" diye düşünüyor. Prens Andrey, Nataşa'nın kendisine baktığını fark edip bakışlarını ona çeviriyor, konuşmaya başlıyor ama gülümsemiyor.

"Tek korkunç olan," dedi, "kendini ebediyen, ıstırap çeken bir insana bağlamak. Bu sonsuz bir işkence." Nataşa soran gözlerle kendisine baktığını gördü. Her zamanki gibi, vereceği cevabı önceden düşünmeden, "Bu böyle devam edemez, sağlığınıza kavuşacaksınız, tamamen iyileşeceksiniz," dedi.

Nataşa şimdi onu konuşmaya başladığı haliyle görüyor, o anda hissettiklerini yeniden yaşıyordu. Onun bu sözler karşısındaki uzun, hüzünlü, sert bakışlarını hatırladı ve bu bakışlardaki sitemin, umutsuzluğun anlamını fark etti.

Kendi kendine, "Sürekli o acı çektiği halde kalsaydı, bunun korkunç bir şey olacağını kabul ediyorum," dedi. "Ben o sözleri onun için korkunç bir şey olacağı için söy-

lemiştim ama o yanlış anladı. *Benim için* korkunç bir şey olacağını düşündü. O zaman hâlâ yaşamak istiyordu, ölümden korkuyordu. Ve bunu o kadar kabaca, aptalca söyledim ki. Benim düşündüğüm o değildi. Tamamen farklı bir şey düşünmüştüm. Düşündüğümü söyleyecek olsaydım, ölümden kurtuluşu olmadığı bir durumda gözlerimin önünde öldüğü için şimdi olduğumdan daha mutlu olduğumu söylerdim. Şimdi... hiçbir şey, hiç kimse yok. O bunu biliyor muydu? Hayır. Bilmiyordu ve asla bilemez. Bu da artık asla, asla düzeltilemez." Ve Prens Andrey ona yine aynı şeyleri söyledi, ama Nataşa hayallerinde bu sefer ona farklı bir cevap verdi. Onu durdurdu ve "Sizin için korkunç bir şey ama benim için değil. Hayatta benim için sizin haricinizde bir şey olmadığını biliyorsunuz ve sizinle birlikte acı çekmek benim için en büyük mutluluk." Prens Andrey, Nataşa'nın elini tuttu, ölümünden dört gün önceki o korkunç akşamki gibi sıktı. Nataşa hayalinde ona, o zaman söyleyebilecekken şimdi söylediği, daha içten sevgi sözcükleri söyledi. Ellerini ezercesine kavrayarak, dişlerini kararlı bir çabayla sıkarak, "Seni seviyorum... seni... seviyorum, seviyorum," dedi.

İçini tatlı bir hüzün kapladı, gözlerinde yaşlar belirdi ama birden kendi kendine sordu: Bunları kime söylüyordu? Şimdi o neredeydi ve *kimdi*? Ve her şey yeniden kuru, sert bir kararsızlık içinde bulanıklaştı, yeniden kaşlarını çatıp onun daha önce olduğu yere gözlerini dikti. Ve yine gizeme nüfuz ediyormuş gibi geldi... Anlaşılmaz olanın sırrına eriyormuş gibi geldiği anda kapı tokmağının gürültülü sesi kulaklarına çarpıp acıttı. Hizmetçi Dunyaşa hızlıca ve dikkatsizce, yüzünde korkmuş, boş bir ifadeyle içeri girdi.

Dunyaşa heyecanla, "Lütfen babanızın yanına gelin, çabuk," dedi ve sözlerini hıçkırarak, "Felaket, Pyotr İlyiç'le ilgili... mektup," diye bitirdi.

II

Nataşa genel olarak bütün insanlardan uzak durma duygusunun yanında, bu döneme özel olarak, kendi aile fertlerinden de uzak durma duygusu hissediyordu. Bütün ailesi, babası, annesi, Sonya öyle yakın, öyle alıştığı insanlardı, günlük hayatının o kadar içindeydiler ki söyledikleri her söz son günlerde içinde yaşadığı dünyaya bir hakaretmiş gibi geliyordu, onlardan sadece uzak durmuyor, onlara düşmanca gözlerle bakıyordu. Dunyaşa'nın Pyotr İlyiç'le ilgili söylediklerini, felaket dediğini duydu ama anlam veremedi.

Nataşa içinden, kendi kendine, "Ne felaketi, nasıl bir felaket olabilir? Her şey eskisi gibi, alışıldık ve sakin," dedi.

Salona girdiğinde babası hızla kontesin odasından çıkıyordu. Yüzü buruşmuş ve gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Rahat rahat, hıçkıra hıçkıra ağlayabilmek için kendini odadan dışarı atmış gibi bir hali vardı. Nataşa'yı görünce kollarını çaresizce salladı ve yuvarlak, yumuşak yüzünün biçimini bozan acı dolu hıçkırıklarla, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı.

"Pe... Petya... git, git... annen... seni çağırıyor..." Çocuk gibi ağlayarak, derman kalmamış bacaklarıyla kısa, hızlı adımlar atarak sandalyeye gitti, yüzünü elleriyle kapatıp kendini bıraktı.

Aniden Nataşa'nın tüm benliğinden sanki bir elektrik akımı geçti. Yüreğine korkunç bir ağrı saplandı. Korkunç bir acı hissetti; içinden bir şeyler kopmuş, ölüyormuş gibi geldi. Ama bu acının ardından bir anda içine düştüğü münzevi hayattan kurtulduğunu hissetti. Babasını görünce ve annesinin kapının ardından gelen korkunç, derinden çığlıklarını duyunca kendini ve kendi acısını unuttu. Babasına koştu ama babası elini güçsüzce sallayarak annesinin kapısını işaret etti. Prenses Marya yüzü sararmış, alt çenesi titrer bir halde kapıdan çıktı, Nataşa'ya bir şeyler söyleyerek elini tuttu. Nataşa onu görmüyor, duymuyordu. Hızlı adımlarla,

eşikte bir an kendi kendisiyle mücadele ediyormuş gibi durduktan sonra odaya girdi, annesine koştu.

Kontes koltuğa uzanmış, vücudu garip, rahatsız bir şekilde gerilmiş, başını duvara vuruyordu. Sonya ve hizmetçi kızlar kollarını tutuyorlardı.

Kontes, "Nataşa, Nataşa'yı çağırın!.." diye bağırıyordu. Çevresindekileri iterek, "Doğru değil, doğru değil... yalan söylüyor... Nataşa'yı çağırın!" diye bağırıyordu. "Hepiniz gidin, doğru değil! Öldürdüler!.. Ha-ha-ha-ha... Doğru değil!"

Nataşa bir dizini koltuğa koydu, annesine doğru eğilip onu kucakladı, kendisinden beklenmedik bir güçle kaldırdı, yüzünü kendisine çevirdi ve bağrına bastı.

Bir an bile bırakmadan, fısıldayarak, "Anneciğim! Canım! Buradayım, anneciğim," dedi.

Annesiyle incitmeden mücadele ediyor, onu bırakmıyordu, yastık ve su istedi, elbisesinin düğmelerini çözüp koparttarak annesinin göğsünü açtı.

Başını, ellerini, yüzünü öperek, engel olamadığı gözyaşlarının akıp burnunu, yanaklarını gıdıkladığını hissederek, durmadan, "Canım... anneciğim, tatlım," diyordu.

Kontes kızının elini sıktı, gözlerini kapattı ve bir an için sakinleşti. Birden kendisinden beklenmeyecek bir çeviklikle ayağa fırladı, boş gözlerle etrafına baktı, Nataşa'yı görünce tüm gücüyle onun başını sıktı. Sonra acıdan buruşan yüzünü kendine çevirdi ve uzun uzun baktı.

Sessizce, kızının söylediklerine kesinlikle inanacakmış gibi, fısıldayarak, "Nataşa sen beni seversin," dedi, "Nataşa, sen beni aldatmazsın, değil mi? Sen bana gerçeği söylersin, değil mi?"

Nataşa annesine yaşlar akan gözlerle baktı, yüzünde sadece af dileği ve sevgi vardı.

Annesini yiyip bitiren acının bir kısmını kendi üzerine almak için sevgisinin tüm gücünü kullanarak, "Canım, anneciğim," diye tekrarladı.

Çok sevdiği oğlu hayatının baharında ölmüşken, kendisinin yaşayabileceğine inanmayı reddederek gerçeklikten cinnet dünyasına kaçan annenin, gerçeklikle yaptığı beyhude mücadele yeniden başladı.

Nataşa o günün, gecenin, ertesi gün ve gecenin nasıl geçtiğini anlamadı. Uyumuyor, annesinin yanından ayrılmıyordu. Nataşa'nın ısrarlı, sabırlı sevgisi kontesi her saniye, her yanından, sanki açıklama yapar, teselli eder gibi değil hayata çağırır gibi sarıyordu. Kontes üçüncü gece birkaç dakikalığına sakinleşti ve Nataşa başını koltuğun koluna yaslayıp gözlerini kapattı. Yatak gıcırdadı. Nataşa gözlerini açtı. Kontes yatağın üzerinde oturmuş, sessizce konuşuyordu.

"Sen gelince ne kadar sevindim. Sen de yoruldun, çay ister misin?" Nataşa annesinin yanına gitti. Kontes kızının elini tutarak, "Sen güzelleştin, erkek gibi olgunlaştın," dedi.

"Anneciğim, neler söylüyorsunuz!"

"Nataşa, o yok, yok artık!" ve kontes kızını kucaklayıp ilk defa ağladı.

III

Prenses Marya yolculuğunu erteledi. Sonya ve kont nöbeti Nataşa'dan devralmayı denediler ama başaramadılar. Annesinin delicesine bir ümitsizliğe kapılmasına sadece onun engel olabileceğini görüyorlardı. Nataşa üç hafta boyunca, hiç ara vermeden annesinin yanında kaldı, onun odasında koltukta uyudu, onu yedirdi içirdi ve sürekli onunla konuştu, konuştu çünkü kontesi sadece onun tatlı, sevgi dolu sesi teselli ediyordu.

Annenin yüreğindeki yaranın iyileşmesi mümkün değildi. Petya'nın ölümü hayatının yarısını koparıp götürmüştü. Dinç, neşeli, elli yaşında bir kadınken Petya'nın ölüm haberinden bir ay sonra odasından yarı ölü, hayatla ilgisi kalma-

mış bir ihtiyar olarak çıktı. Ama kontesi yarı yarıya öldüren yara, bu yeni yara Nataşa'yı hayata döndürdü.

Ruhsal bünyede meydana gelen bir açılmanın neden olduğu ruhsal yara fiziksel bir yaraya benzer, her ne kadar garip görünse de, hem ruhsal yara hem de fiziksel yara, derin bir yaranın iyileşip kapanması gibi, sadece dışarıya taşan yaşam gücüyle iyileşebilir.

Nataşa'nın yarası da böyle iyileşti. Hayatının sona erdiğini düşünüyordu. Ama annesine olan sevgisi ona hayatının özünün, sevginin, içinde hâlâ canlı olduğunu gösterdi. Sevgi uyanmış ve hayat da uyanmıştı.

Prens Andrey'in son günleri Nataşa'yla Prenses Marya'yı birbirine bağlamıştı. Bu yeni felaket onları birbirine daha da yaklaştırdı. Prenses Marya yolculuğunu ertelemiş ve son üç hafta boyunca Nataşa'ya hasta bir çocuğa bakar gibi bakmıştı. Nataşa'nın, annesinin odasında geçirdiği son haftalar gücünü tüketmişti.

Bir öğleden sonra, Nataşa'nın ateşli bir titreme geçirdiğini fark eden Prenses Marya onu kendi odasına götürüp kendi yatağına yatırdı. Nataşa uzandı ama Prenses Marya panjurları kapatıp kapıya yönelince Nataşa onu yanına çağırdı.

"Uykum yok. Mari, benimle otur."

"Yorgunsun, uyumaya çalış."

"Hayır, hayır. Neden beni buraya getirdin? Annem beni sorar."

Prenses Marya, "O bugün daha iyi. O kadar güzel konuştu ki," dedi.

Nataşa yatağa uzanmış, odanın alacakaranlığında Prenses Marya'nın yüzüne bakıyordu.

Nataşa, "Prens Andrey'e benziyor mu?" diye düşündü. "Hem benziyor hem de benzemiyor. Ama kendine has, farklı, tamamen yeni, bilinmeyen bir tarafı da var. Ve beni seviyor. Yüreğinde neler var? Her şeyi çok iyi. Ama nasıl biri? Aklından neler geçiyor? Benim hakkımda ne düşünüyor? Evet, güzel bir kız."

Prenses Marya'nın elini ürkekçe kendine doğru çekerek, "Maşa," dedi, "Maşa, benim kötü bir insan olduğumu düşünme. Düşünmüyorsun değil mi? Maşa, canım. Seni ne kadar seviyorum bir bilsen. İyi, çok iyi dost olacağız."

Ve Nataşa, Prenses Marya'ya sarılıp ellerini, yüzünü öpmeye başladı. Prenses Marya utandı, Nataşa'nın duygularını ifade etmesi hoşuna gitti.

O günden sonra, Prenses Marya'yla Nataşa arasında, sadece kadınların arasında olabilecek tutkulu, uyumlu bir dostluk başladı. Sürekli öpüşüyorlar, birbirlerine tatlı sözler söylüyorlar, zamanlarının çoğunu birlikte geçiriyorlardı. Biri çıkınca diğerinin canı sıkılıyor, hemen yanına gidebilmek için acele ediyordu. Birlikteyken kendilerini, tek başlarınayken olduklarından daha uyumlu hissediyorlardı. Aralarında dostluktan daha güçlü bir duygu bağı kurulmuştu; hayatın sadece birlikteyken mümkün olabildiğine dair benzersiz bir duygu hissediyorlardı.

Bazen saatlerce konuşmadan duruyorlardı; bazen yatar yatmaz konuşmaya başlıyor ve sabaha kadar susmuyorlardı. Çoğunlukla hatıralardan bahsediyorlardı. Prenses Marya çocukluğunu, annesini, babasını, hayallerini anlatıyordu; önceleri bu hayata, bağlılığa, boyun eğmeye, Hristiyanlığın kendini feda etme güzellemesine, anlamadığı için öylesine baş çeviren Nataşa artık kendini Prenses Marya'ya yürekten bağlı hissediyor, onun geçmişini de seviyor, hayatın daha önce anlamadığı bu yönünü artık anlıyordu. Boyun eğmeyi, kendini feda etmeyi kendi yaşamına katmayı düşünmüyordu çünkü o başka hazların peşinde koşmaya alışkındı, ama daha önce anlamadığı bu erdemleri başkasında görünce anlamış ve bunlar hoşuna gitmişti. Nataşa'nın çocukluğuna ve ilkgençliğine dair hikâyeleri dinleyen Prenses Marya için de hayatın daha önce bilmediği yanları, yaşama inanmak ve yaşamdan zevk almak, ortaya çıkmıştı.

Ona karşı hissettikleri duygunun yüceliği, kelimelerle bozulurmuş gibi geldiği için ondan hâlâ bahsetmiyorlardı

ve onunla ilgili bu sessizlikleri, buna inanmasalar da yavaş yavaş onu unutmalarını sağlıyordu.

Nataşa zayıflamış, rengi solmuş ve öyle güçsüzleşmişti ki herkes sürekli onun sağlığından söz ediyor, bu da onun hoşuna gidiyordu. Ama bazen, beklenmedik bir şekilde sadece ölüm değil hastalık, zayıflık ve güzelliğini kaybetme korkusuna kapılıyor, bazen elinde olmadan çıplak kolunu inceliyor, bu kadar ince olmasına şaşırıyor ya da sabahları aynanın karşısına geçip uzamış ve onun gözüne acınacak haldeymiş gibi görünen yüzüne bakıyordu. Zaten böyle olması gerekiyormuş gibi geliyordu ama bununla birlikte içini korku ve üzüntü kaplıyordu.

Bir keresinde üst kata merdivenlerden hızlı hızlı çıktı ve nefes nefese kaldı. Elinde olmadan hemen bir bahane uydurup aşağı indi ve gücünü deneyip kendini yoklamak için yeniden yukarı çıktı.

Başka bir seferinde Dunyaşa'yı çağırırken sesi titredi; Dunyaşa'nın ayak seslerini duymasına rağmen, şarkı söylerken kullandığı, göğsünden çıkardığı sesle bir kere daha seslendi ve kendi sesini dinledi.

Farkında değildi ve başkası söylese inanmazdı ama yüreğini kaplayan, ona geçit vermez gibi gelen balçık tabakasının altından, köklenip hayat filizleriyle ıstırabının üzerini örtecek ve onları kısa sürede görülmez, hissedilmez hale getirecek ince, zayıf, genç otlar baş vermeye başlamıştı bile. Yara içten iyileşmeye başlamıştı. Prenses Marya, ocak ayının sonunda, Moskova'ya hareket etti, kont da Nataşa'nın onunla gitmesi, doktorlara danışması için ısrar etmişti.

IV

Kutuzov'un, birliklerinin düşmanın yolunu kesme, onu yok etme gibi isteklerine engel olamadığı Vyazma önlerindeki çarpışmadan sonra, kaçan Fransızlar ve onları kovalayan

Ruslar Krasnaya'ya kadar başka bir çarpışmaya girmediler. Kaçış o kadar hızlıydı ki Fransızları kovalayan Rus Ordusu onlara yetişemiyor, süvari ve topçu atları oldukları yerde kalıyor ve Fransızların hareketleriyle ilgili gelen bilgiler hep yanlış çıkıyordu.

Rus askerleri sürekli olarak günde kırk verst yol almaktan o kadar yorulmuşlardı ki daha hızlı hareket edemiyorlardı.

Rus Ordusu'nun ne kadar yıprandığını anlamak için Tarutino'dan hareket ettikten sonra, yaralı ve ölü olarak kaybedilen asker sayısı beş bin, verilen esir sayısı yüzden fazla değilken, Tarutino'dan yüz bin kişi olarak yola çıkan Rus Ordusu'nun Krasnaya'ya elli bin kişi olarak ulaştığını görmek yeterlidir.

Rusların Fransızları hızlı takibi Rus Ordusu'na, kaçışın Fransız Ordusu'na verdiği zarar kadar zarar verdi. Tek fark Rusya'nın hareketinin kendi isteğiyle olması, başlarında Fransızlar gibi yok olma tehdidinin olmamasıydı; yürüyemeyecek durumda olan hasta Fransızlar düşmanın eline bırakılırken, yürüyemeyecek durumda olan Ruslarsa kendi evlerinde kalıyorlardı. Napolyon'un ordusunun erimesinin başlıca nedeni hızlı hareket etmesiydi ve bunu doğrulayan bir kanıt da Rus birliklerinin de erimesidir.

Kutuzov'un tüm yaptığı, Tarutino ve Vyazma önlerinde olduğu gibi, kendi yetkisi elverdiği ölçüde, Fransızlar için yıkıcı olan bu harekete engel olmak yerine (Peterburg'taki ve ordudaki Rus generaller engel olunmasını istiyordu) onun önünü açmak ve kendi birliklerinin hızını azaltmaktı.

Ama Kutuzov'un bu hızlı hareketin birlikleri yorduğunun, büyük kayıplara neden olduğunun açıkça anlamasından başka, hareketi yavaşlatmak için bir nedeni daha vardı. Rus birliklerinin amacı Fransızları takip etmekti. Fransızların izleyecekleri yol bilinmiyordu ve bu yüzden birliklerimiz Fransızların topuklarının ne kadar dibinde olurlarsa katetmeleri gereken mesafe o kadar artıyordu. Fransızların yaptıkları zik-

zakları en kısa yoldan kesebilmek için arada belli bir mesafe bırakmak gerekiyordu. Generallerin önerdiği bütün ustaca manevralar birliklerin yürüyüş mesafelerinin artması anlamına geliyordu, ama mantıklı tek hedef bu mesafeleri azaltmaktı. Kutuzov Moskova'dan Vilnius'a kadar tüm sefer boyunca, rastlantı sonucu ya da geçici olarak değil, birbiri ardına bu hedefe yönelik kararlar aldı ve onları bir kere bile değiştirmedi.

Kutuzov her Rus askerinin hissettiğini, Fransızların yenildiğini, düşmanın kaçtığını ve onları ülke dışına atmak gerektiğini aklıyla ya da bilgisiyle değil, tüm Rus benliğiyle biliyor ve hissediyordu; bununla birlikte bir asker olarak, yılın bu döneminde daha önce görülmemiş bir hızda gerçekleştirilen ilerlemenin zorluğunu da hissediyordu.

Ama generallere, özellikle Rus olmayan, kendini gösterip birilerini etkilemek isteyen, bir dükü ya da kralı herhangi bir nedenle esir almak isteyen generallere, herhangi bir çarpışmanın yersiz ve anlamsız olduğu bir sırada, çarpışmaya girmenin ve birilerini yenmenin tam zamanıymış gibi geliyordu. Ayakkabıları kötü, gocukları olmayan, yarı aç, bir ay içerisinde hiçbir çarpışmaya girmeden yarı yarıya erimiş ve en iyi ihtimal gerçekleşip Fransızların kaçışı devam ederse, sınıra kadar önlerinde aştıkları mesafeden daha fazla bir mesafe olan askerlerle manevra yapmak için birbiri ardına sunulan planlara sadece omuz silkiyordu.

Bu kendini gösterme ve manevra yapma, Fransızların yollarını kesip onları yerle bir etme arzusu özellikle Rus birlikleri Fransız birlikleriyle karşılaştığı zaman kendini gösteriyordu.

Fransızların üç kolundan birisinin bulunacağının düşünüldüğü ve on altı bin askeriyle Napolyon'un bizzat kendisiyle karşılaşıldığı Krasnaya önlerinde de böyle oldu. Kutuzov'un bu yıkıcı çarpışmadan kaçınmak, askerlerini harcamamak için sergilediği tüm çabaya rağmen Rus Ordusu'nun bitkin askerleri Krasnaya'da, üç gün boyunca, dağılmış Fransız kalabalıklarını kılıçtan geçirdiler.

Toll planı kaleme almıştı: Die erste Colonne marschiert[1] vb. Ama her zamanki gibi hiçbir şey plana uygun yapılmadı. Prens Yevgeni Virtembergski tepenin üzerinden, kaçan Fransız gruplarının üzerine ateş açtı, takviye talep etti ve takviye gelmedi. Fransızlar geceleri Rusların etrafından dolaşıp dağılıyor, ormana saklanıyor ve kaçabildikleri kadar uzağa kaçıyorlardı.

Müfrezenin levazım işleri hakkında hiçbir şey bilmek istemediğini söyleyen, gerekli olduğunda hiçbir zaman bulunamayan, kendini chevalier sans peur et sans reproche[2] olarak tanımlayan, Fransızlarla konuşmak için fırsat kollayan Miloradoviç elçi gönderip teslim olmalarını talep ediyor, zaman kaybediyor, kendisine emredileni yapmıyordu.

Askerlere yaklaşıp süvarilere Fransızları işaret ederek, "Bu kolu size veriyorum çocuklar," dedi. Süvariler zayıf, derileri soyulmuş, zar zor hareket eden atları mahmuzlayarak büyük çabalardan sonra tırısa kaldırıp kendilerine verilen kola, yani donmuş, uyuşmuş, aç Fransız kalabalığına yaklaştılar; kendilerine verilen kol silahlarını atıp teslim olarak uzun süredir yapmak istediği şeyi yaptı.

Krasnaya önlerinde yirmi altı bin esir aldılar, yüzlerce top ve mareşal asası dedikleri bir baston ele geçirdiler, kimin ön plana çıktığını tartıştılar, sonuçtan memnun oldular ama Napolyon'u ya da herhangi bir kahramanı, bir mareşali esir alamadıkları için çok üzüldüler, bunun suçunu birbirlerinin, en çok da Kutuzov'un üzerine attılar.

Kendilerini ihtiraslarına kaptırmış bu insanlar zorunluluğun en hüzünlü yasasının kör aletinden başka bir şey değillerdi; ama kendilerini kahraman olarak görüyor, en onurlu ve asil şeyi yaptıklarını sanıyorlardı. Kutuzov'u suçluyorlar ve daha seferin başında Napolyon'u alt etmelerine engel olduğunu, sadece kendi arzularını tatmin etmeyi düşündüğü-

1 Birinci kol ilerliyor.
2 Korkusuz ve kusursuz şövalye.

nü, orada rahatı yerinde olduğu için Polotnyanıy Zavod'dan ayrılmak istemediğini, Krasnaya önlerinde, Napolyon'un orada olduğunu öğrenince kafası karıştığı için harekete geçmeyi engellediğini, gizli bir planı olabileceğini, Napolyon'la anlaşmış olabileceğini, ondan rüşvet alıyor olabileceğini[3] vb. söylüyorlardı.

Kendilerini ihtiraslarına kaptırmış çağdaşlarının bunları söyledikleri yetmiyormuş gibi sonraki kuşaklar ve tarih Napolyon'u grand[4] olarak kabul ederken, Kutuzov'u yabancılar sinsi, sefih, zayıf bir saray ihtiyarı, Ruslar ise sıfatı belirsiz, sadece Rus ismi taşıdığı için, faydalı bir kukla olarak kabul ettiler.

V

Kutuzov 1812 ve 1813 yıllarında, hata yapmakla açık açık suçlanıyordu. Yaptıkları hükümdarı tatmin etmiyordu. Geçenlerde, yüksek mevkidekilerin emriyle yazılan bir tarih kitabında, Kutuzov'un Napolyon'un isminden korkan, Krasnaya ve Berezina önlerinde yaptığı hatalar yüzünden Rus Ordusu'nu şandan, şereften, Fransızlara karşı mutlak bir zaferden mahrum eden sinsi bir saray yalancısı olduğu söyleniyor.[5]

Bu, Rus düşüncesinin büyük, grand-homme[6] kabul etmediği, Tanrı'nın iradesini görüp kendi iradelerini ona teslim eden, nadir bulunan, hep yalnız kalan insanların kaderidir. Kitlelerin kini ve hor görmesi, bu insanların daha yüksek yasalara teslim olmalarının cezasıdır.

---

3 Wilson'un hatıraları. (Tolstoy'un notu)

4 Büyük.

5 Bogdanoviç'in 1812 yılı tarihi: Kutuzov'un karakteri ve Krasnaya çatışmasının tatmin edici olmayan sonuçları hakkında düşünceler. (Tolstoy'un notu)

6 Büyük adam.

Rus tarihçiler için Napolyon, tarihin bu en önemsiz aleti, hiçbir zaman ve hiçbir yerde, sürgündeyken bile insanlık onuru sergilememiş olan Napolyon, söylemesi garip ve korkunç olsa da hayranlık uyandıran, keyif veren bir malzemedir, grand'dır. 1812 yılında ilk hareketinden son hareketine kadar, Borodino'dan Vilnius'a kadar tek bir sözünü ya da hareket tarzını değiştirmeden tarihte görülmemiş bir fedakârlık sergileyen ve yaşananların ileride taşıyacağı anlamı bugünden fark eden Kutuzov ise onlar için sıfatı belirsiz, acınacak bir adamdır, ondan ve 1812 yılından hep, sanki biraz utanır gibi bahsederler.

Fakat eylemlerini hiç değiştirmeden, kararlı bir şekilde tek bir hedefe yöneltmiş tarihî bir karakter tasavvur edebilmek zordur. Daha asil, halkın iradesine daha uygun bir hedef düşünebilmek zordur. Tarihî bir karakterin kendine bir hedef koymasının ve Kutuzov'un 1812 yılında yaptığı gibi, bütün eylemlerini bu hedefe yönlendirerek ona ulaşmasının başka bir örneğini tarihte bulabilmek zordur.

Kutuzov piramitlerden kendisini izleyen kırk asırdan, vatanı için yaptığı fedakârlıklardan, yapmaya niyetlendiği ve yaptığı işlerden hiç bahsetmezdi: Kendisi hakkında genellikle hiç konuşmaz, hiçbir role bürünmez, her zaman en sade ve sıradan insan olarak görünür, en sade ve sıradan şeylerden bahsederdi. Kızlarına ve Madame Staël'e mektup yazar, roman okur, güzel kadınların arasında olmaktan hoşlanır; generallerle, subaylarla ve erlerle şakalaşır, kendisine bir şey kanıtlamak isteyen insanlara hiç karşı çıkmazdı. Kont Rastopçin, Yauzski Köprüsü'nde, Moskova'nın başına gelen felaketin sorumlusu olarak gördüğü Kutuzov'un yanına gelip, şahsi bir sitemle, "Moskova'yı çarpışmadan terk etmeyeceğim sözünü vermemiş miydiniz?" dediği zaman Kutuzov, Moskova çoktan terk edilmiş olmasına rağmen, "Moskova'yı çarpışmadan terk etmeyeceğim," cevabını vermişti. Arakçeyev hükümdarın yanından gelip ona

Yermolov'un topçu komutanı tayin edilmesi gerektiğini söylediği zaman Kutuzov, bir dakika önce tamamen farklı bir şey söylemiş olmasına rağmen, "Evet, ben de tam bunu söyleyecektim," karşılığını vermişti. Çevresini sarmış düşüncesiz kalabalığın ortasında, yaşananların anlamının ne kadar büyük olduğunu kavramış tek kişiyken, Kont Rastopçin'in başkentin felaketinin sorumluluğunu kendi üzerine alması ya da ona yüklemesi onu ne ilgilendirirdi? Topçu komutanı olarak kimin atanacağı umurunda bile olmazdı.

Hayat tecrübesi sonucunda, insanları harekete geçiren şeyin düşünceler ve onları ifade etmek için kullanılan sözler olmadığı inancını kazanmış bu ihtiyar, sadece bu örneklerde değil sürekli olarak, hiçbir anlamı olmayan, aklına ilk gelen şeyleri söylüyordu.

Ama söylediklerine bu kadar az önem veren bu insan, planladığı eylemi hayata geçirirken, savaş boyunca ulaşmak istediği tek hedefle tutarlılık göstermeyen tek bir kelime bile etmedi. Belli ki elinde olmadan ve kendisini anlayacaklarına pek de inanmadan, kendi düşüncelerini farklı koşullarda defalarca dile getirdi. Çevresindekilerle anlaşmazlıklarının başladığı Borodino Savaşı'ndan başlayarak, *Borodino Savaşı'nın bir zafer olduğunu* yalnız o söyledi ve bunu hem konuşmalarında, hem raporlarında, hem de bildirilerinde söylemeye ölene kadar devam etti. *Moskova'yı kaybetmenin Rusya'yı kaybetmek olmadığını* da bir tek o söyledi. Lauriston'un barış teklifine *barışın mümkün olmadığı çünkü halkın isteğinin bu olmadığı* cevabını verdi; Fransızların geri çekilmesi sırasında bir tek o *manevralarımızın gereksiz olduğunu, her şeyin kendi kendine bizim istediğimizden daha iyi sonuçlanacağını, düşmana altın bir köprü vermek gerektiğini, ne Tarutino ne Vyazma ne de Krasnaya savaşlarının gerekli olduğunu, sınıra kadar belli bir kuvveti götürmemiz gerektiğini, on Fransız için tek bir Rus feda etmeyeceğini* söyledi.

Bir tek o, bize anlatılanlara bakılacak olursa bu saraylı adam, hükümdarı memnun etmek amacıyla Arakçeyev'e yalan söyleyen adam, bir tek o Vilnius'ta *savaşı sınır ötesine taşımanın gereksiz ve zararlı* olacağını söylüyor ve bu sözleriyle hükümdarın gözünden düşüyor.

Yaşananların anlamını kavradığını sadece sözleri kanıtlamaz. Bütün eylemleri, en ufak bir sapma olmadan tek bir amaca yönelikti ve bu amaç yaptığı üç şeyde kendisini gösteriyordu: 1) Fransızlarla çarpışmak için tüm kuvvetini toplamak, 2) Onları mağlup etmek ve 3) Rusya'dan atarak halkın ve ordunun acısını mümkün olduğu kadar hafifletmek.

Borodino Savaşı'nı, eşi görülmemiş bir ciddiyetle hazırlıklar yaparak o, düsturu sabır ve zaman olan, belirleyici eylemin düşmanı, erteleyici Kutuzov veriyor. Borodino'da generallerin savaşın kaybedildiğine inanmasına rağmen, kazanılan savaştan sonra ordunun geri çekilmesinin tarihte hiçbir örneği olmamasına rağmen, herkes aksini söylerken sadece o; Austerlitz Savaşı'nın kaybedileceğini daha başlamadan söyleyen Kutuzov, Borodino Savaşı'nda zafer kazanıldığını ömrünün sonuna kadar söylüyor. Bir tek o bütün geri çekilme süresince, o anda bir yarar sağlamayacağı için çarpışmaya girilmemesinde, yeni bir savaşa başlanmamasında ve Rusya sınırlarının ötesine geçilmemesinde ısrar ediyor.

On kişinin kafasında olan hedefleri kitlenin eylemine iliştirmeyi bir kenara bırakacak olursak, sonuçları gözlerimizin önünde olan olayların önemini anlamak artık bizim için daha kolay.

Ama nasıl oluyor da tek başına bu ihtiyar adam yaşananları, herkesin düşüncesine aksi bir biçimde, halkın yaşananlar hakkındaki görüşünün önemini de doğru bir biçimde anlayarak görebiliyor ve tüm eylemi boyunca ona bir kere bile ihanet etmiyor?

Meydana gelen olayların anlamını olağanüstü bir şekilde anlama kapasitesinin altında yatan neden, yüreğinin tüm saflığı ve kuvvetiyle hissettiği ulusal duyguydu.

Halkın garip bir biçimde onu, gözden düşmüş bir ihtiyarı, çar istememesine rağmen ulusal savaşta temsilcileri olarak seçmesinin tek nedeni, onun bu duyguyu taşıdığını bilmeleriydi. Onun, başkomutanın tüm gücünü insanları öldürmek ve yok etmek için değil onları kurtarmak ve esirgemek için harcadığı o yüksek insani konuma gelmesinin tek nedeni işte bu duyguydu.

Bu sade, mütevazı ve bu yüzden gerçekten büyük figür, tarihin icat ettiği o yanlış Avrupa kahramanı, insanların sözde yöneticisi kalıbına sığmaz.

Bir uşak için hiçbir insan büyük olamaz çünkü uşağın kendine has bir büyüklük anlayışı vardır.

VI

5 Kasım, Krasnaya Savaşı olarak anılan olayın ilk günüydü. Akşama doğru, birçok tartışmadan ve bulunmaları gereken yerde olmayan generallerin hatalarından sonra, düşmanın her yerde kaçtığı, çarpışmanın olamayacağı ve olmayacağı açıkça görülmüşken, yaverler birbirleriyle çelişen emirlerle sağa sola gönderildikten sonra Kutuzov Krasnaya'dan ayrıldı ve genel karargâhın o gün taşındığı Dobroye'ye gitti.

Hava açıktı, ayaz vardı. Kutuzov besili, beyaz bir atın üzerinde, ondan hiç hoşnut olmayan ve arkasında fısıldaşan generallerden oluşan büyük maiyetiyle Dobroye'ye doğru yol alıyordu. O gün alınan Fransız esirler (yedi bin esir alınmıştı) yol boyunca grup grup toplanmış, kamp ateşlerinin başında ısınıyorlardı. Dobroye yakınlarında, yolun üzerinde uzun, koşumlarından sökülmüş Fransız topları sırasının yanında duran üstleri başları yırtık, vücutlarını ellerine ne geçirebildilerse onlarla sarmış esirler uğultuyla konuşuyorlardı. Başkomutanın yaklaşmasıyla uğultu kesildi ve tüm gözler yol boyunca ağır ağır ilerleyen kırmızı şeritli beyaz kalpağı-

nı takmış, yuvarlak omuzları üzerinde kambur gibi çıkıntılı duran pamuklu kaputunu giymiş Kutuzov'a çevrildi. Generallerden biri Kutuzov'a topların nerede ele geçirildiği ve esirlerin nerede alındığı ile ilgili rapor veriyordu.

Kutuzov'un düşünceli bir hali vardı ve generalin anlattıklarını dinlemiyordu. Memnuniyetsizlikle kıstığı gözlerini acınacak haldeki esirlere dikmişti. Fransız askerlerinin büyük bölümünün burunları ve yanakları donmuş, yüzlerinin görüntüsü bozulmuştu, neredeyse hepsinin gözleri kızarmış, şişmiş ve iltihaplanmıştı.

Küçük bir Fransız grubu yolun yakınında duruyor, birinin yüzü yaralarla kaplı iki Fransız askeri çiğ bir et parçasını elleriyle parçalıyorlardı. Atlarla geçenlere çevirdikleri bakışlarında korkutucu ve hayvani bir şey vardı ve Kutuzov'a kinle bakan, yüzü yaralarla kaplı asker hemen başını çevirdi, kendi işiyle ilgilenmeye devam etti.

Kutuzov bu iki askere uzun uzun, dikkatle baktı; yüzünü biraz daha buruşturarak gözlerini kırpıştırdı ve kafasını düşünceli düşünceli salladı. Başka bir yerde, Fransız askerinin omzuna gülümseyerek vuran ve ona hoş şeyler söyleyen bir Rus askerini fark etti. Kutuzov yüzünde aynı ifadeyle başını salladı.

Rapor vermeye devam eden ve başkomutanın dikkatini Fransızlardan ele geçirilmiş, Preobrajenski Alayı'nın önünde duran bayraklara çeken generale, "Neden bahsediyorsun sen? Ne?" diye sordu.

Düşüncelerini meşgul eden konudan belli ki zorlukla uzaklaşan Kutuzov, "Ha, bayraklar!" dedi. Dalgın dalgın etrafına bakındı. Dört bir yandan binlerce göz ona bakıyor, konuşmasını bekliyordu.

Preobrajenski Alayı'nın karşısında durdu, derin derin iç geçirip gözlerini kapattı. Maiyetinden birisi bayrakları tutan askerlere öne çıkmaları ve bayrak gönderleriyle birlikte başkomutanın çevresine dizilmeleri için bir işaret yaptı. Kutu-

zov birkaç saniye sessizce durdu, konumunun ona getirdiği zorunluluktan dolayı, belli ki istemeye istemeye başını kaldırdı ve konuşmaya başladı. Subay kalabalığı etrafını sardı. Çevresinde oluşan ve aralarından bazılarını tanıdığı subay çemberine dikkatli gözlerle baktı.

Erlere dönerek, "Hepinize teşekkür ederim!" dedi ve yine subaylara döndü. Ağır ağır konuşarak söylediği sözler çevresinde hüküm süren sessizliğin içinde rahatça duyuluyordu. "Zorlu ve sadık hizmetleriniz için hepinize teşekkür ederim. Zafer kazanıldı ve Rusya sizi unutmayacak. Bu şeref sonsuza dek sizindir!" Sustu ve çevresine bakındı.

Fransız kartalını tutan ve onu kazara Preobrajenski Alayı sancağının karşısında indiren askere, "Eğ, baş tarafını eğ," dedi, "aşağı, aşağı, işte öyle tamam." Erlere dönüp çenesini hızlı hızlı oynatarak, "Hurra! Çocuklar," dedi.

Binlerce ses, "Hurra!" diye haykırdı.

Kutuzov, askerler bağırırken eyerin üzerinde öne doğru eğilip başını eğdi ve gözleri sevecen, sanki biraz da alaycı bir ışıltıyla parladı.

Sesler kesilince, "Bakın kardeşler," dedi.

Sesi ve yüzünün ifadesi birden değişti: Başkomutan konuşmasına son vermiş, sanki arkadaşlarına çok önemli bir şey açıklamak isteyen sıradan bir ihtiyar konuşmaya başlamıştı.

Söyleyeceklerini daha iyi duymak isteyen subay kalabalığında ve er sıralarında bir hareketlenme oldu.

"Bakın kardeşler. Sizin için zor olduğunu biliyorum ama ne yapalım? Sabredin; çok kalmadı. Misafirlerimizi yolcu edelim, sonra dinleniriz. Çar hizmetlerinizi unutmayacak. Sizin için zor ama siz evinizdesiniz." Esirleri işaret ederek, "Bir de onların haline bakın," dedi, "en yoksul dilenciden daha beter haldeler. Onlar güçlü durumdayken biz canımızı sakınmadık ama artık onlara merhamet göstermeliyiz. Onlar da insan. Değil mi çocuklar?"

Çevresine bakındı ve kendisine çevrilmiş saygılı ve şaşkın bakışlarda sözlerinin sempatiyle karşılandığını okudu: Yüzü dudaklarının ve gözlerinin kenarını yıldız şeklinde kırıştıran sevecen ihtiyar gülümsemesiyle gittikçe aydınlanıyordu. Konuşmasını bitirdi ve başını kararsızlığa düşmüş gibi eğdi.

Birden başını kaldırıp, "Ama onları davet eden oldu mu? Onlara gerektiği gibi davranın, o aşağılık heriflere..." dedi. Kamçısını sallayarak, sefer boyunca ilk defa atını dörtnala kaldırdı ve keyifle kahkahalar atan, hurra diye bağıran askerlerin bozulan saflarının arasından geçip uzaklaştı.

Askerler Kutuzov'un söylediklerini pek anlayamamışlardı. Hiçbiri feldmareşalin ağırbaşlı başlayıp ihtiyar bir adamın içtenliğiyle biten konuşmasını tekrarlayamazdı; ama bu konuşmada dışa vurulan içten duygular anlaşılmakla kalmamış, düşmana karşı merhamet ve haklılığımızın, ihtiyarlara özgü, iyi niyetli bir küfürle ifadesini bulan bilinciyle birleşen asil, yüce bir duygu her bir askerin yüreğine yerleşmiş, neşeli, uzun süre devam eden bağrışmalarda yankılanmıştı. Askerlere yaptığı bu konuşmadan sonra generallerden biri başkomutana, kendisi için bir kaleska gönderilmesini isteyip istemediğini sorunca, çok heyecanlı olduğu belli olan Kutuzov cevap verirken beklenmedik bir şekilde hıçkırmaya başlamıştı.

VII

Birlikler 8 Kasım'da, Krasnaya çarpışmalarının son günü geceleyecekleri yere geldiklerinde karanlık çökmüştü. Bütün gün sakin geçmişti, ayaz vardı ve gün boyunca ara ara hafif bir kar yağmıştı; akşama doğru hava açılmıştı. Kar tanelerinin arasından siyah-mor, yıldızlı bir gökyüzü görünüyordu ve ayaz şiddetini artırmaya başlamıştı.

Tarutino'dan üç bin kişi çıkan ama mevcudu artık dokuz yüz kişiye kadar inen nişancı alayı geceleyecekleri yere,

anayolun üzerindeki köye ilk gelenlerden biriydi. Alayı karşılayan levazımcılar bütün kulübelerin yaralı ve ölü Fransız süvari ve kurmaylarıyla dolu olduğunu söyledi. Sadece alay komutanı için bir tane kulübe vardı.

Alay komutanı kendisine ayrılan kulübeye geldi. Alay köyü geçip yolun üzerindeki son kulübelerin yanında tüfek çattı.

Alay, kocaman, çok uzuvlu bir hayvan gibi inini ve yiyeceğini hazırlamaya koyuldu. Askerlerin bir kısmı, dizlerine kadar kara bata çıka, köyün sağ tarafındaki huş ormanına daldı ve ormandan hemen balta ve kılıç sesleri, kırılan dalların çatırtıları ve neşeli bağrışmalar gelmeye başladı; diğer bir kısmı arabaların ve bir araya toplanmış atların ortasında arabalardan kazanları, peksimetleri indirmekle, atları yemlemekle uğraşıyorlardı; üçüncü bir kısmı köye dağılmış kurmaylar için oda ayarlıyor, kulübelerde yatan Fransız ölülerini kaldırıyor, ateş yakmak için tahta, kuru odun ve damlara örtülü samanları, kendilerini korumak için de ince çubuklu çitleri getiriyorlardı.

On beş kadar asker köyün ucundaki, çatısı zaten sökülmüş olan bir barakanın ince çubuklu, yüksek çitini neşeli bağrışmalarla sarsıyorlardı.

"Hadi, hep birlikte, yüklenin!" sesleri yükseliyor ve yer yer karla örtülü büyük, buz tutmuş çit, gecenin sessizliği içinde çatırtıyla sallanıyordu. Çitin alt kazıkları gittikçe daha fazla çatırdamaya başladı ve sonunda çit, üzerine yüklenen askerlerle birlikte devrildi. Gürültülü, kaba, neşeli çığlıklar ve kahkahalar duyuldu.

"İkişer kişi tutun! Manivelayı buraya gönderin! İşte öyle. Nereye ittiriyorsun?"

"Hep birlikte... Bekleyin çocuklar! Şarkıyla!"

Hepsi sustu, yüksek olmayan, kadife gibi, hoş bir ses şarkı söylemeye başladı. Üçüncü kıtanın sonunda, son sesin bitmesiyle birlikte, yirmi kişi bir ağızdan bağırmaya başla-

dı: "Uuuu! İşte geliyor! Hep birlikte! Taşıyalım çocuklar!" Ama hep birlikte gösterdikleri çabaya rağmen, ince çubuklu çiti pek fazla götüremediler; sessizliğin içinde sık sık soludukları duyuluyordu.

"Hey, altıncı bölüktekiler! Şeytanlar, iblisler! Yardım etsenize... Sizin de bize işiniz düşer."

Altıncı bölükten köye doğru giden yirmi kişi çiti sürükleyenlere katıldı; beş sajen boyunda, bir sajen enindeki ince çubuklu çit yan yatmış bir halde, nefes nefese kalmış askerlerin omuzlarını ezip keserek köyün sokağında ilerlemeye başladı.

"Yürüyün, hadi... düşüyor musun? Niye durdun? Hadi..."

Neşeli, yakası açılmadık küfürlerin ardı arkası gelmiyordu.

Birden çiti taşıyanlara doğru koşan bir askerin, onları azarlar gibi, "Ne yapıyorsunuz?" dediği duyuldu.

Başçavuş, "Beyler burada; bizzat anaral şu kulübede, şeytan, iblis, ağzı bozuk herifler," diye bağırdı ve kolunu iyice açıp önüne ilk gelen erin sırtına indirdi, "Biraz sessiz olun!"

Erler sessizleşti. Başçavuşun vurduğu er çite çarpıp çizilen ve kan içinde kalan yüzünü homurdanarak silmeye koyuldu.

Başçavuş uzaklaşır uzaklaşmaz, ürkek bir fısıltıyla, "Nasıl da vurdu iblis! Ağzım burnum kan içinde kaldı," dedi.

Gülen bir ses, "Hoşuna gitmedi mi yoksa?" dedi ve askerler seslerini alçaltarak yollarına devam etti. Köyden çıkınca yeniden yüksek sesle, söylediklerine hedefi belli olmayan küfürler katarak konuşmaya başladılar.

Askerlerin yanından geçtiği kulübede yüksek rütbeli komutanlar toplanmış, çaylarını içtikten sonra günün olayları ve yarın için önerilen manevralar hakkında hararetli bir görüşme yapıyorlardı. Sol kanada ilerleyip genel valinin yolunun kesilmesi ve onun ele geçirilmesi öneriliyordu.

Askerler ince çubuklu çiti getirdiklerinde her tarafta mutfak ateşleri yanmıştı. Odunlar çatırdıyor, karlar eriyor,

askerlerin siyah gölgeleri yerleşilmiş, karlı örtüsü çiğnenmiş alanda bir oraya bir buraya gidiyordu.

Baltalar, kılıçlar her yanda iş başındaydı. Her şey emir beklemeden yapılıyordu. Gece için yedek odun taşınıyor, komutanlar için kulübecikler hazırlanıyor, kazanlar kaynatılıyor, silahlar ve teçhizatın bakımı yapılıyordu.

Getirilen ince çubuklu çit sekizinci bölüğün kuzey tarafına yarım daire şeklinde yerleştirildi, çatal ayaklarla desteklendi ve önünde kamp ateşi yakıldı. Yat borusu çalındı, yoklama alındı, akşam yemeği yendi ve askerler geceyi geçirmek için kamp ateşlerinin etrafına yerleşerek, kimisi ayakkabılarını tamir etmeye, kimisi çubuk tüttürmeye, kimisi de çırılçıplak soyunup bitlerini dökmeye koyuldu.

VIII

Sıcak çizmeleri, gocukları, başlarının üzerinde çatıları olmayan, eksi on sekiz derece dondurucu kar altında, erzakların her zaman ordunun yanında olmaması nedeniyle tam tayın alamayan Rus askerlerinin, o sırada içinde bulundukları akılalmaz zorlu şartlarda moralleri bozuk, acınacak bir halde oldukları düşünülebilir.

Tam tersine, birlikler en iyi fiziki koşullara sahip oldukları zamanlarda bile hiç bu kadar neşeli ve canlı bir görüntü sergilememişlerdi. Bunun nedeni, umutsuzluğa düşmeye ve zayıflık göstermeye başlayanların gittikçe ayıklanmasıydı. Fiziksel ve ruhsal anlamda zayıf olan herkes çoktan geride bırakılmıştı; geriye sadece ruhen ve bedenen sağlam olanlar kalmıştı.

Etraflarına ince çubuklu çit çekilen sekizinci bölük her yerden daha kalabalıktı. İki başçavuş onların yanında oturuyordu ve kamp ateşleri diğer kamp ateşlerinden daha parlak yanıyordu. İnce çubuklu çitin arkasında oturma ayrıcalığını vermek için yakacak odun getirilmesi şartını koşmuşlardı.

Dumandan gözlerini kısıp kırpıştıran ama ateşin yanından ayrılmayan yüzü kızarmış, kızıl saçlı bir asker, "Hey Makayev, seni gidi... kayıp mı oldun yoksa kurtlar mı yedi? Yakacak odun getirsene," diye bağırdı. Sonra başka birine dönerek, "Karga, sen git odun getir bari," dedi. Kızıl saçlı, astsubay ya da erbaş değildi ama sağlam yapılı bir asker olduğu için kendinden zayıflara emir verirdi. Karga ismini taktıkları, zayıf, ufak tefek, sivri ve küçük burunlu asker uysalca kalktı ama tam emri yerine getirmek için gidecekti ki odun taşıyan genç bir askerin ince, güzel endamı ateşin aydınlığına girdi.

"Buraya getir! Aferin sana!"

Odunları kırdılar, ateşe yerleştirdiler, üflediler, kaputlarıyla yelpazelediler, alevler cızırdamaya, çıtırdamaya başladı. Askerler ateşe yaklaşıp çubuklarını yaktılar. Yakacak odun getiren genç, yakışıklı asker ellerini kalçalarına dayayıp donan ayaklarını hızlı, çevik hareketlerle yere vurmaya başladı.

Her hecede hıçkırık tutmuş gibi durarak, "Ah, anacığım, kırağı soğuk ama iyi ki nişancı olmuşum..." diye bir şarkı tuttu.

Dans eden askerin ayakkabısının tabanının sarktığını fark eden kızıl saçlı asker, "Hey, ayakkabının tabanı düşecek!" diye bağırdı. "Ne diye tepiniyorsun ki?"

Dans eden durdu, sarkan deri parçasını kopartıp ateşe attı.

"İşte bu kadar kardeş," dedi; oturup sırt çantasından Fransızlardan aldığı mavi bir bez parçası çıkardı ve ayağını sarmaya başladı. Ayaklarını ateşe uzatarak ekledi: "İkisi de mahvoldu."

"Yakında yenilerini verecekler. Şu Fransızların işlerini bitirelim, herkese ikişer çift diyorlar."

Başçavuş, "Köpek soyu Petrov geride kaldı," dedi.

Diğer başçavuş, "Ben bunu daha ne zaman fark etmiştim," dedi.

"Ne olacak ki, asker müsveddesi..."

"Üçüncü bölükte, dünkü yoklamada dokuz kişi eksik çıkmış diyorlar."

"Olacağı bu, ayaklar donarsa nasıl yürüyeceksin?"

Başçavuş, "Eeh, kes saçmalamayı!" dedi.

Yaşlı bir asker, ayakların donmasından bahseden askeri azarlayarak, "Yoksa sende mi öyle yapmak isterdin?" dedi.

Karga lakaplı, sivri burunlu asker birden ateşin başında ayağa kalkarak, tiz ve titreyen bir sesle, "Ne sandın ya?" dedi. "Şişman olan zayıflıyor, zayıf olan ölüyor." Başçavuşa dönerek kararlı bir sesle, "Şu halime bakın. Katlanamıyorum artık," dedi, "beni hastaneye göndermelerini emret, romatizma beni bitirdi; yoksa zaten geride kalacağım..."

Başçavuş sakince, "Tamam, tamam, göndeririz," dedi.

Asker sustu, konuşma devam etti.

Askerlerden biri konuyu değiştirip, "Bugün az mı Fransız esir aldık; ama bir tanesinde bile şöyle düzgün bir çizme yok, adları çizme," dedi.

Dans eden asker, "Hepsini Kazaklar aldı. Albay için kulübeyi temizliyorlardı, bütün Fransızları dışarı taşıdılar. İnsan görünce üzülüyor çocuklar," dedi. "Hepsini tutup attılar: İnanır mısınız bir tanesi hâlâ hayattaydı, kendi dilinde bir şeyler mırıldanıyordu."

İlk konuşan, "Ama temiz insanlar," dedi, "ak huş kadar beyazlar, soylular da var, çok yürekliler."

"Ne sanıyordun ki? Orada herkesi askere alıyorlar."

Dans eden asker şaşkın bir gülümsemeyle, "Ama dilimizi hiç anlamıyorlar," dedi, "kimin tebaasısın diye soruyorum, kendince bir şeyler geveliyor. Garip bir millet!"

Beyazlıklarına hayret eden asker, "Gerçekten de çok garip kardeşler," diye devam etti, "Mojaysk önündeki çarpışmanın olduğu yerdeki ölüleri kaldıran mujikler, onların ölülerinin orada bir ay kaldığını söylüyorlar. Onların ölüleri kâğıt gibi bembeyaz, temizmiş, hiç koku yokmuş, barut kokusu bile daha fazla hissediliyormuş."

Bir tanesi, "Soğuktan olmasın?" diye sordu.

"Ne kadar da zekisin! Soğuktanmış! Hava sıcaktı bir kere. Soğuktan olsaydı bizimkiler de kokmazdı. Bizimkilerin yanına gidenler, çürüyüp kurtlandıklarını söylüyorlar. Ağzımıza mendil bağlayıp, yüzümüzü başka yöne çevirip sürükleye sürükleye götürdük diyorlar; katlanılacak gibi değilmiş. Ama onlarınkiler, kâğıt gibi beyazdı diyorlar, koku diye bir şey yokmuş."

Bir sessizlik oldu.

Başçavuş, "Yediklerindendir herhalde," dedi, "soyluların yediği yemeklerden götürüyorlardı."

Hiçbiri itiraz etmedi.

"Çarpışmanın olduğu Mojaysk'taki mujiklerden biri, çevredeki on köyden adam topladıklarını, yirmi gün ölü taşıdıklarını ama yine de hepsini kaldıramadıklarını söyledi. Dediğine göre bu kurtlar..."

Yaşlı asker, "İşte o gerçek bir savaştı," dedi, "hatırlanmaya değer tek savaş oydu; ama ondan sonrakiler... sadece insanlara eziyet oldu."

"Doğru diyorsun amca. Önceki gün onları kovalamıştık, biz daha yanlarına gitmeden, alelacele silahlarını atıyor, diz çöküyorlardı. Pardon diyorlardı. Bu sadece bir örnek. Platov bizzat Polyon'u iki kere sıkıştırmış diyorlar. Ne diyeceğini bilememiş. Yakalamış yakalamış ama avcunun içindeki kuş gibi uçmuş da uçmuş. Öldürmek de olmaz."

"Yalan söylediğin yüzünden belli Kiselev."

"Ne yalanı, gerçeğin ta kendisi."

"Benim elime düşseydi, yakaladıktan sonra toprağa gömerdim. Kazığa geçirirdim. Bu kadar adam onun yüzünden öldü."

Yaşlı asker esneyerek, "İşini bitireceğiz, bir daha gelmeyecek," dedi.

Sohbet bitti, askerler yatmaya başladı.

Samanyolu'na hayran hayran bakan bir asker, "Yıldızlara bak, ne kadar parlaklar! Sanki kadınlar yıkadıkları çamaşırları sermişler," dedi.

"Bereketli bir yıl olacağına işarettir çocuklar."

"Daha odun gerekecek."

"Sırtını ısıtıyorsun, karnın donuyor. Çok garip."

"Ulu Tanrım!"

"Ne ittiriyorsun, ateş babanın malı mı? Amma da yayılmış."

Çöken sessizliğin içinde, uykuya dalan birkaç kişinin horultusu duyuldu; diğerleri bir o taraflarını bir bu taraflarını ateşe verip ısıtıyor, arada bir konuşuyorlardı. Yüz adım ötedeki bir kamp ateşinden herkesin katıldığı, neşeli kahkahalar geliyordu.

Askerlerden biri, "Beşinci bölükte cümbüş var," dedi, "amma kalabalık toplanmış!"

Askerlerden biri kalkıp beşinci bölüğe gitti.

Geri dönünce, "Öyle bir eğleniyorlar ki," dedi, "iki Hransız bulmuşlar. Bir tanesi tamamen donmuş, öteki umursamaz, eğlenceli bir şey! Şarkı söylüyor."

"Deme ya? Gidip bakalım..." Birkaç asker beşinci bölüğe gitti.

IX

Beşinci bölük ormanın tam kenarındaydı. Kocaman bir kamp ateşi karın ortasında parlak bir alevle yanıyor, ağaçların kırağı yükünü almış dallarını aydınlatıyordu.

Beşinci bölüğün askerleri, gecenin bir yarısı ormandan karı çiğneyen ayak sesleri ve dal çıtırtıları duydular.

Askerlerden biri, "Çocuklar, ayı," dedi. Hepsi kafasını kaldırıp kulak kabarttı ve ormandan kamp ateşinin aydınlığına birbirlerine yaslanmış, garip giyimli iki insan çıktı.

Bunlar ormana saklanmış iki Fransızdı. Boğuk bir sesle, askerlerin anlamadığı bir dilde bir şeyler söyleyip kamp ateşine yaklaştılar. Bir tanesi uzun boyluydu, subay şapkası vardı ve gücü tamamen tükenmiş gibiydi. Ateşin yanına gelince oturmak istedi ama yere düştü. Kısa boylu, tıknaz, başının etrafına, çenesinden yukarı doğru fular sarılı diğer asker daha kuvvetliydi. Arkadaşını kaldırdı, ağzını işaret ederek bir şeyler söyledi. Askerler Fransızların çevresini sardı, hasta olanın altına bir kaput serdiler ve ikisine de lapa ve votka getirdiler.

Gücü tamamen tükenmiş Fransız subayı Ramball, fularlı asker de onun emir eri Morel'di.

Morel votkayı içip bir karavana lapayı yiyince birden normal olmayan bir neşeye kapıldı, kendisini anlamayan askerlere hiç durmadan bir şeyler anlatmaya başladı. Ramball yemeği reddetmişti, ateşin yanında dirseklerine dayanıp uzanmış, sessizce, boş ve kızarmış gözlerle Rus askerlere bakıyordu. Arada bir uzun uzun inliyor, sonra yeniden sessizleşiyordu.

Morel omuzlarını işaret ederek askerlere, onun bir subay olduğunu ve ısınması gerektiğini anlatmaya çalıştı. Ateşin yanına gelen bir Rus subay, bir Fransız subayı ısınması için yanına alıp almayacağını sorması için albaya birini gönderdi; gönderilen asker dönüp albayın, subayın getirilmesini emrettiğini söyleyince Ramball'a, gidebileceğini ilettiler. Ayağa kalktı ve yürümeye çalıştı ama sendeledi ve yanında duran asker tutmasaydı düşecekti.

Askerlerden biri Ramball'a dönüp alaylı alaylı göz kırparak, "Ne oldu? Gitmeyecek misin?" dedi.

Dört bir yandan, dalga geçen askere yönelik, "Aptal herif! Ne saçmalıyorsun sen! Köylü işte, tam bir köylü," suçlamaları duyuldu. Ramball'ın çevresini sardılar, iki kişi kollarının altına girip kaldırarak kulübeye götürdü. Ramball kollarını askerlerin boyunlarına dolamış, onu götürürlerken ağlamaklı bir sesle, "Oh, mes braves, oh, mes bons, mes bons amis! Voilà des hommes! oh, mes braves, mes bons

amis!"[7] diyordu; başını eğip bir çocuk gibi askerlerden birinin omzuna dayadı.

Bu sırada Morel en iyi yerde, çevresi askerlerle sarılı bir halde oturuyordu.

Kısa boylu, tıknaz Fransız Morel'in gözleri kanlanmış, yaşarmıştı, kasketini kadınların yaptığı gibi, üzerinden geçirdiği fularla bağlamıştı ve üzerinde bir kadın mantosu vardı. Sarhoş gibi bir hali vardı, kolunu yanında oturan askere sarmış, boğuk, kesik kesik bir sesle Fransızca bir şarkı söylüyordu. Askerler ellerini bellerine dayamış, onu izliyorlardı.

Morel'in sarıldığı şakacı, şarkı söylemeye meraklı asker, "Hadi ama, bize de öğret şarkıyı. Ben çabuk öğrenirim. Sözleri nasıl?" dedi.

Morel gözlerini kırparak söylemeye başladı:

Vive Henri Quatre,
Vive ce roi vaillant! –
Ce diable à quatre...[8]

Asker ellerini sallayarak ve melodiyi gerçekten de tuttura rak, "Vivarika! Vif seruvaru!

Sidyablyaka..." diye tekrarladı.

Dört yandan kaba, neşeli kahkahalar yükseldi: "Bravo, ha, ha!" Morel de güldü, yüzü kırıştı.

"Hadi, devam, devam!"

Qui eut le triple talent,
De boire, de battre,
Et d'être un vert galant...[9]

---

7 Oh, benim cesur, benim güzel, benim iyi dostlarım! Adam dediğin böyle olur! Oh, benim cesur, benim iyi dostlarım!

8 Yaşasın Dördüncü Henri,
Yaşasın cesur kral!
Bu dördüncü şeytan...

9 Üç yeteneği vardı,
İçmek, kavga etmek,
Ve kart bir çapkın olmak...

"Bu da güzelmiş. Hadi, Zalatayev!.."

Zalatayev kendini zorlayarak, "Kiyu..." sesi çıkarttı. Dudaklarını büyük bir gayretle büzerek, "kiyu-yu-yu..." diye uzattı ve şarkıya devam etti: "Letriptala, de bu de ba i detravagala."

"Vay, çok güzel. Alın size bir hransız! Of... ha, ha, ha! Biraz daha yiyecek ister misin?"

"Ona lapa ver; açlıktan ölmüş, öyle hemen doymaz."

Yine lapa verdiler; Morel gülümseyerek üçüncü karavanayı yemeye koyuldu. Morel'i seyreden bütün genç askerlerin yüzlerinde keyifli bir gülümseme vardı. Böyle boş şeylerle uğraşmanın yakışık almadığını düşünen yaşlı askerler kamp ateşinin diğer tarafına uzanmışlardı ama arada bir dirseklerinin üzerinde doğruluyor, gülümseyerek Morel'e bakıyorlardı.

İçlerinden biri kaputuna sarınırken, "Onlar da insan," dedi. "Pelin kendi kökü üzerinde büyür."

"Ooo! Tanrım, yüce Tanrım! Ne kadar çok yıldız var! Don işareti..." Ve herkes sessizliğe büründü.

Yıldızlar, artık kendilerine kimsenin bakmadığını biliyorlarmış gibi, kapkara gökyüzünde kendi oyunlarına dalmışlardı. Bir parlıyor, bir sönüyor, birbirlerine telaşla eğlenceli ama gizemli bir şey fısıldıyorlardı.

X

Fransız birlikleri, matematiksel olarak tutarlı bir oranla erimeye devam ediyordu. Hakkında çok şey yazılan Berezina geçişi, seferin kesinlikle belirleyici bir safhası değil, Fransız Ordusu'nun yok olma sürecindeki ara evrelerden biriydi. Berezina hakkında bu kadar çok şeyin yazılmış ve hâlâ yazılıyor olmasının Fransızlar açısından nedeni, ordunun daha önce de acısını duyduğu benzer felaketlerin yıkı-

lan Berezina Köprüsü'nde, bir anda ve herkesin hafızasında yer eden tek bir trajik manzara içinde bir araya toplanmasıdır. Rusların Berezina hakkında bu kadar çok konuşup yazmasının nedeni ise, Napolyon'u Berezina Nehri üzerinde kurulacak stratejik tuzağa düşürüp yakalamak için savaş alanından uzakta, Peterburg'ta hazırlanan plandır (bu planı da Phull hazırlamıştı). Herkes her şeyin plana uygun gideceğinden emindi ve bu yüzden Fransızları perişan edenin Berezina geçişi olacağında ısrar ettiler. Gerçekte ise rakamlar bize, Fransızlar için Krasnaya'nın, silah kaybı ve verilen esir bakımından Berezina geçişinden çok daha kırıcı olduğunu gösteriyor.

Berezina geçişinin tek önemi, düşmanın çekilme hattının kesilmesine dair bütün planların yanlışlığını, tek doğru ve olası hareket tarzının, Kutuzov'un ve tüm birliklerin (kitlelerin) talep ettiği, düşmanı sadece takip etmek olduğunu, açıkça ve tartışmaya yer bırakmayacak şekilde kanıtlamış olmasıdır. Fransız kalabalıkları hedeflerine ulaşmak için sürekli artan bir hızla ve tüm enerjileriyle kaçıyorlardı. Yaralı bir hayvan gibi kaçıyorlardı ve yollarını kesmek imkânsızdı. Geçiş için yapılan düzenlemeler değilse de köprülerin üzerindeki hareket bunu kanıtladı. Köprüler yıkılınca silahsız askerler, Fransızların yük konvoyundaki Moskovalılar, çocuklu kadınlar eylemsizlik kuvvetine teslim olmadılar; ileriye, kayıklara, donmuş suya doğru koştular.

Bu dürtü anlaşılır bir şeydi. Kaçanların durumu da peşlerinden gidenlerin durumu da aynı derecede kötüydü. Her biri, kendi insanlarının yanında kaldığı müddetçe, herhangi bir felaket anında, arkadaşlarının ve onlar arasında sahip olduğu konumun yardımı dokunabileceğini ümit ediyordu. Ruslara teslim olursa, içinde bulunduğu felaket durumu değişmiyordu ama hayat gereksinimlerinin karşılanması sırasında en arkaya düşüyordu. Fransızların, Rusların ne yapacaklarını bilmedikleri esirlerin yarısının, Ruslar kurtarmayı

gerçekten istemelerine rağmen soğuktan ve açlıktan öldüğü gerçeğinden haberdar olmalarına gerek yoktu; başka türlü olamayacağını zaten hissediyorlardı. En merhametli, Fransızlara en düşkün Rus komutanların, Rus hizmetinde görevli Fransızların elinden esirleri kurtaracak bir şey gelmiyordu. Fransızların ölmesinin nedeni Rus Ordusu'nun içinde bulunduğu felaket durumuydu. Hiçbir zararları, suçları olmayan, nefret edilmeyen ama sadece fazlalık olan Fransızlara vermek için aç, ihtiyaç duyulan askerlerin elinden ekmekleri, giysileri alınamazdı. Bunu yapanlar da oldu ama onlar sadece istisnaydı.

Arkalarında kesin bir ölüm, önlerinde ise ümit vardı. Gemiler yakılmıştı; toplu halde kaçmaktan başka bir kurtuluş yoktu ve Fransızlar tüm güçlerini bu toplu kaçışa vermişlerdi. Özellikle Peterburg planıyla birlikte özel bir ümidin bağlandığı Berezina'dan sonra, Fransızlar daha ileri kaçtıkça ve arkada bıraktıklarının durumu kötüleştikçe, birbirlerini ve özellikle Kutuzov'u suçlayan Rus komutanların ihtiraslarının ateşi de körüklendi. Peterburg'ta hazırlanan Berezina planının başarısızlığa uğraması durumunda suçun onun üzerine atılacağı düşünülüyor, ondan duyulan hoşnutsuzluk artıyor, onunla ilgili küçümseyici ve alaylı sözler gittikçe daha güçlü ifade ediliyordu. Alaylı ve küçümseyici sözler doğal olarak saygılı bir biçimde, Kutuzov'un ne ile ve niçin suçlandığını soramayacağı bir biçimde dile getiriliyordu. Onunla ciddi ciddi konuşmuyorlardı; ona rapor verirlerken ya da onayını isterlerken hüzünlü bir ayin yapar gibiydiler, arkasından birbirlerine göz kırpıyor ve her adımda onu yanlış yönlendirmeye çalışıyorlardı.

Bu insanların hepsi, onu anlayamadıkları için, bu ihtiyarla konuşulacak hiçbir şey olmadığı, onların planlarının derinliğini hiçbir zaman anlayamayacağı, altın köprüyle, serseri güruhuyla sınır ötesine geçilmemesi gerektiğiyle vb. şeylerle ilgili söyledikleri (bunlar onlara sadece boş laf gibi

geliyordu) yüzünden hesap vereceği düşüncesini benimsemişlerdi. Bütün bunları ondan zaten dinlemişlerdi. Ve bütün söyledikleri, örneğin erzakın beklenmesi gerektiği, askerlerin ayağında çizme olmaması gibi şeyler o kadar basit, kendi önerileri ise o kadar sofistike ve zekiceydi ki, onun aptal ve ihtiyar, kendilerinin ise yetkisi olmayan, dâhi komutanlar oldukları açıktı.

Özellikle parlak amiral ve Peterburg kahramanı Vitgenşteyn'in orduya katılımından sonra bu ruh hali ve karargâh dedikoduları son raddeye vardı. Kutuzov bunu görüyor ve iç çekip omuz silkmekle yetiniyordu. Sadece bir keresinde, Berezina'dan sonra, hükümdara özel rapor gönderen Benigsen'e kızmış ve şu mektubu yazmıştı:

"Ekselanslarınız, geçirdiğiniz hastalık nöbetleri dolayısıyla, lütfen bu mektubu alır almaz Kaluga'ya gidiniz ve orada majesteleri imparatordan gelecek emirleri ve görevlendirmeleri bekleyiniz."

Ama Benigsen'in ayrılmasından sonra orduya, seferin başında orduda olan ve Kutuzov tarafından uzaklaştırılan Grandük Konstantin Pavloviç geldi. Grandük orduya bu gelişinde Kutuzov'a, hükümdar imparatorun birliklerimizin önemsiz başarılarından ve yavaş hareket etmelerinden duyduğu hoşnutsuzluğu bildirdi. Hükümdar imparator birkaç gün içinde orduya bizzat gelmek niyetindeydi.

Kutuzov gibi savaşta olduğu kadar sarayda da deneyimli ihtiyar bir adam, aynı yılın ağustos ayında hükümdar istememesine rağmen başkomutan seçilmiş, veliaht grandükü ordudan uzaklaştırmış, yine hükümdar istememesine rağmen kendi yetkisini kullanıp Moskova'nın terk edilmesi emrini vermiş Kutuzov döneminin kapandığını, rolünün sona erdiğini ve sözde yetkisinin elinden alındığını hemen anladı. Ve bunu sadece sarayın yaklaşımından anlamadı. Bir yandan, kendi rolünü oynadığı savaş meselesinin sona erdiğini görmüş, görevinin bittiğini hissetmiş, diğer yandan

ihtiyar vücudunun yorgunluğunu ve dinlenmeye ihtiyacı olduğunu da hissetmeye başlamıştı.

Kutuzov, 29 Kasım'da Vilnius'a, kendi deyimiyle güzel Vilnius'una geldi. Meslek hayatı boyunca Vilnius'a iki kere valilik etmişti. Yıkıma uğramamış, zengin Vilnius'ta uzun süredir mahrum kaldığı konforlu yaşamın yanı sıra eski dostlarını ve hatıralarını da buldu. Bir anda bütün askerî meselelere ve devlet işlerine sırtını dönen Kutuzov alışkın olduğu sade hayata, çevresinde fokur fokur kaynayan tutkular izin verdiği ölçüde öyle bir daldı ki, tarih sahnesinde gerçekleşmekte olan ve gerçekleşecek olaylar onu hiç ilgilendirmiyordu sanki.

Düşmanın yolunu kesip onu bozguna uğratmanın en ateşli taraftarlarından biri olan Çiçagov, Yunanistan'da ve sonra Varşova'da ilk başta şaşırtma hareketi yapmak isteyen ama kendisine emredilen yere bir türlü gitmek istemeyen, hükümdar karşısında cesur konuşmasıyla tanınan, 1811 yılında Türkiye'yle barış yapılması için Kutuzov'dan ayrı olarak gönderilen ve barışın zaten sağlandığını görünce hükümdarın karşısında başarının Kutuzov'a ait olduğunu itiraf ettiği için Kutuzov'un kendisine iyilik borcu olduğunu düşünen Çiçagov, Kutuzov'u Vilnius'ta kalacağı şatoya geldiği zaman ilk karşılayan kişi oldu. Bahriye üniforması, meçi ve koltuğunun altına aldığı kasketiyle Kutuzov'a garnizon raporu ve şehrin anahtarını verdi. Gençlerin bunak ihtiyarlara karşı sergiledikleri o küçümseyici saygı, Kutuzov'a yöneltilen suçlamaları bilen Çiçagov'un tavırlarında kendini apaçık gösteriyordu.

Kutuzov, Çiçagov'la konuşurken laf arasında, Borisov'da ondan gasbedilen sofra takımı yüklü binek arabasının tekrar ele geçirildiğini ve sofra takımının eksiksiz olarak kendisine verileceğini söyledi.

Çiçagov birden parladı, her kelimesinde kendisinin haklı olduğunu kanıtlamaya çalışarak ve Kutuzov'un da bunu dikkate alacağını varsayarak, "C'est pour me dire que je

n'ai pas sur quoi manger... Je puis au contraire vous fournir de tout dans le cas même où vous voudriez donner des dîners,"[10] dedi. Kutuzov ince, etkileyici tebessümüyle gülümsedi, omuzlarını silkerek cevap verdi: "Ce n'est que pour vous dire ce que je vous dis."[11]

Kutuzov, hükümdarın isteğinin aksine, birliklerin büyük bölümünü Vilnius'ta bekletti. Yakınındakilerin söylediklerine göre Vilnius'ta kaldığı bu dönemde inanılmayacak derecede gevşemiş, fiziksel olarak da güçten düşmüştü. Askerî işlerle gönülsüz ilgileniyordu, her şeyi generallerine bırakmıştı ve hükümdarı beklerken soyutlanmış bir hayat sürüyordu.

Peterburg'tan 7 Aralık'ta maiyetiyle, Kont Tolstoy, Prens Volkonski, Arakçeyev ve başka insanlarla birlikte yola çıkan hükümdar 11 Aralık'ta Vilnius'a geldi ve seyahat kızağıyla doğruca şatoya gitti. Şatonun önünde, şiddetli dona rağmen tören üniformalı yüz general ve kurmay subay ile Semyonovski Alayı'nın şeref kıtası bekliyordu.

Şatoya hükümdardan önce, atları terlemiş bir troykayla dörtnala gelen bir haberci, "Geliyor!" diye bağırdı. Konovitsın, küçük kapıcı odasında bekleyen Kutuzov'a haber vermek için antreye koştu.

İhtiyarın tören üniformalı, göğsü madalyalarla kaplı, beline göbeğinin gerginleştirdiği bir kuşak sarılı kalın, iri bedeni birkaç dakika sonra paytak paytak ilerleyerek sundurmaya çıktı. Kutuzov şapkasını yanlamasına taktı, eldivenlerini eline aldı, merdivenlerden adımlarını güçlükle atarak indi ve hükümdara sunulmak üzere hazırlanmış raporu aldı.

Bir koşuşturma, fısıldaşma oldu, uçarcasına gelen bir troyka göründü; bütün gözler dörtnala yaklaşan, hükümdarın ve Volkonski'nin endamlarının belirmeye başladığı kızağa çevrildi.

---

10 İçine yemek koyup yiyecek bir şeyim olmadığını mı söylemeye çalışıyorsunuz... tam tersine, yemek vermeye niyetiniz olursa gerekli her şeyi size temin edebilirim.

11 Ben sadece ne demek istediysem onu söylüyorum.

Bütün bunlar, elli yılın getirdiği alışkanlıkla, ihtiyar generalin, fiziksel olarak da belli olan bir endişeye kapılmasına neden oldu; üstünü başını telaşla, alelacele yokladı, şapkasını düzeltti ve kızaktan inen hükümdar ona baktığı anda kuvveti birden yerine geldi, dimdik durarak raporu uzattı ve ölçülü, samimi sesiyle konuşmaya başladı.

Kutuzov'u baştan ayağa hızlıca süzen hükümdar, bir an için kaşlarını çattı ama hemen kendini toplayıp ihtiyar generalin yanına geldi, kollarını açıp kucakladı. Bu kucaklama, uzun süredir sahip olduğu alışkanlığın etkisiyle ve en içten hislerinin bir karşılığı olması nedeniyle Kutuzov'u her zamanki gibi duygulandırdı: Hıçkırarak ağlamaya başladı.

Hükümdar subayları ve Semyonovski kıtasını selamladı, ihtiyarın elini bir kere daha tuttu ve onunla birlikte şatoya girdi.

Hükümdar feldmareşalle yalnız kalınca takibin yavaşlığından, Krasnaya ve Berezina'da yapılan hatalardan duyduğu memnuniyetsizliği belirtti ve ileride sınır ötesine yapılacak bir seferle ilgili düşüncelerini söyledi. Kutuzov ne itiraz etti ne de düşüncesini söyledi. Yedi yıl önce, Austerlitz savaş meydanında, hükümdarın emirlerini dinlerken yüzünde beliren itaatkâr, hiçbir düşünce belli etmeyen ifade şimdi yine belirmişti.

Çalışma odasından çıkan Kutuzov başı önde, ağır adımlarla, yalpalaya yalpalaya salondan geçerken bir ses onu durdurdu.

Birisi, "Ekselansları," dedi.

Kutuzov başını kaldırdı ve içinde küçük bir şey olan gümüş bir tepsiyle karşısında duran Kont Tolstoy'un gözlerine uzun süre baktı. Kutuzov kendisinden ne istendiğini anlamamışa benziyordu.

Birden hatırlar gibi oldu: Tombul yüzünde zor fark edilir bir gülümseme parladı, saygıyla yerlere kadar eğilerek tepsinin içindeki şeyi aldı. Bu, 1. dereceden Georgiyev nişanıydı.

XI

Ertesi gün, Kutuzov'un kaldığı şatoda, hükümdarın da şereflendirdiği bir ziyafet ve balo düzenlendi. Kutuzov'a 1. dereceden Georgiyev nişanı verilmişti; hükümdar ona en yüksek itibarı gösteriyordu; ama hükümdarın feldmareşalden hoşnut olmadığını herkes biliyordu. Nezaket kurallarına uyuluyordu ve bunun ilk örneğini hükümdar vermişti; ama herkes ihtiyarın hatalı olduğunu ve hiçbir faydası kalmadığını biliyordu. Kutuzov baloda, hükümdar salona girerken, ele geçirilen bayrakların, Yekaterina dönemi âdetleri gereğince ayaklarının altına serilmesini emredince hükümdar yüzünü fena halde buruşturdu ve birkaç kişinin "İhtiyar komedyen" sözcüklerini yakaladığı bir şeyler mırıldandı.

Hükümdarın Kutuzov'dan duyduğu hoşnutsuzluk, görünüşe göre Kutuzov müstakbel bir seferin önemini anlamak istemediği ya da anlayamadığı için, Vilnius'ta daha da arttı.

Ertesi sabah hükümdar, çevresinde toplanan subaylara, "Siz sadece Rusya'yı kurtarmadınız, siz Avrupa'yı kurtardınız," deyince savaşın bitmediğini hepsi anladı.

Bir tek Kutuzov bunu anlamak istemiyordu ve yeni bir savaşın Rusya'nın durumunu düzeltemeyeceğini, şanını yükseltemeyeceğini, durumunu kötüleştirmekten ve Rusya'nın, kendi görüşüne göre, en yükseklere çıkarttığı şanını azaltmaktan başka bir işe yaramayacağını düşündüğünü söyledi. Hükümdara yeni asker toplamanın imkânsız olduğunu kanıtlamaya çalıştı; halkın kötü durumundan, başarısızlık ihtimalinden bahsetti.

Böyle bir ruh hali içinde olan feldmareşal, doğal olarak, müstakbel savaşlar için bir engel ve frendi.

İhtiyarla karşı karşıya gelmekten kaçınmak için gerekli yol kendiliğinden ortaya çıktı, Austerlitz'de ona ve seferin başında Barclay'e yapıldığı gibi, üzerinde durduğu başko-

mutanlık yetkisi onu üzmeden ve ona hissettirilmeden çekilip alındı ve bizzat hükümdara devredildi.

Bu amaçla kurmayda adım adım değişiklikler yapıldı, Kutuzov'un kurmayının gücü yavaş yavaş azaltıldı ve hükümdara aktarıldı. Toll, Konovitsın, Yermolov başka görevlere atandılar. Herkes yüksek sesle feldmareşalin çok zayıfladığını ve sağlığının bozulduğunu söylüyordu.

Yerini kendisinden sonra gelecek kişiye devretmesi için sağlığının bozulmuş olması gerekiyordu. Ve sağlığı gerçekten de kötüleşmişti.

Kutuzov'un Türkiye'den Peterburg'a gelip hazinenin bir odasında yedek asker toplaması ve sonra ihtiyaç duyulduğu anda ordunun başına geçmesi ne kadar doğal, olağan ve sıraya uygun ise şimdi rolü sona erdiğinde onun yerine yeni birinin gelmesinin talep edilmesi de o kadar doğal, olağan ve sıraya uygundu.

1812 savaşı, Rus halkının yüreğinde sevgiyle yer eden ulusal anlamının yanı sıra başka bir anlam, Avrupa için de bir anlam taşıyacaktı.

Halkların batıdan doğuya hareketini, doğudan batıya hareketi takip edecekti ve bu yeni savaş için özellikleri ve görüşleri Kutuzov'unkilerden farklı olan, farklı dürtülerin harekete geçireceği, yeni biri gerekiyordu.

Rusya'nın kurtuluşu ve zaferi için Kutuzov'un gerekli olduğu gibi halkların doğudan batıya ilerlemesi ve ulusal sınırların yeniden çizilmesi için de Birinci Aleksandr gerekliydi.

Kutuzov Avrupa, denge, Napolyon ne anlama gelir anlamıyordu. O bunları anlayamazdı. Düşman ortadan kaldırıldıktan, Rusya'nın şanı en yükseklere çıktıktan sonra Rus halkının temsilcisinin, bir Rusun, Rus olarak yapabileceği başka bir şey yoktu. Ulusal savaşın temsilcisine ölmekten başka bir şey kalmamıştı. O da öldü.

XII

Piyer, çoğunlukla görüldüğü gibi, esirken yaşadığı fiziksel mahrumiyetlerin ve zorlukların tüm ağırlığını ancak bu zorluklar ve mahrumiyetler sona erdikten sonra hissetti. Esaretten kurtulduktan sonra Oryol'a geldi ve gelişinin üçüncü günü, Kiev'e gitmek için hazırlık yaparken hastalanıp üç ay Oryol'da yattı; doktorlar safralı hummaya yakalandığını söylediler. Doktorların onu tedavi etmelerine, kan almalarına, ilaçlar içirmelerine rağmen kendini topladı.

Piyer'in aklında, özgürlüğüne kavuşmasından hastalığına kadar geçen dönemle ilgili neredeyse hiç izlenim kalmamıştı. Sadece gri, kasvetli, kâh yağmurlu, kâh karlı havayı, ruhunda hissettiği acıyı, bacaklarındaki, kalçalarındaki ağrıyı hatırlıyordu; insanların sefaletinin, sıkıntısının genel bir izlenimini hatırlıyordu; onu sorgulayan subayların, generallerin meraklarından duyduğu rahatsızlığı ve binek arabası, at bulabilmek için çektiği zahmeti hatırlıyordu ve hepsinden önemlisi bu süre boyunca yaşadığı düşünme ve hissetme acizini hatırlıyordu. Serbest kaldığı gün Petya Rostov'un cesedini görmüştü. Aynı gün Prens Andrey'in Borodino Savaşı'ndan sonra bir ay yaşadığını, kısa süre önce Yaroslavl'da, Rostovların evinde öldüğünü öğrenmişti. Bu haberi veren Denisov laf arasında, Piyer'in uzun süre önce duymuş olduğunu varsayarak Elen'in ölümünden bahsetmişti. Bunların hepsi o zaman Piyer'e sadece garip gelmişti. Bu haberlerin anlamını kavrayamadığını hissetmişti. O zaman sadece insanların birbirini öldürdüğü bu yerden mümkün olan en kısa süre içinde ayrılmak, sessiz, sığınabileceği bir yere gitmek, orada kendini toplamak, dinlenmek, o süre zarfında öğrendiği garip ve yeni şeyleri etraflıca düşünmek için acele ediyordu. Ama Oryol'a gelir gelmez hastalanmıştı. Hastalığın etkisini üzerinden atınca, çevresinde Moskova'dan gelen iki uşağının, Terenti ile Vaska'nın ve Piyer'in Yelets'teki evinde kalan,

kurtulduğunu, hastalandığını öğrenince ona bakmak için gelen büyük prensesin olduğunu gördü.

Piyer iyileşme sürecinde son aylarda kazandığı alışkanlıkların etkisini üzerinden yavaş yavaş attı, yarın hiç kimsenin onu hiçbir yere gitmeye zorlamayacağı, sıcak yatağını kimsenin elinden almayacağı, öğle yemeğinin, çayının, akşam yemeğinin kesinlikle olacağı düşüncesine yavaş yavaş alıştı. Ama rüyalarında uzun süre kendini esaret koşulları içinde gördü. Esaretten kurtulduktan sonra aldığı haberleri, Prens Andrey'in ölümünü, karısının ölümünü, Fransızların yok edilmelerini de aynı şekilde, yavaş yavaş kavradı.

Keyif veren özgürlük duygusu, bilincine ilk defa Moskova'dan çıktıktan sonra verilen ilk molada vardığı, insanoğlunun doğasında olan, benliğinden söküp atamayacağı o mutlak özgürlüğün duygusu iyileşme sürecinde Piyer'in yüreğini dolduruyordu. Dış koşullardan bağımsız olan bu içsel özgürlüğün, bir fazlalıkmış, bir lüksmüş gibi gelen dışsal özgürlükle bezenmiş olması onu şaşırtıyordu. Yabancı bir şehirde tek başınaydı, yanında hiçbir arkadaşı yoktu. Hiç kimse ondan hiçbir şey talep etmiyordu; onu hiçbir yere yollamıyorlardı. İstediği her şey vardı; karısı hakkındaki, ona azap veren düşünceler artık yoktu, çünkü karısı yoktu.

Et suyu kokusunun geldiği temiz bir masa önüne konduğunda, ya da geceleyin yumuşak, temiz bir yatağa uzandığında, ya da karısının ve Fransızların artık olmadıkları aklına geldiğinde kendi kendine, "Ah, ne iyi! Ne güzel!" diyordu. "Ah, ne iyi! Ne güzel!" Ve eski alışkanlığıyla kendi kendine soruyordu: "Ee, şimdi ne olacak? Ne yapacağım?" Ve hemen cevap veriyordu: "Hiçbir şey. Yaşayacağım. Ah, ne güzel!"

Daha önceleri ona eziyet eden, sürekli bulmak için uğraştığı hayatın amacı artık onun için yoktu. Hayatın amacını arayışı, onun için sadece o anlık, tesadüfi bir şey değildi, böyle bir şeyin olmadığını ve olamayacağını hissediyordu. O

sırada onu mutlu eden, mutlak, keyif veren özgürlük bilincinin ortaya çıkmasını, bir amacının olmaması sağlıyordu.

Onun amacı olamazdı çünkü artık bir inancı vardı, herhangi bir kurala, sözlere ya da düşüncelere değil, daima var olan, daima hissedilen Tanrı'ya inancı vardı. Daha önce onu kendine koyduğu amaçlarda aramıştı. Bu amaç arayışı Tanrı'yı arayıştan başka bir şey değildi ve esareti sırasında dadısının ona uzun süre önce söylediği şeyi, Tanrı'nın orada, burada, her yerde olduğunu sözlerle değil, akıl yürütmeyle değil, doğrudan doğruya hissederek anlamıştı. Tanrı'nın Karatayev'de, masonların benimsediği Evrenin Ulu Mimarı'nda olduğundan daha yüce, daha sonsuz ve daha ulaşılmaz olduğunu esareti sırasında anlamıştı. Kendini, gözlerini kısıp uzaklara bakarken aradığını ayaklarının dibinde bulan bir adam gibi hissediyordu. Hayatı boyunca çevresindeki insanların başlarının üzerinden uzaklarda bir yere bakmıştı ama gözlerini kısmasına gerek yoktu, sadece önüne bakması yeterliydi.

Önceleri o yüce, idrak edilmez, sonsuz şeyi hiç göremezdi. Sadece onun bir yerlerde olması gerektiğini hisseder, onu arardı. Yakında, anlaşılır olan her şeyde sadece sınırlılık, sığlık, dünyevilik ve anlamsızlık görürdü. Zihinsel bir dürbün kuşanmıştı ve uzaklara, bu sığlığın, dünyeviliğin olduğu, sisin altına saklanmış, sadece net bir şekilde görünmediği için ona yüce ve sonsuz gelen yere bakıyordu. Avrupa yaşamı, politika, masonluk, felsefe, hayırseverlik ona böyle görünüyordu. Ama o zaman bile, kendi yetersizliği olarak gördüğü bu anlarda aklı bu uzaklara nüfuz eder ve orada da aynı sığlığı, dünyeviliği ve anlamsızlığı görürdü. Artık her şeyde yüceliği, daimiliği, sonsuzluğu görmeyi öğrenmişti ve doğal olarak onu görmek için, tefekkürden zevk almak için, o ana kadar insanların başlarının üzerinden baktığı dürbünü bir kenara bırakmış, kendi çevresindeki daima değişen, daima yüce, idrak edilmez ve sonsuz hayata keyifle bakıyordu. Ne kadar yakından izlerse o kadar huzurlu ve mutlu oluyor-

du. Eskiden zihninde kurduğu tüm yapıları yıkan o korkunç "Neden?" sorusu artık onun için yoktu. Bu "Neden?" sorusuna verilecek basit cevap yüreğinde her zaman hazırdı: Tanrı olduğu için, iradesi dışında insanın başından tek bir tel saç bile düşmeyen Tanrı olduğu için.

XIII

Piyer'in dış görünüşü neredeyse hiç değişmemişti. Eskiden nasılsa yine öyle görünüyordu. Yine eskisi gibi dalgındı, gözlerinin önündekiyle değil kendi içindeki bir şeyle meşgulmüş gibi görünüyordu. Eski haliyle şimdiki hali arasındaki fark, eskiden gözlerinin önündeki bir şeyi ya da kendisine söylenilen bir şeyi kavrayamadığı zaman uzağındaki bir şeyi seçmeye çalışıyormuş ama beceremiyormuş gibi alnını üzüntüyle kırıştırmasıydı. Şimdi de aynı şekilde kendisine söylenilen bir şeyi ve gözlerinin önündeki bir şeyi kavrayamadığı oluyordu; ama şimdi zor fark edilir ve sanki biraz da alaycı bir gülümsemeyle gözlerinin önündeki şeye bakıyor, kendisine söylenenleri, bambaşka bir şey gördüğü ve duyduğu halinden belli olsa da dinliyordu. Eskiden insanlara iyi ama mutsuz bir adam gibi görünürdü ve bu yüzden insanlar, ister istemez ondan uzak dururlardı. Şimdi ise dudaklarında hayattan keyif aldığını belli eden bir gülümseme dolaşıyor, insan sevgisiyle parlayan gözleri sanki onlara hayatlarından onun kadar memnun olup olmadıklarını soruyordu. Ve varlığı insanların hoşuna gidiyordu.

Eskiden çok konuşur, konuşurken sinirlenir, az dinlerdi; artık kendini konuşmaya nadiren kaptırıyordu, dinlemesini öyle güzel öğrenmişti ki insanlar en mahrem sırlarını ona seve seve açabilirlerdi.

Piyer'i hiçbir zaman sevmemiş olan, ihtiyar kontun ölümüyle birlikte Piyer'e minnet borcu hissetmeye başlamasın-

dan sonra bir de özel düşmanlık besleyen prenses, nankörlüğüne rağmen kendisine bakmayı görevi saydığını ona göstermek niyetiyle geldiği Oryol'da kısa bir süre geçirdikten sonra Piyer'i sevdiğini hissetmeye başlamış ve bu da onun hem sinirlerini bozmuş hem de şaşırtmıştı. Piyer prensesin sevgisini kazanmak için özel bir şey yapmamıştı. Sadece onu ilgiyle izlemişti. Prenses önceleri, onun kendisine bakışında bir kayıtsızlık, bir alay hissetmiş, onun karşısında, başka insanların karşısında olduğu gibi ezilip büzülmüş ve sadece kavgacı yanını göstermişti; şimdi ise tam tersine, Piyer'in sanki hayatının en derinlere gömdüğü kısımlarını kazıp çıkardığını hissediyordu; karakterinin saklı kalmış güzel yanlarını önce güvensizlik sonra minnetle ona sergilemişti.

En sinsi insan bile prensesin güvenini daha ustaca kazanamaz, gençliğinin en güzel hatıralarını tekrar canlandırıp, onlara ilgiyle yaklaşamazdı. Ama Piyer'in tüm sinsiliği, huysuz, soğuk, kendince gururlu prenseste insani duygular uyandırarak kendi hoşuna giden bir şeyi yapmaktan ibaretti.

Prenses kendi kendine, "Evet o iyi, kötü insanların değil benim gibi insanların etkisinde olduğu zaman çok iyi bir insan," diyordu.

Piyer'deki değişikliği uşakları Terenti ile Vaska da kendilerince fark etmişlerdi. Onun çok sadeleştiğini düşünüyorlardı. Terenti efendisinin kıyafetlerini çıkarmasına yardım ettikten ve ona iyi geceler diledikten sonra sık sık, çizmeleri ellerinde, giysileri kollarında, efendisi konuşmaya başlayacak mı diye beklerdi. Ve Piyer çoğunlukla konuşmak istediğini söyleyip onun çıkmasına izin vermezdi.

"Anlat bakalım... Kendinize nasıl yiyecek buluyordunuz?" diye sorardı. Terenti de Moskova'nın nasıl harabeye döndüğünü, kontun ölümünü anlatmaya başlar, uzun süre ayakta, kolunda giysilerle anlatır, bazen de efendisinin anlattıklarını dinlerdi ve efendisiyle yakınlaşmış, onunla dostluk kurmuş olmanın bilinciyle mutlu bir halde sofaya çıkardı.

Piyer'i tedavi eden ve her gün ziyaret eden doktor, doktorluk sorumluluğu gereği, her dakikasını, acı çeken insanlık için değerli gören bir insan gibi görünmeyi görevi saymasına rağmen Piyer'in yanında saatlerce oturur, ona sevdiği hikâyeleri ve hastaların, özellikle kadın hastaların karakterlerine dair gözlemlerini anlatırdı.

"Evet, böyle bir adamla konuşmak büyük bir zevk, bizim taşralılara hiç benzemiyor," derdi.

Oryol'da Fransız Ordusu'ndan esir düşmüş birkaç subay vardı ve doktor bunlardan birini, genç bir İtalyan subayı getirdi bir gün.

Bu subay da Piyer'i ziyaret etmeye başladı, İtalyan'ın Piyer'e karşı hissettiği ince duyguları dile getirmesi prensesi güldürüyordu.

İtalyan sadece Piyer'i ziyarete geldiği, onunla konuştuğu, ona geçmişini, evindeki hayatını, aşkını anlattığı ve Fransızlara, özellikle Napolyon'a olan öfkesini döktüğü zaman mutlu görünüyordu.

Piyer'e, "Bütün Ruslar size biraz olsun benziyorlarsa, c'est un sacrilège que de faire la guerre à un peuple comme le vôtre"[12] Demişti. "Siz Fransızlardan daha fazla acı çektiniz ama onlara karşı kin bile gütmüyorsunuz."

Piyer İtalyan'ın ateşli sevgisini, yüreğinin en iyi taraflarını ortaya çıkartarak ve bunu sevgiyle yaparak kazanmıştı.

Oryol'da geçirdiği son günlerde, eski bir mason tanıdığı, onu 1807 yılında locaya sokan Kont Villarski ziyaretine geldi. Villarski, Oryol şehrinde büyük bir çiftliği olan, zengin bir Rusla evliydi ve şehirdeki levazım dairesinde geçici bir görevi vardı.

Bezuhov'un Oryol'da olduğunu öğrenen Villarski, hiçbir zaman yakın olmamalarına rağmen onu ziyaret etti ve çölde karşılaşan insanların birbirlerine karşı sergiledikleri dostluğu ve yakınlığı gösterdi. Villarski Oryol'da sıkılıyordu ve

12 Sizin gibi insanlarla savaşmak büyük saygısızlık.

kendisiyle aynı çevreden olan, benzer ilgileri paylaştıklarını düşündüğü bir insanla karşılaşmak onu sevindirmişti.

Ama Villarski, Piyer'in gerçek hayattan çok geri kaldığını, kendi tanımıyla apatiye ve egoizme düştüğünü çok geçmeden fark etti ve bu onu çok şaşırttı.

Piyer'e, "Vous vous encroûtez, mon cher,"[13] dedi. Bununla birlikte Villarski, Piyer'den eskiye oranla daha çok hoşlanmaya başlamıştı; her gün ziyaretine geliyordu. Piyer, Villarski'ye bakarken, onu dinlerken kısa bir süre önce kendisinin de onun gibi olduğunu düşünmek garip ve inanılmaz geliyordu.

Villarski evli, aile sahibi, karısının çiftliğinin işleriyle, geçici göreviyle ve ailesiyle meşgul olan bir adamdı. Bütün bu meşguliyetleri hayatın içindeki engeller, değersiz şeyler olarak görüyordu çünkü bunların tek amacı kendisinin ve ailesinin özel çıkarlarıydı. Dikkati sürekli askerî, idari, siyasi, masonlukla ilgili meselelerdeydi. Ve bu garip, tanıdık görüntüyü, Villarski'nin görüşlerini değiştirmeye çalışmadan, onu yargılamadan, artık alışkanlık haline getirdiği sessiz, keyifli, alaylı tavrıyla izlemek Piyer'in çok hoşuna gidiyordu.

Piyer'in Villarski'yle, prensesle, doktorla ve Oryol'a geldikten sonra tanıştığı bütün insanlarla ilişkilerinde herkesin sempatisini kazanmasını sağlayan yeni bir özellik vardı: her insana meseleleri kendince düşünme, hissetme ve onlara kendi gözüyle bakma fırsatını tanıması; insanın aklını sözlerle çelmenin imkânsız olduğunu kabul etmiş olması. Her insan için geçerli olan ve eskiden Piyer'i rahatsız eden, kızdıran bu kural, artık insanlara karşı sergilediği sempatinin, ilginin temelini oluşturuyordu. İnsanların görüşleri ile hayatları ve birbirleri arasındaki farklılık, hatta bazen derin çelişki Piyer'in hoşuna gidiyor, yüzünde alaycı, tatlı bir gülümseme belirmesini sağlıyordu.

Piyer günlük hayata dair meselelerde, içinde, daha önce olmayan bir ağırlık merkezinin oluştuğunu, hiç beklemediği

13 Kendi kabuğunuza çekilmişsiniz dostum.

bir şekilde hissetmeye başlamıştı. Eskiden parayla ilgili her mesele, özellikle, çok zengin bir adam olduğu için sık sık maruz kaldığı para talebi onu içinden çıkılmaz bir huzursuzluğa ve kararsızlığa sürüklerdi. Kendi kendine, "Versem mi vermesem mi?" diye sorardı. "Benim param var, onun da paraya ihtiyacı. Ama öbürünün daha çok ihtiyacı var. Hangisinin daha çok ihtiyacı var? Belki ikisi de dolandırıcı." Eskiden kendini bu kuşkulardan kurtaracak bir çıkış yolu bulamaz, verecek parası olduğu müddetçe isteyen herkese verirdi. Eskiden karşısına mülkleriyle, servetiyle ile ilgili çıkan her soruda, iki farklı kişi iki farklı öneride bulunduğu zaman da aynı kararsızlığı yaşardı.

Artık bu sorular karşısında herhangi bir kuşkuya ve kararsızlığa düşmediğini fark etmesi kendisini de şaşırtmıştı. Artık onun içinde, ne yapması ve ne yapmaması gerektiğine, bilmediği bir kanun uyarınca karar veren bir yargıç belirmişti.

Para meselelerine, eskiden olduğu gibi ilgisizdi; ama artık ne yapılması ve ne yapılmaması gerektiğini iyi biliyordu. Bu kanunu ilk olarak, karşısına geçip kahramanlıklarını uzun uzun anlattıktan sonra son söz olarak, karısına ve çocuklarına göndermek için Piyer'in kendisine dört bin frank vermesini âdeta emrederek talep eden esir bir Fransız albayın isteği karşısında uyguladı. Piyer onu en ufak bir güçlük çekmeden ve zorlanmadan reddetti ve kendisine eskiden içinden çıkılamayacak kadar zor gelen bir meseleyi bu kadar rahat ve kolayca halletmesi sonradan onu çok şaşırttı. Albayı reddetmekle birlikte, Oryol'dan ayrılırken, paraya ihtiyacı olduğu belli olan İtalyan subayın kendisinden para kabul etmesini sağlamak için bir sinsiliğe başvurması gerektiğine karar verdi. Piyer için, günlük hayata dair meselelerle daha düzenli ilgilenmeye başladığının yeni bir kanıtı da karısının borçları ve Moskova'daki evlerle yazlığın onarılıp onarılmaması konusunda bir karar vermiş olmasıydı.

Başmüdürü Oryol'a geldi ve Piyer onunla birlikte değişen gelirlerinin genel muhasebesini yaptı. Moskova yangını Piyer'e, başmüdürün hesabına göre yaklaşık iki milyona mal olmuştu.

Başmüdür bu kaybı karşısında Piyer'i teselli etmek için, kontesten kalan ve ödemekle yükümlü olmadığı borçları ödemeyi reddederse, Moskova'daki ve Moskova yakınlarındaki, yılda seksen bin ruble masrafları olan, hiçbir getirileri olmayan evleri onartmazsa, bu kayıplara rağmen gelirinin azalmayacağın,ı hatta artacağını gösteren bir hesap sundu.

Piyer neşeyle gülümseyerek, "Evet, evet, bu doğru," dedi, "evet, o evlerin hiçbirine ihtiyacım yok. Yıkım beni daha da zenginleştirdi."

Ama ocak ayında Moskova'dan Savelyiç geldi, Moskova'nın durumunu anlattı, Moskova'daki ve Moskova yakınlarındaki evin onarılması için mimarın çıkardığı hesaptan, sanki bu onarıma kesin karar verilmiş gibi bahsetti. Piyer, Prens Vasili'den ve Peterburg'taki diğer tanıdıklarından mektuplar da almıştı. Mektuplarda karısının borçlarından bahsediliyordu. Piyer başmüdürün kendisine sunduğu ve çok hoşuna giden planın gerçekleri yansıtmadığına, karısıyla ilgili meseleyi sonuca bağlamak için Peterburg'a gitmesi gerektiğine ve Moskova'daki evleri onartmaya karar verdi. Bunu neden yapması gerektiğini bilmiyordu; ama yapılması gerektiğinden emindi. Bu kararı yüzünden geliri dörtte üç oranında azalacaktı. Yine de bunun yapılması gerektiğini hissediyordu.

Villarski de Moskova'ya gidiyordu, birlikte gitmeye karar verdiler.

Piyer, Oryol'daki iyileşme döneminde keyfi, özgürlüğü ve hayatı tatmıştı; ama yolculuğu sırasında kendini özgür dünyada bulunca, yüzlerce yeni yüz görünce bu duyguları daha yoğun hissetti. Seyahati boyunca tatile girmiş bir öğrenci gibi keyifliydi. Bütün herkes, arabacı, gözcü, yolda ya

da köylerde karşılaştığı mujikler, hepsi onun için yeni bir anlam taşıyordu. Sürekli Rusya'nın yoksulluğundan, cehaletinden, Avrupa'dan geri kalmış olmasından şikâyet eden Villarski'nin varlığı ve tespitleri Piyer'in keyfini daha da artırıyordu. Villarski'nin ölü gördüğü yerde Piyer canlılığın olağanüstü, kudretli gücünü, yaşamını bu enginlikte, karlar içinde sürdüren bu birleşmiş, kendine has, eşi olmayan halkın gücünü görüyordu. Villarski'ye karşı çıkmıyordu, onu tespitlerine katılıyormuş gibi (hiçbir sonuca ulaşmayacak tartışmalardan kaçınmanın en kestirme yolu tespitlerine katılıyormuş gibi yapmaktı), keyifle gülümseyerek dinliyordu.

XIV

Tepecikleri yıkılmış karıncalardan bir kısmı tepeciğe geri dönerken bir kısmının toz tanesi büyüklüğündeki çöpleri, yumurtalarını, ölü karıncaları tepecikten alıp aceleyle, nereye ve neden götürdüklerini, neden itişip kakıştıklarını, birbirlerine yetişmeye çalıştıklarını, kavga ettiklerini açıklamak ne kadar zorsa, Rusları, Fransızlar çıktıktan sonra, önceden Moskova denilen yere yığılmaya zorlayan nedenleri açıklamak da o kadar zordur. Ama bozulmuş tepeciğin çevresine dağılmış karıncalara baktığımız zaman, tepecik tamamen yok olsa da, tepeciğin ruhunu taşıyan, tepeciğe asıl gücünü veren o yıkılmaz şeyi, sayısız böceğin uğraşıp didinmesinde, azminde, enerjisinde gördüğümüz gibi, ekim ayında Moskova'ya baktığımızda da yönetimi, kiliseleri, kutsal yerleri, zenginlikleri, evleri artık olmamasına rağmen onun hâlâ ağustos ayındaki Moskova olduğunu görürüz. Moskova ruhunu taşıyan şey dışında her şey yıkılmıştı ama Moskova hâlâ güçlü ve yıkılmazdı.

Düşmandan temizlendikten sonra dört bir yandan Moskova'ya akın eden insanların çok çeşitli, şahsi güdüleri

vardı ve ilk başta büyük bir kısmınınki vahşi, hayvani güdülerdi. Hepsinin ortak olan tek güdüsü, kendi eylemlerini hayata geçirmek için önceden Moskova denilen yere gitme isteğiydi.

Moskova'nın nüfusu bir hafta içinde on beş bine, iki hafta içinde yirmi beş bine çıktı ve gün geçtikçe artmaya devam etti. Bu sayı gitgide artarak 1813 sonbaharına doğru 1812 nüfusunu aştı.

Moskova'ya ilk giren Ruslar, Wintzingerode'nin müfrezesinin Kazakları, komşu köylerin mujikleri, şehirden kaçıp yakınlarında gizlenen Moskova sakinleriydi. Harabeye dönmüş Moskova'ya giren Ruslar, şehrin yağmalandığını görünce kendileri de yağmalamaya başladılar. Fransızların bıraktıkları yerden onlar devam ettiler. Mujikler Moskova'nın sokaklarında, yıkılmış evlerinde bırakılan her şeyi köylerine götürmek için arabalarını getirdiler. Kazaklar götürebildikleri her şeyi karargâhlarına taşıdılar; ev sahipleri diğer evlerde buldukları her şeyi alıp kendi malları olduğunu iddia ederek evlerine götürdüler.

Ama ilk yağmacıların ardından ikinci, üçüncü grup yağmacılar geldi ve yağma gün geçtikçe artan yağmacı sayısı oranında güçleşti ve daha düzenli bir biçim aldı.

Fransızlar boş bir Moskova ama düzenli hayatın tüm yapısal bileşenleri, çeşitli ticaret ve zanaat işleri, lüksü, devlet ve din kurumları olan bir şehir bulmuşlardı. Bu yapılarda hayat yoktu ama yapılar vardı. Büyük bölümü mallarla dolu çarşılar, dükkânlar, mağazalar, ambarlar, pazarlar vardı; fabrikalar, atölyeler vardı; lüks eşyalarla dolu saraylar, zengin evler vardı; hastaneler, hapishaneler, devlet daireleri, kiliseler, katedraller vardı. Fransızların şehirde kalışı uzadıkça şehir hayatının bu yapıları da günden güne çöktü ve sonunda şehir tek bir büyük, yaşam olmayan yağma alanına döndü.

Fransızların yağması artarak devam ettikçe Moskova'nın zenginlikleri ve yağmacıların kuvveti azaldı. Başkenti Ruslа-

rın işgal etmesiyle başlayan Rus yağması uzadıkça ve yağmacıların sayısı arttıkça, şehrin yeniden zenginleşmesinin ve düzenli hayata geçişin hızı arttı.

Yağmacıların yanı sıra, kimi meraktan, kimi görevi nedeniyle, kimi tasarılarını hayata geçirmek için çeşit çeşit insan, ev sahipleri, din adamları, düşük ve yüksek seviyedeki memurlar, tüccarlar, esnaflar, mujikler, dört bir yandan, kalbe dolan kan gibi Moskova'ya aktılar.

Bir hafta sonra, eşyaları götürmek için boş arabalarla gelen mujikler yetkililer tarafından durdurulup ölüleri şehrin dışına çıkarmaya mecbur edildiler. Arkadaşlarının amaçlarına ulaşamadığını duyan diğer mujikler şehre buğday, yulaf, samanla geldiler ve birbirleriyle rekabete girip fiyatları eskisinden aşağıya çektiler. Moskova'ya her gün, yüksek ücret ümidiyle marangoz artelleri geliyor, her tarafta yeni ev yapmak için, yangından zarar görmüş evlerin tamiri için kütükler kesiliyordu. Tüccarlar derme çatma barakalarda ticarete başlamıştı. Aşhaneler, hanlar yanmış evlerde faaliyete geçmişti. Papazlar çoğu yanmamış kiliselerde ayinlere yeniden başlamışlardı. Yağmalanan kiliselerin eksikleri bağışlarla tamamlanıyordu. Memurlar çuha örtülü masalarını ve evrak dolu dolaplarını küçük odalara yerleştirmişlerdi. Üst düzey yetkililer ve polis Fransızlardan kalan malların dağıtımını idare ediyorlardı. Evleri başka evlerden aldıkları çok sayıda eşyayla dolu olan ev sahipleri, bütün eşyaların Granovitaya Palata'ya götürülmesinin adil olmadığından şikâyet ediyorlardı; diğerleri Fransızların çeşitli evlerden aldıkları eşyaları tek bir yerde topladıklarını, bu yüzden eşyaların o evin sahibine bırakılmasının adil olmayacağında ısrar ediyorlardı. Polisler azarlanıyordu; polislere rüşvet veriliyordu; yanmış devlet mallarının değerleri on kat fazla tespit ediliyordu; ödenek talep ediliyordu. Kont Rastopçin bildirilerini yazıyordu.

XV

Piyer ocak ayının sonunda Moskova'ya geldi ve evinin sağlam kalmış bir ek binasına yerleşti. Kont Rastopçin'i, Moskova'ya dönmüş bazı tanıdıklarını ziyaret etti ve üç gün sonra Peterburg'a gitmek için hazırlık yapmaya başladı. Herkes zaferi kutluyordu; harabeye dönmüş ama canlanmaya başlamış başkentte her şey hayat kaynıyordu. Piyer'in dönmesine herkes çok sevinmişti; herkes onu görmek istiyor, herkes ona neler gördüğünü soruyordu. Piyer karşılaştığı herkese karşı özel bir samimiyet hissediyordu; ama kendini herhangi bir şeye bağlamamak için bütün insanlara karşı elinde olmadan ihtiyatlı yaklaşıyordu. Kendisine yöneltilen, önemli ya da son derece önemsiz bütün sorulara kesin olmayan cevaplar veriyordu. Ona nerede oturacağını, ev yaptırıp yaptırmayacağını, Peterburg'a ne zaman gideceğini ve küçük bir kutuyu götürüp götüremeyeceğini soruyorlardı. O da şöyle cevap veriyordu: "Evet, belki, sanırım" vb.

Rostovların Kostroma'da olduğunu duymuştu ve Natasa aklına nadiren geliyordu. Gelse de sadece uzak geçmişte kalmış hoş bir hatıra gibiydi. Kendini sadece toplumsal yükümlülüklerden değil, kendi içinde bilerek kışkırtmış gibi hissettiği bu duygudan da kurtulduğunu hissediyordu.

Moskova'ya gelişinin üçüncü günü, Drubetskoylardan, Prenses Marya'nın da Moskova'da olduğunu öğrendi. Ölüm, acılar, Prens Andrey'in son günleri Piyer'in zihnini sık sık meşgul etmişti ve şimdi yeniden aklına geldi. Akşam yemeğinde Prenses Marya'nın Moskova'da olduğunu ve Vzdvijenka'daki yanmamış evinde kaldığını öğrenince aynı akşam onu ziyarete gitti.

Piyer, Prens Marya'ya giderken yol boyunca Prens Andrey'i, onunla dostluğunu, çeşitli sohbetlerini ve özellikle Borodino'daki son görüşmeyi düşündü. "Acaba öldüğünde de o zamanki kinci ruh hali içinde miydi? Acaba ölme-

den önce yaşamın anlamı gözlerinin önüne serilmedi mi?" Karatayev'i, onun ölümünü hatırladı, birbirlerinden çok farklı olmakla birlikte ikisi de yaşamış ve ölmüş oldukları için birbirlerine benzeyen bu iki insanı, ikisine karşı hissettiği sevgi bakımından, elinde olmadan karşılaştırmaya koyuldu.

Piyer ihtiyar prensin evine geldiğinde çok ciddiydi. Ev yangından sağlam çıkmıştı. Yıkıntı izleri belli oluyordu ama evin genel görüntüsü aynıydı. Piyer'i karşılayan ihtiyar uşak, prensin yokluğunda evin düzeninin bozulmadığını misafire hissettirmek ister gibi, sert bir yüzle prensesin odasına çekildiğini, misafirleri pazar günleri kabul ettiğini söyledi.

Piyer, "Haber ver, belki kabul eder," dedi.

Uşak, "Emredersiniz," diye cevap verdi, "portre galerisine buyurun."

Piyer'in yanına birkaç dakika sonra uşak ve Dessales geldi. Dessales prenses adına Piyer'e, onu görmekten çok memnun olacağını, teklifsizliğini mazur görürse üst kata, odasına gelmesini rica ettiğini bildirdi.

Prenses, alçak tavanlı, tek bir mumun aydınlattığı odada, siyah elbiseli biriyle birlikte oturuyordu. Piyer prensesin yanında hep kadın arkadaşları olduğunu hatırlıyordu. Ama bu arkadaşların kim olduklarını, nasıl insanlar olduklarını ne biliyor ne de hatırlıyordu. Siyah elbiseli kadına bakarken, "Arkadaşlarından biri herhalde," diye düşündü.

Prenses onu karşılamak için hızla ayağa kalktı ve elini uzattı.

Piyer'in, elini öptükten sonra değişen yüzüne bakarak, "Evet," dedi, "işte yine karşılaştık." Bakışlarını Piyer'den, Piyer'i bir an için şaşırtan bir utangaçlıkla arkadaşına çevirerek, "Son günlerinde sık sık sizden bahsederdi," dedi.

"Kurtulduğunuzu öğrenince çok sevindim. Uzun süredir aldığımız tek iyi haberdi." Biraz daha huzursuzlanan prenses dönüp arkadaşına baktı ve bir şeyler söylemek istedi; ama Piyer onun sözünü kesti.

"İnanır mısınız, onun hakkında hiçbir şey bilmiyordum," dedi. "Ben onu ölmüş sanıyordum. Bütün bildiklerimi başkalarından, üçüncü ağızlardan öğrenmiştim. Sadece onun Rostovlar'a rastladığını biliyorum... kadere bakın!"

Piyer hızlı, heyecanlı konuşuyordu. Prensesin arkadaşının yüzüne bir baktı, kendisine çevrilmiş dikkatli, sevgi dolu, meraklı bakışlar gördü ve konuşurken sık sık olduğu gibi, nedense bu siyah elbiseli arkadaşın, Prenses Marya'yla samimi konuşmasına engel olmayacak sevimli, iyi, güzel bir varlık olduğunu hissetti.

Ama Rostovlarla ilgili o son sözleri söylediğinde, Prenses Marya'nın yüzündeki şaşkınlık artmıştı. Bakışlarını Piyer'in yüzünden tekrar siyah elbiseli kadının yüzüne kaydırdı ve "Gerçekten tanımadınız mı?" dedi.

Piyer, Prenses Marya'nın arkadaşının solgun, zayıf, siyah gözlü, garip ağızlı yüzüne bir kez daha baktı. Kendisine dikkatle bakan bu gözlerde yakın hissettiği, çoktandır unuttuğu, sevimlilikten öte bir şeyler vardı.

"Ama hayır, olamaz," diye düşündü. "Bu sert, zayıf, soluk, yaşlanmış yüz! Bu o olamaz. Bu sadece bana onu hatırlatan bir yüz." Ama bu sırada Prenses Marya, "Nataşa," dedi. Bakışları dikkatli yüz zorlanarak, güçlükle, paslanmış bir kapının açılması gibi gülümsedi ve bir anda bu açılmış kapıdan Piyer'in uzun süredir unuttuğu ve özellikle o anda hiç düşünmediği bir mutluluk kokusu boşanıp ona çarptı. Bu koku bir anda tüm varlığını ele geçirdi. Yüz gülümseyince artık hiçbir şüphesi kalmamıştı: Bu Nataşa'ydı ve o, Nataşa'yı seviyordu.

Piyer daha ilk anda, elinde olmadan ona, Prenses Marya'ya ve hepsinden önemlisi kendine, kendisinin bile farkında olmadığı bir sırrı açmıştı. Sevinçten ve hüzünlü bir acıdan kızarmıştı. Heyecanını saklamak istiyordu. Ama saklamaya çalıştıkça, kendi kendine, ona ve Prenses Marya'ya, onu sevdiğini kelimelerle dile getirebileceğinden daha açık bir şekilde söylüyordu.

Piyer aklından, "Hayır, bu sadece ansızın karşıma çıktığı için oldu," diye geçiriyordu. Ama Prenses Marya'yla başladığı sohbete devam etmek istese de yeniden Nataşa'ya baktı, yüzü daha da kızardı, mutluluk ve korkuyla karışık bir heyecan yüreğini daha güçlü ele geçirdi. Ne diyeceğini şaşırdı ve konuşmasını yarıda kesti.

Piyer, Nataşa'yı fark etmemişti çünkü onu orada görmeyi hiç beklemiyordu ama onu tanımamasının nedeni son gördüğünden bu yana Nataşa'nın çok değişmiş olmasıydı. Nataşa zayıflamış, rengi solmuştu. Ama onu tanınmaz hale getiren bu değildi: Piyer'in onu ilk anda tanıyamamasının nedeni, eskiden yaşama sevincinin getirdiği gülümsemenin eksik olmadığı o yüzde, o parıldayan gözlerde, odaya girdiğinde ve ona ilk baktığında gülümsemenin gölgesinin bile olmamasıydı; sadece dikkatle bakan, güzel, kederli bir merak dolu gözler vardı.

Piyer'in şaşkınlığı Nataşa'da şaşkınlık olarak değil, yüzünü hafifçe aydınlatan bir memnuniyet olarak karşılık bulmuştu.

XVI

Prenses Marya, "Bana misafir geldi," dedi, "kontla kontes de birkaç gün içinde gelecekler. Kontes korkunç bir durumda. Nataşa'nın da doktora görünmesi gerekiyor. Onu zorla, benimle birlikte gönderdiler."

Piyer, Nataşa'ya dönerek, "Kederi olmayan aile var mı?" dedi. "Biliyor musunuz, tam bizi kurtardıkları gündü. Onu görmüştüm. Ne mükemmel çocuktu."

Nataşa ona baktı, söylediklerine karşılık olarak sadece gözleri iyice açıldı ve parladı.

Piyer, "Teselli için ne söylenebilir ne düşünülebilir?" dedi, "Hiçbir şey. Böyle olağanüstü, hayat dolu bir çocuk neden ölür?"

Prenses Marya, "Evet, bu zamanda inançsız yaşamak zor olurdu..." dedi.

Piyer hemen araya girerek, "Evet, evet. Bu gerçekten doğru," dedi.

Nataşa, Piyer'in gözlerine dikkatle bakarak, "Neden doğru?" diye sordu.

Prenses Marya, "Nasıl, neden doğru?" dedi. "Orada ne beklediği düşüncesi bile..."

Nataşa, Prenses Marya'nın söylediklerini sonuna kadar dinlemeden, yeniden sorar gözlerle Piyer'e baktı.

Piyer, "Çünkü," diye devam etti ve "Prenses Marya'nınki ve... sizinki gibi bir kayıpla ancak bizi yöneten bir Tanrı'nın olduğuna inanan bir insan başa çıkabilir," dedi.

Nataşa bir şey söylemek için ağzını açmıştı ama birden vazgeçti. Piyer bakışlarını hızla ondan Prenses Marya'ya kaydırdı ve arkadaşının son günlerini sordu. Piyer'in şaşkınlığı neredeyse tamamen geçmişti; bununla birlikte eski özgürlüğünün sona erdiğini hissediyordu. Artık her kelimesinin, her hareketinin başında, vereceği hüküm dünyadaki tüm insanların hükmünden daha değerli bir yargıcın durduğunu hissediyordu. Konuşurken sözlerinin Nataşa üzerinde yaratacağı etkiyi düşünüyordu. Özellikle onun hoşuna gidebilecek şeyleri söylemiyordu; ama söylediği her şeye onun bakış açısından bakıyordu.

Prenses Marya, Prens Andrey'i nasıl bir durumda bulduğunu, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi gönülsüzce anlatmaya başladı. Ama Piyer'in soruları, canlı, huzursuz bakışları, heyecandan titreyen yüzü onu yavaş yavaş aklına yeniden getirmeye çekindiği ayrıntılara girmek zorunda bıraktı.

Piyer bütün vücuduyla Prenses Marya'ya doğru eğilmiş, anlattıklarını can kulağıyla dinlerken, "Evet, evet, öyle..." diyordu. "Sakinleşti demek? Yumuşadı mı? Yüreğinin tüm gücüyle hep tek bir şeyi arardı: Ölümden korkmamak için

tamamıyla iyi olmak. Ondaki eksikliklerin nedeni, eğer böyle bir eksiklik varsa, kendisi değildi. Demek biraz yumuşamış?" Birden Nataşa'ya dönüp, yaş dolu gözlerine bakarak, "Sizinle tekrar görüşmesi, ne büyük mutluluk," dedi.

Nataşa'nın yüzü titreşti. Kaşlarını çattı ve bir an için bakışlarını kaçırdı. Kısa bir süre kararsız kaldı: Bir şey söylese miydi söylemese miydi?

Kısık, göğsünden gelen bir sesle, "Evet, bir mutluluktu," dedi, "benim için kesinlikle bir mutluluktu." Sessizleşti. "O... o... yanına girdiğim anda bunu çok istediğini söylemişti..." Nataşa'nın sesi kırıldı. Kızardı, ellerini dizlerine bastırdı, birden, belli ki kendini zorlayarak başını kaldırdı ve hızlı hızlı konuşmaya başladı:

"Moskova'dan ayrılırken hiçbir şey bilmiyorduk. Onun hakkında bir şey sormaya cesaret edemiyordum. Sonya aniden onun da bizim kafilede olduğunu söyledi. Onun ne durumda olduğunu hiç düşünmedim, aklıma bile gelmezdi. Sadece onu görmem, onun yanında olmam gerekiyordu," dedi. Heyecanla, nefes nefese konuşuyordu. Ve sözünün kesilmesine izin vermeden, daha önce hiç kimseye söylemediklerini, üç haftalık yolculukları sırasında ve Yaroslavl'da geçirdiği günlerde yaşadıklarını anlattı.

Piyer onu ağzı açık, yaşlı gözlerini ayırmadan dinliyordu. Onu dinlerken ne Prens Andrey'i, ne ölümü, ne de onun anlattıklarını düşünüyordu. Onu dinlerken, sadece şu anda anlatırken çektiği acıdan dolayı ona acıyordu.

Prenses, Nataşa'nın yanında oturmuş, ağabeyi ve Nataşa arasındaki aşkın son günlerinin hikâyesini ilk defa dinlerken, gözyaşlarına hâkim olabilmek için yüzünü buruşturuyordu.

Nataşa'nın bu hüzünlü ve keyifli hikâyeyi anlatması gerekiyordu belli ki.

Önemsiz ayrıntıları yüreğinde taşıdığı sırlarla karıştırarak, sanki sonu hiç gelmeyecekmiş gibi anlatıyordu. Aynı şeyi birkaç kere tekrarladı.

Kapıdan Dessales'in, Nikoluşka'nın iyi geceler dilemek için gelip gelemeyeceğini soran sesi duyuldu.

Nataşa, "Evet, işte hepsi bu, hepsi..." dedi. Nikoluşka içeri girerken hızla ayağa kalktı, koşar adımlarla kapıya doğru ilerledi, başını perdenin altında kalmış kapıya çarptı, ya hissettiği acıdan ya da üzüntüden inleyerek odadan çıktı.

Piyer onun çıktığı kapıya baktı ve neden bir anda dünyada tek başına kaldığını anlamadı.

Prenses Marya, dikkatini odaya giren yeğenine çekerek onu dalgınlıktan kurtardı.

Nikoluşka'nın, babasınınkine benzeyen yüzü, yüreğinin yumuşadığı o anda Piyer'i o kadar etkilemişti ki Nikoluşka'yı öpüp hızla ayağa kalktı, mendilini çıkarıp pencereye gitti. Prenses Marya'yla vedalaşmak istedi ama o gitmesine izin vermedi.

"Hayır, biz Nataşa'yla bazen saat üçe kadar uyumayız; lütfen oturun; yemek hazırlamalarını söyleyeyim. Siz aşağı inin; biz de şimdi geliriz."

Prenses, Piyer odadan çıkmadan önce ona, "İlk kez onun hakkında konuştu," dedi.

XVII

Piyer'i aydınlık, büyük yemek odasına aldılar; birkaç dakika sonra ayak sesleri duyuldu ve prensesle Nataşa girdi. Nataşa sakinleşmişti ama yüzünde yine sert, gülümsemeyen ifade belirmişti. Hem Prenses Marya, hem Nataşa, hem de Piyer ciddi ve dokunaklı konuşmalar bittikten sonra genellikle hissedilen o rahatsızlık duygusunu hissediyorlardı. Önceki konuya devam etmek imkânsızdı; önemsiz şeyler hakkında konuşmak yakışık almaz, sessiz kalmak rahatsız eder, çünkü insan konuşmak ister ve bu sessizliğin zoraki bir sessizlik olduğunu hisseder. Sessizce masaya yaklaştılar. Uşak-

lar sandalyeleri çektiler. Piyer soğuk peçeteyi açtı, sessizliği bozmaya karar verip Nataşa ve Prenses Marya'ya baktı. Onların da o anda aynı kararı verdikleri belli oluyordu: İkisinin de gözleri hayattan keyif almanın, üzüntünün yanı sıra neşenin de olduğunu kabul etmenin ışıltısıyla parlıyordu.

Prenses Marya, "Votka içer misiniz kont?" dedi ve bu sözler geçmişin gölgelerini bir anda ortadan kaldırdı.

Prenses Marya, "Biraz kendinizden bahsetsenize," dedi. "Sizin hakkınızda inanılmaz, hayret edilecek şeyler anlatıyorlar."

Piyer, artık âdeti haline gelmiş hafif alaycı gülümsemesiyle, "Evet," dedi, "bana bile rüyamda dahi görmediğim, hayret edilecek şeyler anlatıyorlar. Marya Abramovna beni evine davet etti ve başımdan geçmiş ya da başımdan geçmiş olması gereken şeyleri bana anlattı. Stepan Stepanıç da başımdan geçenleri nasıl anlatmam gerektiğinin dersini verdi. Genel olarak, ilgi çekici bir adam olmanın çok rahat bir şey olduğunu fark ettim (ben artık ilgi çekici bir adamım); beni davet ediyorlar ve bana, beni anlatıyorlar."

Nataşa gülümsedi ve bir şey söylemek istedi.

Prenses Marya onun sözünü keserek, "Bize Moskova'da iki milyon kaybettiğinizi söylediler," dedi, "doğru mu bu?"

Piyer, "Oysa benim servetim eskisinin üç katına çıktı," dedi. Karısından kalan borçlar ve onarılması gereken evler mali durumunu bozmuş olmasına rağmen üç kat zenginleştiğini söylemeye devam ediyordu.

Ciddi bir tavırla, "Ama kesinlikle kazandığım şey," dedi, "bu özgürlük..." diye başladı ama bunun çok bencilce bir konu olduğunu fark edip devam etmekten vazgeçti.

"Evlerinizi yaptırıyor musunuz?"

"Evet, Savelyiç yaptırmam gerektiğini söylüyor."

Prenses Marya, "Söylesenize, Moskova'da kaldığınız zaman kontesin ölümünden haberiniz yok muydu?" dedi ama bu soruyu, özgürlüğüne kavuşmasıyla ilgili ettiği sözlerden

sonra sormakla, onun bu sözlerine taşımadıkları bir anlam yüklemiş olabileceğini fark ederek kızardı.

Belli ki Prenses Marya'nın, özgürlüğünden bahsedişini yorumlamasında herhangi bir patavatsızlık görmeyen Piyer, "Hayır," dedi, "Oryol'da öğrendim, beni ne kadar sarstığını tasavvur edemezsiniz. Örnek bir karı koca değildik." Nataşa'ya baktı ve onun yüzünde karısından nasıl bahsedeceğini merak eden bir ifade olduğunu görünce hızlı hızlı, "Ama bu ölüm beni sarstı. İki kişinin arasında bir anlaşmazlık varsa, her zaman ikisinde de suç vardır. Ama kendi suçunuz, diğer insan artık yoksa birden üzerinizde büyük bir yük haline geliyor. Hem sonra böyle bir ölüm... yanında bir arkadaşı, teselli edecek kimsesi yokken. Onun için çok ama çok üzülüyorum." Nataşa'nın yüzünde memnun bir takdir ifadesi görmek çok hoşuna gitti.

Prenses Marya, "İşte yine bekârsınız ve damat adayı haline geldiniz," dedi.

Piyer birden kıpkırmızı kesildi ve uzun bir süre Nataşa'ya bakmamaya çalıştı. Ona bakmaya tekrar cesaret edince bu yüzün donuk ve sert olduğunu gördü, hatta küçümseyici bir ifade de varmış gibi geldi.

Prenses Marya, "Duyduğumuza göre Napolyon'u görmüş, onunla konuşmuşsunuz?" dedi. Piyer güldü.

"Asla, bir defa bile. İnsanlara esir olmak, Napolyon'un masasında konuk olmakmış gibi geliyor. Onu hiç görmediğim gibi onun hakkında bir şey de duymadım. Ben çok daha alt seviyedeki bir topluluk içindeydim."

Akşam yemeği yendi, esaret günlerini anlatmaya ilk başta yanaşmayan Piyer yavaş yavaş kendini bunu anlatmaya kaptırdı.

Nataşa hafifçe gülümseyerek, "Napolyon'u öldürmek için kaldığınız doğru mu?" diye sordu. "Suharev Kulesi'nde karşılaştığımız zaman ben anlamıştım. Hatırlıyor musunuz?"

Piyer bunun doğru olduğunu itiraf etti ve bu sorudan sonra, Prenses Marya'nın ve özellikle Nataşa'nın sorularının yavaş yavaş yönlendirmesiyle başından geçenleri ayrıntılı olarak anlatmaya başladı.

Artık insanlara, özellikle de kendine karşı takındığı alaycı, nazik tavırla anlatıyordu; ama sonra, gördüğü korkunç şeyleri, acıları anlatmaya geçince, farkında olmadan kendini kaptırdı ve edindiği güçlü izlenimleri hatırlayan bir insanın bastırılmış heyecanıyla konuşmaya başladı.

Prenses Marya yüzünde kibar bir gülümsemeyle bir Piyer'e bir Nataşa'ya bakıyordu. Bütün bu anlatılanlarda sadece Piyer'i ve onun iyi kalpliliğini görüyordu. Nataşa dirseklerine dayanmış, anlatılanlar farklılaştıkça yüzünün ifadesi de değişerek, gözlerini bir an bile ayırmadan Piyer'i izliyor, sanki anlattıklarını onunla birlikte yaşıyordu. Sadece bakışları değil şaşırdığı zaman attığı çığlıklar ve sorduğu kısa sorular da Piyer'e, anlattıklarından tam da söylemek istediği şeyi anladığını göstermişti. Sadece anlattıklarını değil, kelimelerle ifade edemediklerini de anladığı belliydi. Çocuk ve koruma görevini üstüne aldığı için tutuklandığı kadın hakkındaki olayı şöyle anlattı:

"Korkunç bir manzaraydı, çocuklar bir başlarına bırakılmışlardı, bazıları alevlerin ortasındaydı... yanımda bir çocuğu alevlerin içinden çıkardılar... eşyaları zorla elinden alınan, küpeleri kulakları yırtılarak sökülen kadınlar..."

Piyer kızardı, duraksadı.

"Sonra devriyeler geldi, yağmaya katılmayan herkesi, bütün erkekleri alıp götürdüler. Ben de dâhil."

Nataşa, "Bize her şeyi anlatmadığınıza eminim. Eminim siz de bir şeyler yapmışsınızdır," dedi ve bir anlık suskunluktan sonra ekledi: "İyi bir şeyler."

Piyer anlatmaya devam etti. İdamları anlatırken korkunç ayrıntıları atlamak istedi; ama Nataşa hiçbir şeyi atlamamasını talep etti.

Piyer, Karatayev'i anlatmaya başladı (masadan kalkmış odanın içinde dolaşıyordu, Nataşa da gözleriyle onu takip ediyordu), birden durdu.

"Hayır, bu cahil adamdan neler öğrendiğimi anlayamazsınız."

Nataşa, "Hayır, hayır, söyleyin," dedi. "Nerede şimdi?"

"Onu neredeyse yanı başımda öldürdüler." Piyer geri çekilmelerinin son günlerini, Karatayev'in hastalığını (sesi sürekli titriyordu) ve ölümünü anlatmaya koyuldu.

Piyer başından geçenleri, onları daha önce hiç kimseye anlatmamış gibi, kendi başınayken daha önce hiç aklına gelmemiş gibi anlatıyordu. Yaşadıklarında sanki yeni bir anlam bulmuştu. Şimdi, bütün bunları Nataşa'ya anlatırken kadınların, kendilerine söylenenleri zekâlarını geliştirmek ve fırsat çıktığında başkalarına anlatmak ya da kendi düşünceleri arasına ekleyip küçük akıl atölyelerinde ürettikleri zekice konuşmalarına bir an önce katmak için dinlediklerini akıllarında tutmaya çalışan *zeki* kadınların erkekleri dinlemesinin verdiği hazzı değil, erkeklerin ortaya koyduklarının en iyi yanlarını seçip özümseme yeteneğine sahip gerçek kadınların erkekleri dinlemesinin verdiği hazzı duyuyordu. Nataşa, farkında olmadan dikkat kesilmişti: Ne Piyer'in söylediği tek bir kelimeyi, ne sesinin titremesini, ne bir bakışını, ne bir yüz kasının titreşmesini, ne de bir jestini kaçırıyordu. Sözcükleri daha Piyer söylemeyi bitirmeden havada kapıyor, Piyer'in yüreğindeki sancıların gizli anlamını kehanet ederek doğruca açık yüreğine alıyordu.

Prenses Marya da anlattıklarını, hissettiklerini anlıyordu ama tüm dikkatini çeken başka bir şey görmüştü: Nataşa ile Piyer'in âşık ve mutlu olma ihtimalini. Ve ilk kez aklına gelen bu düşünce yüreğini sevinçle doldurdu.

Saat gece üç olmuştu. Garsonlar asık ve sert yüzlerle mumları değiştirmek için geldiler ama hiçbiri onları fark etmedi.

Piyer hikâyesini bitirdi. Nataşa parlak ve canlı gözlerle, anlatmadığı bir şey kalıp kalmadığını anlamak istermiş gibi, ısrarla ve dikkatle Piyer'e bakmaya devam ediyordu. Piyer utangaç, halinden memnun bir şaşkınlık içinde arada bir Nataşa'ya bakıyor, başka bir konu açmak için ne söylemesi gerektiğini düşünüyordu. Prenses Marya sessizce duruyordu. Hiçbirinin aklına saatin gece üç olduğu ve yatma vaktinin geldiği gelmiyordu.

Piyer, "İnsanlar talihsizliklerden, acılardan söz ediyor," dedi, "ama bana şimdi, şu anda, esir düşmeden önceki halimde kalmak mı, yoksa bütün bunları tekrar yaşamak mı isterdin, diye sorsalar, Tanrı aşkına bana yine esaret ve at eti verin derdim. Alıştığımız yolun dışına çıktığımız zaman her şeyimizi kaybettiğimizi düşünürüz; ama yeni ve iyi bir şey ancak o zaman başlayabilir. Hayat varsa mutluluk da vardır. Önümüzde daha çok, çok şey var." Nataşa'ya dönerek, "Bunu size söylüyorum," dedi.

Nataşa, bambaşka bir şeye cevap olarak, "Evet, evet," dedi, "ben de her şeyi en başından yeniden yaşamaktan başka bir şey istemezdim."

Piyer dikkatle ona baktı.

Nataşa, "Evet, başka bir şey istemezdim," diye yineledi.

Piyer, "Bu doğru değil, doğru değil," diye bağırdı, "ben yaşadığım, yaşamak istediğim için suçlanamam; sizi de kimse suçlayamaz."

Nataşa birden başını eğip ellerinin arasına aldı ve ağlamaya başladı.

Prenses Marya, "Ne oldu Nataşa?" dedi.

"Hiçbir şey, bir şey yok." Gözyaşlarının arasından Piyer'e gülümsedi. "Hoşça kalın, yatma vakti."

Piyer kalkıp vedalaştı.

Prenses Marya ve Nataşa, her zaman olduğu gibi yatak odasında buluştular. Piyer'in anlattığı şeyler üzerine konuş-

tular. Prenses Marya, Piyer hakkındaki düşüncesini söylemedi. Nataşa da onun hakkında konuşmadı.

Nataşa, "Neyse, iyi geceler Mari," dedi, "biliyor musun, *onun* (Prens Andrey'in) hakkında konuşmadığımız için sık sık korkuya kapılıyorum, sanki duygularımızı bayağılaştırmaktan korkuyoruz ve unutuyoruz."

Prenses Marya derin bir iç çekti ve bu iç çekişiyle Nataşa'nın söylediklerinin doğruluğunu kabul etmiş oldu; ama onunla aynı fikirde olduğunu sözlerine yansıtmadı.

"Unutmak mümkün mü?" dedi.

Nataşa, "Bugün her şeyi anlatmak bana çok iyi geldi; zor, acı ama iyi. Çok iyi," dedi. "Piyer'in de onu gerçekten sevdiğine eminim. Bu yüzden ona anlattım..." Birden kızardı ve "Ona anlatmakla kötü bir şey yapmadım, değil mi?" diye sordu.

Prenses Marya, "Piyer'e mi? Ooo, hayır! O çok iyi bir insan," dedi.

Nataşa, Prenses Marya'nın onun yüzünde uzun süredir görmediği muzip bir gülümsemeyle, birden, "Biliyor musun, Mari," dedi, "o kadar temizlenmiş, arınmış, tazelenmiş ki; banyodan çıkmış gibi, anlıyor musun? Manevi bir banyodan sanki, değil mi?"

Prenses Marya, "Evet," dedi, "çok şey kazanmış."

"Kısacık redingotu, kısa kesilmiş saçları; aynı, banyodan yeni çıkmış gibi... Babam da eskiden..."

Prenses Marya, "*Onun* (Prens Andrey'in) neden hiç kimseyi onun kadar sevmediğini anlıyorum," dedi.

"Evet, aslında ona hiç benzemezdi. Birbirlerine benzemeyen erkekler dost olur, derler. Bu, doğru olmalı. Gerçekten, ona benzer hiçbir tarafı yok, değil mi?"

"Evet ama harika bir insan."

Nataşa, "Neyse, iyi geceler," diye karşılık verdi. Ve o muzip gülümseme, unutulmuş gibi, uzun süre yüzünde kaldı.

XVIII

Piyer o gün uzun süre uyuyamadı; kâh kaşlarını çatıp çetrefil bir meseleyi düşünerek ve omuz silkip irkilerek, kâh mutluluktan gülümseyerek odanın içinde bir ileri bir geri dolaştı.

Prenses Andrey'i, Nataşa'yı, onların aşkını düşünüyor, Nataşa'nın geçmişini kıskanıyor ve bunu yaptığı için kendini kâh suçluyor kâh affediyordu. Saat sabah altı olmuştu ve hâlâ odasında dolaşıp duruyordu.

Kendi kendine, "Ne yapmak lazım! Madem bundan kaçış yok! Ne yapmak lazım! Demek ki böyle olması gerekiyormuş," dedi, alelacele soyundu, mutlu ve heyecanlı bir halde ama şüphe ve kararsızlık hissetmeden yatağına uzandı.

Kendi kendine, "Bu mutluluk ne kadar garip, ne kadar imkânsız olsa da onunla karı koca olabilmek için her şeyi yapmalı," dedi.

Piyer birkaç gün önce, cuma günü Peterburg'a yola çıkmaya karar vermişti. Perşembe günü uyanınca, Savelyiç eşyalarının toplanması ile ilgili emirlerini almak için odasına geldi.

Piyer kendi kendine, elinde olmadan, "Ne Peterburg'u? Peterburg da nereden çıktı? Kim var Peterburg'ta?" diye sordu. "Doğru ya, uzun süre önce, bu olaydan çok önce nedense Peterburg'a gitmek için hazırlanıyordum," diye hatırladı. Savelyiç'in ihtiyar yüzüne bakarak, "Niye gidecektim? Belki de giderim. Ne kadar iyi ve dikkatli bir adam, hiçbir şeyi unutmuyor!" diye düşündü. "Ne kadar güzel gülümsüyor!"

Piyer, "Hâlâ azat olmak istemiyor musun Savelyiç?" diye sordu.

"Azat olup da ne yapacağım ekselansları? Merhum kontun, mekânı cennet olsun, emrinde yıllarca yaşadık, sizin emriniz altında da bir kötülük görmüyoruz."

"Ya çocukların?"

"Çocuklar da yaşar ekselansları: Böyle efendilerin emrinde herkes yaşayabilir."

Piyer, "Ya benim mirasçılarım olursa? Belki aniden evlenirim," dedi ve elinden olmadan gülümseyerek ekledi: "Olmayacak şey değil ya."

"Haddim olmayarak söyleyeyim: Çok iyi olurdu ekselansları."

Piyer, "Bunu ne kadar kolay sanıyor," diye düşündü. "Ne kadar korkunç, ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu bilmiyor. Çok erken de olsa çok geç de olsa... korkunç!"

Savelyiç, "Ne emredersiniz? Yarın yola çıkacak mısınız?" diye sordu.

Piyer, "Hayır, biraz erteleyeceğim. Gideceğim zaman haber veririm. Sana da zahmet oldu, kusura bakma," dedi ve Savelyiç'in gülümsemesine bakarken, "Peterburg'ta artık benim için bir şey kalmadığını ve her şeyden önce halledilmesi gereken bir iş olduğunu bilmemesi ne kadar garip. Belki de biliyordur ama bilmezlikten geliyordur. Ona söylesem mi? Ne der acaba?" diye düşündü. "Hayır, başka bir zaman."

Piyer kahvaltıda prensese, dün Prenses Marya'ya gittiğini ve orada Natali Rostova'yla, karşılaştığını söyledi.

Prenses bu haberde, Piyer'in Anna Semyonovna'yı görmesinden daha olağanüstü bir şey görmediğini belli eden bir tavır takındı.

Piyer, "Onu tanıyor musunuz?" diye sordu.

Prenses, "Prenses Marya'yı görmüştüm," diye cevap verdi. "Genç Rostov'la evlenmesi için aracılık edildiğini duydum. Böyle bir evlilik Rostovlar için çok iyi olurdu; her şeylerini kaybetmişler diyorlar."

"Onu değil, Rostova'yı tanıyor musunuz?"

"Zamanında malum hikâyeyi duymuştum. Çok üzücü."

Piyer, "Hayır, ya anlamıyor ya da anlamazlıktan geliyor," diye düşündü, "Ona söylememek daha iyi."

Prenses de Piyer'e yolluk yiyecek hazırlamıştı.

Piyer, "Hepsi de ne kadar iyi insanlar," diye düşündü, "Hâlâ onları artık ilgilendirmeyebilecek işlerle uğraşıyorlar. Ve hepsini benim için yapıyorlar; şaşılacak şey."

Aynı gün polis şefi Piyer'e gelerek o gün sahiplerine teslim edilecek eşyaları alması için Granovitaya'ya bir temsilci göndermesini önerdi.

Piyer, polis şefinin yüzüne bakarken, "Bu da onlar gibi," diye düşündü, "terbiyeli, yakışıklı, iyi bir subay. *Şimdi* böyle önemsiz şeylerle uğraşıyor. Bir de onun namuslu olmadığını, rüşvet aldığını söylüyorlar. Saçmalık! Hem neden almasın? O böyle görüp yetişmiş. Hem herkes alıyor. Ne kadar hoş, güzel bir yüzü var, bana bakarken gülümsüyor da."

Piyer öğle yemeği için Prenses Marya'ya gitti.

Yanmış evlerin arasındaki sokaklardan geçerken bu harabelerin güzelliği onu şaşırttı. Evlerin, yanmış mahalleler boyunca, birbirlerini gizleyerek uzayıp giden bacalarının, yıkılmış duvarlarının pitoresk görüntüsü Ren'i ve Kolezyum'u hatırlatıyordu. Karşılaştığı kiralık araba sürücüleri ve yolcuları, kütükleri doğrayan marangozlar, satıcı kadınlar, esnaflar, hepsi neşeli, ışık saçan gözlerle Piyer'e bakıyor ve sanki, "İşte o! Bakalım bu işten ne çıkacak?" diyorlardı.

Piyer, Prens Marya'nın evinin girişinde, daha dün gerçekten orada olup olmadığından, Nataşa'yı görüp görmediğinden, onunla konuşup konuşmadığından şüphelendi. "Belki de bunu ben uydurdum. Belki içeri girince kimseyi göremeyeceğim." Ama daha odaya bile girmeden bütün benliğinde, özgürlüğünü bir an için kaybetmesiyle birlikte onun varlığını hissetti. Dün giydiği yumuşak kıvrımlı, siyah elbiseyi giymişti, saçını yine dünkü gibi taramıştı ama tamamen farklılaşmıştı. Dün odaya girdiği zaman böyle görünseydi Piyer onu hemen tanırdı.

Piyer'in onu neredeyse daha çocukken ve sonra Prens Andrey'in sözlüsüyken tanıdığı haldeydi. Neşeli, sorar gözleri parıldıyordu; yüzünde tatlı bir ifade, garip bir muziplik vardı.

Yemeğini yedi, bütün akşam kalırdı ama Prenses Marya akşam duasına gidecekti, Piyer de onunla birlikte çıktı.

Ertesi gün erken gitti, öğle yemeğini orada yedi ve bütün akşamı orada geçirdi. Prenses Marya ve Nataşa'nın onun misafirliğinden memnun olduklarını hissettirmesine, Piyer'in yaşamının tüm ilgisi o anda bu eve yoğunlaşmış olmasına rağmen, akşam olduğunda her şeyi konuşup bitirmişlerdi; konuşma sürekli bir önemsiz konudan başka bir önemsiz konuya geçiyor ve sık sık kesiliyordu. Piyer o akşam o kadar geç saate kadar kalmıştı ki Prenses Marya ile Nataşa, ne zaman gidecek diye birbirlerine bakmaya başlamışlardı. Piyer bunu görüyor ama gidemiyordu. Sıkılıyor, utanıyor ama oturuyordu çünkü *kalkıp gidemiyordu.*

Bunun sona ermeyeceğini anlayınca ilk önce Prenses Marya kalktı, migreninin tuttuğunu söyleyerek izin istedi.

"Demek yarın Peterburg'a gidiyorsunuz?" dedi.

Piyer şaşırmış ve sanki biraz da alınmış bir ifadeyle, alelacele, "Hayır gitmiyorum," dedi ve prensesin karşısına geçip, yüzü kızarmış bir halde ama gitme belirtisi göstermeden ekledi: "Belki, Peterburg'a mı? Yarın; ama daha veda etmiyorum. Benden bir emriniz olursa diye uğrayacağım."

Nataşa ona elini uzattı ve çıktı. Prenses Marya gidecek yerde, tam tersine kendini koltuğa bıraktı ve ışıltılı, derin bakışlarıyla sert sert ve dikkatle Piyer'e baktı. Biraz önce açıkça sergilediği yorgunluğu artık tamamen geçmişti. Uzun bir konuşmaya hazırlanıyormuş gibi derin derin, uzun uzun iç geçirdi.

Piyer'in bütün şaşkınlığı ve utangaçlığı, Nataşa'nın odadan çıkmasıyla bir anda kaybolmuş, yerini heyecanlı bir canlılığa bırakmıştı. Koltuğunu hızla Prenses Marya'nın koltuğunun yanına çekti.

Sanki Prenses Marya'nın bakışlarıyla söylediklerine cevap verir gibi, "Evet, sizinle konuşmak istiyordum," dedi. "Prenses, bana yardım edin. Ne yapayım? Ümit edebilir mi-

yim? Prenses, dostum, dinleyin beni. Her şeyi biliyorum. Ona layık olmadığımı biliyorum; şu anda bunları konuşmanın imkânsız olduğunu biliyorum. Ama onun bir kardeşi olmak istiyorum. Hayır, bunu istemiyorum... bunu yapamam..."

Durdu ve elleriyle yüzünü, gözlerini ovuşturdu.

Belli ki kendine hâkim olmak ve tutarlı konuşmak için çabalayarak, "Mesele şu ki," diye devam etti, "onu ne zamandır sevdiğimi bilmiyorum. Ben yalnız onu, hayatım boyunca bir tek onu sevdim ve şu anda da o kadar seviyorum ki onsuz bir hayat düşünemiyorum. Ona şu anda evlilik teklif etmeye cesaret edemem; ama bir gün benim olabileceği ve benim bu fırsatı... bu fırsatı... kaçırabileceğim düşüncesi... korkunç. Söyleyin, ümit edebilir miyim? Söyleyin, ne yapayım?" Bir an sustu, prenses cevap vermeyince eline dokunarak, "Sevgili prenses," dedi.

Prenses Marya, "Bana söylediklerinizi düşünüyorum," dedi. "Size şunu söyleyeyim: Haklısınız, ona olan aşkınız..." Prenses durdu. Ona olan aşkınızı şu anda ilan etmeniz imkânsız diyecekti; ama durdu çünkü Nataşa'da önceki gün meydana gelen ani değişiklikten, Piyer'in aşkını ilan etmesinin Nataşa'yı kırmayacağını, hatta onun da bunu istediğini anlamıştı.

Prenses Marya yine de, "Şu anda söylemek... olmaz," dedi.

"Ama ne yapacağım?"

Prenses Marya, "Bu işi bana bırakın," dedi, "biliyorum ki..."

Piyer, Prenses Marya'nın gözlerine bakıyordu.

"Evet, evet?" dedi.

"Biliyorum ki sizi seviyor..." dedi ama sonra, "sevecek," diye düzeltti.

Piyer sözlerini bitirmesine fırsat vermeden ayağa fırladı, yüzünde ürkek bir ifadeyle Prenses Marya'nın elini yakaladı.

"Böyle düşünmenizin sebebi nedir? Sizce, ümit edebilir miyim? Ne dersiniz?"

Prenses Marya gülümseyerek, "Evet, bence edebilirsiniz," dedi. "Anne babasına yazın. Sonrasını bana bırakın. Ben uygun bir zamanda ona söylerim. Ben de bunun olmasını isterim. Ve kalbim olacağını söylüyor."

Piyer, Prenses Marya'nın ellerini öperken, "Ama hayır, bu mümkün değil! Ne kadar mutluyum anlatamam! Ama bu mümkün değil... Ne kadar mutluyum anlatamam! Hayır, bu mümkün değil!" diyordu.

Prenses Marya, "Sizin Peterburg'a gitmeniz daha iyi olur. Ben size yazarım," dedi.

"Peterburg mu? Gideyim mi? Peki, tamam, gidiyorum. Ama yarın size gelebilir miyim?"

Piyer ertesi gün veda etmek için uğradı. Nataşa dünkü kadar heyecanlı değildi; ama bugün Piyer, arada bir onun gözlerine baktığında, onun gözden kaybolduğunu, ne kendisinin ne de onun artık olmadığını, sadece mutluluğun olduğunu hissediyordu. Piyer, Nataşa'nın, ruhunu dolduran her bakışında, her jestinde, her kelimesinde, kendi kendine, "Olabilir mi? Hayır, mümkün değil," diyordu.

Ona veda ederken, ince narin elini tuttu ve elinde olmadan, biraz uzun bir süre bırakamadı.

"Bu elin, bu yüzün, bu gözlerin, bana garip gelen bu kadınsı güzellik hazinesinin, bütün bunların ebediyen benim olması, bana kendim kadar yakın olması gerçekten mümkün mü?"

Nataşa yüksek sesle, "Güle güle kont," dedi. Fısıldayarak ekledi: "Sizi dört gözle bekleyeceğim."

Bu basit sözler, bakışlar ve onlara eşlik eden yüz ifadesi, iki ay boyunca Piyer'in bitmez tükenmez hatıralarının, düşüncelerinin ve mutlu düşlerinin konusu oldu. Piyer kendi kendine, "Sizi dört gözle bekleyeceğim... evet, evet, nasıl söylemişti? Evet, sizi dört gözle bekleyeceğim. Ah, ne kadar mutluyum! Ne oluyor bana, ne kadar mutluyum!" diyordu.

XIX

Piyer'in yüreğinde, Elen'le evleneceği zaman hissettiklerine benzer şeyler yoktu artık.

O zamandan farklı olarak, söylediği sözleri acı veren bir utançla tekrarlamıyor, kendi kendine, "Neden bunu söylemedim, neden 'je vous aime'[14] demedim?" demiyordu. Şimdi tam tersine, Nataşa'nın ve kendisinin söylediği her sözü, yüzünün, gülümsemesinin en ince ayrıntısıyla hayallerinde tekrar ediyor, ne bir şey çıkartmak, ne bir şey eklemek, sadece tekrar etmek istiyordu. Yaptığının iyi mi kötü mü olduğuna dair şüphe duymanın gölgesi düşmüyordu. Aklına bazen tek bir korkunç şüphe düşüyordu. Bu bir rüya mı yoksa? Prenses Marya yanılıyor olabilir mi? Kendimi abartıyor muyum, kendime fazla mı güveniyorum? Ben olacağına inanıyorum; ama ya Prenses Marya ona söylediğinde, o gülümser ve 'Çok garip! Yanlış anlamış olınalı. Bir insan, sıradan bir insan olduğunu bilmiyor mu, ama ben neyim? Ben bambaşka bir varlığım, herkesten üstünüm,' diye yanıt verirse?"

Piyer'in sık sık düştüğü tek şüphe buydu. Artık hiçbir plan da yapmıyordu. Müstakbel mutluluk ona o kadar inanılmaz geliyordu ki ona ulaşabilirse onun ötesinde bir şey olamazdı artık. Her şey sona ererdi.

Hissetmekten aciz olduğunu düşündüğü neşeli, beklenmedik bir çılgınlık hali Piyer'i sardı. Yaşamın tüm anlamı, sadece kendisi için değil, bütün dünya için kendi sevgisinden ve Nataşa'nın onu sevme ihtimalinden ibaretmiş gibi geliyordu. Bazen bütün insanlar tek bir şeyle, onun gelecekteki mutluluğuyla meşgulmüş gibi geliyordu. Bazen sanki herkes kendisi gibi sevinç içindeymiş, sadece bu sevinci gizlemeye çalışmak için başka şeylerle ilgileniyorlarmış gibi geliyordu. Her sözde, her harekette kendi mutluluğunu ima eden bir şey görüyordu. Karşılaştığı insanları aralarında gizli bir anlaşma olduğu-

14 Sizi seviyorum.

nu anlatan mutlu bakışları ve gülümsemesiyle şaşırtıyordu. Ama insanların kendi mutluluğundan haberleri olamayabileceğini fark edince onlar için yürekten üzülüyor, onları meşgul eden şeylerin dikkate almaya değmeyecek, saçma, önemsiz şeyler olduğunu bir şekilde açıklama arzusu duyuyordu.

Devlet hizmetine girmesi önerildiğinde ya da devlet meseleleriyle ve savaşla ilgili genel bir şey, insanların mutluluğunun olayların şu şekilde ya da bu şekilde sonuçlanmasına bağlı olduğu varsayılarak tartışıldığında nazik, acıyan bir gülümsemeyle dinliyor ve kendisiyle konuşan insanları garip görüşleriyle şaşırtıyordu.

Piyer'e, hayatın gerçek anlamını, yani onun duygularını anlamış gibi gelen insanlar kadar anlamadıkları belli olan talihsiz insanlar da, yani bütün insanlar o günlerde yüreğinde parlayan duyguların aydınlık ışığı altındaymış gibi görünüyorlardı ve karşılaştığı her insanın içindeki iyi ve sevilmeye layık her şeyi, en ufak bir çaba harcamadan hemen görüyordu.

Merhum karısının ilişkilerini ve belgelerini incelerken, onun hatırası karşısında, kendisinin şu anda tattığı mutluluğu tatmadığı için ona acımaktan başka bir duygu hissetmedi. Yeni bir görev ve yıldızlar aldığı için şimdi özellikle gururlu olan Prens Vasili onun gözüne zavallı, iyi yürekli, acınası bir ihtiyar gibi görünmüştü.

Piyer sonraları bu keyifli çılgınlık dönemini sık sık hatırladı. İnsanlar ve olaylar hakkında bu dönemde oluşturduğu yargılar onun için hep doğru olarak kaldı. İnsanlar ve mal mülk konusunda oluşturduğu bu görüşleri daha sonra inkâr etmediği gibi, tam tersine, içine bir şüphe düştüğü, bir ikilemde kaldığı zaman bu çılgınlık dönemindeki görüşüne başvurur ve bu görüş her zaman doğru çıkardı.

"O dönemde garip ve gülünç görünüyor olabilirim," diye düşünürdü, "ama göründüğüm kadar çılgın değildim. Tersine o dönemde, herhangi bir zamanda olduğumdan daha zekiydim, herhangi bir şeyin içyüzünü daha iyi görü-

yordum, hayatta anlamaya değer ne varsa anlıyordum çünkü... mutluydum."

Piyer'in çılgınlığı, insanları sevmek için, eskiden yaptığından farklı olarak, insanların nitelikleri olarak adlandırdığı kişisel özellikleri keşfetmeyi beklememekten, sevginin yüreğinden taşmasından, insanları nedensiz severken onları sevmek için tartışılmaz nedenler bulmaktan ibaretti.

XX

Nataşa'nın yüreğinde, o ilk akşam Piyer gittikten sonra, Prenses Marya'ya yüzünde keyifli, alaycı bir gülümsemeyle, Piyer'in kısa redingotu ve kısa kesilmiş saçlarıyla banyodan yeni çıkmış gibi göründüğünü söylediği andan itibaren, gizlenmiş ve kendisinin de ne olduğunu bilmediği, ama karşı konulmaz bir şey uyanmıştı.

Yüzü, yürüyüşü, bakışı, sesi, her şeyi bir anda değişmişti. Yaşamın gücünün, mutluluk ümidinin yüzeye çıkması ve tatmin edilmeyi talep etmesi onun için de beklenmedik bir şey olmuştu. Nataşa o ilk akşamdan sonra, başına gelen her şeyi unutmuş gibiydi. O akşamdan sonra bir kere bile durumundan şikâyet etmemiş, geçmişle ilgili tek kelime bile etmemişti ve artık gelecekle ilgili neşeli planlar yapmaktan korkmuyordu. Piyer hakkında pek fazla konuşmuyor ama Prenses Marya ondan bahsettiği zaman gözlerinin uzun süre önce sönmüş feri yeniden yanıyor, dudakları garip bir gülümsemeyle büzülüyordu.

Nataşa'daki bu değişim, Prenses Marya'yı ilk başta şaşırtmıştı; ama ne anlama geldiğini anlayınca canını acıtmıştı. Bu değişikliği yalnız başınayken düşündüğünde, içinden, "Ağabeyimi bu kadar az mı seviyordu, nasıl bu kadar çabuk unutabildi?" diye geçiriyordu. Ama Nataşa'nın yanındayken ona kızmıyor, ona sitemde bulunmuyordu. Uyanan ve

Nataşa'yı saran yaşam gücü belli ki o kadar zapt edilemez, onun için o kadar beklenmedikti ki Prenses Marya onun yanındayken sitem etmeye hakkı olmadığını kendi yüreğinde bile hissediyordu.

Nataşa bu yeni duyguya kendini o kadar çok, o kadar candan kaptırmıştı ki artık kederli değil neşeli ve keyifli olduğunu saklamaya çalışmıyordu bile.

Prenses Marya, Piyer'le yaptığı gece konuşmasından sonra odasına döndüğü zaman Nataşa onu kapının eşiğinde karşıladı.

"Söyledi mi? Söyledi, değil mi?" diye sordu. Nataşa'nın yüzünde neşeli ama neşeli olduğu için af dileyen, acıklı bir ifade belirdi ve öylece kaldı.

"Kapıdan dinleyecektim; ama senin bana söyleyeceğini biliyordum."

Nataşa'nın kendisine yönelttiği bakışlar Prenses Marya için anlaşılır olduğu kadar dokunaklıydı; onun bu heyecanını görmek de içini acıtmıştı; Nataşa'nın sözleri ilk anda ağırına gitmişti. Ağabeyini, onun sevgisini hatırlamıştı.

Prenses Marya aklından, "Ama yapacak bir şey yok! Elinde değil," diye geçirdi; yüzünde üzgün ve biraz da sert bir ifadeyle, Piyer'in kendisine söylediklerini Nataşa'ya aktardı. Nataşa, Piyer'in Peterburg'a gideceğini duyunca şaşırdı.

Anlamamış gibi, "Peterburg'a mı?" diye yineledi. Ama Prenses Marya'nın yüzündeki hüzünlü ifadeyi görünce bu üzüntünün nedenini anladı ve birden ağlamaya başladı. "Mari," dedi, "ne yapacağımı sen söyle. Kötü bir insan olmaktan korkuyorum. Sen ne dersen onu yapacağım; bana yol göster..."

"Onu seviyor musun?"

Nataşa, "Evet," diye fısıldadı.

Nataşa'nın gözyaşları üzerine, neşesinden dolayı onu tamamen affeden Prenses Marya, "O zaman neden ağlıyorsun? Ben senin için seviniyorum," dedi.

"Kısa süre içinde değil ama bir gün olacak. Bir düşün, ben onun karısı olduğumda, sen de Nicolas'la evlendiğinde ne kadar mutlu olacağız."

"Nataşa, sana bu konudan bahsetmemeni rica etmiştim. Senden bahsedelim." Bir süre ikisi de konuşmadı.

Nataşa birden, "Niye Peterburg'a gidiyor ki!" dedi ama cevabı hemen kendi verdi: "Hayır, hayır, öyle gerekiyor... değil mi, Mari? Öyle gerekiyor..."

SONSÖZ

Birinci Bölüm

I

1812'nin üzerinden yedi yıl geçti. Avrupa'nın coşkun tarih denizinin dalgaları kıyılarına çekildi. Deniz durulmuşa benziyordu; ama insanlığı harekete geçiren gizemli kuvvetlerin (gizemli çünkü hareketlerini belirleyen yasaları bilmiyoruz) etkisi devam ediyordu.

Tarih denizinin yüzeyi hareketsiz görünmesine rağmen insanlığın hareketi, zamanın akması gibi aralıksız olarak devam ediyordu. Kenetlenmiş insan grupları oluşuyor, ayrışıyordu; devletlerin oluşması ve dağılması, halkların yer değiştirmesi için nedenler hazırlanıyordu.

Tarih denizi, eskisinden farklı olarak, fırtınaya kapılıp bir kıyıdan diğerine hücum etmiyordu: Dipten kaynıyordu. Tarihî karakterler, eskisinden farklı olarak dalgalar halinde bir kıyıdan diğerine akın etmiyorlardı; artık, sanki tek bir yerde, bir girdapta toplanıyorlardı. Önceleri orduların başında verdikleri savaş, sefer ve çarpışma emirleriyle kitleleri harekete geçirerek kendilerini gösteren tarihî karakterler, artık kendilerini siyasi ve diplomatik mütalaaların, kanunların, antlaşmaların kaynayan hareketlerinde gösteriyorlardı.

Tarihçiler, tarihî karakterlerin bu eylemlerini gerileme diye adlandırıyorlar. Gerileme diye adlandırdıkları şeyin

nedeni olduğunu düşündükleri tarihî karakterlerin eylemlerini yazıya dökerken onları şiddetle suçluyorlar. Aleksandr ve Napolyon'dan, Madam Staël, Photios, Schelling, Fichte, Chateaubriand ve daha nicelerine kadar o dönemin bütün tanınmış insanları onların amansız mahkemelerinden geçer, *ilerlemeye* mi yoksa *gerilemeye* mi katkıda bulunduklarına bakılarak ya beraat ederler, ya da mahkûm edilirler.

Yazdıklarına göre, tarihin bu döneminde Rusya'da da gerileme vardı ve başlıca suçlusu I. Aleksandr'dı ki, aynı I. Aleksandr yine onların yazdıklarına göre çar ve Rusya'nın kurtarıcısı olduğu dönemdeki liberal girişimlerin de başlıca müsebbibiydi.

Günümüz Rus edebiyatında, lise öğrencisinden eğitimli tarihçisine kadar, saltanatının bu döneminde yaptığı yanlışlardan dolayı I. Aleksandr'a taş atmayan kimse yoktur.

"Şunları şunları yapması gerekirdi. Şu olayda doğru, bu olayda yanlış hareket etti. Saltanatının başlarında ve 1812 yılında çok güzel yönetti; ama Polonya'ya anayasa vermekle,[1] Kutsal İttifak'ı kurmakla, Arakçeyev'e yetki vermekle, Golitsın ve mistisizmi özendirmekle, sonra da Şişkov ve Photios'u özendirmekle hata etti. Ordunun cephe kısmına dâhil olmakla hata etti; Semyonovski Alayı'nı dağıtmakla hata etti vb."

Tarihçilerin ona, insanlık için neyin iyi olduğu konusundaki bilgilerini temel alarak getirdikleri suçlamaların hepsini listelemek için on sayfa gerekir.

Bu suçlamalar ne ifade eder?

Tarihçiler I. Aleksandr'ın, saltanatındaki liberal girişimler, Napolyon'la mücadelesi, 1812 yılında sergilediği metanet, 1813 seferi gibi yanlarını överken aynı köklerden, Aleksandr'ın kişiliğini oluşturan soy, eğitim ve ya-

1 Polonya, Viyana Kongresi'nden (1814-1815) sonra Avusturya, Prusya ve Rusya arasında paylaşıldı ve I. Aleksandr 1815 yılında, Polonya Krallığı'na Rus İmparatorluğu'na bağlı bir meşruti monarşi getiren anayasayı imzaladı.

şam koşullarından filizlenen diğer dallar, Kutsal İttifak, Polonya'nın yeniden kurulması, 1820'li yıllardaki gerileme için onu eleştirirler.

Bu suçlamaların özünde ne yatar?

Bu suçlamaların özünde I. Aleksandr gibi tarihî bir karakterin, insani iktidarın mümkün olan en yüksek basamağında, bir nevi tarihin ışınlarının gözleri kör eden parlaklığının yoğunlaştığı odakta duran bir karakterin, dünyada iktidarın en güçlü ve ayrılmaz parçası olan entrikaların, aldatmaların, dalkavuklukların, kendini kandırmanın etkisi altındaki karakterin, Avrupa'da yaşanan her şeyin sorumluluğunu hayatının her anında üzerinde hisseden bir karakterin, hayal ürünü olmayan, her insan gibi kendine özgü alışkanlıkları, tutkuları olan, iyiliğe, güzelliğe ve hakikate arzu duyan canlı bir karakterin, erdemli olmasına rağmen (tarihçiler bu konuda onu suçlamazlar), neyin insanlığın hayrına olacağı konusunda, bundan elli sene önce, kendini gençliğinden itibaren bilime yani kitap, ders notları okumaya ve bu kitaplardan, ders notlarından çıkarttıklarını defterine kaydetmeye vermiş bir profesörün bugün taşıdığı görüşleri taşımaması yatar.

Ama I. Aleksandr'ın, bundan elli sene önce, neyin insanlığın hayrına olacağı konusundaki görüşlerinde hatalı olduğunu varsaysak bile, Aleksandr hakkında hükümde bulunan tarihçinin de neyin insanlığın hayrına olacağı konusundaki görüşlerinde yanılmış olduğunun belli bir süre sonra ortaya çıkacağını ister istemez varsaymak zorundayız. Bu varsayımda bulunmak çok daha doğal ve zorunludur çünkü tarihin gelişimini izlerken, neyin insanlığın hayrına olacağı konusundaki görüşlerin her yıl, her yeni yazarla birlikte değiştiğini görürüz; insanlığın hayrına görünen bir şey on yıl sonra zararına görünebilir, ya da zararına görünen bir şey hayrına görünebilir. Buna ek olarak, tarihte neyin insanlığın hayrına neyin zararına olduğu konusunda, aynı zaman

dilimi içerisinde, birbirine tamamen zıt görüşlerin olduğunu görürüz: Aleksandr'ı, Polonya'ya anayasa verdiği ve Kutsal İttifak'ı kurduğu için kimileri överken kimileri de suçlar.

Aleksandr ve Napolyon'un yaptıkları için yararlı ya da zararlı demek doğru değildir, çünkü ne için yararlı ve ne için zararlı olduklarını söyleyemeyiz. Yaptıkları herhangi birinin hoşuna gitmiyorsa, hoşuna gitmemesinin nedeni, o kişinin neyin insanlığın hayrına olduğu konusundaki sınırlı anlayışına uygun düşmemesidir. 1812 yılında babamın Moskova'daki evine sahip çıkmak, ya da Rus birliklerinin şanı, ya da Peterburg Üniversitesi'nin ve diğer üniversitelerin gelişmesi, ya da Polonya'nın özgürlüğü, ya da Rusya'nın kudreti, ya da Avrupa'daki güç dengesi, ya da bilinen türden Avrupa aydınlanması, ilerleme bana insanlığın hayrına görünüyorsa, her bir tarihî karakterin yaptıklarının bu hedeflerin dışında da hedefleri, daha genel ve benim anlayamadığım hedefleri olduğunu kabul etmek zorundayım.

Ama bilim denilen şeyin bütün çelişkileri uzlaştırma ihtimalinin olduğunu, tarihî karakterleri ve olayları tartıya vurabileceğimiz değişmez bir iyi, kötü ölçüsü olduğunu farz edelim.

Aleksandr'ın her şeyi başka türlü yapabileceğini farz edelim. Onu suçlayanların, insanlığın hareketinin nihai amacını bildiklerini iddia edenlerin talimatlarına uyarak, onu bugün suçlayanların ulus, özgürlük, eşitlik ve ilerleme (galiba başka da yok) programına göre hareket edebileceğini farz edelim. Bu programın uygulanabilir ve hazır olduğunu, Aleksandr'ın program uyarınca hareket ettiğini farz edelim. Yönetimin o anda tuttuğu yolun aksi yönünde hareket edenlerin, tarihçilerin görüşüne göre iyi ve yararlı şeyler yapanların, bu yaptıkları ne olacaktı? Bu yaptıkları olmayacaktı; hayat olmayacaktı, hiçbir şey olmayacaktı.

İnsan hayatının akılla idare edilebileceğini kabul edersek hayat ihtimalini ortadan kaldırmış oluruz.

II

Tarihçilerin yaptığı gibi, büyük insanların insanlığı, Rusya'yı ya da Fransa'yı yüceltmek, ya da Avrupa güç dengesi, ya da devrim fikrinin yayılması, ya da genel ilerleme, ya da bunlar gibi büyük hedeflere götürdüklerini kabul edersek, tarihî olguları *tesadüf* ya da *deha* kavramları olmadan açıklamak imkânsızlaşır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın başındaki Avrupa savaşlarının amacı Rusya'yı yüceltmekse, bu amaca bütün bu savaşlar ve istilalar olmadan da ulaşılabilirdi. Amaç Fransa'yı yüceltmekse bu amaca devrim ve imparatorluk olmadan da ulaşılabilirdi. Amaç fikirleri yaymaksa matbaa bunu askerlerden çok daha iyi yapabilirdi. Amaç uygarlaşma yolunda ilerlemeyse uygarlığın yayılması için insanları ve onların mallarını mülklerini yok etmekten daha uygun yollar olduğunu tahmin etmek zor değildi.

Niye böyle oldu da başka türlü olmadı?

Çünkü böyle oldu. Tarih, "*Tesadüf* şartları hazırladı, *deha* da onlardan faydalandı," diyor.

Ama *tesadüf* nedir? *Deha* nedir?

Tesadüf ve *deha* kelimeleri gerçekten var olan bir şeye gönderme yapmazlar ve bu yüzden tanımlanamazlar. Bu kelimeler sadece olguyu anlamanın belirli bir derecesine gönderme yaparlar. Belli bir olayın neden meydana geldiğini bilmiyorum; bilemeyeceğimi düşünüyorum; bu nedenle bilmek istemiyorum ve *tesadüf* diyorum. Sıradan bir insanın yaratabileceğinden daha büyük etki yaratan bir kuvvet görüyorum; nereden kaynaklandığını anlamıyorum ve *deha* diyorum.

Çobanın her akşam, beslemek için ayrı bir bölmeye götürdüğü ve diğer koyunların iki katı büyüklüğe erişen bir koyun, diğer koyunlara dâhi gibi görünür herhalde. Her akşam özellikle bu koyunun, bütün koyunların durduğu yere değil de yulafın olduğu ayrı bir bölmeye gitmesi, yağlanan bu ko-

yunun eti için öldürülmesi, dehanın olağandışı tesadüfler serisiyle şaşırtıcı bir biçimde birleşmesi gibi görünür herhalde.

Ama koyunların, besiye çekilen koyunun başına gelen şeydeki bütünlüğü, olay akışını görmeleri için, başlarına gelen her şeyin sadece kendi koyunsal amaçlarına ulaşmaları için gerçekleştiğini düşünmeyi bırakmaları, başlarına gelen şeylerin kendilerinin bilmediği bir amacı olabileceğini kabul etmeleri gerekir. O koyunun hangi amaçla besiye çekildiğini öğrenmeyecek olsalar bile, en azından o koyunun başına gelenin bir rastlantı olmadığını, ne *tesadüf* ne de *deha* kavramına artık ihtiyaçları kalmadığını öğreneceklerdir.

Tarihî karakterlerin hayatlarındaki olay akışını ve amaca uygunluğunu ancak anlık, anlaşılabilir amaçları öğrenmekten vazgeçersek, nihai amacın bizim için bilinemez olduğunu itiraf edersek görebiliriz; sıradan bir insanın yaratabileceğinden daha büyük bir etki yaratmalarının nedeni gözlerimizin önüne serilir ve *tesadüf* ile *deha* kelimelerine ihtiyacımız kalmaz.

Ancak Avrupa halklarının yaşadığı çalkalanmanın amacını bilmediğimizi, sadece gerçeklikleri yani Fransa'da başlayan ve İtalya, Afrika, Prusya, Avusturya, İspanya, Rusya'da devamı gelen cinayetleri, bu olayların özünü ve amacını batıdan doğuya ve doğudan batıya gerçekleşen hareketlenmenin oluşturduğunu bildiğimizi itiraf edersek, Napolyon ve Aleksandr'ın karakterlerinde bir müstesnalık, *dâhilik* görmemize gerek kalmayacağı gibi, bu insanların diğer insanlardan farklı olmadıklarını, herkes gibi olduklarını düşünmememiz de imkânsız hale gelir; bu insanları oldukları kişiler haline getiren küçük olayları *tesadüf* olarak açıklamaya gerek kalmayacağı gibi, bu küçük olayların kaçınılmaz oldukları da açıkça ortaya çıkar. Nihai amacı öğrenmekten vazgeçersek, bir bitki için, verdiğinden daha uygun çiçek ve tohum olduğunu düşünemeyeceğimiz gibi, önlerine koydukları amacı gerçekleştirmek için, bütün geçmişlerinin en ufak detayına varıncaya kadar bu kadar uygun başka iki insanı düşünemeyeceğimizi açıkça görürüz.

III

İçinde bulunduğumuz yüzyılın başında Avrupa'da yaşanan olayların birincil ve başlıca anlamı, Avrupa halklarının savaşmak için kitleler halinde batıdan doğuya, sonra da doğudan batıya hareketlerinde yatar. Bu hareketin ilk kıvılcımı batıdan doğuya hareketti. Batı halklarının bu hareketi Moskova'ya kadar savaşa savaşa sürdürmeleri, ki sürdürdüler, için şunlar gerekiyordu: 1) Doğunun askerî gruplarıyla çarpışmaya dayanabilecek büyüklükte bir askerî grup haline gelmeleri; 2) Bütün yerleşmiş geleneklerinden ve alışkanlıklarından vazgeçmeleri; 3) Başlarında, savaş hareketi devam ederken, bu hareket sırasında yapılacak bütün aldatmaları, soygunları, işlenecek bütün cinayetleri hem kendine hem onlara mazur gösterebilecek bir adam.

Ve Fransız Devrimi'nin başlamasıyla birlikte eski, yeterince büyük olmayan grup dağılıyor; eski alışkanlıklar ve gelenekler yıkılıyor; adım adım yeni boyutlarda bir grup, yeni alışkanlıklar ve gelenekler oluşturuluyor, müstakbel hareketin başına geçecek ve olacakların bütün sorumluluğunu üzerine alacak o adam hazırlanılıyor.

İnancı, alışkanlıkları, gelenekleri, unvanı olmayan, Fransız bile olmayan bir adam,[2] çok garip görünen tesadüfler sonucunda, bütün kaynayan Fransız siyasi gruplarının arasından ve onlardan hiçbirine yanaşmadan etkin bir konuma yükseliyor.

Diğer komutanların cahilliği, rakiplerinin zayıflığı ve değersizliği, yalanlarının inandırıcılığı, etkileyici ve kendine güvenli dargörüşlülüğü bu adamı ordunun başına getiriyor. İtalya seferine çıkan ordunun parlak askerleri, düşman kuvvetlerinin dövüşme isteksizliği, bu adamın çocukça arsızlığı ve kendine güveni ona askerî bir şöhret sağlıyor. Tesadüf

2 Napolyon Korsika Adası'ndaki Ajaccio şehrinden, küçük toprakları olan bir soylunun oğluydu.

denilen sayısız şey ona her yerde eşlik ediyor. Fransa yöneticilerinin gözünden düşmesi onun hayrına oluyor. Kaderin kendisine çizdiği yolu değiştirme girişimleri başarısızlığa uğruyor: Rusya'nın hizmetine kabul edilmiyor ve Türkiye'de kabul görmüyor. İtalya'da savaş sırasında birkaç kere ölümün kıyısına kadar geliyor ve her seferinde beklenmedik bir şekilde kurtuluyor. Onun şöhretini yerle bir edebilecek Rus Ordusu, çeşitli diplomatik nedenlerle, o orada olduğu müddetçe Avrupa sahnesine çıkmıyor.

İtalya'dan dönüşünde Paris'teki yönetimi, bu yönetimin içindeki insanları kaçınılmaz bir şekilde silip süpüren ve ortadan kaldıran bir çözülme süreci içinde buluyor. Onun için bu tehlikeli durumdan kurtulmanın yolu anlamsız, nedensiz Afrika seferi oluyor. Tesadüf denilen şeyler yine ona eşlik ediyor. Zapt edilemez Malta tek kurşun atmadan teslim oluyor; hiç düşünmeden verdiği emirler başarıyla taçlanıyor. Daha sonraları tek bir sandalın geçmesine izin vermeyen düşman donanması ordunun tamamına yol veriyor. Afrika'da neredeyse silahsız olan yerel halka karşı bir dizi vahşet uygulanıyor. Ve bu vahşeti uygulayan insanlar, özellikle onların lideri, kendilerini bunun güzel, şanlı şerefli bir şey olduğuna, Sezar'ı ve Büyük İskender'i hatırlattığına ve iyi bir şey olduğuna inandırıyorlar.

Kendi yaptığı hiçbir şeyi kötü saymamaktan ama işlediği her suçla, ona anlaşılmaz doğaüstü bir anlam vererek övünmekten ibaret olan bu *şan şeref* ve *azamet* ideali, bu insana ve ona bağlı olanlara rehberlik etmeye zorunlu bu ideal, Afrika'da özgürce biçimleniyor. Yaptığı her şey onu başarıya götürüyor. Veba yanına yaklaşmıyor. Esirleri vahşice öldürmek onun için suç sayılmıyor. Çocukça ihtiyatsızlığı, Afrika'dan nedensizce ve arkadaşlarını zor durumda bırakıp nankörce ayrılması onun başarı hanesine yazılıyor ve düşman yine, iki kere geçmesine izin veriyor. İşlediği suçların mutluluğuyla başı dönmüş bir halde, rolüne hazır, hiçbir

amacı olmadan Paris'e döndüğü sırada, bir yıl önce onu ortadan kaldırabilecek olan cumhuriyet hükümeti darmadağın olmuş durumda ve onun, siyasi gruplarla bağlantısı olmayan, yeni gelmiş bir insan olarak orada bulunması sadece yükselmesine hizmet edebilir.

Hiçbir planı yok; her şeyden korkuyor; ama siyasi gruplar onu yakalıyorlar ve kendilerine katılmasını istiyorlar.

Yapılması gereken şeyi bir tek o, İtalya ve Mısır'da biçimlenen şan şeref ve azamet idealiyle, kendine olan çılgınca hayranlığıyla, suç işleme cüretiyle, yalanlarının inandırıcılığıyla bir tek o mazur gösterebilir.

O, kendisini bekleyen yer için gerekli ve bu nedenle, neredeyse kendi iradesinin dışında ve kararsızlığına, planı olmamasına, yaptığı bütün hatalara rağmen amacı iktidarı ele geçirmek olan bir komplonun içine çekiliyor ve komplo başarıyla taçlanıyor.

Onu meclis oturumuna itiyorlar. Korkmuş halde, öleceğini hissedip kaçmak istiyor; bayılacakmış gibi yapıyor; kendi sonunu getirmesi gereken anlamsızca şeyler söylüyor. Ama bir zamanlar keskin zekâlı ve gururlu olan, şimdi rollerinin sona erdiğini hisseden Fransız yöneticilerinin, ondan daha şaşkın bir halde söyledikleri sözler, iktidarı ellerinde tutmak ve onu yok etmek için söylemeleri gereken sözler değil.

Tesadüf, milyonlarca *tesadüf* ona iktidarı veriyor ve herkes, sanki anlaşmış gibi, bu iktidarın sağlamlaşmasına katkıda bulunuyor. *Tesadüfler* o zamanki Fransa yöneticilerine ona itaat edecek karakterler veriyor; *tesadüfler* I. Pavel'e onun iktidarını kabul edecek bir karakter veriyor; *tesadüf* ona zarar vermeyen, tersine iktidarını güçlendiren bir komplo hazırlıyor.

Tesadüf Enghien dükünü onun avcunun içine gönderiyor ve rastlantı sonucu, ölüm tehdidiyle herkesi, bunu yapmaya gücü olduğu için hakkı da olduğuna diğer her şeyden daha fazla ikna ediyor. *Tesadüf* tüm gücünü, sonunu getireceği

belli olan İngiltere seferi için harcarken bu niyetini hiçbir zaman yerine getirmemesini, rastlantı sonucu, hiç çarpışmadan teslim olacak Mack'a, onun Avusturya kuvvetlerine saldırmasını sağlıyor. *Tesadüf* ve *deha* Austerlitz önlerinde ona zafer kazandırıyor, *tesadüf* eseri bütün insanlar, sadece Fransızlar değil yaşanacak olaylara katılmayacak İngiltere dışında bütün Avrupa, işlediği suçlardan dolayı daha önce korku ve nefret duymalarına rağmen, onun egemenliğini, kendi kendine verdiği unvanı, herkesin gözüne güzel ve akla uygun görünen azamet ve şan şeref idealini kabul ediyor.

Batılı kuvvetler, güçlerini sınar ve yaklaşan harekete hazırlık yapar gibi, 1805, 1806, 1807, 1809 yıllarında, her seferinde güçlenerek ve sayılarını artırarak doğuya akın ediyor. 1811 yılında, Fransa'daki insanların oluşturduğu bir grup Orta Avrupa halklarıyla birleşerek çok büyük, tek bir grup halini alıyor. Gruptaki insan sayısının artmasıyla birlikte hareketin başındaki adamın mazur gösterme gücü de artıyor. Bu adam, büyük hareketten önceki on yıllık hazırlık sürecinde, Avrupa'nın taç giymiş bütün insanlarıyla ilişki kuruyor. Dünyanın gözden düşmüş hükümdarları, Napolyon'un hiçbir anlam taşımayan *şan şeref* ve *azamet* idealinin karşısına mantıklı bir ideal çıkaramıyorlar. Birbiri ardına kendi değersizliklerini ona göstermek için uğraşıyorlar. Prusya kralı yüce insanın hoşgörüsüne sığınabilmek için karısını yolluyor; Avusturya imparatoru bu adamın, Sezarlarının kızını yatağına kabul etmesini lütuf sayıyor; halkların kutsal saydıklarının koruyucusu Papa, dinini yüce insanın yüceltilmesinin hizmetine sunuyor. Napolyon'un kendisi bile, rolünü oynamak için, çevresindekilerin onu, olanların ve olacakların sorumluluğunu almaya hazırladıkları kadar hazırlanmıyor. Attığı her adım, yaptığı vahşice ya da küçük her sahtekârlık, çevresindekilerin dudaklarından, hiç vakit kaybedilmeden, büyük bir iş olarak dökülüyor. Almanların onun için uydurabilecekleri en önemli bayram Jena ve Auerstedt kutlamalarıdır. Sadece

o değil onun ataları, kardeşleri, üvey oğulları ve enişteleri de yüce. Onu aklın son kırıntılarından mahrum etmek ve korkunç rolüne hazırlamak için her şey yapılıyor. Ve o hazır olduğu zaman kuvvetleri de hazır.

İstila doğuya doğru ilerliyor ve nihai hedefine, Moskova'ya ulaşıyor. Başkent alınıyor. Rus Ordusu, düşman ordularının Austerlitz'den Wagram'a kadar olan önceki bütün savaşlarda verdiğinden daha fazla kayıp veriyor. Ama onu, o ana kadar, aralıksız ve art arda başarılarla, belirlenmiş hedefe götüren *tesadüfler* ve *deha*nın yerine birden, Borodino'da yakalandığı nezleden donlara ve Moskova'yı yakan kıvılcımlara kadar uzanan, sayısız ters *tesadüf* ortaya çıkıyor; *deha*nın yerini ise örneği görülmemiş bir budalalık ve alçaklık alıyor.

İstilacılar kaçıyor, geri dönüyor, yeniden kaçıyor. Tesadüfler artık onun yanında değil sürekli karşısında.

Önceki, batıdan doğuya harekete fazlasıyla benzeyen bir doğudan batıya karşı hareket gerçekleşiyor. 1805, 1807, 1809 yıllarındaki hareketlere benzeyen ama onlardan daha büyük bir hareket doğudan batıya gerçekleşiyor; yine muazzam büyüklükte bir grup oluşuyor; Orta Avrupa halkları yine harekete katılıyor; yine yolun ortasında kararsızlık ve hedefe yaklaştıkça hızlanma görülüyor.

Paris'e, nihai hedefe ulaşılıyor. Napolyon hükümeti ve ordusu dağıtılıyor. Napolyon'un bile artık hiçbir anlamı kalmıyor; bütün yaptıklarının acınası ve iğrenç şeyler oldukları ortaya çıkıyor; ama yine açıklanamaz bir tesadüf oluyor: Müttefikler başlarına gelen felaketlerin nedeni olarak gördükleri Napolyon'dan nefret ediyorlar; güçten ve yetkiden mahrum kalmış, yaptığı kötülükler ve şeytanlıklar gözler önüne serilmiş Napolyon'u, on yıl önce gördükleri ve bir yıl sonra görecekleri gibi kanunsuz bir haydut olarak görmeleri gerekirdi. Ama garip bir tesadüf sonucu kimse onu böyle görmüyor. Rolü daha bitmiyor. On yıl önce ve bir yıl

sonra kanunsuz bir haydut olarak değerlendirilen bir adam, Fransa'ya iki günlük mesafedeki, onun mülkiyetine bırakılan bir adaya, nedense yanına muhafızlar ve milyonlar verilerek gönderiliyor.

IV

Halkların hareketi kendi kıyısına çekilmeye başlıyor. Büyük hareketin dalgaları geri çekiliyor ve sakinleşen denizde, içlerinde hareketin dinmesini kendilerinin sağladıkları hayaline kapılmış diplomatların salındığı girdaplar oluşuyor.

Ama sakinleşen deniz ansızın kabarıyor. Diplomatlara, bu yeni basınç kuvvetinin nedeni kendileriymiş, aralarındaki anlaşmazlıkmış gibi geliyor. Hükümdarları arasında bir savaş bekliyorlar; durum onlara içinden çıkılmazmış gibi geliyor. Ama yükseldiğini hissettikleri dalga onların bekledikleri yerden gelmiyor. Aynı dalga, aynı çıkış noktasından, Paris'ten yükseliyor. Hareketin son, dalga bir engele çarpınca oluşan geri dalgası batıdan geliyor; çözülmez görünen diplomatik zorlukları çözmesi ve bu dönemdeki savaş hareketine son vermesi gereken geri dalga.

Fransa'yı enkaz haline getiren adam, komplosu, askeri olmadan, tek başına Fransa'ya geliyor. Sıradan bir bekçi bile onu yakalayabilir; garip bir tesadüf sonucu, hiç kimse yakalamadığı gibi herkes bir gün önce lanet okuduğu ve bir ay sonra lanet okuyacağı bu adamı coşkuyla karşılaşıyor.

Son toplu hareketi mazur göstermek için bu adam gerekli.

Hareket olup bitiyor. Son rol oynanıyor. Aktöre kostümlerini çıkarması, sürmesini ve allığını yıkayıp temizlemesi emrediliyor: Artık ona ihtiyaç yok.

Bu adamın adasında tek başına, hüzünlü bir komediyi kendi kendine oynadığı, artık gerek kalmadığı halde yap-

tıklarını mazur göstermek için alçakça entrikalar kurduğu, yalan söylediği ve görünmez bir el yönetmesine rağmen insanların kuvvet olarak kabul ettikleri şeyin ne olduğunu tüm dünyaya gösterdiği birkaç yıl geçiyor.

Oyunu sona erdiren ve aktöre kostümlerini çıkarttıran tiyatro müdürü bize aktörü işaret ediyor.

"Kime inandığınıza bir bakın! İşte onun gerçek hali! Sizi harekete geçirenin o değil ben olduğunu hâlâ görmüyor musunuz?"

Ama hareketin kuvvetiyle gözleri kamaşmış insanlar bunu uzun süre anlamadılar.

Yine de, I. Aleksandr'ın, doğudan batıya karşı hareketin başında durmuş olan kişinin hayatında daha büyük bir devamlılık ve gereklilik görülür.

Doğudan batıya yapılan bu hareketin başında, başkalarını gölgede bırakarak duracak olan bu insan için ne gereklidir?

Adalet duygusu, Avrupa meselelerine ilgi ama küçük çıkarlarla körelmemiş, uzak bir ilgi gereklidir; kendisiyle iş birliği yapanlardan, o dönemin hükümdarlarından daha üstün bir ahlâk gereklidir; ılımlı ve etkileyici bir kişilik gereklidir; Napolyon'a karşı kişisel bir kin gereklidir. Ve I. Aleksandr'da bunların hepsi var; bunları geçmiş hayatındaki sayısız *tesadüf* olarak adlandırılacak şey hazırladı: eğitimi, liberal girişimleri, çevresindeki danışmanlar, Austerlitz, Tilsit ve Erfurt.

Bu kişi gerilla savaşında etkin değil çünkü buna gerek yok. Ama genel bir Avrupa savaşı gerekliliği kendisini gösterir göstermez bu kişi o anda olması gereken yerde beliriyor, Avrupa halklarını bir araya getirerek onları hedefe götürüyor.

Hedefe ulaşılıyor. Aleksandr, 1815 yılındaki son savaştan sonra bir insanın sahip olabileceği en üst yetkilere sahip durumda. Ama o bunları nasıl kullanıyor?

Avrupa'yı yatıştıran I. Aleksandr, genç yaşlarından itibaren sadece halklarının refahı için uğraşan, anavatanında

liberal yeniliklerin öncüsü olan bu adam, şimdi en üst düzey yetkilerin ve dolayısıyla halklarının refahı için bir şeyler yapma imkânının sahibiymiş gibi görünürken, Napolyon'un sürgünde olduğu, iktidara sahip olsa insanlığı mutlu etmek için neler yapacağı üzerine çocukça ve gerçeklikle ilgisi olmayan planlar yaptığı bir sırada, görevini yerine getirip Tanrı'nın elini üzerinde hissedince birdenbire bu sözde yetkilerin önemsizliğini itiraf ediyor, onlara yüz çeviriyor, onları hor gördüğü ve küçümsediği insanların ellerine bırakıyor ve sadece şunu söylüyor:

"Bizi değil, bizi değil, kendi adını![3] Ben de sizin gibi bir insanım; izin verin, insan gibi yaşayayım, ruhumu ve Tanrı'yı düşüneyim."

Havanın içindeki her atom, aynı güneş gibi, kendi içinde eksiksiz bir küredir ve bununla birlikte insanın kavrayamayacağı büyüklükteki bütünün bir atomudur; her birey de aynı şekilde, kendi içinde kendi amaçlarını taşır ve onları, insanın kavrayamayacağı ortak amaç için de taşır.

Çiçeğin üzerine konmuş arı çocuğu sokmuştur. Arılardan korkmaya başlayan çocuk arıların amacının insanları sokmak olduğunu söyler. Şair çiçek çanağından polenleri alan arıya hayran olur ve arıların amacının çiçeklerin aromasını içlerine çekmek olduğunu söyler. Arının çiçekten polen topladığını ve kovanına götürdüğünü gören arıcı, arının amacının bal toplamak olduğunu söyler. Arı kümesinin hayatını daha yakından inceleyen başka bir arıcı, arının polenleri genç arıları beslemek ve kraliçe arının yumurtlamasına imkân sağlamak amacıyla topladığını, amacının türünü devam ettirmek olduğunu söyler. Botanikçi, arının erkek çiçekten aldığı poleni dişi çiçeğin pistiline götürerek dişi çiçeği döllediğini gözlemler ve arının amacı olarak bunu görür. Bitkilerin göçünü

3 Mezmurlar 115: Bizi değil, ya Rab, bizi değil,/Sevgin ve sadakatin uğruna, /Kendi adını yücelt! (ç.n.)

gözlemleyen başka bir botanikçi arının bu göçe katkıda bulunduğunu görür ve bu yeni gözlemci arıların amacının bu olduğunu söyleyebilir. Ama arıların nihai amacı, bu amaçlardan ne birine ne diğerine ne de insan aklının ortaya çıkardığı bir üçüncüsüne indirgenebilir. İnsan aklı bu amaçların ortaya çıkarılmasında ne kadar ileri giderse, nihai amacın bizim için kavranılmaz olduğu o kadar belirginleşir.

İnsan ancak arının hayatının, hayatın diğer olgularına uygunluğu üzerine yapılan gözlemlere ulaşabilir. Aynı şey tarihî karakterlerin ve halkların amaçları için de geçerlidir.

V

1813 yılında Bezuhov'la evlenen Nataşa'nın düğünü köklü Rostov ailesinin yaşadığı son mutlu olay oldu. Aynı yıl Kont İlya Andreyeviç öldü ve her zaman olduğu gibi babanın ölümünden sonra köklü aile dağıldı.

Son yılın olayları, Moskova yangını ve Moskova'dan kaçış, Prens Andrey'in ölümü ve Nataşa'nın ümitsizliği, Petya'nın ölümü, kontesin çektiği acı, bütün bunlar ihtiyar konta darbe üstüne darbe indirmişti. Bütün bu olayların anlamını çözemiyormuş ve çözecek gücü kendinde bulamıyormuş gibi bir hali vardı ve ihtiyar başını manevi anlamda, sanki sonunu getirecek yeni darbeleri bekliyor ve istiyormuş gibi eğmişti. Bazen korkmuş ve şaşkın, bazen doğal olmayacak derecede canlı ve girişken görünüyordu.

Nataşa'nın düğününün dış tarafı onu bir süre meşgul etmişti. Öğle ve akşam yemekleri veriyor ve neşeli görünmeye çalıştığı belli oluyordu; ama neşesi, eskisinden farklı olarak etrafa yansımıyor, tersine onu tanıyan ve seven insanlarda bir acıma hissi uyandırıyordu.

Piyer karısını da yanına alıp gittikten sonra sessizleşmiş ve can sıkıntısından şikâyet etmeye başlamıştı. Birkaç gün son-

ra da hastalanmış ve yatağa düşmüştü. Hastalığının daha ilk günlerinde, doktorların tesellilerine rağmen, ayağa kalkamayacağını anlamıştı. Kontes iki haftayı, üzerini bile değiştirmeden, yatağının yanındaki koltukta geçirmişti. Kontes her ilaç verdiğinde, hiçbir şey söylemeden, hıçkıra hıçkıra karısının elini öpüyordu. Son gün, hıçkıra hıçkıra ağlayarak, malların mülklerin kaybından dolayı –ki bunun başlıca sorumlusunun kendisi olduğunu hissediyordu,– karısından ve gıyaben oğlundan af dilemişti. Komünyon ve kutsal yağ ayininden sonra sessizce öldü ve ertesi gün, tanıdıklardan oluşan kalabalık, merhuma karşı son görevlerini yerine getirmek için Rostovların kirada oturdukları daireye doluştu. Onun evinde kim bilir kaç kere yemek yiyip dans etmiş, onunla kim bilir kaç kere şakalaşmış bütün bu tanıdıkların hepsi benzer bir vicdan azabı ve hassasiyet hissediyorlar, özür diler gibi, "Ne olursa olsun, çok iyi bir insandı. Onun gibi insanlardan artık kalmadı... Zaafları olmayan kim var ki?" diyorlardı.

Tam da o sırada kontun işleri o kadar bozulmuştu ki kimsenin beklemediği bir anda öldüğü seneyi de yaşasaydı, bu işlerin sonunun nereye varacağını kestirmek imkânsızdı.

Nikolay babasının ölüm haberini aldığında Rus Ordusu'yla birlikte Paris'teydi. Hemen istifasını verdi ve cevabını beklemeden izin alıp Moskova'ya döndü. Parasal meselelerin durumu kontun ölümünden bir ay sonra belli oldu ve varlıklarından kimsenin şüphe etmediği çeşitli ufak tefek borçların toplamı herkesi şaşırttı. Borç miktarı mülklerin toplam değerinin iki katıydı.

Arkadaşları ve akrabaları Nikolay'a mirası reddetmesini tavsiye ettiler. Ama mirası reddetmeyi babasının, kendisi için kutsal olan hatırasına saygısızlık olarak gören Nikolay reddin lafını bile duymak istemedi ve mirası, borçları ödeme yükümlülüğüyle birlikte kabul etti.

Hovardaca sergilediği iyi yürekliliğinin adı konulamayan ama güçlü etkisiyle kontun sağlığında elleri kolları bağlanan

ve uzun süre ses çıkarmayan alacaklıların hepsi bir anda alacak davası açtı. Böyle durumlarda hep görüldüğü gibi kim önce alacak yarışı başladı ve Mitenka gibi, ellerinde hediye olarak aldıkları hatır senetleri olanlar en sert alacaklılara dönüştüler. Nikolay'a ne vade ne de rahat verdiler ve ihtiyara, zarar etmelerinin (ortada bir zarar varsa) suçlusuna görünüşte acımış olanlar artık onlara karşı hiçbir suçu olmayan ve borçları kendi isteğiyle kabul eden genç mirasçının üzerine acımasızca çullanıyorlardı.

Nikolay'ın ümit bağladığı para işlerinden hiçbiri yolunda gitmedi; mülkler haraç mezat yarı fiyatına satıldı, yine de borçların yarısı ödenmemişti. Nikolay borçlarının, gerçek borç saydığı parasal kısmını ödemek için Bezuhov eniştesinin teklif ettiği otuz bini aldı. Alacaklıların, ödemezse hapse attırmakla tehdit ettiği borçlar yüzünden hapse düşmemek için yeniden memuriyete girdi.

Açılacak olan ilk kadroda alay komutanı olacağı orduya dönemezdi çünkü annesi artık oğluna onu hayatta tutan son şey olarak sarılmıştı; bu nedenle, Moskova'da, onu önceden de tanıyan insanların arasında kalmak istememesine, devlet memurluğundan nefret etmesine rağmen devlet kurumlarından birinde bir görev aldı, çok sevdiği üniformayı çıkarıp, annesi ve Sonya'yla birlikte Sivtsev Vrajek'te küçük bir daireye yerleşti.

Nataşa ile Piyer o sırada Peterburg'ta oturuyorlardı ve Nikolay'ın durumu hakkında doğru dürüst bir bilgileri yoktu. Eniştesinden para alan Nikolay içinde bulunduğu kötü durumu ondan saklamaya çalışmıştı. Nikolay'ın durumu özellikle kötüydü çünkü bin iki yüz ruble maaşıyla sadece kendisini, Sonya'yı ve annesini geçindirmek zorunda değil, annesini, yoksulluklarını hissettirmeyecek biçimde geçindirmek zorundaydı. Kontes çocukluğundan beri alıştığı lüks şartların olmadığı bir hayat ihtimalini aklına bile getiremiyor ve sürekli olarak, oğlu için ne kadar zor olduğunu aklı-

na getirmeden, kâh bir tanıdıklarına göndermek için sahip olmadıkları binek arabası, kâh kendisi için pahalı bir yemek ve oğlu için şarap, kâh Nataşa, Sonya ve bizzat Nikolay'a sürpriz bir hediye almak için para talep ediyordu.

Sonya ev işlerini idare ediyor, teyzesine bakıyor, ona yüksek sesle kitap okuyor, kaprislerine ve gizli nefretine katlanıyor, içinde bulundukları yoksulluğu ihtiyar kontesten gizleme konusunda Nikolay'a yardım ediyordu. Nikolay annesi için bütün bu yaptıklarından ötürü Sonya'ya karşı ödenmez bir minnet borcu hissediyor, sabrına ve sadakatine hayranlık duyuyor ama ondan uzak durmaya çalışıyordu.

Fazlasıyla mükemmel olduğu için, sitem edilecek hiçbir yanı olmadığı için içten içe sitem ediyordu sanki. İnsanlar için takdir vesilesi olan her şey onda vardı; ama Nikolay'ın onu sevmesini sağlayacak yönü azdı. Nikolay onu ne kadar çok takdir ediyorsa o kadar az sevdiğini hissediyordu. Onu, özgürlüğünü verdiği mektubundaki sözlerinden yakalamıştı ve şimdi ona, aralarında geçen her şey artık çoktan unutulmuş ve hiçbir surette tekrarlanamazmış gibi davranıyordu.

Nikolay'ın durumu gitgide kötüleşiyordu. Maaşından para artırıp bir kenara koyma düşüncesinin bir hayal olduğu ortaya çıkmıştı. Para artıramadığı gibi annesinin taleplerini karşılamak için ufak tefek borçlara da girmişti. İçinde bulunduğu durumdan çıkmak için bir yol göremiyordu. Akrabalarının önerdiği zengin bir vârisle evlenme düşüncesi ona mide bulandırıcı geliyordu. Diğer çıkış yolu, annesinin ölümü aklından bile geçmemişti. Hiçbir şey arzulamıyor, hiçbir şey ümit etmiyordu; yüreğinin derinliklerinde, durumuna şikâyet etmeden katlanmanın hüzünlü, acı zevkini hissediyordu. Teselli eden, ağırına giden yardım tekliflerinde bulunan eski tanıdıklarından kaçmaya çalışıyor, her türlü israf ve eğlenceden uzak duruyor, evde bile annesiyle birlikte fal bakmaktan, odanın içinde sessizce dolaşmaktan ve çubuk üzerine çubuk içmekten başka bir şey yapmıyordu. İçinde bulunduğu duru-

ma katlanmasını bir tek onun sağladığını hissettiği o hüzünlü ruh halini sanki içinde özenle koruyordu.

VI

Prenses Marya kış başında Moskova'ya geldi. Rostovların durumunu ve şehirde konuşulduğu biçimiyle, "Oğlanın annesi için kendini feda ettiğini" şehir dedikodularından öğrendi.

Nikolay'ın bu yaptığının, ona karşı duyduğu aşkı onayladığını keyifle hissederek, kendi kendine, "Başka türlü davranmasını beklemezdim zaten," dedi. Bu aileyle arasındaki dostluk, hatta neredeyse akrabalık ilişkisini hatırlayınca onlara gitmeyi kendine görev saydı. Ama Nikolay'la Voronej'deki ilişkisini hatırlayınca buna çekindi. Yine de, kendi kendine büyük çaba harcayarak, şehre geldikten birkaç hafta sonra Rostovlar'a gitti.

Kontesin odasına ancak Nikolay'ın odasından geçilerek gidilebildiği için onu ilk karşılayan Nikolay oldu. Ona ilk baktığı anda Nikolay'ın yüzünde, Prenses Marya'nın görmeyi beklediği memnuniyet ifadesi yerine prensesin daha önce hiç görmediği soğuk, duygusuz, gururlu bir ifade belirdi. Nikolay onun sağlığını sordu, annesinin odasına götürdü, beş dakika kaldıktan sonra odadan çıktı.

Prenses kontesin odasından çıkınca onu yine Nikolay karşıladı. Özel bir ciddiyet ve soğuklukla sofaya kadar eşlik etti. Prenses Marya'nın kontesin sağlığı hakkında söylediklerine karşılık vermedi. Bakışları, "Size ne bundan? Beni rahat bırakın," diyordu.

Prensesin arabası evden uzaklaştıktan sonra, belli ki sinirlerine hâkim olamayarak, Sonya'nın yanında yüksek sesle, "Etrafta ne dolaşıp duruyor? Ne istiyor? Bu sosyete kadınlarına, bütün bu kibarlıklara katlanamıyorum!" dedi.

Sonya sevincini zorlukla gizleyerek, "Ah, nasıl böyle konuşabiliyorsun Nicolas?" dedi. "O çok iyi bir insan, maman da onu çok seviyor."

Nikolay karşılık vermedi, prenses hakkında daha fazla konuşmayı hiç istemiyordu. Ama ihtiyar kontes onun ziyaretinden sonra her gün birkaç kere ondan bahsetmeye başladı.

Kontes onu övüyor, oğlundan onu ziyaret etmesini istiyor, onu sık sık görme arzusunu dile getiriyor, yine de ondan her bahsettiği zaman keyfi kaçıyordu.

Nikolay, annesi ondan bahsederken sessiz kalmaya çalışıyor, ama bu sessizliği kontesin sinirini bozuyordu.

"O çok değerli ve güzel bir kız," dedi, "ve sen de onu ziyaret etmelisin. Hem birilerini görmüş olursun. Bizimle oturmak senin de canını sıkıyordur."

"Ziyaretine gitmeyi hiç istemiyorum anneciğim."

"Eskiden görmek isterdin şimdi hiç istemiyorum diyorsun. Seni gerçekten hiç anlamıyorum evladım. Bir sıkılıyorsun, sonra birden hiç kimseyi görmek istemiyorsun."

"Ben hiç sıkılıyorum demedim."

"Demedin mi, onu görmek bile istemediğini kendin söyledin. O çok değerli bir kız ve senin de hep hoşuna giderdi; ama şimdi birdenbire bazı sebepler çıktı. Her şeyi benden gizliyorsun."

"Hiç de değil anneciğim."

"Senden kötü bir şey yapmanı istemiyorum ki, iadeiziyarete gitmeni rica ediyorum. Sanırım görgü kuralları da bunu gerektirir... Senden rica etmiştim ama artık hiçbir şeye karışmayacağım, madem annenden sır saklıyorsun."

"Peki, istiyorsanız giderim."

"Benim için fark etmez; ben senin için istiyorum."

Nikolay bıyıklarını ısırarak içini çekti ve annesinin dikkatini başka bir konuya çekmek için kâğıtları dizdi.

Aynı konuşma ikinci gün, üçüncü gün ve dördüncü gün de tekrarlandı.

Prenses Marya, Rostovları ziyaretinden ve Nikolay'ın o beklenmedik, soğuk karşılamasından sonra, ilk başta Rostovlar'a gitmek istememekte haklı olduğunu kendi kendine itiraf etti.

Gururunu yardıma çağırarak kendi kendine, "Başka bir şey beklemiyordum zaten," dedi, "benim onunla bir işim yok, ben sadece bana karşı hep çok iyi davranan, minnet borcum olan ihtiyar kadını görmek istiyordum."

Ama bu düşünceler onu sakinleştiremedi: Ziyareti aklına geldikçe, pişmanlığı andıran bir duygu ona işkence ediyordu. Rostovlar'a bir daha gitmemeye ve bütün bunları unutmaya kesin olarak karar verdiği halde kendini sürekli belirsiz bir durumda hissediyordu. Ona azap veren şeyin ne olduğunu kendi kendine sorduğunda, bunun Rostov'la arasındaki ilişki olduğunu kabul etmek zorunda kalıyordu. Rostov'un soğuk, nazik tavrı, onun kendisine karşı hissettiklerini yansıtmıyordu (bunu biliyordu), bu tavrın altında bir şeyler gizliydi. Bu bir şeyleri açığa çıkartması gerekiyordu ve açığa çıkartana kadar da rahat edemeyeceğini hissediyordu.

Kış ortasında, Rostov'un geldiği ona bildirildiği zaman derslikte oturmuş, yeğeninin derslerini takip ediyordu. Sırrını açığa vurmama ve gerginliğini belli etmeme kararıyla Mademoiselle Bourienne'i çağırttı ve onunla birlikte misafir odasına gitti.

Nikolay'ın yüzüne daha ilk bakışında onun sadece nezaket borcunu yerine getirmek için geldiğini anladı ve onun kendisine karşı sergilediği tavrın aynısını takınmaya karar verdi.

Kontesin sağlığından, müşterek tanıdıklardan, son gelen savaş haberlerinden bahsettiler ve misafirin nezaket icabı oturması gereken on dakika geçince Nikolay izin isteyip kalktı.

Prenses, Mademoiselle Bourienne'in de yardımıyla konuşurken tavrını gayet iyi korumuştu ama en son anda, tam Nikolay ayağa kalktığı sırada kendisini ilgilendirmeyen şey-

lerden bahsetmekten dolayı öyle bir yorgunluk hissetmiş ve hayattaki mutluluklardan neden bir tek kendinin bu kadar az pay aldığı düşüncesine kendini öyle kaptırmıştı ki, dalgınlık nöbetine kapılmış ve parıldayan gözlerini önüne dikmiş bir halde, hareketsizce oturup kalmıştı, Nikolay'ın ayağa kalktığını da fark etmemişti.

Nikolay ona baktı, onun bu dalgınlığını fark etmemiş gibi görünmek için Mademoiselle Bourienne'e birkaç şey söyledi ve tekrar dönüp prensese baktı. Hâlâ hareketsizce oturuyordu, yumuşak yüzünde acılı bir ifade vardı. Nikolay bir anda ona karşı merhamet hissetti ve yüzünde beliren üzüntünün nedeni kendisi olabilirmiş gibi geldi. Ona yardım etmek, hoş bir şeyler söylemek istiyordu ama aklına bir şey gelmiyordu.

"Hoşça kalın prenses," dedi. Prenses Marya kendini topladı, kızardı, derin derin iç geçirdi.

Yeni uyanıyormuş gibi konuşarak "Ah, özür dilerim," dedi, "hemen gidiyor musunuz kont; eh güle güle! Kontesin yastığı ne olacak?"

Mademoiselle Bourienne, "Bekleyin, ben şimdi getiririm," dedi ve odadan çıktı.

İkisi de konuşmuyor, arada bir birbirlerine bakıyorlardı.

Nihayet Nikolay hüzünle gülümseyerek, "Evet, prenses," dedi, "daha dün gibi geliyor ama Boguçarovo'daki ilk karşılaşmamızdan beri köprünün altından çok sular aktı. İkimiz de ne kadar sıkıntılı görünüyorduk, yine de o günleri geri getirebilmek için neler vermezdim... ama o günler geri gelmez artık."

Nikolay bunları söylerken prenses parıldayan gözlerle onun gözlerine bakıyordu. Bu sözlerin altındaki, kendisine karşı hissettiklerini açığa çıkartacak o gizli anlamı çıkartmaya çalışıyordu sanki.

"Evet, evet," dedi, "ama geçmişe bakıp üzülmenizi gerektirecek bir şey yok kont. Anladığım kadarıyla, şu andaki

hayatınızı daima keyifle anacaksınız çünkü şu anda sergilediğiniz fedakârlık..."

Nikolay onun sözünü hemen keserek, "Övgülerinizi kabul etmiyorum," dedi, "tersine, kendimi sürekli ayıplıyorum; ama bu hiç de ilgi çekici ve eğlenceli bir konu değil."

Ve bakışları yine önceki duygusuz ve soğuk ifadeye büründü. Ama prenses o tanıdığı, sevdiği adamı görmüştü ve artık sadece bu adamla konuşuyordu.

"Şunu söylememe izin verirsiniz sanırım," dedi, "sizinle... ve ailenizle öyle yakınlaşmıştık ki bu ilgimi yanlış anlamayacağınızı düşünmüştüm ama yanılmışım." Sesi birden titremeye başladı. Kendini toplayarak, "Neden bilmiyorum," diye devam etti, "siz eskiden daha farklıydınız ve..."

"Binlerce *neden* var." (*Neden* sözcüğünü özellikle vurgulamıştı.) Sessizce, "Teşekkür ederim prenses," dedi. "Bazen insana ağır geliyor."

Prenses Marya'nın yüreğindeki iç sesi, "Demek nedeni buymuş! Buymuş!" dedi. Kendi kendine, "Hayır, onun sadece bu neşeli, yumuşak, içten bakışlarını, sadece yakışıklı görünümünü sevmedim; asil, kararlı, fedakâr ruhunu da önceden görmüştüm," dedi. "Evet, o şimdi yoksul, ben zenginim... tek nedeni buymuş... evet, böyle olmasaydı..." Onun eski hassaslığını hatırlayıp, güzel ve üzgün yüzüne bakarken bu soğukluğunun nedenini bir anda anlamıştı.

Birden, farkında olmadan ona doğru yaklaşıp, neredeyse bağırarak, "Neden kont, neden?" dedi. "Söyleyin bana, neden? Söylemek zorundasınız." Nikolay karşılık vermedi. "Ben sizin *nedeninizi* bilmiyorum kont," diye devam etti, "ama benim için çok ağır, benim için... size bunu itiraf ediyorum. Bir şeylerden dolayı beni eski dostluğumuzdan mahrum etmek istiyorsunuz. Ve bu bana acı veriyor." Gözlerinde ve sesinde yaşlar vardı. "Hayatta o kadar az mutluluk yaşadım ki her kayıp bana ağır geliyor... affedin beni, güle güle." Birden ağlamaya başladı ve kapıya yöneldi.

Nikolay ona engel olmaya çalışarak, "Prenses! Durun, Tanrı aşkına," diye bağırdı, "Prenses!"

Prenses Marya dönüp baktı. Birkaç saniye sessizce birbirlerinin gözlerine baktılar ve uzak, imkânsız, birden yakın, mümkün ve kaçınılmaz oldu.

VII

Nikolay 1814 yılının sonbaharında Prenses Marya'yla evlendi, karısı, annesi ve Sonya'yla birlikte Lısıye Gori'ye taşındı.

Kalan borçlarını üç yıl içinde, karısının mülklerini satmadan ödedi ve kuzeninden kalan küçük bir mirasla da Piyer'e olan borcunu ödedi.

Nikolay üç yıl daha geçtikten sonra, 1820'de para işlerini öyle yoluna koymuştu ki Lısıye Gori yakınlarında küçük bir çiftlik aldı ve en büyük hayalini gerçekleştirip babasının Otradnaya'daki malikânesini satın almak için görüşmelere başladı.

Çiftlik işlerine zorunluluktan başladıktan sonra kısa süre içinde kendini çiftliğe öyle kaptırdı ki, çiftlik en sevdiği ve neredeyse tek meşgalesi haline geldi. Nikolay sıradan bir toprak sahibiydi, yenilikleri, özellikle o zamanın modası olan İngiliz yeniliklerini[4] sevmezdi, çiftçilik hakkındaki teorik yazılarla dalga geçerdi; fabrikaları, üretimi masraflı ürünleri, tohum ekimi masraflı tahılları sevmezdi ve genellikle çiftliğin tek bir kısmıyla özel olarak ilgilenmezdi. Gözlerinin önünde her zaman bir bütün olarak *çiftlik* dururdu, onun herhangi bir ayrı kısmı değil. Çiftliğin de başlıca bileşeni, toprak ve havadaki azot ve oksijen değil, saban ve gübre hiç değil, azottan, oksijenden, gübreden ve sabandan faydalanan başlıca alet, yani rençper-mujikti. Nikolay çiftlik işleriyle uğraşmaya ve çeşitli

4 O dönemde yaygınlaşmaya başlayan endüstriyel tarım yöntemleri. (ç.n.)

alanlarıyla yakından ilgilenmeye başlayınca mujik dikkatini özellikle çekmişti; mujik ona sadece bir alet değil bir amaç, bir yargıç gibi görünüyordu. Neye ihtiyacı olduğunu, neyi iyi neyi kötü saydığını anlamak için onu gözlemlemeye başladı; görünüşte onları yönetiyor, onlara emirler veriyordu ama aslında mujiklerin tavır ve hareketlerini, konuşmalarını, neye iyi neye kötü hükmünü verdiklerini öğreniyordu. Ve ancak mujiğin zevklerini, özlemlerini anlayınca, onların dilinde konuşmayı ve sözlerinin altında yatan gizli anlamı çözmeyi öğrenince, kendini onlarla kaynaşmış hissedince onları cesurca yönetmeye ve mujiğe karşı kendisinden beklenen görevleri yerine getirmeye başladı. Ve Nikolay'ın çiftlik işlerini yönetimi çok parlak sonuçlar verdi.

Nikolay topraklarının yönetimini ele alınca, vakit kaybetmeden çiftlik kâhyası, muhtar ve temsilcileri tayin etti ve güçlü sezgileri sayesinde öyle hatasız seçimler yaptı ki mujikler kendileri seçebilecek olsa bu kişileri seçerlerdi; bu yöneticiler hiç değişmedi. Gübrenin kimyevi içeriğini araştırmadan önce, *zimmet* ve *mühlet*e (böyle alaylı söylemeyi severdi) girmeden önce köylülerdeki büyük ve küçükbaş hayvan sayısını öğrenir ve bu sayıyı mümkün olan bütün yollarla artırmaya çalışırdı. Köylü ailelerine bir arada, kalabalık halde kalmaları için destek olur, dağılmalarına izin vermezdi. Tembellik, ahlâksızlık edenlerin de, zayıflık gösterenlerin de peşlerini bırakmaz, onları bu çevrenin dışına atmaya çalışırdı.

Ekim dönemlerinde de, ot ve ekin biçme dönemlerinde de hem kendi hem de mujiklerin tarlalarıyla eşit olarak ilgilenirdi. Çok az toprak sahibinin tarlaları Nikolay'ın tarlaları kadar erken ve iyi ekilip biçilir, onunkiler kadar çok mahsul verirdi.

Ev hizmetlileriyle meşgul olmayı sevmez, onlara *asalaklar* der ve herkesin de bahsettiği gibi onları başıboş bırakır, şımartırdı; ev hizmetlilerinden biriyle ilgili bir karar almak

gerektiği, özellikle cezalandırmak gerektiği zaman kararsızlığa düşer ve evdeki herkese danışırdı; sadece, askere bir mujiğin yerine bir ev hizmetlisi gönderme imkânı varsa bunu hiç tereddüt etmeden yapardı. Mujiklerle ilgili verdiği hiçbir emirden en ufak bir şüphe bile duymazdı. Bütün emirlerinin bir ya da birkaç kişi dışında herkes tarafından onaylanacağını bilirdi.

Kendi kendine, sırf canı öyle istediği için birinin işini ağırlaştırma ya da onu cezalandırma izni vermediği gibi, sırf içinden öyle geldiği için birinin işini hafifletmez ya da onu ödüllendirmezdi. Yapılması ve yapılmaması gerekenlerin ölçüsünü neye göre belirlediğini söyleyemezdi ama bu ölçü yüreğine sağlam ve sarsılmaz bir şekilde yerleşmişti.

Bir işin yerine getirilememesi ya da düzensizlik yaşanması durumunda çoğu defa, canı sıkılmış bir halde, "Zaten şu bizim Rus milletiyle," derdi ve mujiğe tahammül edemediğini düşünürdü.

Yine de *şu bizim Rus milletini* ve onun yaşam tarzını yürekten severdi, çiftlik işlerini yönetmenin, güzel sonuçlar doğurmuş olan tek yolunu ve tarzını sırf bu nedenle öğrenmiş ve benimsemişti.

Prenses Marya kocasının bu tutkusunu kıskanır ve bu tutkuya ortak olamadığı için üzülürdü ama kendisine uzak, yabancı bu dünyanın ona verdiği keyfi de sıkıntıyı da anlayamazdı. Şafakla birlikte kalktığı ve tüm sabahı tarlada ya da harman yerinde geçirdikten sonra birlikte çay içmek için ekimden, ot ya da ekin biçmekten geldiği zaman neden özellikle böyle canlı ve mutlu olduğunu anlayamazdı. Bütün gece ailesiyle birlikte ekin demetleri taşıyan ve daha hiç kimse hasat kaldırmamışken onun yuvarlak ekin demetlerinin yükseldiği zengin, çiftçi mujik Matvey Yermişin'den heyecanla bahsederken neden böyle hayranlık gösterdiğini anlamazdı. Kurumaya yüz tutmuş yulaf filizlerinin üzerine ılık ve aralıksız bir yağmur yağdığı zaman neden sevinç içinde pencere-

nin başından balkona geçerek bıyık altından gülümseyip göz kırptığını, ya da neden ot ya da ekin biçilirken, rüzgâr yağmur tehdidi yaratan bir bulutu sürükleyip götürdüğü zaman kızarmış, güneşten yanmış, kan ter içinde, saçlarında pelin ve kantaron kokularıyla harman yerinden gelip ellerini sevinçle ovuşturarak, "Bir güncük daha lazım, hem benimkiler hem köylülerinkiler harman yerinde olacak," dediğini anlamazdı.

İşten affedilmek için kendisine başvuran herhangi bir köylü kadının ya da mujiğin ricasını ona ilettiği zaman, onun, o iyi yürekli, ne istediğini her zaman kolayca, daha söylemeden anlayan, iyiliksever Nicolas'ın neden moralinin neredeyse tamamen bozulduğunu, ondan kendi işlerine karışmamasını sertçe rica ederek ricasını inatla reddettiğini ise az da olsa anlayabiliyordu.

Bazen onu anlamaya çalışırken, emri altındakilere iyilikler ederek sergilediği erdemden bahsedince Nikolay sinirle cevap verirdi: "Hiç de değil: Aklımdan bir an bile geçmiyor; onlara iyilik olsun diye yapmıyorum. Bütün bu komşuna iyilik et lafları, bunların hepsi şairane düşünceler, kocakarı masalları. Ben çocuklarımızın yoksulluğa düşmemelerini sağlamak zorundayım; durumumuzu yaşadığım süre boyunca düzgün tutmak zorundayım; hepsi bu. Bunun için de düzen gerek, disiplin gerek... Bütün mesele bu!" derdi, kan kırmızı kesilmiş yumruğunu sıkarak. "Ve adil olmak elbette," diye eklerdi, "çünkü köylü açsa, elinde sadece incecik bir at kalmışsa, ne kendine ne de bana faydası olur."

Ve büyük olasılıkla, başkaları için, erdemli olmak için bir şey yaptığı düşüncesinin aklına girmesine izin vermemesinden dolayı Nikolay'ın bütün yaptıkları verimli olurdu; serveti hızla artıyordu: Komşu mujikler kendilerini de almasını rica etmeye geliyorlardı ve onun yönetimi o öldükten uzun süre sonra bile halkın hafızasından silinmedi ve hürmetle anıldı. "Efendiydi... önce mujikleri düşünürdü sonra kendisini. Ama hiçbir şeye göz de yummazdı. Tek kelimeyle efendiydi!"

VIII

İşleri idare konusunda Nikolay'a sıkıntı veren tek şey, eski süvari alışkanlığı olan ellerine hâkim olamamakla birleşen çabuk öfkelenmesiydi. İlk başlarda bunda ayıplanacak bir şey görmüyordu ama evliliğinin ikinci yılında bu türden cezalandırmalar hakkındaki görüşü bir anda değişti.

Bir yaz günü Boguçarovo'dan, ölen Dron'un yerine geçen ve çeşitli dolandırıcılıklarla, yolsuzluklarla suçlanan muhtar çağırtıldı. Nikolay onun karşısına sundurmada çıktı ve muhtarın ilk cevaplarıyla birlikte antreden bağırma, yumruk sesleri geldi. Kahvaltı için eve dönen Nikolay başını gergefe eğmiş bir halde oturan karısının yanına geldi ve her zaman yaptığı gibi o sabah yaptığı şeyleri, bu arada Boguçarovo muhtarıyla arasında geçenleri de anlatmaya koyuldu. Kontes Marya kızarıyor, sararıyor, dudaklarını sıkıyor, başını kaldırmadan oturmaya devam ediyor ve kocasının söylediklerine hiçbir yanıt vermiyordu.

Aklına bir şey gelip sinirlenerek, "Ne küstah alçak," dedi, "sarhoştum, görmedim dese..." Birden, "Neyin var Mari?" diye sordu.

Kontes Marya başını kaldırdı, bir şey söylemek istedi ama hemen yine eğdi ve dudaklarını büzdü.

"Ne oldu? Neyin var bir tanem?"

Güzel olmayan Kontes Marya ağladığı zaman güzelleşirdi. Hiçbir zaman acıdan ya da öfkeden ağlamaz, üzüntüden ya da merhametten ağlardı. Ve ağladığı zaman, ışıl ışıl gözleri karşı konulmaz bir güzelliğe bürünürdü.

Nikolay elini tutar tutmaz kendine hâkim olamadı ve ağlamaya başladı.

"Nicolas, gördüm... o hatalı, ama sen, sen neden! Nicolas!" Elleriyle yüzünü kapattı.

Nikolay susuyordu, kıpkırmızı kesilmişti, onun yanından uzaklaşarak sessizce odada dolaşmaya başladı. Neden

ağladığını anlamıştı; ama çocukluğundan beri alışmış olduğu, son derece doğal saydığı bir şeyin kötü olduğu konusunda karısına bir anda yürekten katılamıyordu.

Kendi kendine, "Duygusallık bu, kocakarı masalı, yoksa haklı mı?" diye sordu. Bu sorunun cevabını kendi başına veremeyince bir kere daha karısının acı ve sevgi ifadesi belirmiş yüzüne baktı ve onun haklı olduğunu, epeydir suç işlediğini hemen anladı.

Onun yanına giderek alçak sesle, "Mari," dedi, "bir daha asla böyle bir şey olmayacak; sana söz veriyorum." Sesi af dileyen küçük bir çocuk gibi titreyerek tekrarladı: "Asla."

Kontesin gözyaşları sıklaştı. Kocasının elini tuttu ve öptü.

Nikolay'ın Laokoon başı tasvirli yüzüğünün takılı olduğu eline bakarak, konuyu değiştirmek için, "Nicolas, kabartmalı taşı ne zaman kırdın?"

"Bugün; aynı olayda. Ah, Mari, bana bunu hatırlatma." Yine kıpkırmızı kesildi. "Sana şerefim üzerine söz veriyorum, bir daha böyle bir şey olmayacak." Taşı kırılan yüzüğü göstererek, "Bu da bana daima hatırlatsın," dedi.

Nikolay o günden sonra muhtarlarla ve kâhyalarla konuşurken, yüzüne kan akın edip elleri yumruk halini almaya başlar başlamaz parmağındaki kırık yüzüğü çevirir, kendini sinirlendiren adamın karşısında bakışlarını yere dikerdi. Bununla birlikte yılda bir ya da iki kere kendini kaybederdi ve o zaman da karısının yanına gelip itiraf eder, bunun sonuncu olduğuna söz verirdi.

"Herhalde beni hor görüyorsun, değil mi?" derdi. "Bunu hak ediyorum."

Marya kocasını teselli etmeye çalışarak, hüzünle, "Kendine hâkim olamayacağını hissediyorsan uzaklaş oradan, hemen uzaklaş," derdi.

Nikolay ilin soyluları arasında saygı görür ama sevilmezdi. Soyluların ilgilendikleri şeyler onun ilgisini çekmezdi. Bu yüzden soylulardan bazıları onun gururlu, bazıları ise

bön olduğunu düşünürdü. Yaz boyunca, ilkbahar ekiminden ekinlerin biçilmesine kadar çiftlik işleriyle ilgilenirdi. Sonbaharda, çiftlik işlerinde gösterdiği ciddiyetiyle kendini ava verir, avcılarıyla birlikte çıkıp bir iki ay eve uğramazdı. Kışın diğer köylere gider ve kitap okumaya vakit ayırırdı. Ağırlıklı olarak tarihle ilgili kitapları okurdu ve her yıl belli bir miktar parayı kitaplara ayırırdı. Kendi söylediğine göre ciddi bir kütüphane oluşturmuştu ve aldığı her kitabı okumayı kendine kural edinmişti. Çalışma odasında oturur, ciddi bir tavırla okurdu; önceleri bu okuma işini kendine görev saymıştı ama bu meşgale daha sonra ona özel bir zevk veren, ciddi bir işle uğraştığını hissettiren bir alışkanlık haline gelmişti. Kışları iş için bir yerlere gittiği zamanlar dışında vaktinin büyük bölümünü evde, ailesiyle kaynaşarak ve anneyle çocuklar arasındaki küçük meselelere dâhil olarak geçirirdi. Karısıyla arasındaki uyum gittikçe artıyordu ve her gün onun yüreğindeki zenginliklerin yeni bir tanesini keşfediyordu.

Sonya, Nikolay evlendikten sonra da onun evinde kalıyordu. Nikolay, Sonya'yla arasında geçenleri, müstakbel gelinine, evlenmeden önce, kendisini suçlayıp Sonya'yı överek anlatmıştı. Prenses Marya'dan kuzenine karşı şefkatli ve iyi yürekli davranmasını rica etmişti. Kontes Marya tüm suçun kocasında olduğunu hissediyordu; Sonya'ya karşı kendini suçlu hissediyordu; Nikolay'ın kendisini seçmesinde zenginliğinin etkisi olduğunu düşünüyor, Sonya'ya sitem etmek için bir neden göremiyor, onu sevmek istiyordu; ama sevmek şöyle dursun sık sık yüreğinde ona karşı kötü duygular keşfediyor ve bu duyguları bastıramıyordu.

Bir gün dostu Nataşa'ya Sonya'dan ve ona haksızlık ettiğinden bahsetti.

"Biliyor musun," dedi Nataşa, "Sen İncil'i iyi bilirsin; orada Sonya'ya tam uyan bir bölüm var."

Kontes Marya şaşkınlıkla, "Hangi bölüm?" diye sordu.

"Olana verilecek, olmayandan alınacak;[5] hatırlıyor musun? O, olmayan: Neden? Bilmiyorum; belki de bencil olmadığı için, bilmiyorum, ama ondan alınıyor, her şey alındı. Ona bazen dehşetle acıyorum; eskiden dehşetle Nicolas'nın onunla evlenmesini isterdim; ama bunun olmayacağını da hep sezmiştim. O, *meyve vermeyen bir ağaç*, hani bazı çilek ağaçları olur ya. Bazen ona acıyorum, bazen de onun bunu, aynı durumda olsak bizim hissedeceğimiz gibi hissetmediğini düşünüyorum."

Kontes Marya, İncil'deki bu sözlerin başka türlü anlaşılması gerektiğini Nataşa'ya izah etse de Sonya'ya bakınca Nataşa'nın açıklamasına katılıyordu. Gerçekten de sanki Sonya kendi durumundan rahatsız olmuyordu ve meyve vermeyen bir ağaç kaderini kabullenmişti. Sanki tek tek bireylere, aile bütününe verdiği kadar değer vermiyordu. Bir kedi gibi, insanlara değil eve bağlıydı. İhtiyar kontese bakar, çocukları okşayıp şımartırdı, kabiliyetli olduğu küçük işleri görmeye her zaman hazırdı; ama bunlar farkında olunmadan yetersiz bir minnetle karşılanırdı...

Lısiye Gori malikânesi yeniden inşa edilmişti ama merhum prens zamanındaki ihtişamı yoktu.

İnşa edilmeye darlık döneminde başlanan binalar fazlasıyla gösterişsizdi. Eski taş temeller üzerine inşa edilmiş devasa ev ahşaptı, sadece içten sıvalıydı. Boyasız tahta döşemeli geniş ev en sıradan, sert kanepelerle ve koltuklarla, kendi marangozlarının kendi huş ağaçlarından yaptıkları masa ve sandalyelerle döşeliydi. Ev genişti, hizmetliler için odalar, misafirler için ayrı bölümler vardı. Rostovların ve Bolkonskilerin akrabaları bazen toplanıp aileleriyle, on altı at ve onlarca hizmetkârla Lısiye Gori'ye misafirliğe gelir, aylarca kalırlardı. Bunun dışında, yılda dört kez, ev sahiplerinin isim ve doğum günlerinde, bir iki günlüğüne yüze yakın

5 Matta 25:29, Çünkü kimde varsa, ona daha çok verilecek ve o bolluk içinde olacak. Ama kimde yoksa kendisinde olan da elinden alınacak. (ç.n.)

misafir gelirdi. Yılın kalan zamanında hayat her zamanki işlerle, evin kendi ürünlerinin kullanıldığı çay saatleri, kahvaltılar, öğle ve akşam yemekleriyle, aksamaz bir düzen içinde geçerdi.

IX

Mevsimlerden kış, tarih 5 Aralık 1820, Aziz Nikolay Günü'nün arifesiydi. Nataşa o yıl, sonbahar başından beri kocası ve çocuklarıyla birlikte ağabeyinin misafiriydi. Piyer, kendi söylediğine göre özel işleri için, üç haftalığına Peterburg'a gitmişti ama yedi haftadır oradaydı. Her an gelmesi bekleniyordu.

5 Aralık'ta, Bezuhov ailesinin haricinde, Nikolay'ın eski dostu emekli General Vasili Fyodoroviç Denisov da Rostovların misafiriydi.

Nikolay ayın altısında, evin misafirlerle dolu olacağı bayram günü Tatar kaftanını çıkarıp redingotunu ve sivri burunlu dar çizmelerini giymesi, yeni yaptırdıkları kiliseye gitmesi, sonra da tebrikleri kabul edip yemek öncesi atıştırmalık ikram etmesi, asilzade seçimleri ve hasat hakkında konuşması gerektiğini biliyordu; ama arife gününü her zamanki gibi geçirmeyi hakkı sayıyordu. Öğle yemeğine kadar karısının yeğenine ait bir Ryazan köyünden gelen bir çiftlik kâhyasının hesaplarını inceledi, işleriyle ilgili iki mektup yazdı, harman yerini, büyükbaş hayvan ve at ahırlarını dolaştı. Ertesi gün, yortu dolayısıyla beklenen genel sarhoşluğa karşı tedbirler aldıktan sonra öğle yemeğine geldi ve karısıyla baş başa konuşma fırsatı bulamadan etrafında tüm ev halkının toplandığı yirmi kişilik, uzun masaya oturdu. Masada annesi, onunla birlikte kalan ihtiyar Belova, karısı, üç çocuğu, mürebbiye, mürebbi, karısının yeğeni ve onun mürebbisi, Sonya, Denisov, Nataşa, onun üç çocuğu, onların müreb-

biyesi ve emekliliğini Lısiye Gori'de geçiren, prensin mimarı ihtiyar Mihail İvanıç vardı.

Kontes Marya masanın karşı ucunda oturuyordu. Kocasının masaya oturur oturmaz peçetesini alıp önünde duran bardağı ve kadehi hızla yana itmesinden, bazen, özellikle çorbadan önce ve çiftlik işlerinden doğrudan yemeğe geldiği zaman olduğu gibi keyfinin yerinde olmadığını anladı. Kontes Marya onun bu ruh halini iyi bilirdi ve kendi keyfi yerinde olduğu zaman sessizce çorbasını bitirmesini bekler, sonra onunla konuşmaya başlar ve keyifsiz olması için hiçbir neden olmadığını ona kabul ettirirdi; ama bugün bu ilgiyi göstermeyi tamamen unutmuştu; kocasının sebepsiz yere ona kızması onun içini acıttı ve kendini mutsuz hissetti. Ona, nerede olduğunu sordu. Nikolay cevap verdi. Çiftlikte her şeyin yolunda olup olmadığını da sordu. Nikolay onun bu doğal olmayan tavrı karşısında yüzünü buruşturdu ve alelacele bir cevap verdi.

Kontes Marya, "Yanılmamışım demek ki," diye düşündü. "Ama bana neden kızıyor?" Kontes Marya kocasının cevap verirken sergilediği tavırda kendisine karşı bir garez ve konuşmayı bitirme isteği hissetti. Konuşmasının doğal olmadığını fark etse de birkaç soru daha sormaktan kendini alamadı.

Sofradaki konuşma Denisov'un sayesinde kısa sürede herkesi sardı, canlandı ve Kontes Marya kocasıyla konuşmayı bıraktı. Sofradan kalkılıp, şükran sunmak için ihtiyar kontese gidildiği sırada Kontes Marya elini uzatıp kocasını öptü ve kendisine neden kızdığını sordu.

Nikolay, "Hep böyle garip şeyler düşünürsün; sana kızmak aklımdan bile geçmedi," dedi.

Ama *hep* ifadesi Kontes Marya'ya şu cevabı vermişti: Evet kızgınım ve nedenini söylemek istemiyorum.

Nikolay karısıyla o kadar iyi geçiniyordu ki kıskançlıklarından ötürü aralarında anlaşmazlık çıkmasını isteyen Sonya

ve ihtiyar kontes bile onları kötülemek için bir bahane bulamıyordu; ama onların arasında da düşmanlık anları oluyordu. Bazen, özellikle en mutlu dönemlerden sonra aralarında birden yabancılaşma ve düşmanlık duygusu beliriyordu; bu duygu en çok Kontes Marya'nın hamilelik dönemlerinde kendini göstermişti. Prenses Marya şimdi bu dönemdeydi.

Nikolay yüksek sesle ve neşeliymiş gibi, "Neyse, messieurs et mesdames,"[6] dedi (Kontes Marya'ya, bunu özellikle, onun kalbini kırmak için yapıyormuş gibi geldi), "Altı saattir ayaktayım. Yarın da işkence çekmem gerekiyor, şimdi dinlenmeye gidiyorum." Kontes Marya'ya başka bir şey söylemeden küçük oturma odasına gitti ve kanepeye uzandı.

Kontes Marya, "*Hep* böyle," diye düşündü, "benim dışımda herkesle konuşuyor. Herhalde ben ona çok çirkin görünüyorum. Özellikle bu haldeyken." Şiş karnına ve aynada, sararıp solmuş, zayıflamış yüzüne, her zamankinden daha büyük görünen gözlerine baktı.

Her şey onu rahatsız etmeye başladı: Denisov'un yüksek sesle konuşması, kahkahası; Nataşa'nın konuşması ve özellikle Sonya'nın kendisine attığı kaçamak bakış.

Sonya her zaman Kontes Marya'nın sinirlenmesinin nedeni olarak seçtiği ilk bahaneydi.

Misafirlerin yanında, konuştuklarından hiçbir şey anlamadan oturduktan sonra sessizce kalktı ve çocuk odasına gitti.

Çocuklar sandalyelere oturmuş Moskova'ya gidiyorlardı, onu da çağırdılar. Oturup onlarla oynadı ama kocasını ve onun nedensiz keyifsizliğini düşünmek ona bitmeyen bir işkence gibi geliyordu. Kalktı ve güçlükle parmak uçlarına basarak küçük oturma odasına gitti.

Kendi kendine, "Uyumamıştır belki; onunla açık açık konuşurum," dedi. Büyük oğlu Andryuşa, onu taklit ederek parmak uçlarında peşinden gelmişti. Kontes Marya onu fark etmemişti.

---

6 Baylar ve bayanlar.

Sonya büyük oturma odasında (Kontes Marya'ya her yerde karşısına çıkıyormuş gibi geliyordu) ona, "Chère Marie, il dort, je crois; il est si fatigué,"[7] dedi, "Andryuşa onu uyandırmasa."

Kontes Marya dönüp bakınca Andryuşa'nın peşinden geldiğini gördü, Sonya'nın haklı olduğunu hissetti ve bu yüzden kızardı, sert bir şey söylememek için kendini zor tuttuğu belli oluyordu. Hiçbir şey söylemedi ve onun dediğini yapmış olmamak için eliyle Andryuşa'ya peşinden gelmesini ama gürültü yapmamasını işaret ederek kapıya geldi. Sonya başka bir kapıdan çıktı. Nikolay'ın uyuduğu odadan, düzenli, karısının en ufak tonuna kadar bildiği nefes alış verişi duyuluyordu. Bu nefes alıp verişi dinlerken gözlerinin önüne pürüzsüz, güzel alnı, bıyıkları, o uyurken sık sık, gecenin sessizliği içinde uzun uzun seyrettiği yüzü geldi. Nikolay aniden kıpırdandı ve hırıldadı. Andryuşa tam bu anda kapının ardından bağırdı:

"Babacığım, annem burada."

Kontes Marya korkudan bembeyaz kesildi ve oğluna eliyle işaretler yapmaya başladı. Çocuk sustu ve bir anlığına Prenses Marya'ya korkunç gelen bir sessizlik oldu. Nikolay'ın uyandırılmayı sevmediğini bilirdi. Birden kapının ardından yeni bir inilti, hareketlenme ve Nikolay'ın hoşnutsuz sesi duyuldu:

"Bir dakika rahat vermiyorlar. Mari, sen misin? Neden onu buraya getirdin?"

"Ben sadece bakmak için gelmiştim, fark etmedim... özür dilerim..."

Nikolay öksürdü ve başka bir şey söylemedi. Kontes Marya kapıdan uzaklaştı ve oğlunu çocuk odasına götürdü. Beş dakika sonra, babasının küçük oturma odasında uyuduğunu ağabeyinden öğrenen üç yaşındaki, küçük kara gözlü, babasının sevgilisi Nataşa annesine fark ettirmeden babası-

7 Sevgili Mari, uyuyor sanırım; çok yorgun.

nın yanına koştu. Kara gözlü kız kapıyı cesurca gıcırdattı, küt bacaklarının enerjik adımlarıyla kanepeye yaklaştı, sırtı dönük uyuyan babasının yatışına bakarak parmak uçlarında yükseldi ve babasının, başının altına koyduğu elini öptü. Nikolay yüzünde duygulu bir gülümsemeyle döndü.

Kapının ardından Kontes Mari'nin korkulu fısıltısı duyuldu: "Nataşa, Nataşa! Baba uyumak istiyor."

Küçük Nataşa inandırıcı bir sesle, "Hayır anne, uyumak istemiyor," diye cevap verdi, "gülüyor."

Nikolay ayaklarını yere indirdi, doğruldu ve kızını kucağına aldı.

Karısına, "Girebilirsin Maşa," dedi. Kontes Marya odaya girip kocasının yanına oturdu.

Ürkek ürkek, "Peşimden geldiğini görmedim," dedi, "ben şöyle bir bakmak..."

Nikolay bir koluyla kızını tutarak karısına baktı, yüzündeki suçluluk ifadesini fark edip öbür koluyla ona sarıldı ve saçlarından öptü.

Nataşa'ya, "Anneyi öpebilir miyim?" diye sordu.

Nataşa'nın yüzünde utangaç bir gülümseme belirdi.

Nikolay'ın karısını öptüğü yeri işaret ederek, emreder bir tavırla, "Bir daha," dedi.

Nikolay, karısının içini kemirdiğini bildiği soruya yanıt olarak, "Neden keyfim olmadığını düşünüyorsun bilmiyorum," dedi.

"Sen böyle olduğun zaman kendimi ne kadar bahtsız, yalnız hissettiğimi bilemezsin. Sanki..."

Nikolay neşeyle, "Mari, yeter, saçmalama, utanmıyor musun?" dedi.

"Beni sevemezmişsin gibi geliyor, o kadar çirkinim ki... her zaman... özellikle şimdi... bu halimle..."

"Ah, çok komiksin! Güzellik için sevilmez, sevdiğin güzeldir. Sadece Malvina ve onun gibi kadınlar güzel oldukları için sevilir; ben karımı öyle mi seviyorum? Öyle sevmiyorum

ama sana nasıl anlatsam? Sen yokken ve şimdiki gibi aramıza kara kedi girmişse, kendimi eksik hissediyor, hiçbir şey yapamıyorum. Parmağımı seviyor muyum? Sevmiyorum ama onu kesmeyi bir dene..."

"Hayır, ben öyle değilim ama anlıyorum. Öyleyse bana kızgın değilsin?"

Nikolay gülümseyerek, "Sana çok kızgınım," dedi ve ayağa kalkıp saçlarını düzeltti, odanın içinde dolaşmaya başladı.

Karısıyla barışınca, onun yanında yüksek sesle düşünmeye başlayarak, "Biliyor musun ne düşünüyorum Mari?" dedi. Kendisini dinlemeye hazır olup olmadığını sormadı; onun için fark etmezdi. Onun için, kendi aklına gelen şey karısının da aklına gelmiş demekti. Piyer'i ilkbahara kadar yanlarında kalmaya ikna etmek niyetinde olduğunu söyledi.

Kontes Marya onu dinledi, kendi fikrini söyledi, sıra ona gelince o da yüksek sesle düşünmeye başladı. Onun düşünceleri çocuklarla ilgiliydi.

Nataşa'yı işaret ederek Fransızca, "Daha şimdiden kadın gibi," dedi. "Siz, biz kadınları mantıksızlıkla suçlarsınız. İşte o, bizim mantığımız. Baba uyumak istiyor diyorum, hayır, gülümsüyor diyor." Kontes Marya mutlulukla gülümseyerek ekledi: "Ve haklı."

"Evet, evet!" Nikolay kızını güçlü kollarıyla tutarak havaya kaldırdı, omzuna oturttu, bacaklarından tutarak onunla birlikte odada dolaşmaya başladı. Hem babanın hem kızın yüzünde kaygısız, mutlu bir ifade vardı.

Kontes Marya fısıldayarak, Fransızca, "Biraz adaletsizlik ediyor olabilirsin. Bunu daha fazla seviyorsun," dedi.

"Evet ama *ne yapayım*? Belli etmemeye çalışıyorum..."

Bu sırada antrede ve sofada, birisi gelmiş gibi, kutu ve ayak sesleri duyuldu.

"Birisi geldi."

Kontes Marya, "Piyer'dir. Gidip öğreneyim," dedi ve odadan çıktı.

Nikolay o çıkınca kızını odanın içinde dörtnala dolaştırmaya başladı. Nefes nefese kalınca, gülen kızını omzundan hızla indirip bağrına bastı. Sıçramaları ona dansı hatırlattı ve çocuğun küçük, yuvarlak, mutlu yüzüne bakarak büyüyünce nasıl bir kız olacağını, yaşlı bir adam olarak onu balolara götüreceği, rahmetli babasının kızıyla Daniel Cooper yaptığı gibi kendisinin de onunla mazurka yapacağı günleri düşündü.

Birkaç dakika sonra odaya dönen Kontes Marya, "O gelmiş Nicolas," dedi, "bizim Nataşa canlanmıştır şimdi. Gidip onun coşkusunu ve bu kadar geç kaldığı için kocasını nasıl azarlayacağını izlemeli. Bir an önce gidelim, hadi!" Babasına sarılmış kızına bakıp gülümseyerek, "Yeter ama ayrılın artık," dedi. Nikolay kızının elinden tutarak odadan çıktı.

Kontes Marya oturma odasında kaldı.

Kendi kendine, "Asla ama asla," dedi, "bu kadar mutlu olabileceğime inanmazdım." Yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı; ama aynı anda iç geçirdi, derin bakışlarında hafif bir hüzün belirdi. O anda hissettiği mutluluktan farklı, bu dünyada ulaşamayacağı bir mutluluk olduğu, elinde olmadan aklına gelmişti sanki.

X

Nataşa 1813 ilkbaharının başlarında evlenmişti ve 1820 yılına gelindiğinde üç kızı ve çok istediği, şu anda emzirdiği bir oğlu vardı. O kadar kilo almış, vücudu öyle kalınlaşmıştı ki bu kuvvetli annede o eski ince, hareketli Nataşa'yı görüp tanımak çok zordu. Yüzünün çizgileri belirginleşmiş ve sakin, yumuşak, dingin bir ifade kazanmıştı. Yüzünde o eski sürekli yanan ve ona güzelliğini veren canlılık ateşi yoktu. Artık çoğunlukla sadece yüzü ve bedeni görünüyordu, yüreği hiç görünmüyordu. Sadece güçlü, güzel ve doğurgan

bir dişi vardı. O eski ateş artık nadiren alevleniyordu. Bu sadece, şimdi olduğu gibi kocası bir yerden döndüğünde, çocuklardan biri iyileştiğinde ya da Kontes Marya'yla Prens Andrey'i hatırladıklarında (kocasının, Prens Andrey'in kendisindeki hatırasını kıskanacağını varsayarak kocasına ondan hiç bahsetmezdi) ve çok seyrek olarak da bir şeyler onu, evlendikten sonra tamamen bıraktığı şarkı söylemeye tesadüfen çektiği zaman olurdu. Eski ateşin, gelişip büyümüş, güzel vücudunda alevlendiği o nadir anlarda eskisinden çok daha çekici olurdu.

Nataşa ve kocası evlendikten sonra Moskova'da, Peterburg'ta, Moskova yakınlarındaki köyde, annesinin yani Nikolay'ın yanında yaşadılar. Genç Kontes Bezuhova cemiyet içinde pek sık görünmüyordu, göründüğü zaman da pek hoşa gitmiyordu. Ne güler yüzlü ne de cana yakındı. Yalnızlığı sevmesinden değil (gerçi sevip sevmediğini bilmiyordu; ona sevmiyormuş gibi geliyordu), çocukları karnında taşıyan, doğuran, emziren, kocasının hayatının her dakikasında yer alan Nataşa'nın bütün bu gereksinimleri karşılamak için cemiyet hayatından el etek çekmekten başka çaresi yoktu. Nataşa'yı evlenmeden önce de tanıyan herkes onda görülen bu olağanüstü değişime hayret ediyordu. Bir tek ihtiyar kontes, Nataşa'nın o eski taşkınlıklarının tek nedeninin aile sahibi olmak, koca sahibi olmak ihtiyacından kaynaklandığını annelik içgüdüsüyle anlayan ve Otradnaya'da yarı şaka yarı ciddi bağıra bağıra söyleyen annesi, Nataşa'yı anlamayanların hayret etmesine hayret ediyor ve onun örnek bir eş ve anne olacağını her zaman bildiğini tekrar tekrar söylüyordu.

Kontes, "Yalnız kocasına ve çocuklarına olan sevgisinde aşırıya kaçıyor," diyordu, "hatta saçmalık derecesinde aşırıya kaçıyor."

Nataşa akıllı insanların, özellikle Fransızların vaaz ettikleri, genç kızların evlendikten sonra kendilerini salmamaları, yeteneklerini bir kenara atmamaları gerektiği, görünümle-

rine evlenmeden öncekinden daha fazla özen göstermeleri gerektiği, kocalarını evlenmeden önce etkiledikleri kadar etkilemeleri gerektiği altın kuralına uymuyordu. Tersine olağanüstü güçlü bir özelliği olan şarkı söylemek de dâhil olmak üzere bütün çekici yanlarını hemen bir kenara atmıştı. Nataşa, tabiri caizse dibe vurmuştu. Ne hareket tarzına, ne nazik konuşmaya, ne kocasına çekici görünmeye, ne tuvaletine, ne de müşkülpesentliğiyle kocasını rahatsız etmemeye özen gösteriyordu. Yaptığı her şey bu kuralların aksineydi. Önceleri içgüdülerinin ona kullanmayı öğrettiği çekici özelliklerinin, ilk andan itibaren her şeyini yani tek bir köşesini ondan gizlemediği yüreğini verdiği kocasının gözüne artık ancak gülünç görüneceğini hissediyordu. Kocasıyla arasındaki bağın, onu kendine çeken şairane duygularla değil, belirsiz ama kendi yüreğiyle bedeni arasındaki bağ gibi sıkı, başka bir şeyle sağlandığını hissediyordu.

Kocasını kendine çekmek için buklelerini kabartmak, robronlar[8] giymek ve romanslar söylemek ona kendi kendisinin hoşuna gitmek için süslenmek kadar garip geliyordu. Başkalarının hoşuna gitmek için süslenmenin hoşuna gidip gitmeyeceğini bilmiyordu, zaten bunun için hiç vakti yoktu. Şarkı söylemekle, tuvaletiyle, kelimelerini seçerken düşünmekle ilgilenmemesinin başlıca nedeni bu işlere ayıracak vaktinin olmamasıydı.

İnsanda kendini, ne kadar önemsiz görünürse görünsün sadece bir konuya adama becerisinin olduğu bilinir. Tüm dikkat verildiğinde önemi sınırsız ölçüde artacak önemsiz bir konu olmadığı da bilinir.

Nataşa'nın kendini tamamen adadığı konu ailesi yani kendisine, eve kopmayacak kadar sıkı bağlaması gereken kocası ve karnında taşıması, doğurması, besleyip büyütmesi gereken çocuklarıydı.

---

8 Robe ronde (Fr.): Yuvarlak elbise. Geniş, yuvarlak eteklikli bir tür elbise. (ç.n.)

Tüm vaktini alan konuya kendini aklıyla değil yüreğiyle, tüm benliğiyle verdikçe bu konu onun gözünde o kadar büyüyor ve kendi gücü de o kadar az ve yetersiz geliyordu ki tüm gücünü tek bir şey üzerinde yoğunlaştırdığı halde yapması gerekenlerin tamamını yetiştirip yapamıyordu.

Kadın hakları, karı koca arasındaki ilişkiler, onların özgürlükleri ve hakları hakkındaki konuşmalar ve tartışmalar, bu konular henüz, şimdi olduğu gibi *tartışılması gereken konular* olarak adlandırılmasa bile o zaman da vardı; ama Nataşa bu konularla ilgilenmek şöyle dursun onları kesinlikle anlamıyordu.

Bu konular, bugünkü gibi o zaman da sadece, evlilikte yalnızca eşlerin birbirinden alacağı zevki yani evliliğin aile olma anlamını değil başlangıç nedenini gören insanlar için vardı.

Bu tartışmalar ve yemekten nasıl daha fazla zevk alınacağı türünden konuları andıran günümüz konuları, yemeğin amacının beslenmek, evliliğin amacının da aile olduğunu düşünen insanlar için bugün olduğu gibi o zaman da geçerli değildi.

Yemeğin amacı vücudun beslenmesiyse bir öğünde iki öğünlük yemek yiyen bir kişi daha fazla zevk alabilir ama amaca ulaşamaz çünkü mide iki öğünlük yemeği sindirmez.

Evliliğin amacı aileyse birden çok karısının ya da kocasının olmasını isteyen bir kişi daha fazla zevk alabilir ama böyle bir durumda aileye sahip olmayacaktır.

Yemek yemenin amacı beslenme, evlenmenin amacı aileyse, bütün konu ancak midenin sindirebileceğinden fazlasını yememekle ve aile için gerekli eş sayısını aşmamakla çözüme kavuşur. Nataşa'ya koca gerekiyordu. Ona koca verildi. Koca da ona aile verdi. Ve daha iyi bir kocaya gerek görmediği gibi yüreğindeki tüm gücü bu kocaya ve aileye hizmet etmeye adadığından, başka türlü olabileceğini tasavvur edemiyor, tasavvur etmek hiç ilgisini çekmiyordu.

Nataşa cemiyet hayatını pek sevmezdi, akrabalarının, Kontes Marya'nın, ağabeyinin, annesinin ve Sonya'nın sohbetine daha fazla değer verirdi. Çocukların odasından, saçı başı dağınık halde, üzerinde sabahlığıyla, neşeli bir yüzle, hızlı adımlarla çıkıp üzerinde yeşil yerine sarı lekeler olan çocuk bezini gösterebileceği ve çocuğun şimdi çok daha iyi olduğu tesellisini duyabileceği insanlara değer veriyordu.

Nataşa kendini o kadar bırakmıştı ki kıyafetleri, saç tuvaleti, gelişigüzel konuşması, kıskançlığı ki Sonya'yı, mürebbiyeyi, güzel ya da çirkin bütün kadınları kıskanırdı, yakınlarının olağan alay konularıydı. Genel düşünce Piyer'in kılıbık olduğuydu ve bu doğruydu. Nataşa daha evliliklerinin ilk günlerinde taleplerini bildirmişti. Karısının, kendisi için tamamen yeni, hayatının her dakikasının ona ve ailesine ait olduğu düşüncesi Piyer'i çok şaşırtmıştı; Piyer karısının talepleri karşısında şaşırmış ama bu talepler hoşuna gitmiş ve onlara boyun eğmişti.

Piyer uymakla yükümlü olduğu talepler uyarınca başka bir kadına kur yapmak şöyle dursun başka bir kadınla gülümseyerek konuşmaya bile cüret edemezdi, *şöyle bir* vakit geçirmek için kulübe yemeğe gitmeye cüret edemezdi, gelip geçici bir heves için para harcamaya cüret edemezdi, işi olduğu zamanlar haricinde ki karısı hiçbir şey anlamadığı ama büyük önem verdiği bilimsel meşguliyetlerini de iş sayıyordu, bir yerlere uzun süreliğine gitmeye cüret edemezdi. Bunlara karşılık olarak, Piyer evde sadece kendi hayatını değil tüm ailenin hayatını istediği gibi düzenleme tam hakkına sahipti. Nataşa evde kocasının kölesi olma rolünü üstüne almıştı; Piyer bir şeyle meşgul olduğu zaman, çalışma odasında bir şey okurken ya da yazarken tüm ev halkı parmaklarının ucunda dolaşırdı. Piyer'in herhangi bir şeyin hoşuna gideceğini söylemesi, sevdiği o şeyin hemen yapılması için yeterliydi. Herhangi bir isteğini dile getirmesi Nataşa'nın ayağa fırlayıp o isteği yerine getirmek için koşması için yeterliydi.

Bütün ev kocanın ancak farz edilebilen emirleriyle yani Piyer'in, Nataşa'nın tahmin etmeye çalıştığı istekleriyle yönetilirdi. Nasıl ve nerede yaşayacakları, tanıdıklar, ilişkiler, Nataşa'nın meşguliyetleri, çocukların eğitimi Piyer'in dile getirdiği arzuları uyarınca düzenlenirdi ama Nataşa, Piyer'in düşüncelerini dile getirdiği konuşmalardan dökülebilenleri tahmin etmeye çalışırdı. Ve Piyer'in isteklerinin özünü doğru tahmin eder, bir kere tahmin etti mi de bu isteklere sıkı sıkı sarılırdı. Piyer kendi isteğini değiştirmeye kalkarsa ona kendi silahıyla karşılık verirdi.

Nataşa ve Piyer, ilk çocukları zayıf doğunca üç sütanne değiştirmelerinin gerektiği ve Nataşa'nın çaresizlikten hasta olduğu hiç unutmayacakları bir dönem de yaşamışlardı. Piyer ona Rousseau'nun sütannelerin doğaya aykırı ve zararlı oldukları yolundaki, kendisinin de tamamen katıldığı düşüncesinden bahsetmişti. Nataşa bir sonraki çocuğu doğunca, annesinin, doktorların ve bizzat kocasının karşı çıkmasına rağmen sütanneye karşı çıkıp o zamanlar için alışılmamış olan ve zararlı kabul edilen bir şey yapıp kendisi emzirmekte ısrar etmiş ve ondan sonra da bütün çocuklarını kendisi emzirmişti.

Kızgınlık anlarında karıkocanın sık sık, uzun uzun tartıştıkları da oluyordu ama Piyer tartışmadan sonra karısının sadece söylediklerinde değil davranışlarında da savunduğu düşüncenin tam tersini görünce, bu onu hem sevindirir hem de şaşırtırdı. Sadece kendi düşüncesini bulmaz, dile getirdiği düşüncelerdeki, tartışmanın ve heyecanın neden olduğu fazlalıkları temizlediğini görürdü.

Piyer yedi yıllık evliliğinin ardından, kötü bir insan olmadığının bilincine kesin olarak vardığını ve bunun onu mutlu ettiğini hissediyordu; bunu kendi yansımasını karısında gördüğü için de hissediyordu. Kendi içinde bütün kötülüklerin ve iyiliklerin birbirine karıştıklarını, birbirlerini gölgelediklerini hissediyordu. Ama karısına sadece gerçekten iyi olanlar

yansıyordu: tamamen iyi olmayanlar bir kenara atılıyordu. Ve bu yansıma akıl yürütmeyle gerçekleşmiyordu, başka türlü, gizemli, doğrudan bir yansımaydı.

XI

Piyer iki ay önce, hâlâ Rostovların misafiriyken, Prens Fyodor'dan, Piyer'in ilk kurucularından biri olduğu bir cemiyetin Peterburg üyelerinin meşgul oldukları önemli konuları tartışmak için onu Peterburg'a çağıran bir mektup almıştı.

Kocasının bütün mektuplarını okuyan Nataşa bu mektubu okuyunca, kocasının yokluğunun vereceği tüm sıkıntıya rağmen Peterburg'a gitmesini kendisi teklif etmişti. Onun bütün düşünsel ve soyut ilgilerine, anlamasa da büyük önem verir ve bu çalışmalarında kocasına engel teşkil etme korkusunu sürekli taşırdı. Piyer mektubu okuduktan sonra ona ürkek, sorar gözlerle bakınca ondan gitmesini ama döneceği zamanı kesin olarak belirtmesini istedi. Ve dört haftalık bir izin çıktı.

Nataşa, Piyer'in izin süresi bittiğinden beri yani iki haftadır hiç dinmeyen bir korku, üzüntü ve öfke hali içindeydi.

İki hafta önce gelmiş olan ve meselenin büründüğü durumdan hoşnut olmayan emekli General Denisov, Nataşa'ya bir zamanlar sevdiği bir insanın, o insana hiç benzemeyen portresine bakar gibi, şaşkınlık ve üzüntüyle bakıyordu. Bir zamanlar kendisini etkileyen kızdan tek gördüğü ve duyduğu, donuk, bıkkın bakışlar, ilgisiz cevaplar ve çocuklar hakkında konuşmalardı.

Nataşa bu süre zarfında sürekli, özellikle annesi, ağabeyi ya da Kontes Marya, Piyer'i mazur göstermeye, gecikmesine bahane bulmaya çalıştıkları zamanlarda üzülüp sinirleniyordu.

Nataşa büyük önem taşıdıklarına yürekten inandığı Piyer'in işleri hakkında, "Hepsi saçmalık, hepsi boş şeyler," diyordu, "Bütün bu hiçbir sonuca varmayan düşünceler ve bu aptalca cemiyetler." Ve biricik oğlu Petya'yı emzirmek için çocuk odasına giderdi.

Kimse bu küçük, üç aylık varlığın onun göğsünde yatması ve Nataşa'nın onun ağız hareketlerini, küçücük burnunu çekmesini hissetmesi kadar rahatlatıcı, mantıklı şeyler söyleyemezdi. Bu varlık, "Kızıyorsun, kıskanıyorsun, ondan intikam almak isterdin, korkuyorsun ama işte ben oyum. İşte ben oyum..." diyordu. Ve verilecek hiçbir cevap yoktu. Bu, gerçekten de öteydi.

Nataşa huzursuzluk içinde geçirdiği bu iki hafta boyunca teselli bulmak için çocuğun yanına o kadar sık gitmiş, onun üzerine o kadar düşmüştü ki çocuğu fazla emzirip hasta etmişti. Hastalığı onu korkutmuş olmasına rağmen bunu yapmaya ihtiyacı vardı. Onunla ilgilendikçe kocası konusunda duyduğu huzursuzluk hafifliyordu.

Piyer'in kızağının gürültüsü girişten duyuldu; bu haberin hanımını sevindireceğini bilen dadı sessiz ama hızlı adımlarla, ışık saçan bir yüzle kapıdan girdiğinde çocuğu emziriyordu.

Nataşa hemen, uyuyan bebeği uyandırmamak için hareket etmeye çekinerek, fısıltıyla, "Geldi mi?" diye sordu.

Dadı, "Geldi hanımım," diye fısıldadı.

Nataşa'nın yüzüne kan hücum etti ve ayakları farkında olmadan kımıldadı; ama yerinden fırlayıp koşamazdı. Çocuk yeniden gözlerini açıp baktı. Sanki, "Hâlâ burada mısın?' diyordu ve dudaklarını tembel tembel şapırdattı.

Nataşa göğsünü yavaşça çekerek onu salladı, dadıya verdi ve hızlı adımlarla kapıya doğru ilerledi. Ama sanki çocuğu bu kadar çabuk bırakmaktan memnun olduğu için vicdan azabı duyarak kapıda durdu ve dönüp baktı. Dadı dirseklerini kaldırmış, çocuğu küçük karyolanın korkuluğundan aşırıyordu.

Dadı, dadılarla hanımları arasında görülen o samimiyetle gülümseyerek, "Gidin artık hanımım, içiniz rahat olsun, gidin," diye fısıldadı.

Nataşa yumuşak adımlarla sofaya koştu.

Çalışma odasından ağzında çubuğuyla salona çıkan Denisov eski Nataşa'yı ilk defa burada gördü. Değişmiş yüzünden parlak, göz kamaştırıcı, neşeli bir ışık sel gibi akıyordu.

Koşarken Denisov'a, "Geldi!" dedi ve Denisov pek sevmediği Piyer'in gelmesinin kendisini sevindirdiğini hissetti. Nataşa koşarak sofaya girince atkısını çözen, mantolu, uzun boylu birini gördü.

Kendi kendine, "O! O! Gerçekten! İşte o!" dedi ve ona doğru atıldı, kucakladı, kendine, kafasını göğsüne bastırdı, sonra itip Piyer'in kırağı tutmuş, kızarmış ve mutlu yüzüne baktı, "Evet, bu o; mutlu, halinden memnun..."

Birden son iki hafta içinde çektiği bekleme işkencesini hatırladı: yüzündeki ışık saçan neşe kayboldu; kaşlarını çatıp sitem ve öfke dolu sözleri Piyer'in üzerine sel gibi akıttı.

"Evet, senin için hava hoş! Çok mutlusun, keyif sürmüşsün... Ya ben? Çocuklara acısaydın bari. Emziriyorum, sütüm bozuldu. Petya neredeyse ölüyordu. Ama senin keyfin gayet yerinde. Evet, keyfin yerinde."

Piyer suçunun olmadığını biliyordu çünkü daha erken gelemezdi; karısının bu parlamasının yersiz olduğunu biliyordu ve bunun iki dakika sonra geçeceğini de biliyordu; hepsinden önemlisi kendisinin çok keyifli ve neşeli olduğunu biliyordu. Gülümsemek isterdi ama bunu düşünmeye bile cesaret edemezdi. Yüzüne acınacak, korkmuş bir ifade verdi ve büzüldü.

"Daha erken gelemezdim, Tanrı şahidim! Petya nasıl?"

"Şimdi bir şeyi kalmadı, gidelim. Kendinden utanmalısın! Sen yokken nasıl işkence çektiğimi keşke görseydin..."

"Senin sağlığın iyi mi?"

Nataşa onun elini bırakmadan, "Gidelim, gidelim," dedi. Odalarına gittiler.

Nikolay karısıyla birlikte Piyer'i aradıkları sırada o çocuk odasındaydı ve uyanmış sütten kesilmemiş oğlunu kocaman sağ avcunda tutuyor, onunla oynuyordu. Çocuğun dişsiz ağzı açık geniş yüzündeki keyifli gülümseme hiç kesilmiyordu. Fırtına artık dinmişti ve oğluyla kocasına duygulu gözlerle bakan Nataşa'nın yüzünde göz kamaştırıcı bir güneş neşeyle parlıyordu.

Nataşa, "Prens Fyodor'la her şeyi iyice konuştunuz mu?" diye sordu.

"Evet, mükemmel geçti."

"Bak, kaldırıyor (Nataşa çocuğun başını kastediyordu). Ah, beni ne kadar korkuttu!"

"Prensesi gördün mü? O dedikleri adama âşık olduğu doğru mu?"

"Evet, düşünebiliyor musun..."

Bu sırada Nikolay ve Kontes Marya içeri girdi. Piyer çocuğu elinden bırakmadan eğilip onlarla öpüştü ve sorularına cevap verdi. Ama konuşulması gereken pek çok ilginç şey olmasına rağmen Piyer'in tüm dikkatini küçük şapkalı başı oynayan bebeğin çektiği belliydi.

Kontes Marya bebeğe bakıp onunla oynayarak, "Ne sevimli!" dedi ve kocasına dönerek ekledi: "Bu tatlı mucizelerin güzelliğini nasıl anlamıyorsun ben de onu anlamıyorum, Nicolas."

Nikolay bebeğe duygusuz gözlerle bakarak, "Anlamıyorum ve anlayamam," dedi, "et parçası. Gidelim Piyer."

Kontes Marya kocasının kusurunu örtmek için, "Aslında çok şefkatli bir baba," dedi, "ama ancak çocuk bir yaşına geldikten sonra..."

Nataşa, "Hayır, Piyer onlara mükemmel dadılık ediyor," dedi, "elinin tam bebeğin poposuna göre olduğunu söylüyor. Bakın."

Piyer bebeği kavrayıp dadısına verirken birden gülerek, "Ama bununkine göre değil," dedi.

XII

Her gerçek ailede olduğu gibi Lısıye Gori'deki evde de her birinin kendine has özellikleri olan, tek bir uyumlu bütün halinde yaşayıp birbirleri için tavizde bulunan birkaç farklı dünya bir arada yaşıyordu. Evde yaşanan her olay, üzücü olsun sevinçli olsun, bu dünyaların hepsi için eşit derecede önemliydi; ama her dünyanın herhangi bir olaya sevinmek ya da üzülmek için tamamen kendine özel, diğer dünyalardan bağımsız nedenleri vardı.

Piyer'in gelişi de mutlu, önemli bir olaydı ve bütün dünyaları sevindirmişti.

Efendilerini, konuşmalarına ve sergiledikleri duygulara göre değil yaptıklarına ve yaşam tarzlarına göre yargıladıkları için en güvenilir yargıçlar olan hizmetkârlar Piyer'in dönüşüne sevinmişlerdi çünkü kontun o varken malikâneyi her gün dolaşmayı bıraktığını, daha neşeli ve daha iyi yürekli olduğunu, bayramda değerli hediyeler alacaklarını bilirlerdi.

Çocuklar ve mürebbiyeler de Piyer'in gelişine sevinmişlerdi çünkü hiç kimse onları evin ortak hayatına Piyer kadar çekmezdi. Eşliğinde bütün dansların yapılabildiğini söylediği ekosezi klavsende bir tek o çalabiliyordu ve hepsine mutlaka hediye getirirdi.

Artık on beş yaşına gelmiş, zayıf, kıvırcık, açık kahverengi saçlı, güzel gözlü, kolay hastalanan, zeki bir delikanlı olan Nikolenka da sevinmişti çünkü Piyer Amca, ona böyle derdi, hayranlık duyduğu, tutkuyla sevdiği bir insandı. Sadece arada bir gördüğü Piyer'i sevmesi için hiç kimse özel bir şey yapmamıştı. Ona mürebbiyelik eden Kontes Marya kocasını ona kendi sevdiği gibi sevdirmek için tüm gücünü harcamış-

tı ve Nikolenka eniştesini severdi ama bu sevgide hafif bir küçümseme de fark ediliyordu. Piyer'e ise tapardı. Nikolay eniştesi gibi Georgiyev nişanlı bir süvari değil, Piyer gibi bilgili, akıllı ve iyi yürekli bir insan olmak isterdi. Piyer'in yanında yüzü hep neşeyle parlar, Piyer ona bir şey söylediği zaman kızarır, nefesi kesilirdi. Piyer'in söylediği tek kelimeyi bile kaçırmaz ve sonradan hem Dessales'le birlikte hem de tek başına Piyer'in her sözünü aklına getirir, anlamını çıkartmaya çalışırdı. Piyer'in geçmiş hayatı, 1812'ye kadar yaşadığı talihsizlikler (bunlarla ilgili duyduklarından sadece belirsiz, romantik bir izlenim edinmişti), Moskova'daki maceraları, esir düşmesi, Platon Karatayev (onun hikâyesini Piyer'den dinlemişti), Nataşa'ya olan aşkı (bu delikanlı da onu farklı bir sevgiyle severdi) ve hepsinden önemlisi Nikolenka'nın hatırlamadığı babasıyla olan dostluğu, bütün bunlar onun gözünde Piyer'i bir kahraman ve aziz haline getirmişti.

Aşk hakkında daha yeni yeni bir şeyler sezmeye başlayan çocuk, babası ile Nataşa hakkında edilen bölük pörçük sözlerden, Piyer'in rahmetli babası hakkında konuşurken heyecanlanmasından, Nataşa'nın onun hakkında konuşurken ihtiyatlı, saygılı, sevecen bir dil kullanmasından babasının Nataşa'yı sevdiği ve ölürken onu dostuna vasiyet ettiği inancına kapılmıştı. Hiç hatırlamadığı bu baba ona, gözünün önüne getiremediği, yüreği burkulmadan, üzüntü ve haz yaşları dökmeden düşünemediği ilahi bir varlık gibi gelirdi. Ve çocuk da Piyer'in gelişine sevinmişti.

Misafirler, her türlü ortamı neşelendiren, herkesi bir araya toplayan bir insan olduğu için Piyer'in gelmesine sevinmişlerdi.

Evin yetişkinleri, karısını bir tarafa bırakacak olursak, o varken daha rahat, daha sakin yaşayacakları bir dostları geldiği için sevinmişlerdi.

Yaşlı kadınlar hediye getirdiği için ve özellikle Nataşa yeniden canlanacağı için sevinmişlerdi.

Piyer bütün bu farklı dünyaların kendisi hakkındaki bu farklı farklı düşüncelerini hissediyor ve hepsine beklediklerini vermek için acele ediyordu.

Çok dalgın ve unutkan bir adam olan Piyer karısının hazırladığı liste sayesinde her şeyi almış, ne Nataşa'nın annesinin ve ağabeyinin siparişlerini, ne Belova'ya armağan edilecek elbiselik kumaşı, ne de yeğenleri için oyuncakları unutmuştu. Evliliklerinin ilk günlerinde karısının, sipariş edilen her şeyi alması, hiçbir şey unutmaması talebi ona çok garip gelmiş ve ilk seyahatinde her şeyi unuttuğu zaman yaşadığı ciddi üzüntü onu çok şaşırtmıştı. Ama daha sonra buna alışmıştı. Nataşa'nın kendisi için bir şey istemediğini, başkaları içinse ancak o kendisi sorarsa bir şeyler istediğini bilen Piyer şimdi bütün ev halkı için hediye almaktan çocukça bir tatmin duyuyor ve hiçbir zaman, hiçbir şeyi unutmuyordu. Nataşa'dan azar işitiyorsa, sadece fazla ve çok pahalı şeyler aldığı için işitiyordu. Çoğunluğun kusur, kendisinin ise erdem olarak gördüğü özelliklerine, özensizliğine ve ihmalkârlığına Nataşa bir de cimriliği eklemişti.

Piyer büyük masraf gerektiren kalabalık bir ev, aile hayatı yaşamaya başladığından beri eskisinin yarısı kadar masraf yaptığını, son zamanlarda, özellikle ilk karısının borçlarından dolayı bozulan mali durumunun düzelmeye başladığını fark etmiş ve buna çok şaşırmıştı.

Hayat daha ucuzdu çünkü sınırları belliydi: En büyük lüks olan, her an değiştirilebilecek hayat tarzına artık sahip değildi ve bir daha da sahip olmak istemiyordu. Hayat tarzının artık sonsuza dek belirlenmiş olduğunu, onu değiştirmenin kendi elinde olmadığını hissediyor, bu yüzden bu hayat tarzı ucuza mal oluyordu.

Piyer satın aldıklarını neşeli, gülümseyen bir yüzle ayırıyordu.

Bir kumaş parçasını dükkâncı gibi açarak, "Şu güzelliğe bak!" dedi. Nataşa kucağında büyük kızıyla kocasının

karşısında oturmuş, parlayan gözlerini hızla bir kocasına bir aldıklarına çeviriyordu.

"Bu Belova için mi? Çok güzel," Parmaklarıyla kalitesini kontrol etti.

"Herhalde arşını bir rubledir değil mi?"

Piyer fiyatını söyledi.

Nataşa, "Pahalı," dedi, "çocuklar da maman da ne kadar sevinecek." O zamanlarda daha yeni moda olmuş, inci işlemeli altın bir tokaya hayranlıkla, gülümsemesine engel olamadan bakarak, "Ama bunu bana boşuna almışsın," diye ekledi.

Piyer, "Adel, al da al diye başımın etini yedi," dedi.

"Ne zaman takacağım ki?" Nataşa tokayı saçının örgüsüne taktı. "Maşenka'yı davetlere götürmeye başladığımızda takarız; belki o zaman yeniden moda olur. Hadi, gidelim."

Hediyeleri alarak önce çocuk odasına, oradan da kontesin yanına gittiler.

Piyer ve Nataşa, koltuklarının altında paketlerle misafir odasına girdiklerinde kontes, her zaman olduğu gibi Belova'yla falın başındaydı.

Kontes altmış yaşına gelmişti. Saçları tamamen ağarmıştı, fırfırı tüm yüzünü çevreleyen bir bone takmıştı.

Yüzü buruşmuş, üst dudağı görünmez olmuş, gözleri donuklaşmıştı.

Oğluyla kocasının peş peşe ölümlerinden sonra kendini bu dünyada kazayla unutulmuş, hiçbir amacı ve anlamı kalmamış bir varlık gibi hissediyordu. Yiyordu, içiyordu, uyuyordu, uyanıyordu ama yaşamıyordu. Hayat onda hiçbir etki bırakmıyordu. Hayattan sükûnetten başka bir şey istemiyordu ve bu sükûneti ona sadece ölüm verebilirdi. Ama ölüm gelinceye kadar yaşaması yani zamanını, yaşama gücünü değerlendirmesi gerekiyordu. Çok küçük çocuklarda ve çok yaşlı insanlarda rastlanılan her şeye onda da fazlasıyla rastlanılıyordu. Hayatının hiçbir görünür amacı yoktu,

görünür olan tek şey çeşitli alışkanlıklarını ve becerilerini yerine getirme ihtiyacıydı. Yemek, uyumak, düşünmek, konuşmak, ağlamak, bir işle uğraşmak, kızmak vb. şeyleri sadece midesi, beyni, kasları, sinirleri ve karaciğeri olduğu için yapmak zorundaydı. Bütün bunları dışarıdan bir etkiyle, ya da ulaşmak istedikleri amacın arkasında asıl hedefleri kendi kuvvetlerini kullanma ihtiyacı olan ve bunun farkına bile varmayan insanlardaki yaşam gücüyle yapmıyordu. Konuşuyordu çünkü fiziksel olarak ciğerlerini ve dilini çalıştırmak zorundaydı. Bir çocuk gibi ağlıyordu çünkü sümkürmek zorundaydı vb. Gücü kuvveti yerinde insanlar için bir amaç olan şeylerin onun için bir bahane olduğu belliydi.

Örneğin sabahları, özellikle önceki gün yağlı bir şeyler yemişse, içinde öfkelenme ihtiyacı belirir, o zaman da en yakınındaki bahaneyi, Belova'nın sağırlığını seçerdi.

Odanın diğer ucunda oturur, ona alçak sesle bir şey söylerdi.

"Bugün hava sanki biraz daha sıcak şekerim," diye fısıldardı. Ve Belova, "Evet, geldiler," diye cevap verince öfkeyle homurdanırdı: "Tanrım, ne sağır, ne aptal şey!"

Ona bazen kuru, bazen nemli, bazen de düzgün öğütülmemiş gibi gelen enfiye tütünü de başka bir bahane olurdu. Bu öfke safrasını yüzünden attıktan sonra hizmetçileri Belova'nın bir daha ne zaman sağırlaşacağını, tütünün bir daha ne zaman nemli olacağını, yüzünün bir daha ne zaman sararacağını hiç şaşmayan belirtilerden anlarlardı. Safrasını çalıştırmak zorunda olduğu gibi hâlâ mevcut olan düşünme yeteneğini de arada bir çalıştırması gerekiyordu, bu bahaneyle fal açardı. Ağlaması gerektiği zaman bahanesi merhum kont olurdu. Telaşlanması gerektiği zaman bahanesi Nikolay ve onun sağlığıydı; iğneleyici konuşması gerektiği zaman bahanesi Kontes Marya olurdu. Ses organını çalıştırması gerektiğinde, –bu da çoğunlukla saat yedide, karanlık bir odada yediğini hazmettikten sonra olurdu,– bulduğu bahane aynı hikâyeleri aynı dinleyicilere tekrar tekrar anlatmaktı.

Hiçbiri bahsetmese de bütün ev halkı ihtiyar kadının bu durumunu anlıyor ve herkes onun ihtiyaçlarını karşılamak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Nikolay, Piyer, Nataşa ve Marya, onun durumunu anladıklarını birbirlerine, arada bir bakışarak ve hüzünle, yarım ağız gülümseyerek ifade ediyorlardı.

Ama bu bakışlar başka bir şey daha söylüyordu; onun hayatta üstüne düşeni yaptığını, onun şu andaki görüntüsünden ibaret olmadığını, hepimizin onun gibi olacağını ve ona saygı göstermekten, bir zamanlar bizim gibi herkesin sevdiği, hayat dolu bir insan, şimdiyse acınacak haldeki bir varlığa sabır göstermekten memnun olduklarını söylüyordu. Bu bakışlar "Mémento mori,"[9] diyordu.

Ev halkından sadece gerçekten kötü ve aptal olanlarla küçük çocuklar bunu anlamıyorlar, ondan uzak duruyorlardı.

XIII

Kontes, Piyer karısıyla birlikte misafir odasına girdiğinde, zihni çalıştırma ihtiyacını fal açarak giderdiği alışılmış hallerinden birindeydi ve bu yüzden Piyer ya da oğlu bir yerlerden her dönüşünde söylediği sözleri, alışkanlık gereği de olsa söylerdi: "Nihayet, tatlım, nihayet; gözlerimiz yollarda kaldı. Neyse, çok şükür." Hediyeleri alırken de diğer alışıldık sözlerini söylerdi: "Hediye önemli değil evladım, benim gibi ihtiyar bir kadını düşündüğün için teşekkür ederim..." Ama Piyer'in o anda gelmesinin hoşuna gitmediği belli oluyordu çünkü onu bitmemiş falın başından kaldırmıştı. Hediyelerle fal bittikten sonra ilgilenmeye başladı. Hediyeler iskambil kâğıtları için işçiliği çok güzel bir kutu, üzerlerinde çoban resimleri olan, kapaklı, açık mavi Sevres

9 Fâni olduğunu unutma, (Lat.)

fincanları ve Piyer'in Peterburg'ta bir minyatürcüye özel siparişle yaptırdığı, üzerinde rahmetli kontun portresi olan altın bir enfiye kutusuydu. (Kontes bunu uzun süredir istiyordu.) Kontes o anda ağlamak istemediği için portreye ilgisizce baktı ve kutuyla daha fazla ilgilendi.

Her zamanki gibi, "Beni düşündüğün için teşekkür ederim evladım," dedi. Alışıldık sözlerle, "Ama en güzel hediye kendini getirmiş olman. Çünkü her şey şimdi göründüğü gibi olmuyor; karını biraz azarlasaydın. Ne o öyle? Sen yokken aklını kaybediyor sanki. Hiçbir şeyi görmüyor, hatırlamıyor," dedi. "Bakın, Anna Timofeyevna," diye ekledi, "oğlumuz bize ne kadar güzel bir kutu getirmiş."

Belova hediyeleri övdü, kendi kumaşını çok beğendi.

Piyer, Nataşa, Nikolay, Marya ve Denisov'un konuşmaları gereken çok şey olmasına rağmen, kontesten bir şey gizlemek istedikleri için değil pek çok konuda çok geride kaldığı, onun yanında herhangi bir şey konuşulmaya başlandığı zaman araya girip sorduğu sorulara cevap vermek gerektiği, ona defalarca söyledikleri ve sonra yine unutacağı şeyleri, şunun öldüğünü, bunun evlendiğini yeniden anlatmak gerekeceği için onun yanında konuşmadılar; ama âdet olduğu üzere, çay içmek için misafir odasında, semaverin başında toplandılar ve Piyer kontesin, Prens Vasili'nin yaşlanıp yaşlanmadığı, Kontes Marya Alekseyevna'nın selam söyleyip söylemediği, onu hatırlayıp hatırlamadığı vb. gereksiz ve kimseyi ilgilendirmeyen sorularına yanıtlar verdi.

Kimseyi ilgilendirmeyen ama kimsenin kaçamadığı bu konuşma çay saati boyunca devam etti. Ailenin bütün yetişkin üyeleri çay için yuvarlak masanın ve Sonya'nın yanında oturduğu semaverin etrafında toplanmıştı. Çocuklar, mürebbiler ve mürebbiyeler çaylarını içmişlerdi, küçük oturma odasından sesleri geliyordu. Çay içerken herkes her zamanki yerinde oturuyordu; Nikolay sobanın başında, çayının servis edildiği küçük masada oturuyordu; ilk

Milka'nın dişi yavrusu, yüzündeki tüyler tamamen ağardığı için büyük, siyah gözleri iyice belirginleşmiş, yaşlı tazı Milka onun yanındaki koltuğun üzerine uzanmıştı. Kıvırcık saçları, bıyığı ve favorileri yarı yarıya kırlaşmış, general redingotunun düğmeleri açık Denisov, Kontes Marya'nın yanında oturuyordu. Piyer karısı ile ihtiyar kontesin arasında oturuyordu. İhtiyar kadının ilgisini çekebileceğini ve anlayacağını bildiği bir şeyler anlatıyordu. Dış dünyadaki çeşitli cemiyet olaylarından, ihtiyar kontesin akran çevresini oluşturan, bir zamanlar yaşayan, gerçek bir çevre olan, şimdi büyük bir bölümü dünyanın dört bir yanına dağılmış, kalan ömürlerini ihtiyar kontes gibi hayatlarında ektiklerinin son başaklarını toplayarak geçiren insanlardan bahsediyordu. Ama onlar, bu akranlar ihtiyar kontese tek ciddi ve gerçek dünyaymış gibi geliyordu. Nataşa, Piyer'in canlılığından, ziyaretinin ilginç geçtiğini, anlatmak istediği çok şey olduğunu ama kontesin yanında anlatmaya cesaret edemediğini anlamıştı. Ailenin üyesi olmayan ve bu nedenle Piyer'in bu ihtiyatını anlamayan ve ayrıca genel durumdan memnun olmayan biri olarak Peterburg'ta neler olduğuyla daha fazla ilgilenen Denisov, Piyer'i sürekli Semyonovski Alayı, Arakçeyev ve İncil Derneği ile ilgili duyduklarını anlatmaya zorluyordu. Piyer bazen kendini kaptırıp anlatmaya başlıyordu ama Nikolay ve Nataşa her seferinde onu Prens İvan'ın, Kontes Marya Antonovna'nın sağlığı konusuna geri döndürüyordu.

Denisov, "Bütün bu deliliklev, Gossnev ve Tatavinova ne duvumda?" diye sordu. "Bütün bunlav gevçekten hâlâ devam ediyov mu?"

Piyer, "Devam etmek de ne kelime?" diye bağırdı. "Her zamankinden daha güçlüler. Artık hükümet tamamen İncil Derneği'nin elinde."

Çayını bitiren ve belli ki yemekten sonra sinirlenmek için bahane arayan kontes, "Neden bahsediyorsun mon

cher ami?" diye sordu. "Hükümet derken ne demek istiyorsun? Ben anlamadım."

Söylenenleri annesinin diline nasıl çevireceğini bilen Nikolay araya girerek, "Bakın şimdi, maman," dedi, "Prens Aleksandr Nikolayeviç Golitsın bir dernek kurdu ve bu derneğin çok nüfuzlu olduğunu söylüyorlar."

Piyer dikkatsizce, "Arakçeyev ve Golitsın," dedi. "Artık bütün hükümet onların elinde. Hem de ne hükümet! Her şeyde bir komplo görüyorlar, her şeyden korkuyorlar."

Kontes alınmış gibi, "Tamam da Prens Aleksandr Nikolayeviç'in ne suçu var? O çok saygıdeğer bir adam. Zamanında onunla Marya Antonovna'nın evinde tanışmıştım," dedi ve kimse karşılık vermeyince daha da alınarak devam etti: "Bugünlerde herkesi suçlamaya başladılar. İncil Derneği'nde ne kötülük olabilir ki?" Ve ayağa kalktı (o kalkınca herkes kalktı), sert bir tavırla küçük oturma odasındaki masasına süzüldü.

Onun gidişinden sonra oluşan hüzünlü sessizliği yan odadan gelen çocuk kahkahaları ve sesleri bozdu. Çocukların arasında neşeli bir heyecanın sürdüğü belli oluyordu.

Küçük Nataşa'nın diğer bütün neşeli sesleri bastıran, "Hazır, hazır!" çığlığı duyuldu. Piyer, Kontes Marya ve Nikolay'la bakıştı (Nataşa'yı zaten gözünden hiç ayırmamıştı) ve keyifle gülümsedi.

"İşte olağanüstü bir müzik!" dedi.

Kontes Marya, "Bu, Anna Makarovna çorabı bitirmiş anlamına geliyor," dedi.

Piyer ayağa fırlayıp, "Ooo, gidip bir bakayım," dedi. Kapıda durup, "Bu müziği neden bu kadar çok seviyorum biliyor musun?" dedi, "bana her şeyin yolunda olduğunu ilk o söylüyor. Bugün buraya geliyorum: Eve yaklaştıkça korkum artıyor. Sofaya girip Andryuşa'nın kahkahasını duyduğum anda her şeyin yolunda olduğunu anladım..."

Nikolay, "O duyguyu bilirim," diye onayladı, "ama ben gelemem, çoraplar benim için sürpriz."

Piyer çocuk odasına gitti, kahkahaların ve çığlıkların sesi yükseldi. Piyer'in, "Hadi bakalım Anna Makarovna," diyen sesi duyuldu, "şöyle ortaya gel, ben bir, iki diye sayacağım, üç dediğimde burada durup ellerini bana doğru uzatacaksın. Tamam mı, bir, iki..." bir sessizlik oldu, "üç!" ve odadan çocuk seslerinin coşkun gürültüsü yükseldi.

Çocuklar, "İki, iki!" diye bağırıyorlardı.

Bu iki, Anna Makarovna'nın aynı şişler üzerinde, sırrını bir tek kendisinin bildiği bir şekilde ördüğü ve hazır olduklarında, çocukların huzurunda törenle teker teker şişten çıkarttığı iki çoraptı.

XIV

Çocuklar kısa süre sonra iyi geceler dilemek için geldiler. Herkesle öpüştüler, mürebbiler ve mürebbiyeler eğilip selam verdiler ve çıktılar. Bir tek Dessales ve onun öğrencisi kaldı. Mürebbi, öğrencisini fısıldayarak alt kata çağırdı.

Nikolenka Bolkonski de aynı şekilde fısıldayarak, "Non, monsieur Dessales, je demanderai à ma tante de rester,"[10] cevabını verdi.

Nikolenka halasının yanına giderek, "Ma tante, kalmama izin verir misiniz?" diye sordu. Yüzünde yalvarma, heyecan ve coşku ifadesi vardı. Kontes Marya onu bir süzdü ve Piyer'e döndü.

Piyer'e, "Siz burada olduğunuz zaman bırakıp gidemiyor..." dedi.

Piyer elini İsviçreliye uzatarak, "Je vous le ramènerai tout-à-l'heure monsieur Dessales; bonsoir,"[11] dedi ve gü-

10 Hayır Mosyö Dessales, halamdan kalmayı rica edeceğim.

11 Ben birazdan onu size getiririm Mösyö Dessales; iyi geceler.

lümseyerek Nikolenka'ya döndü, "Seninle hiç görüşemedik." Kontes Marya'ya dönerek ekledi: "Mari, büyüdükçe ne kadar benziyor."

Kıpkırmızı kesilen çocuk, parıldayan gözleriyle Piyer'e hayran hayran, aşağıdan yukarıya bakarak, "Babama mı?" diye sordu. Piyer başını salladı ve çocuğun kestiği sözüne devam etti. Kontes Marya kanvas üzerinde bir şeyler yapıyordu; Nataşa gözünü ayırmadan kocasına bakıyordu. Nikolay ve Denisov ayağa kalktılar, çubuk isteyip yaktılar, kasvetli bir halde ve ısrarla semaverin başında oturan Sonya'dan çay istediler, Piyer'e sorular sordular. Gözleri parıldayan, kıvırcık saçlı, çabuk hastalanan oğlan kimsenin dikkatini çekmeden köşede oturuyordu, ters dönmüş yakasından çıkmış ince boynunun üzerindeki başını Piyer'in olduğu tarafa çevirmiş arada bir ürperiyor ve kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu, yeni ve güçlü bir duygu hissettiği belli oluyordu.

Konuşma, insanların çoğunun iç politikanın en ilgi çekici konusu olarak gördükleri, yüksek idare çevrelerindeki güncel dedikodular etrafında dönüyordu. Devlet hizmetindeyken haksızlığa uğradığı için yönetimden memnun olmayan Denisov, şu anda Peterburg'ta yaşanan, kendi görüşüne göre, saçmalıkları duydukça seviniyor, Piyer'in söyledikleri üzerine sivri ve sert yorumlar yapıyordu.

Yüksek sesle, "Eskiden Alman olmak lazımdı, şimdi Tatavinova ve Madam Kvutnev'le dans etmek, Eckavtshausen ve kavdeşlevini okumak lazım. Ah! Şu bizim yiğit Bonapavt'ı yeniden bir salıvevselev. Hepsinin aklını başına getivivdi. Semyonovski Alayı'nın ev Schwavtz'a vevilmesine ne demeli?" dedi.

Nikolay da, Denisov gibi her şeyde bir kusur bulma peşinde koşmasa da, yönetim hakkında yargıda bulunmayı gerekli ve önemli bir iş olarak görüyor, A.'nın falan bakanlığa getirilmesini, B.'nin filan yere genel vali atanma-

sını, hükümdarın şunu, bakanların bunu söylemesini çok önemsiyordu. Ve bunlarla ilgilenmeyi gerekli görüp Piyer'e sorular soruyordu. Bu iki muhatabın soruları yüzünden konuşmanın konusu değişmedi ve yüksek idari çevre dedikodularının ötesine geçmedi.

Ama kocasının her halini ve düşüncesini bilen Nataşa, Piyer'in uzun süredir konuşmanın konusunu değiştirmeyi, Peterburg'a gidip yeni dostu Prens Fyodor'a da danıştığı düşüncesini dile getirmeyi istediğini anlamıştı. Prens Fyodor'la görüşmesinin nasıl geçtiğini sorarak ona yardım etti.

Nikolay, "Ne hakkında görüştünüz?" diye sordu.

Piyer etrafına bakarak, "Hep aynı şeyler," dedi. "İşlerin kötüye gittiğini, böyle gitmesine izin verilemeyeceğini, bütün dürüst insanların buna elinden geldiğince karşı koymakla yükümlü olduğunu herkes görüyor."

Nikolay kaşlarını hafifçe çatarak, "Dürüst insanlar ne yapabilir?" diye sordu. "Ne yapılabilir?"

"Yapılabilecek olan şey..."

Nikolay, "Çalışma odasına geçelim," dedi.

Uzun süredir bebeği emzirmesi için çağrılmayı bekleyen Nataşa, dadının seslendiğini duyunca çocuk odasına gitti. Kontes Marya da onun peşinden gitti. Erkekler çalışma odasına geçtiler ve Nikolenka da eniştesine fark ettirmeden oraya geçti; pencerenin yanındaki, karanlıkta kalan yazı masasına oturdu.

Denisov, "Söyle bakalım, sen ne yapacaksın?" dedi.

Nikolay, "Sonsuza dek fantezi kuracak," dedi.

Piyer, "Yapılabilecek şey," diye başladı ve kâh odanın içinde dolaşarak, kâh durup peltek peltek konuşarak ve eliyle hızlı jestler yaparak anlatmaya koyuldu. "Peterburg'ta durum şöyle: Hükümdar hiçbir şeye karışmıyor. Kendini tamamen şu mistisizme verdi (Piyer mistisizmi artık hiç kimsede hoş görmüyordu). Artık sadece huzur arıyor ve huzuru ona sadece her şeyi omuzdan savurdukları kollarıyla doğ-

rayan ve boğan sans foi ni loi[12] insanlar verebiliyor: Magnitski, Arakçeyev ve tutti quanti..."[13] Nikolay'a dönerek, "Çiftlik işlerinle kendin ilgilenmeyip sadece huzur arasaydın, amacına çiftlik kâhyan ne kadar zalimse o kadar çabuk ulaşacağını kabul edersin herhalde?" dedi.

Nikolay, "Sözü nereye getireceksin?" dedi.

Piyer "Her şey çürüyor. Mahkemelerde hırsızlıktan, orduda sopadan, yürüyüş taliminden, asker kolonileri kurmaktan başka bir şey yok; halka işkence ediliyor, aydınlanma bastırılıyor. Genç ve dürüst kim varsa tepesine biniliyor! Bunun böyle gidemeyeceğini herkes görüyor. Her şey o kadar gerildi ki kesinlikle bir yerden kopacak," dedi (hükümetler kurulmaya başlandığı günden beri, herhangi bir hükümetin icraatlarını izleyen insanların hep söylediklerini söylemişti). "Peterburg'ta onlara tek bir şey söyledim."

Denisov, "Kimleve?" diye sordu.

Piyer kaşlarının altından manalı manalı bakarak, "Canım, kimlere olduğunu biliyorsunuz," dedi, "Prens Fyodor'a ve onların hepsine. İnsanları aydınlatmak, onlara yardımda bulunmak için birbiriyle yarışmak iyi bir şey tabii ki. Güzel bir amaç ama hepsi o kadar; ama mevcut koşullarda başka bir şey yapmak gerekiyor."

Bu sırada Nikolay, yeğeninin orada olduğunu fark etti. Suratı asıldı; onun yanına gitti.

"Burada ne işin var?"

Piyer, Nikolay'ın kolunu tutarak, "Ne olacak? Bırak kalsın," dedi ve devam etti: "Onlara bu yeterli değil, dedim, başka bir şey yapmak lazım. Siz burada durmuş bu gergin tel ha koptu ha kopacak diye beklerken, herkes kaçınılmaz devrimi beklerken, bu genel felakete dayanmak için mümkün olduğu kadar çok insan birbirinin elini tutup birbirine mümkün olduğu kadar yakın durmalı. Genç ve güçlü olan

12 İnançsız ve kanunsuz.

13 Bunlar gibiler... (İt.)

herkes oraya sürükleniyor ve ahlâkı bozuluyor. Kimilerini kadınlar, kimilerini şeref payeleri, kimilerini şöhret düşkünlüğü ve para baştan çıkarıyor ve o kampa geçiyorlar. Sizin ve benim gibi bağımsız, özgür insanlar artık hiç kalmadı. Ben bu cemiyetin çevresini genişletelim, diyorum; sadece erdem değil bağımsızlık ve eylem de mot d'ordre[14] olsun."

Nikolay yeğenini bırakmış, koltuğu sertçe itip oturmuş, memnuniyetsizce öksürerek ve kaşları gittikçe çatılarak Piyer'i dinliyordu.

"Peki bu eylemin amacı ne olacak?" diye bağırdı. "Hükümete karşı tavrınız nasıl olacak?"

"Şöyle olacak! Yardımcı bir tavır. Hükümet izin verirse cemiyetin gizli olmasına gerek yok. Hükümete düşman bir dernek değil gerçek muhafazakârlar cemiyeti. Kelimenin tam anlamıyla bir centilmenler cemiyeti. Biz sadece yarın Pugaçev'in senin ve benim çocuklarımızı kesmeye gelmemesi, Arakçeyev'in beni asker kolonisine göndermemesi için, biz sadece kamu yararı ve genel güvenlik için el ele veriyoruz."

Nikolay sesini yükselterek, "Evet ama gizli bir cemiyet, bu nedenle sadece kötülük getirebilecek düşmanca ve zararlı bir cemiyet," dedi.

"Neden? Avrupa'yı kurtaran (o zamanlarda daha henüz Avrupa'yı Rusya'nın kurtardığını düşünmeye cüret edilemiyordu) Tugendbund[15] zararlı bir şey mi yaptı? Tugendbund bir erdem birliğidir, sevgidir, karşılıklı yardımlaşmadır; İsa da çarmıhta bunu vaaz etmiştir."

Konuşmanın ortasında odaya giren Nataşa kocasını keyifle izliyordu. Onu keyiflendiren söyledikleri değildi. Bunlar onu ilgilendirmiyordu bile çünkü ona son derece sıradan ve bunları uzun süredir biliyormuş gibi geliyorlardı (çünkü

14 Şiar.

15 Erdem Birliği: Prusya'yı işgal eden Fransızlara karşı, ulus ruhunu canlandırmak için 1808 yılında kurulan gizli siyasi topluluk. (ç.n.)

o bunların geldiği yeri, Piyer'in yüreğini tamamen biliyordu). Ama Piyer'in heyecanlı, coşkulu halini izlemek onun hoşuna gidiyordu.

İnce boynu kıvrılmış yakasından çıkan, herkesin unuttuğu genç çocuk Piyer'i daha büyük bir keyifle, daha büyük bir heyecanla izliyordu. Piyer'in her sözü yüreğini yakıyordu ve parmaklarının sinirsel hareketleriyle, eniştesinin masasında eline geçirdiği mühür mumunu ve tüy kalemleri, farkında olmadan kırmıştı.

"Hiç de düşündüğün gibi değil, işte Alman Tugendbund'un yaptıkları, işte benim önerdiklerim."

Denisov gür ve kararlı bir sesle, "Kavdeşim, Tugendbund bu sucukçulav için iyi. Ama ben bunu anlamıyovum, hatta söyleyemiyovum," dedi, "her şeyin çüvümüş ve kötü duvumda olduğuna katılıyovum ama Tugendbund'u anlamıyovum ama eğev hoşumuza gitmezse, alın size bunt,[16] işte o kadav. Je suis vot'e homme![17]"

Piyer gülümsedi, Nataşa güldü ama Nikolay kaşlarını daha da çatarak, ufukta herhangi bir devrimin görünmediğini, bahsettiği bütün tehlikelerin sadece onun hayalgücünün ürünü olduğunu kanıtlamaya koyuldu. Piyer tam tersini ileri sürüyor ve onun zihinsel becerileri daha güçlü ve daha zengin kaynaklı olduğu için Nikolay kendini köşeye sıkıştırılmış hissediyordu. Bu onu daha da kızdırdı çünkü içten içe, muhakemesiyle değil muhakemeden daha güçlü bir şeyle, kendi düşüncesinin şüphe götürmeyecek kadar doğru olduğunu biliyordu.

Ayağa kalkarak ve çubuğunu sinirli hareketlerle bir köşeye düzgün bir şekilde yerleştirmeye çalışıp sonunda öylesine atarak, "Sana şunu söyleyeyim," dedi. "Bunu sana kanıtlayamam. Her şeyimizin çürümüş olduğunu ve devrim olacağını

16 Almanca bund birlik, dernek, cemiyet; Rusça bunt isyan anlamına gelir. (ç.n.)

17 Adamınız benim!

söylüyorsun; ben böyle bir şey görmüyorum; ama ant içmek koşuluyla girişilecek bir işten bahsediyorsan şunu söyleyeyim: En iyi dostum olduğunu biliyorsun ama gizli bir cemiyet kurup hükümete karşı harekete geçersen, nasıl bir hükümet olursa olsun, görevimin ona itaat etmek olduğunu biliyorum. Arakçeyev bana bir süvari bölüğüyle üzerinize yürüyüp sizi kılıçtan geçirmemi emrettiği anda bir saniye bile düşünmeden yürürüm. Bunu nasıl istiyorsan öyle değerlendir."

Bu sözlerden sonra rahatsız edici bir sessizlik oldu. Konuşmaya ilk Nataşa başlayıp kocasını savundu ve ağabeyine saldırdı. Savunması zayıf ve acemiceydi ama hedefine ulaştı. Konuşma yeniden başladı ama Nikolay'ın son söylediklerindeki o tatsız, düşmanca ses tonu ortadan kalkmıştı.

Akşam yemeğine gitmek için hep birlikte kalktıkları sırada Nikolenka Bolkonski sararmış bir yüzle ve parlak, ışık saçan gözlerle Piyer'in yanına geldi.

"Piyer Amca... siz... hayır... babam hayatta olsaydı... sizinle aynı görüşte mi olurdu?" diye sordu.

Piyer konuşması sırasında bu genç çocuğun ne kadar özel, bağımsız, karışık, güçlü duygu ve düşünceleri kesinlikle hissetmiş olduğunu birden anladı, söylediklerini hatırlayınca onları duymuş olmasına canı sıkıldı. Yine de ona bir cevap vermek gerekiyordu.

İsteksizce, "Bence evet," dedi ve çalışma odasından çıktı.

Çocuk başını eğdi ve masanın üzerinde neler yaptığını sanki ilk kez o an fark etti. Kıpkırmızı kesildi ve Nikolay'ın yanına gitti.

Kırılmış mühür mumunu ve tüy kalemleri göstererek, "Özür dilerim enişte, istemeden oldu," dedi.

Nikolay öfkeyle titredi.

Mühür mumu ve tüy kalem parçalarını masanın altına atarak, "Peki, peki!" dedi. İçinde kabaran öfkeyi bastırmaya çalıştığı belli oluyordu, çocuğa arkasını döndü.

"Senin zaten burada olmaman gerekiyordu," dedi.

XV

Akşam yemeğinde politikadan ve cemiyetlerden değil, Nikolay'ın en çok hoşuna giden konu olan, Denisov'un açtığı ve Piyer'in çok hoş, komik bir tavırla anlattığı 1812 hatıralarından bahsedildi. Ve aile dostça bir hava içinde masadan kalktı.

Nikolay yemekten sonra çalışma odasında soyunup, beklemekten yorgun düşmüş kâhyaya emirler verdi, üzerinde sabahlığıyla yatak odasına gitti, karısını yazı masasının başında buldu: Bir şeyler yazıyordu.

Nikolay, "Ne yazıyorsun Mari?" diye sordu. Kontes Marya kızardı. Yazdığı şeyin kocası tarafından beğenilmemesinden, onaylanmamasından korkuyordu.

Yazdıklarını ondan saklamak isterdi ama aynı zamanda yakalandığı ve ona söylemesi gerektiği için sevinmişti.

Çizgileri sert, harfleri birbirine yakın el yazısıyla doldurduğu küçük, mavi defteri ona uzatarak, "Günlük, Nicolas," dedi.

Nikolay hafif bir alayla, "Günlük mü?" dedi ve defteri eline aldı. Fransızca yazılmıştı:

"4 Aralık. Bugün Andryuşa, büyük oğlan, uyandıktan sonra giyinmek istemedi ve Matmazel Louise beni çağırttı. Kapris yapıyor, inat ediyordu. Tehdit etmeyi denedim ama bu onu daha da kızdırdı. O zaman ben de ciddiyetimi takındım, onunla ilgilenmeyi bıraktım, dadıyla birlikte diğer çocukları kaldırmaya koyuldum ve ona da kendisini sevmediğimi söyledim. Çok şaşırmış gibi uzun süre sesini çıkarmadı; sonra, üzerinde sadece gömleği olduğu halde yataktan fırlayıp yanıma geldi ve öyle bir hıçkıra hıçkıra ağladı ki uzun süre onu yatıştıramadım. Her şeyden çok beni üzdüğü için acı çektiği belli oluyordu; sonra, akşam ona karnesini verince beni öperek yine acıklı acıklı ağlamaya başladı. Şefkat gösterilerek ona her şey yaptırılabilir."

Nikolay, "Karne de ne?" diye sordu.

"Büyüklere her akşam, o günkü davranışlarına göre notlar vermeye başladım."

Nikolay kendisini izleyen parlak gözlere baktı ve sayfaları çevirip okumaya devam etti. Günlüğe çocukların karakterlerini anlatan ya da eğitim yöntemleri hakkındaki genel düşüncelere dair ipuçları veren, çocuk hayatı hakkında anneye dikkate değer görünen her şey kaydedilmişti. Bunların büyük bölümü son derece önemsiz şeylerdi ama ne anneye ne de bu çocuk günlüğünü ilk defa okuyan babaya öyle görünüyorlardı.

5 Aralık'ta şunlar yazılmıştı:

"Mitya sofrada yaramazlık yaptı. Babası ona pasta verilmemesini emretti. Ona pasta verilmedi; ama diğerleri yerken onlara öyle acıklı ve açgözlü bir bakışı vardı ki! Bence cezalandırmak için şeker vermemek, açgözlülüğü artırır. Bunu Nicolas'a söylemeli."

Nikolay defteri bıraktı, karısına baktı. Parlak, meraklı (günlüğü onaylayıp onaylamadığını merak ediyordu) gözler ona bakıyordu. Nikolay'ın sadece onayladığına değil, karısına hayranlık da duyduğuna şüphe yoktu.

Nikolay, "Belki bu kadar çok ayrıntıya gerek yoktu; belki de böyle bir şey yapmasına gerek yoktu," diye düşündü; ama tek amacı çocukların iyi bir ahlâka sahip olmaları olan bu yorulmak bilmez, sonsuz manevi çaba onu büyülemişti. Nikolay duygularını analiz edebilseydi, karısına duyduğu sarsılmaz, şefkatli ve gururlu sevginin temelinde, kolay kolay kavrayamayacağı, karısının hep içinde yaşadığı yüce, ruhani dünya ve onun yüce gönüllülüğü karşısında hissettiği şaşkınlık olduğunu görürdü.

Bu ruhani dünyada onunla karşılaştırıldığında bir hiç olduğunu kabul edip onun bu kadar akıllı ve iyi bir insan olmasından gururlanır, böyle yüreği olan bir insanın yalnızca kendisine ait olmakla kalmayıp kendisinin bir parçası da olması onu mutlu da ederdi.

Ciddi bir tavırla, "Kesinlikle ama kesinlikle onaylıyorum," dedi. Biraz sessiz kaldıktan sonra ekledi: "Ben de bugün kötü bir şey yaptım. Sen çalışma odasında yoktun. Piyer'le tartıştık, ben öfkelendim. Ama olur şey değil. Çocuk gibi. Nataşa dizginlerini tutmasa hali ne olur bilmem. Peterburg'a niye gitmiş biliyor musun... orada bir cemiyet..."

Kontes Marya, "Evet, biliyorum," dedi, "Nataşa bana anlattı."

Nikolay tartışma aklına gelince sinirlenerek, "Madem biliyorsun," dedi, "her dürüst insanın hükümete karşı çıkmakla yükümlü olduğuna beni inandırmaya çalıştı, ant içmek, görevler falan... keşke sen de orada olsaydın. Hepsi, Denisov, Nataşa benim üzerime yüklendi..." Nikolay, en yakın ve sevilen insanları yargılamaya neden olan o önüne geçilmez arzuya kendini kaptırarak, "Nataşa çok komik. Kocasını avcunun içinde tutuyor ama iş fikir yürütmeye geldi mi kendine ait söyleyecek tek bir sözü yok, kocasının söylediklerini söylüyor," diye ekledi. Nikolay, Nataşa hakkında söylediklerinin, karısı ve kendisi hakkında da kelimesi kelimesine söylenebileceğini unutuyordu.

Kontes Marya, "Evet, bunu ben de fark ettim," dedi.

"Ben Piyer'e görev ve ant her şeyin üstündedir deyince, bana Tanrı bilir neyi kanıtlamaya çalıştı. Keşke sen de orada olsaydın; sen ne derdin?"

Kontes Marya, "Bence sen kesinlikle haklısın. Bunu Nataşa'ya da söyledim. Piyer herkesin acı, işkence çektiğini, ahlâkının bozulduğunu, bizim sorumluluğumuzun da yakınımızdakilere yardım etmek olduğunu söylüyor. Kesinlikle haklı," dedi, "ama en yakınımızdakilere karşı, Tanrı'nın bize işaret ettiği başka yükümlülüklerimiz olduğunu, kendimizi tehlikeye atabileceğimizi ama çocuklarımızı atamayacağımızı unutuyor."

Nikolay gerçekten de bunu söylediğini sanarak, "Evet, işte ben de ona tam bunu söyledim," dedi ve sözü tekrar

aldı. "O da yakınımızdakileri sevmekten, Hristiyanlıktan bahsetti ve bunların hepsi Nikolenka'nın yanında oldu; çalışma odasına gizlice girmiş ve her şeyi kırmış."

Kontes Marya, "Ah, biliyor musun Nicolas, Nikolenka için sık sık canım sıkılıyor. Öyle farklı bir çocuk ki. Kendiminkiler yüzünden onu ihmal etmekten korkuyorum. Hepimizin çocukları var, hepimizin ailesi var ama onun kimsesi yok. O hep kendi düşünceleriyle baş başa."

"Bence onunla ilgili olarak kendini suçlamanı gerektirecek bir şey yok. Bir annenin kendi oğlu için yapması gereken her şeyi sen onun için yaptın ve yapıyorsun. Ben de bundan kesinlikle çok memnunum. O iyi, çok iyi bir çocuk. Bugün Piyer'i dinlerken sanki kendinden geçmişti. Düşünebiliyor musun: Akşam yemeği için çıkıyorduk; bir baktım, masamın üzerinde ne varsa paramparça etmiş ve hemen gelip söyledi. Onun yalan söylediğini hiç görmedim." İçten içe Nikolenka'yı sevmeyen ama onu hep iyi olarak kabul etmek isteyen Nikolay yeniden, "O iyi, çok iyi bir çocuk!" dedi.

Kontes Marya, "Hiç kimse annenin yerini tutmaz," dedi, "tutmadığını da hissediyorum, bu da bana acı veriyor. Mükemmel bir çocuk; ama onun için çok korkuyorum. İnsanların içine karışmak onun için iyi olurdu."

Nikolay, "İnsan içine karışmasına fazla bir şey kalmadı; bu yaz onu Peterburg'a göndereceğim," dedi. Onu heyecanlandırmışa benzeyen, çalışma odasındaki konuşmaya dönerek, "Evet, Piyer hep bir hayalperestti ve hayalperest olarak da kalacak," diye devam etti. "Orada neler olduğundan, Arakçeyev iyiymiş, kötüymüş bana ne? Evlendiğim, hapse girecek kadar borçlu olduğum, annemin bunu göremediği ve anlayamadığı zaman da beni ilgilendirmezdi. Sonra sen varsın, çocuklar ve işler var. Ben kendi keyfim için mi sabahtan akşama kadar yazıhanedeyim, iş başındayım? Hayır, annemi rahat ettirmek, sana olan borcumu ödemek ve çocukların benim düştüğüm sefil duruma düşmemelerini sağlamak için çalışmak zorunda olduğumu biliyorum."

Kontes Marya ona tek başına ekmeğin insan için yeterli olmayacağını, bu *işlere* çok fazla önem verdiğini söylemek istedi ama bunu söylememesi gerektiğini ve söylemesinin faydasız olacağını biliyordu. Elini tutup öpmekle yetindi. Nikolay karısının bu hareketini, düşüncelerini onayladığının ve doğru bulduğunun bir işareti olarak kabul etti ve bir süre sessizce düşündükten sonra yüksek sesle düşünmeye devam etti.

"Biliyor musun, Mari," dedi, "bugün İlya Mitrofanıç (bu, işlerin başında duran kâhyaydı) Tombov köyünden geldi ve orman için seksen bin verdiklerini söylüyor." Ve Nikolay heyecanlı bir yüzle, Otradnaya'yı çok kısa bir süre içinde geri alabilme ihtimalinden söz etmeye başladı. "On yıl daha yaşasam, çocuklara pek çok şeyi mükemmel bir durumda bırakırım."

Kontes Marya kocasını dinliyor, söylediği her şeyi anlıyordu. Böyle yüksek sesle düşündüğünde kendisine bazen ne söylediğini sorduğunu ve başka bir şey düşündüğünü görürse kızdığını bilirdi. Ama dinlemek için büyük çaba harcardı çünkü Nikolay kendisini hiç ilgilendirmeyen şeylerden bahsederdi. Ona bakar, başka bir şey düşünmese bile başka bir şey hissederdi. Kendi anladıklarını hiçbir zaman anlamayacak olan bu adama karşı itaatkâr, şefkatli bir aşk duyardı ve sanki bu aşk sayesinde onu daha güçlü, içinde tutku da bulunan bir şefkatle severdi. Onu tamamen içine yönelten ve kocasının planlarının ayrıntılarına nüfuz etmesine engel olan bu duyguların yanı sıra kafasından da onun söylediklerıyle hiç ilgisi olmayan düşünceler geçerdi. Yeğenini düşünürdü (kocasının onun Piyer'i heyecanla dinlediğini söylemesi Kontes Marya'yı çok etkilemişti), aklına onun hassas, duygulu karakterinin çeşitli özellikleri gelirdi; yeğenini düşünürken kendi çocuklarını da düşünürdü. Yeğenini çocuklarıyla mukayese etmezdi ama çocuklarına karşı hissettikleriyle ona karşı hissettiklerini mukayese ederdi ve Nikolenka'ya karşı hissettiği duygularda bir şeylerin eksik olduğunu fark edince üzülürdü.

Bazen aklına bu farkın yaşlarından kaynaklandığı gelirdi ama kendini Nikolenka'ya karşı suçlu hisseder ve kendi kendine bu durumu düzelteceğine, yapılmaz olanı yapacağına yani bu dünyada kocasını, çocuklarını, Nikolenka'yı ve bütün yakınlarını, İsa'nın insanoğlunu sevdiği gibi seveceğine yürekten söz verirdi. Kontes Marya'nın yüreği hep sonsuzu, ölümsüzü ve mutlakı arardı ve bu nedenle hiç huzurlu olamazdı. Yüzünde hep bedenin ağırlığı altında ezilen bir ruhun çektiği gizli acının sert ifadesi vardı. Nikolay ona bakardı.

"Tanrım! Yüzü böyle olduğu zaman öleceğini zannediyorum, o ölürse halimiz ne olur," diye düşünür, tasvirlerin karşısına geçerek akşam duasını okumaya başlardı.

XVI

Nataşa da kocasıyla baş başa kaldığında, herhangi bir kadının kocasıyla konuştuğu gibi, yani düşüncelerini birbirleriyle olağanüstü bir açıklık ve hızla paylaşarak, bütün mantık kurallarının dışına çıkarak, yargılar, hükümler ve çıkarımlar olmadan, tamamen kendilerine has bir şekilde konuşurdu. Nataşa kocasıyla bu şekilde konuşmaya öyle alışmıştı ki Piyer'in düşüncelerinin mantıklı akışı, karıyla koca arasında bir sorun olduğunun en yanılmaz işaretiydi. Piyer bir şeyler kanıtlamaya, mantıklı ve sakin konuşmaya ve kendisi de onu örnek alıp aynı şeyi yapmaya başladığında bunun sonunun kesinlikle kavgaya varacağını bilirdi.

Baş başa kaldıkları ve Nataşa iyice açılmış, mutlu gözlerle yanına gelip, sessizce ve aniden, hızla kavradığı başını göğsüne bastırarak, "Artık tamamen, tamamen benimsin! Bir yere gidemezsin!" dediği andan sonra, aynı anda birbirinden tamamen farklı konulardan bahsedildiği için bütün mantık kurallarına aykırı olan bu konuşma başladı. Aynı anda birden çok şeyin tartışılması, birbirlerini açık bir şekil-

de anlamalarına engel olmuyordu, tersine birbirlerini tamamen anladıklarının en kesin kanıtıydı.

Rüyada, rüyaya yön veren duygu dışındaki her şeyin yanlış, anlamsız ve çelişkili olması gibi bütün akıl ve mantık kurallarına aykırı bu görüşmede de söylenilenlerin kendisi değil onlara yön veren duygu tutarlı ve açıktı.

Nataşa, Piyer'e ağabeyinin nasıl yaşadığını, neler yaptığını anlattı, kendisinin yanında kocası olmadan yaşayamadığını, acı çektiğini, Marya'yı daha fazla sevdiğini, Marya'nın her yönden kendisinden daha iyi olduğunu söyledi. Nataşa bunu söylerken Marya'yı kendisinden üstün gördüğünü içtenlikle kabul etmekle birlikte Piyer'den, kendisini Marya'dan ve diğer bütün kadınlardan üstün tutmasını ve bunu özellikle şimdi, Peterburg'ta çok sayıda kadın gördükten sonra bir kez daha söylemesini de istiyordu.

Piyer, Nataşa'nın söylediklerine cevap verirken, Peterburg'taki akşamlarda ve yemeklerde kadınlarla birlikte olmanın kendisi için ne kadar katlanılmaz bir şey olduğunu söyledi.

"Kadınlarla konuşmayı büsbütün unutmuşum," dedi. "Sıkıldım hatta. Ayrıca, çok meşguldüm."

Nataşa ona gözlerini dikip bakarak devam etti:

"Mari ne kadar iyi bir insan!" dedi. "Çocukları çok iyi anlıyor. Sanki onların yüreklerinden geçeni okuyor. Dün, mesela, Mitenka kapris yapmaya başlamıştı..."

Piyer onun sözünü keserek, "Ah, babasına ne kadar da benziyor," dedi.

Nataşa Piyer'in, Mitenka'nın Nikolay'a benzemesine neden dikkat çektiğini anladı: Kayınbiraderiyle arasında geçen tartışmayı hatırlamak hoşuna gitmemişti ve Nataşa'nın bu konudaki düşüncesini öğrenmek istiyordu.

"Nikolay'ın herkesin hemfikir olmadığı bir şeyi kabul etmeme gibi bir zaafı var," dedi ve Piyer'in daha önce söylediği bir sözü de tekrarlayarak, "ama senin ouvrir un carrière[18] şeylere değer vermeni anlıyorum," dedi.

18 Alan açan.

Piyer, "Hayır, asıl mesele," dedi, "düşüncelerin ve muhakemenin Nikolay için sadece zaman öldürmeye yarayan bir eğlence olması." Piyer gülümseyerek ekledi: "Bir kütüphane kuruyor ve aldıklarını, Sismondi'yi, Rousseau'yu, Montesquieu'yu okumadan yeni kitap almamak gibi bir kural koyuyor." Sözlerini yumuşatarak, "Bilirsin, onu ne kadar..." diye başladı ama Nataşa buna gerek olmadığını hissettirerek sözünü kesti.

"Düşüncelerin onun için eğlence olduğunu kendin söylüyorsun..."

"Evet, benim için de diğer her şey eğlence. Peterburg'ta kaldığım süre boyunca herkesi rüyada görür gibi gördüm. Aklıma bir düşünce takılırsa, diğer her şey benim için eğlencedir."

Nataşa, "Ah, çocuklarla karşılaşmanı göremediğime çok üzüldüm," dedi. "En çok hangisi sevindi? Liza, değil mi?"

Piyer, "Evet," dedi ve kafasını meşgul eden konuya devam etti, "Nikolay, biz düşünmemeliyiz, diyor. Bu benim yapabileceğim bir şey değil. Aslında söylemeye bile gerek yok ama Peterburg'tayken (bunu sana söyleyebilirim) ben yokken her şeyin dağıldığını, herkesin meseleyi kendi tarafına çektiğini hissettim. Ama ben hepsini birleştirmeyi başardım, ondan sonra da düşüncelerim böyle sadeleşti, berraklaştı. Ben şuna ve şuna karşı durmalıyız demiyorum ki. Biz de yanılabiliriz. Benim dediğim: İyiliği sevenlerle el ele verelim, tek bayrağımız iyilik olsun. Prens Sergey de iyi ve akıllı bir insan."

Nataşa, Piyer'in düşüncelerinin büyük düşünceler olduğundan şüphe duymuyordu ama bir şey onu şaşırtıyordu. Bu da onun kocası olmasıydı. "Toplum için bu kadar önemli ve gerekli bir adam gerçekten aynı zamanda benim kocam mı? Bu nasıl oldu?" Bu şüphesini ona da söylemek istiyordu. Kendi kendine, "Onun gerçekten herkesten akıllı olup olmadığına kim, hangi insanlar karar verebilir?" diye sordu ve Piyer'in çok saygı duyduğu insanları aklından geçirmeye

başladı. Onun anlattıklarından çıkardığına göre Platon Karatayev kadar saygı duyduğu kimse yoktu.

Nataşa, "Biliyor musun ne düşünüyorum?" dedi. "Platon Karatayev'i. Nasıl biriydi? Şimdi olsa düşünceni onaylar mıydı?"

Piyer bu soruya hiç şaşırmadı. Karısının düşünce çizgisini anlamıştı.

"Platon Karatayev mi?" dedi ve belli ki Karatayev'in bu konu hakkında nasıl bir yargıda bulunacağını samimi bir şekilde tasavvur etmeye çalışarak düşünmeye başladı. "Anlamazdı ama bence onaylardı."

Nataşa birden, "Seni o kadar çok seviyorum ki!" dedi. "O kadar çok, o kadar çok ki!"

Piyer biraz daha düşündükten sonra, "Yo, onaylamazdı," dedi, "ama bizim aile hayatımızı onaylardı. O her şeyde güzellik, mutluluk ve huzur görmeyi o kadar çok isterdi ki ve ona bizi gururla gösterebilirdim. İşte sen ayrı kalmamızdan bahsediyorsun. Bu ayrılıktan sonra sana karşı ne kadar özel bir duygu beslediğime inanmazsın..."

Nataşa, "Evet, ayrıca..." diye söze başladı.

"Hayır, ayrıcası yok. Seni sevmekten hiç vazgeçmem. Hiç kimse benim sevdiğim kadar sevemez; ama bu özel... hani, nasıl..." Sözünü tamamlamadı çünkü gerisini kesişen bakışları tamamladı.

Nataşa birden, "Ne saçma," dedi, "şu balayı ve en mutlu zamanların ilk günler olduğu. Tersine en iyi zamanlar bu günler. Bir de sen gitmesen. Hatırlıyor musun, nasıl kavga ederdik? Ve hep ben suçluydum. Hep ben. Ne hakkında kavga ettiğimizi hatırlamıyorum bile."

Piyer gülümseyerek, "Hep aynı şey yüzünden," dedi, "kıskan..."

Nataşa, "Söyleme, tahammül edemiyorum!" diye bağırdı. Gözlerinde soğuk, öfkeli bir ışıltı parıldadı. Kısa bir sessizlikten sonra, "O kadını gördün mü?" diye ekledi.

"Hayır, zaten görsem de tanımazdım."

Bir süre konuşmadılar.

Nataşa, belli ki toplanan bulutları dağıtmaya çalışarak, "Ah, biliyor musun? Çalışma odasında konuşurken seni izliyordum. Oğlanla (oğluna böyle derdi) birbirinize iki su damlası kadar benziyorsunuz. Ah, yanına gitme zamanı geldi... hatta geçti... ayrıldığıma üzülüyorum."

Birkaç saniye konuşmadılar. Sonra birden ve aynı anda birbirlerine dönüp bir şeyler söylemeye başladılar. Piyer halinden memnun ve coşkulu, Nataşa alçak sesle, neşeyle gülümseyerek başlamıştı. Birbirlerini engellemeye başlayınca ikisi de durup diğerine söz verdi.

"Hayır, ne dedin? Söyle, söyle."

Nataşa, "Hayır, sen söyle, ben önemsiz şeylerden bahsediyordum," dedi.

Piyer başladığı konuyu anlatmaya koyuldu. Peterburg'taki kendini tatmin eden başarısı hakkındaki muhakemesine devam ediyordu. O anda tüm Rus toplumuna ve tüm dünyaya yeni bir yön vermekle görevlendirilmiş gibi bir hali vardı.

"Ben sadece önemli sonuçlar doğuran bütün düşüncelerin hep sade düşünceler olduğunu söylüyordum. Benim bütün düşüncem, ahlâksız insanlar kendi aralarında birleşip bir güç oluşturuyorlarsa namuslu insanlar da aynı şeyi yapmalıdır. Bu kadar basit."

"Evet."

"Sen ne söyleyecektin?"

"Benim ki önemsiz."

"Hayır, yine de söyle."

Gülümsemesinin ışıltısı daha da artmış Nataşa, "Önemli bir şey değil," dedi. "Ben sadece Petya hakkında bir şey söyleyecektim: Dadı bugün gelip onu benden almak istedi, o güldü, gözlerini kapattı, bana yapıştı; eminim saklandığını düşünüyordu. O kadar tatlı ki. İşte bak, ağlamaya başladı. Neyse, görüşürüz!" Odadan çıktı.

Bu sırada alt katta, Nikolenka Bolkonski'nin bölmesinde, yatak odasında her zamanki gibi kandil yanıyordu (çocuk karanlıktan korkardı ve bu korkusundan bir türlü kurtaramamışlardı). Dessales dört yastığı altına destek yapmış uyuyor, kemerli burnundan ritmik bir horultu sesi yayılıyordu. Daha yeni, soğuk terler dökerek uyanmış Nikolenka gözlerini iyice açmış yatağında oturuyor ve önüne bakıyordu. Korkunç bir rüyadan uyanmıştı. Rüyasında kendini ve Piyer'i, başlarında Plutarkhos'un kitabında resmedilen miğferlerle görmüştü. Piyer amcayla birlikte devasa bir ordunun önünde gidiyorlardı. Bu ordu havayı sonbaharda uçuşan ve Dessales'in le fil de la Vierge[19] adını taktığı örümcek ağları gibi doldurmuş beyaz eğri çizgilerden oluşuyordu. İleride bu ipliklere benzeyen ama biraz daha kalın olan şan şöhret vardı. Onlar, o ve Piyer, hafifçe ve neşeyle süzülerek hedefe gitgide yaklaşıyorlardı. Onları hareket ettiren iplikler birden gevşemeye, dolaşmaya başladı; hareket etmeleri zorlaştı. Ve Nikolay İlyiç enişte tehditkâr ve sert bir duruşla karşılarına dikildi.

Kırılmış mühür mumunu ve tüy kalemleri göstererek, "Bunu siz mi yaptınız?" dedi. "Sizi severim ama Arakçeyev bana emir verdi ve ilk ilerleyeni öldüreceğim." Nikolenka, Piyer'e baktı ama Piyer artık yoktu. Piyer babası, Prens Andrey olmuştu ve babasının bir şekli, biçimi yoktu ama kendisi vardı ve Nikolenka onu görünce sevgisinin zayıfladığını hissetti: Kendini güçsüz, kemiksiz ve sıvı halde hissediyordu. Babası onu okşuyor, onun için üzülüyordu. Ama Nikolay İlyiç enişte gitgide onlara yaklaşıyordu. Nikolenka dehşet içinde uyanmıştı.

"Babam," diye düşündü, "babam (evde Prens Andrey'in iki tane, hem de onun bire bir aynısı portresi olmasına rağmen, Nikolenka onu hiç insan formunda gözlerinin önüne getirmemişti), babam benim yanımdaydı ve beni okşuyordu. Beni onayladı, Piyer amcayı da onayladı. Bana ne söylerse,

19 Meryem ipliği.

onu yapacağım. Mucius Scaevola elini yakmıştı. Niçin benim hayatımda da benzer bir şey olmasın? Biliyorum, benim okumamı istiyorlar. Ben de okuyacağım. Ama bir gün okulları bitireceğim ve o zaman yapacağım. Tanrı'dan tek bir dileğim var: Plutarkhos'taki adamların başına gelenler benim de başıma gelsin ve ben de onların yaptıklarını yapayım. Daha iyisini yapayım. Herkes beni tanısın, herkes beni sevsin, herkes bana hayran kalsın." Birden göğsünün hıçkırıklarla sıkıştığını hissetti ve ağlamaya başladı.

Dessales'in, "Êtes-vous indisposé?"[20] diye soran sesi duyuldu.

Nikolenka, "Non,"[21] diye cevapladı ve yastığının üzerine uzandı. Dessales hakkında, "Temiz kalpli ve iyi bir insan, onu severim," diye düşündü, "Ama Piyer amca! Olağanüstü bir insan! Ya babam? Babam! Babam! Evet, *onu* bile memnun edecek bir şey yapacağım..."

20 Hasta mısınız?

21 Hayır.

İkinci Bölüm

I

Tarihin konusu halkların ve insanoğlunun yaşamıdır. Sadece insanoğlunun değil tek bir halkın bile yaşamını doğrudan doğruya kelimelerle kavrayıp sarılmak, onu yazıya dökmek imkânsızdır.

Bütün antik tarihçiler kavranılmaz görüneni, halkın yaşamını betimlemek ve kavramak için tek ve aynı yöntemi kullandı. Halkı yöneten tekil bireylerin eylemlerini betimlediler ve bu eylemleri tüm halkın eylemi olarak aldılar.

Antikler, tekil bireylerin halkları kendi iradeleri uyarınca hareket etmeye nasıl zorladıkları ve bu bireylerin iradelerine neyin yön verdiği sorularına şu cevapları verdiler: İlk sorunun cevabı olarak, halkları tek bir seçilmiş insanın iradesine tabi kılan Tanrı iradesini kabul ettiler; ikinci sorunun cevabı olarak, seçilmişin bu iradesini önceden belirlenmiş hedeflere yönelten Tanrı'yı kabul ettiler.

Antikler için bu sorular Tanrı'nın insanoğlunun işlerine doğrudan karıştığı inancıyla çözümlenmişti.

Yeni tarih, kendi teorisi içinde, bu iki tezi de reddetti.

Antiklerin, bireylerin Tanrı'ya boyun eğmiş olduğu ve halkların yönlendirildiği mutlak hedefler olduğu inançlarını reddeden yeni tarihin, iktidarın tezahürlerini değil o iktidarı

ortaya çıkartan nedenleri araştırması gerekiyormuş gibi görünebilir. Ama yeni tarih bunu yapmadı. Antiklerin görüşlerini teoride reddederken pratikte onların izinden gidiyor.

Yeni tarih tanrısal yetki bahşedilmiş ve doğrudan Tanrı'nın iradesiyle yönlendirilen insanların yerine ya olağanüstü, insanüstü yetenekler bahşedilmiş kahramanlar, ya da hükümdarlardan gazetecilere, farklı farklı özellikleri olan, kitleleri yöneten sıradan insanlar getirdi. Yeni tarih, İbrani, Yunan, Roma halklarının eski, Tanrı'nın belirlediği ve antiklerin insanoğlunun hareketinin amacı olarak sundukları hedeflerinin yerine kendi hedeflerini, Fransızların, Almanların, İngilizlerin refahını ve en üst düzey soyutlamayla, çoğunlukla büyük kıtanın küçük kuzeybatı köşesinde ikamet eden halklar olarak kabul edilen insanoğlu uygarlığının refahı hedefini koydu.

Yeni tarih antiklerin inançlarını, yerlerine yeni bir görüş koymadan reddetti ve durumun mantığı, kralların tanrısal iktidarını ve antiklerin fatumunu[1] görünürde reddeden tarihçileri farklı bir yoldan aynı yere, şunları kabul etmeye getirdi: 1) Halkları tekil bireyler yönlendirir, 2) Halkların ve insanoğlunun yönlendiği belirlenmiş bir hedef vardır.

Gibbon'dan Buckle'a, yeni tarihçilerin bütün eserlerinde, görünürde anlaşamamalarına ve görünürde görüşleri yeni olmasına rağmen, esası bu iki eski kaçınılmaz tez teşkil eder.

İlk olarak tarihçi insanoğlunu yönlendirdiği görüşünde olduğu ayrı ayrı kişilerin eylemlerini betimler (bir tarihçi bu kişilere sadece hükümdarları, komutanları, bakanları alırken başka bir tarihçi hükümdarların ve hatiplerin yanı sıra bilim adamlarını, reformcuları, filozofları ve şairleri de alır). İkinci olarak, insanoğlunun yönlendirildiği hedef tarihçinin bilgisi dâhilindedir (bu hedef bir tarihçi için Roma, İspanya, Fransa krallıklarının azameti, başka bir tarihçi için eşitlik, özgürlük ve dünyanın Avrupa denilen küçük bir köşesinin belli bir tür uygarlığıdır.)

1 Kader inancı. (ç.n.)

1789 yılında, Paris'te bir karışıklık olur; bu karışıklık büyür, yayılır ve ifadesini halkların batıdan doğuya hareketlenmesinde bulur. Bu hareketlenme birkaç kez doğuya yönelir ve doğudan batıya karşı hareketle çarpışır; 1812 yılında en uzak sınırına, Moskova'ya ulaşır ve doğudan batıya ona dikkat çekici derecede benzeyen bir karşı hareket başlar; birinci hareket gibi Orta Avrupa'daki halkları içine çeker. Karşı hareket, ilk hareketin batıdaki çıkış noktasına, Paris'e ulaşır ve durulur.

Bu yirmi yıllık dönemde çok sayıda tarla sürülmeden kalır; evler yanar; ticaret yön değiştirir; milyonlarca insan yoksullaşır, zenginleşir, göç eder ve hemcinsini sev buyruğuna iman eden milyonlarca Hristiyan birbirini öldürür.

Bütün bunlar ne anlama geliyor? Bu neden oldu? Bu insanları ev yakmaya, kendisi gibi olanı öldürmeye ne zorladı? Bu olayların nedenleri neydi? Hangi kuvvet insanları bu şekilde davranmaya zorladı? Bunlar insanoğlunun, hareketin son döneminin abideleriyle ve hikâyeleriyle karşılaşınca kendi kendine sorduğu içgüdüsel, sıradan ve en meşru sorular.

İnsanlığın sağduyusu bu sorulara cevap bulmak için amacı halklara ve insanoğluna kendilerini tanıtmak olan tarih bilimine başvurur.

Tarih kadim tezine bağlı kalsaydı şöyle derdi: Tanrı kullarını ödüllendirmek ya da cezalandırmak için Napolyon'a iktidar verdi ve kendi tanrısal hedeflerine ulaşmak için onun iradesini yönlendirdi. Ve bu yanıt eksiksiz ve açık olurdu. Napolyon'un Tanrı'nın bahşettiği anlamına inanılabilir ya da inanılmayabilirdi; ama buna inananlar için, o dönemin tarihinde anlaşılmayan, çelişkiye düşmelerine neden olabilecek hiçbir şey kalmazdı.

Ama yeni tarih böyle bir yanıt veremez. Bilim antiklerin Tanrı'nın insanoğlunun işlerine doğrudan müdahalesi tezini kabul etmiyor ve bu yüzden başka cevaplar vermesi gerekiyor.

Yeni tarih bu sorulara cevap verirken şunu söylüyor: Bu hareketin ne anlama geldiğini, neden gerçekleştiğini, bu olayları hangi kuvvetin doğurduğunu öğrenmek istiyor musunuz? Dinleyin:

"XIV. Louis çok gururlu ve kendine güvenen bir adamdı; şu metresleri, bu bakanları vardı ve Fransa'yı kötü yönetiyordu. Louis'nin halefleri güçsüz insanlardı ve onlar da Fransa'yı kötü yönetti. Onların da şu gözdeleri ve bu metresleri vardı. Bunun dışında, o dönemde bazı insanlar kitaplar yazdılar. XVIII. yüzyılın sonunda, Paris'te bütün insanların eşit ve özgür olduğunu söylemeye başlayan yirmi kadar insan toplandı. Bundan sonra bütün Fransa'da insanlar birbirini kesmeye, boğazlamaya başladı. Bu insanlar kralı ve daha birçok kişiyi öldürdü. Bu sırada Fransa'da bir dâhi vardı: Napolyon. Her yerde herkesi yendi yani bir sürü insan öldürdü çünkü büyük bir dehaydı. Ve bir nedenle Afrikalıları öldürmeye gitti, onları o kadar güzel öldürdü, o kadar kurnaz ve zekiydi ki Fransa'ya dönünce herkesin kendisine itaat etmesini emretti. Herkes de ona itaat etti. İmparator olunca tekrar halkı öldürmek için İtalya'ya, Avusturya'ya ve Prusya'ya gitti. Oralarda bir sürü insan öldürdü. Rusya'da ise Avrupa'da düzeni yeniden sağlamaya karar vermiş ve bu yüzden Napolyon'la savaşan İmparator Aleksandr vardı. Ama 1807'de birdenbire Napolyon'la dost oldu, 1811'de yeniden kavgaya tutuştu ve yine bir sürü halktan insanı öldürmeye başladılar. Napolyon altı yüz bin insanı Rusya'ya götürdü ve Moskova'yı ele geçirdi; sonra aniden Moskova'dan kaçtı, o zaman da İmparator Aleksandr, Stein'ın ve başka insanların tavsiyelerinin de yardımıyla Avrupa'yı, huzurunu bozan kişiye karşı silaha sarılmak için birleştirdi. Napolyon'un bütün müttefikleri birdenbire ona düşman oldu; bütün bu silahlananlar Napolyon'un topladığı yeni kuvvetlerin üzerine yürüdüler. Müttefikler Napolyon'u yendi, Paris'e girdi, Napolyon'u

tahttan feragat etmek zorunda bıraktı, beş yıl önce herkes onu kanunsuz bir haydut olarak görmesine ve bir yıl sonra yine aynı şekilde kanunsuz bir haydut olarak görecek olmasına rağmen, onu imparator unvanından mahrum etmeden ve ona her türlü saygıyı göstererek Elbe Adası'na sürgüne gönderdiler. Fransızların ve müttefiklerin o ana kadar alay ettikleri XVIII. Louis saltanat sürmeye başladı. Napolyon ise eski muhafızların önünde gözyaşı dökerek tahttan feragat etti ve sürgüne gitti. Sonra usta devlet adamları ve diplomatlar (özellikle belli bir koltuğa başkasından önce oturmayı başaran ve bu sayede Fransa'nın sınırlarını genişleten Talleyrand) Viyana'da görüştüler ve bu görüşmeler sonucunda bazı halkları mutlu bazı halkları mutsuz ettiler. Diplomatlar ve hükümdarlar bir anda kavganın eşiğine geldiler; askerlerine yeniden birbirlerini öldürme emri vermeye hazırdılar; ama bu sırada Napolyon bir taburla birlikte Fransa'ya geldi ve bir zamanlar ondan nefret eden Fransızlar ona hemen yeniden itaat ettiler. Ama müttefik hükümdarlar buna kızdı ve bir kez daha Fransızlarla savaşmaya gitti. Ve dâhi Napolyon'u yenip bir anda haydut ilan ederek Saint Hélène Adası'na gönderdiler. Sürgün orada, yüreğinin bir tanesi ve sevgilisi Fransa'dan uzakta, o kayanın üzerinde yavaş yavaş öldü ve yaptığı büyük işleri gelecek kuşaklara bıraktı. Avrupa'daysa gerileme baş gösterdi ve bütün hükümdarlar yeniden halklarına eziyet etmeye başladı."

Bunun bir alay, tarih anlatımının bir karikatürü olduğunu düşünmenin bize bir faydası olmaz. Tersine bu, anı derlemelerinden ve devletlerin kendi tarihlerinden genel tarihe ve yeni bir tür olan dönemin *kültür* tarihine kadar *bütün* tarihlerin sorulara verdikleri çelişkili ve sorularla ilgisi olmayan cevapların en yumuşak biçimde dile getirilmiş halidir.

Bu cevapların garip ve komik olmalarının nedeni yeni tarihin sağır bir insan gibi, kimsenin ona sormadığı sorulara cevap vermesidir.

Eğer tarihin amacı insanoğlunun ve halkların hareketini betimlemekse, yanıtı verilmezse diğer hiçbir sorunun anlaşılmayacağı ilk soru şudur: Halkları hangi kuvvet hareket ettirir? Yeni tarih bu soru karşısında kaygıya kapılıp ya Napolyon'un büyük bir dâhi olduğunu ya da XIV. Louis'nin çok gururlu olduğunu ya da bazı yazarların, bazı kitaplar yazdıklarını anlatır.

Bütün bunlar oldukça mümkün ve insanoğlu da bunları kabul etmeye hazır ama sorulan bu değil. Eğer biz kendi kendini temel alan ve kendi uluslarını her zaman aynı şekilde, Napolyonlar, Louisler, yazarlar aracılığıyla yöneten tanrısal bir iktidarı kabul etmiş olsaydık, bütün bunlar ilgi çekici olabilirdi; ama biz böyle bir iktidarı kabul etmiyoruz ve bu yüzden Napolyonlardan, Louislerden ve yazarlardan bahsedilmeden önce bu kişilerle halkların hareketleri arasındaki bağın bize gösterilmesi gerekiyor.

Eğer tanrısal iktidarın yerini başka bir kuvvet almışsa, bu yeni kuvvetin neyden oluştuğunun açıklanması gerekiyor çünkü tarihin tüm ilgisi bu yeni kuvvetten ibarettir.

Tarih bu kuvvetin kendiliğinden anlaşıldığını ve herkesin onu bildiğini farz ediyor gibi. Ama tüm bu yeni kuvvetin bilindiğini kabul etme isteğine rağmen çok sayıda tarih kitabı okuyan biri, tarihçilerin kendilerinin de farklı farklı anladığı bu yeni kuvvetin, herkes tarafından tam anlamıyla bilindiğinden ister istemez şüphe eder.

II

Halkları hangi kuvvet hareket ettirir?

Özel biyografi tarihçileri ve halkların kendi tarihçileri bu kuvveti kahramanların ve yöneticilerin özünde olan bir iktidar olarak anlarlar. Onların anlatımlarında olaylar sadece Napolyonların, Aleksandrların ya da genel olarak kimin

özel tarihçileriyse o kişinin iradesiyle gerçekleşir. Bu tür tarihçilerin, olayların gerçekleşmesini hangi kuvvetin sağladığı sorusuna verdikleri cevaplar, her olay için tek bir tarihçi cevap verdiği müddetçe tatmin edicidir. Ama farklı farklı milliyetlere ve görüşlere sahip tarihçiler aynı olayı betimlemeye başlar başlamaz, hepsi bu kuvveti sadece farklı değil çoğunlukla tamamen zıt anlamlarda anladıkları için verdikleri cevaplar anında tüm anlamını kaybeder. Bir tarihçi olayı Napolyon'un iktidarının gerçekleştirdiğini iddia eder; başka bir tarihçi olayı Aleksandr'ın iktidarının gerçekleştirdiğini iddia eder; üçüncü bir tarihçi olayı üçüncü bir kişinin iktidarının gerçekleştirdiğini iddia eder. Bu tür tarihçiler ayrıca belli bir kişinin iktidarının temelinde yatan kuvveti açıklarken bile birbirleriyle çelişirler. Bonapartist Thiers, Napolyon'un iktidarının temelinde onun erdeminin ve dehasının yattığını söyler; cumhuriyetçi Lanfrey, Napolyon'un iktidarının temelinde onun dalavereciliğinin ve halkı aldatmasının yattığını söyler. Bu tür tarihçiler, birbirlerinin tezlerini karşılıklı olarak çürüterek olaylara yol açan kuvvet hakkındaki görüşleri de yıkarlar ve tarihin başlıca sorusuna hiçbir cevap vermezler.

Bütün halkların tarihleriyle ilgilenen genel tarihçiler, özel tarihçilerin olaylara neden olan kuvvet konusundaki görüşlerini adaletsiz buluyorlarmış gibi görünüyorlar. Onlar bu kuvveti kahramanların ve yöneticilerin özünde olan bir iktidar olarak kabul etmezler, çeşitli şekillerde yönlendirilmiş çok sayıda kuvvetin sonucu olarak görürler. Genel tarihçi savaşı ya da bir halkın boyun eğdirilmesini betimlerken, olayın nedenini bir kişinin iktidarında değil olayla bağlantısı olan çok sayıda kişinin birbiriyle etkileşiminde arar.

Bu görüşe göre, pek çok kuvvetin ürünü olarak gösterilen tarihî kişinin iktidarı, olayları tek başına doğuran bir kuvvet olarak kabul edilemezmiş gibi görünür. Bununla birlikte, genel tarihçiler ele aldıkları olayların büyük bölümünde iktidar kavramından yine olayları kendi başına doğuran ve onların

nedeni olan bir kuvvet olarak faydalanırlar. Onların ortaya koyuşuna göre, kâh tarihî kişi kendi döneminin, onun iktidarı da sadece farklı farklı kuvvetlerin ürünüdür, kâh iktidarının olayları üreten bir kuvveti vardır. Örneğin Gervinus, Schlosser ve diğerleri kâh Napolyon'un devrimin, 1789 fikirlerinin ürünü olduğunu vb. iddia ederler, kâh 1812 seferinin ve hoşlarına gitmeyen olayların sadece Napolyon'un yanlış yönlenmiş iradesinin eseri olduğunu ve 1789 fikirlerinin gelişiminin Napolyon'un baskıcılığı yüzünden durduğunu söylerler. Napolyon'un iktidarını devrimin fikirleri ve yarattığı genel ruh hali sağladı. Napolyon'un iktidarıysa devrimin fikirlerini ve yarattığı genel ruh halini bastırdı.

Bu garip tezat rastlantı değil. Buna her adımda rastlanmakla kalmaz, genel tarihçilerin bütün betimlemeleri bu tür tezatlar zincirinden oluşmaktadır. Bu tezadın nedeni analiz yoluna giren genel tarihçilerin yarı yolda durmalarıdır.

Bileşenlerin, bileşiğe ya da bileşkeye eşit kuvvetlerini bulmak için, bileşenlerin toplamının bileşkeye eşit olması gerekir. Bu şart genel tarihçiler tarafından asla gözetilmez ve bu nedenle bileşkenin kuvvetini açıklamak için, bileşenlerin yetersiz olduğu dışında, bileşiği etkileyen açıklanmamış bir kuvvetin olduğunu da kabul etmek zorunda kalırlar.

Özel tarihçi, 1813 seferini ya da Bourbonların yeniden tahta geçişini betimlerken doğrudan doğruya bu olayların Aleksandr'ın iradesiyle gerçekleştiğini söyler. Ama genel tarihçi Gervinus özel tarihçinin bu görüşünü çürüterek, 1813 seferinin ve Bourbonların yeniden tahta geçişinin, Aleksandr'ın iradesinin dışında Stein, Metternich, Madam Staël, Talleyrand, Fichte, Chateaubriand ve başkalarının eylemleri gibi nedenleri olduğunu da kanıtlamaya çalışır. Tarihçi belli ki Aleksandr'ın iktidarını bileşiklere, Talleyrand, Chateaubriand vb.'ye dağıtmak istemiştir; bu bileşiklerin toplamı yani Chateaubriand, Talleyrand, Madam Staël ve başkalarının birbirlerine etkisi belli ki tüm bileşkeye, yani

milyonlarca Fransızın Bourbonlara boyun eğme olgusuna eşit değildir. Chateaubriand, Madam Staël ve başkalarının birbirlerine söyledikleri bu tür sözler milyonların boyun eğmesini değil, sadece kendi aralarındaki ilişkiyi açıklar. Bu yüzden tarihçinin, onların bu ilişkilerinden milyonlarca insanın boyun eğmesi sonucunun nasıl çıktığını, yani bir A'ya eşit bileşiklerden bin A'ya eşit bileşkenin nasıl çıktığını açıklamak için, kuvvetin sonucu diyerek reddettiği iktidar gücünü yeniden kabul etmesi, yani bileşkeyi etkileyen açıklanmamış bir kuvveti kabul etmesi gerekir.

Genel tarihçilerin yaptığı da tam olarak budur. Bu yüzden sadece özel tarihçilerle değil, kendi kendileriyle de çelişirler.

Yağmurun neden yağdığı konusunda belirgin bir fikirleri olmayan köylüler, yağmurlu ya da güneşli hava isteklerine bağlı olarak, rüzgâr bulutları dağıttı ya da rüzgâr bulut topladı, derler. Genel tarihçiler de aynı şekilde bazen, istediklerine uyduğu ve teorilerine uygun düştüğü zaman, iktidar olayların sonucudur derler; bazen de, başka bir şey kanıtlamak istediklerinde olayları iktidarın doğurduğunu söylerler.

Kültür tarihçisi denilen üçüncü tarihçiler, yazarları ve hanımefendileri bazen olayları doğuran kuvvet olarak kabul eden genel tarihçilerin açtığı yolu takip ederek bu kuvveti tamamen zıt anlamda anlarlar. Onlar kuvveti kültür adı verilen zihinsel faaliyetlerde görürler.

Kültür tarihçileri kendi atalarıyla, genel tarihçilerle tamamen tutarlıdırlar çünkü tarihî olaylar bazı insanların birbirlerine şunu ya da bunu yapmasıyla açıklanabiliyorsa neden şu ya da bu insanların şu ya da bu kitapları yazmış olmasıyla açıklanmasınlar? Bu tarihçiler yaşamın içindeki her olguda rastlanan sayısız bulgu içinden zihinsel faaliyet bulgusunu seçerler ve nedenin bu bulgu olduğunu söylerler. Ama olayın nedeninin zihinsel faaliyette yattığını göstermek için harcadıkları tüm çabaya rağmen, zihinsel faaliyetle halkla-

rın hareketi arasında ortak bir şey olduğu ancak büyük bir esneklik gösterilerek kabul edilebilir ama zihinsel faaliyetin insanların hareketlerini yönlendirdiği, Fransız Devrimi'nin insanların eşitliği söyleminin sonucu olan vahşi cinayetler ve sevgi söyleminin sonucu olan nefret dolu savaşlar ve idamlar gibi olgular bu varsayımı kanıtlamadığı için, hiçbir koşulda kabul edilemez.

Bu tarihlerin doldurulduğu bütün o kurnazca muhakemelerin doğru oldukları kabul edilse bile, halkları *fikir* adı verilen o tanımlanamaz kuvvetin yönlendirdiği kabul edilse bile tarihin başlıca sorusu yine de ya yanıtsız kalıyor ya da hükümdarların daha önceki iktidarlarına ve danışmanlarla diğer insanların genel tarihçiler tarafından bahşedilen etkilerine, kitlelerle bağlantısının açıklanması gereken yeni bir kuvvet, *fikir* ekleniyor. Napolyon'un iktidarı olduğu için olayların gerçekleştiğini anlamak mümkün; biraz esnetme yapılarak Napolyon'un, diğer etkilerle birlikte, olayların nedeni olduğu da anlaşılabilir; ama *Contrat Social*[2] kitabının Fransızların birbirlerini boğazlamasına nasıl bir etkisi olduğunu, bu yeni kuvvetle olay arasındaki nedensellik bağı açıklanmadan anlamak mümkün değil.

Aynı dönemde yaşayanlar arasında bir bağ olduğuna şüphe yok ve bu yüzden insanların zihinsel faaliyetleriyle tarihsel hareketleri arasında bir bağ bulmak da mümkündür, isterseniz insanoğlunun hareketleriyle ticaret, zanaatkârlık, bahçıvanlık arasında bir bağ bulabilmenizin mümkün olduğu gibi. Ama kültür tarihçilerinin zihinsel faaliyeti neden tüm tarihsel hareketin nedeni ya da ifadesi olarak değerlendirdiklerini anlamak kolay değil. Tarihçileri bu çıkarıma şu nedenler götürmüş olabilir: 1) Tarihi eğitimli insanlar yazar ve bu yüzden tüm insanoğlunun hareketinin temelinde kendi eylemlerinin yattığını düşünmek, aynı şeyi düşünmek tüccarlar, çiftçiler, askerler için doğal ve hoş bir şey olduğu

2 Toplum Sözleşmesi. (ç.n.)

gibi, onlar için de doğal ve hoş bir şeydir (bunu düşünmenin tüccarlar, çiftçiler ve askerler için doğal ve hoş bir şey olduğunun dile getirilmemesinin nedeni tarihi onların kaleme almamasıdır), 2) Soyut faaliyet, eğitim, uygarlık, kültür, fikir, bütün bunlar bayrakları altında, anlamları daha az açık olduğu için herhangi bir teorinin içinde kolaylıkla kullanılabilen kelimeler bulunan muğlak ve belirsiz kavramlardır.

Ama bu tür tarihlerin içkin değerini (birisi ya da bir şey için gerekli olabilirler) bir kenara bırakacak olursak, genel tarihlerin gitgide daha fazla benzemeye başladığı kültür tarihlerinin dikkat çekici tarafları, çeşitli dinsel, felsefi, siyasi öğretiyi olayların nedenleri olarak ayrıntılı ve ciddi bir şekilde incelemelerine rağmen gerçek bir tarihsel olayı, örneğin 1812 seferini betimlemeleri gerektiği zaman, bunu istemsizce iktidarın eseri, doğrudan söylemek gerekirse bu seferin Napolyon'un iradesinin eseri olarak betimlemeleridir. Bunu söyleyen kültür tarihçileri farkında olmadan kendi kendileriyle çelişirler ya da kendi uydurdukları bu yeni kuvvetin tarihsel olayları açıklamadığını, tarihi anlamanın tek yolunun sözümona kabul etmedikleri bu iktidar olduğunu ortaya koyarlar.

III

Lokomotif ilerliyor. Onu ne hareket ettiriyor diye soruluyor. Mujik onu şeytanın hareket ettirdiğini söylüyor. Başka biri tekerlekleri hareket ettiği için lokomotifin ilerlediğini söylüyor. Üçüncüsü hareketin nedeninin rüzgârla savrulan duman olduğunu iddia ediyor.

Mujiğin iddiası çürütülemez. Onun iddiasını çürütmek için birinin ona şeytan diye bir şey olmadığını kanıtlaması, ya da başka bir mujiğin lokomotifi şeytanın değil bir Almanın hareket ettirdiğini açıklaması gerekir. Ancak o zaman, düştükleri çelişki yüzünden ikisi de haklı olmadıklarını gö-

rür. Ama hareketin nedeninin tekerlekler olduğunu söyleyen kendi kendini çürütür çünkü analiz için bir zemin hazırladıysa daha da ileri gitmesi gerekecektir: Tekerleklerin hareketinin nedenini açıklamak zorundadır. Lokomotifin hareketinin nedeni hakkındaki nihai açıklamayı yapana, hareketin nedeninin kazandaki sıkışmış buhar olduğunu söyleyene kadar da nedenini aramaktan vazgeçme hakkı olmayacaktır. Lokomotifin hareketini geriye savrulan dumanla açıklayan kişi tekerlekler hakkındaki açıklamanın bir neden vermediğini fark edince karşısına çıkan ilk işareti almış ve onu bir neden olarak sunmuştur.

Lokomotifin hareketini açıklayabilecek tek kavram, görülen harekete eşit bir kuvvet kavramıdır.

Halkların hareketini açıklamak için faydalanılabilecek tek kavram halkların bütün hareketine eşit bir kuvvet kavramıdır.

Bununla birlikte, bu kavram farklı farklı tarihçiler tarafından farklı farklı anlaşılır ve kuvvetin hareketi aynı şekilde görülmez. Bazıları onu, mujiğin lokomotifte şeytan gördüğü gibi kahramanlara özgü bir kuvvet, olarak, diğerleri tekerleklerin hareketi gibi bazı başka kuvvetlerden türemiş bir kuvvet olarak, üçüncüler ise savrulan duman gibi zihinsel etki olarak görür.

Herkesin, istisnasız olayın içinde yer almış *bütün* insanların tarihi değil de tekil kişilerin, bu kişiler Sezar'lar, Aleksandr'lar ya da Luther'ler, Voltaire'ler bile olsa, tarihi yazıldığı müddetçe, insanları tek bir hedef doğrultusunda hareket etmeye yönlendiren kuvvet kavramı olmadan insanoğlunun hareketini betimlemek mümkün değildir. Ve tarihçilerin bildikleri böyle tek kavram iktidar kavramıdır.

Tarihin materyalini, bugün sunulan haliyle tutabileceğimiz tek tutamaç bu kavramdır ve bu tutamacı, Buckle'ın yaptığı gibi, tarih materyalini kullanmanın başka bir yöntemini öğrenmeden kopartan kişi sadece tarihe yönelmenin

son imkânından da kendini mahrum etmiş olur. Tarihsel olguları açıklamak için iktidar kavramının kaçınılmaz olduğunun en iyi göstergesi, iktidar kavramını sözde reddederken attıkları her adımda kaçınılmaz olarak ona başvuran genel tarihçiler ve kültür tarihçileridir.

Tarih bilimi şu ana kadar, insanoğlunun soruları karşısında, dolaşımdaki paraya, kâğıt ve madenî paraya benzer. Biyografik tarihler ve halkların özel tarihleri kâğıt paraya benzer. Geçerliliklerini neyin sağladığı sorusu sorulana kadar dolaşabilirler, kullanılabilirler ve kimseye zarar vermeden, hatta fayda sağlayarak amaçlarına hizmet ederler. Kahramanların iradelerinin olayları ne şekilde doğurduğu sorusunun sorulmasının unutulması Thiers'in tarihinin ilginç, öğretici ve ayrıca şiirsel izler taşıyormuş gibi görünmesi için yeterlidir. Ama yapılması çok kolay olduğu, fazla sayıda yapılmaya başlandığı ya da karşılığında altın istendiği için kâğıt paranın gerçek değerinden şüphe edildiği gibi, çok fazla sayıda oldukları için ya da herhangi birisi, hiçbir art niyet beslemeden "Napolyon bunu nasıl yaptı?" diye sorduğu, yani geçer kâğıt parayı saf gerçek kavram altınıyla değiştirmek istediği için bu tür tarihlerin gerçek değerleri hakkında şüpheler doğmaya başlar.

Genel tarihçiler ve kültür tarihçileri ise kâğıt paranın kusurlarını fark ederek, kâğıt para yerine altın kadar yoğun olmayan bir metalden madenî para yapmaya karar veren insanlara benzer. Bu para gerçekten de bütün madenî paralar gibi *çınlayacaktır* ama sadece *çınlayacaktır*. Kâğıt para bilmeyenleri aldatabilir ama değerli olmayan madenî para, sadece çınlamasıyla kimseyi aldatamaz. Altının, sadece değişim değeri değil kullanım değeri taşıdığı zaman altın olması gibi genel tarihçiler de tarihin başlıca sorusuna, "İktidar nedir?" sorusuna cevap verebildikleri zaman altın olacaklardır. Genel tarihçiler bu soruya çelişkili cevaplar verirken kültür tarihçileri tamamen farklı bir şeye cevap vererek onu büs-

bütün görmezden gelirler. Altına benzeyen oyun fişlerinin, sadece onları altın olarak kabul etmek için anlaşmış insanlar arasında ve altının özelliklerini bilmeyenler arasında kullanılabilmesi misali insanoğlunun başlıca sorusuna cevap vermeyen genel tarihçiler ve kültür tarihçileri de, onları kendi amaçları doğrultusunda kullanan üniversiteler için ve kendi deyimleriyle ciddi okumalar peşinde koşan bir grup okur için muteberdir.

IV

Antiklerin halkın iradesinin bir seçilmişe tanrısal teslimi ve bu seçilmişin iradesinin Tanrı'ya teslimi görüşünü bir kere bırakan tarih, şu ikisinden birini seçmezse çelişkiye düşmeden bir adım atamaz: Tanrı'nın insanoğlunun işlerine doğrudan müdahale ettiği yolundaki eski inanca dönmek, ya da tarihsel olayları doğuran ve iktidar adı verilen kuvvetin anlamını kesin olarak açıklamak.

Birinciye dönmek imkânsız: İnanç yıkıldı, bu yüzden iktidarın anlamının açıklanması gerekiyor.

Napolyon asker toplama ve savaşa girme emrini verdi. Bu sunuma o kadar alışmışız, bu bakışı o kadar benimsemişiz ki altı yüz bin insan neden Napolyon'un birkaç sözüyle savaşa gitti sorusu bize anlamsız gelir. İktidardaydı ve bu yüzden emirleri yerine getirildi.

Ona iktidarı Tanrı'nın verdiğine inanıyorsak bu cevap bizim için fazlasıyla tatmin edicidir. Ama bunu kabul etmediğimiz anda bir insanın diğerleri üzerindeki iktidarını tanımlamamız gerekir.

Bu iktidar, Herakles'in iktidarı gibi, güçlü varlığın zayıf varlığa uyguladığı, fiziksel üstünlüğe dayanan, fiziksel güç kullanımının ya da kullanma tehdidinin getirdiği üstünlüğe dayanan doğrudan bir iktidar olamaz; tarihte öne çıkmış

kişilerin kahramanlar yani özel bir ruhsal ve zihinsel güç bahşedilmiş, dâhi olarak adlandırılan insanlar olduklarını, en temiz duygularla söyleyen bazı tarihçilerin düşündükleri gibi manevi güç üstünlüğüne dayanan bir iktidar da olamaz. Bu iktidar manevi güç üstünlüğüne dayanan bir iktidar olamaz çünkü manevi meziyetleri konusunda çelişkili görüşler olan Napolyon gibi insan-kahramanları bir tarafa bırakacak olursak, tarih bize, milyonlarca kişiyi yöneten ne XVI. Louis'lerin ne de Metternich'lerin özel bir ruhani güce sahip olduğunu, tersine manevi açıdan çoğunun yönettikleri milyonlarca insanın hepsinden daha zayıf olduğunu gösterir.

İktidarın kaynağı iktidardaki kişinin fiziksel ve manevi özelliklerinde yatmıyorsa belli ki bu kaynağın onun dışında, iktidar sahibi kişinin kitlelerle ilişkisinde olması gerekir.

Hukuk bilimi, tarihin iktidar anlayışını saf altınla değiştirmeyi taahhüt eden, tarihin o para değiştirme kasası iktidarı tam da böyle anlar.

İktidar, kitlenin ortak iradesinin söze dökülen ya da dökülmeyen rızayla kitlelerin seçtiği yöneticiye devridir.

Devleti ve iktidarı organize etmek mümkünse, bunların nasıl organize edilmesi gerektiği konusundaki muhakemelerden ibaret hukuk bilimi alanında bütün bunlar son derece açıktır ama bu iktidar tanımı tarihe uygulandığı zaman açıklanması gerekir.

Hukuk bilimi devlete ve iktidara, antiklerin ateşe baktıkları gözle, mutlak mevcut bir şey olarak bakar. Ateşin günümüzün fiziği için element değil olgu olması gibi devlet ve iktidar da tarih için sadece olgudur.

Tarih ve hukuk bilimi arasındaki bu temel görüş ayrılığının neticesinde, hukuk bilimi iktidarın nasıl organize edilmesi gerektiğini, anlamı zamana bağlı olarak değişmeyen bir iktidarın ne olduğunu, kendi görüşüne göre detaylı olarak anlatabilir; ama tarihin, iktidarın zaman içinde biçim değiştirmesi hakkındaki sorularına hiçbir cevap veremez.

İktidar ortak iradenin yöneticiye devriyse, Pugaçev kitlenin iradesinin temsilcisi mi? Eğer değilse, I. Napolyon neden temsilcisi?

Neden III. Napolyon, Boulogne'da yakalandığında suçluydu da sonradan onun yakaladıkları suçlu oldu?

Bazen iki üç kişinin katıldığı saray devrimleri kitlenin iradesini yeni kişiye devreder mi? Uluslararası ilişkilerde, halkın kitle iradesi fatihlerine devroldu mu? Ren Konfederasyonu'nun iradesi 1808 yılında Napolyon'a devroldu mu? Birliklerimiz 1809 yılında Fransızlarla ittifak kurup Avusturyalılarla savaşmaya gittiği zaman Rus halkının kitle iradesi Napolyon'a devroldu mu?

Bu sorulara üç şekilde cevap verilebilir:

Ya 1) Kitlelerin iradesinin her zaman seçtikleri yönetici ya da yöneticilere kayıtsız şartsız devredildiği ve bu yüzden her yeni iktidarın ortaya çıkışını, irade devredilmiş iktidara karşı her mücadeleyi, gerçek iktidara karşı çıkmak olarak görmek gerektiği kabul edilerek.

Ya da 2) Kitlelerin iradesinin yöneticilere şartlı olarak, belirli ve bilinen koşullarla devredildiği kabul edilerek ve iktidara baskı yapılmasının, iktidarla çatışılmasının, hatta iktidarın ortadan kaldırılmasının, yöneticilerin iktidar kendilerine devredilirken belirlenen şartlara uymamasından kaynaklandığı gösterilerek.

Ya da 3) Kitlelerin iradesinin yöneticilere şartlı olarak devredildiği ama bu şartların bilinmedikleri, belirsiz oldukları ve pek çok yöneticinin ortaya çıkışının, çatışmalarının, düşüşlerinin yöneticilerin, kitlelerin iradelerini bir kişiden başka bir kişiye devrederken gözettikleri bu bilinmeyen şartlara az mı çok mu uyduklarından kaynaklandığı kabul edilerek.

Tarihçiler kitlelerin yöneticilerle ilişkilerini bu üç şekilde açıklar.

Art niyetleri olmayan ama iktidarın anlamı sorusunu anlamayan bazı tarihçiler, yukarıda sözü geçen özel tarih-

çiler ve biyografi tarihçileri, kitlelerin ortak iradesi tarihsel kişilere kayıtsız şartsız devredilmiş gibi kabul ederler ve bu yüzden bu tarihçiler herhangi bir iktidarı tarif ederken bu iktidarın tek mutlak ve gerçek iktidar olduğunu, bu gerçek iktidara karşı çıkan diğer her gücün iktidar değil iktidara tecavüz, cebir olduğunu varsayarlar.

Tarihin ilkel ve barışın egemen olduğu dönemleri için uygun olan teorileri, halkların yaşamındaki, çeşitli iktidarların aynı anda ortaya çıktığı ve birbirleriyle mücadele ettikleri karışık, fırtınalı dönemler için uygun değildir çünkü lejitimist bir tarihçi, Konvansiyon, Directoire ve Bonapart'ın iktidara tecavüz olduğunu ispat ederken, cumhuriyetçi ve Bonapartist tarihçilerden biri Konvansiyon'un, bir diğeri imparatorluğun gerçek iktidar olduğunu, diğerlerinin iktidara tecavüz olduğunu ispat edecektir. Bu tarihçilerin birbirlerini çürüten iktidar açıklamalarının ancak küçük yaştaki çocukları tatmin edebileceği ortadadır.

Tarihe bu şekilde bakmanın yanlış olduğunu kabul eden başka bir tür tarihçiler iktidarın, kitlelerin yöneticilere şartlı devrettikleri ortak irade üzerine kurulu olduğunu ve tarihî kişiliğin ancak halkın iradesinin söze dökülmeyen rızayla emrettiği programı, bu şartlar uyarınca uygulayarak iktidara sahip olabileceğini söylerler. Ama bu tarihçiler bu şartların neler olduğunu bize söylemezler, söylerlerse de sürekli olarak birbirleriyle çelişirler.

Her tarihçi, halkın hareketinin amacı konusundaki görüşüne göre, bu şartları Fransa ya da başka bir devletin vatandaşlarının yüceliği, zenginliği, özgürlüğü, eğitim seviyesi olarak görür. Ama tarihçilerin bu şartların ne oldukları konusunda birbirleriyle çelişmelerini bir kenara bırakalım; bu şartlar uyarınca tek bir genel program olduğunu bile kabul etsek, tarihî gerçeklerin hiçbir zaman bu teoriye uymadıklarını görürüz. İktidarın altında devredildiği şartlar zenginlik, özgürlük, halkın eğitim seviyesi ise neden XIV. Louis ve

IV. İvan hayatlarının sonuna kadar rahatça saltanat sürüyorken, XVI. Louis ve I. Charles halkları tarafından idam ediliyor? Bu tarihçiler bu soruya XIV. Louis'nin programa aykırı faaliyetinin XVI. Louis'ye yansıdığı cevabını veriyorlar. Ama neden XIV. ve XV. Louis'ye yansımadı, neden özellikle XVI. Louis'ye yansımak zorundaydı? Ve bu yansımanın mühleti nedir? Bu soruların yanıtı yok ve olamaz. Bu görüş, ortak iradenin neden onu elinde bulunduran yöneticilerin ve onların vârislerinin elinde birkaç yüzyıl kalmışken sonra bir anda, elli senelik süre içinde, Konvansiyon'a, Directoire'a, Napolyon'a, Aleksandr'a, XVIII. Louis'ye, yeniden Napolyon'a, X. Charles'a, Louis-Philippe'e, cumhuriyet hükümetine, III. Napolyon'a devredildiğini de pek açıklamaz. Bu tarihçiler, halkın iradesinin bir kişiden diğerine bu kadar hızlı devrinin, özellikle uluslararası ilişkiler, fetihler ve ittifaklar göz önüne alındığında, bu olguların bir kısmının artık sadece halkın iradesinin olağan bir devri değil bir diplomatın ya da hükümdarın ya da siyasi görüş liderinin aldatmacasından, hatalarından ya da kurnazlığından ya da zayıflığından kaynaklanan bir kaza olduğunu ister istemez kabul etmek zorundadırlar. Böylece bu tarihçiler tarihsel olguların, iç savaşların, devrimlerin, fetihlerin büyük bir kısmını, halkın iradesinin özgürce devrinin eseri olarak değil, bir ya da birkaç kişinin yanlış yönlendirilmiş iradesinin eseri yani yine iktidara tecavüz olarak sunarlar. Bu yüzden tarihî olaylar bu tür tarihçiler tarafından teoriden sapma olarak sunulur.

Bu tarihçiler, bazı bitkilerin tohumdan iki çenekli çıktıklarını fark edip bütün bitkilerin sadece iki çeneğe ayrılarak büyüdüğünü, palmiyenin, mantarın, hatta tamamen büyüyüp dallanmış, iki çenekliye benzer bir hali kalmamış meşenin teoriden sapma olduğunda ısrar eden bir botanikçiyi andırıyor.

Üçüncü tarihçiler kitlelerin iradesinin tarihî kişiliğe şartlı olarak devredildiğini ama bizim bu şartları bilmediğimizi kabul ederler. Tarihî kişiliklerin, kitlelerin kendilerine dev-

rettikleri iradeyi uyguladıkları için iktidarı ellerinde bulundurduklarını söylerler.

Ama halkları harekete geçiren kuvvet tarihî kişiliklerin değil de halkın kendi elindeyse bu tarihî kişiliklerin ne önemi var?

Bu tarihçiler, tarihî kişiliklerin kitlenin kendi iradesinin ifadesi olduğunu, tarihî kişiliğin icraatının halkın icraatını temsil ettiğini söylerler.

Ama bu durumda karşımıza, tarihsel kişinin icraatlarının halkın iradesinin ifadesi mi olduğu yoksa halkın iradesinin ifadesinin sadece belli bir kısmı mı olduğu sorusu çıkar. Bazılarının düşündüğü gibi, tarihî kişiliğin bütün icraatları, halkın iradesinin ifadesiyse Napolyon'un, Yekaterina'nın biyografilerinde ayrıntılı olarak anlatılan saray dedikoduları halkların yaşamlarının bir ifadesidir ki bu apaçık bir saçmalıktır; sözde filozof tarihçilerin düşündüğü gibi, tarihî kişiliğin icraatlarının sadece bir kısmı halkların yaşamının ifadesiyse, tarihî kişiliğin icraatlarının hangi kısmının halkın yaşamının ifadesi olduğunu belirlemek için her şeyden önce halkın yaşamında ne olduğunu bilmek gerekir.

Bu tür tarihçiler böyle bir zorlukla karşılaşınca en fazla sayıda olayı içine alabilecek en belirsiz, en anlaşılmaz, en genel soyutlamayı yaparlar ve bu soyutlamanın insanoğlunun hareketinin amacını oluşturduğunu söylerler. Neredeyse bütün tarihçilerin yaptıkları en genel soyutlamalar şunlardır: özgürlük, eşitlik, eğitim, ilerleme, uygarlık, kültür. İnsanoğlunun hareketinin amacı olarak herhangi bir soyutlamayı ortaya süren tarihçiler, arkalarında en çok sayıda anıt bırakan insanları, hükümdarları, bakanları, komutanları, yazarları, reformcuları, papaları ve gazetecileri, belli bir soyutlamaya, kendi görüşlerine göre destek ya da köstek olmalarını dikkate alarak incelerler. İnsanoğlunun amacının özgürlük, eşitlik, eğitim ya da uygarlık olduğu hiçbir şekilde kanıtlanmadığına ve kitlelerin yöneticilerle ya da insanoğlunu eğitenlerle

arasında bir bağ olduğu, kitlelerin ortak iradesinin her zaman bizim gözümüze çarpan kişilere devredildiği yolundaki keyfî varsayıma dayandığına göre, göç eden, evleri yakan, tarımı bırakan, birbirlerini ortadan kaldıran milyonlarca insanın eylemi hiçbir zaman evleri yakmayan, tarımla ilgilenmeyen, kendisi gibi olanı öldürmeyen on kişinin eylemi betimlenerek ifade edilmez.

Tarih her adımda bunu kanıtlar. Batı halklarının geçen yüzyılın sonunda kaynaşmaları ve doğu hevesine girmeleri, XIV., XV. ve XVI. Louis'nin, onların metreslerinin ve bakanlarının yaptıklarıyla, Napolyon, Rousseau, Diderot, Beaumarchais ve başkalarının yaşamlarıyla açıklanır mı?

Rus halkının doğuya, Kazan'a ve Sibirya'ya hareketi IV. İvan'ın hastalıklı karakterinin ayrıntılarıyla, Kurbski'yle mektuplaşmasıyla ifade edilir mi?

Halkların Haçlı Seferleri sırasındaki hareketi Godfrey'ler, Louis'ler ve onların kadınları incelenerek açıklanabilir mi? Halkların batıdan doğuya amaçsız, lidersiz, serseri yığınları ve Keşiş Peter'le birlikte hareketi bizim için anlaşılmazdır. Tarihî kişilikler bu sefer için Kudüs'ün kurtarılması gibi mantıklı ve kutsal bir hedef belirlemişken, harekete son verilmesi daha da anlaşılmazdır. Papalar, krallar ve şövalyeler halkı kutsal toprakları kurtarmaya teşvik ettiler ama halk gitmedi çünkü onları daha önceden harekete teşvik etmiş olan bilinmeyen sebep artık yoktu. Godfrey'lerin, Alman lirik Ortaçağ şairlerinin tarihi belli ki halkların yaşamını içine alamıyor. Ve Godfrey'lerin, Alman lirik Ortaçağ şairlerinin tarihi, Godfrey'lerin, Alman lirik Ortaçağ şairlerinin tarihi olarak, halkların yaşamının ve güdülerinin tarihi ise bilinmez olarak kalıyor.

Yazarların ve reformcuların tarihi halkların yaşamını bize daha da az açıklar.

Kültür tarihi bize bir yazarın ya da reformcunun güdülerini, yaşam şartlarını ve düşüncelerini açıklar. Luther'in

kolay sinirlenen bir karakteri olduğunu ve falan sözleri söylediğini öğreniriz, Rousseau'nun şüpheci olduğunu ve filan kitapları yazdığını öğreniriz ama Reformasyondan sonra halkların neden birbirini kestiğini, Fransız Devrimi'nde insanların neden birbirini idam ettiğini öğrenmeyiz.

En son tarihçilerin yaptığı gibi bu iki tarihi birleştirirsek, bundan halkların yaşamının tarihi değil, hükümdarların ve yazarların tarihi çıkar.

V

Halkların yaşamı birkaç kişinin yaşamına indirgenemez çünkü bu birkaç kişiyle halklar arasında bir bağ bulunmamıştır. Bu bağın kitlenin ortak iradesinin tarihî kişiliğe devriyle kurulmuş olduğu teorisi tarihsel deneyimlerle doğrulanmamış bir hipotezdir.

Kitlenin ortak iradesinin tarihî kişiliğe devri teorisi hukuk bilimi alanında pek çok şeyi açıklıyor olabilir ve kendi amaçları için gerekli de olabilir ama tarihe uygulandığında, devrimler, fetihler, iç savaşlar başlar başlamaz, tarih başlar başlamaz bu teori hiçbir şey açıklamaz.

Bu teori, özellikle halkın iradesinin devri eylemi, hiç gerçekleşmediğinden dolayı sınanamayacağı için çürütülemez gibi görünür.

Hangi olay olursa olsun ve olayın başında kim olursa olsun teori her zaman olayın başında şu kişi vardı çünkü ortak irade ona devredilmişti diyebilir.

Bu teorinin tarihsel sorulara verdiği cevaplar, sürünün hareketini seyreden ve ne otlağın farklı yerlerindeki otların farklı kalitede olduğuna ne de çobanın sürüyü nasıl yönlendirdiğine dikkat eden bir adamın, sürünün şu ya da bu tarafa yönelmesinin nedenini sürünün en önünde giden hayvana bağlayan bir adamın verdiği cevaplara benzer.

"Sürü bu yöne gidiyor çünkü en öndeki hayvan onu o yöne götürüyor ve diğer bütün hayvanların ortak iradesi en önde giden o hayvana devredilmiş." İktidarın şartsız devrini kabul eden birinci tür tarihçiler bu cevabı verir.

"Sürünün başında giden hayvanlar değişiyorsa, bunun nedeni bütün hayvanların ortak iradesinin başka bir hayvana, bu hayvanın sürüyü, bütün sürünün seçtiği yöne götürüp götürmediğine bakılarak devredilmesidir." Kitlelerin ortak iradesinin yöneticiye, bilinir gözüyle baktıkları şartlarla devredildiğini kabul eden tarihçiler bu cevabı verir. (Bu gözlem yönteminde, kendi seçtiği yönün anlayışını taşıyan gözlemcinin, kitlelerin yön değiştirmesi sebebiyle öndeki yerini kaybedip yana ve bazen de arkaya kayanlara önder gözüyle bakmasına sık rastlanır.)

"Sürünün başındaki hayvanlar sürekli değişiyorsa ve tüm sürünün yönü sürekli değişiyorsa, bunun nedeni hayvanların, bizim tarafımızdan bilinen yönde ilerlemek için kendi iradelerini bizim gözümüze çarpan hayvanlara devretmiş olmalarıdır ve sürünün hareketini incelemek için sürünün her yanındaki gözümüze çarpan hayvanları izlemek zorundayız." Hükümdarlardan gazetecilere bütün tarihî kişilikleri dönemlerinin ifadesi olarak kabul eden üçüncü tür tarihçiler bunu söyler.

Kitle iradesinin tarihî kişiliklere devri teorisi sadece dolaylı anlatım, sadece sorunun başka kelimelerle ifade edilmesidir.

Tarihî olayların nedeni nedir? İktidar. İktidar nedir? Tek bir kişiye devredilmiş ortak iradedir. Kitlenin iradesi hangi şartla tek bir kişiye devredilir? O kişinin tüm insanların iradesinin ifadesi olması şartıyla. Yani iktidar iktidardır. Yani iktidar anlamı bizim için belirsiz olan bir sözcüktür.

İnsanoğlunun bilgi alanı soyutlayarak akıl yürütmeyle sınırlı olsaydı, insanoğlu *bilimin* verdiği iktidar açıklamasını eleştirerek iktidarın bir sözcükten ibaret olduğu ve gerçekte

var olmadığı sonucuna varırdı. Ama insanın olguyu anlamak için, soyutlayarak akıl yürütmenin dışında, akıl yürütmesinin sonuçlarının doğruluğunu sınadığı deneyim silahı da vardır. Ve deneyim, iktidarın sadece bir sözcük olmadığını, mevcut bir olgu olduğunu söyler.

İktidar kavramı olmadan insanların ortak eyleminin tek bir tasvirinin bile olamaması bir yana, tarih kadar günümüz olaylarının gözlemlenmesi de iktidarın varlığını kanıtlar.

Ne zaman bir olay gerçekleşse, olay onun ya da onların iradesiyle gerçekleşmiş gibi görünen bir kişi ya da kişiler belirir. III. Napolyon emreder ve Fransızlar Meksika'ya gider. Prusya kralı ve Bismarck emrederler ve birlikler Bohemya'ya girer. I. Napolyon emreder ve ordular Rusya'ya girer. I. Aleksandr emreder ve Fransızlar Bourbonlara boyun eğer. Deneyim bize, hangi olay gerçekleşirse gerçekleşsin, bu olayın onun emrini veren bir ya da birkaç kişinin iradesiyle bağlantılı olduğunu gösterir.

Tarihçiler, insanoğlunun işlerine tanrısal müdahaleyi kabul etme alışkanlıklarıyla, olayların nedenini, iktidar bahşedilmiş kişinin iradesinin ifadesinde görmek isterler; ama ne muhakeme ne de deneyim bu yargıyı doğrular.

Bir yandan, muhakeme insanın iradesinin ifadesinin, yani insanın sözlerinin, sadece genel eylemin olayda, örneğin savaşta ya da devrimde ifadesini bulan bir parçası olduğunu gösterir; bu nedenle belirsiz, doğaüstü bir güç, bir mucize kabul edilmeden sözlerin milyonların hareketinin doğrudan nedeni olabileceği varsayılamaz; diğer yandan sözlerin olayların nedeni olabileceği varsayılsa bile, tarihî kişiliklerin iradesinin ifadesinin olayların büyük bölümünde hiçbir eylem doğurmadığını, yani sadece emirlerinin uygulanmamakla kalmadığını ama bazen emrin tamamen tersi şeylerin gerçekleştiğini tarih bize gösterir.

İnsanoğlunun işlerine tanrısal müdahaleyi kabul etmeden iktidarı olayların nedeni olarak alamayız.

Deneyimin bakış açısından iktidar, kişinin iradesinin ifadesiyle bu iradenin diğer insanlar tarafından yerine getirilmesi arasındaki bağımlılıktan ibarettir.

Bu bağımlılığın şartlarını kendimize açıklamak için her şeyden önce iradenin ifadesi kavramını, Tanrı'ya değil insana atfederek yeniden inşa etmek zorundayız.

Eğer Tanrı, antik tarihin bize gösterdiği gibi, emir veriyor, kendi iradesini ifade ediyorsa, Tanrı'nın olayla hiçbir bağlantısı olmadığı için bu iradenin ifadesi zamana tabi değildir ve ona hiçbir şey neden olmuş değildir. Ama emirlerden yani zaman içinde eylemde bulunan ve birbirleriyle bağlantılı olan insanların iradesinin ifadesinden bahsederken, emirlerin olaylarla bağını açıklamak için şunları yeniden inşa etmek zorundayız: 1) Bütün yaşananların şartlarını: hem olayların hem de olayların emrini veren kişinin hareketinin zaman içindeki devamlılığını, 2) Emirleri veren kişiyle onun emirlerini yerine getiren kişiler arasındaki kaçınılmaz bağın şartlarını.

VI

Ancak Tanrı'nın zamana tabi olmayan iradesi, birkaç yıl ya da yüzyıllar içinde gerçekleşen olaylar dizisi bütünüyle ilişkilendirilebilir ve ancak hiçbir şeyin nedeni olmayan Tanrı bir tek kendi iradesiyle insanoğlunun hareketinin yönünü belirleyebilir; insan zaman içinde eylemde bulunur ve kendisi de olayın içinde yer alır.

Gözden kaçırılan ilk şartı, zaman şartını, yeniden inşa edersek hiçbir emrin, yerine getirilmesini mümkün kılacak daha önceki bir emir olmadan yerine getirilemeyeceğini görürüz.

Hiçbir emir kendiliğinden ortaya çıkmaz ve olaylar dizisi bütününü tek başına kapsamaz ama her emir başka bir em-

rin ardından gelir ve hiçbir zaman olaylar dizisi bütünüyle değil her zaman olayın bir anıyla ilgilidir.

Örneğin Napolyon birliklere savaşa gitmeyi emretti dediğimiz zaman, birbirine bağlı, ardışık emirler dizisini bir anda ifade edilen tek bir emir içinde birleştiririz. Napolyon Rusya seferini emredemezdi ve hiçbir zaman emretmedi. Bugün Viyana'ya, Berlin'e ve Peterburg'a şu ve şu yazıların yazılmasını emretti; yarın orduya, donanmaya, levazım dairesine şu ve şu kararları, emirleri ve Fransız birliklerini Rusya'ya götüren bir dizi olayla ilgili bir dizi emrin de dâhil olduğu milyonlarca emir verdi.

Napolyon saltanatı boyunca İngiltere seferi ile ilgili emirler vermiş, girişimlerinden hiçbirine bu kadar emek ve zaman harcamamışsa ve saltanatı boyunca niyetini bir kez bile gerçekleştirmeyi denemeyip, ittifak yapmanın çıkarına olacağını defalarca söylediği Rusya'ya sefer düzenlemişse bunun nedeni ilk emirlerin olaylar dizisiyle uyuşmaması, ikinci emirlerin ise uyuşmasıdır.

Emrin mutlaka yerine getirilmesi için insanın yerine getirilebilecek emirler vermesi gerekir. Hangi emrin yerine getirilip hangi emrin yerine getirilemeyeceğini bilmek, sadece Napolyon'un milyonların dâhil olduğu Rusya seferi için değil en basit bir olay için bile mümkün değildir, çünkü emrin yerine getirilmesinin karşısına milyonlarca engel çıkabilir. Yerine getirilen her emir her zaman yerine getirilmemiş sayısız emrin içinde bir tanedir. Yerine getirilmesi imkânsız bütün emirler olayla bağlantıya girmezler ve yerine getirilmemiş olarak kalırlar. Sadece yerine getirilmesi mümkün emirler, olaylar dizisine uygun ardışık emirler dizisi olarak olayla bağlantıya girerler ve yerine getirilirler.

Öncül olayın, olayın nedeni olduğu yanlış görüşümüzün nedeni olay gerçekleşince ve olayla bağlantılı olan binlerce emirden bir tanesi yerine getirilince, yerine getirilemeyecekleri için yerine getirilmeyen emirleri unutma-

mızdır. Ayrıca, bu konuda yanlışa düşmemizin başlıca nedeni, tarihsel anlatımlarda, örneğin Fransız birliklerini Rusya'ya götüren sayısız, çeşitli, küçük olaylar dizisini, bu olaylar dizisinin doğurduğu sonuç uyarınca tek bir olay içinde genelleştirmemiz ve bütün bir emir dizisini bu genelleştirmeye uygun bir şekilde tek bir irade ifadesinde genelleştirmemizdir.

Şöyle deriz: Napolyon Rusya'ya sefer düzenlemek istedi ve düzenledi. Gerçekte ise, Napolyon'un hiçbir eyleminde, bu iradenin ifadesini andıran hiçbir şeyi, hiçbir zaman bulmayız, çok çeşitli ve belirsiz şekilde yönlendirilmiş emirler dizisini ya da iradesinin ifadelerini görürüz. Napolyon'un 1812 seferi için verdiği ve yerine getirilmemiş sayısız emrin yanında bazı emirlerinin yerine getirilmiş olmasının nedeni bu emirlerin diğer emirlerden farklı olması değil, bu emirlerin, Fransız birliklerini Rusya'ya götüren bir dizi olayla örtüşmesidir; şablonla desen çıkartılırken, desenin çıkmasının nedeninin, boyaların nasıl ve ne tarafa doğru sürüldüğü değil, boyanın şablon üzerindeki desen kalıbının her tarafına sürülmesi olduğu gibi.

Bu yüzden, emirlerin olaylarla bağlantısını zamana tabi olarak incelediğimizde, emrin hiçbir şekilde olayın nedeni olamayacağını ama ikisi arasında bilinen belli bir bağımlılık olduğunu buluruz.

Bu bağımlılığın neyi içerdiğini anlamak için, Tanrı'dan değil insandan gelen, emri veren insanın da olayın içinde yer aldığı her emrin gözden kaçırılmış diğer şartlarını yeniden inşa etmek gereklidir.

İşte iktidar denilen şey tam da bu emreden kişinin emrettiği kişiyle arasındaki ilişkidir. Bu ilişki şunda mevcuttur:

İnsanlar ortak eylem için, eylemde yer alan insanların, ortak eylem için koydukları hedefler farklı olmasına rağmen aralarındaki ilişkinin her zaman aynı olduğu belli bileşimler altında birleşirler.

Bu bileşimler altında birleşen insanlar, kendi aralarında her zaman, birleştikleri ortak eylem içinde sayıları daha fazla olanların daha doğrudan, sayıları daha az olanların daha az doğrudan yer aldığı ilişkiler olduğunu varsayarlar.

İnsanların ortak bir eylem gerçekleştirmek için altında birleştikleri bileşimlerden en belirgin ve öne çıkmış olanı ordudur.

Her ordu, rütbe sıralamasında altlarda olan ve sayıları her zaman en fazla olan erlerden, rütbe sıralamasında biraz daha yukarıda olan ve sayıları birincilerden az olan onbaşılardan ve astsubaylardan, rütbeler arttıkça sayıları düşen ve tüm askerî yetkilerin toplandığı tek kişiye kadar inen ordu mensuplarından oluşur.

Askerî yapı, çapın en büyük olduğu taban kısmını erlerin oluşturduğu koni şekliyle son derece doğru ifade edilebilir; tabandan yükseldikçe ve çap küçüldükçe ordunun daha yüksek rütbelileri, koninin ucunda ise başkomutan vardır.

Sayıları en fazla olan erler koninin alt noktasını ve tabanını teşkil eder. Süngülemeyi, kesmeyi, yakmayı, yağmalamayı doğrudan er yapar ve bu eylemleri için her zaman üstünden emir alır; kendisi hiçbir zaman emir vermez. Astsubay (astsubayların sayısı daha azdır) eylemleri, ere oranla daha nadir kendisi gerçekleştirir; ama emirlerini verir. Subay daha da nadir kendisi gerçekleştirir ve daha çok emir verir. General birliklere hedefi göstererek sadece emir verir ve silahını neredeyse hiç kullanmaz. Başkomutan eyleme hiçbir zaman doğrudan katılamaz ve sadece kitlelerin hareketleri için gerekli talimatlar verebilir. İnsanların ortak eylem için her bileşiminde, tarımda, ticarette ve bütün yönetim ilişkilerinde, kendi aralarında benzer bir ilişki görülür.

Bu yüzden, koninin bütün birleşim noktalarını ve ordunun rütbelerini ya da herhangi bir idari kuruluşun ya da kamu kuruluşunun rütbelerini ve mevkilerini en düşüğünden en yükseğine özel olarak ayırmazsak, insanların ortak

eylemi gerçekleştirmek için kendi aralarında, eylemin gerçekleşmesine ne kadar doğrudan katılıyorlarsa o kadar az emredebilecek ve sayıları o kadar çok olacak, eyleme ne kadar az doğrudan katılıyorlarsa o kadar çok emredebilecek ve sayıları o kadar az olacak şekilde birleşmeleri genel yasasıyla karşılaşırız; bu şekilde en alt katmanlardan yukarıya doğru çıkarak eyleme doğrudan en az katılan, eylemini her şeyden çok emirlerle gerçekleştiren en sondaki tek insana varırız.

Emir veren kişilerin emir verdikleri kişilerle bu ilişkisi iktidar denilen kavramın özünü oluşturur.

Olayların yaşandığı zamanın şartlarını yeniden inşa ederek, bir emrin sadece onunla uyuşan olaylar dizisi olduğu zaman yerine getirildiğini bulduk. Emri veren ile emri yerine getiren arasındaki kaçınılmaz bağlantı şartını yeniden inşa ederek, emredenlerin konumları gereği olayın kendisine en az katılanlar olduklarını, eylemlerinin sadece emir vermeye yöneltilmiş olduğunu bulduk.

VII

Bir olay gerçekleştiği zaman insanlar olayla ilgili düşüncelerini, dileklerini dile getirirler ve olay çok sayıda insanın ortak eyleminden doğduğu için dile getirilen düşüncelerden ve dileklerden biri, tamamen olmasa da yerine gelmiş olur. Dile getirilen düşüncelerden biri yerine gelince, bu düşünce olayla, onun öncesindeki bir emir olarak bağlantı kurmuş olur.

İnsanlar kütüğü sürüklüyorlar. Her biri nasıl ve nereye sürükleyecekleri konusundaki düşüncesini söyler. İnsanlar kütüğü sürükleyip götürüyorlar ve bunu içlerinden birinin söylediği gibi yaptıkları ortaya çıkıyor. Emri o vermiştir. İşte karşımızda en ilkel haliyle emir ve iktidar.

Elleriyle daha fazla çalışan kişi yaptığı işi daha az düşünebilmiş, ortak eylemden ne çıkabileceğini ve emir vermeyi

daha az aklına getirmiştir. Daha fazla emir vererek sözlü eylemde bulunan kişiyse elleriyle daha az çalışabilmiştir. Eylemlerini tek bir hedefe yönelten geniş insan topluluklarında, insanların eylemleri emir vermeye yöneldikçe, bu insanlar genel eyleme katılan insanlardan daha belirgin bir şekilde ayrılır.

İnsan tek başına eylemde bulunurken, yaptığı son eylemi yönlendirmiş, o anda yaptığı eylemin gerekçesini oluşturuyormuş gibi gelen ve gelecekte yapacaklarını yönlendireceğini varsaydığı bazı düşüncelere sahiptir.

Ortak eylemle ilgili akıl yürütme, mazeret bulma, varsayımda bulunma işini eyleme katılmayanlara bırakan insan toplulukları da aynı şeyi yaparlar.

Fransızlar bildiğimiz ya da bilmediğimiz nedenlerle birbirlerini boğmaya ve kesmeye başlıyorlar. Bunun Fransa'nın iyiliği için, özgürlük için, eşitlik için gerekli olduğu mazereti insanların inancında yer ederek bu olay için uygun hale geliyor. İnsanlar birbirini kesmeyi bırakıyor ve bu olayın mazereti de iktidarın tek elde toplanması, Avrupa'ya karşı direnç gösterme vb. zorunluluğu oluyor. İnsanlar kendileri gibi olanları öldürerek batıdan doğuya gidiyorlar ve bu olaya eşlik eden ifadeler Fransa'nın şanı şerefi, İngiltere'nin aşağılıklığı vb. oluyor. Tarih bize olaylar için sunulan bu mazeretlerin hiçbir genel anlamı olmadığını, haklarının farkına varmanın sonucu olarak insan öldürme, İngiltere'yi aşağılamak için Rusya'da milyonları öldürme örneklerinde olduğu gibi kendi içinde çelişkili olduklarını gösterir. Ama bu mazeretlerin kendi dönemlerinde önemli anlamları vardı.

Bu mazeretler olaylara neden olan insanları manevi yükümlülükten kurtarır. Bu geçici amaçlar, önündeki rayları temizlemek için trene takılan fırçalara benzer: İnsanların manevi sorumluluk yolunu temizlerler. Bu mazeretler olmasa, bütün olaylar incelenirken kendini gösteren en basit soruya cevap verilemezdi: Nasıl oluyor da milyonlarca insan toplu olarak suç işliyor, savaş yapıyor, insan öldürüyor?

Avrupa'nın mevcut karışık devlet ve toplumsal yaşamında, hükümdarlar, bakanlar, parlamentolar, gazeteler tarafından tavsiye edilmemiş, işaret edilmemiş, emredilmemiş herhangi bir olay olabileceği düşünülebilir mi? Mazeretini devletin bütünlüğünde, milliyette, Avrupa'nın dengesinde, uygarlaşmada bulamayacak herhangi bir toplu eylem var mı? Bu yüzden gerçekleşen her olay kaçınılmaz olarak ifade edilmiş bir istekle örtüşür ve mazeretini bularak bir ya da birkaç kişinin iradesinin eseriymiş gibi görünür.

Hareket eden bir gemi ne tarafa yönelirse yönelsin önünde her zaman yarıp geçtiği dalgaların akıntısı görülecektir. Bu akıntının hareketi, gemideki insanlar için fark edilir tek hareket olacaktır.

Ancak bu akıntının hareketini yakından, anbean izlersek ve bu hareketi geminin hareketiyle karşılaştırırsak, akıntının hareketinin her anını geminin hareketinin belirlediğine ikna oluruz ve biz de farkında olmadan hareket ettiğimiz için yanılgıya düşeriz.

Tarihsel kişinin hareketini anbean takip edersek (yani bütün gerçekleşenlerin kaçınılmaz şartını, hareketin zaman içindeki sürekliliğini yeniden inşa edersek) ve tarihsel kişinin kitlelerle arasındaki kaçınılmaz bağı gözden kaçırmazsak aynı şeyi görürüz.

Gemi tek bir yönde ilerlediği zaman önünde tek ve aynı akıntı vardır; yönünü sık sık değiştirirse önünde koşturan akıntılar da sık sık değişir. Ama ne tarafa dönerse dönsün, hareketinin önünde bir akıntı her zaman olacaktır.

Gerçekleşen ne olursa olsun, bu gerçekleşenin öngörülmüş ve emredilmiş olduğu her zaman ortaya çıkar. Gemi ne tarafa yönelirse yönelsin, akıntı geminin hareketine yön vermeksizin, artırmaksızın önünde köpürür ve bize uzaktan sadece keyfî bir biçimde hareket ediyormuş gibi değil, geminin hareketini de yönlendiriyormuş gibi görünecektir.

Tarihçiler tarihsel kişilerin olaylara emir olarak yansıyan irade ifadelerini göz önüne alarak olayların bu emirlere bağlı olduğunu varsaydılar. Ama biz olayların kendisini ve tarihsel kişilerle kitleler arasındaki bağı inceleyerek, tarihî kişiliğin ve emirlerinin olaylara bağlı olduğunu bulduk. Bu çıkarımın tartışmaya yer bırakmayan kanıtı, ne kadar çok emir verilecek olursa olsun, gerçekleşmesi için başka nedenler yoksa olayın gerçekleşmemesidir ama hangi olay olursa olsun, gerçekleşir gerçekleşmez, çeşitli insanların iradelerini sürekli olarak dile getirdikleri ifadeleri arasında, olaya anlamları ve zamanları bakımından emir gibi bağlanabilecek olanlar vardır.

Bu çıkarıma varınca, tarihin başlıca iki sorusuna doğrudan ve kesin bir cevap verebiliriz:

1) İktidar nedir?

2) Halkların hareketini hangi kuvvet doğurur?

1) İktidar belli bir kişinin diğer kişilerle ilişkisidir ve bu kişi eyleme ne kadar az katılırsa gerçekleştirilen ortak eylem hakkındaki düşünceyi, varsayımı, bahaneyi o kadar çok dile getirir.

2) Halkların hareketi iktidar, düşünsel eylem, hatta tarihçilerin düşündüğü gibi bunların bileşimi değil, olayın içinde yer alan ve olayın içinde ne kadar doğrudan yer alırsa sorumluluğu üzerine o kadar az alan, olayın içinde ne kadar az doğrudan yer alırsa sorumluluğu üzerine o kadar çok alan *bütün* insanların eylemidir.

Olayların nedeni soyut anlamda iktidar, somut anlamdaysa iktidara boyun eğenler gibi görünür. Ama soyut eylem, somut eylem olmadan düşünülemeyeceği için olayların sorumluluğu ne birinde ne diğerinde, ikisinin birleşimindedir.

Ya da başka bir deyişle, neden kavramı bizim ele aldığımız olguya uygulanamaz.

Son tahlilde sonsuz döngüye, insan aklının her düşünme alanında, kendi konusuyla oynamadığı takdirde ulaştığı son

sınıra geliriz. Elektrik ısı üretir, ısı elektrik üretir. Atomlar birbirine çeker, atomlar birbirini iter.

Isıyla elektriğin etkileşiminden ve atomlardan bahsederken bunun neden olduğunu söyleyemeyiz, başka türlü olamayacağı için, böyle olması gerektiği için böyle olduğunu, bunun yasa olduğunuz söyleriz. Aynı şey tarihsel olaylar için de geçerlidir. Savaş ya da devrim neden olur? Bilmeyiz; tek bildiğimiz insanların şu ya da bu eylemi yapmak için, hepsinin içinde yer aldığı belli bileşimlerde bir araya geldiğidir ve bunun başka türlü olamayacağı için böyle olduğunu, bunun yasa olduğunu söyleriz.

VIII

Tarih sadece dışsal olaylarla meşgul olsaydı, bu basit ve açık yasayı ortaya koymak yeterli olurdu ve biz de akıl yürütmemizi sona erdirirdik. Ama tarihin yasası insana kadar uzanır. Maddenin bir parçacığı bize, çekme ve itme ihtiyacı hissetmediğini ve bunun doğru olmadığını söyleyemez; tarihin konusu olan insan ise açıkça şunu söyler: Ben özgürüm ve bu yüzden yasaya tabi değilim.

İnsanın özgür iradesi sorusu, ifade edilmemiş olsa da tarihin her adımında hissedilir.

Bu soru, derinlikli düşünen bütün tarihçilerin karşısına ister istemez çıkmıştır. Tarihin bütün çelişkilerinin, muğlaklıklarının ve bu bilimin izlediği yanlış yolun tek nedeni bu sorunun yanıtının verilmemiş olmasıdır.

Eğer her insanın iradesi özgürse, yani her insan istediği gibi davranabiliyorsa, bütün tarih birbiriyle bağlantısız rastlantılar dizisi demektir.

Milyonlarca insandan biri bile, bin yıllık tarih sürecinde özgürce, yani istediği gibi davranabilme fırsatını yakalamışsa, bu insanın bu yasaya aykırı tek bir hareketi bile bütün insanlık için yasaların varlığı ihtimalini ortadan kaldırır.

İnsanların eylemlerini yönlendiren tek bir yasa bile varsa özgür irade olamaz çünkü insanların iradesi bu yasaya tabi olmak zorundadır.

Antik dönemden beri insanlığın en değerli zekâlarını meşgul eden ve antik dönemden beri devasa önemiyle kendini gösteren özgür irade sorusu bu çelişkide yatmaktadır.

Sorun, teolojik, tarihsel, ahlâki, felsefi, hangi bakış açısından olursa olsun insana bir gözlem nesnesi olarak bakarken, bütün varlıklar gibi insanın da tabi olduğu genel zorunluluk yasasıyla karşılaşmamızdır. Buna, bilincinde olduğumuz kendi bakış açımızdan bakınca kendimizi özgür hissederiz.

Bu bilinç, akıldan tamamen ayrı ve bağımsız bir kendini bilme kaynağıdır. İnsan kendini aklıyla gözlemler ama kendini sadece bilinç aracılığıyla bilebilir.

Kendi bilincinde olmadan, aklın uygulamasının herhangi bir gözlemi düşünülemez.

İnsan anlamak, gözlemlemek, çıkarım yapabilmek için her şeyden önce yaşayan bir varlık olarak kendinin farkında olmalıdır. Yaşayan insan kendini ancak istekleriyle, yani kendi iradesinin bilincinde olarak bilir. Yaşamının özünü teşkil eden iradesinin ise sadece ama sadece özgürse bilincinde olabilir.

İnsan kendini gözlemlerken (gıda alma zorunluluğunu ya da zihinsel faaliyette bulunmasını ya da başka herhangi bir şeyi gözlemlerken) iradesinin her zaman tek ve aynı yasayla yönlendirildiğini görürse her zaman tek bir yönde hareket eden iradesinin kendisini sınırladığını anlayamaz. İnsan özgür olmasaydı, sınırlanmış olamayacaktı. İnsanın iradesi kendisine sınırlanmış görünür çünkü onun bilincine ancak özgürse varabilir.

Ben özgür değilim, dersiniz. Ama ben elimi kaldırdım ve indirdim. Bu mantıksız cevabın özgürlüğün reddedilmez bir kanıtı olduğunu herkes anlar.

Bu cevap, bilincin akla tabi olmayan ifadesidir.

Özgürlük bilinci kendini bilmenin akıldan ayrı ve bağımsız kaynağı olmasaydı, muhakemeye ve deneyime tabi olurdu ama gerçekte ise bu tabiiyet yoktur ve düşünülemez.

Bir dizi deney ve muhakeme her insanın, bir gözlem nesnesi olarak, belli yasalara tabi olduğunu gösterir ve insan bu yasalara boyun eğer, bir kere kabul etti mi yerçekimi ya da nüfuz edilmezlik yasasıyla hiç çatışmaz. Ama aynı deney ve muhakeme dizisi, kendi içinde bilincinde olduğu tam özgürlüğün imkânsız olduğunu, her hareketinin kendi yapısına, karakterine ve onu etkileyen itkilere bağlı olduğunu insana gösterir ama insan bu deneylerin ve muhakemelerin çıkarımlarına hiçbir zaman boyun eğmez.

İnsan taşın yere doğru düştüğünü deneyim ve muhakemeyle öğrenince buna hiç şüphe duymadan inanır ve öğrendiği bu yasanın her olayda uygulanmasını bekler.

Ama iradesinin de yasalara tabi olduğunu şüphe götürmeyecek şekilde öğrenince buna inanmaz, inanamaz.

Deneyim ve muhakeme insana, aynı şartlar altında, aynı karakterle daha önce yaptığı bir şeyin aynısını yapacağını kaç kere göstermiş olursa olsun, insan aynı şekilde sonuçlanacak eyleme bininci kez aynı şartlar altında, aynı karakterle girişirken, o eylemi deneyimlerken istediği gibi davranabileceği konusunda kendini emin hisseder. İlkel olsun bilge olsun her insan, bir eylemin aynı şartlar içinde iki farklı yol izlemesinin imkânsız olduğu, deneyim ve muhakeme yoluyla karşı çıkılamayacak bir şekilde kanıtlansa da (özgürlüğün özünü oluşturan) bu anlamsız düşünce olmadan hayatı düşünemeyeceğini hisseder. Bu imkânsız olsa da böyle hisseder; çünkü böyle bir özgürlük düşüncesi olmasa hayatı anlayamayacağı gibi hayatın bir anını bile yaşayamazdı.

Yaşayamazdı çünkü insanın bütün çabalarının, hayata karşı tüm güdülerinin tek amacı özgürlüğü artırmaktır. Zenginlik ve yoksulluk, şan şöhret ve tanınmazlık, iktidar ve boyun eğme, güç ve zayıflık, sağlık ve hastalık, bilgi ve cehalet,

çalışma ve aylaklık, tokluk ve açlık, erdem ve kusur sadece özgürlüğün az ya da çok derecesidir.

Özgür olmayan bir insan ancak hayattan mahrum bir insan olarak düşünülebilir.

Özgürlük kavramı akıl için, iki eylemi tek ve aynı zamanda yapabilmek ya da nedeni olmayan bir davranış gibi anlamsız bir çelişki olarak görünüyorsa bu sadece bilincin akla tabi olmadığını kanıtlar.

Bütün düşünürler tarafından kabul edilen, istisnasız bütün insanlar tarafından hissedilen, deneyim ya da muhakemeye tabi olmayan bu sarsılmaz, reddedilmez, o olmadan insan hakkında hiçbir görüşe sahip olunamayacak bu bilinç sorunun diğer yanını oluşturur.

İnsan her şeye kadir, her şeyi bağışlayan, her şeyi bilen Tanrı'nın yaratımıdır. İnsanın bilincinden doğan bir kavram olan günah nedir? Bu, ilahiyata sorulacak sorudur.

İnsanın eylemleri genel, değişmez, istatistik olarak ifade edilen yasalara tabidir. İnsanın toplum kavramı, özgürlük bilincinden doğan bu kavram karşısında sorumluluğu nedir? Bu, hukuka sorulacak sorudur.

İnsanın davranışları, doğuştan gelen karakterinden ve insanı etkileyen itkilerden kaynaklanır. Özgürlük bilincinden doğan vicdan ve iyilik, kötülük bilinci nedir? Bu, ahlâka sorulacak sorudur.

İnsanlığın ortak yaşamına bağlı olan insan bu yaşamı belirleyen yasalara tabiymiş gibi görünür. Ama aynı insan, bu bağ olmadan özgürmüş gibi görünür. Halkların ve insanlığın geçmiş yaşamları nasıl değerlendirilmeli, insanın özgür mü yoksa özgür olmayan eylemlerinin bir eseri gibi mi? Bu, tarihe sorulacak sorudur.

Özgür irade sorusu, cehaletin güçlü silahı olan yayıncılığın yaygınlaşması sayesinde bilginin halka yayıldığı kendine güvenen çağımızda öyle bir düzeye çekildi ki bir soru olamayacak hale geldi. Çağımızda, bilgili denilen insanların

Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910): Anna Karenina, Kreutzer Sonat *ve* Diriliş*'in büyük yazarı Tolstoy, yaşamının son otuz yılında kendini insan, aile, din, devlet, toplum, özgürlük, boyun eğme, başkaldırma, sanat ve estetik konularında kuramsal çalışmalara da verdi. Bu dönemde yazdığı roman ve öykülerinde yıllarca üzerinde düşündüğü insanlık sorunlarını edebi bir kurguyla ele aldı. Tüm zamanların en büyük romanlarından biri ve Tolstoy'un başyapıtı olarak kabul edilen* Savaş ve Barış *ilk kez 1867-1869 yılları arasında* Ruskiy Vestnik *dergisinde tefrika edildi. Tolstoy bu eserinde Rus ve dünya tarihinin en önemli olaylarından biri olan, Napolyon'un Rusya'yı işgalini arka plana yerleştirerek, neredeyse akla gelebilecek her insanlık durumunu, onlarca karakterin, onlarca farklı hikâyesi üzerinden benzersiz bir ustalıkla resmeder. Tolstoy'un deyimiyle beş yıllık aralıksız ve insanüstü bir emeğin ürünü olan* Savaş ve Barış *Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'nin 300. kitabı olarak okurlarla buluşuyor.*

Tansu Akgün (1977): İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Rusça ve İngilizceden çeviriler yapan Tansu Akgün, Maksim Gorki ve Anton Çehov'dan tiyatro oyunları, F.M Dostoyevski'den romanlar ve Jacob Abbott'dan biyografiler çevirdi.

Tamamı bir defada ticari dolaşıma giren ve birbirini takip
bir bütün
lurumda,
atılamaz.

9 786053 329008 49 TL (İKİ Cilt)